Tous droits de reproduction, de traduction, d'adaptation réservés pour tous pays.

INSTITUTIONES MORALES

ALPHONS1ANAE

SEU

DOC TORIS ECCLESIAE

S. ALPHONSI MARIAE DE

DOCTRINA MORALIS

AD USUM SCHOLARUM ACCOMMODATA

CURA ET STUDIO

PP. CL. MARC et FR. X. GESTERMANN

CONGREGATIONIS SS. REDEMPTORIS

OL1M S. THEOLOGIAE MORALIS PROFESSORUM

EDITIO DECIMA NOXA

(quarta post codicem)

OUAM DENVO SEDULO RECOGNOVIT

I .1. B. Raus, ejusd. Congr.

TOMI'S PRIMUS

MAD<£ IN FRANCK

Typis Emmanuelis VITTE

LUGDUNI

3, *Platea cttl^o Bellecour,* 3

LUTETIAE PARIS10IU M

10, *l'ia sic dicta Jean Bart,* 1<

lu O

APPROBATIO

Institutiones Morales Alphonsianas, olim a P. Clemente Marc compositas, deindeque a P. Franc. X. Gestermann novo Codicis juri in ipso textu accommodatas, nunc vero, post horum obitum, iterum diligenter recognitas atque recentissimis SS. RR. Congregationum responsis adaptatas, cum duo e nostro Instituto theologi examini subjecerint ac probaverint, libenter et Nos approbamus, facultate concessa ut eaedem, servatis omnibus de jure servandis, typis mandentur ac prodeant in lucem.

Romae, ad S. Alphonsi. die 19 Januarii 1933.

Patritius Murray, C. SS. R.
Sup. Gen. et Red. Maj.

IMPRIMATUR

Lugduni, die 8a Februarii 1933,

Em. Béchetoille, *v. g.*

Copyright by Emmaxuel Vitte. 1933.

In memoriam

Faustissimi eventus

QUO DUOBUS ABHINC SAECULIS

In Rupe Scalensi

EAPOLIM INTER ET SIL.ERM CIVITATEM

Exordium habuit

Institutum

\ S. Alphonso, Doctore Ecclesiae

Fonditum ;

(ii i Christi Vicarius in terris

Nomen dedit

SSµi Redemptoris.

1732-1932

MONITUM CIRCA HANC EDITIONEM

Postquam eruditus Institutionum moralium Alphonsianarum emendator, Franc. Xav. Gestermann qui earumdem (post Clementem Mare) quasi alter habendus est parens, morte praematura decessisset, incubuit mihi arduum sane opus editionem decimam octavam adornare, eaque nunc penitus exhausta (licet 3000 inerat exemplarium), etiam *decimani et nonam.* Quidquid ad tramitem praesertim recentium S. Sedis decretorum pro majori scientia moralis incremento et lectorum commodo judicavi lore utile, diligenter in nova hac editione inserere curavi ; plura alia addidi, quaedam delevi, nonnulla etiam correxi, prout casus ferebat ac necessitas rei tractandae requirebat.

Libenti animo, hae opportunitate facta, eos cl. Confratres commemoro, qui olim una cum nominatis Marc et Gestermann operam suam his Institutionibus perficiendis dederunt, praesertim vero 1'P. Joan. Kannengiesser et Leonard, Gaudé; recenter autem gnaviter laboravit IL P. A. Stebler, Prof. em. s. theologiae, pro his ultimis editionibus etiam optimis indicibus exornandis.

Ad mentem *Divi Thomae* Institutiones illae morales omnino sunt exaratae, eo vel magis, quia constat 5. *Alphonsum* J/. *de lÀ^nii»* fidelissimum semper exstitisse ejus discipulum et principiorum \quinatis strenuum fuisse invictumque defensorem.

Pergat hoc opus, opitulante Deo O. M., saluberrimam Alphonsianam propagare doctrinam, et Pastoribus animarum ipsisque fidelibus tutam complanare viam per quam ad aeternam felicitatem pre venitur.

Hornae, ad S. Alphonsi, die 23 Octobris 1932.

.l. B. Rai s, G. SS. R.

PRAEFATIO P. CLEMENTIS MARC

AD PRIMAM EDITIONEM

l bi primum S. Alphonsus Ecclesiae Doctor declaratus esi. adhortantibus nostrae Congregationis Praepositis, consilium has scribendi *Institutiones* inivi, tum ut nostrorum Studentium et Missionariorum utilitati consulerem, tum ut propagandae B. Patris Doctrinae morali, pro meis viribus, allaborarem...

Prodierunt quidem ex eo tempore plura Theologiae moralis compendia, quae, late jam diffusa, multum Alphonsi nominis celebritatem amplificarunt. Nec tamen idcirco prosequendo meo labori supersedendum esse censui. Nam licet praedicta compe idia sint commendat ione dignissima, visum est nihilominus hoc meum Opus non omni utilitate destitutum iri, propter peculiarem finem, (piem in eo componendo assequendum mihi praestitui. Sicut enim ex operis titulo apparet, t b ipl ic e m meo labori propositum habui s c o - pu m : primus fuit, ut univorsam B. Patris de re morali doctrinam fideliter exponerem ; alter, ut eam redigerem in formam vere methodicam ; tertius denique, ut eamdem omnibus illis complerem additamentis, (piae hodiernorum temporum necessitatibus magis respondere viderentur.

Et primo quidem loco, quod a S. Alphonsi filio tractante de re morali prae omnibus exspectatur, illud est, ut sui Patris doctrinam lectoribus cum maxima fidelitate proponat. Atque *is fuit finis meus principalis.* Hunc autem ut assequerer, instructum me reperi pluribus hisque peropportunis subsidiis. Concreditae sunt mihi omnes variorum operum moralium editiones, quas S. Doctor propria manu accuravit ; atque ex his inter se collatis deprehendi, quasnam explanationes et modificationes ipse, lapsu temporis, doctrinae suae inserendas esse judicaverit : quae res multum conferre solet ad assequendam veram qualiscumque scriptoris mentem. Ad manum etiam habui plurimas ab eo scriptas adnolationes, mul-

tasque de re morali tractantes epistolas quae, posteaquam per integrum quasi saeculum in oblivione jacuerant, ultimis his tandern temporibus feliciter repertae sunt...

Multus fui in investigandis illis omnibus, quae ad Probabilismum spectant. Et quoniam, ad interpretandum genuinum auctorum sensum, critices regulae id praescribunt, *ut priora eorum opera ex posterioribus dijudicentur,* maxime mihi attendendum esse censui *ad illam dissertationem, quae in sexta editione inserta est, sicut et ad celera opera, quae ab anno* 1762 *fuerunt a S. Doctore publicata.* Et ad hanc quidem normam eo securius me conformavi, quod ipse, ante hoc tempus, semper in sua *Theologia morali,* in hujusque compendio *(Homo Apost.)* expresse declaraverit : ‹ se praescindere ab illa quaestione : an liceat sequi opinionem minus probabilem, relicta probabiliori... »

Secundus meus scopus fuit ordinata ac methodica moralis doctrinae expositio. — Ad ordinem quod attinet, placuit generaliter retinere illum, quem S. Alphonsus in suis compendiis tenuit. Dum autem hunc ordinem seligerem, rem utilem me facturum esse putavi, si distincte demonstrarem quo logico nexu varii tractatus ita dispositi inter se cohaererent. Ad hoc demonstrandum, in primis me juvit adducere verba D. Thomae et Catechismi Romani, (piorum quanta sil auctoritas, nullus ignorat. Placuit etiam praemittere singulis Decalogi praeceptis brevem aliquam expositionem de illa virtute (piae ad unumquodque praeceptum se refert, ut ita singulis tractatibus magis solidum poneretur fundamentum...

Tertius tandem mihi scopus fuit, ditare praesentes *Institutiones* omnibus illis additamentis, quae hodiernae necessitates magis sibi expostulant. Hinc omnem, (piam potui, curam posui in solvendis, juxta mentem S. Alphonsi, plurimis, (pii ex rerum praesentium statu oriri solent, casibus. Hinc plerosque auctores modernos, qui de re morali scripserunt, non solum sollicite adivi, sed etiam frequenter citavi, illos praesertim qui Alphonsianam doctrinam fidelius sectantur. Hinc diligentissimus fui in conquirendis ac verificandis variis Decisionibus, quae a Romanis Congregationibus jugiter in vulgus eduntur, habens pro certo me hac quoque in re incedere vestigiis B. nostri Patris, qui omnia Sacrarum Congregationum Decreta tamquam oracula venerabundus excipiebat. Hinc multa denique diligentia usus sum ad adducendos varios civilium legum textus, illos praesertim qui majoris momenti esse videbantur, et

quorum cognitionem confessariis necessariam aut certe utilem fore judicabam...

Faxit autem amantissimus noster Redemptor, ut hic meus qualiscumque labor, in sui gloriam cedat, utque per illum multae animae, S. Alphonse duce atque auspice, in Dei sinum cornplexumqllP perducant ur.

Romae, die 19 Martii, festo S. Josephi, anno 1885.

LITTERAE S. P. LEONIS DECIMI TERTII

QUIBUS HONESTATA FUIT

EDITIO DECIMA INSTITUTIONUM MORALIUM P. MARC

Dilecto filio Joanni Petro Kannengiesser

LEO PP. XIII

Dilecto Fili, salutem et Apostolicam benedictionem. — Clementis Mare, Alphonsianae Congregationis Sodalis, haud exigua lain apud posteros manebit ob *Morales Institutiones* ab ipso editas jamque nonum, ad hunc diem, recusas. Ejus enim, in perutili opere adornando, praecipuae fuerunt curae, ut ab Alphonsi Patris Legiferi doc< l rina nequaquam abscederet, cui tantum a Sed»· Apostolica delatum est, ut tuto tenendam edixerit. Quamobrem Episcopi, ex plerisque gentibus, magno numero *Marcianas institutiones* in Seminariorum scholis publice praelegendas decreverunt, idemque aliquot religiosarum familiarum Praepositi pro alumnis suis sanxerunt. Pretium igitur operae tu quidem, Dilecte Fili, facturus es, decimam egregii voluminis editionem adparando ; cui, ex industriis tuis, hoc utilitatis accedet quod Pontificia Decreta, quae interim lata sunt et rem moralem spectant, suis apte locis commemorentur. Ut autem benevolentiae Nostrae testimonium in coepto consilio exsequendo alacritatem addat. Apostolicam benedictionem munerum divinorum auspicem, tibi amantissime impertimur.

Datum Romae apud S. Petrum, die XV Novembris MDCCCXCV1II,
Pontificatus Nostri anno vicesimo primo.

LEO PP. XIIL

PRAECIPI \

S- SEDIS TESTIMONIA ATQUE JUDICIA

DE MORALI DOCTRINA S. ALPHONSI

BENEDICTIS PP. \IV

Ex epistola scripta die 15 .Julii 1755 ad ipsum S. Alphonsuni. — \cccpimus tuas litteras, simul cum *secundo volumine Theologiae tuae Moralis,* et cum aliis pluribus libris, qui, licet minoris molis sini, saluti tamen animarum maximae erunt utilitati. Pro hoc dono gratias agimus, potissimum quod Nobis tuum opus morale dedicaveris. Hoc eum cursim pervolvissemus, exquisitissimum esse *atque integrae hominum societati certe approbatissimuni utilis· simumque fore* judicavimus.»

CLEMENS PP. XIII

E litteris in furina Brevis die I Aug. 17(17 ad S Alphonsuni datis. —— Librum tuum adversus errores, qui nunc temporis omnem propemodum infecerunt Europam, libentissime excepimus ; tum quod tuus est, *cujus probe novimus ex pluribus aliis scriptis t iis et ingenium et doctrinam, et Dei zelum magnopere flagrantem.* »

PII S PP. λ II

1. Decretum super revisione et approbatione Operum Ven. Mphonsi (18 Unii 1803). Pacta... plena relatione tam praefatorum Operum impressorum, quam aliorum Vlss. omnium..., *nihil in iis* <:i xsi KΛ liIGM M *repertum fuit...* Quibus SSffm D. N. relatis, Sanctitas Sua benigne annuit. »

2. Decretum super dubio, an constet de herolcitate virtutum (7 Maii 1807 . Promolor fidei in Nova Positione super Virtutibus, expresse egil de Ven. Servi Dei dm Irina, uti opposita heroicae Prudentiae, *praesertim ob nonnullas regulas in morum doctrina traditas* Decreto autem controversiae finis positus est : Pacta discussione de quibuslibet etiam minutissimis exceptionibus, quae perfectiori virtutum Christianarum exercitio opponi poterant..., ita ' vanescere omnes difficultates visae sunt, ul nihil amplius opponi potuerit adhuc perpendendum. »

3. Decretum super dubio, an tuto procedi possit ad Bealilicationem (21 Dec. 1814). Omnipotens Dei sermo, qui vocal stellas, ut in militantis Ecclesiae firmamento splendeant, Ven. servum suum Alphonsuni vocavit, ul apostoli- ' arum virtutum luce coruscaret. Divinae ille voci respondit, et apostolo dignas virtutes quasi jubar emisit..., cum *et voce, et scripto in media saeculi node ·nantibus viam ostendit, qua. eruti de potestate tenebrarum, transire possent in D' i lumen et regnum... .Sed et intelligent profecto pastores animarum, et divini*

I)·· *-ysb male morali* s. Alphonsi ροϊκ-ΐιηιιιι sermo fuit Ium in Animadversionibus Proni I'uri', tum m Responsis Causae Vindici'. i fr. Kifli -simii criUehc del ℉ Giacomo Bαββo. Nipoll, 1823, p. 64.

‹r *rbi praecones, pii quoque ct docti viri, quantum sibi in Aphonso Maria imitando ornamenti ac praesidii constitutum sit.* Cum hujus igitur lucidissimae militantis Ecclesiae stellae virtutes heroicas habendas esse, SS. D. X. Pius Papa λ II edixerit, rite pronuntiavit : Tuto procedi posse... Atque hoc decretum in vulgus edi jussit l. »

LEO PP. XII

Litterae ad Typograpbum 11. Marietti datae (19 Febr. 1825). — « Ut minus noceat malorum colluvies librorum, qua... regiones omnes redundant, non exiguus facit scriptorum pietate ac doctrina praestantium numerus, quos I»eus *ad Beligionis morumque tutelam...* nunquam perditorum non opponit audaciae. In quibus, cum *praesertim* Vir sanctissimus idemque doctissimus B. Alphonsus do Ligorio jure optimo numeretur..., (cujus scripta) *firmissima sunt adversus omnem pravitatem praesidia :* optime sane de Religione meritus es, et de universa hominum societate, qui in Scriptoris hujusmodi Operibus colligendis et in lucem edendis operam tuam industriamque collocaveris. »

PIUS PP. VIII

Decretum super dubio, an constet de miraculis, (3 Dec. 1829).— «Boato Alphonso Mariae de Ligorio dedit *scientiam Sanctorum* Deus, et honestavit illum in laboribus, qui *usque ad extremam senectam... studuit... saluberrimis elucubratis libris, fidelium animos ad fallacis saeculi contemptum, atque aeternae gloriae amorem accendere. Hujus Beati viri nomen,* tum praeclaris gestis, tum *voluminibus ipsius pietate et doctrina refertis, ubique gentium diffusum,* et in adversis invocatum (est). »

GREGORIUS PP. XVI

1. Responsum S. l'oenitentiariae datum die 5 Julii 1831.

Consultatio. Eminentissime. Ludovicus Franciscus Augustus, Cardinalis de Rohan-Chabot, Archiepiscopus Vesontionensis, doctrinae sapientiam et unitatem fovere nititur apud omnes dioecesis suae qui curam gerunt animarum; quorum nonnullis impugnantibus Theologiam Moralem Beati Alphonsi Mariae a Ligorio, tamquam laxam nimis, periculosam saluti, et sanae morali contra- il.tm, Sacrae Pocnilentiariae oraculum requirit, ac ipsi unius Theologiae professoris sequentia dubia proponit solvenda :

1° *Utrum sacrae Theologiae Professor opiniones, quas in sua Theologia morali profitetur Beatus Alphonsus a Ligorio, sequi tuto possit ac profiteri ?*

• 2° .In sit *inquietandus Confessorius, qui omnes Beati Alphonsi a Ligorio sequitur opiniones in praxi sacri Poenitentiae tribunalis,* hac sola ratione quod a Sancta Sede Aposlolica nihil in operibus censura dignum repertum fuerit ? » — Confessarius, do quo in dubio, non legit opera Beati Doctoris, *nisi ad cognoscendum accurate ejus doctrinam, non perpendens momenta ralionesvc quibus variae nituntur opiniones ;* sed existimat se *tuto* agere, eo ipso quod doctrinam, quae . nihil censura dignum n continet, prudenter judicare queat *sanam esse, lutam, nec ullatenus sanctitati cvangelicae contrariam.* »

' Certo ellam constat, Pium \ II Episcopis Ditionis PontiHciac in suis Seminariis *Theol Uiara* moralem B. Uphonsi tradendam suasisse (Coppola, Mor. sistem. del B. Alphonso, |. l.'«), - Occasione Bc.«uncationis Ven. Seni Dei, mandavit ut aliqui ex ejus digitis I; >mam mitterentur, dicens · Romae maneant illi sancti digiti, qui tam bene scripserunt hi bonot- m |i<i Mariae Sanctissimae et Religionis *(iHlgsttron,* l.eben des ht. AU., IT, p. 521).

Decisio. S. Poenitontiaria, perpensis expositis, Roverendissimo in Christo Patri S. R. E. Cardinali, Archiepiscopo Vcsontionensi, respondendum censnit :

« *Ad* 1u,n *quaesitum :* Affirmative, *quin tamen inde reprehendendi, censeantur, qui opiniones ab aliis probatis auctoribus traditas sequuntur.*

« *Ad* 2um *quaesitum :* Negative, *habita ratione mentis Sanctae Sedis circa approbationem scriptorum Servorum Dei ad effectum Canonizalionis.*

« Datum Romae, in Sacra Poenitontiaria, die 5 Julii 1831.

« *A. F. De Retz,* S. P. Regens. — *F. Tricca,* S. P. Secretarius x. »

2. Bulla Canonizationis publicata die 26 Mail 1839. — Sanctitas et doctrina ornare Episcopum quemque debent... .4d *eximium hoc egregii Antistitis exemplum instaurandum, datus divinitus Ecclesiae superiori saeculo visus est Alphonsus Maria de Ligorio,* qui, cum... *sacris praesertim doctrinis mirifice polleret,* ad Episcopatus munus longe impeditissimum vocatus est... *Plurimos sane conscripsit libros, sive ad morum doctrinam luendam, sive ad plenam sacri Ordinis institutionem,* sive ad confirmandam Catholicae Religionis veritatem, sive ad asserenda hujus S. Sedis Apostolicae jura, sive ad pietatis sensum in Christianorum animis excitandum. *In iis porro inusitatam vim, copiam, varietatemque doctrinae, singularia ecclesiasticae sollicitudinis documenta, exquisitum Religionis studium demirari licet. Illud vero imprimis notatu dignum est, quod, licet copiosissime scripserit, ejusdem tamen opera* inoffenso prorsus pedi: *percurri a fidelibus posse, post diligens institutum examen perspectum fuerit.* »

PIUS PP. IX

I. Responsum S. Pocnitentiariac (‘ditum die 19 Dee. 1855.

Postulatum. « Eme et Rme Domine. Supplex infrascriptus,... ob propriam erga S. Alphonsum a Ligorio devotionem ac reverentiam, *valde optat ejusdem tanti Sancti doctrinam in omnibus tenere, tradere et tueri,* idque in proximo edendo Dioecesano Calendario (sicut etiam praelaudato suo Episcopo, erga S. Alphonsum admodum propenso, placet) palam facere ; inhaerendo et servando Decisionem hac super re editam sub die 5 Julii 1831 ab hac S. Poenitenliaria. *Verum quoad id aliquali religione detinetur, eo quod, cum Gradus academicos jampridem obtinuit, juramentum ut infra praestitit, ejusdem se Universitatis (quae Probabiliorismum et Probabilioristarum sententias sequitur) doctrinam retenturum.* — Quum haec ita sint, et quum insuper clariss. Scavini, qui idem juramentum emisit, in sua *Theologia morali* SS. D. N. Pio PP. IX dicata, eumdem S. Alphonsum praecipue Ducem habuerit ; hinc, pro suae conscientiae quiete, humillime ad Eminentiam Vestram recurrit, et instanter supplicat :

ı 1. *Ut doceatur, an praefato juramento obstet S. Alphonsi a Ligorio doctrinam in omnibus sequi ct publice tradere,* ut supra exponitur ? Vel 2, *ut ab eodem servando juramento dispensetur...* »

Responsio. « Sacra Poenitontiaria, mature perpensis expositis, dilecto in Christo oratori ad proposita dubia respondendum censuit, prout respondet : .k/ *primum, Negative. Ad secundum, Provisum in primo.*

« Datum Romae, in S. Poenitontiaria, dic 16 Dec. 1855 . »1— Cfr. *Scavini* vol. 3, n. -492.

l Hoc S. Poenitentiariac Responsum a S. M. Gregorio XVI approbatum conflrmatumque luit die 22 Julii, uti constat ex epistola Emi Card.de Rohan-Chabot ad D. Gousset, ejus Vic. Gen., qui praefata dubia proponi curaverat : In audientia 22 Julii (1831) Sanctitas Sua Responsum S. Poenit., Sibi a me submissum, continuavit, approbans tum ipsum Responsum, tum consilium quod ceperam idipsum publicandi ac hisce Litteris pastoralibus fulciendi... (cfr Gousset, Justification de la Thiol, mor. du B. Alphonse, Besançon. 1832, p. 251). *— - Cfr. Scavini, *Theol. mor.* vol. 3, n. 492. Notandum est, Plum P. IX Scavini ipsi haec scripsisse (7 .Apr. 1847) : «Tibi Vehementer gratulamur, quod in hisce theologicis Instltu

*2 Decretum 1'rbh et Orbis, publicatum die 23 Martii 1871, super concessione tituli Doetoris. — Inter eos qui fecerunt et docuerunt... merito recensendus est S. \lphonsus Maria de Ligorio.... Quod autem sancta operatione complevit, verbis etiam et scriptis docuit. Siquidem *ipse errorum tenebras ab incredulis et Jan.'1'nianis late diffusas, doctis operibus maximeque Theologiae moralis tractationibus, dispulit atque dimovit. obscura insuper dilucidavit, dubiaque declaravit, cum* INTER IMPLEXAS T1IEOLOGORI M SIVE LAXIORES, SIVE RIGIDIORES SENTENTIAS, TUTAM s t r a v e r i t v i a m, *per quam christi/idelium animarum moderatores inoffenso pede incedere possent.* »

3. Litterae Apostolicae in forma Brevis, promulgatae die 7 Julii 1871. super confirmatione tituli Doetoris. — Xeque enim sine providentissimo Omnipotentis Dei consilio facium est, ut, quum *Jansenistarum,* doctrina novatorum oculos in se converteret, errorisque specie multos alliceret, ageretque transversos, *tunc potissimum exstaret Alphonsus Maria de Ligorio...,* qui... os aperiret suum in medio Ecclesiae, *scriptisque doctis et laboriosis istam ab inferis excitatam pestem radicitus evellendam et ab agro Dominico exterminandam curaret.* Xeque vero has solum sibi paries depoposcit Alphonsus ; sed *plurimos libros conscripsit, sacra eruditione et pietate refertos, sive, inter implexas Theologorum tum laxiores, tum rigidiores sententias, ad lutam muniendam viam, per quam christifidelium animarum moderatores inoffenso pede incedere possent...* Quae cum ita sint, Auctoritate Nostra Apostolica. tenore praesentium titulum D0c.t o r is in honorem A'. *Alphonsi Mariae de Ligorio...* confirmamus, seu, quatenus opus sit. denuo Ei tribuimus, impertimus ; ita quidem, ut in Universali Catholica Ecclesia semper is Doctor habeatur... *Praeterea, hujus Doetoris libros, commentaria, opuscula, opera denique omnia, ut aliorum Ecclesiae Doctorum, non modo privatim. sed publice in gymnasiis, academics, scholis, collegiis, lectionibus, disputationibus, interpretationibus, concionibus, sermonibus, omni busqué aliis ecclesiasticis studiis, christianisque exhortationibus, citari, proferri, atque, cum res postulaverit, adhiberi volumus et decernimus.* »

LEO PP. XIII

I. Litterae ad I'I'. l.eop<ddum Dujardin et Julium Jacques, C. SS. K. (28 Aug. 1879). — Licet universum jam orbem pervaserint, non sine amplissimo chrislianae rei emolumento, scripta Sancti Doetoris Alphonsi Mariae de Ligorio, Dilecti Filii, ea tainen magis adhuc magisque vulgari desiderandum ••st et ad manus omnium traduci. Scitissimo nam ille catholicas veritates omnium captui accommodavit, omnium morali regimini prospexit, mirifice pietatem omnium excitavit, et · in media saeculi nocte errantibus viam ostendit », qua, eruti de potestate tenebrarum, transire possent in Dei lumen et regnum. — Et ne quid dicamus de m o r a l i Theologia ubique terrarum celebratissima *tutamque plane praebente normam* quam conscientiae moderatores sequantur ; frigescentem Ipse caritatem per crebras doctasque lucubrationes a»ceticas, veluti subditis igniculis, fovit, aluit, provexit ac praesertim erga Dominum Xostrum Jesiim Christum ejusque dulcissimam Matrem, quorum amore. miro cum fidelium profectu, rigentia quoque corda succendit. Et in hisce omnibus illud in primis notatu dignum est, quod licet copiosissime scripserit, ejusdem tamen opera inoffenso prorsus pede percurri a fidelibus posse, post diligens institutum examen, perspectum fuerit. »

ttonibu- · onilcimdL» nihil antiquius habueris, quam salutares sanctissimi ac doctlssiiur Viri Alphonsi Mariae de Ligorio doctrina» magi» magisque propatrare, iisque ecclesiasticae praesertim Juventuti» animos imbuere. ·

-· Encyclical nd Episcopos Italiae. (8 Dec. 1902). — S. Pontifex Sam tum Alphonsuin in hac Encyclica vocal maxime insignem et mitem moralis-tnruni. › Ipse textus hic est : « Rispetto poi al ministero delle confessioni, si ranunculi quanto severe suonino le parole del p/ù *insigne ‹· mile dei moralist'* verso coloro che non dubitano di sedere inetti nel lrilmn.de di penitenza l. (Acta S. S. 35. p. 261.)

1’11 S PP. X

Litterae ad P. Leonardum Gautié, diei 12 Junii 1905. — « S. Doetoris Alphonsi de Ligorio *en est in Ecclesia Dei existimatio atque laus,* ut vel id unum sufficeret. cur novam Nos editionem Theologiae moralis Alphonsianae Nostro Nomini dicandam libentissime permit teremus... (aim enim theologia morum magnam scientiae pariem constituat quae sacerdoti ad officium explendum est necessaria ; gratia tibi omnes habere oportet qui S. Doetoris *quem tuto omnein morum doctrinis sequi possunt,* mentem apertius ostenderis, senlentiasque. securius quam numquam alias, determinaveris. » *(Op. moral.* S. Ai.ru.. vol. I. p. XI.)

BENEDICTUS PP. XV

1. Ex Instructione S. Congreg. de Semin. et Univ. Studiorum, approbata a S. Pont. (2G April. 1920). ——in hac Instructione ad Episcopos Italiae iterum expresse affirmatur, « S. Alphonsum esse Doctorem quem sequi licet cum omni securitate, maxime in rebus moralibus ». En textus: ı E inutile aggiungere che lo stesso S. Alfonso è il Dot lore, che, *specialmente nelle cose di Morale,* si pub s0guire con ogni sicurezza. » (Ordinamenlo dei Seminari.) De approbatione Pii PP. XI et 2“ editione Instructionis cfr. infra.

2. E Litteris Pontificiis ad Rmûm. P. Patrithun Murray datis (20 Julii 1921). — « Ita ex quo ille hoc novo decore (Doctoratus) a decessore Nostro f. r. Pio 1.\ insignitus est, clarius Jatiusquc per Christianum orbem universum caelestis eius sapientia elucere coepit idque magna admodum cum studiosorum et animarum utilitate. Etenim dum plerumque accidit, ut optimi quoque libri decursu temporis oblitterentur, *maior quidem in dies apparet Alfonsianac doctrinae praestantia atque opportunitas... » (A.* .1. Λ. XIII, p. 426 sq.)

PIUS PP. \1

Ex altera editione Instructionis S. Congreg de Semin et Unix Stud, seu Ordiuamento dei Seminari, an. 1925. Secunda haec editio Instructionis ad Reverendissimos Ordinarios Italiae » adnexam exhibet *Litteram Apostolicam Pii PP. Λ I* (1 Aug. 1922), quae publici quoque juris facta est (.1. .1 5. Λ7 I . 1921. p. 450). Ibi legimus : Novimus enim multa jam a decessoribus Nostris eodem Consilio (sci. Congreg. de Sem. et Univ. Stud.) ut instrumento usis, peropportune esse praescripta, quae -Vos *et valde probamus omnia et Nostra· auctoritatis suf/ragio confinpamus.* ›· In hac editione anni 1925 iterum occurrunt illa verba : « E inutile aggiungere che Io stesso S. Alphonse è il Dottore che, *specudmentc nelle cose di Morale, si pun seguire con ogni sicurezza.»* (P. 34.)

| li›-‹· S. Pontifex fontem Indicat : « S. \lf<>n»o Maria de 1.lguori, Pratica dei Confessore,, c. 1. TI(, n. 13. *,

EXPLICATIO MODI

QUO S. Alphonsi testimonia indicantur

S. Alphonsum varia scripsisse opera moralia nemo est qui non novit: Confer. ntur ea quae in fine secundi voluminis indicabimus. In nostra editione duo praesertim opera moralia S. Docturis saepius citare placet, et quidem *Theologiam moralem* et aureum librum, cui titulus : */forno ApostolicusJÎheoïogï&e* moralis testimonia afferuntur sine indicatione operis ipsius ; notantur solum *liber* et *numeri operis,* additis quandoque volumine et pagina editionis 1'.Gaude. VI librum : *Homo apostolicus,* quod attinet, ipse indicatur breviter litteris initialibus : *H. Ap.,* adjecto tractatu cum numero. Indicatio ergo : I, 24 ; V, 4 ; II. Ap., III, 33, sic erit legenda : S. Alphonsi Theol. mor., liber I, n. 24 ; liber V, n. 4 ; H. Ap., tr. III, n. 33. Si occurrunt tibi sequentia : I, 81 ; cd. G., 1, p. 60, lege : S. Alphonsi Theol. mor., liber 1, n. 81 ; editio Gaudé, vol. I, p. 60.

Cetera opera moralia S. Alphonsi in extenso indicantur ; v. gr. *Erant, ordin.* Examen ordinandorum) ; Con/. *dir.* (Confessore diretto) ; *Praxis* (Praxis confessarii) etc. Vide in tine tomi II. post Append. II, indicem operum moralium S. Alphonsi. ubi citandi modus *pro singulis* indicabitur.

INTRODUCTIO
AD THEOLOGIAM MORALEM

S. Ἀ/phoiisii Theol, mor. (ed. GawW, praei, ed. ; \ indicia» A/ph.dixs proocin.); Z<u>«iri<it Hiss. hist. did. etc. (ad (cd. 1II-VI1 Theol. mor. S. Alphonsi); Vine. *Daluzzi,* Elhica christ. I. lib. prodromus, C. π ; Card. *d Annibale.* Summula ·, prooem. ; *Erneslus Müller.* Theol. mor. (cd. 9 ; el 10 a *Seipel* et *l'jcic* recognita) ; Hoio/udton. Introd, ad Theol. fundam.; *Joseph Mausbach.* die kath. Moral ; Christen! uni u. Weltmoral ; A. *Vermerrsch.* Theol. mor. prine. I. Prooem. ; *Otto Schilling.* Lehrbuch der Moral theol. I ; *Mcllugh-('alien.* Morallheol. 1 ; *il. Merhelbach,* Summa theol. mor. I, p. 9 sqqj. ; *//. Ɖuma* Theol. mor. thomistica, I, p. 5 sqq.

Theologia moralis est pars doctrinae sacrae. Sacra doctrina, ex *D. Thomae* sententia (P. 1, q. 1, a. 7), pertractat oinnia sub ratione Dei, vel quia sunt ipse Deus, vel quia ordinem habent ad Deum. Hinc vocatur *Theologia,* a duobus vocabulis graecis <-)ɛό et λόγο , quae idem sonant ac sermo de Deo. Complectitur omnia quae religio (in latiori sua acceptione) de Deo deque rebus divinis ' locet, proponendo tum quae credenda sint, tum quae sint agenda. De credendis disserit Theologia dogmatica, *de agendis* vero *Theologia moralis.*

Haec posterior pars est, quam nos hic tractandam suscipimus, duce imprimis Aquinate ac magistro S. Doctore Alphonso Maria de Ligorio, cujus moralis Theologia ubique terrarum est celebratissima, lulamque plane praebet normam, quam conscientiae moderatores sequantur », ut ait Leo PP. XIII in Litt. datis ad Loop. Dujardin.

Antequam susceptum opus aggrediamur, plura praemittenda esse censemus, scilicet : *a)* de Theologiae moralis *natura ; b)* de ejus *praestantia* et *necessitate ; c)* de *methodo* qua docetur ; *d)* de *historia* et *fontibus* scientiae moralis ; *e)* de *partitione* Theologiae moralis. Inde totidem paragraphes in Introductione invenies.

§ 1. De Theologiae moralis natura.

I. — Definitio. Theologia moralis definiri potest : Scientia dirigens actiones humanas juxta legem Dei, ut homo suum finem, id est vitam aeternam consequatur.

Dicitur 1° *Scientia :* est enim cognitio certa et firma ex certis atque immutabilibus principiis per discursum deducta. 2° *Dirigens actiones humanas :* his verbis exprimitur ejus objectum materiale, nempe omnes actus, qui ab hominis voluntate deliberate procedunt. 3° *Juxta legem Dei:* quibus verbis designatur ejus objectum formale, nempe conformitas imprimenda humanis actionibus

cum lege divina : hoc autem nomine veniunt leges omnes, quatenus a lege divina vim obligandi habent. 4° *Ut homo finem suum consequatur :* ostendunt haec verba supremum finem, ad quem tota Theologia refertur.

Scientia Theologiae moralis *indolem\ habet propriam,* ad quam probe al tendendum est. Secus enim ac in scientiis metaphysicis, ipsa conclusiones proprias necnon vitae moralis placita proponit *assensu moraliter certo umplectendas :* unde in Theologia morali magnam partem habet voluntatis rectitudo. necnon prudentia Christiana actuum humanorum moderatrix : quae si defician!, in vanum hominibus proponitur veritas practica.

2. — Differt Theologia moralis ab omnibus aliis disciplinis, quae aliquo modo circa hominum mores versantur. Et quidem :

Distinguitur : *a)* A Theologia *dogmatica,* quae de rebus divinis disserit. regulasque credendi proponit; dum ipsa de virtutibus et vitiis disputat regulasque agendi statuit.

b) A Theologia *ascelica, mystica* et *pastorali.* Theologiae enim moralis est omnia homini implenda officia metiri ac definire, ipsique terminum indicare. *quem sine peccato praeterire nequit.* Atque hinc est, quod ipsa magis circa peccata versetur. — Theologia vero ascetica et mystica magis de exercendis virtutibus disserunt, eo quod Christianae perfectionis exercitium, motiva et media edocent, hoc tamen cum discrimine, quod illa condocet viam perfectionis ordinariam, ista autem extraordinariam. — Ad Theologiam pastoralem quod spectat, ipsa agit de regimine animarum, edocendo pastorem quomodo commissas sibi oves a noxiis abstrahat, ad salutaria dirigat, et semper in vir lutis tramite retineat.

c) .1 *Scientia juris canonici et civilis;* quae scientia regulas tradit, juxta quas Ecclesia et civilis societas regendae sunt ; dum ipsa generalius inquirit. an et quantum hae regulae in conscientia obligent.

d) Ab *Ethica,* et quidem tum ratione principii cognitionis, tum ratione objecti. Ratione *principii :* Ethica enim nonnisi unum habet cognitionis principium, hocque subobscurum ac debilitatum, lumen nempe rationis. Theologia vero moralis, praeter hoc exile rationis lumen, habet et aliud principium, splendidissimum nempe lumen revelationis divinae, cui insuper accedit, tamquam perfectum complementum, infallibile Ecclesiae magisterium. Ratione *objecti :* hoc enim in Theologia morali sese extendit ad multo plura quam in Ethica, ad hominis nempe finem supernaturalem, et ad inedia quibus hic finis obtinetur.

§ 2. De Theologiae moralis praestantia et necessitate.

3. *Praestantia.* « Praeficarum scientiarum, scribit *1). Thomas* (P. I, q. 1, a. 5), illa dignior est. quae ad ulteriorem finem ordinatur. Finis autem hujus doctrinae, in quantum est practica, est beatitudo aeterna, ad quam, sicut ad ultimum finem, ordinantur omnes alii fines scientiarum praeficarum. Atque hinc manifestum est, sicut Theologia dogmatica dignitate omnes speculativas scientias prae-

cellit, ita Theologiam moralem *omnes scientias praeiicas dignitate antecellere.*

4. — *Necessitas.* Neque hoc solum ; sed et *necessitate* eas omnes antecellit. Et re quidem vera, quaenam scientia aeque necessaria est ac illa quae docet, quomodo summum malum averti et summum bonum acquiri possit ? Iloc autem praestat, ut visum est, Theologia moralis.

Quae cum ita sint, liquet sacram hanc scientiam, prae omnibus aliis scientiis praclicis, atque adeo, positis ponendis, prae ipsa Theologia dogmatica a clericis esse addiscendam. « Sane opus est, inquiebat .$'. *Alphonsus,* Theologia dogmatica, sed magis opus est Theologia morali. Hac enim scientia deficiente, nec boni erunt confessarii, nec habiles parochi :* » Nec vero hanc, scientiam semel didicisse salis est. \am sicut est omnium scientiarum maxime necessaria. ita est omnium *difficillima.* Apposite ad rem S. Doctor (Prax. conf., n. 1'i : Dicebat, inquit, S. Franciscus Salesius, officium audiendi confessiones esse omnium maximum et difficillimum. Revera ita est. — Est omnium *tnaximum :* quia est omnium scientiarum finis, qui nihil aliud esse debet, quam salus aeterna. — Eslque omnium *difficillimum :* dum *primo,* confessarii munus requirit omnium scientiarum, omnium officiorum atque artium notitiam : *secundo,* quia scientia Theologiae moralis complectitur tot materias inter se diversas ; *tertio,* quia in magna parte constat ex tot legibus positivis et sacris Canonibus, quorum intelligent ia debet accipi secundum veram significationem. Praeterea, quaelibet harum legum redditur difficilis, cum, ratione circumstantiarum quae casus dissimiles efficiunt, resolutiones variandae sint. Quidam... dicunt sufficere, ut confessiones rite excipi possint, *principia generalia moralia* callere : illis enim posse resolvi (aiunt) omnes casus particulares. Quis negare potest, omnes casus particulares esse his principiis resolvendos? Sed totum opus et lotus labor est. in adaptando ad casus particulares, laniis diversis circumstantiis irretitos, principia hujusmodi, utque discernatur, quodnam principiorum occurrentibus circumstantiis congruat ; neque id fieri potest sine magna discussione rationum, quae pro utraque parte adsunt. Et hoc est illud, quod moralist ac effecerunt, cum elaborarunt in explicando, quibus principiis mulli casus particulares resolvi deberent. »

Ex· quo infert S. Doctor, *nunquam* confessario deserendum esse Theologiae moralis studium.

§ 3. De Theologiae moralis methodo.

5. Per methodum hic intelligitur *forma,* quam induit Theologiae moralis tractatio, seu *modus,* quem theologus in re morali tractanda sectatur.

.Jam vero *triplex datur methodus :* prima appellatur positiva, secunda speculativa seu scholastica, tertia casuistiea.

I \ ita S. Mpli. in Op. *Surii,* cap. 3, § 9 (cd. Taurin., 1877). Huc pertinent quoque vvrba S. Vlphonsl, quae citantur in Instructione S. Congreg. Semin. et I niv. Stud, ad Episcopo Italiae, approbata a SS. PP. Benedicto XV et Pio XI (an. 1925, 2· ed., p. 34) : · Quanto alio studio dolia Teolugla Morale crediarno opportuno citare le seguenti parole di S. Alfon$o : Snpratutlo i Vesco vi debbono attendere a far Istruire i giovanl in Seminario nella Teologia Morale... Questo e il maggior utile che un Vesco vo pud ricavare dal Seminario: Paver inxfri e parrochi. ·

Dicitur *positiva,* cum inorum dogmata ex fontibus Theologiae propriis probantur et confirmantur, rectoque ordine exponuntur. Dicitur *speculativa,* seu *scholastica,* quando morum dogmata ex Theologia positiva ceu jam probata desumuntur, ut principiis philosophiae illustrentur, intimi eorum nexus internaeque rationes declarentur. Dicitur denique *casuistica,* quando generalia morum principia ad casus particulares in vita occurrere solitos applicantur, et quaestiones practicae, iuxta principia generalia, rite discutiuntur et resolvuntur. Cfr. *Millier,* Theol. mor., Introd., § 7.

Quod *cuilibet methodo* propria ac specialis insit praecellentia, sufficienter ex praemissis definitionibus innotescit '. Ex quo sequitur, Theologiae moralis tractationem eo excellentiorem esse judicandam, quo perfectior atque universalior in ea reperiatur *triplicis illius methodi permixtio.* Hujusmodi enim permixtae methodi usus efficit, ut «morum dogmata rite exponantur, convenienter probentur atque illustrentur, solide contra impugnatores muniantur, et particulariter etiam in usus practicos evolvantur et explanentur2.» \tque hinc est, cur hodierni Theologiae moralis scriptores generaliter hanc triplici genere permixtam methodum sectentur. Hanc eamdem et nos sectari conabimur in totius quidem operis nostri tractatione, sed praesertim in parte prima, quam inscribemus : *de primis Theologiae moralis principiis.* Sic enim solidum totius rei moralis fundamentum ponetur. — in ceteris dein partibus, casuistica *moderanter* methodo, *positiva tamen ac speculativa methodo minime neglecta,* nobis utendum esse censemus.

§ 4. De Theologiae moralis historic et fontibus.

6. — Historia. Theologiae moralis historia convenienter in tres periodos dividi potest. Hujus *prima* periodus procurrit ab initio Ecclesiae usque ad tempus, quo Theologia scholastica florere coepit ; *secunda* ab initio introductae scholasticae usque ad tempus Reformationis ; *tertia* denique a tempore Reformationis usque ad nostram aetatem °.

1. Prima periodis. Doctrina moralis, etsi in nullum scientificum systema digesta, a Patribus tamen Ecclesiae et ab ecclesiasticis auctoribus, priscis jam illis temporibus explanata, imo discussa reperitur ; et hoc quidem : 1° in scriptis *contra Gentiles* Christianam Ethicam impugnantes ; in operibus conscriptis *pro ipsis christianis* in quibus admonebantur ad vita· sanctimoniam , 3° *in publicis sermonibus,* in quibus praecepta moralia populo fideli

(tî Dictionn. de Th» ol. cath., par \ aranl-.WiingenoG \. *Casuistique.* — l *Emestus Miil-* ,rs Theol. mor. I. ⁑ § 7. - ' /6id ◊ II Haud aliter hac In re sentit reccntissimus morallsta, ‹ I. Ofto *Schilling,* qui tre> distinguit periodos (Lehrbuch der Moralthéologie. Monaci 1928 P 17 ⁑qq.) 1“ Utcrtum (moralistarum veterum), 2° Miltelalter (scholasticorum), 3° Neuzeit (iiwralistaruin recentium). Eodem feri» modo dividit historiam theologiae moralis P. //. Mer- *k'lbarf* <). P. (Summa, i. p. 16 ^qq.).

tradebantur ; 4° denique in instructionibus specialibus *ad sacerdotes,* ut sunt v. gr. instructiones *Chrysoslomi, S. Ephraern Syri, S. Gregorii Nazianzeni :* de sacerdotio ; Λ'. *Ambrosii* libri tres : de officiis ; Λ'. *Hieronymi* epistola ad Nepotianuin ; Λ'. *Gregorii Magni* Moralia in Job et de cura pastorali, etc. Inter eos, qui inde a saeculo VII usque ad initium Scholasticae de rebus moralibus tractarunt, imprimis nominari merentur *S. Isidorus Hispalensis* (saec VII), S. *Joannes Damascenus* et *S. I3eda Venerabilis* (saec. VIII), .S'. *Petrus Damiani* (saec. XI).

II. Secunda periodus maximi nominis doctoribus praefulget. Horum laus in hoc praecipue ponenda est, quod non solum veritates dogmaticas sed etiam veritates morales *in scientificum systema* digesserunt, utendo potissimum methodo *scholastica* seu speculativa. In quo grandi labore prae ceteris eminuerunt *Petrus Lombardus* (f 1164), *Alexander de Hales* (t 1245), Λ'. *Albertus Magnus* (f 1280), A. *Bonavenlura* (f 1274), appellatus *Doctor Seraphicus ;* deinde qui omnibus tanquam princeps praeeminet *D. Thomas Aquinas* (f 1274), *Doctor Angelicus,* et postremo *Duns Scotus* (f 1308), *Doctor subtilis.*

Sed nec minus methodus casuistica exculta fuit. Ad hanc quippe perlinent et Summa de casibus poenitentialibus, auctore *Raymundo de Pennafort,* et Speculum morale, quod adseribitur *Vincentia Bellovacensi,* et Summa theologica et Summa confessionalis, auctore Λ'. *Antonino* Archiepiscopo Florentino, et multa alia opera x.

III. Tertia periodus. Haeresiarchae saeculi XVI, inquit *Em. Müller,* fundamenta doctrinae moralis labefactare ac disjicere conati sunt ; ad quae proinde fortiter tuenda, praesertim ex S. Scriptura et ex Traditione arma desumere necesse erat ; quam ob rem ab illo tempore *magis positive* Theologia moralis, ut et dogmatica, tradebatur, quin tamen speculativa ejusdem tractatio neglecta jaceret ; plerique siquidem scholastici hac adhuc aetate florentes (ut Suarez, Vasquez, Lessius, Lugo, Gregorius de Valentia, Becanus) et positive et speculative sacram morum disciplinam exposuere.

Casuistica saeculo XVI el XVII plurimum exculta est. Permultis hujusmodi theologis silentio praetermissis, jure meritoque magnis laudibus celebrantur sequentes : *Franciscus Toletus* (j 1596), *Reginaldus* (f 1623), a S. Alphonse auctoribus classicis adnumcralus, *Emmanuel Sa* (f 1596), *Joannes Azor* (f 1603), *Franciscus Suarez* (f 1617), *Leonardos Lessius* (f 1623), *Thomas Sanchez* (f 1610) a S. Alphonso *vir piissimus* vocatus, *Laymann* (f 1635). *Martinos Bonacina* (f 1631), qui a S. Alphonso inter auctores classicos merito refertur, *Cardinalis De Logo* (f 1660), quem post S. Thomam inter theologos morales facile principem esse S. Alphonsus dicit, *Salmanticenses* (theologi collegii Salmanticae in Hispania), qui pariter a S. Alphonso inter doctores classicos numerantur et ad Ordinem Carmelitanorum pertinent.

• Cum, saeculo XVII, Jansenistae assertiones sanae Christi doctrinae repugnantes effutirent, scientia moralis fata valde tristia experta est. Etenim haeretici illi id consecuti sunt, ut in suas partes adducerent multos viros doctos inter quos etiam *Petrus Collet* (celeber Honorati Tournely continuator), *Ludovicos Habert* et *Natalis Alexander* fuerunt, qui, licet alios Jansenistarum errores rejecerint, *immoderato tamen eorum rigori* in multis se accommodarunt. Non defuerunt quidem, qui benigniores propugnarent sententias, uti Eusebius Amort, Roncaglia, Sporer, Elbel, Mazzotta, etc., quin tamen intumescentem doctrinae rigorem penitus reprimere valuerint,

l Vide plura in praeclara dissertatione P. Zachariae, de casulsticae Theologiae originibus. Exstabat haec dissertatio praemissa Theologiae morali .S. *Atphonei.* In ultimis editionibus jubente S. Doctore, expuncta fuit. Cfr. P. / *Delerue,* Le système moral etc., p. 7b sq.

Tandem, saeculo χνιπ, *S. Alphonsus Maria de Ligorio,* non sine providentissimo Dei consilio, Theologiam moralem exarare aggressus est, ut morum doctrinam vere catholicam, medium tenentem inter nimiam severitatem et nimiam benignitatem, accurate et solide propugnaret. Primo quidem (anno 1748) *Medullam* Hermanni Busenbaum (t 1668) notis casibusque adjectis edidit : cum vero hoc Opus fini suo non penitus satisfaceret, aliud valde prolixum elucubrare incepit (anno 1753), in (pio, singulari perspicacitate, tradat de cunctis rebus moralibus, « quae magis ad praxim deserviunt».Qua ratione in hoc Opere concinnando sapientissimus vir versatus sil, ipse his memoratu dignis verbis profatur(Apolog. 1a) : « Protestor coram Deo, quod Theologiam moralem certo non ideo typis mandavi, ut nomen docti ab hominibus reciperem ; sed finis hujus operis non alius fuit, quam gloria Dei et salus animarum, ligo spatio triginta fere annorum innumeros auctores tam rigidos (piam benignos legi, el hoc tempore continuo Deum precatus sum, ut me illuminare dignetur. Tandem systema morale non meae rationi superstruxi, sed doctrinis theologorum, el imprimis principis theologorum S. Thomae Aquinatis ; si igitur erro, cum hoc S. Doctore erro. »

Quod ad methodum observatam attinet, S. \lpbonsus eurndem sequitur ordinem, quem II. Busenbaum in sua *Medulla Theologiae moralis* tenuit, imo praemittit, lotum illius auctoris textum, cui deinde ea adjungere solet, quibus ex *Medulla* allegatae sententiae accurate evolvuntur, adjectis etiam permultis rebus (piae in *Medulla* desiderantur, et (pias ipse, experientia missionum edoctus fuse pertractat. In singulis dem controversiis solet omnes doctorum sententias cum ipsorum rationibus adducere, suumque de iis judicium interponere. Porro hoc Opus, quod, vivente adhuc S. Alphonso, novem editiones in Italia obtinuit, redactum est (anno 1757) ab eodem S. Doctore in Compendium, quod primum *Istruzione e pratica,* dein, in latinum versum *Homo Apostolicus* inscriptum luit.

His autem adjecit opusculum, cui titulus *Pnuis confessorii,* quod jam anno (755 in italien idiom.de editum fuerat, et anno 1761 aliud breve Compendium, quod inscripsit *ll Confessore iliretto.* Quod quidem Compendium eo commendabilius est, quod scriptum fuit, postquam B. Doctor jam definitivo modo suum systema morale stabiliverat, et quod sententias, quas in praxi tenet, apertius enuntiat (cfr. *Vind. \lph.,* Dis.s. proeem.).

Postremo, quod attinet ad auctores qui saeculo xix de re morali m npserunt, restat ut dicamus plerosque, pro singulari existimatione

qua S. Sedes doctrinam S. \lphonsi prosecuta est, ad hoc praecipue attendisse, ut eum tamquam magistrum ac ducem sequerentur (Cfr. *Concess. Iit. Doctoris*^ Kesp. ad animadv., c. 4, n. 196).

Licet non stalim ab omnibus, qui de re morali scripserunt, auctoribus, via fuerit arrepta quam tam feliciter, favente el approbante Ecclesia, notaverat X. *Alphonsus,* nihilominus in pluribus regionibus mox invaluit ejus theologia moralis, ubique rigorisme efficax bellum indicens. Initio saeculi xix doctrina Mphonsiana jam omnibus parochis in *Polonia* notissima erat, teste Antonio Tannoia, primo biographe S. Alphonsi, ad quem X. *Clemens M. Hofbauer* (t 1820) etiam referebat, eo ferme tempore, episcopum Plockiensem in pastorali Epistola directa ad clerum inter Auctores Theologiae moralis, prae ceteris enixe commendasse opus Venerabilis Alphonsi 1 ». Haud minori celebritate gaudebat theologia moralis Alphonsi in *Hispania*2.

In *Italia* (post *Andr. Calani,* 1789) primus qui videtur doctrinam moralem S. Alphonsi in Compendium redegisse (ad usum studiosae juventutis Congreg. SS. Redemptoris), est *Blasius Panzuli,* ex eadem Congreg. (Theol. mor. B. Alphonsi M. de Ligorio, i vol. 1824). Deinde *Petrus Scavini* (f 1869) praeclarum opus theologiae mor. universalis ad mentem S. Alphonsi » (4 vol. Xovarae, 1847) publici juris fecit, quod etiam *Del Vecchio* anno 1870 in Compendium redegit, haud secus ac ‡ *Gabriel de Varcc.no,* O. M. Cap. Xovum Compendium theologiae moralis S. Alphonsi instituit quoque *Josephus Frassinetti* (t 1868): Compendio della teologia morale di S. \lfonso. » (2 vol.) Post medium saeculum xix fatalis in Italia et deinde in Belgio exorta est *controversia* de genuino systemate morali S. Alphonsi inter P. *Intoniam Ballerini.* Prof. Collegii Romani (f 1881) et auctorem *Vindiciarum Alphonsianarum* P. Rudolphum de Smetana3, olim Vicarium Generalem G. SS. R. (t 1871). Absque dubio tum <1. Ballerini tum eximius de Smetana in aliquem errorem inciderunt : dum prior asserebat S. \lphonsum semper simplici probabilisme adhaesisse, etiam edita dissertatione aquiprobabilistica anni 1762 (cfr. infra n. 91) ; alter autem contendebat, S. Doctorem jam ab initio aequiprobabilismum saltem implicite docuisse. I Iriusque sententiam contrariam esse tum scriptis S. Alphonsi jaindiu evulgatis, tum litteris ejus recentissime publicatis4, tum notulis intimis a Sancto conscriptis ·', tum denique aliis documentis nondum publici juris factis, nemo est qui negare possit ; imo jam anno 1894, *Leon. Gaude* (t 1910) C. SS. R., non dubitavit haec scribere de sententiis Ballerini et Vindiciarum : At pace tantorum virorum dixerim, si res accurate perpendere velimus, haud difficile erit eos halhicinari et ex ipsis Alphonsi verbis oppositum dilucide demonstrare »H. ‹

In *Gallia* felici cum exitu doctrinam Alphonsianam propagavit celeber Card. *Thomas Gousset* (f 1866), archiepiscopus Rhemensis, in variis suis operibus; Théologie morale. 2 vol. 1844 ; justification de la théol. mor. du B. Alphonse de. Liguori ». etc. Alii moralistae notissimi sunt . ./. *H. Bouvier,* episc. Cenoma-

l *lonnoia,* vita cil istillito etc. Ill, p. 80. - ' *lannoia.* I. ‹·. p. 79. l Ktrla c nobili familia doctoratnm In Universitate Vindoboocnsi obtinuit· Ipsum inisse verum nidorem \ *nidirim mu* (! rd.) r\ ro constat, quia ejus manuscrlptum completum ›, quml tantum post obitum auctoris typis mandatum c>t (an. 1873), asservatur in archivo c. SS. 11. - l Cfr. apud *f bflerue,* le système moral etc.» p. 39; Nouvelle Revue thèol.> 1928. p. 257 *sq.* — ' λ ide quae dicemus η. 91.- · /«ron. *(iaudé)* de moral! >>strmate S. \lphonsi, n. 68 (p. 98).

nsis Instil theologicae », 6 vol. 1834; *Petrus Gury,* S. .1. (f 1866): Compendium theol. moralis », 2 vol. 1850.

In *Belgio* magis eminent *Haine* (t 1900); *Th. BouquUlon* (t 1902); *hiardus Gcnicot* (f 1900) e S. .1.

In *Hollandia,* inter alios moralistas notandi sunt *Josephus Aertni/s* (t 1915) e Congrpg. SS. Red.; *Alexander Sweens,* professor Buscoducensis (Theologia moralis fundamentalis, de jure et justitia), etc.

In *Germania,* postquam infructuosa remansissent tentamina facta a *//. Oherrauch,* O. F. M.(f 1808), .1/. *de Schenk,* (.). S. B. (f 1816), *J. M. Sailer* (t 1832) et *./. B. de Hirscher* (t 1865), optimam doctrinam moralem, ad mentem S \lphonsi, docuerunt *Conradus Martin* (+ 1879), *Hub. Theoph. Simar* (+ 1902), archiep. Coloniensis, *Antonius Koch,* prof. Tubing, (t 1915), *Joan. Evang. Primer,* prof. Eistettensis (f 1907) et alii.

In *Austria* praecipuas partes in restauranda scientia morali ad mentem S. \lphonsi habuit *Ernestus Mulier* (f 1888), episc Linciensis, qui an. 1868 edidit suam Theologiam moralem » ; in idem laboravit . lug. *Rohling,* prof. Brag., cujus exstant Medulla theol. mor. ; Gewissen u. Geselz. », etc.

In regionibus *gerrnanicis* praeterea mulli alii auctores egregie de re mor.di scripserunt, sive *lingua latina* (Lehmkuhl, Drummer. \oldin.etc.) sive *vernacula* (Linsenmann, Gôpfert, Schindler, Mausbaeh, etc.).

In *America* noti sunt *Patricius Kenrick* t+ 1873), archiep. Baltimorensis : I. *Konings* (t 1884) e Congreg. SS. Bed. : . I. *Sabetti* (+ 1898) e S. .1.. etc.

Itimis his temporibus, in *Italia,* mullum de re morali scripserunt Card. *.1. d \nnibalc* (t 1892) . Card. *('as. Gennari,* (t 1914) ; *J. Bucceroni,* S. .1. ft 1918) ; *E Berardi* (theol. mor. ; praxis confessorii, de recidivis), etc. In *Hispania* eminet *J. B. Terreres,* S. .1.

Si tandem velimus cum cl. *Schilling* distinguere inter auctores recentiores, i|Ui magis methodo vel *speculativae* vel *pastorali,* ut aiunt,indulserunt, dicemus ad *primem* «lassem maxime perlinere Simar. Bouquillon, Linsenmann, Schwane, Koch, Schindler, Mausbaeh, .1. B. Dumas, etc. ; ad *alteram* vero Gury, Scavini, Ern. Muller, Ballerini, d'Annibalo, Lehmkuhl, Gôpfert, Aertnys, Noldin, Drummer, Tanquerey, Berardi, etc. Conféras «le modernis moralislis *Indicem operum et auctorum* in line voluminis II.

î. Fontes. Fontes Theologiae moralis, in sensu strictiore, sunt, loci theologici, seu documenta in quibus veritates morales cognitae continentur et e quibus depromuntur.

(alantur communiter octo sequentes ; 1 *Sacra Scriptura.* 2. *Concilia* Ium generalia tum particularia. 3. *Decreta Summorum Pontificum* sive per Constitutiones (Encyclicas) sive per Responsa S. Congregationum edita. 4. *Opera* 5 s. *Patrum,* qui sunt testes Traditionis. 5. *Opera Theologorum,* praesertim orum quos magni facit Ecclesia, quae singularem auctoritatem tribuit 5. *I hama'* et A *Alphonso.* 6. ,/(b *ecclesiasticum* et *civile.* 7. *Esus et praxis Ecclesiae.* 8. *Philosophia moralis.*

Notandum est quod, cum Theologia moralis sil doctrina sacra, alii ex hisce fontibus *constitutivi.* alii *auxiliarii* exstant, nec omnes in omni materia pari auctoritate gaudere nati sunt :*

l.-hrbuch der Mnrallhcologie. I n. 33 (p. 46 sq.). — · De fontibus seu locis theo- ni.ir th» fu» Irai t oil praeter *horiam* (dtss. histor. etc.), Vint. *Paluzzi :* I thlca christ I Ili» prwironiu». ·-. it sqq., et inter modernos /.rn. Wu/br: Theol. mor. «si (" reroitnila di /<;■··>!<·. Seipel et *1. f* jnc, I, Introd., § 5 sqq.

§ 5. De Theologiae moralis partitione.

8. — In omni scientia, ex principiis generalibus et universalibus ad proprium et speciale objectum procedi solei : unde cujuslibet scientiae tractatio duas partes complectitur, alteram *generalem,* alteram *specialem.* Ita pariter Theologia moralis, quae scientia divinae legis est, in duas partes vere distinctas dividitur.

1° In prima parte, quae generalis est seu fundamentalis, agitur de primariis scientiae moralis principiis, videlicet de fundamento bonitatis moralis seu *ultimo hominis fine,* deinde de regula morali in genere (sive haec subjective in conscientia, sive objective in se ipsa consideretur), et de actuum humanorum relationibus ad duplicem hanc legem, seu regulam.

2° In altera parte qual specim is est, et quae circa objectum proprium *peculiare* scientiae moralis versatur, tratatur de variis obligationibus seu legibus in specie.

Hae obligat iones sunt vel omnibus Christian is *communes,* vel quibusdam sunt *propriae,* ratione status particularis.

a) Obligationes communes exhibet duplex sectio. In prima tractatur *de exercitio virtutum,* de actibus nempe quibus rectus ordo inter homines ipsos atque inter homines et Deum servatur. Complectitur *praecepta legis naturalis,* quae continentur in Decalogo, sed accuratius determinantur legibus positivis etiam humanis. — In altera sectione agitur *de mediis,* quibus homo gratiam assequi possit, sc. *de Sacramentis.* Complectitur obligationes omnes quae ad Sacramentorum administrationem et recept ionem spectant.

b) Obligationes quibusdam propriae explanabuntur in tertia sectione. In hac tractatur *de praeceptis particularibus,* i. e. de obligationibus, quae certis tantum personis, quibusdam vitae statibus inhaerent, quibus proinde homo se libere subjicit, cum tale vitae genus amplectitur.

Nonnulli auctores, in exponendis legis naturalis praeceptis seu obligationibus, sequuntur ordinem virtutum, secundum connexionem quam inter se habent ; quae procedendi ratio, in se spectata, bona quidem apparet, sed, ut hodiedum plerique ultro fatentur, minus praclica videtur. Plurimi autem eximii script ores inter quos S. Alphonsus, ordinant praefatas obligationes juxta dignitatem, qua aliae aliis praestant, *ut in ipso Decalogo* factum est. Ne a priori ordine omnino recedere videamur, lubel inter primam operis pariem et alleram inserere tract alum : *de Virtutibus.* Deinde vero posteriorem ordinem a S. Alphonso indicatum religiose tenebimus, ut eorum, qui nostrum opus lecturi sunt, utilitati magis consulamus, cum in excipiendis confessionibus hunc ordinem servari praestet. I IIimum vero locum assignabimus sectioni, quae tractat de *praeceptis particularibus.*

Inde perspicitur hic esse ordo universae Theologiae moralis :

PARS I. — De primis Principiis Theologiae moralis.
— II. — De Praeceptis Decalogi et Ecclesiae.
— III. — De Sacramentis Ecclesiae.
— IV. — De Praeceptis particularibus.

Ut paucis verbis *aliam* etiam *rationem* ordinis theologiae moralis indicemus, haec lubet subjungere : olim hoc nostro ordine non tantum ii auctores utebantur qui *casuistae* dicebantur, ut P. Busenhaum, etc., sed ipsi quoque asseclae *methodi scholasticae speculativae,* v.g. Vine. Patuzzi.in opere: « Ethica Christiana sive Theologia moralis. Ilis tamen ultimis temporibus nonnulli theologi aliam dividendi rationem quae ipsis *magis scienti/ica* videbatur, introduxerunt (sunt maxime ex his auctoribus qui methodum quam aiunt, pastoralem, minus colere intendunt). Ita cl. *Antonius Koch.* ut exemplum afferamus, in sua Theologia morali anni 1905 hanc divisionem proponit : Scientia moralis in duas partes distinguitur, (piarum una generalis, altera specialis habetur; pars *generalis* doctrinam tradit de ipso ordine morali, et quidem quoad *principia* ejus, quoad *turbationem* per peccatum et *restaurationem* per media saliit is; pars deinde *specialis* doctrinam refert de officiis hominis erga *seipsuniy* erga *Deum,* erga *proximum* (p. 27 sqq.). Haec dividendi ratio, licet minime a nobis impugnetur, lini tamen intento non satis respondet, cum consulere velimus magna saltem ex parte etiam praxi, idque pro majori utilitate legentium. Novus quoque *Codex jur. can.* utilitatem casuisticae pro eruditione clericorum manifeste comprobat », ut patet ex can. 591 et diserte affirmat cl. *Ign. Seipel* (Theol. mor. *Ern. Müller,* 10 ed. i, p. 27).

THEOLOGIA MORALIS GENERALIS

PARS PRIMA

DE PRIMIS PRINCIPIIS THEOLOGIAE MORALIS

Prologus.

9. — De fine ultimo hominis. Praesupponit haec prior pars fundamentalis claram notionem de fine, ad quem dirigenda est vita humana, notionem nempe de Deo, quem scimus esse nostrum principium et nostrum finem. Ad Theologiam dogmaticam pertinet de line ultimo hominis quaestionem instituere ; et revera apud AA. in hac scientia versatos splendida simul ac profunda invenire esi hujus rei argumenta. Sequentia tantum pro memoria notare volumus.

1° *Finis Dei Creatoris est sua gloria intrinseca, i. e. sua perfectio.* Universa enim propter semetipsum operatus est Dominus *(Prov.,* 16, 4). Aliis verbis, universa creavit Deus, non ut ex hoc assequeretur utilitatem, sed manifestaret suam perfectionem, suam bonitatem, per bona creaturis communicata. Ita *Vaticanum* (Sess. 3, c. 1).

2° *Finis ultimus hominis primario est gloria Dei exlrinseca ; secundario vero, perfecta in Deo beatitude.* Ratio patet : ille enim primarius debet esse finis ultimus hominis, quem Deus, eum et cetera omnia creando, ipse intendit. Atqui, ob suam gloriam extrinsecam (i. e. ut cognoscatur, laudetur, ametur) Deus omnia operatus est, ut saepe testatur S. Scriptura. In procuranda autem hac gloria extrinseca, invenit homo *perfectum beatitudinem.* Inania enim sunt hominis tentamina, quando beatitudinem quaerit apud res creatas, quae non sunt per se appetibiles, nec stabiles, nec omnibus patent, λeram beatitudinem consequitur homo, quando imprimis perficiuntur eae facultates quae ipsi sunt propriae, intellectus nempe et voluntas. Cum autem intellectus et voluntas sint capaces veri et boni universalis, sequitur quod homo tantummodo in cognitione et amore Dei perfectam beatitudinem assequetur (cfr. 5. *Thomam,* 1. 2, q. 1-3 ; C. Gent. l. 3, c. 1-63 ; *BUlnari,* de ult. fine, disp. 1-3 ; *Suarez,* de ult. line hom. d. 3 etc.).

Nobile munus Theologiae moralis est indicare et media apta ad finem, et pericula et insidias, quibus homo circumdatur, quaeque eum a consequendo fine avertere conantur.

10. — Ordo hujus prioris partis. Prima principia Theologiae moralis spectant solum *ad moralitatem actuum humanorum in genere.* Quae moralitas cum sit habitudo actus humani ad suam regulam, expedit ut in parte hac generali uterque relationis terminus seorsirn perpendantur : *regula* scilicet, et *res regulato.*

Et primum, quod spectat ad regulam, ipsa necessario duplex est. proxima nempe et remota. *Regula proxima* est lex Dei *subjective* sumpta, i. e. conscientia, quae immediate et universaliter cujuslibet hominis actus dirigit. *Regula autem remota* est lex divina *objective,* seu in se ipsa, considerata ; atque haec est, quae ipsam conscientiam dirigere debet. Conscientia enim, ut actuum humanorum recta sit ac perfecta regula, debet et ipsa dirigi ad normam variarum legum, quas Deus, sive directe sive indirecte voluntati humanae praescribit.

Ad rem dcin regulatam quod attinet, i. e. ad *actus humanos,* hos sub duplici aspectu considerabimus : 1° quatenus sunt humani, i. e. quatenus ab hominis voluntate deliberate procedunt, et sunt ei imputabiles ; 2° quatenus sunt boni aut mali, i. e. regulae conformes vel ab ea discrepantes.

Primum locum cum S. Alphonso et plerisque antiquis theologis assignabimus tractalui *de Conscientia,* quae est agendi norma subjectiva ; sequetur tractatus *de Legibus* seu de norma objectiva, quae ipsam conscientiam informare debet. Tertio loco dicemus de materia regulanda seu *de Actibus humanis,* cui tractatui subjiciemus tractatum *de Peccatis ;* quia alter cum altero intime connection', priorque velu li introductio est ad posteriorem. Quinio demum loco, ut jam innuimus, speciali ratione agemus *de Virtutibus.*

Sane logicus ordo illud sibi postularo videtur, ut tractatus *de Virtutibus* tractatui *de Vitiis et Peccatis* praemittatur, cum logice bonum sit malo anterius ; sed cum praecipue theologo morali illa consideranda sint, quae ultimo fini adversantur, scilicet peccata, sufficiens est ratio, cur praedictus ordo invertatur. Praeterea conveniens est, ut duo tractatus *de Actibus humanis* et *dc Peccatis* non disjungantur, utque genericae notiones de virtutibus immediate praecedant tractationem *dc Decalogo,* qui totus in virtutibus et virtutum officiis a lege Dei praescriptis versatur.

Tractatus itaque generales hoc ordine sequentur :

Tractatus I. — *De Conscientia.*
II. — *De Legibus.*
III. — *De Actibus humanis.*
— IV. — *De Peccatis.*
— V. — *De Virtutibus.*

TRACTATUS I

De conscientia

PROOEMIUM

De conscientia in genere

S· *Thomas.* Eth., VL I. 2 ; 3. 1). 33, q. 1 ; i. 2, q. 19, a. 5 ; q. 57. a. 5 ; S. *Alphonsus,* Theol. inor., I ; H. Ap., 1 ; *Joannes a* S. *Thoma* (cd. Vives), VI. q. 31. dlsp. 22 : Hyh·.· Wnurus, in Eth., VI ; *Suarez,* in I. 2, tr. 3. disp. 12, sect. I. 2, 4 : *lleaudouin-Gardeil.* de Conse. : *Houquillon.* Theol. mor. fund. (ed. 3) ; *Penz,* Die Synthcresis nach dem hl. Thomas, Münster i. W., 1911 ; *Atrlnys-ltamen* (ed. 12), 1. n. 47 sqq. ; *Prümmer,* I, n. 302 sqq. ; *Tanquerey,* Theol. mor. fundam, n. 349 sqq. ; *Vermeersch,* Theol. mor. prine. 1. n. 338 sqq. ; *Ollo Schilling,* I, n. 81. sqq. ; *Me Hugh-Callan,* I. n. 575 sqq. ; *Merhclbach,* Summa theol. mor. I, n. 198 sqq. ; *Heiiherl Jon*\ kath. Moraltheol. n. 85 sqq.

11. — Definitio. Conscientia est judicium seu dictamen practicum rationis, quo judicamus, quid hic et nunc agendum sit ut bonum, aut vitandum ut malum (I, 2).

Dicitur : *Judicium practician,* quod nempe operantem in agendo dirigit ; *quo judicamus,* id est quo absque ulla mentis fluctuatione affirmamus ; *quid hic et nunc,* i. e. in individuo, et consideratis omnibus circumstantiis ; *agendum sit,* i. e. agi debeat aut possit ; *ut bonum, aut vitandum ut malum,* quibus verbis exprimitur respectus formalis, sub quo agens exercet suum de ponendis actibus judicium. Non enim judicat de utilitate aut facilitate actionis vel omissionis, sed de illius relatione ad legem moralem, nimirum an sit *juxta, contra,* vel *praeter* illam (vide S. Thomain, 1. *2,* q. 19, a. 5).

Sensu vero et proprio conscientia non est neque potentia neque habitus, sed est *actus,* ut expresse docent theologi cum /). *Thoma* (1, q. 79, a. 13). Attamen secundum modum loquendi ordinarium, in linguis praesertim vernaculis, habitum potius quam actum designat, sed id Iit *improprie.* Quare evenit ut passim occurrat sermo de homine conscienlioso », de ı conscientia laxa, scrupulosa », etc., ut mox dicemus (n. 24 sqq.). Imo sumitur etiam conscientia pro ejus *objecto,* sci. pro eo quod est in nostra conscientia ; inde dicimus emundari conscientiam ». I t recte monet cl. *Prümmer* (I, n. 302), ad hos loquendi modos oportet attendere, ne confusio oriatur (vide etiam quae dicemus n. 13).

12. — Divisio. 1° Conscientia, ratione actuum ad quos refertur, est vel antecedens vel consequens.^*Conscientia antecedens* ea est, quae praecedit actus humanos, ut eos ad normam recti componat. ^*Conscientia consequens* est judicium de actibus praeteritis ; approbat vel improbat, laudat vel remorsu condemnat ; non est proprie dicta conscientia, ut ex definitione jam apparet.

Conscientia antecedens obtinet, pro vario suo munere, varia nomina: Cum judicat quid vitandum sil ut malum, dicitur conscientia *prohibens ;* cum judicat quid agendum sil ut bonum de praecepto, dicitur conscientia *praecipiens ;* ó um tandem judicat aliquid liberae electioni relictum, dicitur conscientia *permittens* ; quae et *consulens* nominatur, cum declarat rem esse meliorem et de consilio.

2° Ration·· objecti, est *vera* vel *erronea ;* ratione subjecti, est *certa* vel *dubia.* Haec mox fusius explanabuntur. — Conscientia sive vera sive certa, est *prohibens,* vel *praecipiens,* vel *permittens* seu *consulens,* ut supra dictum est.

13. -Quo melius conscientiae natura innotescat, necesse videtur variis explanationibus illustrare notionem supra traditam.

I. *Conscientia est actus intellectus praefici.*

1° Est *actus* (non autem potentia vel habitus); dicitur enim conscientia quasi eum *alio scientia,* eo quod sit applicatio scientiae vel notitiae ad actionem particularem : applicatio autem st ientiae ad aliquid fit per aliquem actum. Insuper, conscientia potest deponi et facile mutatur, quod de potentia dici nequit *(S. Thom.,* P. I. q. 79, a. 13).

2° Est actus *intellectus,* non autem voluntatis ; praeit enim voluntati, ipsique significat quid in casu particulari bonum aut malum sil. quod evidentei ad facultatem cognoscitivam pertinet.

3° Est actus intellectus *practici.* Pro duplici enim respectu, sub quo consideratur intellectus, aut speculativus dicitur, aut practicus. Intellectus speculativus sive theoretic us est, (pii conquiescit in objecti sui contemplatione, sive de *jacto* (i. e. de rei exsistentia, natura, proprietatibus, vel effectibus), sive de.pirc (i. e. de lege, ejusve dispositione, extensione, vel interpretatione) agatur. Intellectus practicus est. qui cognitionem ad opus extendit sive applicat (ib., a. 11). Cfr. *Cajet.,* 1. 2, q. 57, a. 5 ; *Joann, a S. Th.,* Logica, P. II, q. 1, a. IV ; *Hcaudouin,* op. cit.

Ex his intelligitur, quodnam sit in *operabihbus* indicium speculativum et practicum. Judicium *speculativum,* cum de operationibus agitur, est illud, quo intellectus rem sibi objectam, in se. objective bonam aut malam esse enuntiat, v. gr. bellum istud est justum, vel injustum. *Practicum* est illud, quo intelb-ctus eaindem rem, consideratis praesentibus circumstantiis, hic et nunc, subjective reapse eligi aut rejici posse vel debere decernit, v. gr. licet mihi in hoc bello pugnare.

II. *Quamvis synderesis, scientia moralis et prudentia ad formandam conscientiam concurrant, conscientia tamen ab iis differt.*

Differt a *sunderesi.* Synderesis non est actus sed habitus naturaliter inditus, quo prima agendorum principia pognoscimus, v. gr. bonum est faciendum, malum fugiendum : Deus est colendus ; quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris *(S. Thom..* 1. c., a. 12).

Differt a *scientia morali.* Haec enim est habitus intellectus speculativi acquisitus, et versatur circa conclusiones generales deductas ex primis principiis in hunc vel similem modum : synderesis profert primum principium : m.dum est fugiendum ; scientia subsumit : furtum est malum, et concludit : ergo furari non licet. — Scientia igitur moralis versatur circa moralitatem objectivam et materialem actus ; conscientia autem circa eiusdem moralitatem subjectivam et formalem.

Differt etiam a *prudentia.* Prudentia est habitus intellectus practici, et habet ampliorem quam conscientia ambitum. Prudentia enim, praeter eas partes, quas in formando conscientiae dictamine obtinet, praesertim in ponderandis peculiaribus facti circumstantiis, inquirit etiam media ad finem assequendum idonea Sic, v. gr.. quando Superior reum aliquem corrigere debet, conscientia quidem declarat corrigendi obligationem ; prudentia vero suggerit quomodo procedendum sil. ut finis, scilicet emendatio, obtineatur *(Billuart,* de act. hum. Diss., 5. a. t).

III. *Conscientia est judicium concludens ex duabus praemissis,* sive implicite, sive explicite fiat syllogismus. *Majorem,* quae legis dispositionem enun-' liat, praebet synderesis vel scientia; *minorem* suppeditat factum particuliire. ad quod legis applicatio fieri debet ; prudentia invigilat ne alterutrum temere asseratur ; *conclusio* est judicium practicum quod *conscientia* dicitur. V. gr. : Superiori legitime imperanti obediendum est. — Atqui hic Superior legitimo imperat.— Ergo ipsi obediendum est *(S. Thom.,* de Verit,, q. 17, a. 2).

11. Ordo dicendorum : Conscientia, ut jam supra innuimus, debet, ex parte objecti, conformis esse veritati ; ex parte vero subjecti, niti certitudine morali.

I nde tractandum est : 1° de conscientia *vera,* deque ei opposita conscientia *erronea :* 2° de conscientia *certa,* deque ei opposita conscientia *dubia,* (aim autem peculiaris momenti sit quaestio de solvendis dubiis ex occursu opinionum probabilium provenientibus, de ea specialim erit agendum. Hinc : 3° de conscientia *probabili.*

CAPUT I

De conscientia vera et erronea.

15. – Definitio. Conscientia vera est : *ea, quae dictat rei veri-lalem.* Ipsa ex veris principiis recte concludit, aliquid esse licitum vel illicitum, quod revera tale est. Conscientia erronea est : *ea, quae falsum tanquam verum dictat, sive falsum sibi principium assumai, sive falsas deducat ex vero principio conclusiones* (I, 3).

Conscientia *vera,* stricte loquendo, non eadem est ac conscientia *recta,* etsi nonminquam promiscue usurpatur ; nam verum dicitur juxta quod est,y rectum autem juxta quod apprehenditur. Xempe vehim est illud, quod reveni in se tale est ; hectim est illud, quod fit juxta prudentiae regulas, aliis verbis, quod vere et realiter est conforme *appetitui recto,* ut dicit *i). Thomas* (Eth., \ 1, 1. 2). I nde conscientia recta potest praedicari, licet per accidens, etiam de eo qui laborat conscientia invincibiliter erronea, ut infra dicetur. Cfr. *Beaudouin,* q. 1, § I. \lii tamen auctores *(Priimmer,* etc) hanc distinctionem subtilem et satis superfluam declarant, ita ut ipsis conscientia recta *saltem practice* vera quoque sil (cfr. quae dicemus n. 35).

16. — Divisio. Conscientia erronea est, vel invincibiliter, vel vincibiliter 'erronea.

1° Conscientia *invincibiliter* erronea est ea, cujus error *moraliter vinci* seu deponi nequit ; quia, *a)* vel erroris cogitatio aut dubium nullo modo, ne in confuso quidem, venit in mentem operantis, dum actionem ejusve causam ponit; vel quia, *b)* licet erroris dubitatio in mentem venerit, adhibita tamen ad veritatem assequendam morali diligentia, error depelli non potest.

2° Conscientia *vincibüiler* erronea dicitur ea, cujus errorem homo *cr incuria* non deponit. Ille igitur cum conscientia vincibili ter erronea operatur, qui *a)* vel errorem jam aliquo modo advertit, vel *b)* saltem dubitat de errore, *advertilque simul* ad obligationem illum vincendi, nec tamen veritatem inquirit.

Diligentia autem, in inquirenda veritate, non requiritur maxima ; sufficit *orduiaria* et *communis,* qualem nimirum, in pari circumstantia, prudentes ejusdem conditionis adhibere solent.

17. — Principia. 1. Conscientiae verae, sive praecipienti, sive prohibenti, semper obsequi tenemur. Constat ex verbis Apostoli (*Roni.,* 14, 23) : *Onine autem, quod non est ex fide* (i. e. ex dictamine conscientiae), *peccatum est.* Et Innocentii III (c. *Litteras,* de restit. spol.) : « Quidquid fit contra conscientiam, aedificat ad gehennam. » Ratio est, quia conscientia vera est recta legis applicatio, et manifestatio divinae voluntatis, cui resistere semper nefas est.

Hoc conscientiae munus perbelle exprimit *S. Bonaventura,* inquiens : « Conscientia est sicut praeco Dei et nuntius ; et quod dicit, non mandat ex se, sed mandat quasi ex Deo, sicut praeco.cum divulgat edictum regis.» (L. 2 Sentent., dist. 39, a. i, q. 3).

18. — 11. Conscientiae verae, permittenti aut consulenti, obtemperare possumus, sed non (enemur. Etenim 1° *permittentis* conscientiae est vere et absolute dictare aliquam actionem nec praecipi nec prohiberi, ergo ; 2° *consulentis* vero conscientiae est declarare aliquid melius_esse} et de consilio. Ea autem est consilii natura, ut mercedis quidem meritum inducat in exsequentem, nullum vero per se reatum culpae et poenae in omittentem. In de istud elïatum : « Qui consilium praeierit, non peccat, dummodo absit contemptus. » 5. *Thom.,* de Verit., q. 17, a. 3 et 4.

Advertendum tamen est, id quod lex *in genere* solum consulit aut permittit, per accidens posse *in particulari* a conscientia praecipi vel prohiberi, quando nempe adsunt peculiares circumstantiae, quae in casu speciali et pro determinata persona, voluntatem Dei obligantem clare manifestant ; ut patebit ex dicendis de vocatione ad statum clericalem vel religiosum (cfr. n. 1912, 1915, et n. 2141 seqq.).

19. — *Praecipua media,* quibus verae ac rectae conscientiae thesaurus acquiritur, haec sunt ; 1° *Scientia legis Domini,* in qua quisque continuo studio progredi potest, bonos libros legendo, doctores Ecclesiae consulendo, ct praesertim ipsam Ecclesiam, quae suprema est conscientiarum magistra, interrogando atque humiliter auscultando. 2° *Vitiorum mortificatio.* Haec mortificatio absolute necessaria est, eo quod practicum rationis judicium, ob malam voluntatis inclinationem, saepe a veritate deflectit. 3° *Oratio,* seu assidua eum Divino Doi tore conversatio, qui intus loquitur sine strepitu verborum, docilemquo sibi ment m in puncto sic elevat, ut plures aeternae veritatis capiat rationes, quam si dK Otn annis studuisset in scholis (linit, (.hr., l. 3, c. 43).

20. — III. Conscientiam invincibiliter erroneam permittentem sequi fas est ; praecipientem vel prohibentem sequi oportet. Ratio utriusque est, quia « actus humanus judicatur virtuosus vel vitiosus secundum bonum apprehensum, in quod per se voluntas fertur, et non secundum materiale objectum actus ». *(S. Thom.,* Quodl. 3, a. 27 ; *S. Alph.,* I, 5).

^Primum etiam constat : 1° Ex verbis Domini *(Joann.,* 15, 22) : *Si non venissem et locutus juissem eis, peccatum non haberent.* 2° Ex dicto 5. *Augustini* (de Lib. arb., 1. 3, c. 19, n. 53) : « Non libi deputatur ad culpam, quod invitus ignoras. » 3° Ex propositione 2m damnata ab Alexandro VIII : «Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturae, haec operantem ex ipsa non excusat a peccato formali. » Ita Bajus et Jansenius (cfr. *Viva,* in h. prop.).

^'Secundum probatur : 1° Ex doctrina Apostoli *(Horn.,* 14, 22) dicentis : manducantem carnes, quas, utpote idolis sacrificatas, manducare nefas ducit, revera peccare, eo quod contra fidem, i. e. conscientiam agat. 2° Ex ratione : Voluntas fertur in objectum non secundum quod est in se, sed secundum quod a ratione proponitur. Unde ait *D. Thomas* (1. 2, q. 19, a. 5) : « Quando ratio errans proponit aliquid ut praeceptum Dei, tunc idem est contemnere dictamen rationis et Dei praeceptum \» Igitur qui contra conscientiam invincibiliter erroneam agit (si obligat), peccatum *ejusdem speciei* committit, ac si contra conscientiam veram ageret. Vide *D. Thomam,* de Ver., q. 17, a. 4, ad 9 ; Quodl. 9, a. 15.

Notare juvat, operantem cum conscientia invincibiliter erronea, non solum non peccare, sed et *probabilius sibi acquirere meritum.* « Ratio, quia ad dicendum aliquem actum bonum, saltem inadaequatum, suilicil, ut ille dirigatur per rationis et prudentiae dictamen. Cum ergo operans prudenter agit, procul dubio mereri debet propter bonum finem, quo ductus operatur, nempe finem gloriae Dei aut caritatis erga proximum, etc. ; sicut contra demeretur, qui bonum opus facit, sed apprehensum ut malum, propter malum finem, quo opus illud exsequitur. » (1, 6). Ita communissime DD. cum 0'. *Bernardo,* « qui docet subditum praelato obedientem ex recta intentione meritorie agere, quamvis materialiter erret contra legem » 2. (De Praec. et disp., c. 14, n. 21).

21. — IV. Conscientiam vincibiliter erroneam nemo potest sequi permittentem, nec contemnere praecipientem vel prohibentem, sed illam quisque deponere tenetur. Etenim: 1° Operando *juxta* istiusmodi conscientiam *permittentem,* homo peccat, quia ope-

1 Quid autem, si quis scit actionem esse in genere malam, sed non attendit ad speciem malitiae ? Vide n. 337. Quid denique, si dubitat de gravitate actus ? Cfr. infra, n. 36. — • Xec obstat, quod dicit S. 77iomas (Quodl. 8, a. 13) : « Illud, quod agitur contra legem semper est malum ; nec excusatur per hoc, quod est secundum conscientiam. · Haec verba recte intelligl possunt de malitia mere objectiva. Cfr. »S. /Uphonsum, i, 7 et 173 sq.

ratur quod reipsa in so malum est ; nec eum a culpa excusat ignorantia, quae utpote vincibilis, actum suum facit in causa voluntarium (cfr. n. 288). Sic judex qui jam advertit se causam in foro agitatam non sufficienter cognoscere, in neutram partem suffragium ferre potest ; sed tenetur perfectiorem sibi rei notitiam comparare, ut ita justam sententiam ferre possit ; secus errandi periculo se temere committeret, ac proin peccato se coinquinaret. 2° Operando *contra* istiusmodi conscientiam *obligantem,* similiter peccat, quia eligit, quod malum esse judicat. Sic, qui sibi mentiendum aut furandum esse erronee judicat, ut proximo succurrat, et simul ad obligationem veritatem ulterius inquirendi advertit, non potest talem conscientiam sequi, nec contra eam agere (I, ȯ).

It tamen contra conscientiam erroneam agendo quis peccet, *debet actio ipsius esse libera.* Hinc non peccat ignarus, etiamsi peccare se credat, dum impotens omittit audire Sacrum in die festo ; dum involuntarias patitur distractiones in oratione, vel nocturnas pollutiones in somno.

22. - Confessarius. /ut *facilius judicare possit,* an poenitenlis conscientia fuerit vincibiliter aut invincibiliter erronea, ab ipso quaerat: *a)* num vere dubitaverit de actus liceitate; *b)* num attenderit ad obligationem rem ulterius perscrutandi ? — Si respondeat : *affirmative,* habemus laborantem conscientia vincibiliter erronea '. Responsa tamen scrupulosi secundum mox dicenda perpendi debent (n. 27). 3

Sc h o l iu m. i

De conscientia laxa, scrupulosa et perplexa.

23. Ad conscientiam *vincibiliter erroneam* reduci possunt : 1° conscientia *laxa,* quae obligationes nimium solvit ; 2° conscientia *scrupulosa,* quae eas nimium adauget ; 3° conscienda *perplexa,* quae in utroque contradictionis termino peccatum apprehendit.

De singulis nonnisi breviter hic agemus, quia regula·· practicae infra in tractatu *de Poenitentia* fuse exponentur. <

1. *De conscientia laxa.*

21. — No t io. Conscientia *laxa* ea est, quae ex levibus ac spernendis rationibus non malum esse judicat, quod revera malum est. aut grave malum leve esse censet, cum tamen utrumque facile deprehendi possit (II. Ap., tr. ult., 31).

Conscientia laxa tripliciter distingui potest : 1
t° Conscientia *laxa simpliciter,* quae tendit ad libertatem plus aequo extea-dendam, v. gr. si opinioni tenuiter probabili aut improbabili innitatur.

i' Haec etiam patebunt ex lis quae n. 319 et 338 dicemus.

2° Conscientia *cauteriata,* cum ex diuturno peccandi habitu peccata gravia aut etiam gravissima nihil pendit, *dicens malum bonum, et bonum malum (Isai.,* 5, 20), *et bibens quasi aquam iniquitatem (Job,* 15, 16).

3° *Pkansaica,* quando magna parvi et vicissirn parva magni facit ; cujusmodi erant 1'harisaei *excolantes culicem, camelum autem glutientes (Matth.,* 23,

25. -- Principia, *ad conscientiam laxam accommodanda, sunt :*

I. Graviter ille peccat, qui *scienter* laxae conscientiae obsequens legem aliquam *in re gravi* transgreditur h Ratio est, quia posset hujusmodi ignorantiam, utpote voluntariam, facile superare, et proinde nequit sub ignorantiae praetextu, a peccato lethaïi excusari.

II. Imo graviter *in re levi* peccare potest, si sua illum temeritas, quovis dictamine praetermisso et contempto, ad agendum impellat.

III. Qui conscientia laxa laborat, longe strictius quam ceteri, conatum adhibere debet ad eam deponendam, si dubium *de honestate actionis* exoriatur.

26. -- *(ausae conscientiae laxae sunt :* 1° vita mollis quae enervat ; 2° neglectus orationis, qui nos omnino dejicit ; 3° nimia temporalium sollicitudo, quae nos terrenos facit ; 4° peccandi consuetudo, quae tollit peccati horrorem ; 5° familiaritas cum hominibus vitiosis, quibus assuescimus ; 6° luxuria, quae impedit quominus Christianus ad spiritualia inclinetur et tendat.

Effectus sunt : 1° eaeca animi tranquillitas post peccatum ; 2° insensibilitas ad pia monita ; 3° irrisio piarum exercitationum ; 1° indignationis divinae irruptio, secundum illud: *impoenitens cor thesaurizans sibi iram in die irae (Horn.. 2.* 5).

Remedia talis conscientiae sunt : 1° secessus spiritualis per aliquot dies ; 2° frequens et humilis oratio cum novissimorum meditatione ; 3° quotidiane, conscientiae discussio ; 4° frequens piorum librorum lectio ; 5° diligens confessio ; 6° fuga improborum et conversatio cum bonis *(Haine,* Elem. Theol, mor., n. 44).

2. *De conscientia scrupulosa.*

27. — Notio. Conscientia *scrupulosa* seu scrupulis agitata ea est. quae ex levi motivo dubitat de alicujus actionis honestate, ideoque saepe formidat esse peccatum, ubi nullum est (II. Ap., I, 8).

Scrupulus, sensu *proprio,* esi calculus seu lapillus minutus, qualis est qui in calceo latens et pressus pedem laedit. Sensu *translato,* vana est apprehensio, sive spectrum inane peccati, quo oculi mentis feriuntur, ut infantes lemuribus terrentur. Est autem maligni spiritus, majorem, quam par est. peccandi anxietatem injicere, ut anima in desperationis barathrum proruens, nullum amplius peccatum vere timeat.

' Xoi,ı . ȣ» *tf'/ihv ;* a peccato cniin iinniiiriis ent. qui nescit sc e$sc laxae conscientiae. Imo. qui sul status ordinarie est conscius, actuallter (amen, ne in confuso quidem, ad obligationem accuratius irn religandi adsertit, quandoque a peccato uravi liber esse potest, ratione ncrnpe praecipitantia! in voluntariae in agendo. *I.ehmhuhl,* I, 138. Vide quae (n. 319) de \ olunlaiio virtual! dicentur.

Ad scrupulum tria concurrunt : futilis ratio, cujus solutio non apparet ; vana peccandi formido inde exorta ; inquietudo animi *(Billuart,* de Act. hum., diss. 5, a. 5).

Inferes : 1° Conscientia scrupulosa, qua talis, *non est conscientia,* sed solum conscientiae umbra et similitudo ; non enim est rationis dictamen, sed phantasiae. Si quis tamen firmiter judicaret adesse peccatum ubi non est, haberet conscientiam scrupulis formatam ideoque erroneam, sed proprio dictam. 2° Differt omnino a conscientia *tenera* ac *timorata,* quae sollicite quidem, sed sapienter, juxta prudentiae Christianae regulas, omne, etiam levissimum, peccatum devitat (cfr. n. 1836). 3° Nec stricte idem est ac conscientia *angusta*[1] quia illegitima formidine in suis judiciis agitatur, dum consc. angusta hac anxietate non detinetur.

28. — Cum praesens materia alibi (n. 1835 seqq.) in ordine ad praxim tractanda sit, duo hic notare sufficit principia :

I. *Contra scrupulos operari semper est licitum, et saepe obligatorium.* 1° *Licitum,* quia scrupulus non est rationis dictamen, sed inanis timor utpote prudenti et rationabili fundamento carens. Is igitur timor non impedit, quin agens sibi conscientiam practice certam efformet ex principiis extrinsecis, maxime ex coufessarii auctoritate. Proinde, agere contra scrupulum non est agere contra conscientiam. 2° *Obligatorium,* quia nimia anxietas spirituali profectui multum nocet, et corpori simul ac animae grave detrimentum infert (I, 19).

II. *Praecipuum ac fere unicuth contra scrupulos remedium est Superioris vel confessorii judicio acquiescere.* Ita communissime 1)1)., et ratio patet. Cum enim scrupulosi, dum scrupulis agitantur, verum sibi conscientiae dictamen formare non possint, nihil aliud superest, nisi ut aliorum consilio se moderandos tradant, et rationibus potius extrinsecis (piam intrinsecis utantur (I, 12).

3. *De conscientia perplexa.*

29. — No t io . Conscientia *perplexa* ea est, qua quis inter duo praecepta constitutus peccare se credit, quamlibet partem eligat. *Hac conscientia laborat,* qui, v. gr. assistens aegrotanti, aeque se peccaturum putat, sive dic festo Sacrum omittat, sive ab infirmo discedat.

Reculae a perplexis servandae, ad mentem S. Alphonsi (1, 10) *sunt :*

I. Si perplexus, sine gravi damno, actionem differre possit, *tenetur* differre, donec sapientes (v. gr. confessarium) consuluerit ; quia unusquisque illud, quo Deum offendi putat, vitare debet.

II. Si (quod plerumque accidit) actionem differre nequeat, illud eligere

[1] De relationibus inter conscientiam angustam (conscience *étroite},* scrupulosam, perph \ un, conferri poscunt quae habet Anu du *Clergé* (1931. p. 85'< sq.).

tenetur, *quod sibi videtur minus malum,* vitando potius transgressionem juris naturalis, quam humani aut positivi divini ; debet enim lex inferioris ordinis legi ordinis superioris cedere (cfr. infra n. 216).

111. Si minus malum discernere non possit, *quamcumque eligat partem,* non peccat ; quia deest in eo libertas ad peccatum formale necessaria, et quia ipse in ignorantia invincibili versatur.

CAPUT II

De conscientia certa et dubia.

S. *Thomas,* de Verit., q. 14 ; Poster, analyt., l. I, lect. I et 44 ; Op. 63, in Ubr. Boetii de Trln., q. 3, a. 1, In corp, et ad 4 ; 2. 2, q. I, a. 4 ; q. 2, a. t ; q. 70, a. 2 ; S. *Alphonsus,* I, 20-39 ; cd. G., I, p. 11 seqq. ; *Mazzola,* tr. 1. q. 3, c. 1-5 ; *Bardi,* Dlscept. de consc., disc. I, c. 9 ; disc. V et VI ; *Iteuler,* P. I. tr. 2, c. 2, n. 75 ; *Panzuli,* Theol. mor., I, tr. 1, 3 et 4 ; *Vindiciae Alph.,* ed. 2 n. 125 ; *Priimmcr,* I, n. 324 sqq. ; *Schilling,* I, n. 88 sqq.; *Merkclbach,* Sumina, I, n. 212 sqq.

Loquemur : 1° de conscientiae certae ad recte agendum necessitate ; 2° de conscientia dubia.

Ar t icu l u s I.

l)c conscientiae certae necessitate.

Claritatis causa, quasdam notiones praemittere juvat tum circa definitionem *certitudinis* tum circa naturam *conscientiae certae.*

30. 1. De certitudine. ⊢ Χοτio. Certitudo definiri potest cum S. Thoma : « Determinatio intellectus ad unum» (3, Dist. 23, q. 2, a. 2, sol. 3) ; vel « Firmitas adhaesionis virtutis cognitivae in suum cognoscibile ». (3, Dist. 26, q. 2, a. 4.) Hodie certil udo definitur communiter : *firma mentis adhaesio alicui propositioni, sine formidine errandi (saltem prudenti);* et haec est *proprie* certitudo, quam dicunt *strictam* seu *perfectam.* \d eam etiam *minus propria* reducitur.

31. — Divisio. Certitudo in re morali[1] dupliciter distingui potest, ratione scilicet *firmitatis assensus,* vel ratione *acquisitionis.* Cum haec divisio haud parvi sit momenti,eam sedulo explanabimus etiam numeris sequentibus (32, 33, 34). Itaque :

32. 1° Ratione *firmitatis assensus,* datur certi ludo absoluta et certitudo moralis ; certitudo moralis il erum potest esse *stricta* vel *lata.* Inde *tria* occurunt consideranda.

[1] Datur certitudo tum ordinis supernalu rails tum ordinis naturalis. Haec dividitur a philosophis in metaphysicam, physicam ct moralem, prout assensus mentis fundatur in rerum essentia, vel in constantia legum naturae, vel in legibus quae mores hominum communiter regunt. Certitudo moralis, ut eam sumunt moralislae, latiori significatione inlelligenda est, ut quisque videt : ejus enim fundamentum est auctoritas cxtrinseca, vel Intrinseca gravitas opinionum.

a) Certitudo absoluta esl mentis assensus oh motivum infallibile. Ob hujusmodi motivum tanta inest menti assentienti firmitas, ut non solum omnis errandi formido excludatur, sed etiam quaevis deliberate formidandi potentia. Hanc certitudinem ingerunt sequentes ipsisque similes propositiones : Totum est majus sua parte ; exstitit oliin Imperium Romanorum ; filii debent parentes revereri et diligere ; suicidjum est quid in §e malum, etc.

per/ctia itu. PirCctç iXcc-ta

b) Certitudo moralis (qualis hic mtelligitur) est mentis assensus ob auctoritatem rationesve ita graves, ut non subsit ratio fundata dubitandi aut formidandi de veritate objecti. Talis certitudo exsurgit. v. gr., ex duorum, qui fide digni sunt, virorum testimonio. Non tollit quidem dubitandi possibilitatem, sed actu excludit *prudentem erroris formidinem.* Haec est certitudo *moralis perfecta* seu *stricte* dicta.

c) Ad certitudinem tandem reducitur quoque *certitudo moralis imperfecta* (seu lata, improprie sumpta), qua quis adhaeret quidem alicui propositioni, sed non sine prudenti quadam formidine de opposito. In hoc igitur mentis statu datur assensus (unde versamur extra statum stricti dubii); ast assensus ille simul es t|etiam formidolosus, et sic essentialiter discrepat a certitudine morali stricta, de qua superius loculi sumus. Convenit igitur status ille cum statu opinantis, saltem si assensus datur ob motiva certo graviora, ut patebit ex dicendis in cap. 111 (n. 58, 71 et 76). Aliis verbis, certitudo moralis lata *excludit* prudentem et stricte dictam dubitationem ; *admittit* vero prudentem quamdam formidinem seu haesitationem.

33. - *l berior interpretatio* certitidims morales (qualis hic intelligitur). Intellectus, ut morali cum certitudine assensum praestet. determinatur non a solo objecto, sed *ab objecto el voluntate.* Ille influxus voluntatis rectae, ut docent DI)., ideo requiritur, quia veritas, in casu, non in se apparet (v. gr. ut pars in toto) sed in signo suo, vel in aliquo cum ipsa intime connexo (v. gr. in effectibus, in testimonio hominum). Tunc logica datur quidem necessitas assentiendi, cum hypothetice supponatur nexus necessarius inter signum et rem signatam : attamen non dat ur physica assensus necessitas, cum identitas subjecti et praedicati non sit evidens. Him voluntatis erit intellectum ad *exercitium* actus determinare, quia deest causa sufficiens ad intellectum physice movendum ; unde in hoc casu intellectus assensum praestabit, motus simul ab objecto et a voluntate. Influxus voluntatis (quoad exercitium)

m assensum ideo rationabilis dicendus est, quia, licet desit evidentia consequentis in se, adest saltem evidentia et necessitas *consequentiae* T

Si in veritatibus moralibus, in quibus necessitas logica assentiendi adest, voluntas recta magnam partem habet, (pianto magis necesse est ut voluntas intellectum moveat ad actum, si dandus est assensus tantum probabilis, qualis invenitur in certitudine *morali lata.* Quoad hujusmodi certitudinem voluntas recta partes habet maximas. — Quo magis pateat hujus rei veritas, referemus hic quid docueiint I). Thomas, S. Alphonsus et celebriores theologi.

Doctrina S. Thomae. « Intellectus noster, respectu partium contradictionis, se habet diversimode. Quandoque enim non inclinatur magis ad unum quam ad aliud, vel propter defectum moventium (sicut in illis problematibus de quibus rationes non habemus), vel propter apparentem aequalitatem eorum quae movent ad utramque pariem ; *et ista est dubitantis dispositio,* qui fluctuat inter duas partes contradictionis. — Quandoque vero intellectus inclinatur magis ad unum quam ad alterum, sed tamen illud inclinans non sufficienter movet intellectum ad hoc cpiod determinet ipsum ad unam partium totaliter ; unde accipit quidem partem unam, tamen semper dubitat de opposita : *et haec est dispositio opinantis,* qui accipit unam partem contradiclionis, cum formidine alterius. — Quandoque vero, intellectus determinatur ad hoc quod totaliter adhaereat uni parti... *et haec est dispositio intelligenlis principia... scientis... et credentis.* » (De Verit., q. 14, a. 1.)

Alibi (3. Dist, 23, q. 2, a. 2, sol. 1) *Doctor Angelicus* haec habet : Quando ratio, quae movet ad alleram partem, neque sufficit ad intellectum terminandum (quia non resolvit conclusiones in principia per se nola), neque sufficit ad voluntatem terminandum, ut bonum ei videatur illi parti adhaerere, tunc *homo opinatur* illud cui adhaeret et non terminatur intellectus ad unum, quia semper remanet motus ad contrarium : accipit enim unam partem cum formidine alterius, et ideo opinans non assentit. Quando vero homo non habet rationem ad alleram partem magis (piam ad alteram, vel quia ad neutram habet (quod *nescientis* est), vel quia ad utramque habet, sed aequalem (quod *dubitantis* est), *tunc nullo modo assentit,* cum nullo modo determinetur ejus judicium ; sed aequaliter se habet ad diversas. » Quo sensu opinans in casu non assenlial, S. Doctor ibidem slatim post explicat: Opinans habet cogitationem sine assensu *perfecto,* sed habet *aliquid assensus,* in quantum adhaeret uni magis quam alii. »

In *Summit Theol.* (2. 2. q. 2, a. I) legere est : « Actuum ad intellectum pertinentium quidam habent firmam assensionem absque tali cogitatione (i. e. absque ulla deliberatione cogitantis),... quidam vero actus intellectus habent quidem cogitationem informem absque firma assensione, sive in neutram pariem declinent, sicut accidit *dubitanti,* sive in unam partem magis declinent, sed tenentur aliquo levi signo, sicut accidit *suspicanti,* sive uni parti adhaereant, tamen cum formidine alterius, quod accidit *opinanti.* »

Ad *certitudinem moralem latam* quod spectat, a S. Thoma saepe adumbra-

' ('tr. IVUI-nis, Instit. philos., Γ, Critica, c. *'l,* §3, III,

tur « *probabilis certitudo,* quae in pluribus veritatem attingit, etsi in paucioribus a veritate deficiat » (2. 2, q. 70, a. 2) ; item *certitudo prudentiae* (ib., q. 47, a. 9), vel *certitudo opinionis* (3, D. 23, q. 2, a. 2, sol. 3, ad 1u,n). Hinc scribit (2. 2, q. 60, a. 3, ad 1} : In humanis actibus invenitur aliqua certitudo, non quidem sicut in demonstrativis, sed secundum quod convenit tali materiae.

Doctrina S. Alphonse Ad formandam certitudinem moralem alicujus sententiae non requiritur ut AA. oppositam tenentes omni ratione adhuc levi careant ; sed suilicit si sententia illa, omnibus perpensis, ita vera appareat ut contrariae vix supersit apparentia veritatis, vel ut contraria *non videatur satis probabilis.* (Ex Diss. anni 1755, n. 52.)— «Cum opinio pro lege est certe et sine ulla haesitatione probabilior, tum.... opinio tutior non erit jam dubia (intellige de dubio stricte sumpto...), sed est moraliter vel quasi iporaliler certa, *salletn nequit dici amplius stricte dubia,* cum pro se Certum habeat fundamentum quod ipsa sit vera. » (Ex Op. Morali, ed.6 et 7.)— « Opinio probabilissima, quae etiam moraliter certa, large tamen loquendo, vocatur, omnem prudentem formidinem non excludit, ne sit falsa ; ad differentiam opinionis sive sententiae stricte certae, quae omnem prudentem formidinem excludit. » (Op. Mor. I, St ; ed. G. I, p. 60.)

Doctrina aliorum DD. — *.S'..\ntoninus* loquitur de «certitudine probabilis conjecturae », eamque exsurgere dicit « ex probabilibus conjecturis grossis et figurabilibus, magis ad unam partem quam ad aliam se habentibus.» (Summa Theol., P. 1, Iit. 3, c. 10, § 10.) — *Gerson* docet : «In moralibus, dicit Aristoteles sumendam esse certitudinem grosse et figuraliter ; quae certitudo non removet omnem probabilitatem vel opinionem alterius partis, licet magis declinet ad istam vel aliam ; quod suilicit » (De Contr., P. 2, prop. 13.)—*Suarez* scribit : Major probabilitas est quaedam moralis certitudo, si excessus probabilitatis certus sit.» (De Leg., 1.8, c. 3, n. 19.) Cfr. etiam : De Relig., tr. 6,l. 4, c. 5, n. 5.— *De Lugo* rem his exprimit : « Possumus duos gradus certitudinis moralis distinguere. Primus est certitudinis quam descripsimus (nempe, quae excludit omnem prudentem formidinem errandi), et *haec est propria certitudo moralis.* Secundus est certitudinis *minus propriae,* quae non excludit formidinem prudentem, sed solam dubitationem prudentem de illo objecto, vel judicium prudens de objecto contrario2. » (De Fide, I, n. 316.)

34. 2° Ratione *acquisitionis,* certitudo dividitur in certitudinem directam vel indirectam.

^Certitudo *directa* ea est, quae oritur ex principiis propriis et *intrinsecis,* rem ipsam ajlicienlibus. Sic directe certum est filios debere parentibus amorem : hujus enim obligationis certitudo petitur ex ipsa ‘relatione causae, quam parentes habent ad filios. Certitudo *indirecta* (seu *reflexa)* est ea, quae ex principiis *rei exlrinsecis* obtinetur. Sic, v. gr., filius invincibiliter dubitans an res, a patre praecepta,sit in se licita necne, potest devenire ad certum conscientiae dictamen, si recurrit (seu reflectit) ad principium ex alio ordine desumptum : In dubio, standum esse pro Superiore. Vide infra, n. 39, ubi plura. ,

' Nola, scribit liayr, s J· (Theol. schol., tr. ». n. 273), S. Thomas tantum exigit ut sit \i nim m pluribus quamvis non in paucioribus ; non dicit in plurimis aut paucissimis. — ’ Cfr. etiam Ollé-Lopnine, La philos, et le temps présent, ch. 12 ; la certit. inor., ch. 7, j 3 (ap. Dtctlonn. ThéuL catb., par Vacant-Mangcnot, v. Certlt., col. 2161-2167).

35. — II. Do conscientia certa. Est ea, qua quis firmiter et absque errandi formidine judicat aliquid sibi esse licitum vel illicitum.

Differt a conscientia *vera,* sicut certitudo a veritate. Veritas respicit objectum, quod apprehenditur ut est in se ; excludit ergo errorern objectivurn. Certitudo respicit subjectum, quod firmiter reputat aliquid esse verum : excludit ergo formidinem erroris, qui tamen, per accidens, subjecto invincibiliter inesse potest. Hinc patet conscientiam posse esse certam, quin sit vera. Per se tamen conscientia certa est semper conscientia *recta :* unde semper fit quaestio tantum de conscientia certa. Cfr. *Beaudouin,* q. 2, a. 1.

Hisce notionibus de certitudine praemissis, sequentia statuenda erunt :

36. — Principia. I. Ad licite operandum requiritur certitudo moralis de honestate actionis. Aliis verbis : *Sola conscientia certa est regula morum.* — Probatur 1° Ex verbis S Pauli *(Rom.* 14, 23) : *Omne... quod non est ex fide, peccatum est.* Dicitur *ex fide,* nempe ex certo dictamine conscientiae, ita ut homo in sua conscientia sibi persuasum habeat, quod agendo recte agat ; prout explicant illud « ex fide » S. Chrysostomus, S. Ambrosius et alii cum D. Thoma. 2° Ex ratione : qui operatur cum conscientia non certa, *voluntarie periculo peccandi* se exponit, atque hoc ipso peccat[1]. Et sane, qui de actionis honestate incertus nihilominus operatur, implicite et interpretative dicit : hoc facere volo, sive licitum sit, sive illicitum : quod est virtualis contemptus divinae legis, et proin peccatum (1,55; II. Ap. 1,31).

37. — II. Ad licite operandum, ordinarie sufficit certitudo moralis lata. Aliis verbis : *Conscientia moraliter et late certa est ordinaria regula morum.* Ratio : Deus impossibilia non jubet[2] ; ea ergo dictainina, in materia morum, nostra regula esse debent, quae *practice* efformare possumus. Atqui, licet strictam certitudinem habeamus quoad prima principia eorumque proximas conclusiones, *solius prudentialis* (seu moraliter latae) *certitudinis* dictaniina ordinarie nobis praesto sunt relate ad conclusiones remotas. Prudentia enim versatur circa operationes fallibiles, individuals, contingentes, de quibus communiter certitudo moralis lata tantum haberi potest. Cfr. *Beaudouin* (De Conse., p. 39, ubi praeclara verba Cajetani).

Confirmatur ex *1). Thoma* (2. 2, q. 47, a. 9, ad 2) : Certitudo non est similiter quaerenda in omnibus, sed in unaquaque materia

[1] Valorem hujus argumenti expresse defendit cl. *Merkelbach* (I, n. 213), allegando etiam auctoritatem S. *Augustini, S. Thomae* et *Scoti* (p. 197. nota 1). — [2] Dicit S. *Antoninus:* « Non solum dicitur impossibile, quod absolute non est possibile» sed etiam videtur interpretandum, secundum virtutem epikeiae, in Lege nova esse impossibile, quod fixest possibile» utpotc nimiam habens dlfllcultatcm. Summa, P. I, lit. i, c. 10, § 10, reg. *T.*

secundum proprium modum. Quia vero materia prudentiae sunt singularia contingentia,... *non potest certitudo prudentiae* lania osse, quod omnis sollicitudo tollatur. » In alio loco dicit : « Materia moralis talis est, quod non est conveniens perfecta certitudo.» (1. 2, q. 91, a. 3, ad 3.) Ad rem 5. *Antoninus,* O. Pr. : « Est disciplinati, in unaquaque re certitudinem quaerere juxtaexigentiam materiae» (Summa. P. 1, tit. 3, c. 10). Recte etiam *Gerson :* (Non est pericu-lum peccati), ubi mens plus inclinatur et judicat, quod est licitum, quam sit illicitum ; quamvis non habeat usquequaque certitudinem evidentem aut fixam : quia nec hoc ipsum requiritur. » De Praepar. ad missam, cons. 3 (ap. *Aligne,* Theol. Cursus compl., XI, p. 233).

Diximus : *ordinarie ;* nam aliquando victus prudentiae ne levissimum quidem erroris periculum subire permittit. Sic, cum agitur de vita hominis servanda, de sacramentis conferendis, certitudo omnino stricta requiritur, ut suo loco (n. 8i seqq.) accuratius exponemus.

3s. *modo expositis hoc quoque deducimus:* certitudo pruden-tiae, quae est morum regula ordinaria, nos regere debet etiam in casu quo agerotui de obligatione ad legem, licet lex *non sit absolute et stricte certa.* Id aequitati consentaneum est, eo quod contrario-rum eadem est ratio.

Hinc .S'. *Uphonsus* scribere non dubitavit : Non solum ille qui habet notitiam evidentem legis, sed etiam ille, qui juxta lumen rationis judicat opinionem stantem pro lege esse notabiliter aul certo probabiliorem, tenetur <id eam observandam, etiamsi detur disceptatio inter doctores. » DcII'Uso moder, prob, (ex anno 1705) c. 3, n. 81. El anno 1768 scripsit : e|£um opinio rigidior *mihi (presso me)* certo probabilior est, ham sequi debeo. Ep. ad P. Blasucci (Lett . III, η. 217). Sed de his uberius, quando de systemate morali sermo erit.

39. —III. Ad licite operandum quandoque sufficit certitudo reflexa. Dicitur : *quandoque,* si nempe, permanente (Inhio specula-tjyo invincibili, certitudo directa haberi nequit. Ante omnia enim certitudo directa est quaerenda ; id est, prae omnibus requiritur diligens directae veritatis inquisitio, secundum illud DD. : ‹ lex agendi legem sciendi importat ». Dicimus autem sufficere certitu-dinem indirectam seu reflexam, si certitudo directa haberi nequit (1/25).

Probatur 1° *Er auctoritate.* Certum et exploratum communii er est inter omnes DI)., ait 5. I*Iphonsus* (1.61), quod certitudo moralis alicujus sententiae, si non probatur ex aliquo certo principio *directo,* probetur tamen ex alio principio *reflem,* pariter certo, ut probatur ex can. \ : (hud *culpatur,* cans. 23, q. 1, ubi 5. *Augustinus* scribit ·

Vir justus si forte sub rege etiam sacrilego militet, recte potest illo jubente bellare, si, civicae pacis ordinem servans, quod sibi jubetur vel non esse contra Dei praeceptum certus est, vel utrum sit, certus non est. » Quamvis igitur subditus sit dubius de belli justitia, potest tamen licite militare ex jussu sui principis, et qua ratione ? innixus principio reflexo quod princeps habet jus certum, ut semper ac de injustitia non constet, ei obtemperetur L

2° *E:c ratione.* Quia qui sic operatur, prudenter judicat, se in his circumstantiis licite et honeste operari : siquidem judicium de honestate sui actus, non jam infirmis probabilitatis rationibus, sed firmissimo supervenienti, i. e. reflexo, principio innititur.

10. Ad illustrandam doctrinam propositam juvat, paucis etiam verbis, *psychologicum processum* el *statum animi* indicare, cum aliquis legitime ope principii reflexi sibi conscientiam practice certam ellormet. Itaque :

Stante dubio in principiis, *intellectus determinatur per voluntatem.* qua<· eligit assentire uni parti determinate, propter motivum quod est sufficiens ad movendam voluntatem non autem intellectum, utpote quod videtur bonum cl conveniens huic parti assentire. Ita recte ait Beaudouin, O. P. (de (3onsc., p. 42 seq.). Ex fine ergo virtutis reel dicatur voluntas, per principium reflexum ratio ‹ <rlificatur.

Quoad *certitudinem obtinendam,* utique principium reflexum non potest plus quam principium directum, .si sermo sit de veritate opinionis ; potest vero, si sermo sit *de ejusdem usu.* Oportet enim semper veritatem opinionis ab ejus usu, i. e. verum a licito distinguere. Nam aliud est quaerere, utrem haec opinio vera sil objective ; aliud est quaerere, utrum liceat hac opinione uti in praxi, uti palet in allegato militis exemplo (I, 21).

Neque ex his sequitur absurdum, quod nempe de eodem objecto haberi possit dubium simul et certitudo ; nam in hoc casu dubium et certitudo *non •>unl de eodem objecto.* Dubium respicit *veritatem opinionis in se,* seu moralilatem objectivant; certitudo respicit *moralitatem subjectivam,* i. e. honestatem actionis in illo, qui tali utitur opinione. Sic, v. gr., dubitans utrum contractus sit usurarius, dubitat quidem de veritate opinionis affirmantis ; sed cum hoc dubio bene consistit certitudo contractum posse honeste iniri, quae nempe certitudo hauritur ex hoc principio reflexo : « Lex dubia non obligat » (cfr. n. 48).

Hinc apparet principia reflexa questionem particularem non solvere, sed incertam relinquere ; *sola praxis certa est,* eo quod principia reflexa praxi in eo dubio dirigendae certam regulam figunt.

Igitur cum S. Doctore nostro concludimus: ‹ Nos ad licite operandum debemus habere certitudinem moralem do honestate actionis, vel *directam,* si utamur opinione moraliter certa, vel *reflexam,* si opinio sil lanium probabilis. ‹ Λ. *Alph.* 1, 23, 64 ; cfr. Diss. 1757, n. 34, 53, 54.

l Cfr. Diss. 1757. n. 5i. \tllrmat Card, *Gouuel* (Theol. mor., 1. n. 78, alti.) ›‹▮ ultra '.00 kA. numerasse, qui ex principii» reflexis conscientiam certam formari posse demonstrant.

Articulus II.

Do conscientia dubia.

Exponendae erunt ante omnia *notiones circa dubium in genere,* et *circa conscientiam dubiam in specie.* Deinde stabiliemus *principium* ipsum cum ejus *consectariis* (n. 44 et 45).

41. — I. De dubio. Definitio. Dubium est : *status mentis inter diversas opiniones ad neutram declinantis.* Aliis verbis, dubium est suspensio assensus et judicii circa aliquam propositionem. « Dubitare, ait *BUlnari* (De Conse., diss. 5, a. 6), est haerere fluctuans inter utramque partem contradictionis. »

Audiamus *Silvestrum* (v. *Dubium,* n. 1) : « Dubium, secundum Isidorum in libro Etymol. est motus indifferens in utraque parte contradictionis. Vel dic secundum Philosophum et mentem S. Thomae, in 3, dist. 17, quod est contrariarum rationum aequalitas ; unde proprie homo dubitat de aliquo vel circa aliquod, quando habet rationes ad utramque partem aequaliter aut quasi aequaliter moventes, ita quod non inclinatur ad hoc quam ad illud notabiliter x. »

Dubium igitur non confundi debet cum *incertitudine,* quamvis extra materias doctrinales promiscue usurpari soleant ; de se enim incertitude designat mentis statum certitudine inferiorem » (cfr. ‹$'. *Thomam,* 2. 2, q. 2, a. 1).

42. — Divisio. Dubium multipliciter distinguitur :

1° Ratione assensus seu adhaesionis, dividitur in dubium strictum et dubium latum. -*Dubiuni strictum* est suspensio omnis assensus, seu fluctuatio mentis propter *aequalia* pro utraque parte contradictionis motiva. Hoc solum est dubium verum, genuinum, proprie dictum et prudenter formatum, juxta doctrinam D. Thomae 2 et omnium philosophorum. *Dubium latum* ac improprie dictum consistit in quadam prudenti formidine intellectus imperfecte assenlientis imi parti.contradictionis. Haec formido, quae a S. Thoma etiam «dubitatio» scii, lato sensu, vel «aliqua dubitatio» vocatur (quodl. VIII, a. 13), oritur/vel ex eo quod molivum, pro una tantum parte exsistens, non est plane firmum sed solum probabile, vel ex eo quod motiva pro una parte sunt certe aut notabiliter graviora, etsi pro parte opposita adsunt etiam motiva in se gravia. Hoc igitur dubium latum concomitatur statum certitudinis latae ac imperfectae (n. 32), vel statum opinantis (n. 33, 58).

1 Jam supra sermonem habuimus de doctrina 1). Thomae el S. Alphonsi consona. Non» abjquc utilitate de hac eadem re consuli potent tractatus recentissimus a P. J.L. Jansen, C SS. R. exaratus et in opere : Xenia Thomistica (vol. III. p. 441 sqq.) sub hoc titulo Intcr-pO'Hu- S. Mphonsus in stcinatc monili cum S. Thoma concors. » —1 *Génicot-Salsmans* (I, 51). et alii, dubium strictum aliter intelligunt. In huc tamen recedunt a communi usu loquendi, el i notionibus a S. Thoma traditis (de Vent., q. 14. a. 1 ; 2. 2, q. 2, a. t ; 3. [i . !t q. 2t a 2 sol. 1). Cum S. Thoma plane concordat >. *Alphonsut;* ‹ Cum opinio quae 'tat pro Ubertate, ₵ aeguahs momenti, tunc adest dubium «Iridum · (T, 62 ; cd. G., I. p. 32).

Ad dubium strictum reducitur etiam *suspicio,* quae media stat inter dubitationem et opinionem, in quantum mens, ducta *signo levi,* in unam partem tantum inclinat, sed ei minime assentitur. Ita *Thomas* (cfr. supra, n. 33), cum quo omnino concordat *S'. Alphonsus* (H. Ap., I, 77). Praeponderantia enim hoc casu tam levis aestimabitur, ut in moralibus jam practice nihili facienda sit, juxta effatum communiter receptum : *parum pro nihilo reputatur* .*

2° Ratione motivi seu fundamenti, quo nititur, dubium est negativum vel positivum. Λ*Negativum* est, quando ex neutra parte occurrunt rationes probabiles, sed aut nullae aut tantum leves. *Positivum* est, quando pro utraque parte (dubium utrinque positivum), vel saltem pro una (dubium una parte positivum) adest grave motivum, sufficiens ad formandam conscientiam probabilem, licet cum formidine de opposito 2. Λ

3° Rationi» objecti, datur dubium facti et juris. *Dubium jacti* versatur circa rei essentiam vel veritatem. Quaerit enim quid sit : utrum, v. gr., contractui tale pactum appositum fuerit necne ; num tale decretum sit rite promulgatum ; num abrogatum ; utrum res praesens sit objectum seu materia legis necne : v. gr., utrum hic cibus mihi appositus sit caro necne ; an legi, voto, poenitentiae, obligationi contractus satisfecerim, etc.^*Dubium juris* versatur, immediate et per se. circa legem vel legis obligationem, et consequenter circa actionis honestatem ; quaerit enim (etsi theoretice tantum et in genere) : quid sit agendum ; an liceat conferre sacramentum cum tali materia, inire contractum cum tali pacto,etc3.

Notandum hic est, dubium *juris* oriri ex aliquo dubio facti ; jus enim enascitur vel ex rei essentia (v. gr. ex ipsa hominis natura), vel ex aliquo actu positivo, v. gr. ex contractu, ex decreto legislatoris, etc. ; et similiter per factum tollitur, v. gr. solutione debiti, dispensatione a lego, etc. Dubia autem *jacti* communius versantur circa materiam cadentem sub lege, cum in illis plerumque quaeratur : an homo in talibus circumstantiis versetur, quae legis applicationem expostulent.

4° Ratione modi quo objectum consideratur, dubium est speculativum vel practicum. ⁂ *Speculativum* est, quando dubitatur de rei seu propositionis veritate, de *objectiva* actionis honestate : v. gr., an illud bellum sit justum, necne ; an pingere sit opus servile ; an valeat Baptismus cum aqua distillata collatus, et similia. *Practicum* est, quando de *subjectiva* ponendae actionis honestate dubitatur, i. e. quando quis dubitat, an in praxi, et perpensis omnibus, in quibus hic et nunc versatur, circumstantiis, agere possit, aut

l Cfr. *l·'. Delerue,* le système mural etc., p. 92 et 94. — ' I, 20 ; cfr. Istruz. XVI. 30 ubi exempla. Dubium *negativum esi* mera ignorantia vel nescientia, dubium præcise physicum (v. gr. scrupulosorum). Dubium *positivum* est dubium morale, rationabile et proprie dictum. *Salmanl.,* tr. 24, disp. 8, n. 176. —* Apud S. *Alphonspm,* I, 51, 53 ; II. Ap., XVI, i'.2 ; XVIII, 35 ; XI X, 79 ; cfr. VII, 67, ubi exempla.

debeat ; v. gr., an liceat *mihi* in *tali* bello dubie justo militare : an *hoc* ſſlii festivo pingere ; an *hunc* puerum cum aqua distillata baptizare (1. 21,25 ; Istr. I, 13 ; Conf, dir., I, 9).

I t videre esi. dubium *speculativum* est dubium *scientiae,* quod proxime et per se circa *verum* versatur, etsi consequenter et remote, ubi de re morali agitur, etiam licitum respiciat. Dubium *praetuum* est dubium *conscientiae,* quod directe et imim diate respicit *licitum*. Oritur autem a dubio speculativo, sive juris, sive facti, illudque supponit semper : nullus enim, nisi sit scrupulosus, dubitare potest utrum sibi, v. gr. die festo pingere liceat, nisi jam dubitaverit, utrum pingere sit opus servile a Deo prohibitum. Dubium ergo speculativum est de praemissis, dubium practicum de conclusione (Diss. 1757,

13. – II. De conscientia dubia. Ea oet quae, inter diversa haesitans, nullum dictamen practicum efformare potest de liceitate vel illiceitate actionis ; vel ut 5. *Alphonsus* ait : «Conscientia dubia est, quae indeliberata manens, pro utraque parte assensum suspendit » (11. Ap. I, 12).

Conscientia dubia, ob defectum judicii, non est veri nominis conscientia : improprie tantum et ex usu scholarum hoc nomine vocatur. Hisce verbis potius designant \ \ *statum* mentis, pro utraque parte dubii assensum suspendentis.

Praemissis ı/e nt mo *ıʻI* (o n « ii.x t i v e i»t bi v e *notionibus, jam statuendum est :*

11. — Pr in c ipii m. \uiiiqiiain licet agere cum conscientia practice dubia. Est sententia communis inter catholicos. « 1'numquodque rectum et honestum est, ait *l). Thomas* (2. 2, q. 19, a. 9), inquanlum attingit ad propriam mensuram. › Mensura autem rationis practical est c»»^niH o legis, quae operat ioni applicari debet : uade ad hoc tendere debet homo ut. veritatem assequatur. Porro de veritate cognoscenda non curat,qui agit eum dubio practico;se ergo exponit periculo legem transgrediendi, et hoc est illicitum, ut patet.

Quodnam peccatum committat, qui in dubio practice operatur? Resp. s. *ilphonsu*> (I, 22) Committit peccatum ejusdem speciei et gravitatis, ac p‹ ‹ i dum cum ‹ h in ientia certa commissum Quare, si dubitat an illud sit mortale, mortaliter peccat :* ›

15. — /;»· *dictis sponte fluunt pro praxi sequentes regulae :*

l(ça.ttla l Qui practice dubius est, tenetur, quamdiu in tali statu p. rmanel. sequi p'Mem tnlioi m juxta axioma : *In dubio tutius eligendum* (1, 77).

Pars *tutior* ea dicitor quae stat prn lege ; pars *minus tuta,* quae

• Vide t imen n 7, q. II uhi r»«>lvitur quaestio : an peccet graviter, qui scit actionem />>· malam ſju ignorai vel ad eam non attendit.

stat pro libertate. Qui ergo partem tutiorem amplectitur, omittendo nempe opus dubie prohibitum, vel laciendo dubie imperat mu. certe legem implet, et ne materialiter quidem peccat. Ad id vero tenetur, eo ipso quod habet et conservat conscientiam practice dubiam, ut constat ex dictis (n. 36).[

Resula 2‖ Qui in dubio practice partem tutiorem sequi non vult (au! mm potest, v. gr. quia non sibi, sed aliis legem Dei intimare debet), *inquirat veritatem* cum morali diligentia, ac dein juxta inventam veritatem agat. Prudentia id dictat, et justitia postulat, ut suum cuique reddatur.

Haec porro inquisitio facienda est (:*um dilidentia morali,* i. e. cum diligentia quae quaestionis gravitati, ponderi rationum, personae conditioni, aliisque rerum adjunctis vere respondeat. Sic, v. gr., homini rudi, qui ad formandam sibi conscientiam inhabilis est. salis erit parochum aut confessai·ium. vel alium pium ac doctum consulere ; ac dein juxta acceptum consilium agere. Theologo autem et confessario, quibus ex officio competit aliis justa onera imponere, major, ut palet. adhibenda est diligentia (I,2i; V. i; H. Ap., IIII,33).

A *Résilia* 3a. Si dubium, omnibus perpensis, advertatur esse *inane.* illud pro nihilo habendum est. Ratio est, quia mores componendi sunt ex prudenti judicio ; prudenti autem judicio minime adversatur dubium, quod, omnibus ponderatis, remanet mere negativum, neque aliud est ac inanis timor aut suspicio. Potest igitur sine alia reflexione deponi ; et sic, vel libertas vel obligatio quae ante dubium exsistebat, esse perseverat, et in praxi, pro veritate habetur (I, 11. 24, 37 ; VI, 908).

Résida 4;l. Si dubium sit *fundatum* <4, re diligenter perpensa, agnoscatur strictum atque invincibile, debet dictamen practice certum efformari *jurta, principia reflexa* (prout dictum est supra n. 39), de quibus nunc in scholio disseremus.

Scholium.

Principia reflexa.

In scholio praesenti de praecipuis principiis reflexis sermo erit, non ut eorum usus pro dubiorum varietate vindicetur (id fiet infra n. 91-100), sed ut exponatur eorum *natura* et *significatio.*

Inter principia reflexa, alia sunt extensione vel usu *magis universalia,* et in dubiis speculativis immediate inserviunt ; alia sunt *magis specialia* et vehit *subsidiaria,* et ad ea recurritur in dubiis facti, ut dignoscatur cui faveat possessio.

I. — Principia reflexa generalia.

46.— 1. .Melior est conditio possidentis1. Hoc principium est in jure, tum canonico, tum civili, notissimum. In jure canonico sic exprimitur : In pari delicto vel causa, potior est conditio possidentis (Reg. 65 in VI). In jure civili sequentem habet tenorem : In pari causa, possessor potior haberi debet (Reg. juris, ff. n. 128).

1° *In jure canonico et civili* (in materia juris stricti), praefatum principium hoc significat : In pari causa, seu in dubio, jura et judices favent illi, qui praeter dubium titulum, ipsi et adversario communem, habet insuper titulum possessionis. Ratio hujus est, quia possessio fundat veri dominii praesumptionem, donec contrarium probetur.

Principium ergo possessionis vim suam haurit ex *praesumptione,* quae definitur : persuasio de re aliqua, tanquam vera et certa, donec probetur contrarium ; vel, ut alii volunt : anticipata rei dubiae probatio ex validis indiciis desumpta. Praesumptio, ita can. 1825, est rei incertae probabilis conjectura.

Jura humana legitime utuntur possessionis principio, ut lites secundum aequitatem componantur, ut servetur bonum commune. Unde in rebus justitiam respicientibus est strictae applicationis.

47. — 2° *In materia justitiae legalis aliarumque virtutum,* principium possessionis hunc habet sensum : In dubio, omnis res (lex vel libertas) in sua conditione permanere (seu conditionem praeexsistentem possidere) praesumitur, quamdiu de contrario non constat. Aliis verbis: In dubio, quodcumque jus anterius exsistens (sive sit ex parte legis, sive se teneat ex parte libertatis), ex natura sua stabiliter perseverare praesumitur ; tollitur tantummodo, superveniente jure fortiori. Gfr. *Suarez,* in 1. 2, tr. 3, disp. 12, sect. 3, n. 8 ; *Lago,* Justit. et Jur., disp. 23, η. 110 ; *Lacroix,* 1. 1, n. 502 sqq.

Negari non potest dari veri nominis *analogiam* inter conditionem possessoris rerum temporalium, cujus jura ab actore impetuntur, et inter conditionem tum voluntatis liberae, de qua quaeritur an nova lege liganda sit, tum legis certe exsistentis, a qua voluntas humana solvi petit 2. Stante autem hujusmodi analogia, AA. morales principio possessionis juristarum inde a multis saeculis in materia virtutum usi sunt, non ut illud strictissime appli-

1 De hoc principio recenter scripserunt *F. I)eh ruet\e* système moral etc. p. 169 sqq. ct J. D. Itau t de principio quasi-possessionis, in « Comment, pro religiosis », xi, p. 84 sqq. —1 Ratio hujus *analogiae,* secundum Sanchez, est sequens : Cum essentia justitiae sit unicuique ju· suum tribuere, hoc omni virtuti competit, prout religio tribuit suum jus Deo. caritas proximo, temperantia sibi ipsi, et sic de aliis : et ideo merito dicitur quod ratio justitiae sit omnium virtutum pars potentialis, sive generica, m qua ceterae virtutes inter >e conveniunt. Po->essio igitur est titulus universalis omnibus virtutibus. Cir. S. Alph.. Dissert. 1757, in cd. 3 et 4 Theol., n. 19, 20. — Minus accurate de his agit P *Merkelbach* (II, n. 93).

carent, sed ut, eo mediante, pari cum aequitate, dubia circa honestatem actionum solverent. Et quidem jure id fecerunt : ratio sana enim dictat, in jurium conflictu, libratis cujusque rationum ponderibus, jus illud praevalere et vincere, quod (praeter rationes) affert titulum praeexsistentiae, seu possessionis ; ut sic jura praeexsistentia, quaecumque sint, in dubiis adminiculo non careant et efficaciter adjuventur.

Optime ergo *Lugo* (de Just., disp. 23, n. 110) : Non potest melior regula, et magis universalis, tradi, quam quae ex foro externo desumitur. Recte etiam *D'Annibale* (I, n. 264) : Utrumque forum convenire oportet, quantum fieri potest. Novit denique quisque, quae scribit Alexander 111 : De jure divino cl humano melior est conditio possidentis. » *(Habetur* c. 6, X, 2, 26.)

Ad rem. sic S. Alphonsus : « Hoc autem principium, licet aliqui illud infirmare conentur, dicentes quod valet pro foro externo tantum vel tantum in materia justitiae, ego tamen nescio quomodo in omnibus negari possit. Quaestio tantum esse potest an in quolibet dubio morali possideat lex aut libertas.» (I, 26.) Cfr. etiam I, 36 ; VI, 905

48. — II. Lex dubia non obligat ; vel : *Lex dubia non potest certam inducere obligationem.* Hoc principium est pariter principium universale, ad solvenda dubia inter legem et libertatem inserviens. Sensus autem verus celebrati hujus principii, juxta S. Alphonsum, hic est : Lex. quae est stricte, invincibiliter et simpliciter dubia (i. e. dubie exsistens), voluntatem humanam nondum ligat. Vide I, 27, 28, 64, 76, 97 ; Diss. dell'Uso mod. (1765), c. 4, n. 6-15. Hoc principium : *lex dubia non potest certam inducere obligationem,* praedicatur a S. Alphonso in sua Theol. mor. (I, 26) tanquam principiorum reflexorum « principalissimum. »

filici! mn est, uti hoc principio in materia sacramentorum, etc. (n. 82 sq.), ut omnes conveniunt et post Decreta S. Sedis extra omne dubium est. — An autem liceat istud principium applicare, casu quo dubium moveatur de abrogatione et cessatione legis jam exsistentis, ut quidam adhuc affirmant ? Id mox speciali argumento discutiemus (n. 96 seqq.).

II. — Principia reflexa subsidiaria.

49. — .Non semper primo intuitu apparet, *cui possessio faveat,* utrum nempe legi vel libertati. Regula generalis haec est : « Ad dignoscendum pro qua parte stet in dubio possessio, videndum pro

1 Conferas argumenta varia huc pertinentia, quae in extenso exponuntur in Comment, pro religiosis I XI, p. ISO sqq. sub titnlo : § 4. De *valore principii quasi-poeeessionis in foro* inferno. .S. *Alphonsus* in opere suo : Homo Apost (I, 14) principium possessionis explicite adducit tanquam principium certum ad solvenda dubia moralia, scribens: <Ex alio principio certo (ut est illud : melior, etc. aut aliud simile) dubium deponens. ·

qua parte stet praesumptio. Praesumptio vero stat pro ea parte, quae non tenetur ipsa factum probare, sed onus probandi illud transfert in aliam. » (1,26). Rat io est, quia jura de se sunt stabilia et perseverare censentur, donec factum mutationis probetur. Affirmanti igitur mutationem incumbit afferre probationem, demon strando scilicet exsistentiam et vim facti certi, quo jus praecedens mutetur seu possessor evincatur.

Hic porro valent sequentia principia, quae vel *facti substantiam* vel *facti conditiones* respiciunt.

50. — Facti substantia. 1° *In dubio factum non praesumitur sed probatur* l : id est, factum, circa quod versatur dubium, reputatur' non exsistere^ donec afferatur probatio sufficiens quae hominem prudentem persuadeat. Deficiente hac probatione, omnia in eodem statu, quo ante subortum dubium reperta sunt, remanere censentur.

Factum, de quo inquiritur, potest legem vel fundare (v. gr. promulgatio legis, voti emissio), vel supponere (v. gr. abrogatio legis, voti impletio). Ln dubio, possidet jus quod antea vigebat, donec factum probetur. Hinc dicit Codex juris : In dubio num aliquod canonum praescriptum cum veteri jure discrepet, a veteri jure non est recedendum. Can. G, 4°. In dubio revocatio legis non praesumitur. Can. 23. .1

51. — 2° *hi dubio actori incumbit probatio-* Ex L. 2, ff. do Probat, et L. 2 et 23 C. eodem tit. (Gfr. can. 1748). Actor est ille qui, allegando aliquod factum, adversae partis conditionem seu statum priorem mutare contendit : ipsi incumbit onus probandi.

Hinc: a) Si lex requirit quasdam qualitates (v. gr. scientiam, aetatem) ad hoc ut beneficium, privilegium obtineatur, petitor (actoris ad instar) probare tenetur factum, i. e. se hujusmodi qualitates possidere.

I») Contra,si lex, ob aliquod factum (v. gr. fractionem jejunii naturalis) me a jure communi prohibeat (puta a communione), ipsius legis est facti veritatem probare. In dubio, jure meo legitime uti possum. Cfr. *S. Alph.,* I, 38 ; VI, 282. -

52. - 3° *In dubio judicandum est ex communiter contingentibus.* Etenim, si directa probatio haberi nequit, ex communiter contingentibus prudens fit praesumptio (unde indirecta probatio datur). Consonat cum Reg. 45a in λΓΙ : « Inspicimus in obscuris quod est verisimilius, vel quod plerumque fieri consuevit. » j

* *Hmc :* Impubes, expleto septennio, usum rationis habere praesumitur. Ita *Codex juris canonici,* c. 88, § 3. In dubio an Horae partem recitaveris, prudenter te recitasse praesumis, si in recitatione regulariter nihil praetermittere soles. Hem in dubio an quis cogitationibus pravis assenserit assensisse praesumitur, si laxae sit conscientiae ; secus, si sit conscientiae timoratae. *Alph.,* Ill, 270. 1012 ; IV, 150 ; VI, 476. I

' kd hoc principium relocantur tua adagia : Nemo praesumitur malus, nisi probetur. — Delicta non praesumuntur. — In dubio dellotl (avendum esL reo. * Consonat Regula ‡1 in Sexto.

53. — Facti conditiones. 1° *In dubio standum est pro valore actus* l*; seu, « in dubio omne factum praesumitur rite factum ».

Valent haec principia, quando dp_act.u (Ulidem *principali* constat (v. gr. dc contractu, voto, recitatione Breviarii, dispensatione, ccnfessione, etc.), et solum de *adjuncto* dubitatur (puta, de requisita conditione, de debito modo). His in casibus, quamdiu de opposito non constat, illud factum fuisse praesumitur, quod erat ad actus validitatem faciendum. .Ç. *Alph.,* III, 196, 201. q. 3 ; VI, 450, 505. Nititur haec regula in praecedenti (n. 52).

Principia tamen non valent, si ejusmodi lex obstet, quae *omnimodam.* certitudinem expostulet, v. gr. in sacramentorum confectione. Tunc enim valor actus in tuto collocari debet, ut patet.

54. — 2° */n dubio praesumptio stat pro Superiore.* Sensus est : in dubio an aliquod mandatum Superioris sit sapiens vel justum, regulariter obediendum est. Excipe, si praeceptum Superioris certo nimii foret laboris vel difficultatis, aut grave damnum inferret.

Hoc principium est quaedam peculiaris applicatio principii praecedentis. Praesumitur enim Superiorem consiliis inferiori incognitis dci : unde mandatum ab eo intimatum rite factum supponitur. Adde quod Superior, in dubio, potestate imperandi quam certo possidet, spoliari nequit. & *Alph.,* I, 31 ; IV, 47.

55. — 3° *In dubio favores sunt ampliandi, odia restringenda* 2. Per. *favorem* hic intelligilur quidquid gratiam sapii, libertati indulgel, privilegia concedit ; per *odium* autem, quidquid poenam, nimium onus, graviorem obligationem. Ratio horum est praesumpta benevolentia vel prudentia Superioris.

Adverte tamen sedulo legis praecepta, in genere considerata, minime inter odiosa esse numeranda : lex enim, qua lex, est ad bonum commune, est regula rationis practicae : unde in se considerata non est nobis contraria.‹·(Praecepta), inquit .S. *Thomas* (2. 2, q. 147, a. 3, ad 3), non sunt contra libertatem populi fidelis, sed magis sunt utilia ad impediendam servitutem peccati, quae repugnat libertati spirituali. »

56. — Qu a e r it u h. *Quid sentiendum de principio : In dubio, pars tutior est eligenda ?* Respondemus :

Significat certe, neminem posse pro libitu agere, cpiamdiai practice dubitat an sua actio sit licita vel illicita (cfr. supra, n. 44 sq.). Valet etiam in *dubiis facii periculosi* (cum adest periculum mali quod vitare tenemur et a conscient ia non pendet), ut n. 81 sqq. dicemus.

Sunt qui istud principium sic explicant ; In *omni,* dubio, tutior est eligenda. An vero id recte fiat, (pium de stricta obligatione in conscientia agitur ? En de tntiorismo quaestio quaejin systemate morali profundius evolvetur. Vide infra n. 85, 92 seq., 96.

l Idem sonant sequentia cfTata : « In dubio praesumitur lactum, quod de jure erat faciendum. — Defectus non praesumitur, sed demonstrari debet. — Quod regulariter, quod ordinarie flt, censetur esse factum. » — 1 Concordant sequentes regulae : · Odia restringi et favores ampliari convenit. — In obscuris quod minimum est tenendum (intellige : quod minus gravat). — In poenis benignior interpretatio est facienda. * (De « regulis juris › cfr. *Lijdsman,* Introd. II, n. 163 ; *Ham,* Institutiones canonicae n. 48).

CAPUT III

De conscientia probabilii.

S. *Alph.,* I, 40 ; ed. G., I. p. 21 ; H. Ap,, I, 21 ; *Beaudouin,* q. 4, η. 1 ; *Gaudé.* De syst. s Alph., c. 2 ; Ter *Haar,* De syst. inor. antiq. Probabil. ; *Valensise,* Super syst. Theol. inor. disquisitio ; *Lehmkuhl,* I. n. 156 ; Wouters, de Minusprobabilisino, p. 12 seqq., de systemate nior-di, p. 7 seqq. ; Otto *Schilling,* Moraltheologie, 1. n. 91 sqq., *T. Richard,* le probabilisme inoral etc. ; /· *Delerue,* le système moral etc. (p. 97 seqq.) ; Nouv. Revue théol. · 1928, p. 246 sqq. 1929, p. 551 sqq.

57. — Notio. Conscientia pïobabilis definitur a 5. *Alph.* (1. cit.) : « Conscientia, qua quis innixus aliqua opinione probabili, format sibi practicum dictamen rationis, ex certis principiis reflexis (sive concomitantibus), ad licite operandum. »

Vox « conscientia probabilis », sicut et nomen « conscientia dubia », contradictionem in adjecto includit': est enim de ratione conscientiae, judicium firmum promulgare. Nihilominus, duce S. Alphonso cum aliis optimae notae Theologis, nomen servare placet, ad indicandum hic agi de ultimo dictamine certo circa *honestatem* actionis. Sic intelliget studiosus lector in hoc capite sermonem esse de conscientia certa certitudine reflexa. Cfr. n. 39 seq. 43.

Ordo materiae tractandae. In conscientiae probabilis definitione innuitur dari opiniones probabiles, et simul methodum practicam adhiberi posse ad efformandum ultimum rationis practical· dictamen. Praemittendae sunt igitur notiones generales de *opinione* et de *probabilitate ;* indicandae sunt postea normae generales (seu varia systemata) circa *rectum usum* opinionum probabilium. Ad hoc inservient duo primi articuli. Postea in tertio articulo sermo erit in specie de *systemate morali S. Alphonsi,* et in articulo quarto *alia systemata* perpendentur.

Articulus I.

De opinione et probabilitate.

Loquemur: 1° De opinione et probabilitate in genere; 2° de opinionibus in se spectatis; 3° de opinionibus comparative sumptis.

§ 1. De opinione et probabilitate in genere. J

58. — Notiones. I. Opinio est assensus mentis in unam partem contradictionis cum formidine alterius. N. *Thom.,* I, q. 79, a. 9, ad 4. — Vel : assensus infirmus, quo intellectus fertur in unam partem contradictionis, veram aestimatam, cum formidine de opposita.

Quatenus est assensus, opinio omnino differt a dubio stricto et a suspicioni ; quatenus est assensus *infirmus,* de opposita contradictionis parte *formidans,* discrepat a quacumque certitudine stricta.

Ratio propter quam mens, in opinionis statu exsistens, assentiatur, est verisimilitudo gravitasque motivi : unde « opinans dicit verum esse quod opinatur. » *(S. Thomas* in 6 Eth., I, 8) ; sed utique cum formidine hoc dicit.

Opinio, ut modo definita est, sumitur pro *subjectivo statu* mentis V Porro potest etiam sumi *objective,* scilicet pro sententia, propositione, cui'Tmlracrer intellectus. In hoc sensu opinionem infra intelligemus, quando loquemur de opinione probabili, probabiliori, tuta, tutiori, etc.

Status opinantis, in quem aliquis ex moliris vere gravibus et relative certe gravioribus devenit, includit dubium latum (vide n. 42, 1°). et coincidit cum certitudine morali lata et imperfecta (n. 32, c ; 33).

59. — Doctrina S. Thomae. «Quandoque, etsi non fiat scientia, fit tamen *opinio,* propter probabilitatem propositionum, ex quibus deducitur : quia *ratio totaliter declinat, in unam partem contradictionis,* licet cum formidine alterius. » Poster, analyt., l. 1, lect. 1. — « Quandocumque (mens) acceptis aliquo modo assentilur, oportet esse aliquid quod inclinet assensum : sicut lumen naturaliter inditum, in hoc quod assentitur primis principiis per se notis..., et *aliquas verisimilitudines, in hoc quod assentimur his quae opinamur.* » Opusc. G3, q. 3, a. 1, ad 4. — « De ratione opinionis est, quod id, quod quis existimat, existimet possibile aliter se habere. » 2. 2, q. 1, a. 5, ad 4. — « Opinio est acceptio, id est existimatio quaedam immediatae propositionis... Dicitur immediata propositio, quaecumque per aliquod medium probari non potest (sive sit necessaria, sive non necessaria)... Quando (quis) opinatur quod sic est et quod nihil prohibeat aliter se habere, reputat se opinari. » Poster, analyt. l. 1, lect. 44 2. Inde apparet, doctrinam *Angelici* expositae favere.

60. — II. Probabilitas est veri apparentia, verisimilitudo alicujus propositionis, ob unam vel plures ^rationes ”graves. Porro illae rationes censentur esse graves, quae virum sapientem ac prudentem ad assentiendum movere et inducere possunt. Probabilis ergo propositio est propositio quae vera videtur, et proinde in mente statum opinionis producere nata est. Probabile recte vocatur, quod est dignum quod probetur.

61. — *Distinguitur probabilitas, sicut et dubium, multipliciter :*

1° Ratione objecti, probabilitas est *facti* vel *juris,* prout versatur circa meri facti veritatem, vel circa honestatem (liceitatem) actionis, ut supra explicatum est (n. 42, 3°).

2° Ratione usus, habetur probabilitas *speculativa,* quatenu- verisimilitudo opinionis tantum in seipsa consideratur, sine appli-

l In hoc sensu ejus indolem indicat S. Thomas in locis jam supra citatis (n. 33) et mox allegandis (n. 59). Sane quidem S. Alphonsus in suo Op. mor. n. 59 (ed. Gaudé, I, p. 28) haec quoque scribit, referendo distinctionem inter opinionem et scientiam : « Opinio denotat cognitionem dubiam aut probabilem allcujus veritatis ; atvero, ut patet ex contextu, non aliter sentit quam D. Thomas hac in re. —I l Cfr. Revue thomiste, 1920, p. 319 seqq.

catione ad opus ; vel probabilitas *practica,* quatenus haec verisimilitudo immediate respectu operis ponendi consideratur : aliis verbis, quatenus inservire potest ad certum conscientiae dictamen. (Vide n. 42, 4°).

3° Ratione fundamenti, datur probabilitas intrinseca et extrinseca. *Intrinseca* est, quae nitatur rationum momentis ex ipsa, rei natura desumptis ; *exlrinseca.* quae nititur testimonio et auctoritate doctorum (de probabilitate *extrinseca* luse occurret sermo num. 65).

De intrinseca probabilitate valent soli viri docti judicare : iltiterati tuto sequuntur sententiam confessarii aut alterius viri prudentis. £. *Alph.,* Disseri, deirt so moder., η. 8i ; in Op. mor., ed. 3n-5H, Bassan. (anno 1763), n. 85.

§ 2. De opinionibus in se spectatis.

62. — Opiniones probabiles, i. e. verisimilitudinis speciem prae se ferentes, solent et debent ante omnia *in seipsis* considerari. Illa veri apparentia, quae elucet in opinione *in suis niotivis* considerata, *indepe.ndenter a quavis opinione opposita,* recte vocatur probabilitas opinionis in se spectatae seu absoluta. Jam vero, nemo negabit opiniones in se spectatas esse *plus ntinusve* probabiles, prout majus aut minus est rationum, quibus ipsae innituntur, pondus. Hinc distinguuntur varii probabilitatis *gradus,* qui tamen omnes ad 1res in praxi revocari possunt, nempe ad opinionem *solide* probabilem, ad opinionem *probabilissimam,* et demum ad opinionem *tenuiter* probabilem.

1° Opinio vere i;t solide probabilis, est ea, quae fallibili quidem fundamento nititur, sed fundamento ita firmo, ut viri prudentis assensum ad se trahere valeat, etsi cum formidine erroris.

Ut autem talis insit opinioni probabilitas, requiritur : *a)* ut ipsa motivo non quali» unique, sed gravi relate ad rem decernendam, ni Mitt; 16) ut nec sacrae Scripturae, nec traditioni, nec Ecclesiae definitioni adversetur, secus de ejus ialsitate jam constaret ; *c)* ut ipsi non opponatur ratio convincens, cui nulla adaequata responsio suppetere videtur (I, 79 et 82).

Ad genus opinionum vere et solide probabilium pertinet opinio *satis probabilis.* Quamvis enim motivurn, quo innititur, non sit ejusdem firmitatis ac in opinione quae vere probabilis dicitur, est sufficiens tamen ad movendam mentem prudentis.

2° Opinio probabilissima (in se et absolute sumpta) ea est, ^uae nititur fundamento gravissimo, quod tamen non sufficit ad

assensum omnino firmum in mente producendum. Cfr. 5. *Alph.*, 1, -10, SI . vvvvvvi/VA. Av>- <A A/W v -Aλ α A- x Za -A' , Uyf l/VxA axvaζvι

3° Opinio tenuiter probabilis est illa, quae aliquo fundamento nititur, sed non tali ut valeat assensum viri prudentis ad se trahere.

Ab ea vix differt opinio *dubie,* vel etiam *probabiliter probabilis,* quae etsi non careat omnino prudenti inotivo, quod sit vera, non tamen habet fundamentum, aut certum, aut sufficienter grave, quale requiritur ad constituendam veram probabilitatem (1. 81 ; *Vind. Alph.,* I, p. 8). Ut ex ipsis verbis patet, nec tenuiter probabile nec probabiliter probabile notionem veram probabilis attingunt (cfr. n. 60).

63. — Porro extra omnes limites probabilitatis est opinio impiw habilis quae, utpote sententiae moraliter certae opposita, judicatur omni probabilitatis elemento destituta, ideoque orbata omni spe veritatis (I, 40). Frequenter tamen dicitur aliqua opinio improbabilis, scilicet *practice,* quamvis *in se* non sit omni probabilitate destituta. .. -rt

64. — Exempla. Ratione probabili! at is intrinsecae : *a) Probabilissimum* est, S. Pontificem posse in casu particulari declarare quod jus divinum non obliget (cfr. n. 135, 3°) ; item, posse Superiores religiosos irritare vota privata subditorum (n. 638) ; similiter, communionem, in re vel in voto, esse medium necessarium adultis ad vitam spiritualem conservandam (n. 1564) ; praeceptum caritatis erga Deum obligare in articulo mortis (n. 472). *b) Vere probabile* est. non obligari haereticos ad leges quae ad internam sanctificationem tendunt (n. 198). *c) Unice probabile* est voto suo satisfecisse, qui eleemosynam, ab alio eo fine praestitam, postea ratificat cum noverit (n. 629, 2°). *d) Satis probabile* est, in peccatis, quae complicem habent, circumstantiam inductionis ad peccandum posse in accusatione omitti (n. 509, 5°) ; similiter, non committere peccatum mortale, qui scit quidem actionem suam esse malam, sed ignorat ejus gravitatem nec de ea dubitat (n. 337, q. 2). *c) Tenuùer* vel *dubie probabile* est, craniotomiam licite peragi posse2 (n. 744) ; poenitentem licite tacere peccata, ex quorum confessione confessarius cognoscere posset complicem (n. 1701) ; peccare virginem, quae aggressorem pudicitiae occideret (n. 736) ; non peccare autem virum honoratum, qui occideret calumniatorem (n. 737).

Scholium.

'.De probabilitate extrinseca.

65. — Opinio in se speciata veri apparentium acquirere potest non solum ex motivis intrinsecis, sed etiam *ex auctoritate Doctorum* qui hanc opinionem tuentur.Id constat ex S. Scriptura (cfr. *Prob.*,

l S. Doctor opinionem probabilissimam haud raro nominat *admodum* vel *valde probabilem.* Cfr. Op. morM I, 35 ; II, 23, Πη. ; III, 234, lin. ; III, 520, q. 4 ; VI, 222, vers. fin. — * Hanc opinionem tenuiter probabilem nominamus (et non absolute improbabilem), ut innuamus, rationes quibus defensa fuit, aliquam verisimilitudinem prae se ferre potuisse alte Responsa S. Sedis (agimus hic tantum de intrinseca probabilitate opinionis in se spectatae).

22, 17); constat etiam ex Resp. S. Poenitent., anno 1831 edito,, de auctoritate S. Alphonsi, juxta decisionem in capite hujus voluminis exscriptam. Probabilitas, quae alicui sententiae provenit ex auctoritate, nominatur *probabilitas exlrinseca.*

a) Si res bene perpendatur, patet extrinsecam probabilitatem resolvi iir probabilitatem intrinsecam. Exsistit enim valida praesumptio opinionem alicujus gravis auctoris gravibus rationibus fulciri. Unde *S. Thomas* (2. 2, q. a. 8, ad 2) ; « Aliquis parvae scientiae magis certificatin' de eo quod audit ab aliquo scientifico, quam de eo quod sibi secundum suam rationem videtur. ». Et revera, subdit S. *Alph.* (Dissert. 1757, n. 83), si ego minus doctus sententiam sequerer S. Thomae contra rationem quae probabilior mihi videtur, quis neget qiiod prudentius agerem, si, mea opinione suspensa, tantae auctoritati deferrem ? »

b) Aestimanda est autem serin torum auctoritas, *non ex eorum multitudine„* sed ex eorum gravitate <4 ex rationibus quas afferunt. « Sunt enim opiniones, inquit Card. Sfondratus (Reg. Sacerd., l. 1, p. 20 ; l. 2, p. 14), instar monetae cujus valor.... ex pondere et metallo aestimatur. ;>— Porro, inter ipsos graves auctores, praeferendi_sunt, ceteris paribus, illi, qui rem *ex professo* pertractaverunt l ; qui doctrinam *experientia* comprobarunt ; — qui certo solius veritatis amore ducti (v. gr. Sancti) ad scribendum incubuerunt. Cfr. *S. Alph.*, Dissert, anni 1757, n. 87; *Ami du Cl.,* 1900, p. 613.

66. — Hisce praenotatis, *ad mentem S. Alph.* (Dissert. cit.T n. 85-87) sequentes statuendae sunt regulae :

1° Probabilis habenda est opinio quae, tolerante Ecclesia, inter theologos çonuiiunis est.

Communis autem theologorum sententia est minime cum unanimi theologorum sententia confundenda. l«t7*nanimis* eorum *sententia* non jam opinio est, sed veritas moraliter certa. Contra?'sentenb« *communis* non est veritas certa, sed est solum opinio, quam auctores probati generatim tenent, et cui idcirco maxima inest auctoritas 2. *Communior* dicitur opinio, quando stant pro ea notabiliter plures auctores quam pro opposita (per se igitur non aequivalet sententiae communi) *fconimunissima,* quando auctorum consensus est fere unanimis. Cfr. *Beaudouin,* q. 4, dub. 4.

2° Probabilis etiam plerumque censenda est sententia, quam plmsa. (saltem quinque aut sex) theologi, probitate et judicio insignes, tradunt.

Diximus *plerumque :* quia cum apparet pro aliqua sententia quaedam ratio, vel auctoritas convincens, cui nulla adaequata responsio suppetere videtur tunc opinio contraria non potest haberi tanquam probabilis.

3° Unus auctor non sufficit, ut aliqua opinio dicatur vere et sufficienter probabilis, si nempe de auctore *qualisctimquc notae* agatur.

' Sic prae ceteris praedicantur *Lugo* et Lr.seius. de Justitia ; *Suarez,* de Legibus ; Contmuotur *Tourne!g,* de Obligationibus ; *Herb* et *Ptlluart,* de Sacramentis ; *Toumely,* dc BaplKUio . *Lugo, Saltnanltcenaes, Lacroix,* de Poenitentia . *Sanchez* et *Pontius,* de Matrimonio , Bonactna, de Censuris, etc. — * Apud antiquiores aliquos theologos, subinde etiam apud nugis revento sententia aliqua minus proprh vocatur *communis,* etiamsi multi graves auctores ipsi adversentur.

Ab Alexandro VII damnata est, sub η. 27, haec propositio : «Si liber sit alicujus junioris et moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constet rejectam esse a Sede Apostolica tamquam improbabilem. »

Si tamen revera agitur de auctore gravi et magni nominis in Ecclesia, *omni exceptione majore nec moderno,* possumus, modo nihil doceat contra Scripturam vel communem Ecclesiae sensum, illius opinionem tanquam probabilem sequi.

In casibus particularibus, nonnunquam auctoritas doctorum modernorum sententiis antiquorum praevalere debet : «piando nempe agitur de legibus consuetudinariis recentibus, v. gr. de consuetudinibus circa legem jejunii. Cfr. 5. *Alph.,* III, n. 1025.

4° Potest etiam aliquando, licet *raro,* unius «loctoris auctoritas constituere opinionem probabilem, et adhuc probabiliorem *contra communem aliorum ;* si nempe auctor ille sit valde doctus, probus et prudens, nec novitatum amans, et *validam rationem* adducat, quae ab aliis non fuerit sufficienter soluta.

5° Postremo, probabilis censenda est sententia, quam aliquis magnus theologus *testatur esse probabilem,* quamvis ipse contrariam tanquam probabiliorem tradat.

Magnus theologus aestimatur, «pii magna pollet auctoritate propter egregiam suam doctrinam, prudentiam et probitatem. Tales secundum S. Alphonsum, sunt : Suarez, Soto, Azof, ('.anus, Sylvius, Cajetanus, Bannez, Navarrus, Paludanus, Toletus, Sylvester, Lessius, Molina, Sanchez, Angelus, Vasquez, Armilla, Laymann, Lugo, Castropalaus, Bonacina, Emmanuel Sa, Pontius, Cabassutius, Collet, Roncaglia, Salmanticenses, Petrocorensis, Abelly, Cardenas, Conink, Gamachaeus, Isambert, etc., praeter D. Thomam, D. Bonaventuram, D. Antoninum et B. Scotum, «piorum auctoritas aliis utique praeponi debet. Cfr. Dissert, 1757, n. 88. Omnibus vero *J). Thomam* esse praeponendum, nemo hodie in dubium vocabit. Salis erit in memoriam reducere canones 589, § 1 et 1366, § 2 novi Codicis necnon celebre illud Moluproprio Pii X « De studio doctrinae S. Thomae in scholis catholicis promovendo ». 29 Jun. 1914 *(A. A. S.,* VI, p. 336) praeclaramque Encyclicam Pii XI « Studiorum «lucem », 29 jun. 1923 (/1. *A.* ȯ'., XV, p. 324).

67. — Doctissimis tandem his viris quis non adnumerabit ipsum 0'. *Alphonsum ?* Ejus enim opiniones gaudent generatim summa exlrinseca probabilitate, ob magni Doctoris vitae sanctitatem, singularem veritatis amorem, diuturnam experientiam, scientiamque insignem : nil mirum proinde, si S. Alphonsi sententiae, etiam illae «piae a communi antiquorum theologorum sententia recedunt, hodie jam factae sint, saltem pleraeque, communes aut communiores. Neminem denique fugit ipsam S. Sedem semel atque iterum doctrinam S. Alphonsi professoribus et confessariis tanquam sanam, tutam ac saluberrimam commendasse x.

₩§ 3?"De OPINIONIBUS COMPARATIVE sumptis.

68. — Probabilitas comparativa opinionis est veri apparentia, quam retinet opinio post comparationem factam cum opposita.

' Cfr. de auctoritate S. Alphonsi in re morali quae attulimus *testimonia* (a p. xi-xvi) ; Vind. *Alph.* Prooem. hiss. § 3 ; *Wouters,* <lc mlnusprob. ; *Theol. pruJil Quartalschrift* (Linz), 1929, p. 141 sqq. etc. Etiam ex Arr/nj/n-/)(imen, Theol. mon 12 ed. (n. 79, |I, 2°) colligimus, approbationem *positivam* competere doctrinae mor. \lph.

Ex.-jurg, ute Qotitia aut prudenti dubio alicujus opinionis contrariae, obligatio exsurgit examinandi hanc oppositam probabilitatem, eainque cum priore comparandi. Porro, multae sunt opiniones, quae in se solis et seorsiin a motivis oppositis consideratae, intellectum etiam viri prudentis ad assensum vehementer inclinant; quod tamen non fit vel quod statim cessat, casu quo cum oppositae quoque opinionis rationibus conferantur. Cfr. 5. *Alph.,* IV, 72.

69. — Instituitur comparatio opinionum sub duplici respectu : nimirum sub respectu *securitatis,* et sub respectu *probabilitatis* in ordine ad certitudinem.

1° *Ratione securitatis,* opinio dicitur tuta, tutior, vel minus tuta.

^*Tuta* simpliciter illa est, quae removet periculum peccandi formaliter, sive legi, sive libertati faveat. Talis est sententia moraliter certa, vel ea cui favent principia reflexa.^Z'*utior* (respectu minus tutae) illa est, quae favet legi ; nam qui in opinionum conflictu legis partes amplectitur, vel ipsum materialiter peccandi periculum jleyitâ.t, ideoque tutius agit.Ÿl/inws *tuta* illa est, quae favet libertati, et aliquod saltem materialis transgressionis periculum secuni affert. Λ *Alph.,* I, 401.

70. — 2° *Ratione probabilitatis,* opiniones sunt vel aequiprobabiles vel una est altera probabilior. — Praeter istos comparationis gradus alii intermedii gradus non sunt attendendi, quia modo certo percipi nequeunt.

u) Opiniones dicuntur aeovipr o b a bil e s. quando rationes pro utraque parte sunt aeque vel tere aeque graves. Dicimus *fere aeque graves ;* « quia (sicut omnes probabilistae et anlipropabilistae conveniunt), cum inter utramque opinionem modica est praeponderantia, ita ut valde tenuis et dubius sit excessus, tum ambae opiniones *aeque probabiles* existimantur, juxta commune illud axioma : *Parum pro nihilo reputatur*». Talis est enim rerum moralium natura, ut ordinarie parvus excessus certo non possit determinari (1.55, ed. 6 et 7 ; II. Ap. 1,77).

b) Opinio pr o b a mtion illa dicitur, pro qua stant rationes graviores. Haec autem est vel *parum* seu *dubie* probabilior (cui nempe opponi solet opinio solide vel satis probabilis, ut passim in Opere S. Alphonsi),et tunc reducitur ad opinionem aequiprobabilem ! ; vel est *certe* aut notabiliter probabilior, et tune exit e finibus aequiprobabilitatis,et ejus opposita non jam remaned satis probabilis, sed tenuiter, dubie et non solide probabilis apparet.

c) *P ArviA,'-)* .

71 — Itaque, opinio *certe probabilior,* ad mentem-S. Alphonsi. illa est quae, post institutam rationum ponderationem pro utraque opinione militantium, ab ipso agente judicatur absque ulla haesitatione certe praeponderans *(Vind. IIph* , P. I, c. 1, § 1. 1. 1). Illam S. Alphonsus haud raro nominat *veriorem.*

' Hinc patet opinionem probabiliorem non semper esse opinionem tutiorem, siquidem aujor probabilitas potest In favorem libertatis. Sic, v. gr., pro Illo qui in peccatum mortale ⁱapsu est, tutius est statim confiteri (opinio S. Bonaventurae) ; ad hoc tamen non t» netur secundum optnionem S. Thomae, quae est minus tuta <ed probabilior *(HıIIvατί,* <lc ⟨ o d m. lh" \ l a. I). Vide dicend i n 1618. — 5 Hoc bene notent qui putant S. \lphon- *1111 ⟨> ia suo quidem systemate acqulprobabUütain, sed in solvendis particularibus ⟨tuanibu> prubabilistain. Saepe utique evenit ut inter duas opiniones unam pro- abil· alteram probabilem nonum t Sed in ⁱn casilnn non agitur de probablHorf- Ute certa et patenti.

Palis est, v. gr. opinio quam amplectuntur inulto plores auctores graves,aut quam ipsi uno ore dicunt probabiliorem. — Diximus autem : *ab ipso agente;* quia ad constituendam opinionem certo probabiliorem,non requiritur ul haer omnibus appareat vere probabilior, aut publica aestimatione probabilior dicatur, ut quidam autumant (conf. dicta S. Alphonsi, n. 38).

72. —*Majoris claritatis gratia,haec subjungimus :* cerlificalur int ellectus opinionem aliquam esse prae opposita vere et sine haesitatione probabiliorem,ex eo quod niotivorum gravitas est *notabiliter et indubie major.* Ideo S. Alphonsus in edit. 6n et 7a suae Theol. mor. (1773) voces « certe probabilior » ita explanaverat : « Cum opinio pro lege est *eertc* et *sine ulla haesitatione* probabilior, tunc opinio illa non potest esse nisi *notabiliter* probabilior. Et eo casu, opinio tutior non erit jam dubia (intelligendo de dubio stricte sumpto)... Unde tunc fit quod opinio minus tuta, quae certo fundamento caret,remaneat aut *tenuiter* aut *saltem dubie probabilis* respectu tutioris.» (N. 55 ; cfr. ed. Gaudé. 1. p. 25 nota *a).*

Pro praxi ergo notandum. In comparativa opinionum probabilitate dijudicanda, securior methodus est inquirere, utrum excessus, quo altera alteram vincit, sit *certus* necne. Sufficit si habeatur *certus,* cum hoc signum sit illum esse *notabilem* ; etenim, in re morali, quod non habetur ut notabile, nec perspicietur ut certum.

73. - Varia exempla : Est *aeque probabile :* ministrum non consecratum mortaliter non peccare, si sacramenta ministrat in mortali (n. 1418); violationem voti castitatis, privatim emissi, non esse sacrilegium (n. 581. q. II); item, malitiam sacrilegii localis non adesse, si quis in ecclesia rem profanam furetur (n. 582, 2°) ; non teneri ad restitutionem, qui intendens nocere uni quocumque alio excluso, noceat per errorem involuntarium alteri (n. 950) ; non dari per se praeceptum divinum saepius confitendi in vita (n. 1684, 1°), etc.— *Certo minus probabile* est : peccata non recipere distinctionem numericam a pluralitate objectorum (n. 331); scandalum indirectum unam tantum induere malitiam, nempe contra caritatem (n. 507); in communi necessitate non esse obligationem gravem erogandi eleemosynam ex bonis simpliciter superfluis (n. 488, 3°) ; non adesse obligationem correctionis fraternae, si proximus peccaverit tantum contra legem humanam, v. gr. contra legem Breviarii, jejunii, etc. (n. 496) ; infirmum qui fruitur privilegio oratorii privati et in ecclesia parochiali non potest commode assistere missae die festivo, non teneri, etiamsi id facile posset, uti privilegio (n. 251, 680) ; posse ministrari magnam morphinae copiam moribundo bene disposito, ita ut sopitus decedat (n. 761, III), etc.

Î4. — Occurrit nonnumquam opinio, quae vocatur *tutice* vel *solilarie probabilis.* Est opinio revera probabilis, gravibus nil ens rationibus, quae ex adverso ab aliis rationibus aul conjecturis nec concutitur nec infirmatur. Cfr. I, 68, 74 ; 111, 148, 562 ; VI, 702, excip. 4°. Vide Apolog. 1764, §5. — Ejusmodi probabilitas inest opinioni, quae docet, v. gr., maritum posse irritare votum uxoris, etiamsi mutuo consensu castitatem voverint (n. 646, fin.) ; non peccare dominum, qui ex justa ratione apertam relinquit arcam ia qua pecunia asservatur, ut nempe famuli fidelitatem experiatur /n. 509, 4°), etc.

Opinio unice probabilis non est necessârio probabilissima ; ad

minus tamen vim habet certe probabilioris, cum ex adverso non adsit cognita aliqua probabilitas.

Corollaria. Juvat hic determinare, qualis certitudo qualeve dubium habeatur, cum opiniones sint adversae et inter se comparentur. Jamvero, licet ex oppositione opinionum necessario dubium aliquod exoriatur, poterit tamen istud dubium esse aut *strictum* aut *latum,* indeque non eadem remanebit certitudinis vel incertitudinis nota; quare etiam permagni interest scire, quandonam dubium strictum erit, quandonam tantum latum. Casum autem *triplicem* distinguemus :

75. — 1° Vel opiniones, quae sibi invicem opponuntur, sunt *aequiprobabiles* aut *quasi-aequiprobabiles :* et tunc datur locus-*dubio stricto:* nempe ex iis consideratis mens fluctuat inter duas-partes contradictionis. Quatenus videlicet intellectus a proprio suo objecto, i. e. a vero, practice hoc in casu ad assentiendum non allicitur, etsi alterutri opinioni *seorsim* consideratae vel etiam sub *voluntatis* motione ad unam partem potius impellentis quam ad aliam, adhaerere possit ; status inde verae ac proprie dictae dubitationis exoritur : eo autem statu, opiniones aequiprobabiles vel quasi-aequiprobabiles, sibi oppositae, dicuntur *se invicem elidere ad prudentem mentis assensum sibi obtinendum.* In id conveniunt omnes auctores tam probabilistae quam probabilioristae, ut jam suo tempore notaverat 5. *Alphonsus* \ agens de dubio stricto; mox ipsa S. Doctoris verba referemus, postquam doctrinam *Aquinatis* praemiserimus *omnino concordem.*

Doctor Angelicus in De Veritate › (q. I i, a. I in corp.) haec declarat : « Intellectus noster... respectu partium contradictionis se habet diversimode ; quandoque enim non inclinatur magis ad unum quam ad aliud : vel propter defectum moventium, sicut in illis problematibus de quibus rationes non habemus ; vel propter *apparentem aequalitatem eorum quæ movent ad utramque partem:* et ista est *dubitantis* dispositio, qui fluctuat inter duas partes contradictionis.

X. *Alphonsus* eamdem doctrinam his verbis tradit (I. 68) : Cum adest ex *aha parte opinio aeque probabilis pro libertate,* tunc ex neutra parte aliqua potest superesse probabilitas, seu *probabilis ratio apta ad prudentem hominis assensum sibi tranendum :* nam ex his aequalibus probabilitatibus aliud quam *merum dubium* non resultat, an exsistat vel non exsistat lex... Cum duae pro-probabiles (i. e. ex contextu : aequiprobabiles vel quasi-aequiprobabiles) opiniones occurrunt, ipsae adeo judicium suspendunt, ac si nulla ex utraque parte· probabilitas exsisteret... Idem dicunt... communiter omnes probabilistae et probabilioristae. etc. › Etiam *Vine. Patuzzi,* in ceteris S. Alphonso adversatim fatetur hanc esse l· Thomae doctrinam, quam istis verbis ipse refert

‘ Dell'uso inoder.it·> etc. an. 1765, c. m, η. 27 et 28; Thcol. morali*, I, 68 (a 6» editione tantum).

(Brev. Inst, de Regula prox. c. in, arg. 3) : ‹ Inter aequalitatem etiam rationum et argumentorum, soli dubio est locus 1. »

Haec virtutis permovendi ablatio ex parte opinionum aequalium aut fere jequalium, *saltem practice,* semper locum habebit, sive motiva opinionum sibi oppositarum ex eodem rerum ordine (contradictoria) sint, sive ex ordine diverso (disparata) petantur 2. Dicitur autem : *practice,* in ordine nempe ad prudentem mentis assensum oblinendum ; quia revera, ubi de motivis *disparatis* agitur, *speculative* negari posset, has opiniones se invicem elidere.— *Ratio* est : quia dum intellectus aequaliter attrahitur ad utramque partem sibi ad invicem oppositam, licet motiva sint tantum dissimilia, practice impeditur quominus uni potius quam alteri prudenter adhaereat. Equidem per quamdam electionem voluntatis etiam hoc in casu intellectus *uni parti prae altera* assentiri poterit, sed non quia sufficienter movetur ab objecto proprio (cfr. A'. *Thom.* 2. 2, q. 1, a. 4) ; et haec electio, dum ratione non ducitur, sed per quamdam violentiam absque sufficienti rectitudine imponitur, ab imprudentia et temeritate vacare nequit.

76. — 2° Vel una opinio *notabiliter et certe probabilior* apparet, facta comparatione cum opposita quae agnoscitur *notabiliter ac certe minas probabilis* (cfr. n. 71, 72) ; tunc non amplius soli dubio datur locus, tametsi etiam Inc in casu haesitatio remaneat, quae est in *dubio lato.* Istud dubium non valet impedire, quominus practice et in ordine ad prudentem mentis assensum praestandum, vera probabilitate *opposita opinio* (nempe notabiliter ac certe minus probabilis) destituatur ; ipsa enim cernitur *practice elidi,* dt mox adhuc ostendemus. Nec ad rem facit, utrum motiva quibus innituntur opiniones, sint *contradictoria* vel *disparata,* quia ut jam sub 1° notavimus (n. 75), licet *Speculative* negari possit omni in casu hanc elisionem fieri, *practice* vero et in ordine ad mentis assensum praestandum, id semper continget, nisi per aliquam violentiam sine sufficienti rectitudine a voluntate intellectui illatam, *nihilominus* opinio certe minus probabilis eligat ur prae altera notabiliter et certe probabiliori. ***IIune ultimum agendi modum*** imprudentiae nota infici et serio componi non posse cum sincero aliquo veritatis requisito amore, aperte jam anno 1762 declaravit 5. *Alphonsus,* scribens (Brev. dissert, dell'uso moderato dell'opinioneprob.):«Quoties intellectui certo apparet, veritatem multo magis stare pro lege quam pro libertate, *tunc non liberum est voluntati, prudenter et citra culpam* minus tutae adhaerere ; siquidem in eo casu non proprio judicio vel propriae credulitati innixus operaretur homo, sed potius conatu quem ex propria voluntate in intellectum inferret, ut a

1 Hinc intclligitur, quarc S. Alphonsus non semel scribere potuerit : ‹ Utraque est probabilis », vel : ‹ Neutra est probabilis, sed tantum dubia remanet. » Significat : Utraque est probabilis, *spectata ii propriarum rationum*— neutra remanet probabilis, *scilicet expedite,* etc. —·1 De motivis ex *codem ordinc* desumptis cfr.v. g. η. 1568, q. I ; 1693, etc. De *disparatis,* si alterum v. g. nititur argumento ex *auctoritate* (extrinseco) ; alterum est ex *natura rci*ϑ etc.

parte quae valde verisimilior sibi apparet, abstraheretur, et ad partem quae non solum sibi vera non apparet, sed neque certum fundamentum posse esse veram videtur habere, inflecteretur. »

Von *calet objectio,* verisimilitudinem certe majorem nondum esse probationis argumentum ad asserendum ipsam *objectivant veritatem* propius attingi. Etenim, ut recte advertit cl. *Schilling*[1] « quamdiu conscientia remanet *subjectiva* aliqua regula veritasque moralis *quoad nos* praecise est veritas a nobis subjective apprehensa, tamdiu etiam nobis illud debet esse persuasum : *veritatis objectivât praesumptionem* stare in favore opinionis certe probabilioris pro lege vel libertate. »[1]

Ratio doctrinae modo expositae haec est : in concursu opinionum quarum una esi notabiliter ac certe probabilior, altera certe minus probabilis, *solus excessus ponderis* vim habet practice mentis assensum ad se attrahendi. Unde (il. ut opinio certe probabilior sola retineat firmum fundamentum seu *remaneat erpedite probabilis ;* dum contraria amittit vim attrahendi prudentem mentis assensum- (quare *practice e liditur).* Ita S. *Alphonsus* (I, 62, 88 : II. Ap. 31, 77).

Possumus etiam cum cl. *Beaudouin* (de consc. p. 217) hanc addere rationem, quae illustrat ea quae supra cum *Schilling* diximus : quanto magis aliquis opinatur propter *jortia motiva,* tanto magis accedit ad perfectionem scientiae et veritatis, tantoque magis recedit ab ignorantiae et erroris imperfectione. Stat autem *praesumptio,* ut diximus, id in casu certe probabilioris opinionis verum adhuc remanere, etiam si *objectivant* intendamus veritatem.

Î7. — 3° Si opiuio est *unice probabilis,* versamur pariter *in dubio lato.* Nihil enim apparet in contrarium : unde illa habet fundamentum solidum moraliter certum. Idem valet pro praxi, si quis, gravi motive innixus, ad momenta partis adversae *invincibiliter* non advertat. Cfr. 5. *Alpk.,* I, 68, 74, *Ceterum ;* III, 148, 362; Apolog., 1764, § 5.

Hinc scribit *I). Thomas* (Quodl. 8 a. 13) : Si quis adhibet diligentiam, inquirens an habere plures praebendas sit licitum, nec invenit aliquid quod ipsum moveat ad hoc quod sit illicitum, videtur quod sine peccato plures possit habere praebendas.

Articulus 11.

De usu probabilitatis.

78. I. Status quaestionis. Argumentum magni momenti, cujus tractationem nunc aggredimur et in articulis sequentibus perficiemus, *his verbis enuntiatur :* Quomodo efformari possit certum conscientiae dictamen, (piando, ob diversas opiniones, quarum

[1] Lehrbuch der Moraltheologie, I. $ 31 (p. 174).— [1] Opinio certo probabilior, ut patet, non . st confundenda cum sententia moraliter certa in sensu *stricto;* attamen pro praxi instar sen- bntiae moraliter certae in *sensu luto* habenda e>t. Ideo opinio ipsi contraria (nempe opinio recto minus probabilis) recte juxta sententiam S. Alphonsi. pro praxi» aequiparanda erit opinioni dubio, tenuiter aut non solide probabili ». (I. 40 in 6 et 7 e<l. ; I, 40t 56 ; H. Ap. I. ?o, 65). P. *Merkelbath* igitur as^nliri non valemus, cum dicit posse applicari, inspecta opinione (certe) probabiliori, reftextmi principium: lex dubia non oblteat (v. II,n 97).

altera, pro lege stat el altera pro libertate, haberi nequit certitudo directa. Jamvero :

79. — 1° Hic non quaeritur· solutio circa casum particularem, sed *norma certa cl universalis,* seu systema generale, id est complexus regularum, quarum ope controversiae morales, in_cpnflictu^).pinionum practice dirimuntur, ita ut tuto discernatur et quando liceat sequi opinionem faventem libertati, et quando opinionem pro lege sequi teneamur.

2° Cum in stabiliendo recto systemate morali maxime ad praecepta *Ethicae* sit attendendum, necesse est ut Theologiae moralis discipulus habeat in genere, voluntatem rectam ; in specie, amorem veritatis et aequitatis studium l.

3° Norma ordinaria et proportionata, secundum quam prudent ia regulariter ad conclusiones practicas procedit,est certitudo moralis Tata (vide n. 33, 37 seqq.).

80. - II. Divisto. *Adsiabiliendam· in genere nonnam universalem* seu systema morale, duplex distinguendus est casus : prout nempe in diversis opinionibus movetur quaestio *dtirsola actionis honestate* (exsistente scilicet dubio circa ipsam legem) ; vel intervenit ^*periculum alicujus mali absolute vitandi,* quod a dictamine conscientiae non pendet et a lege certo exsistente tanquam absolute vitandum jamdudum proclamatum fuit.

Jamvero, in priori casu, usus probabilitatis *faitue* evadere potest, sed dantur systemata diversa quae postea exponenda et perpendenda erunt; in posteriori vero casu, usus probabilitatis est omnino *illicitus* et excluditur ℭujuscumqiu systematis interventus. Incipimus ab hoc ultimo casu explanando.

§ 1. De illicito usu probabilitatis
IBI INTERVENIT PERICULUM MALI ABSOLUTE VITANDI.

Omnes theologi (saltem recentiores) docent usum probabilitatis non esse licitum in qualibet materia. Dantur enim circumstantiae, in quibus, *anlecedenter ad omne dubium,* possidet stricta lex eligendi tutiora. Quare :

81. — Principium. Quoties in dubiis facti intervenit periculum damni seu mali, quod a conscientia non pendet et certa lege vitare

(*) Confer circa sincerum hunc veritatis amorem />. *Thomain* (1. 2. q. 13, a. t. ad 1-q. 57, a. 5 ; 2. 2. q. 58, a. 4 — q. 60, a. 4, ad 2). Ideo scribit *§. *Alphonsus* (1, 54 ; ed. Gaudé, I, I». 25) . Ratio, quia ad licite operandum, debemus in rebus dubiis veritatem inquirere et sequi. » Non enim dominamur nus veritati, sed subjicimur ipsi.

tenemur, illicitus est usus cujusvis probabilitatis, et sequenda est pars tutior. Ita communiter, contra quosdam laxistas.

Prob. Finem *absolute* prosequendum (qualis est ille de quo hic agitur) frustrationis periculo exponere non licet. — Jamvero, relicta parte tutiori, istiusmodi periculum (in casu) non vitatur ; nam, quidquid sit de probabilitate opinionis, illud perseverat *ipsi rei* inesse. Per principia autem reflexa nequit tolli, cum non ab agentis conscientia aut persuasione, sed ab ipso facto pendeat.

Sic opinio quantumvis probabilis, non potest efficere ut, quod non est sacramentum, sit sacramentum, vel ut sit medicina, quod potius venenum est. Scilicet, in hujusmodi casibus, non agitur de lege dubia, sed de lege *certa,* quae vetat, ne periculum incurramus alterum ex certa sui juris possessione deturbandi 1.

Diximus : *Periculum mali, quod vitare tenemur ;* quandoque enim danlur justae causae permittendi malum, imo creandi ipsum periculum ex quo malum enascatur : sive quia inter duo mala minus est eligendum, sive quia pars tutior censetur moraliter impossibilis, sive quia proximus non est in certa sui juris possessione.

In hujusmodi casibus licet, tutiore opinione relicta, minus tutam sequi juxta ea quae dicentur de moralitate effectus indirecte voluntarii (vide n. 315).

82. — Potest autem *finis absolute prosequendi necessitas* oriri ex lege, turn religionis, tum justitiae, tum caritatis, sive erga seipsum, sive erga proximum. — Unde sequentia profluunt :

I. *In collatione sacramentorum. nequ it min ister circa eorumdem valorem uti opinione aut probabili, aut etiam probabiliori ;* sed tenetur sequi sententiam tutam, qualis est illa quae vel est tutior, vel moraliter certa. *Constat* ex propositione 1a ab Innocentio XI proscripta : « Xon est illicitum in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relicta tutiore 2. » Ratio damnationis est, quia, conferre sacramentum cum sola opinione probabili, non tantum repugnat caritati, ob periculum gravis damni, sed etiam religioni et reverentiae Auctori sacramentorum debitae.

Excipe 1° A'bsi *urgeat necessitas,* et per usum opinionis vel tenuiter probabilis de sacramenti valore proximi saluti melius consulatur : etenim sacramenta sunt propter homines, et non vice versa (i, 49).

2° .V<\l *Ecclesia suppleat,* ut fit nonnumquam in sacramento Poenitentiae (vide n. 1701 seq.). Supplente enim Ecclesia, habetur practice certitudo moralis, et ideo sacramentum non est sub conditione, sed absolute, conferendum. ‹$\ *Alph.,* I, 45, 50 ; VI, 572, 573, 901.

' S tip/· 11 kp., I 68 , Dell'1 so moder. (1765), C. I. n. 4 seqq., et c. IV, n. 32 ; et *Sua·* ld 1 2. tract 3, dûp 12, sect. 6, n. 10. — * I, 48 ; H. Λρ„ 1, 25. Hanc propositioni m docuerunt plurimi antiqui probabillslae. Cfr. 1er *Haar,* de sysl. mor. ant. Ptobab., P H Vita in h prop , *Schmitt,* Gesch. des Prob., p. 65, 114.

S3. — II. Non licet uti opinione probabili *in periculo proprii damni, sive spiritualis, sive temporalis,* necessario vitandi.

Quare : 1° In necessariis ad salutem *necessitate, medii,* v. gr. in materia fidei, sequenda est religio tutior, qualis procul dubio est nostra catholica. Ratio est, quia in casu persuasio conscientiae non tollit periculum damnationis. In hisce igitur valet axioma : ,gV*ulla nimia securitas, ubi periclitatur aeternitas.* Et merito damnata fuit ab Innocentio XI sequens propositio 4'v : Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens, ductus opinione minus probabili ». »

2° In occasione *proicima* peccati, et *in omni probabili periculo peccandi jorinaliter,* tutius similiter est eligendum, ut n. 374 explicabitur. Hinc nefas est sequi plures opiniones, etsi speculativo probabiles, quae versantur circa lectionem librorum prohibitorum, circa oscula,-tactus, choreas, comoedias, circa materiam simoniae, etc.

3° In periculo *vitae* non licet/ absque necessitate, sese exponere morti probabili, v. gr. sumendo cibum probabiliter innocuum et probabiliter venenosum 2.

84. — III. Non licet sequi opinionem probabilem *in periculo damni spiritualis vel temporalis proximi,* quoties proximus est in certa sui juris possessione.

Quare : 1« Ob proximi scandalum tenemur ꝗuandoque servare legem, quae probabiliter m n exsistit (cfr. .S' *Alph.*. I. 97).

2° in medendo tenetur medicus adhibere remedia tutiora. Si tamen *casus esset desperatus,* satis probabiliter licet uti remedio dubio, i. e., probabiliter profuturo et probabiliter nocituro ; quia in hujusmodi casu aliqua spes vitae praeferenda est periculo accelerandi mortem. Solius autem *experimenti gratia* non licet/incerta prorsus atque inexplorata remedia applicare infirmis, etiam desperatis, cum periculo graviter nocendi (I, 44 seqq.).

3° In directione et cura animarum tenetur confessarius regulariter sequi *opia jones ben jgnas,* quae communiter magis removent poenitentes a periculo peccati formalis. « I bi vero opiniones benignae proximum reddunt periculum formalis peccati, prout sunt nonnullae auctorum opiniones, v. gr. quoad vitandas occasiones proximas, et aliae id genus, tunc semper expedii ut confessarius utatur, imo dico quod ipse, ut medicus animarum, tenetur uti *opinionibus tutioribus,* quae poenitentes ad se servandos in statu gratiae conducunt. » I, 83 ; VI, 456.

i° Tenetur judex favere reo,donec crimen istius certo probetur (vide n. 2300 seq.); nequit venator dubitans an id quod videt in silva sit fera vel homo, illud ferire, etiamsi probabilius existimet illud esse feram. Idem de casibus similibus (I, 52).

§ 2. De licito usu probabilitatis

UBI AGITUK DE SOLA ACTIONIS HONESTATE.

Usus probabilitatis fieri potest licitus, si quaestio est de *sola actionis honestate.* Porro theologi, quibus nunc moraliter unus et idem est sensus ubi de periculo mali absolute vitandi agitur, m

l Cfr. I. 13, et il. Ap.» I, 22. — Sententiae damnatae favet *Thorn. Sanchez* (Sum. I. 2, e. I, η. 6). — * DeirUso moder., c. 1, n. 9, et c. IV. n. 32.

praesentis quaestionis tractatione neutiquam in eanidem sententiam concurrunt. **J**

Sex praecipue numerantur systemata moralia, ab auctoribus excogitata, videlicet : 1° rigorismus, 2° probabiliorismus, 3° aequiprobabilismus, 4° probabilismus absolutus, 5° laxismus, 6° denique systema compensationis ξ

85. — 1° Rigoristae vocantur qui omnem probabilitatis usum in re morali rejiciunt, si libertati faveat, et docent in dubio semper sequendam esse partem tutiorem.

Dividuntur autem, in rigoristes strictos et rigorislas mitiores, a) *Rigoristae strictiores* requirunt, ad licite operandum in favorem libertatis, certitudinem directam absolutam. Eorum effatum est : *tutior vel certa.* Ita Sinnichius» Wcndrochius (pseud. Petri Nicole), etc. *b) Rigoristae mitiores* docent semper requiri, ad licite operandum, in favorem libertatis certitudinem directam, etsi non absolutam. l sum opinionis probabilissimae permittunt, non quia opinione probabili uti licet, sed quia (in moralibus) opinio probabilissima aliquam certitudinem latam praebet. Eorum elTatum est : *tutior vel probabilissima.* Ita Fagnanus, Habert, Steyart (doctor Lovan.), Gerdii.

86. — 2° Probabilioristae docent in conflictu opinionum tenendam esse opinionem tutiorem, nisi opinio pro libertate sil manifeste et notabiliter probabilior. Horum effatum est : *tutior vel probabilior.*

Kalio fundamentalis probabiliorismi est : Non licet incurrere periculum grave transgrediendi legem. Hoc autem periculum semper imminet,nisi opinio pro libertate sit saltem altera probabilior. Si opinio, quae stat pro libertate, est vere probabilior, remanet utique aliquod periculum contra legem agendi, sed illud erit tantummodo leve : unde et prudenter contemni potest. ItaBilluart (De act. hum. Diss. 6), Gonct Concilia, Patuzzi, VVigandt, Pègues et alii.

s<. 3° Aequiprobabilistae hodierni omnes docent, in concursu opinionum aequalium vel fere aequalium, licere sequi pariem libertati faventem, si dubium moveatur circa exsistentiam legis ; sequendam vero esse partem legi faventem, si stet dubium circa legis cessationem. Itaque tunc nullo modo requiritur, ut opinio favens aut libertati aut legi, sit probabilior. Horum effatum est : *Opinio, pro qua stat possessio, dummodo sil aeque vel fere aeque probabilis.*

Ratio hujus sententiae est In concursu opinionum aequalium versamur in dubio stricto. Lex autem quoad exsistentiam stricte dubia non obligat, et in

Ctr *MtUlrr* l t, » 77 : *Ta>i>iuerey.* I. n. 415 , *D'Annibale.* Summula (ed. 5). n. 8, 258; A<Ttnu«-Dumo., I. 85 ; U'outem, de systemate inorati dissertatio, § l p. 6 seq. : Otlu *Schil-*MoraiUi^dugh·, j j| ; die Moralsysleme (p. 89 seqq.) : Lehrbuch der Morattheologie, I n 91 ϑq. ,F Π 'rr-ue. Le système moral, etc., p. 132 S<Pl Wc *Hugh-Callan.* I n. 672 sqq.

pari causa melior esi conditio ejus qui antea possidebat seu exsisteb.it. Ita docent, post phires antiquiores ut *Chr. Hassler, Ant. Mayr, Amort* et alios, Λ. *Alphonsus* ejusque discipuli *Aerlnys, Konings, Gaudê, Ter Haar, Wouters,* multique ex diversis scholis, ut Card. *Gousset, Scavini, De! Vecchio, Müller, Martin. Primer, Simar, Berardi, Vinali, Sweens, Parges, Beaudoin,* O. Pr., *Moran,* O. Pr., *Saralegui,* (). Pr., *Beijsen, Valensise, Rohlin g, Koch, Schilling, J. B. Dumas,* etc.

Probabilistac moderati, substantialiter et quoad praxim, non differunt ab aequiprobabilistis, ut pluries omni cum perspicuitate declaravit X. *Alphonsus* tam in publico quam in privato, v. g. in sua defensione contra V. Patuzzi (Apol. e confut. ed. Monza, I, p. 151, 277, 280) ; in sua Apologia ad Clementem PP. XI 11, an. 1765 (ed. Monza, n. 24, p. 285) ; in sua epistola ad Remondini, 30 jun. 1768 etc. Hoc idem ultro concesserunt Ium biographiis coaetaneus Sancti, *Antonius Tannoia* (t. **Ill**, l. IV, C. xvt, p. 80, ed. an. 1802), tum advocatus Causae beatif. \lphonsi, *Hyacinthus A/nia* (Respons. ad novas animad. n. 90, p. 48), tum optimae notae theologi ipsius Congreg. SS. R., ut patet ex omnibus harum Instil, moral, editionibus, a prima P. *Mure* usque ad 14 incl. P. *Gaudé* (I, n. 86, p. 52). Itaque en quomodo .1/*arc-Gatide* (1. c.) exponunt doctrinam eorum : « Docentes *licere sequi opinionem solide probabilem quae javel libertati, inlelligunl solide probabilem relative, ideoque relicta solummodo probabili vel paulo probabiliori quae stat pro lege.* Quare prObabilistae moderati dicunt, ut recte affirmat cl. *Tanquerey* (de consc. n. 395), « opinionem probabilem *non esse sequendam,* quando haec dubie aut multo minus probabilis est; opinionem vero *pro lege eligendam esse,* cum haec est certe seu notabiliter probabilior ».

Inter probabilistas moderatos, juxta *Ern. Müller* (ed. 10), ex antiquioribus moralistis adnumerandi sunt : *Suarez, de Lago, Er. Sylvius, Lud. A belly, Castropalans, Joan. Reuter, Edm. I oit, Apoll. !!olzman η,* etc. L· recentioribus eminent : *Patritius Kenrick,* Hard, *d'Annibale,* Card. *Gennari* etc.

Perspicuitatis gratia notamus, multos e probabilislis moderatis antiquioribus, ut *Suarez* etc., el nonnullos e modernis, v. g. C. *d'Anhibale,* principio *quasi-possessionis* adhaerere. Aequiprobabilistae olim non omnes illud principium adhibuerunt aut admiserunt, ut patet ex *B. Panzuti* (Instit. mor. Ligorinae. I. lib. I, n. 27 sqq.) et ex iis quae constanter legimus apud Marc-Gaudé (ab ed. 1-15 ; I. n. 90) ; hodie vero omnes illud agnoscunt, licet non desini inter eos, qui existiment in systemate morali *Alphonsi* minoris esse momenti usum hujus principii '.

SS. — 4° Probabilistic absoluti, qui nonnunquam etiam probabilistae 2 *Iuli* (v. g. a C. *d'Annibale,* etc.) vel *simplices* (a *Tanquerey* et

• /. *Delerue,* Le système moral, etc., p. 45, nota I et p. 169 sqq. — * Primus qui forni«Iit er probabilisnium, sensu stricto, docuit, est *Barlhol. de Medina,* prof. Salm an tie. ex Ord. FF. Pracd. (♦ 1581). Licet aliqui recentes scriptores v. *u.* P. *Menendn-Keifiuda* ct

aliis) vel *benigni* (a *Koch,* etc.) vel *minusprobabilistae* (a *outers, Siveens, Schilling,* etc.) vocantur, (locent · licitum esse, opinionem sequi minus probabilem pro libertate, licet opinio pro lege sit certe probabilior 1 ; vel ut ait *Claud. Lacroix,* « licitum esse operari secundum probabilem (opinionem), licet evidens sit oppositam esse probabiliorem 2. Hodiedum autem saepe alia utuntur formula ; dicunt enim licitum esse,sequi opinionem vere et solide probabilem, relicta aeque probabili vel etiam vere probabiliori favente legi humanae aut divinae ! *(Ant. Arregui,* Sum. theol. mor. ed. ali. n. 43), vel asserunt simpliciter licitum esse, sequi opinionem vere probabilem libertati faventem, etsi opinio opposita... probabilior sil (in sensu *certe* probabilioris). Mulli auctores olim, ut historia docet, plus minusve absoluto indulserunt probabilismo ; nec defuerunt temporibus recentibus, qui ipsi adhaerere cernebantur, v. g. *Gury-Ballerini, Bucceroni, Meffert, Raphael a S. Joseph,* etc. In eo quidem differunt etiam recentiores ab antiquis, quia hodierni principium quasi-possessionis (pro lege) rejiciunt, dum antiqui saepe saepius illud admittebant. Ita v. g. *Ant. 'Cerillas,* S. .1., « probabilis!arum princeps » expresse declarabat : « Favet nobis (regula possessionis), quamdiu sumus in possessione libertatis ; favet Deo, (piando lex est in possessione. Unde si lex certo exsistat, et dubium sit an solverim debitum, aeque teneor in illo dubio ad solvendum, ac si certo non solvissem debitum. Cum ergo regula haec faveat Deo, quando possessio stat pro lege, ita favet nobis, quando possessio stat pro libertate et dubium est de lege. Et celeber *Terillus* concludit : Stet ergo fixum, quod quamdiu post omnia considerata lex manet dubia, melior sil conditio possidentis3. ! Non aliter *('laud. Lacroix* (lib. I, η. 597 sq.) et cum eo plures alii, ul n. 97 dicemus.

Argumenta praecipua horum probabilistarum haec esse cernuntur : 1° Ecclesia per plura saecula illam doctrinam toleravit nec hodie eam proscribit ; quod non posset fieri, si ipsa doctrina falsa esset et ad laxismum duceret. 2° S. .1/-*p̈honfu* in libris suis saltem usque ad annum 1760 huic doctrinae favit; porro in approbatione operibus Alphonsi ab Ecclesia tributa, nulla distinctio facta est inter opera ejus priora et ulteriora : quare approbatio illa etiam ad probabilismum extenditur. 3° Quando ratio vere probabilis suadet in aliqua re obligationem non exsistere, dicere possumus, legem circa rem istam non satis esse promulgatam, ideoque tanquam dubiam non obligare.— 4° Lex contra

V.*niehur.l* (1.· probab. moral, etc., p. 237) id negare vel attenuare sunt conati, nequit ipsa res M tio m dublurn vocari. Cfr. P. *1er Hour.,* syst. inor. antiq. probab.. p. 18 sqq. ; */. Ternum,* Zur Vorurschicbte der Moralsysteme, etc. — ! Apud S. *Alphontum,* II, Ap. I, 31 ; *MiUltr,* •d. 10. f 78, p. 299. · Theol. moral, lib. 1. η. 301. — 3 Fundam, totius theol. mor. de oniM q. 23. n. 48 (ed. Leodii. 1669. p V26). Cum Suarez rejicit Terillus sententiam eorum qui dirrbant reculam illam non habere lorum nisi in materia justitiae... id enlmvero, ait p. 4 25, ĕrati dicitur ·.

quam habetur vera probabilitas, non certo cognoscitur ; quia certitudo et opposita probabilitas de eadem veritate se mutuo excludunt. Quare lex remanet dubia nec obligat, licet minor sit probabilitas pro libertate. 5° Regula juris : *in dubio melior, est conditio possidentis,* nequitiem in casu quo de dubia cessatione legis jam exsistentis agitur, infringere poterit principium generale : *ler dubia non obligat ;* etenim vel dici nequit per ipsam fieri certam legem cum sd dubia, vel potest negari legem esse in certa possessione quamdiu est dubia, quia stride de ipsius legis possessione dubitatur. — 6° Saepe ditlicile est decernere, an probabilior sit quaedam opinio quam opposita aut saltem aeque probabilis : difliciiltas vero in probabilismo absoluto valde imminuitur, eo quod a.iud nihil exigitur, nisi ut sciatur, opinionem aliquam esse vere probabilem i. e. adesse rationem solidam pro hujus opinionis veritate ; tunc enim jam dignoscitur, dubiam esse legem, nec obligare l.

Quid de his argumentis sentiendum sil, articulo sequenti et praesertim ar iculo IV, n. 105, fuse indicabimus.

89. 5° I.axistae docuerunt fas esse sequi opiniones quascumque, etiam tenuiter vel dubie probabiles. I nde et indiscriminatim, *diam in sensit extremo* usi sunt principio : « Qui probabiliter agit, prudenter agit. » Eorum effatum est : *Benignior, dummodo sit aliqualiter probabilis.* Ita CaramueI, laxistarum princeps, Diana, aliique.

90.-6° Systema compensationis docet : in dubiis tutius esse sequendum, nisi incommodum relative grave seu ratio sufficiens excuset. *Principium generale est* : Omnis lex semper aliquatenus obligat; ejus vero vis obligandi crescit vel minor evadit, secundum gradum cognitionis quam de ea habemus. Hinc lex perfecte cognita, plene ligat ; penitus ignorata, non ligat ; imperfecte vero nota, imperfecte tantum ligat. Jamvero, stante lege imperfecte cognita, ut libertate frui possimus, requiruntur ex parte nostra vehit ratio excusans et incommodum relat i ve grave, quibus *compensetur* vulnus quod, utendo nostra libertate, probabiliter legi et ordini morali inferimus. *Patio est,* quia ipsa materialis transgressio legis jam aliquid mali est, cum per eam lex fine suo, a legislatore intento, frustretur; non licet autem se exponere huic periculo sine ratione sufficienti. Ita *Laloux* et *Manier* (ex soc. S. Snip.), *Potton,* O. P., *Lehu, Boisdron, Prumnicr.*

• Unicum inliinsccum argumentum (ex ratione et ipsa rei natura petitum) quo utuntur cl. *(iénicot* et *Salemans,* hoc est : LcX dubia non obligat, atqui lex est dubia, quotiescumque stat pro libertate opinio vere probabilis, etiamsi forsan opinio favens legi pariter probabilis esi vel etiam probabilior, ergo in hae hypothesl nulla est obligatio sequendi opinionem faventem legi (seu licitum est sequi opinionem faventem libertati), fnstlt. theol. mor. i. n. 69.

Articulus III.

De aequiprobabilisnio seu de systemate morali S. Alplionsi.

S. *Alphonse,* I. η. 54 ; ed. G.t I, p. 25 seqq. ; *Monitum* ex cd. 7 ; Opusc. *Dichiarazione,* tic. ; .S. *Thomas,* Quodl.8, q. 6, a. 13 ; *Vind. Alph.,* ed. 2 ; Gawdé, De mor. >ysL S. Aiphonsi ; *De Caiony,* Dissert, apolog. ; *Wouters,* tie Minusprobah., ed. 2 ; *Ter Haar,* de Syst mor. antiq. Probabll. ; Innoc. XI de Prob. deer, historia ; *Mandonnet,* Le décret d'innocent XI contre le Probab. ; Sweerw. Theol. mor. fundam. ; *Beaudouin,* de Cunsc. ; *Mondine,* Studio -tonco-crilico eul sistema morale di S, Alf. ; Thesi di Dottor.ito. 1909, approv. daH'l'ni-vers. di Frtburgo ; *Ballcrini-Palmierl,* op. mor., ed. 2 ; *Arendt,* Crisis ; *Bouquillon,* Theol. mor. fundam., ed. 3 : *Lehmkuhl,* Probab. vindicatus : Le *Bachelet, Cathrcm, Nôldin* (circa eamdem quaestionem) ; F. *Dclcrue,* Le système moral de S. Alphonse ; J. *B. Ttaus,* S. Alphonse et les variations de son système moral (Nouv. Revue théol., 1928, p. 241 sqq., 33 4 sqq.). ; *11. Merkclbach,* II. Excursus de mor. system, p. 985 sq.

91. I)E XEQl IPROBABÏL1SM0 S. Al PHONSI HISTORIEE CONSIDERATO.

S. Alphousum primum fuisse, qui systema aequiprobabilismi ex omui parte absolutum constituerit, testantur scriptores disciplinae moralis, Ium S. Doctoris coaevi, tum recentiores. Inter eos,qui id in dubium revocaverint, primum locum tenet I'. *A. Ballerini,* S. J., qui anno 1863 in Collegio Romano de morali systemate S. Alplionsiorationem habuit, in qua, contra persuasionem communem, asserere non dubitavit, S. Doctoris systema nihil aliud continere nisi effata probabilismi communis, aliis verbis et formulis proposita. Juvat ergo studioso lectori sequentia facta historica ob oculos ponere : I

t° S. Alphonsus, theologicis studiis absolutis, per aliquod tempus strenue pro sententia rigorosa contendit, ut ipse fatetur (l, 82 ; ed. G., I, p. 62).

2° Postea, in duabus dissertationibus, quas « pro usu moderato opinionis probabilis in concursu probabilioris» inscribunt,et quarum alteram evulgavit anno 1749, alteram vero anno 1755, suffragatus est simplici probabilismo. At vero. Istae disseri at ione». sine nomine sancti auctoris evulgatae, non videntur fuisse nisi quaedam tentamina, seu praecerlationes de gravissima quaestione. Etenim *hoc eodem temporis spatio,* in omnibus et singulis quinque suae Theologiae moralis editionibus, imo et in aliis opusculis minoris momenti, quae proprio nomine in lucem edidit, S. Doctor asseruit, *se praescindere* ab illa thesi : An lierai sequi minus probabilem, relicta probabiliori. » Nihilominus sententiam probabilismi exponebat etiam in suis litteris1, seque huic systemati addictum jam ab anno circiter 1732 exhibet in notulis suis intimis2.

3° *Post annum* 1762, brevi ilalice primum vulgata Dissertatione : *de usu moderato opin. probab.*. S. Alphonsus constanter tenet aequiprobabilismi sententias. Multam affert eruditionem et utilitatem, relate ad hanc quaestionem, comparatio propositionum uniuscujusque editionis Operis moralis3.

4° Licet systema, a S. Doclore statutum, magna cum laude fuerit receptum (cfr. *Berthe* Vita di S. Alfonso. II. p. 165). ipse tamen Sanctus numquam finem habuit suum *opu> perficiendi,* ita ut semper magis recederet a probabilismo absoluto, et mediam viam inveniret inter hune probabilismum et probabilioris-

Jnvat pr.v-rltm ba< in re letrere epistolam, quam die t ? octobrfe 1738 Sanctus misit ' i I» Robertum Pnonem monasterii Montfs-Coronac cujus textus Italicus habetur apud *i* (·>.,■ p t'» π«4λ f) e(trui-latl<i irallh a apiel *I B. Rati»* (Nom Rev. Tinni j 928. -•i ' \.f .» | mus In notulis S. AI »i; Rholuto <li .· . · 'are i.i probabile in concursu probabilioris deinde ad annum c. 1736 : La probabile, ' * dut ' di nuov<>, che pud ĕgulrel . etc. ad annum 1711 Mgre F.ikoia : ch·· rnl serra d< Ua probabile come fanno tanti — · Confer praefationem P. Gau-jW ad Theol. m. (I. J». XIX). I

mum. Exinde factum est, ut publici juris fecerit suum celebre *Monitum* (1773) et opusc. aureum : *Dichiarazione dei sistema* (177i). Quae cum editioni octavae Operis moralis adjuncta fuerint, expuncta quoque dissertatione probabilistica P. Zachariae, S. Alphonsus exclamare potuit : « Laetus nunc moriar, quia ultima haec editio, in lucem prodiit. » Cfr, *Gaudé,* de mor. syst., p. 38.

Haec omnia, post editas epistolas S. Doctoris et egregia opera P. Gaudé, adeo « lare patescunt ut theologi (etiamsi ob controversiam ortam occasione dissertationis *P. BaUerini* aliquamdiu ancipites remanserint) jam nunc fatendum esse putent, negari non posse S. Doctorem,saltem ab anno 1762, fuisse aequiprobabilislam et rejecisse communem probabilismum. In aperto est, inquiunt ipsi scriptores *('oil. Brug.* (1906, p. 400), *S. Alphonsum* seniorem docuisse aequiprobabilismum... unde sententia genuina et definitiva S. Doctoris non est quaerenda in scriptis anno 1762 anterioribus, uti nonnulli probabilistic fecerunt et faciunt. Sic ab hoc errore non est immunis Lehmkuhl in opusculo *Probabitismus vindicatus.* » Ilis dictis consentiunt, praeter alumnos Congr. SS. Redemptoris, plerique egregii theologi, ut *BeUesheim.* (Katholik, 1891, II, p. 245), qui sic loquitur : « Textus sunt ita luce meridiana clariores, ita graves, ut silere debeat contradictor : 5. *Alphonsus* revera aequiprobabilismum docuit. » Idem testantur *Schneider* (Liter. Rundschau, 1895, coi. 202), *Koch* (Tubing. Quart. Schr., 1897, p. 70-126), *Mausbaeh* (De kath. .Moral., 181), *Berardi* (Theol. fund., 1905, I, η. 55), *Tanquercy* (I, η. 405), *Stveens* (Theol. mor., 688) — *Génicot-Salsmans,*S. J.,in sua theol. morali(1922), fateri cogitur:

Reapse S. Alphonsus in ultimis operibus suis aequiprobabilismum aperte docuisse videtur, saltem si verbis quae adhibet nativum suum sensum tribuimus.» (De Conse., n.72, 1°). Recte scribit *Prummcr* (o. c. 2 et 3 ed. I, n. 347):

Illi autem theologi moderni, qui per fas et nefas contendunt S Alphonsum fuisse purum probabilislam, oleum et operam perdunt. » Cfr. etiam. lEou/ers, de Mmusproh.. p. 56). Haec quoque an. 1928 c). *Schilling* (I, n. 92) notavit : Prohabiliorismo... tanquam princeps adversarius exstitit Alphonsus a Ligurio, qui ab anno 1762 probabilislicas suas priores convictiones relinquens, *aequipro babilismum* defendit. ›

5° Sanctus vero ab aequiprobabilisnio, quem ipse declaravit (cfr. n. 87) non esse a probabilismo moderato quoad substantiam et pro [traxi dissimilem, *nunquam deinde recessit,* ut apparet e sua theologia morali et ceteris suis scriptis, ex variis documentis et testimonio sui primi biographi et familiaris . hir. *Tannoiae,* qui an. 1802 declaravit (HI, p. 80) : » Non retractavit unquam systema suum morale nec unquam immutavit sua principia. » Equidem annise. 1777 et 1780 aliqua declaratio Alphonsi. probabdiorismo favens, inserta legitur in Apparatu ad theol. christ. » P. *Concino,* et in La régula de'costumi » opere anonymo 1'1' *Gerberon-Micheli*l ; sed ut constat e documentis authentic is hujus temporis-, id factum est ab alio et inscio S. Doclore qui, postquam illud rescivit, exclamavit : Nunquam mihi ne quidem in mentem venit, declarare me esse probabilioristam 3. » Adhaesit autem aequiprobabilismo non vitandae persecutionis gratia, sed unic e· propter convictionem et amorem veritatis, ut testantur plures litterae (Corrisp. gen. II n. 818, el Corrisp. spec. n. 185, 224, 284 et 315). Ltique S. Alphonsi defensor pro *Concessione tituli Doctoris* indubitanter asserere potuit : Sanctus Auctor, ab anno 1762, systema aequiprobabilismi adeo aperte, dilucide, *constanterque* propugnavit, ut *omne rationabile*

' Declaratio quae incipit ills verbis : ‹ Io \lfonso de Liguori vedcndoinl vituperato da taluni qual Probabllhta ·, etc., integra legitur etiam apud Giacomo BaMo (rifjessioai critlche, p. 58) ipse de ea judicat (p. 59) : * Non è stile de) Beato , et secundum ea quae legimus in archivo C. ss. R est falsa . — l E defensione theol. moralis Alphonsi quae attribuitur *Paulo Dlaw.ci* (HI7). — ' *Giacomo IJa^so,* rlfle&doni entiche, p. 00.

(lithium hac de re excludatur : quod et amplissimus Censor (i. e. Promoter lidei) concedit » *(Act. Doct.,* Animad., § 25, Resp. n. 239).

92. -Summa Capita systematis moralis S. Alphonsi :

a) In dubio de legis exsistentia, licet sequi opinionem libertati faventem, si concurrant opiniones aeque vel iere aeque probabiles.

b) In dubio de legis certae cessatione, sequenda est opinio legi favens, si adsint argementa hinc et inde aeque vel fere aeque probabilia.

Sciendum esi, dubia de cessation·· legis certae ea esse, quae post legem jam exsistentem et vigentem, occurrunt, ita ut quaeratur an legis vinculum adhuc perduret ; v. gr. si dubites dc farto abrogationis alicujus legis, de obtenta dispensatione, etc.

c) In quocumque dubio circa legem sive exsistentem sive cessantem, nefas est sequi opinionem minus probabilem, si opposita pro lege est certo aut notabiliter probabilior.

Tertia haec propositio adversatur iis probabilislis qui non bene distinguunt nec accurate sensum verborum suorum determinant.

Enuntiatis igitur propositionibus et in genere adumbratis paucis his verbis, jam *singulae* in *forma* proponuntur et *probantur.*

Thesis 1.

In dubio de legis exsistentia, concurrentibus opinionibus aeque vel fere aeque probabilibus, licet sequi opinionem faventem libertati.

Sensus propositionis evidens est. (Cfr. n. 70 cl 75).

Thesis est contra *tutionstus* et *prohabilioristа* Sic etiam enuntiari potest : *Licet sequi opinionem aeque rei fere aeque probabilem pro libertate, relicta opposita pro lege. In dubio stricto de legis exsistentia licet sequi opinionem faventem libertati. — Licet sequi* opinionem *pro libertate, relicta paulo vel dubie probabiliori pro lege.*

93. — I. Probatur thesis ex auctoritate.

1° Quamvis 55. *Patres* hanc quaestionem ex proposito non pertractaverint, non obscure tamen docent, non esse semper in dubiis partem tutiorem sequendam.

Eu. v. gr., quibus verbis *S. Gregorius Nazianzenus* (Or. 39, n. 18, 19) haereticum. qui secundas nuptias damnabat, alloquitur : Quo argumento id confirmas ? Aut rem ita se habere proba, aut si nequis, ne condemnes. Quod si lex dubia est, vincat humanitas et facilitas. » EI Λ'. *Augustinus* (Ep. 54, c. 2, n. 21 : Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores esse convincitur, indifferenter esse habendum. » Similiter 5. *Bernardus* (Ep. 77, c. 5, n. 18) : · Sane, ibi unusquisque in suo sensu securus abundat, ubi aut certae rationi, aut non contemnendae auctoritati quod sentitur non obviat. » — Aliorum Patrum testimonia legi possunt apud 5. *Alphonsum* (I, 60, 66; ed G i, p. 30, 36).

2° Peno innumerabiles *anciores* recensentur *hique praestanlissimi,* qui hujus doctrinae causam, saltem in genere, contra antiprobabilistas egerunt.

Inter hos auctores, tanquam principes recensendi sunt Suarez, Vasquez, Lugo, Lessius, Sanchez, Palaus, Toletus, Laymann, Salmanlicenses, Amort, Bonacina, Sylvius, Croix, Roncaglia, Elbel (Diss. 1757, η. III).

3° Idem constat ex *praxi SS. Pontificum,* v. gr. circa quaedam dubia matrimonii impedimenta (cfr. I, η. 78 ; Diss. 1755, η. 11) ; et ex *diversis responsis* S. Officii et S. Poenitentiariae, a Pio VIII et a Gregorio XVI approbatis, circa mutuum.

Dum enim inter theologos acriter disputaretur, utrum auctarium, vi tituli legis civilis licite accipi posset, Ecclesia, stanle hoc invincibili dubio, tradidit hanc *practice tutam* regulam, scilicet : « non esse inquietandos poenitentes lucrum juxta taxam legalem ex mutuo percipientes, modo sint parati obedire S. Sedi, cum decretorie definierit. »

4°Constat ex */). Thorna,* qui principium generale statuit : Nullus ligatur per praeceptum aliquod, nisi mediante *scientia* illius praecepti » (de Verit., q. 1.7, a. 3). Lex enim est « quaedam regula et mensura actuum ; dicitur a *ligando,* quia obligat ad agendum». (I. 2, q. 90, a. 1.) Ex quibus verbis concludere possumus : legem non obligare, si de ejus exsistentia detur dubium strictum, eo quod in hujusmodi dubio nulla adest notitia legis.

Doctor Angelicus (ut ex articuli contextu liquet) per verba *scientiae* non inlelligit cognitionem stricte certam et evidentem. Agit enim ibi de *notitia* legis, de legis promulgatione sufficienti, v. gr. quando habetur de lege cognitio satis aperta, et non merum dubium[1].

5° Accedit *approbatio operam S. Alphonsi* a S. Sede emanata, qua constat opiniones S. Doctoris pluries professoribus et ccnfessariis tanquam sanas, tutas ac saluberrimas commendatas fuisse.

Vide in principio hujus libri plura testimonia, (p. xi sqq.).

94.— II. Probatur thesis ex ratione, videlicet : 1° ex natura legis ; 2° ex natura libertatis ; 3° ex sapienti ordinatione Summi Legislatoris.

Nullo modo thesim probare intendimus ope principii : « Qui probabiliter agit, prudenter agit » ; probabilitas enim sola ueutiquam sufficit ad efforman-(lurn certum conscientiae didamen. A. *Alph.,* I, 56, 61.

Prob. 1° *Ex natura legis.* Lex, quae est mensura actionum et ligamen libertatis, debet necessario, ut mensuret et liget, voluntati per cognitionem applicari ; aliis verbis, debet necessario promulgari. Atqui, in libratione opinionum aeque probabilium lex non pro-

[1] Vide q. 17 a. 2 ad 2.

mulgatur, cum non exeat e finibus dubii stricti. Ergo lex stride dubia non obligat[1].

5. *Alphonsus* in Op. mor. (num. Gl) principium fundamentale S. Thomae ponit : « Nullus ligatur per praeceptum aliquod, nisi mediante scientia illius praecepti » ; postea sic concludit : Speciato pondere aequali utriusque opinionis, homo dubius maneret neque operari posset ; spectata autem vi legis, cum ipsa eo casu non sil sufficienter promulgata, non obligat nec ligat. Et ideo homo, utpote ab hujusmodi lege dubia non ligatus, redditur certus de sua libertate, et sic licite operari potest. » Aliis verbis : dubio speculativo remanente, homo, innilens principio : Lex dubia non obligat, practicum dictamen certum efformat quod licite sua libertate uti et ab hujusmodi lege dubia tuto recedere potest. Et hoc valet de quacumque lege, sive humana sive divina sit. Disseri. 1757. n. 26.

2° *Ex natura libertatis.* Libertas a vinculo seu a lege, natura saltem prior est ipsa lege in actu secundo. Non est ergo ex sua conditione, ex suo statu turbanda sine ratione sufficienti quae ex parte legis se teneat. Jamvero, causa sufficiens ex parte legis tantummodo esset ipsius promulgatio. In dubio autem stricto, quale in casu adest, non datur legis applicatio seu promulgatio. Ergo in dubio stricto non datur ratio sufficiens propter quam libertas ex sua conditione turbetur et teneatur partes legis amplecti. Aliis verbis : *In dubio juris strido, melior est conditio possidentis* (I, 73 seqq. ; ed. G., I, p. 48).

Nostra argumentatio nititur universali aequitatis principio : Neminem scilicet exspoliandum esse statu reali, quo (ruebatur, donec rationes sufficientes id suadeant.

Ad *antecedens* argumenti quod spectat, notamus : Lex, ut causa exemplaris considerata, non est lex proprie dicta, seu in actu secundo. Imo, cum lex sit vinculum libertatis, ne logice quidem concipi potest, nisi prius ponatur libertas, cui vinculum applicari debeat. Hinc nequit affirmari legem esse libertate priorem, prioritate rationis seu naturae (1, 70, 73 ; ed. G., I, p. 50). « Sane homo, ait 5. *Alphonsus* (Dich. 1774, n. 2), nascitur Deo subjectus et ab ejus voluntate universaliter dependens. At vero... non tenetur exsequi voluntates Dei particulares, nisi (piando praecepto vel prohibitione sibi manifestantur. »

Id clare innuit S. Scriptura *(Eccli.,* 15, 14) : *Deus ab initio constituit hominem, 't reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata et praecepta sua : si volueris mandata servare, conservabunt te.* Cum ergo homo habeat *potestatem voluntatis suae* (1 *Cor.,* 7, 37), et legis vinculum superveniat voluntati, antea ligaminis et mensurae experti, jure meritoque dicitur, hominem non teneri

[1] lia S. klphonsus in Operibus moralibus ab anno 1762. Vide apeciatlm Tiieol. mor., 1f 57 ó(<1·> 71 scq., 6.

amplecti legem stricte dubiam. Hinc scribit *1). Thomas* (4, Dist. 15, q. 2, a i, ad 2) : Illud dicitur licitum, quod nulla lege prohibetur.

3° *Ex consideratione aequitatis et voluntatis Summi Legislatoris.* Nimis enim *onerosum* esset legibus etiam dubiis ligari, et istius modi obligatio esset humanis viribus impar. « Ego pro certo habeo, ait 5. *Alphonsus* (dell I so moder., 1765, c. 4, n. 35), in tanta varietate innumerosorum... dubiorum... *Deum noluisse hominem obligare* ad servandas etiam leges incertas, quarum tot exsisterent, quot sunt dubia quae circa leges occurrere possunt. »

Quae cum ita sint, merito concludimus Deum O. M., pro sua sapientia et bonitate, relativa jura legis et libertatis ita composuisse, ut voluntati humanae illud prioritatis jus concederetur, quod in aequilibrio opinionum praevalere et normam tutam agendi praestare posset.

95. — Ex dictis fluunt sequentia consectaria :

1° Possidet libertas, proinde lex non obligat :

a) In dubio an *lex* sil condita, aut debito modo promulgata ; an tale opus imponat ; an talem habeat sensum ; an revera praecipiat, vel solummodo suadeat ; an extendatur ad talem casum, ad illud territorium aut subjectum ; an Superior (qui nondum in pacifica possessione est) legitima auctoritate poliatur.

b) In dubio an *votum* fuerit emissum ; an se ad hoc vel ad illud extendat; an pactio aut promissio facta fuerit ; an contractum fuerit aliquod debitum.

c) In dubio an inchoata sit *legis obligatio:* v. gr. si dubites feria 5a, versus mediam noctem, an sit jam incepta dies abstinentiae ; item, si dubites an aetatem ad subeundam legem Ecclesiae attigeris.

In his omnibus bisque similibus casibus, versatur revera dubium *circa legis exsistentiam* aut ejus *inceptionem ;* et proinde lex est dubia, reinanetque integra libertas (I, 27, 34, 195 ; VI, 468, 473 seqq.).

2° Illicitum est duabus opinionibus aeque probabilibus, vel utraque parte dubii, *simul uti in eodem actu,* si una lex inde certo violetur.

Ha, v. gr. dantur duae sententiae circa validitatem testamenti legali forma destituti : non licet, sequendo unam sententiam, adire haeredilatem ; ac simul, sequendo alleram opinionem, non solvere legata in eadem contenta. Tali enim agendi ratione, unius vel alterius legis observantia necessario eluderetur, et agens sibi in eodem negotio contradiceret. *Reuter,* n. 110.

Solvuntur objectiones.

ÎH».— Dillicultales, quae contra hanc thesim moventur, sequenti argumento contrahuntur :

Qui in dubiis aequalibus opinionem libertati faventem amplectitur, periculo se committit transgrediendi, saltem materialiter, legem forsan exsistentem. Atqui hujusmodi periculo se exponere, nefas est : quia in discrimen adducitur conformitas voluntatis humanae cum voluntate divina, quae est absolute procuranda. Ergo in dubiis aequalibus semper opinio tutior servanda erit : quod ceterum etiam inculcat jus canonicum sequenti axiomate : In dubio via tutior eligenda est. »

I. De Conscientia.

lb ‹/›. 1° Xefas esi equidem se exponere periculo transgrediendi materialiter legem divinam, si id fiat er *temeritate opinantis :* puta, in dubio practico, vel omissa diligentia requisita ad veritatem adipiscendam.Tunc valet et applicatur r‹ ‹ te notum axioma : In dubio, via tutior est eligenda. » Cfr. A'..*Alph.,* 1,77,78.

Attamen non est illicitum se hujusmodi periculo committere, si id fiat, veritate rem incute occulta, *ex ignorantia invincibili agentis,* et adsint rationes universales propter quas legitime praesumitur Deum permittere transgressionem hanc materialem. Quod autem hujusmodi rationes revera dentur, supra n '»i,2°,3°demonstratum est. I nde A *Alphonsus :* «certum est quod peccatum materiale, invincibiliter ignoratum, non imputatur ad culpam, » (Dissert. 1757, n. 37).

2° Ratio, ad probationem adducta, non valet : Conformitas enim cum voluntate divina tunc solum est procuranda, cum divina praecepta sunt nobis manifesta. Unde /›. *Thomas* (1. 2, q. 19, a. 10, ad I) : In particulari nescimus quid Deus velit, et quantum ad hoc non tenemur conformare voluntatem nostram voluntati divinae. » .S'. *Alph.,* I, 76 ; Islr. el Prat., 1, n. 46. Cfr. *Gonet,* ‹ lyp., disp. 6, a. 2, n. 37. Periculum igitur transgressionis materialis minime perfectum obsequium, quod Deo debemus, tollit, ininirnequr nos impedit quominus finem a Legislatore intentum (gloriam Dei et salutem animarum) attingamus, dummodo, in praeparatione animi, parati simus nihil eorum praetermittere, quae nobis a Deo manifeste imponentur1.

Thesis II.

In dubio de legis certae cessatione, concurrentibus argumentis aeque vel fere aeque probabilibus, sequenda est quae legi favet opinio.

Sr ℘roposition!- palet ex dlcth n. 92, Hinc In concursu c?rle ℘probabiliori- pro legis cratitione, licet gequl ℘parte liherlatD.

I ℔ellam sir enuntiari potcn : /n *(iublo strido dr reasulion·· re! impldionr legis, ser-' uni t ℟d* |r.v. */j t obligare pergit, ℚitolic aeque vrl /ere aeque probabile est, eam cessasse, aut adimpletam fui&M :*

97.- *Probatur thesis.* « Propter solum dubium, ail *Suarez* (de Voto, I. 4, c. 5, n. 8), non sunt immutandae res ab antiquo statu, in quo bona fide exsistebant ; quia cum in dubio fit quaedam aequalitas utrinque, non est cur potius in unam partem obliget quam in aliam. ℵ Legis ergo auctoritas et vis ligandi non censenda est sublata et exhausta, nec praesumitur cessasse, propter dubium an cessaverit (an abrogata, vel per dispensationem remota fuerit). Libertatis enim et legis jura, cum par sit earum causa, habenda sunt saltem aequalia : unde si merito supra allirmare potuimus, libertatis

\on desunt, qui concedunt legem, ut obliget, debere promulgari. Stalim autem addunt lexem stricte dubiain esse im/inr|c *promulgatam,* ‹o ℟ensu nempe, quod In omni casu cavendum erit ne lex forsan exsistens laedatur. Palet hanc difficultatem eamdrm esse. quam modo explosimus. - Hane tliram S. Doctor, seipsum reformans, expressis ℣erbi ad-'t il ℘principaliore ciiu» ℘praclKO applicat (l 2·» seqq.). Thesis est rontra ros qnl i ›nt ndunt. in omni dubio lirer· M»qui partes libertatis. nec ullo modo curant an agatur de Ir^H imhoationc wl erratione (cfr. ellam ɳ B7 in Ime). De textibus › *lphonsi* eirra aliquot dubii jxMitiri sermonem fecimus in Comment, pro r ligius|* , 1930, p IM M|.

possessionem in dubio opinionum praevalere, id (a fortiori) de ceria praeexsistente lege statuere debemus, quando scilicet movetur dubium an lex cessaverit : eo magis quod de ratione vinculi est ut ligare perseveret, donec sufficienter constet ipsum deobligatione solutum luisse. Vide />'.1 *nnibqle,* I, 264, 266 (e 2 ed. ; vel n. 260 e 5 ed.).

Praeterea, ad sequendas partes libertatis non datur, in casu, certitudo sufficiens de honestate actionis. Unicum enim fundamentum, cui conscientia inniti posset, foret principium : « Lex dubia non obligat. » .1 am vero, praedictum principium vel ipsis probabilistis, cum obstet *praesumptio ex alio principio reflexo petita,* quoad hunc sensum et in tali acceptatione universali, valde dubium et nutans est (cfr. n. 46 sq. et 88).

Confirmatur. Haec thesis olim ab omnibus fere theologis admissa fuit \ ut expresse concedunt *Suarez* (tr. 5, l. 2, n. 7, de juram. ; l. 6, c. 8, n. 13 de leg.) et *Laymann* (l. 1, tr. 1, c. ó § 3, n. 31 ; item tr. 4, c. 20, n. 5). Quando *S. Alphonsus* scribit : «de ratione legis esse, ut permaneat », intimam persuasionem antiquorum exprimit. Cfr. IV, 174 ; 11. Ap., app. 3, n. 74. Nil mirum igitur, si novus *Codex juris canonici* per sequentes canones dubia post legem certo exsistentem stiborla diremerit : « In dubio num aliquod canonum praescriptum eum veteri jure discrepet, a veteri jure non est recedendum. » Can. 6, n. 4. – « J .eges, etiam irritantes et inhabilitantes, in dubio juris non urgent ; in dubio autem facti potest Ordinarius in eis dispensare. » Can. 15. « In dubio revocatio legis praeexsistentis non praesumitur ; sed leges posteriores ad priores trahendae sunt et his, quantum fieri possit, conciliandae. » Can. 23. - « Si dubitetur utrum poena a Superiore competente inflicta sit justa, necne, poena servanda est in utroque foro, excepto casu appellationis in suspensive. » Can. 2219, § 2.

Hisce canonibus evidenter substruitur principium : In dubio, melior est conditio possidentis. Ceterum, *novus ('odex plane admittit* principia in jure antiquo receptissima, ut sunt : In dubio, factum non praesumitur, sed probatur » ; vel : « Vlori incumbit probatio »; vel : (In dubiis pro ea parte standum est, pro qua stat praesumptio. » Cfr. can. 1748 Jam vero, istiusmodi regiilae nostrum possessionis principium suo robore fulciunt, ut palet ex n.49 sqq.2.

l Recte notat P. *Schmitt,* S. J. (Gesch. des Probnb., p. 17!) principium : · obligatio certa non tollitur per solutionem incertam usque Laymanii (t 1635) communi plausu fuisse adhibitum. Hanc eamdem doctrinam e noro *Codicu* desumptam tradunt expllcltls verbis cl. *Otio Schilling* (I, n. 93, p. 175) et Comment., p. religiosis ·, 1930, p. 176 eqq.. ubi probatur pro /oro *interno* idem quoque valere ; necnon “ \pollinaris, , 1932, p. 5i sqq. et p. 199 sqq.

US. — Inde concludere licebit :

1° *Possidet* lex, et libertas *manet* ligata :

a) Si dubites an *ler,* certe promulgata, fuerit postea abrogata, revocata, dispensata. aut per contrariam consuetudinem abolita. Item, si dubites an lex sit justa, vel fuerit recepta ; an Superior recta et justa praeceperit.

b) Si dubites an tegis *obligatio* cessaverit,v. gr. an sis sexagenarius ideoque a jejunii lege solutus ; an dies abstinentiae aut jejunii jam tota praeterierit, v. gr. sabbato versus mediam noctem.

c) Si dubites an legem *impleveris,* v. gr. an recitaveris Officium divinum, an satisfeceris praecepto confessionis aut poenitentiae sacramentalis, voto, obligationi contractus, etc.

2° *Cessat* autem possidere lex, et libertas jam *solvitur :*

a; Si certo probabilius opineris, v. gr. te legi satisfecisse, eam abrogatam fuisse, etc. ; vel si pro cessatione aut impletione legis habeas opinionem unice probabilem. Etenim, non jam versamur in materia facti periculosi, quod stricta cum certitudine probari debeat (cfr. n. 81) : unde ad tuto agendum sufficit certitudo prudentiae .

b) Imo. etiamsi invincibile appareat tuum dubium de legis impletione (vel de ejus abrogatione, dispensatione etc.) et illud directe non possis deponere : dummodo libi faveant aliqua principia aequitatis naturalis, quibus indirecte libertas adjuvetur et norma luta habeatur. Hujusmodi principia sunt, exempli rausa : *Quod regulariter, quod ordinarie fit, censetur esse factum* » ; vel : *fu dubio, standum est pro valore artus* ▮. Recole dicta n. 52, 53. — Sunt etiam principia : *Praeceptum positivum non obligat cum gravi incommodo* » (cfr. n. 223) ; vel ; *In legum conflictu, ler superior est inferiori praeferenda* » (vide n. 21G). Quapropter, m dubio invincibili an recitatio Breviarii vel auditio sacri sil sanitati obfutura, ad nihil teneris ; quia praevalet lex servandi sanitatem. Hem. in dubio invincibili an rite peccatorum confessionem institueris, ad iterandam accusationem non teneris : quando nempe ex principio In dubio, standum est pro valore actus ▮, moraliter certus fleri potes te legi satisfecisse. Λ'. \lph., 111. 335, 1036 : IV, 151 ; VI. 477.

3° Libertas inulto frequentius quam lex in dubiis possidet ; unde principium possessionis *mullo magis libertati,* quam legi, suffragatur.

t tique leges naturales nec non divinae positivae, sive abrogatione, sive dispensation.' numquam cessabunt ; ad leges vero humanas quod attinet, ex ipso jure <,iulum est. ut post certi temporis intervallum legis cessatio (seu desuetudo lanquam praescripta habeatur. Principium igitur possessionis raro dubitantem ligat, si excipiantur casus particulares ; v. gr., an legi quis satisf' ci ril, .m exsistat causa dispensationis, exemptionis a lege. Ili vero casus, quantumvis frequentes, manifeste rariores apparent, si illistin quibus libertas possidet, comparentur.

Solvuntur objectiones.

«m. — Obj. 1° Lex, quae aeque probabiliter cessavit vel impleta est, hic et num· est dubia (aliis verbis : ejus obligatio cessat esse certa). Atqui lex dubia, lex nulla. Ergo. '

1° Lex, quae aequeprobabilitercessavit vel impleta est, tit hic et nunc dubia, quoad *continuationem obligationis :* id concedimus, quia praecise de hoc movetur quaestio. Negamus autem hujusmodi legem fieri stricte dubiam, quoad *anteriorem possessionem* (seu praeexsistentiam). Atqui, ut concludere possimus iu casu legem non amplius obligare, necesse esset ut etiam de exsistentia et possessione legis quaestio moveretur : quod autem non fit.

Aliis verbis : concedimus continuationem obligationis fieri *directe* dubiam ; negamus autem illam etiam *indirecte* dubiam effici, spectata obligatione servandi legem quae, prius certe exsistens, probabiliter tantum cessavit vel impleta est, — quam obligationem valere in thesi probatum est.

Obj. 2° Sicut initium obligationis pendet a legis notitia certa vel certe probabiliori, ita etiam continuatio obligationis, a continuatione notitiae saltem certe probabiliori. Alqui ejusmodi notitia deficit in dubio stricto num lex cessaverit vel adimpleta fuerit.

Resp. Omnino negamus majorem : etenim, ut lex obligare incipiat, ideo requiritur ejus notitia saltem certo probabilior, quia libertatis possessio est prior ; sed, ut obligatio exorta continuetur, sufficit ut lex aeque probabiliter exsistere pergat, cum hac in hypothesi lex prior sil. Cfr. Il'ouZers, de System, mor. dissert. 2 ed. p. 22 seq., ubi aliae quoque objectiones resolvuntur.

In genere hoc esi notandum : Nemo non novit in dubio aequali de legis exsistentia, non solum de lege sed etiam de libertate dubium moveri. Absit autem ut ex hoc concludant : libertas dubia, libertas nulla EI recte quidem ab hujusmodi conclusione abstinent, quia, cum necessario diclamen practicurn sit efforrnandum, reflectunt ad prioritatem, praeexsistentiam (i. e. possessionem) libertatis, quae suo pondere litem in causam voluntatis inclinat. Eccui autem, in dubio facti de legis cessatione, non utuntur pro lege ratiocinio simili ? Par est enim causa et aequalia saltem sunt legis et libertatis jura. Hinc recte *Siiarez* (de Leg., c. 9, n. 3) : « Oportebit autem, ut talis mutatio universalité! farta in tota materia legis, manifesta sil et evidens : nam in dubio semper lex retinet jus et quasi possessionem suam semperque pro illius justitia praesumitur »

Thesis III.

In concursu opinionis certe probabilioris pro lege, non licet sequi minus probabilem pro libertate.

Thesis etiam sic enuntiari potest: Aon *licet sequi opinionem pro libertate, si opposita pro lege est certo aut notabiliter probabilior. — Non licet sequi opinionem minus probabilem certa cognitam.*

Sensus autem theseos satis patet (n. 71 seq<(., 76). Itaque opinio certo probabilior ea est, quam sine *ulla haesitatione* lanquam probabiliorem agnoscimus. Ad id requiritur excessus *notabilis.* Denique, ut opinio sil certo probabilior, non necesse est ut ita *communiter* a DD. habeatur, sed sufficit ut (piis, post proportionalani argumentorum perpensionem, eam, *subjectivo judicio,* habeat certe probabiliorem [.

100.— I. Probatur thesis ex auctoritate.

1° Documentis indubiis constat *S. Sedem,* inde a saeculo decimo septimo, *opinioni magis probabili* pro lege, suae auctoritatis favorem praestitisse.

(') Aliqui theologi, ut V Ballrrinl cl J. Bucccronl, verba S. Al|4ionsi hac in re non batls bene intenderunt (vide ap. *Vind. Alph.. Wouters. Gctudf).*

a) Alexander VII hortatu suo effecit, ut Ordo Dominicanorum, anno 1656, opinioni minus probabili bellum indixerit.

b) Innocentius XI, ut praefectus S. Off., Decreto 26 Jun. 1680, Reverendissimo P. Thyrso Gonzalez, S. J., ‖ mandavit, ut ipse libere et intrepide praedicet, doceat et calamo defendat opinionem magis probabilem, necnon viriliter impugnet sententiam eorum, qui asserunt, quod in concursu minus probabilis opinionis *cum probabiliori sic cognita et judicata,* licitum sit sequi minus probabilem ».

c) Clemens XI, anno 1702, Praeposito Generali Soc. Jes. significavit rem gratissimam Sanctitati suae facturos Superiores Societatis, si praestent, ut Jesuitae abstineant a docenda et defendenda sententia quae asserit, *licitum esse usum opinionis minus probabilis et minus tutae» .*[*]

d) Benedictus XIV, in Constit. *Apostolica Constit.* (26 Jun. 1746), sic monet confessarios : Satis erit confessarios monuisse, ut in re dubia propriae opinioni non innitantur, sed antequam causam dirimant, libros consulant quam plurimos, eos cumprimis, quorum doctrina solidior, ac deinde in eam descendant sententiam, q^iain *ratio suadet ac firmat auctoritas.* » Jam vero, qui prae opinione certo probabiliore eligit certo minus probabilem, certe potius descendit in sententiam, quae a ratione dissuadetur.

e) Denique S. Sedes, magnis encomiis semper laudavit doctrinam moralem S. Alphonsi, quae utique systemate quoque suo morali constat.

2° Thesis nostra *concordai cum regula in jure canonico* receptissima: « Inspicimus in obscuris quod vçrisimilius est. » Hac regula, ut vel probabilistae concedunt, communiter ante Medinam utebantur. Jamvero, verisimilius est idem ac probabilius; et utrumque forum convenire oportet, quoad fieri potest, ait *J)'Annibale* cum De Lugo (I, 264).

3° Thesi nostrae *aperte favet 1). Thomas.* Ita enim loquitur (1. 9 Metaph., lect. 9) : « In eligendis opinionibus... oportet nos suaderi a certioribus, id est, sequi opinionem eorum qui certius ad veritatem pervenerunt. » Considerandum est praeterea, Doctorern Angelicum tria affirmare : *a)* certitudinem prudentiae esse normam actuum humanorum ; *b)* dubium tunc solummodo evenire, quando ex utraque parte dantur motiva aequalia; *c)* legem non obligare nisi de ea habeatur scientia (i. e. notitia sufficiens). Jamvero, in hisce Iribus habes fundamenta nostrae theseos, ut ex demonstratione infra patebit.

4° Thesi nostrae *suffragantur mulli theologi* praesertim ex sex ultimis saeculis. Unde nostrae sententiae non deest ea praecellentia, quae ex pondere et multitudine testimoniorum provenit, ut jam e paucis his patebit quae de historia ipsius quaestionis cursim subjungemus :

[*] Circi hanc qu.qstlonem multa ac perutilia invenies documenta apud Ter Haar (Ιππονth XL de pnibab decreti historia) ; \\ outers (de minusprobab., p. 21 seqq.) ; Mandonnet (le décru d'innocent XI); Jansen (Geschicbte und Kritik un Dieiste des Minusprobab) etc.

a) Neminem fugit, a saeculo XIII usque ad finem saeculi XVI, auctores quasi communiter docuisse : *opinionem probabiliorem practice esse servandam.* Testis est *Corduba* (Quaost. mor., l. 2, q. 3), qui paulo ante Medinam scripsit : testes sunt vel ipsi prisci probabilistic. Exorta dein controversia de probabilismo, non defuerunt DD., imo et theologi integrarum L niversitatum (v. gr. Parisiensis et Lovaniensis), qui *usum opinionis minus probabilis sic cognitae* proscripserunt (cfr. *Ter Ilaar,* op. cit., p. 35).

b) Jamvero inter theologos, qui probabiliorismo refragati sunt, plurimi docent, in conflictu opinionum,*certe* vel *notabiliter* probabiliorem sequendam esse.Id docet ipse *Suarez* (de Leg., l. 8, c. 3, n. i9) : Major probabilitas est quaedam moralis certitudo, si excessus probabilitatis *certus* sit. » Idem dicit *Muzzarelli* (Reg. mor. op., ap. *Migne,* Curs. theol., XI, 1309), quem, utpote a studio partium maxime alienum, citare placet : « Aliquis excessus rationum pro una parte contra aliam, nisi sit notabilis, non aufert dubium. Cum autem fuit notabilis, jam praeponderat gravitas pro una parte, jam determinatur ad unum, et in eo sistimus. » Idem tenent *Ferdinandus Bcbellus,* S. .1., *.Antonius Perci,* O. S. B., *Murtinus a Prado,* O. P., *Franciscus de Arauxo,* O. P., *.Antonius Cotonius,* O. M., *Passerini de Sextula,* O. P., *Esparza,* S. J., *Terilius,* S. J., *Gabr. Daniel,* S. J., *Christ. Hassler,* S. J., *Bened. Schmier,* O. S. B., .-In/. *Mayr,* S. J., *Eusebius .Amort, Jos. Biner,* S. .1., aliique plures. (cfr. *Ter Haar,* de Syst. mon antiq. Probab.). Accedunt testimonia rccentiorum auctorum ; v. g. P. Victor Çathrein, S. J. anno 1921 haec scribere non dubitavit (Phil. Mor. ed. 1l el 12, n. 202, p. 193 seq.) : « Lt regula practica pro usu probabilismi haec (S. Alphonsi) doctrina omnino admitti potest. Quamvis enim absolute non repugnet, ut una opinio sit certe el evident er probabilior et nihilominus opposita opinio adhuc maneat vere probabilis, de facto tamen hoc valde raro continget, ita ul pro praxi inter hanc doctrinam S. Alphonsi et sanum probabilisinum vix ulla sit differentia. » Cfr. n. 87.

c) Huc demum accedit, .$'. *Alphonsuni,* saeculo XIX, pro suo systemate non paucos attraxisse theologos (cfr. n. 87). Anno 1878, d. *Ernestus Müller* scribebat : Aequiprobabilismus hodiedum in scholis fere ubique docetur.» (Theol. mor., I, § 78, 3). Deinde tamen disceptationes invaluere non paucae, ut satis ostensum est in *Introductione.* (n.B in line), ubi etiam rationes breviter indicavimus, cur in *varias partes* abiissent haud pauci inoralistae, qui se velle sequi doctrinam *S. Alphonsi* dicebant.

101. — II. Probatur thesis ex ratione, et quidem : 1° argumento directo, ex parle *legis* quae est sufficienter promulgata ; 2° argumento indirecto, ex parte *libertatis,* quae amplectendo certo minus probabilem, nutanti fundamento innititur.

1° *Ex parte legis.* I t saepe ex I). Thoma monuimus, in materia inorum norma ordinaria recte agendi est certitudo moralis, late sumpta, certitudo probabilis seu prudentiae l ; naturalisque aequitas exigit ut hujusmodi norma remaneat eadem tum ad ligandum tum ad solvendum, quando de sola actionis honestate agitur. Lex

l AI regulas Logicae hic attendendum est, atque etiam et inprimis ad nonnas quibus Ethica Christiana utitur. Cfr. *Koch,* Morallh., § 36, i, 5 ; Afandonnd, le Dôcrèt d'innocent XI contre le probabilisme (Extrait de la Revue Thomiste, 1903), p. 86 seqq.

igitur erit obligatoria, quando cum certitudine morali lata menti innotescet, seu sufficienter promulgabitur. Recole dicta n. 38.

Atqui, lex certo probabilius exsistens una est cum lege moraliter certe cognita et sufficienter notificata (vide n. 33, 37, 58). Quaecumque enim opinio, si est certo probabilior, intellectus assensum ita sibi attrahit, ut rationes alteri opinioni faventes non jam strictam dubitationem, sed aliqualem duntaxat prudentem haesitationem injicere valeant. Vis enim et efficacia rationum, quibus opinio minus probabilis innititur, certe superatur et in ordine ad prudentem assensum eliditur a molivis gravioribus opinionis certo probabilioris, islaque opinio practice sola expedite probabilis remanet (n. 76). Inde fit ut intellectus, praeterquam quod regulas logicae et prudentiae missas faciat, nequeat opinionem certo probabiliorem respuere et certo minus probabili assentiri.

Ergo talis lex de qua habetur opinio certo probabilior, cum est *sufficienter* promulgata, etiam servanda erit.

Sententiam nostram aperte docet *Laymann* (Conse., c. 5, n. 5) : « Dum una pars contradictionis verisimilior apparet, quam pars opposita, non potest intellectus illi dissentire et huic assentiri ; quia id faceret sine ratione, imo et Contra rationem. » Eamdem tenent Pasguec, *Suarez. Lessius, Esparza* (ap. *Ter iluar,* op. cit., p. 89), *Beaudouin* (op. cit., p. 89, 127), *Storchenau* (Log., P, 3, c. 3, n. 214), *Farges* el alii.

Legem esse sufficienter promulgatam el certain, si pro ea stat probabilitas *unica,* tradunt passim theologi gravissimi cum S. Alphonso (cfr. n. 74, 77) et Suarezio, qui docet : Quando homo probabiliter judicat *unam* partem et do alia non habet judicium probabile,... tunc non est dubium, quin homo possit vel debeat sequi tale judicium » (de Poenit., disp. 22, s. 9, n. 5 ; item de Voto, l. 4, c. 5 ; de Legibus, l. 5, c. 18, n. 19). — Atqui idem est status mentis, si opinio est *unice probabilis,* ac si est *certe probabilior ;* nam propter hunc certum et notabilem excessum supra rationes utrinque aequales adest pro lege motivum *simpliciter grave,* quod valet attrahere assensum viri prudentis (etsi cum formidine oppositi); unde mens jam non versatur in statu dubii stricti aut suspicionis, sed in statu opinantis seu certitudinis late dictae.

2° *E.i parle libertatis.* Ad prudenter operandum requiritur certitudo moralis, saltem lata, de honestate actionis. Atqui talis certitudo pro libertate nequit haberi cum opinione certe minus probabili. Ergo. *Maior* certissima est ex n. 36 sq.

Prob. min. » Nequit haberi nec directa nec indirecta certitudo.

a) Non directa. Opinio enim *certo minus probabilis* non potest, qua certo minue probabilis, mentem ad assensum prudentem movere. Est enim contra rationem, supposita rectitudine in voluntate, adhaerere opinioni, quae ad errorem propius (piam ad veritatem accedere judicatur.

b) yon indirecta. Etenim, si lex certo probabilior apparet, in vanum quaerit voluntas principia reflexa, quibus innitatur ita ut ejus resistentia inculpata evadat. Nequii confugere ad principium : «Lex dubia non obligat » : in casu enim lex non est stricte dubia, quin imo in casu lex facta est pro voluntate norma moraliter certa : certiorem enim regulam ut in pluribus vix praestare poterit prudentia, actuum humanorum moderatrix. Nequit insuper voluntas uti principio : « Melior est conditio possidentis. » Factum enim praeexsistentia© (possessionis) utique confert libertati jus prioritatis quod a lege stricte dubia superveniente non destruitur; attamen non potest conferre libertati jus ita amplum et firmum ut nonnisi coram lege évidente vel stricte certa loco cedere debeat. Id non sinit natura legis, quae est ad bonum ; id non sinit natura libertatis, quae tendere debet ad legem cognoscendam ; id non sinit ratio virtutis prudentiae, quae ex cognitione opinativa normam tutam et certam sibi sumit ; id denique non sinit ipsa voluntas, quae si velit esse recta, intellectus assensu m in iis tantum sistere ermittit, quae apparent vel omnino certa vel propius ad veritatem accedentia. Igitur desunt pro voluntate principia reflexa omnino firma ad habendam certitudinem saltem indirectam.

102. — Praecipua testimonia e doctrina 1). Thomae et S. Alphonsi quae ad stabiliendam thesim multum conferunt, breviter jam lubet referre :

1° Secundum S. *Thomam,* « tota materia moralium virtutum sub una ratione prudentiae cadit». (2.2,((.65,a. 1.ad 3.) Actus autem essentialis prudentiae est *consilium* (2. 2, q. 47, a. 1 ; VI Eth.), quo mediante, prudentia dirigit *electionem* voluntatis (1 Eth., 1. 1). Materia, circa (piam versatur prudentia, est *verum practicuin,* est enim « recta ratio agibilium » ; unde ejus norma est ea certitudo quae judicat de his quae ut *in pluribus* accidunt ; prudentia enim est in *parte opinativa* animae (1. 2, q. 57, a. 4, ad 2 ; 2. 2, q. 19, a. 1 ; 2. 2, q. 47, a. 3, ad 2 ; a. 9, ad 2).

Cum objectum prudentiae sit *veritas practica,* consilium prudentiae necessario supponit et quaerit *conjormilateni ad appetitum rectum.* « In his enim quae sunt ad finem, ait *D. Thomas* (1. 2, q. 19, a. 3, ad 2), rectitudo rationis (practicae) consistit in conformitate ad appetitum finis debiti. » Cfr. 1. 2, q. 57, a. 5, ad 3. Ex quo sequitur, quod ille *imprudenter agit* qui, data opinione certo minus probabili contra legem, illam nihilominus eligit, quia in suo consilio et in sua electione non agit conformiler ad appetitum finis debiti. Voluntas, libertate exercitii et specificationis, potest quidem eligere minus probabile ; in casu autem, haec electio non potest dici viri prudentis1.

2° *S. Alphonsus* nostra argumenta his verbis exponit :

Cum opinio pro lege est certe et sine ulla haesitatione probabilior, tum

1 Vide etiam de hoc argumento Beaudouin, p. 128 ; Ami du Clergé, an. 1900, p. 483.

opinio illa non potest esse nisi notabiliter probabilior[1]. Et eo casu, opinio tutior non erit jam dubia (intellige de dubio stricte sumpto...), sed est moraliter vel quasi moraliter certa, *saltem nequit dici amplius stricte dubia,* cum pro se certum habeat fundamentum quod ipsa sit vera. I nde tunc fit quod opinio minus tuta quae certo fundamento caret, remaneat aut tenuiter aut saltem dubie probabilis respectu tutioris ; ideoque non est prudentia, sed imprudentia (gravis imprudentia, ut legitur in Diss. 1762) velle eam sequi. Quoties enim intellectui diserte apparet veritatem mullo magis stare pro lege quam pro libertate, tunc voluntas nequit prudenter et sine culpa parti minus lutae adhaerere ; siquidem, eo casu, homo non proprio judicio seu propriae credulitati innixus operaretur, sed *potitis per quemdam conatum* quem sua voluntate in intellectum inferret, ut a parte, quae valde verisimilior sibi apparet, *removeatur,* et ad partem (piae sibi vera non apparet, imo quae videtur nec certum fundamentum habere quod possit esse vera, inflecteretur. » Haec S. Doctor in editione G et 7 Mor., ubi clarius et fusius evolvit, quod jam anno 1762 in brevi Dissertatione scripserat (cfr. *Vind. Alph.,* I, p. 51).

In suo opusculo : Dichiaraz. dei sist. (n. 2, an. 1774) S. Doctor brevius argumentatur : Ego iterum in hoc opusculo declaro me non esse probabilistam, nec sequi prohabilismum : quin imo eum reprobo... Dico, quod si opinio pro lege apparet certo probabilior, hanc sequi tenemur, plures ob rationes, quarum princeps haec est . In rebus dubiis debemus veritatem inquirere et sequi. At ubi ventas clare inveniri nequit, tenemur saltem amplecti opinionem illam, quae propius ad veritatem accedit; itaque ipsa veritas, quae nos obligat ad eam sequendam, nos quoque obligat ad sequendam illam opinionem, quae stat pro lege, quando propius accedit ad eamdem illam veritatem. » Ita etiam in ilfonito 1773) septimae editioni adnexo, et in ultimis editionibus Theologiae moralis, n. 54 et 88 2.

Solvuntur objectiones.

103. - Obj. 1° Lex dubia (non satis cognita, non satis promulgata) non obligat. Atqui lex certo probabilior est dubia (non salis cognita, non salis promulgata). Ergo.

Resp. Concedimus legem *stride* dubiam non obligare ; id vero negamus dc lege *late* dubia ; sicut etiam negamus legem certo probabiliorem non esse satis cognitam, vel salis promulgatam.

Instabis : Cognitio opinaliva non est vera cognitio. Ergo lex certo probabilior non est satis cognita.

Resp. Negamus cognitionem opinativam non esse veram cognitionem. Etenim inter dubium circa veritatem et certitudinem proprie dictam datur assensus opinativus, infirmus quidem, sed propositioni ut verae praestitus (cfr. n. 33, 58). Nemo praeterea negabit prudentiam, quae judiciis opinativis utitur, vera cognitione voluntatem ad finem dirigere.

Obj 2° Nulla est obligatio, nisi de ea certo constet. Atqui non constat dc obligatione, contra quam militat vera et solida probabilitas. Ergo.

Resp. Major exploditur, si recolamus dari, praeter certitudinem strictam, etiam certitudinem latam. Jamvero opinio certo probabilior pro lege reddit legem morali cum certitudine notam. t ®

VI minorem, notamus : Concedenda est, si probabilitas, in casu, est vera et solida etiam *relative,* i. e. post comparationem ; quia tunc lex est stricte dubia. Neganda est autem, si, instituta comparatione, opinio pro lege appareat certo

' Id-s> recte etiam R. P. Ter Haar (de system. Mor. antiquor, probab., p. 10 et 12) docet in praxi · ı pro usu idem esse certe, evidenter vel notabiliter l Consuli possunt Ern. Mulkr. l I, ' st n " larges, la liberté et le devoir. VIII p. 215 se<[<(. ; Schilling. I. n. 93 U>. 173 »q.).

probabilior : haec enim practice elidit contrariam, utut in se probabilem, sicut in thesi diximus.

Instabis : Lex incerta certam obligationem parere nequit : secus enim effectus ipsa causa certior esset.

Resp. 1° Argumentum nimis probat : secus enim ne probabilissima quidem opinio pro lege voluntatem ligaret.

2° Argumentum procedit secundum solas normas Logicae, dum vero hic ad Ethicae regulas maxime est attendendum, ad ea nempe quae exigit prudentiae et aequitatis exercitium, t nde />. *Thomas :* Certitudo quaerenda est in unaquaque materia secundum proprium modum (2. 2, q. 47, a. 9, ad 2). Et alio loco : In humanis actibus invenitur aliqua certitudo, non quidem sicut in demonstrativis, sed secundum quod convenit tali materiae (2. 2, q. 60. a. 3, ad 1). Hinc negandum est assertum, in quantum affirmat legem certo probabilius exsistentem obligationem certam non imponere. Negandum est, quia certa probabilioritas est norma communis actuum humanorum, et quia voluntas recta, in his quae sunt ad finem, instanter dictat ut ea, quae certo propius ad veritatem accedunt, teneantur.

Obj. 3° Nemo habet in tabula legum humanarum id vel illum sensum pro salis promulgato, de quo (studio adhibito) dubium aliquod manet utrum in codice legum inter licita an illicita recenseatur. Ergo a pari pro quacumque lege. *Lehmkuhl,* I, 177.

Resp. negando paritatem. Lex enim humana clarissima esse debet, quia de se dirigitur ad universitaterh subditorum, et praesertim ne multiplicentur ex parte subditorum culpae juridicae (transgressiones materiales) a legislatore puniendae. — Lex autem divina (et naturalis) promulgatur per uniuscujusque conscientiam, cujus dictamen regulatur synderesi et prudentia, necnon requirit interventum voluntatis rectae : unde, ut hujusmodi lex urgeat, sufficit ut certo probabilius homini intimetur.

Obj. 4° Lex incerta nequit tollere jus certum et anterius libertatis. Ergo.

Resp. Concedimus libertati inesse aliquod jus praeexsistentiae, quod, lege stricte dubia superveniente et cum libertate concurrente, suo pondere lancem in causam voluntatis humanae inclinat : id exigit ordinatio sapientissimi Legislatoris, ut in prima thesi diximus. Negamus autem omnino, ut jampluries innuimus, libertatis jura ejus esse firmitatis ut sola lege omninodo certa vinci et destrui possint. Secus enim actum esset de juribus Legislatoris, quae nostris sunt saltem paria ; actum esset de prudentia, quae in actibus virtutum maximam pariem oblinet (cfr. etiam infra, n. 105, 3°).

Obj. 5° Argumenta aequiprobabilismi pro usu opinionis minus tutae eadem sunt ac argumenta probabilismi simplicis, et logice ducunt ad permittendum opinionem vere probabilem, etiamsi est certo minus probabilis : quia nimirum tunc lex est dubia.

Resp. Eadem objectio facta fuit S. Alphonso, qui ita respondet : « Huic oppositioni jam in libro meo praeivi, statuens quod ubi adest opinio probabilior pro lege, tunc lex est moraliter promulgata, et ideo obligat, non obstante illo dubio lato pro opinione benigniori. Ubi enim veritatem certam non invenimus, illam sequi debemus, quae magis veritati se appropinquat. Contra vero, ubi opiniones sunt aeque probabiles, lex est vere dubia dubio stricto, ita ut nullo modo tunc lex dici possit sufficienter promulgata» (1,88; ed. G., 1, p. 69). Ex his etiam patet S. Doctorem principiis probabilisticis indiscriminatim non usum fuisse. Cuique parti suum tribuit, et libertati favendum censet, quando cumque natura hominis et regimen prudentiae id exigunt.

Aliis difficultatibus longius enodandis supersedemus'. Sunt, v. gr. qui *opinionum comparationem* inutilem, imo et impossibilem autumant. His breviter respondemus : quisque tenetur veritatem quaerere : unde et tenetur opiniones inter se colligere, quia saepe evenit ut opinio, quae prius solida censebatur, postea parum solida appareat. Porro ista veritatis inquisitio pro viribus non cum *summa* sed *communi* cum diligentia Heri debet. Si igitur, omnibus perpensis, nulla appareat probabilioritas certa ex parte legis, homo ad legem non obligabitur (vide etiam quae dicemus n. 105, 3°).

Celerum, ille labor comparationis *jam in plerisqiie casibus praestitus est,* imprimis ab ipso nostro S. Dociore *Alphonse.*

Articulus IV.

Varia systemata perpenduntur.

Exposito systemate S. Alphonsi, superest ut de diversis moralibus systematibus aliqua addamus . decet enim studioso lectori exponere, quid de quacumque auctorum sententia sentiendum sit.

10-1. — I. Systemata damnata. Duo systemata moralia ab Ecclesia expressis verbis rejecta fuerunt : scilicet *rigorismus strictus* et *axismus.*

1° Rigorismus strictus proscriptus est ab Alexandro VIII, qui 7 Dec. 1690 hanc rejecit propositionem : « Non licet sequi opinionem, vel inter probabiles probabilissimam. » Ergo probabilissima saltem opinio in favorem libertatis est licita, etsi, natura sua, e finibus probabilitatis non exeat. Sane opinio contraria, legi favens, non est improbabilis : sed non est sufficienter gravis ad libertatem suo jure spoliandam.

Adde quod rigorismus est a spiritu evangelico alienus, doctrinae SS. Patrum contrarius, valde perniciosus in praxi : quia conscientias illaqueat, auget peccata, imponit onus intolerabile. 5. *Alph.*. I, 60, 66, 82 seqq.

2° l xxisMtM damnavit Innocentius XI. quando, die \ Mart. 1679, sequentem propositionem proscripsit 2 : Generat im, dum probabilitate sive intrinseca sive extrinseca (modo a finibus probabilitatis non exeatur) confisi, aliquid agimus, semper prudenter agimus.) Haec propositio merito damnata fuit : tenuis enim probabilitas netpiit dici vera probabilitas, sicut tenuis fortitudo

l 1111' r'(ut.it invenies apud U'ŏuter De Minu^prob.. p 95 seqq.— ' Haec piupo^tlo excerpta est ad litteram rx Tomburimo (Dec., I. c. 3, § 3, n. 3).

nequit vocari vera fortitudo, sed potius dicenda est imbecillitas. H. Ap., I, 30.

His accedit, quod « laxus iste opinandi modus alienus est ab evangelica simplicitate sanctorumque Patrum doctrina ; quem si pro recta regula fideles in praxi sequerentur, ingens irreptura esset vitae Christianae corruptela ». Decr. Alexandri VII, 21 Sepi. 1·>(>5.

105. — II. 'Systemata libere discussa. Praeter rigorismum slrictum et laxismum, nullum aliud systema invenies, quod Ecclesia damnaverit vel cui aliquam notam inusserit.

Ex hoc tamen non inferas Ecclesiam, saeculorum desur.su, singula systemata aequali favore prosecutam fuisse : cx hoc tantummodo erue, quodeumque systema ex non damnatis libere posse sustineri. Hic loquemur de rigorismo mitigato, probabiliorismo, probabilismo et de systemate compensaiionis.

1° Rigorismus mitigatus hodie prorsus obsolevit. Et merito : quia si ad recedendum a tutiore requireretur semper opinio probabilissima in favorem libertatis, hoc esset onus intolerabile, ex eo quod aperiretur via innumeris anxietatibus.

Contradicit praeterea istud systema doctrinae S. Thomae, quam saepe exposuimus. Secundum Doctorem Angelicum, norma tuta actuum humanorum est certitudo prudentiae, seu certitudo probabilis, seu certitudo opinionis. Jamvero ut hujusmodi certitudo habeatur, non requiritur per se opinio probabilissima. Istud systema denique rejicimus ob rationes in prima thesi expositas.

2° Probabiliorismus, nt Medina probabilismique primi asseclae fatentur, a veteribus auctoribus ante saeculum XVI quasi communiter traditus et propugnatus fuit. Imo, eo tempore, quo acriter inter probabilioristas et probabilistas decertaretur, unus est probabiliorismus quem SS. Pontifices, sive damnatione propositionum ex libris probabilistarum excerptarum, sive publicis incitamentis foverint. Et tamen, nostris temporibus systema probabiliorismi, quatenus ad omnia et singula dubia moralia se extendit, fere derelictum remanet. Ratio est, quia experientia docuit palmare principium probabilioristarum esse nimis durum, nec posse sinu animarum detrimento in praxim deduci.

Hinc *S'. Alphonsus,* probabiliorismi impugnator et contra l'atulium scribens, declarat : « Res admiratione digna est videre aliquos, nullum tutiorem reputare modum salvas faciendi animas, quam eas per semitas asperiores ducere ; sed non minus isti errant, quam alii qui conscientias per laxiorem ducunt viam. \on solum enim rationem Deo reddere tenemur de nimia indulgentia ; verum etiam de nimia rigiditate, qua conscientiae animarum illaqueantur. » (1, 89, ed. G., I, p. 70). Cfr. etiam I, 82 ; ed. G., I, p. 01.

Est et alia ratio, propter quam theologi moderni paulatim a probabiliorismo recesserint. Aperte enim contradicit illud systema

doctrinae S. Thomae de legis natura et promulgatione (ut in prima thesi explicavimus). His autem notionibus Doctoris Angelici admissis, impossibile est principium probabilioristicum ad dubia stricta extendere. Datur etiam altera contradictio inter D. Thomain et probabilioristas. Dum enim Doctor Angelicus proclamat : illud esse licitum quod nulla lege prohibetur, probabilioristae, vi systematis, statuere coguntur : illud solum esse licitum quod a lege expresse conceditur. Hoc autem humanam libertatem ad nihilum redigit, ut 5. *Alphonsus* contra probabiliorismum agens ostendit.

3° Prob XBILISMUS, *quoad nomen* ante an. 1577 in Ecclesia Dei fere ignotus, non sine contradictione multorum viam sibi in theologiam aperuit. Decurrentibus ultimis saeculis numerosi fautores hujus systematis, per fas et nefas utentes principio « Qui probabiliter agit, prudenter agit », eo imprudentiae et temeritatis processerunt ut S. Sedes, sub Alexandro VII et Innocentio XI non paucas eorum propositiones damnare coacta fuerit l. Paulatim vero et ipsi saniorem sibi quaesierunt viam, licet formula non adeo perfecta uti consuevissent. Nimis confidenter tamen asseres, probabilismum fuisse unquam ab Ecclesia approbatum. Revera quodcumque documentum *explicilum* ad id probandum hucusque desideratur. Imo non dubitat affirmare Priimmer (l. 0. n. 350, 2) : « Si quis considerat sine studio partium testimonia supra allata, praesertim ex \lexandro \11, Innocentio XI, Clemente XI, Clemente XII l, erit potius convictus de contrario, putans cum Professore Koch et multis aliis, Ecclesiam numquam favisse probabilismo. Neque vere dici potest, Ecclesiam approbasse probabilismum approbando opera moralia S. Alphonsi, nam iste sanctus Doctor expresse rejicit probabilismum. » Itaque probabilismus remanet systema morale *libere discussum inter catholicos* (cfr. Mandonnet, op. cit. p. 75 seqq.). Porro haec opponimus *probabilismo absoluto* sive *generali aliqua ratione* sive etiam *in specie* :

‹t) *Probabilismum absolutus* (seu latus), judicio S. Alphonsi, probandus non est, quia *per se* ansam praebet laxismo 2. id quod testatur etiam *historia.*

In confesso est primo, probabilistas ab>olutos, *vi methodi quam sequuntur,* ad solam benignae opinionis probabilitatem, camque absolutam, attendere : docent enim adversae opinionis vel certam praeponderantiam nihili referre,

' s Atphonitua ċribit Merito multae opiniones aliquot antiquorum casuistanim »l unnat.i? Hunt ; addo multas, meo judicio. *adhuc damnanda»* restare. Dell'l so moder.. ' · η. il tir elUm F ⁋ systènu moral etc., p, . — ᵓEn verba S. DO< - ton Hanc sententiam (probabiliMni «absoluti) elapsi saeculi auctores quasi communiter it-nucri· , ted no· dicimus eam erse *laxam.* et liciti amplectl non posse.» (H. \ı> , I, 31 ; Apologa 1769. n. 2.)

nec ullam esse rationem cur adversa ratio perpendatur. Jamvero, consideratio solius probabilitatis pro libertate nonne est voluntaria suspensio judicii circa opinionem tutiorem? Hujusmodi vero suspensio voluntaria judicii nonne annexam sibi habet quamdam vincibilem, imo affectatam ignorantiam ?(cfr. S'. *Alph.,* I, 65).Quae cum ita se habeant, nil mirum si probabilistac absoluti quandoque tam inconsulte opiniones amplectantur, quae laxismurn sapiunt. Data enim hujusmodi methodo, facile evenire potest, ut solida probabilitas immerito opinioni, quae libertati favet, adjudicetur. Intellectus, ait *D. Thomas* (2. 2, q. 58, a. 4), deficit in recte judicando ex hoc, quod contemnit vel negligit attendere ad ea, ex quibus rectum judicium procedit de veritate rei. » Vide *S. Alph.,* Istr. e Prat., I, 53 ; *Vind. Alph.,* Diss. apolog., n. 105, 106.

Quod deinde attinet *ad principia, (piae apud probabilistas absolutos usitata sunt,* notum est duo praesertim dari, scilicet : « Qui probabiliter agit, prudenter agit » ; et alterum : « Lex, cui gravis adversatur probabilitas, non obligat, quia incerta est. » Jamvero *secundum* axioma certe vitio laborat: non enim omnis probabilitas militans contra legem, tametsi in se gravis videatur, reddit legem dubiam ; sed solum probabilitas aeque vel fere aeque gravis, ut n. 75 et in tertia thesi dictum est. *Primum* vero principium tacite supponit probabilitatem, qua talem, esse sufficientem normam actuum moralium : quod omnino rejiciendum est (cfr. n. 36, 37, 39). Ambo autem principia, cum *indiscriminatim* concedant usum opinionis etiam certo minus probabilis, potius ad remittenda frena per se inclinant ; ita quidem ut non paucae opiniones, cum sint saltem respectu oppositarum tenuiter solum vel dubie probabiles, a multis tanquam vere probabiles et in praxi licitae judicentur. Quod eo certius accidere posse censendum est, quod unusquisque facile illis quae placent assentitur.

b) Probationum argumentis quibus *in specie* probahilistae absoluti uti consueverunt (cfr. n. 88), haec opponimus :

Ad 1. Illud lactum quod Ecclesia toleret probabilismum absolutum, ipsi in casu haud majorem constituit probationem positivam, ac si diceretur, Ecclesiam tolerare rigorismum mitigatum (vide n. 105, 1°).

Ad 2. Cum Causa ageretur beatification is *Alphonsi de Ligorio,* speciali aliquai ratione expetivit Promoter fidei, ut omnes Servi Dei retractationes de re morali separato fasciculo iterum typis mandarentur ne ii, sunt verba Promotoris Nova Positio, p. II), qui *primis Editionibus* potiuntur, videntes *Alphonsum* altarium honoribus auctum, putent cum Auctore suo probatas confirmalasque ab Apost. Sede illas etiam sententias, quas *Alphonsus* ipse vel retractavit vel reformavit ». Xovus *Elenchus Retractationum,* typis evulgatus, paginas complectitur 18 et retractationes continet 125 (apud 1.azarinum, Romae 1806). Itaque e\ approbatione operum moralium .S'. *Alphonsi* nulla habetur approbatio pro· babilismi absoluti.

Ad 3. Cum ratio quae, facta opinionum inter se comparatione, vere probabilis remanet, suadet non exsistere obligationem, tunc quidem dicere possumus (id concedimus), legem non esse sufficienter promulgatam,quia versamur in dubio stricto secus autem, si non instituitur comparatio opinionum et dubium tantum latum est.

Ad 4. Principium : lex contra (piam habetur vera probabilitas, non certo cognoscitur », sub alia forma eidem omnino argumento inservit ac illud: «lex cui gravis adversatur probabilitas, non obligat, quia incerta est », quod supra (sub *a)* certe vitio laborare ostendimus.

Ad 5. Principium possessionis » quod attinet, argumento propositol refragamur, distinguendo inter certitudinem quae legi *directe* evenit ve *indirecte* seu *reflexive,* ut jam supra (n. 99 : solvuntur objectiones) quoad conti-

nuationeni obligationis distinximus ; deinde etiam concedendo, legis possessionem videri dubiam *actualiter,* postquam nempe dubitatio supervenit, sed negando, eam fuisse *antecedcnter* dubiam (priusquam dubitatio advenerit) : jamvero principium quasi-possessionis se refert quoque ad statum antecedentem, ut fuse ostendimus (n. 47).

Ad ᵗ› Difficultatem inter se comparandi opiniones non nimiam esse, jam supra diximus (n. 103) ; ad quam instituendam non summa, sed communis tantum et proportionate! requiritur diligentia. Plerumque jam ab auctoribus, praesertim a S. *Alphonso* (ut innuimus), ista facta est comparatio opinionum ; itaque morali hac diligentia adhibita, si opinio pro lege *non agnoscitur certe* probabilior, slatim licebit opinionem pro libertate amplecti. Porro necessaria est comparandi illa ratio : quamvis enim opiniones quoad *propriam naturam* absque comparatione de se possint cognosci, quoad efficaciam vero quibus pollent *in ordine ad solidam constituendam probabilitatem,* non recte cognos‹ untur sine comparatione. Saepe quippe eveniet, id quod tum ratione tum experientia constat (vide n. 68), ut opinio quae prius solida verisque fundamentis innixa censebatur, deinde, perpensa adversa, parum solida nec vera probabilitate freta appareatl.

4° Systema compensationis, ratione linis quem sibi proponit (praxim scilicet confessarii proficuam et faciliorem reddendi), aliis systematibus anteponitur a quibusdam auctoribus. Nobis tamen non placet, propter rationes sequentes :

a) Supponit legem antecedcnter ad promulgationem obligare ; quod probabiliorismum imo et rigorismum aliquem redolere videtur, vi scilicet principii. *b)* Statuit expressis verbis, « legem dubiam aliquo, licet imperfecto modo obligare, » sed non vindicat legi dubiae tantam obligationem, quantam habet lex certe cognita ». Tales assertiones sunt gratuitae, quae probatione indigerent, et non a priori sunt praesupponendae. Inquirimus praecise an pro morum ac conscientiae rectae norma lex aliqua dubia obliget necnon, ac deinde quae sil lex dubia eximens ab hac conscientiae obligatione. Solutio data in systemate compensationis proprie non est nisi quaedam applicatio regularum de cooperatione vel de involuntario indirecto ; non autem assurgit ad amplitudinem et universalitatem alicujus systematis moralis, ut insinuat ‹l. *Otto Schilling* (Moraliheologie l, n. 94). Regula de ratione sufficienti in isto systemate tradita, difficilis et in praxi fere inutilis apparet. Nam incommodum, legis observantiae annexum,diversum estsaepeprosingulispersonis,imo pro singulis etiam casibus. Quare, ex una parte, multis anxietatibus ansam praebet; ex altera vero, amoris proprii hallucinationibus frequenter exponit, *d)* Fundamentum denique quo utitur compensationismus », etiam in systemate *mquiprobabilismi* servatur, quatenus numerus legum, quae pro praxi observandae praescribuntur, quam proxime adaequatur numero legum materialiter

‘ legumentum quod ‹ x vl. *Génicot-Sal&mans* (11.88 s. i. nota i) exscripsimus, aliis verbis «.isdem continet difllcultates. Ceterum praestantiam systematis s. \lphoiisl ipsi probabilistic npnunquam agnoscunt, Retonnatoremque laudant. Exemplo sit P. \ . *Calhrt m,* S. I. (Phil mor. rd. n. 2⅋ : S. Alphonsus, ait. In posteriore aetate negasse videtur licere «equ tioncru benignam si oontraria (tutior) sil probabilior... Non voluit rejicere probabilKinum. sed >olum arcen ab eo periculum laxitatis, et In hunc finem statuit non licere '. qui opinionem bcnuznam, -i npposita -it certo et notabiliter probabilior, quia haec est qua»i moralib r certa. Hoc sensu Intellecta doctrina S. Alphonsi non continet novum systema » probabllistno essentialiter divenmm, sed solum quamdam arctiorem circumscriptionem riUMhin, qua facilius opiniones non solide probabiles ab eodem arcentur. His verbis, P. Cithr-iii excellentiam systematis Alphonsianl. nempe aequiprobabilismi. agno-cit.

exsistentium, ideoquo finis omnium legum in universum, meliori quo fieri potest modo, attingitur.

lOG. — Systema, quod sequimur, est aequiprohabilismiis, id est systema morale 5. *Alphonsi,* quoad substantiam et praxim cum *probabilismo moderato* (vide n. 87) concordans. Illud fuse exposuimus ac abunde probavimus (n. 92 seqq.). Restat ut breviter *commoda hujus systematis* enumeremus, et tandem, pro majori legentium utilitate, *modum* referamus quo solet S. Alphonsus suas sententias enuntiare. Hinc duo haec nobis adhuc sunt praestanda, quibus concludemus totum tractatum

107. *a) Praecellens meritum aequiprobabilismi.* Cavenda est. ait Λ'. *Bonaventura* (Comp, theol. vcrit. l. 2, c. 52), conscientia nimis larga et nimis stricta nam prima generat praesumptionem, secunda desperationem ; ita prima saepe dicit *malum* bonum, secunda e contra *bonum* malum ; item,prima saepe *salvat* damnandum, secunda contra *damnat* salvandum. «Verba illa aurea certe a 5. *Alphonso* fuerunt deducia in praxim,quando mediam viam tenens a Seraphico Doctore tam nitide indicatam, tandem formulam systematisacquiprobabilistni pronuntiavit. Ex eo autem quod per decem quasi annos munus advocati civilis causarum egregie impleverit, summopere competens evasit ad rite demum definiendam applicationem principii juridici possessionis1.

Rationes intrinsecae, quibus probatur systema, validae apparent ; innituntur auctoritate DoctorisAngelici el omnia componere student secundum normas Ethicae Christianae. *Experientia* denique constat, genuinumS. Alphonsi aequiprobabilismum christifidelibus esse saluberrimum, utpotc qui austeram justitiam legis dulcore benignitatis opportune temperat. Evenit quidem, initio saeculi decimi noni, ut non pauci hanc doctrinam laxismi arguerent, el alii, vert ente eodem aevo, eam nimis severam esse clamitarent. Sed etiam id demonstrat, S. Ecclesiae Doctorem, pro suo more, revera hanc mediam viam in re morali invenisse, de qua scripsit S. Bonaventura.

Nec regula aequiprobabilisnii est difficilis, nec viam scrupulis aperit, imo *scrupulis via efficaciter praecluditur ;* quia nostra regula non imponit strictum aequilibrium opinionum,sed docet *Iere aequalem* probabilitatem sufficere nec attendendum ad probabilitatis excessum, nisi vere certus'appareat vel sit notabilis aut evidens2.

108. — *b) De modo quo* Λ'. *Alphonsus enuntiat suas sententias* 3. Ad perfectiorem S. Alphonsi Theologiae moralis intelligentiam utile videtur nonnullas proponere regulas, quibus sancti viri genuinum de valore sententiarum judicium dignoscatur. Etenim, quando B. Doctor diversas auctorum opiniones

1 Quo jure *P. Vernieersch* (Theol. mor. principia, resp. eons. I, n. 375, III) id aequlprobabillsmo opponere possit quod male applicui principium possessionis, non satis constat (cfr. ellam n. 358, 3). Confundere enim videtur, una cum **P./**'rummer quem citat, statum • priorem · et statum actualem cui supervenit dubium ». Non aliter ac nos de hae Judicandi minus recta ratione sentit cl. *Otto Schilling* (I. n. 93, p. 175) referendo alia PP. Vernieersch et PrOmmer verba circa earndem materiam, sci. : Si lex est stricte dubia, i. e. si aeque graves rationes suadent ejus obligationem vel dcobligat ionem,semper possidet libertas, quae natura et ratione videtur praecedere legem, unde in isto casu distinguere inter cessationem legis et existentiam legis est supervacaneum *Commentai. pro* religiosis 1930, p. 84 sqq. 171 sqq., ubi de hae <|uaestione egimus. — * Quoad modum vero agendi, si poentlens benigniorem sequi velit sententiam, vide n. 1789 in tractatu de Poenitentia.
' *Vtnd. Alph.,* t. Αρρ. I, Clav. op. mor., § 2.

‹ ommemorat, non semper, qiiaenam ex omnibus in praxi tenenda sil,conceptis verbis cffalur. Id facili negotio deprehendet tanti magistri discipulus,qui ejus *systema* probe calleat, et simul *modum* cognoscat quo ipsi· suas sententias declarare solet. Qua super re attendendum est ad sequentes regulas :

1° Generatim ea sola opinio, quam S. Alphonsus *probabilem* appellat, ipsi revera probabilis est. Hinc, quando hac formula utitur : *Probabiliter dicunt auctores,* in hoc casu, eorum sententiam probabilem censet. — Quando vero hac altera formula utitur : *Dicunt auctores probabiliter licere,* exinde non liquet illam sententiam ab ipso ceu probabilem existimari ; nam ipsius verba solummodo indicant, se auctorum, quos citat, judicium proferre.

2° Si de aliqua opinione loquens dicit : *non videtur improbabilis ;* aut : *non improbabiliter dicitur ;* in hoc casu, regulariter, opinionem ut satis probabilem habet, nisi forte opinioni aliquid certe vel notabiliter probabilius opponat.

3° Opinionem, quam *neque probabilem* appellat, *neque improbabilem,* aliorum generatim judicio relinquit. - \ idendum tamen est, quid, sive antea, sive postea dicat : nam, si nihil omnino opponat, et gravis sit auctor quem citat, opinio illa generatim ut salis probabilis habenda est : uti, v. gr., quando sub quaestionis fine adjungit : *Lugo... addit... advertit.*

4° Si de aliqua sententia expresse ait : *non audeo damnare,* vel *non audeo cani improbabilem dicere,* eo ipso declarat illam, suo judicio, dubie esse probabilem, aut illam a se prudentiorum judicio remitti.

5° Cum aliquam opinionem dicit *veriorem,* vel *multo* aut *absolute probabiliorem,* vel *probabiliorem* simulque *communem* aut *communissimam :* in hoc casu opposition non amplius, respectu alterius, ut solide probabilem judicat, etiamsi eam ceu improbabilem non expresse rejiciat.

C° Idem dicendum est, quando unam ex sententiis *probabiliorem* aut *communiorem* vocat, nec judicium de opposita profert ; hoc enim loquendi modo significare intendit, illam opinionem sibi ita videri probabiliorem, ut oppositam tanquam vere probabilem non agnoscat.

7“ Sententia, cui nihil opponitur, et quam simpliciter vocat *probabilem* (qui tamen casus raro contingit), ordinarie fundat pro praxi certitudinem moralem, quia aestimatur « unice probabilis n (n. 77).

8° Sententia, quam simpliciter *communem* dicit, nullo de opposita lato judicio, sua certo dicenda est.

100. *Plerumque in hoc opere praetermittemus opiniones,* quae vi obligandi destituuntur, vel (piae ad rem parum faciunt,et illas solas referemus, queis pro praxi suffragatur S. Alphonsus, remittentes lectorem ad ipsius S. Doctoris opus, pro uberiori studio atque intelligentia. In *taxandis* tamen sententiis eadem qua ipse voce ulemur, et in quaestionibus *vere controversis* utramque semper opinionem exponemus.

TRACTATUS II

De legibus

PROOEMIUM

De notione legis.

Codex juris canonici : Normae generales, (it. I. can. 8 seqq. ; S. T/tomae, I. 2, q. 90-108, S. *Alphonsus,* I, n. 90 seqq. ; ed. (>.. I, p. 70 ; *Suave:,* dc Legibus, 1. I, II» c. 1-4 ; Gonrl Clypeus Theol. Thom., tr. 13, p. 13 ; Zif//iaro. Ethica, n. 17, II ; D'Annibale, I. n. 160 ; /iu/dmann, O. P., (1er Gesctzesbcgriff vom hl. Thomas (Bonn. 1912); *Janvier,* Expos, de la Mor. calli., 1909, pr Couler. ; Ot/o *Schilling* 1, n. 51 sqq ; *Van Hoir,* dc legibus ecd. n. 71 sqq. ; Venn^mc/i, theol. inor. prine. I. n. 155 sqq. ; lerbu/a-Damcn, I. n. 127 sqq, ; *Merhethavh,* 1, n. 220 sqi(. ; *Haus,* Instil, can. η. 30, ubi varii alii scriptores citantur.

110. — Definitio. Lex (a *ligando),* in sensu latiori accepta, est regula, juxta quam aliquid fieri debet.

Lex autem moralis, quae liberas hominis actiones dirigit,pressius definitur ab Angelico : *Ordinalia rationis ad bonum commune, ab co qui curam communitatis habet, promulgata* (1. 2, q. 90, a. 4).

Dicitur 1° *Ordinatio,* i. e. praescriptum seu mandatum, quod stricte obligat·. Qua in re differt a *consilio,* cui vis tantum directiva et suasoria inest.

Ad legis igitur essentiam perlinet *obligatio,* seu moralis illa necessitas, qua liberum arbitrium ad aliquid faciendum aut omittendum adslringitur.

2° *Rationis.* Ordinatio enim seu praeceptum, quamvis ex Superioris voluntate procedat, essentialiter tamen et intellectus judicium requirit, quo judicio voluntas, in praecipiendo, recte dirigatur. Nulla quippe lex consistere potest, nisi rationi sit consentanea. Hinc, relate ad legislatorem, lex est recta ratio jubendi ; relate autem ad subditos est « recta ratio agendorum » (11. Ap., II, 1.)

3° *Ad bonum commune.* Nam finis legis est bonum, non quidem bonum privatum Superioris aut subditorum, sed bonum commune seu publicum societatis. Rectae enim rat ioni adversatur, ut universa societas ad unius vel aliquorum duntaxat commodum ordinetur, utque totum referatur ad partem.

Ceterum, dum quisque bonum commune procurat, necessario et bono suo proprio, saltem spirituali, ipse consulit ; legislatoris enim, ul docet cum Aristotcle .S'. *Thomas,* intentio est subditos facere bonos (Conlr. Gent., I, 3, c. 115, n. 3).

4° *Ab eo qui curam communitatis habet.* Nam facultas condendi leges stat penes eum, ad quem spectat conservatio et, gubernatio

communitatis. Porro, nomine *communitatis* intelligimus *communitatem perfectam,* quae nimirum politici regiminis capax sit, ut Ecclesia, regnum, vel provincia sui juris.

5° *Promulgata.* Nam promulgatio perlinet ad essentiam cujusvis legis, quae vim habeat obligandi, ut 5. *Alphonsus* (I. c.) ex D. Thoma fuse demonstrat L Et ratio praecipua est, quia cum lex regula sit ad quam communitas se conformare debet, ita proponi debet ut majori saltem communitatis parti innotescat. «Leges instituuntur, cum promulgantur », dicit etiam canon 8, § 1.

II!. — Differt lex *a simplici praecepto,* seu mandato : ratione *jubentis ;* quia legislator est persona publica, praecipiens vero potest esse homo privatus, potestate domestica pollens ; ratione *subjecti ;* quia lex communitati qua tali, et singulis quatenus sunt partes communitatis, praeceptum vero privatis imponitur ; ratione *finis ;* quia lex proxime et primario spectat bonum commune ; praeceptum vero, bonum privatum ; ratione *extensionis ;* etenim, cum lex feratur pro communitate qua tali, si communitas certo loco continetur, lex extra hum locum non obligat ; praeceptum e contra, quia personam afficit, illam quocumque perrexerit comitatur, illiusque, ut aiunt, *ossibus haeret ;* ratione *stabilitatis ;* nam praeceptum de se et ordinarie transitorium est (vide can. 2i) . lex autem, simple natura, est perpetua : conditur enim in gratiam communitatis quae, qua talis, morti non subjacet (I, 140).

Pro lege condenda semper requiritur potestas *jurisdictionis ;* ad praeceptum dandum non semper requiritur, quia de se sufficit potestas *domination.*

112. — l)l visio. Lex distinguitur : 1° Latione objecti, in *affirmativam,* quae ponere actum praecipit ; et *negativam,* quae actum omitti jubet. Differunt inter se eo quod lex affirmativa obligat quidem *semper, sed non ad semper ;* negativa vero obligat *semper, et ad semper.* Et ratio est, quia, quovis tempore, tenemur abstinere ab omni malo, non tamen facere omne bonum. I

2° Latione originis immediatae, in *naturalem* et *positivam.* Lex naturalis est illo, quae homini innotescit ex ipso lumine rationis. Huc pertinent, si circumstantiam Sabbati (vel Dominicae) excipias, omnia Decalogi praecepta. — Lex positiva, quae subdividitur in positivam, divinam et humanam, est illa, quae ex *libera Dei aut hominum voluntate* procedit, et ab ea dependet ; *v. gr. lex de Baptismo. de jejunio quadragesimali, etc.*

lbu< quidem non dictatur a natura, sed est legi naturae conformis, et in hoc maxime ab illa discrepat, quod ea quae prohibentur lege naturali, *ideo*

l Prominer alt quidem (l, p. 96, nota l) Promulgatio verius non pertinet ad legis i«««<.nliam \t aberimus, promulgationem pertinere ad essentiam euJusUbct legis quae vim habr it obligandi «ubdilos. Scribit circa quaestionem utrum promulgatio ad rationem ł•ogi ••^mlialh idt cl. Van /for. (o c. n. lût) E>sentialein esse promulgationem videtur docere s. Thomas. cum dicat promulgationem d< ratione legis et promulgationem in ĕju delinitionem inseruerit Omni in ‹ asu necessario requiritur pro legis obligatione ut promulgetur.

prohibita sunt, quia sunt mala ; quae vero prohibentur lege mere positiva, *ideo mala sunt, quia prohibita* (I, 101).

Ordo dicendorum. Formalis legis ratio in primis a legislatore provenit. Hinc est cur, pro diversitate legislatoris, divini nempe aut humani, praesentem Tractatum *in duas Dissertationes* dividendum esse censeamus, in quarum altera agetur de *lege divina,* in altera vero *de lege humana.*

DISSERTATIO I

DE LEGE DIVINA

113. — Lex divina duplex est, *naturalis* scilicet et *positiva.* Porro lex *naturalis* solet sub duplici aspectu considerari : t° quatenus esi *aeterna,* in mente Dei exsistens ; 2° quatenus est promulgata in tempore, et inexsistens creaturis. Lex divina *positiva,* quamvis lata sit per decretum quod ab aeterno exstitit, stricte tamen loquendo non dicitur aeterna ; quia, ut infra videbimus, non oamdem ac lex naturalis necessitatem aut immutabilitatem participat. Tractabimus igitur : 1° de lege *aeterna* et *naturali ;* 2·' de lege *positiva.*

Quae dicemus de lego naturali, diriguntur contra atheistas, materialistas et asseclas scholae sic dictae historicae, quae negat aliam dari legem, praeter positivam.

CAPUT I

De lege aeterna et naturali.

S. .Up/ionxus, I, n. 57 et 70 ; ed. G., I, p. 2C et 41 seqq. ; 11. Ap., I, 50 ; *Lhlluart,* Dis·». II, a. 2-4 ; *Gonet,* Clypeus Theol. Thom., tr. VI. disp. 3 ; *Leroy.* Religion des Primitifs *l'Htiby.* Christus, ou Manuel d'histoire des religions, ch. II ; *Janvier,* Op. vit., 1909, 2 cl 3 confér. : *Cathrnn,* Die Einhcit des sitlllchen Bewusslseins der Manscbheit (3 vol.) : *Aerlnye-Vamen,* I. n. 130 sqq ; Mc *Hugh-Callan,* I, n. 295 sqq.

Articulus 1.

De lege aeterna.

J14. — Definitio. Lex aeterna, lato sensu, definitur ab Angelico (1.2, q. 91, a. 1) : « Hatio ordinis rerum in finem ». Quo vocabulo *ordinis* comprehenditur omnis, qui in mundo habetur ordo, physicus nempe et moralis, naturalis et supernaturalis. Alio loco dicit *S. Thomas* (1.2, q. 93, a. 1) : « Lex aeterna est ratio divinae sapientiae, secundum quod est directive omnium actuum et motionum. »

Strictiori autem sensu, lex aeterna definitur a 5. *Augustino* (Contr. Faust., l. 22, c. 27) : « *Ratio divina vel* (i. e. *et) voluntas Dei, ordinem naturalem conservari jubens, perturbari vetans* L »

115. — Principia. I. Datur in Deo lex aeterna. Constat 1° Ex SS. Scripturis, praesertim *Prov.,* 8, 23 : *Ab aeterno ordinata sum,* etc., ubi, quae de sapientia dicuntur, ex DD. interpretatione, intelligenda sunt de lege aeterna, quae omnia regit et moderatur. Probatur 2° Ex ratione ; haec enim docet exsistere in mundo ordinem quemdam naturalem, seu *essentialem,* qui ex ipsis rerum naturis exsurgit, v. gr. inter Deum et hominem intercedere relationem Creatoris ad creaturam, Domini ad servum, etc. Porro, Deus *qui negare seipsum non potest,* necessario vult, ut hujusmodi a se constitutus ordo non perturbetur,sed servetur. Atqui,haec Dei ordinatissima immutabilisque voluntas legis aeternae nomen rectissime accipit *(Suarez,* de Leg., l. 2, c. 3).

116. — II. Lex aeterna, qua talis, non est lex proprie dicta, sed est ratio et fons omnium legum.

Dicimus 1° *Non est 1er proprie dicta ;* utpote non indicta subditis, qui ab aeterno non exstiterunt. Unde *S'. Alphonsus* cum Sylvio (I, n. 71) : « Lex aeterna, inquit, fuit ab aeterno lex materialiter, non formaliter, seu sub ratione legis actualiter obligantis 2. »

Alio loco (1, n. 70 ; cd. G., I, p. 41) S. Doctor ait : « *Le.r aeterna, respectu hominum, non est propria lex.* * Propria enim lex, quoad ipsos, est lex naturalis.

2° *Est ratio et jons omnium legum.* Omnis enim lex, sive divina sive humana, vim obligandi inde accipit, quod ordo, seu lex aeterna postulat,ut subditi Superioribus justa praecipientibus obtemperent.

Nec obstat, quod leges positivae, maxime leges humanat', sint mutabiles ; nam ipsa lex aeterna statuit, ut, pro temporum, locorum et personarum mutatis conditionibus, hae leges immutentur.

117. — III. Legi aeternae omnes res humanae, diverso licet modo, subjiciuntur. Etenim lex aeterna est ratio divinae gubernationis : quaecumque ergo divinae gubernationi subduntur, subjiciuntur etiam legi aeternae : huic proinde legi omnia subduntur.

| Xot.i in Dro le;eni aeternant non esse pros i teniiam. se | provi Icntlae quasi principium, ut ait > r/iom u, de Ver. q. ·» a. litu | Prdmmer affirmat legem aeternam esse Ioiem pmprb dictam (I. n l»9). \tvero. ut jam supra notavimus, minus recte Hle auctor mq ' dx et adite scriptoribus pro · it vesse de legis essentia quoad propriam suam vim.

Praedicta subjectio *duplici* contingit modo : uno in quantum lex aeterna participatur *per cognitionem,* qua menti quaedam icgula, quae est principium agendi, imprimitur; altero in quantum participatur *per naturalem inclinationem* creaturis inditam, qua moventur a divina providentia. Posteriori hoc modo irrationales creaturae subduntur ; creaturae autem rationales *utroque modo* subjacent. His enim inest tum quaedam legis aeternae notio, tum naturalis inclinatio ad id quod consonum est huic legi.

118. — *Adest tamen discrimen inter bonos et malos.* In *malis* inclinatio naturalis ad virtutem depravatur per habitum vitiosum, et ipsa naturalis cognitio boni in eis obtenebratur per passiones et habitus peccatorum. Subjectionis ergo modus in malis est imperfectus. In *bonis* autem subjectio invenitur perfectior ; quia, et supra cognitionem naturalem boni superadditur eis cognitio fidei et sapientiae, et supra naturalem inclinationem ad bonum superadditur eis interius motivum gratiae et virtutis. Apud malos tamen, quantum deficit ex parte actionis, suppletur ex parte passionis ; prout scilicet in tantum patiuntur quod lex aeterna dictat de eis, in quantum deficiunt facere quod legi aeternae convenit. Quisquis ergo ordinem non tenet, ordine tenetur. Cfr. *D. Thom.,* 1. 2, q. 93, a. 6.

Articulus II.

De lege naturali.

Tria hic consideranda veniunt, nempedegis naturalis : 1° exsistentia et objectum ; 2° promulgatio et cognitio ; 3° immutabilitas.

§ 1. De legis naturalis exsistentia et objecto.

119. — Definitio. Lex naturalis (quod et jus naturale dicitur) est ordinatio Dei ordinem naturalem servari juliens (et perturbari vetans) cognita per lumen naturale. — Est *ipsa lex aeterna*^ quatenus rationalis creatura illam participat. *S. Thomas,* 1. 2, q.91, a.2.

Ratio igitur humana non est fons legis, sed est facultas, qua lex cognoscitur. *(S. Alph.,* Dichiar. dei sistema, n. 19). Hinc proscripta fuit a Pio IX haec 3» Syllabi propositio : « Humana ratio, nullo prorsus Dei respectu habito, unicus est veri et falsi, boni et mali arbiter, sibi ipsi est lex, et naturalibus suis viribus ad hominum ac populorum bonum curandum sufficit. » Inde apparet, quam absonum sit istud absolutism! effatum : *Sic volo, sic jubeo, sil pro ratione voluntas,* si nempe absque resticliojie intplligalur..

120. — Divisio. In lege naturali distinguitur jus primarium et secundarium. *Primarium,* seu absolutum, dicitur illud, cujus materia connexionem habet immediatam cum Dei et hominis essentia ; ita ut, ne indirecte quidem, per additas circumstantias, mutari possit : v. gr. non pejerabis, non blasphemabis, non dices mendacium.‘ *Secundariam,* seu hypotheticum, illud est, cujus materia circa res creatas versatur ; quod idcirco a rerum domino, nempe a

Deo (vel etiam ab homine, pro indigentia boni communis), indirecte mutari potest : v. gr. non occides, i. e. auctoritate privata ; non facies furtum, i. e. quamdiu res aliena fuerit (cfr. *Suarez,* de Leg., l, 3, c. 13, n. 5).

121. — Principia. 1. Exsistit lex naturalis. Constat ex verbis Apostoli *(Rom.,* 2, 14) : *Cum enim gentes quae legem non habent* (i. e. Mosaicam), *naturaliter ea, quae legis sunt, jaciunt ; ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex : qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, el inter se invicem cogitationibus accusantibus aut etiam defendentibus,* in die cum judicabit Deus occulta hominum, secundum evangelium meum, per Jesum Christum.

122. — II. Objectum legis naturalis est id omne, quod rationali naturae ita convenit vel repugnat, ut ad ordinis conservationem, ab ipso naturae Creatore, necessario praecipiatur vel prohibeatur. .Aliis verbis : ad legem naturae pertinent omnia praecepta ad quae, ex rei natura et independenter a quacumque lege positiva, obligamur, ut fusius dicemus n. 295. I

123. Ordo igitur naturae in eo est, ul creatura rationalis debile se habeat erga Deum, erga proximum, erga seipsam et erga alias creaturas.

Er Ius infertur : 1° *Omnes actus virtutum* pertinent ad legem naturae, quatenus in genere sunt virtuosi : dictat enim ratio ut virtuose quisque agat, etiam in re mere licita et indifferenti. Si vero actus virtutum spectentur secundum se, et in propria specie, non sunt omnes de lege naturali. Haec enim *non praecipit* omnes actiones ordini conformes, sed eas duntaxat quae necessariae sunt ad ordinis conservationem, et quarum omissio est turpis. Sic, v. gr., quaedam virtutes, ut virginitas, sine peccato omitti possunt. Item mulli sunt actus virtutum, qui sunt per se meri consilii, et a lege positiva tantum praecipiuntur, ut abstinentia a carnibus, et similia. 5. *Thom.,* 1. 2, q. 94, a. 3.

2° *Omnia peccata* sunt contra legem naturalem, saltem reductive et mediale : quicumque enim positivum Dei aut hominis praeceptum transgreditur, eo ipso rationis ordinem violat, et legem subjectionis, quae a natura requiritur (cfr. etiam n. 316). 3

§ 2. De legis naturalis promulgatione et cognitione.

121. — Principia. I. Lex naturalis promulgatur et obligare incipit, statim ac homo usum rationis adipiscitur. Etenim lex naturalis exsurgit ex rerum essentiis, et ex divinis perfectionibus : ergo, statim

ac homo, ratione utens, Deum et essentiales ad eum relationes cognoscit (quod est ratione uti), cognoscit legem naturalem, ipsarnque observare tenetur. Donec autem rationis usus adsit, lex naturalis solum in *aclu primo* promulgata remanet, per connaluralem habitum primorum principiorum (cfr. IL Ap., I, 53).

125. — *Ex his colliges :* 1° Cum legis naturalis promulgatio per lumen rationis innotescat, eo ipso humanae rationis imperfectioni obnoxia est. — Hinc, ut lex integre, facile, absque dubitatione atque errore cognosci possit, alia haecque perfectior promulgatio moraliter necessaria est ; quae fit, tum persupernaturalemDei revelationem, tum etiam per infallibile Ecclesiae magisterium.

2° Promulgatio quae obligat (in actu secundo) fit quando creatura cognoscit praeceptum lumine rationis, aut illud audit ab Ecclesia, velQi sapientibus, qui eam docent. » (II. Ap., I, 50.)

3° *Peccant, qui amentes, vel pueros nondum rationis compotes, inducunt ad aliquid, quod est contra jus_ naturae* (II. Λρ., II, 36). Pueri enim et amentes, quamvis formali ter peccare non possint, in actu tamen primo legibus naturae subjacent. Unde blasphemia, v. gr., aut actus turpis, est in ipsis peccatum materiale ; et hujus reus est formaliter, qui eos ad tale factum cogit, vel adhortatur. Quoad peccata *operis,* nulla difficultas. Quoad peccata *oris,* vel hujusmodi. (piae requirunt advertentiam, scientiam, dicendum quod, si peccatum deesl ex capite delicti ad quod isti inducuntur, adest tamen ex capite pravi habitus qui amentibus ingeritur, vel ex capite scandali. Cfr. *Reuter,* .Xeo-Conf.. p. 100.

126. — 11. Semper sufficienter promulgatur lex naturalis, quoad prima principia ; ignoratur aliquando, quoad propinquiores conclusiones ; saepe ignoratur, quoad conclusiones remotas. Ita communiter contra traditionalistes et rigoristas.

Admissa autem *ignorantia facti,* qua nempe homo generaliter legis conscius, ignorat hoc vel illud sub lege contineri, vel ad hoc non advertit, quaestio jam fit de ignorantia */uris,* i. e. obligationis.

Sub hoc respectu dividuntur legis naturalis praecepi a in *triplicem classem* (II. Λρ., I, 5).I·Pη'/ηα complectitur universalia morum prim·ipia quae ex se sunt nota, et a synderesi dictantur : v. gr. « bonum est faciendum, malum vitandum ; quod tibi non vis fieri, alteri nc feceris. « Haec principia minime ignorari possunt ab homine rationis compote, et sunt in unoquoque indelebilia.

liSecunda comprehendit conclusiones immediatas, cum modica consideratione a primis principiis deductas, qualia sunt pleraque Det alogi praecepta. De his non datur ignorantia invincibilis, nisi in rudibus el ad breve tempus, vel nisi addita circumstantia apparenter cohonestante v. gr quoad mendacium officiosum. Ratio est quia talia ipso naturae lumine omnibus innotescunt nec implicatum ratiocinium exposcunt, quod tamen pro casu deficere potest, v. gr. apud incultas gentes. —*J'ertia* se extendit ad^conclusiones mediatas seu remotas, quae, per subtiliorem discursum, a Decalogi praeceptis deducuntur ; ut sunt praecepta de non ineundis contractibus usurariis, de vitandis quibusdam scandalis, et similia. Haec utique invincibiliter el inculpabiliter ignorari possunt, et saepe ignorantur etiam a sanctis et doctis viris, ut lucu·

lenter probatur ex tot tantisque controversiis, quae inter ipsos doctores in omni re exstiterunt (vide «9. *Alph.,* I, 174).

Novit quisque textum 5. *Augustini* (de Serm. Doni, in monte, 1. I, c. 16, n. 50; Aligne, P. L. 34, 1254), ubi dubium occurrit, utrum uxor, consentiente marito, in quibusdam adjunctis, adulterium patrare debeat. Sic etiam possunt liqui, saltem ad tempus, credere divortium civile vincula matrimonii dissolvere, vel, in locis ubi permittuntur meretrices publicae, ad hoc devenire ut admittant fornicationem haud esse tam magnum crimen. Cfr. *Génicot-Salsmans,* I, η. 87 ; *Cathrein,* Philos, mor., n. 231 seqq.

§ 3. De legis naturalis immutabilitate.

127. — Principia I. Lex naturalis nulli proprie dictae mutationi subjacet. Et re quidem vera, legis mutatio fit vel ab intrinseco, vel ab extrinseco. Fit *ab intrinseco,* quando lex, antea rationabilis atque ad commune bonum utilis, irrationabilis postea evadit ac noxia ; fit *ab extrinseco,* quando legitimus Superior vel in ea derogat, vel eam totaliter abrogat, vel demum subditos ab ea dispensat, .lamvero :

1° Lex naturalis non potest mutari *ab intrinseco ;* nam lege naturali praecipiuntur quae ex essentialibus hominis relationibus necessario dimanant, vetantur quae iisdem essentialibus relationibus sunt omnino opposita. 2° Mulari non potest *ab extrinseco,* ne auctoritate quidem Dei Supremi Legislatoris. Deus enim non potest velle rerum naturam, et nolle ea quae inde necessario consequuntur, quia « negare seipsum non potest ». (2 *Tini.,* 2. 13.)

128. — 11. Lex naturalis subjacet mutationi improprie dictae. Haec enim mutatio fit sive per *additionem,* cum nempe legi nova lex superadditur ; sive per *subtractionem* materiae, quando scilicet id, quod erat materia legis, desinit esse ejusdem legis objectum, ob quamdam advenientem circumstantiam, quae illud mutat. Jam vero:

1° Lex naturalis mulari potest *ner additionem.* Et revera multa ipsi addita sunt praecepta per leges positivas, sive divinas, sive humanas, praesertim in materia contractuum.

2° Mutari etiam potest *psr materiae subtractionem,* vel potius *mutationem,* in iis praeceptis nempe, quorum materia subjicitur Dei vel hominis dominio. Sic, v. gr., legi naturali materia subtracta fuit, quando Deus Abrahamo praecepit ut filium suum immolaret, vel Hebraeis spolia Aegyptiorum concessit, aut praeceptum dedit Chananaeos exterminandi. Idem fit, quando Deus, vel Ecclesia, nomine Dei, dispensat in votis aut juramentis.

129.— Coxclisioxes. Minus recte dicitur legem naturalem *cessare,* habere exceptionem, causam excusantem vel interpretationem admittere, quando, *mutatis circumstantiis,* eamdem non amplius parit obligationem (1, 174). Sic, v. gr., fraternae correctionis obligatio non cessat quamvis non obliget hic et nunc, si nullus emendationis fructus speratur. Semper etiam urget obligatio reddendi depositum, servandi secretum, quamvis, si grave inde innocenti vel reipublicae damnum immineat, talis vel talis ab hac obligatione immunis fiat, ut dicemus n. 216.

CAPUT II

De lege divina positiva.

Christ. Pesch, Praei. Dogm., t. 5, n. 455 ; *Lehmkuhl,* I, n. 291 ; *Tanquerey,* II, n. 234 ; *Piscctla,* Thcol. inor., n. 287 ; *Génicot-Salsmans,* I, n. 89 ; *lluby,* Christus, ch. XV seqq. ; *Janvier,* Op. cit., 1909, 5' et 6e confér. ; *Ετη. Müller* (10 ed.), I, § 36 sqq. ; *Merhelbach,* I, n. 300 sqq.

130. — Definitio. Lex divina positiva est lex a Deo, ut auctore gratiae. *Ubere et exterius data,* quae hominem dirigit ad finem supernem acceptae et conservatae. *Reuter,* P. I, n. 138, 2°, fin.

Lex hujusmodi, juxta *D. Thomam* (1. 2, q. 91, a. 4) est necessaria ad directionem vitae nostrae ; tum propter insufficientiam legis humanae, et etiam legis naturalis ; tum maxime propter destinationem hominis in finem supernaturalem.

Atque hinc est, quod lex Dei positiva in omni naturae humanae statu reperiatur. In statu *innocentiae,* matrimonium, hocque unum et indissolubile, a Deo positive institutum est ; insuper primis parentibus lex data est de non comedendo fructu arboris scientiae boni et mali. In statu *naturae lapsae,* ab Adamo usque ad Moysen, fuit tum lex prohibens usum carnis cum sanguine, tum lex imponens familiae Abrahae circumcisionem. Hinc, quando dicitur tunc duntaxat fuisse *legem naturae,* sensus est, quod non fuerint leges illae multae, per Moysen promulgatae, et litteris consignatae ; sed paucae, per traditio-

Divisio. Duplex potissimum distinguitur lex Dei positiva, nimirum : lex vetus Mosaica, et lex nova seu Evangelica.

I. De lege Mosaica.

131. — Lex Mosaica est lex supernaturalis, a Deo per Angelos data, et per Moysen promulgata, ut populus Israëliticus, in Christi honorem, peculiariter sanctificaretur et disponeretur ad ipsius adventum. — Character hujus legis fuit *particularis,* ut constat ex Sacris Scripturis, praesertim ex Epistola S. Pauli *ad Galatas,*

1° Triplici^ generis orant praecepta Mosaica, nempe moralia, caeremonialia cl judicialia?'Praecepta *moralia* ordinabant hominem ad Deum, ad semetipsum, et ad alios. Haec, si circumstantiam Sabbati excipias, prorsus eadem sunt ac praecepta legis naturae? Praecepta *caeremonialia* ad externum Dei cultum spectabant. Omnes caeremoniae mysteria novae legis figurabant, et versabantur circa sacrificia, Sacramenta, res sacras et observantias legales. Praecepta *judicialia* relationes hominum inter se dictabant, et definiebant quo modo justitia exercenda esset erga principem, concives, domesticos et alienigenas.

2° Lex vetus, quoad moralia, *manet in aeternum ;* quoad cetera vero, quae respiciebant solos Judaeos, post mortem Christi (vel certe post Pentecosten) est *abrogata* et *mortua.* Primum patet ex eo, quod illa praecepta ad legem naturalem pertinent, et quod a Tridentino (Sess. VI, c. 19) definitum est Chri-

stianos decem praeceptis adstringi. Secundum constat ex tota Epistola s. Pauli *ad Galatas,* et ex constanti Ecclesiae doctrina. *Mortifera* est lex velus (sub peccato ergo mortali prohibita) solum quoad *cacremonialia,* utpote timiin ista Messiam *venturum* significabant. Attamen, probabiliter, non vxstilit prohibitio definitiva ante promulgationem sufficientem Evangelii in populo judaico, i. e. ante destructionem urbis Jerusalem 1.

11. De lege Evangelica.

132. — Lex Evangelica, seu nova, est lex supernaturalis per se justificative, a Christo condita, ab Apostolis promulgata, obligans omnes homines usque ad finem saeculi. — Ejus character est ergo *universalis.*

Dicitur 1° *nova,* tum respectu ad legem veterem, tum quia renovat hominem per gratiam ; 2° *a Christo condita,* non scripta, .sed oretenus data, el deinde tum per Scripturam, tum per Traditionem transmissa ; 3° *ab Apostolis promulgata,* et quidem sollemniter, die Pentecostes, et dein successive per totum orbem terrarum divulgata ; 4° *per se justification ;* nam sacramenta 'X opere operato producunt justitiam perfectam, et non tantum justitiam legalem ; 5° *obligans omnes homines usque ad finem saeculi ;* quia nemo, nisi per ipsam, aeternam salutem consequi potest. Him·, omnes non baptizati, *.aatim ac in ipsius sufficientem notitiam deveniunt,* eam amplecti tenentur.

133. Principia. 1. Lex Evangelica est vera lex, continens praecepta, tutu sacramentalia. tum moralia 2. 1° *Est vera* /r.r, ut constat ex verbis Christi *(Matth., 28) : Euntes, docete omnes "entes,... docentes cos servare omnia quae mandavi vobis.* Constat etiam ex Concilio Tridenlino, Seas. VI, ran. 19, 20 et 21. 2° Continet *praecepta sacramentalia,* seu ad cultum pertinentia, i. c. sacrificium N. L. et sacramenta. · 3° Continet *praecepta moralia,* et quidem dupliciter: *a)* Alia pertinent ad *essentiam perfectionis Christianae,* et spectant ad opera directe ad salutem necessaria, ut notat *S. Thomas* (I. 2, q. 108, a. 1). Haec Christus, ex lege veteri, renovavit, confirmavit, perfecit atque a Judaeorum erroribus vindicavit3, *b)* Alia pertinent ad *integram perfectionem,* el respiciunt eos qui arctiori modo Christo conjungi cupiunt.

\d legem novam ergo pertinent etiam <"\sii.ia faaxgelica, mm in eo sensu quod sint obligatoria, sed quod ipsa conjunclim cum praeceptis *jus divinum* constituunt ; quod jus a nulla humana potestate impugnari potest, nec tolli, nec immutari (vide n. 2132).

Xrmo non novit S. Petram adhuc pennhi^e ritus judaco% et S. Paulum in discipulo Iiiu o Uh o circumcisionem perfecisse. C(r. GaL I, 2, ·, *Act.t* 10, 3. — Ecx nova non directe ' t expre'M continet praeopta *judicialia* Docet tamen adesse Iu Ecclesia hicrarchiani, cui otunes m wbdere dcbrnt, rt sic indirecte H judicialia In >e complectitur.·- 'Vide S.Alpb. £ond .imnilr drlta dlv. Provldrnza, P, II, c. I, n. 4-12.

131. — II. Lex Evangelica est perfecta, neque alia perfectior in ejus locum successura est. Ita omnes cum *S, Thoma* (1.2, q. 106, a. 4). Constat ex verbis Domini *(Luc.,* 21, 33) : *Coelum el terra transibunt, verba autem mea non transibunt ;* et ex *Matth.,* 28, 20 : *Ecce. ego vobiscum sum usque ad consummationem sacculi.* Xihil sane potest esso lini ultimo propinquius (piam quod immediate in finem ultimum introducit ; hoc autem facit nova lex.

Hinc, merito damnata est in Syllabo haec 5ft propositio : · Divina revelatio esi imperfecta, et idcirco subjecta continuo et indet inito progressui, qui humanae rationis progressioni respondeat. »

135. - Quaeritur. *Utrum S. Pontifex in jure divino positivo dispensare possit ?* Duplex distinguitur jus divinum /Ailiud quod obligat immediate et per se, independenter ab omni praevio consensu voluntatis hominis (v. gr. leges non pejerandi, servandi materiam et formam sacramenLorum) ;^iliud vero est quod versatur cire,a pacta et obligationes quae per humanam voluntatem introducuntur (v. gr. lex standi promissis).

Quibus praenotatis, dicimus cum Λ'. *Alphonso* (VI, n. 902, 1101, 1119 ; H. Ap. II, 56 seq.) :

P Certum est Papam dispensare posse in jure divino quod oritur *a voluntate huinana,* ut. in volis et juramentis ; tunc enim, licet ipse non auferat naturalem obligationem fidelitatis erga Deum, ex parte tamen Dei remittit obligationem ipsi factam, et declarat Deo esse placitum ut votum, vel juramentum, non servetur. Est igitur obligatienis *condonatio,* potius quam dispensatio. Usus tamen vocis retineri potest, eo quod S. Pontifex tanquam fidelis *dispensator,* in persona Dei, determinat quid sit Deo acceptum. Ha communiter cum ‹Ś'. *Thoma* (ap. *Sanchez,* de Matrim., 1. 8, disp. 6, n. 2).

2° Communior et probabilior sententia negat Papam posse dispensare in iis quae sunt de *absoluto jure divino,* i. e. quae ex solo divino arbitrio derivantur. Hoc aperti· «locet \ngelicus (1. 2, q. 97, a. i, ad 3) : « In praeceptis juris divini, quae sunt a Deo, nullus potest dispensare nisi Deus, vel is cui ipse specialiter commit teret. » Haec autem specialis commissio, pergit .Ç, *Alphonsus* (1. c.), non habetur ex verbis : *Quodcunuyic ligaveris,* etc. , tanto magis quod hujusmodi dispensationes in jure divino essent nocivae unitati el stabilitati Ecclesiae. »

3° Valde probabiliter dicunt (Doclores), Pontificem posse in aliquo « usu particulari non jam dispensare, sed *declarare,* qua Doctorem Ecclesiae, quod jus divinum non obliget1. Ratio, quia haec potestas est. necessaria propter humanarum rerum varietatem : alias, Deus bono regimini Ecclesiae non satis providisset ». Consentiunt *Suarez,* de Leg., I. 10, c. 0, n. 7, 9 seqq. ; *Bened XI* F, ‹l Synodo, I. 7, c. I, n. 7 ; et moderni auctores, ut *Acrtnys-Damen,* I. n. 139 (p. 97) ; *Merkclbach,* I, n. 322, *c.*

1 Ita, v. gr., in quaestione de residentia Episcoporum, quae ‹'*l d‹· jure divino, SS. ‹'‹:. declaraverunt quae causae a praedicta lege excusare valerent.

DISSERTATIO II

DE LEGE HUMANA

Notiones praeviae.

136. — Definitio. Lex humana ea est, (piae ab hominibus curam communitatis perfectae habentibus in bonum subditorum fertur.

Necessaria est legum humanarum institutio, pluribus de causis Qprimum, ut bonum ipsi communitati proprium promoveatur (ad hoc enim leges principaliter et per se ordinantur) ; deinde, ut lex divina melius cognoscatur ; postremo, ut sanctione temporali corroborata perfectius observetur (5.|7'Aom., 1.2, q. 95, a. Ii.

Divisio. Lex humana alia est ecclesiastica, alia civilis, alia gentium.

Lex_*£££Î£sigsUça* fertur ab Ecclesiae rectoribus, vi illius, quae divinitus concessa est, jurisdictionis : haec spiritualem imprimis ac supernaturalem subditorum felicitatem respicit.

Lex *civilis* statuitur a praesidibus seu proceribus societatis civilis, vi jurisdictionis saecularis ac naturalis, et spectat ad felicitatem subditorum temporalem.

Lex *gentium* ea est, quae consensu omnium gentium condita ac recepta est. Dicitur etiam /us- *internationale,* — Hoc porro jus est : vel *primarium,* quo nomine designatur ipsum jus naturae accomodatum gentibus, v. gr. non est agendum bellum injustum ; vel *secundarium* et strictiori sensu acceptum, (pio nomine illa indicantur quae, usu et consuetudine gentium, ob communes necessitates mutuasve relationes, fuerunt adoptata L

Ita juris gentium censentur esse plura, quae sancita sunt debello modoque bellandi; item,receptio atque inviolabilitas legatorum.commercium litterarum, liber mercatus cum alienis nationibus, et similia. Hodie accedit communiter prohibitio omnis servitutis stricte dictae ; prohibitio laedendi bona privata in bello, nisi forte quaedam excipiantur in bello navali ; libera in quovis mari navigatio (cfr. *Lehmkuhl,* I, n. 287).

Praetermissa jam omni alia disputatione de jure gentium, utpote a nostro scopo aliena, disseremus de celeris legibus humanis. — Ut x ero rerum ordo servetur, agemus : 1° de institutione legum : 2° de earum promulgatione ; 3° dc interpretatione legum ; 4° de obligatione legis ; 3° de causis obligationem legis tollentibus ; 6° de causis tollentibus ipsam legem.

l Ponunt confern *Suarez,* de Lez. I. L c 17-20 . Kenridt. Theol. mor. tr. V dr jure genuum Instlt. Ethira· . L 3 per totum *Cathrem,* MoralphiL I, 8 B. 6 K. ; *Phihppu Uar* t ». Instil jiir. cm. l n. Is ą. ubi et Uni variae definitione et opiniones· de Jure genuum br»-viter proponuntur.

CAPUT I

De legum institutione.

S. *Alphonsus,* I, n. 104 ; ed. G., I. p. 83 ; Wemz, Jus Decret., II, n. 755; Janvier, Exposition de la Mor. catti., 1909, 4 confér. : *Marolo,* Instit. I, n. 177 sqq. ; *Michiels,* Nonnae general. I, p. 217 sqq. ; Van *Hove,* de legibus cedes, η. 169 sqq. ; *Merhelbach,* I. n. 324 sqq. ; *Items,* Inst, canon, n. 22, II et 33.

137. — Leges instituuntur *in actu primo,* ita ut possint obligare, quando statuuntur ab ipso legislatore ; *in actu secundo* el efficaciter, ita ut hic et nunc obligent, quando promulgantur. Hic de prima tantum institutione.

Porro lex humana, ut obligare possit, debet ferri ab habente potestatem, in subditos, de materia possibili et conveniente. Dicendum igitur venit : 1° de *legifera potestate ;* 2° ile legis *materia* seu objecto. De *subjecto* vero.agetur in c. IV, ubi de obligatione legis (n. 193 seqq.).

Articulus I.

De legifera potestate.

138. — Notiones. Potestas legifera *esi auctoritas legitima ferendi le2es.* Est species quaedam jurisdictionis, cujus notio igitur esi praemittenda.

Jurisdictio (a jure et dicere) est facultas alicujus habentis publicam auctoritatem et eminentiam super alios, ad eorum regimen et gubernationem. Jurisdictionis igitur est omnis actus quem Superior ex *publico* munere exercet, ut leges condere, in iis dispensare, judicare, punire, etc. *(Polman,* 1. 2, η. 495).

Divisio. 1° Jurisdictio, in genere, dividitur in *civilem* et *ecclesiasticam.* Prior versatur circa causas saeculares et temporalem reipublicae gubernationem. Posterior respicit, causas pertinentes ad Dei cultum et bonum spirituale.

Jurisdictio ecclesiastica dupliciter subdivilur (cfr. can. 196) :

a) Ratione oimixis, est vel juris divini, vel juris mere ecclesiastici. Est juris *divini,* si concessa est immediate a Deo, ut potestas Romani Pontificis ; aut saltem si divinitus instituta esi, ut potestas Episcopi. Est autem juris *mere ecclesiastici,* si data est ex ordinatione Ecclesiae, v. gr. per legem aut privilegium, ut auctoritas Praelati regularis, Vicarii generalis, etc. — *b)* Ratione objecti, est fori interni vel externi.''.lurisdicjio *fori interfit* (seu conscientiae) pro objecto habet causas quae respiciunt relationes hominis ad solum Deum, v. gr. absolvere a peccatis, dispensare in volis, etc. Ordinatur primario et directe ad individui commodum et gubernationem, sive in foro poenilenliali sive extra illud exerceatur. .l urisdictio *Jon externi* pro objecto habet causas quae respiciunt hominis relationes ad externam Ecclesiae communitatem, v. gr. conferre beneficia, dispensare in publica irregularitate. Ordinatur primario et directe ad bonum communitatis.

2° Datur jurisdictio *contentiosa* seu judicialis, et *voluntaria* seu exlrajudicialis, ut habetur ex can. 201.

Prior ordinatur ad lites dirimendas et stricte juxta regulas jure praescriptas exerceri debet. Illius est definire causas civiles et criminales, quae proprium sibi tribunal expostulant, poenas decernere, etc. *Contenliosa* appelatur a contentione partium.' *Posterior* spectat ad ordinariam gubernationem et cum aequitate exerceri debet. Hujus est legitimate, adoptare, dispensare, officia et beneficia conferre, etc. Haec etiam extra proprium territorium, plerumque valide, imo et licite exerceri potest. Contentiosa autem generalim non potest in alieno territorio exerceri, nisi in casibus jure contentis.

3° Habetur jurisdictio *ordinaria* et *delegata,* et quidem in utroque foro (cfr. can. 197, 202).

a) jurisdictio *ordinaria* est illa,quae ipso jure adnexa est officio, v. gr. jurisdictio Episcopi, etc. Potest esse sive propria, sive vicaria.vDe/egato jurisdictio est ea, quae non ex officio aut nomine proprio alicui competii, sed legitime committitur ah habente ordinariam. Ei, (pii se delegatum asserit, incumbit onus probandae delegationis (can. 200, § 2).

b) In jure, nomine *Ordinarii* in.telligunlur, nisi quis expresse excipiatur, praeter Romanum Pontificem, pro suo quisque territorio Episcopus residentialis, \bbas vel Praelatus *nullius* eorumque Vicarius generalis, Administrator, Vicarius et Praefectus Apostolicus, itemque ii qui praedictis deficientibus inierim ex juris praescripto aut ex probatis constitutionibus succedunt in regimine; pro suis vero subditis Superiores majores in Religionibus clericalibus exemplis (can. 198, § 1). Nomine autem *Ordinarii loci,* seu *locorum,* veniunt omnes recensiti, exceptis Superioribus religiosis (i6., § 2).

r) Nomine Superiorum majorum in Religionibus veniunt : Abbas Primas, Abbas Superior Congregationis monasticae, Abbas monasterii sui juris, licet ad monasticam Congregationem pertinentis, supremus Religionis Moderator, Superior provincialis, eorumdem vicarii aliique ad instar Provincialium potestatem habentes (can. 488, 8°).

His de jurisdictione praemissis, loquamur : 1° de auctore legis *ecclesiasticae ;* 2° de auctore legis *civilis.*

§ 1. De auctore legis ecclesiasticae.

139. - Pri>cipia. I. Papa potest ferre leges pro toto orbe Christiano. De fide est enim Romanum Pontificem habere exjuro divuio in Ecclesia jurisdictionem supremam, universalem et immediatam. Est totius Ecclesiae caput, omnium Christianorum Pater et Doctor. et ipsi, in B. Petro, pascendi, regendi et gubernandi universalem Ecclesiam a D. N. .l. Ghr. plena potestas tradita est. » Ita, post Florentinum, Concilium Vaticanum (Sess. 4, c. 3) et novus Codex, (can. 218).

140. — Romanus Pontifex ordinarie condit et promulgat sua

Decreta per *Romanas Congregationes* Hoc autem, breviter notandum est :

1° Rom. Congregationum Decreta, si excipias legum declarationes comprehensivas (cfr. infra n. 1G8), non acquirere juris robur, nisi suprema S. Pontificis confirmatio et promulgationis jussio accesserint. Confirmatur aperte in novo Codice, can. 244, § 1 (vide et can. 17, § 2), quod ideo valet etiam pro Decretis a S. C. Rituum publicatis. Vide etiam dicenda n. 109.

2° Curia Romana constat S. Congregationibus, Tribunalibus et Officiis. S. Congregationes numero sunt undecim, videlicet : Congregatio S. Officii, Congr. Consistorialis, Congr. de disciplina sacramentorum, Congr. Concilii, Congr. negotiis Religiosorum praeposita, Congr. de Propaganda Fide, Congr. S. Rituum, Congr. Caeremonialis, Congr. pro Negotiis extraordinariis, Congr. de Seminariis et Universitatibus studiorum, et denique Congr. pro Ecclesia orientaliß.

3° *Sede vacante,* S. Collegium et Curia solis gaudent facultatibus ordinariis, quibus tamen uti nequeunt in casibus gravioris momenti, nisi ex commissione S. Collegii. Aliae vero facultates, v. gr. facultates *speciales,* vel illae ante quas *verbum cum SSm0* fieri debet, non remanent. Ita statuit Constit. *Vacante Sede Apostolica* Pii X, quam confirmat can. 241 novi Codicis.

111. — II. Episcopus, modo sit canonice institutus et canonicam possessionem suae Sedis ceperit, potest ferre leges pro sua dioecesi. Dissident quidem Doctores de hujus potestatis origine, *nec Tridentinum* voluit controversiam dirimere.

Alii cum Vasquez contendebant eam a Christo *immediate* ad Episcopum derivari ; alii vero cum S. Thoma et S. Antonino dicebant eam derivari solum *mediate,* et communicari a Summo Pontifice. Hodie multo communior evasit secunda sententia. Ipse Pius VI, in Brevi ad Episc. Motulen. 16 Sept. 1788, asserit : « dignitatem episcopalem quoad ordinem immediate esse a Deo. et quoad jurisdictionem ab Apostolica Sede ».

Novus autem Codex (can. 329,335) haec statuit : « Episcopi sunt Apostolorum successores atque ex divina institutione peculiaribus ecclesiis praeficiuntur, tpias cum potestate ordinaria regunt sub auctoritate Rom. Pontificis. .Ius ipsis et officium est gubernandi dioecesim... cum potestate legislativa, judiciaria, coacliva ad normam ss. canonum exercenda. »

142. — *Quoad Episcoporum ordinationes seu statuta,* quatenus ex legifera potestate ortum ducunt, de se robur ligandi obtinent etiamsi extra synodum et non audito ÇâjâLuhlcondantur. Dicitur enim can. 362 : « Unicus est in synodo legislator Episcopus, ceteris votum tantum consullalivum habentibus. Unus ipse subscribit synodalibus constitutionibus ; quae si in synodo promulgantur, eo ipso obligare incipiunt, nisi aliud expresse caveatur. »

&Archiepiscopi ct Patriarchae leges ferre nequeunt in diocesibus suffraganeis, nisi ex consuetudine id habeant. Possunt tamen lites ex eis ad se delatas dirimere (cfr. can. 274, 7° et 8°).

1 Praesertim quoad decisiones *ad doctrinam perlinentes,* potestas legifera SS. CC. adstrui et vindicari debet. Ita Pius IX, die 21 Dec. 1863 *(J)enz.tn.* 1537). Cfr. Epistolam Leonis XIII 1 Jun. 1889 *(A. S.* S., 21, p. 709). — Can. 7 statuit : nomine S. Sedis generaliter venire S. Congregationes, Tribunalia et Olilcia romana. — 1 Haec Congregatio constituta fuit die 1 Mali 1917 (A. A. S. IX, p. 529),'De Curia Romana agit *Codex* (can. 242 seqq.)· Vide *Haus,* Instil, canonicae (n. 85 seqq.).

Nihil agere valent Episcopi contra jus commune ; suas vero leges, item leges communes sanctione munire ipsis jure licet (can. 335. § 1,2221). De casu autem speciali dispensationis agemus n. 234, II.

143. — III. Concilia oecumcnica pro tota Ecclesia, plenaria pro natione, provincialia pro tota provincia. leges possunt condere. Ratio est, quia haec Concilia vel auctoritate Pontificia vel statuente jure congregantur, ut patet ex can. 222 et 281, 291 (vide etiam *S. Alph.* I, 121).

In *synodo dioecesana,* ut diximus, potestas leges ferendi competii episcopo.

144. — IV. Capitulum cathédrale, sede vacante, gaudet potestate legislative. In locum enim Episcopi succedit (I, 104). Verumtamen cum jurisdictio, in plures divisa, difficulter exerceatur, Concilium Tridentinum jussit., ut, *inIra octo dies* a cognita sedis vacatione, Capitulum eligat *Vicarium capitularem,* in quem omnis jurisdictio,, sive ordinaria, sive a jure delegata, irrevocabiliter transferatur. Can. 432, § 1.

115. – Sede autem vacante, nec Capitulum, nec Vicarius capitularis possunt *statuta dioecesana* abdere. Can. 435, § 3. Possunt in eis solummodo dispensare, vel eorum suspendere exsecutionem. Episcopali sede vacante, ait *Innocentius III* (Decret., l. 3, til. 9, c. i), non debet aliquid innovari. » Idem affirmat canon 436 : «Sede vacante, nihil innovetur. »

146. — V. Gaudent denique potestate legifera personae, quibus a S. Pontifice jurisdictio fori externi communicata est, juxta statuta ac legitimas consuetudines. Ita Praelati, qui jurisdictionem *quasi episcopalem* obtinent, v. gr. Abbates et Vicarii Apostolici. Item, *Praelati regularium,* intra limites suae jurisdictionis, veras leges, seu statuta perpetua, condere possunt, sive in Comitiis generalibus Ordinis, sive alio modo, juxta proprias, a S. Sede approbatas, constitutiones (cfr. can. 294, 323, § 1).

117. *Parochi* non habent fori externi jurisdictionem proprie dictam, ideoque non possunt, ne ad abusus quidem tollendos, leges ferre, poenasve decernere. Hinc si externo et judiciali adjumento ipsis opus est, debent recurrere ad Episcopum [*]

Nec similiter leges proprie dictas (erre possunt *Abbatissae,* aut *Superiorissae* monialium. Possunt tamen, pro recta monasterii gubernatione, dare praecepta ; imo ad ea observanda sub gravi obligare (I. 104 : IV, 52).

[*] Confer Tridentinum. Ses- -i. c I, de re(. Matrim. — Nec a lege generali Ecclesia nec a lege peculiari dioecesis parochi dispensare valent, nisi quando expresse potestas eisdem, concha ŧ ut ĉlari verbis id explicite enuntiat canon 83<de Juribus parochi, confer *Ilaus,* Instil, canon η. I&5. II).

§ 2. De auctore legis civilis.

148. — Principia. I. Principes et legislatores saeculares habent a Deo potestatem imperandi et leges ferendi, circa res temporales et civiles. Haec propositio, teste Suaresio, est de fide, vel saltem fidei proxima (de Leg., l. 3, c. 5, n. 1).

Probatur 1° Ex epistola S. Pauli ad Romanos (13, 1) : *Non est potestas nisi a Deo... Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.* Reges ergo sunt *ministri Dei (Rom.,* 13, 14), non ministri aut mandatarii multitudinis.

2° Ratione. Societas civilis emanat ab Auctore naturae, i. e. a Deo. Jamvero, ut societas quaedam subsistere possit, *necessarict* est in ea aliqua suprema auctoritas, quae sit unitatis politicae fundamentum, seu principium (1, 104). Cfr. Encyclicam *Diuturnum* Leonis XIII, 29 Junii 1881.

Recte ergo *S. Alphonsus* (II. Λρ., XIII, 13) : « Falsum est omnino in communitate subditorum quamdam esse auctoritatem *superiorem* et a principe *independentem,* ita ut, casu quo princeps perverse regnum gubernet, tota communitas eum regno et vita spoliare possit. » Hic error damnatus est a Pio IX (Syll., n. 63) et a Pio X, in litteris contra Sillonistas (.4. *A. S.,* II, p. 615).

149. — 11. Potestas civilis est a potestate ecclesiastica omnino distincta; ei tamen sub aliquo respectu est surbordinata. Propositio certa et communis.

Potestas civilis : 1° Est *distincta ;* constat ex verbis Domini *(Maith.,* 22, 21) : *Reddite ergo quae sunt Caesaris, Caesari ; et quae sunt Dei, Deo.* Distinctio autem habetur, non solum quoad originem et formam regiminis, sed praesertim quoad finem proximum utrique proprium. 2° list *subordinata* sub aliquo respectu, ratione scii, *potestatis indirectae Ecclesiae in Statum '.* « Potestas saecularis, ait 5. *Thomas* (2. 2, q. 60, a. 6, ad 3), subditur spirituali, sicut corpus animae. » Ratio hujus subordinationis est ipsa subordinatio, quam finis secundarius necessario habet ad finem ultimum, i. e. subordinatio felicitatis terrenae, quam societas civilis proxime intendit, ad felicitatem coelestem, (piam proxime intendit Ecclesia, et ad (piam reapse perducit. Aide Encyclicas *Immortale Dei* Leonis XIII (I Nov. 1885) et *Dieini illius Magistri* Pii XI, 31 Dec. 1929 *(A. .1.5.* XXII, 1930, p. 49).

l De vera, ratione hujus subordinationis et de potestate indirecta Ecclesiae in res temporales plura invenies apud Rausf Instit. canon, n. 25 (p. 22 seqq.).

150. Civilis potestatis est, *assecutionem finis ultimi* ad quem ipsa remote ordinatur, nunquam impedire, religionem tueri, et bonum morale communitatis prcmovere. Dum ipsa leges condit vel exsequitur, ponit necessario actus morales, in quibus (si de Christiano legislatore agatur) Ecclesiae subditur, non secus ac homines privati. Quare nonnullis in adjunctis « Summus Pontifex potent abrogare et corrigere leges civiles aliorum principum, si opponantur aequitati » (I, n. 104), et leges sic correctae et abrogatae non amplius obligant in conscientia (I, n. 106).

151. QuaCfdta. L *Quinam sunt homines, quibus de facto potestas legifera inhaereat*Id omnino pendet a politici regiminis forma et a « Constitutione p variarum nationum.

11. .In *etiam tyranno obediendum est?* Distinguamus :

1° Si tyrannus est negimixe tantum i. e. si regnum, quo legitime potitur, perverse regit et opprimit, ipsi profecto in licitis obtemperandum est : ut constat ex dictis n. 118. *Quodsi regimen principis esset excessive injustum et tyrannicum, nec auxilium humanum haberi posset,* recurrendum est, inquit .S'. *Thomas* (de Regim. Prine., l. 1, c. 6), ad regem omnium Deum, qui est adjutor in opportunitatibus.

Si tyrannus est iitii.o (seu usurpator), in ipso *invasionis actu* non est illi obtemperandum, nec licet eum factis agnoscere aut juvare, ut in sua possessione stabiliatur. Factum enim usurpationis, de se, nullum jus tribuit invasori, qui, cum sit in mala fide, nunquam potest praescribendo sanare possessionem suam. Si vero usurpator publicam auctoritatem *jam pacifice tenet,* ejusque possessio, lapsu temporis, jam tantopere obfirmata est, ut pristinus ordo, sine gravi boni publici detrimento, redintegrari nequeat, ipsi, haud secus ac si legitimus princeps esset, m licitis obediendum est. Etenim communitati conservanda pax ikl sibi expostulat ; nec talis obedientia ullam tyrannidis approbationem includit, quia neutiquam usurpatoris causa praestatur, sed causa subditorum, qui sub ojus imperio vivunt (1, n. 91 ; ed. G., I, p. 71). Cfr. *Midler* I. i. § 50, n. 8.

Articulus II.

De objecto seu materia legis.

Ob/ectum legis est id, quod lex praecipit vel prohibet, et quod a subdito praestandum vel omittendum est.

152. Principia. I. Legis humanae objectum seu materia sunt omnes actiones, quae ad bonum commune conducere vel eidem adversari possunt. Ratio est, quia legifera potestas a Deo concessa est tanquam medium, quo societatis bonum promoveatur. 5. *Thomas,* 2. 2, q. 105, a. 5.

153. — II. Legis humanae objectum debet esse honestum, justum. moraliter possibile, et utile l. Id sequitur ex dictis de natura legis (η. 110 seqq.). Debet autem esse :

l Itt \\ communitit indicant qualitates objecti legis, juxta S, Isldorum de Sevilla. > p· .hui- (I *l* q. 95. a 3) requirit ut objectum legis re/igiont *congruat, disciplinae* concern n m' · i. e ut sit proportlonatuxn legi divinae, legi naturs u utilitati humanae.

1° *Honestum :* quia quaelibet lex debet esse consentanea rectae rationi. Hinc, nec praecipi possunt, quae sunt contra legem divinam, v. gr. duellum: nec prohiberi, quae lege divina praescribuntur, v. gr. religiosa filiorum educatio. In his valet : *Obcdire oportet Deo mattis quam hominibus* (Act., 5, 25).

2° *Justum,* i e. tale, quod legislatoris potestatem non excedat. Unde, si legislator fert legem pro personis, quae suo regimini non subjacent, vel circa res, ad (pias sua jurisdictio non se extendit, peccat contra justitiam, saltem legalem, nec talis lex ullam obligationem inducit. Similiter lege civili nihil statui potest, quod sit contra legem ecclesiasticam; nihil lege legislatoris inferioris, quod sit contra legem legislatoris altioris gradus. Sed nec injusta praecipi possunt respectu ad subditos, talia nempe quae in distributione onerum aequalitatem proportionis laedant : v. gr. si pauperes aeque graventur ac divites (vide infra n. 400, 2°). Non autem excederet legislator suam potestatem, si praeciperet vel prohiberet *actus externos occultos.* Legis enim humanae est dirigere quidquid externum est; quod autem actus (v. gr. haeresis externa) remaneat occultus, hoc fitper accidens. Recte ergo tales actus prohibentur.

Lex vero, praecise quia inter justos limites coarctari debet, non se *extendit_ad actus praeteritos.* Hoc fieri uequit, neque ratione culpae, cum non sit praevaricatio, ubi non est lex ; neque ratione verae poenae, cum haec tantum lata sit in culpae vindiciam ; neque ratione rescissionis actuum nisi in aliquo casu a lege expresso. Hinc illud canonis 10 : « Leges respiciunt futura, non praeterita, nisi nominatim in eis de praeteritis caveatur » (Cfr. *S. Alph.,* \ I, 555 ; *Suarez,* 1. 3, c. 14, n. 8.) Si tamen lex quasdam *inhabilitates* constitueret, v. gr. pronuntiando eos, qui hoc vel illud fecerint, esse irregulares, ad matrimonium contrahendum inhabiles, etc., lex juste ad actus praeteritos se extenderet ; quia tunc, non poenam pro culpa praeterita, sed conditionem, seu qualitatem pro futuro requisitam constitueret. Idem dicendum, si nova lex antiquae legis exsecutionem urgeret, vel legem interpretaretur *(Gousset,* Cod. civ., a. 2). De actibus autem *internis* agemus n. 155.

3° *Moraliter possibile ;* tum quia lex de re impossibili in communitatis ruinam vergeret, tum quia nemo ad impossibilia tenetur. Quare non possunt praecipi actus cujuscumque virtutis, sed solum illi, quos bonum publicum exposcit, et qui *ordinariam* communitatis facultatem non excedunt. Xec possunt humana lege omnia vitia prohiberi ; sed solum graviora, a quibus, ut loquitur *D. Thomas* (1. 2, q. 96, a. 2). possibile est majorem partem multitudinis abstinere, el praecipue quae sunt in nocumentum aliorum, sine quorum prohibitione societas humana conservari non posset.

4° *Non nocivum bono communi, imo utile.* Etenim legislator non habet jus praecipiendi, nisi ad promovendum bonum commune ; nec potest, absque justa causa, aliquid detrimenti inferre subditorum libertati.

154 Actiis valde ardui atque heroici regulariter praecipi non possunt legibus hurnanis ; hoc enim magis jn ruinam esset quam in aedificationem. Si quis autem libere particulare vitae genus suscepit, huic utique ardua, quae illi vitae generi propria sunt, praecipi possunt : sic praecipitur clausura monialibus, et sacro Ordini initiatis castitas perpetua.

Excipiuntur duo casus, in quibus maxime ardua atque heroica humano praecepto omnibus imponi possunt : 1° (aim bonum communi· id exigit. Sic Episcopus tempore pestis praecipere potest

presbyteris, etiam non parochis, ut urbem non deserant ; similiter dux militiae militi, ut suam stationem non deserat. Et ratio est, qui bonum commune praevalet bono privato. — 2° Cum alicujus actus omissio cessura esset in Dei aut religionis contemptum (cfr. n. 428 et 483). Ratio est, quia in isto casu res omitti non potest, quin ipsa lex naturae violetur (I, n. 175 ; 11, n. 26).

Hinc : a) Si in contemptum vel in laesionem potestatis ecclesiasticae,directe compellaris communicare cum vitando, laborare die festo, cibis vetitis vesci in die jejunii, cum gravi etiam damno tuo renuere debes, nisi possis protestando contemptum et scandalum avertere. Cfr. can. 2205, § 3. — *b)* Si paterfamilias haereticus, vel impius, filiis suis catholicis diceret : Volo ut die Veneris carnes manducetis, idque in contemptum Papae et Ecclesiae ; filii deberent respondere : Pater, scias nos manducare, quia alios cibos nobis apponere recusas : hoc enim in casu, licet nobis illas edere.

155. — Actus interni. Nunc solvenda est celebris quaestio circa *actus internos,* utrum nempe legislator tales praecipere vel prohibere possit. Actus, de quibus sermo est, sunt vel *'pure interni,* non ad extra manifestati, *vermixti,* cum elemento exteriori conjuncti.

Triplici modo actus internus actui externo conjungitur : vel *tanquam forma* constituens actum externum in suo esse morali, v. gr. consensus internus in matrimonio, in contractu ineundo, contritio in confessione annua, etc. ; vel *tonquam causa* cum effectu : et sic qui prohibet homicidium, prohibet etiam voluntatem occidendi (1, 100 ; 11. Ap., II, 17); *vel^anguam complementum* actus externi rite perficiendi, v. gr. applicatio Missae, meditationes in secessu instituendael *(Lehmk.,* Cas. Conse., I, n. 85).

Hisce positis, censemus legislatorem tam civilem quam ecclesiasticum, ratione boni communis, posse praecipere *actus- internos mixtos.* Sic, v. gr. juramentum etiam interne formatum potest exigi a judice; secessus annuales possunt imponi ab Episcopo *(A. S. S.,* vol. 12, p. 609 seqq. et can. 126) ; exercitia spiritualia ante ordinationem in jure praescribuntur (can. 1001).

156. — *Quoad actus mere internos :* 1° Certum est *legislatorem civilem* hos rpgere non posse. Ratio : Socialis vita, externa reipublicae tranquillitas, quae sunt Statuum fines, neutiquam hoc exigunt ; qudre « de internis non judicat praetor ».

2° Disputatur vero, *utrum legislator ecclesiasticus actus mere*

l Volumus tamen notare, non ab omnibus auctoribus istos actus haberi tanquam internos qui conjungantur actui externo. Inde v. gr. Prümmer (I, n. 182), meditationem, applicationem Missae, veluti actus mere internos considerat (vide etiam Kaus, de s. obedientiae virtute et voto, n 101 seQ.). Distinguit cl. \ an *Iture* (o. c. η. 171) actus mixtos hoc modo : 1· actus internos qui sint causa esse moralis vel juridici actus externi : 2° actus internos qui «onjugmtur ăctibu externis tanquam conditiones sine qua non vel ad honestatem actus O· dolor de peccatis in confessione) vel ad effectum specialem (jejunium pro Une determinato) ; r ăctu internos qui mere accidcntaliter conjunguntur actibus externis. Ili actus videntur imponi ṗo

internos imponere possit. Distinguamus oportet inter potestatem legislatori ecclesiastico obvenientem, inquantum regit *societatem mere humanam,* et inquantum *divino-humanae* praeest. In primo casu, utitur potestate *propria, ordinaria ;* in secundo, potestate *vicaria,* —c

Age vero : Legislator ecclesiasticus certo certius actibus mere internis dominari potest : 1° *in rebus fideiimponendis* (cfr. *Billot,de* Eccl., II, th. XXII), quin imo in rebus non directe fidem tangentibus sed generali modo ad mores instruendos pertinentibus (pontificiae directiones) ; 2° *in judicio sacramentali.* ubi etiam intima recognoscere potest ; 3° nonnunquam *in exercitio potestatis dominativae,* quae in ordinibus religiosis multum valet h Ad hoc reduci potest apposita conditio actus interni ad lucrandas indulgentias. Ordinarie tamen actus mere internus non sufficit, ut dicemus n. 1733 seq.

Legislator autem ecclesiasticus, ut legislator humanus, *propria* auctoritate utens,[1] non videtur actus mere internos imponere posse. Haec est sententia /). *Thomae* (1. 2. q. 91, a. 4), *S. Alphonsi* (I, n. 100 ; II. Ap. II, 17), Benedicti XIV, Caietani, Suarezii, De Lugo, Salmanticensium, et a pluribus modernis theologis admittitur, quidquid alii, ut Elbel, Ballerini-Palmieri, Bouquillon, Noldin... in contrarium dicant. Dtenim cum Ecclesia actus mere internos cognoscere non possit, non potest judicialiter illorum exsecutionem urgere, nec punire omissionem ; ergo nec potest eos praecipere vel vetare. Nam de ratione verae societatis est, ut quos imperat actus, eos ipsa per se, ex natura nempe ipsorum actuum, cognoscere valeat, etsi nonnumquam, per accidens, a tali cognitione ex causa aliqua extrinseca impediri possit. Cfr. *Suarez,* de Leg. I.3, c. 13 : *Franzelin,* de Trad., Th. Nil ; I *'an Hove,* o. c. η. 181 sq. ; *Merkelbach,* I, n. 327.

CAPUT II

De promulgatione et acceptatione legis.

S. *Alph.,* I. 96 ; ed G.. I, p. 72 ; Horn. Ap., II, n. \ ; *Suarez,* de Leg., I. 3, C. 19 ; 1. 4, c. 16 ; *tndiot,* Morale surnat. fondam., théor. 75 seqq. ; *Bouix,* de prine. Jur. can., p. 2, s. 2, e. 6 ; *Houquillon,* Theol. fund., n. 19 ; *Berardi.* Theol. mor.. I. 28 : *Aerlnye-Damen,* I, n. 144 sqq. ; *l.ijdsman,* Introd. in Jus can. II. n. 205 sqq. ; *Van Have.,* o. c. η. 102 sqq.

Lex, ut suam vim obtineat, debet non solum circa aptam materiam versari, sed etiam denuntiari illis a quibus observanda est ; nam quamdiu latet, impleri nequit. — Manifestatur autem per *promulgationem,* cui nonnunquam, tanquam complementum per accidens requisitum, *acceptatio* ex parte subditorum accedat necesse est.

[1] Confer de hoc argumento Raus (De s.obed.virtute et voto, n. 104 seq.). — I>ie 3 Mali 191 4 *(AjA.* S., VI, p. 231), S. C. de Rclig, declaravit : Superiores Religiosos posse suis subditis praecipere, diam *in virtute sanctae obedientiae,* ut ipsi celebrent secundum intentionem a Constitutionibus vel ab ipsis Superioribus statutam.

Ar t ic u l u s I.

De promulgatione legis.

157. — De f in it io. Promulgatio est publica legis denuntiatio a legitima auctoritate communitati facta.

Dicitur 1° *publica,* i. c. cum aliqua sollemnitate ; 2° *communitati facta ;* quia lex per se non respicit nisi communitatem, et non personas particulares, qua tales sed solum ut partes communitatis. Hinc differt a *divulgatione,* qua nempe legis jam promulgatae notitia ad plures, vel omnes subditos, pervenit; et a *publicatione* quatenus haec magis sollemnem proclamationem aut receptionem, *promulgatione jam facta,* designet.

158. — **Pr** in c ipia. I. Promulgatio est absolute necessaria, ut lex vim obligandi consequatur. Constat ex ipso codice, can. 8, § 1, ubi legitur quod « leges instituuntur, cum promulgantur. » Lex enim est regula communitati imposita (cfr. n. 110).

Hinc infertur : 1° SI quis sciret aliquam legem esse conditam, non teneretur eam servare, nisi postquam esset promulgata. 2° Non obligat lex dubie promulgata, nisi usu jam recepta fuerit. 3°-Qui legis factam promulgationem invincibiliter ignorat, a culpa *coram Deo* excusatur ex defectu cognitionis ; non vero ex defectu legis, quae, utpote promulgata, vim obligandi habet. Secus *in joro externo,* quia notitia legis, saltem post aliquod tempus, per se divulgata praesumitur ; ideoque illi, qui excusationem affert ignorantiae invincibilis, onus illam probandi incumbit. Et ita intelligenda est regula juris : *Ignorantia facti, non juris, excusat* (V., n. 4 ; II. Ap. 11,22).

159. — 11. Modus promulgandi leges in variis regionibus varius est, et a legislatoris arbitrio pendet, sive per praeconem fiat, vel publica affixione, vel alio quocumque modo. Ratio est, quia jure naturae nullus modus determinatur ; et, ex natura rei, is sufficit quo legis notitia ad majorem saltem communitatis partem deveniat (1 ,n. 96).

Leges episcopales statim a promulgatione obligare incipiunt nisi aliud m ipsis faveatur ; modus autem promulgationis ab ipsomet Episcopo determinatur (cfr. can. 335, §2, 362 ; *Bened. XVI.* de Syn., l. 13, c. 4, n. 1). *Leges civiles* obligant post promulgationem factam, juxta provinciarum consuetudinem.

160. De promulgatione legum pontificiarum. Non unus est modus quo promulgantur leges pontificiae. Etenim :

1° Si agatur <le legibus, seu Constitutionibus, *in materia fidei et morum,* tertum est illas non indigere publica denuntiatione. Statim ac innotescunt, ubique locorum obligant ; quia sunt jam promulgati juris naturalis et divini merae declarationes.

2° Si agatur de legibus *disciplinaribus,* ab anno 1909 *unicus admittitur modus ordinarius* (seclusa speciali determinatione) promulgandi quascumque h gi s pontificias et hic modus est *insertio legis vel decreti in Commentario*

officiali, quod inscribitur *Acta Apostolicae Sedis*l. (A. .1. Λ'., I, p. 6.) Confirmatur can. 9 Codicis, ubi additur : « (Leges pontificiae) vim suam exserunt *tantum expletis tribus mensibus* a die qui «Actorum » numero appositus est. nisi ex natura rei illico ligent aut in ipsa lege brevior vel longior vacatio specialiter et expresse fuerit statuta. » Ratio hujus est, quia tale temporis spatium etiam nunc requiritur, ut legis notitia moraliter ad omnes etiam dissitas regiones modo certo pervenire possit. Ita *S. Alph.* (I, 9G ; ed. G., I, p. 75). qui etiam censebat leges pontificias non obligare ante bimestre, ad normam juris romani.

161. — Cum legis promulgatione proprie dicta confundi non debent media ad ejusdem legis divulgationem adhibita, cujusmodi sunt insertio in *Bullario,* communicatio ab Episcopis facta, relatio personae fide dignae, et alia similia. Admitti tamen debet, sollemnem promulgationem aliquando suppleri posse promulgatione *aequioalenti,* quae facto habetur, usu scilicet et relatione auctorum. Qua super re advertit A. *Alphonsus* (1, n. 106) : « Non solum Constitutiones pontificiae, quae sollemniter sunt promulgatae, obligationem legis inducunt ; sed etiam aliae, quae ex usu et consensu Ecclesiae universalis, jam a pluribus saeculis, habentur pro sufficienter promulgatis et authenticis. »

Articulus II.

De acceptatione legis.

162. — Definitio. Acceptatio logis est populi, saltem quoad ejus partem majorem ac saniorem, formalis vel virtualis consensus in observationem legis debite promulgatae (I, 138).

163. — Principia. I. Acceptatio populi non requiritur ad essentiam et obligationem legis. Ratio est, quia si necessaria foret populi acceptatio, princeps jam non posset, reluctante populo, sufficienter consulere bono communi. Adde quod veri nominis potestas legislativa dici nequit, cui populus, pro libitu, posset resistere. — Hinc merito damnata fuit propositio : « Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a principe promulgatam2. » (Prop. 28a ex damnatis ab Alexandro VII.)

Ergo : 1° In Statibus, ut dicunt, *repraesentativis et democraticis,* populus per suos deputatos in legibus instituendis participat quidem, sed legibus rite publicatis obedire debet ; secus enim totus ordo societatis subverteretur·.

2° *Dubium* subortum, utrum nempe lex sit acceptata, obligationem non tollit (I. n. 97, 6° ; III, n. 112). Possidet enim lex, possidet quoque praesumptio obedienliae ex parte subditorum, nec ex hoc dubio infirmatur principium modo enuntiatum. Recole dicta n. 98.

l Constitutiones ac leges, quae in collectione *Acta Pii X* (4 vol.) sunt insertae, eodem titulo rite promulgatae habendae sunt, ac st in Commentario officiali *Acta Apost. Sedis* contentae essent. Ex. Secret. Status, 2fi Dec. 1913 (A· A. *S.,* v. p. 558). — * Ita docuerunt Cajetanus, Valentia. Lessius, Navarrus ap. Diana (vide *Viva,* in hanc prop.).

3° Non requiritur acceptatio *ex parte principum,* ut leges ecclesiasticae obligent. Recte igitur Ecclesia rejicit *placitum regium* (Cone. Vat., III). Potest tamen fieri, ut Ecclesia suarum legum observantiam urgere nolit, si, ob principum detrectationem, earum observantia nimis onerosa evaderet vel earum promulgatio impedita fuerit (cfr. *Sweens,* Theol. fund., n. 276, de Placito Regio).

•i° Magnopere *Episcopi* obedire tenentur pontificiis legibus ac observantiam legum communium urgere (can. 336, §1).

164. — II. Defectus acceptationis efficit per accidens, ut lex quandoque non obliget. Ratio est, quia leges, quarum negligitur observantia, in desuetudinem tandem abeunt ; vel quia a legislatore expresse aut tacite revocantur.

Lex igitur non obligat (l, 139 ; II. Ap., II, 11 seqq.) : 1° Si *per* 40 *annos* non fuerit acceptata. Tale enim temporis spatium certe sufficit, stante consensu legali principis, ad praescribendum contra legem nondum introductam, ut communiter docent. Imo, quamvis acceptata jam fuerit, deinde vero per 40 annos continuos in desuetudinem abierit, tunc secundum can. 27, non amplius obligat. Quod jam antea certum fuit apud omnes (cfr. n. 261, 8° seqq. et *S.Alph.* VI. n. 664).

2° Si *major et sanior pars populi* legem non admiserit ; quamvis enim desuetudo nondum sit praescripta, et quamvis primi non acceptantes legem peccent, eo ipso quod illam rejiciant, ceteri tamen non tenentur ad legem (I, 97). Praesumitur enim princeps nolle hos obligare ad observandum quod non est a majori parte receptum, ideoque evadit vel plane inutile, vel minori parti bonae nimis onerosum.

3° Si lex sit *diflictlis obseryajuiae,* aut contraria consuetudini vigenti, et tales insuper sint circumstantiae, ut si a legislatore praecognitae fuissent, legem certe non tulisset : quod judicatur ex prudentum arbitrio, item, si populus supplicasset pro revocatione, nec princeps observationem urget, probabiliter praesumitur non velle tunc legem obligare : secus, si urgeret, vel ex prudentia taccret (cfr. n. 263, 1°).

CAPUT III

De interpretatione legis.

CWex juris canonici. 17 €qq. ; S Alphonsus I. n. 200 ; ed. G.t I, p. 178 ; Suarez.de Leg., L 6, c. I ; Krutrr. Theol. inor. Prodrom.. Sweeny Theol. mor. fund.,n. 39 i ; *Ami du Cl.*9 1903. p tei M-qq. ; Vennrrriich, Theol inor. principia. r»>p. cons I, n. 182 seqq.; *Haus,* Instlt. canonicae, n. 36, 48.

165. — Interpretatio legis, late sumpta, est genuina legis explicatio, juxta mentem legislatoris. — Sic definita, comprehendit tum *inhrprelalionent proprie dictam,* tum *epikeiani :* de quibus in duplici articulo disseremus.

Articulus 1.

De interpretatione proprie dicta.

106. — Definitio. Interpretatio, stricte sumpta, est clarior expositio eorum verborum, quae obscura sunt aut ambigua.

Divisio. Interpretatio legis multipliciter distinguitur :

1° Ratione objecti, alia *esUlate declaratoria* seu *late comprehensiva,* quae verba in se clara melius declarat ; alia *stricte dcclaratoria* seu *stricte comprehensiva,* quae verba legis dubia explicat ; alia *extensiva* (piae legem ad similes casus extendit ; alia demum est *restrictiva,* que legem ad aliquos casus designatos coarctat, quamvis illa generalis esse videatur.

Interpretatio late comprehensiva seu late dcclaratoria nominatur *pure talis.* A principio legi inest sensus, qui melius in lucem profertur, puta si legislator declaret sub nomine « filii » legitimum et illegitimum comprehendi. Aliae interpretationes appellantur *non pure tales,* quia sensus non est dare in lege imbibitus. Ita, v. gr.,si declaret legislator sub nomine « patris » etiam «avum » comprehendi, haberes interpretationem extensivam ; si ex consuetudine legitima AA. dicant vocem « parochi » tantum de « parocho proprio » intelligendam esse, haberes interpretationem restrictivam. Idem dicas de interpretatione stricte comprehensiva (cfr. n. 168, II).

2° Ratione causae^lilia est *authentica,* alia *usualis,* alia *doctrinalis.* De quibus speciatim nunc agendum est.

§ 1. De Interpretatione authentica.

167. — Definitio. Interpretatio authentica (seu juridica) ea est, quae fit ab ipso legislatore, vel ejus successore, aut Superiore, aut ab eo cui potestas interpretandi fuerit ab eis commissa (can. 17, § 1). Dicitur *authentica,* seu cum auctoritate prolata, quia in ea facienda Superior jurisdictionis potestate utitur. Vocatur etiam *declaratio* legislatoris (H. Ap., II, n. 73).

Interpretatio igitur *non est authentica,* sed doctrinalis, si Superior solummodo *tanquam persona privata* suam mentem declarat.

168. — Principia. I. Interpretatio authentica, per modum legis exhibita, habet eamdem vim ac lex ipsa. Ratio : Procedit ab ipsa potestate publica, quae legem condidit; unde ad omnes se extendit qui sunt de territorio et in territorio quod legislatori subjicitur (can. 17, § 2).

Inteipretalio autem data per modum *sententiae judicialis* aut *Rescripti in. re peculiari,* vim legis non habet et ligat tantum personas atque afficit res pro quibus data est (can. 17, § 3). Licet Rescripta non debeant ad casus alios praeter expressos extendi (ut dicit can. 49), uniformitas tamen decisionum, in casibus similibus, inducit stylum et praxim Curiae, et ex his potest validissimum argumentum efformari, ut constat ex can. 20 \

l Haec omnia valent, licet sententia Judicialis vel aliquod Rescriptum in Actis Ap. Sedis evulgetur. Insertio in Acta Ap. S. non confert eo ipso hujusmodi documentis vim legis universalis.

II. Interpretatio authentica, si est late comprehensiva, promulgatione non indiget et valet retrorsum ; debet vero promulgari et non retrotrahitur si est stricte comprehensiva, extensiva aut restrictiva. Ita can. 17. §2. Hat io primi est, quia in casu interpretatio a principio in lege est imbibita, unde non est nova lex. Ratio secundi : interpretatio non clare inest legi anteriori. Ex argumento quidem poterat ex lege erui, sed non eruebatur modo firmo. Lex ergo remanebat dubia : unde nova promulgatio fit necessaria J.

Nota tamen, *authenticam divulgationem* in primo casu semper requiri : ut nempe judices tuto possint vel exemptos tueri, vel contra renitentes procedere.

169. *De valore et auctoritate decretorum, sententiarum vel decisionum ttomanarum Congregationum.* In genere, subjacent principiis supra enuntiatis quaecumque decreta pro *Ecclesia universali* edita. In specie vero, haec etiam quoad decreta vel *generalia* vel *particularia* attendantur :

1° SS. Congregationum *veteres* declarationes comprehensivae, jam in Ecclesia universaliter divulgatae et usu plurium annorum firmatae (de quibus 5. *Alphonsus,* 2 El. qq. ref., n. 2), in tantum fideles obstringunt, in quantum novis canonibus non opponuntur.

I

2° Sacrae Romanae Congregationes *nova Decreta Generalia* jam nunc ne ferant, nisi qua gravis Ecclesiae universae necessitas aliud suadeat. Ordinarium earum inunus in hoc genere erit, tum curare ut Codicis praescripta religiose serventur, tum Instructiones, si res ferat, edere·, quae iisdem Codicis praescriptis majorem lucem afferant. » Motu proprio Bened. XV, 15 Sept. 1917 f.l. 4. 5.. IX. p. 484).

E

B 3° Quae per S. Congregationem S. Officii geruntur, possunt facilius, quam quae per alias Congregationes fiunt, Pontificis auctoritatem sibi vindi-

B care. Intallibilitatis tamen praerogativa non insigniuntur per solam Romani Pontificis, tanquam S Officii Praesidis, praesentiam, vel etiam per ipsam approbationem ; sed tunc solum cum in *forma specifica* approbans jusserit decretum aliquod, quod ceteroquui rem infallibiliter decidendam tractat, suo *nomine* ad universam Ecclesiam dirigi, atque illud promulgari curaverit. Infallibilitas enim est Romani Pontificis praerogativa omnino personalis.

4° S. Rit. Congr. praescripta, quidquid hucusque docuerint auctores, juris robur jam non obtinent, si in ipsis desideratur confirmatio S. Pontificis. Priores tamen leges liturgicae vim suam retinent, nisi earum aliqua in Codice

E expresse correcta fuerit (cfr. can. 2).

Hinc Decreta vetera particularia, quae Rubricas respiciunt ad universalem Ecclesiam spectantes, vim Decreti generalis (seu Urbis et Orbis) retinent, ita ut ubique obligent, non obstante quacumque consuetudine in contrarium, etiam immémoriale S. R. C.. 8 Janv. 1904. f.l. ‹$. 5., 36, p. 428).

5 Commissionis Pontificiae de re Biblica sententiae conscientiam obstringunt, perinde ac decreta SS. Congregationum ; nec notam tum detrectatae obedientiae tum temeritatis possunt devitare, aut culpa proplerea gravi vacare

I quotquot sententias has tales impugnent, idque praeter scandalum quo alios

He' offendant. Pius X, IS Nov. 1907 f.t. 5. S., 40, p. 724).

Vide S Xlph. 111, 10'2' (ed. Gaud II. p »'»8 seq.).

§ 2. De interpretatione usuali.

170. — Interpretatio usualis dicitur, quae *usu el consuetudine recepta est.* In variis locis, varia esse potest, licet agatur de lege universali, prout ex dicendis de lege jejunii constabit. Communiter autem asserunt DD., leges interpretandas esse *juxta loci consuetudinem,* etsi verba legis minus proprie accipienda sint.

Hujusmodi interpretatio aequivalet *authenticae,* si Qnmes adsunt conditiones quae ad legitimam consuetudinem constituendam requiruntur, et eamdem prorsus obligationem parit. Hinc axioma can. 29 : *Consuetudo est optima legum interpres* (cfr. n. 261).

Aequivalet tantum interpretationi *doctrinali* (de qua mox dicemus), si consuetudo nondum sit praescripta, vel tacito legislatoris consensu firmata (I, 109 : II. Ap., II. 82). Ad interpretationem vero usualem refertur tyni< i \i,is. seu *praxis tribunalium,* sive civilium, sive ecclesiasticorum, quando haec constans est el uniformis ; nam, etsi sententia judicis inter solos litigantes jus faciat, uniformitas tamen decisionum inducit quamdam consuetudinem, cui tacite suffragatur consensus legislatoris *(Bouir,* de Princip., P. If, sect., 6, c.1,§ 2, 4o).

§ 3. De interpretatione doctrinali.

171. — 1. Interpretatio doctrinalis est *simplex et prieala declaratio mentis legislatoris* (I, 200).

Haec, per se, vim legis non oblinet, cum non fiat ab eo qui jurisdictionem habet. Si tamen universi fere doctores in legis interpretatione consentiant, moralis inde certitudo enascitur ; oritur summa probabilitas, si plerique el graves doctores consentiant ; si vero doctores, aequali fere numero, in diversas interpretationes abeant, ponderandi sunt potius quam numerandi. (Vide n. 65 seqq.).

II. *Cuique docto licet leges doctrinaliter interpretari,* modo non sit prohibitum a legislatore, et modo id fiat juxta regulas magis receptas et sensum DD. Cum enim saepe dubia occurrant, nec legislator semper commode ad iri possit, necesse fuit talem sapientibus tribuere facultatem.

Itaque non prohibetur privatis recta interpretatio novi Codicis, licet constituta fuerit Commissio, cui uni jus erit Codicis canones authentice interpretandi, audita tamen, in rebus majoris momenti, Sacra ea Congregatione cujus propria res sit, quae Commissioni disceptanda proponitur f. I. .1. \ I\.p.i83).

III. *Regulae interpretationis doctrinalis* sunt potissimum sequentes :

1° Attendatur ad formam legis ; i. e. ad modum quo lex exprimitur et promulgatur. Leges enim ecclesiasticae intelligendae sunt secundum propriam verborum significationem in textu et contextu consideratam, ait can. 18.

Proprius autem sensus potest esse vel *naturalis,* qualis ex communi usu eruitur, et hic sequendus est in poenalibus et praeceptivis ; vel *civilis,* qui per fictionem juris verbis convenit, v. gr. cum nomine filii legitimi accipitur etiam legitimates, et hic sensus accipi potest in favorabilibus.* In lege generalibus verbis expressa, exceptio facienda non est, sine justa et evidenti causa ; nam, *ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus.* — Si vero iniquum quid aut absurdum inde sequeretur, valet alia haec regula : « Absurdum ut vitetur largissima fieri debet interpretatio » ; ita ut, si opus est, confugiendum sit ad sensum *improprium* et metaphoricum. Cfr. *Porpora,* tr. I, n. 364.

2° Si propria verborum legis significatio dubia et obscura manserit, attendatur *ad mentem legislatoris.* Haec autem dignoscitur consideratione tum locorum Codicis parallelorum, tum finis ipsarum legum, tum denique circumstantiarum (vide can. 18).

3° Attendatur ad materiam legis. In odiosis enim facienda est interpretatio stricta, ut dicit can. 19, in favorabilibus larga. Intellige, servata proprietate verborum, vel naturali vel civili, ut supra explicatum est.

Ad dignoscendum autem, *an lex sit odiosa, an favorabilis,* attendendum est ad primarium ejus motivum (I, 200). *Odiosum* est quod poenam statuit, aut laedit jus tertii, aut juri communi opponitur, licet hoc cedat in favorem alterius (cfr. can. 19 et 50). Hinc praecepta positiva, censurae, irregularitates, matrimonii impedimenta, exemptiones, dispensationes, privilegia contra legem, incapacitates in jure civili, sunt strictae interpretationis, nec extendi debent ad casus non expresse determinatos. *Favorabile* censetur quidquid libertati indulget, vel gratiam concedit, sine detrimento privatorum, nec communitatis, nec juris ipsius. Hinc privilegia, quae sunt praeter legem, et omnia Rescripta gratiae, sunt latae interpretationis (cfr. n. 253, II).

172. Quaesita. I. *Quandonam lex extendi debet de casu ad casum ob paritatem rationis?*

a) Si ratio non est eadem, sed tantum *similis,* docent DD. non esse faciendam extensionem, nisi casus in lege solum exempli causa exprimatur.

Hinc est, quod in lege, praesertim si agatur de poenis applicandis, (cfr. can. 20 et 2219, § 3), generatim non licet argumentari *a pari,* imo nec *a fortiori :* non enim ratio legis, sed legislatoris voluntas, subditis manifestata, vim legis habet. Unde illud : *ratio legis non est lex.* Sic suspensio, quae statuto Episcopi infligitur clericis ebrietatis'reis, non afficit eos qui castitatem violaverint ; licet impuritas majus in se peccatum quam ebrietas involvat.

» Codex vocem « libri · quandoque in sensu civili accipit ; unde statuit, can. 1384, 5 2 : quae de libris sub hoc titulo praescribuntur, publicationibus diariis.... applicentur. '

b) Si ratio non tanturn similis est, sed *adaequate eadem,* ita nempe ut legislator arguendus esset imprudentiae aut injustitiae, si lex non extenderetur, extensio fieri potest, ut habetur ex can. 20. Tunc enim casus non expressus potius dicendus est comprehendi in lege, quam lex ad illum extendi, et valet regula : « Ubi eadem est ratio, ibi eadem currit legis dispositio. »

Id autem evenit : in *correlativis,* prout in viro et uxore : quod, enim de uno sancitum est, v. gr. quoad jura respectu matrimonii, censetur etiam de alio, si pro utroque eadem ratio procedat ; in *aequiparatis,* ut sunt electio, praesentatio, provisio in beneficiis ; in *connexis,* ut sunt diaconus et subdiaconus ; in *contentis :* sic ille, qui potest testari, potest etiam facere legata. Lex autem quae decernit aliquid causa frequentioris usus, etiam casum minus frequentem comprehendit. Unde lex S. Pii V, permittens monialibus egressum e monasterio, propter incendium aut epidemiam, jam olim censebatur idem concedere propter inundationem et hostium invasionem (I, 200 ; II. Ap., II, 78).

II. *Quomodo propositiones damnatae interpretandae sunt?*

Resp. S. Alphonsus : « Regulariter loquendo, propositiones damnatae intelligendae sunt *uti jacent,* et in sensu *rigoroso* atque ab auctoribus illarum *intento.* » (III, 760.)

Dicitur : o) *uti jacent,* id est separatim a contextu, cum verba sunt clara et perspicua ; *b)* in *sensu intento,* cum verba propositionis obscura sunt vel ambigua ; c) *rigoroso,* i. e. non ultra verborum proprietatem, quia versamur in odiosis. Ideo nunquam interpretationem extensivam recipiunt, nisi evidens ratio eam exigat (cfr. *Viva,* Thcs. damn. ; *Reuter,* l c., n. 19).

Articulus II.

De epikeia.

173. — Definitio. « Epikeia est praesumptio saltem probabilis, quod legislator, in aliqua rerum circumstantia, noluerit obligare.» (II. Ap., II, 77.)

In hoc differt a simplici interpretatione, quod haec verba legis non adeo clarae dilucidat ; epikeia vero contra aperta legis verba *mentem* legislatoris declarat, et eam quasi in examen revocans, se eximii a lege, in praesumptione quod si legislator adesset, non decerneret eam esse in aliquo casu extraordinario servandam [*]

I. Epikeiac locus datur, si lex alioquin redderetur aut *nociva,* aut *nimis onerosa* (1, 98, 99, 175, 201). In *priori* enim casu non potuit Superior obligare, hinc epikeia *necessaria* est. In *posteriori* casu, *juste* et *prudenter praesumitur noluisse* Superiorem obligare, quamvis stricto jure potuisset : quare epikeia tunc *licita* est, etsi non semper necessaria, ut si agatur de jure privato, cui dubitans renun-

[*] IIa cum (/' Inge/o judical de epikeia cl. Van *Hove* (o. c. η. 279).

liare potest. Ita excusatur ab auditione Missae, qui timet notabilem jacturam bonorum (cfr. n. 223, 248 : *Saimant.,* tr. XI, c. 5).

Addunt tainen auctores pro *secundo* casu Superiorem, si fieri potest, esse antea adeundum ; si enim facile potest adiri, generating non licet uti epikeia. *Cfr. Noldin.* I, n. 144 ; *Gopfert,* I, n. 96 ; *Priimmer,* I, 233 ; *Vnn Hove,* n. 276, 2 ; *Aertnys-Damen,* I. n. 176.

174. — II. Epikeia (late definita ut supra) valet non solum in legibus humanis, sed etiam in naturalibus, ubi actio possit, ex circumstantiis, a malitia denudari (I, 201).

Sic lex naturalis dictat : *Furium non facies ;* ad mortem tamen declinandam, rem alterius surripere licet (cfr. n. 129). Haec plenius intelligentur ex dicendis de causis a lege excusantibus et de cessatione legis ab intrinseco (n.221,255).

Notare juvat, epikeiam (seu aequitatem) esse actum sublimioris cujusdam justitiae, meliorem justitia stricte legali, quae observat verba legis *(S. Thom.,* 2. 2, q. 120, a. ad 2). Attamen probe sciendum est, *non dari locum epikeiae proprie diciae,* quando agitur de lege aliqua naturali clara (put a de non faciendo mendacio), aut de paupertatis voto non infringendo a religiosis professis, aut de lege ecclesiastica quae sit irritans, v. g. circa impedimenta matrimonii. Equidem possunt nonnunquam, juxta leges prudentiae et in gravioribus tantum angustiis, relinqui conjuges putativi in bona fide, sed hic agendi modus proprie non est usus epikeiae (vide n. 2081, II, 1°).

CAPUT IV

De obligatione legis.

s. Thomas. I, 2. q. 96 ; S. AlphOiwus, I, 140 ; cd. G.. I. p. 1''· : *Suarez,* 1. *c.* 17-20; I, n. 292 ; Acrtnpe-Oamen, I, 154 ; *GJnicot-Sabmans,* I, n. 123 ; *Em. Mulier* (10 ed.). 1, § '28 ; *Mcrktlbach.* n. 233. 11

175. — Post tractationem eorum, quae ad legis institutionem,promulgationem et interpretationem spectant, tractandum est de ipso legis effectu, seu *de obligatione legis.* Tria hic inquirenda veniunt : 1° qualem obligationem lex inducat ; 2° quinam legis obligationi subjiciantur ; 3° quomodo huic obligationi satisfaciendum sit.

Articulus I.

Qualem obligationem lex inducat.

\genius · 1° de obligation·' legis in genere : 2° de obligatione legis poenalis ; 3" de obligatione legis irritantis ; 'to de obligatione legis fundatae in praesumptione.

§ 1. De OBLIGATIONE LEGIS IX GENERE.

17G. Definitio. Obligatio logis definiri potest : « Moralis necessitas adstringens ad actus positionem, vel omissionem, ut ita malum morale, i. e. peccatum, vel saltem poena, devitetur. »

Divisio. Obligatio legis est *directa,* seu per se, et *indirecta,* seu per consequens. Obligatio *directa,* tendit ad ea sola quae in lege indicantur. Obligatio *indirecta* comprehendit : *media* ad legem, caque facilia et ordinaria, et *remotionem impedimentorum ;* v. gr. vitare pericula, alios non inducere ad violandam legem, etc.

De his ultimis suo loco sermo erit ; hic solum de obligatione directa.

177. — Principia. I. Lex quaelibet obligat in conscientia ad aliquid. Est de fide quoad leges ecclesiasticas, ut constat ex Trid., Sess. VI1, de Bapt., Can. 8 : « Si quis dixerit baptizatos liberos esse ab omnibus sanctae Ecclesiae praeceptis... anathema sil. » Quoad leges vero civiles, est omnino certum ex supradictis n. 148.

Dicitur 1° *Lex,* i. e. omne verum legislatoris praeceptum, non autem merum legislatoris consilium, aut adhortatio, aut admonitio, cujusmodi improprie dictae leges non paucae habentur in jure canonico, ut monet 5. *Alphonsus.*

2° *Quaelibet, lex,* sive sit mere poenalis, sive irritans, cum et hae leges in conscientia obligent ad aliquid, ut mox dicetur.

3° *Obligat.* Ratio est, quia omnis lex supponit essentialiter in legislatore jus praecipiendi et voluntatem obligandi. Atqui jus naturale et divinum dictant, tali legislatori obediendum esse.

Nec requiritur, ut in conscientia obliget, legislatorem expresse obligationem *m conscientia* intendere, sed suilicit ut vere imperare intendat ; siquidem haec obligatio *in conscientia* necessario ex imperio sequitur (5ouguiWon,Theol. fund., n. 133 et 233).

'i° *Obligat ad aliquid,* i. e. « vel ad actum absolute sive ponendum sive omittendum , ^vel (saltem hypothetice) ad subeundam poenam [pvel ad utrumque simul , vel denique ad^certum agendi modum, ut actus valorem et firmitatem obtineat/aut saltem ad non defendendum actus irritos tanquam validos. Tn primo casu, lex vocatur *pure moralis* seu praeceptiva ; in secundo, lex *pure poenalis ;* in tertio, lex *mixta ;* in quarto, lex *irritans.*

Cum haec valeant pro lege quacumque, minime credendum est iis qui affirmant *modernos legislatores non ligare conscientiam.* In multis utique a Deo recedunt, et publice protestantur se Deum et conscientiam ignorare. Ex hoc tamen modo loquendi non inferas, tales legislatores in his, quae vere *ad bonum commune* utilia et necessaria sunt, ad bonos mores vel mutua civium jura spectant, conscientiam non vincire (cfr. *Konings,* c. 3, a. 1, n. 178).

178. — II. Lex humana obligat sub levi, in materia levi ; sub gravi autem in materia gravi ; nisi ex rerum adjunctis constet aliam

[Lex poenalis obligat quoque judicem ad imponendam poenam statutam.

fuisse mentem legislatoris. Ratio est, quia obligationis gravitas pendet *primario* ab ipsa materia legis, ita ut ad obligationem gravem gravis materia semper requiratur ; nam gravis obligatio, in materia undequaque levi, in destructionem foret, non vero in aedificationem ; ac proinde illi legis proprietati adversaretur, quae praescribit, ut lex sit conducens ad bonum commune. Quare etiam nec ipsa *intentio legislatoris* efficere posset, ut in *materia undequaque levi* obligatio *gravis* exsurgeret.

Dictum est : *nisi constet aliam fuisse mentem legislatoris ;* gravitas enim obligationis, juxta probabiliorem sententiam, pendet *secundario* a voluntate legislatoris. Sicut enim posset nullo modo obligare, non praecipiendo ; ita potest obligare sub veniali tantum, etsi in re gravi. Et hoc aliquando expedit (I, n. 143 ; H. Ap., II, 14).

179. — *Ex his resolves :* 1° « Cum res undequaque levis est, non mortaliter peccat transgrediens, etsi Superior sub mortali praeceperit, v. gr. ne quis frangat silentium, ne edat uvam, ut claudat ostium, etc.; quia est res parva et incapax tantae obligationis. Nec ipse Deus, in materia parva, sub mortali obligat.» (1, 111.) Aliud esset, si materia ceteroquin levis, fieret gravis ratione circumstantiarum, v. gr. scandali, magni boni communis, vel finis a legislatore intenti. Sic abstinentia a pomo in paradiso, in se quidem parva, gravissima tamen erat ex circumstantia finis ; sic infusio aquae in calicem in Offertorio, adeo gravis reputatur, ut nulla causa excusans detur.

2° Cpntemptus^si *est vere formalis* (si quis nempe contemnit legem *qua legem, Superiorem qua Superiorem)* « in quacumque materia semper est peccatum mortale ». (I, 142.) Excipe, si quis contemnat rem praeceptam,quia parvi aestimatur, vel Superiorem, quia contra ipsum indignatur. Tunc enim de se non adest peccatum grave ratione contemptus ; potest vero adesse, ratione magnae irae, vel judicii temerarii. *Frequentia autem transgressionum non necessario involvit legis contemptum,* ait 5. *Alph.,* IV, n. 161 ; ed. G., II, p. 588, citans *D. Thom.* (2. 2, q. 186, a. 9, ad 3). Addit tamen Doctor Angelicus : « Frequentia peccati dispositive inducit ad contemptum. »

180. — Quaesitum. *Quomodo dignosci potest legent obligare sub mortali ?* Potissima signa, ex quibus dignosci potest, sunt sequentia :

a) Si materia sit gravis, nec constet in contrarium de voluntate praecipientis *b)* Si praeceptum exprimatur verbis magnam vim habentibus, v. gr. : *praecipimus sub gravi, sub indignatione Dei, in virtute sanctae obedientiae, ex tota potestate, omnio, inviolabiliter,* et similibus. Verba simpliciter imperativa : *volumus, praecipimus, facite, abstinete,* et alia id genus, sunt ambigua ; quare ex circumstantiis arguendum est, utrum gravem vel levem imponant obligationem. *c)* Si praecepto ecclesiastico addatur poena gravis, v. gr. poena perpetui exilii, excommunicationis, irregularitatis, interdicti ecclesiastici, suspensionis totalis, aut ab officio vel beneficio ad tempus notabile, v. gr. per annum. *Hoc tamen intclligitur, si censurae sunt latae sententiae ;* secus si ferendae, juxta opinionem probabiliorem, vel etiam si lex sit mere poenalis. Vide infra n. 182 et 1263. *d)* Si ita ferat usus et consuetudo inter peritos et timoratos ; quia consuetudo est optima legum interpres. Hoc praesertim quoad rubricas, jejunium, locum habet. 5. *Alph.,* I, 144-146 ; VII, 33 ; II. Ap., II, 15.

Aliquando tamen, licet Superior graves minas proferat, ex eo non necessario

sequitur rem, de qua agitur, obligare sub gravi : v. gr. *sub levi* solum obligatio adest tonsuram non recipiendi nisi confirmatio praecesserit, et tamen S. C. C. severe prohibet ne talis, non recte promotus, ad alia ascendat, etc. Cfr. n. 1920.

§ 2. De obligatione legis poenalis.

Cfr. S. *Alph.,* I, n. 145 seqq. ; ed. G., I, p. 126 ; *Salmanl.,* tr. 11 de Leg., c. 2, n. 53 ; *Suare:,* l. 5, c. 4 ; *D'Annibale.* I. n. 207 ; *Lehmkuhl,* I, n. 310 ; Noldin, I, n. 160 ; *Biederlack* Zeitschrift fûr kath. Theol.. 1899, p. 155 seqq. ; V'. *Gestel,* de Just., p. 140 ; .1. Jarwsen, Les lois pénales, in Nouv. Revue théol. 1923, p. 113 sqq., 232 sqq., 292 sqq. ; *Van Hove,* de leg. eccl. n. 147 seqq.

181. — Definitio. In genere, lex poenalis est illa, quae poenas statuit a delinquentibus subeundas, dum ordinationes legislatoris ipsi transgrediuntur.

Est ergo lex, quae etiam directe obligationem inducit poenas sustinendi vel in genere vel laxative impositas aut imponendas. Itaque qui delinquens invenitur, potest puniri, et si a legitima auctoritate punitur, *debet in conscienda poenam,* tanquam juste latam, *subire ;* imo, post sententiam, per seipsum irrogatam poenam exsequi, aut saltem ei non positive repugnare, si nimis acerba esset (cfr. n. 2311). Ex transgressione legis poenalis saltem oritur *culpa* de se *juridica ;* ex repudiatione vero poenae, *culpa moralis.*

Multiplices sunt poenae quae incurri possunt ; a) Ratione rei quae poenam constituit, datur poena *positiva* et poena *privativa, b)* Ratione originis, datur poena *conventionalis,* quae cum v. gr. officium vel beneficium alicui datur sub conditione saltem tacita ut aliquid faciat, hoc non praestito, datum adimit,- quasi conditione non impleta, *c)* Ratione applicationis, habetur poena *latae sententiae* et *ferendae sententiae.*

Divisio. Lex poenalis est vel mere poenalis, vel mixta. —'3/erg *poenalis* est illa quae aliquid faciendum omittendumve praecipit sub sola poena, casu transgressionis subeunda, vel directe poenas tantum determinat a delinquentibus luendas. *Mixta* praecipit aliquid vel prohibet in conscientia, et *simul* decernit poenam transgressoribus. Sic, v. gr., clerici beneficiati stricte tenentur lege OiTicii divini, sub poena non faciendi fructus suos (can. 1475).

Lex poenalis mixta ergo superaddit obligationi acceptandi poenam, directe obligationem rem faciendi, vel strictam prohibitionem rem omittendi, quae ambae serio conscientiam ligant (I, 145, 147).

182. — Principia. I. Nihil obstat quominus condantur leges mere poenales. Legislator utique bonum commune promovere debet, et in hoc consistit robur et tendentia legis ut actus, qui sunt ad bonum commune necessarii, ponantur, ii vero qui damnum inferrent reipublicae, omittantur. Ex his tamen non sequitur legislatorem necessario et semper debere directe praecipere vel prohibere, ita ut illico et *absolute* ligetur conscientia. Sufficit ut illi actus ad bonum commune conducentes (generaliter considerati), adjuncta poena subeunda, sufficienter in tuto collocentur, et generali modo bonum commune promoveatur.

Ceterum non est de legis essentia ul in conscientia obliget ad acturn ; suflicit ut in conscientia obliget ad poenam, si imponatur, acceptandam. Et si objicilur, quod omnis poena supponit culpam, respondere libet, omnem poenam supponere saltem culpam juridicam, secundum ilfud *D. Thomae (2. 2,* q. 108, a. 1) : Interdum aliquis punitur sine culpa, non tamen sine (ausa. » Jamvero ista causa in casu legis mere poenalis vocari potest culpa juridica 1.

183. — II. Dantur in utroque jure leges mere poenales, dantur et leges mixtae ; illae tantummodo directe sub poena, istae sub poena et sub culpa obligant.

Non loquimur *de lege naturali,* quae semper in conscientia obligat, cum sit de necessariis et intrinsece bonis vel malis.

1° Probatur prima pars: *a) [nj^ire^ecclesig^tico* perraro inveniuntur leges mere poenales ; quia leges ecclesiasticae potius per sanctificationem privatorum et disciplinae firmitatem bonum commune procurare intendunt : unde directe conscientiam attingunt.

Dantur tamen, in quibusdam Ordinibus, regulae et constitutiones quarum mandata sunt mere poenalia, quod ex contextu vel usu constanti majorum patebit. Ex his tamen ne inferas, *omnia* quae in regulis notantur, *esse mere poenalia* .*

Ad regulas Ordinum religiosorum referuntur constitutiones, quibus seminaria vel alia collegia reguntur ; item statuta confraternitatuin vel piarum congregationum.

b) PttQdd *jus* cwife, rejecta (utpote nimis generali) aliquorum opinione, dicimus quod ibi *mullae* dantur leges mere poenales, ut sunt leges quae solutionem tributorum indirectorum imponunt, venationem, piscationem, lignorum caesionem, militiae ingressum regunt ; et in genere omnes ordinationes quarum finis sufficienter propter timorem poenae obtineri potest. Videsis notanda n. 789, 964.

Necessario tamen *mixtae* sunt omnes leges civiles quae confirmant legem naturalem vel divinam, ut sunt leges de sanctificatione diei Dominicae, di contractibus, et circa publica olficia ; leges quibus certa jura quibusdam tribuuntur, v. gr. auctoribus relate ad opera proprio ingenio inventa (cfr. n. 855)t

2° Probatur secunda pars : Ipsa definitio banc nostram affirmationem luculenter adstruit. Evidens est enim omnia a Legislatore dependere, qui, sicut potest etiam in gravibus solum sub veniali ligare, ita pro libitu, solum sub poena vel sub culpa et poena, aliqua praecipere poterit (1, 147 ; II. Ap., 16).

Leges aliquas esse *mere poenales,* novimus ex notis sequentibus :

1° Ex ipsis *Jegis verbis,* v. gr. si disjunctive exprimatur: *Hoc fac, vel hoc wive ;* item, si actus prohibeatur hoc modo ; *Qui hoc fecerit, solvat poenam ;*

‘ Vide Van Woc«(l c. n. 149, 3) qui ait : › Sine culpa nullam poenam posse infligi verum r»l. inodu juxta culpam *moralem* admittatur culpa juridico. — » Contc-r dc hac quaestione llaus, de s. obed. virtute et voto. n. 58 et ‡2

modo tamen natura inflictae poenae culpam non supponat (ut in excommunicatione), nec bonum reipublicae obligationem in conscientia exigat. — 2° Ex *legislatoris declaratione* x, si nempe dicat, se nolle aut noluisse obligare conscientias- - 3° Ex *objecto legis,* quod satis innuit Superioris ordinationem magis externam politiam intendere, v. gr. statuta piarum congregationum.— 4° Ex *introducta consuetudine ;* nam sicut legis obligatio cessare potest totaliter, ita et cessare potest *partialiter* quoad obligationem conscientiae, spectato communi, et maxime timoratorum, usu. « Hinc leges oppidorum prohibentes sub poena caesionem lignorum sive herbarum, piscationem, venationem, non obligant sub culpa ; sic enim habet consuetudo. » (1, 145.) Idem sentit 5. *Alphonsus* cum communi de legibus civilibus, quae aleas aliosque ludos prohibent (H. Ap., X, n. 217). Idem sentiunt timorati de legibus in quibus *poena exorbitans* indicatur subeunda pro delictis in se non tam gravibus : adesse enim debet proportio culpam inter et poenam (III, 616).

181. — Quaesitum. *Quacnam sunt obligationes ejus, qui poenam subire debet ?* Oportet distinguere : 1" Si poena est *ferendae sententiae,* ad nihil tenetur aide sententiam judicis, qui principis mandata promulgabit.

2° Si poena est *latae sententiae,* sive medicinalis sit sive vindicativa, ipso facto tenet delinquentem, qui delicti sibi sil conscius, et quidem in utroque foro. - Attamen, ante sententiam dcclaraloriam delinquens a poena observanda excusatur, quoties eam servare *sine infamia* nequit ; et in foro externo ab eo ejusdem poenae observantiam nemo exigere potest, nisi delictum sit notorium (can. 2232). Cfr. *S'. Alph.,* IU, n. 665 ; ed. G., II, p. 140 ; Conf. dir., II, 7 ; *Vecchiotti,* 1. 3, § 65.

3° Si poena est *conventionalis* (v. gr. inter architectas et domuum possessores) duplex datur sententia, (na dicit obligationem subeundi poenam stare *antesenlenliam,* quia sic ab initio omnia ordinata fuere. Altera vult *expectari* posse sententiam decernentem, quia contrahentes praesumuntur sub hac limitatione contraxisse, ita nempe ut ante solutionem omnia juste definiantur. Cum utraque sententia sit probabilis, non cogas renitentes ut ante sententiam quid solvant ; data vero sententia, concedas ut nonnisi tunc quid solvatur quando alter vere petierit 2. Ita S. Alphonsus, I. n. 150.

§ 3. De obligatione legis irritantis.

Suare:, de Letr., I. 5, c. !9 ; De *Lugo,* dr Jure et Jus!., disp. 22, s. 9, n. 249 ; *Reuter,* η. 231 ; Van *llocc,* de leg. cccl. n. 163 sqq. ; *Merhelbach,* I, n. 352 sqq.

185. Definitio. Lex irritans ea est, quae statuit aliquem actum, Ceteroquin firmum et validum, esse nullum, aut aliquam personam esse inhabilem (cfr. can. 11).

Versatur circa vota, juramenta, contractus, beneficia, professionem religiosam, matrimonium, absolutionem a censuris, delegationem jurisdictionis, electionem praelati.

Differt autem 1° A lege simpliciter *prohibente ;* quia haec reddit actum, quem vetat, illicitum quidem, non vero invalidum. Huc spectant verba juris :

l Modernorum legislatorum asserta, quibus Deum, conscientiam se ignorare praetendunt, legum poenalium numerum utique crescere faciunt. Leges tamen qua· ad bonos mores. Vel ad tuenda civium jura spectant, semper in conscientia obligabunt, ut jam diximus n. 177. —: De ignorantia vel dubio, an et quando a poena per legem edicta excusent, dicemus infra n. 219, ubi agitur de causis a lege excusantibus, deinde etiam n. 1269 et 1273,ubi de censuris sermo occurret.

Multa fieri prohibentur, quae si jacta fuerint, obtinent roboris firmitatem, (c. 16, de Regular.). — 2° A lege *actui non assistente ;* quae actum, contractum quemdam (v. gr. ludum) nec firmat, nec infirmat, et talem relinquit qualis erat vi juris naturalis ; ideoque judicem tantum ad hoc obligat ut in foro externo illius actus rationem non habeat *(Bouquillon,* Theol. fund., n. 149).

Divisio. Lex irritans multipliciter distinguitur :

1° Ratione rei quae afficitur, alia est *directe* irritans, quando actum absolute irritum pronuntiat, v. gr. donationem factam incapaci ;yalia *indirecte* irritans, quando rescindit instrumentum actus non debite factum, id est quando certam formam, aut sollemnitatem in actu servandam praescribit, ita ut sine tali forma actus non subsistat (cfr. can. 1680, § 1).

2° Ratione obligationis inductae, alia est *pure irritans,* alia *simul prohibens,* prout actum vel rescindit tantum, vel simul etiam prohibet (cfr. mox dicenda n. 189).

3° Ratione applicationis, alia est *ipso jacto* irritans, quando ipso jure nullus declaratur actus, ita ut non requiratur sententia judicis, v. gr. matrimonium clandestinum ; alia *ferendae sententiae,* quando actus solummodo irritandus pronuntiatur per sententiam judicis, v. gr. contractus minoris in sui ipsius detrimentum initus.

1° Ratione mentis legislatoris, alia est *poenalis,* quando irritationem assignat in odium transgressoris, v. gr. irritatio collationis beneficii, ob crimen simoniae : quare si culpa defuit, v. gr. ob metum vel ignorantiam, neque irritatio datur. Alia pure *.irritativa,* quando non in odium alicujus inducitur, sed ob bonum commune, v. gr. lex irritans contractus, aut testamenta, aut matrimonia, non servata forma a lege praefixa. Unde haec irritatio dicitur *legalis,* et obtinet, etiamsi adsit ignorantia invincibilis. Aliquando tamen irritatio est *legalis* simul et *poenalis,* v. gr. in impedimento criminis (n. 2036).

186. — Principia. I. Quilibet legislator supremus leges irritantes îerre potest. Ratio est, quia hoc ad bonum commune requiritur ; secus enim fraudes, pericula, aliaque gravia incommoda, a societate humana satis propulsari nequirent. Imo, ad *Ecclesiam* quod attinet. de fide esi, illam a Christo Domino accepisse potestatem hujusmodi leges ferendi circa sacra, v. gr. circa matrimonii contractum *(Salmant.,* de Leg., c. 2, n. 87).

Porro nec de *civilis legislatoris* potestate ob rationem adductam eSt ambigendum. Haud raro tamen difficile est definire, an in suis prohibitionibus intendat revera uti sua potestate irritandi : hinc opinionum diversitas apud juris interpretes 1. Ceterum, quia lex irritans, ut pote odiosa, est strictae interpretationis ; ideo ante latam a judice sententiam, in conscientia obligare non censetur, quando a legislatore civili est statuta. Unde *in praxi* standum est pro possessore, donec sententia judicis aliter statuerit (cfr. n. 1054).

1 Imprimis in rebus ad justitiam pertinentibus, acris etiam nostris temporibus continuatur dhcusMO. \ *fnixa^r-ch,* de Just . n. 324 seqq. — In matrimonialibus tuta est sententia eorum qui dicunL potestatem chilem revera irritare voluisse quaedam inildclium matrimonia.

187. — 11. Omnis lex, quae praecipit vel permittit fieri irritationem actus, vim tantum habet post judicis sententiam. Patet ex ipsis terminis.

Hinc : 1° Actus, dum non irritatur, permanet *naturaliter* validus, etiamsi irritatio malitiose impediatur, sive ab auctore actus, sive a judice, sive ab alia quacumque persona. Sic, v. gr., qui bona fide cum minore contraxit, re contracta uti potest, donec per sententiam judicis contractus rescindatur. Pariter, valet et obligat votum, vel juramentum, a religioso rite emissum, quamdiu a Superiore non fuerit irritatum (IV, n. -48).

2° Actu seu contractu per sententiam judicis rescisso uti non licet ; quia, etsi dubitaretur de sensu vel de justitia legis irritationem praecipientis, de potestate tamen judicis, in tali casu, non ambigitur. Quare illi praecipienti certe obtemperandum est (1, n. 99).

188. — 111. Lex, quae certe actum ipso facto irritat, habet vim irritantem ante sententiam, et obligat in conscientia ad alia omnia, quae intrinsece ex irritatione sequuntur. Prima pars per se patet. Altera inde probatur, quod ex tali lege actus nullus est, et consequenter nullum jus confert. Sublato enim fundamento, omnia, quae ipso innituntur, corruunt *(Suarez,* de Leg., 1. 5, c. 20, n. 13). Qui ergo actum posuit nuilitatis vitio infectum, tenetur de damnis et expensis erga partem laesam (can. 1681).

Quare si actus ille consistit in acceptatione vel acquisitione alicujus rei, sequitur ex lege obligatio illa re nec utendi nec fruendi, quasi propria esset. Si de matrimonio agitur, non licet ad conjugem accedere, neque alia maritalia jura usurpare. Similiter, si agitur de religiosa professione, non licet actus proprios religiosorum ponere.

Dicitur autem : *Lex, quae certe irritat ;* nam in materia civili non semper facile discernitur, utrum lex *sit vere irritans an mere prohibens ;* et si sit irritans, utrum sit irritans *ante,* vel solum *post* sententiam judicis. In his igitur dubitationibus recurrendum est ad regulas, quas supra de interpretandis legibus exposuimus (n. 171). Quod si dubium remaneat invincibile, standum est pro possessore. Praeterea in ordine canonico leges irritantes non urgent in dubio juris ; in dubio facti potest Ordinarius in eis dispensare, si agatur de legibus in quibus S. Sedes dispensare soleat, juxta can. 15 Codicis.

18D. – Quaesitum. /1 *n lex irritans obliget in conscientia ad actum omittendum ?*

Affirm., si lex simul initet actum et cum expresse vel tacite prohibeat; secus non. Ratio est, quia obligatio legis aestimari debet ex intentione legislatoris.— Hinc, perse loquendo, non peccat, qui actus naturaliter validos conficere tentai, paratus obedire cum judex eos nullos esse declaraverit. Per accidens tamen facile fieri potest ut peccet, si nempe futurum esse praevideat, ut ex sua agendi ratione inimicitiae et gravia damna oriantur *(Salmant.,* de Leg., c. 2, n. 100).

§ 4. De Obligatione Legis fundatae in Praesumptione.

Codex juri *can.* 21. 1825 seqq. ; S. *Alph.* L i00 Quaero etiam hic. 150 ; *Suarez,* de Leg. Ill, c. 23 ; V, c. 24 ; *Ferraris,* VI, vox : praesumptio; Prtimmer. I, 216 : *Vermeersch-Creusen,* EpiiDfnr i 68 ; Mqroto i n. 21l sq.

190. — Definitio L Lex dicitur fundari in praesumptione, quando prudenter supponit aliquid propter quod fertur. *Praesumptio* autem hic significat : l^ersuasip (le aliqua re tanquam realiter exsistente, ex validis indiciis desumpta 2. Itaque lex fundata in praesumptione, *definiri potest :* Lex praecipiens vel vetans aliquid, propter certam circumstantiam, quam cum re connexam legitimo supponit legislator. Quod legislatoris suppositum si non subsistat, lex fundatur in praesumptione falsa.

Divisio. Potest lex fundari in praesumptione, duplici modo :

1° In praesumptione *jacti,* (piando nempe ex probabili judicio supponit culpam, negligentiain, vel aliud facium in particulari reipsa exsistere, v. gr. lex praecipiens obedire sententiae judicis, supponit eam esse justam. — 2° In praesumptione *communis periculi* (quae et *juris* appellatur), quando cum certa scientia supponit ex tali operandi modo communiter sequi damnum, fraudem, incommodum grave ; tametsi forte non in omni casu particulari interveniat, v. gr. lex requirens proclamationes bannorum, sollemnitates testamentorum, lex Indicis quoad libros nocuae lectionis, etc.

191. — Principia. 1. Lex fundata in praesumptione facti per se non obligat in conscientia, nisi factum exstet. Ratio est, quia, deficiente veritate facti, lex caret omni fundamento. Inde axioma : *Praesumptio cedit veritati.* — Diximus *per se ;* narn fieri potest, ut propter bonum publicum obliget, v. gr. ad non turbandum ordinem. ad avertendum scandalum (I, 100,150 ; III, 927).

llmc : 1° « Si in judicio false probatum fuerit tuum animal intulisse damnum, tunc non teneris solvere poenam ; et lata sententia ut solvas, licet externe, ut vitetur scandalum, tenearis solvere, tamen potes occulte libi compensationem facere. »

2° Idem valet pro haeredibus, qui, ob neglectum inventarium, debita defuncti solvendo, multantur ultra bona haereditaria cum reapse credita excedunt haereditatem. » (II. Ap., II, 26.)

192. — II. Lex fundata in praesumptione juris semper obligat in conscientia, tametsi in casu particulari nullum subsit periculum. Constat ex can. 21 et ratio est, quia praesumptio legis non est falsa, ideoque lex non caret fundamento ligandi. Causa enim cur lata sit,

* Quae hic de lege dicuntur, etiam ad judicis -ententias applicata volumus. __' Codev pi!i> i anontcl Vane tradit definitionem in libro IV de proceribus (can. 18*25) · Praesumptio est r< i lucertae probabilis conjectura ex circumstantiis cum re vel facto fremienter connexis, ut addit cl. Marolo (I, n. *211).

semper subsistit, cum supponat communiter dari periculum ; quod verissimum, est, quamvis in casu particulari non subsit. Deinde, cessante legis line in particulari, non hoc ipso cessat lex, ut habet communis sententia (cfr. n. 257).

Adde quod bonum commune vetat ne detur exceptio, cum secus mala non cerlo averterentur, nec praesertim *periculum hallucinationis* a subditis excluderetur (I, 199 ; ed. G., I, p. 178). In his legibus ergo, judicium iit foro poli (i. e. conscientiae) idem esse debet ac in foro fori *(Lugo,* de Jusi., disp. 13,n.6'2). Itaque teneris a prohibitorum librorum lectione abstinere, etiamsi nullum libi ex istiusmodi lectione perversionis periculum immineat '. Hem, teneris solvere mullam, ad quam condemnatus es propter damnum, quod pecus tuum *revera* intulit ; licet damnum sine culpa tua illatum fuisset. Finis enim legis est, non solum punire culpam, sed etiam reddere homines cautiores.

Ante sententiam tamen non teneris, si lex est mere poenalis ; vel si dubitas, utrum ipsa in praesumptione juris, an facti fundetur ; utrum sil irritans ipso facto, an irritanda per judicem, etc.— Halio patet ex dictis in £ praecedenti.

Articulus IL

Ad quosnam se extendat obligatio legis.

Si quaerimus : ad quos lex se extendat, non intendimus de *lege naturali* loqui. Evidens est enim omnes homines, ex eo quod exsistant, juri naturae esse subjectos, et ideo nefas esse diximus, quemquam ad tales actus inducere, quos lex naturae reprobat (cfr. n. 124). Hic de lege lanium positiva, praesertim humana, sermonem instituimus.

Vix opus erit adjungere, ea quae de loge dicentur, non ad amussim valere de *praecepto.* Praeceptum enim, cum pro persona sit latum, subditum ubique comitatur, et ubique eum attingit : *ossibus enim eius haeret.*

Ilis paucis praemissis, statuimus :

193. — Principium generale. Obligatione legis positivae attingitur omnis homo, qui usum rationis adeptus, et in communitatem seu societatem cooptatus, jurisdictioni legislatoris proprie et omnimode subjacet.

Dicitur 1° *Omnis homo qui usum rationis adeptus ;* quia lex est regula dirigens actiones humanas juxta voluntatem legislatoris. Atqui, omnis qui usum rationis adeptus est, isque solus, legem cognoscere, ab eaque humano modo dirigi potest. Ergo.

2° *lu communitalem seu societatem cooptatus ;* et ratio est, quia lex fertur immediate pro communitate. Ergo, sicut neminem communitati seu societati extraneum obligare potest ; ita obligat universos, qui in eam cooptati sunt ob aliquem titulum, ex quo coop-

l Vide tam* n quae habet S. Doctor (de Prohib. libr., c. V, n. 2 ; ed. G., I. p. 28G), permittens iit ex eplkcla, in casu particulari et *occurrente neces*itate,* aliquis doctus, ad haereticum e proprio refutandum, Ipsius librum prohibitum legat ; addens. ' si non pateat recursus ad Romam vel ad proprium episcopum ›.

latio consequitur : nempe — ob titulum *baptismi,* ex quo consequitur cooptatio seu ingressus in societatem omni ex parte universalem,i.e. in Ecclesiam catholicam;— ob titulum *nativitatis, adeptionis juris civitatis, domicilii aut quasi-domicilii,* ex quo consequitur cooptatio seu ingressus in aliquam societatem localem : puta in regnum, in dioecesim ; — postremo ob titulum *purae electionis* (a societate tamen acceptae), ex quo consequitur cooptatio seu ingressus in aliquam societatem particularem, puta in Ordinem religiosum.

3° *Jurisdictioni legislatoris proprie et omnimode subjacet.*

a) Dicimus : *proprie :* et ratio est, quia legislator iis solis leges imponere potest, qui vere sibi subjiciuntur. Atque hinc est cur ipse, tametsi sit communitatis membrum, legibus tamen quas fert pro ea. non subjaceat sicut ceteri; hinc etiam est, cur peregrini non teneantur omnibus legibus particularibus alicujus loci. Sunt quidem *in territorio* sed non *de territorio,*quae ultima conditio absolute requiritur ut quis proprie legislatori subjaceat, ut dicetur infra n. 206.

l>) Additur : *omnimode,* quia respectu ad materiam, in qua aliquis non est subditus, nulla lege adstringi potest (sic regulares non tenentur omnibus legibus Episcopi) ; respectu vero territorii, in quod subditus se confert, non semper tenetur ad legem. Sic qui ex dioecesi egrediuntur, remanent Episcopo subditi, et tamen ipsius legibus non vinciuntur.

His in genere dictis, inquirendum est in specie : in quantum, ob defectum rationis, *pueri aliique rationis usu carentes* legibus non teneantur ; deinde in quantum, ob defectum subjectionis non teneantur *infideles atque, haeretici* legibus Ecclesiae ; *clerici* legibus civilibus ; *peregrini* legibus localibus : et postremo ipse *legislator* suis propriis legibus. Hinc *quinque paragraphe.*

§ 1. De pueris aliisque usu rationis carentibus.

191. — Principia. I. Qui non habent nisi habitum rationis, non tenentur legibus positivis. Can. 12. Ratio patet ex praedictis, quia humano modo dirigi nequeunt. Licet ergo eis carnem edere die vetito, sacrum omittere diebus festivis, etc.

Habitualiter amentes, licet quandoque lucida intervalla habeant, vel in certis quibusdam ratiocinationibus vel actibus sani videantur, delicti tamen incapaces praesumuntur. Can. 2201, § 2.

195. — II. Pueri, ratione utentes, subjacent legibus positivis quoad Confessionem et Communionem paschalem. Constat ex can. 859 et ex decreto *Quam singulari,* diei 8 Augusti 1910 *(A.* zl. *S.,* II, p. 582), quibus omnia ad normam Concilii Lateranensis reducuntur.

It pueri his legibus subjaceant, non requiritur ut *septennium de facto attigerint ;* sufficit ut ratione utantur (can. 859, § 1 et 90G). Secundum *I). Thomam* (3, q. 80, a. 9, ad 3), sufficit pro communione ut incipiant aliqualem usum rationis habere... ut possint devotionem concipere hujus sacramenti. Sed can. 854, § 3 exigit extra mortis periculum pleniorem cognitionem doctrinae Christianae. Quoad praeceptam confessionis, usus rationis, de quo can. 906, ille est qui hucusque requirebatur communiter (vide n. 1573, 2° et 1685).

III. Pueri ratione utentes solummodo post septennium subjacent legibus mere ecclesiasticis (nisi expresse aliter statuatur in jure), et post pubertatem ecclesiasticis poenis.

Prima pars constat ex can. 12. Unde recte S. Poenitentiaria, die 15 Martii 1837, edixit : « Pueros, post septennium, teneri observare qualitatem ciborum ab Ecclesia praescripLorum b »

Secunda pars nititur ratione, quod omnis censura praesupponit contumaciam et dolum ex parte puniendi, quae crimina nonnisi in puberibus communiter adesse censentur. Confirmatur can. 2230, in quo dicitur : impuberes excusari a poenis latae sententiae. Excusantur igitur, ex can. 88, § 2, pueri qui 14um, puellae quae 12um aetatis annum nondum compleverunt.

Diximus : *pueros ratione utentes, post septennium obligari.* Haec obligatio etiam adslrui debet, si de aliquo puero, qui septennis est, dubitatur utrum rationis usum sit adeptus ; praesumitur enim rationis usum adesse. 0'. *Alph.,* ill, n. 270 ; ed. G., 1, p. 550 ; *Lehmkuhl,* I, n. 230. Consonat canon 88, § 3.

Quid autem, si pueri *ante septennium* rationis fiant compotes ? *Resp.* Ex can. 12 supra cit., legibus mere ecclesiasticis non tenentur. Excipe, si aliud in Codice expresse caveatur, ut fit pro communione et confessione annua. « Legislator, ait enim recte 1). Thomas, attendit id quod communiter habetur, et in pluribus accidit. » (2. 2. q. 147, a. 4.)

196.— IV. Ebrii, et ad tempus delirantes, legibus positivis manent subjecti. Ratio, quia lex quae eos, cum ad rationis usum pervenerunt, attigit, vim suam in illos, utpote ratione adhuc liabitualiter gaudentes, retinere perseverat (cfr. can. 2201, § 3-4, 2229, §3, 2°).

Unde, si tempore ebrietatis aut delirii aliquid lege positiva prohibitum agunt (v. gr. si cibis velitis utuntur), legem materialiter violant ; tametsi, ob defectum actualis cognitionis, a peccato formali excusentur. « Aliud (enim) est ad legem non teneri, sicut ad leges non tenentur pueri, amentes ; aliud a lege excusari, sicut excusantur ebrii, ignorantes, dormientes. Hinc est peccatum, praebere carnes in die vetito secundis non vero primis ; sicut etiam peccatum est, incitare omnes istos ad aliquid malum jure naturae.» (I,n. 153,155; ed. G., 1,p. 131.)

1 Lex tamen jejunii adstringit cos tantum Qtii 21uM aetatis annum expleverunt, ut dicemus n. 1220, 4°.

§ 2. De infidelibus et haereticis.

Baptismale, ail canon 87, homo constituitur in Ecclesia Christi persona cum omnibus Christianorum... *officiis.* » (Cfr. etiam can. 12.) Ilaque :

197. — Principia. I. Infideles, judaei et catechumeni, non tenentur Ecclesiae legibus. Unde, secluso scandalo et legis contemptu, vel publica festivae quietis perturbatione, non est illicitum eisdem praebere carnes diebus abstinentiae, imponere opera servilia diebus festis, etc.

Ipsi vero tenentur legem Evangelicam amplecti et baptismum suscipere, statim ac de fide nostra sufficienter fuerint instructi. Imo, etsi ad fidem amplectendam cogi nequeant, adigi tamen possunt ad audiendam fidei expositionem (I, 154, 2o ; II, 18 ; III, 272).

198. — II. Haeretici, apostatae, schismatici et excommunicati, per se Ecclesiae legibus tenentur. Hi enim, quamvis rebelles sint, sub Ecclesiae tamen ditione semper esse perseverant (cfr. can. 87, 12, 13. § 1). Idem dicendum est de haereticis, de quorum baptismi validitate dubitatur ; nam in foro externo standum est pro valore actus (cfr. dicta n. 53).

Dictum est *per se :* 1° quia mulli haeretici nesciunt, tametsi obligationem in Ecclesiae gremium redeundi cognoscant, se Ecclesiae legibus teneri : unde facile propter ignorantiam excusantur ; 2° quia saepe adsunt circumstantiae, propter quas censendum est Ecclesiam nolle universis suis legibus haereticos obligare, eo quod earum observatio magna ipsis incommoda inferret. Atque haec Ecclesiae voluntas, facilius *praesumenda* est respectu diarum legum quae directo ad sanctificationem animarum tendunt, ut sunt leges jejunii, festorum. In his enim Ecclesia mitius agit, ne multiplicentur peccata. *Secus,* respectu legum quae ad compescendos abusus et ad ordinem publicum tuendum latae sunt. v. gr. circa matrimonii impedimenta,excipe tamen si agatur de catholica matrimonii forma servanda, ut ex canone 1099, §2 constat (cfr. etiam n.2069).

ξ 3. De religiosis et clericis.

Inferior, etsi legislator, nihil potest contra legem Superioris ; ex hoc autem axiomate, quod toti materiae praeesl, plura sequuntur :

199. Prixopi\ I. Religiosi ab episcopali jurisdictione exempti, Episcopi legibus non tenentur, etiamsi in ejus territorio degant. Ratio est. quia per exemptionem, statim ac requisitas conditiones expleverint, ejus jurisdictioni non amplius subjiciuntur.

Excipe casus ab ipso jure expressos; Sic, 'v gr., (Irdinariorum leges, ad ‹ ale- ‹ lusticam populi institutionem spectantes, etiam religiosos exemptos obligant, quoties non exemptos docent (can. 1336, 1315),

200. — II. Clerici et religiosi tenentur legibus civilibus, quatenus hae leges immunitati ecclesiasticae adhuc vigenti non repugnant. Halio exceptionis est, quia leges, quae immunitates violant, injustae sunt, eo quod civilis legislatoris potestatem praetergrediantur (cfr. can. 120 seqq. 614).

Ceteris autem legibus clerici adstringuntur quoad vim directivam, quia et ipsi sunt politicae communitatis membra. \ec vero, quoad has ipsas leges, legislator civilis *vim coactivam* in clericos exercere valet, quia el hoc exercitio ecclesiastica immunitas violaretur.

Dictum est 1° *Quatenus non repugnant immunitati.* Haec autem duplex est : personalis et localis1, ut fusius explicabitur n. 582et 2234. — 2° *Adhuc vigenti :* Ecclesia enim, vel *expresse,* v. gr. per Concordatum vel *tacite,* juris exercitio, quoad hanc illamve immunitatem, pro bono pacis, renuntiare potest. Quare inspiciuntur Concordala S. Sedis cum variis regnis. Tacita vero renuntiatio non est facile praesumenda ; quia, queis innixa praesumitur, illa communiter non sponte fiunt, sed invite *(Lessius,* de Just., l. 2, c. 33, dub. 3).

201. — Quaesitum. *Quomodo se gerere debent clerici vel etiam laid,* ne jus immunitatis *laedere videantur, cum leges quae eidem obsistunt, ipsis observandae proponuntur ?*

1° In genere, contra istiusmodi leges protestandum est, quotiescumque, omissa protestatione, scandalum timendum esset. Vi deinde ita cedendum est, ut non apertae provocentur violentiae, quae non inserviunt nisi ad multiplicandas injurias Ecclesiae inferendas.

2° In specie,proceres Ecclesiae et etiam supremi religiosorum Superiores, si apud judicem laicum conveniri debeant, veniam S. Pontificis expetant oportet. Ceteri, privilegio fori gaudentes, veniam Ordinarii loci, in quo causa peragitur, exquirere debent. Quodsi ab eo, qui nullam veniam praehabuerit, conveniantur, possunt ad majora mala vitanda compatere, certiorato tamen Superiore, a quo venia obtenta non fuit (can. 120, § 3).

Episcopus suo muneri satis abunde facturum se «rodat, si curet ne princeps saccularis sibi unquam arroget jus sacrorum, vel eam immunitatis pariem invadat, quae hactenus perseverat intacta. *Bened. ΛI V,* de Syn., l. 9, n. 12.

§ 4. De advenis, peregrinis et vagis.

Codex jur. *can.* 91 seqq. ; *Schmalzgruebor,* I. 2, lit. 2, n. 16, 19 ; *Wcrnez,* 1\. n. 177; *Feije,* n. 2U4 ; //ucceroni, I, n. 198 ; *Vermeersch-CreiMen,* Epitome, 1, n. 82 sqq. ; *Aerlnytbamen,* I. n. 149 sqq. ; *Ferrcre* Instit. can. (2 cd. hlspan. v. pr, lai.) I, n. 159 sqq.

202. — Iit melius principia statuenda capiantur, dandae sunt notiones de sensu verborum « advenae, peregrini, vagi », de domi-

1 Olim dabatur immunitas realis, i. c. exemptio bonorum Ecclesiae a tributis per legem civilem impositis. De lib silet novus Codex.

cilio et quasi domicilio, et deinde indicandum est etiam cuinam subjiciantur omnes praedicti.

203. — I. Sensu latiori, vocabula *advenae, peregrini, vagi,* promiscue quoslibet *alienigenas* designant.

Sensu stricto, persona dicitur *incola,* in loco ubi domicilium. *advena* in loco ubi quasi-domicilium habet. *Peregrinus* est ille, qui habens alicubi domicilium aut quasi-domicilium, in alio loco accidentaiiter (quamvis non paucis tantum diebus) manet, v. gr. ad visitandum amicum, nec animum habet ibi commorandi. dicitur, qui nullibi domicilium aut quasi-domicilium habet, sed de uno in alium locum se transfert (cfr. can. 91).

1'icri potest ut quis *pro momento vagus* dici debeat, cum nempe domicilium vetus reliquit, et nondum ne quasi-domicilium quidem acquisivit, v. gr. si quis ex Europa in Americae regiones migraret.

II. Domicilium est commoratio in aliqua paroecia autquasiparoecia vel cum intentione perpetuo ibi manendi, nisi quid inde avocet vel protracta ad decennium completum. *l'l acquiratur,* duo *simul* adsint necesse est : 1° ut quis *incipiat* alicubi commorari, et 2° ut habeat intentionem *perpetuo* ibi manendi ; nisi tamen simpliciter per 10 annos lactum commorationis protrahatur, tunc enim non opus est intentione perpetuo manendi (c. 92, § 1).

Si de tali intentione non constet, dijudicatur *in foro externo* hunc animum adesse aut adfuisse per translationem majoris partis bonorum, vel per domus emptionem aut aedificationem, vel per juramenti assertionem (.1. I. Λ., |\, p. 328. 676 seqq.).

Ll amittatur domicilium, requiritur ut duo supradicta *simul* desint. Nec solus discessus, nec solus animus non manendi inducunt domicilii amissionem. Can. 95.

Dantur tamen personae, quae etsi discedant cum animo non revertendi, prius domicilium non perdunt. Etenim, praeter domicilium quod modo descripsimus, quod *voluntarium* vocant, datur *domicilium legale,* quod necessario quis acquirit ex dispositione legis Illud revera determinatur pro *uxoribus,* quae acquirunt domicilium maritis, illudque post mortem mariti retinent, donec aliud a< qui»iverint pro *pupillis* el *am> ntibus,* qui domicilium tutorum aut curatorum oblinent : pro *filu>,* quorum, donec sui juris fiant, idem est domicilium ac parentum, idemque remanet, diam post majorcnnilatem, donec aliud acquisi-

ı Hujusmodi domicilium dicitur .· ir·,· · ·<ıI«·. Datur quoque domicilium ciioecesanum, -t ᵭui ia di d '·· in.ifu «postolico, pi.« i· dura apostOlica (noli autem ui paroecia vel qu i'i-paroecia) commoretur vel cum animo ibi perpetuo manendi. vel per decennium.__ Ut luhm statut possit, ad quamnam par.... tam talis vd talis domus pertineat, attendatur a i port un principalem, quae u immutatur ita ut -it m altera paroecia, nihilominus remanet ᵭnu dOHHrihum. \ ı«l<· ᵭVowler <' >rnnv n! in Decretum V·· *lenwrt,* p. 103 ; l \ ,s III l' ' *l! Thiol.* p. Ti >. — « <'fr 1. .1. - \ f V. P. cuin asilur de côn\e-

marito»

verint, priore relicto. .S'/c/ex cim/is cujus dispositiones circa domicilium legale etiam lex ecclesiastica ratas habet (cfr. can. 93, § 1). Ex quo sequitur omnes, qui domicilium legale habent, non posse alibi aliud verum domicilium aequi» rere, bene vero, quasi-domicilium '. Quoad alios, qui domicilium legale non habent, nulla lex ecclesiastica prohibet quominus plura eligant domicilia / I. .S'. A., vol. 15, p. 222), dummodo omnes impleantur conditiones de jure requisitae. Idem concedunt plura jura civilia, v. gr., jus civile Germanicum, §7, dum alia jura civilia, inter quae a *Vermeersch-Creusen* (Epii. 1, n. 183) citantur Belgicum Gallicum Italicum, id excludunt.

III. Quasi-domicilium - quod jura civilia non agnoscunt est commoratio in loco vel simul cum animo per majorem anni partem ibi commorandi 2, vel reapse protracta ad G menses completos (eç c. 92, § 2).

Acquiritur eo ipso quod habitatio cum tali animo incipit, nec requiritur ut quis de facto per longius tempus in loco electo habitaverit. Dicit quoque canon 93, § 2 : « Minor infantia egressus, potest quasi-domicilium proprium obtinere, item uxor a viro legitime non separata. »

Nota vero : requiri *commorationem,* nec sufficere ut quis per menses, vel per annos totam diem in officina transigat, vespere ad domum suam vel paternam rediturus. A fortiori, non sufficit ut, itinerantis ad instar, do regione in regionem, de loco in locum migret.

Didum est : *per majorem anni partem,* et sic loquuntur et Codex (can. 92, § 2) et S. Congregationes (S. Officium 7 Junii 1867). Ilis verbis communiter intenditur animus commorandi per sex menses. Qui erge cum intentione illa habitationem incepit, quasi-domicilium in parochia acquisivit, ita ut, quoad leges implendas et sacramenta suscipienda, subjectus fiat legislatoris competentis.

Si de animo per majorem anni partem permanendi dubium suboriatur, *in joro externo* adesse censetur, si diversa dentur indicia indirecta; v. gr. locatio domus pro sex mensibus. Animus directe etiam probari potest per juramentum. In ordine vero ad matrimonium contrahendum declarat Codex, can. 1097, § 1, 2°,commorationem *unius mensis* sufficere. Itaque Ium- non est amplius quaestio de domicilio vel de quasi-domicilio, nec necesse est ut parochi inquirant de animo in loco per longius anni tempus permanendi. Haec declaratio confirmat praxim in Statibus foederatis Americae septentr. a Leone All l anno 1886 introductam.

Disputant auctores utrum quis habere possit duo quasi-domicilia, el utrum filii quasi-domicilium legale parenturn acquirant *(Wouters,* op.cit., p. 102seqq.). Quidquid sit de controversia, certum est ex can. 93, § 2 supra memorato, nihil obstare quominus filii sibi quasi-domicilium eligant, ut faciunt mulli famuli vel opifices, studiosi, milites, publici officiales. Quoad infirmos in hospitali receptos si quaestio agitetur de eorum domicilio vel quasi-domicilio, videndum utrum ad breve vel longum tempus, utrum ob morbum incurabilem admittantur, ut verum judicium ferri queat.

l Exceptio Ht pro uxore legitime a viro separata post *sententiam judicis ecclesiastici campe· lenlis* (A. A. S. XIV, p, 526 scq.) ; statuit enim can. 93, § 2, Ipsam verum domicilium acquirere posse. — De domicilio autem religiosorum, vide n. 2150. — l In Codice, can. 94, § 3r Innuitur dari dloccesana quasi-domicilia.

IV. Subjicitur quisque, ratione domicilii aut quasi-domicilii, suo parocho vel Ordinario. Can. 94, § 1. — *Vagorum* autem proprius parochus vel Ordinarius est parochus vel Ordinarius luci in quo vagus actu commoratur. //?., §2. Illorum quoque, qui non habent nisi *dioecesanum* domicilium vel quasi-domicilium, parochus proprius est parochus loci in quo actu commorantur. //>., §3.

2(M. Principia. 1. Advenae et peregrini obligantur, sicut incolae loci, tum legibus juris commnnis, tum legibus quas loci securitas vel commodum vult ab omnibus observari. Hatio *primi* est, quia omnes communi legislatori subsunt. Kalia *secundi,* quia bonum commune loci et rectus ordo legem omnibus imponit (1, 156). Cfr. can. 13, § 1, can. 14, § 1, 2-3.

Quare, lex localis (praeter necessitatem vitandi scandali) omnes obstringit, si respiciat: *a)* formam et sollemnitatem contractuum, quia *locus regit actum* \ ut confusio vitetur (Λ. .S'., vol. 32, p. 363); *b)* vindictam delicti contra jus commune admissi, quia delinquens sortitur forum ubi deliquit ; ‹·) res periculosas asportandas, vel directe peregrinorum regimen.

Diximus : *sicut incolae loci,* i. e. nec plus nec minus, cum id rectus ordo requirat. Unde :

1° Alienigenae *gaudent privilegiis loci,* nec obstringuntur lege juris communis, si ipsa hoc in loco abrogata sil ; aut si vigeat consuetudo contraria, vel exemptio, v. gr. in monasteriis regularium, vel demum dispensatio, quae non personas, sed ipsum territorium afficiat.

2U *Non gaudent privilegiis patriae,* quia ipsa per discessum amiserunt. Quare tenentur ad legem communem, v. gr., jejunii aut lesti universalis, quae observatur in loco quo degunt, vel per quem transeunt. Quo casu valet illud : *Si !·‹‹■/(.' Hornae, romano vivito inore'· si fueris alibi, vivito sicut ibi.* Qui tamen legi communi *jam semel satisfecit* non tenetur iterum satisfacere, si venerit in locum ubi idem praeceptum posterius urget, secluso scandalo 2.

Quid autem, si quis, dum in patria jejunant ob vigiliam testi universalis, in loco inotatur ubi jejunium ad sequens sabbatum transfertur, et in patriam ante sabbatum revertitur 7 Alii dicunt eum debere *semel* jejunare ubilibet moretur, alii censent epikeia uti posse, nec legem ipsi imponi debere, modo non ·χ industria omnia sic ordinaverit (cfr *Noldin* 1, η. 118 : *Lehmkuhl,* I, n 236) Nobis probabilius videtur, eum teneri ad implendum *semel* praeceptum jejunii, nempe alternira die ad libitum ■, quia *substantia praecepti* debet servari juxta responsum S. L (vide notam praecedentem el *\eitni/s-l)amen,* I. n. 150, not i V ‹ opponi potesl numerus 3 § I » an l i,quia revera lex diam in eo loco *obligat,* sed *alto die.* Λ

Hoc tamen *u‹i* ‹ik tu- ptexilos non potesl extendi ideo ~t Ilalu·. aut Gallus testamentum IιoIοκτ iphuin feccrtl illud. ubicumque fecerit, valebit Cfr. D'Annibnle, I. n. 204. —· Id cttam concludi p̈o» videtur ex recenti decisione > Congres. Concilii, diei 9 februarii ' qtiA< m-< rta Invenitur m \ X s \\I p >-1 Namurcen. et .illarum Quaestio υΓ·»|··>·ιι ■ hat·· erit Xn et qti ‹ do·. tempore Quadragesimae. pereerini teneantur servare tl>-lin>nti.uii .alibati in ik · i-u··! x -1 ■ ial·. ΰ'-υ<Ό̈ι>η· :* St iis, eadem abstinentia debet ■rv irt t. na IX ' Re-ponxto autem datur Teneri ilterutra die a<| libitum, remoto t,'iirn ·■ ῖndal· ■ ' ex animadv -lom· .· m-t ■' Obstantiam praecepti distingui debere i modo quo ole»vrv andnm esi ·.

205. — II. Advenae solvuntur legibus patriae,e qua discesserunt ; tenentur vero legibus loci, in quo quasi-domicilium statuunt, statini ac illuc pervenerunt. Ratio *primi* est, quia lex localis territorium non praetergreditur. Excipe, si earum transgressio in proprio territorio noceat, v. gr. quoad bona quae in patria possidentur. Can. 14, § 1, n. 1. Tunc enim advena per fictipnem juris reputatur moraliter praesens, et act iones vel omissiones censentur fieri in proprio territorio, aut ibi effectum habent (*Bouquillon,* Theol. mor., n. 106, 243). — Ratio *secundi,* quia advenae per quasi-domicilium jam subjiciuntur jurisdictioni Superiorum loci ; ergo etiam legibus tenentur, sicut ipsi incolae (I, 156 ; ed. G., I, p. 136).

206. — 111. Peregrini regulariter immunes sunt a legibus particularibus tum patriae, tum loci in quo versantur ; vagi a legibus loci, in (pio degunt, non sunt immunes. Ratio *primi* eadem est ac pro advenis, quia sunt extra territorium legislatoris. Ratio *secundi,* tum quia leges non obligant nisi subditos, quales non sunt peregrini. cum ipsi oh *brevem* illam moram minime subjiciantur jurisdictioni Superioris loci ; tum quia non dicitur moraliter commorari in aliquo loco, qui ibi non manet, nec animum manendi habet, per majorem partem anni. Haec sententia, S. \lphonso probabilior, nunc jam certa est ex can. 14, £ 1,2°. Vide S. Doctorein, I. c. (ed. G, 1, p. 135). *Tertium* in can. 14. § 2 expressis verbis statuitur. Ratio est, quia vagi eum sortiuntur Ordinarium, qui territorium regit in quo actu versantur, ut supra diximus, n. 203, IV.

Diximus *regulariter* : peregrini enim non eximuntur a legibus patriae, quarum transgressio in proprio territorio noceat ; item a legibus Joci in quo versantur, quatenus bono publico consulunt vel actuum sollemnia determinant, ut n. 204 diximus. Tenentur etiam legibus particularibus territorii, si Superior altioris ordinis illas etiam a peregrinis observari vellet, v. gr. ut dicatur oratio imperata Leges autem antiquae, pro peregrinis latae, prohibentes ne in fraudem reservationis alienos confessorios adeant, per novum jus sunt abrogatae 'vide can. 900, 3° et di' enda n. 1779).- Haec de legibus *territorialibus·,* de *personalibus* autem legibus et *praeceptis* dicemus n. 208, 4°.

207. Regula generalis sic paucis exprimi potest : **It** quis ad legem localem actu obligetur, regulariter necesse est, ut sit in territorio et de territorio ; ut gaudeat privilegio locali, requiritur et sufficit, ut sit in territorio. \rctior autem est *Vagorum* conditio, cum ipsi obligantur ad legem localem, eo quod *actu* sint *in territorio,*

208. — 1° Si in luo territorio sit speciale festum, et in alium locum, ubi fes-lurn non sit, profecturus sis, non teneris ante discessum sacrum audire, modo

ante horam ultimae missae (quo tempore praeceptum jam urgeret) extra locum, ubi viget praeceptum, perveneris.

2° Si in luo territorio sit jejunium, et eodem die pergas ad locum ubi jejunium non est, potes mane jentare, non item carnes edere. Ratio *primi* est, quia, cum jejunium sit indivisibile, ut pote quod in unica refectione consistit, is jejunare non tenetur cui plures eadem dii· refectiones conceduntur. Ratio *secundi,* quia abstinentia est divisibilis, et toto tempore servari debet quo quis manet in loco ubi lex obligat.

3° Mane exsistens in loco ubi non est jejunium, potes ibi vesci carnibus, etsi circa meridiem reversurus es in domum, ubi jejunium est ; domi tamen teneris abstinere a carnibus (I. 157).

4° Haec quidem *de legibus territorialibus* valent. Aliter res se habent, si consideramus *leges personales* vel *praecepta* proprie dicta. Dicitur enim can. 14, § i. i° : peregrinos legibus personalibus adslringi etiam extra proprium territorium ; can. 24 : praecepta singulis data, eos quibus dantur ubique urgere ; el can. 2220, § 4 : poena (censura) reum ubique terrarum teneri, etiam resoluto jure Superioris, nisi aliud expresse caveatur. Privilegiis tamen personalibus licebit peregrinis uti ; ipsa enim setpiunlur personam, ut habetur ex can 74.

§ 5. — De Legislatore.

209. — Legislatorum duplex est genus. — Ali, enim ut Papa, EpiflCOpus, iu ferendis justis legibus gaudent, positis ponendis, auctoritate absoluta. Alii, ut senatores, deputati et ipse rex in gubernio repraesentativo, unum corpus morale efficiunt, a quo exercetur potestas legislatoria.

Ilis praemissis, quoad *ipsam obligationem legislatorum* respectu legum, haec statuimus :

I. *In Statibus repraesentativis,* legislatores et ipse gubernii praeses, subjiciuntur legibus communi consilio el voluntate latis. El ratio est, quia legislator est proprie non persona singularis, sed ipsum corpus morale, quod cuilibet membro superius est. Idem valet de Episcopis, respectu legum quae in Concilio provinciali aut generali statutae fuerunt (can 291, § 2)

II. In *Ecclesia* et in *monarchia pura,* legislator singularis non tenetur proprie suis legibus, quia nec sibi nec. praedecessoribus suis subditur ; nempe iis non tenetur : 1° nec quoad \ im *coactivam,* quia nemo a seipso cogit ur, et aliunde repugnat ut Superior ab inferiore judicetur aut puniatur ; 2° nec quoad viin *praeceptivam,* quia m ino sibimelipsi debet obedienliam. Tenetur tamen *quoad vim directivam et indirecte,* sicut proc lamat *ler, naturalis,* quatenus nempe, ex *aequitate* quadam, debet se lanquam caput membris conformare, ut habetur ex *I). Thoma,* I. 2, q. 96, a. 5, ad 3. Sed probabile esi, praeciso scandalo, eum tantum teneri *sub levi.* Limitatur tamen, si lex lata sit de laxatione prelii, vel de irritatione contrai tus ; tali enim legi tenetur stare etiam princeps, ne laedat justitiam (I, 154 ; 11. Ap., 11, 28) Recte etiam monet *Priimtner* (I, 192), facile *scandala aliaque incommoda* oriri, si legislator sine sufficienti ratione propriam legem transgreditur. Sapienter concludit *Doctor Angelicus* (1. c.) : Unde quantum ad Dei judicium (i. e. in foro conscientiae) princeps non est solutus a lege quantum ad vim directivam ejus: sed debet voluntarius non coactus legem implere. »

Articulus III.

Quomodo obligationi legis satisfaciendum sit.

In hoc articulo de duobus disserendum est : 1° de modo satisfaciendi legi ; 2° de modo agendi in concursu plurium praeceptorum.

§ 1. De modo satisfaciendi legi.

It obligationi cujuslibet legis satisfiat, *requiritur* et *sufficit* positio vel omissio illius, quod quaelibet lex praecipit aut vetat.

210. — Principia. 1. Logi negativae satisfit per omissionem, etiam involuntariam, actus prohibiti. Ratio est, quia lex negativa solam omissionem actus intendit.

Sic aegrotus satisfacit praecepto prohibenti opera servilia diebus festis, tametsi praeceptum ex impotentia servet. Potest tamen fieri, ut illud affective per pravum desiderium violet.

211. — II. Legi affirmativae satisfit per positionem operis, factam humano modo, tempore debito, et cum intentione faciendi opus quod lex praecipit. Ita communiter.

Dicimus 1° *Per positionem operis.* Opus vero *per alium* praestari potest, si non est personale ; v. gr. donatio ab alio fieri potest. Opus praescriptum *lotum* poni debet. Si fiat impossibile, distinctionem adhibe, quam dabimus infra n. 224.

2° Factam *humano modo,* i. c. scienter, voluntarie, rationabiliter. Lex enim, (piae hominibus praecipit, nonnisi actus humanos praecipere potest.

Hinc qui, dic festo, ebrius, dormiens, vel omnino coactus, sacro interest, minime satisfacit praecepto ‹l·· audienda missa, propterea quod non operatur modo humano ; secus vero si ex metu ponit actum praescriptum (i, 165). Excipe, si opus praescriptum sil donatio,, tributorum solutio, quia in his sufficit externa, licet coacta, actionis praestatio.

3° *Tempore debito.* Sic praeceptum audiendi missam alligitur diebus festis, communio tempori paschali ; el in his casibus, circumstantia temporis pertinet ad substantiam praecepti (VI, 297; ed. G. III, p. 273).

Quod si tempus implendi legem non fuerit determinatum, legi satisfaciendum est *quam primum commode fieri poterit ;* alioquin impletio posset ulterius semper differri et tandem omitti : quod repugnat (quoad tempus determinatum, vide n. 213).

Novus autem *Codex,* quoad *tempus,* sequentia statuit : *a)* Pro die 24 horae supputandae sunt a media nocte (excipe ad lucrandas indulgentias). Nomine mensis venit spatium 30, anni vero spatium 365 dierum, nisi dicatur hos sumendos esse proni sunt in calendario (can. 32).

b) In supputandis horis diei standum est communi loci usui. Potest tamen quis sequi loci tempus locale (sive verum sive medium), vel legale (regionale| aut extraordinarium) pro missa et Horis (privatim), pro communione, jejunio el abstinentia (can. 33, § 1).

c) Si terminus *a quo* legis implendae (v. -gr. annus novitiatus) non coïncidât cum initio diei, primus dies ne computetur, et tempus finiatur expleto ultimo die ejusdem numeri. Si vero terminus *a quo* coïncidât cum initio diei (v. gr. duo vacationum menses a die 15 Augusti), primus dies ad complendam numerationem computetur, el tempus finiatur incipiente ultimo die ejusdem numeri (can. 31, § 3, n. 2 et 3).

'i0 *Cum intentione faciendi· opus quod lex praecipit,* i. e. intentio debet sic dirigi ad opus, ut tale opus, quoad suum esse specificum, praestetur. Pro diversa enim intentione idem actus opus diversum constituere potest : sic lectio psalmorum potest esse studium vel oratio. S

Hinc, praecepto non satisfacit recitans Horas canonicas, sola intentione legendi vel addiscendi ; nec vadens ad sacrum, eo tantum fine ut oculos atque aures pascal, ut cum alio colloquatur, ut exspectet amicum, ut amicum euntem aut redeuntem comitetur (I, 162-165 ; H. Ap.. II. 29).

212. Conclusiones. Itaque 1° *Non requiritur intentio legi ^disjaciendi.*

Halio est, quia praecepta non obligant ad *obedientiam formalem,* id est ut res praecepta ideo fiat quia praecipitur, sed lanium ad materialem, i. e. ut fiat quod praecipitur.

Hinc *.S'. Alphonsus* (I, 163) ait : Qui alicujus praecepti immemor, illud implevit, v. gr., ignorans esse diem festum, libere tamen interfuit sacro, is satisfecit. Neque, ul quidam volunt, necesse est, ul postea intelligens esse diem festum, velit tunc satisfacere per missam auditam ; quia implevit substantiam actus praecepti. — Is votum, juramentum et poenitentiam sacramentalem vere implet, qui opera promissa vel injuncta exsequitur, etsi non habeat intentionem implendi ; modo tamen non applicet ea pro alia re. Ratio est, quia vota, etc., sunt leges quasi particulares, quas homo sibi vel alteri imponit ; unde tantum obligant ad substantiam actus. » (Cfr. etiam n. 1724, c.)

2° *Non requiritur, per se, intentio iniplendi finem a legislatore intentuni,* nisi finis praecise per se praecipiatur, juxta vulgatum axioma : *Finis praecepti non cadit sub praecepto.* Aliis verbis, non

«

\<1 tempus regionale reducitur id quoque quod zonarium * vocare consueverunt, quoti nempe m congressu Romae habito (an. 189 2) per zonas 15 graduum longitudinis (secundum Greenwich) distributum, in variis regionibus Introductum est, v gr. in Europa media etc Juxta decisionem Comtes Pontificiae diei 10 nov (925 (A. A. s. XVII, p. 582), tempus zonarium sequi (as est In casibus canone 33 $ i expressis. dummodo revera sit ※legale Id 1st legibus publicb'il receptum (cfr Monitoreeeci. 5i. p. 13 et Ram, Insl. can n «84 II).

requiritur ut opus fiat ex habitu virtutis. Cfr. S. *Thoni.,* i. 2, q. 100, a. 9 et 10.

Sic, v. gr., praecepto Ecclesiae satisfacit qui diebus statutis jejunat, etsi non sentiat, vel non intendat, sui mortificationem. Qui tamen *contra* hunc finem ageret (v. gr. iterum seu tertia vice edendo, postquam culpabiliter jam jejunium solverit), venialiter peccaret, juxta sententiam probabiliorem ; quia contraire fini legis est *quaedam inordinatio,* quae ab omni culpa non videtur excusari (III, 1030). Quod si finis per se imponatur, tunc, ut palam est, cadit sub praecepto. Quare, si cui praecipiatur ul pro Ecclesiae exaltatione oret, non sufficit simpliciter orare, sed oportet determinatum hunc finem intendere, saltem implicite.

3° *Xon requiritur status gratiae aut motivuni caritatis* (II. Ap., II, 28). Constat ex propositione 16a Baii a S. Pio V damnata : « Non est vera legis obedientia, quae fit sine caritate. »

Excipe, si status gratiae ad praecepti substantiam pertineat, ut in communione paschali. Interim certum est, requiri caritatem in operante, ul implet io praecepti sit *meritoria,* iuxla illud (1. *Cor.,* 13) : *Si. linguis hominum loquar,* etc. (I, 162).

4° Imo potest legi satisfieri per operis praescripti impletionem, *quamvis actio aliunde sit aliquo peccato vitiata,* v. gr. si corrumpatur finis operantis, qui agit ex vana gloria, etc. modo non corrumpatur actus praescripti substantia, v. gr. sacrilega sit confessio vel communio, ut eruitur ex prop. 14a ab Alexandro VII damnata

Sic ergo satisfacit qui jejunat ex avaritia, audit missam in tali ecclesia, quia facilius inveniet occasionem furandi (I, 162). Lex enim nihil praeter substantiam actus requirit.

5° Implet denique legem, qui opus ponit eo modo quo est praescriptum et *expresse intendit se nolle per illud salisjacere,* v. gr. qui audit missam ex mera devotione, intendens postea in altera missa satisfacturum.

Hat io est : praecepta tantum ad substantiam operis injuncti obligant. Illa ergo posita, non est in potestate operantis ut non satisfaciat, nec. ad quid aliud tenetur (I, 164 ; II. Λρ., II, 29). Sic patet quam magnum discrimen exsistat inter leges a Superiore positas, et ea quae instar legis sibi quisque imponit : v. gr. per votum, per promissionem, donationem, etc. Si quis nempe rosarium ex volo promiserit, non liberatur, si rosarium dicat animo votum non implendi: hic omnia *a voluntate promittentis* pendent. In legibus autem a Superiore latis, omnia ex voluntate legislatoris dijudicanda sunt, quae non extenditur ultra substantiam (vide Λ'. *Alph.* IV, n. 176 ; ed. G., II, p. 605). Sane quidem sermo est de *lege humana tantum,* quia, ul bene notat *Lehmkuhl,* I, 246, lex naturalis non solum ad operis substantiam, sed etiam *ad modum* virtutis obligat. Et citat D. Thomam et Suarez.

l Dixerunt Sylvius, Palmi. Gran. cum Diana, eo satisfacere praecepto confessionis annuae qui 'Olmn exteriu sacranicntuin poenitentiae reciperent.

213. — Quaesitum. *Quid autem, si lex non luerit impleta tempore determinato?* Respondemus distinguendo ; etenim determinatio temporis facta fuit vel ad *finiendam,* vel ad sollicitandam seu *urgendam* obligationem.

In priori casu lex (vel votum), elapso tempore, non amplius obligat ; sic, v. gr., qui non jejunavit die vigiliae, peccavit, sed a lege liberatur, quia onus est dici affixum, *In posteriori casu,* lex urgere pergit : sic non liberatur a communicandi obligatione, qui tempore paschali non implevit praeceptum ; qui sacramontalem poenitentiam pro tali tempore impositam neglexit, non deobligatur (III, 220 ; VI, 297 ; IL Ap., XII, 40). Cfr. etiam can. 859, § 4.

§ 2. De modo agendi in concursu praeceptorum.

Quando plura praecepta concurrunt, *quaeritur* utrum possit ipsis satisfieri per unum actum ; aut saltem eodem tempore, per diversos actus.

211. Principia. I. Per unum actum pluribus simul praeceptis satisfieri potest, si cadant in eamdem materiam, ob eumdein finem. Sic, v. gr., si festum de praecepto incidat in diem dominicam, satis est unum audire sacrum. Qui obligatur ad Horas ratione ordinis et beneficii, nonnisi semel eas recitare tenetur. Et *ratio* est, quia tunc unico actu totum ponitur, quod per diversas leges praecipitur ; et ideo qui duo praecepta hujusmodi violat, unum solummodo peccatum committit (I, 166 ; H. Ap., II, 31).

Excipe : 1° *Si agatur de materia justitiae,* in qua semper attenditur aequalitas rei ad rem ; ideoque quando multiplicatur materia, etiam solutio multiplicanda est : v. gr. si ex damno illato debeas centum, et ex emptione etiam centum, semel dando centum non satisfacis, ut palam est. — 2° Λ7 *aliud constet de mente praecipientis,* si ex usu vel circumstantiis Superior censeatur velle per actus distinctos sui praecepti impletionem. Sic, v. gr., jejunio, ex voto et ex poenitentia sacramental! debito, generatim non satisfit per unum jejunium, quia ex usu alia censetur esse mens confessarii (111, 309).

215. — II. Eodem tempore, per diversos actus, diversis praeceptis satisfieri potest, modo unus actus non impediat alterum. Ratio est, quia generatim, dum res aliqua praecipitur, temporum diversitas non exigitur.

Sic, v. gr., licet, eodem tempore, audire missam in festo praeceptam et Horas recitare, vel alias orationes ad quas vx voto aut poenitentia sacramenlali teneris. Sed si confessorius poenilenti praeceperit duas missas audire eodem die, id intelligendum est de missis successive, non eodem tempore, audiendis Talis enim praesumitur esse confessarii intentio, nisi aliud expressum fuerit. Cui vero confessarius praeceperit missam audire singulis per mensem diebus, is satisfacit, cum die dominica unico sacro interfuerit. Rationa-

biliter enim praesumitur, confessarium noluisse eodem die ad duas missas obligare, nisi id expresserit (II. Ap., XVI, 57). Si autem poenitens nihil de iis fecerit, duplex committeret peccatum, ut animadvertit *Lehmkuhl,* I, n. 247 in line, ouillendo nempe adimpletionem tertii praecepti Decalogi et poenitentiae sacramentalis.

216. — Quaesitum. *Quid agendum in concursu duorum praeceptorum insociabilium* ? Respondemus : ceteris paribus, servandum est majus prae minore, quod tunc obligare desinit.

Hinc praevalet : 1° negativum affirmativo ; ideoque non licebit furari, ad subveniendum pauperibus ; 2° naturale positivo, et divinum humano ; itaque omittendum est sacrurn in festo, ne graviter aegrotans deseratur ; 3° lex Superioris, v. gr. Papae, legi inferioris, v. gr. Episcopi ; 4° lex ecclesiastica civili; 5° innixa virtuti strictiori, v.gr. justitiae, innixae virtuti minus strictae, v. gr. caritati ; unde qui non potest et eleemosynam dare et debitum solvere, tenetur ab eleemosyna abstinere (vide n. 29).

Diximus *ceteris paribus ;* quia semper habenda est ratio aliarum circumstantiarum, quae forti! vel ordinem invertere praecipiunt, vel casum mutant. Sic pauperi in extrema necessitate succurrendum est, priusquam debitum solvas creditori non in eadem necessitate versanti, quod tamen ex justitia fieri deberet. Sic etiam moribundo viaticum dari nequit sub specie vini, quamvis hoc ultimum a solo jure ecclesiastico regatur, etc. Cfr. *Nouv. Rev. Thiol.,* vol. 38, p. 149 seqq.

CAPUT V

Dc causis tollentibus obligationem legis.

217. — Duo discutienda supersunt in hoc capite et in sequenti : horum alterum versatur circa causas, ob quas *sola legis obligatio* cessat vel suspenditur, *manente lege ;* alterum circa causas quae *ipsam legem* tollunt in perpetuum, et pro tota communitate. In primo casu subjectio remanet, in secundo omnino evanescit ; porro in hoc capito de *primo* casu agemus, in sequenti vero de *secundo.*

Quod attinet ad causas quae legis obligationem, tametsi in gradu inaequali, tollunt, hae admodum quinque numerantur, scilicet :..

1l *Ignorantia,* quae obligationem tollit tantum per accidens, excusando nimirum a legis transgressione formali, minime vero ab ejus transgressione materiali.

2a *Impotentia,* sive physica, sive moralis (seu *metus},* quae in casu particulari obligationem omnino tollit ; excusando vel a transgressione materiali, cum legislator censeatur noluisse, jam ab initio, obligationem ad hunc particularem casum extendere.

3‘ *Dispensatio,* quae actu positivo legislatoris, induito nempe particulari vel etiam generali, unum vel plures ab obligatione legis eximit, modo tamen non permanenti.

i *Privilegium,* quod ab obligatione eximit permanenter vel individuum, vel etiam coetum personarum, et quod idcirco ut amplior vel stabilior dispensatio habendum est.

5A Discessus *a territorio legislatoris,* seu *absentia,* quae causa non solum excusans, impediens aut eximens dicitur, sed *extrahens,* quia discedentem totaliter e legis dominio extrahit.

Do hac ultima causa jam satis disputavimus in capite antecedenti, ubi *de peregrinis* (n. 206). Restat igitur ut de ceteris, in quatuor separatim articulis, agamus.

Ar t ic u l u s 1.

De ignorantia legis.

De ignorantia adhuc sermo erit, ubi de actibus humanis et peccatis tractabimus. Interim salis est ad rem nostram notare sequentia.

218. — De f in it io. Ignorantia definitur *defectus scientiae debitae.*

Alia est *invincibilis* seu *inculpabilis,* quae scilicet vinci aut tolli non potest quia vel nunquam in mentem venit dubitatio de necessitate rei cognoscendae ; vel, etsi in mentem venerit, cognitio tamen morali diligentia acquiri non potuit. Alia est *vincibilis* seu *culpabilis,* quae nimirum, adhibita morali diligentia, superari potuisset (recole dicta n. 16).

219. — Pr in c ipiu m. Ignorantia invincibilis excusat ab observantia legis, et simul a reatu tum culpae tum poenae legi adnexae, saltem regulariter. Nemo enim stricte obligari potest ad id. quod non cognoscit nec cognoscere potuit ; et nemo peccat nisi actu voluntario. qui cognitionem essentialiter praesupponit.

Deinde qui non peccat, regulariter non meretur poenam. Poena enim decernitur in lege propter culpam. Ergo cessante causa, effectus quoque a lege statutus cessare debet, ut DD. communiter docent (I, 160). Si tamen, in foro externo, poena a judice in materialiter deliquentem dictetur, subeunda est, ut supra (n. 192) dictum est : nonnunquam enim sufficit culpa mere juridica.

220. Quaesitum. In *excusetur a poena, qui legem quam transgrcilitur quidem cognoscit, sed ignorat poenam legi adnexam* ? Negativo per se ; quia ratio dictat malum juxta naturam suam esse puniendum. Hinc dicit canon 2202, § 2 : hujusmodi ignorantiam imputabilitatem non tollere. Excipe si poena sit gravissima, excedens meritum criminis. '1

In specie vero lia· e omnino tenenda sunt, ad mentem Codicis : 1° A nullis latae sententiae poenis ignorantia dt cl ata sive legis sive solius poenae excu- '- d, licet lex contineat verba : *praesumpserit, ausus fuerit, scienter, temerarie, consulto, studiose egent* - 2.° Si lex hujusmodi verba habet aliave similia quae plenam cognitionem ac deliberationem exigunt, quaelibet imputabilitatis imminutio, sive ex parte intellectus sive ex parte voluntatis, eximit a poenis latae ›· nt· ntiae.— 3° Si lex illa v rb i non habeat, ignorantia legis vel solius poe-

nae, si fuerit crassa vel supina, a nulla poena latae sententiae eximit ; si non fuerit crassa vel supina, excusat a medicinalibus (i e. censuris), non autem a vindicativis latae sententiae (can 2229, § 1-3).

Articulus II.

De impotentia servandi legem.

221. — Impotent ia satisfaciendi obligationi legis duplex est, physica nempe et moralis. De u traque disseremus.

^Impotentia *physica,* (piae etiam *absoluta* appellari solet, lune habetur, cum vires ad legem adimplendam desunt : quo in statu versatur, v. gr. aegrotus, qui in lecto defixus sacro interesse nequit diebus dominicis et festis. — Ad impotentiam absolutam refertur necessitas adimplendi legem superiorem, juxta dicta n. 216.

impotentia *moralis* (seu */netus* excusans) habetur, cum lex adimpleri non potest. sine periculo gravis damni vel incommodi ; et definitur: difficultas gravis per accidens conjuncta cum adimpletione legis.

Dicimus *accidens ;* nam, ut bene notat *Sanchez* (Decal., l. I, c. 18, η. 2), si lex esset, perse, toti communitati nimium dillicilis^seu onerosa, talis causa posset, non solum excusare a lege, Sfid.leg£Dl ipsam tollere, ut explicabitur n. 255 scqq.

222. — Pr in c ipia , i. Impotentia physica a lege servanda semper excusat. Ratio est, quia « nemo potest ad impossibile obligari »: ut habet 6a regula juris, in Sexto. Unde excusat etiam impotentia, cui antea per peccatum causam, dederis, v. gr. reddendo te jejunio imparem, *modo de peccato doleas* (I, 176 ; III, 1045). Consonat canon 2205, § 1.

223. — II. Impotentia moralis a loge observanda excusat, si imminet damnum in se grave et relative gravius quam neglectus legis. Ratio *primi* est , quia legislator non censendus est, praetor gravamen quod legis adimpletioni inhaeret, aliud onus, hocque grave, imponere. Dicimus *aliud onus, hocque grave:* quia alioquin nulla unquam lex obligaret, eum cujuslibet legis adimpletio cum aliquo incommodo conjungatur (can. 2205, § 2-3). Ratio *secundi* est, quia ex duobus malis necessariis semper eligendum est minus (I, 175).

Gravitas damni a pluribus dependet : 1° a *natura.* · sic leges negativae gravius damnum requirunt ; 2° a legislatoris *intentione* qui pro temporum adjunctis mitius agere potest ; 3° ab *adjunctis particularibus,* quae locum dant epikeiae. In dubio de *gravitate* damni, excusatio valet, si facium revera exsistat quod vere probabiliter sufficit ad excusandum, ut patet de convalescente qui timet no jejunando morbus augeatur (cfr. n. 248). Quare metus gravis, v. gr. metus amittendi vitam, sanitatem, secluso damno societatis aut religionis,tollit

obligationem *legis humanae,* sive ecclesiasticae, sive civilis l. Tollit etiam quandoque. tametsi difficilius, obligationem *legis divinae positivae,* v. gr. legis praecipientis integritatem confessionis ; imo et *legis naturalis affirmativae,* v. gr de deposito reddendo.

224. — III. Impotentia satisfaciendi toti legi de se non tollit obligationem satisfaciendi illi parti, quae adimpleri valet. Constat ex prop. 54α ab Innocentio XI damnata : « Qui non potest recitare Matutinum et Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihilum tenetur ; quia major pars trahit ad se minorem. » Hisce rejicitur sententia Navarri, Dianae, Tamburinii et Caramuelis. *Excipe,* si lex commode dividi non possit vel soleat, vel si in parte possibili ratio praecepti non remaneat (H. Ap., II, 45).

Hinc : 1° Qui non potest jejunare omnibus diebus, tenetur diebus illis, quibus sine gravi incommodo potest.

2° Si quis, carens Breviario, pauca ex Horis inemoritor sciat, ea recitare non tenetur ; secus, si partem notabilem, v. gr. Vesperas aut Completorium, memoria teneat. Ratio est, quia Officium divinum est divisibile, et in parte notabili tantum salvatur ratio praecepti.

3° Qui vovit piam peregrinationem, nec valet totum iter complere, illud inchoare non tenetur ; quia nec finis praecepti obtineri, nec ratio praecepti salvari potest (I, 177 ; III, 225).

225. — Quaesitum. *An licet se reddere incapacem adimplendi aliquam legem,* seu, aliis verbis, *an licet apponere vel non tollere causas, quae legis adimpletionem impediunt ?* Primum exponetur status quaestionis, deinde respondebitur.

a) Aliud est causa *eximens,* aliud causa *impediens.* Causa *eximens* adest quando quis se subtrahit *jurisdictioni* legis, ita ut ipsa illum jam attingere nequeat. Causa *impediens* adest, quando quis, *a lege vinctus,* vel proxime vinciendus, in talem conditionem se conjicit, ut physice vel moraliter legem jam non implere possit. — *b)* Causae, quae legis adimpletionem impediunt, sunt vel *praesentes,* vel *proximae,* vel *remotae,* prout lex urget eo ipso tempore quo causa ponitur, aut brevi post, aut solum post notabile temporis intervallum.— c) Hujusmodi causae apponi possunt vel *directe,* vel *indirecte ;* prout scilicet agens movetur, aut fine subtrahendi se. legis obligationi aut alio fine, praeviso tamen impedimento legis servandae. Quibus praemissis, ea sit responsio :

1° Qui ponit *causam eximentem,* etiamsi fiat intentionaliter et directe, animo obligationem effugiendi, non peccat. Utitur jure suo (1,152 ; 111, 1045 ; ed. G., II, p. 432).

2° Nunquam licet causam *impedientem,* etsi remotam, *directe* apponere aut non tollere. Halio, quia *quamdiu legi quis subjacet,*

' Htnc «utuil can. 22 >2. «iwatiim a poena obsorvan la excusari in perien'n Infamiae. Vide textum intra n. 1275. 2

non potest velle eam infringere, quin talis voluntas sit ipsius legis violatio.

Peccant igitur excommunicati, qui non quaerunt absolutionem, ideo praecise, ne absoluti ad communionem paschalem teneantur ; item illi, qui hac intentione in locum abeunt, ubi tempore paschali communicare non poterunt (111,235; II. Ap., II, 20).

3° Nec licet *indirecte* apponere, aut non tollere, causam impedientem *praesentem* aut *proximam* (quae in moralibus aequiparantur) ; nisi proportionata adsit aliunde justa causa excusans. « Omnis enim lex exposcit, ne sine justa causa impedimentum suae observantiae ponatui » (II. Ap., l. c.) ; secus enim actum esset de lege. *Justa* autem causa est, quae proportionem habet et cum gravitate praecepti, et cum proximitate causae impedientis (vide n. 272, 5°, seq. et *Sanchez,* Decal., l. I, c.· 15, η. 4).

4° Probabilius licet, etiam sine ratione speciali, *indirecte* causam impedientem *remotam* apponere. Ratio est, quia non censetur legislator velle libertatem adeo coarctare. Esset enim onus nimis grave, si quisque, multo ante obligationem legis, adstringeretur ad omittenda omnia opera cum illa obligatione insociabilia *(Bucceroni,* n. 221).

226. — Corollaria *a)* Qui lege jam urgente, futurum esse praevidet ut ei postea satisfacere non possit, adimplere tenetur eam, tempore quo potest ; v. gr. si in die festo non potes circa meridiem missam audire, vel Horas diei currentis serius recitare, teneris anticipare, quia praeceptum jam urget. — Secus, si tempus praecepti nondum sit inceptum ; v. gr. non teneris praevenire tempus paschale ad communicandum, nec uti privilegio recitandi Matutinum die praecedenti, ut impicas praeceptum (IV, 155 ; VI, 297).

b) Peccat contra praeceptum assistendi sacro, qui oblectationis causa, iter ingreditur sabbato, praevidens fore ut sequenti die dominica missam audire non possit. — Excusatur autem, qui die Jovis iter suscipit ad venandum, aut ob similem causam non urgentem. Ratio discriminis est, quia in priori casu impedimentum censetur proximum, et in posteriori remotum (III, 301).

c) Similiter ex his determinari potest, an et quandonam liceat, v. gr. suscipere officium, famulatum, etc., in quo quis fit impotens ad festa sanctificanda ; an et quousque liceat sponte laborem exercere, vel opera pietatis suscipere, quibus homo fit impotens ad jejunandum ; et alia hujusmodi. Cfr. n. 1235 et 1238 seqq.*

d) Denique ex notionibus hic expositis intelligcre possumus quid significent verba: *agere in fraudem legis.* Dolus, (seu fraus) est deliberata voluntas violandi legem, ut dicit can. 2200, § 1. Fraude igitur contra legem peccat, qui apponit legi impedimentum (causam impedientem), et quidem in iis circumstantiis ubi lex *eum jam tenet,* vel impedimentum tale, quod ipsi *a lege vetitum est* apponere. Sic fraus adest, si homo dives praeter suam conditionem vel consuetudinem

*Vide circa hanc materiam « Casus conscientiae · a Lchmkuhl propositos (n. 97-103); item solutiones datas in « Arni du Clergé » (1906, p. 982 ; 1911, p. 1121) etc.

servilibus vacet ut fatigetur, ne jejunare debeat. Non autem fraudis reus erit, qui *uhtur jure* quod ei nec a lege nec a praecepto adimitur : v. gr. si quis in aliam dioecesim transii, ubi non viget lex Sacri audiendi, vel ubi adsunt quoad jejunium exceptiones, etiam si hoc faciat eo fine ut a lege eximatur : usus enim juris egrediendi ipsi non interdicitur a lege. Si autem et haec facultas a legislatori· legitime tolleretur, adesset fraus contra Superioris voluntatem *(D'Annibale,* P. I, n. 17G ; *Gopfert,* I, § 13, n. 78).

Articulus III.

De dispensatione.

Coder jur. can. 80 scqq. *Alphonsus,* I, n. 178 ; ed. G., I. p. 163 ; *Suarez,* de Leg., 1, 6, c. 18 . *Mazzola,* de Leg., disp. \ ; *Billuarl,* Dlss· 5 ; *d Annibale,* I. n. 230 ; *Wernz,* I, n. 120 ; *Warolo,* I, n. 302 sqq. ; *Venneerech-Creuten,* I, n. 157 sqq. ; *Prûnuner,* I, n. 238 sqq. ; *ilaud,* Inst. can. n. 41 sqq.

227. — Definitio. Dispensatio est relaxatio legis, legitima auctoritate ad tempus facta in aliquo casu, quo ceteroquin lex obligaret.

Dicitur 1° *Est legis relaxatio ;* qua ratione differt tum ab *epikeia,* per quam declaratur casum quempiam nunquam in lege fuisse comprehensum ; tum a *permissione,* per quam solummodo legis violatio non impeditur, v. gr. ad vitandum majus malum ; tum a *licentia,* qua lex potius adimpletur. Licentia enim est consensus Superioris competentis, sub quo *lex ipsa* aliquid ad paucos actus agere concedit. Hinc, si Superior v. gr., det moniali licentiam exeundi e clausura, vel faciendi aliquam expensam, non dispensat in lege aut in voto, sed ponit conditionem sine qua ista non licerent ; quia lex, quae prohibet exire et expendere, id non prohibet absolute, sed tantum, ne fiat sine licentia (cfr. ℣. *Alph.,* de Privil., n. 1). Lex de se tendit ad firmitatem, de se ergo non admittit generaliter licentias, eas tamen aliquando praevidet et tolerat. In iis ergo casibus, si absens est Superior, praesumi potest ejus licentia ; dispensatio vero non praesumitur *(Lehmkuhl,* I, n. 2GG).

2° *Legitima auctoritate facta ;* quia dispensatio actus jurisdictionis est, adeoque differt, tum ab *excusatione* ob aliquam causam extrinsecam, tum a *cessatione legis,* quae dicitur ab intrinseco ; in quibus casibus legis obligatio sine novo legislatoris interventu tollitur, vi nempe voluntatis quam prius habuit in condenda lege.

3° *Ad tempus, in aliquo casu ;* qua ratione differt tum a *privilegio,* quod de se potius est perpetuum, et potest esse secundum legem ; tum a *derogatione* et *abrogatione* legis, per quas lex relaxatur vel tollitur in perpetuum, pro tota communitate.

228. — Divisio. Dispensatio potest esse : *a*

1° I *alida* vel *invalida,* prout a legis obligatione vere eximit, vel non.

'2° *Licita* v pl *illicita,* prout cum justa vel sine justa causa obtinetur.

3° *SubreptUia vel obreplilia,* prout reticetur in petitione aliquid manifestandum, vel e contrario falsum aliquid asseritur (can. 42).

4° *Totalis* vel *partialis,* prout a tola lege, vel a parte ejusdem eximit.

5° *Expressa* vel *tacita,* prout verbis exprimitur, vel ex aliquo facto deducitur.

6° *Libera* vel *necessaria* (seu *obligatoria),* prout ejus concessio ob justam causam mere congruit, aut vi alicujus tituli debetur (cfr. n. 241).

Denegata dispensatione, tametsi *injuste,* tenetur subditus ad legem, quia haec vigere perseverat ; nisi talis urgeat causa, quae eum per se a lege eximat : v. gr. si urgeret necessitas contrahendi matrimonium omissis denuntiationibus, et Episcopus injuste denegaret dispensationem (I, 179 ; II. Ap., II, 52).

His praemissis, paulo fusius disseremus : 1° de *polestale* dispensandi ; 2° de *requisitis* ad legitimam dispensationem ; 3° do *usu* et *interpretatione* dispensationis ; 4° de ejusdem *cessatione.*

§ 1. De potestate dispensandi.

OO(| otio. Potestas dispensandi est *jurisdiclionalis ;* est enim pars juridictionis, seu auctoritatis publicae *(S. Thom.,* I 2, q. 97, a. 4). Cfr. n. 138.

Et sic differt tum a potestate *irritandi,* quae est tantum dominativa, et competit domino, patri, marito, etc. ; tum a potestate *declarandi* aliquem a lege exemptum, quae est tantum interpretativa voluntatis legislatoris, et competit v. gr. medico respectu infirmorum, confessario respectu poenitentiam, etc.

Divisio. Potestas dispensandi duplex est : 1° ordinaria, quae alicui competit sola ratione officii sui, qualem habet legislator in lege propria, ejusque Superior, aut successor ; — 2° delegata, quae inferiori competit, ex concessione illius qui pollet facultate delegandi aut subdelegandi (cfr. can. 80 et 199).

Jurisdictio autem delegata concedi potest : *a) a jure,* ratione dignitatis, vel muneris quorum conjungitur ; et in hoc casu speciali aliqua ratione insignitur et exercetur jure *quasi ordinario* 1 ; *b) ab homine,* i. e. a Superiore, quo in casu dicitur *pure delegata.* Porro, haec pure delegata potestas datur, sive *absolute* pro vita, decennio anno, etc., sive *ad nutum* aut *beneplacitum* personae vel dignitatis (cfr. n. 138, 3°). Praeterea, conceditur aliquando per modum gratiae, *in favorem delegati:* quo modo Episcopis dari solent facultates quas vocant *quinquennales,* vi quarum dispensare valent in plurimis impedimentis matrimonii 2 ; aliquando per modum commissionis, *in favorem certae causae,* vel *certae personae,* cui dispensatio prodesse debet.

Facultas dispensandi per modum commissionis adhuc, dari potest duplici modo ut habetur ex can. 54, videlicet : vel *per modum gratiae factae,* ut aiunt,

1 Exempla hujus jurisdictionis infra habes, (piando de Episcoporum et parochorum facultale dispensandi sermo erit, n. 23i, IL et HI. —· Pius PP. XI, Motu-propru diei 20 mensis aprills 1923 (\ S. XV, p. 193), antiquam restituit consuetudinem qua omnes Episcopi, non obnoxii jurisdictioni sive S. Cong. de Propag. sive S. Cong, pro EccL Orient., possent ab una sola Congregatione (nempe Conslstoriall) universas acclprec facultates quinquennales, Jam praelinitas dic 17 martli 1922.

quod evenit quando delegato committitur exsecutionis ministerium, illique imponitur verum *praeceptum* dispensandi, « si tamen preces veritate nitantur », ut ordinarie contingit in dispensationibus matrimonialibus (quo casu, delegatus qui actu dispensationem elargitur, dicitur eam fulminare) ; vel *per modum gratiae faciendae,* quod evenit quando delegato non imponitur praeceptum dispensandi, sed solum concedendae dispensationis *facultas* datur, « si nempe videatur expedire ». 5. *Alph.,* de Privil., n. 13 ; ed. G. ,1. p. 192. Hinc delegatus, in hoc ultimo casu, opportunas investigationes facere tenetur circa rei veritatem (cfr. n. 2940, II, 2°, et 2054).

230. — Principia. I. Quilibet legislator, aut ipsius Superior, vel in jurisdictione successor, potest cum suis subditis, tam in lege propria, quam in lege inferioris, dispensare. Ratio est, quia *res, per quas causas nascitur, per easdem dissolvitur* (Decret. Gregor., Keg. 1) ; et potestas inferioris potestati Superioris subordinatin' (can. 80).— Excipitur casus quo lex transierit in contractum:*pacta enim ab omnibus servari convenit* (III, 255).

231. — II. Nullus inferior dispensare potest in lege Superioris, nisi ex potestate delegata : *in quantum scilicet dispensandi facultas ipsi concessa fuerit vel ab ipso Superiore, vel a jure, vel a consuetudine.* Ratio est, quia inferior nihil potestatis habet in Superioris voluntatem, a qua tota vis legis exsistit ; unde dicitur in Clementinis : *Lex Superioris per inferiorem tolli non potest* (c. *Ne Romani,* de Elect.).

232. — III. Nullus delegatus potest alium subdelegare, nisi subdelegandi facultas ipsi concessa fuerit, vel a Superiore, vel a jure. Ratio est, quia potestas jurisdictione utendi diversa est a potestate eam delegandi, neque altera in altera includitur.

Dicimus 1° JVisi *concessa fuerit a Superiore ;* haec enim non raro conceditur. Sic Episcopis, praeter facultatem dispensandi, saepe conceditur potestas hanc eamdem facultatem aliis idoneis sacerdotibus subdelegandi.

2° jVwi *concessa fuerit a jure.* Jam vero, potestas subdelegandi a jure conceditur in casu duplici, ut constat ex can. 199, § 2-4 :

a) Delegato a Principe, i. e. ab Apostolica Sede. Hic subdelegare potest,sive ad actum sive habitualiter, nisi electa fuerit industria, peritia personae, aut subdelegalio fuerit prohibita. Hinc Nuntii, Legati a latere, et quotquot per modum officii a S. Sede delegantur subdelegare possunt.

b) Delegato ad universitatem negotiorum ab eo qui infra Rom. Pontificem habet ordinariam potestatem. Potest hic in singulis casibus suam potestatem subdelegare. Hinc, v. gr., vice-parochus, universim deputatus in locum parochi absentis vel mortui, alius idonei sacerdotis adjutorio uti potest. Quae tamen subdelegalio (ut commune est cum D Thoma, Quodl. 12, a. 22) nequit esse ad lotum, sed ad unam vel alleram causam tantummodo. Vicarius enim, ait Doctor Angelicus, non potest totam suam potestatem communicare, sed potest partem Cfr. 11. Ap., \\ 1. 82 ; 2 El qq. ref . n. 4. Hoc idem habetur salis »xpn-s< in ipso canone 19'» *Codicis,* cum dicatur § 3... potest in *sin»ulis ensibus* subdelegari. »

c) Judices delegati possunt subdelegare articulum aliquem non jurisdictionalein, etiam sine expressa commissione. *Confessarii* vero peculiaribus facultatibus instructi (item missionarii) nequeunt alios subdelegare, nisi ex concessione expresse facta (can. 199, § 4). Cfr. *S. Alph.*, VI, 566 ; ed. G. 111, p. 583. Ratio : deputantur tantum ob peritiam ad nudum ministerii exercitium.

d) Nulla subdelegata potestas potest *iterum subdelegari.* nisi in expresse concessum fuerit (can. 199, § 5).

233. — IV. Delegata facultas multiplici ratione cessare potest Constat ex canone 207, § 1, qui hos modos indicat :

1° expleto mandato et finito negotio, elapso tempore determinato, aut exhausto numéro casuum pro quo concessa fuit 1 ; — 2° cessante causa finali delegationis ; — 3° revocatione delegantis, quae tamen effectum non sortitur nisi delegato directe intimetur ; — 4° renuntiatione delegati deleganti directe intimata et ab eodem acceptata.

Resoluto autem jure Ordinarii, cui facultates habituales concessae sunt, illae non evanescunt, etiamsi ipse eas exsequi coeperit, sed transeunt ad Ordinarios, qui ipsi in regimine succedunt ; nisi in carum concessione electa fuerit industria personae, vel aliud expresse cautum sit (ita e can. 58, 66, § 2). Hinc, si moriatur Episcopus vel a munere discedat. Vicarius Capitularis facultatibus habitualibus Episcopo praedecessori concessis uti potest (can. 435, § 2).

Resoluto vero jure delegantis (per mortem vel cessationem a munere), potestas delegata non cessat nisi in duobus casibus, nempe : si aliud ex clausulis Rescripti appareat, vel si Rescriptum contineat potestatem alicui factam concedendi gratiam peculiaribus personis in eodem expressis, et res adhuc integra sit. Generale enim principium est : Per Apostolicae Sedis aut dioecesis vacationem nullum ejusdem Sedis Apostolicae aut Ordinarii Rescriptum perimitur (exceptis supra dictis). Can. 61.

Ex his erue : Resoluto jure concedentis, privilegia, gratiae factae oratori *non evanescunt,* si concessa fuerint ad indeterminatum tempus, vel *donec revocentur,* vel *ad beneplacitum dignitatis* (v. g. S. Sedis, Episcopi) ; quia dignitas non moritur. *Cessant* vero, si data fuerint cum clausula : *ad beneplacitum nostrum, donec nobis placuerit,* vel alia aequipollenti (firmis etiam remanentibus quae modo diximus). Can. 73 ; vide praeterea n. 246.

231. — Ex his principiis conclude: I. Summus Pontifex dispensare potest : 1° *in omnibus legibus ecclesiasticis,* etiam in illis quas Apostoli, ceu particulares Ecclesiarum praesules, condiderunt : cujusmodi sunt jejunium quadragesimale, observatio diei dominicae, irregularitas bigamiae, etc. (II. A])., 11, 55 ; Istruz., II, 64) ; — 2° *in quibusdam legibus divinis,* in quibus jus divinum oritur a voluntate humana, uti sunt vola et juramenta, si tamen adsit causa sufficiens. — In aliis autem legibus divinis, potest solummodo *interpretari,* seu declarare voluntatem divinam (cfr. n. 135).

II. Episcopi aliique locorum Ordinarii 2: 1° Dispensare *nequeunt*

1 Potestate tamen delegata *pro foro interno* concessa, actus per Inadvertentlam positus, elapso tempore aut exhausto casuum numero, validus est, ut notat can. 207, § 2. -- 1 VideS. *Alph.*. Γ, {191 (ed. G., I. p. 171) ct 2 El. qq. rcL, n. 3. Ibi omnino rejicit doctrinam dicentium Episcopum habere in sua dioecesi Jura aeque ampla acS. Pontificem in totaEccle-

a generalibus Ecclesiae legibus, ne in casu quidem particulari, nec in legibus quas speciatim Romanus Pontifex tulerit pro illo peculiari territorio;nisi haec potestas illis fuerit explicite vel implicite concessa, aut nisi difficilis sit recursus ad S. Sedem et simul in mora sit periculum gravis damni ac de dispensatione agatur, quae a Sede Apostolica concedi solet, juxta can. 81 (cfr. etiam can. 82.1045, § 1 et 2).

2° Dispensare *valent jure ordinario* in solis legibus dioecesanis et quidem independenter a Capitulo et clero (cfr. can. 82 et *Bened.* XIV, de Syn., l. 13, c. 5, n. 7). Excipe, si lex ab Episcopo lata *in contractum transierit,* ut notat S. Alph., I, 190 (cfr. n. 230, in line).

3° Dispensare *possunt, jure quasi-ordinario,* in sequentibus casibus : *a)* In *dubiis jacti* an dispensatio sit necessaria necne (ad cautelam), dummodo agatur de legibus in quibus Rom. Pontifex dispensare soleat. Ita ex can. 15. Dispensatio, semel data, valet etiamsi postea deprehenderetur eam certo fuisse necessariam. — *b)* In casibus singularibus, jure determinatis, qui *frequenter* seu *regulariter* accidunt, ut in votis non reservatis (can. 1313, n. 1), in jejuniis, abstinentia a carnibus el festis (can. 1245, § 1), etc. Imo in casu magni concursus populi aut publicae valetudinis, possunt lotam dioecesim vel locum Ium a jejunio tum ab abstinentia dispensare (can. 1243, § 2). Etiam dispensare valent in legibus Concilii provincialis ac plenarii, dummodo justa adsit causa et casus maneat particularis (can. 82 et 291, § 2). — *c)* Denique, si dicatur in lege : *donec dispensetur.* Potest enim « inferior dispensare in legibus Superioris, si in lege generaliter permittatur dispensatio ». 5. *Alph.,* 1, 190, VI, 902.

4° Dispensare *nonnunquam possunt jure delegato;* quando scilicet, praeter ordinarias facultates quas modo numeravimus, Episcopi recipiunt a S. Sede facultates *habituales* vel *speciales,* v. gr. ad quinquennium (ut supra indicavimus n. 229 et nola 2) vel alio modo.

Ordinaria·· et *habituales* facultates, cum praesto sint Episcopis vi numeris, delegatione aliis dari possunt : Sede vacante, transeunt ad \ ic.arium C.apitularcm ; competunt quoque Vicario Generali (can 66, § 2,368, § 2). Quoad hoc ultimum. Codex antiquam sententiam reformavit l.

Speriales dispensandi facultates, si *Ordinari»* communicentur, competunt omnibus, nisi quis *erpresse* excipiatur, de quibus canon 198, § I : quare Vicario quoque Generali competunt et subdelegatione concedi possunt sive ad actum <ive habitualitvr nisi obstet prohibitio subdelegandi tcan. I"'· § 2).

-u Ad norm uu hujus nutu 191 reformanda sunt quae leauntur VI. n. 980 ; ed. G., IV, p. 155. — Ew plui statuitur, can : i; ·'. pro absolutione haereticorum, quae nonnisi .»b Ordinario V»«t concelitur. ut dicemus mira n. Vil. nota 1.

l'une quidem non dantur Episcopo ratione solius peritiae personae. Cfr *Ojctn,* Synopsis, v. *Delegatio.*

III. Parochi nec a lege generali nec a lege particulari per se dispensare valent (can. 83). Jus tamen eis concedit, ut in singularibus casibus justaque de causa possint subjectos sibi singulos fideles singulasve familias, etiam extra territorium, atque in suo territorio etiam peregrinos, a lege communi de observantia festorum itemque de observantia abstinentiae et jejunii, vel etiam utriusque dispensare (can. 1245, § 1). Jus ergo consuetudinarium parochorum (de quo 5. *Alph.·,* i 11, 288, 1032) nunc penitus in tuto collocatur.

IV. Pegilarium Praelati non pauca jura possident quae exponentur infra n. 2187 seqq.

V. ConfessArii in pluribus dioecesibus ex *speciali delegatione* potestatem habent dispensandi in variis casibus pro quibus recursus ad Episcopum per se requireretur. Quid *de jure* in casu urgenti, suo loco dicemus. f

Nota tamen ista jura solum ab iis exerceri posse, qui jurisdictionis sunt capaces: unde non competunt Superiorissis, quae nequeunt dispensare (IV, 53 ; ed. G., 11, p. 585). Id quoque notandum est, facultates Superioribus generalibus Ordinum religiosorum a S. S. concessas, non cessare ob corumdem mortem, aut cessationem a munere, sed transire ad successores : eadem hic vigent principia ac pro juribus Episcopo concessis (can. 60, § 2 ; S. Off., 20 Dec. 1900).

235. Quaesita. 1. *Qiiibuscuni ergo Episcopiis dispensare potest ?* Distinctione uti necesse est :

1° *Polest cum illis omnibus ijui ejus jurisdictioni subduntur.* Ergo : cum incolis, et quidem ubique terrarum, cum advenis, quanidin in eo territorio quasi-doniicilium habent, cum vagis quamdiu in dioecesi versantur, secus a nullo Episcopo necessarias dispensationes impetrare possent (cfr. can. 201 et n. 203, IV).

In subditos dispensandi facultatem exercere potest, etiam extra territorium degens, aut si subditus g territorio absens sil (can. 201, § 3).

Episcopus tamen nequii dispensare cum religiosis exemptis, ne quidem cum eorum novitiis sine consensu Superiorum (cfr. can. 615). Si tamen universaliter, nomine S. Pontificis, in lege communi dispensat, obligatio etiam pro exemptis suspenditur, nisi speciali voto vel regula teneantur. Quod si exemi»! i regulae statuta vel votum non servant,jam non contra Ecclesiae praeceptum (cum dispensatum sit), sed contra particulare statutum peccabunt vide can. 620 et *A.* **J.** .$\, IV., p. 626).

2° *Cum peregrinis* de se, si principia rigorosa statuantur, *nequit Episcopus dispensare :* non enim sunt episcopali jurisdictioni vere subjecti, ut diximus n. 203, IV. Subditi fierent, si, *peregrinationem*

finientes, quasi-domicilium in dioecesi eligerent. Sic quaestionem solvit *S. Alphonsus* (I, n. 158 ; ed. G., p. 138), cum aliis.

Attamen hujus sententiae rigor a Codice temperatur, speciatim *pro casibus frequentis necessitatis ;* disertis enim verbis peregrinus committitur auctoritati Episcopi loci in quo reperitur, et tunc potest Episcopus cum eo dispensare in votis non reservatis (can. 1313, n. 1), in juramentis non reservatis (c. 1320), in legibus festorum, jejunii et abstinentiae (c. 1245 § 1), in censuris Ordinario reservatis (can. 2253 n. 3) Id autem fit *per suum accessum* : expresse enim declarat Codex Episcopum dispensare posse peregrinos *in suo territorio* (c. 1245, § i).

236. — II. *An habens facultatem dispensandi cum aliis, dispensare potest cum seipso ?* Haec quaestio attente est consideranda, utpote aliqua difficultate non carens.

Itaque in genere, *affirmative* est respondendum cum D. Thoma (2. 2, q. 185, a. 8) et aliis, modo potestatem dispensandi habeat universalem, non restrictam ad casum vel personam. Ratio est, quia *jurisdictio voluntaria (seu gratia)* exerceri potest erga seipsum. Qui ergo hac jurisdictione utitur, poterit in votis (utique ordinariis) secum *dispensare,* ut sentit *S. Alphonsus* (III, n. 256 ; II. Ap., II, 64), non tamen in voto paupertatis, ut habet Card. Gennarj (Quest, tr. Boudinhon II, p. 356). Poterit etiam rem sic ordinare, ut viro prudenti committat dispensandi facultatem, sibi (praeposito) applicandam. Codex autem statuit : « Nisi aliud *ex rerum natura* aut *ex jure* constet, potestatem jurisdictionis voluntariam, seu non judicialem, quis exercere potest etiam in proprium commodum. » (Can. 201, § 3.) Itaque in singulis casibus sedulo attendere oportebit, quid sinunt ipsa rerum natura et jus sive commune sive speciale.

§ 2. De requisitis ad legitimam dispensationem.

Ad legitimam dispensationem, i. e. ad dispensationem quae simul sit *valida* et *licita,* plura requiruntur tum ex parte petentis, tum ex parte concedentis.

237. — Principia. I. In genere, ad validitatem dispensationis requiritur, ex parte potentis, ut petitio non sit subreptitia vel obreptitia, saltem in iis quae necessaria aestimantur. Ratio : secus deficit voluntas concedendi gratiam, ex parte Superioris. Diximus autem :

1° *Exparte petentis :* non quidem requiritur,ut ille *pro quo* petatur, assential : dicit enim canon 37: « Rescriptum vero impetrari potest pro alio etiam *praeter* ejus assensum : et licet possit gratia per Rescriptum concessa non uti. Rescriptum tamen valet ante ejus acceptationem, nisi aliud ex clausulis appareat. » Itaque sufficit ut quilibet alius *tanquam orator* sincere petat, observatis aliis conditionibus quae sequuntur.

Quandoque, v. gr. si petatur dispensatio super matrimonio non consummato, valet dispensationis Rescriptum *licet una pars sit invita,* ut dicitur can. Illi) (vide n. 1981). \ ult enim legislator suis Rescriptis validitatem pro casu conferre, propter specialem conditionem contractus matrimonialis.

2° *Petilio non sit subrepiitia vel obreptitia,* sensu nempe supra explanato (vide n. 228, 3°) et nunc sub 3° magis determinando : non omnis enim petitio subreptitia vel obreptitia invalida censetur.

In omnibus quidem Rescriptis, juxta can. 40, subinlelligenda est, etsi non expressa, conditio : « si preces veritate nitantur », quae tamen conditio, si praetermittatur, non semper efficiet ut *invalide* detur dispensatio, quod nunc statim ostendemus.

3° *Saltem in iis qu.a<L* (zrsü'wflwMr. Plura autem in hac materia oportet ab invicem distinguere, scilicet ea quae ex *stylo Curiae* ad validitatem Rescripti sunt necessario exprimenda, deinde ea quoque quae *causas motivas* ipsius dispensationis obtinendae constituunt, vel *causas* dumtaxat *impulsions.* Itaque :

Mytus Curiae est modus quo juxta Constitutiones Pontificias vel alia juris praescripta consueludinesvc legitimas, Curia Romana in expediendis negotiis agere solei.

Causae motivae sunt, illae, quae ad materiam intrinsece pertinent, et dispensationem reddunt in se legitimam et convenientem. Paupertas v. gr. est causa motiva, ut quis a volo dandi mille libellas liberetur.

Causae inipulsivae desumuntur ex circumstantiis rei exlrinsecis, et Superiorem ad actum dispensandi magis disponunt, quamvis proprie eum non determinent ad ipsam concessionem. Ita v. gr. nobilitas meritaque oratoris sunt causae impulsivae propter quas Superior dispensationem facilius concedet.

Age vero : *juxta doctrinam Codicis,* subreptio seu reticentia veri tunc solum, regulariter, dispensationem reddet invalidam, si in precibus illa non exprimantur quae ex stylo Curiae sunt ad validitatem necessario exprimenda (cfr. can. 42, § 1). Nec obstat expositio falsi seu obreptio, dummodo vel *unica* causa proposita (sive motiva sive impulsi va sit) vel ex pluribus propositis *una saltem motiva* sit vera (can. cit., § 2). Deinde vitium subrepiiorus aut obreptionis, in una tantum parte Rescripti, aliam non infirmat, si una simul plures gratiae per Rescriptum concedantur. Can. cil., §3.

Similiter, Rescripta non invalidât reticentia veritatis alioquin necessario exprimendae, si Rescriptis apponatur clausula « Motu-proprio ». Excipe, si in precibus proponatur falsa causa finalis, eaque unice indicetur x. Can. 45.

In Rescriptis, quorum nullus est exsecutor, preces veritate nitantur oportet tempore quo Rescriptum datur ; in ceteris, tempore exsecutionis. Vide dicenda n. 2040, II, 2° et can. 41.

238. — *Pro praxi :* 1° Valet dispensatio exve/vt *causa* concessa alicui improbo, quem dispensans probum existimavit, tametsi futurum fuisset ut non dispensaret, si ejus improbitatem cognovisset. Ratio est, quia probitas non habetur ut causa motiva, sed mere impulsiva ; nisi de opposito positive constet.

l In causis tamen matrimonialibus, dispensatio a minore impedimento concessa, nullo sive obreptionis sive subreptionis vitio irritatur, etsi unica causa finalis, in precibus exposita, falsa fuerit (can. 1054). Vide infra n. 2049. II, *a-c.* necnon n. 2051, II, 4·, ubi de iis qui, loco majoris impedimenti, indicant in petitione impedimentum minus.

2° Valet dispensatio *in dubio* an causa obreptitie allegata fuerit motiva an impulsive, vera an falsa, sufficiens an insufficiens : quia post factum standum est pro valore actus (I, 185).

3° Valet dispensatio, si causa, falsa tempore petitionis, facta est vera *tempore concessionis ;* al non viceversa. Si vero agatur de gratia facienda, causae verat? esse debent tempore quo commissarius dispensationem fulminat, ut ex can. it modo diximus.

239. - II. Ad validam dispensationem, ex parte concedentis, requiritur, ut potuerit ac voluerit dispensare. Ratio per se patet.

Requiritur 1° l τ potuerit, juxta exposita n. 229 seqq. Superior autem subalternus non potest, *sine justa causa, valide* dispensare in lege Superioris ; quia non praesumitur accepisse potestatem temere atque inique dispensandi (can. 84, § I). Validum tamen foret, sed non semper licitum, si Superior in propria vel inferioris lege dispensare velit ; quia lex ipsa prorsus a sua voluntate pendet.

«Quod (piis Superiorem adit, *inferiore praetermisso,* non idcirco voluntaria suspenditur inferioris potestas, sive haec ordinaria fuerit, sive delegata. Attamen rei *ad Superiorem* delatae ne se immisceat inferior, nisi ex gravi urgentique causa, et hoc in casu statim Superiorem de re moneat. » Ita dare statuit canon 204, § 1 et 2 novi Codicis.

Haec praeterea, scitu necessaria, sunt circa eamdem materiam advertenda: *n)* Gratia ab una S. Congregatione vel Officio Horn. Curiae *denegata. invalide* ab alia S. Congregatione vel Rom. Officio aut a loci Ordinario etsi potestatem habente conceditur, sine assensu S. Congregationis vel Officii quacum agi cooptum fuerit, salvo jure S Poenit. pm foro interno. Can. 43. — *b)* Nemo gratiam a *proprio Ordinario* denegatam ab alio Ordinario petat, nulla facta denegationis mentione. Can. ii. § 1. Facta autem mentione, Ordinarius gratiam ne concedat, nisi habitis a priore Ordinario denegationis rationibus. Can. cit., *ib.* Gratia a *Vicario Generali* denegata et postea, nulla facta hujus denegationis mentione, ab Episcopo impetrata, invalida est. Gratia autem *ab Episcopo denegata* nequit valide (etiam facta denegationis mentione) a Vicario Generali, non consentiente Episcopo, impetrari. - *c) Valide* S. Pontifex, *invalide* vero Episcopus dispensat, sine justa causa, in lege communi Ecclesiae, v. gr. in jejunio, abstinentia, etc. Recte ergo docet *D. Thomas* (Quodl. 4, 13, c. fin). Papam dispensare posse, quod sacerdos sine vestibus sacris consecret corpus Clirisli. *Invalida semper est in lege Dei,* v. gr. in volis et. juramentis, dispensatio facta sine causa (cfr. n. 135, 1°). Quod si causa quidem adsit, sed insufficiens, valebit dispensatio, adjecta aliqua commutatione (III, 25i ; H. Ap., V, 40). — *d)* Valida est dispensatio, si Superior subalternus etiam mala fide dispenset, judicans non subesse causam, quae tamen *revera* exsistit. Contra, invalida est, si existimat subesse causam, quae reapse *non subsistit,* aut certe *non sufficit;* quia valor dispensationis non pend--t a cognitione sed ab exsistentia cau sao, ita ut bona vel mala fides dispensantis nihil ad rem faciat. Ita »S\ *Alphonsus* cum Palao, contra Busenbaum et alios (I. 181 ; III. 251 ; II. Ap., II, 53).

2° Ut voluerit, atque voluntatem suam aliquo modo significa-

verit, ut communiter docetur, Inde non valet dispensatio *praesumpta de futuro* (v. gr. si sciret, dispensaret); quia voluntas futura, seu quae esset, non est absolute voluntas, ideoque non sufficit *ad dispensationem* a lege, utpote *stricte* interpretandam, etsi sufficiat *ad licentiam* utpote *late* interpretandam. Valet tamen dispensatio *tacita,* ex justa scilicet voluntatis praesentis Superioris praesumptione. Sic., v. gr., Superior, qui videt subditum agere contra legem et non corripit cum facile posset, dispensare censetur ; quia in his circumstantiis, si dispensare nolit, loqui tenetur. Secus vero, si absque incommodo corripere nequeat (I, 187 ; H. Ap., II, 49).

De eadem re haec quoque valent : *a)* Rescripta (dispensationis, etc.) non fiunt irrita ob *errorem in nomine personae* cui vel a qua conceduntur, aut lo« i in quo moratur, aut rei de qua agitur, dummodo (judicio Ordinarii) nulla sil de ipsa persona vel re dubitatio (can. 47). Cfr, etiam *Pyrrh, Corrad.,* Prax, Disp. Apost., l. 7, c. 6. n. 24.

b) Dispensatio absenti *mentaliter concessa* non valet, nisi dispensatus certior factus fuerit, concedentem tali hora (v. gr. postquam a Superiore facultatem dispensandi petierit) dispensationem fulminasse. *S. Alph.,* I, 184. Periculis plenus est hic modus agendi : unde ordinarie *illicitus (Gennari,* Quest, de mor., q. 262).

c) sadio_2^([L?îl2/l?> dummodo non constet Superiorem dispensasse *sine animo dispensandi ;* metus enim non tollit voluntarium. Neque illicitum est necessariam dispensationem per timorem consequi ; *modo timor juste incutiatur,* v. gr. minando recursum ad Superiorem, si inferior dispensationem deneget (I, 184 ; H. Ap.. II, 54). Non extendas tamen hic exposita ad absolutionem *a censui is.de* quibus suo loco, speciali aliqua rat ione, disseremusfn.1286).

240. — III. Ad licitam dispensationem, tnm in concedente, tum in impetrante, requiritur justa causa. Ratio *prioris* est, quia alioquin Superior committit acceptionem personarum, et dat ansam querelis, dum unus a lege eximitur sine causa, alii vero eadem premuntur (I, 178). Ratio *posterioris* et, quia secus subditus petit rem illicitam, et ejus peccati reus est, ad quod inducit Superiorem (cfr. can. 84 ; *Lehmkuhl,* Cas. «couse., η. 118).

a) Justa causa dispensandi est illa, quae gravitati legis, a qua dispensatur, est proportional a. \cc tamen causa adeo gravis requiritur, ut jam per se a lege eximat. Satis est si talis sit, ut dispensandus, sine acceptione personarum, eximi possit a communi obligatione. Etenim aliae causae per se excusant a praecepto, puta jejunii, Officii divini, etc, ; et istae non egent dispensatione, si sint certe vel saltem probabiliter justae. Aliae vero sufficiunt ad dispensationem, sed ea indigent. Hujusmodi causae, prudenti quidem arbitrio ponderandae. sunt gencratim vel *necessitas,* v. gr. vitandum scandalum ; vel *pietas* v. gr. copiosa eleemosyna in subsidium Ecclesiae ut praxis fert pro dispensationibus matrimonialibus ; vel demum *utilitas,* sive communis, sive privata. Quinimo, causa sufficiens potest esse *dignitas petentis ;* quia ad bonum Ecclesiae spectat gratas habere personas eminentes ; vel etiam *dignitas Superioris,* ut

benignum sese ostendat. Illud quoque notandum est, si plures adsint causae, quarum nulla sufficiat seorsim. sufficere posse *omnes simul* (1. 175).

b) Superior potest quandoque ex justa causa concedere id quod sine causa sufficienti petitur. Sic, v. gr., religiosus indisciplinatus, qui petit sine causa relaxationem suorum votorum simplicium, potest a Superiore dispensari propter bonum commune, et est reipsa a volis solutus. *Peccatum Superioris primarii* qui in lege propria sine justa causa dispensat (secluso scandalo et notabili damno aliorum), *non excedit veniale,* quia acceptio personarum non est, per se, culpa gravis (I, 178). *Superior autem inferioris gradus,* si in lege Superioris sine causa dispensat (excipe si adsit parvitas materiae), *peccat mortaliter.* Patio est : usurpatio potestatis sibi non concessae, et praesertim perturbatio ordinis, ex eo quod subditus dispensatione invalida utitur (cfr. n. 239). 5. *Alph.,* I, 180.

241. — Quaesita. I. .1/?, *stante justa causa, teneatur Superior dispensare ?* Distinctione uti oportet :

a) Si causa sit tantum sufficiens, ut dispensatio sit licita non autem debita, potest Superior eam concedere et negare, vel uni concedere et alteri negare ; quia sicut bono subditi dispensatio expedit, ita etiam bono communi expedit legis observantia.

b) Si causa sit talis, ut reddat dispensationem debitam seu necessariam, tenetur Superior dispensare. Secus peccaret, graviter vel leviter juxta materiam (I, 179 ; II. Ap., II, 52).

Jamvero dispensatio *debetur* \e\ cx dispositione juris, quod, tali exstante causa, eam tribuendam esse decernit ; vel ex necessitate boni communis, v. gr. ad praecaventium scandalum; vel ex justitia, v. gr. ad vitandum grave periculum animae ; vel demum ex caritate, quando aliquis dispensatione multum indiget, haecque sine disciplinae dispendio concedi potest

Similiter cum in Rescripto merum exsecutionis ministerium committitur, exsecutio Rescripti *denegari non potest.* Excipe si manifeste pateat Rescriptum vitio subreptionis vel obreptionis nullum esse; si in Rescripto appositae fuerint conditiones quas exsecutori constat non esse impletas ; si denique qui Rescriptum impetravit adeo, judicio exsecutoris, videatur indignus ut aliorum offensioni futura sit gratiae concessio. In hoc ultimo casu, exsecutor, intermissa exsecutione, statirn ea de re certiorem faciat rescribentem (can. 54, § 1).

II. l/e *liceat subdito petere, et Superiori concedere dispensationem, ex causa dubia ?* Id affirmandum est juxta can. 84, § 2, si de dubio agatur circa *sufficientiam causae.* Itaque :

a) Licet *petere* ; et impetrata dispensatione, subditus potest esse securus, si tamen *bona fide* causam exposuerit, quia Superioris est judicare de sufficientia causae (I, 186).

b) Licet etiam Superiori dispensationem *concedere,* in dubio an causa *sit sufficiens :* quia potestas dispensandi *(nisi sit merae commissionis)* est late interpretanda ; et, in dubio, dispensans non obligatur ad examen de plena sufficientia causae. Secus vero, in dubio num *adsit aliqua causa.*

In *primo* dubio, dispensatio declaratur simpliciter valida, ex can. 84, § 2, In *secundo* dubio, dispensatio praesumitur valida, donec veritas appareat in contrarium (vide A'. *Alph.*, I, 178, 192 ; III, 251) ; sed ut *licite* Superior agat, debet antea serium examen de ipsa causae exsistentia instituere.

§ 3. De interpretatione et usu dispensationis.

242. — I. Interpretatio, in materia dispensationis, fit juxta regulas sequentes :

1° *Postestas dispensationis* plerumque late interpretanda est. Id affirmatur, can. 200, de potestate juridictionis ordinaria et ad universitatem negotiorum delegata. Id affirmat quoque can. 66 ^de facultatibus habitualibus, quae conceduntur vel in perpetuum, vel ad praefinitum tempus, vel ad certum numerum casuum : istae enim accensentur privilegiis praeter jus. Strictae vero interpretationi subest quaecumque alia dispensandi facultas delegata : a fortiori, illa facultas quae ad certum casum conceditur (cfr. can. 85, 200 et *S. Alph.*, I, 187).

Attamen cui potestas delegata est, ea quoque intelliguntur concessa, sine quibus exerceri non posset, (can. 200). I nde in facultate dispensandi includitur potestas absolvendi a poenis ecclesiasticis, si quae forte obstent, sed solum ad effectum dispensationis consequendae (can. 60, § 3).

Actus potestatis, etiam delegatae, collatae pro foro *externo,* valet quoque pro foro *interno,* sed non e converso. Quodsi forum non fuerit expressum, inlelligitur potestas concessa pro *utroque foro,* nisi ex ipsa rei natura aliud constet (can, 202, § 1 et 3). Potestas tandem, collala pro foro interno, exerceri potest etiam in foro interno *extra-sacramcntali,* nisi sacramenlale exigatur. Ita canon 202, § 2.

2° *Jpsn dispensatio,* pro materia circa quam versatur, stricta vel late accipienda est. Dicitur enim can. 19 : « Leges, quae... *exceptionem* a lege continent, strictae subsunt interpretationi. » Et can. 50 et 8' : *In dubio,* strictae subsunt interpretationi dispensationes, quae ad lites referuntur, vel jura aliis quaesita laedunt, vel adversantur legi in commodum privatorum, vel denique impetratae fuerunt ad beneficii ecclesiastici assecutionem. — Cetera omnia Rescripta dispensationis latam recipiunt interpretationem.

Hinc late accipienda est dispensatio, si sil debita, vel sit inserta in Codice (v. gr. dispensatio a jejunio naturali concessa infirmis) ; si concedatur communitati vel ad bonum commune, dummodo jura aliis quaesita non laedantur. In his enim casibus habetur pro favore (I, 194).

243. — II. Ad dispensationis usum quod attinet, notandum est illum usum aliquoties determinato loco definiri, et aliquoties nullis

circumscribi terminis. Nam sicut dantur leges locales et leges personales, ita dantur etiam dispensationes *locales* et dispensationes *personales.* Jam vero :

1° Si dispensatio data est pro *aliquo determinato loco,* v. gr. si qua dioecesis dispensata est a lege jejunii, dispensatione uti possunt *omnes qui in illadiogusi wrsanlyj,* sive sint incolae, sive peregrini, sive vagi ; nemo vero extra dioeceseos territorium. Recole dicta n. 204-206, 235, q. 1.

2° Si quis *personaliter* in lege universali dispensatus fuit, vel ab ipso legislator·· vel ab ejus delegato, dispensatione *ubique locorum* uti potest. Sic, v. gr., dispensatus a suo Episcopo in lege abstinentiae, carne vesci potest etiam extra suam dioecesim. Ratio est, quia Episcopus dispensavit nomine auctoritatis universalis, et quia dispensatio concessa censetur ob motivum personale, quod *ossibus haeret,* ad mentem canonis 74, qui proprie tamen de privilegiis agit.

244. ⊢ Quaeriter. *Λη peccet, (pii alitur dispensatione* valide *quidem, sed* illicite *impetrata ?* Probabiliter non peccat ; quia, etsi fraudulenter egerit, v. gr. mendaciter exponendo causas impulsivas, vel metum injustum incutiendo, cum sit tamen valida dispensatio ob causam molivam, ut supponitur, ipsi jam non est amplius sub lege (I, 178 ; II. Ap., II, 46).

§ 4. De cessatione dispensationis.

245. Cessatio dispensationis *Iribus modis* contingere potest : 1° per cessationem causae ; 2° per revocationem dispensantis ; 3° pei renuntiationem dispensati.

I. Cessat regulariter dispensatio, vel commissio dispensandi, cessante totaliter et certo causa motiva (can. 86).

Sic, v. gr., exspirat dispensatio non jejunandi libi initio Quadragesimae concessa oh infirmitatem, quando plene convaluisti. Perdurat vero cessante tantum causa *impulsion,* quia haec non fuit ratio dispensationis ; item si causa motiva cessat tantum *partialiter :* quia adhuc superest in parte subsistent·· ratio sutl'u iens dispensationis ; item, si causa motiva *dubie* cessat, quia in dubio possessio stat pro dispensatione (1, 196; II. Ap., II. 66).

Diximus : regʿlariter ; nam, etiam cessante totaliter et certe causa motiva, non ideo cessat dispensatio 1° si dispensatio jam *ejjectum* suum sortita sit v gr. si dispensatus ad beneficium obtim udum jam illud sit adeptus ; 2° si dispensationi addita fuerit aliqua *commutatio* onerosa, v. gr. solutio pecuniae : 3" si dispensatio data fuerit *absolute* i e, sine tacita illa conditione si causa perduret ·, cum nempe conceditur ex rausa, quae de se perpetua est, vel perpetua existimatur v. gr. ob penuriam sacerdotum, ob morum honestatem, ob egestatem parentum, etc. semel enim sublata per talem dispensationem legis obligatione, haec (juxta seni· ntiam salis probabilem) non redit, nisi iterum a Superiore imponatur (I, 195). \ ide *Sabnant.,* de Leg., c. 5. n. 87).

('uterum dispensatio adsolitî djitii *non exhauritur uno actu,* nisi fuerit pro speciali casu concessa. ‹i‹ dispensatus a voto castitatis ad matrimonium con-

trahendum potest, mortua conjuge, ad secundas nuptias transvolare ; modo dispensatio data non fuerit pro *illo solo casu,* v. gr., ad ducendam virginem a se defloratam (I, 196). Cfr. *Lehmkuhl,* I, n. 2G9.

246. — H. ('.essai dispensatio per revocationem dispensantis *dispensato nolificalam,* ad normam can. 60, § 1. Quo tamen in casu, distinguendum est :

1° Si revocatio fit a *Superiore* in lege sua, valida est etsi sine causa ; quia obligatio et deobligatio a legislatoria voluntate pendent. Peccat tamen (sed leviter) qui sic revocat, quia agit inordinate. — 2° Si revocatio fit a Superiore secundario seu a *delegato,* deficiente justa causa revocandi, non solum illicita est sed etiam invalida ; propterea quod facultas revocandi non est in arbitraria ejus, potestate (I, 197 ; II. Ap., II, 67).

.in *autem cesset dispensatio morte concedentis»?* Id pendet ex leiminis concessionis. Si *absolute* concessa est, aut cum clausula *donec revocetur,* aut *ad arbitrium Sedis Apostolicae,* vel *Episcopi,* non' cessat. Secus autem, si clausulam habet *ad beneplacitum nostrum, donec nobis placuerit,* vel *ad arbitrium nostrum* : vel si dispensatio sit gratia facienda peculiaribus personis in Rescripto expressis, et res adhuc sit integra, puta si confessai ius nondum inceperit audire dispensati confessionem (cfr. can. 61, 73, 86) :*

247. — III. Cessat dispensatio per renuntiationem dispensati, a competente Superiore *acceptatam* (can. 72, § 1, 86). Ratio hujus est, quia, etsi subditus possit cedere juri suo (si renuntiatio non redundet in damnum alterius), solus tamen Superior in lege propria potest denuo ligare voluntatem, quam rite et valide e lege solverat.

Sic, v. gr., si Petrus, obtenta dispensatione ducendi consanguineam, extraneam duxerit, potest, mortua conjuge, ducere primam ; modo Superior dispensationem non revocaverit. — Item, qui obtinuit dispensationem ab Officio divino recitando, a servando jejunio, potest dispensatione uti, etsi interim Officii et jejunii legem servaverit (I, 198).

Ex his exemplis apparet, quomodo sit intelligendum principium : per renum tiationem a Superiore acceptatam *cessare* dispensationem.

248. — Quaesitum. *Quid agendum, in dubio* an casus dispensatione indigeat ? Distinguendum est inter dubia juris et facti.

1° Si dubium est jujus, i. e. si dubitatur *an cusus in lege comprehendatur* sive dubium sil negativum, sive positivum, non requiritur dispensatio, quia hoc idem est ac dubitare de ipsa lege, an imposita sit pro illa materia. « Potest proinde subditus uti sua libertate (cfr. n. 93). Vide Ä'. *Alph.* I, 192 ; ed. G., I, p. 172 ; et *Satinant.,* tr. XI, c. 5, n. 45, quorum doctrinam refert.

2° Si dubium est facti, i. e. si positive dubitas *an adsit causa excusans a lege,* v. gr. pro opere servili die dominica exercendo ; aut etiam an *causa quam habes, sufficiens sit ad te excusandum,* dispensatio per se necessaria est ; quia, in hoc utroque casu, possidet lex antecedentcr ad tuam libertatem, et ideo verius est te teneri ad legem (cfr. dicta n. 97)'. — Secus tamen esset, si vere et unice pro-

per legem contrariam nulla Rescripta (dispensationis) revocantur, nisi a Hud In lege caveatur, aut lex lata sil a Superiore ipsius rescribentis. Can. 60, § 'i. — ' En verba S. Alphonse i. n. h ; ed. G., I. p. 77 : Quidquid dicat Salas, verius est te teneri ad legem : quia tunc p -'ïïIıI lex antecedent er ad tuam libertatem . Cfr. I, 99 ; III» 1032, 1049 ; II Ap., XII, 34 , Conf. dir. XII |i> Doctrina S. Doctorh Implicite confirmatur In can. 15, qui omnes leges

habile foret causam esse sufficientem, seu sat gravem, ad te eximendum ; vel si aliud accederet principium, v. gr. jus naturale et certum servandi sanitatem, etc., casu quo timeatur ne legis observatio sit graviter nocitura, juxta dicta n. 223. Cfr. *S. Alph.,* III, 1036.

Scribit etiam S. Doctor (III, ɳ. 1049 in fin. ; ed. G., II, p. 439) ; «Si quis non habeat causam absolute sufficientem ad eum excusandum a jejunio, et aliqua ratio ipsi probabilis et justa appareat, qua tantum bis vel ter in hebdomade jejunet, non est urgendus ad jejunandum, etiamsi causa illa non omnino sufficiat, sed relinquendus in sua bona fide, ne ipse forte deinde omnia jejunia culpabiliter omittatl. »

Articulus IV.

De privilegio.

Codicis jur. can. 63 scqq. ; S. *Alphonsus,* de Privil. ; ed. G., I, p. !87 ; *Suarez,* de Leg., I. 8, c. l et 22 ; *Salniant.* tr. 18 ; *Wemz,* I, n. 158 scqq. ; *Marolo,* I, 290 scqq. ; *Cicognani,* Jus can. II, p. 273 sqq. ; *Michicls,* II, p. 307 sqq. ; Van *Hove,* in « Nouv. Rev. théoh · 1922, ɳ. l sqq. ; *Prùmmcr,* I, ɳ. 263 sqq. : *Paus,* Inst. can. n. 40 sqq.

249. — Defiisutio. Privilegium definitur : Lex privata aliquod speciale concedens beneficium.

Dicitur *lex,* non quidem imposita privilégiait», cujus respectu est gratia, sed communitati, quae tenetur non impedire usum privilegii. Unde est de se jus stabile (can. 70), et si limitetur ad paucos actus, vel ad breve tempus, hoc est praeter naturam privilegii. Dicitur : *privata,* quia privilegia regulariter cum personis privatis communicantur ; *speciale concedens beneficium,* quia est vel conira vel praeter jus.

Divisio. Privilegium multipliciter distinguitur :

1° *Ratione materiae,* habetur : *a)* privilegium *contra* jus, vel *praeter* jus, prout per illud alicui legi derogatur, vel non. Sic, v. gr., exemptio a jurisdictione Ordinarii est privilegium contra jus ; facultas habitualis dispensandi est praeter jus. — *b)* Habetur privilegium vel *favorabile,* quod privilegiato confert commodum, nullique affert incommodum ; v. gr. privilegium audiendi missam tempore interdicti ; vel *odiosum,* quod uni confert commodum, et alteri praejudicium : v. gr. exemptio a tributis, quae alios onerat (cfr. infra n.253,20).

2° *Ratione subjecti,* cui conceditur, privilegium est reale vel locale vel personale (can. 74, 75). *Reale* dicitur, quod directe conceditur alicui rei, muneri, vel conditioni distinctae a persona : v. gr. altari ' uidam, ut indulgentia plenaria, applicabilis defunctis, a celebrante

respicit et quo statuitur, In dubio lacti posse Ordinarium in legibus dispensare, dummodo dt iis agatur in quibus Romanus Pontifex dispensare solet. Inde apparet, necessariam quidem dispensationem, cum occurrit dubium facti. — l Circa dispensationem super impedimentis Matrimonii, vide, n. 20Î9 seq.

in co impetretur ; item Episcopo qua tali, seu : ejus vel sedi vel officio; aut communitati cuidam. *Locale* est, quod afficit aliquem locum, v. gr. ecclesiam, et ideo cum loco evanescit vel restituitur. *Personale* est, quod immediate datur personae ratione sui, ut privilegium absolvendi a reservatis confessario cuidam concessum.

3° *Ratione formae,* privilegium est vivae vocis vel scriptum. Privilegium *vivae vocis* est illud, quod conceditur oretenus, tametsi, ad obtinendam fidem in foro externo, litteris consignetur atque authentico testimonio communiatur (cfr. can. 79). Privilegium *scrip· Ium* est illud, quod per authenticam scripturam obtinetur. Est diversae auctoritatis, prout est *clausum in Corpore juris,* seu Codici juris canonici insertum, ut, v. gr., privilegia Ecclesiarum et clericorum ; vel datum *extra Corpus juris* (seu non in Codice contentum) per Rescriptum speciale *(Gennari,* Quest, de droit can., q. 452).

4° *Ratione durationis,* privilegium est *perpetuum* vel *temporale,* prout conceditur per se illimitate, aut limitate, v. gr. ad septennium, *donec vixero,* etc.

His praemissis, dicemus : 1° de *acquisitione,* 2° de *usu,* 3° de *interpretatione,* 4° de *cessatione* privilegii.

§ 1. De acquisitione privilegii.

250. — Acquiritur privilegium : vel *directe,* per concessionem Superioris, aut per legitimam consuetudinem ; vel *indirecte,* per communicationem. Praeterea oblinetur per *praescriptionem*

1° Directe. Ad potestatem legislativam, ad eamque solam, pertinet privilegia concedere : tum quia solus legislator potest a legibus eximere, tum quia obligandi sunt alii, ne privilegiatum in usu gratiae impediant. — Çj'iyjhlgium *contra* jus a legislatore solis subditis concedi potest, quia importat dispensati.onem ; unde contra jus commune solus Pontifex privilegia indulgere valet. — Privilegia vero *praeter* jus concedi possunt etiam non subditis, quia talis concessio est *ad instar donationis (Bened. XI* P, de Syn., l. c. 9, n. 3).

It privilegium deroget juri communi, de se non *requiritur* specialis clausula derogatoiua ; praesumitur enim princeps jam scire leges communes. Excipitur tamen : *a)* si privilegium non posset suum effectum sortiri sine hac expressa derogatione ; — *b)* si in lege, cui derogatur, esset apposita clausula : *non obstante quocumque privilegio ;* hoc inlelligitur dummodo in privilegio non exstet clausula : *ex certa scientia,* vel *ex plenitudine potestatis ; — c)* si privilegium est contra aliquam consuetudinem, aut legem municipalem, seu localem : his enim non derogatur, nisi de illis specialis mentio fiat (de Privil., n. 2).

'Possessio centenaria aut immemorabilis .Inducit praesumptionem concessi privilegii. Can. 63, § 1 et 2.

2° Indirecte. Privilegium acquiritur *per communicationem^* quando privilegium uni concessum etiam ad alterum extenditur. Sic, v. gr., inter Ordines mendicantes erat communicatio privilegiorum, quae tamen in posterum interdicitur, ex can. 613, § 1.

Duplex datur privilegiorum communicatio, alia in forma aeque principali seu pariformiter, alia in forma accessoria (can. 05). Jamvero per communicationem in *forma aeque principali,* ita perfecte el independenter a primo privilegiario privilegia ipsius assumuntur, ul nullomodo ita communicans variis eorum vicissitudinibus deinde subjaceat. Econlra, cum in *forma tantum accessoria* privilegiorum fil communicatio, augentur privilegia communicata, imminuuntur vel etiam ipso facto amittuntur, si forte in principali privilegiario augeantur, imminuantur aut cessent. Ita v. gr. privilegia secundi Ordinis Monialium, qui a primario aliquo virorum Ordine dependet.

Per communicationem autem privilegiorum, etiam in forma aeque principali. *ca tantum privilegia* impertita censentur, quae directe, perpetuo et sine speciali relatione ad certum locum aut rem aut personam concessa fuerant primo privilegiario, habita etiam ratione capacitatis subjecti cui fit communicatio (can. 64). Inde palet jam *excludi a communicatione* ea privilegia quae vi communicationis cum aliis, habita fuerunt.

t Irum per *novum Codicem* sublata fuerit, necne, omnis communicatio privilegiorum inter varias Religiones et inter Ordinem primarium virorum ac secundum monialium (ex can. 613), dicemus n. 2183 sq.

§ 2. De usu privilegii.

• 251. — I li suo privilegio *per se* noir tenetur privilegiatus ; nani nemo jure suo necessario uti debet (cfr. can. 69) 1.

Tenetur tamen *per accidens :* 1° si ex non-usu grave damnum proximo esset illaturus ; sic confessarius habens privilegium absolvendi a reservatis, post auditam confessionem, tenetur illo uti ; — 2° si privilegium cedit in bonum commune, ut immunitas ecclesiastica ; — 3° si per privilegii usum observantia praecepti possibilis fit : sic infirmus, qui habet privilegium oratorii privati, et facile potest audire sacrum in die festo, tenetur eo uti ul audiat sacrum de praecepto 3 ; — 4° si privilegium est reale, addictum loco, dignitati vel statui, ut sunt privilegia concessa Episcopis et regularibus (de Priv., n. 3).

Qui habet privilegium *pro foro poenitentiae* absolvendi a censuris et poenis ecclesiasticis, valde probabiliter3 eo uti potest *etiam extra sacramentum*, etiamsi facultas concepta esset his terminis ı sacerdoti confessario ». Haec enim verba siricte denotant sacerdotem pro confessione approbatum, non autem audientem confessiones (ib., n. i). *Certe* quidem. cui confertur potestas pro *foro interno,* licebit ea uti in loro interno *exlra-sacramentali,* nisi *sacramentale exigatur* (C- 202. § 2).

252. Quaeres. *An et quandonam privilegia Ordinariis locorum manifestari debeant ?* ·,

1 \u vero privilegio qui renuntiare possit, vel illud amittat, si eo non utatur, vide intra dicentur.' . i. n. 320 : ad privilegii per accidens oblig iri 4 cirtus *aliqua hoc exigit.* Hanc sententiam etiam ifaroto (I, n. 300) probabiliorem voca', eamque post Suurezium et *^dmalignieber* tenet quoque tVemx (I n, I6t) — Xddlt t.imcn S Up/ioruus (ed. Garnir, 1. p. 188), alios auctores probabiliter etiam negare ·.

Privilegiati Ordinariis locorum privilegium suum, aut apographum ejusdem fide dignum, exhibere tenentur : 1° *licet non requisiti,* et priusquam iis uti possint, si agatur de privilegiis cum clausula : *certioratis locorum Ordinariis,* vel de rebus publicis, v. gr. de *novis* indulgentiis publicandis ; 2° *requisiti* (at quin interim usu privilegii interdici possint), si agatur de privilegio exemptionis Instituti cujusdam religiosi, ubi illud non foret salis notorium. Non tamen integrum codicem requirere potest Episcopus, sed sola privilegia, de quibus dubitat : unde debet indicare causam cur petat (vide can. 51 et 919).

Sufficit ut exempti Episcopo tradant *transcriptum,* a Superiore (Provinciali) -ubscriptum et sigillo munitum, cum nota : concordare ipsum cum originali. — & privilegium est notorium, indicetur Episcopo fons ubi documentum publicum legere poterit.

§ 3. De interpretatione privilegii.

253. Interpretatio privilegii fit, vel *authentice,* vel *doctrinaliter,*

I. Authentice privilegia interpretari possunt princeps, vel alii quibus a principe commissum est.

bic notandum est quod ait A'. *Alphonsus,* referens *Satinant,* (de priv. η. 6) : Episcopi a (.leniente I\ et aliis Pontificibus prohibentur interpretari juridice privilegia regularium. Attamen, casu quo Sedes Apostolica consuli nequit, a Iulio II el Paulo III id concessum est, jurisperitis, ceterisque judicibus, in favorem regularium. Idem concessum est Generalibus, visitatoribus et etiam provincialibus et praelatis immédiat is, quoties ipsi peritos consulunt.

II. Doctrinaliter privilegia interpretari potest quicumque vir doctus, modo id peragat juxta regulas sapientiae ac scientiae (cfr. n. 171 seq.).

Interpretatiojiis regulae assignantur sequentes, quatenus privilegia spectant :

1° Omne privilegium ita interpretandum est, ut privilegiato nec inutile sil, nec onerosum. Can. 08.

2° Privilegium ex ipsius tenore aestimandum est, nec licet illud extendere aut restringere. Can. 67. Est ergo large vel stricte interpretandum ; prout est favorabile vel odiosum (cfr. dicta n. 171, 3°, 242, 2°).

Odiosum dicitur privilegium, quod derogat juri communi, aut statutis vel consuetudinibus particularibus quae non sunt contra jus commune, vel quod in aliorum cedit detrimentum ; secus est favorabile. *Stricte* ergo interpreteris, v. gr., dispensationem generalem irregulari concessam ad ordines recipiendos: nempe non extendas ad Episcopatum, Cardinalatum, etc. (cfr. can. 991, § 3). Facultates autem religiosis regularibus concessas *large* extendas etiam ad ' moniales et novitias ejusdem Ordinis, juxta can. 567, § 1 et 613, § 2.

3° Privilegium *generatim late est interpretandum,* si vel *a)* insertum sit in

Codice : vel *b)* reale sit (quia tunc habetur tanquam insertum in Codice) ; vel *c)* concessum sit cum clausula : ex certa scientia, ex motu proprio ; vel *d)* sit ad absolvendum dispensandum vel communicandum cum ceteris ; vel *e)* si secus redderetur inutile ; vel *f)* si datum fuerit alicui ordini aut communitati religiosae aut Causae piae, quia censetur remuneraionum servitiorum praestitorum. Alvero privilegia in praejudicium aliorum, quae laedunt jura aliis quaesita, quae adversantur legi in commodum privatorum, quae impetrata fuerunt ad beneficii ecclesiastici assecutionem, in dubio, ut Codex expresse declarat, recipiunt *interpretationem strictam* (can. 50 et 68).

i° Ubi in privilegio habetur clausula ; *quatenus sacris canonibus non adversetur,* plerumque de his tantum canonibus intelligitur, in quibus est expressum : *non obstante quocumque privilegio,* ad normam can. 60, § 2. Ubi vero habetur clausula : *supplentes singulos dejectus,* intelligitur tantum de defectibus earum rerum, quae requiruntur de jure positivo, de defectibus solum accidentalibus, non vero de defectibus de jure naturali, aut substantialibus ; ut, si supplicans foret excommunicatus, vel si supplicatio foret subreplilia aut fraudulenta, etc, (De Priv., n. 8).

§ 4. De cessatione privilegii.

254. — Cessat privilegium : 1° *Ipso facto,* vel interitu rei totalis aut loci aut personae, cui addictum est privilegium reale, locale aut personale ; vel lapsu temporis ad quod datur ; vel defectu conditionis sub qua conceditur ; vel demum exhausto munero casuum, ad quos limitatum est. Can. 74, 75.

2° Per *renuntiationem* a competente Superiore acceptatam (can. 72, § 1). De jure autem privilegio renuntiandi haec teneantur (ib. § 2 seqq.) :

Si privilegium sit *singulare,* i. e. si lanium in favorem alicujus personae datum fuerit, haec juri suo renuntiare potest. Si vero privijegium sit *commune.* i. e. concessum alicui dignitati, vel loco, vel communitati, privati nullatenus ei renuntiare possunt. Imo nec ipsi communitati aut coetui integrum est renuntiare privilegio sibi dato per modum legis, vel si renuntiatio cedat in Ecclesiae aliorumve praejudicium (can. 72, § 2-4).

3° Per *non-usum,* vel *usum contrarium* spatio temporis ad praescriptionem sufficienti, si privilegium sit *odiosum,* et se obtulerit occasio illo utendi ; quia, in hoc casu, censetur adesse tacita illius renuntiatio. Sic, qui habet privilegium non solvendi decimas, et eas tamen scienter et libere solvit, privilegium amittit. Si privilegium sit *gratiosum,* absque gravamine pro aliis (ut facultas absolvendi. dispensandi, non jejunandi, celebrandi ante auroram, etc.), non amittitur pernon-usum, nec per usum contrarium, etsi longissimi temporis. Ratio, quia nemo est qui habeat jus querelam de eo movendi, aut contra ipsum praescribendi. Can. 7G. Cfr. .1. A. *S.,* III, p. 450.

4° Per *abusum ;* quia privilegium meretur amittere, qui eo abutitur. Ad id tamen requiritur sententia saltem declaratoria, nisi privilegium datum sit sub aliqua conditione, quam ipse abusus tollit (cfr. can. 54, § 1).

5° Per *revocationem* expressam vel tacitam. Revocatio *tacita* fit per novam legem, quamvis non adsit clausula revocatoria, quando aliter nova lex non potest suum effectum sortiri ; neque enim dici debet conditam fuisse legem inutilem. Revocatio *expressa* fit per peculiarem Superioris actum, vel per clausulas legi insertas (cfr. can. 60, § 2 et 71). Sic in novo Codice plura privilegia religiosorum revocata sunt. ; vide can. 519, 522, 876 etc.

a) Revocatio, facta *per peculiarem Superioris actum,* tunc solum effectum sortitur, quando privilegiario significatur (can. GO, § i).

b) Per legem generalem revocantur privilegia *in Codice contenta,* nec opus est clausulis derogatoriis (can. 71). Alia vero privilegia, *in Codice non contenta,* non revocantur per legem contrariam, nisi lex lata sit a Superiore rescribentis, vel aliud in lege caveatur (can. 60, § 2).

Quoad hoc ultimum *nota :* Sufficit ordinarie clausula generalis : *non obstantibus privilegiis,* nisi haec sint specialiter firma, sicut sunt privilegia onerosa, vel ob justitiam remunerativa, vel concessa cum clausulis, quae pro derogatione mentionem specialem requirunt. Si vero revocatio dicatur facta *ex certa scientia, ex motu proprio, de plenitudine potestatis,* vel si certo constet de mente legislatoris, tunc revocatur qpodeumque privilegium ; exceptis remuneraloriis ob justitiam et onerosis, nempe concessis ob pretium a privilégiait» tributum, vel ob onus ei impositum. Haec enim valide revocari nequeunt, nisi adsit justa causa, et detur compensatio (cfr. *Salmant.,* tr. 18, c. 2, p. 26

CAPUT VI

De cessatione legis.

S. *Alphonsus,* I, 199 ; cd. G., I, p. 176 : *Suarez,* 1. 6, c. 25 seqq. ; *D'diol,* Morale surn. fond., théor. 81, 8'ı, 87. Quoad consuetudines, vide *Reifjcnstucl, Schmahgrueber, Ptrhing, Λ'Annibale, Sanli, Wemz, Aichner, Maroto,* 1, n. 248 sqq. ; *Em. Muller* (10 ed.), I. § 67 ; *Aerlnys-Damen,* I, n. 205 sqq. ; *Vermeersch-Creusen,* I, n. 108 ; *Merhelbach,* I. n. 404 ; *Tlausr* Inst. can. n. 38.

Lex cessare dicitur, cum totam communitatem obligare desinit, ita ut nova promulgatione opus esset, si legislator illam denuo obligare vellet. Hoc fieri potest : tum *a) ab intrinseco,* seu ex parte ipsius legis, per cessationem nempe ejus causae finalis; tum *b) ab extrinseco,* sive ex parte solius legislatoris, per legis abrogationem et derogationem, sive etiam ex parte subditorum, per desuetudinem

l De privilegiis Episcoporem, clericorum et religiosorum adhuc in specie dicemus parte IV (de praeceptis particularibus).

vel consuetudinem contrariam, aliquo consensu legislatoris firmatam.

Hinc de Iribus agendum est : 1° de cessatione legis ab intrinseco ; 2° de abrogatione et derogatione legis ; 3° de consuetudine, de qua ob rerum connexionem disserendum restat, non solum quatenus contrariatur legi, sed etiam quatenus legem inducit, vel interpretatur.

Articulus I.

Dc cessatione legis ab intrinseco.

De fine legis haec praemittenda sunt :

1° Finis adaequatus legis est ille, qui est legis vel praecepti finis totalis. Hic finis potest esse vel *unicus,* v. gr. si praecipiantur preces soluin ad obtinendam pacem ; vel potest coalescere *ex pluribus,* ut in lege prohibitionis librorum : cujus finis est, tum ut vitetur damnum nocuae lectionis, tum ut praestetur obedientia Ecclesiae in rebus tam perniciosis, tum praesertim ne detur pravis scriptoribus ansa disseminandi novitates et obnoxias doctrinas (II. Ap., 11,70).

2° Finis legis potest duplici modo sive pro communitate, sive pro tali subdito cessare: *a) conti arte,* cum lex nempe mutatis circumstantiis redditur nociva, injusta, vel saltem valde difficilis; *b) privative,* cum evadit inutilig, v. gr. quia bonum quod legislator intendebat, vel perfecte jam obtentum est, vel deinceps non amplius obtineri potest.

255. — Pr in c ipia . I. fossante in contrarium et in communi fine legis, lex etiam ipso facto cessat. Ratio patet ex diotis de natura legis : quia statirn ac lex in communi, i. e. respectu totius aut saltem majoris partis communitatis, evadit nociva, iniqua vel moraliter impossibilis, jam non est ordinatio rationis ad bonum commune, et ideo non est lex.

Si lex vere nociva fiat, aut valde difficilis, non pro communitate, sed pro privato, *locus (piideni dari potest epikciae ;* attamen in iis circumstantiis non et ssat, sed ejus obligatio solum suspenditur. Sic. qui die jejunii non habet nisi carnes ad vescendum, non tenetur ad abstinentiam.

256. — 11. Cessante privative fine adaequato legis in communi, lex similiter ipso facto cessat. Sic, si quis vovit non ingredi aliquam domum ob periculum fornicationis, cessante hoc periculo, cessat el votum. Ratio quia lex cum sit inutilis, vim amittit obligandi. Ita D. Thomas et Salmanticensos cum communi (I. 199).

Diximus 1« Cessante /<>ie *gdaxjwuo* , nam si partialis tantum cesset finis, lex minime cessat Tunc enim manet in reliqua parte causa finalis, ac proinde ipsa lex manet ; intelligilur, dummodo causa, quae remanet, sit adhuc suffi-

ciens. Sic, v. gr., oratio imperata pro pace oblinenda el peste fuganda non cessat, si, pace obtenta, epidemia grassari pergit. Si vero in particulari casu, pro aliquo brevi tempore, lex evadat *communitati* inutilis, suspenditur obligatio.

2° *In communi,* i. e. respectu totius aut saltem majoris partis communitatis ; quia si finis legis cesset in casu tantum particulari et quoad *privatum,* non ideo cessat lex ipsa pro communitate.

3° *Cessat lex ipso facto,* i. e. non est exspectanda declaratio legislatoris, vel contraria consuetudo, ut omnes cum Salmanlicensibus (de Leg., c. 4, n. 4) contra paucos affirmant, el recte quidem ; nam ubi essentialia legis deficiunt, lex per se corruit. Sufficit igitur ut mihi in particulari constet (certitudine morali etiam lata), cessasse in communi finem legis adaequatum. Secus vero, si dubitem per rationes leves aut aequiprobabiles. Tunc enim stat praesumptio pro lege, ut pluries demonstratum est.

257. — 111. Cessante in casu particulari privative fine legis adaequato, lex non cessat.

Kalio : ad bonum commune conducit, ut omnes legibus adstringantur, etiamsi credant ipsas pro se esse inutiles. Adde quod in his magnum ordinarie aderit hallucinationis periculum (5. *Thom.,* 2. 2, q. 154, a. 2).

Ratio haec maxime tunc urget, quando agitur de legibus fundatis in praesumptione juris (can. 21). Sic, v. gr., sponsi *non* eximuntur a bannorum proclamatione,'tametsi prudenter judicent nullum exsistere matrimonii impedimentum (I, 199 ; VII, 237 ; Istruz , II. 74 ; Conf. dir., II, 23 ; 2 El. q. reform, n. 5). In hujusmodi tamen circumstantiis *facile* legis dispensatio conceditur (Suarez. l. 6, c. 18, n. 24).

Articulus 11.

De legis abrogatione et derogatione.

258. — I. Abrogatio legis esL illius perfecte obligantis abolitio totalis. Haec fieri potest, sive per expressam Superioris revocationem, sive per legem posteriorem, quae anteriori legi repugnat.

Differt ah *irritatione* seu *annullationc,* quae est legis nondum perfecte obligantis abolitio, facta ab eo cujus est illam habere ratam. Sio, v. gr., quando Papa non approbat leges disciplinares alicujus Concilii suae approbationi propositas, eas irritat (cfr. *Bencd. XI V,* de Syn., l. 5, c. 4, n. 3).

II. Derogatio est legis perfecte obligantis abolitio *partialis.*

Itaque, cum in uno alterove puncto legis obligatio sublata fuit, tunc dicitur legi faciam esse derogationem.

259. — Circa utramque hujusmodi cessationem legum, sequentes statuuntur *regulae :*

1° Legum ecclesiasticarum abrogatio, vel derogatio, ordinarie fieri solet *per novas leges* cum anterioribus legibus *incompossibiles,* quin anteriores illae leges expresse revocentur.

Ast sedulo observandum est, anteriores leges nunquam per posteriores leges abrogatas censeri, nisi posteriores illis omnino sint contrariae vel totam de integro ordinent legis prioris materiam, vel expresse abrogationem edicant : nam quotiescumque contrarielas aliquo modo explicari potest, legum correctio, quoad fieri potest, vitanda est (can. 22 seq.).

2° Per legem generalem nunquam abrogatur lex particularis alicujus loci, nisi expresse dicatur : *non obstante quacumque lege particulari,* vel : *ex nostra certa scientia* L Ratio est, quia legislator censetur ignorare leges particulares, non autem leges communes (I, 199 ; Hp., 11,71). Can. 22.

3° Ut lex *valide* a legislatore, vel ab ejus successore, abrogetur, nulla requiritur causa ; siquidem tota vis legis a voluntate legislatoris pendet. Ut autem *licite* revocetur, necessaria est causa justa, respicens bonum commune.

Imo, juxta *D. Thomarn* (1. 2, q. 97, a. 2), leges non sunt mutandae pro quacumque melioratione, sed pro magna utilitate vel necessitate. Ratio est, quia ad observantiam legum *plurimum valet consuetudo,* in tantum quod ea quae contra communem consuetudinem fiunt, etiamsi sint leviora de se, graviora videntur : unde quando mutatur lex, diminuitur vis constrictiva legis, in quantum tollitur consuetudo ; et ideo nunquam debet mutari lex humana, nisi ex aliqua parte tantum recompensetur communi saluti, quantum ex ista parte derogatur. »

/Vrticulus III.

Do consuetudine.

Contra legem naturalem vel divinam non potest dari consuetudo, bene vero contra legem humanam (cfr. can. 26, 27). Lex tamen divina, *quoad objecti extensionem,* poterit per consuetudinem magis explicari : v. gr. quoad accusationem peccatorum externorum.

260. — Definitio. Consuetudo est vel facti, vel juris. Consuetudo *facti* (seu materialis) est similium alicujus communitatis actuum frequentia. Consuetudo *juris* (seu formalis), de qua hic agimus, definiri solet : Jus non scriptum, diuturnis populi moribus cum aliquo consensu legislatoris inductum.

Divisio. Consuetudo est vel juxta, vel praeter, vel contra legem.

' \brokunhir Igitur, ex can. 6. 1° !·m quaccuinqiH etiam particulares praescriptis €odici opposlt nisi m Codice de legibus particularibus aliud expresse caveatur, — Vim qunqu< unt leges di Unares .. · ?·· explicite nec Implicite in Codh nUnentur, ı v· ·· –| - η· .. gi< ¡* p n ' x - ‹ ··▮ tIones >υ ‹ l irarunt adhu< n-manrrv in vigore juramentum an(im< drm.uicum, ℔g· particulares pro religiosis ad mihtram vot itl· pr o emptum d·· explendo tur<u cU'' ρδι/oêophiae ante doctoratuni in S. theo-!·»«»·‹ (*A* t. > \t\ 1927. p. 194) et prohibitiones latas olnn circa nfaj Stnensc (t s .\ XII iWO, p. i).

1° Consuetudo *juxta legem* est ea, quae conformis est legi praeexsistenti. Talis consuetudo legem conditam diuturno usu firmat vel interpretatur (cfr. n. 170)

2° Consuetudo *praeter legem* est ea, quae nec lege praecipitur nec legi adversatur, uti esset, v. gr. consuetudo missam extra dies festos audiendi. Talis consuetudo potest inducere jus novum, ubi lex deficit.

3° Consuetudo *contra legem* est ea, (piae legi adversatur, ut sunt, v. gr., in officiis divinis multae caeremoniae, quas non agnoscunt decreta romana (cfr. n. 1638). Talis consuetudo introducit jus legi contrarium, vel abrogando legem, vel ei derogando, sive quoad ipsam obligationem, sive saltem quoad poenam a lege statutam. « Potuit etiam consuetudo validare contractum lege irritatum, et introducere nova impedimenta irritantia matrimonium » (I, 107), et sic olim introductum est impedimentum disparitatis cultus. Sed quidnunc, cfr.c. 1041.

Ilis praemissis, agendum venit : 1° de conditionibus legitimae consuetudinis ; 2° de consuetudinis prohibitione et abrogatione.

§ 1. De conditionibus legitimae consuetudinis.

261. — Conditiones, ut consuetudo jus constituat, aliae requiruntur ex parte communitatis, aliae ex parte objecti, aliae ex parte principis.

I. Ex parte communitatis. Consuetudo induci debet *a communitate legis capaci,* saltem a majore ipsius parte, per actus *publicos, frequentes, liberos, non interruptos,* et cum intentione jus constituendi *per longum tempus* positos.

Dicitur 1° Λ *communitate,* non qualicumque, sed *legis capaci,* i. e. quae sit capax potestatis legislativae pro seipsa, vel saltem sufficiens, ut ipsi vera lex imponi possit (can. 26). Vide n. 110.

2° *Saltem a majore ipsius parte ;* quia obligatio inducitur a communitate, consentiente principe ; sed a communitate revera non induceretur, si minor tantum pars consuetudinem servaret. Major autem pars communitatem jam moraliter repraesentat.

3° Per actus *publicos :* ut omnes de populo, vel major pars in praestando consensu possint convenire, et talis consuetudo possit esse nota principi ; ideoque actus debent esse publici, saltem notorietate facti.

4° Per actus *frequentes ;* non enim sufficiunt duo vel tres actus, ut aliqui minus recte autumarunt ; sed requiritur ut actus sint repetiti per plures vices, juxta prudentum arbitrium, ut ex illis rationabiliter colligi possit communitatis consensus (1, 107, 3°).

5° Per actus *liberos,* i. e. non ex vi, metu aut errore exercitos ; populus enim praesumi non potest velle jus stabilire per actus

quos ipse sive repugnans, sive ex mero errore ponit ; neque ipse Superior, in istiusmodi adjunctis, consentire censetur (H. Ap., II, 79, 80).

6° Per actus *non interruptos,* i. e. usu continuato firmatos, quia si populus unum solum actum consuetudini contrarium posuerit, vel princeps actus populi punierit, praescriptio contra legem esset denuo inchoanda (cfr. can. 27 seq.).

7° Per actus *cum intentione jus constituendi positos,* i. e. cum intentione legem sibi imponendi, si *praeter* jus ; vel a lege se eximendi, si *contra jus* consuetudo introducatur. Ratio est, quia tunc tantum praesumitur princeps acquiescere communitati (can. 28). Animus autem se obligandi sub gravi colligitur ex circumstantiis, nempe si consuetudo constanter observetur, cum non levi incommodo, si puniantur transgressores, si ita pii homines communiter sentiant. Vide 5. *Alph.,* III, 1009, dub. 3 ; IV, 142, ubi de obligatione recitandi Officium, quam olim sola consuetudo monialibus et religiosis imposuit.

Itaque non inducitur consuetudo *praeter legem,* si populus aut major ejus pars agat ex devotione, gratitudine aut simili motivo, v. gr. recitando angeli· am salutationem ad Campanae signum. Neque invalescit *desuetudo* aut consuetudo *contra legem,*si ley solum inconsiderate et animo ipsi non satisfaciendi violetur l : aliqua enim sesc deobligandi intentio requiritur. Nihilominus, si lex diu bona fide, nempe ex legis ignorantia, non observetur, via praescriptionis tolli potest. Sufficit nempe ut, eum opinione quod lex non exsistat, populus eam bona fide non observet (H. \p., II, 80), *nisi princeps positive id velet.*

8° *Per longum tempus positos,* quod tamen diversum est, secundum quod agitur de consuetudine rationabili vel de consuetudine quae per legem positive prohibetur. In primo casu, requiruntur 'I0 anni ut actus repetiti vim legis obtineant ; in secundo casu, exigitur spatium 100 annorum vel ita longum ut consuetudo immemorialis dici possit (cfr. can. 27, § 1 et 28).

In casibus particularibus leges quandoque breve post tempus obsolescunt, v. gr. leges circa pretium venditionis (cfr. .Inu *du Cl.,* 1920, p. 43).

***hi** parb* veto *communitatis non requiritur de se bona fides* s, ita ut haec sola Consuetudo legitima evadat, quae sine peccato inceperit. Etenim « *in initio,* introducentes consuetudinem contra legem omnes peccant, *in progressu,* non peccant illa jam a majoribus introducta nient·', sed possunt puniri. *In fine* autem, nec peccant nec possunt puniri illa jam pra. scripta utentes » 5. *Alph* , I, 170 : ed. G.. I. p. 80.

* Mluquin actum •■'.-•■t observations *»* i «l··· inii.»·. «te jejunio, et <ie ceteris Ecclesiae Ireibu» Vide hac super n In varii- responsi' habet Ami *du Clergé,* 1909-1912. _ VI h/ltlma". bonomi pr.i.- ipl'‹›·■ ' i nm ab mitto bona fldes it probabimus n ‹*«5

262. II. Ex PABTE objecti.'Consuetudo debet esse *bona* (sci. de re in se honesta) et *rationabilis.* Ratio est, quia debet esse, sicut lex. ordinatio rationis. Jani vero, bona et rationalis habenda est consuetudo, si ejus objectum tale est, ut justae legis materia esse potuisset. Inde *non est rationabilis* consuetudo quae adversat injuri naturali aut divino (i. e., quae est in se mala), aut consuetudo quae in Codice expresse reprobatur (quae ideo reprobatur, quia disciplinam enervat). A ide can. 27, § 1 et 2, et etiam η. 265, 2°.

Heprobatur, v, gr., consuetudo quam introducerent Episcopi accipiendi vel exigendi dona, ratione visitationis (can. 346) ; item consuetudo introducens nova impedimenta matrimonialia (can. 1041), etc. (cfr. etiam can 409, § 2, 418, § 1. 433, 774, 818).

Xon tamen requiritur ut consuetudo sit *positive* rationabilis, sed sufficit si rationi ita consentanea habeatur, ut nihil impediat quominus, decursu temporis, *rationabilis fiat,* vel rationabile sil observationem amplius non urgere, ne multiplicentur delicia. *In dubio,* et deficiente prudentum judicio, praesumendum esi consuetudinem esse rationabilem ex ejus possession»', i. e. ex eo quod fuerit introducta.

263. — III. Ex parte legislatoris. Ad consuetudinem stabiliendam requiritur legislatoris consensus, sive personalis, sive legalis ; quia potestas condendi aut abrogandi leges, non populo, sed legislatori unice competit (1, 107 et can. 25). Jamvero :

1° Consensus *personalis* est is, quo princeps per se immediate approbat Consuetudinem, vel *expresse* dando licentiam ut inducatur ; vel *tacite,* cum introducendae consuetudinis conscius, ipsi non resistit, cum facile resistere posset. Quo in casu consuetudo dicitur introduci *per viam conniventiae.* Adverte vero consuetudinem non firmari per silentium ex prudentia imperatum, si nempe Papa vel princeps sileat ob timorem majoris mali, v. gr. schismatis, rebellionis. Unde illud vulgare: « Multa patitur Ecclesia quae non approbat ».

2° Consensus *legalis,* seu *praesumptus* habetur, quando legislator, etsi forsan ignoret consuetudinem, illi consent it per voluntatem generalem in jure expressam, approbandi quamcumque consuetudinem rationabilem, *statim ac fuerit legitime praescripta.* Jamvero talis declaratio reapse in ipso Codice continetur (can, 27, § i). Quo in casu consuetudo vim oblinet per viam praescriptionis (cfr. n. 261, 8°).

264. Qt XESITUM. *Quid faciendum in dubio circa consuetudinem ?*

1° In dubio invincibili an consuetudo *praeter legem* exsistat necne, an prescripta sil. an adfuerit animus se obligandi, etc., ad nihil teneris ; quia consuetudo hujusmodi est lex nova, quae si dubie exsistat, non obligat. Si dubites an obliget sub gravi vel sub levi, ad culpam vel ad poenam, benignior pars tenenda est (vide n. 95).

2° In dubio an *desuetudo* vel *consuetudo contra legem* exsistat jam praescripta necne, teneris ad legem ; quia haec est in possessione, nec desinit lex certa per incertam contrariam causam, ut diximus n. 97. Sullicit tamen dictum *eximii Doetoris,* asserentis legem abrogatam esse, ut a lege deobligemur ; talis namque auctoritas, quando ab aliis DD. non infirmatur, efficit certitudinem moralem (cfr. n. 66, 3° et 4°). Lege S. Doclorein nostrum, I, 107;

ed. G., L p. 89; III, 290 ; ed.G., I, p. 360, ubi probat verba *Mazzotae: in dubio* <le consuetudine, possidet praeceptum, et petenda est dispensatio ; secus, si *probabile* sit adesse consuetudinem.

§ 2. De prohibitione et abrogatione consuetudinis.

Consuetudo potest prohiberi in futurum, aut abrogari in praesenti : quod sequentia melius declarabunt.

265. — I. Consuetudo potest prohiberi per clausulam in aliqua lege expressam. Id vero contingit dupliciter :

1° Per clausulam *prohibentem,* v. gr. per haec verba : « nolumus contra hanc legem aliquam consuetudinem valere ». Per clausulam hujusmodi prohibetur omnis consuetudo in futurum introducenda, quae tamen *non ideo declaratur mala, vel irrationabilis,* et ideo, nonobstante tali prohibitione, potest futura consuetudo praevalere.

Hanc sententiam ceu probabilem sequitur A'. *Alphonsus* (I, 108 ; II. Ap., II, 81) cum *Suarez* (I. 7, c. 19, n. 21), *Bonacina.* (disp. I, de Leg., q. 1, puncl. ult. § 3, n. 36) el aliis. Kalio : talis consuetudo induere potest omnes conditiones supra numeratas. Prohibitio legi adnexa utique demonstrat consuetudinem hic et nunc incipiendam censeri esse irrationabilem, et principem nonnisi aegre consentire velle. Sed circumstantiae mutari possunt, et consensus tacitus principis in circumstantiis gravissimis per clausulam non excluditur. Quoad consuetudines contra Rubricas vide n. 1638 et n. 267, nota L

De consuetudinibus *vigentibus* declarat can. 5 novi juris : « Vigentes in praesens contra horum statuta canonum consuetudines (non expresse reprobatae tanquam juris corruptelae), quae centenariae sint et immemorabiles, tolerari poterunt, si Ordinarii pro locorum ac personarum adjunctis existiment eas prudenter submoveri non posse ; ceterae suppressae habeantur, nisi expresse Codex aliud caveat. » De consuetudinibus *futuris* statuit can. 27, § 1 : i Contra legem ecclesiasticam, (piae clausulam contineat futuras consuetudines prohibentem, sola praescribere potest rationabilis consuetudo centenaria aut immemorabilis. »

2° Per clausulam *reprobantem,* ut cum lex dicit : « consuetudinem illam penitus improbantes, cum non tam consuetudo quam corruptela merito sit censenda ». Qua ipsa formula consuetudo declaratur hic et nunc mala et irrationabilis : unde statuit can. 5 :

(vigentes consuetudines reprobatae) corrigantur, licet sint immemorabiles, neve sinantur in posterum reviviscere ».

En quae ad rem scribit N. *Alphonsus* (1, 108 ; ed. G. 1, p 92) : ' Quod si reprobetur tanquam contraria legi naturali seu divinae, nulla tunc consuetudo valere potest Si vero nprobetur ut irrationabilis pro tempore quo fit lex, tunc, ex nova <au-i, rationabilis reddi potest et valere ». Statuit *Coder, juris* (can. 27, §2' Consuetudo quae m jure *erpresse* reprobatur, non est rationabilis»; quare hujusmodi consuetudo facti nequit esse legitima nec unquam praescri- b< r. poti 'I Cfr etiam Ree *Thomiste,* 1931, p. 725: *Nouo. Reo. Th.* 1932, p. 782.

266. — II. Consuetudo vigens potest abrogari per legem supervenientem. Sed hic distinguendum :

1° Si consui ludo esi *universalis,* ipso facto per legem contrariam subsequenter» abrogatur, quin necessaria sit clausula derogatoria ; secus enim nova lex fieret inutilis

2° Si vero *particularis* est, seu *localis,* minime per legem generalem abrogatur, nisi consuetudinis fiat mentio, vel nisi addatur clausula : *non obstante qualibet consuetudine ;* quia legislator consuetudinem particularem ignorare censendus est (can. 30). Atque hinc est cur Episcopi per leges (pias condunt, oinnes el singulas particulares consuetudines abrogent, eo quod ipsi omnium, quae in suis dioecesibus vigent, consuetudinum notitiam habere praesumuntur (I, 109).

3° Si demum consuetudo est *immemorialis,* vel saltem *centenaria,* regulariter non aboletur nisi per specialem mentionem ; talis enim consuetudo est privilégiât», quatenus pro ipsa praesumitur titulus, quo melior allegari non potest de toto mundo, ut ait Fagnanus (cfr. can. 30).

Diximus *regulariter ;* nam et ipsa immemorialis consuetudo aboletur in quibusdam casibus, nempe ; *a)* si nova lex omnes contrarias consuetudines expresse declaret irrationabiles ; *b)* si ratio legis militet aeque contra consuetudines immémoriales, ac contra alias ; *c)* si legislator omnia contraria abroget, uno casu excepto ; exceptio enim unius est exclusio ceterorum omnium (vide n. 265). γ; rvA. »

267. — 111. Consuetudo potest etiam tolli seu abrogari per aliam contrariam consuetudinem (can. .30). Sed nova consuetudo debet esse directe contraria praecedenti ; nimirum universalis, quae tollat universalem ; particularis, (piae particularem ; et debet pariter repetitis actibus, ut supra dictum est (n. 261), praescribi.

Si «pia consuetudo sit *contra jidem et bonos mores,* adlaborandum est utique ut ipsa quamprimum evellatur, cum nulla hac in re legitima praescriptio haberi possit. Idem dicendum est de consuetudine quae *christianae pietati* adversaretur. Superioris est contendere ut istiusmodi consuetudinem e medio tollat ; quia ipsi ex officio spirituale subditorum bonum curare incumbit.

Quod vero ad modum attinet, quo hac in re utendum sit, sapientissimo obtemperetur */). Augustini* (Ep. 22, ad Aurei. Episc., n. 5) monito, qui agens de conviviorum licentia lotam passim Africam foede occupante, sub inani praetextu honorandi festa martyrum, optimam agendi rationem suasit, graviter scribens : Non exaspere, quantum existimo, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur ; magis docendo quam jubendo, magis monendo (piam minando. Sic enim agendum est cum multitudine ; severitas autem exercenda est in peccata paucorum. El si quid minamur, cum dolore fiat, de Scripturis minando vindictam futuram, ne nos ipsi in nostra potestate, sed Deus in nostro sermone timeatur ’. »

r l Legi possunt quae habet Ami *du Cierii* circa consuetudine» apud Infideles vigentes ; item quae scribit de consuetudinibus fidelium et silentio auctoritatis competentis (1900, p. 1027 seqq. ; 1906, p. 42. 361 ; 190", p. 249. etc.). Juvat quoque referre quae monet P. Vcrmeerscb de nonnullis consuetudinibus contra leges llturglcas (Epitome, 1, n. 112) : « In quibusdam argumentis, v. gr., rituum, quorum uniformitas valde urgetur S. Sedes difllcilius admittit rationabilem esse posse consuetudinem quae legi liturgicae adversetur. Non omnis tamen responsio negativa ad solitam quaestionem : An talis consuetudo tolerari possit, demonstrat consuetudinem fuisse antea irrationabilem. Potuit enim S. Sedes occasione quaestionis usa esse ad consuetudinem positive abrogandam.· (Cfr. etiam n. 1638, Quaeritur.)

TRACTATUS Hl

Dc actibus humanis

PROOEMIUM

De notione actus Immani.

Specialis ratio disserendi de actibus humanis haec est : Hominis viatoris officium morale primarium non in eo consistit, ut solani agendi regulam sive proximam sive remotam cognoscat, sed ut *tendat* ad finem supernaltiraient *actibus propriis,* applicando suam voluntatem, adjuvante gratia, ad ea quae supremus Legislator ipsi imposuit. « Ipsa divina praecepta non prodessent, ail .S'. ,1 *uguslinus* (de Grat. et lih. Arb., c. 2, n. 4), nisi haberet (homo) liberum arbitrium, quo ea faciens ad promissa praemia perveniret. »

Constat autem, actus humanos posse considerari vel psj/c/ioZogice, sub quo respectu etiam philosophi ile iis varia subtiliter disputare consueverunt ; vel *moraliter,* sub quo respectu Theologia Moralis proprie cos perpendit, investigando nempe quando pl quomodo imputandi sint, sive ml bonum, sive ad malum. Eâ igitur ratione actus humanos nunc considerabimus. praemii tendo eorumdem definitionem a‹ divisionem. Minime vera notiones ac considerationes *philosophica* in hoc tractatu praetermittemus, ut in .spei ic n. 269 declarabimus,

268. Definitio. Actus humanus est actus deliberate procedens ab hominis voluntate (V, u. 1. II), seu ul ail *I). Thomas:* actus qui ex voluntate hominis deliberata procedit (I. 2., q. 1, a. I).

Humani nimirum dicuntur actus, qui ab homine procedunt *in quantum est homo,* secundum modum operandi homini proprium. Differt autem homo, quoad modum operandi, a créai uris irrationalibus m hoc, quod libere seu ex deliberata voluntate, operatur, et ita est suorum actuum dominus, ut cos pro libitu ponat vel non ponat. *Deliberatam* vero voluntatem illam dicimus, quae, praevia rationis advertentia de re agenda vel omittenda, eligit alterutrum ex oppositis. Soli actus ex tali voluntate procedentes proprie *humani* vocantur *(S. Thom.,* 1.2, q. 1, a. 1).

\‹ Ubii' hum inis opponuntui Acp s hominis, quibus aut rationis lumen non praefulget nit non accedit voluntatis consensus. Poscunt quidem lii actus dici *uror homin'* quia procedunt ab homine, d non sunt appellandi actus humani. e‹› quod non fiunt modo homini proprio. Hujusmodi mnt, vel motus

primo primi. sic. dicli quia rationis judicium antevertunt ; vel actus hominis nullatenus attenti, somniantis, delirantis, amentis, ebrii, aut *usu rationis* quomodocumque *destituti (S. Thorn.,* ib,),

Div is io . Actus hurnanus multipliciter dividi potest :

1° Ratione principii d lermiui esi vel elicitus vel imperatus, internus vel externus. *Elicitus* dicitur ad us, qui a voluntate procedit (anquarn a causa propria, immediati! et iormaliler ab ea producitur, in_Jl>saque recipitur ac consummat ur : sic amare, odio habere, consentire sunt actus eliciti voluntatis. Actus eliciti cum sint diversi actus seu modi volendi, sunt omnes *interni.* Dantur etiam act us i n l id led us qui act. us vo hint al is elicitos pi aecedunl, ut simplex apprehensio, etc. Sex igit intact ibus voluntatis elicitis totidem act us intellectus conjunguntur1. *Imperatus* dicitur illo actus, qui in se quidem ab aliqua potentia vel habitu elicitur voluntati subjectis, sed imperante voluntate2 : unde etiam actus potentiae, moventi (seu imperanti) potius quam potentiae motae tribuendus est, sive sil *internus* (actus intellect us) sive *externus* (actus sensuum extorio rum, etc.). Nonnulli auctores v. g. *Prümme.r* aliter hac de re sen limit ; vocant enim actum *elicitum,* eum qui ab aliqua potentia vel habitu immédiat e el formaliter producitur, actum vero *imperatum,* illuni qui ab una potentia vel ab uno habitu elicitur, sed ex imperio alterius potentiae vel habitus.

I i ᵭᴋ apud S. Thomae commentatores notatur, quotiescumque actus, ab aliqua potentia elicitus, a virtute in tuum proprium finem dirigitur, nulla alia mediante virtute, ill·· actus merito e| iam vorat ur *actus elicitus hujus virtuti* .inde apparet, verba actus *elicitus,* actus *imperatus,* esse juxta *eonteitum* accipienda, ne confusio oriatur ; de qua re monemus lectores.

2° Ratione subjectionis in anima, est diam *internus,* vel *externus.*

3° Ratione ordinat ionis propriae, est vel bonus, vel malus, vol indifferens.

Bonus (seu lik itus) dicitur, qui redae rationi conformis est ; *malus* (seu illi- (itus) qui a re· Ia ratione di ' repat ; *indifferens* est qui, objei live consideratus, nqn habet relationem ml bonitatem vel malitiam, v. gr. ambulare, loqui, etc. bonus iterum v1 est *naturalis,* vel *supernatural·.* Actir supernaturalLs est sci *meritorius de condigno,* ve) *meritorius de congruo.*

' <H *Mf'ilulhm h (i, nt* loi, Mif.) qui ‹ ninrn r.it 12 Iioh aclu vobiritull# et ifitclhu ᵭu — Vel tpUîi voluntas (cxc<ptrt primo actu volition!# Unis) actu# irnpcralo# chair potv-t (ut notat N, *Ælumui* i I 2 <(. 17, a, f>h ex imprrlo scilicet ration!#, Ha ut Irnprrari posant : Γ aetuH ιo/ιπιM/M (cxccpto primo de quo >upia) ; 2° actui r<iHonte quoad exercitium, i xcepto primo actu rationis (fui praecedit omm rn actum voluntati# et exceptli aetllmn (fuo.nl objecti p< rceptlonern et adhar doncrn rebu# evidentibus convenientem ᵭ actu# dfc/e *.fwtlujfr ((uoad* exert itiurn, ᵭd lanium qualeniit dependent a vi acnsltlva et ab IrnauH n.itlone ae i.itloncm voluntati iik jih Hcqutintiir ; . ᵭ .h lu· xrnauttid exteriorum a< *mnnbru· ntnï QtiHf movcnlut a ρo I'ᵭ Iιιλ fit rttiiff ᵭ* (‹ *ti, Mvrh^bmh* I, η. l i l). – * Man, tln-ol mor *I n Vf* *'{Iρlιoϊ̈ϊ̈HϊϊΛ* (I v, n. I\ ) définit arturn *cluilum;* qui immediati a voluntate procedit, cuJumho li ‹· I amor et odium

269.— Tractatus hujus partitio. Ut ex iis quae num. praecedenti diximus,satis clare apparet, totus tractatus de act ibus humanis apte sic divideretur : *a)* de actibus humanis secundum suum *esse materiale seu physicum* ac *psychologicum* consideratis ; *b)* de actibus immanis secundum suum *esse formale* seu *morale* examini subjectis ; *c)* de actibus humanis secundum *esse supernalurale* ac *meritorium* contemplatis. Porro *prima* pars est potius philosophica, *secunda* partim philosophica et partira, theologica, *tertia* tota est theologica. Conjungemus respectum tum philosophicum tum moralem, hanc adoptando divisionem : 1° de *imputabilitate* actuum humanorum ; 2° de eorum moralitate. Concordat S. *Alphonsus* (lib. V) et in idem con\reniunt| plures moderni.

CAPUT I

De imputabilitate actuum humanorum.

S. Thomas, I. 2, q. 6-21 ; S. *Alphonsus,* V, 1-5 ; ed. G., II, p. 687 seqq. ; *Suarez,* in 1. 2, tr. 2 ; *Hilluarl,* dc act. hum. Diss. 4 ; Enns, de act. hum. I et II ; *Houquillon,* Thcol. mor., tiind., cd. 3, n. 318 seqq. : *Calhrein,* philos, mor. n. 66 sqq.; *Aerlnys-Damen,* I, n. 5 sqq.; *into Schilling,* I, n. 108 sqq. ; *Merhelbadi,* I, n. 53 sqq.

270. — Imputatio est judicium, quo actus tribuitur alicui ceu vero ejus auctori et domino ; adeo ut agens de ipso actu ejusque naturali effectu, v. gr. de damno alicui illato, rationem reddere teneatur. — *Imputabilitas* est ipsa actionis qualitas, vi cujus tale fertur judicium *(Müller,* Theol. mor., I, § 90).

Imputabilitas fundatur in dominio, quod homini in suos actus competit : impulabiles igitur sunt illi actus, quos ponere aut non ponere penes hominem est ; ac proin impulabiles dicendi sunt omnes et soli humani, tum illi quos unusquisque personaliter ponit, tum illi quorum positioni active cooperatur, sicut infra dicemus (n. 517). Porro dominium in actus humanos inde habetur, quod ex *libera voluntate* procedunt ; quare, tanquam *imputabilitatis principia* recte assignantur voluntarium et eiuervm. Horum utrumque potest esse plus minusve perfectum, variisque *impedimentis* minui vel etiam tolli : quo casu imputabilitas in eodem gradu minuitur, vel etiam tollitur.

Disserendum igitur est : 1° de *principiis imputabilitatis ;* 2° de ejusdem *impedimentis.*

| Saltem *quoa J reni ip«nm. v. e. MtU1er-Seipel, Prununer, Ubadi,* etc.

Articulus I.

De principiis imputabilitatis.

§ 1. De voluntario.

271. — Definitio. Voluntarium sic definiri potest· : actus procedens a principio intrinseco, seu a voluntate, cum cognitione finis (V, η. VII) ; vel simpliciter, ut ait *Aristoteles* (Eth. 111, c. 1). est *id quod procedit a principio intrinseco cum cognitione finis.*

Voluntatis actus necessario cognitionem finis in agente praesupponit ; *nihil enim aolitum, nisi praecognitum ; nihil in voluntate, nisi prius fuerit in intellectu.* Finis autem hic sumitur in lato sensu, pro termino voluntatis in concreto, pro objecto scilicet cum omnibus suis circumstantiis. Ad constituendam igitur rationem voluntarii, duo requiruntur : 1° aliqua cognitio finis, ex parte intellectus ; 2° consensus, ex parte voluntatis *(S. Thom.,* I. 2, q. 6, a. 1).

Ex hac definitione patet voluntarium differre a *libero.* Liberum in hoc consistit, quod voluntas, nulla necessitate cogente, ad agendum procedat. Mere voluntarium ab eo praescindit utrum actus cum indifferentia vel determinatione ad unum ponatur. Latius igitur patet voluntarium quam liberum. De libero autem agemus n. 275 sqq.

272. — Divisio. Voluntarium praecipue sequentes habet species :

1° Ratione perfectionis, est perfectum vel imperfectum.

Voluntarium *perfectum* illud dicitur, quod fit ex plena rei cognitione et ex pleno consensu voluntati^, ut si quis perfecte sciens et volens carnes die vetito manducat. Voluntarium *imperfectum,* quod etiam *semi-voluntarium* vocatur, est id quod fit cum cognitione seu advertentia imperfecta ; ut contingit in semisopitis, aut ad alia distractis *(S. Thom.,* I. 2, q. 6, a. 6). Ex eo quod aliquis nonnisi aegre tale opus perficiat, non concludas ipso facto adesse voluntarium imperfectum, ut palet ex exemplo apostatarum quos Ecclesia semper damnavit. Tota ratio voluntarii perfecti vel imperfecti ex gradu advertontiae est desumenda *(Lchmkuhl,* I, n. 85).

2° Ratione correlativae cognitionis, est explicitum vel implicitum.

tExplicitum dicitur, quod fit ex formali ac distincta cognitione rei volitae ; v. gr. si Ecclesiae minister dicat : volo hoc sacramentum conficere. —^*Implicitum* dicitur quod fit ex cognitione magis generali ac confusa ; v. gr. si sacramentum confecturus dicat : volo peragere hunc ritum, quem Ecclesia habet pro sacro (VI, 22).

3° Rationis manifestationis, est expressum vel tacitum.

Expressum, quod externe (verbis aut signis) manifestatur : v. gr. si Episcopus, rogatus ut jurisdictionem ad audiendas confessiones concedat, respondet : concedo, aut capitis inclinatione annuit. *Tacitum,* quod non declaratur externe, sed sufficienter ex facto aliquo, aut facti omissione, consideratis circumstantiis, prudenter colligitur. Sic Episcopus concedit facto jurisdictionem, si quem

rogat ut confessiones excipiat. Hinc regula juris : Qui tacet, consentire videtur. 'Rcg. 43 in 6°). Quae regula valet in duobus casibus, nimirum: *a)* cum tacenti aliquid favorabile proponitur ; *b)* cum, qui tacet, loqui tenetur et potest. — Secus valet alia regula : « Is qui tacet non fatetur, sed nec utique negare videtur e (Reg. 44, ib.).

4° Ratione actual ionis ipsius, est actuale, virtuale, habituale et interpretativum..

a) Voluntarium *actuale* est illud, quodjucj^t nunc elicitur vel imperatur a voluntate cum attentione continua mentis. Hoc autem fieri potest : vel *actu signato,* cum clans verbis aliove signo voluntarium quasi signatur, v. gr. si agens dicat : volo hoc facere ; vel *actu exercito,* cum absque tali signo ex ipso opere exhibetur ; sic attente genuflectens actum adorationis perficit.

b) Voluntarium *oirtualc* est illud, quod fit vi vel virtute actus voluntatis nendum revocati, et influere moraliter pergentis. Initio operis positus est, sed postea exulat, influens tamen et in virtute perseverans v. g. in effectu suo manet.

c) Voluntarium *habituale* est illud, quod utique olim volitione actuali pro futuro volitum, et postea nunquam revocatum fuit ; nunc autem nec directe nec indirecte intactum fluit, ex eo quod attentio mentis omnino deest. *Habituale* magis vi *habitus* quam vi voluntatis agit.

d) Voluntarium *interpretativum,* sicut et habituale, excludit motum voluntatis liic et nunc in finem, sed superaddit absentiam tendentiae in objectum *etiam in praeterito.* Est enim illud voluntarium quod utique numquam expresse volitum fuit, sed volitum foret aut fore praesumitur, si de eo cogitaretur, aut ‹ "gitari possetl.

Exemplum voluntarii *actualis* habes in eo, qui hic et nunc, mente sola, vel mente et ore dicit : volo consecrare ; *virtualis* in eodem, si vi hujus voluntatis missam incipiat et consecrationis verba proferat, at mente distractus ; *habitualis* in eo, qui heri voluit, ut missae, quam hodie celebraturus est, fructus Titio defuncto prosit, hodie vero immemor hesternae voluntatis celebrat ; *inteipretativi,* in consensu moribundi, sensibus destituti, qui censetur petere sacramenta.

Ratione intentionis, est directum vel indirectum.

Voluntarium *directum* dicitur, quod est volitum in se ipso et, immediate, ut cum quis aliquid furatur, quia habet voluntatem furandi ; *indirectum,* quod esi volitum non in se, sed in alio, quocum connecti saltem in confuso cognoscitur ; sive ut effectus procedens ex aliqua causa, v. gr. ebrietas ex nimio potu ; sive ut aUquidjmm eausi connexum, v. gr. sacrilegium in furto calicis consecrati.

lainvero actus voluntatis potest vel unicum vel multiplicem habere effectim. Si effectus est *unicus,* dicendus est directe voluntarius, quia ad eum ordinatus fuit actus.Si est multiplex; aliquando quivis eorum est directe volun-^tarius fsi nempe voluntas in singulos directe tendit illosque per se appetit); aliquando unus est directe voluntarius celeri indirecte lanium. Porro, *directe*

Cfr. quonam mo lo S Rotae Tnb. hanc doctrinam exponat, Λ. A. S,, II, p. 968. — Lege Lejuni» explanationes, de Sacr. in gen . disp. 8. sect. 5 : de Poenlt., disp. 7, n. <0. Ibi animad-' erles interpretativum voluntarium saepe in eodem sensu sumi ac voluntarium indirectum, bt quoque notandum est de robintario. quod appellare consueverunt auctores *virtuale* aut t ‹ tins vocari, secundum Cl. WtrAell ch (I. n >5), volitum virtnalltar aut bialiter quta ait (not i . i. oinnc voluntarium procedit el ideo est actuale, sed procedit ' x tntentVmr virtual! aut habituali ('olit i artus tamen usus verborum invaluit (cfr Cathreln Ae'rmv—liameni.

voluntarius intenditur per se, habelque rationem movendi voluntatem, *indirecte voluntarius,* per se non intenditur, nec movet voluntatem, quae illum attingit ratione tantum connexionis cum actu directe voluntario. Nihilominus est verum voluntatis objectum, licet indirectum ; etenim voluntas vult talem actionem *ut causam.* Qui autem vult causam, vult etiam ex ea secuturum effectum, si effectum hunc praevideat. Hinc effatum : *Qui est causa causa», est causa causati.*

2/3. — Ad voluntarium indirectum utique se refert intricatissima illa quaestio : *Quandonam effectus malus, in se quidem non intentus, sed ex causa voluntaria procedens, ponenti causam ad culpam sit imputandus ?*

Hanc materiam magis apposite tractabimus in articulo *de extensione moralilalis* (cfr. n, 314 seq.). Quae enim de fontibus seu principiis moralilatis dicturi sumus (η. 296 seqq.), plurimum ad hujus quaestionis solutionem conferent ; ideo majoris perspicuitatis gratia, eam remittimus ad finem usque hujus tractatus.

2/4. *Colliges:* 1° Ut actio aliqua dicatur *ex toto voluntaria,* necesse est ut cognoscatur secundum omnes sui partes el circumstantias ; quarum si aliqua ignoretur, actio non dicitur voluntaria quoad illam circumstantiam ignoratam.

Sic qui accedit ad mulierem, quam nescit esse nuptam, non committit peccatum adulterii, sed simplicis fornicationis, cum involuntarie se habeat quoad matrimonii circumstantiam, (piam ignorat (V η. VIII).

2° Ubi *nulla est advertentia,* nullum est voluntarium, ideoqne nullum peccatum, ut accidit in actionibus dormientium, quae sunt simpliciter involuntariae. Ubi vero est *semiplena advertentia,* ibi est semivoluntarium, et duntaxat veniale peccatum, ut contingit in semidormientibus (cfr. n. 336).

§ 2. De libero.

2/5. Libertas in genere est *immunitas a servitute et subjectione :* unde quot sunt species servitutis, tot sunt species libertatis. *Quintuplex* autem, libertas assignari solet :

1° Libertas spontaneitatis, quae consistit in exemptione a violentia et a coactione.

2° Ubertas ixdifferextjae, seu *arbitrii,* quae consistit in exemptione a necessitate naluralique inclinatione ad unum determinante. — Haec soli naturae intellectuali competit.

3° Ubertas ixdependentiae, quae consistit in exemptione obligationis ad legem et quemlibet Superiorem praecipientem. – Haec absolute *soli Deo* competit, qui solus sibi lex est et regula ; participative autem et relative etiam creaturis intellectualibus. Vide .s'. *Alph.,* Diss. doll'Uso moder. (1765), c. 4, n. 11-16.

'i° Libertas gratiae et virtutis, quae consistit in immunitate a peccato, el ab habitibus ad malum inclinantibus. — Haec bonis tantum convenit,

secundum illud Apostoli (I Tim., 1, 9) : *Lex justo non est posita, sed injustis.*

5° Libertas felicitatis, quae consistit in exemptione ab omni miseria et poena. — Haec illis competit, qui in gaudium Domini jam intraverunt.

Sola libertas *indifferentiae*, seu arbitrii, ad nostram materiam se refert ; haec enim sola est imputabilitatis principium, et constituit hominem suorum actuum dominum. Libertas autem *spontaneitatis,* quae est inseparabilis a voluntate humana, includitur in libertate *arbitrii* cujus est fundamentum.

276. — Definitio. Libertas arbitrii est vis electiva, seu facultas, qua pollet voluntas eligendi vel non eligendi, pro libitu. — Actum *liberum* vocamus, qui fit nulla cogente necessitate, vel qui omitti potest ad libitum.

Divisio. «Libertas arbitrii, seu *a necessitate,* subdividitur: in libertatem *contradictionis,* qua quis potest agere vel non agere ; in libertatem *contrarietatis,* qua potest sic agere vel oppositum agere, v. gr. amare vel odio habere ; et in libertatem *disparitalis,* qua potest agere hoc vel aliud, sed non oppositum, v. gr. scribere, vel ambulare.» (V, η. XXX ; ed. G. II, p. 696.)

Libertati opponitur *necessitas,* seu status rei quae aliter se habere non potest. Alia est necessitas *coactionis :* oritur a principio extrinseco et idem est ac *violentia* (cfr. n. 281 sqq.) ; alia est necessitas *naturae* seu *naturalis inclinationis :* oritur a principio intrinseco ad unum determinante et est propensio quaedam insita voluntati seu impulsio interna ad aliquid necessario prosequendum vel fugiendum (V, n. 31)

Quae spectant ad quaestionem *de libero arbitrio,* solent in Institutionibus dogmaticis fuse tractari ; quare sequentia solum principia commemorabimus. Cfr. 5. *Alph.,* Op. dogm. (ed. Walt.), II, p. 220, 411, 463, 495.

277. — Principia. I. Homo, etiam post Adac lapsum, gaudet libero arbitrio. Est de fido, ex Trid., Sess. 6, can. 5. Vide S. Doctorem, V, n. 32 seqq.— Si enim libero arbitrio non gauderet homo, ad quid exhortationes, prohibitiones, praecepta, consilia, sanctiones, etc. statutae a Deo, ab Ecclesia ?

II. Ad merendum vel demerendum, in statu naturae lapsae, non sufficit libertas a coactione, sed requiritur libertas a necessitate, seu indifferentiae. Est similiter de fide, ex damnata (ut haeretica) 3a Jansenii contraria propositione. Ratio est, quia actus necessarii vi principii intrinseci ad unum determinantis (cfr. n. 276) nequeunt dici *morales,* quare nec meritorii nec demeritorii.

278. — 111. Potentia peccandi, quae inest homini viatori, non est de ratione libertatis, sed potius de ejus imperfectione. Et re quidem vera, « si posse peccare (ait *S. Anselmus,* de lib. Arb., c. 1) esset pars liberi arbitrii, Dens et Angeli liberum arbitrium non haberent : quod est absurdum ». Ratio evidens est : cum enim liberum arbitrium sit voluntatis qualitas, per se in bonum ordinatur ; posse autem a proprio suo objecto deflectere, est cujuslibet potentiae defectus seu vitium : ergo facultas peccandi est defectus libertatis. Unde 5. *Thomas* (de Verit., q. 22, a. G) : « \relle malum... nec est pars libertatis, quamvis sit quoddam libertatis signum, sicut aegritudo, v. gr., est signum vitae. » Et *S. Augustinus* (de Civ. Dei, 1. 22, c. ult., n. 3) : « Arbitrium eo potentius erit, quo peccare non poterit.

Juvat hic subjicere quae 0". *Alphonsus* (II. Ap., 111, u) de libertatis radice breviter aeque ac docte sic scribit : « Notandum, quod radix libertatis indifferentiae oritur ab *indijjerentia judicii,* quae nihil aliud est quam deliberatio boni aut mali, quod in actione consideratur. Haec judicii indifferentia non jam constituit libertatem, sed, ut dictum est, est radix libertatis, ut postea possit libere et indifferenter voluntas eligere quod sibi placuerit. »

279. — Corollaria. 1° Proclivitas hominis ad malum *nunquam fit peccandi necessitas ;* quare graviter contra jus naturale et civile peccant judice qui magnorum criminum reos absolvunt, sub imaginario praetextu quod in agendo libertate canuerint. Vide tamen dicenda n. 291 sqq..

2° Absurde loquuntur, qui, sub praetextu libertatis, licentiam omnia ad libitum opinandi, scribendi, docendi et operandi adstruunt. Ili physicam libertatem arbitrii cum libertate morali seu independentiae confundunt. Prior est homini naturalis ; posterior vero minime, nisi intra limites boni et liciti contineatur (Vide op. Verità della fede, P. II.c.2 ;Confut.del libro dello spiritu, n. 24). Ad rem igitur Leo Papa XIII (Encycl. *Immortale Dei).* « Nec potest, inquit, Ecclesia libertatem probare eam, quae fastidium gignat sanctissimarum Dei legum, debitamque potestati legitimae obedientiam exuat. Est enim licentia verius, quam libertas ; rectissimeque ab Augustino *libertas perditionis,* a Petro Apostolo *velamen malitiae* (i. *Petr.,* 2, 16) appellatur : imo, cum sit praeter rationem, vera servitus est : *qui* enim *jacit peccatum, servus est peccati (Joann.,* 8, 34). » *A. S. S.,* vol. 18, p. 175.

De principiis autem quae ad productionem actus liberi concurrunt : de *advertentia* nempe, et de *consensu voluntatis,* dicemus infra in tractalu *dc peccatis* (n. 317 scqq.).

Articulus II.

Do imputabilitatis impedimentis.

280. — Humanorum actuum imputabilitatom impedit id omne, quod ipsius imputabilitatis principiis, id est *voluntario* ac *libero,* adversatur. De impedimentis autem liberi non est cur separatim tractemus ; et ratio est, quia, si necessitatem internam, quae solum libero adversatur, excipiamus, prorsus eadem sunt impedimenta

voluntarii et liberi. Sermo igitur erit de solis impedimentis voluntarii, quorum *quatuor* recensentur, duobus voluntarii constitutivis opposita, nimirum : *violentia* et *metus,* quae principio intrinseco, seu voluntati ; *ignorantia* et *concupiscentia,* quae cognitioni adversantur (cfr. n. 271).

Haec impedimenta *proxime* influunt in actum internum. Dantur autem et alia, quae *remotum* influxum in libertatem exercent et sunt : *haereditas, temperamentum* et *status quidam pathologici.* Attamen haec impedimenta, quae remota vocantur, nonnisi mediantibus proximis efficaciam oblinent, ut bene notat *Bcssmer,* S. J. (Stimmen aus Maria-Laach, 1908, II, p. 258), et ideo bene ad quatuor capita supra notata, jam ab Aristotele introducta, possunt, imo debent reduci.

I. De impedimentis quae proxime in voluntarium influunt.

§ 1. De violentia.

Codici jur. caji. 2205 ; S. T/iomos, I, 2, q. G, a, 4-5 ; S. *Alphonsus,* \. η. XV ; ed. G.f II, p. 692 ; *SulmanL'* de Vol., disp. V ; *Frins,* dc act. hum. η. 247-280 ; *Calhrein,* phil. mor. n. 90 sqq. ; *Merhtlbach* I, n. 68 sqq.

281. — Definitio. Violentia est motio procedens a principio extrinseco, repugnante eo qui vim patitur (V, η. XV).

Voluntati, respectu actuum *elicitorum,* nequit inferri violentia ; infertur vero respectu actuum *imperatorum.* Deus utique, isque solus, voluntatem mutare potest ; nequit autem, quoad actus elicitos, eam cogere. \ is autem extrinseca potest inferri non solum corpori, sed etiam inferioribus animae facultatibus.

I l adsit vis, coactio, non necessario requiritur ut influxus a cogente *exteriori* causetur. Ratio violentiae imprimis exigit ut quid in nobis fiat, *repugnante voluntate,* et ideo actus primo-primi, per analogiam, ad impedimentum violentiae reducuntur. Quaelibet causa, sive sit in homine, sive ad extra inveniatur, violenter in actus hominis influere potest.

Divisio. Violentia est, vel *absoluta,* quando is cui infertur omni quo potest modo resistit ; vel *secundum quid,* cum pro viribus non resistit.

282. — Principia. I. Violentia absoluta tollit voluntarium. Ratio est. quia quando patientis voluntas agenti extrinseco pro viribus resistit, actio agentis nullo modo volita est a patiente ; est enim contra omnem voluntatis inclinationem ; unde, quae fiunt vi, nihil boni nec mali merentur (can. 2205 §1). Hinc femina, quae omnimode resistit violentiae quae illi infertur contra castitatem, non peccat, etiamsi stuprum patiatur invita (\ , n. XVII). Confer 5. *Thom.*. 1. 2. q. 6, a. 5, ad 2.

283. — II. Violentia secundum quid non tollit, sed minuit voluntarium 1. Ratio est, quia ubi voluntas non resistit quantum potest, ibi remanet in parte ratio voluntarii ; hinc, pro majori vel minori voluntatis resistentia, actio magis vel minus imputabilis erit.

Inde a peccato minime excusantur puellae, quae libidinosis juvenibus, cum ipsis liberius agentibus, non omnimodam opponunt resistentiam (V, η. XVIII).

284. — Qi AEsiTi M. *Quaenam adhibenda sit resistentia, ut actus ex dolentia procedens non sit imputabilis ?*

Cum resistentia sit reluctatio voluntatis ut actus non sit imputabilis, patet, quoad actus imperatos, adhibendam esse omnem illam resistentiam, quae utilis videtur ad actum ejusve effectus impediendum. Ad impossibile autem, aut ad inutile, nemo tenetur. » Sic martyres, vi ad idolorum templa conducti, non peccabant, quamvis ipsi incederent.

Subinde tamen, seu per accidens, etiam inefficax resistentia, *protestationis causa,* adhibenda est ; ubi nempe protestatio tacita, vel solis verbis expressa, non sufficeret ad religionis injuriam avertendam, aut ad amovendum scandali periculum. Similiter peculiaris resistendi obligatio urget in materia magis periculosa, v. gr. adversante castitati ; quia defectus resistentiae inducit consensus periculum (cfr. n. 37 i, 778). Si autem resistentia non solum est inutilis, sed et consensus certo non aderit, tunc *de se* ad resistendum non teneris, nisi timeantur ulteriora tentamina.

§ 2. De metu.

S. *Thomas,* I. 2. <j. 6 ; S. *Alphonsus,* V, η. XX ; ed. G.. 11, p. 693 ; VI, n 1047 seqq. ed. G., IV, p. 193 ; *Prümmer,* I, 67 seqq. ; *Bain,* Les émotions et la volonté, p. 147 : *Calhrein,* phil. inor. n. 86 sqq. ; *Müller-Seipel,* I, § 95 ; .lie *Hugh-Callan,* I, n. 41 sqq.

285. — Definitio. Metus est trepidatio mentis ob malum instans, vel futurum : malum nempe instans, *vd* ipsi personae quae metuit, *vel* alteri quae ipsi est per consanguinitatem, affinitatem, conjugium aut singularem amicitiam arcte conjuncta (V, η. XX).

Metus adesse potest ob malum, in sola mente apprehensum ut instans et imminens. Classica autem ejus definitio, insinuata ab *Aristotele* (Khet. 2, c. 5) et declarata ab *Ulpiano* (Praet. 1, D. IV, 2), proprie haec est : Mentis trepidatio instantis vel futuri periculi causa. »

Divisio. Multipliciter metus dividitur :

1° Ratione influxus in actum, est antecedens vel concomitans. *Antecedens* est, qui movet ad agepdum, ita ut actio dicatur procedere ex metu. *Concomitans* est, qui actionem solummodo comitatur, quin ullo modo in eam influat, ita ut actio dicatur facta cum metu.

Sic viator qui latroni dat crumenam, agit ex metu antecedenti : latro autem cum metu concomitante, ne deprehendatur.

1 Verba *mmuit voluntarium* significant adesse peccatum grave vel leve, vel in eodem genere peccatum minus imputabile, secundum quod haec Impedimenta plus minusvc in alvertentiam intellectus vel in liberum exercitium voluntatis influunt.

2° Ratione objecti, metus est levis vel gravis. *Levis,* qui et *vanus* dicitur, ille est, quo timetur malum leve, vel etiam grave, sed ex causa levi et improbabili. *Gravis* dicitur, si timeatur malum grave, ex causa valde probabili.

Metus autem : *a)* gravis est *absolute,* si malum in se grave timeatur, ex gravi et vere probabili causa, nec effugi possit : qui metus dicitur *cadere in virum constantem,* utpote quo vir etiam firmus merito percellitur. Communiter mala gravia censentur mors, mutilat io, foedum vulnus, amissio libertatis, status, famae, pudicitiae, *b)* Gravis est *respective,* si malum quod timetur sil in se quidem et communiter leve, grave tamen respectu metuentis, quia est formidolosus, quales sunt pueri, feminae, senes (V, η. XX ; VI, 1047 ; H. Ap., III, 16).

Addendus est metus *reverentialis,* quo filius parentum, pupillus tutoris, uxor mariti, subditus Superioris offensionem timet. Potest autem esse gravis, si limor sit, ne diu vel graviter offensus habeatur, qui metum incutit (III, 717 ; VI, 1056 ; II. Ap., 1. c.).

3° Ratione causae, metus est ab intrinseco vel ab extrinseco. *Ab intrinseco* ille dicitur, qui provenit ex causa interna, qualis est morbus, mentis imbecillitas, etc. ; vel etiam (sensu latiori) ille qui provenit ex quacumque causa naturali, v. gr. ex naufragio, incendio, ferarum incursu, etc. ; *ab extrinseco* autem ille dicitur, qui provenit ex causa externa et libera, seu ab homine (VI, 1049).

Xon desunt tamen auctores, qui metum *ab extrinseco* incussum vocant illum quem ex *quacumque causa exlrinseca* quocumque modo provenire dicunt, v. gr. (piando agitur de metu mortis ratione naufragii etc. Attendendum est igitur in hac re magis ad sensum quam ad dicendi rationem.

4° Ratione modi quo incutitur, metus est *justus* vel *injustus* prout ex causa justa, v. gr. poenarum meritarum, vel injusta, i. e. per injuriam, incutitur.

2S0. — Pr in c ipia . I. Metus gravis regulariter non tollit, sed minuit voluntarium. Ratio primi est, quia per metum nec tollitur cognitio ex parte intellectus, nec electio ex parte voluntatis. Hinc semper ut apostatae habiti sunt illi, qui metu tormentorum fidem negarunt. — Ratio secundi est, quia cum motus adjunctam habeat voluntatis repugnantiam, actio fit involuntaria secundum quid (V, η. XXI).

Diximus *regulariter ;* nam quandoque metus tollit omnino voluntarium, si nempe tantus sit. *ut rationis usum auferat ;* sed hoc est per accidens, et metus in tali casu induit potius naturam passionis, de qua n. 290 dicetur.

II. Metus levis non tollit neque minuit voluntarium. Hinc illud juris : « Vani timoris justa excusatio non est. »

Metus aliquando a lege, vel saltem a poena excusat, ut vidimus in tractatu *de Lsgibus* (n. 223) et juxta Codicis juris can. 2205, § 2 ; aliquando valori actus obstat, ut suis locis videbimus, praesertim n. 1051, 2°.

§ 3. De ignorantia.

Codicis jur. can. 2202 ; S. *Thomas,* i. 2, q. 76 ; S. *Alphonsus,* V, η. XXVI ;cd. G., II, p. 695 ; Ami du *Clergé,* 1898, p. 1153; *Huber,* Heminnisse der Willensfreiheit; *SUmmen aus Maria-Laach,* 1909, p. 253 ; *Revue Néo-Scolasligue de philosophic,* 1925, p. 225 seqq. ; *Ollo Schilling,* I, n. 49.

287. — Definitio. Ignorantia, in genere, est scientiae carentia in subjecto capaci. Alia, qua'e *negativa* seu *nescientia* dicitur, est carentia scientiae alioquin non debitae, v. gr. in rustico qui nescit jus canonicum. Alia, quae *privativa* dicitur, est carentia scientiae debitae, v. gr. in confessario, qui nescit quae ad administrationem sacramenti poenitentiae pertinent. Alia, quae *positiva,* seu pravae dispositionis, vel etiam contrarietatis, vel *error* dicitur, est assensus praestitus falso tanquam vero, vel dissensus a vero tanquam a falso, v. gr. in haeretico (II. Ap., III, 13).

Ad ignorantiam referuntur, tum *debilitas mentis,* tum *oblivio,* quae privatio est recordationis rei olim notae ; tum *inadvertentia,* quae est carentia actualis scientiae et defectus considerationis in agendo. Haec, si ex pravo habitu vel ex passione provenit, ignorantia *malae electionis* dicitur.

Ignorantiam hic consideramus, prout est *carentia scientiae debitae,* sive errorem sibi annexum habeat, sive non ; sive habitualis sit, sive mere actualis, ut inadvertentia. Cfr. can. 2202, § 3.

Divisio. Multiplex distinguitur ignorantia : 1° *Ratione objecti,* est juris vel facti.

Ignorantia *juris* habetur, si quis legem nescit, seu aliquid praeceptum aut prohibitum esse ignorat: v. gr. si ignorat, jejunium feriis IV Temporum esse servandum. Ignorantia *facti* habetur, si quis exsistentiam facti, ejusve circumstantias ignorat : v. gr. si ignorat, hodie feriam esse IV Temporum ^cfr. n. 42,3°).

2° *Ratione actionis* quae ignoranter fit, ignorantia est actum causans vel mere concomitans.

Actum causans vocatur, cum aliquo modo in opus influit, et ratio est cur actus ponatur, vel simpliciter, vel tali vestitus circumstantia. Habetur in eo, qui dicere potest : *si scivissem, non fecissem :* v. gr. venator occidens amicum quem credit esse feram, minime interfecisset, si amicum esse scivisset. Porro ignorantia *causal actum,* non per se, sed per accidens quatenus nempe removet scientiam, quae si adesset, opus impediret. Ignorantia *mere concomitans* illa dicitur, quae nullatenus in actum influit ; quia, si adesset scientia, opus aequaliter, imo forte facilius et promptius poneretur, v. gr. si quis, putans occidere cervum, occidit suum inimicum, quem tamen licet cognovisset, occidisset (H. Ap., XIX, n. 8).

3° *Ratione subjecti,* ignorantia actum causans est invincibilis, vel vincibilis.

Invincibilis illa est, quae vinci nequit, vel quia dubitatio de oppbsilo non occurrit, quo in casu est *physice* invincibilis ; vel quia, facta morali diligentia, deponi non potest, et in hoc casu *morahter* invincibilis dicitur. Haec ignorantia vocatur etiam *antecedens,* quia antecedit consensum voluntatis. *Vincibilis* vero ea est, quam homo non vincit, cum possit ac. debeat. Vocatur etiam *conse-*

quens, quia sequitur determinationem voluntatis, in quantum ipsa ignorantia procedit a libera voluntate. Ut patet, non datur ignorantia vincibilis, nisi cognoscatur, saltem in confuso, obligatio ulterius inquirendi ; prima enim rerum cogitatio non est in hominis potestate (cfr. n. 21, 218).

Ignorantia vincibilis seu consequens subdividitur in affectatam et non affectatam. *Affectata,* seu *directe voluntaria,* est illa qua quis de industria laborat, volens scilicet legis praecepta ignorare : vel ut excusationem peccati jam commissi habeat; vel ut non retrahatur a peccato committendo, juxta illud *(Ps.,* 35, 4) : *Noluit intelligere ut bene ageret.* Haec ignorantia in illis invenitur, qui data opera nec sacris concionibus interveniunt, nec in dubiis consilium petunt, ne a malo proposito deterreantur. Ignorantia *non affectata,* seu *indirecte voluntaria,* est vel crassa, vel simpliciter vincibilis. Ignorantia *crassa* in eo habetur, qui, licet ignorare non affectet, negligit tamen addiscere ea, quae scire potest et debet. Hae: dicitur etiam *supina,* quia crassi et pingues e» qui supini jacent, desides esse solent. Si vero negligentia sit communis, vel levis, ita ut diligentia aliqua adhibeatur, non tamen sufficiens, ignorantia dicitur *simpliciter vincibilis.* Haec plus minusve culpabilis est, pro varia negligenliae mensura, et gravitate rei de qua agitur. Vide *S'. Alph.,* III, 269 (ed. G., I, p. 549) ; VII, 48 (ed. G., IV, p. 291).

288.— Principia. I. Ignorantia concomitans nec voluntarium nec involuntarium positive facit. Ratio est. quia talis ignorantia se habet per accidens ad opus quod agitur, nihilque in illud influit (λ7,η.28).

II. Ignorantia invincibilis tollit omnino voluntarium. Quidquid enim ex illa procedit, minime voluntarium est, neque in se utpote incognitum, neque in sua causa, nempe in ignorantia quae est plane involuntaria. Ita DD. communiter (V. η. XXVII). Aide can. 2201, § 3, 2202, § 1, 2218, § 2, 2229, § 3, η. 1.

Ex can. 2201, § 4, debilitas mentis non tollit omnino delicti imputabilitatem; eam tantummodo minuit (cfr. n. 287, initio).

HI. Ignorantia vincibilis non tollit voluntarium, sed minuit, subinde tamen illud adauget. Non tollit ; quia est voluntaria, et proin ejus effectus est voluntarius. Sed minuit : minus enim voluntarium est quod indirecte tantum et per accidens est volitum, quam illud quod per se et directe intenditur. Unde communiter dicunt 1)1). ignorantiam excusare, si non *a loto.* saltem *a tanto.* Can. 2199, 2229, § 3, η. 1.

Adauget autem voluntarium, si est *affectata,* non quidem ratione sui. cum ignorantia, ut talis, semper opponatur voluntario; sed ratione causae suae, quae est major affectus in pravum. Nam, ut *I). Thomas* (1.2, q. 76, a. 4) observat : « ex intentione ad peccatum provenit, quod quis vult subire ignorantiae damnum, propter libertatem peccandi ». (V, η. XXIX.)

2sii. /·.'ı *his résolu* ‹ ⁑ Qui festa et jejunia non servant ex ignorantia, •'0 quod de iis cognoscendis parum solliciti esse *solent,* non excusantur a peccato, quia eorum negligentia est vincibilis Cfr *Lehmkuhl,* I n 78, 3°. Si vero

de occurrenti festo vel jejunio nihil suspicantes, ordinaria cognoscendi media una alterave hebdomade omittunt, a peccato excusantur, quia tali omissione in requisita diligentia non defecerunt, et proin ignorantia non est vincibilis.

2° Qui scientiam ad munus exercendum necessariam sibi deesse advertens, munere voluntarie fungitur, de erroribus tenetur quos in confuso saltem praevidit. Quod si errores sint graves, in statu habituali peccati remanet, quamdiu voluntatem suam malam non revocaverit, ignorantiae deponendae occasionem non arripiendo (cfr. n. 319).

3° Si negligent ia in deponenda ignorantia est venialiter tantum culpabilis, factum ex ea sequens, licet in se grave, ad venialem duntaxat culpam erit impu labile. Ejusmodi enim actus *ratione causae* sunt voluntarii.

§ 4. De concupiscentia.

S. *Thomas,* 1. 2, q. 22-48 ; S. *Alphonsus,* \\ η. XXIII ; ed. G., II, p. 694 ; *Frins,* I, n. 295 ; *Surblrd.* La Morale dans ses rapports avec la Médecine, III, p. 16 ; *Descurct,* La Médecine des Passions ; Prûmmer. L n. 72 sqq. ; *Acrtnys-Damen,* I. n. 22 sqq. ; *Otto Schilling*. I. n. 4 \ : .V<rM6(ich, I, n. 76 sqq.

290. — Definitio. Concupiscentia, in *strictiori sensu,* definitur : Motus appetitus sensitivi adversus spiritum rebellantis et tendentis in bonum delectabile. In *latiori* autem *significatione,* prout hic consideratur, idem sonat ac *passio,* et definitur : Motus appetitus sensitivi in bonum delectabile, ortus ex imaginatione boni vel mali cum aliqua transmutatione corporali (II. Ap., 111, 15).

Divisio. Distinguitur passio antecedens et consequens.

1° Passio *antecedens* ea dicitur, quae consensum voluntatis antevertit, et ex sola objecti apprehensione exsurgit ; ut si quis, ex fortuito rei turpis aspectu, allicitur ad delectationem carnalem.

Passionum motus, alii sunt *pritno-primi :* hi oriuntur in nobis sine ullo voluntatis consensu ; alii vocantur *secundo-primi,* illi nempe, qui producuntur cum semiplena advertentia et semipleno consensu ; alii postremo sunt motus *secundi,* seu *plene deliberati ;* hi excitantur cum advertentia plena et cum consensu perfecto.

2° Passio *consequens* illa dicitur, quae oritur ex praevio voluntatis actu ; sive per redundantiam, quia vehemens voluntatis motus redundat in appetitum inferiorem et movet passionem, uti contingere solet iis, qui habitum habent alicujus peccati, v. gr. libidinis ; sive per directam excitationem, quia voluntas appetitum inferiorem de industria movet, sistendo v. gr. objectum oculis vel phantasiae, ut si quis acceptam injuriam mente revolvit ad iram provocandam (V, η. XXIII, XXV).

Passiones generatim numerantur *undecim,* «piarum sex sunt in appetitu *concupiscibili :* amor et odium, desiderium et fuga, delectatio et tristitia ; quinque vero in *irascibili :* spes et desperatio, limor et audacia, ira. De his fuse tractant Scholastici, et utiliter quidem, quia talis tractatio multum inservit,

tum acquisitioni virtutum, tum regimini animarum, (vide *Schram,* Inst. Theol. Myst., § 90).

291. — Principia. I. Concupiscentia seu passio antecedens, etsi voluntatis inclinationem adaugeat, minuit tamen voluntarium liberum ; imo, si est vehementissima, potest illud penitus tollere. Ita communiter cum *S. Thoma* (1. 2, q. 6, a. 7, ad 3, et q. 10, a. 3)h Cfr. can. 2206, 2229, § 3, n. 2.

Dicitur : 1° *Adauget inclinationem voluntatis ;* nam, quo magis fervet passio, eo vehementius voluntas in actum erumpit.

2° *Minuit voluntarium liberum,* adeoque imputabilitatem. Voluntarii enim rationem extenuat, quatenus obscurat mentem et a finis consideratione avertit.

3° *Potest illud penitus tollere ;* quod evenit quando passio est adeo vehemens, ut omne rationis judicium et voluntatis consensum antevertat ; sicut patet exemplo eorum, qui propter amorem, aut iram† insaniunt.

Hoc tamen comparative *raro* accidit, praesertim quoad actus externos ; regulariter enim, ut advertit *S. Thomas (t.* 2, q. 17, a. 9), membra non applicantur operi, nisi per consensum rationis (V, n. XXIV, XXV). Dicit 5. *Alph.,* V, 3 : « Potest intellectus ita rapi a delectabilitate objecti oblati, ut nihil malitiae moralis in illo advertat. « Super quo scribit *Berardi* (I, n. 408) : Haec bene notent confessarii, ne aliquas miseras animas in desperationem conjiciant.

Inde sequitur : *a)* Motus concupiscentiae *primo-primi* non sunt peccata, sed occasio sive peccatorum sive virtutum. Motus *secundo-primi,* in omni re illicita, sunt peccata venialia. Motus demum *secundi* seu *deliberati,* in re graviter illicita, sunt peccata mortalia, tametsi eorum gravitas ob passionis vehementiam nonnihil imminuatur. Vide 5. *Alph.,* Op. dogm. (ed. Walter, II, p. 413).

b) Bona passio, si judicium rationis praevenit, ita ut homo magis per passionem, quam per rationem, ad bene agendum moveatur, *diminuit actus bonitatem* et laudem. — Exemplum habes in patrefamilias, qui magis ex ira, quam ex rationis judicio, filios castigat ; in misericorde, qui potius ex compassione, quam ex rationis et fidei impulsu, pauperes sublevat (5. *Thom.,* de Malo, q. 3, a 11).

11. Concupiscentia seu passio convoquons quandoque adauget voluntarium, quandoque signum est ejus magnitudinis. 1° *Adauget voluntarium,* si procedit ex directa excitatione ; tunc enim vehementior est motus voluntatis, et obscuratio rationis, utpote voluntaria, non tollit in effectu rationem voluntarii. — 2° *Est signum ejus magnitudinis,* si oritur ex concitatae voluntatis redundantia in partem inferiorem : tunc comparatur ad voluntatem, tanquam effectus ad causam ; effectus autem causam demonstrat. Apposite

† Locis citatis sane h.i'c d ›.'‹ t Xngelicus ; sed q. 77, a. 7 his verbis suam doctrinam limitat : Dummodo causa (huju* passionis) non fuerit voluntaria.

ad rem 5. 7 *homas* (de Malo, ul supra) : « Et sic passio (consequens) addit ad meritum vel demeritum, quia est signum passio, quod motus voluntatis sit fortior ; et hoc modo verum est quod ille, qui cum majori compassione facit eleemosynam, magis meretur, et qui cum majori libidine facit peccatum, magis peccat. » Confer etiam 1. 2, q. 77, a. 6 et Codicis juris can. 2206.

De quaestione : *t Irum teneamur motibus passionis resistere,* fuse disseremus occasione opportuniori, in tractatu : *de peccatis,* eum de consensu voluntatis agemus (n. 322).

Sc h o l iu m.

292. De habitu. Juvat hic aliqua adjicere de habitu, qui eodem fere modo in voluntarium influit ac concupiscentia.

De f in it io. Habitus est firma ad agendum dispositio, causata plerumque ex iteratis actibus.

Dicitur *plerumque ;* nam subinde evenit, ut habitus etiam ex uno actu gignatur, si nempe activum, ceu loquitur D. Thomas (I. 2, q. 51. a. 3), fuerit magnae virtutis, ut quando fortis medicina statim inducit sanitatem. Cfr. 5. *Thom.,* 1. 1, <|. 49-54 ; *Suarez,* Disp, metaph., disp. XLIV ; *Ami du Clergé* 1899, p. 529-593.

Div is io. Cum habitus semper actum voluntatis supponat, nequit dividi in antecedentem et consequentem. Habitus est ergo, vel a voluntate *admissus,* vel a voluntate *impugn alus.*

Admittitur a voluntate, si causatur cum advertentia (i. e. cum praevisione ejus generationis ex actuum iteratione), vel etiam si, licet sine advertentia causatus, dein non jam efficaciter exstirpatur. — A voluntate vero impugnatur, si apta media ad habitum deponendum adhibentur.

Pr in c ipia. I. Habitus a voluntate admissus aliquando auget, aliquando minuit, sed nuinquam tollit voluntarium.

1° *Auget voluntarium,* in quantum alacritatem majorem tribuit voluntati, quin in agente minuatur mentis attentio.— 2° *Minuit voluntarium,* inquantum homo, consuetudinis servus, ab ipsa ita trahitur ut praeveniatur, vel impediatur tranquilla mentis consideratio. — 3° *Numquam tollit voluntarium,* cum homo, ex eo quod habitum abjicere nolit, ipso facto et effectus a causa manantes in causa voluerit. Vide *D. Thomam,* 1. 2, q. 49 seqq.

II. Habitus a voluntate impugnatus semper minuit voluntarium, quandoque etiam tollit.

1° *Minuit voluntarium,* inquanluin vires voluntatis et deliberatio rationis plus minusve ab habitu impediuntur. — 2° *Tollit voluntarium,* casu quo habitus tam vehementer potentiis executivis dominatur ut praeveniat rationis judicium, ut patet apud eos qui bili agitantur.

Constans sit ergo humana voluntas in pravis habitibus reprimendis : *consuetudo enim consuetudine vincitur.* Xon negligat tamen etiam adhibere media physica a medicis praescripta,quibus naturae vires crescere possunt.

II. — De impedimentis quae remote in voluntarium influunt.

293. - Inter homines numerantur alii qui non solum sortiti sunt bonam animam *(Sap.,* VIII, 19), sed etiam, Deo sic ordinante, corporis complexionem virtutis exercitio magis aptainconsequuntur *(S. Thom.,* 1. 2, q. 51, a. 1). Alii autem dantur qui ab incunabulis, ut dici solet, ad malum inclinantur, pravarum propensionum veneno inficiuntur, el summa cum difficultate cor et voluntatem sursum dirigunt. Sub hoc igitur respectu singulisque iis attente consideratis tria distinguere possumus, quae maxime in voluntatem influunt : haereditatem, temperamentum, status quosdam pathologicos.

I. De Iiacreditate. Xemo negare potest, quasdam corporis qualitates el animi propensiones transmitti, ut sunt : cleptomania, impulsus ad suicidium, etc. ; quae tamen non eodem modo, nec secundum regulam constantem de parentibus ad filios transeunt. Quamvis difficillime explicentur leges transmissionis, utpote quum tota materia fere nihil ad inquisitionem suppeditet, *de facto* tamen transmissionis non est dubitandum.

Haercditas habet sine dubio influxum in libertatem, quia revera (ut patet apud filios ebriosorum) transmittitur corpus ad operandum plus minusve habile. Vliquando etiam propensiones naturales possunt evertere intellectus judicium, ita ut libertas cesset. Sed nullo modo cum Deterministis affirmare licet, *liberum arbitrium lege haereditatis tolli,* quia (secluso casu quo voluntas subito sub influxu propensionis naturalis trahatur), mens potest suae imputabilitatis remanere conscia. — Historice considerata, magnum pondus oblinet nostra affirmatio, ex eo quod compertum sit, filios magna virtute fulgentes e parentibus vitio deditis ortum habuisse; dum, e converso, parentes timorati filios genuerunt nefariis quibusque sceleribus deditos. Et sic patet quam inane sil argumentum ex *morali statistica* desumptum (cfr. *Lehmk.,* I, 63), simulque quam grave vulnus inferant societati, quotquot coram judicibus reos quosque excusant, quasi ex lege haereditatis non fuerint suorum criminum consciil.

Itaque quamvis ex *haereditate* minuatur liberum arbitrium, imo quandoque ita traduci possint quædam *amentice* species quæ libertatem tollant, *generatim* tamen remanet usus rationis ac libertatis (cfr. *Merkelbarh,* n. 98).

II. De temperamento. Complexus diversarum corporis el animae propensionum, quibus tali homini specialis indoles confertur, vocatur : temperamentum. Si istae propensiones ratione influxus voluntatis vel per educationem inslitutionemve aliorum quasi *firmae* evadant, habetur *character,* (sus tamen loquendi vix tam stricte inhaeret distinctionibus quas statuunt anet ores, licet *character* a 'implici complexione corporali semper discernatur per *acquisitam aliquam firmitatem.*

i (r p I S Vi»' *'h.* Mciiu ma Past., 1 i. n. 710 >«'IP(. *//uber,* Hcmmnlsse der Willemifreihdt ; Lmz. Quart. Schn/L 1913, p. 13.

Quidquid sit de diversitate opinionum inter antiquos et modernos, utrum nempe quatuor vel solum duo adsint fundamenta distinctionis inter temperamenta, videtur esse satis corium in hominibus quid dominari, quod operationi notam specialem imprimit.

Temperamentum nullo modo tollit, minuit tantum vou xtaluim. Ratio est, quia ex complexione oritur quidem influxus in voluntatem *(S. Thom.,* Contra Gent., l. 11, c. 63), non vero talis, ut rationale quasi necessario sequatur inferiores propensiones. Quin imo, rationale per actus repetitos ita mutare potest naturales inclinationes, ut aliquis quasi novus homo evadat, ut patet exemplo aliquorum Sanctorum, qui ex natura cholerici, favente gratia et nitente voluntate, mansuetudinis forma resplenduerunt. Recte igitur scribit *Aquinas* (l. c.) : Anima regit corpus et repugnat passionibus quae complexionem sequuntur ; ex complexione enim aliqui sunt magis aliis ad *concupiscentias vel iras apti,* qui tamen magis ab eis abstinent propter aliquid refrenans ut patet in continentibus. » Quapropter dicemus, temperamento exercitium liberi arbitrii minui quidem posse, sed non tolli \ nisi occurrat casus de quo egimus n. 291. 1, 3°.

III. De statibus pathologicis. Xostris praesertim temporibus varii dantur morbi qui influxum perspiciuntur habere specialem in voluntatem et in nervorum centrum. Voluntas quidem ob mentis hebetudinem quasi impotens apparet aliquid efficaciter volendi ; nervi autem ita videntur exhausti vel debilitati, ut agens, quamvis sui compos saltem ordinario remanere videat ur, magna tamen atque abnormi laboret inconstantia inlolerandave passionum vi agitetur vel etiam deprimatur. Porro causae illarum perturbationum insuetarum generali nomine solent vocari : *morbi animi* vel accuratius : *stains pathologici:* anima quippe facultatesque spirituales, voluntas et intellectus, dici non possunt morbis affectae nec in se aegrotae esse queunt, sed *propter organa quaedam* quorum adjumento in hac vita maxime indigent, non semel recte agere impediuntur, dum haec organa male allecta habeantur. Praesertim recensentur inter ista organa : centra *cerebri* et *nervorum,* ac *potentiae sensitivae* hominis. Illis igitur aegrotantibus, certis in adjunctis insolita quadam ratione praepediuntur facultates spirituales in activitate sua ex toto vel ex parte ; et mira haec phenomena perspiciuntur habere *etiam sub respectu morali* peculiarem aliquam connexionem cum quaestione *impedimentorum voluntarii.*

Variis utique modis morbi animi seu status pathologici ab invicem *discernuntur,* prout scilicet ipsae perturbationes psychicae vel modo *transitorio,* ut in hypnosi.vel rat ione *permanenti,* ut in melancholiae statu, eveniunt; sunt etiam vel *organic:ae,* cum nempe alterat io v. g. systematis nervorum, ex laesione quadam organica provenit (ex

l Cfr. perutile opusc. P. *Cl . Aquavira,* s. J., Industriae ad curandus animi morbos, Romae, 1606 ; *I'anquerev.* tbeol. rnor. fumi. n. 120 sqt). : *Merkelbach.* I. n. 0$.

imperfecta conformatione cerebri, etc.), vel *junctionales* cum provenit alteratio ex causa ordinis psychici influxum suum in nervorum systema exercentis, quin nobis laesio organica appareat (v. g. in ideis fixis) ; vocantur deinde *psychosae* quae habitualiter rationis usum perturbant saltem quoad materiam aliquam determinatam (v. g. pseudo-visionarii, pseudopersecuti, etc.), vel *psychoneurosac* quae perturbant systema nervosum, quin habitualiter qua tales usum rationis infestent (utputa neurasthenia, hysteria, etc.).

Quidquid autem est de variis distinctionibus quas adhibere solent hae in re varii auctores, notamus cum cl. *Schilling* \ id theologo moralistae officium imprimis incumbere, ut de relatione inquirat horum statuum pathologicorum *cum quaestione voluntarii.* Itaque enumerando praecipuos morbos animi, nunc ordinatim pro viribus indicabimus, quomodo ipsi impedimenta sint voluntarii 2.

n) Ideae lixae ad quas reducuntur quoque *obsessiones* (non diabolicae), *phobiae, scrupuli intensiores,* etc. Ideae fixae sunt quae adeo mentem occupant ac cruCiart, ut quamvis intellectus eis adversetur, nihilominus obsessos quibusdam rebus cogitandis aut faciendis adstringere aestimentur. Gum hae ideae non reputentur liberae, *culpa vacant,* vel ad summum videntur peccatum *veniale* constituere posse. Atvero *non eo ipso* actiones quae ideas istas *consequentur,* omni culpa morali vacabunt, nisi *usus quoque rationis* impediretur : mitius semper ipsae actiones erunt dijudicandae, quam quae fiunt ab homine sano. Tempore autem quo infirmi non istis ideis teneantur, fugere debent *occasiones* excitationum specialium ad inhonesta, etc. Praeter curam convenientem sanitatis corporalis *efficacius omnium remediorum* est stricta obedient ia erga prudentem directorem conscientiae, confessarium, etc.

b) Maniae (sensu stricto, ut mania simplex, alternans seu circularis, etc.), *phrenesis* in qua ab aegrotis judicia falsa prorsus insanabilia proferuntur, *hallucinationes* stricto sensu, *pseudo-visiones,* etc., praebent aliquam speciem dementiae aut delirii, licet ad unum argumentum circumscripta nonnunquam cernantur : infirmi in *ipso actu delirii* carent libertate. Sed aliter est pronuntiandum, cum intercedunt deliriorum *intervalla:* tunc enim per se eorum libertas non impeditur.

c) Melancholia el hypochondria (atra bilis) pertinent ad psychonetrosas 3, et cum graviores fiunt, libertatem etiam non semel impediunt saltem ex parte ; quae autem vi simplicis tantum affectus melancolici prava agunt, non illico tanquam involuntario commissa consideranda erunt ! Xon raro, ut testantur *Capellmann-Hergmann* hypochondria ducit ad veram dementiam, quo statu evenite poterit ut etiam suicidium peragatur.

d) Impulsus morbidi cneci et propensiones invincibiles (quae dicuntur) non una ratione contingere aestimantur, sive modo, ut aiunt, *mechanico* (etiam sim·

| lahrbuch der Moralth. I. p. 87. - Consuli possunt praeter alios etiam *Capellmann-Bergmann'** p. iOf sqq. ; *Bergman* ,di< Seelenleldcn der NervOsen Religion u Seelenletden; Inhoulh mei. past. 11. n 210 : *Uuumond.* guide des nerveux et des scrupuleux ; *Surbled,* I.» murale dans ses rapports avec la médecine, IV, p. 41 ; Prümmen I, n. 94 ; .terlni/s-Dom-u. 1. n. 29 . Werfcdbuch. I. n. 99 .but *du Clergé,* 1911, p. 881 ; 1914, p. 81 ; *Cirillù* ı " | > | e ı N nüt. R ·»·. IΛ. 1927, i· 772 : P. .1. *Jlouff,* C. SS. R. in Miss. Konf. I : p. 5 Mjq. ' lia expresse statuit Dr. *Bergmann,* die Scelenleiden der Xervôscn, p. i* — « otfo Schilling, I n. 49. — ‘ Pasturalmedizin '·, p. 118.

affectu) v. g. apud idiotas, vel modo *psycho-mechanico* aut *mere psychico,* quo statu partialis adhuc remanet libertas ; v. *g.* sunt qui laborant *cleptomania* (ad furandum), *dipsomania* (ad bibendum), *pyromania* (ad provocandum incendium), etc. Utique hi a furibus, ebriosas, incendariis, sunt discernendi, at non facile dignoscitur quousque se extendat hisce in statibus impeditio libertatis. Imminuitur quidem libertas, nonnunquam potest etiam adimi ; non semper tamen tollitur. Quare dicunt auctores[1], juxta principia quae de violentia. njetu et concupiscentia valent, hos casus tunc esse dijudicandos (cfr. quoque ea quae habentur n. 763, quaest. spec. n).

e) Neurasthenia proprio sensu est status abnormis defatigationis habitualis nervorum, qui adeo debilitati atque exhausti apparent, ut per consuetam quietem et convenientem somnum nequeant amplius sufficienter instaurari, quemadmodum id evenit apud homines sanos, (aim *diversi gradus* neurasthenia»· dantur, juxta minorem majoremve debilitatem nervorum ac psychicam depressionem, varius quoquo esse poterit hujus morbi *influxus in ipsum voluntarium,* ('•eneratim autem solus aliquis *peritus medicus* de vera gravitate neurastheniae judicium ferre valet, ideoque influxum indicare (piem in voluntatem exercet. Licebit tamen asserere, non quamlibet morbi gravitatem id efficere ut *in omni casu excludatur* mortale peccatum : quamvis ceteroquin libertas in non paucis actibus revera minuatur, imo in nonnullis qui tanquam *actus impulsivi indcliberati* sunt considerandi, exulet.

f) Abulia est quasi impotentia voluntatis ut velit efficaciter : a quibusdam auctoribus *neurastheniae,* ab aliis vero *psychasleniae* - seu debilitati psychicae adseribitur ; a nonnullis demum tanquam *morbus speci dis* recensetur, quo adeo humana voluntas infirmetur ut etiam quod exoptat non perficiat, sive quia reapse non agit sive quia aliud etiam invita agere cogitur. Libertas utique dimiuta apparet in misero hoc. statu : quare mitius etiam quoad adimpletionem aliquorum officiorum positivorum cum his infirmis agendum erit, praesertim cum jam ab infantia morbida aliqua inclinatio ad irresolutionem. eU. innotuerit. Nihilominus, (piando per actus continuos illegitimae abdicationis voluntatis (piis hunc statum induxerit, attendendum erit ad principia quoque *voluntarii indirecti* (n. 313 sq.).

g) Hysteria saepius apud feminas grassatur quam apud viros. *Deordinationem systematis nervosi* secum fert adhuc *graviorem* quam in statu neurastheniae et maxime innotescit morbida aliqua auto-suggeslione. *Communiter* a peritis hac notae tanquam *signa chardeterislica,* ut aiunt, indicantur : abnormis inconstantia affectuum, egoismus ingens ac prorsus morbidus, inclinatio peculiaris ad mendacium, ad calumniam, intemperantiam, incontinentiam, etc. Asserit cl. *Bergmann'-,* hysleriam demonstrari posse tanquam morbum animi «pii se reducit ad anomalias vitae sensitivae productas per excitationes morbid»· mutabiles in substantia corticali cerebri. Non semel *sensibilitas* minuitur aut exstinguitur in quibusdam corporis partibus dum in aliis vivacissima apparet *f anesthesia* vel *hyperesthesia) ;* in mente etiam nascuntur *hallucinationes,* in appetitu sensibili *irritationes abnormes,* etc. Inde ex ipsis adjunctis, ut statuunt auctores, necnon ex declaratione hystericorum ipsorum (quatenus fidem merentur), ac demum ex gradu morbi, dijudicandum erit, quid libertatis

[1] Cfr. *Merkétbach,* 1, n. 99. - - Dr. *Bergmann* (dic Scelenleiden der NervOsen, p. 20) aestimat cum *Dnboie* quem citat, *psyehasteniam* potius esse debilitatem aliquam generalem tanquam fundamentum omnium aliarum perturbationum psychicarum ; *abuham* vero esse, censet, repugnantiam a determinationibus voluntatis ratione perturbationum alTectuum (n. 66). — ' Ib,, p. 18 sq.

infirmis remanserit. *Mitius* utique cum eis est agendum, et cum *gravior* factus ﷺ morbus, etiam excusandi erunt a *mortali* peccato nonnullis quoque in tasibus, ubi actus exterior haud parum peccaminosus apparet '. Ceterum -,i< . rdotibus. erga has personas *ut sint cautelati,* summopere commendatur.

h) Epilepsia nonnunquam ad veram *psychosam* usque pertinget ; generat ini autem interpositis longioribus intervallis per *crisim epilepticam* innotescit, qua duranti sufficiens libertas non habetur ad grave peccatum committendum, imo nec aderit voluntarium. *Extra crisim* vero mens aestimatur libera, nisi etiam hoc tempore *modo transitorio* accedat perturbatio quaedam psychica : tunc libertas quodammodo imminuitur. *Facile* epilepticus ad iram, etc. impel-litur.

J De suggestione hypnotica, inagnetismo, obsessione diabolica, etc., vide n. 569 sq., 622, 1840.

CAPUT II

De nioralitatc actuum.

>. *Ihomas,* i. 2, <(. 19. a. i ; q. 21. a. I ; q. 71, a. 6 ; S. *Alphonsus,* V, ɳ. XX XIV ; ed. p. 693 ; *Ihlluarl,* De Vel. hum., de Volunt, libero, a. 3 ; *Fnns,* II. sect. I ct 2 ; *CalhrAn,* Moralph., P. I. I. II ; *Tanquerey,* Theol. mor., II. p. 19 : *Wtllnns,* Phil, mor., HI. p. 32-104 ; *ITHiÜst, CoiMr.* de N.-D., 1891, 1-6 confir. ; *MüUer-Seipel,* I. § 98 sqq. ; *Aerlnu -Darnen,* I, n. 30 $qq, ; *MtfMbach,* 1. n. 113 sqq.

294. - Definitio. Moralitas actuum humanorum est eorum habitudo seu relatio ad regulam morum, quacum congruunt, vel a qua discrepant. Sicut arlilieiositas consistit in respectu, quem habet arlefactum ad regulas artis : ita moralitas consistit in respectu, quem habet actus humanus ad regulam morum, i. e. secundum Angelicum ad « dictamen *redae rationis,* sive *increalae,* quae est lex aeterna, sive *creatae,* quod est lumen naturale hominis, seu participatio legis aeternae (1. 2, q. 91, a. 2.) Cfr. quae docet *D. Thomas,* Q. disp, de Virtutibus, q. 1, a. 13.

Hinc statuitur : naturam boni moralis sitam esse in conformitate actionis cum legibus ordinis, quem Deus ab hominibus exigit pro sui honore et universali felicitate ». (V, 1. c.) Errant igitur :

a) Qui moralitatem, sive in *libertate,* sive in *voluntario* constituunt. Ha Durandus, Scotus (secundum aliquos), Suarez, Frins. Sane libertas et voluntarium requiruntur tauqmm moralitatis fundamentum,sed ejus essentia minime iri iis reponenda est. Etenim moralitas actus humani dicit imputabilitatem ad laudem vel viluperium : actus vero laude aut vituperio dignus est, non praecise quia liber est. sed quia libere conformis vel deformis fact uses! regulae morum, id est legi divinae, per conscientiam intimatae.

Alii quaestionem sic dirimunt : Ille *in genere* laude dignus exsistit, actum

O(f.j *Schtdxmj.* I. ɳ V), p. SS ; Prûmmer, I, n. '»f› ; *Mtrhelbach,* I, n. 99 ; *Capellmann Bergmann.* p. I II ⅋q.

ergo moralem ponit, qui autonome agit ; dignus vero *speciali* lamlc erit ille solus qui agit deliberate relate ad talem vel talem ordinem *.

b) Qui naturam boni moralis collocant in solo *utili* ac *delectabili.* Quare in Syllabo, sub n. 58, Pius IX hunc reprobavit errorem : « ... omnis morum disciplina honestaque collocari debet in cumulandis et augendis quovis modo divitiis ac in voluptatibus explendis. » Antiquum systema utilitarismi ab Epicuro, Lucretio excogitatum innovaverunt saeculo xvm Helvetius. Diderot et alii.

c) Qui docent supremam moralitatis normam esse *vicere secundum solam rationem,* quaerere virtutem unice propter seipsam sine ullo respectu ad propriam felicitatem. Effata Stoicorum nostris temporibus denuo propugnavit liant, cum suo « imperativo categorico ».

d) Qui discrimem inter bonum et malum quaerunt in *opinione publica,* quasi id solum esset bonum quod fit ex motive honoris, ex motivo desumpto ab aestimatione hominum (alii errores enumerantur et confutantur a *Merkelbach,* 1. Appendix, p. 739 sqq.).

295. — Divisio. Moralitas dividitur multiplici ratione :

1° In *bonam,* et in *malam.* Etenim actus humanus vel convenit cum sua regula, vel ab ea aberrat. Si convenit, dicitur rectus, bonus, honestus : *redas,* quia conformis suae regulae : *bonus,* quia haec conformités ipsi debetur ; *honestus,* quia condecorat humanam naturam. Si vero a sua regula aberrat, dicitur pravus, malus, inhonestus : *pravus,* quia per suam aberrationem est vere distortus ; *malus,* quia sibi debita perfectione privatur ; *inhonestus,* quia rationalem creaturam foedat *(S. Thom.,* 1. 2, q. 21, a. 1).

2° In *materialem,* seu objectivam, et in *formalem* seu subjectivam. Divisionis fundamentum esi duplex regula, ad quam actus humani conformandi sunt : *lex* scilicet, ad quam conformandi sunt materialiter et objective ; et *conscientia* operantis, ad quam conformandi sunt formaliter et subjective. *Materialis* igitur moralitas est convenientia vel disconvenientia actus cum regula externa seu lege ; *formalis* vero, convenientia vel disconvenientia cum regula interna seu conscientia agentis. Ex quo palet, unam moralitatem posse sine altera exsistere, cum nempe homo agit ex conscientia invincibiliter erronea, ita ut actus sit quandoque materialiter bonus, formaliter malus, quandoque materialiter malus et formaliter bonus (cfr. *liouquillon,* Theol. fund., n. 348 seqq.).

3° In *intrinsecam* et *exlrinsecam.* Moralitas dicitur *intrinseca,* si ex ipsa rei natura oriatur ; sic amor Dei est intrinsece bonus, odiujn Dei intrinsece malum ; dicitur autem *extrinseca,* si ex sola

* Id latius evolvit cl. *Lehmkuhl* (11 ed.) I, n. 93. Ceterum auctores moderni qui sequuntur hanc opinionem, asserunt generatim. artus humani moralitatem consistere essentialiter in ipsa dependentia actus a voluntate libera operante ct ratione advertente ad honestatem vel turpitudinem objecti. Cfr. *ibach,* π. n6.

lege positiva exsurgat : sic manducare carnes foria VIa est extrinsece malum (cfr. n. 112). Itaque :

a) Intrinsece bonum est, quod natura sua convenit ordini recto, ita ut vel necessario praecipi debeat (v. gr. adoratio Dei), vel saltem merito considi possit (v. gr. consilia evangelica). Duplex distinguitur : aliud est bonum *absolute,* v. gr. actus fidei, spei et caritatis ; aliud est bonum *relative,* v. gr. votum castitatis.

b) intrinsece malum est illud, quod natura sua recto ordini ita repugnat, ut necessario prohiberi debeat Triplex distinguitur : Malum *absolute,* quod tale est independenier ab omni circumstantia, necessario et immutabiliter, quia in se involvit repugnantiam cum recto ordine, v. gr. odium Dei, blasphemia. Malum *conditionate,* quod tale est non praecise in se, sed ratione adjundi quod pendet a dominât iva potestate Dei, aut hominis : quare bonum fieri potest, accedente scilicet concessione Dei vel hominis. Si‹·, v. gr, occisio hominis est intrinsece mala, sed conditionate, in quantum non accedit concessio a jus habente. Malum *relative,* quod tale est solum ratione periculi quod ordinarie adjunctum habet, ut aspectus objeci i turpis, lectio pravi libri,etc. Hae··, data justa causa et remoto proximo peccandi periculo, licita fieri possunt, ut suo loco videbimus. Actiones conditionate malae vocantur etiam *male sonantes,* quatenus regulariter notionem mali in memoriam revocant, et nonnisi sub quibusdam conditionibus bonae evadunt *(S. Thom..* Quodl . 9, a. 15 in corp.).

c) Ertrinsece bonum vel *malum* est illud, quod non ex natura sua, sed vi alicujus praecepti fit bonum vel malum. Talia sunt, v. gr., opera servilia quae certis diebus ab Ecclesia prohibita sunt, adeoque illis diebus evadunt mala. Item, deambulatio per se indifferens, si pietatis aut caritatis causa instituatur, fit bona.

Quibus praemissis, agemus : 1° de principiis moralitatis : 2° de ejusdem extensione.

Annculus 1.

De principiis moralitatis.

29G.— Theologi vocant *principia* seu *foules moralitalis* ea omnia, ex quibus lit ut aliqua actio sit bona,vel mala, vel indifferens. Quemadmodum enim naturalis bonitas rei ex plenitudine sui esse exsurgi! : ita bonitas moralis exsurgit ex collectione eorum omnium, quae actui humano secundum rectam rationem conveniunt ; malitia vero moralis, ex defectu illius integritatis. Cfr. *S. Thom.,* 1.2, q. 18, a. 1 *

Coalescit autem integritas actus humani ex *objecto* et ex *circumstantiis.* Hinc, ut rectum feratur de aliquo actu judicium, ille cum regula conferri debet, tum quoad objectum, tum quoad

' In eadem quaestione, a. », S. Thomas quadruplicem bonitatem in actu humano distinguit bunit item pht/Ucam, ex eo quod actus humanus est ens ; bonitatem *specificam,* ex. objecto bonitatem *accidentalem, ex* circumstantiis ; bonitatem *finis,* ex bono fine extrinseco.

circumstantias. Sed una est circumstantia, scii, *finis,* quae ob peculiarem suum in moralitatem influxum, peculiarem etiam considerationem sibi exposcit. — Quare tria recensentur moralitatis principia, nempe *objectum, circumstantiae* et *finis.* De singulis nunc plura.

§ 1. De objecto.

297. — Definitio. Objectum, in sensu strictiori, prout hic sumitur, est illud (res, aut persona, *moraliter considerata)* circa quod actus humanus versatur, et in quod natura sua et *per se* tendit (V, n. xxxvi).

Sic res aliena est objectum furti ; Deus esi objectum actus amoris. Potest autem objectum esse sive *bonum,* sive *malum,* sive *indifferens,* (v. g. *amare Deum,* facere *mendacium,* vestem *albam aut nigram induere).*

29S. — Principium. Actus humanus sumit ab objecto moralitatem, et quidem essentialem seu specificam.

Constat *prima pars :* 1° Ex S. Scriptura: *Facti sunt abominabiles, sicut ca quae, dilexerunl (Osce,9,* 10). Contrarium, ob eamdem rationem, dicendum est de actibus bonis. —2° Ex 5. *Augustino* (tr. 2. in I Ep. S. Joann., n. 14): «Talis quisque est, qualis est ejus dilectio. Terram diligis ? terra es ; Deum diligis ? quid dicam ? quasi Deus es. » — 3° Ratione : actus enim inde sumit suam moralitatem. undo habet relationem ad regulam morum ; atqui hoc habet ex objecto (cfr. n. 294).

Probatur *secunda pars :* Essentialis seu specifica moralitas actus est illa, quae ei ante omnem aliam inesse concipitur, sine qua concipi non potest, et quae, aliis mutatis, invariabilis permanet. Jamvero. talis est moralitas ab *objecto* sumpta ; ad id enim, ex hypothesi, actus natura sua tendit, et ad ipsum se habet ut ad suum prine - pium formale. Sic, v. gr., furtum, quod quis in loco sacro committit ad se inebriandum, licet concipi possit sine malitia sacrilegii et intemperantiae, non potest tamen concipi sine malitia injustitiae. Cfr. 5. *Thom.,* 1, 2, q. 18, a. 2.

Quare recte monet Card. Zigliara (Ethica, l. 2, c. 1, a. 6) : « In actionibus humanis, ante omnia attendendum est ad *objectum* circa quod sunt, sicut circa proprium terminum. Si objectum est rectae rationi conveniens, actio erit specifice bona. Si objectum discordat a recta ratione, actio erit essentialiter seu specifice mala. »

§ 2. De circumstantiis.

299. — Definitio. Circumstantia (quasi actum circumstans) est qualitas accidentalis, actum humanum in suo esse morali jam constitutum moraliter afficiens *(S. Thom.,* 1. 2, q. 7, a. 1).

Duo igitur ad circumstantiam requiruntur : 1° ut actui non tribuat primum esse; 2° ut actum moraliter afficiat, i. e. eum modificet in ordine ad regulas morum. Nam hic non sermo est de circumstantiis physice vel juridice tantum actum allicientibus, v. gr. qua manu quis furtum commiserit *(Billuart,* de act. hum. Diss. 4, a. 3, § 2).

Divisio. Septem numerantur circumstantiarum classes, hoc Tullii versiculo expressae :

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Qualitates enim actum allicientes possunt adhaerere : *personae agentis, v.* gr. an sit sacerdos, religiosus, uxoratus ; *objecto actas,* v. gr. an res furto ablata, sit in magna vel parva quantitate, sacra vel profana ; an persona percussa sil clericus, vel laicus, etc. : *loco,* ubi committitur actio, an sit publi ais vel secretus, sacer vel profanus ; *mediis agendi,* an sint justa vel injusta : *fini eitrinseco* operantis, de quo infra (n. 30») ; *modo agendi* v. gr. an operans gerit malitiose vel bona fide, intense vel remisse, ex contemptu vel levitate, ex ignorantia vel metu, etc. ; *tempori,* v. gr. an die festo an mora longa, vel brevi.

301). — Principia. 1. Actus humanus veram moralitatem desumit ex circumstantiis. Probatur ex S. Scriptura *(Mare..* 12. 43), ubi mulier laudatur, quae duas tantum monetas misit in gazophylacium, prae Pharisaeis multas mittentibus. Ratio est, quia circumstantiae habent relationem convenientiae, vel disconvenientiae, cum recta ratione : sic in furto sacrilego circumstantia rei sacrae violatae habet peculiarem cum recta ratione disconvenientiam, praeter illam, quam habet ex objecto, seu ex eo quod sit res aliena. Sic etiam, ceteris paribus, major quantitas eleemosynae actum reddit laudabiliorem (V, η. XXXIX).

301. 11. Dantur circumstantiae, quae actui novam addunt moralitatem. Iloc inde palet, quod sunt circumstantiae, quae secundum se, seorsim et independenter a prima moralitate petita ex objecto, important specialem et distinctam relationem conformitatis vel ditïormitatis ad rectam rationem seu regulam morum, ut in furto sacrilego.

Istiusmodi circumstantiae in *objectum transire* dicuntur, quia relate ad speciem superadditam fiunt objectum : sic in furto sacrilego res, in quantum aliena, est objectum furti, m quantum sacra, est objectum sacrilegii. Istae circumstantiae communiter vocantur *specient mutantes.*

302. — **III.** Dantur circumstantiae, quae moralitatem augent vel minuunt in eadem specie ; *quare* aggravantes *vel* mingentes *dicuntur.* Sunt enim circumstantiae, quae non habent per se distinctam moralitatem, sed modificant eam quae ex objecto provenit ; nt sunt *magis* et *minus, intensum* et *remissum,* etc. Sic quantitas pecuniae nullam dicit moralitatem per se ; dicit autem moralitatem bonam, si agitur de eleemosyna ; malam, si agitur de furto. Unde effatum : *Plus aut minus non mutat speciem* (vide *J). Thom.,* 1. 2, q. 18, a. 10 et 11).

Si vero circumstantiae transierunt peccatum dc veniali in mortale, aut vice versa, dicuntur *mutare speciem* non objectivam, quam tantummodo augent vel minuunt, sed *theologicam* seu demeritoriam. Sic furtum unius assis non differt, quoad virtutem cui opponitur, a furto decem aureorum ; differt tamen quoad culpam, nempe theologice : alterum enim est peccatum veniale, alterum peccatum mortale. — Unde circumstantia, quae de veniali facit mortale, a quibusdam dicitur *augens in infinitum,* quia gratiae et gloriae privationem secum affert (cfr. n. 334 et 342, q. 2 et 3).

Circumstantia autem *leviter mala* (v. gr. praecipitatio in agendo, lepor in precibus levis indignatio, concomitans vana gloria, etc.) adveniens actui, non aufert totam ejus bonitatem, nec delet omne meritum (V. η. XXXIX). Ita communiter. « Si secus esset, ait *Billuart* (1. c.), vix ullus, vel in ipsis Sanctis, reperiretur actus bonus, cum tam facile opus quodlibet circumstantia aliqua leviter mala infici contingat. »

§ 3. De fine.

303. — Definitio. Finis, in genere, est id cujus gratia aliquid fit, scilicet cujus bonitas, vera vel existimata, voluntatem allicit, atque ad operandum determinat.

Divisio. Finis distinguitur ratione originis, in finem operis seu intrinsecum, et finem operantis seu extrinsecum. Finis *operis* dicitur illud, ad quod opus ex natura sua ordinatur, ut eleemosyna ad sublevandam pauperis inopiam. Hic finis unum idemque est atque objectum (de quo n. 297). Finis *operantis* dicitur illud, ad quod ipse operans, *ex proprio arbitrio,* ordinat suum opus : ut si quis dolose aedificet domum in alieno solo, ut illud sibi acquirat ; item, si quis largiatur eleemosynam, ob inanem gloriam.

Actus quo voluntas se fert in finem, vocatur *intentio.* Si operans solum finem operis intendit, actus inde moralitatem contrahit haud! diversam a moralitate, quam ex objecto habet (unde de illo tine hic non redit sermo).

304. Finis operantis, de quo hic proprie agitur, subdividitur : 1° Ratione motionis voluntatis, est primarius, vel secundarius.

Primarius dicitur, qui prae ceteris aestimatur, quemque agens, si forte inter vtrios fines collisio exoriretur, imprimis relineret. *Secundarius* est, qui fini primario subordinalur, atque hoc praesupposito, intenditur tanquam primario annexus. Exemplo sit duplex finis adolescentis ingredient is Religionem : primarius ejus finis est, ut suae aeternae saluti consulat ; secundarius, ut a saecularibus curis eximatur. Finis secundarius quandoque causa est', cur agens ad opus se applicet, cum subordinalione tamen ad finem primarium : v gr. si sacerdos non intendens celebrare, ad id se determinat ut gratum se praebeat amico. Ordinarie tunc *causae impulsivae* nomen obtinet.

2° Ratione coordinationis ad invicem, finis est ultimus, vel intermedius.

Finis *ultimus* est, propter quem cetera volumus, ipsum vero propter se lanium. Finis *intermedius* est, propter quem aliquid volumus, sed quem rursus ad aliud referimus : ut si quis affligit corpus propter virtutem, quam quaerit, ut placeat Deo : Deus est finis ultimus hujus afflictionis, virtus vero finis intermedius.

3° Ratione moralitatis formalis, est *bonus,* vel *mains ;* non autem datur indifferens.

Palet ex eo quod finis, qua talis, necessario rationem involvit alicujus boni, quod agens prosequitur. Prosecutio autem hujus boni vel est secundum rectam rationem, vel non : in primo casu, finis dicitur bonus, in allero malus, el sic liquet non dari finem indifferentem.

305. — Principia. I. Finis operantis tribuit veram moralitatem actui humano. Patet ex dictis ; nam finis, non secus atque aliae circumstantiae, potest dicere relationem conformitatis vel diffonnilalis ad rationem. Deinde ipse perspicitur esse motivum quod *aliquem inducit ad agendum.* Jamvero actionis motivum, prout est conforme rectae rationi aut ab ea difforme, specialem utique huic, actui valet tribuero inoralitatem ; unde Christus Dominus *(Mallii.,* 6, 22, 23) : 5i *oculus tuus luerit simplex, lotum corpus lucidum erit. Si autem oculus tuus luerit nequam, lotum corpus tuum tenebrosum erit.* Per oculum autem communiter intelligitur intentio linis; per coipus, actio, line etiam perlinent alia verba Christi *(ib.2) : ('uni ergo laris eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritae laciunt* », etc.

Hinc Λ'. *Alphonsus* (II. kp., Ill, 5) : «Quilibet actus humanus, inquit, sive elicitus sit. sive imperatus a voluntate, spccificatur a fine, propter quem exercetur. Quare illi actus, qui *eumdem finem* habent, quamvis materialiter sint diversi, eamdem tamen induunt speciem ; v. gr. si quis jejunat, orat, condonatur ob Dei gloriam : omnes isti actus sunt actus caritatis. — Contra, si unus idemque sil actus materialis, et a voluntate eliciatur *ob diversos fines,* diversas induit species » : v. gr. si quis infirmis ministrat ex caritate, ex poenitentia, ex humilitate, etc. *

Moralitas, quae ex fine extrinseco habetur, *accidentalis* est respectu ad

| I num cunidernque actum humanum posse in pluribus speciebus moris, luculenter entendit S. /holnas, 1.2. q. | a. 3. a<l 3 ; q. 18, a. 7, ad I, a. |o, ad 3.

actum cui advenit ; hic enim essentialem suam moralitatem habet ex objecto, seu ex fine intrinseco : *principalis* tamen dicitur respectu ad agentem, qui finem extrinsecum primario intendit, et in eum majori affectu, quam in ipsum objectum, fertur. Denominamur enim non ab actu, sed ab affectu. Sic, v. gr., ille qui furatur, ut committat adulterium, est per se loquendo magis adulter quam fur *(Arist.* ap. 0'. *Thom.,* 1. 2, q. 18, a. G).

306. — II. Finis operantis tribuit quandoque actioni multiplicem moralitatem ; ex fine autem operantis et ex fine operis, quandoque una tantum qualitas moralis resultat. Ad hanc diversam moralitatem bene distinguendam, sequentes regulas tradit *S. Alphonsus* (1. V, η. XXXVIII ; ed. G., II, p. 701) :

1° Si objectum est *bonum,* finis vero operantis *malus,* actus humanus, vel simpliciter malus est, vel partim bonus et partim malus ; quae tamen magis sunt explananda. Itaque :

a) Simpliciter malus est, si finis est graviter malus. Etenim agens, peccando mortaliter, recedit totaliter a Deo ; v. gr. si quis puellae egenti eleemosynam dat, ut eam ad peccatum allidat '.

l>) Item, *simpliciter malus* est, si finis leviter malus causa est totalis ; v. gr. si quis eleemosynam dat unice ad vanam gloriam ; improbat enim recta ratio ut eligatur bonum ob finem pravum *(S. Thom..,* 1. 2, q. 18 a. 4 et G).

c) Partim bonus et *partim malus* est, si finis leviter malus causa est partialis : v. gr. si (piis, ex sincero misericordiae affectu, pauperi velit dare eleemosynam ; sed quia pauper publice petit, subintrat etiam stimulus vanae gloriae, (pii non repellitur. Diversa haec moralilas, in eodem opere, inde facile intelligi potest, quod circa idem objectum multiplex esso potest actus voluntatis.

2° Si objectu ni est *bonum* et finis etiam *bonus,* actus humanus habet duplicem speciem bonitatis moralis, ut esi dare eleemosynam in satisfactionem peccatorum. Imo, quot sunt fines boni in operante, tot sunt bonitates in actu (ut dictum est n. 305).

3° Si objectum est *indifferens,* finis *bonus* facit actum moraliter bonum, ut est ambulare ex obedientia.

4° Si objectum est *indifferens,* finis *malus* facit actum moraliter malum, ut est ambulare ad ostensionem luxus.

5° Si objectum est *malum,* finis *malus* facit actum ex malo pejorem, ut furari ad concubinam alendam : in quo actu duplex involvitur malitia, altera contra justitiam, altera contra castitatem.

6° Si objectum est *malum,* finis vero operantis *bonus,* actus non amittit suam malitiam : minor tamen est ejus deformitas.

l Sane in hac re cl. *Prammer* non bene nobis consonat ; Ipsi enim (I, n. 123) probabilius videtur, absolute nullum finem, dummodo revera sil partialis et inadacquatus . licet graviter malus, actionis destruere bonitatem objectivant· Nos absque ulla adhibita distine·tione asserimus, actum humanum simpliciter esse malum, si finis est premier maius; quia per quemcumque finem graviter malum Jam totalis aliqua hominis a Deo habetur aversio, et quidem vi hujus actus. Quare nec propositionem cl. *Mcrkelbach* (I, n. 156) probare po>-'umus. beet ipse prudenter adjungat : In praxl tamen fere nunquam fit ut actus mortaliter malus habeat Unem bonum sulllcienter disparatum. Propositio enim haec nobh ambigua Udetur : · *Ictus ex objecto bonus qui rejertur ad finem malum sed paritatem,* etc

Ratio *primi,* quia finis bonus etiam bene intendi debet, nempe per inedia honesta. Et Paulus Apostolus *(Ront..* 3, 8) damnat eos, qui faciunt mala ut veniant bona1. Ratio *secundi,* quia agens ex fine bono, minori affectu fertur in peccatum : v. gr. si quis mentiatur ad proximum e periculo liberandum.

Quaestio Specialis.

De actibus bonis ac supernaturalibiis.

Quae hucusque sunt explanata, respiciunt principia moralitatis in genere, inquantum et bonis et malis actibus conveniunt. Quoad actus bonos nonnulla sunt specialius discutienda, imprimis vero inquirendum est nobis, quandonam in genere actus sint *boni,* el quandonam in specie sint etiam *supematurales.*

Quandonam actus erit bonus ?

307. I. Actus, ut sit bonus, debet fieri ex motivo honesto. Ha *i). Thomas* (1.2, q. 18, a. 9), 5. *Alphonsus* (V, n. XLIV ; ed. G. II. p. 709) et *Thornistae* coni ra Scot istas qui finem indifferentem admittunt. Ratio est, quia homo, cum deliberate agit, tenetur sibi finem proponere intellectuali creaturae consentaneum. Jamvero, juxta ordinem a Deo naturae rationali constitutum, solum bonum honestum habet rationem finis. — Bonum *utile* rationem finis habere nequit, quia non sui, sed alterius gratia, est appetibile : ut sunt, v. gr., bona fortunae, quae non propter se, sed propter aliud appetuntur. — Sed nec bonum *delectabile* tanquam finem ultimum actionis prosequi licet. Etenim, ut scribit. *D. Thomas* (Contra Gent. I. 3, c. 26, n. 7) : « Delectatio est propter operationem, et non e converso. » *Delectatio* enim est velut sal et condimentum quoddam, quod inservit ad alliciendum ad actiones vitae necessarias vel utiles: et idcirco agere licet cum delectatione, vel etiam intendendo delectationem, tanquam finem intermedium fini honesto subordinatum ; at nunquam propter se solam, ita ut in ea sistatur ; quia deordinatio est, si finis primarius ordinetur ad secundarium. Et generatim, *non licet uti (ruendis, aut frui utendis :* in quo, juxta 1). \uguslmum, est tota vitae perversitas. Solum igitur bonum honestum est propter se appetendum. Cfr. 5. *Alphonsum,* VIr n. 882, fin. ; ed. G., IV, p. 61 ; *Petr. Lombardum,* Lib. Sent., 1. D. 1, n. 2-8.

1 Inter \\ c.dhohco>, Cx^ianu* et alii pauci asserunt malam electionem cohonestari ' \ boni Intentione. (Tr. *Ionian.,* apud Aligne, vol. 49. coL 1062.

Hinc *duae propositiones* fuerunt ab Innocentio XI damnatae :

a) Prop. 8[1] : « Comedere el bibere usque ad satiei atom, ob solam voluptatem, non est peccatum, modo non obsit valetudini ; quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui. »

b) Prop. 9[1] : « Opus conjugii, ob solam voluptatem exercitum, omni penitus caret culpa ac defectu veniali. » (Vide Find. *Alph.,* P. VII, q. 8.)

Ex his tamen non sequitur *actualem* prosecutionem finis honesti esse necessariam. Argumenta prolata duo probant : 1° nec *utile* nec *delectabile* posse esse ultimum finem agendi ; — 2° creaturam rationalem obligari ad sibi proponendum finem rationi consentaneum. Si quis ergo utendo utendis, vel fruendo fruendis non directe attendit ad motivum honestum (v. gr. conservationem vitae), sed moderate iis utitur, sicut convenit enti ratione praedito, ita ut adsit norma omnia regens et temperans, certe vi actionis et in actione aderit motivum honestum. Iude scribit S. *Alph.,* n. XLIV, fin. ; ed. G., II, p. 703 : « Si quis accedens ad mensam, non cogitat dc conservatione vitae, sed solum de cibi qualitate, ut ait *Gonet* (Clyp., P. II, tr. 3, disp. 5, n. 38), non peccat, quia talem delectationem, saltem virtualiter, vult propter conservationem vitae, sicque non inordinate illam appetit. »

II. Actus, ut sit bonus, necessario debet referri saltem virtualiter (etsi non explicite) ad Ileum. Constat ex verbis Apostoli (1. *Cor.*. 10, 31) : *Sive manducatis, sive bibilis, sive aliquid aliud facitis, ornnia in gloriom Dei facile.* Quibus verbis non merum consilium, sed praeceptum contineri communius Patres docent[2]. Et ratio est. quia finis ultimus voluntatis humanae est summum bonum, quod est Deus), ut loquitur Angelicus (I. 2, q. 19, a. 9). Quare homo cum agit deliberate propter aliquem finem, tenetur suos actus referre ad Deum. Sed hoc recte est intelligendum :

« Non requiritur *actualis* relatio omnium, sive verborum, sive operum, in bonum honestum, quod esset importabile pondus, et res sexcentis implexa scrupulis ; sed *sufficit virtualis.* » (S. I. c.) Haec autem satis habetur, quando, ex mia parte, Deus tamquam finis ultimus non excluditur, et ex altera parte actus, nulla inordinatione culpae mortalis aut venialis contaminatus, *ob propriam honestatem* appetitur, vel *ad aliquem finem honestum* refertur, sive natura sua, sive ex praecedenti actu voluntatis. Quaecumque enim honestas ad Deum, omnis honestatis fontem, per se ordinatur.

Mulli Iheologi reni ita definiunt : Ut actus sit bonus sufficit ut implicite, vi actionis, operationis pondere, ordinationem habeat ad finem honestum, et

[1] Ita docuerunt : Joann. Sanchez, DclaCruz, Pontius» ap. Diana. Notamus tamen hisce non directe damnari opinionem quae tenet, dari posse actus indifferentes in individuo.— [2] S. *Augustinus.* 1. <le Correpi. et Grat., c. 3 (JDf/nc, P. L., t. 44, coi. 918) ; *Coelesltnus /,* Ep. 21 ad Ep. Galliar.» c. 8, n. 9 *(Mignet* P. L., t. 50, coi. 533) ; S. *Maxim. Taurin.,* hom. 89 *(Migne,* P. L., t. 57, coi. 455) ; *S. Thom..* lect. 3% in c. III Ep. ad Colons. i. *i. Non* desunt qui docent in his verbis Apostoli non contineri verum praeceptum ; inter quos numeratur S. *Bonaventura* (in 2. D. 41, a. 1, q. 3, conci.) ; — de ejus tamen sententia Prümmer movet dubium (Γ, n. 125. 3°), — CD. *Comely* Comment, in S. Pauli Ep. I ad Cor.

in Deum referatur. Hanc implicitam relationem vocant *objectivant,* Cfr, quae habet *Noldin,* I, n. 86. — 5. *Alph.* (l. c.), cum docto *Goneto,* loquitur soluin de relatione *victuali.* Ut vero patet ex exemplo accedentis ad mensam, intendit his verbis relationem in objecto implicite contentam, unde ejus sententia revera non differt ab effatis modernorum. Posset tamen, non sine aliquo fundamento in re, affirmari, ideo talem relationem etiam vocari posse *victualem :* quia in quacumque operatione quae a ratione regulatur, quasi reviviscit et agit intentio praecedens, saltem initio usus rationis ad bona generalia hominis (ut sunt : v. gr. sanitas, honor, fama, libertas), et praesertim ad Deum directa.

Itaque non requiritur relatio *supecnatucalis* in Deum, ut actiones nostrae sint *honestae ;* id enim ex verbis Apostoli non eruitur. Ex hoc praeterea sequeretur, >mnia opera infidelium et peccatorum, qui fidi vel caritate carent, esse peccata : quae doctrina ab Ecclesia damnata est, in proscriptis Bail propositionibus : 25a : Omnia opera infidelium sunt peccata, et philosophorum virtutes sunt vilia »,et 35-':O:nne quod agit peccator, vel servus peccati, peccatum est». Etiamsi supponamus verba Apostoli (ut aliqui volunt) statuere *obligationem* relationis *supecnatucalis* actuum nostrorum in Deum, certum est huic obligationi satisfieri per impletionem praecepti *fidei, spei* el *caritatis* (II, n. 7). Sciunt enim omnes,hominem teneri *aliquoties* formalem actum caritatis elicere. In hoc autem actu sufficienter, secundum *D. Thomam* (1.2, q. 100, a. 10, ad 2). haec relatio continetur. Si quis autem securius agere velit, saepius in die, vel saltem mane, generaliter offerat Deo omnes actus suos. Sic saepe actualiter, semper autem vere virtualiler, omnia in Dei gloriam perficiet. ,Ç. *Alph.,* l. c., ed. G., II, p. 703.

Qtiandonam actus erit supernaturalis ?

308. — Actus ut sit simpliciter supernaturalis, debet procedere a principio supernaturali et fieri ol) motivum supernaturale.

Ila *I). Thomas,* de Malo, q. 2, a. 5, de Carit.., a. 11, ad 2 ; *S. Alph.,* Op. Ilogin, in Trid., Sess. 6, n. 88 (ed. Walter, I, p. 514) ; *Suarez,* de div. Gr., l. 12, c. 10, n. 15 : *Alazzella,* de Grat. Chi·., n. 54 ; *Lehmktthl,* I, n. 368 ; et alii permulti.

Prima pars propositionis probatione vix indiget, cum evidens sil nullum actum posse esse supernaturalem. quin principium eliciens vires naturae supergrediatur. *Secunda pars* fulcitur verbis Apostoli *(Hebr.,* 10, 38): *Sine fide impossibile est placere Deo ;* et *(Horn.,* 2,7): */is qui gloriam, el honorem, et incorruptionem quaerunt, vitam aeternam* (reddet). Quibus verbis indicatur necessitas tendi in incorruptionem, i. e. *bona coelestia,* et necessitas in fide coram Deo ambulandi, ut homo adipisci possit vitam aeternam (cfr. *Comely,* Comm, in hunc loc.). Et suffragatur *ratio:* Cum enim ab objecto specificentur actus, sola illa operatio erit supernaturalis, cujus motivum a fide desumitur.

.Ihrrn *datur sententia,* quae nobis non placet. Ista negat requiri motivum sup·maturate, et sufficere (ul actus dici possit supernaturalis), ut sit ethice bonus.) t a principio supernaturali oriatur. Vide *Noldin* (I, n. 97). Ratio

principalis, qua utuntur patroni hujus opinionis, haec est : I bi radix supernaturalis, etiam fructus supernaturales sint oportet. Hoc praesertim apud infideles considerari potest, qui per actualis gratiae motionem ad fidem disponuntur. Sed *negandum* est principium fundamentale sic expositum, in quo, si bene attendimus, sublatet petitio principii. Praesertim ex eo negandum est, quod, ipso admisso, funditus ruit axioma ab omnibus celebratum : actus nempe humanos recipere primario ab objecto suam specificationem. I nde illi actus, qui, inspirante gratia, infidelem ad fidem disponunt, nequeunt appellari *simpliciter supernaturales.* Nec mere theoretica est haec discussio; etenim in tract, le Poenit. (n. 1607) quaestio ponitur, utrum contritio etiam ex parte motivi debeat esse supernaturalis. Non autem repugnat, quod dicemus n. 311, 111,

309. — Corollaria. I. Ad *bonitatem* actus requiritur, ul ipse ex nullo moralitatis fonte deficiat, neque ex objecto, neque ex fine, neque ex circumstantiis ; ad actus autem *malitiam* sutlicit ul ex una sola parte deficiat. Ratio est, quia « bonum ex integra causa, malum ex quocumque defectu ».

II. Ad *bonitatem* contrahendam requiritur voluntarium directum ;ad contrahendam vero *malitiam* sutlicit voluntarium indirectum, ut dicit *D. Thomas* (1. 2, q. 19, a. 7, ad 3). Ratio *primi* est, quia bonitas voluntatis in hoc est,ut velit bonum. Jamvero agens effectum indirecte tantum voluntarium non positive vult, sed mere permittit. Ergo. Ratio *secundi* est, qüia malum non solum appeti non potest, sed vitari debet ; non vitatur autem ab eo,qui libere actionem ponit cui malum est adnexum.

Ad rem sic 7). *Thomas* (I. c.) : « Ad hoc quod voluntas sit bona, requiritur quod sit bona sub ratione boni, id est, quod velit bonum et propter bonum » ; saltem virlualiter et implicite, ul supra explicatum est (n. 307).

III. Bonitas et malitia sunt *moralitatis genera suprema,* quorum utrumque in varias species dividitur. Bonitatis species sunt variae virtutes ; species malitiae sunt diversa vitia et peccata, ul fusius suo loco dicetur.

Articulus II.

De extensione moralitatis.

Ut moralitatis *extensio* rite definiatur, duo inquirenda sunt : 1° Utrum moralitas se ad omnes actus humanos extendat, seu : utrum det ur actus humanus, nec bonus, nec malus, sed *indifferens?* 2° Utrum et quomodo sese extendat ad illos *effectus,* qui humanos actus consequuntur ?

§ 1. De actuum indifferentia.

310. — Status quaestionis. Ad redam rei intelligenliam *praenotamus* : 1° hic unice tractari de actus humani indifferentia in ordine ad ejus moralilatern ; minime vero de ejus indifferentia in ordine ad supernaturale meritum ; nam talis tractatio, ut jam observavimus, spectat ad theologiam dogmaticam ; 2° actum humanum considerari posse in abstracto secundum speciem, et ex parte objecti tantum ; vel in concreto et in individuo, prout est a parte rei et omnibus circumstantiis vestitus. His breviter praenotatis, sint sequentia,

311. — Principia. 1. Non omnes actus humani secundum suam speciem sunt indifferentes. Sunt enim alii de se boni, ut actus

fidei, spei et caritatis ; alii vero de se mali, ut fornicatio, occisio innocentis. Ratio est, quia horum objecta sunt de ꝛc rationi consona, vel rationi dissona (V, n. XLII).

II. Dantur tamen actus humani secundum suam speciem indifferentes. Ita 5. *Thomas* (1. 2, q. 18. a. 8) cum communi. Huc venit damnatio articuli 16 Joannis Ilus affirmantis « quod nulla sint opera indifferentia ». Non potest haec damnatio intelligi de indifferentibus in individuo, quia hoc idem defendunt probabiliter plurimi boni catholici ; ergo intelligenda est de indifferentibus in specie (Concil. Constant., S. 15, a. 16).

III. Non dantur actus humani indifferentes in individuo. Est seni entia communior, quam N. *Alphonsus* (V, n. XLI11) his D. Thomae verbis confirmat : « Oportet quod quilibet actus individualis habeat aliquam circumstantiam, per quam trahatur ad bonum vel malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cum enim rationis sit ordinare, actus a ratione deliberativa procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi et habet rationem mali; si vero ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis, unde habet rationem boni. N'ecesse est autem quod vel ordinetur, vel non ordinetur ad debitum finem. Unde necesse est omnem actum hominis, a deliberativa ratione procedentem, in individuo consideratum, bonum esse vel malum. » Haec nervose Angelicus (1.2, q. 18, a. 9). Cfr. etiam, si lubet, *Alerkelbach.* I, 160.

Ergo : ambulare in horto, florem olfacere, fricare barbam vel manus ad frigus pellendum, etc., quae *ordinarie fiunt indeliberate,* non sunt actus humani, sed hominis. — Si autem fiunt *deliberate,* tunc vel ponuntur juxta dictamen rationis, ideoque boni sunt ; vel fiunt ex aliquo fine inhonesto, aut cum aliqua vitiata circumstantia, et tunc mali sunt, nulloque modo indifferentes.

21 — Ql vesiti M. .In *actus* e x t e r n u s *addit moralitatem actui interno,* v. gr. apud illum qui efficaciter proponit se eleemosynam daturum ? Respondemus :

1° Quod, p e r s e. actus externus specialem habeat moralitatem, quam interno actui addit, *affirmant* quidem Scotistae, quia, inquiunt, bonum vel malum externe operari aliquid majus est, quam illud solum velle operari. *Negant* vero Thomistae et alii communiter. Quorum sententia imprimis probatur ex SS Scripturis, ubi voluntas efficax passim pro facto reputatur : sic mulierem concupiscens declaratur reus adulterii, et Abraham eamdem prorsus mercedem accepit, ac si fdium reapse immolasse!. Ratio est, quia actus externus obtinet totam suam moralitatem ab actu interno, i. e. a voluntario libero, sine quo nulla moralitas concipi potest. I nde 5. *Thomas* (in 2. D. 40, q. i. a. 3) : Tantum meretur, quoad praemium essentiale, qui habet voluntatem pertectam aliquod bonum faciendi, quantum si faceret illud, voluntate a· qualiter perfecta manent··. Vius externus tamen adjungit aliquid ad praemium accidental· Si‹· martyres, qui revera pro Christo patiuntur, habent

praemium accidentale, seu *aureolam,* super illos qui aequali caritatis fervore mortem solummodo appetunt pro Christo.

2° Quod autem, peti accidens, actus externus regulariter loquendo aliquam bonitatem vel malitiam adjiciat, *affirmandum est :* « Xam actus externus saepe causa est et occasio ut actus internus fiat *pejor,* vel quia multiplicantur actus interiores, donec exsequamur actus extrinsece ; vel quia actus interior habet majorem durationem quousque perficiat opus, quod stat.im perfici non potest ; vel quia fit intensior per extrinsecitatem actus. Praeterea peractum externum magis hebetantur sensus, et potentiae exteriores proniores redduntur ad malum ; scandala pariuntur ; aliquando excommunicatio incurritur, vel irregularitas, vel obligatio ad restitutionem, quae per actum interiorem non incurruntur.»(V,n. XL.) Ceterum,actus externus est interni complementum, et ex toto unus exsurgit actus moralis, *ideoquc necessario in confessione declarandus,* ut suo loco videbitur (cfr. n. 1692). Etiam quoad *effectus ex* opere exteriori oriundos haec doctrina tenenda est. modo hujus modi effectus sint praevisi et aliqualiter intenti.

§ 2. De MORALITATE EFFECTUS INDIRECTE VOLUNTARII.

313. —Ad rectam eorum, quae sequuntur, intelligentiam, quaedam de *causa* et *effectu* notiones praemittendae sunt (II, 63 seqq. : III, 571).

.4. — Causa multiplex distinguitur :

1° Ratione influxus, est physica vel moralis.

Physica est, (piae agit per influxum physicum, ut ignis incendium, sol lucem producit. *Moralis* est. quae aliam causam liberam ad agendum efficaciter movet. Sic praecipiens homicidium est causa moralis occisionis.

2° Ratione modi, est immediata vel mediata.

Innntdiaia est, quae effectum producit, nulla alia intercedente causa : v. gr. si quis transfodit pectus alterius, est causa immediata ejus mortis. *Mediata,* quae effectum non producit, nisi alia causa interposita. Hinc, si excipias peccatum scandali, rausa moralis est semper causa mediata.

3°. Ratione connexionis cum effectu, est proxima vel remota.

Proxima dicitur, quae connexionem habet necessariam, vel saltem ordinariam, cum effectu quem producit ut plurimum : v. gr. venenum in debita quantitate propinatum est causa proxima mortis. *Remota* ea dicitur, ex qua effectus ut plurimum non evenit : *v. gr.* lectio turpis causa remota est pollutionis.

4° Ratione ordinis productionis, datur causa per se vel ppr accidens.

Causa *per se* est, quae natura sua tendit seu ordinatur ad effectum producendum : sic potus excessivus est causa per se ebrietatis. Causa *per accidens* est, cui praeter naturae ordinationem effectus conjungitur. Sic homicidium ex ebrietate sequi potest. Prae oculis praesertim habendae sunt duae posteriores distinctiones, quae quadruplici hypedhesi dant locum, quia tam causa per se, quam causa per accidens, proxima et renuda esse potest (cfr. n. 315).

Ii. — Effectus est voluntarius, vel directe et in se, vel indirecte et in causa (cfr. n. 272, 5°).

Porro, effectus *in se* voluntarius certe moraliter est imputandus, quippe qui a voluntate vere intenditur. Effectus, *in causa tantum* voluntarius, ad bonum imputari nequii : bonitas enim non contrahitur nisi intendatur (cfr. n. 309, II) : sed potest hujusmodi effectus esse moraliter malus, et imputari ad culpam. Quando hoc eveniat, ex sequentibus principiis patebit.

314. — Principia. I. Effectus malus, in causa tantum voluntarius, est imputabitis ad culpam, quando sic praevidetur secuturus, ut potuerit ac debuerit impediri, nec tamen est impeditus. Tria igitur concurrere debent, nimirum :

1° Ut effectus *praevisus fuerit,* saltem in confuso. Ratio est, quia si nullo prorsus modo praevisus fuit, non fuit voluntarius ; nihil enim volitum, nisi praecognitum.

Hinc, nec voluntaria est, nec imputabitis ad culpam, ebrietas secula ex moderato potu vini, cujus vis inebrians ignorabatur. Contra voluntariae sunt atque ad peccatum imputabiles blasphemiae, rixae, locutiones obscoenae, quae vinosorum hominum ebrietatem comitari solent. Talia enim eventura esse, experientia sufficienter constat.

2° Ut effectus *potuerit* impediri, i. e. ut in agentis potestate fuerit, aut non ponere causam, aut jam positam tollere : deficiente enim libertate, deficit voluntarium ; neque ulla unquam de impossibili datur obligatio.

Hinc, non est reus sacrilegii sacerdos, qui communionem occulto peccatori publice eam petenti porrigit ; nam sacrilegii quod committitur non potest, in talibus adjunctis, causam non ponere.

3° Ut effectus *debuerit* impediri, id est ut agens teneatur causam non ponere, aut jam positam tollere, et quidem, *eo praecise fine,* ne talis effectus sequatur [1] : *Ubi enim non est lex, nec praevaricatio (Rom.,* 4,15), nec peccat qui utitur jure suo.

Si ergo lex, quamvis exsistat, nondum coeperit urgere, v. gr. si quis, sola recre.itionis causa, jam die Mercurii longum iter aggrediatur, tunc, ei certe non imputari potest effectus malus (omissio missae) ex hoc orilurus. Cfr. *Lehmkuhl,* Cas. Conse., I, n. 97.

Alia quaedam eaque magna hi· exsurgit quaestio : *Quandonam effectus debuerit impediri, ita quidem ut tenearis omittere causam, ne quid pravum inde sequatur* [1] Iu genere, teneris quotiescumque non omnes adsunt conditiones, quae causae positionem licitam faciunt Quae vero sint hae *conditiones,* sequens principium indicabit. [1]

[1] Nota eo proms,· *fine,* etc Recte enim animadvertit Brocardas- · Si clericus cui venatio Interdicta .-t, adhibita sufficienti circumspectione, inter venandum occidat hominem cum putat occidere feram, tum Imputabitur Ipsi ad reatum homicidii : siquidem non debuit iam Ilia venatio omitti ob periculum homicidii, sed ex alio titulo. \ i le ap, Λ/ιρηΛ. Theol. ℭur compl., t. II. coi. 78.

315. — II. Licet ponere causam honestam, ex qua immediate sequitur duplex effectus, alter bonus, malus alter ; dummodo bonus tantum ab agente intendatur, et adsit ratio proportionate gravis permittendi effectum malum. Ita pronuntiat 5. *Thomas,* 2. 2, q. 64, a. 7 ; quia, accedente causa proportionate gravi, cessat lex, vi cujus malus ille effectus erat praecavendus. Metus enim gravis damni a lege excusat (n. 223). Cessante autem lege, nihil jam obstat quominus effectus permittatur. Cfr. *S.Alph.,* 111,493; ed.G.,I,p.7O2.

Quae igitur ex hoc secundo principio deposcuntur conditiones, sunt admodum *quatuor ;* scilicet requiritur :

1° Ut causa quae ponitur, aut posita non tollitur, sit *honesta.* bona scilicet, vel saltem indifferens, i. e. non sil intrinsece mala, coque jam per se, atque independenter ah omni effectu illicita, ut foret mendacium, adulterium, etc.

Hinc graviter peccat puella, quae fornicatur ad mortem vitandam.

2° Ut bonus effectus *immediate* ex causa sequatur, sicut malus ; nam, si sequeretur mediate, intercedente nempe effectu malo, hic jam rationem causae obtineret respectu effectus boni : quod Apostolus verbis jam citatis vetat, dicens : *i\'on faciamus mala, ut veniant bona (Horn.,* 3, 8).

Hinc, famulo non licet litteras amatorias scribere, ut hero suo placeat.

3° Ut effectus malus non intendatur nec approbetur, sed *mere permittatur.* Unde necesse est, ut non subsit periculum sive intendendi effectum pravum, quando ejus causa ponitur, sive in ipsum consentiendi, cum postea producitur.

Sic medicus qui feminis medetur, theologiae alumnus (pii rebus parum castis studet, confessarius (pii peccata contra castitatem audit, tenentur tum removere finem inhonestum, tum praecavere consensum in motus turpes, si forte ex eorum actione oriantur.

4° Ut effectus non permittatur nisi *ex ratione proportionate gravi,* seu sufficienti ; quia lex naturalis, qua tenemur malum effectum praecavere, tunc tantum cessat, cum, natura rerum perpensa atque inspecto ordine praeceptorum, causa habetur proprie excusans, seu justa et sufficiens ad effectum permittendum.

Jamvero ut quis intuitu boni effectus malum permittere possit, *causa excusans eo major requiritur, quo pejor est effectus, actui propinquior, aut etiam probabilior (Konings,* Theol. mor., n. 8).

Haec ultima verba magis debent explicari. Etenim dicitur :

•*i) Pejor.* Hinc videndum est quaenam sil mali effectus *gravitas.* Nam, v. gr., ratio sufficiens ad leve alterius damnum permittendum, sufficiens non erit, ut quis periculo se exponat altorum occidendi. Ad perpendendam autem hanc gravitatem, saepe proderit attendere *quanam lege* effectus malus sit praecavendus, an lege caritatis, an religionis, an justitiae. Non enim omnes leges cum eodem rigore obligant. Sic causa sufficiens ad excusandum ab obligatione communi, forte non est sufficiens ad excusandum ab obligatione speciali, quam quis habet ex officio.

b) Actui propinquior. Hinc perspiciendum an causa in effectum influat *proxime vel remote* Si aeque proxime in effectum malum ac in bonum influat, compensare debebit bonus effectus malum ; secus enim bonus effectus malum non elideret. Unde medicus mederi potest feminis, quamvis turpes motus sentiat (dummodo illis non consentiat), quia bonus effectus, seu restitutio sanitatis, malum compensat. Si vero remote tantum in effectum malum influat, minor necessitas vel utilitas requiritur ac in casu praecedenti. 1line non teneris a colloquio honesto et utili cum persona alterius sexus abstinere propter carnales motus inde forte exsurgentes.

c) Probabilior. Unde spectandum est an *per se vel per accidens* influat causa in pravum effectum. Si per se, probabilior erit effectus, quia causa per se est. quae natura sua ordinatur ad effectum. Si per accidens, perpendendae erunt variae circumstantiae «piae effectum plus minusve probabilem faciunt *(Billuart.* Diss. 1, a. 1). Qualem effectum, bonum sc. an malum, aliqua causa nata sit producere, el qualis ejusdem sit influxus, ex prudentium aestimatione judicari debet '.

Infra n. 322 in specie dicemus, *quandonam* imputabilitas effectuum qui in causa sunt voluntarii, incipiat et *quomodo debeat* dijudicari.

› tbi ‹le cooperatione, ite scandalo, de Justitia, de sexto etc. sermo erit, discutientur multi casus huc pertinentes ; varia quoque exempla de voluntario indirecto ibidem invenire poterit studiosus lector. Vide n. 515, 521 etc.

TRACTATUS IV
De peccatis

PROOEMIUM
De notione peccati.

S. *Thomas.* L2»q. 73 ; S. *Alphonsus, V,* η. I ; ed. G., II, p. 705 ; H. Ap., tr. III, c. 2 l *Suarez,* tr. V, de Viri, el Pecc., disp. 3 ; *Lacroix,* Theolog. mor.. tr. 2. c. 4 ; *Lchmhuhl,* I· 320 ; *Ubrigen,* I, n. 220 ; *Tanquereu,* de peccatis et vitiis ; *Prùmmer,* 1, n. 356 seqq. i *Ollo Schilling,* I, n. 134 sqq. ; V*uUcr-Xeipel,* I. § 124 sqq. ; *Merkelbach,* I. n. 410 sqq.; *Diction, de ThioL calh.t* péché, coi. 140.

316. — Definitio. Peccatum est actus humanus malus, et definitur : Transgressio libera legis divinae (V, 1).

Dicitur : 1° *transgressio,* quasi gressus extra viam ; 2° *libera,* quia peccatum essentialiter consistit in actu liberi arbitrii ; 3° *legis,* i. e. cujuscumque praecepti imponentis strictam obligationem, et sic differt ab imperfectione quae *per se non* est peccatum, bene tamen *per accidens* (cfr. n. 341) ; 4° *divinae,* quo nomine venit omnis lex, vel praeceptum obligans in conscientia. Etenim omnis lex vim suam et robur ultimatim ab aeterna Dei lege mutuat. Sic satis innuitur ingens peccati malitia, quae tota in eo est, quod creata voluntas voluntati divinae obliganti repugnat 1.

Peccatum quandoque etiam *vitium* appellatur, sed improprie ; peccatum enim est ipse actus, vitium autem est habitus, seu dispositio. Appellatur etiam *crimen* vel *delictum,* ubi nimirum in Ecclesiae vel reipublicae detrimentum vergit et sanctioni, a lege saltem indeterminate statutae, obvium est. Hujusmodi sunt apostasia, haeresis, schisma, simonia, sacrilegium, sortilegium, homicidium, adulterium, furtum, etc. Vocatur *offensa Dei,* prout est in voluntatem Dei ; *injuria,* prout est in jus personae.

Divisio. Peccatum, ratione entitatis, est vel actuale, vel habituale. Peccatum *actuale* est ipse actus peccaminosus. Peccatum *habituale,* praescindendo a controversiis scholarum de natura peccati, est actuale morali ter perdurans seu perseverans.

Peccatum actuale, de quo hic proprio sermo est, subdividitur :
1° Ratione praecepti, in peccatum *commissionis* et *oniissionis.* Alter modus peccandi saepe materialiter tantum ab altero discrepat, ὀ'. *Thomas,* 1. 2, q. 72, a. 6.

1 .S. *Auguslmus* (Contra Faustum, I. 22, c. 27) delinit peccatum: «Est dictum vel factum vel concupitum contra legem Del aeternam. » Quae definitio a S. Thorna approbatur (L 2, q. 73, a. 6). Notandum tamen est, etiam transgressionem legis *humanae* constituere peccatum, quia licet non immediate sit contra legem aeternam, mediate tamen ipsi erit adversa. *Moderni* quoque theologi definiunt in genere peccatum : est actus rnoralitcr malus. *Malitia* autem est ipsa disconvenientia cum recta ratlonr et lege qua actus constituitur peccatum ; designat ergo Ipsum malum quo afficitur actus.

2” Ratione modi consummationis, in peccatum *cordis, oris,el operis.* Peccata cordis dicuntur etiam *interna ;* peccata oris et operis vocantur *externa. S. Thomas,* 1. c., a. 7.

3° Ratione objecti, in peccatum contra Deum, contra proximum, et contra seipsurn. *S. Thomas,* 1. c., a. 4.

4° Ratione causae, in peccatum *ignorantiae, infirmitatis* et *malitiae. S. Thomas,* 1.2, q. 7G-78.

5° Ratione gravitatis vel effectus, in peccatum *mortale* et *veniale.*

G° Ratione imputabilitalis, in materiale et formale. Peccatum *materiale* est ipse actus malus, secundum se consideratus, seu transgressio legis involuntaria, ideoque non imputabilis ad culpam. Peccatum *formale* est ipsa malitia integra actus, seu deliberata legis transgressio, quae idcirco est imputabilis (de *malitia* cfr. notam praecedentem).

7° Postremo peccatum, ratione agentis, dividi potest in peccatum proprium et alienum. — De peccatis alienis infra agetur, ubi de cooperantibus ad peccatum (n. 517), et speciatim ubi de cooperantibus ad damnum proximo illatum tractabimus (n. 976 seqq.).

His praemissis, agemus : 1° de requisitis *in genere* ad peccatum ; 2° de peccatorum *distinctione;3°* de peccatorum *gravitate;* 4° de peccatis *internis ;* 5° de peccatis *capitalibus ;* 6° de peccandi *periculo.*

CAPUT I

De requisitis ad peccatum.

S. *Thomas,* I. 2. q. 9-15 ; S. *Alphonsus,* V, 4 ; ed. G., II, p. 'Θ' ; H. AP·. 1Π. 2ʿ› · · -· de Vol., disp. VI, VIII ; *Im Croix,* Thcol. mor. I. I. tr. 2, q. 126 ; *I.ehmkuhl* I, 32g , CoOJem. mm. inor., n. *Tamiuerey,* I. 2, p. 278 ; *Gerigk,* Wesen u. Voraussct z. der fodsüûde. *into Schilling,* I n. 13'. sqq.; *Muller-Seipel,* I. § 124 sq. ; *Diction. de IhM. cath.* péch., col. 183 sqq.

Ad peccatum formale, sive mortale sive veniale, requiritur ut *scienter* et *libere* fuerit admissum ; i. e. ut adfuerit : 1° advertentia intellectus ad malitiam objecti ; 2° consensus voluntatis.

Articulus I.

De advertentia intellectus.

317. — Definitio. Advertentia est consideratio sive cogitatio malitiae el prohibitionis actus, aut saltem aliqua dubitatio vel suspicio peccati, aut peccandi periculi.

Dix isio. Triplex distingui solet, ratione exsistentiae actus, advertentia : 1° *actualis* seu directa vel expressa, quae hic et nunc inter agendum habetur ; 2° *virtualis* seu indirecta (interpretativa secundum quid), quae actu habebatur, dum voluntarie posita fuit actio, cognita *ut-causa* peccatorum sequentium, et quae proinde (si

nempe retractatio postea non accesserit) pergit influere in actus sequentes ; 3° *mere interprelativa,* quae non exsistit nec in se, nec in alio praecedenti, sed in hoc duntaxat consistit quod aliquis potuit et debuit, *sola potentia physica et remota,* malitiam advertere.

Ratione qualitatis accidentalis, advertentia actualis adhuc distinguitur : *a)* in advertentiani *plenam,* si mentem nihil impedit quominus perfecte agat, ut in perfecte vigilanti; *b)* in *protractam,* quae durat quarndiu durat actus peccaminosus; *c)* in *claram* et *distinctam,* (pia respectivae species et gradus malitiae cognoscuntur ; *d)* in *reflexam,* (pia peccans reflectit super suam advertentiani. Cfr. n. 336, 2°.

31S. — Piuncipium. Ad peccatum formale requiritur et sufficit advertentia virtualis. *(S. Alph., V,* n. 4 ; ed. G. II, p. 707 seqq.).

1° *Requiritur :* opinio enim eorum, qui dicunt sufficere advertentiam mere interpretativam, nullatenus sustineri potest. Nam inconcussum manet axioma : Nihil est volitum, quin sit praecognitum, sive in se, sive in causa ; « quia ubi non est cognitio, non est libertas ; et ubi non est libertas, non est peccatum » (VI, 610). Unde malum, quod homo committit et ad quod nullatenus *ne in confuso quidem* attendit, ipsi imputari nequit, et est solummodo malum materiale. «Alias, ait *S. Alphonsus* (V, 4, v. *Hinc),* sequeretur, quod plurimi homines multis mortalibus culpis gravatos se invenirent, quin circa illas ullam cognitionem unquam habuerint », quod est absurdum. — Hinc, « si ignorantia nullo modo fuerit voluntaria, et homo nullam habuerit actualem advertentiam malitiae vel periculi illius, nec directe, nec indirecte, neque in se, neque in causa, tunc nullo modo imputantur ei errores, quos non advertit »... Item, « ut imputentur alicui *effectus* cujusdam causae, debet necessario praecedere, saltem in principio, advertentia actualis et expressa malitiae objecti » (V, 4, v. *Contra).* Cfr. n. 314 et 315.

2° *Sufficit :* nam aeque falsa est sententia eorum, qui asserunt requiri hic et nunc ad omne peccatum actualem et expressam advertentiam. Qui enim vult actionem aliquam ut causam aliorum actuum, eo ipso virtualiter vult effectus hujus causae. Adde, quod si actualis advertentia ad actus malitiam absolute necessaria esset, homines, quo sunt scelestiores, eo forent excusabiliores ; nam quo scelestiores sunt, eo graviora mala perpetrant, parum aut nihil actuum suorum malitiam animadvertentes. Imo non desunt, qui peccando recte se agere arbitrantur, culpabili sua ducti ignorantia, ut rursum ex Scriptura Sacra colligitur ; *Venit hora, ut omnis*

7/// interficit eos, arbitretur se obsequium praestare Deo (Joann., 16, 2). Cfr. *S. Alph.,* I, 170 et *Billuart,* de Pecc., diss. 5, a. 6.

319. Corollaria, *a)* Docet 5. *Alphonsus :* « Multipliciter evenire potest, quod plura mala, quamvis actualiter el expresse non advertantur, bene tamen imputentur ad culpam ea patrantibus, si ipsorum ignorantia (aut inadvertentia) sil aliquo modo voluntaria » (V, 4, v. *Ilis positis).* Ignorantia autem Iit peccantibus voluntaria el imputabitis quadruplici modo (V, 4, v. *Primo) :*

1° Per negligentiam addiscendi ea, quae sciri possunt ac debent.

Ignorantia, ait /λ *Thomas,* est voluntaria vel *directe,* sicut cum aliquis studiose vult nescire aliqua, ut liberius peccet ; vel *indirecte,* sicut cum aliquis propter laborem, vel propter alias occupationes, negligit addiscere id, per quod a peccato retraheretur. Talis enim negligentia facit ignorantiam ipsam esse voluntariam el peccatum, dummodo sit eorum, (piae quis scire *tenetur* et *potest* » (1. 2, q. 6, a. 3).

2° Per passionem, quam quis vult deliberate sequi.

« Volens enim aliquam explere passionem, puta vindiciam, admittit consequenter, sali em in confuso, quaecumque perversa media, quae ad explendam passionem conducunt. I nde effectus provenientes, quamvis non sini voluntarii in se, sunt tamen voluntarii in sua causa, nimirum in adhaerendo passioni. Ita etiam docet S. Thomas (ib. a. 8), qui ignorantiam operantis per passionem vocat : ignorantiam *malae electionis n.*

3° Per habitum pravum, si quis nempe pravum habitum efficaciter emendare praetermittit.

Hoc in casu, actus mali, qui ex malo habitu proveniunt sunt pariter voluntarii, *vel* in sua causa, scilicet cum in suo principio prava consuetudo voluntarie contrahitur ; *vel* potius... quia hujusmodi peccatores male habituali, quamvis habeant cognitionem minus expeditam, quam alii, semper tamen habent cognitionem aliquam actualem suorum criminum, sufficientem ad reddendos actus deliberatos, et (si materia est gravis) etiam mortales. Cum enim ipsi *parvipendant* peccatum, non fit in eorum animis illa sensibilis et memorabilis impressio, quae fit in alio habente conscientiam minus depravatam Et hinc evenit quod in eorum memoria non remaneat vestigium actualis illius cognitionis, quam satis habuerunt antea de peccato ; aut vestigium est adeo leve, ut interrogati de facili respondeant, quod non adverterint. Sed ‹ autus confessorius non debet ipsis fidem praestare » (confer n. 292).

i° Per inconsiderationem, «si nempe homo in agendo advertenter negligit adhibere considerationem quam res agenda meretur. Illi enim, qui jam advertit aliquid amplius considerandum, et tamen vult praecipitanter operari, merito imputantur omnes errores, quos committit. »

Si‹ illi omnes, quibus aliquod magni momenti officium commissum est, a sua conscientia admonentur el exi itantur, ut majori adhibita diligentia numeris sui partes expleant : ex quo fit, *ut saltem advertant se debere advertere',*

quod jam suilicit, ut mala communiter ex negligentia obvenientia ipsis merito imputentur. Vide dicenda n. 974, 975.

b) Xon requiritur ad peccatum formale, ut peccans *expresse cogitet de offensa Dei.* Nam, sicut implicita de Deo cogitatio sufficit ad eum colendum, ita etiam ad eum offendendum. « Ille qui operatur contra rectam rationem, etiamsi non reputat laedere se Deum, reipsa jam laedit ; offendendo enim naturam rationalem, offendit simul ipsius naturae auctorem » (V, 4, Opp. 3 et 11).

c) Inanis est distinctio inter peccatum *theologicum* et *philosophicum,* quam aliqui inducere conati sunt·1. « Peccatum philosophicum, seu morale, dicebant, est actus humanus disconveniens naturae rationali et rectae rationi. Theologicum vero et mortale est transgressio libera divinae legis. Philosophicum, quantumvis grave, in illo qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale, dissolvens amicitiam Dei, neque aeterna poena dignum. »

Haec propositio damnata luit ab Alexandro VIII tanquam scandalosa, temeraria, piarum aurium offensiva el erronea (Decr. 24 Aug. 1609). Cfr. Urnu, in propositionem 2nm.

Ar t icu l u s II.

De consensu voluntatis.

320. — De f in it io. Consensus est *acceptatio coniplacentiaque voluntatis, in eo quod ab intellectu proponitur.* Sedulo distingui debent ea *quae praecedunt, consensum vel dissensum,* ab ipso voluntatis consentientis aut dissentientis actu.

Quamquam enim ille actus, quo homo dicit in corde suo *volo,* aut *nuto,* sil simplicissimus : attamen, antequam voluntas plenum praebeat consensum, saepissime procedit per quosdam distinctos, ul ita dicam, gradus ; quae processio et gradatio *maxime apparet* in primo peccato mortali, quod committitur ab innocente, vel in relapsu in peccatum grave post diutinam emendationem, vel in transitu a peccatis internis ad peccata externa, vel in deliberatione patrandi enormia facinora.

Voluntatis igitur consensum praecedit *lentatio,* in qua homo passive se habet ; hinc *sollicitatio* ad peccatum per motiva ad illud allicientia, una cum quadam indeliberata delectatione, quae sponte sequitur in parte inferiori, concupiscibili vel irascibili ; hinc inclinatio, seu propensio voluntatis. Denique mentis *deliberatio* expendentis motiva spiritualia avocantia a peccato, et motiva boni sensibilis allicientia ad malum. Haec omnia praecedunt *consen-*

' Lugo acriter peccat uni philosophicum, ante damnationem hujus opinionis, propugnavit (de Incani., disp. 5, sect. 5). Vide /'rummer. I, n. 25, in tine. Peccatum igitur philosophicum m ordine *reah* non exsistit, licet ejus conceptus non sit *nidaphusice* repugnans, ul notat *Mcrhelbach* (i, n. 429): ita error celeberrimi Card, de f ijgo aliquo saltem modo attenuatur.

sum, qui tunc tantummodo habetur, cum voluntas a potentia venit ad actum dicendo : *colo, âccepto ;* aut ad dissensum, dicendo : *nolo, respuo* (V, 3). Cf. quae dicemus n. 377 de natura et progressu tentationis.

Divisio. Consensus multiplici solet distingui ratione, ut supra de *voluntario* dictum est (n. 272) ; quippe qui eamdem porsus accipit partitionem.

321. — Principium. Ad omne peccatum requiritur consensus voluntatis (V, 5). Ratio patet, quia sine consensu non datur voluntarium, et proin non datur imputabilitas. Voluntas est principium et causa propria peccati, juxta illud *(Matth.,* 15, 19) : *De corde enim exeunt cogitationes malae, adulteria,* etc. Unde docet *D. Thomas* (1. 2, q. 15, a. 4 ; q. 74, a. 7) peccatum non censeri consummatum, nisi superior pars animae ipsi consenserit.

Nec tamen consensus expressus scu directus requiritur ; *sufficit implicitus* seu *indirectus :* qui enim vult causam, vult etiam, licet solum indirecte, effectum. .Minime vero sufficit consensus mere interpretativus, quem scilicet quis haberet, si in tali occasione poneretur. Nam consensus interpretativus non est consensus, sed solum quaedam ad consensum dispositio : quae dispositio non est imputanda ad peccatum, nisi aliquo modo in actum transeat (VI, 610, obj. 4).

.-Id *peccatum omissionis* requiritur positivus actus voluntatis. Requiritur scilicet propositum omittendi opus praeceptum : « voluntas enim non exercetur nec peccat, nisi per actum » (V, 9 ; II. Ap., III. 45), Unde actus, quo voluntas saltem eligit negative se habere, requiritur, non quidem ex parte operis, sed ex parte operants, ceu causa omissionis interna. Vide n. 322, q. 2 ; 324, Reg. 2\ 4°.

322. — Quaesita. I. *Quomodo peccat (pii negative se habet, et positive non resistit motui appetitus sensitivi circa objectum graviter malum?* (V, 6-9 ; II. Ap., III, 42).

Motus illi sunt potissimum voluptatis et irae. Jamvero resistentia, seu sollicitudo non consentiendi, poterit esse *ratione intensitatis* simplex displicentia, propositum bonum, expressa nolitio ; *ratione modi,* directa, i. e. contraria molui sensitivo ; vel diversa ; i. e. conversionem ad alia ; *ratione actus,* positiva, si ponit actum resistendi ; negativa, si nihil facit. Ilis notatis, sic respondemus :

1° Si adest consensus periculum solummodo remotum, sententia vera tenet, tantummodo esse veniale non resistere positive motibus illicitis l. Ratio est : *a)* quia consensus ad graviter peccandum non provenit ex appetitu, sed ex voluntate, quae, cum non positive consentit, non committitur mortale; ... — *b)* quia,

l Si hujusmodi mulus sint omnino leve>, consultius ent eos contemnere, ut omnes «locent ; ct In nenere dicemus cum *Aertnys-Damen* (I. n. 237\ peccatum *veniale* in omni casu ubi I·. uculum consensus solummodo est remotum, tunc tantum haberi, cum positiva resistentia *facile* fieri po-tt. Id enim depromitur ex ipsa ratione «tuam S. Alphonsus, citando ellam C'atetanum, adducit.

si sub gravi teneremur omnes motus inordinatos positive repellere, teneremur ad impossibile : impossibile enim est (ut ait Cajetanus) omnes hos motus collective sumptos positive coercere. »

Attamen est resistendum, ‖ in quantum homo cavere debet, ne appetitus trahat post se voluntatem ; sed haec obligatio, «piando periculum consensus non est proximum, est tantum levis. » Cfr. *Thom·.,* 1. 2, q. 74, a. 4.

2° Ubi periculum est proximum, sicut quando vivide « delectatio venerea supervenit, tenemur *sub gravi* ei positive resistere, v. gr. orando, actum amoris Dei eliciendo; quia hujusmodi commotiones, (piando sunt vehementes, plerumque, si positive non repellantur (saltem per actum simplicis displicentiae), trahunt secum consensum voluntatis. » Ita DD. communiter.

« Sufficit etiam in actu commotionis animum ad alia divertere, cum hoc sit positive resistere » (cfr. n. 378, in fine).

3° *Si justa adsit causa,* « non est obligatio motibus carnalibus positivo resistendi, nempe : *a)* si quis expertus sit resistendo magis motus excitari et augeri; *b)* si motus ortum habeant exactione necessaria vel utili, v. gr. ex auditione confessionum, ex lectione rerum turpium scitu utilium, ex tactu necessario ad medendum, et simili...; *c)* si tentatio diu duret, et nimis molestum foret jugiter motus positive repellere. »

In hisce circumstantiis « sat erit negative (seu permissive) se habere cum firmo proposito nunquam consentiendi ; ipsa enim actualis non consentiendi «ura sufficit tunc ad liberandum hominem a culpa, saltem mortali »... Imo quando tentatio diu durat, et nimis molestum foret jugiter motus *positive* repellere, nullum peccatum erit, eos permittere /legative se habendo. Id quoque videtur esse consulendum iis qui *timoratae sunt conscientiae* (cfr. V, n. 9), quibiis tantum curandum est ne consentiant.

II. *An sufficit consensus* indirectus, *ut omissio vel actio ex eo sequens, sit in se peccatum,* a. v. ut omissio et actio ipsae sint peccaminosael ? In hac re non bene consentiunt inter se auctores. Fusius exponemus quid sentiamus. Itaque :

1° Alii negant, quia talis omissio (vel actio) dum accidit, non est voluntaria in se, et quia nulla est libertas ; unde in sola causa erit peccatum. Ita prae aliis La Croix.

2° Sententia verior ailirmat. Katio, quia licet ad omissionem (vel actionem) peccaminosam requiratur ut adsit voluntarium, suflicit tamen voluntarium in causa, et necessitas, si adest, est necessitas consequens quae non tollit libertatem *(S. Alph.,* IV, 149; V, 10; VI1,

l Nota,hic agi de illis actionibus (seu omissionibus), quae fiunt ex ignorantia, inconsule-/ ratione, negligentia, passione, vel habitu pravo *voluntarie* admissis, ut supra n. 319 explicavimus.

40). Effectus autem pravus dicitur non *a se,* sed *in se* peccatum, quatenus procedit a causa non retractata seu moraliter perseverante, et conjungitur cum illa, unum ens morale cum ea efformans, eo ferme modo, quo actus exterior denominatur et est in se peccatum, non a se, sed ab actu interiori, in quo solo est formalis malitia. Cum igitur *effectus* ille peccaminosus verum peccatum constituat, est in confessione declarandus

Hincetiam *Coder,* postquam in can. 2199dixit : « Imputabilitas delicti pendet c\ dolo delinquentis vel ex ejusdem ctilpa in ignorantia legis violatae aut in omissione debitae diligentiae ». sequentia statuit in can. 2201, § 3 : » Delictum in ebrietate voluntaria commissum aliqua imputabilitate non vacat : sed ea minor est quam cum idem delictum committitur ab eo qui sui plene compos sit ; nisi tamen ebrietas apposite, ad delictum patrandum vel excusandum quaesita sit... Idem dicatur dc aliis similibus mentis peiturbationibus. » Et can. 2229. § 3, n. 2 legitur : ı Ebrietas, omissio debitae diligent iae, mentis debilitas, impetus passionis, si non obstante imputabilitatis diminutione aclio sil adhuc graviter culpabilis, a poenis latae sententiae non excusant » (quoad *ignorantiam* legis vel poenae cfr. n. 220).

Ex hucusque autem tradita doctrina, haec concludere licet :

a) Peccatorum ex consensu indirecto commissorum *gravitas* et *species* pendent omnino ab actuali advertentia, (piae directe in praecedenti consensu adfuit, cogitando de ignorantia vincibili et de obligatione eam deponendi : quia ibi formale peccati reperitur. Sed ipsorum *numerus* (nisi jam sit determinatus in ipsa praevisione) pendet a positione actuum, *ex causa non retractata* provenientium ; quia tunc materiale conjungitur formali, ad constituenda tot peccata, quot sunt actus.

b) Peccatum solum in causa voluntarium, *inchoative* et quoad affectum, imputatur a tempore, quo ejus causa advertenter ponitur ; *consummalive* autem et quoad effectum, cum externe opere completur. Unde, si posita esi causa, licet effectus non evenerit, vel ob aliam supervenientem rationem licitus evaserit, omnia nihilominus peccata, in causa determinate praevisa,*ceu peccata interna* in confessioni! declaranda sunt ; ex altera vero parle, *si effectus secutus est,* non suilicit solam causam, quae cum praevisione actionis vel omissionis peccaminosae posita est, confiteri, sed confitendum est *et ipsum peccatum* realiter commissum (V, 10 ; cfr. I, 170).

c) Si causa non est in se mala, induit *solius effectus* malitiam : quo in casu solum effectum confiteri sufficit, v. gr. si lusus causa fuit cur omissum fuerit sacrum. Si vero causa in se mala fuit, debet non modo effectus, sed etiam

ı Quaestio hic agitata m praxi saepe non valebit, quia dillirulter (icerit in agente *adrertentia aliqua actualis* utut minima, sufficiens tamen ad verum peccatum committendum. Cfr. quae, duceS. Alphonso, supra, n. 319, 3® notavimus Si autem quoad talem vel talem effectum. ex ignorantia, vel habitu, vel passione, vel inconsideratlonc culpabili provenientem, revera dcesset m agente advertentia actualis, stet conclusio quam amplexi sumus, ĭp auctoris qui no> non sequuntui quoad conclusiones eruendas, m principiis statuendis nobis consentire videntur. Dicit *Lehmkuhl* (i, 78, 3°) : qui studiose declinat inquirere num sit diijejunii aut dl< - festivus et proph rea legi implendae deest, violatae legis utique reused. Scribit *\oldm* (I. n. 313) Constat ad peccatum committendum sufficere ut malitia actus apprehendatur m causa actus mali etenim effectus malus, qui praevidetur secuturus In causa voluntarie posita in illa cau-a voluntarius est et agenti imputat ur *quamvis deinde ponatur* tine actuali *advertentia.* Ita etiam *Gôpfcrl* (Moralth,, I, η. 211).

causa in confessione declarari : v. gr. si quis omisit sacrum ut aliquid furaretur. Potest tamen unum peccatum declarari *seorsini* ab alio (V, 9, not. 2) ; et ratio est. quia in exemplo modo allato furtum *non mutat speciem* omissionis, quare et omissio et furtum seorsim possunt simpliciter declarari.

d) Effectus *non amplius ad peccatum imputantur,* si causa est retractata saltem implicite per contritionem *universalem* et pro posse fuerit sublata. Etenim, licet effectus in suo esse physico et materiali simpliciter a causa jam posita dependeat, peccati tamen denominationem non obtinet nisi a causa (voluntate praeterita) moraliter perseverante, in quantum haec per poenitentiam non est retractata. Ubi igitur hominem causae quam posuit poenitet, effectus non amplius peccatum dici potest. Sic sacerdos, qui theologiae studium neglexit, si semel in vita de peccatis suis vere doluit, suam negligentiam eo ipso retractavit ; nec proinde errores, quos committit, nec quae inde sequuntur damna, ipsi imputantur, nisi forte ad suam ignorantiam denuo advertat, eamque culpabiliter non deponat. Cfr. *Alph.* (VII, 368).

CAPUT II

Dc peccatorum distinctione.

S. *Thomas,* 1, 2, q. 72 ; S. *Alphonsus, 'Y.* 31 ; cd. G., II. p. 732 ; II. Ap., III, 55 ; *Lugoà* de Poenit., disp. IG ; Aerbq/s-Darhen, I, n. 225 : *Lehmkuhl,* I. n. 348; *D'Annibale.* Sumnuil. TheoL. I. n. 278 seqq. ; *Gôp'ferL* Morali h., vol 1, § 37 ; *l'rummer,* I, 373 seqq. ; *Millier-Seipel.* I, § 128 sq. : ***l**'bach,* I, n. 58 sqq.

Docet Concilium Tridentinum (Sess. XIV, c. 7) jure divino declaranda esse in confessione peccatorum tum *speciem et circumstantias speciem mutantes,* tum eorum *numerum.* Hinc, sedulo distingui debent peccata : 1° secundum speciem moralem ; 2° secundum numerum.

Articulus 'I.

De distinctione specifica.

323. — Status quaestionis. Quod peccata in varias species distinguantur, constat. At vero quaeritur, *undenam haec eorum specifica distinctio desumenda sit ;* scilicet quaenam sit ratio, cur aliquod peccatum specialem deformitatem seu oppositionem respectu legis Dei habeat.

In hac solvenda quaestione, theologorum sententiae non concordant. Alii, cum D. Thoma, sentiunt specificam distinctionem desumendam esse ab objectis specie diversis ; quia (inquiunt) peccatum non habet speciem ex parte aversionis, sed ex parte conversionis, secundum quod est actus quidam. Alii vero, cum Scoto, tenent eam desumendam esse a virtutibus, quibus peccata opponuntur ; quia peccatum formaliter sumptum consistit in oppositione ad virtutem, qua privat.

Utraque sententia est probabilis, et practice utraque revera in idem coincidit, ut etiam advertit A. *Thomas* (1. 2, q. 72, a. 1, ad 2). Dicere, v. gr. quod fur-

tum propriam speciem desumit ex eo, quod pro objecto habeat bonum alienum injuste ablatum, vel ex eo, quod opponatur virtuti justitiae, plane eodem recidit. Cum tamen methodus, juxta quam peccata per oppositiones ad virtutes distinguuntur, planior sit ac facilior, hanc ipsam tenebimus. Vide Λ *Alph.,* V, 32 ; II. Ap., III, 55.

Sunt etiam qui cum *Vasquez* repetunt distinctionem peccatorum specificam ab oppositione eorum ad *praecepta* (vide num. seq. not. l et in fine).

324. — Principium. Specifica peccatorum distinctio desumitur ex oppositione ad virtutes diversas, et ex modo diverso vel contrario quo opponuntur (‘idem virtuti h Juvat illud principium in plores regulas speciales resolvere :

Regula 1a. Specifice diversa sunt peccata, quae *virtutibus specifice diversis* opponuntur. — Ratio est, quia quaelibet virtus habet specialem distinctam bonitatem, seu conformitatem cum lege divina ; ergo similiter peccatum alicui virtuti oppositum, contrahit specialem et sibi propriam deformitatem, seu malitiam.

Itaque specifice diversa sunt : haeresis, desperatio, odium Dei, perjurium, fornicatio, furtum, mendacium, etc., quia virtutibus specifice diversis opponuntur. In uno atque eodem actu reperiri possunt plura peccata specifice diversa ; quia unus atque idem actus complecti potest oppositionem ad diversas virtutes. Sic, in voluntaria occisione clerici, reperitur duplex peccatum specifice diversum, alterum contra justitiam, et alterum contra religionem.

Regula 2a. Specifice diversa sunt peccata quae *modo diverso* eidem virtuti opponuntur, seu quae ejusdem virtutis *bona specifice diversa* laedunt. Etenim, una eadem virtus pro objecto habere potest varia bona, varias honestates, quae, juxta *moralem, aestimationem,* sunt specifice diversae, v. gr. virtus justitiae pro objecto habet bona fortunae, bona famae, bona vitae, etc. Ergo etiam peccata, quae his diversis rectitudinibus seu honestatibus opponuntur, specie diversas malitias habent.

Quare specifice diversa sunt : furtum, rapina, detractio, contumelia, homicidium. Quamvis enim praedicta peccata eidem virtuti justitiae opponantur, diversa tamen hujus virtutis bona laedunt. Specifice etiam diversa sunt sacrilegium locale, reale et personale, luet eidem virtuti religionis opponantur (vide n. 580) Peccata *commissionis* et *omissionis* contra eamdem virtutem, saepe sunt specifice diversa si nempe laedunt diversa ejusdem virtutis bona seu officia ; et ita specie differunt haeresis et omissio actus fidei praecepti, desperatio et omissio actus spei.

Contra specie non differunt, si idem virtutis bonum laedunt. Hoc autem evenit, quum ad idem reducuntur praeceptum affirmativum et negativum ; quia tunc idem est committere, quam omittere. Hinc non sunt specifice diversa *jurtuni* et *omissio restitutionis,* quia idem est surripere et retinere alienum.

Vel iunt \ irii auctor» ' ex eorum oppositione ad bona aut praecepta (ormalltcr diver--a » – i r< \»ra tunc etiam laeduntur virtutes diversae vel saltem honestates virtutum specialiter intentae.

Régula 3a. Specifice diversa sunt peccata, quae eidem virtuti, *modo contrario,* id est per *excessum* aut per *defectum,* opponuntur (V, 30). Ratio est, quia motus specificatur a termino *ad quem.* Jamvero excessus et defectus sunt termini specifice diversi ; ergo et specifice diversi sunt motus, seu actus voluntatis, (pii ad illos terminantur. 5. *Thom.,* 1. 2, q. 72, a. 8 ; cfr. etiam 1. 2, q. 23, a. 2.

Hinc resolves : Specifice diversa peccata sunt desperatio et praesumptio, quae opponuntur quidem eidem virtuti spei, sed contrario modo, desperatio scii, per defectum, praesumptio autem per excessum. Pariter, avaritia et prodigalitas, quae opponuntur eidam virtuti liberalilatis, prodigalitas per excessum, avaritia per defectum.

Regula 4a. Specifice diversa sunt peccata, quae repugnant pluribus *legibus, vel praeceptis, latis ex diverso motivo formali,* latis scilicet ad speciale bonum virtutis. Contra, si leges sunt *ex eodem motivo formali* et distinguuntur tantum ex parte legislatorum, non inducunt distinctionem specificam peccatorum. 5. *Alph.,* V, 33 ; *Reuter,* de Leg., n. 147 ; de Pecc., n. 345.

Ratio *primi* est, quia tunc reapse laeduntur diversae virtutes, vel virtutum honestates, quas intendunt variae leges. Hinc si quis frangeret jejunium impositum ab Ecclesia et a se per votum Deo promissum, laederet tum temperantiam (ex qua Ecclesia jejunium imperat) tum religionem (ex qua vota sunt observanda). Ratio *secundi :* diversitas legislatorum non efficit praeceptum esse formaliter diversum, sed tantum materialiter. Hinc unica est malitia in furto, quod prohibetur lege divina et humana. Hinc etiam omissio sacri in festo, quod simul est dies dominica, unicam malitiae speciem constituit, quia auditio missae ab utraque lege praecipitur ex eodem motivo formali, ideoque ex unica intentione legislatoris.

325. —I Quaesita. I. *Quomodo discerni possit utrum leges, numero piares, ex eodem, an ex diverso* motivo formali *latae sint?* Difficultas esse potest tantum de legibus positivis. Non enim dantur diversae obligationes legis naturalis, nisi ob diversa bona virtutis. Hinc evidens est, omnes obligationes legis naturalis distinctum habere motivum formale. Sic, v. gr., occisio sacerdotis prohibetur ex duplici motivo formali justitiae et religionis (V. 33). Principium autem generale, quod praesentem materiam, regit, illud est : Legislator intendit bonum virtutis, Superior privatus bonum privatum subjecti (cfr. n. 111). Itaque sic distinguitur :

1° Leges positivae, quarum *materia est moraliter diversa,* diversum habent motivum formale : v. gr. lex opera servilia prohibens diebus festivis, et lex auditionem sacri iisdem diebus praescribens, motivant quidem habent Dei cultum, sed modo diverso.

Quare, qui duplex hoc praeceptum transgreditur, committit duo peccata, haccquc specie diversa.

2° Leges vero positivae, quarum *moraliter eadem est materia,* idem motivum formale habere censentur. Sic, v. gr., duplex jejunii lex, ob Quatuor Tempora et ob Quadragesimam, unum habet motivum formale, honestatem videlicet temperantiae.

Excipe, si ex circumstantiis, ex legis contextu, ex poenis adjunctis, de contrario certo constet : v. gr. si confessarius, post audita peccata, jejunium ab Ecclesia jam praeceptum poenitenti imponit, hoc jejunium ex novo motivo formali, ex motivo nempe poenitentiae, praecipi recte censetur. Quare, poenilens illud violans duplex peccatum committit, alterum contra temperantiam, et alterum contra religionem.

3° Lex positiva, quae *eamdein habet materiam cum lege naturali,* regulariter lata est ex eodem motivo formali legis naturalis, cujus exsecutionem urgere censetur.

Sic leges humanae homicidium, furtum, etc. prohibentes, latae sunt ex ipso motivo legis naturalis.

II. *llrum* piuecepta *stricte dicta, non secus ac leges positivae, diversum habeant motivum formale, pro diversitate materiae ?*

Praecepta stricte dicta, seu Superioris mandata, ut supra diximus, regulariter non ex diverso, sed *ex eodem motivo formali obedienliae* imponi censentur : sicut vota de se *specificantur ex virtute religionis,* licet eorum materiae de se ad diversas viriutes spectent. Cfr. 5. *Alph.* 1IL ' : IV, 38. Itaque :

a) Si Superior dat diversa praecepta in *materia libera,* i. e. m materia quae a nulla lege hi·· et nunc praecipitur (v. gr. si studium, orationem, aliquem caritatis actum praecipit), inferior, (pii illa varia praecepta transgreditur, non committit peccata specie distincta, sed peccat tantum contra obedientiam. \on est igitur in confessione declaranda materia inobedientiae, sed solus transgressionum numerus (2. 2, q. 104, a. 2. ad 1).

b) Si vero Superior rem *ab aliqua lege jam praescriptam* absolute praecipiat (v. gr. paler, qui ad vincendam filii pigritiam vel levitatem, ei, interposita sua paterna auctoritate, missae auditionem die festo praecipit), inferior contumaciter renuens duo peccata specie distincta committit: alterum quidem contra legem Ecclesiae ; alterum contra obedient iam legitime praecipienti debitam. Secus tamen dicendum, si Superior non stricte praecipiat, sed duntaxat admoneat (cfr. n. 690 seqq.).

c) Aliquando virtus obligat *indirecte,* ex imperio nempe alterius virtutis. In hoc casu, *omissio actus imperati* est peccatum, non contra virtutem a qua eliciendus erat, sed contra virtutem imperantem. Sic, qui vehementi tenlatione contra castitatem pressus, orare praetermittit, peccat, non quidem contra religionem. sed contra castitatem. Ratio est quia mediorum et finis eadem est obligatio.

Articulus II.

De distinctione nuinerica.

326. — Status Quaestionis. In praesenti id nobis eat inquirendum: *Undenam peccata, quae intra eamdem speciem continentur, numericam sortiantur distinctionem sive individualionem ; ita ul plura numero dicantur?* Rei difficultas inde oritur, quod moralistae sumunt actum moraliter. Jamvero ex una parte, actus physice plures et diversi possunt moraliter solum unum peccatum constituere ; ex altera parte, actus physice unus potest esse moraliter multiplex et plura continere peccata.

Ad hanc solvendam quaestionem, AA. communiter geminum distinctionis numericae fontem, seu geminam radicem assignant, unam ex parte subjecti, alleram ex parte objecti ; scii, ex parte *subjecti,* multiplicitatem actuum moraliter interruptorum ; ex parte autem *objecti,* diversitatem objectorum totalium. Cfr. *Merkelbach*, I, 437. Deinde, ubi in uno actu dantur plura peccata specifice distincta, v. gr. contra justitiam et caritatem, haec etiam numerice multiplicantur (cfr. n. 324 sq.). *Duplex* erit paragraphes : 1° distinctio nuinerica ex *actuum multiplicitate ;* 2° distinctio nuinerica ex *objectorum pluralitate.*

§ I. De multiplicitate actuum moraliter interruptorum.

327. — Notiones. I. Per *interruptionem moralem* intelligitur illa actus circumstantia, qua fit ut actus in se, absolute, terminetur, atque ita ab insequenti actu disjungatur, ut nullatenus quasi moraliter quid unum cum eo constituens considerari possit.

Duplex distinguitur actuum interruptio : una *voluntaria,* altera *involuntaria.*

1° Interruptio *voluntaria* (seu ex electione agentis) est illa, quae fit sive per retractationem *formalem,* ut si quem actus mali vere poeniteat ; sive per *liberam cessationem* ab actu, puta, si quis ex taedio, lassitudine, sine proposito ultra progrediendi, ab incepto desistat, vel etiam ad alia se convertat. Quibus in casibus si ad malam voluntatem revertitur, novus actus erit moraliter diversus a primo, cum a primo non procedat, et ideo erit novum peccatum (V, 38).

2° *Involuntaria* autem interruptio (seu praeter electionem agentis) esi illa, quae fit per *naturalem aclus cessationem,* v. gr. ob distractionem, ob somnum, etc. ; item *ob notabilem temporis moram,* itant, pro actionis natura, actus voluntatis ex prudenhim judicio jam cessasse aestimetur.

II. Morali interruptioni opponitur unio moralis, qua fit ut plures actus in unum coalescant. Communiter habetur ex duplici causa : 1° si actus *procedant ex eodem impetu concupiscentiae,* vel ex eodem affectu voluntatis; 2° si *ordinentur* ab agente, a natura, vel ab institutione humana *ad aliquem actum principalem,* primario intentum.

§ 328. — Principium. Tot sunt peccata, quot sunt circa idem objectum actus voluntatis moraliter interrupti. Ratio est, quia per talem interruptionem actus voluntatis fiunt completi, et singuli in propria sua malitia constituuntur. Jaravero inter actus peccaminosos distinguuntur actus *mere interni,* i. e. peccata cordis ; actus interni *exterius consummandi,* i. e. desideria efficacia, proposita quae efficaciter ad peccata externa oris vel operis tendunt ; *actus denique externi.*

Hinc diversae regulae statuendae sunt, ita ut praefati principii applicatio ad unamquamque categoriam facilius fieri possit.

Regula 1a. Actus mere interni, nisi procedant ex eodem passionis impetu, interrumpuntur per quamcumque *naturalem cessationem.*

Rem sic explanat ◊. *Alphonsus* (V, 37 ; II. Ap., III, 58) : « Si sunt peccata *cordis,* (piae interne omnino perficiuntur, ut odia, haereses, delectationes morosae, desideria turpia, etc., ista statim ac multiplicantur, interrumpuntur, ita ut tot sint peccata, quot sunt actus voluntatis illis consentientis. Ratio, quia quoad tales actus, non pendent unus ab alio, et ideo nequeunt moraliter continuari... Et ideo pocnilens quidem debet explicare, si potest, *quot vicibus in voluntate consensit ;* si vero non potest quia pravus animus fuit diuturnus, tunc sufficit fateri *tempus in quo cum tali animo perseveraverit,* explicando, saltem in genere, *an illae interruptiones (praeter ordinarias somni, etc.) fuerunt notabiliter rarae, vel frequentes.* — Si tamen plures hujusmodi actus *ex eodem impetu concupiscentiae* procedunt, unum peccatum mortale constituunt, etsi *aliquod breve intervallum* inter actus intercedat. »

Regula 2a. Actus interni, exterius consummandi, non interrumpuntur per cessationem naturalem ordinariam (puta, per somnum, distractiones communes) ; interrumpuntur vero plerumque per *intervallum temporis diuturnum.* Ratio est, quia hi actus, per tendentiam ad opus externum, connectuntur et in unum coalescunt; haec autem connexio non jam perdurare potest post aliquod temporis intervallum, ut patet.

Diximus per diuturnum temporis intervallum *plerumque* interrumpi actus exterius consummandos : excipiuntur enim « actus voluntatis, qui proficiscuntur a primo pravo proposito, et *perdu-*

rant in aliquo effectu, qui conducit, ad perficiendum unum duntaxat peccatum externum ; quia tunc, *quantumcumque temporis perduret* prava voluntas, illi actus (utpote in unum perversum finem ordinati) unum constituunt peccatum » (V, 40 ; II. Ap., III, 61).

Quale autem aestimandum sit tempus diuturnum,de quo agit tradita regula, praecise indicari nequit ; nam pro natura rei et passionis vehementia, actus voluntatis inaequaliter perdurant, ita ut in aliis parum, in aliis multum protrahantur. Sic vero *Alph.* (V, 38 ; II. Ap., III, 60) : « Ego puto, ait, impetum unius actus difficulter posse protrahi (ordinarie loquendo) plus quam ad *duos,* vel *tres dies* ad summum. Hinc, qui perseverat in mala voluntate ultra duos vel 1res dies, explicare debet tempus ; ut sic intelligatur moraliter numerus actuum internorum circa peccata externa ».

Ex hac regula infert A'. *Alphonsus : a)* ‹ Si quis *proponat* occidere hominem, et idcirco arma praeparet, viam arripiat et inimicum occidat, unum peccatum committit, licet per multos dies illum quaesierit et pluries voluntatem repetierit. Ita communiter DD. cum 0'. *Thoma* (2 Sent., d. 42, q. I, a. i). — *b)* Si quis *statuat* non restituere rem alienam, et in eadem voluntate semper (adhuc per annum) maneat, unum peccatum committit ; quia in illa retentione nunquam retractata virtualiter permanet prima voluntas... Advertendum tamen, quod si fur redditur impotens ad restituendum, et deinde factus potens, data opportunitate, non restituit, novum peccatum committit. Ratio,quia eo casu, per illud tempus impotentiae, voluntas non restituendi non perseverat in effectu » (V, 40).

Regela 3a. Actus externi moraliter interrumpuntur, si *in se sunt completi,* vel si *agens in iis sistere intendit.* Contra, non interrumpuntur, sed in unum coalescunt, si *ad ejusdem peccati consummationem ordinantur,* vel (exceptis peccatis operis in se completis) si *ex eodem impetu* concupiscentiae, aut *ex eodem affectu* voluntatis procedunt (V, 41 ; II. Ap., III, 62). Quae singula majori explicatione indigent.

a) Actus igitur externi ixtekrimpuntin : 1° Quando sunt i.x se *completi,* i. e. in sua specie consummati, ita ut ad aliud ejusdem speciei peccatum non possint ordinari. Quare duo peccata committit, qui bis se polluit, bis cum eadem fornicatur, bis indigne communicat, etc., etiamsi intra breve temporis spatium haec facinora perpetret. — 2° Quando agens *in iis sistere intendit,* i. e. si non subordinanlur ad aliquem actum principalem completum : puta, si (piis habet plures tactus, sine intentione copulae ; vel si pluries perculit, sine intentione occidendi ; vel si pluries furatur partes ex cumulo, sine intentione lotum cumulum auferendi ; quia tunc quilibet actus habet suam complelam malitiam. Pariter, si quis habens oscula, tactus, etc., noluisset ab initio copulam, sed postea, ob libidinem auctam, copulam perfecerit, non sufficit si tantum copulam confiteatur ; tunc enim omnes actus tanquam distincta peccata debent explicari, quia, cum in illis sistatur, quivis actus habet in se malitiam suam consummatam. Ita communiter 1)1). Et idem dicendum de eo, qui animum habuit tantum hostem vulnerandi, et inde ira accensus occidit : is duo peccata committit (V, 43).

b) l \ii i χτi'Iï n eho actus exi («mi : 1° Si *ad ejusdem peccati consummationem* ordinantur. Hinc : *a)* si quis ad copulam consummandam praemittit tactus, oscula et sermones, sufficit si confiteatur tantum copulam obtentam. Et idem

probabiliter dicendum de lactibus immediate subsequentibus, quia verisimiliter adhibentur tanquam complementum copulae obtentae (V. 41, fin.). Excipitur tamen, si, manente etiam proposito physice eodem, lautum intercedat temporis intervallum, ut, secundum aestimationem communem, actus non amplius dici possint concatenati, id est ut actus praecedens non amplius sil proxima dispositio ad subsequentem, aut ejus quasi inchoatio, licet remote ad eum tendat. — *b)* Qui ex intentione furandi cumulum tritici, *quem totum unica vice surripere non valet,* repetitis vicibus, eadem nocte, partes ejusdem furatur, unum peccatum committit. Qui vero, ex eadem intentione, partes furatur, pluribus vicibus moraliter interruptis (i. e. tanto intervallo inter se distantibus, ut unus actus alterius praecedentis dici nequeat continuatio), is toties peccat, quoties ad furandum revertitur 1 — *c)* Similiter juvenis, qui ex intentione fornicandi adolescentulam interjectis *diuturnioribus spatiis* convenit, et sensim, per actus minus libidinosos, ad fornicationem inducit, non unum sed plura peccata committit ; quia actus illi externi non sunt amplius moraliter uniti, cum non fuerint proxima ad fornicationem, quae postea secula est, dispositio, aut ipsius quasi inchoatio.

2® Si *ej eodem concupiscentiae impetu,* vel *ex eodem voluntatis affectu procedant,* puta, si quis ex eodem impetu inimicum pluries percutiat, pluries se inhoneste tangat, eumdem Sanctum vel places dies sanctos pluries blasphemet, pluries alicui in eadem materia convicietur, vel detrahat (V. il). Hoc autem, ut jam dictum est, non valet de illis peccatis operis, quae in se sunt completa : haec enim in unum coalescere nequeunt ; v. g. *bis* fornicari.

329. Qi AEsiTt m. I// *explicanda sint in confessione, nl numerice distincta,* media *ad peccandum adhibita, si peccatum postea non luerit consummatum ?*

Affirmative. Nam tunc illa media non jam uniuntur, atque, etsi indifferentia, a malitia interna informantur, et ideo explicanda sunt ut peccata externa, sive opera incepta (V. 42; H. Ap., Ill, 62). Inde :

1° Si fuerint haec media *indifferentia,* ut viam carpere, scalam deferre ad furtum, etc., explicandum est *in t'encre* tantum, utrum aliqua hujusmodi adhibita fuerint, el quot vicibus moraliter interruptis. 2° Si vero media *in se mala* fuerint, ut oscula, tactus, sermones ad seducendam puellam, sunt declaranda in specie, saltem ratione scandali, quo violatur tum caritas proximo debita, tum virtus, ad quam laedendam ista media inducunt2.

§ 2. De diversitate objectorum totalium.

330. Notiones. Objectum *totale* sive *adaequatum* dicitur, quod moraliter quid imum el integrum in se constituit, ita ut nec pars, nec complementum sil alterius ; proinde quod sic *terminat* unum actum ut dividat eum moraliter in plures.

Observandum est. alia objecta, physice distincta, posse in unum morale coalescere, alia non posse. Sic res diversae pretio aestimabiles ut oves, boves,

' V.'.. . Cont. dir IX. II Qn., ctr. El. q rei . η. ὐ (juxta quem est reformandus H. Ap., XII, S.»). — ' Ex hisce (sicut ex supra didis in applicatione regulae 3·') manifestum est quomodo S Alphonsus accuratius loquatur quam nonnulli auctores moderni : hi enim, uti Noldin, hic non satis distinguunt inter media ut talia, et inter media cum opere consummato concatenata.

domus, etc., ejusdem domini coalescunt in unum bonum fortunae Contra, in unum coalescere nequeunt plurium hominum vitae (sive corporis sive animae), plurium hominum honores vel famae, vel bona temporalia, nisi forte haec ultima possideantur dominio communi *(Kon.,* n. 226). Plurimum autem valet in hac materia aestimatio communis.

331. Principium. Tot sunt peccata numero distincta, quot sunt objecta totalia seu objecta moraliter diversa quae actu attinguntur. Unicus enim actus non solum plura peccata specie diversa includere potest, verum etiam plura peccata *diversa numero.* Id expresse docet S. Alphonsus (V, 45 ; VII, 28 ; II. Ap., III, 64), cumToumely, Salmant., Croix, D'Annibale (1, η. 286) Prümmer (I η. 380), qui asserit « Thomistas communiter ita docere[1] », et aliis.

Haec regula a quibusdam, ut Noldin (I,n. 312), Arregui (n. 107, 3), etc., non admittitur, pro illis casibus ubi plura illa objecta *unico actu, externo* attinguntur, v. gr. si quis unica detractione plurium famam laedit, vel uno ictu plures occidit. Ratio quae ab ipsis allegatur est, quod multiplex objectum totale non multiplicat nisi malitiam actus, et quod malitiae non sunt confitendae. *Secunda vero sententia,* quae dici potest communior, docet, etiam in hoc casu, diversitatem objectorum totalium bene constituere diversa numero peccata. *Ratio :* sicut unus actus, respiciens plura objecta specie diversa, includit plura specie diversa peccata in confessione explicanda ; ita actus, respiciens plura objecta, includit plura diversa numero peccata. Actus enim peccaminosus est motus seu tendentia voluntatis in suum objectum tanquam in terminum ; unde sequitur, quod si objectum est totale (non pars alterius), actus etiam toties totaliter terminatur seu individuatin' quot sunt objecta totalia. *Praeterea* tot debent esse peccata, quot sunt jura laesa moraliter distincta. Id patet exemplo ab omnibus admisso : « Si conjugatus copulam habet cum conjugata, nemo negat duplicem committere injustitiam : unam, quia violat jus suae uxoris, alteram, quia cooperatur ut illa violet jus sui mariti. Ergo, cum eodem unico actu bene possunt esse plura peccata numero diversa contra eamdem virtutem [2]. »

33'2. Haec igitur concludimus : 1° *Plura ntuncrice distincta* committit peccata :

[1] Dissentit tamen el. *Merkelbuch* (1, n. 438, c et nota 1), non lanium probabilem declarando doctrinam *Noldin,* etc., sed negando quoque in *uno* actu, ubi adesi peccatum *duplex specie,* adesse etiam peccatum *duplex numero.* Sed quid, quod *Prümmer* ail (1, n. 376) : Per se patet, peccata specifice distincta etiam *numerice* distingui, quamvis unico actu flant ? »—[3] Non desunt aliqui, v. gr. *Lehmkuhl* (1, n. 352), qui ne verbo quidem sententiam a S. Alphonso propugnatam memorent. — Notatum velimus praeterea, Lugonem (cujus vestigia Lehmkuhl sequitur) concedere, non carere dilflcultate, in universum negare quod propterjordinem ad plura objecta multiplicentur malitiae (cfr. *GauM,* vol. 11, p. 741).

a) Qui uno ici u sdopeti pluresoccidit homines ; aut unica detractionentttlta unius familiae membra infamat ; aut unico sermone pluribus est scandalo.

b) Qui, unico actu, furtum facit pluribus.Sed hoc non inlelligitur.si furetur bona Monasterii, aut Capituli ; quia ea bona pertinent ad communitatem, non vero ad particulares.

c) Qui, unico actu voluntatis, proponit per plures dies omittere Officium, aut jejunium ; vel malum optat pluribus ; vel optat (id est efficaciter cupit) ad plures feminas accedere, aut pluries ad eamdem.

d) Qui detrahit alicui in pluribus materiis, vel cum diversis contumeliis allicit. Ratio, quia laeduntur diversa jura ad famam vel honorem, quae alteri competunt ; per hoc enim quod aliquis est diffamatus in uno crimine, non ideo est diffamatus in alio. Ita auctores probabilius. « Bene tamen hic *advertendum,* quod mulierculae et plebeii, qui simul rixantes eodem impetu diversis contumeliis se onerant, unum peccatum (hocque leve) committunt. Ratio : quia, juxta communem aestimationem, hi non laedunt famam et honorem, eo quod, ex una parte, convicia, inter hujusmodi personas, non apprehenduntur ut gravia ; et ex alia, audientes nullam ipsis fidem praestant, et ideo tales rixantes ut plurimum excusantur a mortali, nisi forte de aliquo particulari facto adversarium improperent » (V, 48).

e) Sacerdos qui in mortali successive plures absolvit. Singulae enim absolutiones sunt singula sacramenta : unde absolvens plures in mortali multiplicem irreverentiam Deo irrogat. Ita verius S. Alphonsus cum Concilia, Croix et aliis.

2° *Unum tantummodo committit peccatum :*

a) Qui negat plures fidei articulos; nam cum unum sit objectum formale (et totale) fidei, nempe voracitas Dei revelantis, aeque infidelis est qui unum articulum negat, ac (pii omnes.

b) Hem probabiliter unicum committit peccatum, qui eodem actu in duodecim Apostolos blasphemat ; quia unum objectum totale est collegium Apostolorum, et praeterea omnes blasphemiae in Sanctos malitiam desumunt ex una relatione ad Deum seu ex una congregatione Sanctorum.

c) Similiter, qui plura mala exoptat inimico, v. gr. infamiam,mortem, etc., sed quae sub una mali ratione apprehendit, nempe ut media ad illius perniciem, probabiliter unum lanium peccatum committit, quod sufficienter his verbis declaratur : Exoptavi grave malum proximo. – Sed qui efficaciter suo inimico diversa mala, specifice et in particulari considerata, exoptassel, deberet utique illa omnia distinete confiteri, quia sunt diversa peccata (V, 46, 50 ; II. Ap., Ill, 64, 65).

d) Item probabiliter qui detrahit alicui coram pluribus. « Ratio, quia detrahere coram pluribus est tantum circumstantia aggravans, cum jus ad famam sil unicum apud omnes, non autem multiplex. » — Facile tamen, in casu, erit scandalum, cujus ratione, tot peccata committit, quot sunt personae quibus scandalo est detractio (V, 49). Vide dicenda n. 510.

e) Item probabiliter sacerdos qui, in mortali, pluribus successive Eucharistiam ministrat ; quia una est administratio, et ideo unum convivium (V, 50, q· 6).

Pro praxi dicendum, quod per se pocnitens non vexari debet interrogationibus ' in a objectum totale, eo quod, ul ait ‹|›“ tUs *D' \nnibale,* sola conscientia p·· ‘ antium numerat peccata, et subtilia et exquisita passim ignorat. *Per aendet*^ tamen, v gr. ad n-cte efformandum judicium confessarii, ur"et obligatio interrogandi poenilentem.

CAPUT III

De gravitate peccatomm.

S. *Thomas.* I. 2, q. 72, a. 5 ; q. 88-89 ; de Malo, VII, a. I, 2 ; Contra Gentes, 1. 3, c. 1 43 ; Lib. Sent., II, I). 42, q. 1, a. 3 ; S. *Alphonsus.* V, n. 1 ; e I. G., II, n. 705 ; III, 132 : « Super abusu mortuis maledicendi * ; ed. G,, II, p. 456 ; *AerlnyB-Damen,* I, n. 233 ; *Lchmkuhl,* I. 334 ; *Scheebcn,* Gogmatik, II, 528 seqq. ; *Koch,* Lehrb. der Moralth,, § 43 ; *Gôpferl,* I. 224 ; Conlrov. cum Schell apud *Commer; Mausbach,* Kath. Mor., p. 214 ; *Manning,* Sin and its consequences ; *Janvier.* Expos, de la Mor. cath., 1907 el 1908 ; *Olio Schilling,* I. n. 139 sqq. ; *Gtnicil-Salsman* 1, n. 152 sqq. ; *Mcrhclbadi,* I, η. 441 sqq., 530 sqq.

Gravitas peccati est mensura malitiae, seu deformitatis, quam habet actus cum recta ratione, seu (quod idem est) major vel minor Dei offensa in peccato contenta.

333. — Pr in c ipia. I. Non omnia peccata ejusdem sunt gravitatis, sed alia sunt aliis graviora. De fide est contra Jovinianum ; et probatur : 1° Ex S. Scriptura, v. gr. ex verbis Domini ad Pilatum : *Qui me tradidit tibi, majus peccatum habet. (Joann.,* 19, 11). 2° Ex ratione. Peccatum enim est inordinatio actus humani. Atqui hujusmodi inordinatio major minorve esse potest.

II. Peccata sunt alia mortalia, alia venialia. De fide esi contra Calvinum et Baium. Probatur : 1° Ex S. Scriptura, quae aliqua peccata morte digna declarat : *Qui talia agunt, digni sunt morte (Horn.,* 1, 32). Item textus classicus I. C'or.,Vl, 9,10. Dein *(Malth.,* 7, 3) aliqua peccata *trabi,* alia *festucae* assimilantur : festuca autem est res levis, trabs aliquid grave. 2° Ex decretis Ecclesiae, v. gr. ex damnatione 20ae propositionis Baii asserentis : « Nullum est peccatum, ex natura sua veniale, sed omne peccatum meretur poenam aeternam. » Item ex Tridentino (Sess. XIV, c. 5), quod docet confitenda esse omnia mortalia, quae memoriae occurrunt ; non il em venialia. Apud NN. *Patres* I ribus primis saeculis occurrit distine! io inter peccata *maxima* et *minora* (ratione poenitenliae) ; saec. Il et III sermo est de 3 peccatis *gravissimis* (apud *Terlul.* et Λ'. *Cypr.) ;* saeculo IV explicite distinguuntur peccata in *gravia* et *levia.*

331. — Quaesita. 1. *! ndenam repetenda est diversa gravitas peccatorum ?*

1° Repetenda est primario *ex parte objecti,* seu ex dignitate virtutum, quibus peccata opponuntur.

Sic, v. gr., blasphemia, ex genere suo. est majus peccatum, quam furtum; quia praestanliori opponitur virtuti, scilicet religioni (1. 2, q. 73, a. i).

2° Repetenda est secundario *ex circumstantiis,* v. gr. ex dignitate

personae, ex duratione vel intensitate actus, ex effectibus, sed praesertim ex majori minorive gradu cognitionis, advertentiae et consensus.

Hinc,tceleris paribus : Graviora sunt hominis peccata contra Deum, quam contra seipsum et proximum commissa ; peccata commissionis, quam omissionis ; peccata oris et operis, quam cordis ; peccata malitiae, quam peccata infirmitatis, el haec graviora, quam peccata ignorantiae ; peccata eorum, qui praestant scientia, virtute, dignitate, etc. (Λ'. *Alph.,* Selva, P. I. c. -ii.

II. *An peccatum, ex objecto levius, possit, ratione circumstantiae, excedere gravitatem peccati superioris speciei ?*

Affirmative probabilius cum S. Thoma et aliis : « quia licet regulariter gravius peccatum sit illud quod perfectiori virtuti opponitur, attamen, cum gravitas peccati superioris speciei sit finita, ideo, etsi physice non possit excedi a malitia peccati speciei inferioris, potest vero moraliter. » Sic, v. gr., aurum est pretiosius argento et plumbo. Hoc tamen non impedit, quominus magnus acervus, seu mons argenteus, pretiosior sit parva massa aurea. — a Et ideo *regula praedicta* metiendi gravitatem peccati, ex oppositione ad superiorem virtutem, *currit tantum, quando peccata sunt maxima contra unamquamque virtutem,* non autem quando comparatio fit maximi peccati ad minimum » (V,34; 11. Vp., 111,56).

Hinc *moraliler* sodomia et best ialilas sunt graviora peccata quam perjurium, ut docet S. Thomas cum Salmanticensibus. Intra ambitum ejusdem virtutis et physice graviora sunt peccata contra legem prohibentem.— In genere, eo gravius est peccatum quo nobilior persona contra quam dirigitur; unde sacrilega communio, juxta D. Thomam, non est peccatum omnium gravissimum.— Peccatum praeterea est eo gravius quo bonum majoris momenti laeditur, v. gr. in peccatis contra caritatem proximo debitam. Distinguenda est etiam in pe< (alo ratio *malitiae* et ratio *nocumenti* quod affert. Exinde observat A'. *Thomas* (1.2, q. 73, a. 5) : peccata spiritualia esse, secundum se, majora carnalibus ; sed carnalia maximae esse adhaesionis. Quapropter summae semper cautiones adhibendae sunt, ut vel ipsis principiis ex quibus periculosissima illa pestis enasci potest, fortiter obsistatur.

Hisce in genere praemissis, disserendum nobis esi in specie : 1°de peccato mortali ; 2° de veniali.

Ar t i c u l u s 1.

De peccato mortali.

335. — De f in it io. Peccatum mortale est deliberata transgressio legis graviter obligantis ; seu, offensa (vel injuria) Dei, quae ob sui gravitatem gratiam et amicitiam cum Deo solvit, poenamque aeternam meretur. — Dicitur *mortale,* quia spiritualis vitae

principium, gratiam scilicet habitualem, tollit, et mortem animae affert » (V. 51). Cfr. S. Doctoris Inst. Cat., Introd. et n. 339.

Peccatum mortale est essentialiter *aversio a Deo.* Scribit enim *S. Thomas* (2. 2, q. 20, a. 3) : » In quolibet peccato mortali principalis ratio mali el gravitas est ex hoc, *quod avertit a Deo ;* si enim posset esse conversio ad bonum commutabile sine aversione a Deo, quamvis esset inordinata, non esset peccatum mortale. » Cfr. 1.2, q. 72, a. 5 ; 2. 2, q. 20, a. 1, ad 1.

Divisio. Peccatum mortale est tale, vel ex toto genere suo, vel ex genere suo simpliciter, vel per accidens.

1° Est mortale *ex toto genere suo,* quando ratione objecti *semper* est grave ; quia ratio offensionis tota deprehenditur, tam in minima, quam in maxima materiae quantitate.

Hujusmodi sunt odium Dei (pessimum peccatum hominis, ait S. Thomas, 1. 2, q. 73, a. 4), haeresis formalis, perjurium, blasphemia, simonia de jure divino, violatio directa sigilli sacramentalis, vel fractio jejunii ante communionem, actus directi venerei extra matrimonium, etc. Haec *nunquam parvitatem materiae admittunt,* quia gravem semper continent inordinationem ratione objecti : semper intellige, modo sint plene voluntaria (V, 56).

2° Est mortale *ex genere suo* (simpliciter seu non ex toto), quando ratione objecti potest osse mortale, vel veniale, pro quantitate materiae ; peccatum autem non est mortale nisi certam materiae quantitatem attingat.

Hujusmodi sunt furta el alia peccata contra justitiam ; admittunt enim materiae parvitatem (V, 54-56 ; 11. Ap., Ill, 67).

3° Est mortale *per accidens* (veniale per se), si ratione objecti, seu spectata rei natura, est quidem leve, sed grave factum est accedente ratione specialis circumstantiae quae in actu intervenit, v, gr. ratione erroris, scandali, etc., ut infra explicabitur (n. 342, q.,111).

336. Principium. Ad peccatum mortale tria necessario requiruntur, nempe materia gravis, plena advertentia intellectus, et perfectus voluntatis consensus. Ratio est, quia, spectata fragilitate humana, non videtur decere divinam bonitatem, aeternis suppliciis punire hominem propter transgressionem in materia undequaque levi, vel propter violationem obligationis non plene perfecteque voluntariam (V, 53). Requiritur autem :

1° *Materia gravis,* «piae nempe talis sit, vel secundum se vel ratione alicujus circumstantiae. Vide mox dicenda n. 337 et 342, q. III.

2° *Plena advertentia* ad obligationem gravem, ideoque in definitione peccati mortalis additur *deliberata,* i. e. perfecta in linea actus.

Intellectus enim duplici modo advertere potest : vel *plene,* quando quis, plene sui compos, rem perfecte discernit, mentem habens expeditam 1 ; vel *semiplene* quando rem discernit modo imperfecto, sicut accidit in semivigilia, in semiebrietate, in distractione, in vehementissima passione. Porro, ut peccatum sit *mortale,* semper requiritur *plena* advertentia : vel ad malitiam actus, — vel ad periculum peccandi et ad obligationem avertendi tale periculum ; id autem, sive actualiter dum ponitur actio, sive in principio quando libere posita est causa, ex qua dein malus secutus est actus (Conf, dir., III).

Plena advertentia, quae perfecte discernit malitiam actus, vocatur *distincta ;* quae vero est sibi conscia periculi, vel de eo dubitat, vel illud serio suspicatur, nominatur *confusa* (scilicet quoad effectus futuros). Quod autem vel haec ultima sufficiat ad peccatum mortale constituendum, patet ex dictis n. 44. Advertentia denique, quae actualiter habita quando posita fuit causa actuum sequentium, nunc virtute influere pergit in actionem, appellatur *virtualis,* ut n. 318 et 319 explicavimus.

3° *Perjeclus consensus voluntatis. Perfectus* dicitur consensus, quando actus voluntatis malum amplectentis est omnino liber ac deliberatus, scilicet quando liber a coactione seu violentia sequitur omnino plenam advertentiam intellectus ; *imperfectus* vero, si fuerit subitus, absque sufficienti deliberatione, vel si sequatur semiplenam advertentiam, vel demum si consentiat sola pars inferior animae cum resistentia tepida voluntatis (cfr. n. 322, q. I).

Jamvero, ad peccatum mortale, quod est plena et consummata' culpa, non suilicit consensus imperfectus ; sed requiritur plenus et perfectus, in quo sit tota ratio voluntarii. Id commune et certum est, ait A. *Alphonsus* (V, 5), apud DD. adhuc rigidioris sententiae. — Potest tamen accidere, ut voluntas cum solo consensu indirecto mortale peccatum committat, si nempe, praeviso effectu, vult causam, ut supra dictum est (cfr. n. 318, 319, 322, q. II). Vide quoque *Prümmer,* I, n. 37 (sub fine : *Practice autem).*

Inde concludas, non requiri ad peccatum mortale, ut actio contra legem Dei fiat ex formali rebellione in Deum, ex odio Dei et cum pertinacia quadam. Id neoterici quidam, initio aperte, postea vero verbis ambiguis docerunt. Vide *Commer,* Hermann Schéll, p. 118.

337. — Quaesita. 1. *Quomodo dignosci potest peccatorum gravitas, objectiva seu ratione materiae?* Peccatorum gravitas objectiva dignoscitur.

1° *Ex auctoritate : a)* Ex SS. Litteris. « Quae sint levia, quae gravia peccata, non humano, sed divino sunt pensanda judicio », ait 5. *Aujis'it* ZZ› (Ench., c. 78). Ea igitur peccata existimanda sunt mortalia, quae in SS. Litteris dicuntur digna morte, aut excludere a regno coelorum, aut Deo exosa, etc. *b)* Ex definitionibus SS

1 Xota tamen plenam ad\ertentiam etiam tunc posse exsistere, licet in agente adsint mtntl· debilitas influxu- p issionis, vel aliud hujusmodi. Vide dicta n. 286, 291. Lege etiam can. 2229, J l. n. 2, quem supra n. 322, q. II transcripsimus.

Pontificum et Conciliorum generalium decretis ; si nempe in iis aliquod peccatum declaratur mortale, aut gravibus inveniatur poenis affectum, *c)* Ex doctrina SS. Patrum, Ecclesiae Doctorum, atque insignium theologorum. Quae ab ipsis unanimiter, vel fere unanimiter, habentur tanquam mortalia, etiam a nobis ut talia existimanda sunt.

2° *Ex ipsa peccati materia seu ex naturali ratione.* Ita generatim gravia censentur omnia peccata, quae sunt directe contra Deum vel aliquam ejus perfectionem ; deinde peccata, quae vergunt in grave praejudicium generis humani, ut sunt variae luxuriae species ; praeterea peccata, quibus graviter laeditur proximus in bonis vitae, fortunae, famae, etc. ; vel etiam peccata, quae graviter repugnant fini magni momenti per legem intento, ut omissio jejunii, missae, confessionis annuae, communionis paschalis, etc.

Jamvero, ratione vel materiae vel peculiaris malitiae vel reprobationis in S. Scripturis contentae, *speciali modo* etiam distinguuntur :

1° *Peccata contra Spiritum Sanctum,* quae 6 sunt numero, nempe : praesumptio, desperatio, impugnatio agnitae veritatis, invidia fraternae gratiae, obstinatio necnon impoenitentia finalis.

Vocantur peccata *in Spiritum Sanctum*,quia per ea id abjicitur, quo Spiritus Sanctus solet hominem a peccato removere. In sacris Litteris nominantur quandoque *irremissibilia* (v. gr. *Matth.,* 12, 31 ; *Hcbr.* 6, 4 ; 10, 26 ; 2 Pelr., 2., 20), non quidem respectu Dei, sed respectu hominis, qui desperando el praesertim impugnando agnitam veritatem, misericordiam Dei respuit. *S. Thomas,* 2. 2, q. 14, a, 2. Cfr. *Knabenbauer* (Revue bibi. 1892, t. I, p. 161).

2° *Peccata in coelum clamantia,* quae 4 recensentur, scilicet homicidium (Gen., 4, 10), sodomia *(ib.,* 18, 20), oppressio pauperum (Ex., 22, 22), necnon defraudatio mercedis operariorum (Deut., 24, 15).

In coelum ista clamant, inquantum vindictam Dei vehementissime provocant.

Ceterum limites inter peccatum mortale et veniale saepius nullo modo determinari possunt, ut constat ex innumeris Doctorum controversiis. Ubi autem *dubium strictum* perseverat, pro mitiori parte standum et prudenter edocendus est fidelis. « Non enim adstruendum mortale, nisi de eo certo constet » (I, 89 ; V, 52, *Bene hic)* [1]

II. *An peccat graviter, qui scii actionem suam esse* Malam, *sed ignorat ejus* gravitatem, *vel ad eam non attendit?* Quaestio valet

[1] In Epistola responsiva de maledictione mortuorum » sic loquitur S. Doctor : · Sed, ut affirmetur absolute aliquam actionem esse peccatum mortale, non sufficit opinio probabilis nec etiam probabilior › (I. **III**, n. 132). — Nisi tamen sit *certo probabilior* opposita, ut constat ex I. I, n. 54, 62, 83 et 88. Haec enim Epistola exarata fuit anno 1758, cum scilicet S. Alphonsus systema suum nondum perfecisset. Nota P. *Gavdt,* Theol. mor., I, p. 456.

de iis. quae non snnt *evidenter* gravia, nec *evidenter* levia : de evidentibus enim supponi nequit, quod operans, qui advertit reni esse malam, ad gravitatem vel levitatem, ne in confuso quidem attendat ; quia, implicite saltem et exercite, satis alterutram apprehendit. Xec hic agitur de homine, qui *positive dubitat de gravitate* suae actionis (vide n. 44).

His praemissis, respondemus fatendo rem ipsam esse controversam.

S. Alphonso satis probabilis est sententia eorum, qui dicunt, hujusmodo hominem peccare, per se, tantum *venialiter ;* quia, ad peccandum mortaliter, requiritur ut quis directe vel indirecte consentiat in mortale ; qui vero de mortali nullo modo cogitat, aut suspicatur, is nulla ratione dici potest mortali consentire (I, 23 ; cfr. Istruz., I, 13).

Diximus *per se,* i. e. supposito : *a)* quod periculum graviter peccandi, aut obligationem rem investigandi, non saltem in confuso apprehendat ; *b}* quod agens non sit laxae conscientiae ; alioquin, saltem indirecte, in mortale consen·' liro censendus est (cfr. n. 318, 2°).

338. III. *Quomodo judicandum est* in dubio *de perfecto consensu?* Judicandum est ex communiter contingentibus, ut n. 52 jam notavimus. Quapropter :

1° Si dubitans est *timoratae conscientiae* nec solet deliberate consentire in peccatum grave, rationabiliter imo moraliter certo credi potest, ipsum non consensisse.

Is cnirn qui *habituahter* Deo adhaeret et *valde timet* ne divina gratia privetur, si contingat aliquando ab eo averti, magnam sibi vim debet inferre,ut remorsum conscientiae contemnat et in peccatum deliberate se projiciat : id autem non potest agere, nisi certo advertat malum quod amplectitur.

Ad praesumendum autem quod *non adfuerit plenus consensus* in homine pio, maxime prosunt hae sequentes coxjectuhae : «*a)* Si talis serium et saepe repetitum propositum habuerit nunquam peccandi mortaliter, et nesciat illud certo revocasse, *b)* Si cum advertit malum terreatur et illico tentationeni repellat, stalimque dubitet an consenserit, *c)* Si meminerit se timide processisse (i. e. si non adfuit nisi torpor, oscitantia, haesitatio voluntatis), *d)* Si nesciat an in vigilia vel somno aliquid egerit, vel cogitaverit ; si enim fuisset vigilans, jam id advertisset et sciret » (VI, 470). *e)* Si facile demum procedere potuerit ad actum externiun, ne·· tamen processit *(Reuter,* Neo-conf., 244,

Ad tranquillitatem autem conscientiae procurandam in dubiis circa consensum, muli um valet serius *conatus ad actum caritatis* eliciendum, qui plurimum prodest et nemini obesse poterit.

2° Si dubitans est *assuetus de facili in peccata mortalia prolabi* (seu laxae conscientiae), oppositum est de eo censendum : «quia in dubio praesumitur iste consensisse ». «Ia

Si enim obstitisset, utique recordaretur conatus illius, quem sibi intulisset ad tentationem repellendam.

3° Si peccata mortalia *exinde plane dubia manent,* an in confessione declaranda sint, infra in tract, *de Poenitentia* expendetur (n. 1695 seq.).

1\. \n *peccat graviter, qui* deliberat *de consensu rei graviter illicitae praestando, si tandem non consentiat* ? Solutio quaestionis pendet ex qualitate deliberationis. Itaque : Si deliberatio est solum *quaedam haesitatio,* seu resistentiae omissio proveniens ex torpore, pigritia aut negligentia, ipsa peccatum veniale non excedit. Si vero deliberatio est *plena et formalis,* qua scilicet quis perpendit utrum rem graviter malam patrare velit, an non, peccatum est mortale.

sic enim haesitans, instar Pilati, Deum cum creatura appretiat ; quare peccatum committit ejusdem speciei et gravitatis, ac illud de quo deliberat *(Croir,* V, 226-229).

ScilOLI Γ M.

De peccati mortalis effectibus.

339.— Praecipui effectus peccati mortalis sunt sequentes:

1° Gravis Dei injuria. Quodlibet peccatum mortale est Dei offensa, non effective, quia Deus est incapax nocumenti, sed *affective :* et est vera injuria el contemptus divinae Majestatis, quae postponitur creaturae (II. Ap., 111, n. 20).

Haec autem Dei offensa tantum in se malum involvit, quantum a nullo creato intellectu concipi potest : objective enim et extrinsece, seu ex parte offensi est vere infinita, quia « injuria est in injuriato sicut honor est in honorante » (5. *Thom.,* 111, q. 2, a. 2, ad 2).

2° Privvtio gratiae sanctificantis, et cum hac privatione *amissio* omnium meritorum, atque *inhabilitas* ad nova merita comparanda.

3° Foedissima animae macula. Ad rem *D. Thomas* (I. 2, q. 86, a. 1 et 2) :

Anima hominis, inquit, duplicem habet nitorem : unum ex refulgentia luminis naturalis rationis, et alium ex divino lumine sapientiae et gratiae. Cum autem homo peccat, adhaeret aliquibus rebus, contra lumen rationis et divinae legis, el. sic maculatur... ; *macula, animae* metaphorice vocatur. Quae macula *remanet* in anima, etiam transeunto actu peccati, prout importat defectum nitoris, ex recessu alumine rationis et legis divinae... sed postquam redit ad lumen, quod fit per gratiam, tunc macula cessat. »

4° Reatus culpae. Hic prior reatus, qui a macula solummodo secundum modum significandi differt, dicit proprie *statum culpabilitatis,* qui comprehendit duo, nimirum :

a) Privationem *laudabilis* seu *laudis,* quae debetur tam personae, quae operatur secundum ordinem rationis et legis aeternae, quam actui, qui cum his regulis concordat... ; *b)* obligationem *reparandi injuriam* illatam Deo,perdeviationem a praefato ordine rationis et legis aeternae, ideoque per contemptum ipsius Dei (1. 2, q. 21, a. 2).

5° Reatus poenae, id est obligatio, seu necessitas solvendi poenam peccato debitam.

Ut recte *D. Thomas* observat, quae continentur sub aliquo ordine, sunt quodammodo unum, in ordine ad principium ordinis. Quare quidquid contra ordinem insurgit ab eo ordine et principe ordinis deprimi debet Cum ergo Ï eccatum triplicem ordinem *rationis, universi* ct *Dei* pervertit, hinc incurrit reatum triplicis poenae, scilicet *remorsus conscientiae, ultionis creaturarum* (v. gr. per ignem) et *privationis Dei* (1. 2, q. 87, a 1).

6° Poena ipsa. Poena definiri solet : boni debiti privatio, contra voluntatem ejus qui privatur, propter culpam.

Quocirca duo notanda sunt: alterum,circa poenae gravitatem; alterum, circa ejus acerbitatem. — *a)* Ad *gravitatem* quod spectat, ipsa pendet a magnitudine boni, quo (piis privatur. Unde poenarum omnium gravissima est *privatio Dei,* qui est summum bonum. Secundum locum tenet privatio bonorum supernaturalium Ex qua poena illud facile provenit, ut *unum peccatum jiat per accidens poena alius.* Tertio loco venit privatio bonorum naturalium, praesertim ob vulnera *ignorantiae, malitiae, infirmitatis* et *concupiscentiae* per peccatum originale inflicta. Quod bene declarat *D.Thomas,* 1. 2,q. 83, a.3.— *b)* Quod dein attinet ad poenae *acerbitatem,* dicendum est eam oriri ex contrarietate voluntatis. Post mortem poena discruciat secundum suam intrinsecam gravitatem. Homo enim in domum suae aeternitatis semel ingressus, recte tandem judicat de divinis illis bonis, ad quorum possessionem ac fruitionem erat natus. Unde, quo excellentiora sunt bona, eo acerbius de eorum privatione dolet. Et quoniam Deus est bonum infinitum, non dubitat *S. Alphonsus* (Praep.ad mortem, cons. 26, punct. 3) asserere poenam damnati esse plane incomprehensibilem ac quodammodo infinitam. Cfr. *Lessius,* de Perfectionibus moribusque divinis, 1. XIII, c. 12, 13, 28 seqq.

Articulus II.

De peccato veniali.

310. — Definitio. Peccatum veniale est levis transgressio legis divinae, minuens fervorem caritatis, et reddens hominem dignum poena temporali (V, 51 ; II. Αρ., III, 23).

Dicitur *veniale,* quia non tollit principium veniae, quod est gratia, ideoque veniam facile consequitur ; non vero, quasi sit res in se levis, aut parvipendenda. Sat est intelligere, ait *S. Uphonsus,* quod est offensa Dei, ut plus quam aliud quodeumque malum vitetur (Instr, cat., Introd., η. 9).

Divisio. Peccata venialia sunt talia vel per se, vel per accidens.

1° Peccata venialia *per se,* seu ex *genere suo,* sunt illa quae, ratione objecti, sunt semper venialia, ita ut nunquam mortalia evadant, nisi extra propriam speciem, propter aliquam supervenientem circumstantiam, trahantur. Sic mendacium semper manet veniale, nisi ratione damni, vel alterius circumstantiae transeat ad aliam speciem.

Hujusmodi sunt, generating, peccata *contra proprium bonum* commissa, ut mutilis ac vana concupiscentia, vana sensuum oblectatio, prodigalitas, curiositas, superfluitas vestitus, excessus in cibo, in potu, in somno, in risu, in timore, in tristitia, in appetitu pecuniae, laudis, et plura alia, quae infra, cum de peccatis capitalibus tractabimus, enumerabuntur.

2° Peccata venialia *per accidens* sunt illa, quae ex genere suo sunt quidem mortalia, sed quae, ob materiae parvitatem, imperfectionem actus, vel aliam circumstantiam, evadunt levia, v. gr. furtum, ut infra explicabitur (n. 342, quaes. II).

341. — Principium. Ad peccatum veniale tria requiruntur : obligatio aliquo praecepto imposita, advertentia saltem semiplena ad levem transgressionis malitiam, et aliquis, saltem imperfectus, consensus. Haec tria requiri patet ; nam, ipsis sublatis, vel nullius foret legis transgressio, vel nulla mali cognitio ac volitio, i. e. nullus adesset actus humanus difformis, ac proinde nullum proprie dictum peccatum.

Ex his peccatum veniale clare discernitur ab *imperfectione,* in qua non interveniunt omnia, quae ad formale peccatum constituendum requiruntur ; de imperfectione autem fusius agemus n. 344, II. — Quomodo differat a peccato *mortali,* vide n. 336 sq. et 342 sq.

342. — Quaesita. I. *Undenam repetenda esi* differentia *inter peccatum mortale el peccatum veniale?* Communius eam repetendam esse docent auctores, ex modo essentialiter diverso, quo voluntas in utroque peccato se convertit ad creaturam. Scilicet, peccando *mortaliter,* voluntas convertit se ad creaturam totaliter, quasi creatura ejus finis ultimus esset ; ideoque ipsa se avertit totaliter a Deo, ejusque amicitiam saltem implicite contemnit. Peccando vero *venialiter* voluntas, salva sua habituali tendentia in suum ultimum finem, i. e. in Deum, tantummodo creaturam indebito atque inordinato amore prosequitur : quare incurrit solummodo poenam temporalem, quae cOrrespondet inordinatae conversioni ad creaturam. Cfr. *S. Th.,* 1. 2, q. 72, a. 5 ; q. 88, a. 1 ; *Mitulis Alexander,* de Pecc., a. 4 et 5.

Nec obstat quod habet A'. *Thomas* (1.2, q. 88, a. 1, ad 1 : de Malo, q. 7, a. 1, ad 1), ubi dicit peccatum veniale non esse contra, sed *praeter* legem. Intellige, illud non esse contra finem legis, qui est caritas, sed esse contra ordinem legis observandae, ac proin esse veram legis transgressionem, ut constat ex definitione peccati. Ceterum Doctor Angelicus alibi clare affirmat peccatum veniale esse contra legem Dei : vide 1. 2, q. 74, a. 10, ad 1 ; 2. 2, q. 100, a. 3. Cfr. *S. Alph.,* V, 11.

II. *Quotuplici modo peccatum, ex genere suo mortale, jit* veniale ? Triplici modo, ut ex dictis n. 336 erui potest : *a)* ex parvitate materiae ; *b)* ex imperfectione cognitionis, i. e. vel ex conscientia invincibiliter erronea, qua quis judicat aliquid esse veniale, quod de se est mortale, vel ex advertentia semiplena ; *c)* ex imperfectione consensus.

III. *Qiiotuplici de causa peccatum, ex genere suo veniale, jieri potest* mortale ? Sex in hac re solent indicari causae, nimirum :

1° Ratione *erroris,* quando quis reapse vult aut operatur aliquid, quod de se est leve peccatum, sed serio putat aut dubitat, ex conscientia erronea, esse peccatum grave (cfr. n. 20).

2° Ratione *finis adjuncti,* quando nempe actui per se venial iter malo, adjungitur finis graviter peccaminosus : ut si quis leviter mentiatur, ad seducendam puellam (n. 306).

3° Ratione *nimii affectus,* quando nempe in re leviter mala constituitur finis ultimus, ita ut homo prave dispositus *actu saltem interno* illam Deo anteponat, et advertenter actuque paratus sit Deum graviter offendere, potius quam suo vano oblectamento renuntiare.

4° Ratione *contemptus formalis* legis, vel legislatoris : sic « est mortale facere vel omittere aliquid ex contemptu justae legis humanae : item, ex contemptu Dei praecipientis vel etiam consulentis, quod propterea tacitam blasphemiam continet, quasi Deus inutilia praeciperet, aut consideret, etc. « (V, 61, 3°). Cfr. dicta n. 179,2®. Hic tantum agitur de contemptu *perfecto (Raus,i\es.* obed. virt. et voto, n. 15).

5° Ratione *scandali,* quando a veniali culpa grave prodit scandalum pusillorum : ut si ex verbis venialiter malis, quae proferunt parentes, filii graviter scandalizantur ; vel si filii, per levem inobedientiam, scienter provocant parentes ad blasphemias.

6° Ratione *periculi,* quando, ex levi culpa, exsurgit *proximum* seu probabile periculum graviter peccandi : ul si quis otiose cum femina colloquatur, satis expertus se ex hujusmodi colloquiis saepe mortaliter peccasse (I. 22 ; V, 59-63 ; H. Ap.. III. 68). 1

343. De facili ex his dictis resolves sequentia : *a)* Plura imo innumera venialia non possunt constituere unum mortale, ratione *multiplicationis ;* quia cum mortale el veniale inter se essentialiter differant, natura unius non potest fieri natura alterius.

Unde *1). Thomas* it. 2. q. 88. a. i) : Omnia peccata venialia de mundo non possunt habere tantum reatum, quantum unum mortale. » Et *S. Alphonsus :* » Melius est permitti innumera venialia, quam unum mortale n (III, 130).

l Advertendum tamen, inquit Λ'. *Alphonsus,* materias parvas reiterates tunc constituere materiam gravem, cum ex se, aut saltem moraliter in se coalescunt ; ut sunt furtula, parvae omissiones in Officio, in missa, aut comestiones modicae in jejunio *eodem die* repetitae » (V, 56, 2° ; H. Ap., III. 67).

b) Xon peccat mortaliter, per se loquendo, quilibet christianus qui sola mortalia vult vitare, quin de omittendis venialibus quidquam curet.

Ratio est, quia hujusmodi propositum remote tantum conducit ad mortale. Secus vero, si adsit contemptus, vel periculum proximum labendi in mortale, habito respectu ad praeteritam experientiam (IV, 12). Quoad *religiosos,* cfr. n. 2152.

c) Xon peccat aliquis graviter, ratione nimii affectus, eo quod valde intensive el vehementer fertur in rem creatam ; sed requiritur, ut appreciative illud objectum ita aestimet, saltem virtualiter, ut actu paratus sit, ejus causa, transgredi praeceptum obligans sub mortali.

Dicimus *actu paratus ;* quia non imputatur ei ad culpam id. quod habitu tantum est dispositus committere (V. 60).

d) Confessarius non satisfacit muneri suo, si nullam curam habet, ut.poenitentem a frequentia peccatorum venialium, eorum praesertim quae plena cum advertentia committuntur, removeat.

Ratio est, quia qui *omnem curam* vitandi venialia abjicit. is *sensim* in mortali;! incidet, ut n. sequenti dicetur sub 5°.

SCHOLI \.

1. De effectibus peccati venialis.

344. — Effectus peccati venialis mulli sunt ac calamitosi, ut optime explicat *Lancicius* (de Fuga pecc. ven. I. I). Praecipui sunt sequentes :

1° Offendit Deum.

Illum non gravi quidem injuria allicit, inquit *Alphonsus,* sed tamen aliqua injuria. Xon est grave malum, ut est lethale peccatum, sed omnibus aliis malis, quae creaturis accidere possunt, majus est malum » (lust, cat., Inlrod., n. 9).

2° Inducit reatum poenae (per se temporalis) subeundae in hac vel in altera vita.

Diximus *per se temporalis ;* sentit enim Angelicus (I. 2, q. 87, a. 5, ad 3), quod licet veniale, cum a Deo non separet, non mereatur [menam aeternam ; potest tamen per accidens, sive ratione irremissibilitatis, in aeternum puniri, si reperiatur in damnatis non remissum quoad culpam.

3° Impedit gratias speciales, et reddit hominem indignum peculiari illo Dei affectu, quo ipse prosequi solet justos, juxta illud *(Malth., 'I,* 2) : *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.*

4° Minuit timorem Dei, et animi teporem adauget.

Directe tamen non minuit caritatem aut alias virtutes infusas, sed minuit fervorem caritatis.

5° Disponit ad peccatum mortale, ut eruitur tum ex dictis Λ'. *Scripturae* (Lc. 16, 10) et *D. Thomae* (1.2, q. 88, a. 3), tum ex praxi quotidiana. Disponit autem non solum *negative,* diminuendo divinae caritatis fervorem, peccati horrorem, fidei alacritatem, ac divinam gratiam; sed etiam *positive,* augendo voluntatis ad malum inclinationem, quo fit, ut tandem homo in mortale proruat *(S. Alph.,* Selva, P. I, c. 5).

Peccatum tamen veniale *non causal maculam* in anima. Etenim, « sicut in corpore est duplex nitor, unus quidem ex intrinseca dispositione membrorum et coloris, alius autem ex exteriori claritate superveniente : ita etiam in anima est duplex nitor. Unus quidem *habitualis* quasi intrinsecus, alius autem *actualis* quasi exterior fulgor. Peccatum autem veniale impedit quidem nitorem actualem, non tamen habitualem... Unde, proprie loquendo, peccatum veniale non causal maculam in anima. Et si alicubi dicatur maculam inducere, hoc est secundum quid, in quantum impedit nitorem, qui est ex actibus virtutum. » *S. Thoma* 1. 2, q. 89, a. 1.

IL De imperfectionibus.

315. Haud parva dissensio inter auctores, initio hujus saeculi, circa *imperfectiones* invaluit. Quaestio enim est, utrum imperfectiones extra limites versentur quibus continetur peccatum veniale quodeumque, ita, ut ipsis major tantum desit bonitas, licet non sint peccaminosae : an potius ab aliqua rectitudine in sensu morali deficiant, etsi in re minori, dum normam boni non attingant sphaeramque peccati venialis subintrent ? In *primo* casu, adnumerandae erunt imperfectiones actibus in genere morum rectis, etsi de bono minori libere electo; in *secundo* vero casu, erunt actus reapse bonitate morali destituti, qui ideo aliquo modo malitiam peccati participant. licet general im in gradu inferiori. Ad hanc primam quaestionem accedit saepius haec altera de mente *Divi Thomae:* num in doctrina morali Doctoris Angelici circa peccata et actus bonos locus detur pro inperfectionibus positivis non peccaminosis ?

Sunt qui *negativam* tenent sententiam, asserendo scilicet imperfectiones positivas ab aliquo peccato non vacare, ita quidem ut actibus bonis minime adnumerari possint : hoc sensu interpretantur

quoque doctrinam Divi Thomae ; v. g. *Iliigueny* O. P. *Eller*\ 2, S. J. ; *E. llanwez3* et alii. Plerique tamen contrarium sentiunt, inter quos *Garrigoii-Lagrange* O. P.; *Creusen3,* S. J. ; *Miille.r-Seipel6* ; *Gén icdt-Salsmans 7. Aerlnys-Damen 8 Merkelbach* 9, etc. En autem quae compendiose statuemus circa celebratam illam quaestionem :

a) Imperfectio triplici sensu accipitur : In *primo* sensu, significat gradum inferiorem peccati venialis, cum nempe praeter levem undequaque materiam ex parte objecti concurrit ex parte subjecti advertentia et consensus *imperfectus.* Porro hoc casu, ut recte advertunt *M iiller-Seipel* (I, § 127), jam aliqua ratione mali cognitio et volitio ad peccatum *formale* requisita habetur, ideoque advertentia et consensus *imperfectus,* etiam cum agitur de materia undequaque levi. *sufficit ad veniale peccatum.* Inde patet, hoc primo sensu, *imperfectionem* quam aiunt, nihil aliud esse quam peccatum veniale gradu inferiori constitutum. — In *altero* sensu, imperfectio quam vocant : *proprie dictam* vel *positivam,* vel *ex genere suo,* est actio vel omissio repugnans modo deliberato ac voluntario non alicui legi seu praecepto, sed *mero consilio,* ad quod exsequendum aliquis incitatur sive per gratiae impulsum et inspirationem divinam, sive per rationis judicium, sive per Superiorum directivam voluntatem. Cum non sit respectu legis seu praecepti (supponuntur enim *abesse)* ulla transgressio, imperfectiones istae perse et in se nullum constituunt peccatum nequidem veniale. Id praeter innumeros alios auctores aperte docet *S. Alphonsus,* scribens de obligatione sequendi vocationem divinam ad statum perfectionis (Theol. mor. 1. IV, n. 78) : « An et quomodo aliquis a Deo vocatus ad religionem peccet, si *vocationem suam negligat adimplere?* Respondemus quod negligere vocationem religiosam per se non est peccatum ; *divina enim consilia per se non obligant ad culpam* », etc. Ratio est: ubi non exsistit lex nec adest praeceptum, nulla est nec legis nec praecepti transgressio ; deest igitur intrinsece elementum quo haberetur aliquod peccatum (cfr. n. 316). — In *tertio* sensu, imperfectio dicitur ratione actus quaelibet transgressio praecepti non gravis *prorsus indeliberata atque involuntaria,* tum in se tum in causa ; v. g. distractiones plane involuntariae inter orandum, excessus indeliberati in tristitia, in indignatione, inter fabulandum, jocandum, etc. Sunt peccata venialia, sed *materialiter tantum,* ideoque absque ulla culpa (n. 31G).

b) Imperfectiones *positivae,* licet *per se* non sint peccata, *per accidens* tamen fiunt peccaminosae vel propter varias circumstantias vel propter finem seu motivum ex quo procedunt. Quare si ratione damni vel scandali vel affectus inordinati vel alterius passionis pravae, utputa sensualitatis, impatientiae, acediae etc.), vel etiam contemptus ac superbiae temerariae, fiant peccata, id erit non per se, sed ex *accidente.* Vetat utique recta ratio ne in suis actibus homo fine pravo vel motivo irrationabili ducatur. Porro quando libere aliquis eligit sibi *minus bonum* et hac ipsa (‘lectione impedit hic et nunc consecutionem majoris boni propter omissionem consequentem, non agit *necessario* ex motivo aut fine pravo ; ex una enim parte tendit in *aliquod bonum* nec directa sua intentione excludit vel contemnit bonum majus, ideo *ponit actum adhuc bonum, licet minus bonum* (nisi ex alio accidente, ut supra diximus, corrumpatur). Sunt tamen qui contendunt, hunc actum *semper* esse peccaminosum ; sed id probare non valent. Celerum aestimamus, esse aliquid libertati caritatis indul-

| Dictionnaire de théol. calli. VII, p. 1286 sqq. — ’ Grcgorianum, 1029, p. 20 sqq. —ı ı Nouv. Revue théol. 1931,p. 114 sqq.- ⁵ Vie .spirituelle, 1923, p. 583 ; Revue Thomiste, 1928 p. 397 sqq. — * Nouv. Revue :hédl. 1931. p. 21 sqq. — ‘ Theol. mon, I. J 127, ‹›. 461' — ı InstH. theol. mor., I. n. 40 et 149. — * Theol. mor., I, n. 233 *bis.* — » Summa, I, n. 415.

gendum ne< *minis arcte* timore peccati plura vinculanda. — Sed quid de doctrina **i.** *Thomae.* ad quam adversarii appellant ?

r) Equidem *D. Thomas* in I. 2, q. 88, a. 1 ad 1 affirmare videtur, peccatum \rniale non esse *contra* legem, sed facere *praeter* legem, etc. ; et sic imperfectio foret peccatum veniale. Sed ut bene eum Salmantic. explicat 5. *Alphonsus* |\ . ! 11, de legis *substantia* hic loquitur Angelicus, sci. de caritate ut line praerepti, non vero de *modo* legis seu *lege moduli.* Quare nec D. Thomae auctoritas rem dirimit.

CAPUT IV

De peccatis internis.

·›. *Alphonsus.* V, i2 ; cd. G.t II. p. 720 ; II. Ap., III, 47 ; *Vind, Atph..* P. 2, q. 2 ; *Acrlnys-Damen* I, n. 241 ; *Lehmkuhl.* I, n. 351 ; *Prümmer* I, n. 394 ; *Anu du Cl,.* 1912, p. 1025 ; *Génicol-Salman* 1, n. 169 sqq. ; *Ubarit,* i, n. 63 sqq. ; *Merkelbach,* I, n. 452.

Peccata interna, qua talia, sunt omnes actus mali a voluntate eliciti, et deliberate voliti, qui *in mente* perficiuntur. Constat autem ex pluribus S. Scripturae textibus revera dari peccata interna, quae separent etiam a Deo, ut legimus in libro Sapientiae (1. 3).De his monet Tridentina Synodus (Sess. XIV c. 5), « quod nonnunquam gravius sauciant, et periculosiora sunt iis, quae in manifesto admittuntur. » Halio est, quia facilius perpetrantur, minus curantur, et praesertim in articulo mortis animam periculo damnationis exponunt (Inst, cat., P. I, c. 6, n. 4).

Peccata interna reducuntur ad triplicem classem. : 1° ad *desiderium* et *propositum,* quae respiciunt tempus *juturum ;* 2° ad *gaudium* seu *complacentiam* operis patrati, quae spectant ad tempus *praeteritum ;* 3° ad *delectationem,* quae se referi ad tempus *praesens* vel abstrahit a tempore, quatenus esi complacentia in objecto pravo cogitato.

Ar t ic c l u s 1.

De pravis desideriis et propositis.

346. De f in it io . Desiderium, non prout passio, sed prout est affectus animi, definitur : Actus appetitus rationalis tendentis in bonum absens. Prout hic sumitur, i. e. tanquam peccatum, est *actus voluntatis. quo quis deliberate cupit rem malam opere complere.*

Div is io . *Desiderium,* respectu exsecutionis, dicitur : 1° *inefficax* (seu · onditionatuin). quo (piis opus cupit exsequi, *si posset ;* quod stat ergo sine proposito et vocatur *velleitas,* v. gr. si quis dicat : si possem furari thesaurum ecclesiae, furarer ; 2° *efficax* (seu

absolutum), si consentit exsequi, cum praevisione vel saltem spe operis perficiendi ; et sic elicitur propositum, v. gr. si quis media excogitat ad inimicum interficiendum (V, 15 ; II. Ap., 111, 47).

Propositum est actus, quo voluntas determinate vult et statuit opus perficere.

347. — Principia I. Quodvis desiderium, etiam inefficax, vel propositum, circa rem aut actionem malam, est peccatum. Constat tum ex praecepto : « Non concupisces » ; tum ex ratione, quia malum appetere certe repugnat naturae rationali, et ordinationi divinae.

Hinc erues : Sponsus licite desiderat copulam futuram ; quia « cum voluntas fertur in objectum futurum, potest illud desiderare sub conditione, qua objectum licitum erit. » \t quia in tali desiderio adest etiam periculum delectationis, *valde hortandi sunt* sponsi, ut sedulo a se avertant hujusmodi turpes cogitationes (V, 24).

348. — II. Desiderium, vel propositum pravum, includit eamdem malitiam ac speciem, quae operi concupito insunt. Constat ex *Matlh.* (5, 28) : *Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam moechatus est eam in corde suo.* Ratio est, quia actus internus desiderii habet suam bonitatem ab actu externo, tanquam objecto, equidem simpliciter, i. e. prout concrete exsistit (V, 12: II. Ap., 111, 48). Cfr. dicta n. 312.

Hinc : a) Sedulo perpendat confessarius an ille qui pravum desiderium admisit, omnes malitias, quae objecto insunt, apprehenderit, vel solum ad talem aut talem animadverterit. Quinimo expedit in confessione audienda inquirere, fuerit ne (annon) desiderium *eflica.r* verumque *propositum* perpetrandi peccatum externum, ut occasiones fugiendae, remedia adhibenda melius cognoscantur.

l>) Pocnitens, qui elicuit desiderium etiam ineillcax furandi, debet explicare an fuerit de re gravi. Item qui mulierem turpiter concupivit, debet dicere an sit consanguinea vel affinis. Tales enim circumstantiae, nisi a peccante invincibiliter ignorentur, novam peccato addunt malitiam.

319. Quaesita. 1. *An peccat graviter qui optat aliquod objectum graviter malum sub conditione :* si liceret .' Regulariter *negative.* Conditio enim apposita aufert de laeto operis malitiam, et tunc desiderium fertur in objecium malitia denudatum.

Dico *regulariter,* quia *id certum est · a)* in iis, quae solo jure positivo vetita sunt. ; v. gr. si quis dicat : comederem carnes feria \ l ', si Ecclesia non vetuisset ; vel: optarem ne esset hodie prohibitus esus carnium, ut illis vesci possem ; *b)* in iis vetitis jure naturali, quae in aliquo casu et statu licita sunt : v. gr. inimicum occiderem, si Deus mandaret ; uxorem ducerem, si sacerdos non essem. Id etiam *sat probabile est,* si agatur de iis quibus malitia sejungi Requit ab objecto, quia et tunc etiam aufertur malitia, dum voluntas exoptando sub conditione quam scit verificari non posse, *non vere optat,* sed potius naturalem propensionem ostendit. Ceterum istiusmodi desideria communiter sunt periculosa, aut saltem otiosa.'

AI vero desiderare ut *intrinsece mala sint licita* est grave peccatum, nam est optare ordinis naturae inversionem. Item grave est peccatum, si apposita conditio objecti malitiam non respiciat, sed poenam vel aliud ; v. gr. fornicarer, si non esset infernus ; inimicum occiderem, si sacerdos non essem (V, 13 · II. Ap., III, 50).

II. *An licet malunt temporale proximo optare,* on bonum finem ? Oportet distinguere :

1° Licet, si *caritatis ordo* servetur, ita nempe, ut malum temporale optetur ad *bonum majus.* Ita *S. Alphonsus (N,* 21) cum D. Thoma, et aliis communiter.

Hinc, licet malum temporale desiderare proximo : *a)* ob ipsius proximi bonum spirituale ; *b)* ob bonum commune, sive spirituale, sive temporale ; c) ob bonum etiam tertii innocentis, modo sit majoris momenti. Sic, v. gr., licet optare mortem haeresiarchae, vel publicae pacis perturbatori, ob bonum commune et multorum, juxta illud *(Gal.,* 5, 12) : *Utinam abscindantur qui vos conturbant.* Item, licet *tristari* de eo, quod dignitates conferuntur indignis ; vel de sanitate ejus, qui ex illa sumit occasionem peccandi. Item, licet egestatem, morbum, aliamve adversitatem optare scelerato, ut resipiscat. Hujusmodi tamen desideria aliquando non vacant periculo. Cfr. II, 30 ; II. Ap., Ill, 63.

2° Non licet in ceteris casibus, ubi nempe bonum intentum *non superat* vel saltem *adaequat* malum, quod proximo optatur.

Hinc illicitum est uxori desiderare mortem mariti, ex eo quod male ab eo tractatur ; et matri mortem filiae, quae ob deformitatem vel inopiam spe caret honeste nubendi. Quod haec hisque similia non liceant, constat etiarn ex damnatione propositionum 13ae et 14a0 ab Innocenlio XI facta, quarum *prior* sic sonat : « Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari, et de illius morte naturali gaudere, illam inefTicaci affectu petere et desiderare, non quidem ex displicentia personae, sed ob aliquod temporale emolumentum » ; *posterior* vero : « Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis haereditas » (V, 22)x.

Articulus II.

De complacentia et gaudio.

350. Definitio. Complacentia in genere, est actus seu affectus voluntatis in aliqua re sese delectantis. *Gaudium* vero in genere,est appetitus complacentia in bono jam adepto, vel ut sic apprehenso; in specie autem, prout hic sumitur, est *deliberata complacentia voluntatis de opere malo sive a se, sive ab aliis peracto* (V, 15).

Huc etiam revocari possunt : *jactantia* de peccato commisso ; *dolor* seu displicentia de malo non patrato, vel impossibili ; *tristitia* de bono peracto.

351. Principia. I. Complacentia vel gaudium demain patrato peccatum est. Tale enim gaudium includit mali approbationem.

Propositionem I 1‘" Cajetanus Oviedo, Mendo, Palans, 14»» Oviedo docuisse videntur H’im, TU. damn. in h. prop.).

Idem dicendum de displicentia ob malum non patratum, v. gr. ob furtum omissum.

Tristitia vero de bono peracto non semper peccatum est, si nempe causa adsit, quae poenitentiam cohonestet, v. gr. post aliquod votum non satis considerate emissum. Si vero nulla adsit causa cohonestans poenitentiam, *venialiter* peccaret, qui tristaretur de actu bono, ad quem non tenebatur ; haec enim tristitia foret contra rationem, cum tristitiae proprium objectum sit res mala ; peccaret autem *mortaliter,* si tristaretur de opere bono, ad quod ex gravi obligatione tenebatur *(Sanchez,* Decal., l. 4, c. 12, n. 2).

352 — II. Complacentia vel gaudium de malo peracto comprehendit totam malitiam operis, et omnes ejus species. Ratio est, quia gaudium seu complacentia in opere jam patrato complectitur necessario (sicut et desiderium) actum peccaminosum, *qualis in se exsistit,* suis nempe circumstantiis vestitum. Ergo etiam harum moralitatem induit, non secus ac desiderium pravum. Inde sequitur :

a) Qui in peccatorum praeteritorum recordatione *sibi complacet,* eaque approbat, in confessione explicare debet, tum hujus complacentiae objectum, tum ejus circumstantias speciem mutantes, si quae adsint. *b)* Item, « qui se *jactat* de peccato gravi a se vere patrato, debet explicare in confessione etiam speciem peccati ; quia tunc communiter jactantiae additur complacentia de peccato facto, quae sumit eamdem speciem peccati. Secus autem, si jactantia sit de peccato ficto » (V, 26 ; II. Ap., III, 48).

353. — Quaesita. 1. *An licet gaudere de* opere malo, ob effectum bonum *ex eo secutum?* Sedulo distinguendem est :

1° Si opus est *formaliter* malum, nempe cum peccato patratum, certum est apud omnes non licere delectari de illo.

2° Si autem est tantum *materialiter* malum, quia accidit sine peccato (v. gr. homicidium in ebrietate commissum), non desunt AA. qui admittunt, posse voluntatem delectari de illo, idi de causa boni effectus. At vero 5. *Alphonsus* (V, 20 ; II. Αρ., Ill, 52) cum inultis aliis dicit ut verius tenendum : talem delectationem semper esse illicitam ; quia licet actio non fuerit formaliter pcccaminosa, fuit tamen objective mala. Si quis ergo delectatur non de solo effectu, sed *de ipsa re mala,* ut de causa boni effectus, objectum directum suae delectationis esi res objective mala ; ideoque peccat.

Id non videtur amplius posse in dubium revocari post damnatam ab Innocenti · XI propositionem t5,un, quae sic sonat : « Licitum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate perpetrato, propior ingentes divitias inde ex haeredi late consecutas »‘. — Hinc peccant, qui delectantur de omissione Horarum vel esu carnium, aut jejunii fractione, etsi ex inadvertentia vel ex ignorantia haec evenerint (II. Ap., HI, 54). Cfr. *Vind. Alph.,* 1‘. II. q. 2.

l *Saltis* (P. II, tr. 3, disp. G, sect. 28. n. 29) hujus sententiae auctor esse videtur. Ista doctrina ex prop. ‡3 n. 349 memorata, eftiuit.

3° Si non de opere malo sed solum de effectu bono habetur gaudium, per se loquendo non adest peccatum; quia tunc voluntas non fertur in objectum malum. Dicimus *per se loquendo,* i. e. secluso periculo gaudendi de ipso opere malo ; tale enim periculum vitare tenemur (cfr n. 374).

Hinc: *a)* Licet delectari de exoneratione secula ex pollutione, sive accidentali, sive etiam voluntaria ; modo absit periculum se delectandi de ipsa pollutione, quae, semper ac objective mala est, displicere debet, etiamsi inculpabiliter in somno per tactus vel turpe somnium habita fuerit, *b)* Non peccat filius, qui gaudet de consecutione haereditatis ob homicidium ; nec mulier quae delectatur de lucro ex inhonesto quaestu sibi comparato : modo in his, vel similibus casibus, semper odio habeatur ipsa causa (\ , 20).

II. *An licet gaudere seu delectari* de modo non malo, *quo actio mala peracta fuerit?* Licet *per sc,* quia, cum modus actionis in se non fuerit malus, delectatio non est de objecto malo. Ita, sine peccato, saepe nos delectant fabulae, comoediae, bella, homicidia, fraudes, furta, rixae, etc (V, 18).

Dictum est *per se,* quia ratione periculi, potest esse illicitum. Sic facile in periculum de re mala se oblectandi deveniunt, qui, v. gr., frequenter et libenter audiunt facta quaedam turpia, in quorum narratione sola ratio ingeniosa, qua peracta fuerunt, placere videtur. Si enim de actionibus honestis, etiam modo ingenioso peractis, sermo haberetur, hujusmodi homines, plerumque, mullo minorem delectationem perciperent (Praxis, n. 40).

Articulus III.

De delectatione morosa.

354. — Definitio. Delectatio, generatini sumpta, est quies appetitus in bono possesso, i. e. apprehenso seu habito ; et potest inesse tum appetitui sensitivo, tum intellectivo. Hic autem agimus de *delectatione morosa* quae est cogitatio prava proprie dicta, et continet duplex elementum : *cogitationem* qua actus turpis redditur praesens, et *complacentiam* voluntatis, qua de illo oblectatur ac si tunc ipsum exsequeretur, sine intentione tamen exsequendi (V. 10).

Definitur : Perversa aliqua et voluntaria complacentia do pravo objecto, quod cogitanti exhibetur ut praesens, absque ullo exsecutionis mali operis desiderio.

Dicitur *morosa,* non quidem a temporis mora (cum etiam uno temporis puncto possit compleri omne peccatum internum), sed ob *moram deliberatam,* quam voluntas in ea facit.

Objectum hujus delectationis [illegible] harum cogitationum est saepius quid in se illicitum, v. gr. homicidium, fornicatio et similia : potest esse etiam objectum a [illegible] positiva prohibitum, v. m. esus carnium die jejunii, modo in illud fera-

tur voluntas sub ratione prohibitionis. Lex enim, quoad haec, solum prohibet actionem externam.

Vocatur *cogitatio prava* proprie dicta, i. e. peccaminosa, quia voluntas, dum huic resistere debuisset, in ea sistit. Non igitur confundenda est cogitatio prava cum *cogitatione de re prava,* quae cogitatio potest esse licita. Cfr. tn?i *du Cl.,* 1912, ρ. 1025 ; et infra n. 357, 2°.

355. — 1. Principia. Delectatio morosa est peccatum. Rectae enim rationi et legi divinae repugnat, nt quis gratum habeat, quod Deo displicet. Hinc illud *(Osee,* 9, 10) : *Facti sunt abominabiles, sicut ea quae dilexerunl ;* et *(Prov.,* 15, 26) : *Abominatio Domini, cogitationes malae.*

356. II. Delectatio morosa accipit speciem theologicam et moralem ex objecto quod per imaginationem phantasiae quis sibi reddit praesens. Ratio est, quia quisquis delectatur de actu peccati, illud sumit *ut objectum,* illud approbat, eique affectu suo adhaeret prout praesens redditur. Ergo, cum moralilas specificetur ex objecto, pro gradu ac specie malitiae objecti, mala quoque erit ejusdem delectatio. Ita 5. *Thomas* (1. 2, q. 74, n. 8) et 5. *Alphonsus* (V, n 12). Vide n 348.

357. — Corollaria I. *Speculative loquendo,* valde probabile est. delectationem morosam non induere necessario malitiam specificam *omnium circumstantiarum* objecti.

Ratio esi, quia simplex delectatio non tendit in objectum, vel ponendum, sed in eo quiescit ut repraesentato per intellectum. Porro, intellectus abstrahit ab aliis objecti proprietatibus, praeter illam quae delectationem movet. Sic, v. gr., si quis delectatur de copula cum conjugata, non ut conjugata sed tantum ut pulchra, non committit adulterium.siquidem adulterii circumstantia non movet delectationem. Ita Lugo, Laymann et alii.

Practice, vero rem considerando, in oppositam sententiam valde inclinat *S. Alphonsus,* casu nempe quo delectatio est de aliquo actu libidinoso, cum persona determinata.

Tunc enim, ob humanae corruptionem, adest proximum periculum concupiscendi seu desiderandi, saltem inefficaciter objectum ipsum determinatum, praesertim si est *inordinate dilectum ;* et ideo hujus circumstantiae in confessione explicandae sunt. Secus autem esset, si ex rei natura, vel ex praeterita experient ia, vel ex indole personae, tale periculum censeatur non esse proximum (V, 15 ; II. Ap., III, 48). Cfr. n. 1820. General im tamen non multis quaestionibus sunt torquendi in hac re poenitentes, ut statim in *Regulis practicis* «licemus.

11. Licet per se delectari de *cogitatione,* vel de *cognitione* rei malae Dicimus : *per se,* i. e. seclusis pravo affectu et periculo delectationis de ipsa re mala

Cognitio enim mali non est per se mala, ideoque potest esse objectum voluntatis, nisi sit aliunde prohibita, seu illicita *(S. Thomas,* 1. 2, q. 74, a. 8). Delectatio igitur quae habetur non de opere malo, sed de cogitat ione *speculativa* seu *Kcientijica* objecti mali, potest esse : vel *bona,* si adsit justa causa cogitandi, v. gr. causa studii, consultationis, etc., cum abominatione objecti ; vel *veniaཱliter mala,* si fiat ex curiositate, etc., cum periculo tantum remoto ; vel *graviter mala,* si, cum agitur de opere graviter malo, adsit periculum proximum consentiendi in delectationem (V, 17 ; H. Ap., III, 49).

Porro, periculum se delectandi de ipsa re mala, *practice* dimetiendum est : ex modo cogitandi ; ex qualitate personae cogitantis ; ex materia cogitata ; denique ex causa ob quam cogitatur. Sic, v. gr., si quis librum minus honestum legat, consideranda sunt : *modus,* quo legit, v. gr. avide ; qualitas *legentis,* ad venerem forte proclivis ; *liber,* qui legitur, ex professo forsan obscenus ; *causa* legendi, utrum nempe sufficiens sit, ut ineatur periculum probabile delectationis de ipsa re mala *(Kon.,* n. 233).

III. Circa quaestionem : *an sponsis el viduis liceat delectatio de opere conjugii juturo (pro sponsis) vel praeterito (pro viduis)* 2 haec praemittenda sunt : 1° *sponsis,* ut n. 347 diximus, *desiderare* licet actum conjugalem luturum ; 2° *viduis gaudere* licet de copida *licita praeterita,* dummodo caveatur periculum delectationis sensitivae: 3° *appetitus sensitivus* in delectando tendit semper in objectum ut est praesens et in se, dum idem non necessario videtur affirmandum de *appetitu rationali ;* 4° considerandum quoque erit *periculum delectationis sensitivae* seu carnalis, quod non una semper ratione adesse poterit. His praenotatis, en quae circa propositam quaestionem dicemus :

Scribit *Alphonsus* (V, n. 24) : « Respondet Busembaum, quod licet ipsis delectari : modo delectantur appetitu rationali, non autem carnali... At, etiam secluso periculo delectationis sensitivae, verius dicendum cum Hohmann, Roncaglia... quamcumque delectationem voluntatis in sponsis et viduis de copula futura vel praeterita esse malam. Ratio, quia delectatio reddit sibi objectum praesens; et ideo semper ac objectum praesens hic et nunc est malum, *cum absit hic et nunc conditio cohonestans matrimonii,* mala etiam est omnis actualis delectatio de illo. » Itaque sub hoc respectu non convenit applicare principium : quae fas est desiderare, de his pariter fas est gaudere. Attamen considerare oportet quae notat P. Gaude circa sententiam S. Doctoris (II, p. 729, b), nec eam convenit nimis urgere. Idcirco cum *Caietano* quem citat etiam Prummer (I, 401), admittere licebit, tale peccatum quando de delectatione agitur appetitus rationalis, non semper esse mortale (Summa, v. Delect, mor.) , nec ex toto contradicit S. Alphonsus, (pii loc. cit. non asserit hoc peccatum necessario esse grave, licet id insinuet Priimmer et etiam, ex parte saltem, teneat P. Gaude : supponimus tamen id fieri sub ratione temporis (de futuro vel praeterito), cum *rationalis* appetitus non videtur hoc excludere.

Ceterum omnes auctores censent *talem delectationem esse vitandam,* cum carnalis aliqua, ut plurimum, conjungitur rationali, ut habet ipse Busembaum (apud S. Alph. 1. c.).

358. *Regulae praeficae.* Confessarius, ut de peccaniinosis cogitationibus recte judicet, rite attendat ad sequentia :

1° Ne tempus per interrogationes sibi et poenitenti molestas vel etiam periculosas inutiliter terat, non inquirat de cogitationum specie vel numero, nisi *de consensu* sibi prius constiterit. Quare interroget primo poenitentem, an adverterit hujusmodi cogitationes esse peccata. Quod si poenitens respondet, se eas detestatum esse, statim ac eas turpes esse cognovit, judicandus est a peccato prorsus immunis. Si respondeat, se per aliquod tempus *confusam* quidem habuisse de earum malitia cognitionem, sed non perfecte ad eam attendisse, facile a gravi peccato excusandus est, non tamen a veniali.

2° Quod si poenitens ab his interrogationibus *se expedire non valeat,* ordinarie praesumendum est eum non consensisse, vel saltem plenum ipsi defuisse consensum, vel perfectam advertentiam, maxime si timoratae sit conscientiae. Contra, qui peccatis assuetus est eaque parum timet, in dubio praesumendus est consensisse (*Kon.,* n. 235). Recole dicta n. 337, q. III.

CAPUT V

De peccatis capitalibus.

S. *Thomas,* 1, 2, q. 84, a. 2 seqq. : de Malo, q. 8 seqq. ; S. *Alphonsus,* V. n. 65 ; cd. G., 1L p. 752 ; *Joan. Cassianus,* de coenob. instil. 1. 5, c. 1 seqq. (*Migne,* PP. lat. i9, coi. 201) ; *S. Bonavenlura,* Breviloq., P. III, c. 9 ; *Natalis Alexander,* de Peccatis (*Migne* Cuts. Theol., XI, 707 seqq.) ; *Tanquerey,* I, n. 510 ; *Priimmer,* I, n. 406 seqq. ; *Atrlnys-Damenr* I, n. 248 sqq. ; *Génicol-Salsmans,* I. n. 176 sqq. ; *Merhclbach,* I, n. 494 sqq.

359. — Peccata, seu *vitia capitalia,* sic nuncupantur, non quod sint maxima (graviora sunt peccata in Spiritum Sanctum, et contra virtutes theologicas), sed quod habent quemdam universalem influxum in omnia peccata, et sunt aliorum vitiorum quasi radices et causae, non quidem physicae aut morales, sed impulsivae et occasionales : per *ignorantiam* scilicet, *concupiscentiam,* vel *malitiam,* quam in animam inducunt. Plura peccata capitalia, per se, sunt tantum venialia, sed causa mortalium saepe fiunt ; quo casu, sola haec mortalia sunt in confessione necessario declaranda.

Convenienter septem peccata capitalia numerantur, videlicet : *superbia, avaritia, gula, luxuria, invidia, ira, acedia.* Etenim voluntas, cum a recto ordine discedit, vel appetit quod non est appetendum, vel refugit quod non est refugiendum. Jamvero : 1° Si, quod non est appetendum, appetimus, apparens illud bonum : aut est intra nos, propria nimirum excellentia, et hanc affectat *superbia ;* aut est extra nos, nempe opes seu divitiae, et has concupiscit *avaritia ;* aut est infra nos, videlicet delectabile ad conservationem individui i. e. alimonium, et hoc appetit *gula ;* vel delectabile ad conservationem speciei i. c. res venereae, et has appetit *luxuria.* 2° Quod si voluntas refugit quod non est refugiendum, id triplici modo fieri potest, nempe : vel animum acerbat bonum alterius, quo in casu enascitur *invidia ;* vel eum irritat renisus alterius, et tunc oritur *ira ;* vel eum deterret *labor,* atque inde provenit *acedia (S. Bonav.,* 1. c.).

1. *De superbia.*

360. — Definitio. Superbia est inordinatus appetitus propriae excellentiae.

Dicitur 1° *appetitus.* i. e. desiderium et amor complacentiae ; 2° *inordinatus :* tres, in hoc defectu ordinis debili, distinguuntur gradus : primus, quo quis xult eminere supra modum inter *aequales ;* secundus, quo quis despicit *aequales* vel *inferiores ;* tertius, quo quis propter excellentiam suam despicit *superiores ;* 3° *propriae excellentiae,* non alienae. Unde si niater nimium appetat excellentiam filiae, sine respectu ad seipsam, non est proprie superbia, sed aliud vitium superbiae affine.

Ordine quidem intentionis superbia est *initium omnium vitiorum,* ideoque habetur tanquam peccatum seu vitium generale. Attamen potest etiam considerari veluit speciale peccatum.et tunc vitiis capitalibus adnumeratur. Recensebant autem varii auctores *octo peccata capitalia,* distinguendo nempe inter vanam gloriam el superbiam. *Gregorius Magnus* jam habet numerum : *septem,* de quo bene disserit *Angelicus* (1. 2, q. 84, a. 4).

Div isio. Superbia est perfecta vel imperfecta.

Est *perfecta,* seu *consummata,* quando quis ita excellere appetit, ut Deo, Superioribus eorumque legibus subjici nolit ; *imperfecta,* quando quis, salva débita subjectione, sistit in nimia sui ipsius aestimatione et complacentia (V. 65).

361. — Pr in c ipia. I. Superbia perfecta est peccatum mortale, et quidem ex toto genere suo. Ratio est, quia directe et absolute repugnat caritati erga Deum, qui per superbiam contemnitur. Unde Apostolus dicit *(Flom.,* 1, 32), de superbis et elatis : *Qui talia agunt, digni sunt morte.* Cfr. 5. *Thom.,* 2, 2, q. 162, a. 6.

Ii. Superbia imperfecta est de genere suo venialis. Ratio est, quia sine Dei et aliorum despectu plus justo se efferre, non est gravis inordinatio. « Esset tamen gravis, si fieret cum notabili aliorum contemptu, sumendo complacentiam ex aliorum abjectione » (V, 65).

Filiae superbiae sunt 1res : 1° *praesumptio,* quae est appetitus aggrediendi aliquid supra vires ; 2° *ambitio,* quae est inordinatus appetitus dignitatis et honoris non debiti, vel debito majoris ; 3° *vana gloria,* scilicet cupiditas inanis gloriae cujus finis est manifestatio inordinata propriae excellentiae, sive verae, sive fictae. Haec tria sunt per se peccatum veniale tantum.

*Jlemedia*superbiae sunt : consideratio propriae infirmitatis, vanitatis gloriae humanae, et humilitatis Christi ; dein actus humilitatis, tum externi, tum praesertim interni ; demum assidua precatio. Vide 5. *Alph.* (Selva, P. II, inst. 6; Praxis amandi J. Ch., c. 9 et 10).

2. *De avaritia.*

362. De f in it io. Avaritia esi inordinatus appetitus bonorum temporalium, quae et *bona fortunae* dici solent.

Avaritia primum vilium est in *ordine exsecutionis.* Hujus vitii inordinatio non consistit in actuali rerum abundantia, sed in immoderatione affectus, quo quis eas non refert ad finem debitum et honestum, puta ad prospiciendum familiae et auxiliandum proximo. Patet ex dictis *D. Thorn.,* 2. 2. q. 118, a. 1.

363. - Pr im ipiv m. Vvaritin est peccatum ex genere suo veniale. Ratio est, quia excessum quidem importat, sed in re indifferenti

ac per se licit a, ut sunt divitiae. Ceterum *per se* opponitur tantum *liberalilali,* quae non obligat sub gravi. Dicitur *per se,* quia per accidens potest opponi *justitiae* et *caritati.* Quandoque etiam eo excrescit avaritia, ut ('jus causa divinas leges homo praevaricari non dubitet ; tunc iit mortalis (V, 68). Hinc dicitur *(Eccli.,* 10, 9) : *Avaro nihil est scelestius.* Et (1. *Cor.,* 6, 10) : *Neque fures, neque avari regnum Dei possidebunt.*

Avaritiae opponitur *prodigalitas,* quae consistit in defectu conservandi et excessu erogandi. Est ex genere suo venialis, levior quam avaritia, quia minus recedit a virtute liberalitatis. Potest tainen fieri mortalis, si inde gravia sequantur mala : v. gr. si ideo impotentem te reddas ad debita solvenda ; si tuos ad pauperiem redigas, etc.

Filiae avaritiae sunt : *inquietudo mentis,* qua ex nimio divitiarum amore a debitis retrahitur ofliciis ; *obduratio cordis,* seu *immisericordia ; violentia ; perfidia ; proditio* (V, 69).

Remedia avaritiae sunt, praeter orationem : 1° meditatio tum celsitudinis caelestium et terrestrium vanitatis, tum exempli Christi Domini, tum turpitudinis, infelicitatis et periculorum hujus vitii, tum mortis quae omnibus terrenis nos spoliabit ; 2° eleemosynarum largitio, miserorum visitatio, et in bonorum jactura conformatio ad divinam voluntatem.

3. *Dc gula.*

364. — Definitio. Gula est inordinatus appetitus cibi et potus.

Dicitur *inordinatus,* quatenus homo cibum et potum non ad corporis sustentationem, sed ob solam voluptatem sumit (2. 2, q. 141, a. 6). Cfr. n. 307,per tot. — Licet tamen uti delectatione, ad cibum percipiendum, pro corporis salute.

Gula opponitur *abstinentiae,* et committitur quinque modis : Si edas ante tempus ; si nimis exquisita ; si plus justo ; si voraciter ; si nimis exquisite praeparata (V, n. 44 et 73).

365. — Principium. Gula ex genere suo est peccatum veniale. Ratio, (piia est excessus in re per se licita ; et nullus ex praefatis quinque modis repugnat praecise caritati Dei, vel proximi.

Mortalis inierim censetur ex accidente et nimia inordinatione *in his casibus* · 1° Si quis gulae causa violet jejunia Ecclesiae. 2° Si quis ex gula notabiliter ineptus fiat ad functiones, ad quas sub mortali tenetur. 3° Si quis valde graviter valetudini noceat, id advertens ; secus, si leviter tantum, ut v. gr. si febricitans haustu aquae morbum augeat. 4° Si continuae fiant Comessationes et compotationes, ita ut venter pro Deo habeatur. 5° Si quis bibat ad perfectam *ebrietatem* (de qua in V° Praec.). 6° Si quis, ex mera gula, vescatur *carnibus* aut *sanguine humano ;* tum quia id repugnat pietati defunctis debitae, tum quia est contra instinctum naturae abhorrentis. Excusandum autem erit, si fiat causa... v. gr. extremae famis in obsidione : in qua tamen sic vitam conservare non teneberis » (V, 73, 4°).

Filiae gulae quinque numerantur a S. *Gregorio* (Moral., l. 31, c. 45, n. 88) : *hebetudo mentis ; inepta laetitia; stultiloquium ; scurrilitas ;* quae ex genere suo sunt venialia ; *incontinentia,* secundum illud Apostoli : *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria (Ephes.,* 5, 18).

Remedia : 1° Cavere incitatoria gulae, nec se immiscere gulosis. 2° Assuescere communibus cibis, aliquo lies jejunare, vel saltem in mensa aliquid propriae voluptati subtrahere. 3° Meditari exempla Christi in cruce sitientis, et miserias, quas secum trahit ingluvies. 4° Precari Deum ante accessum ad mensam.

366. — Quaesitum. *Quid sit crapula et quale peccatum ?* Si sumatur vox in sensu suo stricto, est : *excessus in cibo, usque ad vomitum.*

De ea 0'. *Alphonsus* docet : « Comedere vel bibere usque ad vomitum, probabile est, esse tantum veniale ex genere suo ; nisi adsit scandalum vel notabile nocumentum valetudinis, ut communiter dicunt Holzmann, Salman licenses, etc, Qui autem sponte evomunt quod sumpserunt, ut iterum edant aut bibant, vix excusantur a mortali ; hoc enim videtur involvere magnam deformitatem. Ita probabiliter (contra Busembaum) Holzmann et Wigandt » (V, 73, 2°).

4. *De luxuria.*

367. — Xotio « Luxuria est appetitus inordinatus Venereorum. IIorum usus ex natura sua institutus est ad conservationem generis humani, quod est magnum bonum hominum et externum Dei ; proinde qui abutitur, laedit Deum et homines » (V, 71).

Principium. Luxuria directa est peccatum mortale ex toto genero suo. Vide VIuni Praeceptum (n. 768).

α *Filiae* luxuriae, quae eam plerumque sequuntur, sunt octo : quatuor ex parte intellectus,et quatuor ex parte voluntatis.» Ita *S.* 77m/n.,2.2,q.!53,a.5.

Ex parte *intellectus* filiae luxuriae sunt : *caecitas mentis ; praecipitatio ; inconsideratio ; inconstantia.* Hac quatuor fiunt mortales, quando finis ultimus in creatura ponitur, vel praeceptum grave praetermittitur. Ex parte vero *voluntatis,* ex luxuria ortum ducunt : *amor sui ; odium Dei; affectus praesentis saeculi ; horror futuri saeculi,* istae quatuor sunt per se mortales, nisi ex imperfectione actus fiant veniales (V, 71).

Remedia luxuriae sunt : 1° fuga occasionum et causarum, i. e. fuga otii, lectionum librorum pravorum, et eorum quos *romanenses* vocant, familiaritatis cum personis diversi sexus, etc. ; 2° oratio continua *(Matth.,* 17, 20); 3° confessio frequens, et quidem apud eumdem confessarium ; quo magis enim status infirmi dignoscitur, eo aptius remedium adhiberi potest ; item frequens ac devota Sacrae Eucharistiae susceptio, qua manducatur panis Angelorum, ac bibitur vinum germinans virgines ; 4° memoria novissimorum ; 5° cultus constans et invocatio frequens B. V. Mariae sine labe conceptae ; 6° custodia sensuum, praecipue oculorum : « oculi vestri, etsi in aliquem laciantur, figantur m neminem » (A. /lug., Ep., 19) ; 7° mortificatio carnis : ' libido enim pascitur conviviis, nutritur deliciis, vino accenditur, ebrietate inflammatur. ' (Cfr 5cm *ini.* I. n. 803). Vide etiam n. 767 sub fine et 800.

5. *De invidia.*

368. Definitio. Invidia est tristitia inordinata de alterius bono, quod tanquam proprium malum aestimatur quatenus est diminutivum propriae excellentiae. - - Ad eam revocatur *gaudium* de malo alterius, quatenus id nobis bonum reputatur.

Principium. Invidia est, ex genere suo, peccatum mortale. Ratio est, quia directe opponitur caritati, cujus proprium est gaudere de bono proximi, et dolere de ipsius malo tanquam nostro. Quare Apostolus peccatum invidiae reponit in genere eorum, quae a regno Dei excludunt *(Gal.,* 5, 21). Saepe tamen invidia leve peccatum est, vel ob materiae parvitatem, vel ob actus imperfectionem (V, 72).

369. — Probe distinguenda est invidia ab aliis animi motibus. Itaque :

1° Si quis tristetur de bonis proximi, quia ipsi est inimicus, est *odium,* non invidia.

2° Si tristetur de bonis prodigi ea dilapidantis, aut avari ea turpiter recondentis, est *justa indignatio,* non invidia.

3° Si tristetur de bonis temporalibus peccatoris, quia illis est indignus, est *zelus inordinatus ;* cum omnia juxta divinae Providentiae decreta, quae adorare debemus, eveniant.

4° Si tristetur de bono alterius, v. gr. de adepta potestate, non quia illi bonum est, sed quia inde damnum sibi aut alteri timet, est *justus timor,* qui perse non est peccatum, nisi sit inordinatus, seu immoderatus.

5° Si tristetur de bono alterius, non quia ille bonum possidet, sed quia sibi deest, ita tamen ut minime cupiat alterum illo privari, est *aemulatio ;* quae si est circa bonum honestum est laudabilis ; si autem circa temporalia, est interdum venialis, puta, si bonum dolenti sit improporlionatum, (piale esset si rusticus doleret se non esse regem. A'. *Gregorius,* Mor., l. 10, c. 8.

6° Si doleat quod alter sibi aequalis in excellentia crescat, et ipsum incrementum excellentiae apprehendat ut sibi malum, est *proprie dicta invidia ;* invidus enim dicitur quod « non sit videns », qui bona alterius sine tristitia videre non potest. Sic peccare solent ambitiosi, pusillanimes, mulieres, senes respectu juvenum, et quicumque difficulter obtinuerunt, quod alii facile consequuntur (V, 72 ; Vera Sposa, c. 12, § 1, n. 9).

Filiae invidiae similiter ex genere suo mortales sunt, ac numerantur quatuor scilicet : *odium ; detractio ; gaudium in malis proximi ; susurratio* (cfr. n. 1192 seqq., 1195 seq.).

Remedium praecipuum : exercitium caritatis erga proximum.

6. *De ira.*

370. — Definitio. Ira, non prout passio sed prout vitium est,dicitur inordinatus appetitus vindictae. — Habitus irae est *iracundia.*

Dicitur *inordinatus ;* quia ordinate, i. e. cum debito moderamine

et ordine appetere vel sumere mali vindictam, non est peccatum, sed actus rectae rationis et virtutis.

Sic Christus cum ira vendentes ejecit de templo. Sic judex exercet actum virtutis sumens a reo vindictam ; pater a filio delinquente ; dominus a servo. Ira igitur est *sine vitio,* quotiescumque quis irascitur, ut ratio fortius justitiam exsequatur. Imo, multi peccant defectu irae debitae.

Inordinatio autem irae *dupliciter* fieri potest : 1° Ex parte *objecti,* ut si appetas vindictam injustam, nempe, si non adest causa legitima, aut si major sit ira quam oportet, vel demum si privatim exercetur, quando publice per judicem exercenda esset. 2° Ex parte *modi,* puta si quis nimis ardenter irascatur interius, vel nimis manifestet signa irae exterius.

371. — Principia. I. Ira, inordinata ex parte objecti, peccatum est ex genere suo mortale. Directe enim opponitur caritati, et etiam justitiae. Unde *(Gal.,* 5, 20, 21) dicitur, iram excludere a regno coelorum.

II. Ira, inordinata tantum ex parte modi, peccatum est ex genere suo veniale. Est enim excessus in re licita. Potest tamen fieri mortale per accidens, ut si addatur blasphemia, maledictio, scandalum.

Motus autem irae, sub influxu passionis, saepe sunt subitanei, ideoque imperfecte deliberati, vel etiam mdeliberati ; quo ex capite ira (utriusque generis) frequenter est veniale, vel nullum peccatum (V, 79, 80).

Filiae irae sunt : in *corde,* indignatio et tumor mentis ; inore, clamor, blasphemia, contumelia, maledictio ; in *opere,* rixa, pugna, seditiones, vulnera. \'ide *S. Alph., X,* 80-83. De his, sive in V°, sive in VIII0 Praecepto sermo redibit.

Rentedia irae sunt : consideratio malorum irae, mansuetudinis Christi ; precatio,praesertim in motu irae. Lege 5. *Alph.,* Praxis amandi J.Ch., c. 6 el 12.

7. *De acedia.*

372 — Definitio. Acedia, in genere, idem sonat ac desidia seu pigritia, el est torpor animi in virtutum exercitio, ob laborem ei adjunctum. Acedia *stricte sumpia,* est tristitia ac taedium de iis bonis quae conducunt ad unionem cum Deo ac de ipsa divina amicitia, eo quod per virtutum exercitia laboriosa servari debeat ; et sic amicitiam illam non curat (V, 84).

Principia. 1. Acedia, in sensu lato sumpta, est peccatum per se veniale, sed disponens proxime ad mortale. Tepidus enim est oneri Deo, non secus ac homini cibus vomitu mox rejiciendus, juxta illud *(Apoc.,* 3, 16) ; *Sed quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo* ; et illud *D. Augustini* (ap. 5. *Alph.,* Selva, P. I, c. 5, n. 9) : « Deus négligentes deserere consuevit ».

Acedia autem est per accidens peccatum mortale, «quando omittitur praeceptum'obligans sub gravi, v. gr. auditio missae die festo, recitatio Brevia-

rii, etc. ; sed constituit unum peccatum cum ipsa omissione (vide quoque *Ami du Cl,* 1898, p. 1084).

II. Acedia, sensu stricto accepta, est peccatum ex genere suo mortale. Ratio : caritati Dei plane repugnat : cum per eam parvipendatur amicitia divina et aeterna beatitudo. Hinc illud (1. *Cor.,* 7,10): *Tristitia saeculi mortem operatur* (cfr. *S.* ?t *Iph.* V, 84.2°).

Filiae acediae, testibus *S. Gregorio* (Moral., l. 8, c. 5-6) et .9. *Thoma* (2. 2. q. 35, a. 4 ad 2) sex enumerantur; 1° *Malitia,* seu odium bonorum spiritualium : 2° *rancor,* quo ii fastidio sunt qui hortantur ad spiritualia ; 3° *pusillanimitas* erga omnia bona spiritualia, ea ut ardua fugiendo ; 4° *desperatio de salute ;* 5° *torpor,* cum bona fiunt non cum debito fervore ; 6° *evagatio mentis,* qua quis ia exercitio spiritualium evagatur circa illicita. Haec est peccatum mortale, si mens voluntarie adhaeret graviter illicitis, vel retrahitur ab attentione sub gravi requisita, v. gr. in celebranda missa ; secus est veniale (cfr. n. 549, 2°).

Remedia acediae sunt : frequens confessio, piae lectiones ac meditationes, et praesertim exercitia spiritualia in totali recessu peragenda *(S. Alph.,* Praxis amandi J. Ch., c. 8).

CAPUT VI

De periculo peccandi.

S. *Alphonsus.* V. 63 ; VI, 452-453 ; H. Ap., tr. III, n. 69 et tr. ult. n. 2 ; *Croix.* l. V, n. 257 : *Card. G. Van liossum,* Commentarius dc Judicio Sacramentali, a. 2-3 ; *Aerlnys-Damen,* I, 232 ; II, 468. seqq. ; *Lehmhuhl,* II, n. 617 ; *Berardi,* Prax. Conf. ; de Recidivis et Occas. ; *Gur·/- Ferrere·:,* II, n. 628 ; *Koninys,* n. !429 ; *Instr. past. Eî/steUensis,* ed. V, n. 331 ; *Millier· Seipel,* I, $ 132 ; *Merhelbach,* I, n. 38 sq<r. : *1er llaar,* de occasionariis et recidivi ; *Periodica de re morali,* XXI, faAc. I et III.

3Î3. — Definitio. Periculum est imminentis mali verisimilitudo. Peccati igitur periculum dici potest id omne, quod ad peccatum disponit vel impellit., v. gr. gravis tentatio, pravus habitus, externa occasio.

De *tentâtione* autem ratione speciali in aliquo annexo scholio tractabimus.

Divisio. Periculum peccati potest esse :

1° Ratione causae, intrinsecum vel extrinsecum. — Est *intrinsecum,* si provenit a causa interna, v. gr. a mala dispositione subjecti ; *extrinsecum,* si provenit a causa externa, v. gr. a circumstantia alliciente ad peccatum.

2° Ratione conjunctionis cum lapsu, proximum vel remotum. Est *proximum,* si frequenter cum peccato conjungitur, seu si lapsus est multum probabilis ; « tunc, ut ait *S. Alphonsus* (11. Ap. tr. Il I, n. G9), licet lapsus sit incertus, certum tamen est periculum »; a. v. causalis connexio cum peccato est moraliter certa, licet eventus

peccati sit probabilis, seu incertus, quia de contingentibus liberis plus haberi nequit. Est *remotum,* si raro secum peccatum trahit, seu si lapsus est parum probabilis. Utrumque aestimatur vel ex communiter contingentibus, vel ex peculiaribus circumstantiis, in quibus subjectum versatur (cfr. n. 357,2°).

Periculum proximum est tale, vel per se, vel per accidens. Est proximum per se, seu *absolute,* si frequenter ex ipsa sua natura in peccatum inducit, ita nimirum, ut in eo constituti homines, communiter, ut plurimum peccent. Est proximum per accidens seu *respective,* si ipsi, pro varia hominum conditione, convenit, respectu unius habere, et respectu alterius non habere frequentem connexionem cum peccato. Haec porro connexio haberi censetur, si quis in eo constitutus, vel frequenter jam est lapsus, vel prudenter timere debet, ne propter suam cognitam fragilitatem sit lapsurus (VI, 452 ; H. Ap., tr. ult., n. 2).

374. — Principia. I. Proximo peccandi periculo se sponte offerre aut in illo voluntarie permanere, nunquam licet. Et ratio est : 1° quia qui amat, seu qui nulla cogente necessitate vult alicujus mali causam, eo ipso malum, quod cum eo conjungitur, velle censetur ; 2° quia quaevis lex, sicut sui violationem vetat, ita etiam vetat idquod, ex se, ad hanc violationem inducit. Ergo, qui sponte hujusmodi periculum subit, peccat tum contra caritatem erga seipsum, tum contra virtutem, cujus laesionis periculo se exponit, licet reipsa laesio non sequatur. Et in confessione explicanda est *species peccati,* cujus periculum inductum est.

Nec *obstat* dicere, quod in periculo, etiam proximo, lapsus non est certus sed solum probabilis, et aeque probabilis est non lapsus. Respondetur enim quod eo casu, quamvis lapsus sit incertus, certum tamen est lapsus periculum, cum istud constituatur in ipsa probabilitate lapsus. Jamvero, si nefas est uti opinione probabili, sine justa causa, cum periculo damni alieni, spiritualis vel temporalis (ut supra n. 81 diximus), quanto magis, ubi periculum imminet certum propriae animae (V, 13; VI 453 ; II. Ap., tr. 111, n. 69).

375. — II. Ex justa causa, licet proximo periculo peccati se offerre, et in illo permanere ; dummodo interponantur cautelae necessariae, quibus avertatur lapsus. « Ratio est, quia periculum de se proximum tunc fit *remotum,* tam ratione circumstantiae necessitatis, quam ratione simul mediorum praecaventium, quae persona proponit (ut tenetur) adhibere, nempe diligenter avertendo animum a delectatione turpi, vel alia passione ; et insuper, muniendo se piis cogitationibus, orationibus, ac sacramentorum frequentia. Quae utique media, licet non sufficiant ad excusandum, ubi deest justa causa, eo quod Deus non adjuvat temere se periculo exponen-

tes ; bene tamen opem suam praestat ei, qui ex justa causa occasionem non deserit, dum in eo casu, non ex affectu ad peccatum, sed ex quadam necessitate in illa occasione permanet » (V,63 p. med.).

Inde, quoad praxim sequentia liceat concludere :

a) Excusantur chirurgi, si periculo se exponunt in medendis feminis, cum aliquoties in praeteritum ob talem occasionem jam lapsi fuerint ; sic parochi, qui in excipiendis confessionibus eamdem miseriam fuerint experti ; sic etiam excusantur alii, qui proprium officium, puta curialis, militis, caupo-nis, aut mercatoris, non possunt deserere sine gravi detrimento... Secus vero dicendum de simplicibus confessariis, qui pluries lapsi fuerint in audiendis confessionibus : quia hi tenentur a tali exercitio abstinere, si possint sine gravi detrimento famae, vel facultatum » (ib.).

b) In necessitate extrema proximi, v. gr. si infans certo sit moriturus sine baptismo, non solum *potes,* sed *teneris* illi succurrere cum periculo peccandi per se probabili ; quia tunc necessitas efficit, ut periculum evadat remotum ; unde si potes, teneris.— «Dicit tamen continuator Tournelii cum Sylvio, quod si periculum sit tale, ut probabilior sit lapsus, tunc nullo modo potes nec debes te illi exponere ; quia quisque plus suam, quam aliorum salutem respicere debet. – Sed huic responderi posset, quod in tali casu extremae necessitatis, modo lapsus non sit moraliter certus, licet sit probabilior, teneris te fortius praemunire orationibus et operibus piis, et deinde fidere de majori auxilio Dei : rationabiliter enim tunc esset sperandum fore ut Deus augeat auxilium, ubi major urgebit necessitas » (II, 26 ; VI, 453).

c) Quando periculum formaliter peccandi est ita proximum, ut cum morali certitudine *praevideatur lapsus,* absolute vitandum est, nec ulla tunc excusat causa ; quia nulla potest esse hujusmodi periculo proportionata, cum suprema lex sit animae salus. Hinc illud Domini Salvatoris : *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te (Matth.,* 5, 29).

376 — Quaesita I. *An teneamur vitare periculum peccandi* leve *ac remotum ?* Oportet distinguere inter varios casus :

1° Si periculum sit tam leve ac remotum, ut merae peccandi *possibilitati* aequiparari possit, non tenemur illud vitare : *alioquin,* ait Apostolus (1. *Cor* , 5, 10), *debueratis de hoc mundo exiisse*

Et ratio esi, quia periculum hujusmodi, proprie et moraliter loquendo, non est periculum.

2° Si periculum sit leve in hoc sensu, quod propter specialem rationem habeatur *tenuis probabilitas* peccandi mortaliter, tenemur illud vitare sub veniali, nisi excuset aliqua necessitas agendi.

Et ratio est quia, deficiente justa causa, tale periculum sine debita cautela adire, non est absque aliqua temeritate et deordinatione. Culpa fieri potest mortalis si. crescente periculo, probabilitas peccandi fiat gravis (III, 484)

II. *An duo peccata commiserit, qui peccandi periculo se exposuit, ac dein in rem ipsam consensit ?* Distinctione uti oportet :

1° Si periculum, cui se exposuit, fuit *leve* ac *remotum,* et postea in peccatum grave consensit, duo utique peccata commisit : unum

nempe, et hoc leve, ponendo causam ; alterum vero, et hoc grave, ponendo effectum

Kalio esi, quia secundum peccatum magis novae voluntatis determinationi, quam causae prius positae, adscribi debet.

2° Si vero periculum, cui se exposuit·, fuit *proximum,* i. e. si causam graviter influentem posuit, ac dein perseverante eodem influxu pravo in effectum devenit, non videtur commisisse duo peccata, nec teneri ad causam confitendam seorsim ab opere completo. Nam primus consensus perse\reraviL in effectu, i. e. in influxu causae, et fuit ejusdem speciei, ejusdemque gravitatis, ac ipsa consummatio peccati.

Secus vero dicendum, si periculum censetur aliquo tempore cessavisse, aut saltem per actum voluntatis remotum fuisse. — Secus etiam, si quis periculum adiverit per actus *malitia distinctos,* v. gr. per tactus turpes, ac dein, crescente concupiscentia, in pejus lapsus fuerit. Cfr. n. 328, Reg. 3‘, *a, 2°.*

Scholium.

De tentationibus.

377. -Tentatio, generatim sumpta, est incitamentum ad peccandum, voluntati nostrae propositum, vel a *daemone,* vel a *mundo,* vel a propria nostra *concupiscentia (S. Thom.,* 1. 2, q. 77, a. 1 et 2).

Solet etiam distingui tentatio proiohonisquaexperimenlumsumiturdcaliquo v. gr. quando Deus lentavit \braham, id est ejus obedientiam est expertus *(Genesis, c.* 22, v. 1). t l palet, de hac tentalione hic non loquimur,sed tantummodo de ea (piae communiter appellatur *tentatio seductionis.*

Est autem *tentatio seductionis,* incitatio ad peccatum sive ab intrinseco, per concupiscentiam, sive ab extrinseco, per mundum et diabolum. De hac lenlatione scribit 5. *Jacobus* (I, 13): Deus enim intentator malorum est ; ipse autem *neminem tentai;* » permittit tamen Deus tentationem seductionis, ita ut bona quoque obveniant ex ea hominibus vincent ibus, juxta verba Apostoli (I Cor., x, 13). 9

Exteriores causar tentationum sunt diabolus et mundus. *Diabolus* revera saltem indirecte est causa omnium peccatorum, prout dicit *S. Joannes* (I, c. 3, \ı 8) : Qui facit peccatum, ex diabolo est › ; corrupit enim humanam naturam et hominibus insidias parat operatione sua tam interiore quam exteriore. *Interius* non videtur diabolus *directe* posse movere intellectum, sed *tantum indirecte,* commovendo sensus ac plantasiam hacque via offundendo tenebras erroris quo decipitur intellectus et homo ad peccandum inducitur (vide X. *Thomam,* 1. 2, q. 80, a. 2 in corp *E›tertus* autem etiam *directe* illaquearo potest Immines, sive appareat in forma aliqua visibili (se nonnunquam, id permit tente Deo, transfigurando in angelum lucis), sive manifestet se per falsas visiones, ficta miracula, etc., sensibusque repraesentet ac proponat varia objecta mala tanquam suavissima, dulcissima, etc. (cfr. *Mtrkelbach,* 1, n. 481). ï'«

Mundus cum pravis suis principiis et exemplis, cum scandalo ex morum corruptela habito quod ipse facile generat, non raro etiam tentaliones animis parat periculosissimas ; (piare dicit Apostolus (ad Rem., xn, *2)* : Et nolite conformari huic, saeculo.» Sub nomine: *mundus,* intendi queunt tum homines terrena sapientes, tum ipsae res sensibiles quae pravam concupiscentiam facile accendunt *(Mullsr-Seipel,* § 132).

f/ostis internus animae seu ('ausa intrinseca tentationum est *concupiscentia,* quae vocatur etiam natura corrupta, vel fomes peccati ; de ea aflirmat ⅋. *Jacobus* (l, 14) : « Unusquisque vero lentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus. » Licet tentatio sit quasi primus passus seu gradus (pio proceditur ad consensum, *ipsa non est consensus,* nec proinde de se ullum peccatum involvit ui. 320 sq.). Duo discerni valent in omni tentatione : 1° *status passivus* quo fit aliqua *suggestio* per repraesentationem objecti ope sensuum et imaginationis, vel etiam quo mera idea mali habetur in intellectu ; 2° *indcliberata* in appetitu sensitivo vel rationali *delectatio,* spontanee ex ipsa suggestione vel simplici propositione mali orta : qui motus physicus, usquedum interveniat rationis deliberatio, non dicendus est peccatum (n. 320 ; *Merkelbach,* I. n. 484).Deinde venit post mentis deliberationem *consensus* quo fit peccatum. Ex ipsa quidem tentatione, ut patet, facilius propensio quaedam seu inclinatio obveniet voluntati ad dandum consensum in peccatum.

378. Circa tentationes duo juvat notare *principia,* quae probantur *communiter* ab auctoribus :·

I. Sentire tentationem non est peccatum, sed tentationi consentire peccatum erit. Constat ex Tridentino (Sess. V, c. 5) el ex damnat, prop. 50 Baii. Ratio est : ubi consensus non est, non erit formale peccatum (n. 321).

II. l'emere et ahsque justa causa tentationi se objicere vel eam provocare, non licitum est. Et ratio haec habetur : tentatio vel periculum aliquod peccandi secumfert vel saltem tendit ad augendam infectionem corruptionis in corpore per peccatum,quae non debet diligi (cfr. n. 373 sqq. ; S', *Phom.* 2.2, q. 25, a. 5 in corp, et ad l ; *Müller-Scipel,* 1. c.). Ergo.

Permittit Deus tentationes, praecipue ob rationes sequentes : 1°tentationes dant homini cognitionem sui ipsius, eumque docent, tum quantum sibi diffidere debeat, Ium quantum confidere debeat Deo ; 2° reddunt eum in Dei servitio magis fervidum ; 3° inducunt in amorem Patriae coelestis, ubi nullae sunt insidiae, nec colluctationes ; 'i° efficiunt ut virtutes altiores radices agant ; 5° adaugent merita et futuram gloriam ; 6° erudiunt hominem non solum sibi, sed etiam aliis, etc. (Vide 5. *Greg.,* Moral., 1. 23, c. 27 ; 5. *Bernard.,* Serm. (j'i, in Cant. ; 5. *Alph.,* Vera Sposa, c. 13, § 3).

Remedia *adversus tentationes* sunt : 1° *Vigilanda ;* unde Christus Dominus l *Quod vobis dico, omnibus dico : vigilate (Mare.,* 13, 37). 2° *Fuga otii :* unde

D. Hieronymus : « Diabolus le inveniat semper occupai urn ». 3° *Precatio :* atque hoc esi potissimum medium, quo victoria obtineri potest. 4° *Cogitatio* de Passione Jesu Christi, vel de poenis inferni, vel de morte, etc.., vel de cruciatu remorsus, quem patitur anima post patratum peccatum, vel etiam de proventu per resistentiam nobis obventuro. 5° *Fervens actus amoris* erga Deum cum proposito mortem potius subeundi quam peccandi (Cfr. n. 322 et 3G7, in fine).

Expedit plurimum in tentationibus contra *fidem* et *castitatem,* non actibus resistere directe tentationi oppositis, sed animum ad alia divertere, tentatorein contemnere, et elicere potius actus amoris, fiduciae et contritionis (cfr. n. 800). Si tentai tones molestare pergant, expedii (ordinarie loquendo), eas aperire moderatori conscientiae [1].

[1] Apud S. .Up/ionsum motiva seu remedia contra varias tenlationes, maxime pro moribundis, optime suggeruntur (H. Ap. App. II, § 2 ; Regol. di vita comp. ɳ. IX ; Pratica di ainar G. Oh. C. lilt., etc.).

TRACTATUS V

De virtutibus

PROOEMIUM

De notione virtutis.

Actuum humanorum *principia intrinseca* dicuntur ipsae animae potentiae prout habitibus, quibus perficiuntur, sunt dotatae. Jamvero hi habitus sunt *vel boni vel mali,* ideoque sive virtutes sive vitia nuncupantur. De *vitiis* in tractatu praecedenti egimus ; restat ut de *virtutibus* disseramus (vide quae de hoc ordine notavimus n. 10 in fine).

379. — Definitio. Virtus, in sensu lato, accipitur pro quacumque perfectione, pro illa praesertim quae in vil seu facultate operandi consistit. In sensu strictiori, virtus definitur aS. *Augustino* (de lib. Arb., l. 2, c. 19, n. 50), « bona qualitas mentis, qua recte vivitur, qua nullus male utitur2.» Et ab aliis communiter: *habitus perficiens potentiam rationalem, et ad bonam operationem inclinans.*

Dicitur 1° *Habitus,* id est qualitas seu stabilis dispositio, differens tum a potentia tum ab actu, inclinans potentiam ad actum, et reddens habilem ad eum. Unde actus boni, qui non procedunt a virtutis habitu, non sunt in stricto sensu actus virtutis, quanquam hujusmodi actibus illius virtutis nomen imponi solet, ex cujus molivo formali eliciuntur.

2° *Perficiens potentiam rationalem.* Nomine potentiae rationalis hic veniunt etiam potentiae *animae sensitivae,* secundum quod operantur ex imperio rationis *(S. Thom.,* 1. 2, q. 50, a. 3).

3° *Inclinans ad bonam operationem.* \ irtus enim non est habitus solummodo dispositivus, ut sanitas, sed etiam et praecipue operativus, inclinans essentialiter potentiam ad bene perfecteque agendum. — Arduitas in refraenandis passionibus magis imperfectionem virtutis denotat. A'. *Thorn.,* 2. 2, q. 123, a. 12, ad 2. Sic distinguitur virtus, tum a *gratia habituali* quae animae essentiam immediate allicit, dans ei esse supernatande ; tum ab illis habitibus, qui se habent quandoque ad bonum, quandoque ad malum, v. gr. ab *opinionibus,* quae se habent ad verum et ad falsum (1. 2, q. 55, a. 4),ideoque, licet habitus *boni* esse possint, nequeunt dici virtutes, quia *imperfectionem* includunt. — E modo relatis patet, distinctionem virtutum non haberi posse in *activas* et *passivas* (viriles et femineas), ut aliqui americanismi fautores dixerunt.

' Secundum *D. Thomam* (Quaesi, disp. de virtut. q. f, a.1 in corp.) vhtus venit a voce : cis. En quomodo haec explicat : « Virtus, secundum sui nominis rationem, potentiae complementum designat ; unde et vis dicitur secundum quod res aliqua per potestatem completam quam habet, potest sequi suum impetum vel motum : virtus enim, secundum suum nomen, potestatis perfectioriem demonstrat. · — * Vdduntur verba : «quam Deus in nobis sine nobis operatur · (cfr. n. 415).

389. — Divisio. Virtutes multipliciter distinguuntur :

1° Ratione objecti, aliae sunt *divinae* seu *theologicae :* hae habent pro objecto immediato Deum ut auctorem gratiae et gloriae ; aliae sunt *humanae :* hae habent pro objecto immediato bonum quod humana ratione attingi potest *(S. Thomas,* 1. 2, q. 62, a. 1).

2° Ratione subjecti, virtutes humanae dividuntur in intellectuales et morales. Virtutes *intellectuales* perficiunt intellectum in cognitione veri. Sunt numero quinque : *intellectus, scientia, sapientia, ars* et *prudentia.* Virtutes *morales* perficiunt voluntatem in prosecutione boni. Ad quatuor *reducuntur* et sunt : *prudentia,* quae secundum suam substantiam est *virtus intellectualis,* quatenus nempe sub ratione veri bonum honestum prosequitur ; secundum materiam autem est *virtus moralis,* dirigens actus humanos ad finem ultimum ; deinde *justitia, fortitudo* et *temperantia.* Ceterae omnes ad has quatuor referuntur (cfr. n. 390).

3° Ratione causae efficientis, virtutes sunt vel *infusae,* quae a Deo immediate in anima producuntur, ut fides, spes, caritas ; vel *acquisitae,* quae scilicet viribus naturae per actuum frequentationem comparantur, ut temperantia, etc.

Virtutes autem infusae aliae dicuntur *per se,* quae nempe a solo Deo haberi possunt ; aliae *per accidens,* quae, licet sint humano conatu parabiles, speciali tamen Dei dono quandoque in animam infunduntur. Sed hujusmodi virtus non differt specie ab acquisita *(Potman,* Brev. Theol., 2. 2, n. 20).

4° Ratione perfectionis, virtutes aliae sunt caritate formatae, aliae informes.

Virtus *caritate formata* illa est, quae cum caritate habituali conjungitur. Virtus dicitur *informis,* quando est in subjecto destituto caritate. Vera tamen est virtus, quamvis non perfecta, v. gr. fides, spes in peccatcribus.

5° Ratione gradus, virtutes sunt communes, vel heroicae. *Communis* dicitur virtus, quae operatur modo ordinario, seu communi. *Heroica,* quae operatur expedite, prompte, delectabiliter, et cum abnegatione sui ipsius, supra communem operandi modum, i. e. impellens ad actum convenientem superiori naturae *(S. Thom.,* 1.2,q. 54, a. 3, et 3, q. 7, a. 2, ad 2; *Hened. XIV,* de Beatif., 1. 3, c. 21, n. 10 et 11).

Praeter virtutes dantur in anima justa alii quidam habitus, qui vocantur DOW spiRiTi s sxnct i. Iku ‹ sunt habitus infusi, quibus humo bene disponitur ad inspirationem divinam prompte recipiendam et exsequendam (cf. n. 413).

.*Votamus* cum nonnullis auctoribus (v. g. *Merkelbach,* I, n. 579), dari virtutes quae sub aliquo tantum respectu reddunt hominem perfectum, ut *scientia, ars;* quare vocantur : virtutes *secundum quid,* dum aliae, v. g. *prudentia,* sunt virtutes *simpliciter dictae.*

Ilis de notione virtutis in genere praemissis, agemus: 1°de virtutum *proprietatibus ;* 2° de *distinctione specifica* virtutum ; 3° de virtutum *acquisitione* et earum *amissione.*

CAPUT 1

De proprietatibus virtutum.

S. *Thomas,* 1. 2, q. 55 seqq. ; 2. 2, q, 47 ; S. *Alphonsus,* in Oper. ascet. passim, imprimis Vera Sposa, Prat. d'amar G. C. ; *Lessius,* de Jure et Just. ; Patuzn, de Virt. mor., c. 1 ; *Schiffini,* de Virt. infusis, disp. I ; *Mazclla,* in eamd. mater. ; *Müller,* Theol. mor.» I, § 104

Virtutum proprietates, quas hic expendere juvat, sunt : *mediocritas* seu medium, *connexio* et *ordo ;* de quibus in duobus articulis.

Articulus I.

De mediocritate virtutum.

381. — Virtus dicitur *in medio,* seu in mediocritate, consistere, quatenus inter excessum et defectum est collocata. Hinc tritum illud : *In medio virtus ;* et : *Medium tenuere beati.*

Distinguendum est *medium rei,* quod nempe ex natura rei determinatum est, ac proinde unum est ac invariabile ; et *medium rationis,* quod ratio per prudentem aestimationem, attentis loci, temporis et personae circumstantiis, determinat.

382. — Principia. I. Virtutes theologicae non consistunt in medio, per se, et ex parte objecti. Ratio est, quia contra eas peccari nequit per excessum : siquidem nullus potest nimis Deo credere, nimis in Deum sperare, nimis Eum amare.

Per accidens autem, seu *ratione subjecti,* virtutes theologicae medium habent ; quia, licet homo non possit in Deum ferri quantum postulat objecti ratio, debet tamen ferri secundum mensuram suae conditionis. Sic, v. gr., sperare ita debemus, ut spes nostra inter praesumptionem et desperationem sit media *(S. Thom.,* 1. 2, q. 64, a. 4).

383. — 11. Omnes virtutes morales consistunt in medio1. Ratio' est, quia istae virtutes versantur circa bonum finitum et moderate prosequendum, de quo dicitur *(Sap.,* 11, 21) : *Omnia in mensura, et numero, et pondere disposuisti :* ideoque, sicut vitium est in hujus boni consectalione deficere, ita et excedere. Sic fortitudo est inter temeritatem et ignaviam, temperantia inter intemperantiam et insensibilitatem, etc. *(S. Thom.,* 1. c., a. 1).

1 Etiam virtutes *intellectuales* tenent melium rei ; res enim est mensura intellectus nostri. 1'nde excessus in his virtutibus est secundum atUrmationem falsam, per quam dicitur esse quod non st ; *defectus* autem accipitur secundum negationem falsatu, quae, quod est, esse negat. Vide *S. Thomam* (I. c., a. 3).

Aliter tamen medium tenet justitia, et aliter reliquae virtutes. Etenim :

1° **Justitia** debet attingere *medium rei,* id est aequalitatem *secundum rem,* ut scilicet tantum reddatur quantum debetur. Hinc medium justitiae idem est pro omnibus, nec variare potest : unde si debes 100, debes reddere 100 ; si 99 tantum reddas, laedis justitiam ; si 101 tribuas, erit actus liberalitatis (cfr. n. 398 et 404).

2° Ceterae virtutes morales tenent solum *medium rationis,* juxta aestimationem prudentiae omnia regulantis et mensurantis. Ratio est, quia versantur circa passiones, in quibus medium non potest eodem modo constitui pro omnibus, sed diversimode, pro qualitate personarum. Sic, v. gr., in temperantia, quod est medium seu rectum pro uno, erit parum vel nimium pro alio ; et sic de aliis virtutibus *(S. Thom.*. I. c., a. 2). Cfr. n. 391. ubi est sermo de medio rationis in virtute *prudentiae.*

Articulus II.

De connexione et ordine virtutum.

384. — I. Connexio *inter virtutes sic se habet :*

1° Virtutes *theologicae* ita connectuntur, ut caritas, in statu viae, fidem et spem supponat, non autem e converso.

Fides enim generat spem, et spes caritatem. Sed generans prius est generato, et potest esse sine eo. Ergo fides potest esse sine spe, et spes fidesque sine caritate.

2° Virtutes *morales infusae,* item *dona Spiritus Sancti,* inter se connectuntur *quatenus radicantur in caritate ;* nam sine caritate tales habitus nec acquiri, nec augeri, nec conservari possunt, ut infra videbitur (n. 417).

Non autem connectuntur necessario cum virtutibus acquisitis : quia sine his esse possunt, ut palet in parvulis baptizatis. Contra, virtutes acquisitae non stalim amittuntur, amissis infusis *(S. Thom.,* 1. 2, q. G5, a. 2).

3° Virtutes *morales acquisitae* (quae possunt esse sine fide, spe et caritate) non sunt necessario inter se connexae, si sint imperfectae ; secus, si sint perfectae. Vocantur autem virtutes *imperfectae* illae inchoationes virtutum moralium seu inclinationes sive ex indole sive ex consuetudine provenientes, quae disponunt ad hoc vel illud eligendum in certis adjunctis : non sunt proprie dictae ac verae virtutes (cfr. n. 379 ; *Merkelbach,* I, n. 604).

Halio *primi* est, quia virtus imperfecta est instar mobilis dispositionis, quae firmam facultatem vincendi impedimenta non tribuit : unde videmus multos, ex naturali complexione, vel etiam ex aliqua consuetudine, promptos esse ad opera misericordiae, qui tamen non sunt prompti ad opera castitatis. — Halio *secundi* est. quia virtus perfecta efficit, ut quis in omni circumstantia lubenter et sine mora proprios illius virtutis actus operetur ; at nullus est, qui vel una virtute destitutus, sic se ger.it. Hoc facile ❦ider potest, v. gr. in mulieri casta, sed avara vel meticulosa ; huic enim si ingens pecuniae summa offeratur, vel minae murtis intendantur, haud difficile patietur castitatis detrimentum *(S. Thom.,* 1. c., a. 1).

Virtutes intellectuales non sunt connexae omnes inter se aut cum virtutibus moralibus (excepta prudentia).

385. — Falsa tamen est opinio Stoicorum, qui negabant ullam esse virtutem, *nisi sit in summo (S. Thom.,* 1. 2, q. 66, a. 1).

Hinc : *a)* Eadem virtus, etiam perfecta, potest esse inaequalis, seu major et minor, secundum diversa tempora, in eodem homine, *b)* Potest esse inaequalis in diversis hominibus. Ita diversi Sancti de diversis vitut ibus praecipue laudantur, sicut Abraham de fide, Moyses de mansuetudine, Job de patientia ; imo de quolibet Confessore cantat Ecclesia : *Non est inventus similis illi, qui conservaret legem Excelsi,* eo quod quilibet habuit praerogativam alicujus virtutis (ib., a. 1, ad 21.

386. — II. Ordo virtutum duplex distinguitur : 1° perfectionis seu dignitatis, ratione *objecti ;* 2° generationis, seu acquisitionis, ratione *subjecti.*

1° Ordine perfectionis, primo loco veniunt *theologicae,* quibus mens humana Deo conjungitur ; deinde *dona,* quae perficiunt vires animae, relate ad Spiritum Sanctum moventem ad actus saepe etiam extraordinarios ; postea virtutes *intellectuales,* quae perficiunt rationem secundum se ; postremo virtutes *morales,* quae perficiunt voluntatem, vel appetitum sensitivum, in ordine ad rationem.

Similiter, inter virtutes *theologicas,* dignitate prima est caritas, secunda spes, tertia fides. Inter *dona* Spiritus Sancti, primum est sapientia, ultimum timor Dei. Inter virtutes *mere intellectuales,* primo loco venit sapientia, secundo intelligentia, tertio scientia et ars. Inter virtutes *morales,* prima est prudentia, secunda justitia (ad quam pertinet religio), tertia fortitudo, quarta temperantia.

Humilitas tamen, quae reddit hominem bene subjectum ordinationi rationis quoad omnia, dignitate praecedit alias virtutes morales, quae reddunt hominem huic ordini subjectum, quantum ad aliquam materiam specialem ; seu, venit immediate post justitiam legalem, quae hanc ordinationem, a prudentia factam in ipsa ratione, universaliter exsequitur *(S. Thom., 2.* 2, q. 123, a. 12 . q. 141, a. S ; q. 161, a. 5).

2° Ordine generationis, virtutes morales et intellectuales praecedunt, aut praecedere possunt, virtutes theologicas et dona Spiritus Sancti ; quia per hoc quod homo bene se habet circa rationem propriam,disponitur ad hoc quod se bene habeat in ordine ad Deum.

Item, in exercitio virtutum Christianarum, etsi habitus harum virtutum simul infundantur, secundum actus tamen, fides praecedit spem, et spes caritatem : per fidem enim apprehendit intellectus ea, quae mens sperat et amat ; et ex hoc ipso quod homo sperat de Deo, eo procedit ut amet eum (cfr. n. 1675, 4°). \ ide A. *Alph.,* VI, n. 442, obj. 3.

Imo, *dilectio proximi,* quoad actum, praecedit dilectionem Dei ; et eodem modo *humilitas* dicitur prior aliis virtutibus, in quantum scilicet removet praecipuum earum impedimentum, id est superbiam, cui Deus resistit ; et reddit hominem subditum et patulum ad suscipiendum influxum divinae gratiae (2. 2, q. 161, a. 5, ad 2).

CAPUT II

De distinctione specifica virtutum.

S. Thomas, 1.2. q. 57 seq. 60 seqq. : 2. 2. q. 47 scqq. ; *Tolelus,* 2. 2, q. 18, a. 6 : *Patuzzi,* de Virt. mor.. c. 3-9 ; *Mazzella,* de Virt., p. 17 ; *Lehmkuhl,* I. n. 843 ; *J. Herrmann,* Instil. Theol. dogm. II, 1381 : *Pesch,* de Virt. n. 34 : *Tanquerey,* Synopsis, ed. 3, p. 342 ; *Aertnys-Damen,* I. n. 280 sqq. ; *Müller-Seipel, I,* § 109, 121 sq. ; *Vermeersch,* Theol. mor. II, n. 155, 340, 707, 718 ; *Ollo Schilling,* I. n. 115 : *Merhelbach,* I. n. 630 sqq.

387. — « Cum virtus ordinetur ad bonum, ubi est *specialis ratio boni,* ait 5. *Thomas* (2. 2, q. 81, a. 4), ibi oportet esse *specialem virtutem.* » Ex hoc generali principio sequitur in primis, virtutes *theologicas* specie differre a *moralibus :* his enim homo prosequitur bonum honestum humanae naturae proportionatum, illis vero bonum divinum naturam hominis excedens. Hanc primam autem distinctionem sequuntur, tum in ordine *naturali,* tum in ordine *supernaturali,* multae aliae distinctiones, quae singillatim sunt expendendae.

Articulus 1.

De distinctione virtutum in ordine naturali.

388. — Definitio. Virtutes ordinis naturalis illae sunt, quae *actibus repetitis acquiruntur,* et *ad finem naturalem,* i. e. ad beatitudinem naturae proportionatam, *ordinantur.*

Aliae sunt intellectuales, aliae morales, ut supra diximus (n. 380, 2°). De *intellectualibus* nihil est addendum, si *prudentiam* excipias quae se refert etiam ad *virtutes morales.*

Virtutes *morales* dividuntur in *principales* seu *cardinales,* quibus nempe, tanquam cardinibus subnixa, tota humana vita vertitur : et in *adjunctas* seu *comites,* quae a cardinalibus profluunt, aut ad eas referuntur.

389. — Principia. I. Quatuor sunt virtutes cardinales, *nempe,* prudentia, justitia, fortitudo, temperantia. Haec doctrina nititur his S. Scripturae verbis : *Sobrietatem enim* (temperantiam) *et prudentiam docet* (sapientia), *et justitiam, et virtutem* (fortitudinem), *quibus utilius nihil est in vita hominibus (Sap.,* 8, 7).

Qualernarius autem hic numerus habetur tam ratione subjecti, quam ratione objecti (1. 2, q. 61, a. 2). Equidem :

1° Habetur ratione *subjecti :* quadruplex enim datur virtutis subjectum, nempe rationale per essentiam, quod prudentia perficit, et rationale per participationem : quod dividitur in tria, i. e. in voluntatem, quam ordinat justitia : in appetitum concupiscibilem, quem rectificat temperantia ; et in irascibilem, quem rite disponit fortitudo.

2° Habetur etiam ratione *objecti :* vel enim virtus habet pro objecto ipsam considerationem rationis, ut nempe mensuram et modum in omni operatione assignet, et haec est prudentia ; vel versatur circa operationes, quas rectas facit, et sic est justitia ; vel versatur circa passiones, quae impellunt ad aliquid rationi contrarium, ut eas reprimat, et sic habetur temperantia ; vel versatur circa passiones, quae retrahunt ab eo quod dictat ratio, ut illas contemnat, et sic obtinet fortitudo x.

390. — II. Ceterae virtutes morales ad quatuor cardinales reduci possunt. Ita communiter.

Reducuntur autem *triplici modo.* Aliae enim virtutem cardinalem adjuvant, ut illius actus evadat perfectus ; et hae dicuntur *partes intégrales* seu *integrantes :* quia sine ipsis virtus non potest esse integra, sicut domus sine fundamento, pariete et tecto, integra non esset. Aliae deinde virtuti cardinali tanquam species generi subjiciuntur, et ideo *partes subjectivae* ejusdem virtutis vocantur : quia genus de specie tanquam de subjecto praedicatur. Aliae demum virtuti cardinali subserviunt in aliquibus secundariis actibus vel materiis, et in his modum observant quem illa in principalibus ; ideoque *partes potentiales* nominantur, quasi non habentes totam potentiam principalis virtutis (2. 2, q. 48, a. i). — Hic tamen notare volumus, partes *intégrales* potius esse praerequisita quaedam ad perfectum actum virtutis principalis, non nominare autem *per se* virtutes.

Nunc de singulis virtutibus nobis est *in specie* agendum.

§ 1. De prudentia et virtutibus sub ea contentis.

391. — Notiones. Prudentia definitur ab .Angelico (2. 2, q. 47, a. 2) : *recta ratio agibiliuni.* Ab aliis : « Habitus intellectus practici, ad recte statuendum per actum imperii quid agendum sit, in quovis casu particulari 2. »

Hinc : *a)* Objectum *materiale* prudentiae sunt actiones humanae particulares. Objectum vero *formale* est medium rationis inter defectum et excessum, seu rectitudo practica tanquam forma cuilibet actioni imprimenda.

b) Prudentia, ratione subjecti, est *virtus intellectualis ;* residet enim in intellectu, ut decernat quid prosequi, a quo declinare debeamus. Sed ratione objecti, ut jam notavimus, est *moralis;* versatur enim circa mores, quos omnes dirigit, et quibus imperat, etsi eos non eliciat : unde est virtus essentialiter practica *(S. Thom.,* l. c., a. 5).

392. — Actus prudentiae. Tres sunt actus seu functiones prudentiae : 1° Prudentia *bene consultat,* i. e. diligenter et absque praecipitatione inquirit ac deliberat, quae media, quae circumstantiae sint necessariae, ut opus fiat honeste et virtuose. 2° Prudentia *recte judicat,* i. e. post diligentem deliberationem firmiter concludit

x Nota, virtutes cardinales *quatuor naturae vulneribus*^ nempe ignorantiae intellectus, malitiae voluntatis, Infirmitati appetitus irascibills, el ardori concupiscibilis perfecte mederi *(Schouppe,* Dogm., tr. 18, n. 297). — * *S. Bernardus* (in Cant., serin. 49, η. 5) : « Est discretio non tam virtus, quam quaedam moderatrix et auriga virtutum... Tolle hanc, el virtus vitium erit. »

ac pronuntiat quae media, inter quaesita et inventa, sint bona et convenientia. 3° Prudentia *efficaciter imperat,* movendo scii, virtutes morales ad exsecutionem eorum, quae diligenter deliberata et firmiter judicata sunt *(Bened. XIV,* de Beatif., l. 3, c. 24, n. 5).

Hi autem actus, ut debite fiant, debent cum sollicitudine ac *convenienti diligentia* exerceri ; quam si quis adhibuerit, et fecerit quod potuerit, licet speculative erret, judicium tamen erit prudens et non peccabit (cfr. n. 20). Vide *Billuart,* de Prud., Diss. 1, a. 2.

Inde sequentia quoque deducuntur : a) Prudentia in suis functionibus *pendet multum a virtutibus :* partim quia virtutes comprimunt passiones, quae rationem perturbant in consideratione honesti, et bonum delectabile ostentant ; partim quia subjectum ita disponunt, ut opus honestum se ipsi quam maxime congruum exhibeat, sicut sitienti potus, esurienti cibus. « Quisque enim judicat prout affectus est. » Et : « Qualis unusquisque est, talis finis videtur ei.»

b) Perfecta prudentia *non potest inesse nisi viris probis,* qui affectum in omni materia virtutis recte dispositum habent. Hi enim soli, in quovis negotio occurrente, recte judicare valent. Hominibus autem alicui vitio deditis prudentia solum imperfecta inesse potest ; prudentia nempe illa manca, qua tantummodo bene consultant et judicant ad aliquod particulare bonum, non vero ad finem totius vitae humanae ; vel qua, tametsi bene consultent et judicent quoad universum hunc finem, ea tamen quae consultant et judicant ad effectum minime perducunt (cfr. *Lessius,* de Prud., c. 1, n. 30-35).

393. — Partes prudentiae. Dantur partes *intégrales,* seu praerequisita ad perfectum actum prudentiae, partes *subjectivae* seu species prudentiae et partes *potentiates :* quae sunt virtutes adjunctae, ad actus quosdam secundarios eliciendos praeordinatae, vel totam potentiam virtutis principalis prudentiae non habentes (cfr. n. 390, ubi doctrina *I). Thomae* refertur). Itaque :

I. Partes *intégrales* seu *integrantes,* id est dotes perfectae prudentiae, sunt octo, scilicet :

1° *Memoria,* seu recordatio praeteritorum ; nam praeterita nos docent ; unde tritum illud : Experto crede Roberto. » 2° *Intelligentia,* i. e. plena cognitio status rei hic et nunc agendae, et principiorum moralnîm quae concurrere debent ad prudenter judicandum. 3° *Providentia,* quae, quasi procul videns, finem operis et futuros eventus considerat. 4° *Solertia,* i. e. subita et expedita inventio medii convenientis. 5° *Docilitas,* seu animi promptitudo ad aliena capessenda consilia. 6° *Ratio,* i. e. promptitudo quaedam ratiocinandi et unum ex alio colligendi. 7° *Circumspectio,* seu attentio ad omnes operis circumstantias, ne aliqua requisita desit. 8° *Cautio,* seu cura vitandi mala et impedimenta, quibus ab extrinseco opus virtutis posset vitiari, aut impediri *(S. Thorn.,* 2. 2, q. 48 et 49).

394. — II. Partes *subjectivae,* i. e. *species prudentiae,* duae numerantur, nimirum : 9

1° Prudentia *personalis,* seu monastica, per quam homo seipsum regit ; haec *sola* absolute et simpliciter dici potest prudentia. 2° Prudentia *guber-*

natrix, qua homo regit alios Haec multiplex est, nempe *domestica, civilis, pastoralis, militaris,* etc. (2. 2, q. 50). Non est. *simpliciter* prudentia, eo quod non semper illum, qui eam habet, reddit meliorem (2. 2, q. 47, a. 11, 12). Ex alia etiam parte nequit negari, non semel occurrisse rectos viros qui, licet perfecti in omni virtute, minus perfecte habuerunt *prudentiam gubernatricem* (vide *Prümmer,* I, n. 632).

395. — III. Partes *potentiates* prudentiae, i. e. *virtutes comites,* quibus utitur prudentia, tres numerantur :

1° *Eubulia,* quae est habitus recte consultandi, i. e. inveniendi bonum consilium in rebus ambiguis. 2° *Synesis,* seu habitus recte judicandi de consultatis. Per hunc homines dicuntur *bene sensati.* 3° *Gnome,* i. e. habitus recte judicandi, cum opus est, ex altioribus principiis, praeter communes agendorum regulas, juxta mentem tamen legislatoris. Actus, qui huic respondet in voluntate, vocatur *cpikeia (S. Thom.,* 2. 2, q. 51). Cfr. n. 173 et n. 403, 3°.

396. — Vitia prudentiae opposita. I. Prudentiae per defectum adversatur *imprudentia,* sub quo nomine communiter veniunt : 1° *Praecipitatio,* qua quis opus aliquod absque sufficienti deliberatione aggreditur. 2° *Inconsideralio,* qua sine debita attentione de mediis fertur judicium. 3° *Inconstantia mentis,* i. e. sententiae mutatio ob nullam aut levem causam. 4° *Negligentia,* seu omissio diligentiae requisitae ad urgendam exsecutionem rei deliberatae (2. 2, q. 53 et 54).

Quale peccatum, quaeres, *est imprudentia ? — Ilesp.* Imprudentia potest sumi tripliciter: 1° *negative,* pro sola carentia prudentiae; et sic potest esse sine peccato, uti patet in pueris ; 2° *privative,* pro carentia prudentiae debitae ; et hoc modo est peccatum generale, quod reperitur in omni culpa theologica ; 3° *contrarie,* quando spernuntur positive et repudiantur consilia prudentiae ; et hoc modo imprudentia est *speciale* peccatum, et quidem mortale, si sit gravis contemptus divinarum regularum ; secus erit veniale.

397. — II. Prudentiae per excessum opponuntur ea, quae habent similitudinem cum ipsa, videlicet :

1° *Prudentia carnis,* quae est diligens excogitatio mediorum ad implendos instinctus naturae corruptae, et hi respicere possunt bona exteriora, vel delectationes sensuum, vel propriam excellentiam. *Haec prudentia est per se mortalis,* juxta illud *(Rom.,* 8, 6) : *Prudentia carnis mors est.*

Non damnatur quidem moderata circa bona temporalia sollicitudo, sed ilia quae superflua est et inquietat animum ; quia importat diffidentiam in Dei providentiam, et est grave vel veniale peccatum, juxta materiae gravitatem (2. 2, q. 55, a. 1).

2° *Astutia* (seu calliditas, aut versutia), quae est notitia et usus pravorum mediorum ad fallendum, cum intentione assequendi intentum, sive bonum, sive malum.

l Plura de hac re invenies ap. S. *Thomam,* de Regim. Princlpum, *Bossuelium,* etc.

Proprie astutia in malo accipitur sensu, ut notat 5. *Thom.,* I. c., a. 3 ; et licet non necessario circa malum finem *in se* versetur, excogitat tamen *prava media* ad finem obtinendum. Ad eam pertinent quoque *dolus* qui fit principaliter per *verba,* et *fraus* quae magis per *facta* innotescit (cfr. *Prümmer,* I, n. 635).

§ 2. De justitia et virtutibus ei adnexis.

398. —Notiones. Justitia, *generalim, accepta,* designat complexionem omnium virtutum. Justum enim id dicitur, quod adaequat suam mensuram. Justitia autem, qua *virtus cardinalis,* definiri solet : « Constans ac perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi. » Sic definita comprehendit omnes virtutes morales, quae sunt ad alterum, i. e. ad Deum vel ad proximum *(S. Thom.,* 2. 2, q. 57).

Objectum *materiale* justitiae est res, vel actio, alteri quomodocumque debita. Objectum autem *formale* est ratio debiti, seu specialis honestas, quae relucet in reddendo unicuique suum *(Lessius,* de Just., l. 2, c. 1).

Ad veram perfectamque justitiam requiruntur tria, nempe : 1° ut omnino sit *ad alterum ;* nam, cum nomen justitiae aequalitatem importet, ex sua natura justitia habet quod sit ad alterum ; nihil enim est sibi aequale, sed alteri ; 2° ut versetur circa debitum *rigorosum,* i. e. circa debitum, ex cujus violatione non solum turpitudo moralis contrahitur, ut in omnibus illis, quae debentur ex titulo honestatis (puta gratitudinis), sed *stricta oritur restitutionis* seu reparationis *obligatio ;* 3° ut reddat *ad aequalitatem,* i. e. tantum, quantum debetur (2. 2, q. 58, a. 2).

Ex his conclude : Inter patrem et filium, maritum et uxorem, Creatorem et creaturam, non est justitia proprie ac simpliciter dicta, in his nempe quae debent, qua filius, qua pater, etc. ; quia filius, ut filius, non censetur diversus a patre, sed aliquid patris ; similiter uxor censetur una caro cum marito, etc. Secus, si tales personae *in aliquo contractu convenirent,* tanquam concives et partes distinctae ; tunc enim status personarum esset aliquid secundarium, et earum conventio solius justitiae debitum respiceret. Item, si filius patrem occideret, non solam pietatem violaret, sed etiam justitiam, quia pater, tanquam homo consideratus, habet jus ad vitam, sicut ceteri.

399. — Partes justitiae. Dantur intégrales, subjectivae et potentiates, de quibus singulis nunc dicemus.

I. Partes *intégrales* sunt : facere bonum, sub ratione *debiti ;* declinare a malo, sub ratione *injuriae.* I ndo 5. *Ambrosius* ait : « Justitia suum cuique tribuit, alienum non vindicat » (de Offic.; l. 1. c. 2'i, n. 115). Priori ratione agitur de *constituenda* justitiae aequalitate, posteriori vero de *conservanda* aequalitate jam constituta (vide S. *Thom.* 2. 2, q. 79, a. 1).

400. — II. Partes *subjectivae,* seu *species justitiae,* assignantur tres, nempe justitia *commutativa, dislributiva* et *legalis.*

Divisionis ratio est, quia triplex est respectus, sub quo justitia tribuit alteri quod suum est, scilicet respectus vel partis ad partem, vel totius ad partem, vel partis ad totum. Pro primo statuitur *justitia commutativa* per quam pars comparti, quod ejus est, reddit. Pro secundo ponitur *justitia distributionis,* per quam Superior communitatis bona communia dispensat, juxta merita singulorum. Pro tertio assignatur *justitia legalis,* per quam omnes et singuli tribuunt quod communitati debetur, ratione et vi legum. *Alph.,* 111,486).

1° Justitia commutativa est virtus inclinans hominem *privatum* ad reddendum alteri *privato* jus suum *strictum,* servata absoluta aequalitate rei reddendae ad rem acceptam (cfr. dicta n. 383). Potest tamen intercedere justitia commutativa inter privatum et communitatem, sed tantum ubi se habet communitas ad instar privati hominis.

Dicitur *commutativa,* quia fundatur praecipue in variis contractibus et in innumeris commutationibus, quae inter homines fieri solent. — Dicitur etiam *stricta* vel *rigorosa,* quia ipsi, et ipsi soli, tria illa insunt quae ad perfectam justitiam requiruntur ut n. 398 explicavimus. Huic autem opponuntur variae *injuriarum* species, de quibus in sex ultimis Decalogi praeceptis disseremus.

2° Justitia distributiva est virtus, quae inclinat *communitatem,* sive ejus principem tanquam ministrum, ut praemia, dignitates et honores necnon onera communia distribuat, *juxta meritorum facultatumve proportionem.*

Haec a commutativa *specifice differt,* quia habet objectum formale diversum, nempe debitum communitatis, qua talis, ad partes ; unde fit ut diversam aequalitatem statuat vel respiciat. Commutativa nimirum respicit aequalitatem *arithmeticam,* qualis est inter duas aequalitates, puta decem et decem. Distributiva vero spectat aequalitatem seu proportionem *geometricam,* quae consistit in proportione rei distribuendae cum dignitate ac merito vel facultate personae, cui distribuenda est, facta comparatione ad alios, quibus etiam jus competit in bonorum vel onerum distributione.* *Est justitia imperfecta,* quia non fundatur in jure stricto, sed in debito *convenientiae* (2. 2, q. 61, a. 2).

Justitiae distributivae opponitur *acceptio personarum,* de qua verba faciemus disserendo de officiis Episcopi, principis, judicis, etc. Si quid, jure stricto inter plures aequaliter dividendum, inaequaliter divideretur, v. gr. aerarium commune, fundatio publica, etc., etiam justitia commutativa violaretur.

3° Justitia legalis seu generalis, est virtus, quae inclinat *privatum,* vel principem, ad praestanda ea omnia quae *communitati* debentur, in ordine ad bonum commune. — Dicitur *legalis,* quia versatur circa omnia legibus statuta pro bono communi. — Dicitur *generalis,* quatenus omnium virtutum actus ad generalem reipublicae prosperitatem imperat et dirigit ; vocatur etiam : *socialis* (v. not. 1).

* Ita v. *a.* si Gaius habet meritum ut 2 et accipit praemium ut 4, exigit justitia distributiva, ut Titus meritum habens ut 4, accipiat praemium ut 8. Ita *Cathreiu* (Phil. mor. n. 190). — Justitia quae dicitur *socialis,* ad aequiorem distributionem temporalium bonorum obtinendam, videtur referri ad *legalem.* Cfr. EncycJ. *Quadrag. anno* Pii PP. XI.

Est tamen virtus specialis, quia habet speciale objectum, id est jus publicum, seu bonum totius, a parte, nempe a capite vel a membro, procurandum. *Est vera justitia,* quia inter communitatem et cives habetur vera aequalitas, dum alter alteri praestat id omne quod ei debet juxta leges. *Dejicit autem a ratione justitiae perfectae,* quia non est perfecte ad alterum, cum hic alter sil aliquid totius. *Est tamen ceteris justitiae speciebus nobilior,* cum bonum commune, quod respicit, praestet bono privato, et ita sit procurandum, aut saltem conservandum, ut ipsi bonum privatum semper postponatur.

Justitiae autem legali opponitur : *materialiter,* omnis transgressio legum ; *jormaliter,* et tanquam speciale peccatum, *contemptus legis,* vel boni communis, sive ex parte privatorum, quando ex proposito agunt contra illud, uti, v. gr., *internationalistae, socialistae ;* sive ex parte principis et aliorum praepositorum, quando bonum commune, quod periclitatur, negligent, vel illi privatum bonum anteponunt *(Lessius,* l. c., l. 2, c. 1, n. 11).

401. — Quaesitum. *Quid sit justitia vindication?* Justitia vindicative est virtus inclinans communitatis principem vel magistratum, ad reum juxta leges puniendum. *Objectum* hujus justitiae est punitio ex merito facienda ; *subjectum* est judex legitima auctoritate constitutus, ad quem solum pertinet vindictam de delictis sumere.

Haec justitia *primario pertinet ad legalem.* Saepe tamen et *ad justitiam comminativam* pertinet : tum quia judex ex oflicio et propter stipendium tenetur publicum bonum tueri ac servare ; tum quia delicta ita punire debet, ut etiam reparationem damni, quod illatum est privatis, exigat et procuret. Hinc non raro judices ob suam in puniendo negligentiam obligantur ad restitutionem, sive erga communitatem, sive erga privatos *(S. Thomas,* 2. 2, q. 62, a. 7).

402. — 111. Partes *potentiates,* seu *virtutes justitiae adnexae,* sunt illae, (piae altorum quidem respiciunt, sed a perfectae justitiae ratione aliquo modo deficiunt.

Novem hujusmodi virtutes, in *triplicem* classem distributae, generatim numerantur (2. 2, q. 80, a. unie.).

Prima classis complectitur illas virtutes, (piae a ratione justitiae ideo deficiunt, quia debitum, quod alteri reddunt, non possunt *ad aequalitatem* reddere. Hae virtutes sunt : religio, pietas et observantia. De his singulis, proprio suo loco, expresse agemus (n. 530, 687 seqq.).

Secunda classis complectitur illas virtutes, quae deficiunt a ratione justitiae, quia debitum, quod alteri reddunt, non exigitur quidem vi justitiae, sed solum ex *honestate virtutis ;* ita tamen exigitur, ut ejus omissio sit peccatum. Hujusmodi sunt : veracilas, gratitude et vindicatio.

l S Brrnanlu in P«. 90. semi l » ; S. Bonav., Pharetra, l. 3» c. 21, mulla habent de gratttudine et Ingratitudine.

a) Veracitas, scu *veritas,* inclinat ad semper dicendum verum. Ad hanc virtutem revocantur : fides seu *fidelitas* in promissis ; simplicitas, qua quis exterius talem se verbis et factis exhibet, qualis interius est.

b) Gratitudo inclinat ad compensandum receptum beneficium. Recompensatio autem fit : *affectu,* per benignam accepti beneficii agnitionem, seu aestimationem ; *effectu,* per opportunam gratiarum actionem et beneficii retributionem x.

c) Vindicatio, seu *severitas,* vim aut injuriam, et quidquid obfuturum est, defendendo aut ulciscendo, propulsat. Hujus virtutis objectum speciale est *vindicta* a legitimo judice requisita et sumenda, non animo nocendi, sed, vel studio repetendi honorem injuste ablatum, vel amore illius honestatis quae splendet in punitione malefactoris, cui per se debetur poena, sicut benefactori gratia (vide dicta n. 401 de justitia vindicative). Vindicationi affinis est *poenitentia,* de qua n. 1646 dicemus.

Tertia classis complectitur illas virtutes, quae respiciunt quoddam debitum conferens *ad majorem honestatem,* et cujus omissio per se nullum involvit peccatum. Hujus tertiae classis virtutes sunt liberalitas et affabilitas : quibus adnumerari potest aequitas, quamvis haec potius ad justitiam legalem referatur.

a) Liberalitas moderatur amorem pecuniae, ut eam in nostram et proximi utilitatem, Deique honorem, libenter et prompte elargiamur. Huc refertur *misericordia,* quatenus est virtus moralis, inclinans ad sublevandam miseriam alienam.

b) Affabilitas (ad quam referuntur amicitia, urbanitas et benevolentia) efHcit conversationem cum proximo gratam et decentem. Homo enim tenetur, ait *D. Thomas* (2. 2, q. 114, a. 2, ad 2), ex naturali debito honestatis, ut aliis delectabiliter convivat.

c) Aequitas (seu *cpikeia)* inclinat ad agendum contra verba legis, quando altior quaedam consideratio id postulat (vide n. 173 et 395).

403. — Vitia justitiae opposita. Praeter *injustitiam, formalem,* quae sive damnificando sive rapiendo bona hominis laedit, dantur multiplicia alia vitia quae partibus potentialibus justitiae adversantur, sive per excessum, sive per defectum.

a) Religioni opponuntur ea vitia, de quibus sermo erit in tribus prioribus Decalogi praeceptis.

b) Pietati opponuntur *impietas* ac *cosmopolitismus,* per defectum, et *nalionalismus* per excessum. (Cfr. *Müller,* 1. 2, § 34, 4 et vide quartum praeceptum). Alii sic distinguunt : pietas *per defectum* laeditur impietate et cosmopolitisme, per *excessum* nationalisme exaggerato seu falsi nominis (v.g. a *missionariis* qui magis gloriam patriae etc.,quam salutem animarum anhelant,etc.)

c) Observantiae adversantur *irreverentia* et *inobedientia* (vide quartum praeceptum). «oa-t

d) Vcracitati contraria sunt : *mendacium, simulatio* et *revelatio secreti* (vide praeceptum octavum).

e) Gratitudini opponuntur : *gratitudo indiscreta* (excessus), et *ingratitudo* (defectus).

f) Severitas non temperata degenerat in *crudelitatem* vel *nimiam lenitatem*

g) Liberalitati inimicae sunt *prodigalitas* per *excessum,* et *avaritia* per defectum. Confer etiam ea quae diximus n. 363.

h) Affabilitas media est inter *adulationem* quae est excessus, et *morositatem* seu *litigium* quae a virtute deficiunt.

§ 3. De fortitudine et virtutibus ei adnexis.

404. — Notiones. Fortitudo, *late sumpta,* est firmitas animi in operando bono. *Stride sumpta,* est virtus cardinalis confirmans hominis animum ad difficilia, in primis mortis pericula, debite aggredienda vel sustinenda *(S. Thom.,* 2. 2, q. 123-140). Cfr. *Lessium,* de Jur. et Just., l. 3.

Objectum *materiale* fortitudinis sunt pericula et labores ; *formale* vero est honestas, quam continet firma animi in arduis aggrediendis vel sustinendis constantia.

Duplex est actus fortitudinis : *aggredi* et *sustinere* cum animi firmitate. Sed hic ultimus est principalior, quia difficilius est timorem reprimere,quam audaciam moderari. Λ'. *Thom.,* 2. 2, q. 123, a. 6. Ad hunc secundum actum perlinet *martyrium,* de quo n. 1452.

405. — Partes fortitudinis. 1. Partes *subjectivae* seu *species fortitudinis* habentur nullae, quare haec virtus vocatur : *species specialissima.*

Ratio est, quia proprie virtus fortitudinis versatur circa materiam angustioribus limitibus contentam et omnino specificatam, nempe circa pericula mortis : quae pericula, tametsi sint alia aliis majora, in eodem tamen genere continentur *(S. Thomas,* 2. 2, q. 128, a. 1).

II. Partes *intégrales* fortitudinis eaedem numerantur ac *potentiates.* Etenim diversus est solummodo *respectus ipse sub quo considerantur.* nimirum: *potenttales* ad res minus arduas aggrediendas vel sustinendas se referunt, dum *integrantes* ad maxime arduas, in primis mortis pericula, spectant. Sunt autem *quatuor:* magnanimitas, magnificentia, patientia et perseverantia.

a) Magnanimitas est virtus ad opera magna et heroica in omni virtutum genere inclinans. Ad hanc virtutem pertinent *fiducia* seu *fidentia* et *securitas.* Discrimen inter securitatem et fiduciam in hoc est, quod securitas importat quamdam perfectam quietem animi a timore ; fiducia vero quoddam robur spei. De magnanimitate optime disserit *Goudin,* Philosoph., P. III, q. 6, a. 4.

b) Magnificentia est virtus inclinans ad magna opera (in primis ad ea quae ad cultum Dei pertinent) magnis sumptibus perficienda, juxta praescriptum rectae rationis. Differt autem a magnanimitate, quia ista intendit magna in omni materia, dum magnificentia respicit solum factibilia. 5. *Thomas,* 2. 2, q. 134, a. 2, ad 3.

c) Patientia est virtus firmans animum in tolerantia afflictionum. Per ipsam bonum rationis conservatur contra tristitiam, ne scilicet ratio afflictioni succumbat. Haec virtus est homini maxime *necessaria,* quia ipsi in hac mortali vita mala toleranda sunt numero et gravitate immensa, et quia passio tristitiae multum valet ad impediendum bonum rationis, juxta illud (2. *Cor.,* 7, L0I *Saeculi tristitia mortem operatur ;* et *(Eccli.,* 30, 25) : *Multos occidit*

tristitia, et non est utilitas in illa. Vide *Alph.,* Praxis amandi J. Ch., c. 5 et 17. Patientiae adjungitur *longanimitas,* quae est aequanima tolerantia afflictionis ortae ex boni sperati dilatione.

d) Perseverantia est virtus, qua homo firmiter persistit in opere bono, non obstantibus molestiis ac difficultatibus, quae ex actus diuturnitate proveniunt. Ei affinis est *constantia,* quae virtus tantam in bono tribuit immutabilitatem, ut homo aequam in omnibus mentem servet, invariabilisque perseveret contra quascumque insurgentes difficultates.

406. Vitia fortitudini opposita. 1° Fortitudini opponuntur *temeritas* (excessus), qua quis ardua contra rationis prudens dictamen aggreditur, et *ignavia* (defectus), quae refugit aggredi quod convenit ad malum repellendum. Opponuntur etiam *intimiditas* (excessus), quae non timet (piando oportet, et *timiditas* (defectus), quae inordinate expavescit.

2° Partibus *integrantibus* et *potentialibus* fortitudinis opponuntur :

a) Magnanimitati contrariae sunt : *praesumptio, ambitio* (excessus), et *pusillanimitas* (defectus).

b) Magnificentiae adversantur : *parvificentia* (defectus) et *profusio* (excessus).

c) Patientiae opponuntur *impatientia* (defectus) et *insensibilitas* (excessus).

d) Perseverantiae infensa est, tum *pertinacia* (excessus), tum *inconstantia* et *mollities* (defectus).

§ 4. De temperantia et virtutibus ei adnexis.

107. — Notiones. Temperantia, *late sumpta,* est illa moderatio animi, quae ad omnes vitae partes pertinet, estque omni virtuti communis. *Stricte sumpta,* est virtus cardinalis, quae juxta regulam rationis moderatur appetitum in iis quae maxime alliciunt, videlicet in delectationibus gustus et tactus (*S. Thom.,* 2. 2, q. 150-170). Cfr. *Lessium,* de Just., l. 4.

Objectum *materiale* temperantiae sunt *delectationes corporales,* illae nempe, quae ad conservationem sive individui sive speciei ordinantur, et percipiuntur ex cibis, potibus, rebusque venereis. Objectum *formale* est earumdem usus honestus, seu honestas moderationis quae in his adhibetur, qualis humanae naturae dignitati est consentanea.

Regula'ww mensura temperantiae, quam assignat ratio, sumitur secundum necessitatem praesentis vitae. Quod pulchre sic exprimit Ç. *Augustinus* (de Mor. Eccl. c. 21) : « Habet vir temperans in rebus hujus vitae regulam..., ut earum nihil diligat, nihil per se appetendum putet, sed ad vitae atque officiorum necessitatem, quantum satis est usurpet, utentis modestia, non amantis affectu. » Necessitatis tamen nomine intellige etiam utilitatem vel convenientiam, pro conditione personae, status, etc.

408. — Partes temperantiae. Dantur partes intégrales, subjectivae et potentiates.

I. Partes *integrates,* quae ad temperantiae perfectionem concurrunt, sunt verecundia et honestas.

Verecundia est timor seu fuga turpis actus, confusionisque ex illo provenientis. Non est proprie virtus, sed potius quaedam passio, bona tamen et laudabilis. *Honestas* est amor ac prosecutio decori. Sane honestas (honoris status) generatim non differt a virtute, nec a decoro seu pulchro morali ; attamen honestas ac pulchritudo peculiari titulo temperantiae tribuuntur, propterea quia hujus virtutis est, id quod est in homine turpissimum prorsus repellere.

II. Paries *subjectivae,* seu *species temperantiae,* sunt abstinentia et sobrietas circa delectationes gustus ; castitas et pudicitia, circa res venereas. N. *Thomas.* 2. 2, q. 143, a. unie ; 5. *Alph.,* λ'era Sposa, c. 8 ; *Lessius,* opusc. Ilygiasticon.

In *specie* de his occurret sermo n. 758, 764, 1217 seq.

III. Partes *potentiates* temperantiae sunt *virtutes secundariae,* quae hanc principalem virtutem in re faciliori imitantur. Unde cujuslibet inordinati motus moderatio est pars potentialis temperantiae.

Hujus modi virtutes *septem* praecipue numerantur, scilicet : continentia, mansuetudo, dementia, humilitas, modestia, studiositas et eutrapelia. De singulis autem plura dicemus.

a) Continentia est virtus, quae concupiscentiae motibus ad intemperantiam provocantibus resistit. Se continere idem est ac se tenere in seipso, secundum rationem *(S. Thom.,* 2. 2, q. 155, a. 1. ad 2). *Differt continentia* a temperantia, sicut imperfectum et inchoatum a perfecto et completo. Temperans concupiscentias ciborum, potuum ac Venereorum jam superavit ; continens autem easdem concupiscentias adhuc rebelles ita refraenat, ut pars animae superior non vincatur. Nonnunquam idem sonat ac *abstinentia* a Venereis.

b) Mansuetudo est virtus, quae moderatur iram juxta dictamen rectae rationis, ne scilicet homo irascatur nisi quando, et quantum, et quomodo oportet (vide *S. Alph.,* Pratica d'amar G. C., c. 6 et 12).

c) Clementia est virtus poenarum mitigatrix intra limites rectae rationis ; seu, est lenitas Superioris erga inferiorem, aliquid ex debita poena remittentis quantum permittit justitia, disciplinae bonum, delinquentis salus et publica aedificatio.

d) Humilitas definitur a *S. Bernardo* (de Grad. hum., c. 1, n. 2): « Virtus, qua homo verissima sui agnitione, sibi ipsi vilescit. « Et a 5. *Thoma* (2. 2, q. 161,a. i) : \ irlus temperans et refraenans animum, ne immoderate tendat in excelsa » ; sci. motum spei moderatur, ne *inordinate appetat propriam excellentiam.*

Duplex distingui solet : humilitas *judicii* seu *cognitionis,* qua cognoscimus nos nihil esse coram Deo ; et humilitas *affectus* seu *cordis,* qua mundi gloriam calcamus. Quocirca 5. *Thomas* (ib., a. 6) : Humilitas, inquit, essentialiter in appetitu consistit, secundum quod aliquis refraenat impetum animi sui. ne inordinati tendat in magna - d regulam habet in cognitione, ut scilicet

aliquis non se existimat supra id esse quod est ; et ulriusque principium et radix est reverentia, quam quis habet ad Deum » (vide *S. Alph.,* Vera Sposa c. 11). Humilitas placet summopere Deo ; est enim quaedam professio veritatis, quae maxime in ejus honorem cedit. Ipsa vero quam necessaria sit homini ad consequendam aeternam salutem, colligitur ex verbis Christi Domini dicentis *(Math.,* 18, 3) : *Nisi efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum coelorum.* Cfr. etiam ib., 11, 29. Unde *S. Augustinus* (Ep. ad Dioscorum) : « Prima virtus est, inquit, humilitas ; secunda, humilitas ; tertia, humilitas ; et quoties interrogares, hoc dicerem » (cfr. dicta n. 38G, 1°).

e) Modestia definitur : Virtus qua quis se continet intra modum et limites sibi congruos quantum ad motus internos et externos (2. 2, q. 1G0 el 168). Sola tamen moderatio exteriorum pertinet ad modestiam *stricte dictam.*

Duplex est : Modestia *motuum* quae motus corporis in verbis et actionibus juxta modum rationis componit ; Modestia *cultus* quae moderationem rationis adhibet in apparatu exteriori, seu in vestibus1, suppellectili, conviviis, juxta conditionem personae, temporis, loci etc. (vide 6'. *Thom.,* 1. c. q. 169). Haec virtus materiam quidem humilem habet, sed jure laudem magnam : nam exterior homo index est interioris, neque facile homo potest in exteriori habitu constanter secundum rectam rationis normam agere, nisi interius omnia bene ordinata habeat aliisque virtutibus instructus sit. E contrario autem, modestiae exercitium etiam multum juvat ad alias virtutes acquirendas, conservandas, augendas *(Lehmkuhl,* I, n. 87G).

f) Studiositas est virtus, (piae appetitum sciendi, et studium ipsum, secundum rectam rationem moderatur. Ofiicium hujus virtutis est : refraenare nimium appetitum cognoscendi ; incilare ad diligenter addiscendas res conditioni et capacitati cujusvis convenientes *(S. .Alph.,* H. Ap., VII, 52) ; referre studium et partam scientiam ad debitum finem, nempe ad propriam vel alienam utilitatem, et ad Dei gloriam (2. 2, q. 166).

g) Eutrapelia (modestia in ludicris) est virtus servans modum el decorum in dictis et factis ad animi recreationem institutis (2. 2, q. 167). « Volo tandem tibi parcas, ait 0\ *Augustinus* (de Musica, 1. 2, in fine) ; placet nam sapientem interdum remittere aciem rebus qgendis decenter intentam » (cfr. etiam .s'. *Alphonsum,* III, n. 178 ; ed. G., 1. p. 483).

409. —Mtia temperantiae opposita. Directe temperantiae opponuntur : *a)* per excessum, *insensibilitas* erga delectabilia, ita ut illis, etiam si oportet, uti renuat. De se hoc est veniale, sed pro aliquibus (v. gr. pro conjugibus) potest fieri mortale ; *b)* per derectum vero *intemperantia,* qua quis voluptatibus immoderate contra rationis regulas inhiat (2. 2, q. 124, a. 4).

Partibus subjectivis, speciebus temperantiae, multa vitia opponuntur, el quidem. : *abstinentiae, gula* (cfr. n. 364) ; *sobrietati, ebrietas* (cfr. n. 758) ; *castitati, luxuria* (cfr. n. 767) ; *pudicitiae, impudicitia* (cfr. n. 769).

Partibus potentialibus temperantiae plura vitia sive per defectum, sive per excessum adversantur, scilicet :

Mansuetudini opponuntur *iracundia* (defectus) et *nimia indulgentia* (excessus).

Vide quae n. 516 de ornatu mulierum dicemus.

Clementia medium tenet inter *crudelitatem* (defectus) et *lenitatem* (excessus).

Humilitati opponitur *inordinata sui abjectio* (excessus), v. gr. si pater infra filium se abjiciat, et *superbia* (defectus) de qua jam diximus n. 360.

Modestiae adversantur sive *aulicismus* et *luxus* (defectus), sive *rusticitas* et *apparatus convenientis neglectus* (excessus).

Studiositas media se tenet inter *curiositatem* (excessus) et *negligentiam studiorum* (defectus).

Eutrapelia denique aeque inimica est *morositatis* (defectus) ac *scurrilitatis* (excessus), de qua Apostolus ad *Ephesios,* 5, 4.

Articulus II.

De distinctione virtutum in ordine supernatural!.

410. — Habitus supernaturales, quos Deus animae *ad consecutionem finis supernaturalis* infundit, sunt : 1° virtutes theologicae ; 2° virtutes morales infusae ; quibus accedunt 3° dona Spiritus Sancti, quae sunt a virtutibus specifice distincta. De singulis his habitibus dicemus.

411. — I. Virtutes *theologicae* convenienter tres assignantur : fides, spes, caritas. Virtutes enim theologicae ordinant hominem ad beatitudinem supernaturalem, sicut per naturalem inclinationem ordinatur homo in finem sibi connaturalem. Naturalis autem inclinatio in finem exercetur, *quoad intellectum,* per prima principia et ratiocinia lumine rationis cognita : his superadduntur principia supernaturalia, credibilia, de quibus est *fides.* Naturalis inclinatio exercetur praeterea *per rectam voluntatem,* quae in bonum rationis tendit : hanc rectam voluntatem adjuvat et perficit *spes,* qua bonum supernaturale possibile appetitur, adjuvat etiam et perficit *caritas,* quae voluntatem ad hoc impellit, ut cum line ultimo uniatur et in ipsum transformetur. Cfr. 5. *Thom.* 1. 2, q. 62, a. 3 ; *Bouquill.,* de Virt. theol.

De singulis virtutibus theologicis luse disseremus in *Parte Secunda* (n. 420 seqq.).

412. — II. Praeter virtutes theologicas dantur *virtutes morales a Deo per se nobis infusae,* quae christianae vulgo dicuntur. Est sententia communis cum 5. *Thoma* [1] contra Scotum. Probatur ex S. Scriptura *(Sap.,* 8, 7) ubi dicitur : *Sobrietatem enim et prudentiam docet* (divina Sapientia), *et justitiam, et virtutem,* etc. ; atqui idem est. Deum docere et infundere aliquid; non enim Deus docet ut

[1] Cfr I, 2, q. 62, a. 1 , q. 63, a. 2. ad 2 q. 65, a. 3 ; *Hipalda,* de Ente supern., t. 2, l. 6, di'P. (ed. Paris, 1871) ; Scaramrfh', Direlt. mistic., tr. t, c. 5 ; et Dogmaticos.

homo, solum proponendo objecta, sed infundendo lumen. Suffragatur ratio : nam virt utes theologicae ordinant nos in finem supernaturalem secundum quamdam inchoationem tantum, i. e. quoad ipsum Deum immediate, non autem quoad creaturas : et ideo oportet ut per alias virtutes infusas perficiatur anima circa alias res, in ordine tamen ad Deum.

a) Virtutes morales infusae *ab acquisitis differunt,* non materia sed specie. Non differunt quidem *materia,* quia fere eosdem actus habent, unde el idem nomen generatim retinent (etsi aliquae' addi possint); sed omnino *differunt specie,* i. e. quoad objectum formale seu modum operandi. Objectum formale virtutum acquisitarum est naturalis honestas, quae hominem decet quatenus est homo et civis societatis humanae ; at objectum formale infusarum est honestas sublimior seu supernaturalis quae nos decet quatenus sumus Christiani, id est imitatores Christi, cives Sanctorum et domestici Dei. Ita, v. gr., temperantia acquisita ideo statuitur in cibo et potu, ut corpus bene valeat el rationis actus non impediatur: at juxta regulam evangelicae legis requiritur temperantia, ut homo castiget corpus suum, et in servitutem redigat ne obsit vitae spiritus. Et sic de aliis2. Quibus adde abnegationem sui ipsius, amorem paupertatis et similes virtutes, quae lumine tantum fidei cognoscuntur atque reguntur.

b) Differunt insuper *facilitate operandi;* nam virtutes *infusae* ex se quidem dant postestatem (et probabiliter etiam facilitatem quamdam) superna!uraliter operandi ; attamen non auferunt perse impedimentum, quod provenit ex concupiscentia, aut ex mala consuetudine ; unde « neque mirum cuiquam videri debet (ait Catechismus Romanus, de Baptism., n. 52), si, cum tanta virtutum copia instructi et ornati simus, tamen non sine magna difficultate et labore pias honestasque actiones inchoamus, vel certe absolvimus. » Virtutes autem *acquisitae,* quae repetitis actibus comparantur, tollunt simul vel minuunt impedimentum ; non enim sine pugna nec nisi actibus concupiscentiae contrariis exercentur. Ergo virtus infusa tribuit ipsam facultatem efficiendi actus supernaturales, cum quadam facilitate intrinseca vix perceptibili ; virtus autem acquisita non dat facultatem, quae jam habetur, sed praebet facilitatem, sive intrinsecam sive extrinsecam, ponendi actus bonos in ordine naturali. Vide *Mazzella,* de Virt. infus., n. 58 seqq.

De aliis modis quibus virtutes morales infusae differunt ab acquisitis, etiam capite sequenti dicemus, n. 414 sqq.

413. — III. Insunt praeterea omnibus justificatis *septem dona Spiritus Sancti,* seu habitus supernaturales specifice a virtutibus distincti. Sunt haec autem, juxta Isaiam prophetam (11, 2 et 3), donum *sapientiae, intellectus, consilii, fortitudinis, scientiae, pietatis* et *timoris Domini*3. — His donis adjunguntur opera quaedam excellentiora,quae vocantur: *beatitudines* et *fructus Spiritus Sancti.*

1 Sicut virtutes morales acquisitae possunt omnes reduci ad *quatuor* principale-, i. e. *cardinales,* ita etiam virtutes morales infusae, licet multae, ad quatuor reducuntur*canlinnlm,* — 2 Cfr D. T/iom., I, 2, Q. 63, a. \ ; 3. 1). 33, q. 1, a. 2, quaesliunc. 4, ad 2; *Uened XI* de Bcatff·, 1. 3, c. 24. n. 1 ct 7. — · Textus Isalae, ubi propheta loquitur de *Christo Redemptor* exemplari justorum omnium, quibus ab initio Ecclesiae a SS. Patribus et a Hturgia applicata fuerunt eadem verba, hic est : « Et requiescet super eum spiritus Domini : spiritus sapientiae el intellectus, .spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae el pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini. ·

1° De donis Spiritus Sancti. Disseremus tum *in genere* de notione, definitione, natura donorum Spiritus S. ; tum *in specie* de unoquoque donorum.

a) In genere quoad theologicam *notionem* donorumSpiritusS., praemittendum est cum *D. Thoma* (1.2, q. 68, a. 1 in corp.), *dupler* in homine considerari principium movens ad operationes, unum *interius* quod est ipsa ratio sive sola sive illustrata per fidem : ad hanc motionem suscipiendam et exsequendam presto esse illios habitus naturales vel infusos,quos *virtutes naturales et supernatumles* diximus vocari; alterum autem *exterius* quod est Deus, cui tanquam altiori moventi etiam quodammodo proportionatum esse debet id quod movetur (sci. homo): hoc vero fieri per *perfectiones aliquas altiores* quae hominis potentiis inesse debent et secundum quas ipse ad hoc quod divinitus moveatur, *dispositus* habebitur. _Vl tiores istae perfectiones praecise sunt *dona Spiritus S.,* et hoc nomine vocantur, ait idem *Angelicus* (1. c.), non solum quia infundnntur a Deo, sed quia secundum ea homo disponitur, ul efficiatur *prompte mobilis* ab inspiratione divina.

!laque definiri possunt dona Spiritus Sancti: habitus supernaturales quibus a Deo disponitur homo ad recipiendam et exsequendam motionem seu impulsum Spiritus S., in ipso agentis tanquam Motoris Proprii. — Hac enim ratione impellitur quoque homo ad operandum : *per specialem instinctum* seu impulsum et motionem *Spiritus Sancti,* habitantis in ipso ; siquidem *omnibus justis haec dona conceduntur,* cum connexa sint charitati (cfr. 5. *Paulum,* ad Rom. VIII, 14). Porro plures auctores restringere videntur dona Sp. S. ad actus virtutis *extraordinariae atque heroicae* ›. Sed ex definitione id non elucescit, licet reapse saepius inserviant Dona operibus excellentioribus atque extraordinariis exercendis et quodammodo jure merito possint haberi *tanquam perfectiones et complementa virtutum,* ut ex sequentibus magis adhuc patebit (cfr. etiam *Lahitton,* Theol. dogm. theses, III, p. 339 sqq.).

Quoad naturam donorum Spiritus S., sententia communior cum D. *Thoma* (1.2, q. 68, a. 1) tenet, *realem esse distinctionem* inter Dona et virtutes infusas, licet insimul et gratia et virtutes et Dona in sacro baptismo sacraque confirmatione animis fidelium vel infundantur vel peculiari modo augeantur2. Sunt etiam Dona omni justo *necessaria ad salutem,* eo quod ratio, cum sit nonnisi *imperfecte* informata per virtutes infusas, non semper omnibus in adjunctis judicare valet, quid juxta regulam prudentiae sit faciendum ; quare tunc requiritur instinctus el motio propria Spiritus S., tum ad supplendum defectum virtutum infusarum, tum etiam ad adjuvandum virtutes in actibus earum. Dona igitur excedunt, juxta *Thomam* (1.2, q. 68, a. 2 ad 1, etc.), communem perfectionem virtutum, non quantum ad genus operum, sed quantum *ad modum operandi,* secundum quod movetur homo ab altiori principio (v. g. virgo S. Apollonia cum se praecipitavit in rogum, etc.); el sic dicendum est, Dona actus humanos perficere *ultra humanum modum.* Omnibus donis Spiritus S. potiores a *D Thoma* declarantur virtutes *theologicae* (1. 2, q. 68, a. 8); ipsae enim ea regulant mentemque humanam *uniunt cum Deo movente,* dum Dona mentem perficiunt ad hoc ut Deo sit bene mobilis: porro *Deo unire* potius habetur quam perficere ad reddendam mentem bene mobilem instinctui divino. *Ceteris autem virtutibus* praeferuntur dona Spiritus Sancti, ut patet.

b) In specie constat, qualuor e donis Sp. S. esse in *intellectu :*

I *Sapientia.* scilicet habitu- vi cujus recte ac sapide e.x speciali Sp. S.

' Scribunt v. -- Vacuer. (Dona) sunt actuales motiones ad extraordinarias actiones», el *Haberi:* Disponunt ad actus excellentes et heroicos , etc. Vide *Herrmann,* II. n. 1424.

Dona jam conferuntur in baptismo (cfr. n. ⟨15 et t iaO) et speciali ratione peculiarique Ululo aucentur in confirmatione.

motione judicamus de rebus divinis, et secundum divinas rationes de omnibus rebus humanis.

II. *Intellectus* cujus vi ducimur ad fidei veritates penetrandas, quasi experimentaliter, movente Spiritu Sancto.

III. *Consilium,* vi cujus resolvimus sub ductu speciali Sp. S. quid pro casibus peculiaribus etiam difficilioribus atque inopinatis sit agendum aut vitandum in vita spirituali.

IV. *Scientia,* qua ex speciali motione Sp. S. recte de rebus creatis cognitionem habemus, quatenus ad Deum conducunt vel ab Eo avertunt.

Tria cetera dona Spiritus S. sunt in *appetitu,* nempe :

V. *Fortitudo,* vi cujus parati sumus ex instinctu speciali Sp. S. quaecumque opera ardua pro Dei gloria aggredi advorsaque pericula spernere.

VI. *Pietas,* cujus vi ex divino impulsu colimus cum reverenti amore Deum tanquam Patrem, hominesque tanquam filios Ejus respicimus et complectimur.

VII. *Timor,* quo speciali ex motione Sp. S. aversamur offensionem Dei ut Patris, maxime quidem iis in delectationibus ad quas sumus magis proni.

Notant auctores (cfr. v. g. *Müller-Seipel,* **I,**§ 121, n. 6) in S. Scripturis commemorari *gratias gratis datas* (v. *S. Paul.* I, Cor. XII. 8-10) inter « dona », quae tamen omnino *differunt a donis Sp. S. ;* sunt enim *per se* ct *proxime* concessae ad aliorum utilitatem, nec sunt habitus, sed magis *rationem officie* prae se ferunt.

2° Bcatitudines non sunt habitus animi, sed *excellentes aliqui actus* qui etiam a *donis Sp. S.* proficiscuntur et modo speciali *beatitudinem* tam coelestem quam aliquam in terris inchoatam (propter firmam spem) merentur. Sunt e SS. Patribus [1] qui beatitudines etiam attribuunt *virtutibus.* Dantur 8 beatitudines, juxta Λ'. *Matth.,* ex sermone Jesu Christi in monte (v, 3-10), nempe : Beati 1° *pauperes* spiritu ; 2° *mites;* 3° qui *lugent ;* i° qui *esuriunt* et *sitiunt justitiam ;* 5° *misericordes ;* 6° *mundi* corde ; 7° *pacifici;* 8° qui *persecutionem patiuntur propter justitiam.* Septem priores respondent *donis Sp. S.* [2] ; *octava* autem ad omnes praecedentes tanquam earum confirmatio ac *manifestatio* refertur, ut ait S. *Thomas* (1. 2, q. 09, a. 3 ad 5).

3° Fructus Spiritus Sancti sunt *actus virtutum* qui perficiuntur *sub inspiratione Sp. S.,* ita ut generent etiam modo peculiari *spiritualem aliquam delectationem.* Opponuntur operibus carnis, quatenus ista terrenam prosequantur delectationem. Enumerantur duodecim *praecipui* : « Caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas » *(S. Paul,* ad Gal. v, 22 sq. — 5'. *Thom.* I. 2, q. 70, a. 3).

CAPUT III.

De virtutum acquisitione et amissione.

S. *Alphonsus,* Vera Sposa, I, c. IV ; *Contenson,* Theol. mentis c! cord. (ed. Vivès, II. p. 453 seq.) ; *Alvarez de Paz,* II vol., de Adept, virt., I. 3, p. 593 ; *Dosda,* Union avec Dieu ; I vol., p. 005 ;*Müller-Seipel,* I, § 113, 11R, 120 ; *Prümmcr,* I, n. 4'H sq., 469, 471. 476 sq.

Homo, cum sit ens mutabile, tam deficere, quam proficere potest, imo *nunquam in eodem statu permanet {Job.,* 14, 2). Hinc fit, ut vir-

[1] V. g. S. *Ambrosius* (cfr. *Müller-Seipel,* I. § 122). — [2] Scilicet prima congruit *timori;* secunda, *pietati;* tertia, *scientiae;* quarta, *fortitudini;* quinta, *concilio ;* sexta, *intellectui;* scptiina. *sapientiae.*

tutes in hac vita possint *acquiri* vel non acquiri, *augeri* vel minui, *amitti* vel conservari.

§ 1. De acquisitione virtutum *(et augmento).*

Alius est modus acquirendi virtutes *naturales,* alius virtutes *supernalurales.* Quare duo stabiliemus principia :

414. — Principia. I. Virtutes ordinis naturalis acquiruntur per actuum frequentiam. Etenim, in quolibet homine sunt quaedam semina virtutum (nempe principia legis naturalis in intellectu, et inclinatio ad bonum honestum in voluntate), vi quorum homo multos actus honestos exercere valet. Ex actibus autem hujusmodi repetitis comparatur habitus virtutis, in quantum scilicet a ratione derivatur in voluntatem et in appetitum sensitivum *habitualis quaedam impressio,* inclinans et facilitans eorumdem actuum iterationem Sicut videre est in manu, quae, quia scribit ut mota ab intellectu et voluntate, arte dirigente, ideo susceptiva est cujusdam impressionis ab illis principiis eam moventibus derivatae, qua fit habilior ad scribendum *(S. Thom.* 1. 2, q. 51, a. 2).

Advertatur vero talem esse legem naturae, ut *sola actuum frequentia* et cura assidua virtus moralis acquiratur ; ad differentiam scientiae, quae ex uno actu, per se, gigni potest. Ratio est, quia vis intellectiva ad unum determinatur id est ad veritatem, statim ac ista demonstratur ; dum vis appetitiva, utpote libera, se habet ad varia, nec tendit in bonum determinatum, nisi secundum quod in illud a ratione movetur. — Ubi autem ratio vim appetitivam in aliquid unum inclinat, inde generatur in appetitu quaedam dispositio stabilis, ita ut qui prius extrinsece solum et cum difficultate flectebatur ad bonum ordinate prosequendum, nova illa dispositione contracta, facile, jucunde forliterque in illud propendeat. Et hoc est signum habitus generati. 5. *Thom.,* Quodl.de Virt., q. 1, a. 9, ad 11 ; *Goudin,* Philosoph., P. III, q. 5.

415. — II. Virtutes supernaturales ct dona Spiritus Sancti producuntur in nobis cum gratia sanctificante, per infusionem divinam. Causa enim debet esse effectui proportionata : virtus ergo divina divino actu, v. gr. in receptione alicujus sacramenti, causatur 2. Est nempe virtus, *quam Deus in nobis operatur,* i. e. sino nobis efficientibus, etsi non sine nobis adultis consentientibus. *S. Thom.,* 1. 2, q. 55, a. 4, ad 6 ; q. 63, a. 3 ; q. 68, a. 4.

Diximus *cum gratia sanctificante :* id certum est ex Trid., Sess. 6, c. 7 quoad virtutes theologicas ; sed eadem est ratio pro donis et aliis virtutibus infusis.

Scholion. *Augmentum virtutum* fit eadem causa, ac earum acquisitio vel

• Ratio, mc D. *Thomas* (Quodl.dUp *le \ irt. q. · ad 3), est radix ct cau^a omnium virtutum, t— · Sola haec opinio nostris temporibus admittitur. Cfr. *BUM,* de Virt. inf., p. 120 ; PoMe. Lehrb der Down. (1912) II. p. 578 ; Ami *du CI.,* 191? p, ojq . *Lahitton* III. p. 3S0 ^qq.

productio. Hinc, *per quotidianum exercitium* bonorum operum crescunt virtutes acquisitae, quatenus earum actus expeditius et intensius exercentur ; *indirecte* augentur virtutes infusae, quia in subjecto melius disposito minorem obicem ponenti et magis merenti, Deus infundit majorem gratiam. Quoties autem justi, sive suscipiendo sacramenta, sive *ponendo opera supernaiuralia* in accepta justitia crescunt, toties in eis virtutes infusae recipiunt intrinsecum augmentum *(Mazella,* de Virt. infus., n. 150). Diximus : *ponendo opera supernaturalia,* opera scilicet in se honesta quae a motivo supernatural! (fidei, spei, etc.) procedunt, et quae ad Deum per intentionem saltem virtualem referuntur. Haec tria enim, uti docet *S. Alphonsus* cum Suaresio et Silvio, sufficiunt ad augmentum meriti, et consequenter ad augmentum gratiae et virtutum infusarum b

§ 2. De virtutum diminutione et amissione.

Alio modo minuuntur et amittuntur virtutes *acquisitae ;* alio modo virtutes *infusae.* Inde sequentia statuere possumus :

416. — Principia. I. Virtutes acquisitae minuuntur et amittuntur directe per iterationem actuum contrariorum, et indirecte per cessationem proprii actus. Paulatim *actibus contrariis* generatur *habitus vitiosus,* quo plene efformato, excluditur habitus acquisitae virtutis.

Sic, v. gr., Horas recitare indevote, facit ad diminutionem, et tandem ad totalem corruptionem habitus devotionis, pariterque ad generationem habitus contrarii, scilicet indevotionis. — Non sufficit tamen unus actus, etsi intensus, ad tollendam virtutem acquisitam ; vitium enim, et ipsum solum, excludit virtutem moralem, sicut peccatum excludit actum virtutis ; at ordinarie loquendo, vitium non generatur uno actu vitioso, sed pluribus (cfr. n. 316).

Subjunximus : *indirecte per cessationem proprii actus,* quia cum aliquis non utitur habitu virtutis, necesse est ut proveniant multae passiones et operationes praeter modum virtutis, ex inclinatione appetitus sensitivi et aliorum quae exterius movent. 5. *Thomas,* 1. 2, q. 53, a. 2.

117. — II. Virtutes infusae non mimiuutur directe et intrinsece, quia indivisibiles sunt sicut gratia, sed minuuntur indirecte, seu dispositive, tum per cessationem actus proprii, tum per actus contrarios venialiter peccaminosos. Ratio est, quia, fervore cari-

l VideTrid. Cone., Sess. G, c. 10 ; S. Doctorls Optra dogm. in 'Irid., Sess. G, Prooem. n. 8 (ed. Waiter, I, p. 514) ; *Suarez,* de div. Grat., 1. 12. c. 10, n. 15 seqq. ; *Silvius,* in D. Thom.. 1. 2* q. 114, a. 4, q. 2, Conci. 2. Cfr. quae n. 308 diximus, ubi etiam alterius sententiae mentio facta est. Alia quoque est *Quaestio,* de qua nonnulli fuse disputant (cfr. cl. *Merhelbach,* I, n. 640 sq.), circa *tempus* nempe quo datur propter bona hominis opera augmentum charitatis et earum virtutum quae vocantur infusae. Alii enim censent, hoc augmentum slatnn obtineri etiam post actus minus intensos *(Vasquez, be Lugo,* etc.) ; alii autem dicunt, Id tantum obtineri, si *proporlionata seu debita dispositio adsit* (actus saltem aeque intensi). — *Prummer* (I, n. 475) fatetur, has disputationes « fere nullius utilitatis · esse.

tatis et virtutum infusarum decrescente, diminuuntur ex parte Dei auxilia gratiae ; et ex altera parte, habitus vitiosi pedetentim efformantur ; qua duplici ratione homo disponitur ad mortale, quo gratia et virtutes infusae amittuntur, ut n. 344 notavimus.

Amittuntur autem hujusmodi virtutes :

1° *Directe* per actus graviter contrarios ; sic, v. gr., per infidelitatem amittitur fides ; per desperationem, spes ; per quodlibet peccatum mortale, caritas, etc. ; 2° *indirecte* per amissionem alterius virtutis, quae illarum fundamentum et principium est *(S. Thom.,* 2. 2, q. 24, a. 10). Sic, v. gr., amissa fide per infidelitatem, amittitur quoque spes ; amissa caritate, amittuntur omnes virtutes infusae, quae in caritate radicantur. Hinc, peccans mortaliter, v. gr. contra castitatem omnes virtutes morales infusas et omnia dona Spiritus Sancti amittit. Remanent tamen in tali peccatore, fides et spes, nec non virtutes morales acquisitae, quae vitiis oppositis non excluduntur ; sed dicuntur *informes,* ut supra notavimus (n. 380, 4°). Cum autem superinfunditur gratia, denuo formantur ob caritatem adjunctam, et Deo acceptabiles fiunt.

Quaesitum. *Utrum virtutes maneant post hanc vitam ?* Oportet distinguere inter statum Beatorum in coelo,animarum in purgatorio et damnatorum in inferno. Itaque :

1° In *Beatis* illae manent virtutes, quae nullam important imperfectionem statui eorum repugnantem. Unde, manent caritas et dona Spiritus Sancti ; item, virtutes intellectuales et morales quoad formale, i. e. quoad omne, quod in eis rationis est. Sed evacuantur *fides* et *spes.* Spes totaliter tollitur in patria, etiam genere, quod est tendentia in bonum absens et futurum. Fides totaliter tollitur numero et specie, non tamen genere, quod est cognitio veritatis (1. 2, q. G7, a. 5).

2° In *animabus Purgatorii* manent fides, spes, caritas, dona Spiritus Sancti et virtutes intellectuales ; item virtutes morales, quoad aliquos et multo plures actus quam in Beatis, v. gr. fortitudo, quoad actum patientiae (ib., a. 1).

3° In *damnatis* nulla manet virtus : sola remanet inclinatio naturae in bonum, quae vehementem et perpetuum remorsum conscientiae generat.

THEOLOGIA MORALIS SPECIALIS

PARS SECUNDA

DE PRAECEPTIS DECALOGI ET ECCLESIAE

Prologus.

418. — In hac secunda parte qua, ut monuimus, theologiam specialem aggredimur, tractandum venit de exercitio virtutum, seu de actibus quibus debitus ordo servatur atque homo finem suum, i. e. vitam aeternam, assequitur. Quae vero hunc in finem agenda vel vitanda sunt, in Decalogo continentur, juxta illud Domini *(Matth.,* 19, 17) : *Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata.*

Jamvero alia explicite in Decalogo habentur, quae sc. *singulis praeceptis* enuntiantur ; alia implicite et quidem dupliciter : sunt enim vel ut *praeambula ad. Decalogum,* nempe praecepta virtutum theologicarum : fidei, spei et caritatis ; vel sunt ejusdem veluti *consectaria,* qualia sunt positivae leges Ecclesiae quaedam hominum officia strictius definientes, et poenas diversas stabilientes.

Tres igitur erunt sectiones hujus secundae partis :

SECTIO I. — De Praeceptis Virtutum theologicarum.
— II. — De Singulis praeceptis Decalogi.
— III. — De Praeceptis et poenis ecclesiasticis.

SECTIO PRIMA

DE PRAECEPTIS VIRTUTUM THEOLOGICARUM

PROOEMIUM

419. — « Praeanibula ad legem, inquit *D. Thomas* (2. 2, q. 22, a. 1) sunt illa, quibus non exsistentibus, lex locum habere non potest. Hujusmodi autem sunt praecepta de actu fidei et de actu spei. » Per actum /idei, mens hominis inclinatur, ut recognoscat auctorem legis talem, cui se subdere debeat ; per *spem* vero praemii, homo inducitur ad observantiam praeceptorum. *Caritas* autem est ipse finis legis, juxta illud (1. *Tim.,* 1, 5) : *Finis praecepti est caritas de corde puro, el conscientia bona et fide non ficta.* Etenim ad observandam totam legem movet caritas, ut legitur (1. *Joann.,* 5, 3) : *Haec est enim caritas Dei, ut mandata ejus custodiamus;* et universa praecepta ad dilectionem Dei ac proximi collineant, juxta illud *D. Augustini :* « Quidquid Dei lege prohibemur, et quidquid jubemur facere, ad hoc prohibemur et jubemur, ut duo ista compleamus » (tr. 87, vers. fin.).

Tres illae praeambulac virtutes dicuntur *theologicae,* quia ipsum Deum pro objecto habent, et eas commemorat Apostolus, scribens ad *Corinthios* (13, 13) : *Nunc autem manent jidcs, spes, caritas.* Per iidem cognoscimus Deum, qui seipsum nobis ut finem assequendum revelavit ac proposuit ; per spem in Eum erigimur, ita ut beatificam ejus possessionem cum fiducia exspectemus ; per caritatem denique Ei adhaeremus, diligendo Eum propter seipsum, et propter Eum proximos nostros. Itaque in sequentibus tres tractatus nobis occurrent :

Tractatus I. — *De Fide.*

— II. — *De Spe.*

— III. — *De Caritate erga Deum el proximum*

TRACTATUS I

De fide theologica

De tribus in hoc tractatu agemus : 1° de *natura* fidei ; 2° de *necessitate* fidei ; 3° de *vitiis* et *peccatis* fidei oppositis.

CAPUT I

De natura fidei

S. Thomas, 2. 2, q. 1 scqq. ; *S. Alphonsus,* II, tr. I ; ed. G., I, p. 295 ; H. Ap., IV, 1 ; /.ugo, de Virt. Fid., disp. XV ; *Suarez,* disp. I et VII ; *Billuarl,* tract, de fide ; IVilmers, de Fide divina ; *Lahousse,* de Virt. theol., p. 70 ; *Scheeben,* Dogmat., I. § 38 ; *J. Herrmann.* II, n. 1316; *Janvier,* Exposit. de la Mor. catliol., 1912, 1" conférence ; *Aertnys-Damen* (ed. 12), 1. n. 306 ; *Vcrrneersch* Theol. inor. II, η. 1 sqq. ; *Merhclbach,* I, n. 659 .sqq.

420. — Nomen *fidei* dicit assensum, qui alterius dictis, ob ejus auctoritatem, praestatur. Hic assensus, si datur ob auctoritatem hominis, est fides humana ; si ob auctoritatem Dei, est *fides divina.* Haec, si in actu spectatur, dicitur actualis ; si in habitu, vocatur habitualis.

In S. Scriptura vox *fides* etiam usurpatur ad exprimendam fidelitatem in promissis *(Rom.,* 3, 3), vel ipsam promissionem (I. *Timoth.,* 5, 12). Quandoque voracitas *(Jer.,* 7, 28) vel veritates revelatae f/lpoc., 2, 13), vel conscientia *(Rom.,* 14, 23) fides vocantur.

Apud haereticos, maxime apud Lutheranos, vox *fides* saepe non significat assensum veritatibus revelatis, sed firmam fiduciam, qua quis certus evadit se per merita Christi coram Deo, gratiam obtinuisse.

Definitio. Fides est virtus theologica a Deo infusa, inclinans nos ad firmiter assentiendum, propter auctoritatem Dei revelantis, omnibus veritatibus quas Deus revelavit, et per Ecclesiam nobis credendas proposuit.

Haec definitio, ut recte notat *S. Thomas* (2. 2, q. 4, a. 1), explicatio est hujus quam posuit Apostolus, nempe: *Fides est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium (Hebr.,* 11, 1). *Concilium Vaticanum* sequenti modo definit fidem : Est virtus supernaturalis, qua, Dei aspirante et adjuvante gratia, ab eo revelata vera esse credimus, non propter intrinsecam rerum veritatem naturali rationis lumine perspectam, sed propter auctoritatem ipsius Dei revelantis, qui nec falli nec fallere potest. » Sess. 3, de Fide cath., c. 3.

Haec autem ut melius pateant, quaedam erunt dicenda de fidei *objecto* tum materiali tum formali, necnon de fidei *subjecto.*

§ 1. De objecto fidei materiali.

421. — Objectum fidei materiale *primarium* est ipse Deus, summa in essendo veritas ; *secundarium* sunt aliae veritates a Deo nobis revelatae. Id scilicet creditur et attingitur a virtute infusa fidei, quod est objectum scientiae, beatitudinis et attestationis Dei, et quod erit objectum visionis beatificae, seu beatitudinis in coelo. Ad rem sic *Concilium Vaticanum :* « Fide divina et catholica ea omnia credenda sunt, quae in verbo Dei scripto vel tradito continentur, et ab Ecclesia, sive sollemni judicio, sive ordinario et universali magisterio, lanquam divinitus revelata, credenda proponuntur » (Const. Dei Filius, III, quam perscribit can. 1323 novi Codicis). Haec verba explanatione indigent. S. Concilium dicit :

1° *Quae in verbo Dei scripto vel tradito continentur,* tum ad indicandum duplicem totius revelationis fontem, tum ad excludendas quascumque alias revelationes factas quibusdam Sanctis, quae de se objectum fidei catholicae esse non possunt, licet fide simpliciter divina seu privata, juxta aliquos auctores, credi valeant aut etiam debeant (saltem ab eo ad (piem directae fuerunt).

Quoad revelationis *fontes,* nota : Locum habuit, ex parte Dei, revelatio successiva qua magis ac magis explicite *eadem fidei doctrina* manifestata apparet, usque ad Apostolos inclusive. Post Apostolos vero, nulla datur *alia Revelatio communis,* sci. cessat omnis nova dogmatum revelatio ; incipit et viget traditio Christiana.

Ad *privatas revelationes* quod attinet, secundum aliquos AA. fide simpliciter divina sunt credendae ; asl explicite ab illis solis, quibus modo certo innotescunt. Ita Lugo, Salmeron, S. Bellarminus, Gotti, Franzclin. Ratio : quidquid cadit sub verat itate Dei, firmiter credendum est. Alii tamen negant privatas revelationes esse fidei objectum, eo quod veritates sic cognitae attinguntur ex necessitate, a solo intellectu, et quidem lumine prophetico (2. 2, q. 171, a. 5) ; dum proprium objectum fidei attingitur lumine infuso, ab intellectu et voluntate, et omnino libere. Considerandum est etiam, fidei certitudinem dependere non posse ab interventu humano : unde et Ecclesia, quando revelationes privatas approbat, tantummodo declarat nihil in illis contra fidem et mores contineri *(Bened. XIV,* de BeatiL, 1. 2, c. 32, n. 11 ; cfr. etiam 5. *Thom..* Ia, q. 1, a. 8, ad 2 : 2. 2, q. 2, a. 5 ; *Gravina,* Lapis lydius (1638), P. 1. 1. 1, pag. 84 ;-*Satinant.,* disp. 1, η. 110). Ita, quoad revelationes privatas in genere consideratas[1]. In casu tamen particulari, v. gr. si infidelis per revelationem notitiam haberet de mysteriis fidei, iste fide divina mysteria credere deberet, ut dicit *D. Thomas* (de Verit., q. 14, a. 11, ad 1).

[1] Quae Birgittae vel Calharinae Senensi visa sunt, nullo certe modo ad ftdem illa relerintur Privatae revelationes cujusmodi et quorumcumque illae sint, ad ildcm catholicam non spectant. **Iu** Cano de Locis. 1. 12. c. 3. Huc pertinet quoque damnata illa sentrntix modernistannu (ex Decr. Lamentabili .1 jul. 1907) : Revelatio, objectum *fidet* uthvh u- constituen?. non fuit cum Apostolis completa » *(Denz. Han.* n. 2021).

2° *Ab Ecclesia tanquam. divinitus revelata proponuntur,* ad indicandum divinitus institutum organum, a quo solo homines, quae fide catholica credenda sint, edoceri possunt.

Veritates, quae sunt ita connexae cum revelatis ut ex iis explicando deducantur, pertinent ad objectum materiale fidei, quia sunt conclusiones late dictae, potius explicativae dogmatis, et per se jam *formaliter* in praemissis contentae. Sic v. gr., exsistentia duarum voluntatum in Christo apparenter est conclusio theologica, formaliter vero est dogma fidei. Non pertinent vero ad objectum fidei materiale (nec sunt definibiles), veritates quiae sunt conclusiones proprie et stricte dictae, per medium nempe *veri ratiocinii* ex dogmate deductae : medium enim rationis generice differt a medio quo utitur fides.

3° *Quae sive sollemni judicio... proponuntur :* ad indicandum modum extraordinarium, quo Ecclesia subinde uti solet, in proponendis fide catholica credendis veritatibus.

Quandoque enim S. Pontifex *ex cathedra* loquitur, aut per Episcopos in Concilio oecumenico congregatos quaedam puncta singulariter et determinate definit necnon credenda injungit. Veritates sic sollemniter propositae appellantur fidei dogmata definita, et error contrarius ac pertinax ut haeresis habetur. — Qua eadem appellatione denotandae sunt illae etiam veritates, quae in S. Scriptura immediate apparent contentae, v. gr. Christi nativitas in Bethlehem, ejus agonia, flagellatio, etc. ; nam et hae veritates per sollemnem Ecclesiae propositionem innotescunt, nempe per illam generalem, qua lotam Scripturam divinitus inspiratam esse definivit.

4° *Sive ordinario et universali magisterio ;* ad indicandum modum ordinarium, quo Ecclesia utitur in proponendis fidei veritatibus. Quandoque enim Ecclesia per suos pastores et doctores *universaliter* allirmat certas veritates esse a Deo revelatas, tametsi nullis sint Conciliorum aut Romani Pontificis decretis sollemniter definitae.

5° *Proponuntur ;* ad indicandum modum loquendi Ecclesiae. Ipsa enim, quoad veritates Christianas, non ratiocinatur, sed testimonium perhibet, et fidem suam explicat.

Quoad Ecclesiam *proponentem,* numquam adfuit vera evolutio in dogmatum expositione, sed potius progressus relativus et explicans de implicito ad cxplicitum. Saeculorum decursu semper clarius fideles docuit Ecclesia, tum damnando certas propositiones, tum explicando quae a fidelibus obscure intellecta fuerant, tum denique determinando, definiendo quae implicite tantum fuerant credita. Dogmata igitur non creverunt formaliter (i. e. non adfuerunt novae veritates revelatae), sed solummodo materialiter. Ipsa inlelligentia dogmatum (seu fides in fidelibus) habuit augmentum tantummodo extensivum (quoad varios articulos), non vero intensivum : fides enim Apostolorum erat intensior nostra (cfr. S. Thomam, 2. 2. q. 1, a. 7 : utrum articuli fidei secundum successionem temporum creverint).

§ 2. De objecto fidei formali.

422. — Objectum formale fidei est *auctoritas* Dei revelantis, qui cum sit prima et summa Veritas, nec falli nec fallere potest. Ita ex

Concilio Vaticano, cujus verba supra transcripsimus. Unde Ecclesia, in professione fidei contra *errores modernismi,* sequentia tenenda docet : « Certissime teneo ac sincere profiteor, fidem non esse caecum sensum religionis e latebris subconscientiae erumpentem, sub pressione cordis et inflexionis voluntatis moraliter informatae, sed verum assensum intellectus veritati extrinsecus acceptae ex-auditu, quo nempe quae a Deo personali, Creatore ac Domino nostro dicta, testata et revelata sunt, vera esse credimus propter Dei auctoritatem summe veracis. » Itaque :

a) Assensus fidei *formaliter* in primam veritatem revelantem, vel ipsam Dei revelantis auctoritatem resolvitur *(Bccanus,* de Virt. theol., c. 8, q. 8 ; *Tanquerey,* II, 618). Diximus : *resolvi formaliter ;* narn *dispositive* resolvitur in motiva credibililatis ; *directive,* in auctoritatem Ecclesiae proponentis el decernentis quid sit credendum ; *effective,* in Deum et habitum fidei infusum.

b) Cognitio fidei *certior* est quavis cognitione naturali, ratione adhaesionis. X *Thomas,* 2. 2, q. 5, a. 8, ad 2 et ad 3.

c) Fides divina et catholica est necessario *universalis,* id est complectens omnes veritates divinitus revelatas et ab Ecclesia ceu tales propositas. Ratio est, quia objectum formale fidei est auctoritas Dei revelantis. Qui ergo unum fidei articulum, v. gr. aeternitatem poenarum inferni, scienter rejicit, neque quoad ceteros fidem theologicam habere potest.

§ 3. De subjecto fidei.

423. — Subjectum proximum fidei est *intellectus,* qui movetur a voluntate, ut credendis assentiat. Id exprimitur in definitione (n. 420) his verbis : *inclinans nos ad assentienduni.* Subjectum remotum lidei sunt animae fidelium sive in boc mundo sive in purgatorio degentium.

Fides est in intellectu tanquam in subjecto proximo,sed quia fides pertinet ad intellectum, secundum quod movetur a voluntate, debet etiam inesse habitus in voluntate, scilicet caritas, ut actus fidei sit perfectus, i. e. ut procedat connaturaliter ab utraque potentia, et sit meritorius; non tamen ut sit perfectus in ratione assensus : ad hoc enim sufficit firma adhaesio intellectus ex pia motione voluntatis, absque habitu *(Billuart,* de Fide, Diss. 3, a. 1). Motio autem voluntatis in ordine ad assensum (non tantum ad exercitium actus) ideo est necessaria, yuia veritates credendae non sunt evidentes in se et excedunt nostram capacitatem naturalem. Unde 5. *Thomas* dicit : in cognitione fidei principalitatem habet voluntas (Contra Gent., 1. 3, c. 40). Et alibi: motio voluntatis in fide est quid essentiale, etsi intellectui sit quid accidentale. De Ver., q. 14, a. 3, ad 10.

Ex iis quae exposuimus, *actus fidei definiri potest :* Actus, quo tutelle- tus a Deo per gratiam, illustratus, ex imperio voluntatis per divinam gratiam pariter excitatae et adjutae, credendis assentit.

Haec breviter dicta sufficiant ad propositum nostrum.

CAPUT II

De necessitate fidei.

S. *Thomas,* 2. 2, q. 2, a. 3-8 ; S. .Alphonsus, II, 2 ; VI, 505 ; II. Λρ., IV, n. 3 ; *Hilluarl,* de Fld., disp. 3 ; *Viva,* thes. damn. P. I, prop. I ; Pesch, n. 426-465 ; Lahousse, de Virt. theol.. disp. II. c. V, a. 4 ; *Prinnmer,* [, n. 495 seqq. ; *Müller,* 9 ed. II, § 6 sq. ; *Vermeersch,* Theol. mor. II, n. 7 sqq. ; *Ibach,* I, n. 72 sqq. ; *McIIugh-Callan,* I, n. 785 <qq.

424. — *Status quaestionis.* Duplex distinguitur necessitas quoad salutem, alia medii, alia praecepti. Necessarium *necessitate praecepti* illud est, quod *ex lege* ad salutem ordinatur : quod igitur inculpabiliter omissum saluti non officit, ut *realis* Eucharistiae susceptio. Necessarium *necessitate medii* est illud, quod *essentialiter* ordinatur ad salutem : sine quo igitur, etiam inculpabiliter omisso, in praesenti ordine Providentiae salus obtineri nequit nisi valeat *in aliquo casu suppleri (ut statim dicemus).*

Ista sci), medii necessitas iterum duplex est : *stricta,* si nullo alio medio suppleri potest ; sic gratia sanctificans in ultimo momento vitae est stricte necessaria ad salutem ; *lata* vero, si adest aliud medium supplendi. Sic, v. gr., caritas in locum baptismi succedere potest (cfr. n. 1452).

Certum deinde est, *iidem habitualem* esse stricte necessariam, necessitate medii, ad vitam aeternam. Nemo enim salvari potest sine justitia habituali infusa. Sed habitus fidei est vel pars vel fundamentum hujus justitiae. Ergo. — Haec autem fides in baptizatis infantibus et perpetuo amentibus, ad salutem sufficit, cum aeque certum sit, omnes cum gratia baptimatis decedentes, vitae aeternae fieri participes *(Suarez,* disp. 12, s. 1, n. 4). Quaestio igitur tota est de fide actuali, et quidem in specie de *fidei actu* tum *interno,* tum *externo,* respectu ad adultos, qui rationis usu fruuntur.

Actus internus fidei potest esse vel explicitas vel implicitus. Dicitur *explicitas,* quando veritati revelatae in suis terminis apprehensae adhaeremus : v. gr. credo Christum esse Verbum Incarnatum. Dicitur *implicitus,* quando adhaeremus veritati revelatae, contentae in alia veritate propriis terminis apprehensa : v. gr. credo omnia quae ut revelata proponuntur ab Ecclesia.

His praehabitis, agemus de necessitate fidei quoad actum sive *internum* sive *externum.*

§ 1. De necessitate fidei quoad actum internum.

425. — Principia. I. Actus internus fidei omnibus adultis ad justificationem necessarius est necessitate medii. Constat ex Scriptura *(Epist. ad IIe.br.,* 11, 6): *Sine fide impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator sit.* Et ex Tridentino (Sess. 6, c. 6) : «Sine fide nulli

unquam contingit justificatio. · Et *ratio* est, quia Deiis non justificat adultos, nisi per proprios actus in ipsum tendant.

,\ec sufficit fides in *voto* vel *fides improprie seu late dicta* 1 ; nam fides proprie dicta (juxta Trid., Sess. G, 8) « est humanae salutis initium, fundamentum et radix omnis justificationis », ac proinde nihil praesupponit, in quo ejus votum includatur. Hanc conclusionem adeo certam judicat *Suarez* (disp. 12, s. 2, n. 101) ut eam, absque errore in fide, rejici posse neget. Nec tamen inde inferri potest, esse homines qui in proprie dicta salutem obtinendi impossibilitate versentur. Etenim, facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam. » Unde *D. Thomas* (de Verit., q. 14, a. 11, ad 1) : « Si quis, inquit, in silvis vel inter bruta animalia enutritus..., ductum naturalis rationis sequeretur, in appetitu boni et fuga mali ; certissime tenendum est, quod ei Deus, vel per internam inspirationem revelaret ea quae sunt ad credendum necessaria, vel aliquem fidei praedicatorem ad eum dirigeret, sicut misit Petrum ad Cornelium ». Cfr. 5. *Alph.*, Gran mezzo della pregh., P. II, c. 4 ; *Janvier,* Expos, de la Morale cath., 1912, Confér. 2e, p. 56.

426. — II. Actus fidei est omnibus necessarius necessitate praecepti. Constat ex Scriptura *(Marc.,* 16, 16) : *Qui non crediderit, condemnabitur.* Item ex duplici propositione damnata ab Innocentio XI, nempe 16a : « Fides non censetur cadere sub praeceptum speciale, et secundum se » ; et 17a : « Satis est actum fidei semel in vita elicere. »

Haec obligatio eliciendi actum fidei potest esse aut *propter ipsam fidem* aut propter aliam obligationem. De priore sic 5. *Alphonsus :* « Certum est hominem teneri, ex lege naturali, ad Deum per fidem, spem et caritatem se convertere, et ideo elicere earum virtutum actus, cum quaeque virtus suis actibus vivat » (II, 6). In secundo casu aderit obligatio *per accidens.* Itaque *praeceptum fidei* urget sive *per se* sive *per accideris :*

1° *Per se,* i. e. independenter ab omni alia circumstantia: *a)* in initio vitae spiritualis, i. e. quando quis, v. gr. puer vel acatholicus, noverit tum ea, quae credere oportet, tum credendi obligationem (cfr. n. '136) : item quando aliqua veritas credenda ab Ecclesia proponitur; ȯ^saepius in vita,semel saltem in anno,ut satis probabiliter DI), admittunt (II, *l);c)* in mortis articulo vel periculo, ut communius docetur: quia tunc maxime tenemur tendere in Deum,ut finem nostrum ultimum (II, 5 ; II. Ap., IV, 13 ; Conf, dir., IV, 6).

2° *Per accidens,* i. e. ex peculiari circumstantia : urgente gravi contra fidem tentation?, quae aliter vinci nequit ; vel quando adimplendum est praeceptum, quod fidem requirit, v. gr. poeniten-

1 Sunt inter reernte- theologos (ut GulbeHet, Dogm. Theol., vin, p. 493), qui post Ripalda, 1.11140, docent sulUcere aliquando (ut adsit via salutis extraordinaria) eam fldem qua mens v-rit.ilem. naturali lumine rationi- cognitam, sub actuali gratiae influxu amplectitur. A-i contrari i doctrina tenenda est cum D. Thoma et aliis (cfr. *Prümmer,* I, 498). Ab Innocentio PP. XI damnat i e-t sequens propositio (23·) : « Fides late dicta, ex testimonio creaturarum 'imilivr motho, ad justificationem sufllcll › (vide Theol. Mor. S. Alphonsi, edit. Gaudê» I, p. 1 x).

liae, professionis fidei, communionis, etc. ; vel post lapsum in haeresim, aut fidem negatam ; quia reparanda est injuria primae Veritati illata. Ita omnes (II, 5).

Attamen *a)* Nuinquam stricte tenemur ad recitandas formulas consuetas actus fidei. Homo qui Christiane vivit (saltem praeceptum paschale adimplendo) sufficienter satisfacit praecepto fidei (et spei), quia in illo, qui veritates fide tenendas jam didicit et credidit, generatim *sufficiunt actus impliciti* seu exerciti, ut sunt orare, adorare crucifixum, signare se signo crucis (II, 7).

b) Haereticus, quamdiu judicat suam sectam esse credibiliorem, vel aeque credibilem, aut catholicos rejicere et persequi verbum Dei, *non tenetur credere ;* quia fides nondum est ipsi sufficienter proposita, ageretque imprudenter (cfr. n. 440).

c) « Si cui oriatur dubium de sua secta, tenetur ulterius inquirere et a Deo petere lumen : quod si negligat, peccat contra fidem. Quod si deinde nostra fides ei sufficienter proponatur, tenetur eam amplecti » (II, 9).

427. — Extensio hujus praecepti. I *Scienda et explicite credenda de necessitate medii sunt duo :* quod Deus sit ; et quod sit remunerator boni, et vindex mali. Apostolus enim ait *(Hebr.,* 11, 6) : *Creders oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator sit.* Constat etiam ex 22a prop, ab Innoc. XI damnata, quae dicebat : « Xonnisi fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicita remuneratoris » (II, 2 ; Exam. Ord., η. 131). De his ergo nulla est dubitatio.

Quoad mysteria *SS. Trinitatis* et *Incarnationis* et *mortis Jesu Christi,* controvertitur. Prima sententia satis probabilis *negat* ea esse explicite credenda, hac suffulta ratione, quod, promulgatione facta Evangelii, non in deterius mutata fuit conditio eorum, qui de Christo nihil audierunt ; unde nunc, ut olim, salvari queunt credentes fide explicita in Deum remuneratorem, et implicita in Redemptorem. Ita plurimi recentiores cum Lugo, Sylvio, etc. Secunda vero sententia, quae videtur S. Alphonso probabilior, *affirmat ;* quia multi textus S. Scripturae et SS. Patrum fidem in Christum exigere videntur, ut homo uniatur suo Redemptori et per hanc unionem justificetur. Ita docere videtur 5. *Thomas* (2. 2. q. 2, a. 7 et 8) et communius antiqui theologi huic doctrinae adhaerent E

Huic sententiae favet (maxime pro praxi) responsum Congr. S. Officii, quae interrogata *utrum adultus, qui in mortis articulo versaretur, quique promitteret fore ut, post recuperatam sanitatem, fidei veritates addisceret, baptizari posset,*

l Ad hanc earndem doctrinam defendendam adducit *P.* Λ/arltn, O. P. (de necessitate credendi et credendorum, 1906) textum S. Pauli ad Romanos (m, 22) et S. Joannis (Evang. xvii, 3). Eliam *Prummer* (i, 499) ait : « Sententia haec affirmativa in praxi sequenda est ·, et ipse *Merkelbaeh* (I, n. 707), postquam affirmavit hanc esse sententiam tum 5. Thomae tum ›. *Alphonsi* earnque esse proôaôi/iorem, concludit : Ideo in *praxi* haec duo mysteria (SS. Trinitatis el Incarn.) consideranda sunt ut credenda necessitate *medii.* ·

rescripsit, die 25 Jan. 1703 : - non sufficere promissionem ; sed missionariurn teneri adulto, *etiam moribundo,* qui incapax omnino non sit, explicare mysteria fidei, *quae sunt necessaria necessitate medii,* ut sunt praecipue mysteria Trinitatis et Incarnationis. ⁜ Quod decretum innovatum fuit die 30 Mart. 1898 *(Mon. eccl..* X, P. II, p. 30). Cum demum pro praxi urgeat etiam damnatio ab Innocentio XI illata propositioni 64' : «Absolutionis capax est homo quantumvis laboret ignorantia mysteriorum fidei; et etiamsi per negligentiam etiam culpabilem nesciat mysterium SS. Trinitatis, et Incarnationis D. N. Jesu Christi » ; ideo haec concludere licebit :

a) Peccat confessarius, absolvendo (extra casum necessitatis) eum qui ignorat praedicta mysteria, cum sacramentum periculo nullitatis exponat2. Debet igitur istiusmodi poenitentem vel prius instruere, vel dimittere, donec instructus fuerit. Sed praestat breviter eum docere, et elicere cum eo actus fidei, spei, caritatis et contritionis (Prax., n. 22).

b) Poenitens, qui advertit confessionem suam.ob talem ignorantiam,fuisse probabiliter validam, sed etiam probabiliter nullam, tenetur, mysteria illa "doctus, confessionem iterare. Ratio est, quia respectu ad eum qui certo graviter peccavit, semper urget ac possidet antecedenter obligatio explendi confessionem, non tantum probabiliter, sed certo validam » (cfr. n. 83). Ita V. *Alphonsus* (II, n. 2, in fine) priorem sententiam reformans. Vide ed. G., I, p. 298.

c) Ignorantia invincibilis circa praecitata mysteria apud nos vix dari potest. Ideo si quis adeo hebes exsistat, ut ea capere non possit, infanti potius esi assimilandus *(Aertnys-Damcn,* 1, n. 309, q. 2 ; *Tanquerey,* II, n. 438).

II. *Explicite de necessitate praecepti debent sciri et credi, saltem in substantia* (uti docet 5. *Carolus Borromaens,* Instr, ad Conf.) : « symbolum Xpostolorum : oratio dominica el salutatio angelica ; praecepta Decalogi el Ecclesiae ; sacramenta quae cuilibet sunt necessaria, ut baptismus, Eucharistia, et poenitentia ; ceterorum enim sufficit habere fidem implicitam cum explicita sit tantum necessaria illis, qui ea suscipiunt » (H. Ap., IV, 3 ; Conf, dir., IV, 2).

Quare peccant (mortaliter, vel venialiter, pro gravitate materiae) qui praedicta addiscere negligunl 3 ; item pastores, qui suas oves, sicut et parentes ceterique Superiores, qui suos filios subditosve ea, per se aut per alios, non docent. Licet illê qui praedicta etiam inculpabiliter ignorat, prima quidem vice absolvi possit, modo admonitus ea discere firmiter proponat, attamen si postea obligationem adimplere omnino neglexerit, tractandus est ut recidivus (confer n. 1829). Qui autem eadem memoriter addiscere negligit, venialiter pi-ccat. Haec obligatio levis maxime urget rudes, quia alioquin vix habere possunt sufficientem eorum cognitionem (II. 3 ; Prax., n. 22).

1 Cn.i.'x in can. 752, t .' rigorem hujus Decreti aliquatenus temperavit, dicens : « Si (adultus noribundus) nequeat in praecipuis ftdei mysteriis diligentius instrui, satis est ad baptismum conferendum ut aliquo modo ostendat se eisdem assentire serioque promittat se Christianae Tilnrionl' mandata servaturum.· — ‘Ita quoad susceptionem poenitentiae. Valide tamen t ctrma·' Christianae ignaros ad matrimonium admittet parochus, ut dicemus n. 2058. ·: ‹ tr. in du Cl 192", p. ·›»›7 1 Ex his tamen ne eruas omnia in Symbolo contenta •■x praecepi" e-se addiscenda, v gr. J Cb. esse passum sub Pontio *Pilato;* hoc vel aliud - d· non addiscere, non est peccatum grave. Nec peccatum grave reputatur, non cognosces «iiufaiionemanij-tieam (Cf x Alph. II n. 3 ? . Aertnys-Damen, I. n. 308 ; *Merkelbach,* 1 n 7i'O ; Bollethno *dei* Clero Romano. 1932, pag. 9) ; debet tamen sub reniait, *saltem quoad* >ut4(<inhani. cognosci. Eliam *’‹b reniait tantum sciri dehet signum cnicis.

§ 2. De necessitate fidei quoad actum externum.

Fidem etiam exterius profiteri debemus, juxta verba Christi Domini *(Luc.*, 9, 26) : *Qui. me erubuerit el meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua ;* et Pauli *(Rom.*, 10, 10) : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Accedit ratio, quod Ecclesia suos fideles cognoscere debet. Hoc praeceptum est simul affirmativum et negativum (ut habetur ex c. 1325), sed *potius affirmativum* (2. 2, q. 3, a. 2), etsi non *pro semper* obliget, ut statim dicemus.

428..— Principia. I. Praeceptum profitendi fidem, quatenus est affirmativum, obligat certis in adjunctis, vel jure divino, vel jure ecclesiastico.

1° Jure *divino* (seu *naturali)* datur obligatio fidem aperte profitendi in duplici casu « scilicet, cum (per omissionem professionis) vel *honor Deo* debitus, vel *utilitas proximo* impendenda, privative, vel contrarie subtraheretur. » Cfr. can. 1325, § 1 ; 5. *Thom.*, l. cit.

Diximus : *a) privative,* ut si ideo cessaret magnus honor in Deum, vel utilitas in proximum redundans; *b) contrarie,* ut si alioqui Deus aflicerélur injuria, vel proximus gravi malo, v. gr. si inde penderet aliorum conversio aut perversio, contemptus religionis, scandalum ', etc. Actus enim virtutis tunc videtur praeceptus, quando est necessarius ad finem praecepti, quod hic contingit, quia finis praecepti est caritas (II, 10). Hinc, usi haeretici conculcent imagines, aliisque injuriis fidem afficiant, tenetur eam sua confessione tueri catholicus, si quidem inde prudenter speret profectum. » Secus vero, si honor Dei et proximi utilitas suadeant prudentem dissimulationem (II. II), casu quo *privative* obest professionis omissio (cf. n. 431). ⁑

429. — 2° Jure *ecclesiastico* alii tenentur *solam professionem* fidei emittere, alii professionem fidei *tina cum juramento contra modernismum.* Obligatio emittendi solam fidei professionem oritur ex can. 1406 Codicis juris. Obligatio vero addendi juramentum contra inodernismum oritur ex Motu proprio Pii X *Sacrorum Antistitum* (1 Sept. 1910), quod in pleno robore permanet, licet de eo Codex sileat, usquedum a S. Sede aliter statuatur. Ita ex Deer. S. Off., 22 Mart. 1918 (.4. A. *S.*, X, p. 136).

I. Professionem fidei emittere tenentur, et quidem *perse* (non per procuratorem) : *a) Patres Conciliorum* etiam particularium, et qui Synodo intersunt cum voto etiam consultative (id fiat coram praeside ejusve delegato ; praeses vero id faciat coram Concilio vel Synodo), *b) Novi Cardinales* (coram Decano S. Collegii et Cardinalibus primis in ordine presbyterorum et diaconorum ac S. R. E. Camerario), *c) Novi Episcopi,* etiam non residentes, Abbates vel Praelati « nullius », Vicarii et Praefecti Apostolici (coram delegato a S. Sede).

l Merito igitur ab Ecclesia damnati sunt *libellatici,* i. c. illi qui a praefectis libellum emerunt, quasi idolis sacrificium obtulissent.

d) Vicarius Capitularis (coram Capitulo), *e) Novi canonici* vel ad Dignitatem promoti (coram loci Ordinario ejusve delegato et Capitulo), *f) Novi Consullores dioecesani* (coram loci Ordinario ejusve delegato et aliis consultoribus). *g) Vicarius generalis,* parochi, bénéficiât! quicumque ad curam animarum obligati ; item in seminariis rector, professores theologiae, juris canonici et philosophiae, initio cujuslibet anni scholastici vel saltem initio suscepti muneris (coram Ordinario ejusve delegato), *h) Ordinem subdiaconatus suscepturi,* censores librorum in Curiis episcopalibus, novi confessarii vel contionatores, antequam facultates suas obtineant (coram Ordinario ejusve delegato). *ij Hector Universitatis* vel Facultatis canonice erectae (coram Ordinario ejusve delegato), deinde *omnes professores,* initio cujusque anni scholastici vel saltem initio suscepti muneris ; item qui, periculo facto, academicis gradibus ornantur (coram Rectore Universitatis vel Facultatis), *j) Superiores* omnes in Religionibus clericalibus (coram Capitulo vel Superiore qui eos nominavit, vel eorum delegato). Ita ex can. 1-406, § 1 et 1-407. Additur vero : « Qui, priore demisso, aliud officium vel beneficium, aut aliam dignitatem diam ejusdem speciei consequuntur, rursus debent fidei professionem emittere, ad normam hujus canonis » (can. 1406,§2). Reprobatur quaelibet consuetudo contra istos canones (can. 1408). Similiter professionem fidei emittere suosque errores abjurare tenentur omnes a Christiana religione *apostatae,* omnes ac singuli *haeretici ;* et quidem id facere debent juridice : coram Ordinario ejusve delegato et saltem duobus testibus (Can. 2314, § 2). *Adulti* quoque *baptizandi,* ut constat ex Rituali, fidem suam aperte profiteantur oportet ; in baptismo infantium, patrini loco baptizandorum fidei professionem emittere tenentur 1.

11. Ad professio?»im fidei una cum juramento contra modernismvm tenentur : *a) promovendi ad Ordines majores,* saltem ante Subdiaconatum ; *b)* sacerdotes, antequam donentur facultate *excipiendi confessiones* vel *condonandi* (praesertim sollemniter tempore Quadragesimae), non tamen quoties facultas prorogatur ; *c) parochi* (etiam succursalistae), *canonici, bénéficiait,* sine mora ante ineundam beneficii possessionem (renovanda est, quando ad aliud beneficium transferuntur) ; *d) officiales* omnes Curiarum episcopalium, Tribunalium, Congregationum Romanarum ; *e) doctores* seu *lectores,* in Seminariis clericorum saecularium et in Collegiis religiosorum, *quotannis* ante auspicandas praelectiones ; *f) moderatores religiosorum* antequam officium ineant Obligatio de se *gravis* est. Afficit tamen primario Superiores, qui debent ad profitendum subditos vocare.

\dvertere licet : 1° /tssen$us *internus* diversus est pro diversis punctis : <sl assensus fidei in professione fidei ; est assensus diversi certitudinis gradus juxta puncta m juramento assignata, uti constat ex variis expressionibus singulas paries concomitantibus, v. gr. *admitto, agnosco, teneo, firma fide credo, prorsus rejicio, certum teneo,* etc. 2° *Modus* emittendi est, ut juramentum in ^criptis (equidem conservandis) praestetur coram *respective Superiori,* pro vario titulo quo quis profiteri debeat. Ita, v. gr. religiosorum moderatores et lectores, qua tales profiteri debent coram moderatore vel immediato vel majore ; ordinandi (etiam religiosi exempti) coram Episcopo, vel Vicario generali, qui prius ipse professionem fidei fecerit. In casibus particularibus, justa de causa, *delegari potrst.* ad recipiendam professionem, sacerdos aliquis sive saecularis <ive regularis in aliqua dignitate vel officio constitutus. 3° *Exceptio* facta est in Germania pro iis qui sunt Doctores in Universitatibus publicis Status ita ut, ex benigna Pontificis interpretatione, jure suo utantur, non emittendo

' ℜRitual· Rom Tit. II c ? et · — · Vide Motu-Proprio « Sacrorum Antist ». (1 Sept. I >l) t:.<Ur s ‹ Con-i-t. 25 Sept. 25 Oct. 17 Dec. 1910 ; 10 Fehr. 1911) ; Vermecrsch <Prn>d V. p Γ·7 :29. 252 271) Hilling (die Reform, de- Papst. Piu- X, I. p. 18'»).

juramentum. 4° S. Officio denuntiandi sunt non solum ii, qui juramentum violaverint, sed et qui *huic subscribere renuerint.*

430. — II. Praeceptum profitendi fidem, quatenus est negativum, prohibet : fidem veram negare, falsam profiteri, vel simulare. Prohibet haec tria, etiamsi externe tantum fierent (11, 12), scilicet :

Fidem veram negare. Dicit enim Apostolus (2. Tὺη., 2, 12): *Si negaverimus, ei ille negabit nos.* Unde Ecclesia semper gravissimis poenis eos multavit, qui in persecutionibus fidem negaverant. Exterior enim fidei negatio est mendacium proximo nocivum et Dei veritati summopere injuriosum.

Falsam profiteri. Hoc enim est manifeste verae fidei abrenuntiare.

Hinc, graviter contra fidem peccat qui, etiam a privato de sua religione interrogatus, respondet se esse Turcam, vel Judaeum, aut Gentilem ; hoc enim perinde est ac se Christianum negare. Non vero mortale nec contra fidem esset, si quis negaret se esse sacerdotem, religiosum, vel missae sacrificio fuisse praesentem *(Piscetta,* II, p. 22).

Falsam simulare: minime enim interest utrum quis verbo an facto mentiatur, et vero hac in re mendacio aequivalet restrictio *pure mentalis.*

Hinc Benedicius XIV, anno 1742, declaravit, non licere Sinensibur Christianis externa adorationis signa exhibere idolo, quamvis intentio dirigeretur ad crucem sub veste latentem. Vide *Scavini,* l. 2, n. 820, 4° ; *Zitelli,* App. Jur. eccl., l. **II**, App.

431. — Quaesita. 1. *An licet fidem* occultare, *seu dissimulare* ? Varios casus discernere oportet[1], nimirum :

1° Quando *urget* praeceptum illam exterius confitendi, *non licet,* ut diximus supra (n. 428, 1).

Hinc merito, utpote nimis generalis, ab Innocentio XI damnata est 18ft propositio : « Si a potestate publica quis interrogetur, fidem ingenue confiteri ut Deo et fidei gloriosum consulo ; tacere, ut peccaminosum per se non damno. » Cfr. *Viva,* P. II, in h. prop.

2° Quando praeceptum *non urget, licet,* justa de causa, occultare fidem, seu veritatem tegere verbis, aliisve signis ambiguis et indifferentibus ; id est : curn non adest obligatio non dissimulandi fidem, stante justa causa et remoto scandalo, licebit uti vel *aequivocatione* vel restrictione *late mentali* ad occultandam fidem. Quare :

a) De fide extra juris ordinem interrogatus, potest tacere, vel respondere obscure. ‖ Generation enim verum non est, quod interrogatus (etiam auctoritate publica) teneatur positive fidem profiteri, nisi quando id necessarium est, ne praesentibus videatur fidem negasse » (11,13,2). .Multo magis poterit

[1] Conferri potest casus moralis : « ndei dissimulatio solutio in · Bollettlno del Clero Romano (an. 1932, pag. 57 sqq.).

quis responsum negare iis, qui curiositate ducti interrogant ; nisi rogatus de fide in odium religionis, praesentibus videretur negare religionem veram.

b) ‹ Cum non rogaris de fide, saepe melius est, ad Dei honorem et utilitatem proximi, *fidem,* quam fateri : ut si latens inter haereticos plus boni facis ; vel si ex confessione plus mali sequeretur, v. *gr.* exacerbatio tyranni, periculum defectionis, si torquereris. »

c) Redimere *pecunia,* ne de tua fide fiat inquisitio, licitum est, et saepe magna virtus discretionis est, vitam ad Dei gloriam servare, ac fidem legere modis licitis. »

d) Licitus item modus est, cum catholicus transit per loca haeretica, et periculum grave ei imminet (vitae, v. gr., vel bonorum), ad dissimulandam fidem, *vesci, carnibus* die prohibito, quia praeceptum Ecclesiae non obligat sub tali periculo ı (II, 14, 15).— Qui tempore persecutionis *jugit,* non censetur fidem suam occultare. Cfr. *Matth.,* 10, 23 Tenentur tamen pastores animarum suas oves non dimittere (II. 14)

432. — II. .4« *licet uti* signis *aut* vestibus *infidelium ?* Distinctione opus erit juxta varia adjuncta. Itaque :

1° Si vestes aut signa sint illi regioni propria, et si tota regio sit infidelis, licet ; haec enim, per se, non referuntur ad religionem. 2° Si sint vestes vel signa *religiosa,* distinguendum : vel sunt *communia,* tunc illis uti licet, dummodo gravis subsit causa ; vel sunt *caeremonialia* et religionis professionem indicant, tunc non licet nisi ex gravissima causa. 3° Si vero vestes aut signa haec ex natura sua, vel ex usu, sint *unice protestatwa* falsae religionis (ut essent apparatus et vestes quorum usus est in sacrificiis, aut quaedam signa sectae massonicae), nullo modo licet ; nisi necessitas abesse faciat omnem significationem religiosam, v. gr. in incendio. Cfr. S. C. de Prop. Fide, n. 988, quoad usum vestium a sacerdotibus thibetanis adhibitarum.

433. — III. *An catholici, in consuetudine* vitae communis et publicae, *positive fidem profiteri tenentur ?*

Affirmative ; quia etiam in ordine rerum terrenarum oportet omnia ad summum bonum tanquam ad finem ultimum dirigere. Praeterea, omnes actiones humanae, saltem in concreto, cum jure naturali et divino congruunt aut discrepant, proindeque judicio et jurisdictioni Ecclesiae subsunt. Sufficit tamen, si per actum exercitum in vita civili catholici fidem profiteantur, et exerceant actus externos, quando exerceri debent. *(Alausbach,* Kath. Mor., p. 365). Inde haec quoque sequuntur :

Catholici, singuli vel consociati, agnoscere debent jura *auctoritatis Ecclesiae* in controversiis et causis socialibus, v. gr. de spatio operae, de modo salarii, de voluntaria cessatione laboris, etc. Societates deinde quae primario et principaliter bonum temporale unius alteriusve ordinis vitae civilis prosequuntur (siculi sunt associationes ad litteras et artes colendas, ad sortem temporalem

opificum promovendam, ad partes politicas sustinendas), ob quaestiones mixtas quae non possunt non occurrere pro catholicis, de se *confessionales esse debent.* Tolerantur tamen hujusmodi societates interconfessionales, ubi *justa causa* suadet, uti esset magnum vitandum incommodum, dummodo adhibeantur *cautiones idonae* ad declinanda pericula pro fide et religione, quibus necessario in talibus coetibus viri catholici exponuntur. Modus tandem quo societates confessionales catholicae et non catholicae communi bono adiaborare possunt, hic praeferendus est : distinctione remanente et cautione adhibita speciali, *potius exteriori inter se jungantur foedere*l.

Peculiari autem quadam ratione *Pius PP. XI* celebrem illam promovit ac promovere curavit operam, quae vocatur : .Imo *catholica*2. Porro haec opera simul forma aliqua est activitatis laicorum pro sublevandis necessitatibus hominum spiritualibus 3 et cooperatio eorumdem ad propagandam fidem inter concives, ita ut ipsius Pontificis verbis valeat definiri 4 : *Collaboratio ac participatio laicatus in opere apostolatus hierarch ici.* Itaque Actio catholica est *apostolatus* qui : 1° exercetur a laicis ; 2° adjuvat apostolatum hierarchiae ecclesiasticae huicque subordinatus exsistit ; 3° propriam sibi *organ izationem* habet ; i° pro regni Christi triumpho in terris laborat. Pius quidem PP. X jam anno 1905 in Encycl. « Il fermo proposito» (II jun.) hunc finem Actionis cath. indicaverat, quem confirmavit Pius PP. XI, juxta formulam : *Par Christi in regno Christi* 5.

CAPUT III

De peccatis fidei oppositis,

S. Thomas, 2, 2, q. 10-12 ; S. Alphonsus, II, 17 ; ed. G. I, p. 309 ; *Luyo,* disp. XVIII seqq. ; *Aertnys-Damen,* I, n. 316 ; *Lehmhuhl,* I, 410 ; *Tanqucrey,* II, n. 655 ; G*ury-Ferreres* I, n. 205 seqq. ; *GGpferl,* I. § 47 ; *Janvier,* Exposition de la .Morale cath., 1912, Confér. 2-5 ; Ver*meerach,* II, n. 28 sqq. ; *Génicot-Salsmans,* I, n. 202 ; *Merhelbadi,* I, n. 733 sqq.

434. — Virtuti fidei opponitur, per excessum, *temeraria credulitas* Aia, ex cordis levitate, creduntur res tanquam ad fidem et religionem christianam spectantes, quin tales sint ; uti, v. gr., si quis leviter crederet et aliis traderet privatas revelationes valde suspectas et dubias. Hinc monet S. Joannes (1. *Ep.*,\, I) : *Carissimi, nolite omni spiritui crede re, sed probate spiritus si ex Deo sint.* Secluso autem periculo amittendi veram fidem, praefata credulitas erit peccatum *veniale,* aut *nullum.*

Per defectum, virtuti fidei opponuntur : 1° Peccata *omissionis,* nempe negligentia addiscendi veritates fidei scitu necessarias ; et

l Cfr. Ep. *Leonis XIII,* Mali 1892 ; Litt. *Graves dc communi (A. S. S.,* 33, p. 385) ; Ep. Pii A' ad Sillonnistas 22 Nov. 1909 et 25 Aug. 1910 ; Ep. Enc. *Singulari quadam cantate,* 24 Sept. 1912. Cfr. etiam *Mausbach,* die Kath. Moral., P. 2, c. 9 et 10 ; *Ami du Clergé,* 1913, Les cath. et les œuvres non confessionnelles ; *Janvier,* Retraite pascale, 1912, 4· Instr ; *l/Assistente eccles.* 1932, p. 357 sqq.. 365 sqq. etc. — Encycl. *l bi arcano,* 23 dec. 1922 (A.A.S. XIV, 1922 p. 673 sqq.) ; Lin. *Apost.* ad Card. Bertram, episc. Wratlslav. 13 nov·. 1928 *(A.A.S.* XX 1928, p. 384 sqq.) ; Encyclica Aon *abbiamo bisôgno* 29 jun. 1931 fA.A.S. X XIII, 1931, p. 285 sqq.).—l Quare a nonnullis enumeratur inter opera *caritatis (Aertnys· Damen,* I, n. 359). — * *L'Assistente eccl.* 1932, p. 321. — * *IAAssistente ecd.* 1932, p. 324·

omissio actuum quos praescribit praeceptum fidei *affirmativum* (cfr. u. 428). His tamen peccatis non amittitur habitus fidei infusus. 2° Peccata *commissionis,* nempe negatio fidei, sive externa, sive interna, quam vetat praeceptum *negativum* (cfr. n. 430). Cum autem fidei negatio fiat speciatim etiam per *infidelitatem, haeresini* et *apostasiam,* et cum horum peccatorum *pericula* quoque devitanda praecipiantur, agemus hoc loco : *a)* de infidelitate ; *b)* de haeresi et apostasia a fide ; *c)* de vitandis amittendae fidei periculis.

De Schismate sermo non est in tractatu de fide, quia schisma est pertinax subtractio ab obedientia S. Pontifici debita, et a communicatione cum membris Ecclesiae subjectis. Unde, secundum *D. Thomam,* potius opponitur unitati ecclesiasticae caritatis (2. 2, q. 39, a, 1, ad 3). Attamen fere semper schismatici sunt quoque haeretici.

Articulus I.

De infidelitate.

435. — Definitio. Infidelitas *proprie dicta* est carentia fidei in homine non baptizato. Infideles enim dicuntur, qui nondum habitum fidei infusum susceperunt.

Divisio. Triplex distinguitur infidelitas : *negativa,* eorum qui nihil de fide audierunt ; *privativa,* eorum qui ex vincibili ignorantia veritates fidei nesciunt ; *positiva* seu *contraria,* eorum qui fidei sufficienter propositae repugnant, aut eam contemnunt (Instr., IV, 4).

431). — Principia. I. Infidelitas negativa non est peccatum. Halio, quia non est voluntaria ; ideoque haec 68Λ Bail propositio merito damnata est : « Infidelitas pure negativa in his, quibus Christus non est praedicatus, peccatum est. » Cfr. n. 425.

II. Infidelitas privativa est peccatum grave. Procedit enim ex ignorantia, quae est vincibilis, ideoque graviter culpabilis.

III. Infidelitas positiva est peccatum gravissimum ; quia continet gravem injuriam et divinae auctoritatis contemptum. Unde, *qui non crediderit, condemnabitur (Mare.,* 16,16).

Quaesitum. *Λη possunt infideles compelli ad suscipiendam fidem?*

Directe quidem compelli non possunt, tum quia Ecclesia nullam habet potestatem in non baptizatos, tum quia fidei susceptio, ut vera sit, debet esse voluntaria. Confirmatur jure canonico, can. 1351, et praxi ipsius Ecclesiae, quae nunquam coactione usa est, sed suasione (1. V Deer., tit. 6 et c. 3).

Diximus *directe :* « bene enim potest Ecclesia et quicumque princeps supremus compellere judaeos et paganos *subditos,* ad audiendam fidem nostram »

(11, 19). Potest quoque princeps vetare idololatriam, cum haec legi naturali repugnet ; et sic, Ecclesia plaudente, Constantinus et Theodosius talem impietatem proscripserunt. Item poterit prohibere (etiam armis) ne fides impediatur ; « et idcirco, inquit *D. Thomas* (2. 2, q. 10, a. 8), Christifidelcs frequenter contra infideles jure bella moverunt. »

Articulus II.

De haeresi et apostasia a fide.

Tria hic consideranda veniunt : peccata haeresis et apostasiae, sanctio ecclesiastica in haec peccata, reconciliatio haereticorum.

§ 1. De peccatis haeresis et apostasiae.

437. — Notiones. I. *Haeresis* est error seu dubitatio pertinax contra fidem catholicam, in eo qui baptismum et fidem recepit. Can. 1325, § 2. Ad pleniorem hujus intelligentiam declarare juvat :

1° *Ad haeresim, quae canonicis plectitur poenis,* requiritur: *a)* ex parte *personae,* retenta professio christianae religionis, et baptismus valide susceptus (catechumenus enim nondum potest ab Ecclesia puniri) ; *b)* ex parte *intellectus,* error vel dubitatio formata, i. e. assensus, seu judicium formatum . *c)* ex parte *voluntatis,* pertinacia, qua quis Ecclesiae infallibiliter docenti scienter et volenter judicium suum submittere non vult (quod est characteristicum hujus peccati) ; non tamen requiritur ut quis mordicus et cum temporis mora tali errori adhaereat ; *d)* ex parte *materiae,* error contra *fidem divinam et catholicam,* i. e. contra aliquod fidei punctum, ab Ecclesia explicite definitum vel propositum ut credendum tanquam divinitus revelatum ; *c)* ex parte *actus,* ut error sil externatus, sive facto, sive verbo indicante haeresim internam (VII, 300 seqq.).

2° *('oram Deo haereticus est* quicumque aliquam veritatem,quam revelatam esse cognoscit, etiam voluntarie dubitando rejicit.

3° *Ad dubia, contra fidem revelatam quod spectat,* sequentia adhuc notanda sunt : Est stricte haereticus, qui *positive* dubitat de aliquo dogmate, i. e. qui deliberate, pertinaciter judicat illud esse incertum propter rationes oppositas. Quo in casu stricte valet illud juris antiqui : « Dubius in fide, infidelis est » (c. 1, *de Haeret.).* Item stricte haereticus est, qui deliberate et cum pertinacia *negative* dubitat de veritate aliqua revelata, i. e. circa illam suum judicium suspendit, quia putat judicium Ecclesiae non esse sufficiens credendi fundamentum. Quodsi tamen, in hac suspensione judicii, *desit pertinacia,* non aderit crimen haeresis, licet committatur peccatum contra fidem. — Non autem peccat contra fidem (vel ad summum venialiter tantum, ob tepidam voluntatis resistentiam), qui nec deliberate nec pertinaciter, sed *e.r tentationc* ita suspensus haeret, ut nec dissentiat nec assentia! (II, 19 ; ATI, 302). Cfr. n. 338, q. ».

II. *Apostasia* est totalis discessio a fide Christiana per *baptismum suscepta.* Can. 1325, §2. Apostasia tamen non importat determinatam speciem infidelitatis, sed quamdam circumstantiam aggravantem. *S. Thomas,* 2. 2, q. 12, a. 1, ad 3.

Ad crimen apostasiae non requiritur falsae alicujus religionis professio. Quare, nomine apostatarum veniunt etiam *massones* (saltem plerique), *nihi-*

listae, anarchistae, non pauci *socialistae proprie dicti, liberi co"itatores, rationalistar. deistae, pantheistae, spiritistae,* et generatim illi omnes qui post susceptum baptismum a Christiana fide penitus recesserunt, quamvis ad judaismum, vel ad aliam infidelitatem, non transierint ».

438. — Divisio. Distinguitur haeresis multipliciter :

1° Ratione peccati, est *formalis,* si quis errori cum pertinacia, i. e. *sciens, volens,* adhaeret ; vel *materialis,* si est error in intellectu, sine pertinacia in voluntate.

2° Ratione actus, est *interna,* si in mente latet ; vel *mere externa,* si quis ore (v. gr. blasphemiam haereticalem proferendo), vel facto (v. gr. coram idolo se prosternendo) negat fidem, quam corde retinet : vel *externata* seu *manifestata,* si est in mente et exterius producitur.

3° Ratione manifestationis, est *occulta,* si nemini vel paucis tantum innotescit ; et *publica,* si plurimis nota est, nec potest celari Cfr. n. 1190.

139. — Principia. I. Haeresis formalis, et apostasia a fide, sunt peccata gravissima. Ratio est : 1° quia auctoritatem Dei revelantis contemnunt ; ideoque Deum ipsum aggrediuntur ; 2° quia directe aliorum peccatorum remissionem impediunt, cum fides sit « fundamentum et radix omnis justificationis, sine qua impossibile est placere Deo, et ad filiorum ejus consortium pervenire. » Trid., Sess. VI, c. 8, et Vatic., Sess. III, c. 3.

II. Haeresis materialis per se culpa vacat. Procedit enim ex ignorantia. — Excipe tamen, si procedat ex ignorantia culpabili ; quia tunc eodem gradu culpabilis erit, ac ipsa ignorantia ; etsi nondum pertingat ad haeresim formalem *(S. Alph.,* de Prohib. lib., c. 1,n. 1-6; VII, 301).

440. — Signa haeresis, sive materialis, sive formalis, sunt sequentia i

1° Censetur *materialiter tantum haereticus,* ideoque, ex fide in baptismo suscepta, ad Ecclesiam Dei perlinens: *a)* Qui paratus est se submittere judicio Ecclesiae, quando errorem agnoverit, etsi interim sententiam suam mordicus tueatur, *b)* Qui de fide catholica nihil cognovit, et de sua nunquam dubitavit. *r)* Qui dubitans studuit agnoscere veritatem, quantum potuit. Qui autem culpabiliter *conversionem* suam ad fidem *procrastinat,* non ideo haereticus est ; peccat tamen contra praeceptum affirmativum fidei, si eam multo tempore differat.

2° Haereticus *formalis* censendus est : *a)* Qui dubitat, atque ex pertinacia aut ex Ecclesiae contemptu ulterius inquirere detrectat, *b)* Qui intellectum

• VIde V' Jauflev, de flde, n. i›t */mupurev,* II p 387, not. 2 ; Slimmen aus *Mariat.eich* vol. Vi, dl·* Quellen des Unglaubens , vol. 48, Athelsmus und seine Folgen ; *Prümmer,* l, n. 511. — De apostasia a rehjione et ab ordine sermo erit in Parte IV.

a veritate sufticienter proposita de industria avertit, ut suae sectae vel opinioni adhaereat, *c)* Qui, agnita veritate, Ecclesiae contradicere perseverat, ut ex odio Papae vel Ecclesiae facere solent haeresiarchae. Hi sunt *tres* praecipui pertinaciae *gradus,* quorum primus fundatur in veritate studiose neglecta ; secundus in veritate sufficienter proposita, sed contempta ; tertius in agnita veritate malitiose oppugnata *(Voit,* 1, 378-379).

441. Quaesitum. *Quid de iis sentiendum, qui opinionibus adhaerent quae non solum a SS. Congregationibus, sed ab Ecclesia, dogmatica quidem censura, at leviori quam haeresis, notantur ?* Liceat quaedam praemittere.

Dogmatica censura,a supremo universalique Ecclesiae magisterio profecta, damnat aliquam thesim ut haereticam, vel erroneam, vel haeresi aut errori proximam, vel temerariam. Disciplinaris, quae regiminis potius quam magisterii praerogativae respondet, non est condemnatoria doctrinae,ut dogmatica, sed ejusdem prohibitoria. Haec etiam oeconomica seu prudentialis vocatur, quando doctrinae alicujus enuntiatio prohibetur, non ob causam intrinsecam, sed ob causas rationesve prudentiae, scilicet ut dissidia tollantur, paci consulatur, a scandalo caveatur *(Konings,* n. 268, q. 3). Hisce positis, respondemus quaesito :

Perse, non sunt haeresis rei, at certo mortaliter peccant. Dicimus *per se:* nam ejusmodi opinionibus tanquam veris et licitis adhaerentes virtualiter Ecclesiae infallibilitatem negant : cujus negationis si sibi conscii sint et formaliter tunc id intendant, haeresis rei sunt (I, 106). Ex hisce dijudicandi sunt *liberalismi* sectatores qui varios errores circa libertatem ab Ecclesia in *Syllabo* damnatos amplectuntur (cfr. n. 446).

Satis non est, dicit can. 1324, haereticam pravitatem devitare, sed oportet illos quoque errores diligenter fugere, qui ad illam plus minusve accedunt ; quarp omnes debent etiam Constitutiones et Decreta servare, quibus pravae hujusmodi opiniones a S. Sede proscriptae et prohibitae sunt. » in Canone 2317 additur : « Pertinaciter docentes vel defendentes sive publice sive privatim doctrinam. quae ab Aposlolica Sede vel a Concilio Generali damnata quidem fuit, sed non uti formaliter haeretica, arceantur a ministerio praedicandi verbum Dei audiendive sacramentales confessiones et a quolibet docendi munere. « Olim praedicti ipso facto plectebantur excommunicatione (cfr. Motu proprio Pii X, 18 Nov. 1907 et 1 Sepi. 1910). Canon 2318, § 1, demum statuit : In excommunicationem Sedi Ap. speciali modo reservatam ipso facto incurrunt, qui libros per kpostolicas Litteras nominatim prohibitos defendunt, scienter et sine licentia legunt aut retinent (vide n. 1317).

§ 2. De sanctione in haeresim et apostasiam.

442. — Principia. 1. Poenis spiritualibus diversi generis plectuntur haeretici, apostatae et de haeresi suspecti L Optimo jure id

*'Ad nonnam juris recentis *suspecti de haeresi* sunt : Qui quoquo modo haeresis propagationem sponte et scienter juvant, aut in sacris cum haereticis active communicant (can. 23!6) ; qui matrimonio uniuntur cum pacto explicito vel implicito ut aliqua proles educetur extra Ecclesiam catholicam ; qui scienter liberos suos acatholicls ministris bapti-

facit Ecclesia, eo quod peccatum infidelitatis, ratione nocumenti quod fidelibus infert, gravissimum est peccatum: unde, in hoc sensu, S. Albertus Magnus hujusmodi delictum vocat maximum simpliciter (in 4, dist. 39, a. 2, ad 4). Diximus : *poenis spiritualibus,* quia poenae temporales antiqui juris contra haereticos, ut sunt career perpetuus, confiscatio bonorum, etc., non amplius vigent.

Poenae spirituales, quibus plectantur haeretici, in genere sunt : *a) Excommunicatio* S. Pontifici speciali modo reservata. Can. 231 i, § 2. *b) Irregularitas* ex delicto. Can. 985, n. 1°. Filii tamen haereticorum non sunt amplius irregulares, sed tantum *impediti,* quamdiu parentes in suo errore permanent. Cap. 987, n. 1°. Vide n. 19 0. *c) Privatio sepulturae ecclesiasticae,* si delictum haeresis sil vere nelorium. *d) Inhabilitas* ad quaedam officia et jura exercenda: nequeunt esse *patrim* nec in baptismo (can. 765, n. 2) nec in confirmatione (can. 795, n. 2) ; invalide ad *novitiatum* admittuntur (can. 542, 1°) ; eorum jus patronatus exstinguitur (can. 1470, § 1, n. 6), etc. Praeterea, haeret ici, apostatae, nisi monili resipuerint, *priventur* beneficio, dignitate, pensione, officio above munere, declarentur infames, et clerici, iterata monitione, *deponantur.* Can. 2314, § 1, n. 2.

Qui sectae acatholicae nomen dederint vel publice adhaeserint, *ipso jacto infames sunt* (can. 2314, §3), unde ipso facto irregulares, et inhabiles ad obtinenda beneficia, officia, pensiones, ad actus legitimos ecclesiasticos perficiendos, ad exercitium juris aut muneris ecclesiastici ; tandem arceri debent a ministerio in sacris functionibus exercendo. Imo clerici, monitione incassum praemissa, *degradentur.* Can, 2294 et 2314, § 3.

Suspectus de haeresi, qui monitus causam suspicionis non removeat, actibus legitimis prohibeatur, et clericus, repetita inutiliter monitione, suspendatur a divinis. Quodsi intra sex menses a contracta poena completos suspectus de haeresi sese non emendaverit, *habeatur tanquam haereticus,* haereticorum poenis obnoxius. Can. 23'15.

443. — II. Datur obligatio denuntiandi haereticos, apostatas, et de haeresi suspectos. Ipsa *lex naturalis* id proclamat, quoties agitur de damno gravi animarum vitando, cui Superior remedium afferre possit. Sed et *lex positiva,* aliquatenus innovans severa antiqua praescripta S. Officii, sequentia statuit : « Obligatio denuntiationis (delictorum) urget quotiescumque ad id quis adigitur sive lege vel peculiari praecepto, sive ex ipsa naturali lege ob fidei vel religionis periculum, vel aliud imminens malum » (can. 1935, §2). Jamvero :

a) Obligatio ex *lege naturali* urgere poterii etiam in locis, ubi haeretici passim catholicis permixti sunt, v. gr. si agatur de periculo insolito quod fidei immineat. — Urget adhuc cum periculo gravis damni et etiamsi denuntiandus sit consanguineus, frater, uxor, filius vel pater ; si nempe isti sint haeretici

ttndos otTerre praesumunt ; parentes (vel parentum locum tenentes) qui liberos in religione acatholica educandos vel instituendos scienter tradunt (can. 2309, § 2) ; qui specie n ℭonsecrata abjecerint vel ad malum Unem abduxerint aut retinuerint (can. 2320) ; qui a legibus, decretis, mandatis Rom. Pontificis pro tempore exsistentis, appellant ad univmale Concilium (can. 2332) ; qui, obdurato animo, per annum insorduerint in excommunicatione (can. 23i0, § 1) ; qui per simoniam ad Ordines scienter promoverint aut promoti fuennt, vel alia sacramenta ministraverint aut receperint (can. 2371).

formales, aliisque causa specialis ruinae. — Suspectos tantum de haeresi generatim *non tenentur* denuntiare consanguinei, aut alii grave inde damnum timentes : quia cum in suspectis dubia tantum sit haeresis, nonnisi dubium malum inde timeri potest et periculum damni communis censetur remotum (IV, 249, 250).

b) Ad legem positivam quod attinet, norunt omnes S. Inquisitioni olim fuisse denuntiandos haereticos omnes, haeresis fautores, necnon omnes de haeresi suspectos, et quidem sub poena excommunicationis *ferendae sententiae,* si quis per mensem denuntiare neglexerit. Haec autem praescripta in Codice modo tantum generaliori confirmantur, licet multis in locis non amplius vigeant, ob libertatem cultus omnibus assertam. — Praescripta can. 1935, § 2, supra citati, tum praecipue observanda erunt, cum *clericus* a fide defecerit, vel in suspicionem de haeresi adductus fuerit. A legis tamen positivae observantia *excusantur* omnes, quos supra (sub *a)* memoravimus.

§ 3. De haereticorum absolutione.

444. — I. *Quivis confessorius potest absolvere,* tum reos haeresis mere internae, tum etiam haereticos qui nullam incurrerunt censuram. Ratio primi est, quia censura punitur tantummodo delictum externum (ex can. 2242). Ratio secundi patet.

Potest etiam eos absolvere, qui jam in foro exteriori absoluti sunt, ut mox dicemus (sub III).

II. *Soliis Romanus Pontifex* absolvere potest (per se vel per delegatum) haereticos notorios aut occultos, qui censuram incurrerunt. Ratio : haec censura est speciali modo sedi Apostolicae reservata (can. 2314, § 2) ; excipe casum de quo statim sub III.

III. *Ordinariis* jus est, sua auctoritate ordinaria 1, absolvere in foro exteriori haereticos, apostatas vel schismaticos censura innodatos, quorum delictum ad forum externum Ordinarii loci quovis modo deductum fuerit, etiam per voluntariam confessionem. Ita vero absolutus potest deinde a peccato absolvi a *quolibet confessorio* in foro conscientiae. Abjuratio vero habetur juridice peracta, cum fit coram ipso Ordinario loci vel ejus delegato et saltem duobus testibus 2.

Protestantes igitur vel alii *haeretici notorii,* qui volunt suam haeresim ejurare, possunt ab Ordinario absolvi ; eo quod eorum haeresis in omni casu ad forum externum est deducenda. Secus dicendum de *catholico,* qui privatim in haeresim incidisset, vel in aliqua secta ita occulte vixisset ut ejus haeresis paucis solum innotuisset. Is enim foret in casu *haeresis occultae,* neque ab Episcopo absolvi posset, quamdiu ejus delictum ad forum judiciale non fuisset deductum. Unde si suam haeresim in foro externo manifestare detrectet, ipsi, ad absolutionem obtinendam induito S. Sedis opus erit.

De *modo* reconciliandi haereticos suo dicemus loco, nempe n. 1833 seq.

[*] Vicarius tamen generalis nequit sine mandato speciali hujusmodi haereticos al>solvere, ut notat can. citatus. — [*] Canon 2314, § 2. Confer etiam Bullam : Cum stcul Clementis VII, 15 Janv. 1530 (§2) ; S. OifiC. 28 Mart. 1900 ; *S. Alph. VII,* 83 ; II. Ap. XX, de privil. n. 39.

Articulus 111.

De periculis fidei.

Tria sunt potissimum quae fidei periculum afferunt, nimirum : 1° *Ubertas cultuum* a principe concessa ; 2° *communicatio* cum haereticis vel infidelibus ; 3° *lectio* pravorum librorum.

In hisce periculis voluntarie incurrendis datur imprudentiae culpa, quae tamen non est semper mortalis, neque fidei opposita ; ideoque non necessario fidei habitum expellit *(Tanquerey,* I, 655-659). Si imprudentia est contra fidem, ex eo quod quis *proxime* se exponit periculo, aderit grave peccatum infidelitatis, ut ex sequentibus magis adhuc patebit.

§ 1. De libertate cultuum.

Libertatem seu aequalitatem cultuum permultum insidiari, catholicae fidei luce clarius est. Per eam enim invehitur in regna catholica « horrendum illud, ac vel ipsi naturali rationis lumini maxime repugnans, *de cujuslibct religionis indifferentia systema,* quod, omni veritatis et erroris sublato discrimine, homines in cujusvis religionis cultu, aeternam salutem assequi posse » audacter asserit, atque ita populos in incredulitatis barathrum paulatim ducere intendit *(Pius IX,* Enc. 9 Nov. 1846), Inde haec ultro sequuntur :

445. — Principia. I. Libertas cultuum, tanquam doctrina spectata, est falsum liberalism! principium, quod legislator catholicus, omnibus quibus potest modis, impedire debet. Ratio : qui minoribus vitiis favere nequit, quanto magis iis, quae reipublicae fundamenta evellunt, resistere debet. *(S.Alph.,* de Prohib. lib., c. 1, n. 4 ; opusc. *Fedcltàdci vassalli).*

Liberalismusest systema politico-religiosum, quod profitetur independentiam Status ab Ecclesia ita *completam,* ut Status se regat, nullo respectu ad Religionem, quasi haec non exsistat el omnes religiones sint revera in se aequales. Hanc porro cultuum libertatem atque aequalitatem SS. Pontifices semper reprobaverunt : ı Quid insanius excogitari potest ? », exclamat Pius VI in Ep. ad Card. La Rochefoucauld (die 10 Martii 1791). Hoc systema damnarunt suprema sua auctoritate : Gregorius XVI, in Enc. *Mirari vos ;* Pius 1X, in Enc. *Quanta cura* (8 Dec. 1864) et in Syllabo (prop. 77a, 78a et 79a) ; Leo XIII, in Enc. *Libertas* (20 Junii 1888). Idem Pontifex de hac doctrina in Enc. *Immortale Dei* sic loculus est : ‹ Ab alheismo, si nomine aliquid differt, re nihil differt. »

11. Cultuum libertas interdum tolerari potest, ubi princeps eam absque graviori verae religionis ac reipublicae detrimento non valet impedire. Ita docet Angelicus (2. 2, q. 10, a. 11) : Humanum regimen derivatur a divino regimine, et ipsum debet imitari. Deus autem, quamvis sit omnipotens et summe bonus, permittit tamen aliqua mala fieri in universo quae prohibere posset, ne eis sublatis, majora bona tollerentur, vel etiam pejora mala sequerentur. Plane consonat 5. *Alphonsus* (II, 18).

III. Libertas cultuum, de facto exsistens, duplex fidelibus periculum procreat, tum amplectendi errorem theoreticum de aequali valore religionum, tum confundendi politicam tolerantiam cum tolerantia dogmatica. Res patet. Ex *duplice hoc periculo* semper discerni debet, utrum quis reapse inciderit in *peccatum* fidei oppositum, an tantum *periculum* subierit incidendi in illud, atque utrum agatur de liberalisrno doctrinali, an tantum de partibus politicis, (vide *Villada,* Cas. Conse., I, p. 59). Quapropter :

446. — *a) Quoad, liberalismum, tanquam doctrinam,* ut statuatur quale peccatum contra fidem committat qui hunc liberalismum profitetur, sedulo inspiciendum est (sicci. *Génicot),* quid intelligat per sententiam cui assensum praebet, quum inter eos, qui non penitus ad atheismum vel rationalismum deflexere et catholici manere volunt, multiplici varietate haec liberalism! vox accipiatur ; deinde videndum, quousque, ratione ignorantiae et bonae fidei, a formali peccato quisque excusetur. Itaque *haereticus est,* qui plene liberalism! doctrinam amplectitur, plenam scilicet independentiam Status ab Ecclesia, vel (quod pejus est) Ecclesiae subjectionem Status auctoritati. Idem dicendum est de iis liberalibus, qui pertinaciter tenent quasdam doctrinas particulares, quae etiam fidei divinae adversantur,ex. gr., quod vi contractus mere civilis datur inter Christianos verum matrimonium (cfr. *Sarda y Salvani,* Le libéralisme est un péché). Ab haeresi autem excusantur, sed *periculo se exponunt* catholici, qui hosce errores tuentur propter ignorantiam plerumque culpabilem, nec tamen animum gerunt eos retinendi, quando eos ab Ecclesia reprobatos noverint. Item, *dejectu assensus religiosi,* graviter peccant contra prudentiam vel reverentiam Ecclesiae debitam, qui tenent solummodo errorem aliquem sécundarium, sed minime fidei divinae contrarium, v. gr. prop. 76"" Syllabi de profectu pro Ecclesia subsecuturo ex abrogatione civilis imperii. Sed hic facile admitti potest aliqua *bona fides.*

b) Quoad liberalismum, ut dicit partes politicas, ante omnia examinandum est, utrum, qui talibus part ibus adhaerent, aliunde tamen boni catholici officia implere videantur. Tunc prudenter erit explorandum, num vel ipsi aliquid mali in doctrina seu agendi ratione admittant, vel sine sufficient i ratione cooperentur malis consiliis aliorum: juxta haec dijudicentur. De hujusmodi cooperatione saepe quaestio occurrit, quando agitur de scholis, de comitiis et de aliis operibus socialibus L

§ 2. De communicatione cum haereticis et infidelibus.

Communicatio alia est religiosa, seu in *sacris;* alia civilis, seu *politica.* Prior prohibetur ratione sui, jure divino et ecclesiastico, ob scandalum et cooperationem ad peccatum ; quatenus est nempe simulatio falsae fidei, vel falsae religionis approbatio. Posterior prohibetur praesertim ratione periculi perversionis quod inducit.

l De liberalisrno confer quae habent *Aerlnys,* theol. past. P. Ill, a. 5; *Berardi,* Examen Conf. n. 2455 et casus conscient, a. 189'» ; *Godts,* les droits en matière d'éducation ; la liberte, ch. π; *Alberti,* theol. past.(3 ed.) II. p. 59; *fiaus,* Instil, can. η. 20, p. 8 sqq. — De prams *scholis* vide n. 711 sqq.

447. — Principia. 1. Communicatio civilis cum infidelibus, haereticis et apostatis vetatur lege naturali ae divina, si communicantibus sit periculosa. Constat ex dictis n. 374, et ex pluribus Scripturae Sacrae locis, v. gr. Ep. ad *Titum* (3,10) : *Haereticum hominem devita,* et *Rom.* (16, 17, 18) : *Declinate ab illis. Hujuscemodi enim Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri : et per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium.* Triplex sane e civili communicatione oritur periculum, scilicet : ne religio catholica detrimentum capiat ; ne quis propriae fidei naufragium faciat ; ne alii scandalum sumant (cfr. 5. *Alph.,* de Prohib. libr., c. 1). Jamvero :

a) Apostatae, liberi cogitatores et haeretici, magis alliciunt ad suos errores quam infideles ; quia *sermo eorum ut cancer serpit* (2. *Tim.,* 2, 17), et quia Satanas, quo facilius simplices et incautos decipiat, eorum ope atque opera transfiguratur in angelum lucis. Periculum crescit in locis haereticorum vel infidelium, ubi non exstat aliqua ecclesia cum sacerdote catholico, cui liberum sit ritus nostros publice exercere.

b) Mittere parvulos juvenes aut puellas m scholas haereticorum, vel hominum impiorum, est grande peccatum et malum maximum.ordinarie nunquam reparabile (cfr. n. 711 et 1316). Graviter peccant parentes qui lui ri causa filios adhuc tenellos mittunt, vel abire sinunt, ad *loca* haereticorum, sine aliqua necessitate et debitis cautionibus *.

c) Olim severior prohibitio etiam generalis habebatur *civiliter* communicandi, sine justa causa, ‹ uni haereticis, et abis nominatim denuntia! is. Vetitum erat christianis (cfr. tit, *de Judaeis* in jure can.) cum judaeis in eadem domo habitare, conviviis interes.se, communi balneo uti, eos medicos adhibere, aut famulari judaeis. Haec vero in desuetudinem paulatim abierunt. Attamen non licet haereticis *famulari,* cum perversionis periculo. Idem dicendum, si famulus ab impletione praeceptorum Ecclesiae plerumque impediatur ; secus vero, si raro tantum impediatur. — De communione in profanis cum *excommunicatis vitandis* prohibita, vide n. 1295 sq.

II. Communicatio religiosa cum infidelibus, haereticis et apostatis per se illicita est atque ab Ecclesia prohibita. Constat ex ratione et ex decisionibus Codicis mox adducendis. Jamvero prohibitio est *absoluta* in iis quae haeresim continent, ut fit in communicatione activa publica el formali (de qua statim dicemus) : est *condilionata* tantum in iis quae ritu catholico administrantur, v. gr. in matrimoniis mixtis ; dummodo pericula religionis absint et prohibitio ecclesiastica non urgeat -. Ratio: patet etenim *primum* idem est ac revera fidem veram negare, falsam profiteri ac simulare (cfr. n. 'i 10), quod nunquam licet : *alterum* continet solummodo speciem

\ i b ‡π» -tIonem Em. Cani. Vicarii ad paroche Romae, 12 Jul. 1878 (A. S. S. vel. 11, p 176) .— · C .infer d AnnibaP, I, HO ; Gurv-Frrreref, I, n. 209.

adhaesionis sectae damnatae, licet pericula afferat, quae tamen omnia quandoque removeri possunt et debent.

Facilius autem admitti potest, ut haeretici nobiscum in nostris communicent ; minus enim habet periculi, quam si nos cum illis communicemus, ut palet. Itaque in sequentibus, speciali argumento, tractabimus prima de communicatione *catholicorum cum acatholicis,* et deinde de communicatione *acatholicorum cum catholicis.*

448. 1. De communicatione catholicorum cum acatholicis.

Hujusmodi communicatio, qua videlicet catholici intersunt sacris acatholicoruin, potest esse *publica* vel *privata.* Jamvero *publica* est, si catholici intersunt sacris quae acatholicoruin coetus, prout coetus est, celebrat, v. gr. caeremoniis quae in templo acatholicoruin fiunt. *Privaia* est, si catholici adsunt functioni sacrae, quae fit ab acatholico ceu homine privato, ut si v. gr. cum acatholico orationem dominicam recitent. I traque autem, communicatio, sive publica sive privata, potest esse *activa,* si nempe in acatholicoruin sacris functionibus pars habetur ; vel *passiva,* si, praeter praesentiam materialem, nihil praestatur aliud.

449. — *Principium generale,* quoad communicationem in sacris, sequens esto, ex can. 1258 : Haud licitum est fidelibus quovis modo *active* assistere seu pariem habere in sacris acatholicoruin (§ 1). Tolerari potest praesentia *passiva,* seu *materialis,* civilis ollicii vel honoris causa, ob gravein rationem ab Episcopo in casu dubii probandam, in acatholicoruin funeribus, nuptiis, similibusque sollemniis, dummodo perversionis et scandali periculum absit (§ 2).

In specie sint igitur sequentes casus practici :

1° *Adire templa* haereticorum non prohibetur, si fiat merae curiositatis causa : secus si fiat ob pravum finem vel ex circumstantiis illicitum evadat (S. Off., 14 Jan. 1718). Audire *conciones* haereticorum generatim non habetur ceu signum professionis doctrinae haereticae. Quodsi tamen adsit scandalum, periculum aut specialis prohibitio, certe abstinendum est (S. Off., 10 Maii 1770). Sic. Paulus V (16 Sepi. 1606) vetuit Anglis, ne legi id praecipienti obtemperarent (II, 16, 13°). Sic etiam in Urbe severissimae prohibitiones ab Em. Card. Vicario edictae sunt, 12 Jul 1878 (Cfr. „4. .$'. vol. 11, p. 172); in genere enim non abest periculum

2° *Funus deducere* usque ad fores templi vel coemeterii, censetur civile obsequium. Caeremoniae autem religiosae intéressé, *regulariter* non licet, quia ordinarie communionis in sacris rationem habet, vel speciem prae se fert. Excipe, si ex circumstantiis loci, temporis, etc., aliud significetur 2 (II, 16).

l \u liceat audire conciones haereticorum, quae ope novae inventioni per radio · divulgantur. In genere negat Thcol. prakt. Quartalschr (1920. p 358 seqq.) ; nisi in casu particulari omne periculum pro llde excludatur et scandalum absit. VI normam pe S. Ollicii (in *Colluet,* n. 727, 1257, 1362 et 1410) prohibitio, hae occasione, cum acatholicis

3° Adstare *nuptiarum celebrationi,* v. gr. tanquam domicella honoraria, aestimatur pierunique tanquam testificatio obsequii erga sponsos, quin idcirco ritus haeretici probentur. Ceterum, catholicus qui, spretis Ecclesiae legibus, nuptias coram acatholicae religionis ministro contrahit, excommunicationem Ordinario reservatam incurrit, et nemo catholicus potest *sua praesentia* id probare. Imo parentes et sanguine conjunctiores id positive improbare generatim tenentur. Cfr. n. 1343 et n. 1994 seqq.

4° Potest *famulus,* exemplo Naaman Syri (4. *Reg.,* 19), herum ad templa haeretica curru vehere, vel hujus filiam aut uxorem ad ea, tutelae causa, comitari, ita tamen, ut haereticos ritus non participet ; item infantes baptizandos deferre et brachio sustinere, dum ab haeretico praecone baptizantur. Haec ‹ nim omnia ad *famulatum* pertinent, neque ullum cultus consortium attestantur (II, 16, 12°).

5° Qui *coenam* a ministello recipit ; qui *extra mortis periculum* petit absolutionem sacramentalem a vitando nec non ab aliis excommunicatis, postquam intercessit sententia dcclaratoria vel condemnatoria; qui a supradiclis excommunicatis etiam in mortis periculo petit cetera sacramenta, si adsint *alii ministri,* peccati mortalis reus est (Can. 2261, § 3). Munus *palrini* in haereticorum baptismate suscipere, districte prohibetur (S. Off., 10 Maii 1770).

6° Qui, *ritus religiosi causa,* in templis haereticis canunt hymnos, organa pulsant, ministro respondent, plane *cultus participes* fiunt,ideoque fidem quodammodo produnt (S. C. de Prop. Fid., 1889). Qui templa aedificant, instaurant, verrunt, non semper videntur consortium religionis inire ; sed operam quamdam praestant, a qua abstinendum est, praesertim in regione catholica, nisi *gravissima* urgeat causa *(Kenrick,* tr. 13, n. 37). Vide *A. S.* 5., vol. 11, p. 174.

7° Non licet *ludimagtstris* pueros docere hymnos protestanticos, vel calechismum haereticum, aut protest anticam Sacrae Scripturae versionem adhibere, licet parentes, aut rectores scholarum, id expetant *(Kenrick,* tr. 13, n. 38). Non autem est communicatio in sacris, si sacerdos catholicus ante funera ministelli in propria domo psalmos cantandos exercet, ipsi autem caeremoniae non interest *(Ami du Cl.,* 1913, p. 1033) ; nec quando in absentia ministelli, rogatus assistit funeri acatholici, tanquam persona omnino privata et remoto omni scandalo (theol. prakt. Quartalschr. 1926, p. 126 seqq.). Vide etiam quae supra diximus, 2° nota 2.

8° Non licet adire *concentus musicos* haereticorum si. loci occasione,concentus induunt cultus rationem vel si horum proventus in haeresis utilitatem cedit, aut si assistendo alias haeresi favetur *(Kenrick,* tr. 13, n. 39).

9° Cum haereticis *orantibus* sive publice sive privalim, (sed non formaliter) genua flectere, non videtur esse fidei negatio ; intelligitur enim fieri urbanitatis causa, dummodo illud *aliquoties* tantum fiat. In his vero *mos* est omnino improbandus, utpote favens haeresi ac plenus periculi. Idcirco famulis quos domini solent ad id urgere, nullatenus est permittendum. Idem resolve de famulo, qui juberetur domino caecutienti, vel infirmo, biblia protestanlica praelegere. *Konings,* n. 254, 5°.

10° Stricte prohibetur nomen dare *societatibus thcosophicis,* earum conventibus intéressé, ipsarumque scripta legere. Item societati Londinensi *ad procurandam christianitatis unitatem.* S. Off., 4 et 18 Jul. 1919 (.4. /1. *S.,* XI. p. ℬty i 317i. Hanc prohibitionem renovarunt S. Oflicium, 8 Jul. 1927

muitniinlcAjQdl Iu -.icri#, juxta d. *hjnal ℬ- hin* (Ro)lettino del Clero Rom. 1932, p. 74) i . quod catholici intere—t-nte» inlorticia n‹›n deferant, pro defuncto suflragia una) r ›‹.chnltci- non persolvant et Clerici, -i intere—e debent, absque vestibus sacris assistant.

XIX, p. 278) et Pius PP. XI in Encyc. *Mortalium animos,* 6 Jan. 1928 XX, p. 5 sqq.).

11° X. *Congr. de Propag. Fide* anno 1674 interrogata: *An catholici missionarii, a schismaticis rogati, in horum ecclesiis praedicare possint,* respondit : « Vel invitantur ad effectum, ut ibi praedicetur veritas catholica indefinite, et etiam contra errores eorumdem schismaticorum, et *affirmative;* vel tantum ut sermo fiat de virtutibus et vitiis, quae communiter, tam a catholicis quam a schismaticis, exerceri ac vitari debent, et *negative* » *(Scavini,* II, n. 911, 14°).

12° *Congr. S. Officii* interrogata : «An liceat monialibus curam infirmorum gerentibus in hospitio *advocare ministrum haereticum,* qui religionis causa peteretur ab infirmo haeretico ; item, an id liceret catholico, in cujus domo aegrotaret haereticus ? » respondit die 15 Mart. 1848 : *Juxta exposita non licet ; passive se habeant.* Quod responsum iterum datum fuit 5 Eebr. 1872 et 14 Dec. 1898 (ap. *Nouv. Rev. Theol.,* 31, p. 402). Secus tamen, si, petente infirmo, imminerent ex denegalione mala majora, v. gr. desperatio, clamitationes in Ecclesiam, blasphemiae, scandala *

Alios quoque casus resolvemus, ad hanc rem pertinentes, quando agemus de « cooperatione » (n. 523).

450. — II. De communicatione acatholicorum cum catholicis.

Assistentia acatholicorum eorumque praesentia in sacris nostris caeremoniis variisque liturgicis ritibus *duplici modo* fieri potest : vel mere *passive* (mere materialiter) ; vel *active* seu positive, quando scilicet acatholici quid in nostris sollemniis positive operantur ac praestant. Inde duplex quoque consideratio :

1° *Permittitur* communicatio mere passiva, seu solius assistentiae. Vide canonem 2259, in quo statuitur nullum excommunicatum, etiam vitandum, carere jure assistendi praedicationi verbi Dei ; excommunicatum toleratum officiis divinis assistere posse. Hanc autem resolutionem cum quadam aequitate applicare possumus ad praesentem materiam. Concordant *anciores* (cfr. *Merkelbach,* I, n. 57:'.).

2° *Prohibetur* autem eorum communicatio activa : quia, praeter alia, de facili evadit signum unitatis variarum religionum, quod nefas est. Hinc non licet ministrare sacramenta haereticis aut schismaticis, etiam bona fide errantibus eaque petentibus, nisi prius, erroribus rejectis, Ecclesiae reconciliati fuerint (can. 731, § 2).

l *Passive se habebd* monialis, si precibus non obtemperat; ad eaque non attendit. lino, etiam passive se habebit, si non directe quidem ministellum advocat, sed acatholico benevolo preces infirmi patefacit, ut ipse, pro sua voluntate, eas exsequatur. Tandem ex causa utique gravissima, v. g. ad declinanda mala majora, poterit etiam *indicare* minlstello, esse aliquem ipsius sectae aegrotum, qui cupiat illius alloquium et visitationem, **1**'une enim non erit aliud, nisi nuntium dare allcujus facti, et habebitur cooperatio tantum materialis ad falsi cultus exercitium, cujus occasio utique praebetur (vide Bollettino dei Clero Rom. 193 2, p. 75), Non negligat alio modo, si potest, bono spirituali aegroti consulere, praesertim eliciendo cum ipso actus contritionis perfectae etc.

Ita intelliges *plures decisiones SS. RR. CC.* circa acatholicorum invitationem in chorum, praestationem pacis, cinerum, candelarum, admissionem ad faces et luminaria deferenda, instrumentum pacis osculandum, cadaver in funeribus ferendum vel linteum tenendum et etiam separatini et non sine scandalo in choro musico cantandum (cfr. *Ami du Cl.,* 1913, p.319). Licet tamen invitare acatholicos ad organa pulsanda (S. Ofl., 1850), si non timendum est scandalum

Quoad admittendas puellas protestanticas vel schismaticos in catholicis domibus educationis, plura exstant Decreta praesertim pre domibus in Italia sitis, el dantur praescriptiones pro Superiorissis eorumdem Institutorum (cfr. *Ami du Clergé,* 1908, p. 444 ; *Monit. eccl.,* X, 80; XI, 434). En summa capita horum Decretorum : Alumnae nequeunt ut internae admitti ; pro externarum admissione recurrendum in singulis casibus, exceptis filiabus apostatarum. S. Off., 6 Dec. 1899. Vetitum est ne alumnae templum schismaticorum adeant, sacramenta recepturae ; et si id impediri nequeat, sorores *passive* se habeant. S. Off., 1 Jun. I860. Item *passive* se habeant magistri catholici quoad instructionem religiosam : id est, tolerari poterit ut puellae a cate-‹ histis schismaticis edoceantur, propriis earum expensis et in loco separato. S. Off., 22 Aug. 1900. Nulla habeatur disputatio inter alumnas de rebus ad religionem spectantibus. S. Off., 1 Jun. 1866.

451. Quaesitum. *An prohibita est cum haereticis* disputatio ?

Duplex datur disputatio : *publica,* quae, statutis die et hora, coram multitudine et appositis judicibus locum habet ; *privata,* quae fit coram paucis auditoribus. Jamvero : « Caveant catholici ne disputationes, *publicas* praesertim, cum acatholicis habeant sine venia S. Sedis, aut, si casus urgeat, loci Ordinarii. » Ila can. 1325, § 3, confirmans Decr. S. C. de Prop. Fid., 8 Martii 1625 et alia ejusd. Congregationis.

Constat tamen ex Decr. cit. nullo jure prohiberi *clericis* disputationem *privatam,* modo ipsi idonei sint, atque ex adjunctis sperari queat felix exitus. Disputationes cum *socialistic* iisdem regulis subjacere declaravit S. Congr. de neg. extr., 27 Jan. 1902 *(A. S. S.,* 38, p. 107). In *praxi* raro continget, ita sapienter *Merkelbach* (I. n. 757), ut disputationes ad confutandos errores reapse succedant.

§ 3. De lectione librorum pravorum.

Per evulgat ic nem librorum fidei (vel bonis moribus) adversantium fit, praesertim hac nostra aetate, immensa animarum strages. Confer s'. *Alphonsuni,* de Prohib. lib. : ed. G., 1, p. 253. Sub fine hujus voluminis, in speciali aliqua appendice, fusius hanc materiam tractabimus ; quare hic nonnisi quaedam generalia principia exponemus.

452. — Principia. 1. Vi legis naturalis, gravissima datur obligatio vitandi periculum perversionis, quod ex evulgatione, retentione et lectione librorum pravorum enascitur. Etenim : 1° « Si verbum perniciosum, quod statim avolat, serpit ut cancer, et ad mortem vulnerat : quid mali non affert liber improbus, qui potest evadere

perpetuus fons subversionis ? » (1. c., η. 2). — 2° Si luxuriae occasio continua prorsus amoveri debet, ut poenitens absolvi mereatur, quanto magis liber perniciosus, inducens periculum amittendi fidem ? Itaque :

a) Maxima vigilantia in hac materia uti debent Episcopi, parochi, patres-familias, principes, magistratus, praeceptores, etc.

b) Etsi quis facultate munitus fuerit legendi libros prohibitos, non potest tamen eos legere, si sciat aut experiatur hujusmodi lectionem *sibi esse noxiam,* vel proxime periculosam, v. gr. si nesciat veritatem ab errore discernere (ib., n. 12).

c) « In hac re, expedii ordinarie rigidiores opiniones sequi » (ib., c. V, n. 8) ; id quod minime tamen applicandum erit *poenis statutis,* ut suo loco dicemus. Cfr. n. 1308.

453. — II. Vi legis positivae, libri ab Ecclesia, sive cum censura, sive sine censura prohibiti, absque legitima licentia, nec legi nec retineri possunt. Can. 1398, § 1. Ecclesia jurisdictionem ab ipso Domino accepit prohibendi fidelibus lectionem librorum, qui aliquid contra religionem, bonos mores vel Ecclesiae disciplinam continent. Si haec facultas penes Ecclesiam non esset, et fideles in hoc parere illi non tenerentur, nec fides illaesa servari posset, nec Christus satis Ecclesiae suae providisset. Recte hinc docent DD., quod Ecclesiae circa libros judicium internum quoque expostulet sibi assensum (ib., c. 2, n. 1). Can. 1384, § 1 ; Pius X, Lilt. Encycl. *Pascendi,* 8 Sept. 1907 ; Motu proprio *Sacrorum Antistitum,* 1 Sept. 1910, n. 3. Non igitur sufficeret *silentium* quod aiunt *obsequiosum,* licet, in casu non de decreto aliquo infallibili atque irreformabili ageretur : ille assensus tunc *de se* non esset assensus fidei.

Dictum est : 1° *Libri* ab Ecclesia *prohibiti.* Nomine *libri* intelliguntur non solum scripta, quae aliqua mole et unitate objecti constant, sed etiam publicationes diariae, periodica et alia edita scripta quaelibet, nisi aliud constet. Ita can. 1384, § 2, in his jure anteriore severior. 2° *Sive cum censura,* (piales sunt ex can. 2318, § 1, tum libri haereticorum vel apostatarum haeresim propugnantes, tum libri cujusvis auctoris per Apostolicas Litteras nominatim prohibiti. 3° *Sive sine censura,* nempe alii libri qui in *Indice* librorum prohibitorum continentur, vel regulis generalibus comprehenduntur. 4° *Nec legi, nec retineri possunt ;* sed requiritur et sufficit ut hujusmodi libros quocumque modo destruas, vel habenti facultatem retinendi tradas, quia etiam sic agendo non retines. 5° *Absque legitima licentia :* quae licentia a *Homano Pontifice,* per S. Congr. S. Officii impetranda est ; nam facultas permittendi competit ei, cujus est prohibere. Can. 247, § i. Hoc valet etiam pro regionibus missionum, sed concessio licentiae fit per tramitem S. C. de Propag. Fide. Can. 252, § 4. Pro Urbe tantum licentiam etiam concedere potest S. Palatii Magister. *Ordinarii* licentiam concedere suis subditis valent pro singulis tantum libris atque in casibus dumtaxat urgentibus. Can. 1402, § t.— Cfr. Append, nostram *de censura et prohibitione librorum,* in line hujus tomi.

154. — *III. Omnes* Episcopi jure divino, pro suis dioecesibus, potestatem habent proscribendi et prohibendi, etiam sub censura, sive libros, sive etiam folia quotidiana nocuae lectionis. Hoc essentialiter pertinet ad eorum munus. Imo, quia non tam facile ac statim notitia omnium noxiorum librorum Romam pervenire potest, nonnunquam praestat, eos nulla interposita mora, ipsorum auctoritate proscribi (VII, 290). Haec doctrina deducitur ex can. 1395, § 1.

Quodsi Ordinarius librum quemdam prohibuerit, datur ad S. Sedem recursus, non tamen in suspensivo. Can. 1395, § 2 ; S. C. Ind. Litterae encycL, 24 Aug. 186». An prohibitionibus Ordinarii loci teneantur regulares vel religiosi exempti, dicemus in Appendice.

455. – Quaesitum. *An a lege indicis potest quandoque necessitas excusare?*

• Xon videtur improbabile id quod plures DD. docent, Holzmann, Elbel etc., nempe ex justa epikeia, excusari verum, pium et doctum, legentem librum haereticum, si necessario tali indigeat lectione ad convincendum aliquem haereticum ex suo proprio, puta, inveniendo contradictiones, concessiones, fallacias et similia ; dummodo *urgeat necessitas,* et insuper non pateat recursus Romam, vel ad proprium Episcopum. » Ita .S'. *Alphonsus* (de Prohib. lib., c. 5, n.2) ; sed hodiedurn rarissime eveniet hic casus.— Ad questionem autem: «An possit legere librum prohibitum sine licentia, qui certus est moraliler lectionem sibi non obfuluram ? «respondet .S'. *Alphonsus* (VII, 291) : (Quidquid dicant alii, omnino est negandum » ; et hanc sententiam tenent etiam moderni (cfr. Prûminer, I, n. 530).

TRACTATUS Ii

De spe theologica

In hoc tractatu agendum est : 1° de *natura* spei ; 2° de ipsius *necessitate ;* 3° de *peccatis* eidem oppositis.

CAPUT I

De natura spei.

S. *Thomas,* 2. 2, q. 20, 21 ; quest, disp., de spe ; 3. Sent., D. 2G, q. 1, a. 3 ; *S. Alphonsus.* II, n. 20 ; ed. G., I, p. 313 ; II. Λρ., IV, n. 6 ; *Laymann,* 2, tr. 2, c. 1 ; *Mazella,* de Vlrt.; p. 622 ; *Lahousse,* de Virt. theol.. disp. III ; *liillot,* Thes. 25-26 : *Hermann,* Π, n. 1346 seqq· *Vermeersch,* Theol. mor. II, n. 57 ; *Otto Schilling,* II, n. 279 ; Card, *Gasparri,* Calechliinus cath., p. 240 sq.

456. — Definitio. Spes *generalim sumpta* est motus animi tendentis in bonum futurum, arduum et possibile. *S. Thom.,2.2,qA7,* a. 1. *Spes theologica* est virtus divinitus infusa, per quam certa cum fiducia beatitudinem aeternam et media illius assequendae, per auxilium Dei, exspectamus (II. Ap., IV, 6). — Hoc ultimum, i. e. exspectatio certa et firma, est proprium spei.

I. Objectum materiale spei *primarium* est beatitudo aeterna, quae est ipse Deus possidendus ; objectum vero *secundarium* sunt divinae gratiae atque bona opera nostra, divino auxilio exsequenda (II, n. 20).

II. Objectum formale alii dicunt esse Dei misericordiam ; alii divinam omnipotentiam, prout communiter tenent Thomistae1; alii divinam promissionem. Quocirca *S. Alphonsus :* « Concludendum puto, inquit, quod tria praefata rnotiva constituunt objectum formale spei, nempe misericordia et omnipotentia divina, qua Deus nobis auxilia impertitur ad salutis hostes superandos : et haec duo motiva expresse docet *S. Thomas...* Censeo insuper his duobus omnino tertium addendum motivum : nempe *divinam promissionem,...* sive divinam fidelitatem circa promissionem, quam exhibuit, salvandi nos *propter merita Christi ;* alias, sine hac pro-

rt notat cl. *Merhelbadi* (I, η. K00), e thornlstis sunt qui «simpliciter dicunt esse Dei omnipotent i.irn Ihomistar uto « eminent lores indicant *omnipotentiam auxtluintnn* His uitirnls, praeter Ipsum *Merhelbach,* e recent foribus adhaerent *Ihllot* cl *Waffelaerl.*

missione, non valeremus salutem cum certa fiducia sperare » (I I, 21 ; H. Ap., IV, 6, 7). Huic sententiae multi etiam moderni adstipulantur :*

Et ri quidem vera : objectum formale debet aptari actui proprio spei, i. c. firmae exspectationis, quae tendit in Deum bonum, auxiliatorem nostrae *miseriae, impotentiae* et *haesitationi* supplere volentem.

III. Subjectum virtutis spei est voluntas, non intellectus ; quia spei objectum est bonum. In spe est motus, conatus animae : audemus per spem : itaque in voluntate tanquam in *subjecto proximo* haec virtus residet. Subjectum autem *remotum* sunt omnes illae personae in quibus spes theologica invenitur, etiam peccatores et animae purgatorii.

IV. Actus in spe comprehensi sunt : 1° Actus explicitas *exspectationis bealiludinis aclcrnae,* et eorum quae ad eam conducunt. 2° Amor *concupiscentiae* erga Deum, simplex desiderium, conatus seu efficax erectio animi contra occurrentes difficultates ; qui actus *virtualiler* in actu proprio spei includuntur. 3° *Firma fiducia* obtinendi, et timor perdendi quae exspectamus ; qui actus *inseparabiliter* actum spei proprium concomitantur (II, 20 ; *Reuler,* n. 61).

Actum spei elicere possunt *omnes fideles,* etiam peccatores, ut constat ex Tridentino (Sess. 6, c. 6). Item animae purgantes, ex communi sententia (cfr. n. 417).

107. — De timore conjuncto cum virtute spol. Timor distinguitur *quadruplex,* nimirum : humanus, servilis, initialise! filialis (2. 2, q. 19, a. 2, 4 et 8). Jamvero :

1° Timor *humanus,* seu *mundanus,* est fuga mali temporalis per offensam Dei. Est mortaliter vel venialiter malus, prout in mortale vel veniale inducit. Hinc illud *(Mnlth.,* 10, 28): *Nolite timere cos, qui occidunt corpus...* Et *(Luc.,* 9, 26) : *Qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet,* etc. Attamen non constituit peculiarem speciem vitii *(Perrone,* n. 135, adnot.).

2° Timor Dei *servilis formaliter* (ab aliis *serviliter servilis* dictus) est ille quo animus timet poenam a Deo infligendam, quin odio prosequatur culpam ; ita ut peccare vellet, si poena non impenderet. Hic timor malus est atque vitiosus (VI, 442).

3° Timor *initialis* seu *materialiter,* (ab aliis *simpliciter servilis* dictus) est timor quo animus vere aversatur culpam, etsi propter poenam, abstrahendo ab eo quod ageret, si poena abesset. Hic timor correspondet virtuti spei, et bonus est : nam oritur ex amore sui bene ordinato. Unde Christus Dominus *(Luc.,* 12, 5) : *Ostendam vobis quem timeatis: timete* eum *qui, postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam : ita dico vobis,* uuxe timete. Et Tridentinum (Sess. 6, can. 8) : « Si quis dixerit, gehennae metum, per quem ad misericordiam Dei de peccatis dolendo confugimus vel a peccando abstinemus,

* Inter altos Maine, *Lehmkuhl, Bouqmllon. Tanquerep Mechlinienses, Vermcersch. Schilling* etc. Huic Mphonslanae sententiae adstlpulatur quoque *Catechismus catholicus* Cani. Ga<parn p. 240, q. 524. Ratio quam in contrarium alTcrt *ferhelbach* (1. c.), si valeret, <eque contra sententiam 1'. Thomae (2. 2. q. IS, a. \ ad *i* et 3 etc.) dirigeretur, ut legenti patebit.

peccatum esse, aut peccatores pejores facere : anathema sit. » Dicitur *initialis,* quia competit incipientibus ambulare viam mandatorum Domini ; unde dicitur *(Ps.* 110, 10) : *Initium sapientiae linior Domini.*

4° Timor *filialis* seu castus est timor peccandi ad cavendam Dei offensam. Filiorum est timere offensam patris (2. 2, q. 10, a. 2). Hic timor est optimus et oritur ex caritate : imo crescit, crescente caritate. Hic timor praeterea spem mirifice adjuvat ; eo majorem enim sperandi rationem habemus, quo magis Dei offensam vitamus. Cfr. *S. Alph.,* Pratica d'amar G. C., c. 16.

458. — Corollaria. I. Non licet sperare de aliqua creatura, sicut de *prima causa movente in beatitudinem.* Licet autem de illa sperare, sicut de causa secundaria et instrumentait. Et hoc modo ad sanctos convertimur (5. *Thom.,* 2. 2, q. 17, a. 4), et B. V. Mariam appellamus spem nostram, imo « totam rationem spei nostrae » (5. *Alph.,* Glorie di Maria, c. 3 et 5).

II. *Ex parle Dei,* spes nostra certa et firma est. Innititur enim ipsius misericordia, omnipotentia et fidelitate in promissione nos salvandi propter merita I). N. .1. Christi. Cfr. 5. *Alph.,* Storia delle eresie, conf. XIV, n. 19-21.

III. *Ex parte nostra,* spes incerta est. Etenim, nisi divinae gratiae fideliter cooperemur, salutem consequi non possumus, juxta illud D. Augustini : « Qui creavit le sine te, non salvabit te sine te ». Hinc semper nobis timendum est, scribente Apostolo *(Phil.,* 2, 12) : *Cum metu et tremore salutem vestram operamini.*

Maxime duo sunt quae in nobis sunt incerta : *a)* Incerta est *nostra justificatio: Nescit enim homo utrum amore, an odio dignus sil » (Eccli.,* 9, 1). Haec tamen incertitudo per caritatis exercitium moraliter tollitur, *b)* Incerta est etiam *nostra usque ad mortem perseverantia.* Perseverantia enim est speciale Dei donum, quod nemini stricte debetur, quod nullus de condigno sibi mereri potest. Sed et haec incertitudo magna ex parte tolli potest,si grande illud perseverantiae donum quotidiana Precatione efflagitamus, el Deiparae Virginis, quae *Mater perseverantiae* appellatur, veri cultores sumus (Op. dogm. in Trid., Sess. 6, n. 48 ; Appar. alia morte, cons. 9).

CAPUT II

De necessitate spei.

>. Alp/ionstui, I. c. : de Virt.. n. 82 : *Lahousse.* op. vit., c. a. 2 : *Hillot,* The 27-28 ; *Lehmhuhl* 1 il .30,; *Vrlniit-Damen,* 1. n. 332. *Prummci.* 1, n. Si i ŏψ|. ; *'Schilling,* II, n. 280 ; *Merhrlbat h.* I. n. 808 sqq. et 838 sqq.

Necessitas, ut jam diximus, est vel *medii,* vel *praecepti ;* respicit autem spem, tum habitualem, tum actualem.

459. — Principia. I. Spes habitualis omnibus hominibus necessaria est, necessitate medii, ad salutem. Constat ex Tridentino

(Sess. 6, c. 7) : « Fides, nisi ad eam spes accedat et caritas, neque unit perfecte cum Christo, neque corporis ejus vivum membrum efficit. » Probatur etiam *hac ratione,* quia ex natura rei necessarius habetur habitus spei, sine quo in homine *caritas* exsistere nequit L

460. — II. Spes actualis saltem implicita omnibus adultis ratione pollentibus necessaria est, necessitate tam medii, quam praecepti.

1° Necessitate medii ; nam si agitur de *justis,* spe indigent, ut recte possint gratias ad perseverandum necessarias postulare. Unde 5. Paulus *(Rom.,* 8, 24): *Spe salvi jacti sumus.* Si agitur de *peccatoribus,* spe indigent, ut se ad justificationem disponant (Trid. Sess. 6).

2° Necessitate praecepti ; tum quia lex naturalis praecipit, ut adhibeantur media ad finem obtinendum necessaria ; tum quia positive divinae Litterae spem inculcant. Quare Apostolus (1. *Tim.,* 6, 17) : *Praecipe, non sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo.*

Quaesitum. *Quandonam praeceptum spei obligat ?* Obligat vel per se vel per accidens. Itaque :

1° Obligat ratione virtutis, i. e. per se : *a) initio usus rationis,* vel, rectius, vitae spiritualis, quando nempe aeterna beatitudo sufficienter proposita est tanquam finis ; *b) in periculo mortis,* ut homo contra tentationes roboretur, et in Deum ultimum finem mox consequendum feratur ; c) *saepius in vita* (saltem semel quolibet anno) ; quia sine actu spei nec in justitia divina persistere, nec meritorie operari possumus.

De cetero, non est cur fidelis de hac obligatione anxietur, sufficit enim spes *virtualis,* quae a fideli passim exercetur, v. gr. cum orat, vel sacramenta recipit.

2° Obligat ratione peculiaris circumstantiae, ergo per accidens : *a)* quando quis versatur in periculo *desperationis ; b)* quando ex praecepto eliciendus est actus *aliarum virtutum,* v. gr. orationis aut poenitentiae, quae sine actu spei saltem implicito exerceri non possunt ; *c)* in omni *tenlalione,* quando adest periculum consentiendi, nisi spes animum erigat (II, 20 ; H. Ap., IV, 13).

461. — Inde concludas : 1° /Von *est inhonestum,* uti affirmant Calvinistae, Baianistac et .lansenistae, sed *Deo pergratum,* spe theologica moveri ad bene operandum. Confirmatur verbis Tridentini : « Si quis dixerit, justificatum peccare, dum intuitu mercedis aeternae bene operatur : anathema sit « (Sess. VI c. 31). Ceterum spes ad *perfectionem ultimam* attingit ope caritatis.

2° Non datur, in hac praesenti vita, *status amoris* adeo perfecti, ut mens nec metu poenarum, nec desiderio remunerationis unquam moveatur, uti somnia-

l Cfr. Schilling. II, n. 28û. l Mib fine.

verunt Quietistae, maxime cum spes et timor, tempon tentationis, saepe videantur necessario requiri contra lapsum. Cfr. 5. *Alph.,* Pratica d'amar G. C., c. 16.— Quare damnata est ab Innocentio XI illa 7" propositio Michaelis Molinos : « Non debet anima cogitare, nec de praemio, nec de punitione ; nec de paradiso, nec de inferno ; nec de morte, nec de aeternitate. » Cfr. 5. *Alph.*. Storia delle eresie, c. 12, a. 5 ; *Theiner,* Acta Inquisitionis.

3° *Ratio mercedis,* quae in spe habetur, non includit positive ullam imperfectionem in religione chrisliana, uti dixerunt post Abaelardum Kantiani ! Evolutionistae. Nec tamen tenemur directe, ex praecepto speciali ad explicites *timoris* actus exercendos, quatenus a spe aliisve virtutum actibus timor distinguitur. (Ita communiter Valentia. Sanchez, etc.).

CAPUT III

De peccatis spei oppositis.

S. *Thomas,* 2. 2, q. 20 seqq. ; S. *Alphonsus.* II, n. 21 ; *Suarez,* disp. II. sect. 2-3 ; *Perrone,* op. cit., n. 145 ; *Lehmliuhl,* I, n. 433 ; *Gôpferl,* I, § 50 ; *Primmer,* I, n. 547 seqq.

Peccata spei contraria alia sunt *omissionis* (de quibus η. 160), alia *commissionis.* Hisce vero virtus spei tunc solum amittitur, ubi objecto formali virtutis contradicunt. Peccata commissionis alia adversantur *desiderio* beatitudinis aeternae, alia *fiduciae* illam obtinendi. Inde sequentia statuere licebit :

462. — I. *Desiderio beatitudinis aeternae* adversatur : 1° hujus saeculi affectus, quo terrena magis quam coelestia desiderantur : 2° affectus inordinatus felicitatis caelestis, quo ex taedio vitae et laboris beatitudo appetitur.

Prior affectus, quando transit in actum, est peccatum mortale, si in terrenis *ultimus finis* reponatur ; v. gr. si quis ita comparatus sit ut desideret relinquere Deo caelum, si sibi relinquat terram. *Posterior* non excedit veniale, nisi adsit rebellio expressa contra Providentiam divinam. — Licite vero sibi quis *mortem optat,* ut vitet peccatum, vel aliud ingens malum ; dummodo Dei voluntati sese submittat (II, 20 ; Cat. Rom., de 1° praec., η. 7). Cfr. η. 755.

463. — II. *Exspectationi jiduciali* beatitudinis aeternae adversatur per defectum *desperatio,* per excessum *praesumptio.*

1° Desperatio est diffidentia obtinendi beatitudinem. vel media ad illam consequendam necessaria. — Est peccatum mortale, et quidem gravissimum et *periculosissimum :* sublata enim spe, homines irrefraenate in vitia labuntur. — Minus grave tamen est peccato infidelitatis et odii Dei, quia non dirigitur contra Deum secundum quod in se est, sed contra Deum secundum quod ejus bonum a nobis participatur. *S. Thorn.,* 2. 2, q. 20, a. 3. — Unde desperatio proprie dicta non admittit parvitatem materiae.

Causae desperationis maxime recensentur: fidei defectus, inordinata adhaesio voluptatibus, acedia spiritualis, praesumptio, dispositio melancholica *(Tanquerey,* II, p. 421).

Confessarius examinare debet, an ex desperationis affectu consueta pietatis officia, praesertim cum praeceptum urgeret, intermissa fuerint necne : inde satis tutum praestiti vel negati consensus indicium habebit. — Advertat tamen, plures poenitentes, non de Dei misericordia, sed de sua cum gratia cooperatione *desperare:* quod *pusillanimitas* dicitur, et admittit materiae parvitatem *(Pansuti, II,* 33).

2° Praesumptio (quae est desperatione frequentior) oritur ex timoris Dei defectu, et *definiri* solet : temeraria exspectatio beatitudinis aeternae, aut mediorum ad illam consequendam. Est peccatum per se grave, quia gravem injuriam irrogat tum divinae justitiae, quasi peccatum nihili habendum esset, tum divinae misericordiae, qua praesumptuosus abutitur ad liberius peccandum *(Scavini,* II, n. 849).

Hinc: a) Ille per praesumptionem peccat, qui salutem sperat, vel tantum propter merita propria, vel tantum propter merita Christi, absque ulla cooperatione suorum operum. Item, qui *ob spem veniae* inducitur ad peccandum, ita ut spes remissionis a Deo obtinendae sit motivum inducens ad peccandum, i. e. ratio cur facilius aut peccatum iteret, aut in peccato perseveret, quasi Deus tam facile *ignoscat* decem quam quinque peccatis. Secus vero, si diceret : decem peccata tam facile quam quinque aut sex *accusabo :* quod per se non est nisi veniale. — *b)* Praesumptionis proprie dictae reatum non contrahit peccans ex passione *cum spe veniae :* quando nempe spes veniae per poenitentiam aliquando obtinendae comitatur lanium peccatorem, dum peccat, aut in peccato perseverat, quin tamen sit ratio seu motivum ad peccatum influens. Ejusmodi vero homines, perseverantes in peccato sub spe aliquando poenitendi, difficulter excusantur a peccato gravi contra caritatem sibi debitam, cum magno periculo damnationis se exponant (II, 21 ; II. Αρ., IV, 8).

4G4. — *Pro praxi.* 1° Diligenter ex poenilenle inquirendum est *cur* desperaverit vel praesumpserit, ad cognoscendum an peccatum sit necne contra spem, aut etiam contra fidem. 2° Inquirendum est in peccati causas et effectus ; in *causas,* ut confessarius remedium afferat, praecipiendo elatis humilitatem, pusillanimis fiduciam et animi vigorem ; in *effectus* autem, ut inde deveniat in cognitionem multorum aliorum peccatorum, quae a desperatione aut praesumptione gigni solent. 3° Confessarius in omnibus poenitentibus *excitare* satagat, cum timore divino, magnam spem vitae aeternae, veramque fiduciam erga Deum, D. N. J. Christum ac Deiparam Virginem Mariam. Desiderium enim vires subministrat, el homo sine fiducia militi sine scuto similis est. 4° In *moribundis* praesertim spem erigat cum vera detestatione peccati ; plures enim vel desperationi cedunt, vel non afficiuntur nisi timore serviliter servili, qui ad salutem non sufficit. Cfr. 5. *Alph.,* Pratica d'amar G. C., c. 8 et 1G ; H. Ap., App. 2, n. 2.

TRACTATUS III

De caritate

Caritas est *finis praecepti* (1. *Tim.,* 1. 5), et *vinculum perfectionis (Coloss.,* 3, 14). Saepius etiam, in re morali, instituitur quaestio : utrum actio sit juxta vel contra caritatem,an aliam virtutem, v.gr. justitiam.— Peculiari diligentia tractandum est : 1° de caritate erga *Deum ;* 2° de caritate erga *proximum ;* pro duplici hujus virtutis objecto, primario scilicet et secundario. Porro statim hic notare volumus, sub nomine, *proximi, nosmetipsos* quoque venire (cfr. n. 476 et 481) ; ita ut cum 5. *Augustino* dicamus : Ex una eademque charitate Deum proximumque diligimus: sed *Deum* propter Deum, *nos autem el proximum* propter Deum P »

CAPUT I

De caritate erga Deum.

S. *Thomas,* 2, *2,* q. 23 seqq., q. 44, a. 4 et 5 ; S. Alphonsus. II, 22 seqq. ; ed. G., I, p. 315 ; II, Ap., tr. IV ; 5. Bernardus. Liber de dilig. Deo, c. 1 (ap. Migne, t. 182, coi. 975) ; S. *Francisais Sales.* Traité de l'amour de Dieu (Théotime) ; *Suarez,* de carit, disp. I seqq· ; *Lessiu* de Summo Bono : *Aerlnys-Damen* I, n. 338 ; *Lehmkuhl,* 1. n. 440 ; Vacant, Diclionn. de Théologie, v. Charité, col. 2217 ; Card. Van *Hoey:* de virtute charitatis ; Card. *Gasparn,* Catechismus cathol. p. '4| sqq.

'Pria sunt in hoc capite tractanda : 1° *natura* caritatis : 2° *necessitas* caritatis erga Deum ; 3° *peccata* amori Dei speciatim opposita.

Articulus 1.

De natura caritatis.

465. — *Notiones.* Amor, generatim sumptus, esi *volitio boni.* Distinguitur ratione personae in cujus favorem bonum appetitur : amor *complacentiae,* seu volitio boni in se, quod aeque cedit in favorem amantis et amati; amor *concupiscentiae,* seu volitio boni in commodum amantis ; amor *benevolentiae,* volitio boni in commodum amati.

Amor autem benevolentiae, si sit simplex actus *voluntatis,* quo alicui bonum volumus, dicitur *benevolentia,* quasi bene velle ; si sit cum electione *unius* boni *prae alio,* vocatur *dilectio,* quasi delectio ; si sit alicujus boni, quod *magni aestimatur,* dicitur *caritas,* quasi nimis carum ; si denique sit cum *reclamatione,* et aliqua bonorum *communicatione,* dicitur *amicitia (S. Thom.,* 1. 2, q. 26).

Definitio. Caritas est *virtus theologica,* qua diligimus Deum propter seipsum, nosque et proximum nostrum propter Deum.

| De LTinitate. lib. M1I, c. 8 (n. 12). Idem habe. apud Card. *Gaiparn* : Calechismu> cathol. q. 529 et nota m, ubi addit : Ideo *nosmetipsi* ac proximus sumus objectum ‹ecundarium caritatis.·

Objectim quod dicunt *materiale* caritatis est duplex, primarium scilicet et secundarium. *Primarium* est Deus, quem super omnia diligere tenemur, tanquam nostrum ultimum finem. *Secundarium* sumus nos ipsi et proximus noster, quem sicut nosmetipsos diligere debemus, quia hoc nobis praecepit Deus *(S. Franc. Sales.* Theotim., P. Π, l. 4, c. 11).

Objectum *formale* caritatis non est aliquod particulare Dei attributum, ut in fide et spe, sed « est Dei infinita bonitas, prout est aggregatio omnium perfectionum, sive infinita perfectio. Hinc, ex communi sensu sapientum, verus actus amoris est dicere : Deus meus, quia es bonitas infinita, sive, qui es infinite bonus, amo te super omnia » (II, 24 ; H. Ap., IV, 9)..

Ex quibus colliges : 1° Una est virtus caritatis, qua diligimus Deum, nosmetipsos et proximum : ratio enim diligendi est una, scilicet *bonitas divina,* in se, et in quantum est nobis et proximo communicata, vel communicabilis. — Item, una eademque est caritas *in via* ct *in patria ;* in patria est perfectior, idem tamen objectum retinet. Haec est doctrina 0 *Thomae* (1.2. q. 67, a. 6), 9. *Alphonsi* ;* *Lessii,* de summo Bono, l. 2, c. l 'i. *Merkelbach,* 1. n. 871, etc.

2° Actus eliciti caritatis multi sunt, *tametsi ex uno motiva procedant.* Praecipili sunt : *a) Complacentia* seu *gaudium* de infinitis Dei perfectionibus in sc spectatis, et de illis omnibus quae Deo placent, vel ejus gloriam amplificant. Ex hoc gaudio procedit *laus Dei. b) Benevolentia,* seu *desiderium* bonorum divinorum, v. gr. gloriae Dei, tum in nobis tum in aliis promovendae. Ex quo nascitur plena conformilas voluntatis nostrae cum divina voluntate, *c) 'Tristitia* de omnibus malis, quae divino bono adversantur. Ex hac sancta tristitia effluit *zelus,* qui ardenter repellit quae sunt contra Dei honorem et voluntatem (2. 2, q. 27, a. 2). His actibus elicitis adde *actus imperatos* omnes, scilicet qui eliciuntur ab aliis virtutibus, ex motivo caritatis *(Müller,* 1. 2, § 19).

460. — Principia. I. Ad rationem caritatis requiritur ut sit amor complacentiae et benevolentiae. Requiritur enim ut Deus ceu Bonum infinitum ametur *in se* et *propter se,* non propter aliud. — Caritas tamen amorem concupiscentiae, seu spei, minime excludit (cfr. ii. 461). Ita 5. *Alphonsus* (Vera Sposa, c. 22, § 1, n. 3), qui alibi (VI. n. 442) dicit cum *S. Francisco Salesio :* « Si quis diligeret Deum propter suum bonum et ita [actu] affectus esset, ut si a Deo nihil speraret, eum. *nullo modo diligeret,* hic utique peccaret, quia positive excluderet caritatem. » μ 3

167. 11. Caritas debet esse sincera, completa et summa. Debet esse *sincera* ob perfectionem supernaturalem et excellentiam Dei ; *'completa,* i. e. tum *affectiva,* quae nempe in corde sit, et qua amato bonum velimus ; tum *effectiva* seu *efficax,* quae in opera se exserat, perficiendo illa queis amatus delectatur ; et tandem'*summa,* qua

‘ «mi» r Di- IX, L\ delVamor beatifico, n. y. ; Itaus; la doctrine de S. Alphonse... en regard de l'enseignement de S. Thomas et des prescriptions du Code (p. 119 seq.).

Deus super omnia diligatur : quia, juxta Card. *Gasparri* in Catechismo cathol. (q. 529, nota 3), nostra voluntas fertur in bonum, Deus autem est bonum super omnia et ideo super omnia amabilis.

Non requiritur quidem ut caritas sit *intensive. summa.* nempe ut majori voluntatis et cordis conatu Deum prae ceteris amemus. Sufficit ut sity»/y?n-*tiative summa,* quatenus Deum in majori aestimatione habeamus, quam omnia alia bona, eique majus bonum quam quibuscumque aliis velimus *(Matella,* de Virt. infus., n. 1280). Ad rationem tamen caritatis pertinet ut amor sit *praedominans,* ita ut homo nullam creaturam pluris faciat quam Deum, velitque potius omnia perdere, quam Deum offendere mortaliter. Unde, «si amor est ita debilis, ut nondum attingat objectum caritatis, scilicet, nondum diligat Deum super omnia, haec non est vera caritas, sed *inilium caritatis ;* si vero sufficit ad rationem caritatis, quae consistit in dilectione Dei super omnia, haec, quantumcumque sit remissa, est vera caritas » (VI, 442).

468. — Corollaria. I. *desiderium* possidendi Deum *est actus caritatis.* Caritas enim tendit in Deum tanquam ultimum finem ; et ideo desiderium possidendi Deum, qui est ultimus quidem noster finis, est proprius actus caritatis, imo perfectior aliis : nam possessio Dei est caritas consummata. Hinc dicebat Apostolus : *Desiderium habens dissolvi et esse cum Christo (Philipp.,* 1, 23).

Id etiam expresse docet ,s'. .*lugustinus,* scribens: Caritatem voco motum animi ad fruendum Deo propter ipsum (de Doctr. christ., l. 3, c. 10, n. 16).

II. *Divinam diligere bonitatem lampigm* nobis *convenientem,* aliquando est actus caritatis, aliquando non est. Itaque :

Si in hujusmodi actu respicimus nostrum proprium bonum *tanquam terminum,* talis actus revera est amoris concupiscentiae, (pii ad spem tantum pertinet. Si vero respicimus bonum nostrum *gt terminum gloriae Dei,* diligendo divinam bonitatem tanquam nobis convenientem, eo quod ipsa nos adjuvat ad consequendum ultimum nostrum finem, qui est diligendi Deum, et propter quem Deus nos creavit, hic est verus actus caritatis. Cfr. Λ'. *Augustinum* in *Ps.* 134, n. 11.

III. *Idem tenendum est de dilectione Dei propter beneficia sag.* Si spectentur beneficia ut *nobis* collata, est actus gratitudinis ; sed si spectentur ut *communicationes bonitatis divinae,* est actus caritatis (II, 24).

Praecipuae caritatis phaliqx, \ **n\\i** sunt sequentes : tu Reddit hominem jusjurn, juxta illud (1. *Pctr.,* 4, 8) : *Caritas operit multitudinem peccatorum.* 2° Constituit *veram gmicitimn* inter Deum et hominem,juxta illud *(Sap.,7,*11) : *Quo qui usi sunt,participes jacti sunt amicitiae Deil.* 3° Perficit omnes virtutes, reddit earum actus meritorios vitae aeternae. 4° Reddit jugum Domini suave et onus legis leve. Cfr, *Alvarez dePaz,* de Vita spir., l. 4, per totum.

Iu S. Script, justi vocantui *amici lici* et Jesus Christus amicos eos vocal qui mandata servant (Joan. XV, 14). Habemus praeterea cx Traditione (apud *Chrytosi. Ambrosium, Cyril, Al,t* etc.) cl post l>. *Thomwt* e doctrina communi theologorum· veram et proprie dictam amicitiam per caritatem constitui Inter l»eum et hominem . quod etiam e\ ratione probari potest. Cfr. Catechism. calh. q. not. 3.

Ar t icu l u s II.

De necessitate caritatis erga Deum.

469. — Certum est, *habitum* caritatis omnibus, tum adultis tum parvulis, necessarium esse necessitate medii. — Certum est etiam in N. T. *actum* caritatis non esse necessarium necessitate medii, *nisi hypothetice,* quando justificatio et salus non obtinentur medio sacramenti vel martyrii. Datur tamen pro omnibus adultis *praeceptum* caritatis *negativum,* quo prohibemur ne unquam Deum odio habeamus ; et ne eum ulli creaturae postponamus, agendo aliquid quod nostram cum eo amicitiam dissolvat, peccando videlicet mortaliter. Haec de praecepto caritatis quod vocant *negativum.*

Ad praeceptum caritatis *affirmativum* quod attinet, en quae statuenda sunt :

470. Pr in c ipia . I. Datur speciale seu ab aliis distinctum praeceptum, quo jubemur Deum diligere. Constat 1° Ex verbis Christi *(Malth.,* 22, .37): *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo,* etc. *Hoc est maximum et primum mandatum.* Cfr. 5. *Thom.,* 2. 2, q. 44, a. 5. 2° Ex variis damnatis propositionibus, signanter ex 1a ab Alexandro VII damnata: « Homo, nullo unquam vitae suae tempore, tenetur elicere actum fidei, spei et caritatis, ex vi praeceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium. » 3° Ex ratione : quia ceterae virtutes non attingunt finem ultimum, nisi per caritatem *(Billuart,* de Carit., Diss. 4, a. 7, § 1).

Dicitur : *speciale* praeceptum, et ideo non solum *effective,* aliorum nempe mandatorum observatione, verum etiam *affective,* actu scilicet interno voluntatis, actum caritatis elicere debemus. I nde dicit *D. Thomas :* Cadit actus dilectionis sub praeceptis specialibus (2. 2, q. 14, a. 1. ad 1).

471. II. Ad implendum caritatis praeceptum requiritur et sufficit, ut Deum diligamus appretiative super omnia. Ita 5. *Thomas* (2. 2, q. 27, a. 3). Caritas enim appretiative summa, etiam in gradu remisso, est vera et perfecta caritas (II, 22 ; VI, 442).

Hinc: 1° Peccatum non est, si quis creaturam *intensiori* amore diligat quam Deum ; modo, per actum voluntatis, Deum *appretiative* super omnia diligat.

2° \d *majorem* perfectionem caritatis pertinent hi /res *gradus: a)* ut ex amor·· Dei parati simus evitare id omne, quod eum etiam *leviter* offendit ; *b)* ut ea quae ipsi sunt minus grata et accepta vitemus : illa vero, quae ipsi magis placent super omnia quaeramus ; *c)* ut ipsum intensiori ac teneriori amore, quam quamlibet creaturam, prosequamur. *(S. Franc. Sates,,* Theotim., P. II, l. i, c. i et 5).

472. — Quaesita. I. *Quandonam obligat praeceptum affirmatibum caritatis erga Deum* ? Obligat sive per se sive per accidens. Jamvero :

1° Obligat per se : *a) Initio usus rationis* et vitae spiritualis, quando nempe alicui satis proposita est divina Bonitas, super omnia propter se amabilis, ut communiter docent cum D. Thoma.

Tunc enim debet homo deliberare de fine ultimo assequendo, et ad illum dirigere se suosque actus : quod sine actu caritatis fieri nequii *(Salmant.,* tr. 21, c. 6, n. 7). *b)* Probabilissime *in articulo mortis,* eo quod tunc securissima via eligenda est, et quod nullus absolute certus est se esse in statu gratiae l. *c) Saepius in vita ;* ut constat ex propositionibus 5a et 6a ab *Innocentia XI* damnatis, quarum prior haec est: «An peccet mortaliter, qui actum dilectionis Dei semel tantum in vita eliceret,condemnare non audeo » ; et posterior : « Probabile est, ne singulis quidem rigorose quinquenniis per se obligare praeceptum caritatis erga Deum. »

2° Obligat per accidens : *a)* Quando quis *tenetur conteri,* v. gr. moriturus aut celebraturus, si ipsi nempe confessarius desit ; ratio est, quia contritio includit actum caritatis, *b)* Quando est *periculum* incidendi in odium Dei, vel in aliud grave peccatum, nisi caritatis actus eliciatur. Ratio est : qui tenetur ad finem, tenetur ad media necessaria (II, 23 ; Inst, eat., P. I., c. 1, n. 26).

II. *Ouolies in vita eliciendus est actus caritatis?* Distinguenda est obligatio eliciendi actum caritatis inquantum ipsa est *praecellens virtus,* et inquantum est *medium ad finem,* nempe observantiam praeceptorum.

Jamvero non una est omnium sententia : alii dicunt, sub gravi actum eliciendum esse semel in anno ; alii semel in hebdomade, vel quolibet festo. *Sic autem S. Alphonsus* (II. Ap., IV, 13 ; Conf, dii·., IV, G) : « Circa actum caritatis magis mihi *arridet* sententia eorum, qui eum requirunt *semel in mense ;* dum difficulter observare poterii legem divinam, qui frequenter suum erga Deum amorem actibus positivis non exercet, n Cfr. *Vind. Alph.,* P. 11, q. 3. ; *Lehmkuhl,* I, 451 ; *Perrone,* de Virt. theol., P. 3, c. 5, n. 253.

173. Conclusiones practical : a) *Non est obligatio semper agendi ex motivo caritatis ;* praeceptum enim caritatis, quatenus est affirmativum, obligat statutis temporibus tantum (recole dicta n. 307).

b) *Specialis obligatio* incumbit iis quibus cura puerorum vel moribundorum credita est, ut his et illis, debito tempore, actus caritatis suggerant *(S. Alph..* de Assist, morib., § 3). Attamen, quoad *moribundos,* utendum est potius exhortatione quam monito stricto.

c) *Praecepto caritatis de se non satisfaciunt,* (pii in statu peccati mortalis per menses remanent. Neque satisfaciunt, si cum sola *attritione* sacramentum

• Immerito videtur S. Vlphonso contradicere P. Ballerinl. dicens nullam solidam rationem nec intrinsecam nec extrlnsecam S. Doctoris sententiam fulcire *(Vind. Alph.,* I, p. 173). Juvat hac in re audire P. *I.udovicum Habensluber,* O. S. B. (Cursus theol. mor. I, tr. 5, ‹l. I. art. IV, n. 14) : Respondeo... obligare praeterea ex motivo specifico charitatis erga Deum Nam supposita per actum fidei repraesentatione divinae bonitatis ut super pmnia appretiabilis, eaque stante, surgit ex connatural! exigentia appretiabilitatis. «jusque proprio merito obligatio tunc Deum amandi amore charitatis theologicae: quemadmodum etiam d‹-obligatione ad actum fidei theologicae diximus. Haec de obligatione per se in articulo mortis ; pro qua sententia plures etiam citat auctores, ut *Cardenas, Sparer,* etc. Ceterum theologi recenfisshni ut *Schilling* (II, n. 295), *Merhelbach* (I, n. 97.') etc., idem sentiunt ac S. .-Wpbonsus.

poenitentiae suscipiunt ; quia attritio non attingit ad rationem verae caritatis (cfr. n. 1675).

d) Facile huic obligationi satisfaciunt, qui *christiane vivunt.* « Opus enim non est, ut hi artus *reflexe et explicite* fiant, cum intentione praecepto salisfa-‹ iendi ; sed satis est si *exercite* fiant, licet ex alio fine, nempe ad abjiciendam tentationem, ad eliciendam contritionem, si quis confiteri velit. Ita etiam actus caritatis sunt omnes actus uniformitatis cum divina voluntate et omnes virtutes exercitae ad Dei complacentiam » (II. Ap., IV, 3). Hem, satisfieri potest per precationem, signanter per orationem Dominicam, cum dicitur ex corde : *Sanctificetur* etc., *adveniat* etc., *fiat voluntas tua,* etc.

Ar t ic u l u s III.

De peccatis caritati erga Deum oppositis.

Praeter peccata *omissionis* contra praeceptum affirmativum caritatis divinae, tria sunt peccata quae eidem caritati opponuntur, nempe : amor inordinatus creaturae, odium Dei, acedia (de *acedia* diximus in tractatu *de Peccatis,* n. 372).

474. — Pr in c ipia I. Omnis amor inordinatus creaturae, in actum transiens, est peccatum mortale. Ita *Sporer* (tr. 2, c. 5, sect. 4, § 4) cum communi. Dicitur autem :

1° *Inordinatus,* i. e. quo creatura praeponitur Deo ; 2° *transiens in actum,* secus non dari potest peccatum actuale. Id constat ex dictis de obligatione diligendi Deum appretiative super omnia, et ex verbis Domini *(Mallh.,* 10, 37) : *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus.* I nde hic fingi non potest levitas materiae. Atvero haec notare oportet :

a) Amor inordinatus creaturae *aliquando speciale peccatum est, aliquando non.* Est speciale peccatum, quando quis sciens et volens creaturam ita inordinate diligit, ut propter eam, actuali consensu subinde elicito, paratus sit *quodeumque praeceptum* transgredi, ac *mortaliter* Deum offendere. Est, inquam, speciale peccatum contra caritatem, quia nulli praecepto in particulari repugnat. Xon est autem speciale peccatum contra caritatem, si quis ex inordinato amore transgreditur *aliquod praeceptum,* v. gr. justitiae; sed est idem numero ‹um transgressione hujus praecepti : quia caritas semper laeditur in omni peccato gravi.

h) Talis amor est causa omnium peccatorum, etiam ipsius formalis odii Dei, ut bene explicat *D. Thomas* (2. 2, q. 34, a. 1 et 6).

475. — II. Odium formale Dei est peccatum speciale, et quidem omnium gravissimum. Ratio *primi* est, quia odium Dei quodeumque aversatur Deum tanquam sibi molestum ; unde opponitur Dei caritati, eamque directe et formaliter destruit. Ratio *secundi,* quia culpae gravitas consistit in aversione a Deo. Atqui ista aversio est potior et major in odio Dei. in (pio est per se et directe, quam in aliis

peccatis, in quibus est indirecte et per accidens (2. 2, q. 34, a. 2). Cfr. *S. Alph.*, V, 60.

Diximus : *odium formale,* quia in omni peccato, quo dissolvitur amicitia divina, reperire est aliquod odium Dei, sed virtuale et interpretativum. quo non constituitur specialis culpa, ut notatum est. Hoc formale Dei odium geminum est : alterum *abominationis* (amori concupiscentiae oppositum), quo quis Deum odit, quatenus experitur vel apprehendit eum ceu sibi contrarium ; alterum *inimicitiae* (oppositum benevolentiae et amicitiae), quo quis Deum odit in se et secundum se, volens ei malum, quatenus ipsi malum est. Inest huic posteriori odio tanta malitia, ut major concipi nequeat. Ipsum tamen odium inimicitiae et odium abominationis, respectu Dei, *specie non differunt,* quia licet odium abominationis oriatur de se ex desperatione, non potest tamen voluntas usque ad odium Dei pervenire, nisi Deus in se, odio inimicitiae, impugnetur (II, 20, 24 ; *Lehmkuhl,* I, 434).

CAPUT II

De caritate erga proximum.

S. *Thomas,* 2. 2, q. 25 ; S. *Alphonsus,* II, n. 25 ; *Billuart,* disp. V ; *Laymann,* l. 2, tr. 3, c. 3 ; *Elbel,* II, n. 207 ; *Suarez,* l. c. ; *Van Hoey,* <le natura et ordine carit. ; *Steinmüller,* die Eeindesliebe ; *Berardi,* Theol. mor., II, n. 96 ; *Prümmer,* I, n. 570 ; *Génicot-Salsmans,* I, 21 i ; *Schilling,* II, n. 292 sqq. ; Card. *Van Roey,* de virtute charitatis, q. IV et V.

470. — Nomine *proximi* veniunt omnes, qui aeternae beatitudinis sunt capaces, vel ea jam fruuntur, i. e. Angeli, Beati in Coelo,animae in Purgatorio, nosrnetipsi et homines viatores sive justi sive peccatores. Hinc illud *Gersonis* (Summa, l. 5, q. de Carit.) : « Omne illud quod est beatificabile,est diligendum ex caritate. » Soli excipiuntur damnati. *Norma* autem hujus dilectionis proximi est caritas supernaturalis quam nos *erga nosmetipsos\\i\bcve* debemus. Praeceptum *seipsum diligendi* non est quidem expressis verbis homini impositum.quia cuique enti rationali nimis est connut uralis tendentia seipsum diligendi, unde necessaria non fuit hujus praecepti expressa promulgatio. Nihilominus est strictum urgensque praeceptum.

Ex hac dilectionis necessitate sequitur, quod unusquisque tenetur sibi *optare* et *procurare* ea bona quae sibi conveniunt :

a) Bona supernaturalia quae sunt: cognitio finis supernaturalis et mediorum ad finem, gratia sanctificans, conversio post peccatum, sacramenta.

b) Bona spiritualia, ut sunt : instructio, voluntatis firmitas, unde quisque possit iis vacare quae sibi ex officio imponuntur.

c) Bona corporalia, sub quibus comprehenduntur : cibus, vestitus et habitatio. In his tamen moderatio adsit necesse est. Ad ea tenemur, quae sanitas, pudicitia, familiae status exigunt ; attendendum est vero ad eas, quas temperantia et conditionis diversitas imponunt restrictiones [1].

d) Bona externa personae, ut sunt honor et fama. Caritatis erga seipsum est curare de bono nomine, quaerere ut recuperetur. Potest tamen (piis, positis ponendis, huic juri renuntiare, uti docent auctores ascetici. (Cfr. etiam n. 1200, VI).

c) Bona externa fortunae. Hoc exigitur, ratione vitae conservandae, vel fami-

[1] Ex his videtur, quomodo minus prudenter ageret, qui a priori omnia rejiceret exercitia gymnastica ludosque corporali s ; quam prudenter vero se gerunt, qui operarios ad hoc exhortantur, ipslsque juvamen praestant, ul salubres domos sibi proprias comparent.

liae alendae, vel officii obeundi. Ex hoc oritur obligatio laborandi et amplectendi certum vitae statum. Praeter necessarias tamen,nullas tenemur acquirere divitias. Cfr. *Ami du Clergé,* 1898, p. 1084.

His praemissis, jam facilius est stabilire sequentia :

477. — Principia I. Datur^raeceptum, tum affirmativum, tum negativum, diligendi proximum. Etenim, sicut eum amore naturali prosequimur, quia in eo imago nostra relucet, ita eum amore supernatural! diligere debemus, propter id quod est Dei in ipso *(S.Franc. Sales.,* Theotim., l. 7, c. 8). Constat praeterea principium ex verbis Domini, dicentis : *Diliges proximum tuum sicut teipsuni (Maith.,* 22, 39), saepiusque illud suum mandatum iterantis, et praecipientis ipsorum inimicorum dilectionem.

Proximum autem diligere debemus *:a)* Amore *affectivo ;* nam amare est velle alicui bonum. Constat ex propositione 10a damnata ab Innocentio XI, quae sic sonat : « non tenemur proximum diligere actu interno et formali. » *b)* Amore *effectivo,* juxta illud (1. *Joann.,* 3, 18) : *Non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate ;* voluntas enim est semper effectiva eorum quae vult, dummodo adsit facultas (2. 2, q. 25, a. 1, et q. 44, a. 7).

478. — II. Praeceptum caritatis, quatenus affirmativum, obligat aliquoties ad actum amoris internum, et ad externum pro circumstantiis ; quatenus est negativum, vetat pro semper omnes et singulos actus caritati repugnantes. Ratio generalis est, quia tenemur diligere proximum sicut nos ipsos. Atqui nos ipsos diligimus actu interno et externo, prout adjuncta id postulant.

Divisio materiae hujus Capitis: Quia vero in caritate rectus ordo, seu proportio dilectionis ad diligibile, ut loquitur 1). Thomas, servari debet, sequitur de tribus esse disserendum, nimirum : 1° de *ordine caritatis;* 2° de actibus quos *praecipit* caritas ; 3° de actibus quos *vetat.*

Articulus I.

De ordine in caritate servando.

Ordo, in genere, juxta 5. *Augustinum* (de Civit. Dei, l. 19, c. 13, n. 1), aest parium dispariumque rerum, sua cuique loca tribuens, dispositio ». Ordo vero *caritatis,* quae m aliquibus justitiael quoque virtutem participat, in hoc situs est, ut unicuique objecto diligibili suum convenientem locum assignemus.

l st caritatem cum justitia conferimus evidens est, actus contra caritatem in se majorem continere malitiam quam actus contra justitiam. Ex altera vero parte, justitia laesa «raviora imponit officia quam vulnerata caritas. Maxima differentia inter duas virtute» m hoc sita <-t. quod canta- plerumque facilius ab actibus externis positivis excusat, quam justitia. Vide LehmMihl. I. 785, nota.

479. — Principia I. Ordo quidam in dilectione omnino servandus est. Etenim, non omnia bona aequaliter sunt aestimanda, nec omnes personae sunt aequaliter diligendae.

Unde 5. *Augustinus* (de Doctr. christ., l. 1, c. 27) : « Ille juste et sancte vivit, qui rerum integer aestimator est : ipse est autem, qui ordinatam dib etionem habet.» Eadem docet 5. *Thomas,* 2. 2, q., 44, a 8.

480. — II. Ordo in dilectione servandus tum personas tum bona respicit. Etenim, amare est velle alicui bonum : quare dilectio tum ad personas, tum ad bona quae ipsis volumus, refertur. Jam vero *quoad personas,* attendenda est tum comparatio ad Deum, secundum quam aliae aliis Deo sunt propinquiores ob majorem excellentiam ; tum comparatio ad nos, secundum quam aliae aliis nobis sunt conjunctiores (II, 27, resp. 2.). *Quoad bona,* ea quisque magis amare et velle debet, quae praestantiora sunt, atque magis necessaria. Primum locum obtinent bona *supernaluralia ;* secundum, bona *naturalia* et corporalia ; tertium, bona *externa* (cfr. n. 476).

Ceteris paribus, bonum commune praeferendum est bono privato ; bonum certum, bono incerto. Spiritualia *per se* praestant temporalibus, intrinseca extrinsecis. Non tamen propterea *quodlibet* vel *minimum* bonum superioris ordinis praestat, *in morali aestimatione,* cuilibet bono ordinis inferioris. Sic nemo mallet ingentis summae jacturam facere, quam per unam horam levissimum capitis dolorem pati.

ὕοηο opponitur malum, quo proximus in *necessitate* constituitur ; unde etiam proximi necessitas attendenda est. Porro *necessitas.* sive spiritualis, sive temporalis, distinguitur triplex. Dicitur : *a) Extrema,* cum quis sine alterius auxilio se liberare nequit a periculo damnationis, vel a morte aut alio malo ferine aequali. Huic aequiparatur *quasi extrema,* quando alicui valde difficile est sine alterius auxilio se liberare a gravissimo malo, quod mox eveniet, *b) Gravis,* cum quis, nisi adjuvetur, difficulter effugere valet periculum animae, vel vitae corporis, alleriusve gravis jacturae bonorum, vel status, *c) Communis* seu *mediocris,* cum quis sibi providere potest sine magna difficultate. In hac versantur, in ordine spirituali, ordinarii peccatores ; in ordine vero temporali, plerique pauperes mendicantes (II, 27).

Ilis praemissis, statuemus *speciales regulas, quas ordo in caritate servandus praescribit,* facta comparatione tum inter nos et proximum, tum inter ipsos proximos. Inde *duplex* paragraphus.

§ 1. De ordine caritatis inter nos et proximum.

Ordo diligendorum sic generatim exprimitur: *Deus,* anima *nostra,* anima *proximi, corpus* proximi.

481. — Principia. I. Post Deum, unusquisque (enetur, absolute loquendo, seipsum magis diligere quam proximum. Unde illud vulgare axioma : *Caritas bene ordinata incipit a semetipso.* Constat 1° ex naturali inclinatione, quam gratia perficit ; 2° ex verbis

Chnsti : *Diliges proximum tuum, sicut teipsum.* Ex quibus verbis colligitur, hominis dilectionem ad seipsum esse sicut exemplar dilectionis, quae habenda sit ad alterum. Sed exemplar potius est quam exemplatum (2. 2, q. 26, a. 4).

Modus autem dilectionis assignatur, cum dicitur : *sicut teipsum ;* quod non est intelligendum quantum ad hoc quod aliquis proximum sibi *aequaliter* diligat, sed similiter sibi. — Et hoc tripliciter : *primo* quidem, ex parte finis, ut scilicet aliquis diligat proximum propter Deum, ut sic sit dilectio proximi sancta : *secundo,* ex parte regulae dilectionis, ut scilicet aliquis non condescendat proximo in aliquo malo,sed solum in bonis,... ut sic sit dilectio proximi justa ; *tertio,* ex parte rationis dilectionis, ut scilicet non diligat aliquis proximum propter propriam utilitatem vel delectationem, sed ea ratione quod velit proximo bonum,... ut sic dilectio proximi sit veha ; nam cum quis diligit proximum propter suam utilitatem vel delectationem, non vere diligit proximum, sed seipsum » (2. 2, q. 44, a. 7).

182. — II. In solis necessariis ad salutem hoc principium cuique applicandum est absolute, id est absque ulla exceptione. Salvatur enim ordo caritatis, et obligatio praeferendi seipsum, in eo quod unusquique finem suum, i. e. bonum supremum et unice necessarium, plus sibi quam alteri velit *(Valentia,* t. 3, disp. 3, q. 4). Unde nunquam licet ad consulendum saluti proximi peccare, nec graviter nec leviter : nec proximo peccandi periculo se exponere, n si periculum aliqua ratione fiat remotum (cfr. n. 375).

Hinc : 1° Potest quis privare seipsum *bonis spiritualibus non necessariis* ad salutem, ob bonum proximi spirituale vel corporale, v. gr. differendo ingressum in Religionem ad parochiae providendum, ad alendos parentes aut filios (11, 2G ; IV, 78). 2° Potest quis per se et ex motive virtutis *propriant vitam* immolare, pro aliena servanda. Tradere seipsum morti propter amicum, ait *I). Thomas* (3. Seni., D. 29, a. 5, ad 3), est perfectissimus actus virtutis : unde hunc actum magis appetit virtuosos, quam vitam propriam corporalem. » Didum est id licere *per se* . nam per accidens aliquando non licet, v. gr. si quis liberis, uxori, parentibus est necessarius (cfr. n. 754).

183. III. Ordine caritatis tenemur quandoque bonum proximi procurare, posthabito bono proprio. Dicitur *ordine caritatis ;* nam ex titulo justitiae, pietatis vel oflicii, intervenire possunt peculiares obligationes, suis locis discutiendae. *Solo* igitur inspecto *caritatis ordine,* ut ejusdem *obligationes pressius definiantur, certae statui possunt normae seu regulae.* Hae tamen non valent nisi *positis ponendis:* i. e. *a)* ut aeque certa spes successus adsit ; *b)* ut alius non adsit qui possit et velit succurrere ; *c)* ut gravius malum inde non timeatur. Itaque :

Regiia 1a. *In extrema necessitate publica,* i. e. propriae communitatis, etiam *temporali,* quisque tenetur incommodum quodcumque, imo et vitae jacturam subire.

Hoc patet ex eo, quod *membrum ordinatur ad corpus,* pars ad totum, privatus ad communitatem. Hinc tenetur homo privatus propriam vitam periculo exponere pro vita salvanda viri qui Reipublicae est necessarius. Pariter, in bello non licet civi, ne mortis quidem vitandae causa, indicare hosti media quibus possit urbem capere, etc. (2. 2, q. 26, a. 3).

Regula 2a. *In extrema necessitate privata spirituali,* succurrendum est proximo, etiam cum periculo vitae ; in eadem necessitate *corporali,* succurrendum est cum magno incommodo.

Primum sic declarat 0'. *Augustinus* (de Mendacio, c. 6, n. 9) : « Temporalem vitam suam pro aeterna vita proximi non dubitabit Christianus amittere ; hoc enim praecessit exemplum, ut pro nobis Dominus ipse moreretur. Ad hoc enim ait : *Hoc est mandatum meum, ut diligatis invicem, sicut et ego dilexi vos.* » Unde, si proximus non esset salvandus absque nostro auxilio, urget illud (1. *Joann.*,3,16) : *Et nos debemus pro fratribus animas ponere.*

Secundum patet ex eo, quod urget obligatio proximo benefaciendi, quando hic in necessitate versatur ; et consequenter eo magis urget, quo major est necessitas : quin tamen teneamur, pro proximo salvando, nos in eamdem necessitatem conjicere.

Quare teneris cum vitae tuae periculo infantem moriturum baptizare ; item, absolvere moribundum habituatum in peccatis, si sit adeo rudis, ut nesciat actum contritionis elicere. Tenetur mater subire operationem pericu losam, ut infans extrahi et baptizari possit. Sed non teneris salvare vitam privati cum *maximo* tuo incommodo. Sic, v. gr., potes, sed non teneris ex caritate, tueri vitam innocentis, cum timore inimicitiarum, publicae justitiae, etc. (III, 390).

Regula 3a. *In gravi necessitate,* sive *spirituali* sive *temporali.* proximo succurrendum est ex caritate, cum mediocri tantum incommodo.

Ratio est, quia quando proximus absolute potest se a periculo liberare, non videtur caritas nos obligare ad illi subveniendum cum magna difficultate, ulpote in casu strictae necessitatis non constituto. Inde non teneris cum periculo vitae, famae, vel fortunae, alios etsi proxime morituros, retrahere a peccatis, a quibus *ipsi possunt* se liberare per seipsos. Xeque teneris ad Indos convertendos navigare, cum alii sint qui hoc facere possunt, et alias fructus sit incertus. Teneris tamen ex caritate subvenire proximo, gravi animae necessitate laboranti, si possis *sine gravi incommodo,* et speres fructum.

Sacerdos simplex non tenetur, cum *periculo vitae,* sacramenta ministrari in *gravi* necessitate constituto, nisi sit necessitas publica, v. gr., tempore pestis aut belli, et populus sit omni sacerdote destitutus. Tunc enim praesumitur adesse pro pluribus necessitas *extrema.* Item, si quis haeresim alicubi spargat, teneris cum periculo vitae eum impedire, si id efficaciter possis, et nemo alius impediat (II, 27).

Regula 4a. *In communi* seu *ordinaria necessitate utriusque ordinis,* succurrendum est proximo cum incommodo levi.

Sane succurrendum est ; sed cum incommodo levi, quia ipse proximus satis facile ab illa necessitate sese expedire potest ; vel etiam quia non est ipsi nimis molesta. Nec teneris *omnibus* in communi necessitate positis opitulari : hoc enim impossibile, vel saltem nimis grave foret.

§ 2. De ordine caritatis inter ipsos proximos.

484. – Principia. I. Amore complacentiae prae ceteris diligendae sunt creaturae excellentiores ac sanctiores. « Qui melior est. inquit 5. *Alphonsus* cum Busenbaum, magis diligendus est, et ea dilectione, quam comitatur gaudium circa bona possessa, item honor, cultus et reverentia. Sic plus diligendi sunt viri sancti quam parentes improbi, parentes quam filii vel uxor, benefactores quam ii quibus benefacimus (II, 27. resp. 2°). Quando autem praecellentiae aut sanctitatis gradus non innotescit, nullum ex hac parte faciendum est discrimen, ut patet.

II. \more benevolentiae magis diligendi sunt qui nobis sunt propinquiores. Ili autem aliis praeferri debent, secundum ea bona, in quibus conjunctio vel amicitia fundatur. Ratio est, quia propter *specialia vincula,* quibus Deus illos nobis devinxit, debemus majus studium adhibere ad providenda ipsis bona nondum possessa, et ad praecavenda mala impendentia. Unde sic .Apostolus (I. *Tim.,* 5, 8): *Si quis autem suorum, et maxime domesticorum, curam non habet, fidem negavit, el est infideli deterior* (cfr. 5. *Thom.,* 2. 2, q. 26. a. 6).

I. *Quoad applicationem istarum regularum, haec pro casu occurrente notamus :*

1° In bonis pertinentibus ad naturam et vitam corporalem conservandam, si necessitas sit utrobique *extrema,* vel *quasi-extrema,* parentes, cum vitam dederint, praeferendi sunt uxori et liberis. Si necessitas utrobique sit tantum *gravis* vel *mediocris,* succurrendum est: *a)* uxori, quia una caro est cum viro ; *b)* filiis, quippe quibus jure naturali parentes plus tenentur providere, quam filii parentibus ; *c)* parentibus, et quidem patri prae matre, quia pater excellentiorem principii rationem habet ; *d)* fratribus et sororibus ; *e)* demum propinquis, domesticis et familiaribus.

2° « In rebus pertinentibus ad *civilem* communicationem, praeferendi sunt concives, in bellicis commilitones, in spiritualibus spirituales filii, patres, fratres. Bannez tamen probabiliter docet, parentes carnales etiam in spiritualibus, aliis omnibus praeferendos : quia conjunctio carnalis est fundamentum aliarum conjunctionum » (II, 27, fin.).

3° Prr *accidens lien potest.*ut alteri sil praeferendus is qui naturaliter esset postponendus, quia non solum ad conjunctionem personarum, sed etiam ad necessitatem et bona procuranda attendendum est. Sic mater bona et proli utilis praeferri ptol patri malo et proli nocivo; item filius rei domesticae necessarius, uxori inutili et clamorosae *(Kon.,* n. 279). Pariter plus diligendus est amicus, qui te a morte eripuit, quam frater, qui illam tibi inferre volebat.

1| *Quoad inversionem ordinis et culpae gravitatem, haec teneantur :*

1° Inversio ordinis quantum ad *necessitatem,* si de gravi vel extrema necessitate agatur, *grave peccatum* continet ; quia caritatem in gravi materia laedit, auferendo ipsum ordinem.

2' Inversio ordinis quantum ad *conjunctionem personarum,* grave peccatum

est, si notabilis est excessus ; v. gr. si in materia gravi, extranei vel remote conjuncti proxime conjunctis praeferantur. Leve peccatum est, si exiguus est excessus ; v. gr. inter proxime conjunctos, ut inter parentes, conjuges et filios, inter quos neque aperte constat quis revera praeponendus sit *(Aertnys-Damen,* 1, n. 358).

Articulus II.

De actibus caritatis erga proximum.

Caritatis praeceptum obligat ad actus tum internos, tum externos; itaque de his *actibus* magis in specie est agendum.

485. — Principia. I. Actus internus eliciendus est ex motivo supernaturali, saepius in vita. Si non requireretur nimirum propter amorem Dei, vel ut praecepto Christi pareamus, non esset locus praecepto: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem (Joann.,* 13, 34). Eliciendus est autem, sicut actus caritatis erga^Deum, *saepius in vita,* quia ambo regulis iisdem subjacent. Cfr. n. 472.

Sed praecepto jam satisfacit qui preces fundit pro omnibus, v. gr. recitando orationem Dominicam. Item, hi actus caritatis bene exercentur occasione vitandi odium, aut largiendi eleemosynam. Inde moraliler impossibile videtur, ut fideles *christianc* viventes, huic praecepto abunde non satisfaciant (11,8).

II. Obligatio eliciendi actus externos caritatis determinanda est ex variis circumstantiis. Determinatur autem pro necessitate proximi, et nostra illi subveniendi facultate (vide n. 483 seqq.). *Actus externi* quibus alienae necessitati sive ex praecepto, sive ex consilio subvenitur, vocantur opera misericordiae \

Opera misericordiae *corporalia* numerantur septem, nempe : visitare infirmos, polum dare sitientibus, cibare esurientes, captivos invisere, vestire nudos, colligere hospites et sepelire mortuos.

Spiritualia similiter septem recensentur, nempe : dare consilium dubitanti, corrigere peccantem, docere ignorantem, consolari alllictum, injurias condonare offensori, fern molestos et fastidiosos, orare pro omnibus, sive vivis sive defunctis.

Sive sint opera misericordiae corporalia sive spiritualia, possunt exerceri vel *scorsutn* a singulis individuis vel *collective* cum cooperatione etiam multorum : exempla hujus ultimi modi sint \rtio *catholica,* de qua n. 433 diximus, vel *Actio socialis* pro necessitatibus quoque temporalibus instituta el a pluribus Pontificibus valde commendata (cfr. litteras S. Congr. Concilii ad Gard. Liénart ; *A.A.S.* XXI, 1929, p. 494).

* S. *Thom.,* 2. 2, *(j.* 30-32 ; cfr. S. *Alph.,* Inst. eat.. P. I, c. I, n. 43, el Vera $posa, c. 12, § !. ‹ Misericordiae virtutem religio Christiana potissimum nos docuit. Quamvis enim lex naturae ex commiseratione inclinet hominem ad sublevandam alienam miseriam, misericordiae tamen notio apud gentiles ita obscurata ejusque exercitium adeo neglectum erat, ut Plato pauperes c republica relegare voluerit, et Seneca misericordiam animi vitium putaverit. » Ita *Noldin,* II. n. 86. Cfr. etiam Ami *du Clergé,* 1897, p. 562, 978 ; *Kirchenlexicon.* v. Armenpflegc ; *Schilling* (II, n. 292, p. 131 sq.) ubi cl. auctor ostendit, quam sterilis atque inferior etiam In ordine sociali appareat *nostri» modernis (•■inponbus* philaniropia eorum qui Deum personalem negant, v. g. *monistarum.*

Actus externus caritatis seu ejus *effectus externus* est proprie *beneficienlia* (i. e. bonum facere alicui) : consequitur enim ex actu *dilectionis* (qui est praecipuus actus a caritate elicitus) et *benevolentiae* (quam includit dilectio) tanquam effectus, dum voluntas ea quae vult, efficit, quando potest x. Porro *benefidentia circa alterius miseriam sublevandam* apparet tanquam *actus misericordiae a caritate, imperatus* et vocatur etiam nomine graeco : *eleemosyna,* i. e. miseratio. Hoc sensu intenta, eleemosyna tum *corporalis* tum *spiritualis* esse poterit, juxta ipsas quas sublevare intendit sive corporis sive animae miserias.

Divisio igitur haec est : 1° de eleemosyna *corporali* seu temporali, quam solent etiam vocare *eleemosynam simpliciter ;* 2° de eleemosyna *spirituali* quae praecipue in *correptione fraterna* consistit.

Inde loquemur sub fine hujus articuli de *eleemosyna* et de *correctione* (seu correptione) *fraterna.*

§ 1. De eleemosyna.

ISB. Dum gravem illam modernisque nostris temporibus, maxime in nonnullis regionibus v. g. Statibus Unitis Americae, valde celebratam aggredimur quaestionem, plura *praemittere* debemus circa notionem eleemosynae, ejusque obligationis fundamentum naturale ac sociale, et tandem ipsam formam sub qua eam elargiri fas est.

a) Definitur eleemosyna (apud A'. *Thomam, 'd. 'i.* q. 32, a. 1 in corp.) : « Est opus quo datur aliquid indigenti ex compassione propter Deum. » Cum actus exteriores ad illam utique referuntur *virtutem* ad quam eorum motivum pertinet, recte dicitur eleemosyna esse proprie actus misericordiae (a caritate imperatus - « propter Deum ») ; quia revera ejus motivum desumitur a beneficienlia quatenus haec circa miseriam alterius sublevandam versatur, id est a misericordia (vide n. 485 in fine). Ceterum quamvis proprie sit actus misericordiae *elicitive,* attribui etiam potest alteri virtuti, v. g. *poenitentiae, religioni* etc., sicut *imperanti* et *ordinanti ad suum finem ;* deinde pertinet quoque ad *liberalitateni* -, quatenus haec impedimentum aufert actus ipsius (sci. amorem divitiarum superfluum). .

b) Praeceptum dandi eleemosynam aliquod fundamentum *naturale* ac *sociale* in ipsa conditione et consortione humanae vitae habet. *Naturale* fundamentum hac caritatis ratione innotescit, qua jubemur alteri facere quod nobis in eadem conditione positis fieri vellemus ; sensuque se prodit commiserationis innato quo praeditus esse perspicitur homo erga consimiles suos egentes. *Socialis* autem hujus praecepti ratio est, quia, ut ait D. *Thomas* 3, bona temporalia, licet quoad proprietatem jam sint privata, ad usum tamen omnium hominum juxta primarium eorum finem destinantur ideoque, cum non attingitur aut vix obtinetur iste finis, attendendum erit *principium sociale:* bona, quantum

‘ Cfr. S. Thomam. 2. 2. q. 31 ; Mrrhelbach, I, n 92 , *Schilling,* II. n. 398,— * 5. *Thomas,* 2. 2. q. 32, a. 1 ad i. — ’ S. th. 2. 2. q. 32, a 5 ad 2. Cfr etiam *Schilling,* II, n. 399.

ad usum, debere etiam esse aliorum qui eis sustentari possunt ; hoc autem fit *per clargitionem eleemosynae.* Qui renuit dare eleemosynam, in casu, contra bonum commune aget, pacis socialis ordinationes offendet ac justitiam legalem seu socialem laedet.

c) Quod ad formam spectat, sub qua eleemosyna facienda erit, dicendum est in genere, minime necessarium reputari, ut in pecuniae vel victus largitione consistat. Potest enim fieri inultis aliis modis, v. g. per specialem operae collationem ex parte advocatorum, medicorum et similium in officio constitutorum ', per laboris praestationem gratuitam in nosocomiis, orphanotrophis et omnibus institutis beneficientiae sive publicis sive privatis, vel ab Ecclesia vel aStatu fundatis,in quibus necessitatibus, pauperum providetur etc. Itaque non necesse est, ut aliquid directe pauperibus detur ; sufficiet ut per eos qui curam habent indigentium vel qui pro piis operibus collectas instituunt vel qui taxas quibus etiam pauperes subleventur etc. colligunt, indirecte tradatur. *Prohibitio mendicandi* a magistratu civili facta nullatenus ab obligatione eleemosynae unquam liberat ; nec satis est, si fiat tantum solutio tributorum e quibus pauperes quoque per civilem auctoritatem Status juventur 2.

Hisce praemissis el explanatis, jam ad stabilienda varia circa eamdem materiam *principia* devenimus.

487.— Principia. I. Datur praeceptum per se grave erogandi eleemosynam, idque constat tum ex jure naturae tum ex jure divino positivo.

Est enim praeceptum virtutis caritatis quae, utpote ordinans hominem in *aitimum finem,* ut ait *Angelicus* (1. 2. q. 88, a. 2 in corp.), per se obligationem *gravem* imponit. De praecepto autem *positivo divino* ejusque gravitate omnino constat etiam ex *verbis Christi (Matth.,* 25, 41) : *Discedite a me, maledicti... ; esurivi enim et non dedistis mihi manducare... ;* ex 1. *Joann.,* 3, 17 : *Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera, sua ab eo: quomodo caritas Dei manet ineo?*

II. Ut praeceptum eleemosynae urgeat, duo requiruntur: aliqua necessitas ex parte accipientis et aliqua superfluitas bonorum ex parte dantis. *Primum* constat ex ipsa definitione : *secundum* desumitur ex ordine caritatis Qui enim non habet nisi vitae necessaria, illa elargiri nequit, quin propriae vitae alienam anteponat. Consonant verba Domini Salvatoris : *Quod superest, date eleemosynam (Luc.,* 11, 41). Cfr. A'. *Thom.,* 2. 2, q. 32, a. 5.

Porro, sicut necessitas indigentis distinguitur triplex, ut supra dictum est (n. 480), ita etiam ex parte dantis, bona sunt triplicis generis: *a) necessaria vitae,* i. e. bona sine quibus vitam propriam, vel nostrorum, servare non possumus ; *b)* bona *superflua vitae,* sed *statui necessaria,* i. e. sine quibus vitam quidem servare possumus, at non eo modo vivere, qui nostrum statum deceat

' */ ehmhuhl,* I. n. 765 - : Cfr. *yierkdbach,* l. n. 933.

juxta moderatam aestimationem popularium cordatorum, *c) Tandem bona simpliciter tuper-jlua,* i e. quae nec vitae, nec statui sunt necessaria. Ethic notandum, quod per necessaria ad *decentiam status* generation intelligenda sunt ea omnia, quae requiruntur, non solum ad filios et famulos et hospites sustentandos sed et:am ad honestas donationes, convivia et moderatas magnificentias exhibendas (II, 31).

488. — Quomodo autem, pro *diversitate* sive necessitatis, sive superfluitatis bonorum, eleemosyna facienda sit, sequentibus regulis stabilietur, *positis semper ponendis,* i. e. : *a)* quod non sufficiat solus rei usus; *b)* quod media requisita non sint extraordinaria, quae communiter homines adhibere non solent ; *c)* quod bonum communitatis seu publicum non periclitetur (II, 31, resp. 3° et 4°).

Regula 1a. *In extrema necessitate, proximo succurrendum est ex bonis vitae superfluis, licet statui necessariis.* Ratio patet ex ordine caritatis (n. 483, Reg. 2).

/ Nemo tenetur dare eleemosynam ex bonis sibi ad vitam necessariis, nisi pauper esset talis, ex quo penderet salus reipublicae. Nec tenetur quis mediis extraordinariis et cum magno suo incommodo conservare vitam aegroti
11 pauperis (cfr. Pnlmmer, I, 592).

Regula 2a. *In gravi necessitate, proximo succurrendum est ex superfluis statui, sed cum mediocri tantum incommodo.* Ita communiter, et ratio iterum patet ex ordine caritatis.

. Obligatio autem urget *sub gravi,* nbi prudenter judicetur *alium* esse subven-
turum ; nam, « cum in Scriptura frequenter damnentur homines ob neglecta
M opera misericordiae, haec non sunt restringenda ad extremam et raram neces-
R sitatem » (II. 31). Et videtur clare inferri ex damnatione propositionis 12ae ab
Innocenlio XI : ⬇ Vix in saecularibus invenies, etiam in regibus, superfluum
HT statui, et ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex
H superfluo statui. »

Regula 3a. *In communi seu mediocri necessitate, proximo subveniendum est ex superfluis statui, idque sub gravi, sed cum levi tantum proprio suo incommodo.* Id quoque requirit ordo caritatis. *An*
u| *sub mortali ?* negant non pauci cum 5. *Antonino ;* pauperum enim
k J communis miseria solet esse levis et tolerabilis. Affirmat vero cum
K communiori 5. *Alphonsus* (II, 32 ; 1. EI. qq. ref., n. 4), si de *pau-*
I *penbus in genere,* et non de aliquo particulari agatur. Ratio praecipua est, quia si divites absolutam non haberent obligationem
<1 subveniendi communiter mendicis, possent isti ab omnibus in sua
o necessitate relinqui, et ita necessitas eorum fieret gravis. Cfr.
y Constit. *Rerum novarum,* 16 Mail 1891. Ideo verbis Domini *(Lue.,*
H 11, 41) : *Quod superest, date eleemosynam,* exprimitur praeceptum
4 per se grave, ut SS. Patres communiter interpretantur *(Sylvius,*
K 2. 2, q. 32 ; S. *Rellarmin.,* de Bonis Oper., 1. 3, c. 7).

/

Non tenentur quidem divites erogare *totum superfluum ;* sed nec sufficit erogare tam modicum pro quantitate suae substantiae, ut, si alii divites eadem parcimonia uterentur, pauperibus subsidium deesset. Olim censebantur satisfacere divites, erogando in pauperes communes *quinquagesimam partem redituum* qui statui supererant (sive 2 aureos ex 100) ; sed non in eadem proportione, si divitiae multum excederent :* *Excipe bénéficiâtes,* qui tenentur totum superfluum pauperibus aut locis piis distribuere, ut statuitur can. 1473, et suo loco videbitur (n. 2249). Atvero, « si quis dives et abundans diu neget omnes eleemosynas, cum proposito dandi meliore et commodiore loco ac tempore, vel egentioribus, vel, in alium pium usum convertendi, is non peccat, cum habeat justam causam negandi. Si vero talis, sine rationabili causa, omnes a se pauperes inhumaniter repellat, eum dicit Lavmann versari in malo statu. » Cfr. II, 32 ; II. Ap., IV, 19 ; Conf, dir., IV, 11 ; Istr., IV, 19.

Conclusiones pro praxi. a) Excepto casu, quo ex publicis stipendiis pauperes aluntur, peccat mortaliter *dices,* qui statuit *nullam dare eleemosynam* in communibus necessitatibus, vel qui in hoc est notabiliter negligens.et superflua omnia accumulat ad alliorem statum assequendum. Quin imo, etiam casu quo ex publicis stipendiis multa ad levandos pauperes attribuantur, non recte agit, dives, qui ex proposito nihil amplius dare vellet. Quoad non pauca enim deficit practice Status sollicitudo : unde in detrimentum multorum vergeret hujusmodi divitis denegatio. Nec certe modicae eleemosynae quemquam impediunt, quominus honeste ad superiorem statum ascendat. Inde perspicitur quam *stricta* sit haec caritatis obligatio.

b) Parochi pauperibus gratuitum ministerium praestare debent (can. 463, §4), praesertim quod attinet ad eorum funus et sepulturam (can. 1235, §2).

c) Tenentur *medici, advocati,* etc., operam pauperibus gratis impendere, quando hi sunt in vera necessitate, nec ab aliis adjuvari possunt (2. 2, 71, a. 1). In *judiciis ecclesiasticis* pauperes patrocinio gratuito fruuntur (c. 1914).

d) Homines privati non tenentur inquirere pauperes. Si tamen dubitent.de extrema alicujus indigentia, tenentur inquirere veritatem (II, 31, resp. 4, ad I).

489. — Quaesita. I. *Quibus pauperibus eleemosyna clauda est?* Danda est omnibus *vere indigentibus,* sive sint fideles, sive infideles, sive indigenae, sive alienigenae ; ita tamen ut, ceteris paribus, senex praeferatur juveni, nobilis ignobili, invalidus valido, fidelis infideli, catholicus haeretico, bonus malo, indigena extraneo, elc. Id enim requirit ordo caritatis.

Nulla est obligatio dandi eleemosynam, et aliquando illicitum esset eam dare pauperibus *laborarc nolentibus.* Cavendum tamen, ne illi voluntarie otiosis annumerentur, (pii ob laboris defectum in miseriam inciderunt. His porro consultius esset subministrare laborem, ex quo vivant (II, 32, ad 5).

l Hodierni A abstinent a mathematica determinatione quoad statui necessaria aut superflua. ‹ Talis enim decentia, ait *S. Thomas* I). 15, *q. 2,* a. 4, sol. I), non consistit in aliquo indivisibili : quia multis additis homo non excedit status sui conditionem, multis etiam abstractis, conditio status decenter conservatur. Id magis elucescit, si consideretur, partem superfluorum recte seponi posse, ut Industria, commercium, agricultura promoveantur : ita enim lotius gentis progressus fovetur, atque communitatis opes augentur faciliusque pauperes sublevantur * (v. Tanguerai/, I, n. 794). — Norma a *S. Alphonso* tradita, quam retulimus, eafis *quidem beniqna* est, nullo tamen modo quid absurdum sonat ; magni aestimatur etiam a recentissimis *Schilling* (II, ρ. 38'«, not. 39); *Merhelbach,* etc.

II. *Ex quibus bonis dari debet, aut potest, eleemosyna?* Generatim ex *propriis,* nonnunquani ex *alienis.*

1° Ex iis bonis propriis, quorum quis liberam habet administrationem, facienda est eleemosyna.

Dicimus : *ex propriis.* Igitur non licet ex bonis restitutioni obnoxiis ; nec licet eum damno creditorum ; nec licet filiis ex bonis parentum, famulis ex bonis herorum. Dicimus deinde : *quorum quis liberam habet administrationem.* Hinc *uror* non potest dare extraordinarias sine mariti consensu, nisi ex bonis omnino propriis, quorum ipsa scilicet dominium et administrationem habet et fructus percipit. Ordinarias tamen et valde communes dare potest ex bonis domesticis, juxta morem uxorum suae conditionis ; id vero, etiamsi maritus foret invitus, quia consuetudo hoc jus ei tribuit (II, 33 ; III. 540). Cfr. 5. *Thom.,*%. 2, q. 32, a. 8, ad 2.

2° Ex alienis vero, si vel pauper sit in necessitate extrema et tu non possis dare ex tuo, vel dominus consentiat aut consentire *rationabiliter* praesumatur.

Hinc, *filii* possunt largiri eleemosynas tenues, et *famuli* panem et similia. Similiter possunt *tutores* et *curatores,* ex bonis sibi commissis, dare modicas illas eleemosynas, quas dare deberent ii quorum bona administrant, cum personam eorum gerant (II, 33, 2°).

Pro praxl. Confessarius divitum meminerit verborum Apostoli : « *Divitibus hujus saeculi praecipe... bene agere, divites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant vitam aeternam* » (1. *Tim.,* 6, 17). Non facile tamen absolutio neganda est diviti mendicis communibus eleemosynam neganti, tum ob dissensum \A . tum quia divites quasi semper rationes excusantes afferunt, quas in praxi confessarius non facile ut inanes rejicere poterit (II. 32, 3°).

§ 2. De correctione fraterna.

190. Definitio. Correctio fraterna est *conveniens admonitio, ex caritate, proximo data, ut a delicto emendetur vel ab eo committendo removeatur* (II, 34 et 39, quaer.). Cfr. *S. Thom.,* 2. 2, q. 33, a. 1. Materia propria correctionis fraternae sunt delicta occulta ex ignorantia vel negligentia commissa, ut statiin dicemus (n. 491). Differt autem a correctione *judiciali* et *paterna:*

a) Correctio *judicialis* est actus justitiae ex parte auctoritatis publicae ; exercetur in solos subditos, etiamsi sint renitentes ; habet pro objecto peccatum quod sit communitati perniciosum et quod per testes probari possit ; utitur severitate, timore, poenis convenientibus eo fine ut. si delinquens non resipiscat, ordo justitiae saltem in communitate restituatur. Correctio judicialis praesupponit, non denuntiationem privatam, sed accusationem quae, testibus adhibitis, (actum probare nititur (cfr. can. 2309, § 3).

bj Correctio *paterna* canonica, ex parte praelati, in mullis convenit cum corrvetione judiciali : est enim actus justitiae ad bonum commune *(S. Thom.,* I. c., a. 3). Differt tamen, in quantum Superior cum misericordia et benevolentia etiam ex infirmitate delinquentes reprehendit (sive publice sive privainnl. eo tine ut emendentur et scandalum, si adsit, tollatur (cfr. can. 2308

seq.). Correctionem paternam, ut plurimum, praecedit denuntiatio evangelica, non vero accusatio judicialis ; nec iit correptio *sub forma judicii,* quamvis procedat *cum auctoritate* Superior. Itaque *media* habetur inter judicialem et fraternam.

491. — Principia. I. Datur strictum fraternae correctionis praecepium. 1° Lex *naturalis* eodem modo nos obligat ad removendum proximi malum quam ad volendum ejus bonum ; nos obligat praeterea ad subveniendum animae proximi indigenti. 2° Lex *evangelica* praecipit : *Si autem peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum (Matlh.,* 18,15). Dicitur *in te,* id est contra te, vel coram te, seu te sciente, ut explicat 5. *Augustinus* (Sermo 82, c. 7, n. 10). Hinc Apostolus : *Fratres, et si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, hujus modi instruite in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne et tu lenteris (Gal.,* 6, 1). Vide 5. *Thom.,* 2. 2, q. 33, a. 2.

Ex his patet *materiam propriam* fraternae correctionis esse proximi peccatum *occultum, communitati non nocivum.* Qui enim te publice offendit, vel occulte quid facit quod contra bonum commune est, non in te solum peccat sed in alios, ut dicit *D. Thomas* (1. c., a. 7, et Quaest. disp., de Correpl. frat., a. 2, ad 10).

Hoc praeceptum obligat sub *qravi* vel sub *levi* secundum materiam ; i. e. prout agitur de peccato gravi vel levi, in quod proximus aut lapsurus est, aut jam lapsus est et in quo perseverat. — Potest autem, ut .saepe jam monuimus, quid grave esse vel ex se vel ex circumstantiis. Sic, v. gr., in Ordine religioso frequentes leves regularum violationes generatim vigorem disciplinae relaxant : unde ex hoc gravis incumbit obligatio correctionis, etiam privatis (IV, 13).— In praxi tamen privatus vix tenetur animadvertere in materia levi, nisi id facillime possit (IV, 34, 35).

492. — II. Praeceptum correctionis omnes obligat. Officium enim caritatis, ex se, ad omnes sese extendit. Cfr. *Thom.,* 2. 2, q. 33, a. 3. Quapropter haec notentur :

a) Etiam *inferiores* tenentur obligatione monendi Superiores, cum modestia tamen, discretione et reverentia, ut dicit Apostolus (1. *Tim.,* 5, 1) : *Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem.* Hinc, *filii* tenentur admonere parentes, cum advertunt eos relinere aliena, curam suae salutis aeternae non gerere, etc. 5. *Thom.,*'2. 2, q. 33, a. 4. — *b)* Etiam *peccatores* hoc praecepto obstringuntur. Correctio enim, dicit *S. Thomas* (2. 2, q. 33, a. 5), perlinet ad aliquem, in quantum viget in eo rectum judicium rationis : hoc autem per peccatum non destruitur. Si tamen est peccator *publicus,* ordinarie abstinere debet a correctione.

493. — III. Ut praeceptum urgeat, requiritur ut proximi necessitas spiritualis id postulet, et adsit spes fundata emendationis, quin grave incommodum immineat. Ita DI), communiter. Sed haec accuratius sunt explananda. Itaque :

Dicitur 1° *Proximi necessitas spiritualis id postulet ;* ad quod tria requiruntur: *a)* Ut sibi de proximi peccato, vel de ejus proximo peccandi periculo, *certo constet.* Caritas enim non est temeraria, non cogitat malum ; nec in dubio inquirere teneris, nisi sis Superior, vel nisi de malo communi aut de gravissimo avertendo malo, v. gr. de homicidio agatur, *b)* Ut correctio *necessaria* judicetur ad emendationem rei ; nam. si aliunde speratur rationabiliter emendatio, vel si reus jam resipuit, patet non dari obligationem, *c)* Ut non adsit alius *aeque* vel *magis idoneus,* qui correpturus credatur ; quia tunc non adest vera et absoluta necessitas.

2° *Adsit spes jundata emendationis :* quia, desperato fine, nulla est ratio adhibendi media. Hinc secreto corrigere non teneris, si correctio certius non sit profutura. In dubio autem *an profutura sit,* pariter non teneris ; nisi corrigendus versetur in periculo mortis, vel timenda sit aliorum infectio in fide, vel in moribus. Suadet plerumque prudentia, ut eorum omittatur correctio, quorum indoles est *penitus ignota,* ne scilicet iniquo animo eam accipientes, fiant deteriores. Cfr. *S. Thom.,* l. c., a. 6.

3° *Quin grave incommodum immineat.* Nam cum tanto incommodo caritas non obligat, nisi extrema sit proximi necessitas spiritualis, vel nisi accedat obligatio justitiae erga subditos, ut in praelato, pastore, magistratu (II, 38, 39).

Hinc resolves: a) Privati inter se *raro* ad correctionem tenentur, saltem sub gravi, nisi sint familiariter inter se conjuncti : quia raro omnes requisitae conditiones adesse reperiuntur. *Rarius* adhuc erga Superiores, propter habilitatis defectum. Qua eadem ratione scrupulosi etiam, saltem ordinarie, excusantur.

b) Leviter peccat, qui ex timore, pusillanimitate aut verecundia tardior est ad corrigendum, vel se reputat minus idoneum ad corripiendum fratrem suum. *Graviter* autem delinquit, qui, cum facile possit impedire peccatum mortale proximi, ob meram pusillanimitatem, ob vanum mali temporalis timorem, id facere omittit (11, 37 ; H. Ap., IV, 211. Cfr. *D. Thom.,* l. c. a. 2, ad 3.

494. — IV. Ordo ille in correptione servandus est. quem Christus Dominus praescripsit *(Matth.,* 18, 15). Unde, 1° correptio fiat secreto : *corripe eum inter te et ipsum solum.* 2° Quod si non prosit, liat coram testibus : *adhibe tecum unum vel plures* (testes). 3° Quod si hoc ipsum in vanum factum fuerit, culpa referatur ad Superiorem : *quod si non audierit eos, dic Ecclesiae.*

Hic ordo obligat *per s·· sub "ravi,* quia agitur de consulendo famae proximi, quae est bonum sociale et peccatori maxime necessaria, tum ut officia sua adimpleat, tum ad meliorem frugem reduci possit. Ita S. *Thomas,* l. c., a. 7. Unde si praelatus quid contra hunc ordinem praeciperet, si nempe juberet

ut si quid sil in fratribus corrigendum (licet sit occultum), statim ipsi dicatur, non esset ei obediendum ; quia, ut animadvertit S'. *Thomas* (1. c., a. 7, ad 5), praelatus non est judex occultorum : unde non habe.l potestatem praecipiendi aliquid super occultis, nisi inquantum per aliqua indicia manifestantur, puta per infamiam, vel per aliquas suspiciones.

Testes autem ea ratione inducendi sunt, ut delinquenti ostendatur, quod hoc sit revera peccatum de quo aliquis arguitur (ita S. Hieronymus) ; vel etiam ut delinquens convincatur de actu, si actus iteretur (ita S. Augustinus) ; vel denique ut palam fiat quod frater admonens fecit quod in se est (ita S. Chrysostomus). Vide Doctorem Angelicum. 1. c.. a. 8, ad 3.

Ita quidem regulariter et per se procedi debet antequam deveniatur ad denuntiationem evangelicam.

Quandoque tamen, prout caritas et justitia id suadent, ordo praescriptus licite inverti *potest,* imo quandoque inverti *debet.* Quapropter :

1° Potest culpa *statim* ad Superiorem ut ad patrem deferri : *a)* si proximi peccatum sit publicum vel mox publicandum ; quia tunc cessat ratio servandi famam delinquentis (IV, 240) ; *b)* si proximus juri suo cesserit, ut est apud quosdam religiosos. Quae tamen cessio ita intelligitur, ut culpa reveletur praelato tanquam patri, non vero tanquam judici ; ut cessio dicatur legitima non vi regulae, sed potius ex sacrificio proprio famae ; ut denique, si constet de emendatione et nullum sit periculum relabendi, culpa nullo modo ad Superiorem deferatur (IV, 245, q. 4).

An autem, omissa vel inutiliter facta secreta correctione, culpa statim ad Superiorem denuntiari possit, quando delinquentis emendatio *facilius vel efficacius obtineri posse speretur?* Respondet A'. *Thomas :* « Si ego scio quod frater per me corrigetur, tunc non debeo hoc denuntiare praelato. Si autem videtur quod hoc melius fiat per praelatum, et praelatus nihilominus sit pius, discretus et spiritualis, non habens rancorem seu odium adversus illum subditum, tunc licite potest denuntiare sibi ; et tunc non dicit Ecclesiae, quia non ei sicut praelato, sed sicut personae proficienti ad correctionem proximi et emendam » (Quodl. 11, art. 13). Eadem habet Angelicus, 2. 2, q. 33, a. 8, ad 4, cum S. Bonaventura, S. Antonino, Gerson et aliis. Ratio horum est, quia, cum finis principalis correctionis fraternae sit emendatio proximi, quandocumque creditur magis expedire ut correctio fiat immediate a praelato, cessare debet finis minus principalis, nempe conservatio famae proximi. Cfr. A'. *Alph.,* IV, 243. Notandum vero, in his omnibus ordinem a Christo Domino praescriptum non essentialiter inverti, eo quod praelatus assumitur potius tanquam « singularis persona, quae magis prodesse potest quam alii » (ut dicit /). *Thomas.* 1. c., ad 4 , non tanquam habens auctoritatem publicam.

2° Debet culpa *statim* ad Superiorem deferri : *a)* si, quamvis occulta remanserit, vergat in damnum reipublicae vel communitatis (conjuratio, baeresis, juvenum corruptio, etc.), quia tunc remedium

adhibendum est etiam aliis, in quorum damnum culpa vergitl ; *b)* si tantum per hanc evangelicam denuntiationem optatus speretur fructus, qui aliter aut non posset obtineri, aut solum cum gravi incommodo : quia Superior, ut spiritualis pater, magis idoneus est ad juvandum fratrem, quam alii (IV, 242). Cfr. *S. Thom.,* 1. c., a. 8, ad 1 et ad 4.

495. Corollaria. Ex dictis apparet varias obligationes tum denuntiantium tum Superiorum brevi compendio ita posse exponi :

1° Qload privatos. *a)* Si certo constet fratrem perfecte emendasse peccatum occultum nec ex eo esse ullum periculum relapsus vel damni ipsi aut alteri, *non licet* denuntiare patri vel praelato. Excipe, si frater expresse in istam denuntiationem consentiat (II, 42 ; IV, 244, 245, q. 4). *b)* Non licet deferre delictum *ad Superiores mediatos,* si Superior immediatus potest per se corrigere et nulla sit probabilis suspicio fore ut hic officio suo desit : famae enim proximi, quoad ejus fieri potest, semper est consulendum (II, 42, 3° ; **1**, 247, fin), *c)* In communitatibus sub regula viventibus, in collegiis, in seminariis, etc., si agatur *de re magni momenti* plerumque expedit ut correctio fiat via denuntiationis ad Superiorem ut ad patrem ; quia Superior iis qualitatibus praeditus, de quibus supra S. Thomas, melius occurrere potest diversi generis rnalis, ex gravi culpa orituris. 5. *Alph.,* IV, 245, cum Suarez, Sanchez, Laymann. (‘ajetano. Nihil autem fiat, inconsulto proprio confessario, ut in hac re caute ac prudenter procedatur, *d) Proclamationes culparum,* quae fiunt in Capitulis religiosorum, sunt de aliquibus levibus quae famae non derogant : unde sunt quasi quaedam commemorationes oblitarum culparum, potius quam accusationes vel denuntiationes. Si essent tamen talia, quibus frater infamaretur, contra praeceptum Domini ageret, qui publicaret. 5. *Thomas,* 2. 2, q. 33, a. 7, ad 4.

2° Quoad praelatos, *a)* Superior, post denuntiationem evangelicam. non potest *judicialiter* procedere nec cogere ut sibi fiat denuntiatio judicialis, nisi immineat damnum communitati aut particularibus : quo in casu ipsi licet crimen aliquibus viris prudentibus manifestare, inquantum nempe id necessarium judicat (IV, 24(», 247). *b)* Tenentur Superiores *adoigüare* suis subditis, in eorum aliquando peccata inquirere, eorumque malis etsi dubiis *occurrere ;* non tamen mullum et curiose de aliquo peccato in particulari interrogare, nisi quis speciale ejus signum dederit. Spontanei vero *accusatores* non facile admittendi sunt ; quia illi, specie boni communis, saepe se quaerunt (II, 42, 4a). *c)* Tenentur delinquentes *corrigere,* etiamsi parva spes emendationis affulgeat. sive ad omnem conniventiae speciem declinandam, sive ad injiciendum, si publica sit correctio, ceteris timorem. Ubi tamen nihil boni ex correctione sperari potest, omittenda erit ; nam Ecclesia multa tolerat, quae minime probat. Ita similiter *concionatorcs* tenentur peccata publica reprehendere, ratione boni communis, tametsi non speretur emendatio delinquentium, modo fructus in populo ocius tardius sperari possit, *d)* Si sint *stipendiati,* ut Episcopi, parochi, magistratus, tenentur tum ex *caritate* tum ex *justitia* corripere et monere subditos, adhuc cum periculo vitae, in eorum necessitate non solum extrema,

S Uph., **I**, 2V2. 8. Vddit etiam in peccatis in damnum tertii. primum fraterne «t corridendum in peccatis vero in damnum commune, <tatim denuntiandum, nisi forte aliqui- firmiter aestimaret quod pnxata monitione possit hujusmodi mala impedire. Sed hoc raro accidit. Ita etiam S. Thomn '2. 2» q. 33, a. 7. corp.

sed etiam gravi, ut communiter docetur cum *D. Thoma* (2. 2, q. 185, a. 5). Cfr. can. 2307 scq. *e)* Alii autem, ut parentes, confessarii, domini, mariti, magistri, tutores, curatores, non tenentur cum magno suo detrimento : quia non obligantur ex justitia stricta, sed *officio tantum pietatis* (II, 40; H. Ap., IV, 22).

496. — Quaesita. I. *An corrigendus est, qui peccat,* ex ignorantia ? Distinguendum est :

1° Si peccat ex ignorantia *vincibili,* certe corrigendus est, quia tunc est in mala fide, neque excusatur a peccato.

2° Si delinquit ex ignorantia *invincibili,* monendus est : *a)* cum agitur de necessariis ad salutem, vel de scandalo aliorum avertendo. Nec praetereunda est correctio, tametsi delinquentis emendatio vix sperari possit, ne alii forte id pro licito judicent quod non corrigitur; *b)* cum violatur, etsi solum materialiter, lex divina, naturalis aut positiva, et sperari potest monitionis profectus ; cognitio enim et observantia legis certae est semper bonum maxime optandum. Ita communiter (Conf, dir., IV, 12).

Ctrum vero monendus sit qui ignoranter transgreditur legem humanam, v. gr. *de jejunio, de Officio recitando,* disputatur. Probabilior tamen et communior est sententia *affirmativa* (11.36 ; 1. El. qq. ref., 5). *Certo* autem in delinquentem hujusmodi animadvertere debent, qui *er officio* subditos docere tenentur, ut praelati, confessarii. magistri (VI, 610, Obj. i, et 616).

II. *Utrum alumni a conjessario sub gravi obligandi sunt ad denuntiandos occultos corruptores ?* Distinctione uti oportet, nempe :

1° Si tantum limetur *unius vel alterius damnum,* obligatio non videtur urgenda cum *gravi incommodo* denuntiantis, v. gr. si fateri exinde debeat proprium scelus, vel infamiam delatoris incurrere. Ratio est, quia, cum non sit necessitas extrema proximi, caritas non oblidat cum tanto incommodo.

2° Si adest grave *damnum commune,* plurium videlicet corruptio vel domus infamia, fere in omnibus casibus urgenda est obligatio denuntiationis, *non obstante gravi incommodo* poenitentis, etsi confessarius praevideat monitionem suam non esse profuturam vel denuntiationem fore sine efficacia. Ratio est, quia hic urget bonum commune (cfr. N. *Alph.,* Regole pei Sem., § 1, n. 5).

Articulus III.

De peccatis caritati proximi adversis.

497. Peccata, quae caritati proximi specialiter adversantur, sunt sequentia : *odium, invidia, maledictio, schisma, discordia, contentio, rixa, seditio, bellum, duellum, scandalum et cooperatio ad peccata aliena.* Porro de duello et bello erit sermo in tractatu *de V° praecepto.* De ceteris hic agemus in triplici articulo, nempe : 1° de odio cum peccatis affinibus ; 2° de scandalo ; 3° de cooperatione ad peccata aliena.

§ 1. De odio proximi.

498. — Xotiones. Odium est *actus voluntatis, quo quis fertur in aliquid· cum malevolentia.* Duplex est : 1° odium *inimicitiae* (seu personae), quo aversamur aliquem, ipsique malum volumus, quatenus ipsi malum est ; 2° odium *abominationis* (seu qualitatis), quo proximum non secundum se, sed secundum aliquam suam qualitatem nobis disconvenientem, aversamur.

Odium ordinarie oritur cx *offensa,* et manifestat se externe per *signorum* dilectionis negationem. *Signa* autem dilectionis alia sunt communia, alia specialia. *Communia* dicuntur ea, quae aliis ejusdem status exhiberi solent ; v. gr. ‹hristiano a Christiano, concivi a concive, cognato a cognato. *Specialia* sunt, quae exhibentur ob titulum specialem, v. gr. amicitiae, quae non est eadem ad omnes ejusdem conditionis (II, 28).

499. — Principia. I. Datur praeceptum diligendi inimicos, quo prohibetur odium inimicitiae ut peccatum grave ex genere suo. Constat ex verbis Domini *(Malth.,* 5, 44) : *Diligite inimicos vestros ;* et ibidem (6. 15): *Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Unde (1. *Joann.,* 3, 15) : *Omnis qui odit fratrem suum, homicida est.* Diximus autem :

1° *Inimicos,* quo nomine significantur illi qui nos odio persequuntur, aut offensa vel injuria affecerunt.

2° *Odium inimicitiae,* nam odium *abominationis,* seu *aversionis,* per se indifferens est. et speciem suam moralem a natura qualitatis, quam aversamur, desumit. Sic. v. gr.. si in proximo malas ipsius qualitates, superbiam, etc., odio persequeris, odium bonum est, potestque, ad caritatem pertinere. Vigilandum vero, ne odium qualitatis in odium personae transeat. Si odisti in eo qualitates simpliciter bonas et honestas, justitiam, pietatem, etc., odium ita malum est ut ex natura sua sit peccatum mortale, ut de invidia diximus (n. 368).

3° *Ut peccatum grav‹ ex genere suo ;* nam odium admittit materiae parvitatem : in actu *interno,* v gr. si inimico optes malum leve, vel de illo gaudeas

postquam acciderit ; in actu *externo,* si prodat odium leviter offensivum, aut leve scandalum inducat ; ut saepe contingit inter eos, qui simul convivunt *(Kon.,* n. 282).

500. — II. Praeceptum diligendi inimicos non imponit specialem obligationem ; i. e. diversam ab illa, qua erga omnes homines tenemur. Id tantum requirit, « ut quis diligens Deum et proximum, ab illa generalitate dilectionis proximi inimicos suos non excludat. » Ita omnes cum *S. Thoma* (2. 2, q. 25, a. 8 ; cfr. 5. *Alph.,* II, 28,1°). Specialis igitur dilectio non est de necessitate caritatis, nisi secundum *praeparationem animi,* qua scilicet homo sit paratus ad hoc, ut in singulari inimicos diligeret, et, exigente necessitate, specialia ipsis beneficia praestaret. Itaque :

1° *Peccant* qui proximo malum optant, quatenus ipsi malum est, sive id iiat ex vindicta, sive ex aversione erga ipsius personam. Licet autem aliquando optare proximo malum temporale, quatenus ei bonum est, ut diximus n. 349.

2° Peccant per se *graviter,* qui veniam inimico recusant; vel satisfactionem convenientem non acceptant, aut majorem aequo exigunt ; qui reum in judicium deferunt ex odio et vindicta, vel de inimici malo laetantur. Non autem teneris condonare satisfactionem, quae tibi debetur pro injuria et damno : hanc enim, non quidem ut malum inimici, sed ut bonum tibi debitum, sublato omni odio ac salva caritate, exigere potes. Nec confundi cum odio debet sensus indignationis vel memoria injuriae (II, 29).

3° 0 Privatus, qui aversus ab alio fugit illum, si id faciat ut eum suo colloquio et solatio privet, atque ita contristet, et male illi sit, est *odium inimicitiae* et peccatum. Si vero nihil mali optando tantum fugias, quia tuae naturae est difformis, vel tibi solet esse molestus, est *odium aversionis* et peccatum, si sit sine ratione : quale non erit, si sit persona valde aspera, modo absit contemptus, scandalum et vindictae cupiditas » (II, 30, 3°).

501. — III. Debentur per se inimicis signa dilectionis et beneficia communia : non autem specialia. Ratio *primi* est, quia illa quae omnibus debentur inimico negare, esset manifestum signum odii atque vindictae. Talis negatio erit peccatum grave vel leve, secundum quod ex circumstantiis contemptus adest vel reputatur gravis vel levis. Ratio *secundi,* quia signa specialia, quae sunt indicia restitutae amicitiae pristinae seu perfectae *reconciliationis,* non ex debito, sed ex liberalitate procedunt *(Ami du Cl.,* 1913, p. 203.)

Ex his deduces : 1° Tenemur, *per se loquendo,* inimicum salutantem resalutare ;* interroganti vel scribenti respondere, emere volenti expositas merces vendere, a communibus orationibus et eleemosynis non excludere, communia obsequia ei praestare, damnum ejus, si facile possumus, avertere, etc. Haec enim numerantur inter signa communia. Cfr. Λ'. *Thom.,* 2. 2, q. 83. a. 8.

l Nota, haec imponi solum casu quo inimicus prior salutat. Si agitur dc salutatione, *ab offenso prius facienda,* dicendum quod haec est *specialis* dilectionis signum. Non teneris ergo, regulariter loquendo, inimicum salutare. Per accidens tamen, ad id aliquando teneris, v. gr. si ille sit tuus Superior, vel reperitur intra alios plures, quos omnes salutas : sl salutatio, in aliquo loco, ut signum commune recepta est, *modo alter respondeat,* etc. (II. 28).

2” *Per accidens* ad haec non tenemur, quando caritas vel justitia aliud postulat. vel rationabilis causa excusat. Et quidem : *a) Caritas,* ut si, ex signis vel beneficiis denegatis, speretur inimicus emendandus ; si credatur ex iisdem concessis pejor futurus, aut illa male interpretaturus ; si ex alloquio timeatur ne iterentur jurgia, contemptus, etc. *b) Justitia,* ut si parentes aut Superiores, ad justam punitionem et correctionem filii, aut subditi (v. gr. ob delictum infame, indignum matrimonium), denegent ei aspectum, alloquium, ingressum domus, etiam post petitionem veniae ; modo tamen talis poena non excedat gravitatem delicti, et solum ad tempus duret, quousque scilicet videbitur expedire ad emendationem, *c) Rationabilis causa,* puta, si omittantur ad breve tempus, non ex odio, sed in significationem justi doloris, vel tristitiae, ob recens acceptam injuriam ; si signis caritatis inimicus non respondeat. Semper tamen cavendum est tum odii periculum tum aliorum scandalum (II, 28, 2°).

3° Xon tenemur, *per se,* inimicum hospitio vel convivio excipere, moeslum consolari, aegrotum invisere, ad familiare colloquium admittere, obvium salutare, ab illo non exigere *reparationem damni illati,* illum immunem relinquere a *publica* vindicta delicti, non citando eum coram judice *ob bonum commune*.* Haec enim sunt *signa specialia,* quae sub solo consilio cadunt.

4° *Per accidens* illa signa specialia aliquando debentur : quando nempe vel ratione circumstantiarum fiunt communia : ut si quis debeat, qua medicus visitare infirmos, aut qua caupo excipere mensa et hospitio peregrinos, etc. ; vel quando aliunde accedit ratio obligans, v. gr. ad vitandum scandalum. Quare, *nefas est* hujusmodi *signa specialia omittere : a)* Si omissio esset aliis scandalosa, vel obfirmaret odium inimici, *b)* Si per aliquod dilectionis signum posses, sine tuo gravi incommodo, inimicum tibi et Deo reconciliare, *c)* Si inimici gravis necessitas, corporalis vel spiritualis, speciale beneficium exigat, etc. *d)* Si inimicus veniam petat, vel congruam satisfactionem exhibeat ; tunc enim externe significanda est offensae remissio, ad quod ordinarie non sufficiunt signa communia, sed aliquod speciale signum requiritur, *e)* Si prius consueveras inimico peculiaria signa exhibere: tunc *totalis omissio cuiuscumque signi specialis* prae se ferre videtur contemptus vel odii speciem, ideoque non licet: nisi significes id non ex odio fieri, et sic scandalum removeas.

502. — Quaesitum. *Quaenam sunt* regulae *in reconciliatione inimicorum observandae ?* Tres regulae speciatim. sunt attendendae :

1° Si *ex una tantum parte* interfuerunt injuriae, offendens tenetur, quoad ejus fieri poterit, veniam et reconciliationem per se vel per alium petere, et ex injuria secuta damna resarcire ; quo enim modo caritas destructa fuit, eodem etiam restituenda est.

Excipe, nisi *legitima ratio excuset,* v. gr.si offensio non fuit gravis, vel offensus sil absens, aut veniae petitionem non curet, non accipiat, vel ob aliam

’ Citatio coram judice ad meram justitiae conservationem valde periculosa est, et hallucinationi nimis obnoxia, praesertim si offensa fuerit omnino personalis, nec in aliorum damnum redundet ct occaslonaliter illata sit ab homine, qui ceteroquin est bene morigeratus Si autem offensa in detrimentum commune, v. gr. religionis, publicae securitatis, vergat. vel ab homine Illata sit, qui omnium jura laedere solet : valde utilis erit publicae vindictae petitio, ad emendationem peccantis, vel ad cohibitionem ejus, et *quietem* aliorum ; in tah enim casu facile excluditur periculum agendi ex odio (II, 29 ; III, 9S5 ; H. Ap., IV, Π ; S. Thomas, 2. 2. q. 108, a. t).

rationem ipsi jam satisfactum esse censeatur. Item, si inter duos offensores alter altero *gravius,* vel *prior* offendit, ipse prior tenetur reconciliationis signa exhibere.

2° Si injuriae *ex utraque parle* fuerunt moraliter aequales et simultaneae, uterque inimicus tenetur, data occasione, reconciliationem inchoare per salutationem,colloquium,invitationem, beneficium,etc.

Porro,generaliter loquendo, inter aequales is debet prior salutare et alloqui, qui coram altero stante vel sedente transit, vel inopinato supervenit.

3° Tempus *opportunum* quaerendum est ; nam etsi teneatur offensus ab initio condonare offensam, non tenetur tamen (saltem sub gravi) eam ita oblivisci aut aequo animo pati, ut statim paratus sit ad reconciliationem. Id enim videtur violentum et supra fragilitatem humanam, ut communiter docent. « Ordinarie, advertit *Gousset* (Theol. mor., 1, 365), res non succedit, nisi per mediationem amicorum et prudentum. »

Quod si de restitutione boni temporalis agatur, rite distinguatur jus *reale* ab injuria *personae ;* secus reconciliatio parum prospere succedere poterit.

508. — *Pro praxi :* 1° *Ad dijudicandum odium ipsum,* confessarius potius credat *factis* quam *dictis* poenitentis.et quoad odii *gravitatem* attendat ad tria : utrum adfuerit contemptus gravis, tristitia magna illata, notabile damnum secutum.

2° *Ordinarie, odii suspicionem injiciunt* illi qui, quamvis dicant se condonare, recusant tamen inimicum alloqui vel ei respondere; a fortiori, qui asserunt se ne verbum quidem illi unquam dicturos esse: nisi id perturbationi et horrori recentis injuriae ignosci possit. Quare caute procedat *confessarius,* ne praeproperanter hujusmodi poenitentes absolvat.

3° *Non statim arguendi sunt de peccato,* praesertim gravi, *poenitentes* qui de odio se accusant : saepe enim confundunt odium proprie dictum seu inimicitiae cum odio abominationis seu qualitatis aut defectus vel etiam cum aliqua animi aversione naturali et invincibili. Hic juvabit quaestio : *Cur* proximum odio habes ? et quid exinde fecisti ?

Scholium.

De peccatis odio affinibus.

504. — Septem numerantur peccata odio affinia: invidia, maledictio, schisma, discordia, contentio, rixa et seditio.

1° Invidia est vitium capitale, de quo egimus n. 368 scqq.

2° Maledictio est imprecatio mali, quatenus malum est. Procedit ab ira vel odio. *Tria* requiruntur ut maledictio sit mortalis, nimirum : **ajut** malum prolatum vere optetur ; *b)* ut optetur cum perfecla deliberatione ; *c)* ut malum optatum sit grave (V, 83). Cfr. 0'. *Thomam,* 2. 2, q. 76, a. 3.

3° Schisma est voluntaria separatio baptizati ab unitate Ecclesiae catholicae. Ait enim Angelicus (2. 2, q. 39, a. 1) : « *Schismatici* dicuntur, qui subesse renuunt Summo Pontifici, et qui membris Ecclesiae ei subjectis communicare recusant (in doctrina, cultu, sacramentis, etc.) : ex quo patet schisma esse peccatum gravissimum, sive sit purum, sive conjunctum cum haeresi. »

X Discordia est dissensio *voluntatum* circa bonum Dei et proximi, in quod tenemur ex caritate consentire. Est mortalis vel venialis, pro ratione materiae (V, 66). Multum differt a *dissensione* intellectus ; quae non est peccatum, si versatur circa opiniones quarum usus est licitus : ut fuit dissensio inter Paulum et Barnabam *(Ad.,* 15, 36-40).

5° Contextio est inordinata pugna *verborum,* quae obtinet dum *veritas* vel impugnatur, vel indebito modo propugnatur. « Est mortalis, quando, animo contradicendi, altercaris circa veritatem perlinentem ad fidem, vel salutem animae aut corporis » (V, 66, in fine).

6° Rixa est pugna *manuum et verborum,* inter privatos: cum scilicet *ex ira* unus alterum injuste invadit, α Rixae, si modum non excedant, ut et leviculae pugnae, veniales sunt ; secus si progrediantur ad seditiones, vulnera, caedes. Suntque haec communiter peccata ex parte incipientis rixam ; alter enim potest se defendere cum moderamine inculpatae tutelae » (V, 83, fine).

7° Seditio est bellum aggressivum, quo una pars reipublicae injuste contra aliam assurgit. Si sit contra principem legitimum, dicitur *rebellio.* De his autem recole dicta n. 148 et n. 151, q. II.

§ 2. De scandalo.

505. — .Notiones. Scandalum graece idem est ac latine *offendiculum* in via positum, ad quod viator incaute offendens prolabitur. 1'nde scandali nomen, e physicis translatum ad mores, significat *id omne quod proximo praebere potest ansam ruinae spiritualis, tum ipsam ruinam spiritualem inde ortam.*

Essentia scandali non est igitur quaerenda in admiratione causata, nec in stimulata cognitione, nec in irritatione producta ; sed in eo quod praebere potest, seu capax est praebendi *ansam,* seu eausam- occasionalem peccandi, v. gr. si ad minimum sequeretur judicium temerarium, suspicio injusta, rumor. Majorem scandali reatum continet inductio positiva seu *seductio,* i. e actio externa qua alius explicite et directe ad peccandum invitatur (II, 58).

Divisio. Duplex est scandalum : *activum* scilicet et *passivum.*

I. Scandalum activum est : « Dictum vel factum minus rectum, praebens alteri occasionem ruinae spiritualis » (2. 2, q. 43, a. 1).

Dicitur : 1° *dictum vel jactum,* quo nomine venit etiam omissio externa, v. gr. omissio sacri die qua urget praeceptum ; 2° *minus rectum,* i. e. quod vel in se malum est (ut si loquaris turpia coram adulescentulo) vel in oculis aliorum mali speciem habet (licet in se sit bonum), ut si justa de causa, coram aliis ea ignorantibus, omittas sacrum die festo, parentes relinquas ad consilia evangelica sequenda, carne die vetito vescaris ; 3° *praebens alteri occasionem ruinae spiritualis :* ad rationem enim scandali non requiritur, ut spiritualis ruina proximo reapse inferatur ; sed sufficit ipsi occasionem lapsus seu ansam pec-' mdi ita praebere, ut, attentis circumstantiis, ejus lapsus probabiliter timendus sit.

Scandalum activum subdividitur in directum et indirectum : 1° Est *directum,* si alterius ruina seu peccatum intenditur. Potest autem intendi sive formaliter, si nempe ideo aliquid fit, ut proximus in peccatum labatur, el tunc scandalum appellatur *diabolicum ;* sive

materialiter, si nempe proximus peccato ideo exponitur, ut ejus peccatum utilitati vel voluptati intendentis inserviat, et tunc scandalum dicitur *simpliciter directum.* 2° Est *indirectum,* si peccatum proximi non quidem intenditur, sed tamen probabiliter secuturum praevidetur, ex dicto vel facto (sine justa causa) posito (II, 43).

II. Scandalum passivum est ipsa spiritualis proximi ruina, seu peccatum ad quod proximo occasio praebetur. *Similiter bipartitur :* 1° Scandalum est *datum,* si oritur ex scandalo activo, scilicet ex facto quod in se malum est vel saltem mali speciem habet. 2° Scandalum est *acceptum* si ex activo scandalo non oritur. Et *hoc postremum* dupliciter contingere potest, nempe : *a)* Si oritur ex sola infirmitate vel ignorantia. Tunc vocatur *pusillorum,* quia, stante facto quod nec malum nec mali speciem continet, ansa sumitur peccandi unice ob infirmitatem vel ignorantiam, v. gr. si juvenis ex ornatu modesto puellae occasionem sumit eam turpiter concupiscendi. *b)* Si oritur ex sola malitia et tunc dicitur *pharisaicum.* Sic pliarisaei odium in Christum, occasione ejus dictorum vel factorum,susceperunt ; sic etiam qui sacerdotem videt deambulantem, et ex hoc ansam malitiose sumit dicendi Ecclesiae ministros pigritia laborare[1].

506. — *Ex his colliges: a)* Quandoque *simul* reperiuntur scandalum activum et passivum, cum nempe aliquis ex occasione peccandi, quam proximus sibi praebuit, reapse in peccatum incidit. Quandoque est scandalum activum *sine passivo,* cum nempe aliquis inducit alterum verbo vel facto ad peccandum, quin subsequatur effectus. Quandoque est scandalum passivum *sine activo,* ut evenit v. gr. in scandalo pharisaico.

b) « Non semper est scandalum, si *peccas coram aliis ;* sed tantum quando, attentis circumstantiis tam personae agentis quam eorum coram quibus fit actus, potest probabiliter timeri, ne per hunc actum trahantur ad peccatum qui alias peccaturi non essent » (II, 43, 3°). Quapropter non sunt rei scandali ii, <pii conviventes cum homine prono ad blasphemias, actiones ponunt leviter malas, v. gr. verba impatientiae, aut etiam indifferentes, ex quibus praevideri possunt novae blasphemiae ; eo magis quod moraliter impossibile est ab his omnibus abstinere.

c) Non censetur dare scandalum, qui licet publice peccet, facit tamen id coram iis, qui vel sunt ita viles, vel infames aut improbi, vel qui sunt ita probi, ut nemo moveatur ad peccatum : v. gr. si quis fornicetur coram aliis qui sunt parati idem facere, nec ejus exemplo moventur ; vel si coram mansuetis quis contendat, rixetur, vel alium caedat (II, 44, 6° ; VI, 257).

His positis, consideremus : 1° malitiam ; 2° permissionem ; 3° reparationem ; 4° frequentiam scandali.

[1] In his ultimis explicandis cum discrepent AA.» apud singulos videndum quid per scandalum passivum et pusillorum intendant. Noblscum omnino concordat cl. *Merholbàch* (I. n. 964). qui etiam notat, scandalum passivum *non esse peccatum speciale,* quia cx alterius dictis vel factis · ansam sumere contingit secundum quodeumque genus peccati ct non habet specialem difTonnitatem ».

1. *De malitia scandali.*

Solum ‹/‹? *scandalo activo* hic agitur, et quaeritur qualis et quanta sit ejus malitia : scandalum enim *passivum,* ut diximus nota praec. (in line), malitiam *specialem* non habet.

507. — Principia. I. Omne scandalum habet malitiam saltem duplicem : alteram contra caritatem, alteram contra virtutem ad quam laedendam proximus exponitur. Quoad scandalum *directum,* theologi generaliter consentiunt. — Quoad scandalum *indirectum,* alii dicunt, per illud peccari tantum contra virtutem laesam ; alii putant, peccari tantum contra caritatem. Praeferenda tamen cum 5. *Alphonso* tertia sententia, affirmans *utroque scandalo* peccari, tam contra caritatem, quam contra virtutem laesam. Contra *caritatem,* quia si ex caritate tenemur, cum possumus, impedire proximi peccatum, multo magis tenemur non esse proximo occasionem illud patrandi. Contra *virtutem* vero, quia quaelibet virtus prohibet, ne quis sit causa aut occasio aliis eam laedendi. Et ratio valde urgens contra oppositam sententiam haec est, quia, ubi de consensu in peccatum agitur, voluntarium directum et indirectum ad eamdem speciem pertinent *.

Diximus *saltem duplicem ;* quia scandalum directum diabolicum laedit quandoque diam caritatem erga Deum. Praeterea,omne scandalum *places malitias* continere potest : — vel propter qualitatem personae *scandalizantis,* v. gr. si pater scandalizat filios, Superior subditos, magister discipulos ; hi enim, non solum ex caritate sed etiam ex officio, ruinam suorum subditorum praecavere tenentur ; — vel propter qualitatem personae *scandalizatae,* ut si (piis personam conjugatam, aut voto castitatis ligatam, ad turpia inducit. — Quae omnes malitiae, specie diversae, etiam *numero places* esse possunt : tot enim sunt peccata scandali, quot sunt personae scandalizatae (cfr. explanata n. 331). Vide 5. *Alph.,* V, 4G ; Selva, P. I. , c. 8 ; P. II. c. 2.

508. — II. Scandalum est peccatum mortale ex genere suo. Ratio, quia opponitur praecepto caritatis erga proximum, cum ipsi maximum damnorum inferatur. Unde Christus dixit in *Matth.,* 18, 7 : Fae *homini illi per quem scandalum venit.*

Gravitas vero scandali dimetitur : *a)* ex *intentione* plus minusve explicita ruinae proximi ; unde gravius scandalum directum indirecto; *b)* ex *majori*

l It i II. »5, H Ap., IV, 25 ; i. El. qq. rrlM n G ; cfr. *Lugo,* disp. I 6, s. 'i, η. 159 ; ‚Sabnant„ ir 21, c. S, n. 53. Moderni AA. generaliter dicunt in scandalo indirecto laedi *solam caritatem.* Ratio eorum est, quia relate *ad virtutem* adest mera permissio voluntatis, volitio potius InterprctaUva *(Lehmkuhl,* 1, 789). Haec tamen ratio non placet. Etenim, in scandalo indirecto voluntas non solum non impedit violationem virtutis, sed iit causa (utique moralis) hujus violationis. Ceterum desideratur responsio sutHciens ad nostrum argumentum, petitum ‹ \ dmllltudinc specifica voluntarii directi et indirecti : et ꝑlure moderni *auctores,* int« r qu<»' ‹ I **lïiw** ₹h (Theol mor II η I 21). ₹*hil '«nq* (II n. 3»»1. 3). expresse admittunt, ••tiam cam scandali indirr. h conditione^ variarum perbonarum. quae scandalum passae Mint, ₹₹ declarandas, quando speciali titulo ₹ps aedillcatlo ex parte auctoris scandali debebatur.

influxu in proximi ruinam ; quare sacerdotis aut religiosi scandalum regulariter gravius est quam laici scandalum ; c) ex *gravitate peccati cujus* est occasio. Ratio est, quia hujus peccati malitiam participat, ut constat ex dictis (n. 507). Hinc fieri potest, ut peccatum secundum se grave sit veniale ratione scandali, v. gr. si tuum furtum grave sit occasio alteri committendi furtum leve. E converso, peccatum secundum se leve potest esse grave ratione scandali, v. gr. si religiosus verbum minus honestum proferat coram feminis, vel iis qui inde occasionem peccati mortalis sumere possunt (II, 44).

509. — Corollaria. I. Petere *ab alio aliquid,* quod ipse non praestabit sine peccato, *etsi jam paratus sit ad. peccandum,* est peccatum scandali, si res, quae petitur, sit *intrinsece mala,* ita ut nullo modo praestari possit sine peccato, v. gr. fornicatio cum meretrice. Ratio est, quia sic mala dispositio in actum transit et ansa datur ruinae majori (II, 47 ; 1. El. qq. ref., n. 8 et 16).

Reus tamen non erit scandali qui, *ex justa causa,* petit rem in se *bonam* vel *indifferentem,* licet alter eam praestando committat peccatum. Sic, v. gr., fas est, necessitatis vel utilitatis causa, petere mutuum ab usurario, sacramenta a sacerdote sacrilego, actum conjugalem a conjuge abutente. Cfr. n. 315. *Deficiente* vero causa justa et proportionala, non licet sine reatu scandali haec facere (II, 47, 77, 79).

II. *Suadere* minus malum, *ut vitetur majus,* ad quod exsequendum alter jam est determinatus, *per se* licet (juxta sententiam probabiliorem), sive *ejusdem* sive *diversae* speciei sit hoc minus malum, quod suadetur) ; quando scilicet operans ita firmiter determinatus est ad malum exsequendum,ut alio modo ab exsecutione averti nequeatl. Ratio est, quia tunc suadens non quaerit malum sed bonum, scilicet electionem *minoris mali.* Hinc, parato occidere inimicum licet suadere, ut potius eum percutiat, vel quidpiam ei furetur (II, 57).

Per accidens tamen, ex ratione justitiae, hoc non licet : si nempe suadeatur ut *alii* determinatae personae inferatur minus malum, quod ipsa hic et nunc pati non tenetur (III, 565). Cfr. n. 980.

III. *Occasionem peccandi* de se non inalam. permittere, *licet ;* etiamsi alterius lapsus inde praevideatur, vel probabiliter timeatur; si nempe *adsit causa,* v. gr., ut delinquens corrigatur. Permissio enim per se non est inductio.

Hoc modo, *pater* et *herus* possunt non auferre occasionem furandi filiis aufamulis, quos ad furtum noverint propensos, ut deprehensi puniantur et resit piscant ; rationabiliter enim permittitur furtum unum, ul evitentur plura. Sic eliam licet *rustodibus* agrorum, vinearum, silvarum,se abscondere ul damnificantes deprehendant, et punitos avertant ab ulteriore damno inferendo. Sic demum *vir* habens uxorem suspectam potest ei insidiari el deprehendere

l Licet non omnes auctores concordent in admittenda mitiori hac sententia, eam tamen probant plures quoque recentIssimi moraiistae, dummodo rite intendatur, minus malum non suaderi *ut malum,* sed tantum praecise utminus (v. *Merkelbuch,* I, n. 968 ; Vermeewh, II. n. 128 ; *Schilling,* II, il 361, 5).

in crimine, ut provideat. Ita *S. Thomas* et alii satis communiter. Cfr. II, 58 ; H. Ap., IV, 30

IV. Probabiliter etiam licet occasionem (remotam) apponere, si justa adsit causa ; nam ponitur tantummodo *actus indifferens,* et quamvis mali occasio *praebeatur,* ea non *inducitur,* dum sufficiens etiam suppetat ratio ad *permittendum* peccatum alterius.

Hinc, probabiliter non peccat dominus, qui consulto apertam relinquit arcam in qua pecunia asservatur, eo fine ut dubiam famuli fidelitatem experiatur. *S. Thomas* (2.2,q.78,a. 4) hanc regulam dat generalem : « Inducere hominem ad peccatum nullo modo licet ; uti tamen peccato alterius ad bonum, licitum est. »

V. In peccatis, quae necessario complicem habent, *circumstantia inductionis non est in confessione explicanda,* juxta sententiam sat probabilem. Etenim, cum in istiusmodi peccatis mutua caritatis laesio reperiatur, circumstantia inductionis non est nisi *circumstantia aggravans,* intra eamdem speciem, contra caritatem, ideoque non est in confessione necessario aperienda. Peccatum vero scandali sufficienter accusat, qui confitetur peccati speciem, v. gr. fornicationem, adulterium, incestum, etc. (II, 46 ; H. Ap., IV, 26 ; 1. EI. qq. ref., n. 7). *Excipe,* nisi inducens ad malum minis usus fuisset, aut precibus ita importunis, ut vi aequiparari possent.

010.— *Ex his resolves:* Poenitens in confessione *non* satisfacit, cum dicit : *dedi scandalum;* sed debet exprimere praeter peccatum proprium, per quod scandalum dedit, *speciem* peccati mortalis ad quod malo suo exemplo, laude, vituperatione, etc., ansam dedit ; insuper, *numerum* personarum quibus ad tale peccatum occasionem praebuit, vel probabiliter praebere potuit ; item, *qualitatem* sui ipsius et personae scandalizatae, quoties inde nova species habetur ; similiter, *modum injustum,* si vim aut minas adhibuerit. Quoad illos poenilentes qui, relate ad scandalum indirectum, adhaerent opinioni AA. modernorum (cfr. n. 507), agat confessarius secundum principia n. 1789 statuenda. *Confessarius* vero et *condonator* graviter reprehendant scandalizantes. Eorum enim opera peccatis mundus repletur, et *animabus* infernus (Inst, cat., P. I, n. 46).

2. *De permissione scandali passivi.*

Status quaestionis : Exquirendum est, *quandonani liceat ponere actum bonum sed speciem mali habentem vel actum omnino bonum vel indifferentem, ex quo scandalum passivum oriturum praevideatur.* Quod hoc liceat quando interveniant debitae conditiones, jam constat ex dictis *de voluntario indirecto* (n. 315). Restat igitur ut ostendamus *quandonani* inveniantur debitae conditiones, et cum circa tres priores (de quibus in n 315) nulla sit difficultas, trutinandum remanet quandonani verificetur quarta conditio, nempe quaxdoxam detur ratio sufficiens permittendi scandalum proximi. Praemonemus tamen, hic praecipue agi de scandalo gravi, quanquam quae dicturi sumus etiam valent, in debita proportione, de scandalo in materia levi.

511. — Principia. I. Grave incommodum est ratio sufficiens permittendi scandalum datu vel scandalum pusilloru . Constat ex eo quod caritas *non obligat* ad grave subeundeum incommodum, ne proximus damnum capiat quod a sua libera voluntate pendet ; cum tunc in stricta necessitate non sit constitutus (cfr. n. 480 et 519). Tenemur autem cum levi incommodo, quia ex caritate debemus proximi peccata impedire cum facile possumus (cf. n. 493). *Major* vero requiritur *causa* si timeatur peccatum gravius, si plures sint scandalizandi, si certius praevideatur secuturum scandalum (II, 48, 49).

De facio scandalum vitare possumus, vel actionem occultando vel ad aliud tempus differendo vel eam prorsus omittendo. Et speciatim, ad *scandalum datum* quod spectat, seu quando opus ex quo scandalum praevideatur, mali speciem prae se fert, removenda est quantum est in potestate agentis (non tamen cum gravi incommodo) ruinae occasio per admonitionem factam proximo de actionis rectitudine, v. gr. ob dispensationem, causam excusantem, etc. Si autem post datam admonitionem perduret scandalum, pharisaico jam aequiparari potest (II, 52).

II. Quaecumque rationabilis causa est ratio sufficiens permittendi scandalum pharisaicum. Ratio, quia oritur hoc scandalum ex *sola* proximi malitia. Patet insuper exemplo Christi qui scandalum pharisaeorum contempsit : *Sinite illos ; caeci sunt et duces caecorum (Matth.^lA).*

Requiritur tamen ratio quaedam, quia postulat caritas ut sine ulla causa occasionem etiam remotam peccati non offeramus etiam ei qui ex sola malitia peccaturus est (II, 52).

512. — Corollaria. I. *Praecepta quae hic et nunc obligant* nunquam sunt omittenda ad vitandum quodcumque scandalum. Ratio, quia tunc illa praetermittere peccatum est, ac proinde illicitum. Hujusmodi sunt :

a) Praecepta quae sunt *dc necessariis ad salutem,* ut praeceptum suscipiendi fidem et baptismum, et consequenter etiam praeceptum ministrandi sacramentum ad salutem necessarium.

b) Praecepta *legis naturalis* hic et nunc urgentis, nec ob mutatas circumstantias cessantis. Sic ob nullum scandalum vitandum licet mentiri (II, 50).

c) Praecepta *legis positivae,* quando praevidetur *scandalum pharisaicum ;* quia si non obligarent et omitterentur, daretur depravatis hominibus occasio *aliorum bona malitiose impediendi.* An vero obligent ac proin servanda sint, quando praevidetur *scandalum pusillorum,* controvertitur. Alii probabiliter affirmant, quia praecepta etiam positiva et humana non cessant obligare (piando scandalum non est datum sed acceptum. Alii probabilius negant, quia adest conflictus legum, in quo praeceptum naturale (impediendi scilicet alterius peccatum) tollit obligationem praecepti positivi, quod ideo est omittendum, non

tam<>n cum magno incommodo. Haec sententia *suadeuda est* pro una alterave vice tantum, cum frequens omissio grave induceret incommodum (II, 51, 53 ; cfr. II. Αρ., IV, 28 ; <'onf. dir.. IV, 14). I nde, *in prati* cum utraque sententia sit probabilis, mulier ad peccatum vitandum mariti, qui inde blasphemandi occasionem sumeret, bene potest sed non tenetur praeceptum audiendi sacrum, servandi jejunium, semel vel iterum omittere. — Similiter puella, ne se offerat conspectui juvenis a quo scit se turpiter amari, recte semel et iterum omittit sacrum, ut sic alter advertere possit se ab ea vitari.

II. *Opera de consilio* vel *indifferentia* aliquoties omittenda sunt ad vitandum scandalum pusillorum. Sic, v. gr., mulier quae praevideret se *cuidam* determinato fore causam ruinae, teneretur una vel altera vice, modo commode fieri possit, ejus conspectum fugere, adeundo, v. gr., aliam ecclesiam, incedendo per aliam viam, non accedendo ad fenestram, et similia.

Ad longum autem tempus hoc facere minime teneretur, cum hoc esset *valde onerosum.* « Sufficit enim, ordinarie loquendo, ad eam excusandam saltem a mortali, causa *ne ipsa sua libertate privetur...* ; cum esset res valde incommoda mulieri, et scrupulis obnoxia, si expendere deberet semper, an habeat justam causam egrediendi, vel non. » — Nec tenetur abstinere a publica deambulatione, oh scandalum *aliorum ;* hoc enim nimis grave ipsi reputandum est. — Nequiret tamen puella a mortali excusari, si vanitate ducta, etsi scandalum illius viri non intendat, data opera, ejus aspectui se offeret. Item si peteret aliquem locum, quem non adiret, nisi sciret ibi amasium adesse (II, 58).

III. *Bona temporalia, si sint propria,* licite quidem dimitti possunt, ad aliorum vitandum scandalum ; sed non necessario dimitti debent.

Hinc, *non teneris* solvere plus aequo alicui operario, licet praevideas eum blasphematurum esse ; quia incommodum illud, licet in se leve, *saepe* occurrere potest et apud *multos ;* unde in complexu fit grave. Similiter *parochus* perse non tenetur remittere jura stolae sibi debita, quamvis parochianus de obligatione sua satis conscius, in varias erumpat obtrectationes, etc. ; inde enim grave incommodum obveniret tum ipsi parocho, tum ejus successoribus (11,52). *S. Thorn., 2. 2, q. 78,* a. 4.

Diximus si *sint propria* · nam si bona sint *aliena,* ne licite quidem dimitti possunt, nisi ex consensu domini saltem rationabiliter praesumpto.

3. *De obligatione reparandi scandalam.*

Reparatio scandali *duo* generatim sibi exposcit : alterum (quandoque sub gravi), ut ulterior scandali influxus, quoad ejus fieri potest, tollatur ; alterum (quod ordinarie non videtur urgere sub mortali), ut efficaciter consulatur emendationi illius qui passus est scandalum. Inde statuuntur sequentia.

513. – Pr in c ipi x. 1. Qui proximum in peccatum, vel in noxium errorem, ex scandalo induxit, tenetur ex caritate hoc malum pro viribus reparare. Et re quidem vera, si quilibet ex caritate peccantem aut peccaturum corripere tenetur, *a fortiori* hac obligatione,

etiam cum majori incommodo quam ceteri omnes, adstringitur, qui dando scandalum auctor fuit, cur proximus in peccatum vel in periculum peccandi inciderit. Idem *a fortiori* dicendum est de eo qui per *inductionem proprie dictam,* suasionem vel consilium, alium peccare aut errare fecit. Inde liceat concludere :

1° Qui aliis scandalum dedit per *iniqua consilia,* quae sunt *adhuc efficacia,* debet ea ineiTicacia reddere, per sedulam revocationem iisdem sive per se sive per alium notificandam. Sic auctor, qui per scripta haeretica, obscoena, aliis causa fuit peccandi, tenetur librorum suorum diffusionem impedire, scripta sua publice retractare, novaque, si possit, in aedificationem christifidelium componere et pervulgare. 2° Qui proximum in *stabilem perversionem,* v. gr. concubinatus vel irreligiositatis, induxit, tenetur sub gravi ejus conversioni allaborare, ita ut eum sive per se sive per alios in virtutis tramitem reducat. Dicimus *sive per alios :* aliquando enim praestat aliorum opera uti, praesertim cum agitur de conversione complicis in materia turpi : quo in casu, peccandi occasio facile reduci posset. 3° Quoad scandala *ordinaria,* quae non plenam perversionem, sed peccata solum *transeuntia* pariunt, haec regulariter reparari non possunt, nisi generali illa reparatione, quae continetur in ipsa cessatione a scandalo, in bono exemplo, in oratione pro scandalizato, et similibus.

514. — II. Publicum scandalum obligat reum ad publicam reparationem. Secus enim non tollitur sufficienter *ulterior scandali influxus,* nec omnes scandalizati monentur de malo, quod passi sunt.

Quapropter, concubinalius, usurarius, aliusve id genus peccator, ad publicam, si fieri possit, scandali reparationem constringendus est : puta, ut *publice,* relicto prius commercio, aut negotio suo nefando, cum devotione accedat ad sacramenta.

III. Superioris scandalum, datum subditis, ex officio debet ab ipso reparari. Sic,v. gr., paterfamilias, qui scandalizavit domesticos, ordinarie, ad reparandum scandalum (si hoc adhuc efficax censetur), adstringendus est ut iisdem domesticis *manifestet* displicentiam de malo suo exemplo, eosque paterne adhortetur, ne illud in posterum sequantur.

IV. Scandalum injuste illatum debet ex justitia reparari. Dicitur : *injuste illatum,* i. e. fraude, vi, dolo, metu injusto. Reparari debet coercendo influxum actionis. Ratio est, quia quisque habet jus ne injuste laedatur in bonis spiritualibus.

Sublatis vero mediis injustis, scandalizans probabiliter *ex caritate* tantum tenetur scandalum reparare. Quando enim jam cessavit vis aut fraus, et alter scit se fuisse deceptum, potest se, si velit, ipsemet a peccato expedire ; et ideo, sijsese non emendet, *hoc ipsi imputatur* (III. GOI). Quoad eos qui alios a Religione retrahunt, vide n. 2140.

4. *De scandalis jrequentioribus.*

515. — Scandali multum perniciosi rei habendi sunt :

1° Retinentes consuetudinem *blasphemandi,* praesertim coram junioribus, maxime si coram filiis.

2° Delatores gravis *detractionis,* rem aliis renuntiantes ; inde enim oriuntur odia et jurgia.

3° Nuntii *amoris* alicui mulieri, sive nuptae, sive innuptae, absque matrimonii fine. Ita peccant praesertim *servi* et *ancillae,* qui filiisfamilias auxilium praestant ad turpes amores fovendos (Inst. cat., P. I, c. 1, n. 45).

4° Divulgantes libros nocuae lectionis, qui nempe eos spargunt, vendunt, vel aliis legendos tradunt. Item, qui conficiunt, spargunt, vel publice canunt *cantilenas,* vel carmina turpia.

5° Inducentes in *scholas* perniciosam docendi rationem, aut libros periculosos. Sine scandalo non possunt in puerorum manus tradi libri anatomici et chirurgici, vel etiam libri auctorum paganorum non sufficienter expurgati.

6° *Proferentes sermones lascivos,* sive verbis claris, sive aequivocis (ab audientibus tamen salis intellectis). Hoc est, ait S. *Alphonsus* (l. c.), «scandalum ordinarium : viri inhoneste loquuntur coram mulieribus, juvenibus et quandoque vel coram pueris innocentibus. Et heu, quam ruinam faciunt !... »

7° *Bepracsentationibus illecebrosis addicti.* Ita auctores, actores et actrices *comoediarum,* in quibus nec religioni parcitur, nec virtuti, nec matrimonii sanctitati ; vel *saltationum theatralium,* in quibus, ratione vestitus saltatricum, ratione obscoeni saltationum modi, aut lascivae gesticulationis, apparet turpitudo (III, 428). Cfr. n. 835. Item auctores *exhibitionis cinematographicae,* quae juvenum praesertim mentem inficit, phantasiam excitat, imo voluntatem provocat ad crimina, ad quae homo minus certe pronus exstaret, nisi viderit ea impunita manere eorumque auctores laudari ob astutiam ac dexteritatem suam. An autem et quatenus *spectatores* talium exhibitionum (qui ordinarie se coinquinant multis peccatis internis) etiam rei sint gravis scandali, resolvi debet ex principiis postea statuendis *de cooperatione* (III, 427). Quanta et quot scandala sive per sermones, sive per cantus, declamationes, dari possint ope novae inventionis quae dicitur : *radio,* nemo est qui ignoret.

8° Pictores, sculptores, pholographi et alii, qui domi vel in hortis aut museis, etc., exhibent omnium aspectui *statuas* aut *imagines obscoenas,* in quibus scilicet nudatae aut tenui tantum velo coopertae apparent illae corporis partes (non dicimus infantis, sed grandioris personae), quas ubique gentium verecundia velandas docet. «Secus si, detectis aliis partibus, pudenda tegantur » (II, 56). Nemo tamen est qui nesciat, imagines et statuas vere posse esse obscoenas, quando, licet omnia legantur, ex gestu, modo se tenendi, apparet mens libidini addicta. Econtra nonnunquam vere obscoenae dici nequeunt, licet nudae, si sint idealislicae ; ut habemus v. g. e Catacumbis, ex arte classica *Michelangelo.*

9° Personae,quae etiam *speciali titulo* ceteros a peccato removere deberent; scilicet : *a) Parentes* et domini, qui filiabus, vel ancillis suis, permittunt conversationes in locis abditis cum sponsis et amasiis, *b) Uxores,* quae venustulos suos amasios ad familiaria colloquia admittendo, offensioni sunt maritis suis aliisque, sicut docet experientia. Et idem dicendum de marito, qui retinet ancillam, uxori non sine ratione suspectam, *c) Clerici* qui domi personam populo suspectam retinentes, ansam praebent peccatis detractionis, calumniae et contemptus status clericalis.

Quaestio Specialis.

De ornatu mulierum.

Ô16. — 1° Ornatus *moderatus,* pro decentia status, est per se licitus, quia non dat ansam peccandi. Hinc nullum est peccatum, si femina decenter se ornat ut viro suo placeat, vel ut sponsum reperiat. Quod si agat ex *levitate* aut *vanitate,* peccat venialiter (II, 54).

2° Ornatus *cxcessivus,* qui nimirum conditionem proprii status excedit, est per se venialis, quia per se alios ad parem luxum non movet graviter. Fit autem *mortalis : a)* si ipsi indulgeatur *ad provocandam,* virorum lasciviam ; *b)* si praevideatur lapsus *alicujus viri in particulari.* Mulieres quae fuco, pigmentis utuntur, praeciso scandalo, non nisi venialiter peccant ; nullatenus vero, si corporis tantum defectus ita celare intendant (II, 54, 55 ; III, 425).

3° Ornatus *immodestus,* qualis in sollemnibus prandiis et vespertinis conventiculis non raro explicari solet, est illicitus pro gradu immodestiae [1].

a) Si nudatio est ita immoderata, ut ubera pene tota ostendantur aut velo tenuissimo cooperiantur, est per se *grave scandalum,* quia talis immodestia incitat per se ad luxuriam, *b)* Si vero non est ita immoderata, ut brachia tantum, vel ex parte ubera detegantur, *non excusantur quidem a mortali* illae mulieres quae talis vestitus usum, ubi non viget, *introducunt ;* sed aliae quae jam introductum sequuntur, quamvis severe increpandae sint, non tamen *per se* de mortali damnandae sunt ; quia consuetudo efficit, ut concupiscentia multo minus exardescat. Ceterum, denudatione pectoris feminae non raro quaerunt inhoneste appeti a viris, in quo casu aderit *scandalum directum.* Quare, mos iste pessimus a praedicatoribus et confessariis, quantum fieri potest, coercendus atque exstirpandus est. *c)* Quod de denudatione pectoris dictum est, dicendum etiam videtur de *vestibus* ita studiose confectis, arctis et tenuibus, ut tota conformatio corporis appareat. Cfr. *Patuzzi,* de Virt. mor. c. ?,§ 6, c. 9. *d)* Magnum scandalum et grave periculum prae se fert hodiernus mos *etiam lascivius* vestes induendi, quem « grande malum » Pius XI vocat (Allocutio ad praedic. 15 febr. 1926). Cfr. etiam Instr. S. C. Cone. 12 jan. 1930 ('.1..1.A. XXII, p. 26). *e)* Mulier *utens veste virili* (v. gr. in bacchanalibus) ex se non peccat graviter ; sed non raro erit mortale propter periculum libidinis vel scandali. Nullum erit peccatum, si liat ex *juxta causa.* Cfr. A. *Thom.,* 2. 2, q. 169, a. 2 ; A. *Alph.,* III, 425.

§ 3. De cooperatione ad peccata aliena.

Agemus : 1° de cooperatione in *genere ;* 2° de variis cooperandi *modis,* seu de *casibus* qui frequentius occurrere solent.

[1] Juvat transcribere quae S. *Alphonsus* (II, 55, Quacr. ; ed. G., I, p. 351) suae sententiae super hac materia praemittit : · Cum ego munus concionatoris gessi, pluries etiam hunc perniciosum usum conatus sum exprobrare ; sed cum hic oillcium agam scriptoris de re morali, oportet ut dicam quod juxta veritatem sentio et quod a DD. didici. » En norma circa vestes immodestas quam die 24 sept. 1928 publici juris fecit *Card. Vicarius* Romae (Bollettlno dei Clero Rom. 1928, p. 134) : « Non puô esserc ritenuto modesto il vestito che lasci scoperta per più di due dita la base del collo ; quello che non copra il braccio almeno flno al gomito (i. e. cubitus, coude) ; e quel10 che non scenda un poco piü giti del Pinocchio...non è modesto Habito di stolfa trasparente ; e la calza (i.e. caliga, les bas) che mitt perfettamente il color della carne tanto da farcredere che la gamba sla ignuda.»

1. *De cooperatione in genere.*

517. — Definitio. Cooperari, in genere et vi vocis, idem est ac operari cum alio. Potest autem aliquis cum alio operari, tum *inducendo* eum directe vel indirecte ad agendum, tum ferendo ei ad agendum jam determinato *auxilium,* quo opus suum perficere valeat. De primo cooperandi modo, qui fit per *inductionem* vel *scandalum,* in superiori disputatione tractavimus. Superest igitur ut et de secundo modo disseramus, qui fit per *praestitum auxilium.*

Proprie autem cooperatio definiri potest : *Concursus ad pravam actionem alterius principaliter agentis.* Itaque cum agitur de cooperatione sensu *proprio,* proximus jam determinatus est ad peccandum, et in hoc differt a *scandalo.*

Divisio. Cooperatio, pro *variis modis* quibus coopérons ad pravam alterius actionem concurrit, *multiplex* distinguitur :

I. Ratione actus mali, est *formalis,* vel *materialis :* 1° Cooperatio formalis ea est, qua actio praestita, sive intrinsece sua natura sive agentis intentione ut sic, concurrit etiam ad malam voluntatem principaliter agentis, seu est concursus quem quis ea intentione sive explicita sive implicita praestat, ut principaliter agenti sil auxilio ad opus malum, *ut est malum,* exsequendum (cfr. 5. *Alphonsum,* II, n. 59 et 63).

Haec igitur duplici modo fieri potest, nempe : *a)* per operam, quae concrete sumpta, *suaple natura,* id est ex *fine operis,* ad pravam actionem ordinatur, v. gr. in opere scenico.quo religio deridetur, agere partes actoris; *b)* vel per operam indifferentem, quae non quidem ex se, sed *ex speciali cooperantis intentione,* i. e. ex fine operantis, ad istiusmodi pravam actionem dirigitur: v. gr. si quis alteri pecuniam subministrat ad spargendum errores corrogatam ; vel si quis alterum ad turpitudinis locum comitatur, ut ita eum reddat ad peccatum animosiorem1.

2° Cooperatio materialis est ea, quae praestat tantum *materiale* peccati ; id est quae concurrit lanium ad malam alterius *actionem,* praeter intentionem cooperantis. Praestatur per operam, quae nec *per se,* nec ex determinatione *cooperantis,* ad hanc malam actionem ordinatur, el *(pia principaliter agens sine peccato uti potest ;* quamvis, ob suam malitiam, ea abutatur ad peccandum. Hujusmodi cooperatio foret, v. gr. subministratio vini ei qui se inebriare vult ; traditio clavium ei qui ingreditur ad furandum (II, 63 ; H. Ap., IV,31 ; cfr. III, 571 : Conf, dir., IV, 16).

' Prunum modum aliqui scripton-s v. e ‹ I. *Paban.* o. P. m Bulletino dei Clero Rom.» I P I JS). désignant tanquam omp> t itionem *tonnaltm* implwdam ; alterum modum anquain omperaUonein formalem ‹-*x.ph*‹ *ilam* (€l. propter *expressam intentionem).*

II. Ratione auxilii praestiti, est *immediata, ve\ mediata.* Dicitur *immediata,* quando cooperans agit cum principaliter agente in *ipso actu pravo,* v. gr. adjuvando furem auferentem rem alienam ; *mediata* vero, cum cooperans quid praestat, quod principaliter agenti *ad opus pravum exsequendum inservit,* v. gr. tradendo scalam furi invasuro domum.

Ratione connexionis cum opere pravo exsequendo, cooperatio mediata est *proxima* vel *remota:* prout nempe ex natura sua, aut ex circumstantiis, id quod praestatur alteri, censetur proxime vel remote influere in ipsam pravam principaliter agentis actionem; v. gr., cooperatio proxima est dare occisuro gladium ; remota autem, materiam subministrare ex qua gladius conficiendus est (cfr. n. 313, 3°).

a) cooperatione, quae formalis fit *ex intentione speciali cooperantis,* vix difficultas unquam esse potest ; quia taliter cooperans actionem peccaminosam *directe* intendit et malitiae principaliter agentis evidenter fit particeps.

b) De cooperatione autem, quae formalis est *ex natura sua,* et *objective nunquam materialis* reputari potest, frequenter fit disputatio ; quia ad definiendum utrum aliqua opera ad pravam alterius actionem *ex se* et ex operis *fine intrinseco* ordinetur necne, attentissima saepe consideratione et multa sagacitate opus est ; unde non omnes semper in omnibus concordant inter se auctores.

Ad elucidandam hanc materiam sequentia juvat considerare :

1° Actio *ex se* ad pravum finem ordinata sic est accipienda, ut finem bonum *nec habeat, neç habere possit.* Hoc verificari potest sive de actione speculative sumpta, sive de actione concrete apprehensa, i. e. talibus circumstantiis vestita. Sic, pingere in templo haereticorum imaginem fundatoris sectae cum aureola, cum alio sclopetum in aliquem explodere, sunt actiones ex se unice ad malum finem ordinatae.

2° Actio, quae pro principaliter agente est *conditio sine qua non* possel operari, non eo ipso fit actio unice ordinata ad malum finem. Ita humeros subjicere, ait S. *Alphonsus* (III, 571), praebere scalam domino ascendere volenti ad explendam libidinem, non est cooperatio de se ordinata ad peccatum. Ex eo quod principaliter agens ad consecutionem finis intenti *animosior* fit, non semper ipso facto dici potest quod *cooperatio* alterius sit formalis ; v. gr. in exemplo humeros subjicientis, haec verificantur ; et tamen, qui subjicit humeros, praestat cooperationem mere materialem. Si autem cooperans, qui principaliter agentem reddit animosiorem, actione sua *quasi personam ejus* agit et partem operis mali in.se recipit, reus fit cooperationis formalis : v. gr. «pii pro hero scribit litteras vere amatorias, turpia continentes.

3° Cooperatio formalis non est *synonyma illicitae cooperationis :* nam omnis cooperatio formalis est illicita, at non vice versa.

518. — Principia. I. Nunquam licita est cooperatio formalis. Formalis enim cooperatio, cum aliquem includat consensum voluntatis in alterius peccatum, qua peccatum, est intrinsece mala et sine culpa esse nequit. Nulla igitur ratione, ne mortis quidem metu, excusari potest (II. Ap., IV, 31).

Quin imino, non secus ac scandalum, habet *duplicem* saltem malitiam : alteram contra caritatem, alteram contra virtutem quae laeditur (cfr. dicta n. 507).

Nunquam igitur licitum est praestare operam, quae *ex natura sua* ad solum peccatum, qua tale, ordinari potest : ut esset, v. gr. conficere instrumenta *solum* ad generationem impediendam apta, praeparare remedia *solum* ad abortum procurandum destinata ; quaerere domino concubinam, scribere pro concubinario ad concubinam litteras amatorias ac turpes, invitare mulierem ad crimen cum domino committendum, etc. (II, 67),

Juxta *S. Alphonsum* (**II**,64, 65, 68 ; 1. EI. qq. ref., 11), nunquam licet fartiulo deferre litteras amatorias concubinae domini, vel deferre munuscula et esculenta meretrici ; quia et hoc servitium, ex natura sua, quoad hunc actum concrete sumptum, fovet turpem amorem, nec alium per se effectum producere natum est l. Idem dicendum de puella, *si libenter* acceptet munera amasii eam turpiter concupiscentis. Sic enim fovet turpem illius amorem, in quem saltem implicite consentit (II, 76). Si autem, ob peculiares circumstantias, actio cooperantis *non involvit hujusmodi consensum,* potest esse absque peccato ; v gr. si *puella* acceptans munera coram aliis oblata, recusare nequeat quin suspiciones moveat, atque infamiae periculum incurrat. Tunc ejus acceptatio fit moraliter alia actio ; inquantum simpliciter suae famae consulit. Sic etiam *officiales postarum* qui deferunt litteras, quas, ex certis indiciis, sciunt esse amatorias, simpliciter munus publicum, nomine Status, implent.

519. — II. Licita est aliquando cooperatio materialis. Licita est nempe, *si 1res adsint conditiones,* ex voluntario indirecto, id est : 1° si actio cooperantis de se bona, aut saltem indifferens est; 2° si recta est ejusdem intentio; 3° si adest causa justa et proportionata tum ad gravitatem peccati alterius, tum ad proximitatem concursus, qui praestatur ad peccati exsecutionem 2.

" Ratio, quia cum tu praestas actionem indifferentem sine prava intentione, si alter illa abuti voluerit ad suum peccatum exsequendum, non teneris nisi ex *cantate* illud impedire ; et quia caritas *non obligat cum gravi incommodo,* ideo ponens tuam cooperationem cum justa causa, non peccas : tunc enim peccatum illius non provenit ex cooperatione tua, sed ex malitia ipsius, qui tua actione abutitur. Nec valet dicere, quod tua actio, etsi indifferens, conjuncta tamen cum circumstantia pravae intentionis alterius, evadit mala ; nam revera, actio tua non est *per se* conjuncta cum mala voluntate illius, sed ille conjungit suam malam voluntatem cum actione tua ; unde actio non erit tunc causa per se influens in peccatum, sed tantum occasio, qua ille abutitur ad peccandum » (II, 63).

Porro, ad judicandum, quando causa sit *justa* et *proportionata,* ante omnia pro regula sit observare quod dicunt DD. ; quia, cum

‘ Imo addit S. Doctor (1. c.) cum Sanchez, servum non posse talia servitia praestare, quando, certum de turpi amore, dubitat an litterae contineant amatoria *(Vind. Alph,,* I, p. 2·>2). — * Si ex defectu harum conditionum cooperatio materialis evadit illicita, duplex -altem peccatum committitur tum contra caritatem, tum contra virtutem laesam, ut pro cooperatione formali notavimus.

hoc pendeat a prudentum aestimatione, sententia in hac materia communior erit etiam probabilior. Generatim igitur dici potest, *tanto graviorem* requiri causam : *a)* quanto gravius est peccatum, cujus occasio datur; *b)* quanto probabilius est, te non coopérante, alterum non peccaturum, aut quanto certior est effectus peccati ; c) quanto propinquius tua cooperatio peccatum attingit ; *d)* quanto minus juris habes ad tale opus ; *e)* denique, *quanto magis peccatum cum justitia pugnat,* idque propter damnum tertii (II, 59 ; H. Αρ., IV, 32). Cfr. supra n. 315,4°.

520. — *Exinde eruuntur sequentes* regulae speciales :

1° Licet semper ad peccatum alterius cooperari materialiter, *ob majus malum vitandum ;* fert enim axioma : « Ex duobus malis minus est eligendum. » Sic, v. gr., licito praebes vinum sese inebriaturo, ne in blasphemias prorumpat (II, 69 ; V, 77).

2° Licet materialiter cooperari *ad minus damnum* proximi, *ut ipse a majori liberetur,* si aliud medium desit ; cum enim dominus de re sua disponere possit, id rationabiliter velle censetur. Sic, licet hostem adjuvare ad vastandam domum, ad furandum, etc., ne dominus occidatur (II, 74).

3° Licet materialiter cooperari, etiam immediate, damno tertii, v. gr. fores effringendo, *ut vitetur damnum proprium superioris ordinis.* Sic fas est incendere domum, ad vitandam mortem. In tali enim necessitate constitutus, supponere potest consensum domini, qui irrationabiliter esset invitus. Mediate autem cooperari licet, si agatur de *vitando damno proprio aequali.* Sic licet reddere gladium occisuro, ut ita propriae vitae consulatur. Ratio est, quia ex ordine caritatis non tenemur impedire damnum alterius (etiamsi hic sit in extrema necessitate), cum aequali proprio detrimento (II, 76 ; III, 571 ; Istr., X, 56).

4° Causa, quae sufficit ad excusandum cooperatorem *privatum,* non sufficit ad excusandum *Superiorem, magistratum,* aut quemvis alium, qui non solum ex caritate, sed *vi muneris sui,* tenetur arcere malum, vel impedire peccata aliena. Ubi enim duplex est obligatio, ibi *causa excusans moraliter duplex* sit necesse est. Sic, v. gr., parentes impedire debent peccata filiorum, parochi peccata parochianorum, magistratus delicta civium, etc. Sic etiam mercatores quandoque, ex speciali lege, tenentur ad non vendenda arma quaedam periculosa, potiones venenatas, etc. (II. Ap., IV, 32).

5° Causa quae te excusaret, si principaliter agens aeque facile suum finem attingeret, *non sufficit* ad te excusandum, si, denegato tuo concursu, alter non peccasset.

2. *De variis cooperationibus.*

Cum recensio omnium casuum, in quibus cooperatio intervenit, sit *plane impossibilis,* satis erit recensuisse illos, qui frequentius occurrere solent, et ex quibus ceteri dijudicari poterunt *Prudens auteni confessarius advertat :* bonam fidem saepe in hac materia excusare ; pro variis locis et temporibus, multum attendendum esse ad communem aestimationem ; in dubio, non favendum esse libertati, ubi obstat ratio scandali, periculum perversionis et peccati formalis ; si de re publica agatur, non omittendum ad Superiores recursum.

I. — De cooperatione famulorum.

'21. — 1° *Ad violationem legis abstinentiae, a)* Si constet de peccato heri legem violantis, non licet famulo praeparare aut ministrare vetitum cibum, ex sola ratione famulatus, quia agitur de cooperatione proxima ; licet tantum ob notabile detrimentum, *b)* In dubio, praesumitur herus justa causa excusari. *In praxi* autem, raro deerit sive dubium sive notabile detrimentum (II, 68).

2° *Ad usuram, a)* Qui adjuvat usurarium lanium in numerandis pecuniis, scribendis rationibus, aut in deferendo pignore, potest excusari sola ratione famulatus, *b)* Secus, si exigat usuras : quia exactio est cooperatio proximior ad peccatum usurarii, etsi amicabiliter exigat, *c)* Quod si exigeret per vim aut minas, non solum peccaret, sed insuper teneretur, deficiente domino, ad restitutionem.

3° *Ad libidinem.* Tria hic distinguenda sunt servitiorum genera : *a)* servitia quae *ex natura sua* ad turpitudinem determinata sunt ; *b)* servitia de se indifferentia, quae *proxime* ad heri turpitudinem concurrunt ; *r)* servitia, quae eodem *remote* lanium concurrunt. Jamvero :

a) Servilia primi generis nulla ratione excusantur ; cum veram constituant cooperationem formalem (cfr. n. 518).

b) Servilia secundi generis, quia sunt cooperationes *proximae,* non possunt excusari ex sola ratione famulatus ; sed tantum ex alia causa, sive gravi, sive gravissima, pro diversitate casus. Sic, v. gr., ex mente S. *Alphonsi* (II, 64), non sufficit sola ratio famulatus, sed insuper requiritur saltem *metus gravis damni,* ut famulus licite possit comilari herum ad locum turpitudinis ; vel sternere equum ei proficiscenti (etsi herus non reddalur ex his animosior) ; vel concubinam rheda adducere in domum heri concubinarii, si inter ipsum et concubinam jam conventum erat ; humerum praebere ascendenti ad non invitam, etc., etsi famulus in his operam praestet mere materialem. Causa vero *gra-*

| De cooperationibus a<l falsos ritus jam sermo fuit n. 448 sq.t ubi de communicatione cum icathoHcls. Addere juvat quae S.OlL.dic 26 Aprilis 1894, pro Imperio Russiaco statuit : Magistri religionis, a discipulis non interrogati (super communicatione m sacris), attentis gravissimis rerum circumstantiis, remoto scandalo, possunt dissimulare, si pueri sunt in bona tide-. Idem tu ere possunt confessarii relate ad discipulorum parentes, si non interrogantur, et parentes sunt in bona Ude. — Vide totam instructionem apud *Lehmkuhl,* I, 809.

vissima, quinimo metus mortis, requireretur, ut licite posset adjuvare herum, scalam deferendo, vel humeros subjiciendo, vel januam vi aperiendo, dum herus vult ascendere ad virginem stuprandam.

c) Servitia tertii generis, cum cooperatio sit *remota,* excusari poterunt ex sola ratione famulatus. Hinc, v. gr., licebit famulo, more solito, ostium aperire concubinae vel meretrici, si ipso non aperiente, alius sit qui aperiat. Si autem multoties famulus ad talia servitia compelleretur, enixe monendus esset, ut famulatum deserat (II, 66).

Quaesitum. *Quid de aurigis publicis alios ad lupanar vehentibus ?* Distinguendum est hoc modo :

1° Est cooperatio *proxima ;* ideo non excusantur ratione mercedis, sed solummodo ob grave damnum vitandum ; v. gr. si auriga publicus timeret ne dimittatur, non facile alium herum inventurus (II, 75 ; 1. El. qq. ref., n. 15). Item, si lege civili tenentur aurigae conducere viatores, quocumque isti velint.

2° *Nunquam* possunt operam suam exhibere ad quempiam securius occultiusve ducendum, aut ignaro indicare ubi sit prostibulum. Est enim *cooperatio formalis* (II, 64, 75 ; *Kon.,* n. 311).

II. — De cooperatione cauponum.

522. — 1° *Ad violationem legis abstinentiae.* Cauponibus per se non licet, die vetito, ministrare carnes *proprio motu ;* quia esset vera el saltem remota cooperatio ad peccatum alienum, sine justa causa (II, 80 ; 1. El. qq. ref., n. 17). Licitum vero videtur (saltem ubi viget usus), universaliter ministrare carnes hospitibus id petentibus, modo eorum petitio non fiat in contemptum religionis (III, 1030, q. 3). Caupones deinde illi, qui mensam instituunt communem *(table d'hôte),* in qua hospites conjunctim assident, vel qui viatores per rhedas publicas aut viam ferream advenientes hora determinata exspectant ; experientia docti, multos carnem aut jusculum ex carne petituros esse, *possunt licite haec habere parata,* ut dein petentibus apponant ; vel etiam mensam cibis licitis et illicitis struere, eos offerre, in charta notare, ut unusquisque, quod sibi placuerit, eligat. Ratio est, tum quia inter tantos multi praesumuntur legitime excusari aut in bona fide versari, quos singulos interrogaro grave vel periculosum esset ; tum quia talis cooperatio non videtur esse nisi remota, et si quandoque esset proxima, dicendum quod in praesenti rorum statu impossibile est, saltem multis in locis, officium cauponis aliter exercere *(Kon.,* 310). Qui autem *aliquos catholicos* pacto pretio in convictum acceperunt *(pension),* non debent ita facile diebus vetitis carnes praebere ; quia est cooperatio proxima, et in privata domo leges Ecclesiae facilius servantur, nec occurrit plerumque tam gravis cooperandi ratio (ib.). Facilius tamen excusantur, qui diebus jejunii, mane et vespere, cibos *ratione qualitatis non prohibitos* subministrant. Plures enim a jejunio quam ab abstinentia excusantur, ob laborem gravem, vel valetudinem haud firmam. Ideo cooperatio est potius remota, et res tuto remittitur conscientiae singulorum convictorum.

2° *Ad ebrietatem.* Non licet cauponibus dare vinum eis, de quibus praevident fore ut inebrientur, nisi *ob metum gravis mali,* v. gr. ad praecavendas blasphemias, rixas, vel etiam si ex denegatione timeant, ne notabiliter laedantur, ob diminutionem hospitum : est enim cooperatio proxima. — Pensanda etiam sunt alia mala, quae saepe ex ebrietate sequuntur, ut bonorum dilapidatio, uxoris infortunium, filiorum scandalum, etc. (II, 69).

3° *Ad luxuriam.* Gravissimi peccati rei sunt et *absolutione indigni* caupones, qui, formaliter cooperando, secreta cubicula ad libidinem praebent ; vel qui apud se ducunt choreas omnino turpes ac lascivas, nisi turpitudo vel lascivia accidentaler eveniret : v. gr. in choreis nuptiarum. — Universim,

a choreis instituendis caupones quam maxime deterrendi sunt, quia *choreae* plerumque minus honeste fiunt, et ansam praebent innumeris peccatis. Porro, ad dijudicandum an eas instituere volentibus deneganda sit absolutio, inspiciendae sunt circumstantiae, et modus quo saltationes fieri assolent *(Kon.,* n. 310). Cfr. n. 829.

4° *Ad noxiam lectionem.* Caupones non possunt legenda exponere ea folia publica, quae *evidenter* et *ordinarie* sunt religioni vel moribus adversa, aut *positive* ab Episcopo prohibita, etiamsi hospites ad ipsos confluere propterea desinant ; agitur enim in posteriore casu de cooperatione proxima in malo publico. Idem dicendum de iis foliis, quae *generatim* et *evidenter* clero sunt adversa, et in causa sunt cur fideles ei debitam venerationem detrectent. Ratio sufficiens hujusmodi folia exponendi esse posset sola particularis necessitas pro hospitibus, ex iis aliqua cognoscendi, v. gr. nuntia ad mercaturam spectantia, quae frustra alibi quarerentur. Hoc autem in casu, dominus hospitii, meliori quo fieri poterit modo, debet significare, se, ob *praedictam solummodo rationem,* talia folia exponere, nec eorum argumenta probare. Ipsi etiam advigilandum est, ne citra necessitatem exponantur, utque quamprimum destruantur. Communiter sane adest ratio sufficiens admittendi ea folia, quae de rebus *mere politicis* tractant. Nec videntur caupones teneri ad respuendam ephemeridem, quae aliquid *subinde* minus rectum, ratione fidei vel morum, contineat ; modo generatim religioni vel bonis moribus non adversetur *(Kon.,* n. 310. *d).*

III. — De cooperatione opificum et mercatorum.

523. — *Ad abusum rerum quas tradunt.* Sedulo oportet distinguere varios casus ; quare :

1° Si res de se sit *ad malum determinata,* nec ullum habeat usum bonum, ut, v. gr., idoluni pro paganis in regione infidelium ; vestis theatralis manifeste turpis ; ornatus muliebris de se obscoenus ; larva scenica, quae alium finem non habet quam ut religionem ejusque ritus et ministros ludo vertat ; insignia sectae massonicae alteriusve ejusdem generis distinctiva ; pharmacum unice ad abortum procurandum destinatum, etc., patet hujus rei confectionem atque venditionem *generatim esse prorsus illicitam*1. Unde .9. *Alphonsus* (II, 72) : Venditio veneni, inquit, quod non servit nisi ad hominis occisionem, simpli citer est mala. › Venena autem quae prodesse possunt, non licet vendere nisi iis, qui bene usuri putantur, v. gr. ad confectionem colorum, vel ad medicinam.

2° Si res est de se *indifferens,* ex circumstantiis autem constat emptorem duci *intentione mala,* non licebit eam conficere, locare aut vendere, nisi ex causa gravi seu proportionate ; etsi apud alios aeque emeretur. Sic non licet vendere ornamenta puellae iis abusurae, nisi venditor alioquin notabile pateretur incommodum (II, 71 ; 1. El. qq. ref., 14 ; cfr. *Vind. Alph.,* P. II, q. 8). Dicitur : *etsi aeque emeretur;* quia tenemur, saltem citra grave incommodum, ad monendum peccantem, et praesertim scandalum dantem, cum opportunitas datur. Jamvero, «meae cooperationis negatio ait *Sanchez* (Decal., 1. 1, 0.7, n. 10) est quoddam monitionis genus, quo proximus, si non a peccato praesenti, potuisset saltem a futuro revocari, ex hujus negationis memoria. »

3° Non sunt inquietandi catholici qui ad *grave damnum* vitandum, judaeorum synagogas et haereticorum templa aedificant vel restaurant, dummodo non

1 Dicimus generatim ; etenim in (crc omnibus casibus concretis confectio vel praeparatio talium rerum dirigitur ad tlncm malum, nec habere potest bonum. Dari tamen possunt aliqui casu* ubi potius ade»se poterit cooperatio materialis : v. gr. ornatus muliebris inhonestus, quamvis de se nondum honeste corpus tegat, aliis tamen vestimentis superadditis corrigi potest ex quo ill, ut potius ‹ x malitia ementium oriatur periculum. Vide *LehmhuhT* I. 831 ; cfr. ib.r I, 81 i seqq Quare in paucis casibus aberit cooperatio formalis.

adsit scandalum nec sit in contemptum religionis. Ob defectum hujus conditionis *tenentur ab opere sc abstinere : a)* ubi hujusmodi opus communiter habeatur pro signo protestativo falsae religionis ; *b)* vel aliquid in ipso contineatur quod per se directe ac unice exprimat reprobationem cultus catholici et approbationem damnati cultus haereticorum ; cj aut constet, artifices catholicos ad opus adigi vel vocari ab haereticis in contemptum catholicae religionis (ex declar. S. Officii 17 Aug. 1613 ; 14 Jan. 1818; 7 Julii 1864)l. Idem edixit S. O. 27 Julii 1892 ·, de *cooperatione cremationi cadaverum* (cfr. n. 1387). Eadem existente causa et *sub iisdem condicionibus,* catholicis licet ad usum haereticorum fabricare et vendere organa, cathedram, mensam coenae, altaria, calicem, paramenta sacerdotalia, etc. A fortiori, licet theatra aedificare, ornare, etc., modo ornamenta in se non sint impia, vel inhonesta. Facilius autem datur causa proportionate ad excusandos *operarios,* quam quae valeat excusare architectos, conductores et opificum dominos, quippe qui non in eadem, qua operarii, versantur necessitate3.

4° *Gravior requiritur causa,* ut liceat fundum vendere haereticis ad templum aedificandum, sectae rnassonicae adseriptis locare aut vendere domum eorum conventiculis destinatam, etc.4, modo scandalum sufficienter removeatur et omnis suspicio adhaesionis.

5° *Gravissima autem requiritur causa,* puta periculum *mortis,* durissimi *exsilii,* vel periculum aequivalens, ut operam praestare liceat ad templa falsorum numinum aedificanda vel restauranda, etc. Alii id nullo modo licere asserunt, ex decretis S. Inquisitionis, anni 1629 et 1699. Memorata sane decreta lata esse dicuntur a peritis ob peculiares circumstantias, ex quibus catholicorum concursus fuisset cooperatio formalis, et, ex natura concreta rei, signum falsae religionis protestativum *(Coll. Miss. Ext.,* n. 1070 et 1089 ; *gallo,* Suppetiae I. p. 251) ; at alia exstant quoque responsa S. Sedis (cfr. S. Officium, 8 jan. 1851 etc.). Quare vix nonnisi *subalterni opifices* poterunt unquam excusari.

6° Si non constet de pravo fine petentis, licet opificibus, 'mercatoribus, locatoribus, etc., *solo titulo commercii* res indifferentes cuilibet petenti tradere ; quia in dubio nemo praesumitur malus. Sic, v. gr., licite venduntur liquores fortes, aleae, chartae pictae, pigmenta, etc., etsi multi generatim iis abutantur (II, 71).

IV. — De cooperatione typographorum et bibliopolarum.

524. — 1° *Ad impressionem librorum aut foliorum pravorum.* Haec pauca liceat praemittere : *Cooperatio est vel proxima,* in eis nempe qui sunt domini officinae typographicae, editores librorum ; in eis qui typos ordinant, chartam typis imponunt, prima specimina legendo corrigunt, impressionem dirigunt ; *vel remota,* v. gr. in illis qui atramentum vel chartam praeparant, libros jam impressos ordinant, ignem machinae in recentioribus typographeis admovent, aliave exercent ministeria remote tantum ad impressionem pertinentia. Itaque, his praemissis, dicimus: *a)* In typographeo *unice* vel *principaliter vel ex proposito* ad malum finem erecto, nulla de causa licet cooperari ; quare ab eo cito discedendum erit. Sic, v. gr., nequeunt catholici ulla ratione occupari circa typo-

l Cfr. *Gallo,* Suppetiae, I. p. 266 seqq. ; item *Coli. Mise. Exter.* (Parisiis, i880, n. 1089). — ' *Can. Coni.,* XVIII, p. 162. — ' Cfr. Instr. Em. Cani. Vic. pro parochis Romae *(A. S. S„* vol. XI, p. 175). — 4 Cfr. Scar.. II, n. 1017, q. 6 (cd. II). S. Pocnitentiaria Interrogata, an *catholicis liceat pecuniam pro aedificando templo haeretico contribuere,* anno 1822, respondit : « Affirmative, sed tantum ad se, suaque templa ab incommoda illa ac scandalosa cum prolectantibus simultancitate liberandum. Quod responsum prudens confessarius etiam aliis casibus accommodabit.

graphea protestantica, quae ex professo adversantur religioni catholicae. Cfr. *Lehmkuhl,* I 825. *b)* In typographeo communi, si raro et quasi per accidens liber pravus prodeat, aut in ephemeride quaedam interdum contra fidem aut bonos mores publicentur, cooperatores *mediati* et *remoti* justa causa excusari poterunt. Quinimo notat *Kenrick :* Qui prelo torquendo vacant, quin typos componant, non censentur nosse quae imprimuntur, ideoque in typographeo communi, ubi omnis generis libri eduntur, non tenentur ad discrimen faciendum. Sed qui jus directionis habent, debent procul facere quae fidei bonisque moribus repugnant » (tr. XIII, n. 157). Alii autem cooperatores *proximi,* nisi detrimentum omnino notabile ipsis immineat, obligantur ad officinam bonam conveniendam.

2° *Ad propagationem sive divulgationem eorumdem. a)* Libros omnino obscoenos aut turpes exponere, vendere, dare, commodare, domino petenti procurare, etc., est cooperatio omnino proxima, a qua excusaret sola urgens necessitas. Prava diaria ad annum aut ad menses ementes per se *graviter* peccant, eo quod sua pecunia efficaciter ad ea edenda concurrunt, *b)* Non licet sine impetrata licentia S. Sedis venales habere, et indiscriminatim vendere *omnibus,* aut procurare libros haereticales, v. gr. biblia protestantica ; vel alios libros noxios, v. gr. qui propugnant errores in *Syllabo* confixos ; vel libros acatholicorum, qui ex professo dc religione tractant. Non sunt tamen damnandi procurantes hujusmodi libros, vel alios lege Indicis prohibitos, alicui *specialiter* eos quaerenti, si prudenter existimatur debita ad eos legendos licentia pollere : de qua bibliopola positive inquirere non tenetur (çan. 1404 et Const. *Officiorum,* n. 3 et 46). *c)* Qui in pravis ephemeridibus, aut chartis in publico affigendis, annuntianda deferunt ea quae in fidei aut morum detrimentum *natura sua* vergunt, ut, v. gr., concionem haereticam habendam, libros ex professo nocivos, choreas inhonestas, spectacula turpia, etc., si scienter ita agant, a cooperatione formali excusari non posse videntur. Etenim peccati opportunitatem indicant. Licitum vero est libros nocivos in foliis scientiticis solum *annuntiare,* ut cognoscantur ab eis, quorum interest *(Kon.,* 315,317). *d)* Qui vero in pravis ephemeridibus res venales aut locandas nuntiant, vel articulos scientificos scribunt, remotam sane cooperationem materialem admittunt, quae nunquam ant perraro tantum licita erit, casu quo scriptoris opera eisdem notabiliter faveat *(Gênicot-Salsmans* I, 240). Si Episcopus, *ob commune bonum* insertionem omnino prohibeat. ejus decisioni standum erit.

V. — De cooperatione in rebus illecebrosis.

520. — 1° . Id *choreas inhonestas cooperari,* sive musica, sive locatione loci est cooperatio proxima. Ratione tamen gravis damni,excusabitur *musicus* qui non edit ejusmodi sonos, qui *unice ad inhonestam saltandi rationem* pertineant. ; hoc enim in casu, chorae ex sola saltantium malitia inhonestae evadunt. Ita Suarez, Palaus, Giribaldus. Sunt tamen qui id nullomodo permittunt, quia sonus nimium influit et intimius incendit ad choreas inhonestas *(Scavini,* II, 957). *Ad choreas* omnino *lascivas* v. gr. cum meretricibus eodem modo concurrere, est cooperatio formalis, ubi illae, qua tales, instituuntur. Ast, ubi lascivia solum casu occurrit, ratione privatae malitiae, aderit cooperatio mere materialis. Alia de choreis, vide n. 829 seqq.

2° Mortalis peccati rei sunt omnes, qui sine justa causa, plausu, aut pecunia ad *spectacula notabiliter turpia* concurrunt, etiamsi sine ipsis repraesentarentur : proxima enim adest cooperatio. Item, qui *ex officio* illa impedire tenentur, et possunt absque gravi et notabili damno ; aut qui aliter ea impedire *commode* possunt, et non impediunt ; a fortiori actores illa repraesentantes (III, 427, 428). Cfr. n. 834 seqq.

3° In civitatibus, in quibus vitandi majoris mali causa, permissum est *meretrices* degere, licet ex *causa rationabili* domum eis locare, quia cooperatio ista est materialis remota ; nisi tamen meretrices graviter nocerent vicinis honestis, vel ob situm ansam majorem darent peccatis (11, 70).

4° Pingere, conficere pro amasio imaginem *personae ab eo turpiter amatae* est cooperatio proxima, quam non excusat nisi pergravis necessitas. Pingere *res quae dicuntur obscoenae,* non est semper cooperatio formalis, si res istae bonum aliquem finem, i. e. studium artis anatomicae, haberi possint *(Lehmkuhl,* I, 827).

VI. — De cooperatione in rebus politicis.

52G. — Circa hujusmodi cooperationem omnino *difficile* erit principia statuere tam absoluta et generalia, ut semper in omnibus adjunctis ac pro cunctis regionibus applicari valeant. Hodiedum quasi ubique gentium viget regimen « libertatis cultuum », ita quidem ut status civilis, si non est pro omni religione indifferens, plerumque saltem pluribus faveat confessionibus. Cum moderno autem gubernii systemate, quod « parlamentare » vocant, ipsis *deputatis, a populo electis,* ingens sane competit vis et influxus in res politicas. Imo saepe saepius, sicut hodiernus invaluit mos, a majori deputatorum factione reapse dependet ipsum quoque gubernium. Inde non parvae proveniunt difficultates circa cooperationem catholicorum in *rebus politicis,* de quibus suo loco (n. 228G sqq.) loquemur. Hic pro nostro scopo, notare volumus quaedam magis in genere, et nonnulla particularia circa separationem Status et Ecclesiae ac persecutionem Mexicanam.

I. *In genere. a)* Ratione adjunctorum et ex gravi causa, deputatis catholicis nunc licet votum suum dare in favore publici subsidii pro *culto acatholico,* modo excludatur omne adhaesionis signum vel scandalum, *b)* Etsi catholicis non liceat nomen dare *socialismo* utpote variis erroribus infecto, attamen casu quo ipse ut politica quaedam factio in aliqua natione firmiter constitutus appareat licebit ex justa causa adhibere una cum Socialistis media legalia ad obtinendos varios fines honestos, *c)* « Incolae urbis vel provinciae, quam tyrannus occupavit, *licite manent* inter iniquos possessores, cosque, cogente imperio, juvant excubiis, fossione, contributione ; idque ex legitimi principis praesumpto consensu ; ex quo etiam talia obsequia licite promittunt cum juramento, ad majora mala sua et legitimi principis declinanda » [2].

527. — II. *In specie, a) Occasione separationis Status et Ecclesiae in Gallia et alibi.*

1° *Deputati* et *Senatores,* qui legem separationis constituerunt, sunt ipso facto excommunicati et sepultura ecclesiastica privandi, si in peccato decedunt, nisi ante mortem aliqua dederint poenitentiae signa. (S. Poenit., 30 Mail 1908). Cfr. can. 2334, n. 1 et 1240.

2° Clericis, sive saecularibus sive regularibus, non licet *candidatos se sistere* in electionibus ad deputatorum comitia, absque consensu proprii Ordinarii el Ordinarii loci ubi se candidatos sistere cupiunt. Can. 139, § 4.

3° *Associationes Cultus,* ex lege Gallica constituendae, nullo pacto condi possunt, eo quod ab ipsis sanctissima jura, quae ad vitam ipsius Ecclesiae pertinent, violentur. Enc. *Gravissimo,* 10 Aug. 1906 (zl. .S\, 39, p. 385). Possunt

[2] Aliud sane foret, quemadmodum *S. Pontifex Pius PP. XI* in aliqua allocutione (Il Sept. 1924) ad catholicos quosdam viros Italiae declaravit, cum ipse soeialismus, vix in aliqua natione constitutus, indigeret auxilio catholicorum ad robur acquirendum. — **S. Alphonsus* (II, 74,cx Busenbaum). Dc his quaestionibus confer etiam n.2286 seqq. *Rev. des sciences eccl.* II, p. 256 ; A'ouv. *Rev. théol.* 1882, p. 582.

tamen institui «associationes dioecesanae», juxta Encyclicam Pii XI : *Maximam gravissimamque* (19 Jan. 1924).

4° *Mutualities,* sic dictae, approbatae *(mutualités approuvées),* quibus fundationes missarum tribuantur, sed sine interventu auctoritatis ecclesiasticae, sunt improbandae (Litt. 7 Maii 1908).

5° *Locatorii,* scienter occupare praesumentes bona ecclesiastica, incurrunt in excommunicationem latao sententiae S. Pontifici simpliciter reservatam. Vide infra n. 1337. Ipsi praeterea ad restitutionem tenentur. *Emptores fructuum naturalium,* qui publice venduntur, tenentur solum ad eleemosynam erga Congregationem spoliatam et pro pretio quo justo minus emerunt. *Liquidator,* qui nomine gubernii sequestrum bonorum Ecclesiae dirigit, excommunicatione non plectitur, si nullam partem bonorum pro se retineat. S. Poenit., 5 Aug. et 7 Sept. 1907.

6° *Consiliarii* et *Major civitatis,* qui acquisiverunt bona spoliata in *communes usus civitatis,* non incurrunt excommunicationem. In casu necessitatis vel utilitatis petenda est facultas a S. Sede vel ab Ordine religioso (S. Poenit., 3 Jan., 8 Mart,, 9 Maii 1906).

7° Dantes operam *modo secundario* venditioni bonorum religiosorum in Gallia non incurrunt excommunicationem ; in particulari casu tamen privari possent sepultura ecclesiastica. Quoad ipsos, sicut et quoad *liquidatores,* non constat de obligatione restituendi. S. Poenit., 17 Sept. 1906.

b) Occasione persecutionis Mexicanae, S. Pontifex *Pius PP. XI* in Encyclica : *Acerba animi, '20* sepi. 1932, declaravit : «Sacerdos, cuma *publicis magistratibus veniam sacris operandi* coacte petit — sine qua divinum non potest exercere cultum — id per vim tantummodo sutTerl, ut majus incommodum vitari queat. » Quare, licet iniquae sint leges, agendi modus sacerdotum qui his coacte obtemperant, non est cooperatio formalis, sed tantum *materialis,* quae *licita* a S. Pontifice habetur, dummodo iniquae loges non probentur nec eisdem sponte adjutrix opera praestetur *(A.A.S.* XXIV, 1932, p. 329 sq.).

SECTIO SECUNDA

DE SINGULIS DECALOGI PRAECEPTIS

PROOEMIUM

528. — Decalogus complectitur decem praecepta. Horum praeceptorum ordo sic exponitur ad mentem *D. Thomae :* Sicut praecepta legis humanae ordinant hominem ad quamdam communitatem humanam ; ita praecepta legis divinae *ordinant hominem ad quamdam communitatem sub Deo.* Ad hoc autem quod aliquis in aliqua communitate bene commoretur, duo requiruntur : quorum primum est, ut bene se habeat ad eum *qui praeest communitati ;* aliud autem est, ut bene se habeat *ad alios communitatis consocios* et comparticipes. Unde Decalogus continet praecepta ordinantia hominem ad Deum et ad proximos (1. 2, q. 100, a.'5). Deinde vero :

1° *Deo* principi communitatis tria debentur: *fidelitas, reverentia, famulatus. — a)* Fidelitas debetur, ut honor principatus ad alium non deferatur ; ideo primo dicitur : *Non habebis deos alienos. — b)* Reverentia exigitur, ut nihil injuriosum in eum committatur; unde secundum praeceptum : *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum. — c)* Famulatus praescribitur, in recompensationem beneficiorum, praesertim mundi creationis ; et ad hoc pertinet tertium praeceptum *de sanctificatione sabbati.*

2° *Ad proximos* autem aliquis bene se habet, et *specialiter* et *generaliter. —a)* Specialiter quidem, quantum ad illos quorum est debitor ; unde quartum praeceptum *de honoratione parentum. — b)* Generaliter autem, quantum ad omnes, ut nulli nocumentum inferatur, neque *opere,* neque *ore,* neque *corde.* — Opere scilicet infertur nocumentum proximis, quandoque quidem in *propriam* personam, quantum ad consistendam personae, et hoc prohibetur per verba : *Non occides ;* quandoque autem in personam *conjunctam,* quantum ad propagationem prolis, unde dicitur : *Non moechaberis ;* quandoque autem in *rem* possessam, ideo dicitur : *Non furtum facies.* — Nocumentum autem oris prohibetur cum dicitur : *Non loqueris*

conlra proximum tuum jalsum testimonium. Nocumentum autem cordis prohibetur, cum dicitur : *Non concupisces.*

Ex omnibus hisce dictis ca quoque sit conclusio : Nulla ponuntur praecepta, quae hominem directe *ad seipsum* ordinent. Hujus praetermissionis, teste *D. Thorna,* (1. c. ad 1), ratio est, quia *dilectio sui ipsius in dilectione Dei et proximi includitur.* Cfr. superius dicta n. 476.

529. — Si (fiiis vellet insistere *virtutum tantum ordini,* quem aliqui recentiores etiam moralistae sequuntur (v. g. **I***ermeersch,* S. J. in theol. mor. II ; *Merkelbach,* O. P. in Summa, II) ; de facili diceret, nunc post tractationem de virtutibus *theologicis* agendum quoque esse de iis virtutibus *moralibus,* quas nondum satis explanatas habemus ex tractatu : *de virtutibus* (n. 391 sqq.). Sunt imprimis : *justitia* cum adnexis virtutibus *religionis, pietatis, observantiae, veracitahs* et *poenitentiae ;* deinde *temperantia* cum *abstinentia, sobrietate* et *castitate.* Jamvero *justitia* continetur tota praeceptis *Decalogi* exponenda, si excipias *poenitentiam* quae communiter remittitur a moralistis ad tractatum : *de Sacramento Poenitentiae.* Quod autem ad *temperantiam* pertinet, inclusa ipsa habetur *praeceptis Ecclesiae* (de jejunio et abstinentia), ita tamen ut *sobrietas* rite adjungatur *quinio praecepto Decalogi* (de ebrietate), *castitas* vero *sexto* (de castitate et pudicitia).

Hac ratione, non solum explanatae habentur virtutes morales modo scholastico, verum etiam *ordo Decalogi retinetur,* id quod sane maximae utilitatis est pro confessariis et catechislis; nam ille ordo utique servandus est in excipiendis confessionibus et in institutionibus christianis, ut recte notat *Lehmkuhl* (I, n. 267 in fine). Quomodo autem Decalogus circa *justitiam* versetur, luculenter ipse *D. Thomas* fuse exponit (2. 2, q. 122 et 1.2, q. 100) ; en conclusio : itaque tria prima praecepta se referunt ad *religionem,* quartum ad *pietatem* et reliqua versantur circa actus *justitiae communiter ac stricte dictae.*

TRACTATUS I

De primo Decalogi praecepto

Non habebis deos alienos coram me.
(Exod., 20, 3).

Primum praeceptum, vetando ne falsum numen colatur, praescribit cultum,qui vero Deo debetur Hoc praeceptum est it agenerale, ut *duo sequentia* jam in se includat : haec tamen *explicite* proposita fuerunt, quia, pro rei gravitate, sanctificatio Nominis divini et indictio diei divino cultui singulariter consecrandae specialem promulgationem sibi postulabant *(Cal. Rom.,* de 1° et 3° praec., n. 1). Itaque, relictis iis quae magis in specie ad secundum et tertium praeceptum pertinent, hic tractandum venit : 1° de *virtute religionis* in genere ; 2° de *actibus religionis* primo praecepto propriis ; 3° de *peccatis* eidem praecepto oppositis.

CAPUT I

De virtute religionis.

S. *Thomas, 2. 2,* q. 81 ; S. *Alphonsus,* III, tr. I ; cd. G., p. 370 ; *Suarez,* de Viri. Relig. ; *Lcssius,* de Just., l. 2, c. 34 ; *Acrlnys-Damen,* I, n. 409 ; *Lchmkuhl,* I, n. 459 ; *Berardi,* tr. 2, n. 312 ; *JIuby,* Manuel d'Hist. des Relig. ; *D'Hulsl,* Confér. de N 1893, 1-3 confér. ; *Dignant,* tract, de virtute religionis et vitiis contrariis ; *Vermeersch,* quaestiones de religione et pietate ; (licol, mor. II, η. I 53 sqq. ; *Schilling,* II, n. 29$ sqn.

530. — Notio. Religio, prout hic sumitur, definitur: *Virtus moralis, inclinans hominem ad debitum cultum Deo, ut primo omnium principio et supremo domino, exhibendum.*

Objectum *materiale* religionis est cultus Deo debitus. — Objectum *formale* est specialis honestas, quae in illo cultu deprehenditur, ob summam nempe Dei excellentiam, et quae consistit in eo, quod creatura divinam excellentiam reveretur et manifestat suam subjectionem erga Deum. 5. *Thom.,* 2. 2, q. 81, a. 5.

Virtus religionis tenet inter virtutes morales *primum* locum, quia, post virtutes theologicas, magis ad Deum accedit. Religionis vinculo unitur homo cum Deo, sed non eodem modo ac in virtutibus theologicis, inquantum homo, exercendo actus religionis, imprimis proclamat se esse a Deo distinctum, Deo Creatori subjectum. — Est autem virtus religionis specifice *una,* licet varia habeat

officia / continet enim eminenter *pietatem, observantiam* et *gratiludincm.* Habet etiam *varios actus,* ut vovere, orare, etc. Haec tamen omnia producit ex uno motivo formali *colendi Deum (Lcssius,* de Just., J. 2, c. 36, n. 14).

Ex ipsa religionis definitione habetur *ordo dicendi:* 1° de *notione* cultus ; 2° de cultus sacri *speciebus ;* 3° de *distinctione actuum religionis,* quibus debitus Deo cultus exhibetur.

Articulus I.

De notione cultus.

531. — Definitio. Cultus, in genere, est *honor cum submissione praestitus,* et definiri potest : testimonium excellentiae alienae et submissionis propriae *(Polm.,* 2. 2, n. 780 et 781). — Honor exhibetur etiam inferioribus, juxta illud Apostoli *(Rom.,* 12,10) : *Honore invicem praevenientes ;* cultus vero tribuitur solis Superioribus (cfr. etiam n. 554, ubi de cultu *per excessum* vitiato).

Divisio. 1° Ratione objecti quod colitur, cultus est vel *civilis* vel *religiosus,* prout nempe excellentiam naturalem vel supernaturalem respicit.

Cultus religiosus dicitur *simpliciter talis,* si respicit excellentiam supernaturalem hominis adhuc viatoris, v. gr. sacerdotis, Episcopi, vel etiam singularem sanctitatem demonstrantis. Dicitur autem cultus *sacer* (strictiori sensu), si respicit excellentiam divinam, sive in se sive inseparabiliter communicatam, uti est Beatorum qui cum Deo sunt indivisibiliter conjuncti.

2° Ratione finis intenti, cultus est : *absolutus,* si alicui tribuitur, ob ei inhaerentem excellentiam : v.' gr. Deo, vel Sanctis ob eorum dignitatem ; *respectivus* seu *relativus,* si tribuitur vel personae, vel rei inanimatae, ob relationem quam habet cum aliqua persona honore digna : v. gr. famulo, intuitu domini ; statuae vel imagini, intuitu prototypi ; reliquiis, intuitu Beati vel Sancti (cfr. can. 1255, §2).

3° Ratione modi quo tribuitur, cultus est *internus* vel *externus.*

Cultus *externus* est vel publicus vel privatus, *a) Publicus* (seu *liturgicus)* ille est, qui defertur nomine Ecclesiae, a personis legitime ad hoc deputatis et in forma ab ea praescripta, *b) Privatus,* cui una ex his conditionibus deest. Sic, v. gr., laicus Officium divinum recitans cultum tantum privatum exhibet: quia, licet formam ab Ecclesia praescriptam servet, non tamen agit nomine et auctoritate Ecclesiae. Nec cultus privatus esse desinit, si omnes laici alicujus parochiae, conjunctim in sacra aede, orationes ab Ecclesia probatas recitent : quia non agunt nomine Ecclesiae. Gontra, est publicus, licet subdiaconus Officium divinum privatim persolvat : quia hic agit nomine Ecclesiae, et in forma ab ea praescripta (vide can. 1256). *Forma* autem ab Ecclesia *praescripta* duo comprehendit : 1° *verba,* quae sunt vel a Deo, vel ab Ecclesia; 2« *ritum,* seu actionem liturgicam, quae iterum est vel a Christo Domino,

ut ritus essentialis sacrificii missae et materia sacramentorum ; vel ab Ecclesia, ut varii gestus, inclinationes capitis, etc. Utrumque ex libris liturgicis et ex decretis S. C. Rituum petendum est, ut deducitur etiam ex can. 1257.

Articulus II.

De cultus sacri speciebus.

532. — Duplicem cultus sacri speciem distinguimus, *latriae* scilicet et *duliae,* pro increata vel creata excellentia quam spectat. Quare agemus : 1° de cultu latriae ; 2° de cultu duliae.

§ 1. De cultu latriae.

Definitio. Cultus *latriae* (seu *adoratio pre re sumpta)* est honor Deo exhibitus propter ejus summam et omnibus superiorem excellentiam, cum protestatione omnimodae nostrae erga eum submissionis.

533. — Principium. Solus Deus cultu latriae est colendus. Constat 1° ex *Matth.,* 4, 10 : *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies ;* 2° ratione, quia Deus, et ipse solus, habet excellentiam summam et infinitam, nulli creaturae communicabilem.

Itaque *sanctissima Christi Domini humanitas, considerata ut conjuncta Verbo, colenda est cultu latriae, absoluto quidem, sed simultaneo cum Verbo.* Idem dicendum est de *speciebus panis et vini* in Eucharistia, quae, ut sacramentaliter unitae Christo Domino, coadorantur, ut etiam *expresse* habetur ex can. 1255, § 1.

Sanctissimum autem *Christi Aomen, guttae SS. Sanguinis relictae, Crux et alia Passionis instrumenta sunt etiam cultu latriae, sed respectivo, adoranda :* cultu *latriae,* quia Christum repraesentant, vel ei fuerunt aliqualiter conjuncta ; *respectivo,* quia solum habent excellentiam extrinsecam. Idem est de vasis et ornamentis sacris, etc. quorum cultus *reducitur* ad cultum latriae *ratione sacrificii* cui inserviunt (III, 132).

584. — *Pro praxi.* 1. Vera Crux duplici titulo adoratur : 1° ut insignis reliquia Christi, etsi in partes minimas minuta ; 2° ut imago Christum crucifixum repraesentans. Aliae cruces factae ad similitudinem verae Crucis, adorandae sunt ratione repraesentationis tantum *(Salmant.,* tr. 21, c. 10, n. 24).

Quod spcciatim particulam c ligno SS. Crucis attinet, haec sunt animadvertenda : a) Nunquam in eadem theca cum reliquiis Sanctorum publicae veneration exhibeatur ; sed propriam thecam separatam habeat. Can. 1287, § 2. *b)* Si loco principe super altari fucrit exposita, transeuntes ante illam unico genu flectere debent, ct Missa coram ea tanquam coram incluso Sacramento

celebranda est. Sin autem in custodia sit recondita, transeuntes ante eam caput inclinent. S. R. C., n. 2722. *c)* Ubi immemorialis usus id fert, processionaliter sub baldachino, incensantibus duobus thuriferariis, detectoque capite deferri potest, *d)* Post processionem vel expositionem, antequam recondatur, oflicians eam stans triplici ductu incensat ; dein, assumpto humerali et facta unius genu flexione, populo cum ea, nihil dicens, benedicit. Ib., n. 2324. *c)* Non licet Feria VI in Parasceve post caeremonias exponere reliquiam S. Crucis, ut maneat exposita usque ad functionem crastinae diei, in loco ubi asservatur pro hac Feria SS. Sacramentum (Ib., n. 2740, ad 5).

535. — II. Res sacrae, *lato sensu,* dicuntur omnes res ad Dei cultum pertinentes, licet non sint benedictae, sed quatenus sunt profano hominum commercio subtractae, Deique servitio addictae. Hujusmodi sunt candelabra, lampades, baldachinus, urceoli, vas pro aqua benedicta, etc.

Res *stricte* sacrae illae sunt, quae per specialem benedictionem (constitutivam scilicet), vel consecrationem (in qua intervenit unctio), ad Dei cultum destinantur (cfr. n. 1143). Hujusmodi sunt ecclesiae vel capellae benedictae loca sacra), altaria, calices, corporalia, vestes sacerdotales, etc. Item biblia sacra, missalia, et similia, quae perse, absque benedictione, sunt sacra (111,40).

His praemissis notionibus, statuimus sequentia:

1° Res sacrae *cujuscumque generis,* etiamsi sint in dominio privatorum, reverenter tractari debent. Igitur: *a)* neque ad superstitiosos, neque ad indecentes usus inserviant ; *b)* sint praescriptionibus liturgicis consentaneae, saltem decentes et nitidae (vide n. 582, n. 1030 seqq.).

2° Res *stricte sacrae* debent cum *speciali reverentia* tractari ; nec possunt ad usus profanos, *etsi honestos,* adhiberi (can. 1150 et infra n. 583).

3° *Cessat* autem haec regula: *a)* Si agatur de rebus *non stricte* sacris, v. gr. de candelis, ramis, aqua, incenso, agno Paschatis et similibus benedictis, quae licite adhibentur ad usum profanum ; modo eis non semper et indifferenter sic utaris, *b)* Si res stricte sacra *totaliter immutetur,* ita ut ad communem materiam redeat : v. gr. si calix igne vel ferro ad communem massam argenti reducatur ' (III. 40, il ; \ 1.94, 371).

4° Quae usui, ad quem destinata sunt, non amplius inservire possunt, *modo decenti* eidem subtrahenda sunt, et quidem : *a) Olea sacra,* singulis annis, comburenda sunt (et cineres in sacrarium projiciendi), item *paramenta,* postquam detrita sunt, nisi forte ad alia conficienda aut resarcienda adhibeantur. *b) . Iqua baptismatis,* Sabbato sancto et in vigilia Pentecostes, postquam nova benedicta fuit, effundenda est in sacrarium, *c) Ecclesia diruta* a solo Ordinario loci in usum profanum non sordidum redigi potest (can. 1187).

§ 2. De cultu duliae.

536. — Definitio. Cultus duliae (seu *veneratio)* significat cultum, quo contestamur nostram reverentiam et submissionem erga creaturas sanctas, ob excellentiam supernaturalem gratiae et gloriae ipsis intrinsecam *(S. Alph.,* in Trid. Sess., 25, de Invoc. SS.).

Divisio. Ratione *gradus excellentiae participatae,* distinguitur dulia dupliciter. Datur *dulia simplex,* quae respicit excellentiam supernaturalem creatam, omnibus Sanctis quasi *communem.*

l Conhr quoque quae habet Card. Gennari (Consult, mor. tt can. n. 33).

Datur *hyperdidia,* quae respicit excellentiam creatam quidem et finitam, sed *singularem* et valde eminentem.

537. — Principia. I. Beatissima Virgo Maria veneranda est cnltu absoluto hyperduliae. Can. 1255, § 1. Est communis catholicorum sententia. Habet enim B. V. Maria singularem ac prorsus ineffabilem dignitatis et sanctitatis eminentiam, « quam, praeter Deum, nemo assequi cogitando potest » (Bulla *Jncff.* Pii IX). Unde Ecclesia in can. 1276 fideles adhortatur ut prae ceteris filiali devotione B. V. Mariam prosequantur.

538. — II. Sancti et angeli venerandi sunt cultu duliae simpliciter dictae. Est enim de fide definitum a Concilio Xicaeno II et a Tridentino, omnes Sanctos esse veneratione aliqua colendos. Can. 1255, § 1, 1277, §2.

Adest tamen, ut erui licet ex can. 1277, § i et 2, differentia in cultu qui ipsis tribuitur aut tribuendus est ; scilicet :

1° Sanctis canonizatis debetur cultus sacer el publicus non limitatus ; per infallibile Ecclesiae testimonium certificat! sumus eos cum Christo in coelis regnare.

2° Beatificatis exhibetur idem cultus sacer et publicus, sed magis limitatus, qualis nempe determinatur, vel consuetudine, si eorum cultus sit immemorabilis, vel Induito Pontificio, si via ordinaria procedatur. Sic Beatorum reliquiae, non possunt secluso Induito in processionibus circumferri, nec in ecclesiis exponi, nisi ubi eorum Officium et missa celebratur ex S. Sedis concessione[1]. Can. 1287, §3. Si quis autem in aliis ecclesiis aut locis a S. Pont, non designatis de Beato celebraret, peccaret graviter, quia loci mutatio est transgressio decretorum in re gravi *(Bcncd. XIV* de Beatif., l. 1, c. 39, n. 12).

3° Viris aut feminis cum opinione sanctitatis mortuis, nondum tamen beatificatis, solus cultus *privatus religiosus* licite defertur, o Imagines eorumdem (Decr. auth., n. 3835) neque altaribus utcumque imponi possunt neque extra altaria depingi cum aureolis, radiis, aliisque sanctitatis signis ; possunt tamen eorum imagines vel gesta ac facta in parietibus Ecclesiae, seu in vitris coloratis exhiberi, dummodo imagines illae neque aliquod cultus vel sanctitatis indicium prae se ferant, neque quid profani aut ab Ecclesiae consuetudine alieni.» Insuper ex can. 2084, § 2, et 2115, § 2, solum post recognitam virtutum heroicitatem Servus Dei titulo *Venerabilis* est ornandus. Orationes vero in honorem Servi Dei semper approbatione Ordinarii indigent. Vide .1. *A. S.*, VI, p. 192.

III. Sanctorum reliquiae, statuae, etc. eadem veneratione colendae sunt ac personae, quarum sunt reliquiae, etc., sed cultu respective. Constat ex Trid., Sess. 25, ubi de cetero subjungitur : « Illud diligenter doceant Episcopi..., ex omnibus sacris imaginibus magnum fructum percipi. » Can. 1255, § 2.

580. — *Bro praxi.* 1. De SS. Reliquiis. 1° Reliquiae Sanctorum sunt : *a) Strictiori sensu,* eorum corpora et corporis partes, etiam minimae ; item oleum

1 Aureola qua sanctorum caput cinctum repraesentatur, alla est quam ea beatorum.

aliusve liquor ex iis quandoque fluens ; *b) latiori,* omnia quibus Sancti in vita usi sunt, ut vestes, libri, instrumenta poenarum et mortificationum ; *c) latissimo,* omnia quae vel corpus, vel sepulchrum, aliasve reliquias Sancti tetigerint ; itemque oleum e lampade ante sepulchrum appensa, et pulvis e loco ubi asservantur.

2° Reliquiae *insignes* Sanctorum sunt, praeter corpus integrum, caput, brachii pars anterior vel pars superior ; aut cor, lingua, manus, crus (non ossa femoris), aut illa pars corporis, in qua martyr passus est, modo sit integra et non parva *(S. R. C.,* n. 430, 555, 4041 et can. 1281, § 2).

3° Reliquiae Sanctorum, non *religioso* tantum, sed *sacro* etiam cultu venerandae sunt ; non vero *publico,* nisi eas esse genuinas constet authentico documento alicujus Cardinalis, vel Ordinarii loci, vel alius viri ecclesiastici, cui facultas *authenticandi* Induito apostolico sit concessa * Can. 1283, § 1. Nequit autem Vicarius Generalis, sine mandato speciali, reliquias authenticas edicere. *Ib.,* § 2. Reliquias vendere nefas est. Can. 1289, § 1. Si sunt insignes, nequeunt valide alienari vel in aliam ecclesiam perpetuo transferri sine Ap. Sedis permissu (can. 1281, § 1). *Asservandae* autem sunt reliquiae solummodo in ecclesia, nunquam tamen in tabernaculo. Si agatur de reliquiis parvis ac thecis inclusis, etiam privatis hodie usus concedi solet. Can. 1281, § 2. Ut asserventur in aedibus vel oratoriis privatis reliquiae insignes, requiritur expressa *Ordinarii loci* licentia. Ib., § 1.

4° Exponi non possunt reliquiae venerationi fidelium, nisi sint in thecis clausae et obsignatae. Can. 1287, § 1. *Collocandae non sunt : a)* supra tabernaculum in quo SS. Sacramentum asservatur, ita ut tabernaculum eis pro basi inserviat ; *b)* ante ejusdem tabernaculi ostiolum, aut alio modo, quo simplices induci possint ad reliquias pro SS. Sacramento adorandas ; *c)* cum Sanctissimo, ubi in eodem altari exponitur. S. R. C., n. 2613, ad 6, n. 2740, ad 1. Si *reliquiae erponuntur,* continuo ardeant in altari duo lumina. Exponens et reponens, superpelliceo sit indutus, nec non humerali, si populo cum reliquiis benedicat. Benedictio autem fieri debet sine cantu,sine formula benedictionis, incensatis, Ihure non benedicto, duplici ductu reliquiis. *In processionibus,* reliquiae Sanctorum canonizatoruin (non autem Beatorum, ut n. 538, 3° diximus) deferri possunt, attamen non sub baldachino, nec in processione SS. Sacramenti, nisi vi Indulti, aut consuetudinis ; aperto tandem deferantur capite (qnscopus utatur mitra).

5° De Sancto, cujus certo habetur insignis reliquia, potest fieri Officium et celebrari missa, dummodo reperiatur in *Martyrologio Romano.*

540.- 11 De SS. Imaginibus. 1° Inter sanctas imagines, specialius coli possunt : *a)* benedictae; *b)* illae quae una reliquiae sint latiori sensu (cfr. supra, n. 539, 1°, b); *c)* quae miraculis sint clarae, earumque copiae.

2° Nemini liceat in ecclesiis etiam exemptis, aliisve locis sacris, ullam insolitam ponere vel ponendam curare imaginem, nisi ab *Ordinario loci* sit approbata. Ordinarius autem sacras imagines publice ad fidelium venerationem exponendas ne approbet, quae cum *probato Eccfesiae sensu* non congruant. Nunquam sinat Ordinarius in ecclesiis aliisve locis sacris exhiberi falsi dogmatis imagines, vel quae debitam decentiam aut honestatem non prae se ferant, aut rudibus periculosi erroris occasionem praebeant. » Ita can. 1279, § 1-3.

3° De imaginibus quibuscumque etiam privatae tantum devotioni inservientibus, haec edicuntur (can. 1399, n. 12)': « Ipso jure prohibentur imagines

• Statuit vero can. 1285, 5 2, reliquias antiquas in veneratione retinendas esse, nisi certis argumente- constet eas esse falsas vel suppositicias.

quoque modo *impressae* D. N. J. Chr., B. M. V., Angelorum atque Sanctorum, vel aliorum Servorum Dei, ab Ecclesiae sensu et decretis alienae. » Deinde (can. 1385, § 1, n. 3) : « Nisi censura ecclesiastica praecesserit, ne edantur etiam a laicis imagines sacrae quovis modo imprimendae, sive preces adjunctas habeant, sive sine illis edantur. » Quod si imagines, hac lege servata, imprimantur, peccat quidem editor, ast fideles earum usu non prohibentur.

4° Coluntur SS. Imagines eodem modo ac reliquiae, excepto quod cum ipsis *non datur benedictio,* nec de iis, nisi specialiter concessum fuerit, Officium fit aut missa celebratur. In processione cum SSmo Sacramento, extra casum Indulti vel consuetudinis, imagines non deferantur *(Salmant.,* tr. 2i, c. 10, n. 81). Non licet sanctorum imagines locare in throno, ubi SS. Eucharistiae sacramentum exponitur. S. R. C. n. 3589. *Ipsa Effigies SS. Cordis Jesu* non est collocanda in medio altaris majoris, loco tabernaculi ; vel si adest tabernaculum in quo asservatur Sanctissimum, in hujus posteriore parte. S. R. C., n. 2752, ad 7, 3673, ad 2. Id tamen non prohibetur, si ecclesia in honorem SS. Cordis est benedicta, ut recte citata decreta explicant AA. Cfr. *Ephem. Ut.,* 1918, p. 279; *Ami du CL,* 1920, p. 639. Nec prohibetur collocare statuam, *retro, apud parietem (A.* .4. S. ***XVIII,*** 291).

5° Juxta expressa verba et ad mentem S. Pont. Pii XI reprobanda est ea quae vulgo vocalur : nova *ars sacra,* etiam quoad picturas et statuas instaurandas f.1. *A. S. XXIV,* 1932, p. 355).

Articulus III.

De distinctione actuum religionis.

Ut notum est, actus religiosi a virtute religionis vel *eliciuntur,* vel *imperantur.* Itaque :

541. — I. Actus elicit i seu *proprii* religionis sunt : devotio, oratio, adoratio, sacrificium, oblationes, primitiae, decimae, votum, juramentum, adjuratio, laus Dei (2. 2, q. 81 seqq. ; q. 87, a. 1, a 5).

Convenienter enim assumuntur ad Dei cultum ea *quae sunt hominis* (bona corporis et animae, bona externa) et ea *quae sunt Dei* (auctoritas, fidelitas et perfectio Dei infinita). De his singulis *in specie* agemus n. 543 sqq.

II. Actus imperati religionis sunt omnes actus, qui ab *alia virtide eliciuntur,* et simul ex *motivo religionis* perficiuntur. Sic, v. gr. jejunia in honorem Dei vel Sanctorum suscepta, aut ab Ecclesia in praeparationem ad sollemnitates ordinata,sunt actus a temperantia eliciti, imperati autem a religione.

Ad actus imperatos religionis etiam referri possunt *actus eliciti* a fide, spe et caritate ; nam religio recte potest ad cultum Dei dirigere actus, qui ad hunc finem jam ex se tendunt, juxta illud *D. Augustini* (Enchir., c. 3, n. 1) : « Colitur Deus fide, spe et caritate. »

De his actibus *sub hoc respectu,* peculiaris non erit instituendus sermo, sed sufficiat eos indicasse.

CAPUT II

De actibus religionis primo praecepto propriis.

S. *Thomas,* 2. 2, q. 82 ; S. *Alphonsus.* H. Ap., App. ï ; Op. de magno Orationis medio (ed. W alter. II, p. 633) ; S. *Franc. Sales.,* PhUothea ; *Potman,* 2. 2, n. 815 ; *Herrmann,* Inst, dog., 942, 1226 ; *Tanquerey,* I. n. 862 seqq. ; *Vermeersch,* Quaest. de Virt. Relig., n. 9 seqq.; theol. mor. II, n. 176 sqq. ; *Mcrhelbach,* II, n. 677 sqq.

542. — Ad primum Decalogi praeceptum spectant illi religionis actus, quibus profitemur supremum Dei in nos dominium et omnimodam nostram ab eo dependentiam, ei subjiciendo animam, corpus et bona externa. Jamvero animam Deo subjicimus per *devotionem* et *orationem,* corpus per *adorationem,* cetera bona per *sacrificium, oblationes, primitias* et *decimas.* De sacrificio alibi dicemus (n. 1586). Quare hic agemus : 1° de dexotione ; 2° de oratione ; 3° de adoratione necnon de oblationibus, primitiis et decimis.

Ar t ic u l u s I.

Do devotione.

553. — Devotio, ut specialis actus, est : *interna sui oblatio et traditio ad Dei famulatum.* Devovere enim idem est ac consecrare seu otTerre, et mancipare se alteri. Non semel etiam *generalem* conditionem omnium actuum religionis significat, nempe *fervorem affectus ad ea quae sunt cultus divini.*

Obligatio actus devotionis quandoque urget *per se ;* ad illam tamen nullum tempus specialiter assignatur. Urget *per accidens : a)* quando adest grave periculum vitii oppositi, scilicet acediae in rebus spiritualibus ; *b)* quando alios actus virtutum elicere tenemur, ad quos eliciendos necessaria est ipsa devotio, ut sunt actus fidei vel adorationis, auditio sacri, etc. *(Salmant.,* tr. 21, c. 9, n. 7).

541. — Fons devotionis, ex parte nostri, est meditatio *bonitatis divinae :* ' x hac enim consideratione excitatur dilectio, quae est causa proxima promptiludinis voluntatis. Est etiam meditatio *miseriae nostrae,* quam si consideramus. erumpimus in orationem ferventem et crebram, eo magis quod hujusmodi consideratio excludit funestam praesumptionem.

345. — Effectus devotionis duplex est. Primus est spiritualis *laetitia,* ex consideratione Bonitatis divinae et beneficiorum ejus. — Alter effectus est salutaris quaedam *tristitia* secundum Deum, ex consideratione nostrae miseriae (2. 2, q. 82, a. '·).

Jamvero laetitia (delectatio) *substantialis* et *intellectualis* adest semper in omni actu fervido devotionis. Laetitia vero *sensibilis* et *accidentalis* saepe deest. Male autem faceret, ait 5. *Alphonsus* (Prat. d'amar G. C., c. 17, § 2),

(pii consolationes spirituales (laetitiam sensibilem) respueret ; ut faciendum esse docebant quidam pseudomystici. Pro iis fervidae gratiarum actiones Deo reddendae sunt, propterea quod hujusmodi consolationes sunt praeclara Dei beneficia... Atvero in consolationibus illis sensibilibus non immorandum est cum complacentia. »

Articulus II.

De oratione.

546. — Definitio. Oratio, late sumpta, prout comprehendit etiam meditationem, laudem, gratiarum actionem, etc., est: *elevatio mentis in Deum* (Iλ;, 117), seu, ut ait 5. *Joannes Damascenus* (de Fide orth. l. 3, c. 24) est *ascensio mentis in Deum.* Licet sit actus *rationis* essentialiter, tamen est rationis *practicae,* ideoque *necessario actum voluntatis* praesupponit (cfr. 5. *Thom.* 2. 2, q. 83).

Stricte sumpta, seu *precatio,* est : *petitio decentium a Deo. (S. Joann. Dam.,* de Fide orth., l. 3, c. 21 ; *Billuart,* de Relig., d. 2, a. 2). *Petitio,* i. e. explicatio desiderii ad aliquid impetrandum ; *decentium,* i. e. rerum quae honestae sunt, et quas Deum nobis tribuere decet ; *a Deo,* vel immediate, vel mediate, quando scilicet ad Sanctos nostra oratio dirigitur. Precatio igitur imperatur a spe, elicitur a virtute religionis. Cfr. *S. Thom.,* 2. 2, q. 83, a. 1-3.

Divisio. Distinguitur oratio : 1° ratione modi, in *mentalem* et *vocalem ;* 2° ratione precantis, in *publicani* et *privatam* (cfr. n. 531, 3°).

De *nccessctate* autem et *i/ficacia* orationis haec statuimus :

547. — Principia I. Oratio (qua precatio) omnibus adultis necessaria est necessitate praecepti, quin etiam necessitate medii. 1° Necessitate praecepti. Constat ex innumeris S. Scripturae locis, v. gr. *(Mare.,* 14,38) : *Vigilate et orale, ut non intretis in lentalionem ;* et *(Luc.,* 18, 1): *Oportet semper orare et non deficere.* Ipsa natura docet nos orare, cum sumus in necessitate ; et ideo qui nunquam Deum orat, peccat contra legem naturalem. 2° Necessitate medii. Etenim sine oratione, juxta divinae Providentiae ordinationem, salus obtineri nequit [1]. *S. Alph.,* Gran mezzo, c. 1 et 3, § 3.

1 Scribit S. *Thomas :* Ad orationem quilibet homo tenetur ad bona spiritualia procuranda, quae nonnisi divinitus dantur: unde alio modo procurari non possunt, nisi ab ipso petantur (» Sent., dist. 15. q. i, a. i). — In Calechlsrno Romann preces vocantur *instrumentum nfresr sartum* salutis (P. 4, c. i» q. 3) ; et in Catechismo Catholico (Card. *Gasparri)* haec legimus (p. 175, not. 2) : « Sicut *respiratio ad vitam corporis,* ita precatio ad animae vitam necessaria est : quisquis orare solet, salutem : quisquis orare non consuevit, damnationem sibi parit. » Haec utique *plane concordant* cum doctrina et ipsis verbis S. *Alphonsi,* quem nonnulli vocarunt : doctorern orationis.

En *lexet oeconomia* nostrae salutis. Primae gratiae (ut sunt gratia vocationis ad veram fidem, gratia conversionis, et ipsa gratia precandi) saepenumero sine praevia precatione tribuuntur ; sed ulteriores gratiae, quibus difficiliora Dei praecepta observari et graves tentationes superari possunt, et praesertim auxilia illa *efficacia,* a quibus nostra finalis perseverantia dependet, nonnisi assidue, perseveranter et fiducialiter orantibus conceduntur. — Errant igitur, qui, cum fautoribus Americanismi, lotam fiduciam ponunt in virtutibus, quas *activas* nuncupant, et alias virtutes, quae ab ipsis dicuntur *passivae* (orationem, humilitatem, patientiam, mansuetudinem), despiciunt. Cfr. *Nouv. Rev. Theol.}* 1899, p. 165.

548. — II. Oratio, debitis praedita conditionibus, habet infallibilem efficaciam ex Dei promissione. Verba Domini clara sunt : *Petile, et accipietis (Joann.,* 16,24). Et passim similia. Nec refert utrum orans sit justus, an peccator: *Omnis enim, qui petit, accipit (Lue.,* 11,10).

Conditiones autem, ex parte orantis requisitae, sunt quatuor1: 1° Ut petat pro se ipso ; 2° Ut petat conducentia ad salutem 2 ; 3° Ut pie petat, i. e. cum *humilitate* et *fiducia ;* 4° Ut petat perseveranter, juxta illud *(Luc.,* 18, 1) : *Oportet semper orare et non deficere ;* et c. 11, 9, docemur, non tantum esse petendum, sed et quaerendum et pulsandum, donec aperiatur. Unde *D. Thomas :* « Effectus orationis potest impediri, si in petendo quis non perseveret » (2. 2, q. 15, ad 2). Signanter, ad impetrandam finalem perseverantiam, perseverantia in orando necessaria est ; quia catenae gratiarum, quibus Deus vult nos salvos fieri, ex parte nostra precationum catena respondere debet.

549. — Quaesitum. *Quandonam obligat orandi paecepluni ?* Oratio considerari potest in se, ut est *actus virtutis religionis',* saepius tamen consideratur ut actus virtutis, quae relate ad bona salutis est *medium* a Deo constitutum. Unde dicimus :

1° Obligat per se : *a)* initio usus rationis ; *b)* in articulo mortis; *c)* saepius in anno, imo *frequenter.* Unde *S. Alphonsus* cum Suaresio et Lessio aestimat esse peccatum per se grave, si quis per notabile tempus, i. e. per unum, aut certe per duos menses, Deo sese commendare omittit (Inst, car., P. I, c. 1, n. 32 ; Gran mezzo, P. I, c. 3, § 3).

2° Obligat per accidens : *a)* in statu peccati mortalis, ad impetrandam gratiam poenitendi sicut oportet ; *b)* quando gravis insurgit tentatio, quae aliter vinci nequit ; vel si urget aliquod praeceptum, ad quod implendum necessaria est oratio ; *c)* in magna calamitate proximi, vel populi (III, in prine.).

Pro praxi. 1° Omissio *precum matutinarum* ac *vespertinarum,* nullum per se peccatum constituit, licet vel ab ipsius Ecclesiae exordio sacrosancta haec precandi consuetudo increbuerit. Verum, animarum pastores debent magnam eo conferre diligentiam, ut christifideles hujus consuetudinis sint retinentis-

» S. *Thomas.* 2. 2. q. 83, a. 7 ct 15 ; S. Alph., Gran mezzo, c. I ; Op. In Trid., Sess. G, n. 142 $eqq , X era Sposa, c. 20 , Iη'I. eat., P. I, c. 1, n. 32, etc. — 1 Ordinem petendorum perfecte exprimit oratio Dominica ; cfr. S. Thom., 2. 2, q. 83 a 9

simi. Nisi enim sancte retineatur, brevi eveniet ut anima, speciali Dei auxilio destituta, viam perditionis ingrediatur. Imo *non vacaret culpa,* si quis ex proposito statueret, nec mane nec vespere orarc. Talis enim homo quando orabit ? Cfr. *Lehmkuhl,* I, 484. Verba autem Domini: «Oportet semper orare » significant *frequenter* orandum esse, tempore opportuno, et nunquam cessandum ex animi dejectione ; vel etiam, actiones nostras generatim ad Deum esse dirigendas (cfr. n. 307).

2° *Distractus voluntarie in oratione* per se peccat venialiter, nisi forte justa causa excuset. Irreverenter enim se habet erga Deum *(Elbel,* de Orat., n. 419). Ast « nullum peccatum est, si quis non tam intendat orare, quam verba precum recitando, pio exercitio se occupare ; quia non formaliter, sed materialiter tantum orat : v. gr. quum quis manibus laborans psalmos aliasve preces recitat aut cantat, non animo orandi, sed cavendi cogitationes vanas vel se recreandin (V, 84). Attamen, cum oratio sic facta etiam quoddam religionis exercitium sit, patet quod non destituatur omni merito.

3° Praeter Deum, orare possumus *Sanctos,* et multum probabiliter privatim invocare animas quae in Purgatorii flammis expiantur, vel infantes baptizatos, qui ante usum rationis in beatam Patriam commigrarunt (Gran mezzo, P. I, c. 1 ; Opus in Trid., Sess. 25, n. 32). Invocatio autem Sanctorum est de praecepto *respectu communitatis* (seu Ecclesiae) ; cum jubeatur in Officio publico et in Missa. Nulla tamen lege positiva *praecipiter* singulis fidelibus. Non est tamen improbabile, eam praecipi lege naturali aut divina : « quia lege naturali tenemur eum ordinem observare, quem Deus instituit ; at constituit Deus, ut ad salutem inferiores perveniant implorato superiorum subsidio » (Gran mezzo, l. c.). Invocatio vero B. V. Mariae in specie est unicuique, non absolute quidem, sed *moraliter necessaria* ad salutem ; quia sic est voluntas Dei, qui totum nos habere voluit per Mariam (cfr. Glorie di Maria, c. V). Docet insuper 5. *Alphonsus,* « moraliter impossibile esse, ut anima multum in perfectione proficiat, sine particulari quadam et tenera devotione erga Sanctissimam Dei Genitricem» (II. Ap., App. I. in fine) ; quam doctrinam insinuat *Codex* (c. 1276).

4° Orandum est, de se *ex caritate* pro omnibus qui oratione juvari possunt, et quos diligere jubemur (cfr. n. 476). Debemus igitur orare etiam pro animabus quae in Purgatorio igne expiantur. Huic obligationi satisfit orando *privatim.* Licet autem minus constet, orationem *pro aliis* fusam gaudere divina efficacia *infallibili,* id tamen mulli etiam affirmant theologi ; dummodo (adjungunt) non sint ipsi peccatores adeo obstinati, ut intendant vivere usque ad mortem in peccato. Utique normae (piae valent pro *animabus in purgatorio* nobis sunt ignotae quoad *mensuram applicationis a parte Dei.*

Articulus III.

De adoratione necnon de oblationibus, primitiis ac decimis.

550. — I. Adoratio, in sensu proprio, est : *specialis religionis actus, sive internus sive, externus, quo Deo latriae cultus exhibetur* (2. 2,-q. 84, a. 2).

Duplicem adorationem Deo offerimus, scilicet *spiritualem,* quae consistit in interiori mentis devotione, et *corporalem,* quae consistit in exteriori corporis humiliatione. *Externa* autem adorationis signa non sunt ejusmodi ut necessario cultum latriae significent ; quare, ex intentione adorantis, ad latriae, vel

hyperduliae, vel duliae, cultum determinari debent. Porro talis intentio simul cum actu externo, v. gr. genuflexione, praecipi potest. Unum tamen, nempe *sacrificium, est* signum quod adorationi Jatriae est proprium.

551. — II. Oblationes, stricte sumptae, sunt : *res quas fideles, intuitu religionis, immediate offerunt Deo, ut in usum Ecclesiae vel Ecclesiae ministrorum cedant.* De quibus breviter haec pro praxi notanda sunt :

a) Istae oblationes sunt natura sua *voluntariae,* juxta illud *Exodi,* 25, 2: *Ab omni homine qui offeret ultroneus, accipietis eas. b) Possunt fieri obligatoriae : vel ex* promissione aut voto ; vel ex indigentia ministrorum Ecclesiae ; vel ex consuetudine legitima ; vel ex praescriptione, ut si parochus longo tempore (puta decennio) hujusmodi oblationes tanquam sibi debitas bona fide exegerit, parochianis non reclamantibus. Statuit can. 1507, § 1 : Concilii provincialis vel Conventus Episcoporum provinciae est praefinire taxas solvendas pro variis actibus jurisdictionis voluntariae aut pro exsecutione Rescriptorum, aut occasione ministrationis sacramentorum vel sacramentalium. Ut vero hujusmodi praefinitio vi polleat, requiritur approbatio S. Sedis, *c)* In Gallia, post legem separationis, potest Episcopus *sub gravi* adigere parochos ad colligendas, sive perse, sive per alios, oblationes fidelium, imo inobedientes punire et a paroecia removere. S. C. Cons., 22 Apr. 1911 *(A. A. S.,* III, p. 277). Cfr. *Ami du Clergé,* 1911, p. 690 ; 1913, p. ‡66 *d)* In tota Ecclesia, omnia beneficia Episcopo subjecta, item et laicorum confraternitates, debent quotannis *cathedraticum* Episcopo solvere, in signum subjectionis (can. 1504). *e)* Ut sciatur *ad quern pertineant oblationes,* attendendum est ad usum locorum, et maxime ad intentionem offerentium.

552. — III. Primitiae sunt primi fructus, ex terris noviter cultis provenientes, Deo, ut largitori omnium bonorum, ejusque Ecclesiae ministris, *semel tantum* offerendi.

Olim erant solvendae ex stricto praecepto juris ecclesiastici, ut constat ex canone *Praeter,* dist. 32. Hodie can. 1502 generali tantum modo edicit, quoad decimas et primitias servanda esse *peculiaria statuta* et laudabiles regionis *consuetudines.*

553. — IV. Decimae sunt decima vel certa *pars fructuum et proventuum* juste acquisitorum, Deo in testimonium supremi ejus dominii debita, et ministris Ecclesiae solvenda.

1° In nova lege, decimae, *quoad substantiam* spectatae, id est quatenus sunt necessarium stipendium ministrorum Ecclesiae, debentur jure naturali et divino, juxta illud *(Luc.,* 10, 7) : *Dignus est enim operarius mercede sua ;* spectatae vero *quoad determinationem quantitatis,* sunt juris duntaxat ecclesiastici *(S. Alph.,* de Privil., n. 78-84).

2° Solutio decimarum, quatenus fit ob Dei cultum atque in signum supremi ejus dominii, est actus *religionis.* Quatenus autem spectatur tanquam debita Ecclesiae ministris, nobis spiritualia praebentibus, est actus *justitiae* (Cone. Trid., Sess. 25, c. 12, de Ref.). Hinc qui fraudant decimas (vel pensiones loco decimarum a guberniis assignatas), peccant tum contra religionem, tum contra justitiam, etsi non sint sacrilegi (III. 31. q. 4).

‘ Cfr. etiam quoad taxam cultus, ib. 1909, p. 254, 831, 1050 ; A. S. *S.,* 41, p. 39.

3° Decimarum stricta obligatio, ut numero praecedenti ex can. 1502 animadvertimus, ut in pluribus *cessavit.* Communiter autem loco dec imarum *personalium,* quae jamdudum obsoleverunt, vigent num ji ra Stola b, v. gr. quarta funeraria. Tandem in *Americae Septeni. Statibus* prohibitum est. ad portas ecclesiae ab introeuntibus pecuniam per modum taxae percipere *(Conr. Plenar. Boltini.,* III, n. 397 ; *Nouv. Rea. Theol.,* 1912, p. 36). Confirmatur can. 1181. ubi dicitur : Ingressus in ecclesiam ad sacros ritus sit omnino liber, reprobata qualibet contraria consuetudine. »

CAPUT III

De peccatis primo praecepto oppositis.

S. Thomae, 2. 2, q. 92 seqq. ; *Alphonsus,* III, n. 1-29 ; ed. G., I, p. 370 ; *Salmanticense* tr. 21, c. It ; *Billuart,* Diss. VII, VIII ; *Aerlnys-Damen,* I, n. 416 ; *Lehmkuhl,* I, n. 488 ; *Tanquerey,* I. n. 894 ; *Génicol-Salsmans,* I, n. 262 ; Ami *du Cl.,* Étude sur le Démonismc 1902» 1904 ; *Waller,* Der Abcrglaube ; *Linz. Quart. Schr.»* 1907, p. 517 ; *Schneider,* Der neuere Gelsterglaube ; *Simar,* der Aberglaube, in Kirchenlexlkon, I, 54 (de spirltlsmo et bypnotisino, vide suo Ioco);L. *Gardelle,* magie, in Diet, de théol. cath. t. IX, col. 1510 sqq.; *A. Michel,* idolâtrie, in Diet, de th. cath. VII, 602 sqq.

Sicut per primum praeceptum actus praescribuntur, quibus Deo *animam, corpus* et *bona,* tanquam supremo Domino subjicimus, ita per illud, ex contraria parte, pr o h ib e n t u r tum actus quibus honor principatus ad *alium defertur* vel *nimius* evadit, uti fit per varias *superstitiones ;* tum illi *irreligiositatis* actus quibus talis honor Deo debitus simpliciter *deficit.* Unde tractabimus : 1° de superstitione ; 2° de irreligiositate.

Ar t icu l u s I.

De superstitione.

554. — No t iones. Superstitio definitur : *Vana seu falsa religio, exhibens cultum aliquem vitiosum.* Opponitur religioni *per excessum.* « non quia plus exhibet cultum divinum quam vera religio, sed quia exhibet cultum divinum, vel cui non debet, vel eo modo quo non debet » (2. 2, q. 92, a. 1). Sic cultus excedere potest tum ex parte modi, tum ex parte objecti ; unde duplex superstitio, videlicet : 1° superstitio *cultus indebiti;* 2° superstitio *rei cultae* (HI, 2).

I. Superstitio c u l t u s in d e b it i est cultus, qui vero quidem Deo exhibetur, sed *modo incongrue ;* quia nimirum cultus qui defertur vel falsus est vel superfluus.

Cultus falsus ille est, qui habet significationem falsam, ut si quis Deum coleret per caeremonias veteris Legis, v. gr. circumcisionem, immolationem agni,

etc., quia haec significant Christum adhuc venturum et nondum venisse ; vel si quis ad augendam populi devotionem falsa miracula narraret, aut falsas reliquias proponeret. Istiusmodi cultus est *peccatum per se grave ;* quia fundat religionem in mendaciis, imo vera miracula, etc., dubio exponit.

Cultus superfluus ille est, quo Deus colitur modo ab Ecclesia non approbato, vel ab ejus praxi plane alieno. Ita, v. gr., si nolles orare, aut Missam audire ante solis orium ; vel si in Missa aut in OIFicio canonico aliquid adderes a rubricis non praescriptum ; vel si cerei certo ordine deberent disponi ; vel si jejunares die dominica cum non jejunas aliis diebus, aut a quibusdam indifferentibus operibus die sabbati abstineres, etc. Talis cultus superfluus, seclusis scandalo, contemptu vel vana observantia, *non excedit culpam venialem,* quia materia est levis, nec actiones illae in se malae sunt.

555. — II. Superstitio rei cultae, seu *cultus falsi numinis,* habetur cum cultus Deo debitus *falso deo,* vel *creaturis,* defertur.

Haec superstitio, secundum diversos cultus divini fines, in *diversas species* subdividitur. Cum enim, teste *D. Thoma* (2. 2, q. 92, a. 2), divinus cultus eo spectet, ut homo Dei *excellentiam, scientiam, auxiliarem interventum practice agnoscat,* triplex ille finis triplici superstitionis specie perverti potest, nimirum : 1° *idololatria,* quando reverentia excellentiae, Deo soli debita, exhibetur creaturae ; 2° *divinatione,* quando ipsa scientia investigatur apud daemonem ; 3° *vana observantia,* quando, adjutorii causa, ad eumdem daemonem recurritur. Et quoniam ad eum etiam recurri potest, ad nocumentum proximo inferendum, hinc propter adjunctam malitiam injustitiae, habetur : 4° *maleficium.*

Juxta hanc divisionem ab Aquinate insinuatam, sermonem instituemus in sequentibus: *a)* de *idololatria; b)* de *divinatione; c)* de *vana observantia ; d)* de *maleficio.*

§ 1. De idololatria.

556. — Definitio. Idololatria est : *superstitio, qua tribuitur honor creaturae tanquam Deo. S. Thom.,* 2. 2, q. 94, a. 1.

Id vero fit quovis signo honoris, quo quis creaturae, tanquam Deo, se submittere intendit, v. gr. genuflexione, suffitione, detectione capitis coram idolo. Sic idololatria gentilium erat daemonum cultus, ut dicitur *(Ps.* 95, 5) : *Omnes dii gentium daemonia.*

Divisio. Idololatria, ratione affectus, est duplex: altera materialis sive *simulata,* ut cum quis sine interno affectu, ex metu mortis, cultum idolo exhibet ; altera formalis ac propria, haecque est vel *perfecta,* ut cum quis adorat idolum, quod ex infidelitate putat esse Deum ; vel *imperfecta,* cum quis, vel ex odio Dei, vel ex affeotu aliquid a daemone aliave creatura obtinendi, ipsi quasi Deo cultum defert. Jamvero :

1° Idololatria, etiam materialis et ficta, est grave et *mortale peccatum ;* quia est mendacium perniciosum, et contra religionem, ac saepe etiam contra praeceptum fidem externe profitendi (cfr. dicta n. 430). 2° Idololatria imperfecta, ob malitiam voluntatis, est peccatum *gravius* quam perfecta (III, 12, 13).

§ 2. De divinatione.

557. — Definitio. Divinatio est : *species superstitionis qua quis scientiam daemonis invocat, ut noscat res contingentes et libere futuras, aliterve occultas, soli Deo pervias.*

Cum autem divinatio (qua cultus daemonis) ex pacto quodam *expresso* vel *tacito* cum daemonibus procedat, operae pretium erit disserere : 1° de *pacto* hominis cum daemone ; 2° de *variis divinationibus* in particulari.

Quaestio de pacto cum daemone ideo praemittenda est, quia regit totam quaestionem de superstitione rei cultae. Cfr. S. *Thom.,* 2. 2, q. 95, a. 2, ad 1, et a. 3.

1. *De pacto hominis cum daemone.*

558. — Principia. I. Homo plura ope daemonis quam solis propriis viribus potest. Angeli enim hominibus praestantiores sunt, tum facultate cognoscendi, tum potestate operandi ; et angelica natura in daemonibus quidem per peccatum depravata, non vero ablata vel imminuta fuit. *S. Thom.,* 1, q. 64, a. J : 1. 2, q. 57, a. 5 ; q. 80, a. 2. Attamen :

1° Id quod obtinetur, ope daemonis, est tantum *praeternaturale.* « Nec daemones aliquid operantur, nisi ille permiserit, cujus judicia occulta sunt multa, injusta nulla,» ut ait *S. Augustinus,* de Civit. Dei, l. 18, o. 18, n. 2.

2° Effectus illi praeternaturales, ut supra diximus, solent etiam obtineri *per conventionem* cum daemone. Porro pactum illud potest esse : 1° *explicitum,* quando quis verbis daemonem invocat, vel facto aliquid usurpat, per quod scit aut putat illum cooperari ; 2° *implicitum* seu *tacitum,* quando quis mediis vanis et naturaliter improporlionatis utitur, ad aliquid cognoscendum vel efficiendum, ita ut excludatur concursus bonorum spirituum.

« Neque requiritur ut daemon aliquando pactus sit, se ad talis vani medii adhibitionem concursurum ; eo enim ipso, quod quis vanitatibus iis utitur, daemon se immiscet, licet praeter intentionem utentis sit eum invocare » (HI, 8). Pactum implicitum et explicitum, probabiliter *specie non differunt. Per* accidens tamen, saepe adest obligatio explicandi in confessione, an pactum sit. *explicitum ;* quia invocatio expressa daemonis saepe adjuncta sibi habet alia peccata, v. gr. haeresim, idololatriam, etc., et quia non admittit materiae parvitatem.

559. — II. Qui mira operatur, praevio pacto cum daemone, committit peccatum gravissimum. In hac enim actione vel attentatione certe est participatio seu commercium cum hoste Dei

jurato ; *imo* honor divinus tribuitur creaturae, eo quod ab ipsa exspectatur, quod a solo Deo exspectari debet, vel saltem sic homo cooperari videtur daemoni, conanti sibi usurpare excellentiam Dei. Fieri tamen potest ut pactum implicitum culpam *venialem* non excedat ; si nempe adsunt simplicitas, ignorantia (non tamen crassa vel affectata), defectus certae fidei, absentia intentionis seriae, v. gr. quando per modum joci consuluntur divini publici, in diebus festis et nundinis. In hisce generatim actus imperfectio excusat (HI, 5, 7).

560. — *Si quandoque dubium suboriatur, cuinam causae, ejjectus producti sint attribuendi,* communiter res dijudicanda est secundum nornias sequentes :

1° In dubio an aliquis effectus proveniat *a causa naturali vel a superstitione,* praesumitur potius a causa naturali provenire \ Ita DD. communiter docent cum *1). Thoma.* Recte tamen consulunt Doctores, ut tunc praemittatur protestatio contra effectum, si qua subsit superstitio. Idem etiam declaravit S. Off., 26 Jul. 1899, quoad dubia experimenta hypnotismi (n. 570, fin.).

2° Si certo probabiliter constat, effectum non provenire a causa naturali, in dubio *unde proveniat,* censetur potius provenire a daemone quam a Deo ; cum divina promissio de illo non habeatur (III, 20). Unde concludas :

561. — *a)* Non excusatur a peccato qui, utendo talibus rebus quas *constat* esse naturaliter improportionalas effectui intento, *protestatur* se nullum cum daemone commercium intendere, quia reipsa agit contra suam protestationem. Cum enim nec Deus nec angeli boni talibus se immisceant, daemon implicite iis invocatur » (III, 8, 3°).

b) « Neque is excusatur, qui *talia* media utilia credit *propter experientias ;* quia has daemon procurat, ut homines paulatim illaqueet, et ad similia usurpanda inducat » (III, 8, 4°).

c) Non est illicitum uti virtute *rei naturalis,* (piae per superstitionem cognita est, modo ejus observatio, aut operatio, *non pendeat ab ope daemonis.* Ratio est, quia licet illa cognitio male parta sit, peccatum tamen transiit, neque virtus naturalis ex eo quidquam mali contraxit » (III, 20, 3°).

2. *De variis divinationibus in particulari.*

562.— Pr in c ipia . I. Omnes divinationes ad unam reducuntur speciem. Ratio : omnes innituntur pacto saltem implicito cum daemonibus (vide supra n. 558, 2°).

' Supponimur dubium niti ratione probabili, puta analogia, et non ratione generali, q io! Mnllcet multa nos in legibus naturae latent : hoc ultimum enim enervaret vim m.rac Horum,

Divinationes autem obtinent *varias denominationes,* secundum invocationis indolem. Divinatio per expressam daemonis invocationem dicitur : *oraculum,* si fit per idola ; *necromantia,* si per apparentem mortuorum resuscitationem, etc. Divinatio per tacitam invocationem dicitur : *astrologia judiciaria,* si fit ex situ et motu astrorum ; *chiromantia,* si ex lineamentis manus ; *physiognomia,* si ex lineamentis vultus ; *sortilegium,* si ex vanis sortibus, v. gr. ex apertione libri, ex jactu taxillarum. Nomine etiam *sortilegii* vel *necromantiae,* omnia superstitionem genera designari solent [1] (III, 6 et 9).

563. — II. Omnes divinationes sunt per se graviter illicitae. Constat jam ex dictis n. 559. Itaque :

1° Peccant, qui Aegyptios (vates aut sortilegos) de fortuna consulunt : et quidem, si fiat cum firma fide, vel scandalo etc., per se *mortaliter ;* si vero causa curiositatis vel risus, ut fit communiter, *venialiter* tantum. »

2° « Si quis ab astris, somniis, similibusque ita dependeat, ut omnes pene actiones suas et vitam juxta ea regulare velit, eum mortaliter peccare (communiter) docent. »

3° Ex talium observatione semel atque iterum aliquid omittere, ad quod alioqui sub mortali non teneris, solum veniale videtur ; uti et subinde timere leviter, ne ita sit aut eveniat quod portendunt (III, 8 et 10).

564. — III. Non sunt illicitae simplices conjecturae ex causis naturalibus deductae. Etenim, ut loquitur *S. Thomas* (2. 2, q. 95, a. 1), « quaedam causae producunt suos effectus in pluribus, raro tamen deficiunt. Et per hujusmodi causas possunt praenosci effectus futuri, non quidem per certitudinem, sed per quamdam conjecturam » ; v. gr. si quis, ex aliquo cantu et volatu avium, tempestatem, pluviam aut serenitatem conjiciat.

Licita est illa *physiognomia* qua conjecturamus internas animi dispositiones, modo vitetur judicium temerarium. Licita est pariter *astrologia naturalis,* qua divinamus quosdam effectus naturales, ut tempestates, sterilitates, etc. ; et si in ejus certitudine aliquando exceditur, tantum committitur peccatum mendacii aut imprudentiae : quod est, per se, peccatum leve (III, 9, 8°).

565. — Quaesita. I. *An licet credere* somniis ? Sedulo distinguas :

a) Si somnia sint *certo* vel *probabilius* a Deo, possumus, imo tenemur eis credere, cum Deus promiserit aliquando per somnia loqui. E converso, grave peccatum esset credere somniis diabolicis, nisi excuset simplicitas vel actus imperfectio, si quis eis solum tenuiter credat. Jamvero, ut quae a Deo sunt ab aliis discernantur, videndum est utrum ad bonum excitent an ad malum, utrum expergefactum turbent an quielent, utrum ad opera bona alacrem reddant an segnem. Cfr. *S. Thom.,* 2. 2, q. 95, a. 6.

b) In dubio, utrum proveniant a Deo, an a diabolo, vel a causa naturali, standum est pro causa naturali, vel diabolica, ideoque fides eis non est adhibenda ; Deus enim si immittat somnia, certo de se testatur.

II. *An semper illicitus est* usus sortium ? Circa sortes haec sunt tenenda :

a) Sortes *dicisoriac,* quae adhibentur ad bona dividenda, ad lites dirimendas, ad honeste ludendum, etc., *licitae* sunt quia omni prorsus superstl-

[1] De « cristallomantla », cum quis in cristallo seu In aqua (Ideo dicitur etiam *hydrtnnantia)* insolitas videt figuras, confer quae habet *liessmer,* in Stlmmen aus Marla-Laach (1908 p. 165).

tione vacant. Prohibitae tamen fuerunt sortes quoad electiones ecclesiasticas h h cap. *Ecclesia. de sortilegiis).* Permittuntur autem in quibusdam codicibus, v. gr. Cod. Germ., 659, 720.

b) Sortes *divinatoriae,* quibus rei occultae manifestatio inquiritur, v. gr. detectio furis ex jactu taxillarum, sunt *illicitae,* nisi fiant ex inspiratione divina *(cfr. Josuc,* MI, 14) ; quia tacitam saltem daemonis invocationem continent, ex improportione medii ad cognitionem.

c) Sortes *consultoriae* (ut in electione Saulis et S. Matthiae), quibus inquiritur, quid in hac vel illa re agendum sit, « *sunt aliquando licitae,* quando causae necessitas et honestas exigit, aptiorque modus dubium vincendi non apparet : dummodo fiant praemissa oratione cum debita reverentia, et indicium non exspectetur nisi a solo Deo : v. gr. si quis haerens in bivio, aliter quoad viam se determinare non possit ; vel si divino instinctu aut jussu liant... » (III, 10, lio). Vide 5. *Thom.,* 2. 2, q. 95, a. 8.

III. *Quid sentiendum est de usu* virgae divinatoriae ? His paucis respondemus, adaptando etiam solutionem *casibus omnino similibus :*

a) Si adhibeatur ad reperiendum *res amissas,* translatos *agrorum limites, jures* ac *homicidas,* certum videtur istiusmodi actus esse superstitiosam divinationem ; quia omnino deest proportio inter medium adhibitum et cognitionem quae speratur.

b) Si adhibeatur ad inveniendas *aquarum* aut *metallorum* venas, hodie admittitur hoc non esse necessario habendum ut rem superstitiosam, eo quod motus virgae, si a personis physica quadam dispositione praeditis teneatur, effectus sil pure naturalis. Requiritur tamen, ut virga in omni casu aeque moveatur, sive quaerantur venae, sive non ; ita ut non arbitrarie *intentio* virgam tenentis hac in re aliquid valeat circa effectum (III. 8. 4°). Cfr. *Vind. Alph.,* II, n. 32. Sunt tamen *nonnulli periti,* qui usum virgae divinatoriae praestigias esse existimarunt *(Nat. u. Offenb.,* 1900. p. 000). In re ista, donec magis ipsa clarescat, aliqua prudentia adhuc opus erit ; ipsi enim sic dicti *specialistae* qui in usu *instrumenti divinatorii* (sive illud sit virga e corylo etc., sive horologium vel metallum, etc.) censentur periti et sunt, non concordant inter se, dum *alii* reponunt motum in *nervos* qui illum communicent instrumento, *alii* directe in ipsum instrumentum, quod (aiunt) *attrahitur virtute naturali,*

Quaestio Specialis.

De spiritismo et tabulis rotantibus.

566. — Spiritismus, juxta vocis significatum est : *spirituum 'consultatio, praesertim de rebus alterius vitae.* In spiritismo *distingui* debent : ipsum commercium cum spiritibus, el mira phaenomena quae eorum evocationem et consultationem comitantur. Ex *effectibus* productis alii sunt spiritismo et hypnotismo communes (hos vide n. 569) ; alii sunt *spiritismo proprii,* et sunt : inaterialisatio, luminis manifestatio, levitatio, motus in distans, rotatio tabularum quae extremis circumstantium digitis tanguntur et solo imperio voluntatis moventur jussuque interrogantium, responsa per ictus (vel alio modo) communicant. Adhibentur ad haec producenda personae quasi interpositae, speciali, ut dicunt, aptitudine donatae conversandi cum spiritibus ipsis, quae ideo *media* vocantur ; haud raro sunt mulieres. De variis spiritism! phaenomenis ejusque natura ac valore morali, multi multa scripserunt recentiores auctores1.

1 ('· IntandU. Med. pa-l . II. c. 1 . *Berardi,* Theol. mor., II, n. 364 ; Perrone, de Virt. Relut., P. Π sect ! ‹ 6 ; Géntcol, I, n> 270; Surbled, Spiritualisme et Spiritisme; Lappont,

Pr in c ipia. I. Spiritismus, ut est actio consulendi spiritus, prorsus illicitus est ; et quidem, etsi haec sit tantum externa, modo seria.

Constat *[° ex auctoritate.* Non raro evocatio spirituum damnata est, tam in Scriptura Sacra *(Deut.,* XVI 11,9-12 ; *Levit.,* XX, 6. 27) quam ab Ecclesia (praesertim in Concilio Lateranensi V). Die 4 Aug. 1856 S. Oil. declaravit : Animas mortuorum evocare, responsa accipere... reperitur deceptio omnino illicita et haereticalis (A. *S. S.,* I, p. 177). Die 2 Apr. 1864, eadem Congr. omnia spiritismo faventia scripta gravissime proscripsit. *In Codice,* can. 1399, n. 7 statuitur : Ipso jure prohibentur libri, qui... magiam, evocationem spirituum... docent vel commendant. Cfr. etiam Const. *Officiorum ac munerum,* tit. I, c. 5, 12.

Constat 2° *ex ratione :* patet enim quod evocatio spirituum est mera, germana divinatio. Spiritus, qui censentur consuli : *a) non sunt boni spiritus,* i. e. angeli ; blasphemum foret asserere spiritus bonos ad puerilia libita hominum se accommodare, et fieri praecones doctrinae exsecrabilis et impiae, qualis promulgatur in conventiculis spiritistarum ; *b) non sunt animae defunctorum :* ipsis enim, corpore exutis, nulla sine *speciali Dei permissu* cum hominibus est communitas, ut clare theologi docent cum S. Thoma. Ergo in aperto est hos spiritus esse daemones.

Ex his concludimus, *ipsam artem* producendi phaenomena spiritismo propria, quatenus dicatur ars producendi effectus, qui viribus naturae adscribi nequeunt, esse in casu prorsus illicitam.

.l/agna *vero quaestio est,* utrum in sessionibus spiritistarum (praescindendo a consultatione) talia phaenomena non debeant potius astutiae et malae fidei *mediorum* adscribi. Quid enim de iis, quae referuntur, *verum* est *'l*

a) Non desunt AA. qui admittunt miras operationes, ope spiritistarum, saepe *revera* produci et fas non esse omnia a priori fraudibus attribuere. Cfr. *Schneider,* Der neuere Gcisterglaube, VII. p 334 ; *Lapponi,* Ilypnot. et Spirit., p. 153 ; *Kaesen,* Spiritismus (Linz. Quart. Schr. 1923, p. 405).

b) Alii vero AA. affirmant, in permultis casibus, paucis forsan exceptis, coryphaeos spiritismi (celeberrima *media)* fraude et mala fide fuisse convictos. Ita *Gutberlet,* Nat. u. Offenb., 1897, p. 738. Eamdem sententiam tuetur *Von Cyon,* professor psychologiae. qui ipse fraudis coarguit celeberrima hujus aetatis *media* (cfr. *Gott u. Wissensch.,* 1911, p. 205 ; *Nat. und Kultur,* 1911. P. I, Spiritismus). Ita etiam alii periti, quorum dicta summarie refert *N. Brühl*

Ilypnot. et Spirit. ; Schneider, Der neuere Geistergl.(1913) ; Ami *du Cl.,* 1900, 1902, 1924 in h. mat. ; *Lucien Boure,* le .spiritisme ; *Zacchi,* lo spiritismo e la sopravivenza dcll'anima (1922) ; *Gander,* (1er Spiritismus (Einslcdeln, Benziger) ; *Cyan,* Gott und Wlsscnschaft ; *Bapperl,* Kritlk des Okkultismus (1921) ; *Ludwig,* der Spiritismus (München) ; Pierre *Charles,* expériences spirites (Nouv. Rev. théol. 1922, p. 18) ; the *Catholic Encyclopedia XIV,* spiritism, p. 221 ; *Bessmer,* der Spiritismus von heute (Stimmen der Zclt, 1923, p. 414 , 1924, p. 46) ; Theol. *prakl. Quarlalschri/t* (W. *Kaesen,* S. I. ; *N. Brühl,* C. SS. R. ; *M. Heimbucher,* etc.) 1923, p. 23, 232, 405 ; 1924, p. 23, 35 ; *Pastor Bonus,* 1926, p. 177; *Vermeersch,* II, n. 247 sqq. *Mcrkelbach,* II, n. 774 ; *Schilling,* II, n. 331, c.

I.inz. Quart. Schr. 1921. p. 351, et in quorum sententiam magis inclinare videtur *B. H. Mrrkelbach* (II, n. 771, G°), haec addens : » Media spiritistica generatim non permittunt ut phenomenis productis scienti fica methodo studeant..

II. Licet, excluso scandalo medii et adsistentium, ex ratione sufficienti, provocare phaenomena, ubi quis certo scit, nullum effectum praeternaturalem esse oriturum. Ratio sufficiens est, ut error reliquorum experimento corrigatur. Diximus : *excluso scandalo* medii ; quia invitatio non liceret, si medium clare (etiam externe tantum) praetenderet se spiritus consultare posse ; secus, si ex seriis indiciis constaret medium se jactare ut talem. Tunc enim nulla datur actio illicita, sed habetur detectio erroris *(Sabetti,* Theol. mor., 209 ; *Génicot,* I, n. 271, IV ; *Jaugey,* de Virt. Relig., 440).

Alvero : 1° « Non licet, vel sine Medio, locutionibus aut manifestationibus spiririslicis quibuscumque *adsistere,* etiam speciem honestatis vel pietatis praeseferentibus, sive interrogando animas aut spiritus, sive audiendo responsa, sive tantum aspiciendo ». S. Off. 27 Apr. 1917 *(A. A. S.,* vol. 9, p. 2-68). Eadem docuerat S. Poenit., 1 Febr. 1882 (ap. *Bucceroni,* Enchir. mor., n. 505). Qui igitur saepius hisce sessionibus, etiam curiositatis causa adsistunt, *graviter peccant,* ob periculum perversionis. 2° *Protestatio,* quam quis praemitteret ante actum consultationis vel artis exercitium, excludendi nempe quamlibet interventionem daemonis seque ad angelos dirigendi, non removet periculum, nec mutat naturam actus, qui objective seu ex fine operis refertur ad cultum daemonis ex pacto implicite habito. In hoc sensu facta est reponsio S. Off., 1 Apr. 1898 *(Nouv. Rev. Thiol.,* 30, p. 397), et Decretum 27 Apr. 1917 supra cit. expresse dicit protestationes, etiam explicitas, adsistentiam non reddere licitam

III. Tabularum mera rotatio non est evidenter in se illicita, quia non constat de causa unice praeternaturali ; illicita vero evadere potest alio modo, etiam ratione scandali, vel periculi. Diximus : *mera rotatio,* quia, si eam comitaretur *consultatio,* etsi de rebus indifferentibus, dummodo hae alienae sint a mente participantium, omnino illicita evaderet. Absque dubio, cum tabulae dp rebus prorsus occultis responsa per ictus repetitos (si vere unquam dantur) interroganti tribuerent, nonnisi praeeunto pacto cum daemone id fieret (cfr. *Prammer,* Man. Theol. mor., 11, n. 520; *Ami du Cl.,* 1921, p. 225 ; *Merkelbach,* II, n. 774. 5° sub fine).

Al» experimentis tabularum rotantium quibuscumque semper deterrendi sunt fideles propter *plurima pericula et damna* quae vix unquam possunt abesse ab exercitationibus istis, quarum utilitas est nulla. I

§ 3. De vana observantia.

567. — Definitio. Vana observantia est : « *superstitio, qua medio aliquo improportionalo, et a Deo non instituto, procuratur aliquis effectus,* v. gr. sanitas, scientia » (III, 14). Dicitur *observantia,*

quia est aliqua veneratio, seu cultus respectu daemonis ; et vocatur *vana,* quia effectus illi vel non obtinentur, vel saepe sunt nocivi potius quam salutares.

Quia vero non desunt qui putent *hypnotismum,* ad quosdam curandum morbos adhibitum, inter vanas observantias esse recensendum, dicemus : 1° de vana observantia in *genere ;* 2° de hypnotismo in *particulari.*

1. *De vana observantia in genere.*

Vana observantia *non differt specifice* a divinatione; quia in genere morum nihil refert, utrum a daemone quaeratur cognitio rei occultae, an aliquis effectus externus. Ratione objecti materialis, est triplex : 1° *ars notoria* seu ars acquirendi scientiam sine labore ; — 2° *ars sanitatum,* seu ars sanandi variis signis vel rebus sacris, tanquam ex opere operato ad id efficacibus ; — 3° observantia *eventuum,* qua ex consideratione alicujus eventus fortuiti conjicitur, quid faustum vel infaustum futurum sit (III, 14, resp. 2).

568. — Principium. Vana observantia est peccatum mortale ex toto genere suo. « Non potest excusari a mortali ex parvitate materiae : quia simpliciter et in omni materia usurpatur virtus Dei propria » (HI, 15). Excusari tamen potest a mortali *ex imperfectione actus* (cfr. n. 559, 563).

Ex variis signis vana observantia perspicitur ; nempe : 1° Ex *insufficientia* causae adhibitae ad effectum producendum ; si nimirum nec habeat naturalem vim ad effectum intentum, nec de supernatural! legitime constet. 2° Ex adjectione *falsae* vel *vanae circumstantiae,* v. gr. verborum apocryphorum, certae horae, certi numeri, characterum peregrinorum etc. 3° Ex ipso effectu, si hic *stalim* evanescat. 4° Ex *infallibili* exspectatione effectus, posita causa insufficienti.

Illud potissimum observari potest in *quibusdam modis curandi morbos* (medicina magica). Remedia adhibita sunt communiter attrectationes, vel unguenta quorum elementa et vis curandi sub mysterio latent ; quandoque adduntur orationes, adjurationes ridiculae ; denique etiam sola adhibetur illa sympathia, vel vis magnetica quae ex operante in infirmum transire dicitur [1].

Nequit dici a priori, in his omnibus adesse vanam observantiam : certum est enim in quibusdam familiis secretam remanere cognitionem aliquarum plantarum, simul ac compositionem alicujus remedii ; certum est etiam *gratiam sanitatum* etiam homini rudi a Deo conferri posse : est enim una ex gratiis gratis datis. Aderit vero exercitium *vanae observantiae,* si quis sibi attribuit gratiam sanitatum, ut ab aliis acceptam ; si mira adhibet signa et firmiter credit ipsis signis inesse virtutem curandi : gratia sanitatum est nempe personalis et non utitur vanis mediis (cfr. *Ami du Cl.,* 1909, p. 1146, Tabi, génér. v. *Guérisseurs ; Noldin,* II, 159 et 162). Itaque :

[1] Huc pertinet etiam scienitemus (Christian science, Gesundbeten), quem in America introduxit Mary Baker Eddy, an. 1879 : in eo consistit ut infirmo a sic dicto · medico mela physico aliquid coram dicatur per modum precis et suggeratur morbum esse /ielum *(Schilling,* II, n. 332).

1° Γαηαα observantiae rei sunt: a) Qui gestant amuleta aut ligaturas, quibusdam characteribus consignatas, *b)* Qui certa invocant nomina ignota, aut certum adhibent numerum crucium vel orationum, ad sananda vulnera, ad se invulnerabiles efficiendos, etc, *c)* Qui divulgant quasdam orationum catenas propria manu describendas et aliis mittendas, vel gestant certas orationes ad S. Birgittam, aut alias preces, effectum omnino infallibilem ex ipsis exspectantes, *d)* Qui dies aliquos habent tanquam faustos, alios vero infaustos, ut, v. gr., diem Martis vel λeneris, et secundum hanc credulitatem actiones suas ordinant, *e)* Qui recusant numero tredecim in mensa sedere, quasi id mortis signum esset ; etc. (III, 17 ; *Croix,* l. 3, P. I, η. 29).

2° *Vana* observantia vero non est; *a)* Observare lunam aut tempora colligendis herbis, caedendis arboribus aptiora.— *b)* Nec res sacras aut verba S. Scripturae gestare in honorem Dei vel Sanctorum.— *c)* Nec parvas imagines characeas B. V. M. in aqua liquefactas vel ad modum pillulae involutas, ad sanitatem impetrandam deglulire. — Ab hoc usu practice removetur omnis vanae observantiae species si monentur fideles, honorem et amorem in Matrem Dei sic exprimi, nec agi ullo modo de communione B. V. M. suscipienda, vel de effectu infallibiliter obtinendo. Cfr. *Deer. S. Off.,* 2 Jul. 1903 (ap. *A. S. S.,* 37, p. 237) ; *Lins Quart. Schr.,* 190G, p. 361 et 1907, p. 253 ; *Arni du Cl.,* 1899, p. 359 ; 1908, p. 574.

Pro praxl. *a) Superstitio est contagiosa ;* quare prudens parochus vel catechista, etsi summopere advigilare debeat ne in quotidianam fidelium vitam superstitiosa ulla praxis inducatur (ut monet can. 1261), de illis tantum superstitionibus sermonem habeat, quae in regione notae sunt.

b) In niultis vanis observantiis habetur bona fides, et idcirco rudes aliquando in sua simplicitate sunt relinquendi ; cum difficulter abducantur ab eo quod bona fide a suis majoribus receperunt.

c) Videat parochus, num res in bonum sensum detorqueri possit, vel *mulari* in alium usum quasi similem, sed pium et bonum. Apposite ad rem : « Cum miseriis et aerumnis premeris, inquit *S. Alphonsus* (Inst, cat., P. I, c. 1, n. 54), recurre ad SS. Sacramentum, ad Crucifixum, ad Mariam Virginem, ad B. Antonium Patavinum, ad B. Vincentium Ferrerium ; lampadum eorumdem adhibe oleum ; utere chartulis Mariae Immaculatae aut alicujus Sancti figuris ; et in hunc modum, *quin pecces,* peteris gratiam obtinere. Si secus egeris, gratiam non obtinebis, et peccabis. » Cfr. *Linz. Quart. Schr.,* 1907, p. 517.

2. *De hypnolismo (et magnetismo animali)»*

Ctr. Coomnier, L'hypnotisme franc ; Anlondli, Med. past., II, c. π ; *Lehmkuhl,* I, n. 502 ; *Génicol-Saltmcins ;* I. n. 272 ; *Schneider,* L'hypnotisme ; *Prürnmer,* II, n. 520, 522, 523; *Burner:* Occultismus u. Hypnose (Stimmen dcr Zelt, 1924, p. 207) ; *Norbert Brühl:* Nachdenkliches ûber den Hypnotisnuis (1923), ubi alii quoque recensentur auctores ; *filler,* 9 ed. II. $ 7ï ; Vrnneerec/i, theol. mor. II, n. 250 et 325 ; *Schilling.* II, n. 331, 2°.

Hypnotisnuis in nonnullis a *magnetismo* differt. Hic inventorem habet Mesmer (f 1815), a quo etiam *mesmerismus* quandoque dicitur, et est ars producendi certa phaenomena, quae eatenus prodigiosa videntur quatenus effectibus proportionata causa assignari non potest. Jamvero *magnetismus animalis* (quia datur etiam *mineralis,* nempe vis quaedam physica aliquorum mineralium vel metallorum propria) aestimatur mira aliqua virtus in nervis hominum residens, etiam ad curandos morbos etc. apta : de se non est illicitus, saepe tamen per accidens1.

» Mesmer qui erat medicus '•upposuit unicuique corpori fluidum quoddam inesse non adeo dissimile fluido magnetico (erat tunc temporia detecta virtus magnetica-electrica),

569. — Notiones. Hypnotismus, in genere consideratus, definitur : Ars *producendi somnum in quo hypnotizatus hypnotizatori obediendo res plane singulares efficit.* Variis tamen modis « somnus hypnoticus » describitur.

Divisio. Ratione comparationis institutae cum viribus naturae, dividi solet hypnotismus in *scientificum,* si nempe dubium positivum adesse potest, quod omnia a causa naturali proveniunt ; et in *prodigiosum,* quando scilicet tale dubium non datur.

1° *Hypnotismus scienlificus* definiri potest : Ars producendi somnum in quo hypnotizatus hypnotizatori obedit in his *tantum* quae ei suggeruntur per suggestionem *exteriorem,seu, est* ars obtinendi somnum quo quis aptus fit ut *imagine,* signis ei suggesta, ita afficiatur ut tanquam objectivam illam habeat, quodque illa repraesentatur, in praxim plus minusve perfecte traducat *(Coconnier,* l. c., p. 257). Vocatur *scientificus,* quia tanquam remedium in scientia therapeutica ab iis medicis adhibetur, qui solo ducuntur « licito studio scientiae », ut habent Litt.Enc. S. O.,4 Aug. 1856 (A. 5. 5., 1.p. 177).

Duo ergo distinguenda sunt: somnus et phaenomena quae illum comitantur. *Quoad* somnum, magna inter peritos fervet controversia utrum dicendus sit simplex somnus artificialis, an morbus nervosus. Pluribus tamen certum est, quod in isto somno functiones cerebri interrumpuntur, cessat conscientia sui, obedientia caeca facile praestatur. *Quoad* phaenomena, en praecipua quae communiter notantur, non omnia tamen in quovis subjecto nec in eodem gradu omnia : *o) Absoluta relatio* hypnotizati ad hypnotizantem cui ille credit omnino et obedil, dum ceteros adstantes nec oculis, nec auribus percipere, nec ullo modo ab iis allici videtur. Hoc factum semper evenit, *b) Hallucinationes,* sive positivae si hypnotizatus imaginatione videt quae non sunt, sive negativae si ea quae praesto sunt, non videt, *c) Illusiones :* hypnotizalus nempe objecta confundit unum pro alio sumendo, vel quae desunt qualitates aut proprietates in illis considerat ; qua ratione possunt omnes sensus perturbari, obtineri potest immobilitas, membrorum insensibilitas sive partialis sive totius corporis ; dari etiam possunt quoad personam hypnotizati suggestiones, quas ille fingit sibi aut aliis ut verum referentes, v gr. se esse militem, presbyterum, senem, juvenem, etc. *d) Suggestiones* quae nonnisi *post statutum tempus,* v. gr. post plures menses effectum sortiri debent, *e) Effusio sanguinis* ut aiunt, vel humoris, in ea corporis parte quam hypnotizans suggesserit, etc.

2° *Hypnotismus prodigiosus* definiri solet : Ars producendi somnum in quo hypnotizatus hypnotizatori non tantum in his obedit quae ei signis suggeruntur, sed et alia praestat quae, omissa suggestione, per modum consultationis ab eo petuntur et *certo* vires naturae praetergrediuntur.

Hypnolismo scientifico addit facta portentosa ad divinationem certo pertinentia, prout, ex. gr., ad nutum hypnotizatoris futura praevidere, ignota ac

illudquc posse mediis aptis transferri e corpore unius hominis in corpus alterius ad sanationes obtinendas.

longinqua detegere, solvere arduissimas quaestiones de physiologia, de mathesi, loqui lingua ignota, aliaque id genus quae vires naturae certo superant. Dicimus : *quae certo supemnt,* nam facta tantum dubie praeternaturalia, donec d. eorum natura non constat, hypnotisme scientifico sunt adscribenda et, praemissa protestatione, licite produci possunt, sicut diximus n. 560, 1°. Abstinemus autem a ferendo judicio, an revera talia facta « prodigiosa », ut aiunt, praedicto modo evenerunt ; de mullis enim certo non constat (vide ¥. *Brühl,* I. supra cit.).

570. — Principia. I. Hypnotismus prodigiosus prorsus est illicitus. Phaenomena enim quae continet, si modo quo narrantur, evenerunt, prorsus praeternaturalia sunt et nonnisi daemoni tribuenda. Inde S. Officium in Litt. Enc., 4 Aug. 1856, adversus magnetism! abusus : « Hinc somnambulismi et clarae intuitionis, uti vocant, praestigiis mulierculae illae... se invisibilia quaeque conspicere effutiunt..., ignota ac longinqua detegere, aliaque id genus superstitiosa exercere ausu temerario praesumunt... In hisce omnibus quacumque demum utantur arte vel illusione, cum ordinentur media physica ad effectus non naturales, *reperitur deceptio omnino illicita et haereticalis.* » Et die 26 Jul. 1899 : Hypnotism! experimenta, «si agatur de factis quae certo naturae vires praetergrediantur, non licere » *(.Xouv. Rev. Théol.,* 31, p. 699).

II. Hypnotismus scientificus, cum omnibus debitis conditionibus exercitus,ut licitus habetur. Ita sententia communior, (piam praeter medicos fere omnes, etiam catholicos, tuentur multi theologi. Cfr., praeter allegatos, *Tanquerey,* II, n. 133, 906 ; *Ami du Cl.,* a. 1899, 1900 ; *Willems,* Inst, phil., 11, n. 322 ; *Priimmer,* II, n. 523 ; *G'nicol-Salsmans,* I, η. 274, 275.

Probatur : Hypnotismus enim scientificus nec superstitionem, nec aliud quid intrinsece malum involvit ; et aliunde, quae timentur incommoda, per appositas conditiones sufficienter removeri posse, generatim aestimantur. Nihil est ergo quo fiat illicitus per se.

1° *Xullam involvit superstitionem.* Haec enim superstitionis nota certo probari deberet ; id vero hucusque factum non est.

Contendunt adversarii1, superstitionis notam demonstrari ex defectu nexus causalilalis media inter et effectus. Hypnosis, aiunt, mediis oritur et desinit prorsus ineptis, diversissima et portentosa phaenomena producit quae videntur causae efficaciam transcendere. — *Respondetur : a)* Licet ratio intrinseca somni hypnotici nondum perfecte cognoscatur, varia tamen indicia innuunt eum vi praeternaturali non procedere. Siquidem producitur aliquando absque interventu hypnotizatoris et facilius in aliquibus quam in aliis inducitur, quae indicia nihil certo praeternaturale prae se ferunt». — *b)* Phaenomenorum causam

• franco. l.Tpnottsmo tornato di mola ; *Touroude,* L'hypnotlsinc, ses phénomènes, ses danunt- Hz m, L'hypnotisme, etc. — ' Cfr. *Berardi,* Exam. Conf , η. 2668. — · De Stu· rudi ci im limationis, vide Boı·I. XIV. de Serv. Dei beatiflcatione, l. IV, P.I, c. ult.

verisimilem DD. assignant *phantasiam* a verbis hypnotizatoris vehementissime excitatam 3. Plura vide apud *Antonelli* (Med. past., II, η. 22). — Neque ex eo quod in phaenomenis hypnotismi quandoque forte miscentur facta praeternaturalia, deduci potest, *causam omnium phaenomenorum* esse praeternaturalem (cfr. etiam *Ubach,* I, n. 124).

2° A'ec *aliud quid admittit intrinsece malum.* Ex variis enim elementis quae in hypnolismo distinguuntur, nullum in casu potest malum dici : nec suggestibilitas, nec suggestio, nec exaltatio phantasiae, nec pariter suspensio momentanea usus rationis ct libertatis ; secus illicita esset chloroformizatio, quae a nemine reprobatur.

Difficultatem movere potest dependentia absoluta hypnolizati a voluntate hypnotizantis, quae *rectae rationi repugnare videtur.* Atvero respondetur : *a)* Haec dependentia, juxta quosdam, non est tam absoluta : « *Plerique* ex hypnotizatis resistunt suggestionibus sibi displicentibus. Inclinatio naturalis (aut acquisita) est quasi suggestio primordialis, quae subséquentes suggestiones impedit » *(Schneider,* l. c., p. 376). *b)* Sola dependentia quae in hypnosi habetur est *dependentia phantasiae,* non vero libertatis. Ast non tenetur homo semper dominium in propriam imaginationem exercere ; secus non liceret somno naturali vacare, quippe in quo phantasia frequenter plures efformat imagines, quae varios inducunt motus animi et actiones etiam omnino insolitas, prout in somnambulis. *c)* Suspensio momentanea *usus rationis* ex gravi causa non semper habenda est ut illicita, ut patet ex exemplo aegroti qui narcosim patitur. Celerum *non negamus abusus periculum.*

3° *Pericula removeri possunt.* Pericula inhonestatis removentur per conditiones infra indicandas ; pericula sanitatis plerumque non tanta esse videntur x. Cfr. *Antonelli* (l. c., 44, 51).

Conditiones requisitae, scilicet cautelae adhibendae plures sunt : 1° *Ex parte causae,* requiritur ut haec sit relative gravis ; quia in hypnosi habetur privatio usus rationis et quaedam abdicatio propriae voluntatis, quod ut liceat. *gravis* sane exigitur causa. Hujusmodi erit : *a)* morbus qui nequit alio modo curari, aut talis est naturae ut per hoc remedium solamen obtineri possit, ut est, juxta *Willems,* hysteria, rheumatismus ; *b)* mala propensio quae hominem ad facinora impellit plus minusve morbose (v. gr. alcoolisions, masturbatio), et quae per hypnotismurn tolli vel minui potest ; *c)* progressus scientiarum, v. gr. medicinae vel psychologiae, his experimentis promovendus. *Non licebit,* de se, joci vel lucri causa hypnotismi facere experimenta vel eis assistere. 2° *Ex parte hypnolizati,* requiritur plenus consensus ; nam neminem invitum licet usu rationis et libertatis privare. 3° *Ex parte hypnotizatoris,* medicus sit hac in re peritus, ad praecavenda incommoda quae secus hypnolizati *sanitati* obvenire possent ; sit probitate conspicuus ad removenda pericula moribus instantia, et insuper,si agatur de factis quae naturae vires dubie praetergrediantur, protestationem praemittat, nullam partem haberi velle in factis practernaturalibus, ut decrevit S.O., 26 Jul. 1899. 4° *Ex parte hypnolizationis,* requiritur ut hypnosis *mediis licitis et honestis* obtineatur ; ut suggestiones honestae sint et fini licite tantum intento accommodatae ; utque hypnotizatio et suggestiones fiant coram tertia persona honesta et fida, v. gr. coram parente, qua cautela omnia inhonestatis pericula prorsus depellentur. Quandoque

[x] Sanitati sive operantium sive assistentium praecipue nocent *experimenta publica.* Unde sapienter in quibusdam Statibus illa prohibentur. Cfr. legem in Belgio latam 30 Mail 1892

tamen haec assistentia supervacanea esse potest, si nempe de medici probitate certo constet. Sed sciendum est, voluntatis subjectionem etiam nonnumquam plus minusve *post hypnosim* remanere ; quare et huic periculo semper erit occurrendum.

Confirmatur tota thesis quoad magnetismum et hypnotismum : 1° *Ex Lilt. Enc. S. O., 't* Aug. 1856. Nam S. Congr. bene distinguit inter licitum et illicitum, usum et abusum quoad magnetismum ; damnat eos qui, neglecto *licito studio scientiae,* curiosa sectantes, divinandi principium quoddam se nactos glorientur ; innovat regulam jam die 28 Jul. 1847 traditam : « Remoto omni errore, sortilegio, explicita aut implicita daemonis invocatione, usus magnetismi, nempe merus actus adhibendi media physica aliunde licita, non est moraliter vetitus. » Atqui modo simili se habet etiam hypnotismus scientificus.

2° *Ex Responso* ejusdem Congr., 26 Jul. 1899 dato, ubi dicitur : hypnotism! experimenta, si de factis agatur de quibus dubitatur an vires naturae praetergrediantur, praemissa protestatione toleranda esse. Ergo S. O. implicite agnoscit quaedam in hypnotismo dari phaenomena, quae vires naturae haud certo transcendunt, quae ergo prohibitioni speciali, modo requisitae cautelae adhibeantur, non subjacent ; ratione autem vix dissimili id valet quoque de magnetismo, ut alias declaratum est.

§ 4. De magia et maleficio.

571. — Notiones. 1° Magia est nomen *genericum,* et designat artem mira insolita efficiendi.

Alia est *naturalis* sen *alba,* quae mira per causa naturales, v. gr. chimicas, operatur. Non est cur diu in ea haereamus, cum per se sit licita. Alia vero est *diabolica,* siva *nigra,* et est, uti diximus, superstitio *divinationis* (magia divinatrix), vel etiam *vanae observantiae* (magia operatrix) ; ubi fit ad nocendum, dicitur *ntalejicium.* De maleficio sequentia notanda erunt, cum jam de magia nihil superest addendum (cfr. n. 557 seqq. ; 568).

2° Maleficium est : *vis nocendi aliis, ex pacto et cooperatione daemonis.* Qui maleficiis utuntur, vulgo vocantur *sortilegi.*

Divisio. Maleficium aliud dicitur *amatorium,* seu *phyltrum,* cujus finis est carnalem amorem, vel odium excitare, daemone hominis phantasiam et humores commovente. Aliud dicitur *veneficum,* quo alicui personae, vel ejus bonis, damnum infertur (III, 23).

Maleficio infectus etiam postea non amittit libertatem; sed divina gratia confortatus potest resistere tentationi. Si ergo consentit, v. gr. libidini, peccat, mortaliter, quamvis (ratione vehementis passionis) facilius sit venia dignus.

572. — Principium. Duplicem malitiam continet maleficium, et quandoque poenis ecclesiasticis subest. In maleficio enim adest peccatum grave contra religionem, quatenus est superstitio ; et contra justitiam, ob injuriam quae infertur proximo (III, 27). Plectitur excommunicatione specialissimo modo reservata, si *adsit abusus S. Eucharistiae,* ut in tractatu de censuris videbitur.

573. — Modus tollendi maleficium et regulae pro praxi sunt :

I. *Modus tollendi.* Maleficium non potest tolli per aliud maleficium ab alio viro vel a mago inferendum. Tolli vero potest utendo : *mediis naturalibus,* v. gr. medicina, destructione signi quo daemon nocet, usu signi contrarii, modo illud sit honestum ; vel *mediis supernaturalibus,* oratione, exorcismo, sacramentis Ecclesiae (III, 24, 25). Cfr. n. 622.

II *Regulae pro praxi :* 1° Quoad maleficia et magiam, *caveat* sacerdos ne in hac materia excedat, aut *nimia credulitate* aut *nimia incredulitate,* et curei primum ne quis perdat suam famam ex falsa suspicione sortilegii ; ac deinde prudenter personas sorlilegio oppressas reconciliet cum Deo perbonam confessionem, preces quotidie recitandas, etc.

2° *Interrogandi sunt* opiliones, fabri ferrarii, rustici qui sanant jumenta vel pecora ; item, vetulae quaedam jure suspectae. Examinandi sunt, praeterquam de variis superstitionibus : *a) quo fine* tali superstitioni se addixerint : v. gr. an ratione vehementis passionis, tristitiae, vindictae, avaritiae, aut sanctitatis nomen conciliandi ; quod esset sacrilega hypocrisis ; *b)* de *apostasia, idololatria* et *haeresi :* abnegant enim Christum et Deum et renuntiant sacramentis ; habent daemonem pro Deo vel Sancto, nec damnatum putant aut miserum, et consequenter illius asseclas non esse damnandos ; *c)* de *blasphemiis* in Deum et Sanctos, et de *sacrilegiis :* abutuntur enim rebus sacris, ut aqua benedicta, Eucharistia, etc. ; *d)* de *luxuria ; e)* de *damnis* proximo illatis (III, 28, resp. 1).

3° « Monendi sunt, eos teneri : *a)* Pactum *expressum,* si quod habent cum daemone, aut commercium *abjurare* et *dissolvere, b)* Libros suos, schedas, ligaturas aliaque instrumenta artis *comburere, c)* Comburere *chirographum,* si habent ; si vero solus daemon id habeat, non necessario cogendus est, ut reddat ; quia pactum sufficienter dissolvitur per poenitentiam, *d)* Damna illata *resarcire* » (III, 28, resp. 2).

4° Maxime, etsi prudenter, avertendi sunt fideles a *superstitionibus quibuscumque:* ipsae enim dicuntur » quasi sacramenta diaboli ». Porro, notant doctores, societatem inire cum diabolo esse probabile signum reprobationis aeternae ; quia, sicuti ad initium felicitatis aeternae spectat conversatio in hac vita cum Deo et angelis per preces, etc., ita ad initium damnationis spectat societas et conversatio cum daemonibus 1 *(Laymann,* I. 4, tr. 10, c. 3, n. 4).

' Circa ca quae ad tristem magiae et maleficii historiam pertinent, maxime consulantur: eon .Spec, S. I. Cautio criminalis ; *Janssen,* Gesch. des deutschcn Volkes, vol. VIII : Hexenwesen ; *Surbled,* le secret des sorciers (Science catli. 1902) ; Mgr. *Paulus,* Rom u. die Bliltezelt der Hcxenprozcsse (Hiat. pol. Bl. 141, p. 241).

ARTICULUS II

De irreligiositate.

574. - Irreligiositas, seu impietas est : *irreverentia specialis,quae Deo, vel immediate in se, vel mediate in personis aut rebus sacris irrogatur.* Irrogatur Deo *immediate* per tentationem Dei, per blasphemiam, per perjurium et perfidiam in promissis ; *mediate* vero per sacrilegium et simoniam.

Porro, ex his variis speciebus irreligiositatis tres pertinent ad *secundum Decalogi praeceptum,* quatenus est negativum : blasphemia nempe, perjurium et perfidia in promissis ; ceterae tres, quibus Deo debita subjectio, seu fidelitas negatur, spectant ad *hoc primum.* Itaque de tribus prioribus in *sequenti* tantum agemus *tractatu.*

Tractandum igitur remanet : 1° de tentai ione Dei ; 2° de sacrilegio ; 3° de simonia.

§ 1. De tentatione Dei.

576. — Definitio. Tentatio Dei est : *dictum vel jactum, ad capiendum de Deo experimentum, per extraordinarium effectum ab eo temere exspectatum.* Cfr. *S. Thom.,* 2. 2, q. 97, a. 1.

Dicimus : 1° *Per effectum exspectatum,* quia tentatio requirit, ut desiderio et intentione auxilium divinum saltem tacite imploretur. 2° *Temere,* i. e. absque justa causa ; nam si causa gravis accedat, scilicet necessitas, vel pia utilitas, vel divina inspiratio, talem effectum humiliter petere non erit Deum lentare, sed potius actu fiduciae eum honorare (III, 29 et 31).

Divisio. Tentatio Dei, ratione perfectionis actus, *non vero ratione speciei,* duplex est : 1° *Formalis* seu *explicita,* cum quis, expresse dubitans de aliqua Dei perfectione, eam vult experiri : v. gr. si quis ex turri se dat praecipitem, ut experiatur an Deus sit misericors et potens, servando eum a laesione immunem. 2° *Interpretativa* seu *implicitu,* quando quis, etsi non expresse intendat Deum tentare, id tamen petit vel agit, quod *suapte natura* eo referri videtur : ut si quis sese committat periculo, a quo, vel nullo modo, vel vix possit eripi nisi miraculose ; vel si media naturalia omittat, sperans a solo Deo effectum (111, 29,32 ; H. Ap., IV, 38).

576. — Principia. I. Tentatio Dei formalis est peccatum mortale ex toto genere suo. Includit enim *dubitationem* de perfectionibus divinis, quae in gravem contemptum Dei redundat,imo habet malitiam haeresis, si dubium sil positivum ; vel saltem *curiosius* agit cum Deo, quasi cum ludione : quod est magna erga Deum irreverentia (111,29,1θ).

II. Tentatio Dei intcrpretativa est peccatum mortale ex genere suo. Ratio est, quia qui sic Deum tentât, ipsi etiam reverentiam ac debitam subjectionem per se negat. Unde Ecclesia numquarn approbavit *ordalia* (seu judicia Dei) medio aevo communiter usitata. Cfr. *S. Thom.,* 2. 2, q. 95, a. 8, ad 3. Fieri tamen potest ut deordinatio in exspectante absque justa causa auxilium Dei non sit gravis. Constat ex illis verbis *(Eccli.,* 18, 23): *Ante orationem praepara animam tuam : et noli esse quasi homo qui lentat Deum.* Sic enim orans censetur velle experiri, an etiam male oranti Deus subvenire possit et velit : quod tamen communiter, *ob levitatem materiae,* solum veniale esse censent doctores.

Hoc etiam docent plures AA., quod si quis, in re levi et sine gravis damni periculo, lentaret Deum, *ex sola curiositate* spectandi aliquod opus supernatural, hic similiter *venialiter* tantum peccaret (cfr. III. 30 ; ed. G., I. p.389).

577. — *Ex his resolves : a)* Peccat graviter, qui absolute petit a Deo vel offert miraculum, ad conversionem haereticorum, cum sufficiant fidei nostrae testimonia. — Secus vero, si petit sub conditione si *Deo placuerit,* ob gravem utilitatem, ad suam vel aliorum salutem, aut divinam voluntatem adimplendam.

b) Item peccat, qui sine justa causa sese offert *martyrio, periculo mortis* vel *mutilationis.* Secus, in casu necessitatis v. gr., si alias fides aut salus multorum pericliletur, vel ad vitandas blasphemies ; et in casu utilitatis, ad exaltandam fidem aut Dei gloriam promovendam.

c) Leviter tantum peccat, qui in morbo levi, *rejectis remediis,* temere sperat a Deo sanitatem ; quia ibi non est gravis deordinatio. Imo, ab omni culpa excusatur, si speret se remediis, naturaliter, Deo adjuvante ab hujusmodi levi morbo liberatum iri (II. Ap., IV, n. 38).

d) Peccat venialiter sacerdos qui, extra casum necessitatis, *condonari* vult absque praeparatione, confidens Dei auxilio ; sed non peccat qui. fidens bonae fortunae, *examini se subjicit ;* quia nihil a Deo exspectat (III, 32).

§ 2. De sacrilegio.

578. — Definitio. Sacrilegium., id est : *sacri laesio,* late sumptum dicitur *quodlibel peccatum contra religionem ;* stricte sumptum est : *violatio rei sacrae* (III, 33, 48). Haec tamen explanatione indigent.

Dicitur : *violatio,* i. e. vis illata seu indigna tractatio, quae non solum actione, sed etiam omissione reverentiae sacris debitae committi potest ; *rei,* scilicet lato sensu sumptae, quo venit *etiam persona* et locus ; *sacrae,* i. e. Deo dicatae, et qua talis consideratae. Itaque ad dignoscendum, utrum aliqua actio *sit sacrilega necne,* pensandum est : 1° *ex quo capite res sit sacra et specialiter reverenda* (sive ex divina institutione, sive ex lege ecclesiastica) ; 2° *utrum actio specialiter laedat hanc rei sanctitatem ;* secus enim non erit sacrilegium. Sic, v. gr., religiosus est per votum castitatis Deo consecratus quoad munditiam carnis, et ideo si fornicetur, est sacrilegus ; secus vero, si inebrietur, si superbiat, si mentiatur, etc., quia ad haec vitanda non censetur consecratus.

Divisio. Sacrilegium, ratione rei violatae, est triplex : *personale,* quo persona sacra ; *locale,* quo locus sacer ; *reale,* quo res sacra (a personis et a locis distincta) violatur.

Ratione modi, est *directum* vel *indirectum,* secundum quod rei sacrae violatio vel intenditur, vel solum advertenter committitur.

579. — Principia. I. Sacrilegium est peccatum ex genere suo mortale. Irreverentia enim erga personas sacras, loca sacra vel res sacras redundat in Deum. Si sacrilegium est *directum,* nunquam datur in eo materiae parvitas. Si est *indirectum* tantum, est grave vel leve, pro ratione irreverentiae quae committitur (III, 33). Cfr. *Vtnd. Alph.,* P. III, q. 3, a. 1, fin.

580. — II. Sacrilegium specie differt, prout est personale, locale aut reale. Ratio, quia *formaliter* diversa censetur sanctitas, quae laeditur in persona, in loco et in re sacra. Etenim sanctitas est in *personis sacris* formaliter, tanquam in subjecto ; in *loco sacro* est, tanquam in contentivo personarum sanctarum, et in quo Deo cultus exhibendus est ; in *rebus* autem *sacris,* quatenus causant vel significant sanctitatem, aut ad *Sanctos* ordinantur alio modo (vide *Saimant.,* tr. 21, c. 12, n. 16). Attamen :

1° Tres praefatae species sacrilegii, probabilius, non sunt species subalternae, ut quidam dicunt, sed species infimae ; ideo *aliae circumstantiae* sunt solummodo aggravantes, ut probabilius censet *S. Alphonsus* cum S. Thoma (contra Suarez, Busenbaum et alios). Hinc, v. gr., « si quis violat sanctimonialem verberando, aut cum ea concumbendo, unum sacrilegium formaliter committit » (111, 34). Quare sufficit, in utroque casu, dicere in confessione : commisi sacrilegium in personam sacram ; ac deinde confiteri separatim peccatum contra justitiam, vel contra castitatem (III, 224) ; quia verberare personam sacram non est *aliud sacrilegium specie distinctum* a peccato carnali cum eadem admisso.

2° In sacrilegio, eo est *gravior* violationis culpa, quo *intimior* est consecratio ; el ideo sacrilegium personale gravius est sacrilegio rcali et locali, sicut inter realia sacrilegia, gravius peccatum est indigna communio.

3° Tempus non est sacrilegii objectum : v. gr. non est sacrilegus, qui peccat die festo, uti communiter docent. Excipe, nisi ex proposito notabilis irreverentia irrogetur *cultui divino,* ut si quis in Parasceve exhiberet comoedias, ludos publicos, etc. (III, 46 et 273).

1. *De sacrilegio personali.*

581. — Notio. Sacrilegium personale est : *actus quo persona sacra violatur* Porro personae *sacrae* dicuntur, quae sunt Deo dicatae, sive per sacram ordinationem, sive per professionem religiosam, sive per positivam Ecclesiae declarationem, v. gr. novitii (can. 614 collât, cum 119).

Sacrilegium personale committitur quatuor modis : 1° percussione clerici vel religiosi (etiam novilii), seu qualibet vi, quae iisdem infertur contra privilegium *canonis* (can. 119, 2343) ; 2° traductione clerici, vel personae religiosae, ad tribunal saeculare, contra privilegium *fori* (can. 120) ; 3° impositione servilis oneris (v. gr. militiae) facta clerico, contra vigens privilegium *immunitatis* personalis (can. 121) ; 4° violatione luxuriosa personae Deo sacratae (can. 132, § 1). Cfr. dicenda n. 787.

Proinde, *non est sacrilegium* detrahere de sacerdote, quia ejus tantum persona sacra est, non vero fama. Secus vero, si personae sacrae in ludibrium ponantur, ut saepe fit in bacchanalibus. Vide. 5. *Alph.,* de Privil., 18, 24.

Quaesita. I. *An violatio cujuslibet voti est sacrilegium ?* Xon una est sententia auctorum :

Affirmant Salrnanticenses, quia per quodeumque votum, persona Deo dicatur in ordine ad votum, solvendum. *Negant* vero Suarez et alii, dicentes esse tantum peccatum perfidiae, seu contra fidelitatem Deo debitam (III, 47). Cum non satis constat in casu de malitia sacrilegii stricte sumpti (n. 578), sententiam *mitiorem* amplectimur.

Multi vero AA. violationem votorum, in genere, sacrilegium nominant. Hoc tamen minus recte dicitur, si notionem sacrilegii *stricte* sumimus l.

II. *An saltem violatio voti castitatis est sacrilegium ?* Sic respondemus :

1° *Affirm.,* si agitur de voto conjunctim cuin ordine sacro vel cum professione religiosa in aliqua Congregatione emisso ; per tale enim votum, quod recognoscit Ecclesia, persona certe et publice fit Deo sacra. Hoc valet etiam pro votis, quae *ad tempus* emittuntur ante definitivam professionem ; et insuper extendendum est ad *peccata interna.*

2° Si autem res est de voto *privatim* emisso, alii *negant,* quia nullus, nisi interveniente Ecclesia, fit Deo sacer; alii, forte probabilius, *affirmant,* quia per tale etiam votum corpus Deo dicatur et peculiarem sanctitatem contrahit. Cfr. *A mi du Cl.,* 1910, p. 378.

Haec diam conclude : *a) Voti violatio,* ex omnium sententia, est circumstantia, in confessione declaranda, eo quod peculiare ei *infidelitatis* peccatum inest (III, 47).

b) Si quis est simul sacerdos et religiosus et votum castitatis violat, unum tantum sacrilegium committit, quia duplex obligatio ex *eodem motito formali* ipsi imponitur (cfr. n 627, 787, 2160, 2199).

c) Qui sacrilege votum castitatis violat, non committit duplex peccatum contra religionem ; unum sacrilegii, perfidiae alterum, quia malitia perfidiae (infidelitatis) a sacrilegio absorbetur *(Vind. Alph.,* 1, p. 228).

l E recentioribus moralistis, cl. *Merkelbach* (II, n. 798) etiam expresse admitti», *eodem modo* committi sacrilegium per violationem voti paupertatis et obedientiae ac per violationem voti castitatis.

d) Quoad poenas in reos sacrilegii personalis, vide n. 13(0, 1.320, 13 1324, 13.3.3, 1329. 1348, 1351.

2. *De sacrilegio locali.*

5S2. — Notiones. Sacrilegium locale, ut vox ipsa indicat, est : *violatio loci sacri* (III, 36). Jamvero :

1° Locus sacer, *in sensu stricto,* ille est qui divino cultui fideliumve sepulturae deputatur, consecratione vel benedictione, quam probati liturgici libri ad hoc praescribunt. Ita ex can. 1154. — Hinc sunt *loca stride sacra,* praeter coemeterium benedictum, ecclesia et oratorium publicum, et quidem a tecto interiori usque ad pavimentum ; non autem sacristia, turris, ambitusque contiguus (III, 38 et 39). Quoad *oratoria semi-publica,* nequit affirmari a priori illa esse loca stricte sacra, eo quod, ex can. 1196, satis est si vel communi locorum benedictione donentur. Sunt tamen stricte sacra post benedictionem sollemnem.

Loca autem sacra, *in sensu latior*», sunt loca quaeque *religiosa,* ut monasteria, palatium Episcopi, domus parochialis, hospitia auctoritate Ecclesiae erecta, imo et oratoria privata, de quibus notat can. 1196 ea libera esse debere ab omnibus domesticis usibus. Similiter loca late sacra sunt ea, quae *jure asyli* fruuntiir. Hodie vero jus asyli, ex can. 1179, *solis ecclesiis* competit » ita ut rei, qui ad illam confugerint inde non sint extrahendi (nisi necessitas urgeat) sine assensu Ordinarii, vel saltem rectoris ecclesiae. » — \'iolatio loci sacri lato sensu *non* constituit sacrilegium proprie dictum.

2° *Sacrilegium locale committitur sequentibus modis :*

a) Peccatis omnibus, quibus loca stricte sacra *violantur* de jure canonico, etsi maneant occulta et ideo non opus sit reconciliatione.

Haec vero sunt, ex can. 1172, delictum homicidii, injuriosa et gravis effusio sanguinis, usus impii ac sordidi, quibus ecclesia addicta fuerit ; sepultura infidelis vel excommunicat! post sententiam declaratoriam (vide n. 1629 ct quoad poenas n. 1353 et 1375). Violatio *juris asyli er hoc capite,* jam non constituit certo sacrilegium locale, ex eodem canone, collato cum can. 1179 supra relato ; at vero ratione *violationis immunitatis* adesse poterii, licet raro (cfr. Prûmmer, II, η. 549 et 550). Peccatis modo enumeratis violatur etiam certe *coemeterium benedictum.*

b) Peccatis omnibus,quibus *gravis injuria irrogatur sanci itali* loci stricte sacri '. Id proclamatur ipso jure naturali, independenter a

* AA. mulli antiqui «locent, rationem sacrilegii localis sumendam psse *ex solo statuto Eccle-* :r. Negant igitur tactus turpes in loco sacro habitos esse sacrilegia, eo quod, in materia I ivurlac, sola seminis effusio reconciliationem loci $acri necessariam reddebat. S. Doctor noster, po-t Cajetanum, Suarezlum. Holzmann. censet independenter ab Ecclesiae prohibit «ne. dan -acrilcglum locale quoties gravis injuria loco stricte sacro irrogatur. Oppositam tamen sententiam non omnino reprobat. Cfr. Vind. Alph., P. 3, q. 3. Hodie, durn ex can. 1171.··. I. n. 3, tantum impii vel sordidi usus, quibus ecclesia addicta fuerit, reconciliationis ' i liu· a« o «' .< « um trahunt nihilominus probabile adhuc videtur, actus externos graviter turyr> m)·■■ ı »acm · -m* sacrilegia localia Nobiscum .Verhribarh (H n. ?,'« 3). quoad precata impudicitiae manifeste gravia m ratione actus externi, » etc.

positiva Ecclesiae prohibitione, ut S. Alphonsus constanter tenet.

Hinc sunt sacrilegia localia, praeter supra recensita etiam occulta, actus quicumque externi graviter turpes, non exclusis verbis, aspectibus graviter culpabilibus (111, 459-461), furtum rei sacrae in ipsa ecclesia patratum (secus, si quis furetur rem profanam ecclesiae commodatam aut receptam in custodiam, III, 39), rixae, hisque similia. «Attamen per meros actus internos non violatur sanctitas loci ; ideoque non committit sacrilegium, qui in ecclesia habet voluntatem occidendi hominem extra ecclesiam.

c) Actionibus mere profanis, quae *adversantur sanctitati* et *immunitati* locorum stricte sacrorum, ut sunt stabulationes equorum, deambulationes, commessationes, conclamationes, nundinae, strepitus judiciorum saecularium, — nisi justa causa excuset, ut v. gr. si desit alius locus opportunus (III, 37). Cfr. can. 1178.

Aliqua *moderata deambulatio* in loco sacro, aut *privata comestio* non est sacrilegium, saltem si absit scandalum, clamor cl contemptus. Item *venditio* cereorum vel imaginum in coemeterio vel ad portas templi. *Exercitia litteraria,* productio operum *musicae* (oratorio), si ad pietatem fovendam conducunt, in loco sacro tolerari possunt, remote Sanctissimo. Attamen *projectiones cinematographicae,* licet ad bonum finem peractae, in ecclesiis stricte prohibentur per Decr. S. C. Consist., 10 Dee. 1912 *(A. A. S.,* IV,p. 724). Item, non licet instituere spectacula, theatri more, ad juventutem praesertim honeste recreandam, in locis subterraneis ecclesiae *consecratae ;* quia ecclesia cum sua parte subterranea consecratur per modum unius. S. R. C., n. 3546. Utique hic agitur de ea Ecclesiae parte subterranea quae dicitur : *crypta;* et indirecte habetur conclusio ex decisione S. R. C., propter ejus *responsum negativum* ad quaestionem de liceitate consecrationis Ecclesiae iisdem in adjunctis.

3. *Dc sacrilegio reali.*

583. — Notio. Sacrilegium realc est : *actus, quo violatur res sacra;* id est res vel causans sanctitatem, vel consecrata, vel benedicta (constitutiva benedictione), vel ad Sanctos ordinata, ut supra n. 535 et 583 diximus. Cfr. can. 1150.

Sacrilegium rcale etiam *mera omissione* fieri potest, et quidem grave, v. gr. si ecclesia, vel ea quae ad sacrificium spectant, ut corporalia et similia, sunt *valde immunda.* Raro tamen per hanc negligentiam graviter peccabitur (III, 48). Vide can. 1178.— VI sacrilegium realc pertinet quoque *simonia,* de «pia in § 3 fuse erit sermo :*

Quatuor autem, sunt rerum sacrarum genera, et inde quatuor gradus sacrilegii realis, *intra eamdem speciem* (2. 2, q. 99, a. 3).

I. Primum et summum locum obtinent sacramenta.

Ad primum igitur sacrilegii gradum pertinet omnis *injuria,* omnisque *abusus sacramentorum.* Et quoniam inter omnia sacramenta praecipuum est Eucha-

1 Simoniam ad *sacrilegium reale* referri, insignes docent theologi tam antiqui (ut *Suarez.* de Rei. 3, c. 1) quam recentes (inter quos *Schilling,* II. n. 338); contradicit autem cl. *Mcrkelbach* (II, n. 804), flsus auctoritate *Caietarii.*

ristia, ideo inter sacrilegia realia omnium gravissimum est illud quo hoc sacramentum violatur, v. gr. si sacra hostia conculcatur. — Dicimus *inter sacrilegia realia,* quia non inter personalia recensendum est. Nam etsi Christus Dominus sit realiter praesens, non tamen se exhibet per modum personae, vel in forma rei animatae, sed per modum cibi et potus. Cfr. *Sylv.,* 2. 2, q. 99, a. 3 ; *Lesstus,* c. 45, de Irrelig., d. 3, n. 16.

II. Secundum locum obtinent vasa sacra, ad ministerium et usum sacramentorum, sub quibus etiam comprehenduntur *corporalia.*

Sacrilegium proinde est *calice consecrato* uti ad potandum, sicut fecit Baltassar de vasis templi Salomonis. Hinc etiam laicis prohibetur tangere nuda manu calices, patenas, et ante primam lotionem purificatoria, pallas et corporalia, quae adhibita fuerunt in sacrificio missae : id solum licet clericis vel iis qui eorum custodiam habent, juxta can. 1306, § 1 ; attamen, seposito contemptu, non excedet veniale.

III. Tertium locum tenent omnia, quae pertinent ad ornatum *altarium et ministrorum,* et etiam *solent benedictione constitutiva* sanctificari. Si violentur indigne, v. gr. si vestibus sacerdotalibus utaris ad usus profanos aut ad ludicra, istiusmodi violatio est sacrilega. Cfr. can. 1537.

Huc pertinent, vel his *accensentur* cruces, imagines sacrae, reliquiae Christi et Sanctorum, sacrae aedes el altaria ; nam secundum usum Ecclesiae aestimantur ut instrumenta divini cultus. Item aqua benedicta, oleum benedictum. Item sacra nomina Christi et Sanctorum, *SS. Evangelia,* et tota Scriptura sacra, hymni, caeremoniae ecclesiasticae, etc. ; ita ut eorum indignae tractationes sint sacrilegae, plus minusve, secundum quod res sunt plus minusve sacrae, et prout tractatio est plus minusve indigna. Sic, v. gr., grave esset abuti Scriptura sacra ad jocos inhonestos, mendacia, haereses, aliave peccata ; veniale vero, eadem uti subinde ad facetias non inhonestas, si aliqua irreverentia ibi continetur. Vide *Salmant.,* tr. 21, c. 12, n. 32; *I.ehnik.,* I, 524 ; *Vernieersch.* II. n. 270. 5 ; *Merkelbach,* II, n. 800, 4.

IV. Quartum denique locum obtinent jura et bona ecclesiastica, i. e. bona, sive mobilia, sive immobilia, quae ex motivo religionis deputata sunt ad sustentationem *ministrorum* Ecclesiae, ad *templorum* fabricam, et ad *pauperum* sustentationem : bona igitur quae clerici possident *non suo* sed *Ecclesiae nomine,* et de quibus libere disponere nequeunt.

Huc etiam pertinent deposita in ecclesia, pia legata jam ab ecclesia possessa, etc. Haec qui inique *usurpat* (supprimit, detinet, occupat, defraudat, destruit) injustitiam qualificatam committit, quae passim in jure canonico *sacrilegium* nuncupatur (III 40 et 42). Cfr. can. 2345,2346. *Poenae* autem in hujusmodi sacrilegos latae, in tractatu *de* Censuris recensentur . vide praesertim n. 1311, 1312, 1313, 1318. 1325, etc.

§ 3. De simonia.

Nos liic in specie agemus : 1° de simoniae natura et gravitate ; 2° de causis ob quas cessat ; 3° de casibus simoniae frequentioribus ; 4° de poenis in simoniacos statutis et de obligatione restituendi acceptum.

1. *De nalura el gravitate simoniae.*

584. — Definitio. Simonia est : *studiosa voluntas emendi aut vendendi, pro pretio temporali, aliquid intrinsece spirituale vel spirituali annexum.* Ita 5. *Thomas* (2. 2, q. 100, a. 1), et cum hac definitione quae pertinet tantum ad simoniam *juris divini,* concordat Codex (can. 727, § 1). Sed datur quoque simonia juris ecclesiastici, ut statim dicemus.

Dicitur : *studiosa,* i. e. deliberata voluntas qua inchoatur saltem pactum ; *emendi* aut *vendendi,* quibus significatur natura contractus vigentis (sed satis est si sit virtualiter talis); *pretio temporali, i.* e. quovis bono temporali, *aliquid spirituale* etc., hoc indicat materiam circa quam versatur pactum.

Divisio. Simonia, ratione materiae, bipartitur : 1° Alia est *juris divini,* (piae prohibetur jure naturae, *ob malitiam suam intrinsecam ;* et est ipsa venditio vel emptio rei spiritualis, qua talis. Illam supra cum D. Thoma definivimus. 2° Alia est *juris ecclesiastici* tantum, quae ideo mala est, quia vetatur jure canonico. Est : *quaevis pactio, datio, acceptatio circa res cum spiritualibus aliquatenus unitas, ab Ecclesia ideo prohibita, quia simoniacam mentem redolet, vel simoniae habet periculum.*

Simonia juris divini et juris ecclesiastici sunt *peccata ejusdem speciei :* etenim hujusmodi pacta ex eodem motivo religionis prohibentur.

585. — Itaque ad simoniam constituendam *tria* necessario requiruntur : *materia invendibilis, pretium temporale, voluntas denique commutandi unum pro allero,* per venditionem, pactionem quamlibet. De singulis fusius dicemus.

1° Materia data, vendita, empta, in hoc sacrilego contractu, est res spiritualis, vel res temporalis spirituali adnexa. In simonia juris ecclesiastici potest etiam esse res mere temporalis, «si id ob periculum irreverentiae erga res spirituales ab Ecclesia prohibeatur », ut legimus in can. 727, § 2. Jamvero :

a) *Res spiritualis,* de qua est sermo, est res intrinsece ordinata ad salutem ; sive sit *formaliter talis,* ut gratia et dona Spiritus Sancti ; sive *causaliter* (producens gratiam), ut sunt sacramenta, concio, preces et sacramentalia ; sive sit *effective* spiritualis (i. e. *effectus* et usus potestatis supernaturalis), ut consecratio,

absolutio, dispensatio, benedictio, excommunicatio, electio, praesentatio, confirmatio, collatio beneficii, aliique actus jurisdictionis ecclesiasticae.

b} lies temporalis spirituali adnexa est res ad rem spiritualem vel sua natura vel ex institutione Ecclesiae ordinata. Id locum habet, si res spiritualis sit *objectum, etsi partiale contractus,* v. gr. consecratio in calicis venditione, tempus et labor quae functionibus ecclesiasticis inseparabiliter adnectuntur. Tunc res temporalis dicitur vel *antecede.nter* vel *concomitanler* rei spirituali adnecti. Id etiam evenit, si res temporalis sine spirituali nullo modo esse possit (et ideo nominatur *consequenter* spirituali adnexa), v. gr. beneficium ecclesiasticum, seu jus percipiendi ruditus ecclesiae quod praesupponit officium spiritual·· tanquam sui causam et radicem (III, 49). Cfr. can. 727, § 1.

Inde deducitur, patrimonia ecclesiastica, legata pia, patrimonia laicalia, laicalescapellanias et pensiones *non esse materiam simoniae.* Attamen pensiones ecclesiasticae et ecclesiastica praestimonia, quaedam vicariae et coadjutoriae, item beneficia manualia, seu amovibilia ab Ecclesia inducta, etsi beneficii naturam non induant, *sunt materiae simoniae ;* quia sunt *annexa clericali officio,* et postulant ministerium *spirituale.* Sed qui talia vendit vel emit, non incurrit poenassimoniae : quia poenae sunt latae pro veris beneficiis (III, 112).

2° Pretium *seu id quod habit rationem pretii,* in simonia juris divini est semper quid *temporale,* quo emitur vel venditur res intrinsece spiritualis ; in simonia juris ecclesiastici potest esse quid spirituale. Dicitur enim can. 727, § 2 : « Dare res temporales spirituali adnexas pro temporalibus spirituali adnexis, vel res spirituales pro spiritualibus, vel etiam temporales pro temporalibus, si id ob periculum irreverentiae erga res spirituales ab Ecclesia prohibeatur, est simonia juris ecclesiastici. »

In jure canonico, pretium simoniaci contractus denominatur » munus a manu, munus ab obsequio, munus a lingua », scilicet : *a) Munus a manu,* per quod intelligitur pecunia et quodeumque temporale pretio aestimabile, v. gr. remissio debiti, concessio juris, mutuum, aut ejus promissio, pensio etiam alicui tertio solvenda, *b) Munus ab obsequio,* i. e. omne quod ad servitutem pertinet, ut est famulari, docere, etc., ad finem obtinendi quid spirituale. ') *Munus a lingua,* seu patrocinium, quo nomine veniunt laudes, favores, intercessio (etsi mediata), preces, et similia pretio aestimabilia (111, 56-66).

3° Voluntas commutandi unum pro altero constituit vere simoniam. Potest vero haec voluntas esse *mere interna,* vel etiam externe manifestaril ; unde diversae oriuntur simoniae species, nempe :

a) Simonia est *mentalis, si* fiat mere interne, vel si quid externe offeratur cum *mtentione* simoniaca, sed absque pacto externe manifestato ; ut accidere potest, si famulus Episcopo inserviat, *b)* Est *conventionalis,* si pactum externum, saltem implicitum, intervenerit, sed a neutra parte exsecutioni mandatum est. ‹·) Est *realis,* si pactum effectu completum sil, saltem inchoate, ex utraque parte. Quod si pactum ex una tantum parte sit datum exsecutioni, simonia

‘ Can. 72S haec habet : · Cum de simonia agitur, emptio-ven lilio, commutatio, etc., *late* accipiendae sunt, pro qualibet convealione. licet ad effectum non deducta, ellam tacita in us expresse non manifestetur, l ‹·χ circumstantiis coliig itur »

adhuc dicitur conventionalis, sed *mixta,* quatenus de reali participat (III, 49, 67, 106 fin.). In materia beneficiaria datur simonia *confidentialis,* cum quis nimirum procurat vel resignat alteri beneficium, sub certa confidentia, i. e cum pacto saltem implicito ut illud sibi vel alteri in posterum cedat, vel pensionem aut partem fructuum absque legitima auctoritate ex eo solvat. Haec simonia, ut patet, est casus particularis simoniae conventionalis, vel realis (III, 85, 90).

Inde deducitur : 1° *Simonia. est,* temporale dare aut accipere, sive formaliter sive virtualiter, sive pacto explicit» sive implicito, pro ipsa re spirituali, et *in ejus commutationem,* ex *motivo* scilicet *primario,* unum pro altero seu pretio aut justa compensatione habendi. « In hac materia, quodcimqie pactum, *quodeumque onerosum,* est simoniacum. etiamsi non obliget rigorose ex justitia. » 2° *Nequit excusari* a simonia mentali, is qui Episcopo gratis inservit, animo eum obligandi, quamvis ex gralitudine tantum, et non ex justitia, ad retribuendum beneficium (111,51, 53). 3° .1 *fortiori* esset simoniacus, qui deduceret in pactum obligationem antidoralem seu donationis ex gralitudine ; nam tale paetum inducit saltem obligationem fidelitatis, quae cum sit aliquo pretio aestimabilis, reddit certe pactum simoniacum (III, 53 et 764; I. EI. qq. ref., n. 18).

Simonia vero non est : 1° Si quis Episcopo in spiritualibus (in audiendis confessionibus) inserviat, ad obtinendum beneficium. 2° Si interveniat aliquod motivum honestum, v. gr. eleemosyna, stipendium, vi cujus temporale et vicissim spirituale tribuantur ; siquidem unum non esset amplius alterius motivum, sed solum ejus occasio, seu causa impulsiva (III, 55). Sic, v. gr., « qui dant pecuniam pauperibus, ut pro eis orent, orationem non emunt, sed animos pauperum ad orandum alliciunt » (4. D. 25, q. 3, a. 2, ad 2). 3° Si quis vendit vasa sacra *pro valore materiae* tantum. Cfr. pro his can. 730, 1539, § 1.

586. — Principia. I. Simonia est peccatum valde grave inter peccata religioni opposita. Patet : 1° Ex verbis S. Petri ad Simonem Magum *(Act. Ap.,* 8, 20) : *Pecunia tua tecum sit in perditionem : quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri.* 2° Ex sacris canonibus, ubi simonia vocatur *exsecrabile vitium, jlagilium piaculare, pestis.* Can. 2371 dicit : omnes qui per simoniam sacramenta ministraverint vel receperint, esse suspectos de haeresi. 3° Ex ratione : malitia hujus peccati principaliter consistit in *irreverentia,* quae committitur, cum res sacra vel spiritualis ut profana vilipenditur. Saepe etiam accedit *injustitia,* ob tituli defectum in accipiendo temporale ; accedunt et alia mala innumera ex indignorum ministrorum electione, etc. (III, 49).

587. — II. Simonia juris divini non admittit parvitatem materiae ; eam vero admittit simonia juris ecclesiastici. Ratio *primi* est, quia quantumvis parva sit res spiritualis, quae venditur aut emitur, *gravis Deo injuria* ex commutatione infertur. Quoad *secundum* vero, non datur nisi Ecclesiae prohibitio, in qua utique parvitas materiae exsistere potest (III, 50).

2. *De causis ob quas cessat simonia.*

58-8. — Quamvis nunquam liceat aliquid temporale tanquam pretium pro spirituali dare aut accipere, fieri tamen potest, ut occasione rei spiritualis quae praestitor, aliquid temporale licite recipiatur, *er titulo nempe exlrinseco quo jit ut non habeatur simonia,* (cfr. can. 730). Hujusmodi tituli seu causae sex recenseri possunt, videlicet :

1° Pura liberalitas, aut gratitudo. Si quis enim, post spirituale concessum, ex grato animo temporale praestat, sine ullo pacto antecedente, nihil exspectans in posterum, non dat temporale pro acquirendo spirituali.

Hinc labe simoniaca carent dona a fidelibus praestita occasione baptismi, primae communionis ac matrimonii ; item, munus pro jam obtento beneficio, etc. Nec est simonia conferre alicui beneficium ob carnalem affectionem, modo non intendatur aliquod temporale emolumentum (III, 52).

2° Honesta operantis sustentatio, seu *stipendium.* Ministri enim Ecclesiae non tenentur propriis stipendiis militare ; et ideo habent jus recipiendi a fidelibus, unde congruenter vivant, etiamsi sint divites.

Ex hoc titulo, beneficiarius recipit sui beneficii *reditus,* parochus *jura stolae* occasione matrimonii et exsequiarum ; sacerdos *stipendia* pro celebrandis missis et pro sacris, quas ad populum habet, concionibus. Quin etiam, a simonia probabilius *excusandus est,* qui ollicium spirituale implet principaliter ob emolumenta temporalia : modo haec habeat, non pro pretio et unico fine actionis sacrae, sed pro stipendio ad propriam sustentationem ; quamquam non facile excusandus est a culpa *veniali,* cum sit quaedam inordinatio dirigere spiritualia ad temporalia (III, 55. q. 6 ; H. Λρ., IV, 45).

3° Remuneratio laboris indebiti. Id enim effatis virtutis justitiae respondet ; unde in jure hic titulus admittitur, ut patet ex can. 824, § 2, 1507, § 1, etc.

Nihil quidem accipi potest *pro labore* functioni sacra· *intrinseco,* tametsi magnus sit : v. gr. pro onere deferendi ultima sacramenta ad infirmos multum distantes; hoc enim pastorali offteio inhaeret (vide infra n. 589, 4°). Pro labore autem *extrinseco qui non debetur,* licet accipere aut stipulare pretium : v. gr. pro missa tali hora celebranda, pro longiori Officio, pro missa binationis cantata, ubi datur excessus stipendii dioecesani et accedit hujusmodi labor (S. C. C , 17 Junii 1905, et 24 Mart. 1906). Item qui ad oblinendum alicui beneficium damnum passus est faciendo itinera, negligendo propria negotia, potest compensationem exigere (11. Ap., IV, 45).

4° Redimptio iniistae vexationis. Hog quoque justitiae principiis consentaneum est ; attamen circumspecte in iis procedi debet adjunctis. Itaque :

Duas hic regulas ponit A. *Alphonsus* cum Angelico, *a)* Si jus habeas *in re,* seu jus acquisitum et certum, bene potes redimere vexationem dando aliquid temporale, non tamen spirituale. Sic parochus canonico institutus et a magistratu civili vexatus, potest pecunia se liberare.Sic etiam fidelis potest,gravi de causa, dare pecuniam sacerdoti nolenti, sino illa, administrare sacramenta (Exam, ord., η. 21). *b)* Si jus habeas *ad rem,* v. gr. ad beneficium acquirendum, semper potes redimere vexationem a valentibus obesse, sed non prodesse ; ut nempe abstineant tibi nocere, sive minis aut calumniis contra justitiam, sive etiam donis ac precibus contra caritatem. Non potes autem, regulariter loquendo, redimere vexationem etsi injustam quae provenit a valentibus *simul obesse el prodesse,* v. gr. ab electore, qui suffragium negare vel dare potest. Ratio est, quia pecunia de facto semper inflecteret erga te animum electoris. Excipe, si elector fraudibus et vi moliretur alios electores subornare, ut libi suum quoque suffragium negent ; tunc enim, ut satis probabile est, pecuniam dare posses cum expressa protestatione, quod nihil ab ipso petitur, nisi ut a vexatione desistat. Item, poles pecunia impedire electionem indigni : Ecclesia enim habet jus ne sibi detur minister ineptus ; non poles autem emere suffragia, nec impedire ne alius concurrat, qui potest jure concurrere (III, 98-10i ; II. Ap. IV, 49).

5° Dispositio S. Pontificis. Potest enim Pontifex simoniam juris ecclesiastici *directe* tollere, mitigando aut etiam abrogando legem.

Simoniam autem juris divini potest tollere *indirecte,* assignando titulum extrinsecum : v. gr. titulum sustentationis onerum Summi Pontificatus, ut in dispensationibus ab impedimentis matrimonii ; vel titulum compensationis, ut in votis, quae commutantur in eleemosynas ; vel titulum poenae, ut fit in dispensationibus tum ab irregularitatibus, tum ah impedimentis matrimonii ob crimen contractis (111, 95, 96 ; II. Ap., IV, 46).

6° Consuetudo non reprobata ; nam et haec legem Ecclesiae abrogat vel mitigat. Vim consuetudinis in casu admittit can. 730.

Sic, v. gr., in quibusdam ecclesiis cathedralibus, usus invaluit contra jus commune, ut aliquid accipiatur in distributione sacri chrismatis, ad compensandas expensas factas pro materia comparanda. Item, pro confectis actis ordinationum, aliquid notariis ex usu conceditur (III, 110, fin.; *A.* A. A., 13, p. 180).

3. *De casibus simoniae frequentioribus.*

589. - 1. *Hic frequenliores enumerantur casus simoniae contra* Jus divinum :

1° Simonia est dare vel accipere aliquid temporale *tanquam pretium* aut compensationem, *pro sacris muneribus quibusvis,* v. gr pro sacramentis aut sacramentalibus, pro sacris reliquiis, pro concione aut catechismo, pro applicanda indulgentia, pro dispensatione voti, juramenti, impedimenti matrimonii ; item pro collatione, electione, praesentatione, confirmatione ad beneficium ecclesiasticum, pro collatione ordinum, sepultura ecclesiastica, dispensatione. Sic enim res temporalis cum spirituali commutatur (III, 55, 93-96). Pro docenda Theologia, aut Scriptura sacra, licet recipere pecuniam ; quia doctrina ordinatur primario ad bonum temporale discipulorum (III, 94),

2° Simonia est dare vel accipere temporale principaliter, etsi non unice, ad *obtinendum* vel *procurandum* spirituale. Motivum enim quod adjicitur, quantumvis honestum sit, prioris motivi, propter quod principaliter datur temporale, malitiam et impietatem non destruit (III, 51). Licet *per se loquendo,* dare aliquid temporale, primario ad captandam benevolentiam, secundario ad obtinendum spirituale ex benevolentia. *In praxi* autem, quoties datur temporale solo intuitu rei spiritualis, facile praesumenda est intentio saltem virtualiter simoniaca. Excipe, nisi constet de opposito, vel aliud colligatur ex circumstantiis, v. gr. ex parvitate muneris, vel ex pietate aut opulentia dantis (III, 51, 62 ; II. Ap., IV, 44). Item, dare aliquid mediatori, non tanquam pretium ut intercedat, sed ob laborem aut damnum subeundum, non est ex se illicitum ; *est tamen periculosum* (III, 64, 65).

3° Simonia est, *carius* vendere rem temporalem *antecedcnter* annexam spirituali : v. gr. calicem consecratum, rosarium benedictum, fundum cui jus inhaeret patronatus, etc. Dicitur *carius ;* quia haec licite emi aut vendi possunt ratione valoris intrinseci, nisi id ab Ecclesia prohibeatur (111,71 ; II. Ap., IV, 17 ; *Ami du Cl.,* 1910, ρ. 207). Can. 1539, § 1 proclamat : in venditione aut permutatione rerum sacrarum nullam rationem habendam esse consecrationis vel benedictionis in pretii aestimatione.

4° Simonia est, vendere rem *concomitante?* et *intrinsece* annexam spirituali : v. gr. laborem intrinsece necessarium ad missam celebrandam 1.

5° Simonia est, juxta communiorem et probabiliorem sententiam, vendere rem *consequenter* annexam spirituali, v. gr. jus percipiendi reditus ecclesiasticos. Ratio est, quia haec res non potest acquiri, nisi ratione oflicii spiritualis; ergo nec vendi potest, nisi vendatur spirituale ei necessario praesuppositum (III, 70). Hinc, *nefas est in ingressu in Religionem* emere vel vendere jus vivendi de bonis monasterii sat opulenti ; hoc enim jus necessario conjungitur cum professione religiesa, quae est spiritualis (I. El. qq. Ref., 58). Licet tamen, occasione ingressus in Religionem, quid dare vel accipere ob alios titulos, v. gr., doni gratuiti, eleemosynae ; item pro sustentatione religiosi, si monasterium sit ineps, vel si recipiendus sit infirmus, senex, hebes ingenio (III, 91,92). Statuit can. 570, § 1 : ‹ Nisi pro alimentis et habitu religioso in Constitutionibus vel expressa conventione aliquid in postulatu vel noxitiatu ineundo solvendum caveatur, nihil pro impensis postulatus vel novitiatus exigi potest. ▮ Monasteriis autem monialium concessum est, ut accipiant dotem, ratione periculorum, quibus sunt generatim obnoxia, ut ex can. 547 fusius dicetur n. 2146 ; imo pro omnibus sororum Congregationibus, quoad dotem, standum est Constitutionibus (c. 547. § 3). **M**

6° Simonia est. dare aliquid ut alter *omittat rem spiritualem,* «si omissio est de re directa a potestate spirituali, et adest obligatio eam ponendi, uti esset omissio absolvendi, dispensandi, eligendi, etc. » (ita ex c. *Nemo presbyterorum, de simonia)* ; non vero, «si omissio esset alicujus actus spiritualis pendentis a libertate, ut isset omissio orandi, celebrandi, largiendi eleemosynam, dummodo omittens non teneatur ex justitia ad id praestandum » (IL Ap., IV, 48).

590 11. *Contra* Jvs ECCLESI tSTicuM *simonia committitur sequentibus modis :*

1° *II· ncficia ecclesiastica* commutando, in alterius favorem resignando, circa ea transigendo, pensionem reservando, vel quocumque modo paciscendo,

» lia S. Doctor (H Ap . IV. 45) .V<rfdtn(ll. 198) in aliam sententiam abiit asserendo, laborem (unctioni sacrae inhaerentem considerari posse ut pretio aestimabilem, el ideo, citra culpam simonliic fleri po-·· objectum contractus. Haec tamen (ut ipse (aletur) dicuntur e‹ ntm › ñhao· rommunsn M n vero constat de simonia, si quis exigit pro function -icra (quae retribui debet) compensationem justo majorem *(Lehmhuhl,* I, 534).

etiam ad imponendum onus spirituale, absque legitima licentia (III, G0, 69-90, ubi multa). Vendendo etiam vel emendo officia temporalia ad res sacras canonice instituta ut officia procuratoris, oeconomi, sacristae, thesaurarii, etc. \H. Ap., IV. 42)

2° Vendendo partem *coemeterii sacri* (el hoc est simonia juris divini, si vendatur uti locus sacer). Potest tamen emi jus sepulcri, ratione oneris alios ibi non sepeliendi (III, 71).

3° Vendendo *oleum benedictum,* vel *sacrum chrisma,* etiam secundum suam speciem physicam (cfr. tamen n. 588, 6°). Cum venduntur vel venales exponuntur coronae benedictae, numismata, et alia hujusmodi benedicta cum applicatione indulgentiarum, certo certius ipsae indulgentiae, ex decreto Sacrae Congr. Indulg. 12 jul. 1847 et can 921, § 2. amittuntur ; attamen potest venditor in se curam assumere ut res benedicatur, et postea accipere pretium (S. C. Ind., I89G). Si tantum considerentur canones 730 et 1539, § 1 *non* videtur ista venditio constituere actum *simoniae,* licet S. Congr. Ind. (Decr. auth. n. 344, 2°) eam *culpa* vacare negaverit.

4° Petendo aut exigendo aliquid, sive directe sive indirecte, *pro administratione sacramentorum :* id enim per can. 736 ministro quavis de causa prohibetur. Excipiuntur quaedam taxae occasione dispensationis ab impedimentis matrimonii (vide n. 2043), vel occasione funerum ; imo etiam *occasione* minislrationis sacramentorum vel sacramentalium, dummodo praefinitae fuerint ab adunatis Episcopis Provinciae et a S. Sede approbatae (can. 1507).

5° Dando vel accipiendo aliquid,etsi exiguum, *occasione examinis pro parocho per concursum* eligendo, sive ante, sive post examen ; id enim prorsus vetitum est a Tridentino (Sess. 24, c. 18. de Ref.),sub poenis post sententiam incurrendis, ad amovendum omne humanae affectionis periculum in examinatoribus. Imo, si quis daret pro examine ipso, ut illud nempe prospere procedat, committeret simoniam juris divini, ut palam est.

6° Accipiendo aliquid pro erectione, institutione, communicatione vel aggregatione confraternitatum. contra Bullam *Quaecumque* ('lenientis VIII, in qua decernuntur tum invaliditas actus, tum privatio officiorum el inhabilitas ad illa et alia in posterum obtinenda, et contra can. 723, 5°, ubi invaliditas tantum actus aggregationis *ipso facto* decernitur (expensae necessariae possunt compensari). Poena privationis el inhabilitatis *non* est latae sententiae.

4. *De poenis in simoniacos latis, necnon de obligatione restituendi acceptum.*

591. — I. Ad normam juris recentis, *sola simonia* quae, *non tantum mentalis,* aliquo modo *ad ejlectum* deducia esi, in materia indulgentiarum, officiorum vel beneficiorum aut dignitatum commissa, *poenas ipso lacto incurrendas* secum trahit. Vide dicenda n. 1314, 1329, 1340 ubi hae poenae in specie enumerantur et explanantur. *Aliae poenae ipso quoque facto incurruntur* propter simoniam in administratione vel susceptione *sacramentorum,* de quibus n. 1357 (cfr. etiam can. 2371).

Ex simonia autem notoria jam non oritur infamia juris (can. 2293, § 2) ; nec amplius plectuntur ipso facto excommunicatione, qui in ingressu in Religionem emunt (vel vendunt) jus vivendi de bonis monasterii, vel qui colligunt stipendia majoris pretii pro missis, ex eis lucrurn captantes (cfr. can. 570, 827, 2324).

592. — Ad *restitutionem accepti* quod attinet, sequentia ex can. 729 liceat statuere :

1° Ante quamlibet judicis sententiam res simoniace data et accepta, si restitutionis sit capax nec obstet reverentia rei spirituali debita, *restitui debet,* et beneficium, officium, dignitas dimitti [1]. Praeterea simoniace provisus *non jacit fructus suos.* Quodsi eos *bona fide* perceperit, prudentiae judicis vel Ordinarii permittitur fructus perceptos ex toto vel ex parte eidem condonare.

Ratio horum est, quia (ut praemittit can. 729) firmis poenis in simoniacos jure statutis, contractus ipse simoniacus, et, si simonia committatur circa beneficia, officia, dignitates, subsequens provisio *omni vi caret,* licet simonia a tertia persona commissa fuerit, etiam inscio proviso, dummodo hoc *non fiat in fraudem eiusdem provisi* aut eo contradicente. Hinc, etiamsi provisioni accedat S. Pontificis, simoniae nescii, confirmatio, et in Bulla dicatur omnes defectus esse suppletos, non tamen valebit confirmatio : quia illud intelligitur de aliis defectibus, non vero de simonia (**III, ill,** 112, 120). Potest etiam conferri can. 46, qui agit de rescriptis *Motu proprio* concessis.

2° Clerico qui beneficium possidet, non favet *possessio triennalis,* etiam cum bona fide, si adsit simonia. Can. 1446. *Praesentatio* autem labe simoniaca infecta, est *ipso jure irrita,* et etiam institutionem forte subsecutam irritam reddit. Can. 1465, § 2.

a) Beneficium *ipso jacto* est dimittendum cum fructibus injuste perceptis, iis solis retentis, quae correspondent labori. *Restitutio fiat Ecclesiae ;* sed probabile est, fructus posse etiam restitui pauperibus, vel successori in beneficio. Potest etiam *compositio* obtineri a Papa, si subsit causa (**III,** 113, 114).

b} Si, accepto pretio temporali, res spiritualis *non fuerit tradita vel praestita,* pretium restitui debet illi qui dedit, cum dederit ex titulo falso. Si utrinque autem *secuta sit traditio,* in hoc casu, juxta alios, pretium adhuc reddendum est danti, ob nullitatem contractus ; juxta alios, ecclesiae, ubi est beneficium, in poenam utriusque commutantis ; juxta alios demum, potest etiam dari pauperibus. *Hae tres sententiae* sunt probabiles, sed secunda et tertia probabiliores (II. Ap., IV, 53 ; Conf, dir., IV, 28) : quilibet ex istis modis restituendi sufficiens aestimabitur.

[1] Attamen simoniaca electio *Romani Pont»ficis* jam non erit irrita, ut praetextus amputetur impugnandi hujusmodi electionis valorem (vide Const. Pli X *Vacante Sede,* 25 Fice. 1904, c. 6. n. 79).

TRACTATUS II

De secundo Decalogi praecepto

Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.
(Exod., 20, 7).

593. — Sicut per primum praeceptum imprimis *fidelitas* erga Deum praescribitur, scilicet propria ad Ipsum submissio ; ita per secundum praescribitur imprimis *reverentia,* seu illa altera pars cultus qua jubemur nihil injuriosum in Deum committere,et nomen, id est excellentem potestatem Dei honorare *(S Thomas,* Op. de praec. Decal., c. 13).

Jamvero, divinum nomen honoratur : 1° per confessionem et *laudem ;* cujus contrarium est *vana assumptio* et multo magis *blasphemia ;* 2° per *jurâmestum* (jurando enim profitemur Deum esse primam veritatem), item per *adjurationem* (hac enim divini nominis potentiam profitemur) : quorum oppositum est juramentum *falsum, injustum* et *indiscretum,* sicut et *indiscreta adjuratio ;* 3° per *votum* (vovendo enim profitemur Deum esse omni servitio dignissimum) ; huic opponitur *votum indiscretum* et voti *violatio.*

Hinc de *tribus* agendum est, nimirum : 1° de *laude* Dei, deque irreverentia erga ejus sanctum nomen ; 2° de *juramento* et adjuratione ; 3° de *voto.*

CAPUT 1

De laude Dei deque irreverentia in SS. Eius Nomen,

t

S. *Thomas,* 2. 2, q. 13, ct 97-100 ; .S. Alphonsus, III, 121 seqq. ; cd. G., I, p. 439 ; *Suarez,* deVirt. Relig., tr. III, 1. I, 111 ; *Lehmkuhl,* I, n. 506 : *Vcrmeerech,* Quacst. dc Viri. Relig., n. 159 ; *Janvier,* Expos, de la Mor. calli., 1912, Confér. G», p. 177 : *D'IÎulst,* Confêr. «le N.-I)., 1893, 4" confér. ; *Ibach,* I, n. 136 seqq. ; *Schilling* II, n. 300, 334; *Jierthier,* Xbrégé dc thiol. (4' cd.), p. 512 sqq.

De Deo, ut recte animadvertit Doctor Angelicus, duplici modo loqui possumus. Uno modo, *quantum ad ejus essentiam :* et sic, rum sit incomprehensibilis et ineffabilis, « major est omni laude » ; et sub hoc respectu debetur ipsi reverentia et latriae honor. Altero modo, *secundum effectus* ipsius qui in nostram utilitatem ordinantur ; et sub hoc. respectu debetur ei laudatio ; unde dicitur *(Isai.,* G3, 7) : « *Miserationem Domini recordabor, laudem Domini super omnibus, quae reddidit nobis Dominus* » (2. 2, q. 91, a. 1 ad 1).

594. — Principium. Ad honorandum Deum non sufficit laus cordis, sed requiritur etiam laus oris. Laus *cordis* est honor Deo sensibus internis seu ratione ct voluntate praestitus. Atqui haec

laus non sufficit, propter ipsum laudantem, cujus in Deum affectus e\ ipsa laude excitari debet, secundum illud *(Ps.* 49, 23): *Sacrificium laudis honorificabit me; illic iter quo ostendam illi salutare Dei.*— Prodest etiam lausor/s ad hoc. quod aliorum allectus in Deum provocetur. Jamvero laus oris imponitur omnibusnegative, quibusdam etiam positive. Dicitur *negative,* in quantum omnes abstinere debent ab iis quae Deo irreverentiam infligunt. Officium autem *positive* laudandi Deum imponitur religiosis et clericis,ut videbitur n. 2203 seqq.

Cum irreverentia in SS. Dei Nomen committatur : 1° per *vanam illius usurpationem ;* 2° per *blasphemiam,* ideo de hisce nunc in duplici articulo agemus.

Articulus I.

De vana divini nominis usurpatione.

595. — Definitio. Vana usurpatio divini nominis est : *omnis, vel Dei, vel D.N. J. Christi, nominis appellatio, facta absque justa causa, vel absque debita reverentia.*

Hoc autem fieri solet ex triplici causa : ex *impatientia,* ex *admiratione,* ex *superfluo modo* seu *consuetudine loquendi.* Quod si cum debita reverentia et per modum invocationis Dei nomen usurpetur, est actus bonus et meritorius.

Principium. Vana usurpatio nominis Dei est peccatum contra religionem. In ea enim sanctum et terribile nomen Dei instar rei profanae habetur, (ude *(Exod.,* 20, 7) praecipitur: *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.* Hujusmodi tamen appellatio, per se, *culpam venialem* non excedit. Etenim in ea non apparet gravis offensio divinae majestatis. Saepe autem *culpa vacat,*propter inadvertentiam.

Vana usurpatio nominum *Sanctorum,* aut verborum Scripturae Sacrae, est peccatum ejusdem speciei contra religionem, eo quod irreverentia Sanctis irrogata in Deum redundat. In ira autem usurpare *daemonem* sine imprecatione, non est per se peccatum contra religionem, quia ipsi nulla reverentia debetur. Assidua tamen ejus nominatio non decet Christianum, et ratione scandali potest esse gravis, si nempe clerici, religiosi hoc faciunt (III. 131, 11°).

Articulus II.

De blasphemia.

5%. - Definitio. Blasphemia est:locutio *contumeliosa in Deum.*

Dicitur tn *locutio.* quia ordinari·* iit verbis, licet etiam sola cogitatione heri possit, vel scriptis, vel etiam fartis. v. gr. spuendo in coelum. Dicitur etiam

locutio, quia ad blasphemiam non requiritur sicut ad infidelitatem assensus mentis; sed sufficit, ut dicatur de Deo aliquid per modum convicii ; 2° *contumeliosa,* quia scilicet aliquid de excellentia divinae majestatis detrahitur : sive id fiat attribuendo ei falsa, sive negando vera ; sive tribuendo creaturis quae Deo debentur ; sive etiam dicendo vera, sed quae ad ejus inhonorationem tendunt, ut fit per modum ei indignantis, contemnentis, etc. ; 3° *in Deum ;* quia convicium in *Sanctos, res sacras,* etc., in quantum specialem relationem habent ad Deum, ultimatim in ipsum Deum refertur (III, 121 ; 11. Ap.. V. 1).

Divisio. 1° *Ratione objecti,* alia est *immediata,* quae Deum in se inhonorat ; alia *mediata,* quae Deum inhonorat in Sanctis, vel in alus nobilioribus creaturis, quae peculiarem ad eum relationem connotant.

Blasphemia immediata a mediata probabiliter non differt specie ; etenim « qui blasphemant Sanctos, verius (communiter loquendo) eos injuria allicere intendunt, non ob praecisam propriamque ipsorum excellentiam, sed *quatenus ad Deum mediate referuntur :* ideo... non contra duliam sed *contra latriam* peccant ; et propterea non tenentur explicare (in confessione) an Deum vel Sanctos blasphemaverint » (III, 132). Cfr. *Viva,* Decal., q. 6, a. 2, n. 6.

2° *Ratione intentionis,* alia esi directe,quae nempe Deum directe rt formaliter aggreditur, ex intentione ipsum inhonorandi (haec dicitur etiam *diabolica)* : alia est *indirecta,* quae advertenter quidem, v. gr. in motu irae, profertur, sed absque directa intentione inhonorandi Deum.

Blasphemia *directa* procedit persaepe *ex odio Dei :* quae circumstantia, ut patet, est in confessione exprimenda (III, 126 ; *Find. Alph.,* VI, c. 1, § 1, n. 1). Blasphemia *indirecta,* licet specifice sit idem peccatum contra latriam ac blasphemia directa, gradu tamen inferior est.

3° *Ratione verborum,* blasphemia est vel *haereticalis,* vel *imprecatum* vel *dehoneslativa* [1] Quae distinctio est specifica, quia praeter religionem, primus modus blasphemandi laedit etiam fidem, et secundus caritatem.

Blasphemia haeretica lis est illa, quae continet haeresim seu falsitalem contra fidem. Blasphemia hujusmodi est dicere, v. gr. : *Deus non exsistit ; Deus non vult aut non potest nos juvare, non gerit curam hominum, est tyrannus, non bene disponit res humanas ; B. Virgo est mulier sicut ceterae* (si nempe subaudiatur eam non esse virginem, aut Dei matrem) ; item attribuere creaturae quod soli Deo competit, v. gr. appellare diabolum «sanctum, omnipotentem » (III, 122). Quod si proferens haec ore, vel scripto, *credit* etiam corde pertinaciter, habetur malitia haeresis *cxternatac,* ob quam excommunicatio specialiter reservata incurritur, juxta ea quae dicemus n. 1316.

Blasphemia imprecativa est, qua quis Deo malum exoptat, v. gr. si quis dicat: *Pereat Deus! Utinam Deus non esset / Maledictus Deus !* etc. Si talis

[1] Si reservatur peccatum blaspherniae, haec reservatio non incurritur, nisi adsit locutio (externa) contumeliosa.

imprecatio procedit ex odio Dei, tunc proprie dicitur blasphemia imprecativa ; secus, reducitur ad blasphemiarn dehonestativain (Inst, cal., P. I, c. 2, n. 1).

Blasphemia dehonestativa, seu *simplex,* est, qua quis per modum contumeliae et irrisionis aliquid de Deo pronuntiat. Talis fuit id quod referunt de Juliano Apostata : *Vicisti Galilaee,* et istud irrisorum Christi: .Ice, *Rex Judaeorum.* Item,si *mors, caput, sanguis, viscera Christi* ex ira, vel joco, contumeliose nominantur. Item, velle aliquid agere, invito Deo, spuere in coelum, conculcare sacras imagines, coronas, etc (III, 124. 125).

Ulterius procedendo, investigandum est an et quantum peccatum sit blasphemia, deinde quandonam committatur.

597. — Principia I. Blasphemia est peccatum mortale, ex toto genere suo, et quidem gravissimum. Probatur : 1° ex verbo Dei *(Levit.,* 24, 16) : *Qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur;* 2° ex ratione : blasphemus enim, aperto quasi marte, Deum ipsum aggreditur. Unde *S. Hieronymus* (in *Isai.,* l. VIII, 18) : « Nihil horribilius, inquit, blasphemia, quae ponit in excelsum os suum. » Et *S. Chrysostomus* (Horn, ad pop. Antioch., η. 12) fideles hortabatur, ut blasphemos etiam verberibus cohiberent, ne civitas periret.

Diximus *ex loto genere suo ;* et sic non admittunt materiae parvitatem illae blasphemiae in Sanctos, quae in Deum redundant. Si autem Sancti, *qua homines,* contumelia alliciuntur, v. gr. si quis ex joco Sanctos *Crispinum* el *Crispinianum* appellat *sutores, Joannem* et *Paulum eunuchos,* etc., hoc utique esset veniale (contra *duliam)* ; « grave vero erit si contemplim, vel ex odio aut indignatione contra Sanctos haec dicas » (111, 125). Potest etiam blasphemia vexialis fieri ex imperfectione actus. Sic, v. gr., qui dicit : « *Deus est mei irmcnior quare Deus me creavit?* » vcnialiler tantum peccat, si ita ex doloris impetu loquatur. Imo, non blasphemat formaliter, si talia proferens tantum dicere intendit : miser sum, quasi Deus mei oblitus esset.

11. Ad blasphemiam sufficit virtualis ct implicita intentio Deum inhonorandi. Talis habetur in illo, qui ex joco « aut ira in creaturas » profert advertenter, sive in actu, sive in causa,locutiones vere hiasphematorias (III, 124). Sic enim gravis irreverentia in Deum committitur. Excipe, nisi jocus tollat omnino rationem seu significationem contumeliae in Deum, v. gr. jurando, irrisionis causa,per falsos deos.

598. — Regulae sequentes *dari possunt ad discernendum quibusnam, inter varias locutiones, verae blasphemiae ratio insit :*

I. Si qua locutio, vel ex propria significatione, vel ex communi aestimatione, vel ex modo proferendi, *habet* sensumTcontumelio» sum *in Deum,* semper erit blasphemia.

Hinc blasphemat, qui dicit : *perdat te Dei sanguis, vulnera, mors Dei, caput, passio, sacramenta, chrisma,* et similia sacra. Ceterum communiter in his apprehendunt homines magnam Dei earumque rerum vilipensionem contineri (III, 126). An autem sit blasphemia haec nimis usurpata locutio gallica : *Sacré nom de* /9ô-u,haud parum disputatum est [*] Etenim juxta quosdam, in hujusmodi acceptione, vox *sacré,* secundum communem apprehensionem, idem sonat ac exsecrabile, despiciendum, contemptu dignum[2] . Quare, si haec vox in *eadem acceptione* usurpatur, ad exprimendum contemptum in res vel personas sacras qua tales, etiam blasphemia erit[3]. Sunt tamen, ut *Gousset, Scavini, Valentini, Frassinetti* (traduct. *Fourcz), Gridel, Tanquerey* et alii (apud *Manise),* qui vocem *s/cré* conjunctam cum SS. Dei Nomine a blasphemia excusant, hac ducti ratione, quod ista vox non idem significet ac maledictum, quippe quod derivata ab antiquis juramentis, in quibus significat *Sanctum Dei nomen.* Putamus igitur, cum locutio de se et ex acceptione erronea sit ambigua, locum dari principio a 0'. . \/*phonso* enuntiato, ubi de maledictione mortuorum (Theol. mor.. 111, tr. Il : ed. G., 1, p. 456), et cum *Ducceroni* dicendum esse : « In praxi, non sunt facile de peccato mortali arguendi ii omnes, qui hujusmodi verba proferunt, nisi fiat cum ira in Deum » (Inst, mor., 1, n. 456). Eodem modo ratiocinandum est de formula flandrien : *G.* Γ. *D., Deus damnet* me,quae de se nonnisi dira imprecatio esse videtur, ut habetur infra (III). Item, ex defectu significationis formida germanica : *Tausend Sakrament, Tausend Herr Gott,* blasphemiam non constituit *(Noldin,* II, n. 206, *b).*

II. Si locutio *non habet sensum* completum, non est blasphemia, nisi indignatio directa sit contra Deum (III, 124).

I nde *gravi* culpa vacant hae locutiones : *Nom de Dieu! Sacré nom!* sine addito, etc. Non vacant tamen culpa levi, tum propter impatientiam, tum propter vanam divini Nominis usurpationem ; imo, propter periculum incidendi in blasphemiam culpa posset fieri gravis (III, 128). Similiter, est solummodo vana usurpatio Nominis divini, nude proferre verba sacra, v. gr. *mortem Dei, vulnera, sacramentum,* etc., si iracundia tantum in hominem vel jumentum tendat ; quod quidem ex adjunctis colligendum est. Nec est blasphemia, verba dimidiata aut corrupta proferre, ut, v. gr., *jourdedié, mordié, ventredié, morbleu ; nego Di... Santo Di... (Diana) ;* aut dicere contra homines : *Sangue di Dio, Corpo di Dio,* nisi indignatio sit directa contra Deum (III, 124, 128).

III. Maledicere creaturis non est blasphemia, nisi *in quantum habent specialem relationem ad Deum.*

Itaque : *a) blasphemia est* maledicere Sanctis, sacramentis, diebus vel rebus sacris, fidei catholicae, Ecclesiae Dei, aut etiam sacerdotibus, quatenus sunt ministri Dei ; *b)* maledicere autem creaturis, *in quantum sunt creaturae,* non est blasphemia, nisi addatur vocabulum *Dei,* v. gr. *maledicta pluvia Dei ;* aut nisi divina potentia modo peculiari in eis reluceat, prout sunt anima, coelum, totus mundus, etc. ; quo in casu Deus in ipsis indirecte contemneretur ; c) maledicere homini, *vivo* vel *defuncto,* quin proferatur verbum *anima,* non est

[1] Cfr. *Manise,* Étude de quelques locutions françaises censées blasphématoires. — [*] Cfr. Lexica Acadcm., Beschcrclle, etc. Vox latina *sacer* eamdem etiam significationem subinde habet. Vide : Totius latinitatis Lexicon, auctore Aeptdio *Forcellini,* v. *Sacer,* ubi plura exempla afferuntur. — [*] Ita *Jauoey,* de Rcllg. n. 456. Alii auctores, ut *Berthier* (o. c. n. 2325), asserunt, tunc tanturn vocem : *sacré esse* blasphemiam, cum unitur SS. Dei Nomini ; qnonlam aliter (dicunt) non habet hunc sensum.

blasphemia, nisi dicentis intentio maledictionem in animas referat ; quapropter dicere : *damnet me, damnet te Deus* non est per se blasphemia, sed *dira imprecatio1;* d) maledicere *daemoni,* ut auctori malorum, non est blasphemia; « in ira *imprecari sibi* vel *aliis* daemonem, fulgura, etc. est pariter dira imprecatio ; quae plerumque, ob defectum seriae voluntatis, non est nisi culpa v. nialis. *Gravis* tamen est *irreverentia.* si subditi Superioribus, lilii parentibus 'licet materialiter tantum' sic maledicant, praesertim in faciem (III, 129, 131.)

IV. Ix durio utrum aliqua locutio sit blasphematoria,won *esi per se ul talis habenda ;* sed attendendum est ad proferentis conscientiam. Jamvero :

a) Locutiones juratoriae (etsi vanae) generat ini inter blasphemias non recensentur ; v. gr. *per Deum, per Christum, per Sanctos, per sacramenta,* etc. *b)* ,\'··· *blasphemia* est jurare per membra honesta Christi. Secus, si juretur irrisoric, vel per membra ejus inhonesta. ‹·) Similiter, *non est blasphemia* dicere: /icgo *Deum, si te non percussero;* neque dicere : *hoc esi verum sicut Deus:* quia tunc solum indicatur similitudo quaedam, mixta cum aliqua hyperbole2. '

599. — *Pro proxi :* 1° *Sedulo interrogandi sunt poenilentes : a)* Cujusmodi verba protulerint, saltem in genere ; et insuper constare debet confessario, an blasphemia processerit ex infidelitate,desperatione aut ira in Deum vel Sanctos. *b)* Quoties, el qua occasione blasphemaverint, an in ludo, in caupona, etc., ' t a quanto tempore versentur in hoc vitio, *e)* An blasphemaverint coram filiis, famulis aut aliis; tunc enim adest scandalum (Praxis, n. 27-31).

2° Aon *facile adhibenda est fides blasphematoribus consuetudinariis,* qui, dum consuetudinem non retractaverint, inadverlenter se in blasphemias erumpere dicunt ; quia hi mali habituali licet habeant cognitionem minus vivacem aliis, qui usum blasphemandi non contraxerunt, semper tamen eam habent actualem cognitionem, sufficientem ad hoc ul actus sit deliberatus (V, 4 ; Praxis, 1. c.). Gfr. n. 319, 3°. Secus dicendum de iis, qui consuetudinem jam retractaverunt, et oh naturalem impetum, v. gr. irae relabuntur (Inst, cat., P. I, c. 2, n. 7-14).

3° *Remedia praescribat confessorius,* tum ostendendo blasphemiae enormitatem, horrendosque ejus effectus, tum suadendo poenitenti, ut pro singulis blasphemiae actibus, forsan futuris, poenitentiam sibi imponat. Suadendae sunt demum preces jaculatoriae, aut quaedam aliae voces innocuae, quarum usu blasphemiae excludantur.

i° *Caveat condonator,* ne de peccato certo damnet, quod in se dubium est. Curet ne relinquantur in suo errore, qui versantur in statu conscientiae erroneae. Melius est permittere innumera peccata venialia, quam unum mortale 3.

1 Cfr. Instr. Episc. Belgii, 1906 ; *Brahm,* Dissert, de formula, G. V. *D., Deus damnet me;* Icrtn|/«. Diss. de impr. *Deus dnmnel me; Lehmkuhl,* I. 313. — * III, 124 ; vide, pro diversis locis, SameUi. Op. contro la bestemmla. 1. 1, aggiunla ; *Salmant..* tr. 21, c. 3, n. 121 i Sporer, de i' Pracc c. 10, sect. 1, n. 19 ; *Gobât, Voit, Elbd,* etc. — ' III, 130, V. Ωη. ; Ep. de lu lled, mort. (a. 1746) ; cfr. Sarnetli, op. cit., I. 2 et 3.

CAPUT II

De juramento et adjuratione.

S. *Thomas,* 2, q. §§ : S. *Alphonsus,* III. 133 ; ed. G., I. p. '»60 ; H. Ap.. V, I : ; *Billuarl,* de Relig., l»i". V ; Suure;. de Rcllg., Diss. V . .Acrlnj/s-Damcn, I. 46? ; G6p/erl. der Eid ; s-hnidlcr, II. p. 158 ; Géiücol-Snlsmons, I. n. 298 ; *Koch,* Moraljheol., 1 109 . *Waffdacrl,* Etude sur le '•vrincill (1834) ; *Vcnncersch.* II, η. 190 SQq. ; *Schilling,* II. n. 3'1 sqq.

Ar t icu l u s I.

De juramento.

600. — De f in it io . Juramentum venit a /ure, quia attestatio sub juramento fundat jus, et definitur : *invocatio nominis divini in testem veritatis.* Can. 1316, § 1.

Dicitur : *Invocatio,* i. e. in auxilium vocatio, ut distinguatur a voto, quod est promissio ; *nominis divini :* invocatur Deus, prima Veritas, ul testis omni exceptione major, rogaturque, ut infallibili suo testimonio assertum manifestet tanquam ab ipso cognitum et verum, quando et quomodo ipsi placuerit, sive in hac sive in altera vita ; *in testem,* ut sic distinguatur juramentum ab aliis ictibus, per quos Deus invocatur in auxilium ; v. gr. ab adjuratione (n. 618) ; *veritatis,* quo nomine venit etiam promissio, cujus Deus quasi fidejussor adhibetur (III, 133). Cfr. S'. *Thorn.,* ~. 2, q. 89, a. 1.

Div is io . Multipliciter distinguitur juramentum, quin tamen in his species mutetur, quia in omnibus *Deus* adducitur ut *testis veritatis.*

1° *Ratione modi,* aliud est impl ic it i m, cum per creaturas, in quibus *speciali* ratione attributa Dei elucent, Deus invocalur, v. gr. per coelum, per Evangelia. Aliud est ex pl ic it u m, quando Deus directe invocatur.

2° *Ratione formae,* aliud est con t est a t o r u m (seu *invocatorum),* quo Deus simpliciter ul. testis invocatur ; aliud ex s ec r a t o r iu m (seu *imprecatorium),* quo Deus non solum invocatur ut testis, sed etiam ut vindex.

Sic habetur *juramentum exsecratorium,* CUin jurans se vel aliquid sui aut suoruin subjicit Deo puniendum, si falsum dicat, v. gr. : Λ7 *verum non dico, Deus me puniat, nec conjugem nec liberos vivos hodie intuear, el·'.* Huc etiam perlinet invocatio Dei, ut largitoris bonorum, v. gr. ; *Sic me Deus adjuvet et sancta ejus Evangelia.* In hisce quippe formulis intelligitur contraria exsecratio, quasi jurans diceret. : pro veritate asserti et fidelitate m promissis Deus me adjuvet, el auxilio suo me destituat, si mentior, vel infidelis sum (III, 140, 143).

3° *Ratione materiae,* dividitur in a ss e r t o r iu m, quo praeterita vel praesentia affirmantur, aut negantur ; et pr o mis s o r u m, quo aliquid futurum promittitur (III, 141).

4° *Ratione circumstantiarum,* aliud est judiciale, aliud extra-judiciale ; aliud est sollemne, quod fit cum quadam sollemnitate, ut coram notario, testibus, Evangeliis ; aliud simplex, quod caret ejusmodi caeremoniis.

601. — Principium. Juramentum per se licitum est et laudabile. Est enim actus religionis, quo profitemur Deum esse potiorem rerum testem et confirmatorem. Constat insuper propositio tum ex definitione Concilii Constantiensis, Sess. 8a, contra WiclelTum, et ex Bulla *Auctorem fidei,* n. 75 ; tum ex praxi universali Ecclesiae et populorum, nec non ex variis S. Scripturae locis, v. gr. *(Dent.,* 6,13): *Dominum Deum tuum timebis... ac per nomen illius jurabis* (III, 144).

Jusjurandum autem, quod canones exigunt vel admittunt, nequit valide praestari per procuratorem. Can. 1316, § 2.

602. — *Primarius tamen juramenti finis* non respicit cultum Dei, sed fidem faciendam, corrigendumque vitium incredulitatis et infidelitatis inter Homines. Et ideo ait .S'. *Thomas* (2. 2, q. 89, a. 5) : « Juramentum est habendum, non inter ea quae sunt perse appetenda, sed inter ea quae sunt huic vitae necessaria », sicuti medicina, qua non habitualiter, sed raro et caute utendum est. Sic dicere possumus : *Omne quod plus est* (quam simplex aflirmatio vel negatio), *a malo est (Matth.,* 5. 33); id quod tamen perperam interpretati sunt multi *haeretici* (v. g. Pelagiani, Cathari, Valdenses, Hussitae, Anabaptistae, etc.), negantes liceitatem juramenti.

In specie disserendum venit : 1° de *validitate* juramenti; 2° de juramenti *liceitate ;* 3° de juramento *promissorio.*

§ 1. De validitate juramenti.

603. — Principium. Ad validum juramentum requiruntur : intentio jurandi et formula juratoria. Haec duo sunt essentialia ; primas tamen partes tenet intentio, ita ut, licet *interne* tantum Deus ut testis invocetur, adsit juramentum. His admissis, pressius declaramus :

I. Requiritur intentio jurandi, saltem *virtualis ;* quia sine tali intentione juramentum, prout invocatio Dei, non est actus humanus (III, 134). Quare :

1° Si deesl *animus jurandi* (sive *ex inadvertentia,* ut in eo qui nescit aut non advertit verba, quibus utitur, esse juratoria, aut qui ea ut juratoria usurpare non intendit, sed expressius tantum vult affirmare quae dicit ; sive *ex malitia,* ut in eo qui ficte jurat, positive excludendo intentionem invocandi Deum ut testem), nullum est juramentum. 2° Idem dicendum probabilius de juramento promissorio, si deest *animus se obligandi ex juramento,* seu ex religione ; quia contradictorium est velle jurando promiltere, et nolle obligationem religionis contrahere. 3° Si desit tantum *animus implendi* promis-

sionein, valet juramentum, cum intentio adsit vere jurandi ; sed committitur perjurium, ob defectum veritatis, ut n. 605 dicetur. Cfr. 5. *Alph.*, III, 172.

II. Requiritur formula juratoria, qua *expresse* vel *tacite* manifestatur Deum in testimonium invocari. Secus quomodo posset modo sensibili Deus tanquam testis adhiberi coram aliis ? (III, 134). Quae tamen explanatione indigent. Itaque :

1° Expressa est invocatio, quoties Deus vel ejus attributa ad fidem faciendam in medium proferuntur. Hujusmodi sunt sequentes formulae : *Deum attestor, contestor ; testis sit mihi Deus ; juro per Deum, per Christum, per veritatem Dei, per fidem Dei, per ejus misericordiam, justitiam ; perdat me Deus, si,* etc. (III, 140-143).

2° Tacita est Dei invocatio, cum fit per nobiliores creaturas, inquantum in iis perfectiones divinae relucent, v. gr. *Juro per B. Virginem, per Sanctos, per coelum,* etc. ; item, quando adhibentur sola signa, v. gr. levantur manus, tangitur Evangelium, si ex praecedenti determinatione ista signa pro formula juratoria habeantur (111, 135-138). Imo, praesupposita hac determinatione, sufficit *solus manuum contactus,* quo utuntur in aliquibus regionibus officiales Status, sacerdotes, (vel etiam tacto pectore), ut sic rei veritatem coram judice asserant.

604. — Ex his concludere licet : *a) Si divinae personae vel perfectiones aut praedictae creaturae simpliciter memorantur affirmandi causa, et per modum duntaxat narrationis vel similitudinis :* hujusmodi formulae non reputantur juratoriae, nisi aliud constet aut ex circumstantiis arguatur. Sic *jurare non censetur,* qui dicit : « Coram Deo, angelis, beatis loquor ; novit Deus ; Deus novit omnia ; Deus videt conscientiam meam ; hujus mali tam insontem me habe quam angelos Dei ; est tam verum quam exsistit Deus ; vivit Deus coram quo sto, etc. » (III, 134-138).

b) Formulae exsecratoriae, ut, v. gr., «occidar si hoc non est », communiter non censentur verum juramentum, nisi Deus expresse nominetur, v. gr. : *Deus me perdat, si mentior.* Secus, non continent nisi quamdam sponsionem seu poenae obligationem (III, 143 ; 1. El. qq. ref., n. 19).

c) Non sufficit, per se, ad juramentum invocatio propriae conscientiae, fidei, vitae, corporis, rerumve nostrarum, aut creaturae communis : v. gr. « juro ex conscientia, per conscientiam, per fidem meam, probitatem, per honorem sacerdotalem, militarem, per caput meum, per honorem, per domum, per filios, etc. » Secus vero, si juretur *per fidem Christi* aut *fidem catholicam* (III, 134-135). Attamen promissio facta invocando *honorem sacerdotalem* omnino seria est et obligat ; sed non est verum juramentum, per se.

d) Similiter non jurat qui ait : « Juro ita esse ; juro me id esse facturum » ; nisi ex praevia declaratione jurantis, aut postulantis, *manifesta sit intentio* praestandi verum juramentum (III, 136).

e) Juramentum *laicum* (ut vocant) non est juramentum, cum desit invocatio Dei *(Ami du Cl.,* 1908, p. 870).

Pro praxi : I. In foro interno, res dijudicanda est *ex intentione.* Qui habet animum jurandi, vere jurat, quibuscumque verbis aut signis utatur. Imo vere jural, tametsi verbis utatur, quae juramentum non important, si juramentum esse credit. In *dubio* de jurantis intentione, judicari solet secundum communem acceptationem verborum, quibus iisus est (III, 134 ; *Lehmkuhl,* I, 554).

II. In foro externo, standum est *formulae* quam jurans usurpavit. Nam. etsi juramentum fortasse nullum sit coram Deo, propter intentionis defectum

iUamen, in fero externo *jurasse indicatur,* qui usurpavit tale verbum vel tale signum, quod vol per sc, vel propter circumstantias, verum juramentum attestatur. In his tamen pensanda sunt verba ran. 1321, videlicet: Jusjurandum -Iriile <'st interpretandum secundum iusel secundum intentionem jurantis; aut, si hic dolo agat, secundum intentionem illius cui juratur ».

§ 2. De liceitate juramenti.

Ad licitum juramentum tria requiruntur : *veritas, justitia* et *judicium,* ut notat ipse canon 1316, § 1 : « Jusjurandum... praestari nequit, nisi in veritate, in judicio et in justitia. » Itaque de his tribus singulariter agendum est.

Prima conditio : Veritas.

605. Veritas in juramento est: *conjormitas verborum cumcogni-Itone et intentione jurantis.* Duplex requiritur : altera, qua excludatur *mendacium in asserendo vel promittendo ;* altera, qua excludatur *fictio in jurando.* Deliciente prima veritate, juramentum est falsum, seu perjurium stricte dictum ; deficiente .secunda, habetur juramentum fictum.

606. — Principia. I. Perjurium est peccatum mortale ex toto genere suo. Ratio : committitur *gravis* in Deum *irreverentia,* cum adducatur in testem falsitatis, quasi vel ipse veritatem nesciat,vel velit aut possit decipere. Xec datur hic levitas materiae: quia semper aequaliter repugnat Deo testificari falsum (111, 147).

Recte igitur damnata est ab Innocentio XI haec propositio 24® : Vocare Deum iu testem mendacii levis, non est tanta irreverentia, propter quam velit aut possit damnare hominem. »

607. II. Juramentum fictum per se non caret culpa. Constat ex prop. 25a ab Innoc. XI damnata, quae sic sonat : « (aim causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive gravis. » Ratio damnationis est. quia sic jurans *illudit* divino testimonio et profert mendacium,cum dicat se invocare Deum in testem, et tamen non invocat. Cfr. l *tea* (in hanc prop.) contra Tambuninium.

l *ulpa in juramento ficto est stravis vel levis pro diversitate casuum :* l" Vide jurare *in confirmationem falsi,* in materia sive gravi sive levi, I >t peccatum mortale. Sic enim externe dicitur Deum vel non cognoscere veritatem, vel talsitatem velle testari ·. in quo utroque habetur gravis Dei injuria, etsi licte quis agat. Atque hinc est etiam cur graviter peccet, qui ficte jurat >uu animo implendi promissionem l *liilluart,* de Relig., Diss. 5, a. 6, § 2).

2° Ficte jurare *in confirmationem veri,* v. gr. cum animo implendi quod promittitur, est lanium peccatum veniale. Recte vero excipiunt 1)1)., si juramentum fiat in contractibus, vel coram judice : quia tunc, licet non sit perjurium, est tamen *gravis deceptio* contra justitiam », cum aller pis habeat, ut jurans vinculo religionis teneatur. Item est veniale, si quis jurat *sine animo se obligandi,* cum .mimo tamen implendi (i. e. qui merum propositum concipit rem implendi), quia hic revera non jurat, ut n. 603 dictum est. Vide .S'. *Alph.,*

608. — Quaesita. I. *An licet jurare cum* probabilitate *veritatis ?*

Resp. Ad licite jurandum, suflicil in *communi* commercio humano *aliqua* certitudo moralis, sive probabilitas quae, saltem ob defectum rationis oppositae, ad quamdam certitudinem moralem pertingat ; dum *in re judiciali* requiritur, quoad personaliter nota, certitudo *plena,* ad arcendum periculum nocendi. Si quis tamen cognoscit rem cum probabilitate, ex testimonio viri honesti, poterit jurare hoc haberi tantum ut probabile (111, 148).

II. .b? *licet jurare cum* restrictione mentali ?

Restrictio mentalis est : *actus mentis, quo quis cohibendo vel determinando verborum significationem, Suum sermonem ad alium sensum, quam ad naturalem et obvium detorquet.* Alia est *pure mentalis,* quae nullo modo ab aliis per‹ ipi potest, alia est *non pure mentalis,* quae ex adjunctis circumstantiis innobscere potest (II. Λρ., V, 15) Vide etiam n. 1179 et 1183. Itaque :

1° Nunquam licet jurare cum restrictione pure 'Palis restrictio a mendacio excusari nequit ; unde, si juramento firmetur, est verum perjurium. Constat ex propositionibus 26a, 27a, 28a ab Innocentio XI damnatis, et est *sententia communissima.*

2° Non licet cum restrictione non pure mentali jurare *coram judice* legitime interrogante, aut in *contractibus onerosis,* ubi reticentia esset damnosa bono publico, aul contrahenti: et est *peccatum mortale.*

3° Licet cum restrictione non pure mentali *in sermone communi, quoties justa* ac *proportionata omnino* habetur causa occultandi veritatem, v. gr. servandi bona animae vel corporis sive propria sive proximi.

Ob reverentiam juramenti, *graviori causa* opus est ad acquivocationom *juratam,* quam ad communem, et eo graviori, quo aequivocatio minus obvia est. Jurare autem eum restrictione non pure mentali *sine justa causa,* probabilius non est nisi veniale : quia in hujusmodi juramento deficit tantum judicium seu discret io, cujus deficentia non est nisi venialis (I II, 151). Cetera vide m·. 1181., ct cfr. *Junglas,* Der rechlsgeschichtliche Ilintergrund fur Liguori's Lehre vom Gerichtseid (Festschrift zum 75 Geburtst. Frejh. v. Herl ling, 1913); irbi S. Doctoris sententia strenue defenditur.

Secunda condilio : Justitia.

Justifia aliter intelb'genda est in juramento *assertorio,* aliter in *promissorio.* In juramento *assertorio* justitia exigit, iit jurans habeat jus asserendi id quod dicit ; in juramento vero *promissorio,* ut res promissa sit justa et honesta.

609. Principia. I. In juramento assertorio defectus justitiae, quatenus est contra religionem, regulariter est peccatum veniale. Ita *Suarez* (tr. V, l. 1. c. 2, a. 6) cum communi. « Hic defectus enim non evacuat directe finem juramenti, nec facit Deum testem mendacii ; sed ad summum facit testem rei pravae et indecentis, quod per se non est gravis injuria. » Si quis igitur cum juramento se jactet de aliquo peccato, etiam gravi, nonnisi veniali ter peccat *ratione juramenti* seu religionis ; nam juramentum eo solo fine pronuntiatur, ut alios de suo peccato certiores reddat ; in quo non est nisi quaedam animi levitas venialis (III, 146, 4°).

Dictum est : *regulariter ;* nam, excipiendum videtur, inquit idem *Suarez* (l. c.), *nisi juramentum ipsum assumatur ut instrumentum peccandi,* id est nisi malitia pravae enarrationis per juramentum augeatur : ut si quis, v. gr., infamet proximum contra justitiam narrando veritatem occultam, et, ut probabilior fiat infamia, juramentum adjungat ». Sic enim jurans facit Deum iniquitatis quodammodo cooperatorem : quod est *grave peccatum.* Cfr. *S. Alph.,* i. El. qq. ref., n. 20 ; *Vind. Alph.,* P. HI, q. 9.

610. — II. In juramento promissorio, si promissio est de re graviter mala, defectus justitiae est peccatum mortale. Est enim gravis irreverentia, divina auctoritate se ad peccatum mortale quasi obligare, ita ut hic duae malitiae concurrant : una, quod jurans velit malum ; altera, quod ad hoc abutatur auctoritate Dei, odio habentis omne malum (111.146). Maximum igitur culpae reatum involvunt juramenta,praestari solita a recipiendis in *societates occultas:* quia, saltem implicite, ad omnia facinora ipsi se obligant.

Si res promissa est *venialiter mala,* plures tenent ibi levem tantum irreverentiam haberi. — Verum « magis mihi arridet, ait A'. *Alphonsus* (ib., 5°), sententia opposita ; quia non levis, sed *gravis* irreverentia videtur, invocare Deum in fidejussorem peccati, quamvis levis ». — *Venialiter* autem peccat qui jurat aliquid contra *consilia evangelica,* ut, v. gr., se non ingressurum Religionem, non dare eleemosynam. Ratio est, quia hic potius affirmat se esse sic dispositum.

611. — *Ex his conclude :* 1° Peccat *graviter,* qui ab altero juramentum exigit, sciens eum esse pejeraturum. Excipe, nisi justa causa et necessitas exigat ; quia tunc perjurium ex sola pejerantis malitia sequitur » (III, 149).

2° *Hustict malitiam perjurii non intelligentes,* et consuetudinem pejerandi habentes, non statim de gravitate peccati monendi sunt, ne a peccatis materia-

libus ad formalia transeant ; ipsi vero fortiter sunt admonendi, ut ita a mala consuetudine avocentur (III, 150).

3° *Non licet praestare juramentum jidclitatis* a gubernio Romanae Ecclesiae hostili propositum, verbis quibus illimitala obedientia promittitur ; tolerari autem potest juramentum *obedientiae mere passivae,* in iis omnibus quae legibus divinis et ecclesiasticis non adversantur. Si quae ergo leges gubernii juribus Dei vel Ecclesiae adversantur, addatur clausula restrictiva, et (ut vitetur scandalum) declaretur S. Sedem tale juramentum permittere. Cfr. S. Poenit., 10 Dec. 1860 et 14 Dec. 1866 *(A. S. S'.*, I, p. 562; II. p. 676). Imo nec tunc necesse erit addere clausulas, si, sive ex indole jurantis, sive ex publica principis declaratione *notum sit,* juramentum implicite clausulas continere

4° Ad hanc secundam juramenti conditionem referri potest quaestio : *Utrum liceat jurare super Biblia protestantica ?* Certum est hoc non licere, si gubernium tale jusjurandum non absolute requirit. Si illud imponitur, poterit catholicus, *praemissa protestatione,* super Biblia haereticali jurare; vel saltem praemittat clausulam : *quatenus contineat verbum Dei.* Non sunt excusabiles qui, data facultate petendi vel securn afferendi versionem catholicam, Biblia corrupta utuntur *(Lehmkuhl,* I, 552, *nota).*

Tertia conditio : Judicium.

Judicium postulat, ut juramentum emittatur cum discretione, i. e. cum prudentia et reverentia, nec sine gravi seu rationali causa (III, 144). Debet igitur jurans perpendere : 1° an juramentum *requiratur* vel ratione officii sui. vel ad hoc ut suis verbis fides praestetur; 2° an *notabilis spes* affulgeat fore u· fidem faciat ; 3° an rem juramento promissam tempore suo *praestare* valeat.

612. — Principia. 1. Jurare sine causa sufficienti per se est peccatum veniale. Sic jurans, affirmando rem veram, vel promittendo id cujus implendi animum habet, non videtur cum gravi deordinatione nomen Dei invocare.

Diximus *per se ;* quia per accidens potest esse mortale, si adsit scandalum aut periculum perjurii. Quod periculum communiter incurritur ab iis, qui jurare assueti sunt, sine attentione sint ne vera an falsa, quae jurare solent (III, 145).

613. — II. Ad licite jurandum sufficit notabilis utilitas. Patet ex natura juramenti (cfr. dicta n. 602).

Hinc, optimo jure juramentum ab illis exigitur, qui in aliquam communitatem, v. gr. collegium recipiuntur, ut statutis observandis sedulo incumbant ; itemque ab eis, qui alicui publico officio vel ministerio praeficiuntur, ut sunt Episcopi, canonici, bénéficiât), testes, etc. Quamobrem propositio 101“ Quesnelli, qua juramenta in Ecclesia fieri solita spiritui Dei el doctrinae Christi contraria dicuntur, damnata fuit a Clemente XI, in Bulla *Unigenitus.*

l Arofr/in, II, 252. Videri possunt quae dc juramento asseclarum fascism! in Italia statuit Pins PP. XI in sua Encyclica : Aon aMiamo *bisogno (A. A.* S. *XXIII,* p.306 sq.).Ceterum anno 1932 paululum immutatum est hoc idem juramentum.

Sed ut r« te animadvertit *Schindler* (II, p. 1G4), magna prudentia requiritur in officialibus Status judicibus, etc., quando petunt ul assertis juramenti sanctitas accedat. Remaneat juramentum, ad inquirendam veritatem, *medium extraordinarium* quo non utantur saepius. Ab atheistis vel perjuris, qui ut tales noscuntur, raro jurata assertio exquiratur.

§ 3. De juramento promissorio.

Specialiter est tractandum de juramento promissorio. quia differt ab assertorio eo quod non solum aliquid asserit de praesenti, sed aliquid praetere- affirmat *de futuro,* scilicet accuratam rei promissae exsecutionem.

(>11. Principia. I. Juramentum promissorium, dc re licita atque utili, inducit obligationem religionis. Per juramentum enim Deus invocatur, non solum ut testis veritatis in promittendo, sed etiam ut *jidejussor* pro rei promissae fideli exsecutione. Ergo juramentum vere inducit obligationem promissum exsequendi,ob divini nominis reverentiam, seu obligationem religionis. Ila ex can. 1317, § 1. Jamvero dicitur :

1° *Juramentum de re licita atque utili* ; quia, si est de re illicita, aut nullius utilitatis, vel de actu qui directe vergit in damnum aliorum aut in praejudi ium boni publici aut salutis aeternae, nullam exinde actus consequitur firmitatem. Can. 1318, § 2. Juramentum enim, utpote actus religionis, *nequit esse vinculum iniquitatis,* aut rei otiosae quae non cedit in honorem Dei. Imo,peccat graviter, qui illicita jurando promit lit Sed nec juramentum convalescit, etsi talis res illicita et vana, mutatis postea circumstantiis, fiat honesta ; cum non firmetur tractu temporis, quod initio non subsistit (III, 176).

Quod si res promissa esi *minus bona,* et contra consilia evangelica, distinguendum est: vel promissio facta est soli Deo, vel in utilitatem hominis. In *primo* casu nulla est obligatio, quia res promissa Deo non debet esse impediliva majoris boni : sic. v. gr., qui jurasset se nunquam jejunaturum extra dies ab Ecclesia statutos, potest nihilominus jejunare. In *secundo* casu, si promissio fuerit *acceptatu,* et possit absque peccato teneri, juramento standum est1. Ratio est, quia quaevis promissio de re licita et possibili, ac tertio utili, ex fidelitate saltem impleri debet (cfr. n. 1062). Sic. v. gr., sacerdos, qui juravit se dioeeesim non relicturum, nequit, sine dispensatione, intrare in Religionem (HI, 177)3. il

» Dicit can 1.117, 3 ı Jusut >ndum. nec vi ncc dolo praestitum, quo quis privato bono a it favori renuntiat ⅋ - ⅋p c»n< ‹ ⅋. son andum est quoties non v erglt in dispendium salu- ⅋i ietem.1' sacerdotes, qui titulo Missionis ordinantur, sub juramento promittunt se nulli Ordini i· h-'i .-. nomen daturos, sine praevia licentia S (.de Prop. Fide, ita ex Instr. ;7 kpr ⅋1 Hinc :* dint can. - I Invalide ad noviliatuin admittuntur clerici, qui ex in-i.tutn s ⅋. im<jn- ıη<1·· ı··η··η⅋ηv operam ⅋am navare in bonuin suae dioecesis vel ⅋⅋num. pr.> ».> tmupoiv ıi.▮·) inaurandi oblisatio perdurat. Pe rero ⅋ n$u hujus prohibui.⅋nl \idc n. 21.17. ⁄

2° *Inducit· obligationem religionis.* Ubi notandum : *a)* Qui hanc obligationem violat, non implendo quod juravit, non committit quidem perjurium stricte dictum,sed *pereat irreverentia* erga Deum, despiciendo ejus auctoritatem, quae ad roborandam promissionem adducta fuit, *b)* Obligatio, quae ex juramento oritur, cum sit obligatio religionis, omnino *personalis* est, neque ad haeredes transit. Quare isti, vi quidem juramenti et ex religione, non tonentur illam implere, etsi alio titulo forte timeantur, v. gr. ex pacto et justitia. *c)* Juramentum *fictum* non inducit obligationem religionis, cum sit nullum ; bene tamen obligare potest, ut vitetur scandalum, vel damnum alterius (III, 172, 177).

II. Juramentum promissorium obligat sub gravi vel sub levi, pro rei promissae gravitate. Obligatio juramenti ordinarie minor est quam obligatio voti ; votum autem, in materia levi, tantum sub levi obligat. 0'. *Thomas,* 2. 2, q. 89, a. 8.

III. Juramentum promissorium sequitur naturam et conditiones actus cui adjicitur. Ita can. 1318, § 1. Accessorium enim sequitur principale ; ideoque quando non obligat propositum vel promissio, nec obligat juramentum appositum (III, 180)

615. -— *('uni igitur juramentum easdem sibi conditiones et interpretandi modum vindicet, ac promissio cui adjicitur, triplex haec regula statui potest :*

Regula 1a. Obligatio juramenti est *strictae interpretationis,* secundum jus et intentionem jurantis. Jurans autem censetur voluisse se obligare quam minime potuit. Sic enim interpretandae sunt promissiones et contractus. Cfr. can. 1321 supra (n. 604, fin.) jam adductum.

Quapropter si quis actus vel contractus *ab initio non subsistit,* sive quia est natura sua invalidus, v. gr., propter aequivocationem in promittendo (in contrahendo) adhibitam, sive quia est irritus ex jure positivo, propter bonum commune : sequitur necque ex juramento ullam obvenire obligationem. Sic non ohlig.il juramentum metu extortum super professione, matrimonio, sponsalibus, renuntiatione fori ecclesiastici, donatione e clerico lacta concubinae (III, 177).

Regula 2a. Omne juramentum interpretandum est *secundum* conditiones quae, *fictione* juris, tacite subintelliguntur.

Conditiones autem sunt sequentes : *a) Si potuero,* i. e. si promissio impleri potest sine grav i damno, *b) Salvo jure Superioris,* i. e. si Superior exsecutionem non prohibeat, *c) 'ii et altera pars fidem servaverit* in mutua obligatione (III, 180, 187 ; II. Ap., v. 18).

Regula 3a. Omne juramentum, sicut et promissio Deo facta, jam obligare desinit : *intrinsece,* propter notabilem materiae mutationem ; *exlrinsece,* si remittatur ab eo in cujus favorem jusjurandum emissum fuerit, vel si adsit irritatio, dispensatio, commutatio, ex parte auctoritatis competentis (ut dicetur n. 647). Cfr. can. 1319, 1-4 et 1320; 5. *Alph.,* III, 187-193. Jamvero :

a. *Notabilis adest materiae juratae mutatio,* si res promissa substantialiter mutetur, aut, mutatis adjunctis, fiat sive mala sive indifferens, aut majus bonum impediat (can. 1319, n. 2). Item, si deficiat causa finalis, aut conditio sub qua jusjurandum datum sit (ib. n. 3). *b)* Si autem juramenti dispensatio vergat in praejudicium aliorum, qui obligationem remittere recusent, *una S. Sedes* dispensare poterit propter Ecclesiae necessitatem aut utilitatem, ut expresse notat canon 1320. Animadvertit Merkelbach (II n. 752), probabiliter nulla alia S. Sedi reservari juramenta, licet confirment vota reservata. Cfr. *£ Alph. III, n. 259.*

616. — Conclusiones practlcae, 1° *Juramentum servandi statuta alicujus Congregationis, collegii, etc.,* ita interpretandum est: *a)* ut intelligatur de statutis editis, non de edendis; *b)* ut intelligatur obligare sub gravi, aut levi, vel tantum ad poenam, vel tantum sub consilio, sicut obligat ipsum statutum; *cj* ut non obliget ad statuta, quae vim obligandi amiserunt, ob impossibilitatem. vel desuetudinem, vel quia sic sunt usu recepta ; *d)* ut neque etiam obliget. si aliquod statutum a majori communitatis parte non observetur (111,181). — Si professio religiosa est invalida, non firmatur per juramentum adnexum.

2° . *Qui iuravit se servaturum secretum,* non peccat contra juramentum, illud detegendo, quando non potest illud celare absque gravi suo vel alterius damno; quia ipsa promissio secreti non videtur obligare, nisi hac conditione : si *non noceat* Similiter desinit obligatio juramenti, si res aliunde nota evaserit (111.183).

3° Qui juravit judici se dicturum quae novit, *non tenetur revelare occulta ;* quia praecedere debet saltem semiplena delicti probatio (cfr. n. 2309, 1°). Excipe tamen casus qui communiter non admittunt nisi testes singulares, ut, v. gr., casum sollicitationis ad turpia (III, 183, 5°).

i° Qui promisit cum juramento *se rediturum ad carcerem,* multo probabilius tenetur redire cum probabili timore mortis, vel gravissimi damni injusti ; quia, posita promissione, redire est opus virtutis, Uiqui tamen negant, quia esset actio mala sponte se morti offerre (cfr. Ill , 186).

5° Parentes aut domini, *jurantes punire filios vel famulos,* raro peccant, si juramentum non impleant ; vel quia delinquentes jam sunt emendati ; vel quia juramentum fuit de re inutili, aut potius de vindicta inordinata ; vel quia plerumque talia juramenta fiunt sine intentione jurandi, sed tantum terrendi » *(ib.).*

6” Non obstringit plerumque *mercatores juramentum non vendendi minoris,* aut *pluris non emendi ;* sive quia hujusmodi juramenta, ut plurimum, sunt de re inutili ; sive quia isti homines non habent animum jurandi ; aut certe quia juramento inest taeita conditio, nisi aliter res melius cedere videantur.

Juramentum fidelitatis et obedientiae respicit tantum ea, quae in officio jurantis comprehenduntur Lude, vi talis juramenti, non potest inferior teneri nequ· ad dli< il i, r· que ad impossibilia, neque ad nimis gravia, neque ad suo officio extrinseca (cfr. *Lehmkubl,* 1, 568 el dicta n. 611. 40).

617. — Quaesita. 1. *An obligat aliquando juramentum quo confirmatur promissio jure irrita vel ad promittentis arbitrium irritanda?* Distinguendum est :

1° Obligat si promissio irritatur *in favorem promittentis,* hicque rei conscius nihilominus jurat. Sic enim agens renuntiat juri suo seque religionis vinculo obstringit, quod, licet nullum promissario jus conferat, propter Dei reverentiam servari debet. Cfr. can. 1317, § 3, supra n. 614, 1° in nota adductum.

2° Non obligat si promissio irritatur *ob bonum publicum,* quia res promissa tunc lit illicita, neque obligat, si jurans intendit solummodo se, religionis vinculo, ad propriam et connaturalem promissionis obligationem adstringere (III, 172, 3° 177). Consonat can. 1318, § 2, supra num. 614 relatum.

II. *An obligat in conscientia juramentum ex* dolo *vel* errore *emissum ?* Oportet distinguere :

1° .*on obligat,* si error aut dolus versetur circa rei substantiam, vel circuinstantias *essentiales,* aliasve circumstantias satis notabiles, quae, si praecognitae fuissent, juramentum promissorium impedivissent ; quia tunc res promissa non censetur satis cognita, ut liber sit consensus.

2° *Obligat autem,* si error vel dolus circa circumstantias omnino *accidentales* versetur (III, 175). Vide n. 10G1 seqq.

III. *An obligat juramentum* metu gravi *extortum ?* Affirmative ; hoc semper tenebat sententia *communior* et *longe probabilior,* quam et 1). Thomas cum Suarezio et Lugo amplectebatur. Sic v. gr., obligat juramentum dandi latroni, vel usurario, pecuniam vel usuras. Et ratio est, quia ex religione tenemur efficere, ut verum sit quod juramus, ne Deum testem falsi faciamus. Consonant can. 1317, § 2, et regula juris antiqui, ex qua juramentum quodiibet servari debet, quod absque peccato servari potest J. Atvero :

a) Potest metum patiens jurare *cum restrictione late mentali,* ita ut nullam contrahat obligationem (cfr. n. 608, q. II). *b)* Potest, si vere promisit, *rela· rationemjuramenti petere* ab Episcopo, vel ab alio facultatem habente, ut ab obligatione solvendi excusetur. Id etiam canone 1317, § 2, statuitur, *c)* Potest, si jam solvit, id quod dedit *in judicio* repetere, vel *occulte se compensare* (cfr. n. 1059). Vide A'. *Alph.,* III, 174 ; ed. G., I, 480. Dicunt utique adversarii, solutionem, quae repeti vel occulte surripi possit, esse quid ridiculum. Sed respondet A'. *Alphonsus,* solutionem non esse illusoriam, quia semper periculum adest ne res, ex metu furi tradita, amplius repeti nequeat.

* C. *Cum contingat,* de jurejur. in VI°. Hodie solutio quam ollm dabat S. *Alphontm* cum D. *Thoma* etc. (III, 174), jam *certa* habetur ex can. 1317, § 2, ut ipsi cl. *Merkelbach* (II, η. 751 › et *Vermeerech* (II, η. 200) ultro fatentur.

Articulus II.

De adjuratione.

GIS. - Definitio. Adjuratio est : *obsecratio sub invocatione Dei vel rerum sacrarum aut Sanctorum, ad inducendum aliquem* (petendo vel jubendo) *ad quoddam agendum vel omittendum* (III, 193, App., n. 1). Ut ex hac definitione satis clare apparet, differt :

a) ab *oratione,* quae est petitio a Deo, dum hic petitur ab alio per Deum; *b)* a *juramento,* quia invocatur Deus non ut testis,sed quatenus est reverendus et timendus.

Divisio.— Distinguitur adjuratio: 1° Ratione auctoritatis, est *sollemnis* vel *privata,* prout fit vel a ministris et modis ab Ecclesia institutis, vel sine hujusmodi sollemnitatibus. — 2° Ratione modi, *est, deprecativa* vel *imperativa,* prout iit precibus, vel imperio. Aliquando tamen est *deprecativa* et *imperativa* simul.

619. — Principia. I. Ad adjurationem licitam tria requiruntur : veritas, justitia et judicium. 1° *Veritas,* i. e. ut adjurans vere intendat assequi quod petit, et vera sit causa ob quam petit. Carentia autem hujus veritatis raro erit plus quam *culpa venialis,* ut si lictus pauper per Deum petat eleemosynam. 2° *Justitia,* ex cujus carentia certe *graviter* peccat rem petens graviter malam ; imo, juxta opinionem probabiliorem, peccat graviter, petens rem solum leviter malam ; quia satis gravis videtur irreverentia inducere alium ad rem malam, ope divinae auctoritatis. 3° *Judicium.* i. e. debita discretio, cujus carentia certe non est nisi venialis (III, 193, 2°).

620. II. Objectum directum adjurationis est omne ens intellectuale ; objectum indirectum est etiam creatura irrationalis. Ideo 1° Deus adjuratur *deprecative* tantum, vel per seipsum (per bonitatem, misericordiam, etc.) : vel per merita Christi : vel per intercessionem B. V. Mariae et Sanctorum, quorum merita illi exhibemus. 2° Beata Virgo Maria, Angeli et Sancti Dei etiam *deprecative* adjurantur, dum eos exoramus ut nobis subveniant propter Deum. 3° Homines viatores adjurantur, sive *deprecative,* puta si subditus adjurat Superiorem, amicus amicum, ut amore Dei, vel B. M. V., aut alicujus Sancti aliquid praestent (ita S. Paulus, 2. *Cor.,* 10, 1) ; sive *imperative,* quando adjurans habet aliquam potestatem super adjuratum.

Daemones pariter adjurare possumus, sed tantum *imperative,* nimirum per virtutem divini nominis eos repellendo et cohibendo, ne nobis noceant spiritualité!· vel corporaliter. Ista adjuratio venit sub nomine ixorc.ismi *(Mulier.* I. II. § 62), de quo fusius mox loquemur.

Creaturas irrationales adjuramus indirecte, adjurando vel *Deum,* ut earum usus nos adjuvet ; vel *daemonem,* ut per eas nocere desistant, ilis modis communiter exorcizantur aqua, sal, domus nova, locustae, nubes, tempestas (111. 193, 3°).

621. — HI. Adjuratio non inducit obligationem praestandi id quod petitur. Ratio est, quia non instituta, nisi ad excitandum in adjurato timorem vel amorem divini nominis, quo moveatur ad praestandum id quod petitur.

De regXjlis exorcismi.

(»22. — I. Adjuratio sollemnis in daemonem a solis Ecclesiae ministris fieri potest,idque non sine expressa licentia Ordinarii (can. 1151, § i et Rituale Romanum Pii XI, lit. XI. c. I). Ad exorcismum vero nequii procedi, nisi postquam prudenti investigatione adfuerit certitudo de facto possessionis diabolicae iib., § 2). *Signa* possessionis sunt praesertim: ignota lingua loqui pluribus verbis, vel loquentem intelligere : distantia et occulta patefacere ; vires supra aetatis vel conditionis naturam ostendere, et id genus alia. quae, cum plurima concurrunt, majora sunt indicia (cfr. Rit. Rom., tit. X l.c. I, n.3 seqq.).

Quoad modum procedendi, vide Rit. Rom., l. c. η. II seqq. et Λ'. *Alph.*. I. 3. n. 193, App.— *Notat canon* 1152, exorcismos fieri posse etiam in aealholicos vel excommanicatos. Duplex forma exorcismi invenitur in novo Rituali (I. e. c. 2 et 3) ; una longior contra *obsessos,* et altera brevior, quae est ◊ exorcismus in satanam et angelos apostalicos » (jussu Leonis XIII primum edita fuit).

Duo hic addimus : 1° Exorcismus est adhibendus tantummodo ad amovenda damna et vexationem obsessi. Daemon interrogari potest de iis tantum, quae ad ejus expulsionem conducunt, v. gr. de tempore et causa possessionis. Hinc, peccaret graviter, qui multos sermones inutiles cum daemone obsidente haberet ; venialiter vero, si unam alteramve curiosam interrogationem modi· imperativo faceret. 2° Exorcismus obtinet effectum suum tanquam ex opere operato. Quod si non semper effectum perfectum sortiatur, sortitur saltem effectum imperfectum, vires scilicet daemonum attenuando (111, 193, lin.).

II. Adjuratio privata daemonis omnibus licita est, et praesertim Ecclesiae ministris : neque ad eam requiritur specialis licentia Episcopi, \<i formulam *exorcismi* quod allinet, en qualem recitandam suadet Λ. *Alphonsus* (Prax. Conf., η. 113) super eos quos daemon extraordinariis divexat tentai ionibus; nulla enim specialis formula privata in Rit. Rom. invenitur ; *Ego ut Dei minister praecipio tibi, aut vobis, spiritus immundi. Ut recedatis ab hac creatura Dei.* Ven. Servus Dei *l'incentius Pallota* exorcismo etiam privato utebatur, ‹urn adverteret poenitentes de peCcatis non dolere, vel peccatum quodpiam reticere; atque illius usum etiam commendabat confessariis,subjungens,exorcismum magna cum fiducia et humilitate esse adhibendum *(Mullei,* § 62, n. 5).

CAPUT III

De voto.

S. *Thomas,* 2. 2. q. 88 ; *S. Alphonsus,* III, 194 ; ed. G., I, p. 495 ; H. Ap., V, 21 ; *Suarez,* de Relig., tr. VI ; *Lessius,* de Just., 1. 2, c. »0 ; *Billuart,* Diss. IV ; *Aertnys-Damen,* I, 476; *Lehmkuhl,* I, 575 ; *Berardi,* Theol. inor. (ed. 1905), I, n. 489 ; *Vermeersch,* Quaestiones de Virt. Relig. et Pict. (1912), q. 1, c. 4. n. 119 seqq. ; *Prümmer,* II, n. 388; *Ubach,* I, n. 147 seqq. ; *Berthier,* Abrégé de théol. (ed. 4) p. 516 sqq. ; *Merhelbach,* II, n. 706 sqq. ; *Haus,* IrMit. can. 2 ed. n. 347.

623. — Definitio. Votum, *lato sensu* acceptum, designat tum *suffragium,* quod fertur in deliberationibus ; tum *propositum,* quod quidem est simplex voluntas aliquid faciendi.

Votum, ut actus religionis, est *promissio deliberata et Ubera Deo facta de bono possibili et meliore.* Can. 1307, § 1. Est tanquam lex privata, quam vovens sibi statuit.

1° *Promissio,* i. e. voluntas se *obligandi,* actus quo vera obligatio suscipitur ; et hac ratione distinguitur a simplici proposito, quod denotat quidem praesentem voluntatis dispositionem aliquid faciendi, sed per se nullam, ne sub levi quidem, obligationem inducit ; 2° *deliberata et libera,* procedens nempe ex libera voluntatis electione, cum debita cognitione, tam rei promissae, quam obligationis susceptae; 3° *Deo jacta ;* nam votum est actus latriae soli Deo debitus ; quare, dum vovemus quaedam Sanctis, sensus est voveri ea Deo in honorem Sanctorum, sicut in eorum honorem templa el altaria Deo aedificamus ; 4° *de bono meliore et possibili ;* materia enim voti debet esse Deo grata et accepta, ut infra explicabitur.

Vulgus autem saepe *confundit proposita cum votis.* « Ad haec distinguenda parum juvabit eum interrogare, ut nonnulli solent, an unquam habuerit intentionem se voto obstringendi sub gravi peccato ; siquidem rudes sic interrogati facile negant. Satius erit interrogare, si tunc, cum votum emisit, existimabat *se graviter peccaturum fuisse,* an non, si postea non satisfecisset » (Prax., n. 25). Non sunt vota illae promissiones quas *pueri,* peracta communione sollemni, publice faciunt, licet adhibeantur verba : *promitto, voveo,* et tangatur sanctum Evangelium. Deficit enim intentio fidelium novam et specialem obligationem sibi imponendi. Nec est votum *veri nominis,* quod dicunt » votum heroicum»; semper etiam revocabile ad nutum aestimabitur (cfr. Beringer, P. II, n. 328).

Divisio. Votum distinguitur : 1° Ratione objecti, in votum *personale, reale* et *mixtum.* Personale est, cum aliqua voventis actio, vel cessatio ab actione promittitur, ut votum peregrinationis, jejunii. Reale est, cum res externa pretio aestimabilis promittitur, ut calix, eleemosyna. Mixtum, cum promittitur utrumque, v. gr. peregrinatio ad offerendum calicem in tali ecclesia (vide can. 1308, § 4).

2° Ratione modi, in votum *absolutum* el *conditionatum,* prout fit vel simpliciter, v. gr. voveo eleemosynam ; vel apposita conditione,

v. gr. voveo eleemosynam, si sanitati restituar, etc. Istud vocatur *poenale,* quando additur designatio poenae subeundae.

3° Ratione manifestationis, in votum *expressum* et *tacitum,* prout *verbo* vel *scripto* sufficienter declaratur ; aut *eo ipso* Iit, quod quis voluntarie aliquid agit, cui votum connexum esse cognoscit : sicut Iit susceptione subdiaconatus, cui ex Ecclesiae lege adnexum est votum castitatis.

4° Ratione ducationis, in votum *temporarium* et *perpetuum,* prout ad certum temporis spatium, aut per totam vitam servandum promittitur.

5° Ratione auctoritatis, in votum *sollemne* et *simplex,* prout ab Ecclesia ut sollemne agnoscitur, vel ut tale non agnoscitur (ex can. 1308, § 2). De his fuse agemus n. 2129.

6° Ratione formae, in *publicum,* si nomine Ecclesiae a legitimo Superiore ecclesiastico acceptetur ; et in *privatum,* si praedicta in voti emissione deficiant. Can. 1308, § 1.

024. — *Regulae pro praxi in permittendis votis.* Quam accepta Deo sint vota, ex pluribus S. Scripturae locis colligitur ; praecipue ex his verbis *(Isai.,* 19, 21) : *Colent cum in hostiis ct in muneribus ; et vola vovebunt Domino, ct solvent.* Hujus praestantiae triplex ratio ab *Angelico Doctore* assignatur : 1° Quia opera voto promissa utpote a virtute religionis imperata, jam pertinent ad divinum cultum, quasi quaedam Dei sacrificia. Unde., voti exsecutio, praeter bonitatem quae in ipso opere splendet, sortitur et bonitatem quae ex volo emanat. 2° Quia qui vovit aliquid et facit, plus Deo se subjicit, quam qui solum facit ; subjicit enim se Deo non solum quantum ad actum, sed etiam quantum ad potestatem, quandoquidem non potest aliud facere. 3° Quia per votum voluntas immobiliter firmatur in bono ; facere autem aliquid ex voluntate firmata in bono, pertinet ad perfectionem virtutis (2. 2, q. 88, a. G). Non sunt igitur fideles promiscue a votis nuncupandis avertendi, sed ita sunt moderandi, ut *nihil unquam imprudenter* voveant : v. gr. jejunia, castigationes corporis, eleemosynas facultatibus non accommodatas, *riaec generatim regula tenenda est:* facilius temporaria quam perpetua permittantur, v. gr. votum jejunii ad diem in mense, castitatis ad annum, vel melius de uno ad aliud festum, vel etiam adjecta conditione : *donec confessario pro tempore videbitur.* Cfr. Λ. *Alph.* II. Ap., tr. ult., n. 40.

Prudenter speciatim aget confessarius, si *non facilem* se ostendit in permittendo laicis voto paupertatis vel obedientiae erga confessarium. Vide dicenda n. 626 in fine.

Ilis statutis, jam. in specie agendum est : 1° de *requisitis* ad votum; 2° de *obligatione ;* 3° de *cessatione* voti.

Articulus I.

De requisitis ad votum.

Conditiones requisitae ad votum referri possunt, vel ad ipsum *voventem,* vel ad voti *materiam.*

625. Principia. I. Ex parte voventis requiruntur, ad validitatem voti, capacitas vovendi et libera seu deliberata voluntassese obligandi. Votum enim. est ad *instar legis,* quam homo sibimet imponit, \lqni nemo onus sibi imponere potest, qui non est sui juris. Praeterea nulla lex imponitur sine animo obligandi, neque ullus homo sine *libera* ac *plena deliberation·l* aliquam obligationem assumere censetur. Can. 1307, § l et 2. Requiritur autem voluntas libera et deliberatio, sive actualis sive virtualis, talis nimirum quae necessaria est ad voluntarium *perlectum* et *directum:* quia ad actum bonum requiritur volitum in seipso, ut diximus n. 309 (vide 5. *Alph.,* III, 196). Itaque :

1° Defectu capacitatis, valide vovere *nequeunt* furiosi, scini-dormienles. semi-ebrii (etiamsi antea praeviderint se votum emissuros) et pueri nondum septennes, nisi forte illa jam boni ac mali discretione polleant, quae sufficit ad peccandum mortaliter. Qui · ηiιη per peccatum daemoni se obligare potest, potest etiam per votum se obligare Deo. In *dubio* autem, utrum puer *ante* an *post* septennium votum omiserit, valet votum : omnis enim actus praesumitur rite factus (11. Ap., V, 22). Quoad votum ingrediendi Religionem vel votu religiosa ipsa non valent, nisi variae ab Ecclesia positae conditiones impleantur (cfr. n. 2137 et 2148). Nec similiter valent vota impuberum emissa contra voluntatem parentum, nec vota religiosorum emissa contra expressam voluntatem suorum praelatorum, ut n. 637 dicetur.

2° Defectu intentionis, non valet votum *jictum,* id est emissum vel *sine animo promittendi,* vel *sine animo se obligandi.* Imo, tale votum regulariter « st peccatum *veniale,ob*quamdam irreverentiam. Sed in professione religiosa et susceptione ordinis sacri esset *mortale,* quia esset deceptio in re gravissima. Si quis autem haberet animum vovendi et se obligandi, *non tamen implendi,* votum foret validum : sed committeret peccatum fraudis, grave aut leve, pro quantitate materiae (111. 201). ',

3° Defectu cogmtioms, non valet votum facium *cum omnimoda ignorantia obligationis. quam inducit.* Valet autem, si vovens sit obligationis voti conscius, quamvis *rejlcie* ad eam non advertat, aut si ad eam advertat in confuso, v. gr. si voluerit vovere modo ordinario quo alii vovent ; tunc enim implicite vult obligationem contrahere (II. \p,, \ , 21). Nec valet votum ita ex errore emissum, ut res sil *moraliter diversa* ab ea, quam quis vovere *intendebat.* Hoc autem «venit. ‹ mn error versatur vel *circa substantiam rei,* v. gr. si vovisti dar·· tuum calicem qu« m putabas argenteum, cum sit aureus ; vel *circa conditionem Obstanttalem.* . gi si vovisti peregrinationem ad aliquod sanctuarium, putans tantum distare centum miliariis, cum tamen distet trecentis ; vel *circa causam finaletn, y. gr.* vovisti aliquid m gratiarum actionem pro sanitate red-

dita parenti, qui reipsa non erat aegrotus, vel jam est mortuus, λ alet voro votum, si error vorseluur circa circumstantias accidentales minoris momenti, it.i ut. eis cognitis, votum adhuc fuisset emissum (111, 198). At vota *Religionis* non sunt irrita, nisi ob solum errorem circa substantiam ; et ratio est quia, si secus esset, *firmitati,* quae est essent ialis statui religioso, non salis prospiceretur.

i° Defectu uel ibebatioms et libertatis, non valet votum in tali aestu *passionis* vel *devotionis* emissum, ut impediverit usum rationis ad peccatum mortale requisitum.* *Billuart,* de Relig., Diss. 4, a. 1, n. 3. —ı Similiter, nullum est votum *metu* factum : a) si vovens non fuit sui compos, quaecumque fuerit causa metus (cfr. n. 286) ; *b)* si votum emissum est ex metu *gravi ct injusto* , quia Deus non censetur acceptare promissionem per injuriam a quopiam vi extortam. Ita expressis verbis can. 1307, §3. Secus vero dicendum, si metus fuerit vel levis, vel juste incussus (III, 197 ; II. Ap., V, 23).

626. — II. Ex parte materiae, requiritur ut votum sit de re honesta, justa, possibili et de bono meliore. Requiri materiam honestam, justam ac possibilem, per se patet ; hoc enim in materia cujuslibet obligationis requiritur. Requiri autem materiam *dc re meliore,* voto proprium est ac peculiare.

a) De be honesta ; quia intrinsecus linis voti est Deum colere. Deus autem non colitur actione indifferenti vel mala ; *displicet enim ei infidelis ct slidla promissio (Eccl.,* 5, 3).

Hinc, votum dc *re indifferenti* est irritum, nisi cx fine vel circumstantiis res flat bona ; imo, qui rem indifferentem seu vanam vovet, venialiter peccat. A fortiori, irritum est votum de *re mala;et* sic vovens per se graviter peccat, quamvis res illa sit tantum venialiter mala, cum de sc blasphemia sit velle ut malum in Dei honorem cedat ; communiter tamen ob ignorantiam hoc non est nisi veniale (III, 204). Quando res *accidenlaliter* fit mala ex *fine pravo,* irritum ••st votum, si malitia finis se tenet e.r *parte rei votae,* scii, si res promissa *directe ordinatur* ad finem pravum, v. gr. si quis vovet aliquid in gratiarum actionem ob felicem exitum furti : hoc enim esset virtualiter blasphemia,ac si Deus pec-‹ .ita promoveret. Si autem malitia finis potius se tenet *cx parte actus solius voventis,* puta si finis malus solum adneclilur, adjungitur volo, illud valet, v. gr. si quis voveat jejunium, et simul speret se ob hoc laudatum iri. Votum remanet in se bonum ; deponatur tantum circumstantia mala, quae actum inficit (111, 206).

b) Justa ; quae scilicet praestari possit, quin ullius jura laedantur.

Sic *conjuges,* absque mutuo consensu, castitatem perfectam vovere nequeunt, quia neuter habet sui corporis potestatem. Qui separating vovet, debitum petere non potest, sed reddere tenetur (cfr. n. 2096).

c) Possibili ; ad impossibile enim nulla dari potest obligatio.

Hinc pro nullo habetur votum vitandi per totam vitam omnia peccata venialia, cum id sine speciali privilegio fieri nequeat. Valeret autem votum vitandi

ı Diximus : *in aestu passionis, qui impediverit usum rationis,* ad peccatum mortale requisitum. Si enim agitur dc fervore ordinario, *valet votum,* nec refert quod voventem postea sui Voti poenltcat ; poenitentia enim sequens potius est signum mutatae voluntatis *(Billuart,* L ··.). In hujusmodi vero votis peccatum temeritatis adesse potest *(Berardi,* Prax., n. 106).

omnia venialia *perfecte deliberata ;* hoc enim non est impossibile, et perfectionis amantes illa satis evitant. Item generatini valeret votum abstinendi a venialibus, in aliqua materia determinata (III, 203).

d) De bono meliore ; nempe de re non impeditiva majoris boni ; quia promissio, quae impediret majus bonum, divino cultui quidquam detraheret, ac proinde non posset Deo esse grata. — De bono meliore autem esse potest votum *de re alias praecepta ;* quia novum voti vinculum ad majorem fidelitatem et devotionem, in adimplenda lege, conferre potest (III, 207-209).

Corollarium. De quibusdam votis **i**specie, hic pro utilitate maxime confessariorum agendum est.

1° *Votum nubendi,* per se, non valet, quia coelibatus matrimonio *melior* est. Valeret autem, *per accidens,* si matrimonium esset necessarium ad tollendum scandalum, aut ad reparandum puellae honorem ; item, si quis expertus suam fragilitatem nollet adhibere alia remedia ut continens liat: tunc enim matrimonium est de bono meliore.

2° *Votum non vovendi,* per se, est invalidum, quia est de materia *inepta ;* per accidens tamen potest esse de bono meliore, si quis, v. gr. solet esse in vovendo imprudens. Si igitur hujusmodi fidelis voveat se non emissurum vota, nisi *de licentia confessorii,* votum est validum. Si postea, inconsulto confessario, aliquod votum emittat, peccat ; at votum sic emissum, dummodo sit de objecto possibili et honesto, est validum. *Excipe,* si eliciendo voluin non vovendi sine licentia confessarii, intentionem habuisset irritandi subsequentia vota, et hujus clausulae, dum novum votum emittebat, fuerit immemor (III, 210 ; H. Ap., V, 28).

3° *Votum non petendi dispensationem* (a voto) invalidum est, si emittitur sensu illimitato ; dari enim possunt circumstantiae, ubi de bono meliore erit petere dispensationem (III, 208)'.

i° *Votum semper faciendi quod perfectius est,* in quibusdam Sanctis mirabile, non est de bono meliore pro iis, quorum vita speciali virtutum vigore non est probata, ut satis per se patet.

5° *Votum obedientiae erga confessorium* non est de bono meliore, si per illud pocnitens promittit, se apud *nullum alium confessorium* confessionem instituturum.— Potest autem esse de bono mcliore in casibus determinatis et raris, v. gr. quando persona saecularis sub obedientia, religiosorum more, Deo servire cupit. Votum tamen hujusmodi *nunquam* sil perpetuum, semper prudenter determinatum *(Arni du CL,* 1906, p. 1026). Vide dicenda n. 1790.

6° *Potum paupertatis, i» saeculo observandae,* si certis circumdatur limitibus (v. gr. de non faciendis expensis majoris momenti sine licentia confessarii, etc.), quandoque permitti potest. /Imi *du CL,* 1913, p. 730.

7° *Votum non adhaerendi rebus creatis,* de se, est de re bona et possibili, ad exemplum Apostoli *(Phil.,* IV, 12). Cfr. *S. Alph.,* Prat. d'amar G. C., c. XI. Attamen, cum ibi actus mere interni sint materia promissa, nonnisi paucis istud votum erit permittendum *(Ami du CL,* ib.).

Articulus II.

De obligatione voti.

627. — Principia. I. Votum validum ex virtute religionis impleri debet. Can. 1307, § 1. Probatur : 1° Ex S. Scriptura fDeid.,23, 21): *Quod semel egressum esi de labiis tuis, observabis et facies sicut promisisti. Domino Deo luo* (cfr. et *Eccl.,* 5, 3). 2° Ratione : Omnis promissio valida homini facta obligat jure naturae ; ergo a fortiori promissio facta Deo ipsique accepta.

Votorum violationes certo probabilius *sunt omnes ejusdem speciei.* Unde, si quis habens votum castitatis fornicetur, potest seorsim fornicationem et seorsim violationem voti confiteri (HI, 34 et 224). Recole dicta n. 581.

628. — II. Votum obligat sub gravi, vel sub levi, pro quantitate materiae, et secundum intentionem voventis. Obligatio enim voti se habet ut obligatio legis ; ideoque ponderanda est tum ex natura rei, tum ex voventis voluntate (111,211). Si igitur materia est in se *levis,* vovens non potest, tametsi hoc intenderet, sub gravi ad eam sese obligare ; materia enim non est tantae obligationis capax. Sic non admitti potest votum sub gravi de non bibenda guttula meri vini *(Ami du Cl.,* 1905, ρ. 646). Si vero materia in se gravis quidem est, vovens autem *sub veniali* tantum ad eam se obligaro *intendit,* votum non nisi sub veniali eum obligat.

Quod si dc voventis intentione non constet, attendendum est, vel ad verba quibus usus esi, vel ad usitatam acceptionem, vel ad *materiam voti.* Nam censendum est voventem, in materia gravi, voluisse se obligare sub gravi, nisi contrarium aliunde constet (III, 211-213).

Gravis censetur materia, quae vel *ex se,* vel *ex adjunctis,* notabiliter confert ad Dei gloriam, utilitatemque voventis aut proximi, quaeque in praeceptis Dei vel Ecclesiae pro gravi habetur. Hinc, votum jejunandi, confitendi peccata, missam audiendi, communicandi etiam semel, notabilem pecuniam erogandi in pios usus, obligat sub gravi. Secus, votum erogandi modicam pecuniam, invisendi semel aut iterum ecclesiam propriam, brevesque preces recitandi (vide n. 1716, 1°).

Dictum est : *rem gravem voveri posse* si b levi. Id tamen non valet *quoad vota Religionis,* quae ex intentione Ecclesiae sunt absoluta, ideoque non pendent ex sola intentione voventis ; sed vovens intentionem suam intentioni Ecclesiae conformare tenetur ; alioquin votum esset irritum utpote ab Ecclesia non acceptatum (cfr. *Raus,* de s. obed. virt. et voto, n. 90 et 132).

Corollaria. 1° Qui vovit aliquid sub levi, sed *sine intentione illud implendi,* nonnisi leviter peccat.

2° Materiae leves ex eodem voto debitae *coalescunt,* si promissae fuerint *per modum unius,* si nempe dies apponatur ad *urgendam* obligationem, ne ultra illam diem differatur exsecutio. Hoc autem, juxta communem sententiam doctorum, praesumitur in votis realibus. Quare, si vovisti dare quotidie parvam eleemosynam tanquam partem notabilis summae quam erogare intendis, et illam saepius omittis, materiae coalescunt et possunt pervenire ad *mortale.*

3° Eaedem vero *non coalescunt,* si promissae fuerint *per modum rerum singularium,* ita ut impletio operis tali diei affixa (v. gr. levis mortificatio feria VI in honorem Passionis) sit conditio substantialis ; quo casu, dies apponi dicitur ad *finiendam* obligationem : et hoc communiter praesumitur in votis personalibus. Unde, qui vovisset cunctis diebus vitae suae salutationem angelicam recitare, non peccaret nisi leviter, singulis diebus illam praetermittendo (III, 212 ; IL Ap., V, 29).

629. — 111. Votum non obligat, ratione sui, nisi emittentem. Can. 1311), § 1. Haec enim obligatio ex *propria* voluntate atque intentione enascitur, et quia nulli jus competit promittendi rem aut actiojjem alienam. Unde si quis vovet factum alterius, sensus est. se omni licito modo curaturum, ut facium illud exsecutionem sortiatur, v. gr. ut filius Religionem ingrediatur, ad quam pater eum devovit. Fieri tamen potest, ut aliquis votum alienum exsequi teneatur ; at hujusmodi obligatio ex *alio titulo,* v. gr. ex justitia, exsurgit.

Quoad piarim, sequentes in hac re statuendae sunt, normae :

1° Vola *personalia* non implentur nisi per voventem. Unde, qui vovit, v. gr. peregrinationem, non satisfacit, si conducat alium ; neque ad id tenetur, si ipse iter facere non possit.

2° Vota *realia* solvenda sunt ex proprio. Unde, qui nequit ex suo, non tenetur ab alio mendicare. Quod si possit ex suo, et tamen alius pro ipso velit solvere, id valet ; quia tunc quod alter dat, fit ipsius. Imo probabiliter satisfacit voto eleemosynae, qui illam ab alio eo fine praestitam postea ratifient, cum noverit ; quia tunc jam adimpletur votum cum consensu voventis (111, 217).

3° Vota *realia el mixta* (pro parte qua realia sunt), cum rei inhaereant, una cum illa *transeunt ad haeredes* (can. 1310, § 2). Isti ea solvere tenentur, noi) quidem directe vi voti, sed ex titulo acceptae haereditatis, sicut alia debita ; et ideo solvi debent ante legata, sed post debita justitiae (III, 211).

i° Si *communitas* aliquid voverit (parvi refert utrum materia promissa respiciat *actus privatos,* ut esset recitatio rosarii, vel *actus publicos,* ut esset processio facienda), posteri non tenentur ex motivo religionis ; tenentur vero ex motivo obedientiae, pacti, vel legitimae consuetudinis (111,216). Ut posteri teneantur, requiritur consensus S. Sedis. Ha ex Const. Urbani VIII. 13 Sept. 1642. Personae enim morales minoribus aequiparantur ait can' 100. § 3.

630. — IV. Votum implendum est tempore praefixo : vel, deficiente temporis determinatione, quamprimum commode fieri potest. Dicitur enim *(Deui.,* 23, 21) : *Cum. votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere : quia requiret illud Dominus Deus tuus : et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.*

Apponitur autem tempus vel *ad finiendam,* vel *ad ur°endam* obligationem. Si *primum,* votum per modum unius complectitur et materiam promissam et circumstantiam temporis ; ideoque, elapso hoc tempore, jam votum impleri nequit, et cessat obligatio. Cfr. can. 1311. *Si· secundum,* circumstantia temporis est pars accessoria ; quare, elapso tempore praefixo, votum semper obligat, et implendum est quamprimum commode fieri poterit. *Stante dubio,* in votis *reatibus* dies praesumitur appositus ad urgendam obligationem ; in votis *personalibus* praesumitur appositus ad obligationem finiendam (III, 220). Inde etiam patet, quid sibi velit haec dicendi ratio : ad finiendum vel ad urgendum. Quare :

a) Qui jejunium vovit in honorem B. V. M. sabbato servandum, si hae die sive inculpabiliter sive culpabiliter, non jejunaveril. deinceps ad nihil tenetur ; neque tenetur praevenire, si praevidet impedimentum eo tempore superventurum. *b)* Qui autem vovit peregrinationem sine temporis determinatione, tenetur ad eam peragendam, cum primum commode fieri potest ; et obligatio, longa mora interposita, non idcirco cessat (111, 220 ; 11. Ap., \ . 32).

631. — Quaesitum. *Quaenam* dilatio, *in voto implendo, gravis habenda est?*

Si tempus appositum fuerit ad *finiendum obligationem,* v. gr. in tempus determinatum, gravis est quaelibet voti *graviter* obligantis ulterior dilatio; quia, hoc tempore elapso, votum non potest amplius impleri.

Si autem tempus *non* determinatum fuerit, aut nonnisi ad *urgendam voti exsecutionem,* dilatio *notabilis* in re gravi est peccatum grave. Porro, dilatio videtur S. Alphonso notabilis, si impletio voti emissi in obsequium Dei *temporarium* (v. gr. decorandi ecclesiam) differatur, absque justa causa, ad *duos vel tres annos :* et si impletio voti facti in obsequium Dei *perpetuum* (v. gr. ingrediendi Ordinem religiosum), sine rationabili causa differatur ultra *sex menses* (III, 221). Mullum etiam attendendum est ad aetatem voventis. ı Si quis autem aliquod edidit votum et postea *implet* operam promissam *immemor voti,* non tenetur iterum implere, semper ac pro certo praesumere potest, quod, si memor voti fuisset, pro eo operam impletam applicassel. Idque communitur docent (DD.), quia tunc votum impletur per illam primam voluntatem habitam in principio, cum votum fuit emissum » (II. Ap., \, 120, iin. et cfr. n. 212).

632. — V. Votum conditionatum non obligat, nisi impleta conditione. Non enim aliter se vovens adstringere voluit. Cfr. can. 1311- Et hoc valet, etiamsi ipse *causa fuerit* cur non impleta sit conditio ; imo, juxta sententiam probabiliorem, etiamsi *maliliose* per fraudem, dolum, etc., impedimentum attulisset ; etenim, etiam in hoc casu,

apposita conditio non impletur. » At, si *dolose* impedias, *peccas:* vovisti, v. gr., Religionem, si pater approbet : si tu precibus vel rationibus impedis consensum patris, non peccas ; secus, si impedias vi vel fraude. Item, vovisti castitatem, si Deus per annum te liberet a mortali : si tu ex fragilitate cadis, non peccas respectu voti. Secus, si studiose peccas, ut solvaris a voto. Et sic de ceteris » (III, 218).

De conditionibus autem votorum, haec teneantur : i° Omnes conditiones *turpes,* aut *impossibiles,* reddunt vola nulla. 2° Ad obligationem voti, non sufficit ut conditio impleatur *acquivalenler,* sed debet impleri *specifice :* v. gr. vovisti Religionem, si soror tua nupserit ; non sullicit, si illa moriatur (111,219).

Quaesitum. *Quid censendum de obligatione voti disjunctivi vel poenalis ?* Respondetur per partes :

a) Conditio essentialis voti disjunctivi (v. gr. sabbato jejunandi, aut eleemosynam dandi) est *electio inter materias aptas.* Hinc : 1° Si alterutra pars *non* est materia apta, votum est nullum. 2° Si ante electionem *altera pars fit impossibilis,* votum non obligat, quia electio non est possibilis. Quod si culpa voventis id acciderit, ad alteram partem adstringitur, utpote in quam culpa sua tacite consensit. 3° Si, facta electione, *pars electa jit impossibilis,* vovens ad nihil tenetur ; si autem altera pars fit impossibilis, tenetur ad partem electam. 4° Post electionem, utraque parte stante adhuc in integro, probabile est voventem semper posse *illam, quam malit, eligere partem.* Ratio est, quia, non obstante electione facta, votum remanet adhuc disjunctivum ; nec vovens, per suam electionem, privavit se libertate alteram eligendi partem (III, 224)·

b) Votum POENxle est vel *simples*· de solvenda poena, v. gr. si lusero chartis: quo in casu sullicit solvere poenam pro prima vice ; vel est *duplex,* de non ludendo et de poena solvanda : el in hoc casu,'quoties votum violatur, toties solvenda est poena, nisi haec sit gravissima, ut peregrinatio, elargitio magnae eleemosynae quae non soleat communiter repeti. Excipe etiam si talis ludendo fuerit penitus immemor voti (III, 223 ; II. Ap., V, 30).

633. - VI. Interpretatio votorum eadem est ac interpretatio legum. \otum enim est quasi lex privata, ut supra dicebamus.

Hinc : 1° Votum indeterminatum *quoad tempus,* v. gr. de rosario diurno, de jejunio singulis sabbatis servando, obligat *perpetuo,* nisi aliud colligatur ex circumstantiis. In dubio an votum sit temporarium vel perpetuum, aut pro mense vel anno, non teneris nisi ad minus.

2° Qui vovit aliquid *sine determinatione loci,* v. gr. ingressum in Ordinem aliquem, satisfacit intrando quodeumque monasterium ejusdem Ordinis, in quo servantur substantialia regulae ; neque tenetur pro admissione adire loca sita extra provinciam, si non fuerit admissus in monasterium provinciae. Ceterum, in specie adhuc agemus de votis intrandi religionem (n. 2,139).

3° Qui vovit aliquid *sine certa qualitate,* v. gr. calicem, ecclesiam aedificandam. debet implere votum juxta usum communem.

4° Qui vovit aliquid *sine certa quantitate,* v. gr. eleemosynam, pecuniam, frumentum, etc. satisfacit dando quantum voluerit ; dummodo non det tam parum, ut videatur potius Deo illudere, quam votum implere.

5° Qui vovit *recitationem rosarii,* satisfacit recitando tertiam partem, quia communiter sic inlelligitur ; et satisfacit recitando alternatim, et similiter dividendo decades ; quia tale votum obligat instar oilicii divini.

6° Qui vovit quotidianam *auditionem sacri* per mensem vel annum, probabiliter non tenetur in festis duo audire sacra. Nec tenetur jejunare die dominica, qui per mensem, annum, vel totam vitam *jejunium* vovit ; quia sic habet consuetudo Ecclesiae. Excipe, si *expresse* ad id sese obligaverit.

7° Qui vovit jejunium *pro vigilia* alicujus Sancti, si haec in diem dominicam incidat, ab obligatione voti non solvitur (cfr. can. 1253), sed potest sabbato juxta consuetudinem (pristinam) Ecclesiae votum suum adimplere (III. 221-224).

Ad solvenda autem dubia circa *exisstenliam, extensionem,* et *cessationem* votorum, standum est regulis stabilitis, ubi de conscientia dubia et probabili est sermo (n. 41 seqq. et 57 seqq.).

634. — Quaesitum. *Quid dicendum de volo rei partim possibilis, partim impossibilis?* Distinguenda sunt varia genera votorum. Quare :

a) Votum, cujus materia *non potest* aut *non solet dividi,* est nullum. Sic, v. gr., vovisti aedificare templum : si totum non potes, non teneris ad partem, nisi tamen alter perficere voluerit.

b) In materia *divisibili,* vovens tenetur ad partem possibilem, etsi minorem, dummodo haec non censeatur mere accessoria in voto.

Sic, qui vovit jejunare tota hebdomade, si potest solum aliquot diebus, ad hoc tenetur. Contra vero, qui vovit peragere peregrinationem nudis pedibus, peregrinationis autem est incapax, non tenetur, ut patet, ad nudationem pedum. Tenetur tamen ad ipsam peregrinationem, si solum impeditur nudis pedibus incedere (III, 225). Deinde, qui plura vota *incompossibilia* emisiI, debet servare illud quod cetera dignitate praecellit; alioquin prius posteriori praefertur (III, 210, tin.). Id jam pro legibus statuimus, η. 210.

Articulus III.

De cessatione voti.

Sicut legis, ita etiam voti obligatio potest duplici modo cessare : 1° *ab intrinseco,* ob materiae mutationem ; 2° *ab extrinseco,* ob humanae auctoritatis interventum (III, 225). Itaque de unoquoque agendum est.

635. — Principia. I. Cessat voti obligatio ab intrinseco, ubi supervenit materiae mutatio substantialis, seu notabilis. Id valet in omni promissione. Cfr. can. 1311. Signum hujuscemodi muta-

tionis datur si vovens dicere potest : Non hoc ego vovere intendi, sed aliud moraliter diversum. *Id vero his modis accidit :*

1° Si ratione novae circumstantiae, vel prohibitionis, materia liat *illicita,* vel *majoris boni impeditiva ;* his enim in casibus, votum non est amplius de meliori bono : v. gr. votum promovendi opus quod a principio creditur optimum, sed dein ab Ecclesia non approbatur, uti esset votum coronandi statuam SS. Cordis Jesu *(Ami du Cl„* 1908, p.811),

2° Si fiat *impossibilis,* absolute vel moraliter, *etsi culpa voventis,* puta, si status voventis relate ad voti materiam fiat moraliter diversus : v. gr. si quis aedificationem ecclesiae vovisset, sed dein in fortuna talem jacturam fecisset ut, sine status sui notabili detrimento, voto jam satisfacere non posset.

3°Si fiat *inutilis,* relate ad finem intentum : sive *per totalem causae finalis cessationem,* ut si vovisses te eleemosynam tali pauperi daturum, et hic repente factus sit dives ; sive *per remissionem debiti* factam a jus habente. *Jus autem habet* tum ille in cujus favorem votum emissum fuit, tum ille, sub cujus potestate sunt et persona, in cujus favorem votum lactum est, et ipsa promissa materia : v. gr. S. Pontifex, si agatur de volo in favorem Ordinis religiosi vel bonorum ecclesiasticorum. Talis enim condonatio aequivalet solutioni debiti, adeo ut haec prorsus inutilis evadat (Ill, 192 et 255).

ò° Si superveniat notabilis aliqua circumstantia, *(pia praevisa, votum non emissum luisset :* ‹ quia, superveniente circumstantia non praevisa, qua votum onerosius redditur, materia voti fit diversa, quam promissa » (III, 226 et *D. Thomas,* 4, D. 38, q. 1, a. 3, ad 1).

Etcipe tomen a) ⅋'t *superveniens incommodum er ipsa rei natura rationabiliter praevideri potuit.* Hinc, *votum privatum castitatis* per vehementes quae superveniunt tentationes minime cessat, cum pauci reperiantur qui ab isliusmodi tentationibus semper sint immunes Contra illas igitur alia remedia adhibenda sunt vel. si periculum infringendi votum immineat, obtinenda est dispensatio Hem, vovisti inservire in nosocomio ; non liberaris a voto, etiamsi per supervenientem pestilentiam mortis periculum tibi immineat : quia cum tale periculum hujusmodi munus per se comitari soleat, illud saltem in confuso praevidisti, et subire implicite voluisti.

b 5i *bonum publicum firmitatem voti sibi erpostulat.* Hin·', ob nullas materiae v··! circumstantiarum mutationes cessant ipso facto *vota sollemnia* emissa in professione religiosa vel in susceptione Ordinum : nec *vota simplicia, quae in t on precationibus religiosis emittuntur,* maxime si addatur *juramentum persc-xerantmr* . lun· enim ini· evenit quasi contractus onerosus, t nde. sicut Congregatio nrquit alumnum dimitl· re ob supervenientes mutationes, excepto casu quo congregatus non amplius aedificationi esset ; ita nec alumnus potest Cjongn galionem relinquere IV. 50 qua· intelligendasunt. servato ordine juris

636. — 11. Cessai obligatio voti ab extrinseco tripliciter : per irritationem, per dispensationem, per commutationem. Can. 1311. Ratio est, quia humana auctoritas, Beo annuente, attingere potest vel actum ipsius voventis, vel materiam voto dicatam. I)e *his singulis* ratione speciali in sequentibus agemus.

De jure positivo, vota ante professionem religiosam emissa *suspenduntur,* donec vovens in Religione permanserit, ut ait canon 1315.

§ 1. De irritatione votorum.

G37. — Definitio. Irritatio voti est : *ejusdem annullalio, vel suspensio, facta ab eo qui potestatem dominativam habet in voluntatem voventis, aut potestatem in materiam voti.*

Divisio. Irritatio alia est *directa,* seu proprie dicta : haec ipsam voventis voluntatem attingit, hujusque \olum ita rescindit, ut voti obligatio nullo in casu postea reviviscat : alia est *indirecta,* haecqne non praecise in actum voventis cadit, sed in rem ab eo promissam ; impedit que voti exsecutionem, inquantum Superiori praejudicium affert, ita tamen ut, remoto impedimento, obligatio reviviscat Ut videtur, est potius haec ultima *voti suspensio,* quam irritatio dicenda ; (‘ani tamen designamus sub nomine « irritationis indirectae ».

638. — Principia. I. Irritatio directa fieri potest a quolibet Superiore penes quem est potestas dominativa in alterius voluntatem. Can. 1312, § 1. Ratio petitur ex ipso jure naturae ; etenim inferior, cujus voluntas, vi actus positivi, voluntati Superioris plene subjicitur, non potest, salvo Superioris jure, de seipso disponere l. Unde ejus vola, quaecumque sint, hanc semper conditionem implicant : *nisi Superior contradixerit.* Quamdiu igitur non contradixerit, valida quidem sunt emissa vota, sed infirma, ita ut, Superiore contradicente, deleantur, et suscepta obligatio prorsus exstinguatur. Et sic quidem omnia vota in genere, etiam reservata, vel onerosa, etiam futura, renuente licet inferiore, valide irritari possunt (III, 227, 228, 231). Non tamen *directe* irritari possunt vota, de quibus *dubitatur* utrum ante, an post tempus inceptae subjectionis emissa

l Xltamen, nec jus naturae, nec voluntatis actus positivus amplitudinem el firmitatem irritationis, quoad forum conscientiae, sufficienter demonstrant, nisi recurramus *ad concert, sum Ecclesiae.* Xenio enim jure naturae ita est subjectus, nemo positive Ha se subjicit, ut omnes actus etiam mere interni a voluntate aliena firmitatem recipiant *(hehmhuhl,*1, G07).

fuerint ; sed possunt irritari *indirecte,* si nimirum eorum materia Superiori subjacet (III, 237), juxta ea quae mox dicentur. Itaque:

a) Religiosorum ac religiosarum vota omnia, etiam interna, et Superiori incognita, quae *post professionem* emissa sunt, directe irritare possunt eorum praepositi ; quia religiosus totum suum velle ac nolle in praelatum transtulit (III, 233). Hac potestate pollent : *a)* S. Pontifex, ceu supremus omnium religiosorum praelatus ; *b)* Ordinis Praepositus generalis, Superiores provinciales et locales [1] ; *c)* Episcopus, si domus vel Congregatio sub ejus dominativa est potestate ; *d)* Superiorissae. *Excipienda* tamen sunt vota a praelato superioris gradus approbata ; nec potest praelatus irritare vota religiosi, si iste non amplius ei subjicitur (III, 238).

b) Vola *impuberum,* tum personalia (etiam castitatis et Religionis), tum realia (etiam de peculio castrensi vel quasi-castrensi), directe irritare potest *paler,* et in patris defectu avus paternus vel lutor ; imo etiam mater, praesente patre vel tutore, modo pater vel lutor non contradicat, ut patet ex can. *Puella* (Can. 2, caus. 20, q. 2). Ratio est, quia, in tali aetate, deficit perfecta deliberatio ad tantam obligationem. Quare, ad hunc defectum lex naturae prospexit, praebendo parentibus facultatem talia vota irritandi. Porro, pater vel alius paterna pollens auctoritate potest, *quamdiu dominativam auctoritatem possidet* (cfr. n. 698), irritare votum a filio tempore impubertatis emissum, tametsi filius jam puber factus sit, modo votum non confirmaverit formaliter in pubertate, *cognoscens illud fuisse infirmum* (111, 229, 230 ; II. Λρ., V, 36). Quid autem valeat pater erga *puberes,* dicemus num. sequenti (639, 3°).

c) Probabilius, secundum *D. Thomam* (2. 2, q. 88, a. 8 ad 3), aliosque multos, *maritus* potest directe irritare *vota, uxoris* tempore matrimonii emissa (licet non praejudicent usui matrimonii, vel prolis educationi, vel gubernationi domesticae), etiam vota nunc emissa, sed post mortem mariti exsequenda, v. gr. Religionis, castitatis -. Cfr. ex S. Litteris librum *Num.* 30, 14. Ratio est, [p] quia expedii valde ad pacem familiae, ad mutuum amorem fovendum, ut uxor voluntatem totaliter a viro dependentem habeat, et sic impetus feminarum retundantur » (III, 234 ; H. Ap., V. 36 ; Conf, dir., V. 10). Uxor autem nequit irritare vola mariti, nisi sibi praejudicent, ut votum longae peregrinationis, vel non petendi debitum (111,235) ; nec potest vir irritare vola uxoris, *facto divortio formali.*

639. — II. Irritatio indirecta fieri potest ab omni Superiore qui habet potestatem in materiam voti. Can. 1312, § 2. Agitur de votis quibus potestas Superioris laederetur. Vi autem legis naturalis, nemini licet rem aliquam promittere, quae vergit in damnum tertii qui jus in illam possidet. Qua de causa indirecte irritare possunt:

[1] *Card. Gennari* (Quest.de Broil can., II, n. 469) non admittit, Superioribus congregationum religiosarum competere jus irritandi directe vota suorum subditorum. Ita etiam Ojetti, Synopsis rer. mor., n. 2533, circa fin. Sei contra est quod habet can. 501, § 1. Ibi enim dicitur Superiores (in genere) habere potestatem dominativam in subditos, ad nonnam utique Constitutionum. Vide Kaus. de s. obedlentlae virtute et voto, n. 98. —[1] Haec est sententia S, Alphonsi, quam ‹ probabiliorem ▮ tenet, saltem extrinseco, citando pro ea etiam *D. Thomam,* et recte quidem. Hic enim ait (i. c.) : Et ideo... nullum votum religiosi est firmum, nisi sit de consensu praelati. sicut nec votum puellae exsistentis in domo, nisi sit de consensu patris : nec uxoris, nisi "it de consensu viri. ⁑ Mirum est. sententiamoppocitam a P. Pnimm^r aestimari veriorem et communiorem » (II, n. '.18). Cl. *Merkclbach* (II, n. 731), quin alludat ad aliquam controversiam, haec tantum asserit : ‹ Maritus probabiliter vola uxoris (annullare potest), quia est caput mulieris. »

1° *Papa,* vota omnium fidelium,et *Episcopi,* vola subditorum ; in quantum ipsis praejudicant (cfr. .-I. *A. S.,* **Ill,** p. 391). 2° *Superiores Ordinum religiosorum,* vola novitiorum, in his quae regularem observantiam praepediunt. 3° *Pater,* vota realia puberum, in quantum isti suorum honorum adminislrationem non habent (et idem dicendum est de matre, de tutore, de curatore, etc.);sed non potest irritare vota personalia, v. gr. votum servandae castitatis, suscipiendi sacramenta, nisi forte praejudicent domesticae gubernationi : prout foret votum longinquae peregrinationis, votum talem tenendi in jejunio modum, qui a victus ratione in familia servata nimis discreparet1. 4° *Heri,* vota famulorum, quae debitis obsequiis adversantur. 5° .*Maritus,* vota ab uxore *ante matrimonium,* emissa, quatenus ipsius juribus respectu gubernationis obstant. Et pari ratione potest *uxor* indirecte irritare vota mariti juribus suis adversantia (III, 242 ; II. Ap., V, 36).

640. – Quaesitum. *Quid de valore et liceitate irritationis?*

Hic non loquimur de irritatione *indirecta,* quia ex modo dictis patet illam non habere valorem juridicum nec licere, nisi adsit justa causa. Itaque dicimus :

1° Certum est, pro *valore* juridico irritationis *directae,* nullam causam requiri, cum inferioris votum factum sit sub ↄ‹ iditione: si Superior consenserit. Imo, id certum videtur, tametsi Superior vota prius rata habuerit ; quia nequit sibi adimere potestat em dominativam, quam habet in subditos. Can. 1312, § 1.

Si tamen ille, qui irritationem a Superiore vult obtinere, non procedit sincere, circumstantiam voti tacet et solum petit licentiam talem reni peragendi, irritatio ordinarie *non valebit ;* quia Superior, per meram licentiae denegationem, non supponitur votum irritare velle, cujus exsistentiam prorsus.ignorat.

2° Certum est, votorum irritationem, ex eodem canone, semper esse peccatum, *si fiat sine causa,* praesertim si Superior votum positive approbaverit. Dicimus : *semper est peccatam,* quia sic irritans ponit actum otiosum el irrational)iliter profectum inferioris impedit. Suilicit vero quaevis causa rationabilis ad excusandum a veniali. Patet autem graviorem requiri causam, si Superior vota rata habuerit, quam si non approbaverit (111, 228, 239).

Aliqui DD. dicunt, posse maritum irritaro votum uxoris, etiamsi *mutuo consensu* castitatem voverint ; quia vola a so approbata irritare valet. Nec certa ratio apparet, cur haec opinio damnetur. Attamen, cum esset contra communem sententiam, S. Alphonsus sapienlioribus rem decernendam remisit (ib., cfr. VI, 944, 948). Hodie plures ΑΛ. hanc opinionem diserte approbant. Ita *Lehmkuhl,* I, 612 ; *Ballon'ni-Palmieri,* II, 689 ct alii.

‘ Aliqui auctores, ut *Fcrrcres* (ed. 11, I, n. 416, p. 300), *Gtïnicot-Salsmans* (I, n. 325) etc. censent patrem (vel etiam matrem) posse directe omnia vota liliorum etiam puberum irritare, quamdiu hi non sunt majorennes. Sed in pluribus jus minores a patria potestate exemptos habet (cfr. can. 8!'). Ideo melius placet distinctio a S. *Thoma* (2. 2. q. 88, a. 8 ad 2) et S. *Alphonso* proposita, quam approbant plures etiam moderni scriptores (cfr. **Ms**-mans, Nouv. Rev. tliéol. 1928, p. 429· Damrn, Apollin., 1928. p. 469). Alii auctore·, ut *M·rhelbach* (II. η. 731), haerent ancipitcs propter canones 1312 et 89, quibus distinctio non expresse statuitur ; ipse cl. *Teodori* re n es;p dub am censel *(Apollin.* 1933?.

§ 2. De DISPENSATIONE VOTORUM.

‹›41. — Definitio. Dispensatio est : *absoluta obligationis voti condonatio, nomine Dei jacta, ab eo, qui potestatem jurisdictionis ecclesiasticae habet* (III. 250). Differt ah *irritatione,quae* fit nomine proprio et privato irritantis, ad normam num. praeced.

642. — Principia. I. Ad validam voti dispensationem requiritur potestas legitima. Cum enim obligatio voti sit acceptata a Deo, et lege ejus consecrata, *non nisi divina auctoritate* relaxari potest. Haec autem auctoritas illis concessa est, quibus Christus *(Matth.,* 16,19 et 18,18) dixit : *Quodcumque solveris..., quaecumque solveritis...* etc. ; iis scilicet, quibus concessa est jurisdictio spiritualis et ordinaria in foro externo (cfr. n.229). Talis potestas in Ecclesia necessaria est, ob mutabilitatem voluntatis humanae, et magnum dubiorum numerum, quae solvi debent. Ex canone autem 1313, collate cum cc. 1308, 1309, hoc modo dispensare possunt :

1° *Summus Pontifex,* respectu omnium fidelium, in omnibus quibuscumque votis. Nec excipienda sunt vota sollemnia, sive clericorum in sacris, sive religiosorum ; nam recte censetur hoc Pontifici concessum, cui concessit Deus totius Ecclesiae regimen ; et constat ex praxi Romanorum Pontificum, praesertim Julii 111 tempore anglicani schismatis, et Pii VII tempore perturbationis gallicae1.

2° *Loci Ordinarius,* quod attinet ad omnes suos subditos atque etiam peregrinos (cfr. dicta n. 235). Vicarius generalis potestate Episcopi, in casu, uti potest (n. 234, II). Speciali autem delegatione indiget tum parochus tum confessarius. Cfr. can. 1313, n. 3 et ea quae notabuntur n. 646, 3°, et 1993.

3° *Superior Religionis clericalis exemptae,* quod attinet ad suos subditos, i. e. quoad omnes personas habitualiter sub ejus obedientia degentes, ut sunt novitii, familiares, etc. Can. 1313, η. 2.Dispensandi facultas se extendit ad vota omnia non reservata, licet emissa fuerint in saeculo, dummodo dispensatio ne laedat jus aliis quaesitum. Vota novitiorum et novitiarum in Religionibus regularium exemptis jam nequeunt ab Episcopo solvi (cfr. can. 615).

613. — II. Ad validam et licitam voti dispensationem requiritur causa justa2. Vota enim soli Deo fiunt : ergo homo in iis dispensare non valet, nisi ut Superior secundarius ; sed non potest secundarius tine sufficiente causa valide dispensare (n. 239). *In dubio* tamen an causa fuerit sufficiens, possessio stat pro valore dispensationis jam concessae (cfr. η. 241, q. 2).

l Fere nunquam tamen conceditur dispensatio Omnino plena. Sic. v. gr., etiamsi presbyter redigatur ad statum lalcalem, rarissime conceditur dispensatio a coelibatu. — l De nrerptatione «Ii4pen«ehonts non loquimur : qui oblatam dispensationem respuit, consetur votum sibi denuo Imponere, quantemis Id valet.

Justae cavsae *dispensandi sunt :* 1° Bonum communitatis, au! ecclesiae, aut familiae, aut ipsius subjecti : v. gr. si dispensatio ei judicetur esse majon profectui, si grave violandi votum periculum ei immineat, si divexetur scrupulis. 2° Notabilis difficultas adimplendi votum. 3° Imperfecta deliberatio et libertas in voti emissione : v. gr. si votum processit ex tristitia, ira, metu intrinseco, puta incendii, naufragii ; aut ex metu extrinseco sed levi , item, si votum fuit emissum tempore impuberlatis. 4° Si cessat causa voti impulsiva : quo in casu dispensationi *admiscenda est aliqua commutatio,* ut nota S. Alphonsus (111,253). 5° Si tales circumstantiae occurrunt, ut dubium sit an votum adhuc subsistat, aut obliget ; in tali enim dubio possessio stat pro voto, et dispensatione opus est (III. 251-252).

644. — Quaesita. I. *An Superior potest dispensare in votis quae redundant in utilitatem tertii?* Distinctione uti oportet :

a) A/firm., si agitur de promissione *gratuita,* vel nondum a promissario acceptata, vel acceptata quidem, sed principaliter in honorem Dei facta. Ratio est, quia ex sententia probabili promissarius, in tali casu, vel non acquirit verum jus, vel si acquirit,illud acquirit dependenter a Deo, cui praecipue promissio facta est.

b) ^*e8··)* ex can· 1313, si promissio est *onerosa* seu mutua, seu laedit jus aliis quaesitum, ut in volis religiosorum, vel. si est gratuita quidem, sed facta principaliter in favorem tertii, v. gr. in favorem talis pauperis determinati, ab eoque, vel ab alio ejus nomine, rile acceptata. In his enim casibus, votum sequitur naturam contractus, cui est adnexum, ita ut absque utriusque partis consensu solvi nequeat (MI. 225 : 11. Ap.. V, 44).

De jure autem quod religiosa aliqua Congregatio *ratione votorum* et coh *perseverantiae* aequisivit, certe disponere potest S. Pontifex.

645. II. *An quaedam vota S. Pontifici* reservata *habeantur et qualia?* – Oliin 5 reservabantur Papae, e quibus tria nunc fuerunt expuncta. Ideo :

a) Reservantur S. Pontifici lanium duo vota privata, scilicet : votum *perfectae ac perpetuae castitatis,* necnon votum *ingrediendi Religionem votorum sollemnium* (can. 1309). Conditio est. ex eodem can., ut haec duo vola emissa fuerint absolute et post completum IS"[8] annum. Requiritur eliam, ut *actu* vota (in monasteriis monialium) habeantur sollemnia (v. de monialibus can. 488, 7°).

b) Haec duo vota, ut sint reservata, *debent esse perfecta:* 1° Ratione *libertatis :* unde emitti debent a juvenibus saltem 18 annorum ; unde (diam non sunt reservata, si sint emissa ex metu etiam levi ab aliis incusso. 2° Ratione *materiae :* quapropter non est reservatum votum castitatis, nisi ad semper excludat omnem actum

venereum etiam internum. Sic etiam non sunt reservata vota non nubendi, non fornicandi, non petendi debitum, aut servandi virginitatis praerogativam, si vovens non intendit promittere abstinentiam ab omni actu venereo[1]. 3° Ratione *formae,* i. e. debent esse facta principaliter in honorem Dei, absoluta et determinata. Unde non sunt reservata vota *poenalia* aut *disjunctiva,* v. gr. Religionis aut jejunii, castitatis aut piae peregrinationis, et hoc, ex sententia probabiliori, etiamsi jam electa sit pars reservata ; nec vota *conditionata,* i. e. sub conditione de futuro contingenti, v. gr. voveo castitatem, si incolumis evasero.— Dicitur: *de juturo contingenti;* quia votum sub conditione de praeterito, vel praesenti, aut de futuro necessario, aequivalet voto absoluto ; item votum emissum ex mero affectu ad virtutem, si adjecta fuerit conditio obsolum impedimentum,quo stante,impossibilis est voti exsecutio: v.gr. si quis voveret Religionem cum conditione : *si mater obierit* (id est : *quando* obierit). 4° Ratione *obligationis :* non enim essent vota reservata,si vovens se tantum sub levi obligare intendisset (III, 258, 261 ; II. Ap., V, 45-46). *In dubio* autem an vota sint reservata, ab Episcopo (vel Superioribus exemptis) sunt dispensabilia.

646.— *Pro praxi.* 1° *Vola sunt reservata quoad substantiam, non quoad circumstantias.* Hinc, si quis, v.gr., vovisset ingressum in Religionem rigidiorem, Episcopus aut praelatus regularis ila dispensare potest, ut ipsi in mitiorem ingredi liceat. Item, si votum emisisset ingrediendi sine retardatione, Episcopus cum causa dispensaro potest, ut differatur ingressus (III, 258, not. 3).

2° Facultas dispensandi super uno reservato *non valet* pro altero reservato.

3° In votis reservatis, Episcopi et similem jurisdictionem habentes possunt etiam dispensare vel commutare *quando ct quatenus necessitas urget* juxta can. 81, ut jam diximus, n. 234. Diximus : *a) quando necessitas urget,* id est, si non sit facilis accessus ad Papam, ct simul in mora sit periculum gravis damni, vel spiritualis vel temporalis, prop!ii aut alieni; b) *quatenus necessitas urget,* quia, si votum suspendi sufficiat, non potest in eo dispensari ; item, si dispensetur in voto castitatis, ut nubat quis cum aliqua, ad reparandum ejus honorem, nequit ille cum alia nubere.

4° *Juramentum castitatis, sive Religionis,* non est reservatum pariter ac votum, si quis scilicet solo juramenti vinculo se obligare voluerit. In *dubio* autem an votum juramento adjectum fuerit, valet jam communis regula : votum dubie emissum non obligat (111, 259).

Conclusio generalis. Concedenti dispensationem constare debet: 1° votum, in casu, non esse certo reservatum Superiori ; 2° dispensatione non laedi jus tertio acquisitum ; 3° justam dari causam. In *dubio* de sufficientia causae supplendum est per aliquam commutationem. Ceterum, cuilibet dispensationi aliqua commutatio laudabiliter adjungitur.

[1] Votum amplectendi citam religiosam de s? non est reservatum ; vovens enim potest Intrare vel in Ordinem stricte dictum vel in Congregationem religiosam.

647. — III. *An ordinariam vel delegatam habens JacuUalem dispensandi in votis, potest etiam dispensare in juramentis ?*

Affirmative, ex can. 1320, ubi dicitur: Qui irritare, dispensare, commutare possunt votum, eamdem potestatem eademque ratione habent circa jusjurandum promissorium. Si vero jurisjurandi dispensatio vergat in praejudicium aliorum qui obligationem remittere recusent, una Apostolica Sedes potest jusjurandum dispensare, propter necessitatem aut utilitatem Ecclesiae.

§ 3. De commutatione votorum.

648. — Definitio. Commutatio est : *substitutio alterius operis honesti loco ejus quod volo promissum erat, sub eadem obligatione.*

Divisio. Triplici modo fieri potest commutatio : in *melius,* in *aequale,* in *minus bonum.* Dicitur autem « melius », quod est tale relate ad utilitatem spiritualem voventis, et Deo gratius (111,243).

In opus *melius* commutat, qui votum cerei in ecclesia offerendi mutat in oblationem calicis, etc. — In opus *aequale* commutat, qui mutat jejunium in confessionem ; recitalionem quotidianam Rosarii in confessionem hebdomadariam ; votum vitandi externa peccata luxuriae vel votum non nubendi in confessionem menstruam per vitam ; peregrinationem faciendam in jejunium, etc. Vide *Lehmkuhl,* I, 632.

649. — Principia. I. Commutatio voti in opus evidenter melius, vel aequale, ab ipso vovente fieri potest, etiam sine speciali causa. Ila ex can. 1314. Ratio *primi:* minus in meliori continetur. Ratio *secundi:* praesumitur Deus, pro sua benignitate, aeque acceptare opus quoad substantiam aequale.

Excipiuntur vota in *favorem tertii* el ab illo acceptata ; excipiuntur pariter *duo vota reservata,* ut patet : unius est enim auctoritatis ecclesiasticae circa illa quid decernere.

II. Commutatio voti in opus minus bonum debet fieri ab auctoritate competente. Can. 1314. Ratio est, quia hujusmodi commutatio est species dispensationis (III, 244).

Auctoritas competens illa est, quam supra n. 642 indicavimus. Rationabilis autem causa exigitur quotiescumque quis *commutat ex potestate delegata.* Haec insuper teneantur :

1° Qui potest dispensare, etiam ex delegatione, potest similiter commutare vola : etenim cui licet quod est plus, licet utique quod est minus »; non. autem vice versa ; quia major potestas in minori non includitur (Reg. 53 in VI)

2° Qui potest aliorum vola dispensare vel commutare,item potest pro semetipso (111, 249), iisdem servatis conditionibus.

3° Causa minor requiritur ad commutandum ,quam ad dispensandum. De hac re ila .S'. *Alphonsus :* « Quodlibet rationabile motivum pro causa haberi potest.

Sufficiens est, ut ex commutatione voti sit minus periculum transgressionis... Interroget confessorius poeriitentem, quae opera soleat exercere praeter debita »x praecepto, aut ad quae majorem habeat propensionem ; et in ea commutet vota» (Praxis, n. 26). *In dubio* autem an causa commutationis fuerit sufficiens, docet *D. Thomas* posse voventem commutantis judicio acquiescere (111,245, fin.).

i° Potest votum personale commutari in reale, el vice versa ; item perpetuum in temporarium. Commutatio autem *securior,* in omni votorum genere, erit frequentia sacramentorum (111, 247 et 248).

5° Commutato per Superiorem (vel ejus delegatum) voto reservato, materia subrogata *non est reservata,* quamvis idem vinculum voti habeat. Ita commu-nit»·!· III. 249).

6° Aliquando tribuitur facultas dispensando *commutandi,* aliquando commutando *dispensandi.* In primo casu,respicitur potius commutatio in rem minus onerosam ; in secundo, dispensatio, non quidem totalis, sed cum aliquo onere.

650. — Quaesita. I. *An, facia commutatione, licet redire ad primum opus ?* Respondetur :

Affirm., quia voti commutatio concessa a Superiore est favor ; nemo autem favore uti tenetur. Attamen, licet vovens ad primum opus redierit, potest ad secundum subrogatum regredi. Quod si primum aut secundum opus rursus voverit, in hoc casu ad alterutrum novo voti vinculo teneretur (III, 248).

IL *An debet vovens redire ad primum opus, si secundum fiat impossibile ?* Distinguendum est :

a) Affirm., si vovens, propria auctoritate, opus commutavit ; quia, in hoc casu, voti obligatio non est exstincta.

b) Seg., si commutatio a legitimo Superiore facta est; tunc enim obligationis vinculum in rem substitutam translatum est, ac proinde prima obligatio exstincta est. Hoc valet, etiamsi res subrogata, *voventis culpa,* facta sil impossibilis. Peccavit quidem reddendo eam impossibilem, sed ad primum votum vere exstinctum non tenetur redire (III, 249).

TRACTATUS III

De tertio Decalogi praecepto

Memento ut diem Sabbati sanctifices.
(Exod., 20, 8).

Remotis, per primum et secundum praeceptum, verae religionis impedimentis, et assignatis variis reverentiae et fidelitatis, quae Deo debentur, obsequiis, *tertium* jam venit praeceptum directe affirmativum, quod *cultum externum,* tanquam corollarium priorum praeceptorum, praescribit.

Nemo non videt hunc cultum divinum, moralitatis, ideoque societatis Christianae, esse fundamentum. Principum et societatum rectorum ergo nobile et praecipuum ollicium semper erit, in cultu ordinando et imponendo Ecclesiae praesides auctoritate sua adjuvare, el jubere populum sacerdotum praeceptis obtemperare (Catech. Rom., de 3° Praec., 2). Ipsis tamen jus non est, proprio marte, inconsulta Ecclesia, dies festos constituere, ut infra dicetur.

Agemus : 1° de festis sanctificandis in *genere;* 2° de obligatione abstinendi ab *operibus servilibus ;* 3° de obligatione *audiendi sacrum.*

CAPUT I

De festis sanctificandis in genere.

S. *Thomas, 2. 2,* q. 122 ; S. *Alphonsus,* III, 263 ; ed. G., 1. p. 5; *Suarez,* de Religi. t. II, 1. 2 ; *SalmanL,* tr. 23 ; *Aertnys-Damcn,* I, n. 503 ; *Lchmhuhl,* I, n. 701 ; *Tanquerey,* I, n. 1006 ; *Zcitschr. fur kalh. Theol.,* 1913, p. 563 ; *Koch,* MoraltheoL, § 117 ; \ *mneersch,* Quaest. de Vlrt. Relig. ct Piet. (1912), q. 1, C. 3. n. 108 ; *Fcrrcres,* I, n. 422; *Vdlien,* Hist, des command. del'Église, ch. 4 : *D'Hulst.* Confér. de N.-D., 1893, 5r et 6e confér.; 3/tU/er, 9 ed. II, § 63 sq. ; *Schilling,* 11. n. 339 et 34 1.

Quatuor sunt inquirenda : 1° Quanam lege praescribatur festorum sanctificatio. 2° Quosnam haec lex obliget. 3° Quibusnam diebus lex urgeat. 4° Ad quid haec lex obliget.

651. Principia. — I. Praeceptum sanctificandi quosdam dies, quatenus vult tempus aliquod impendi cultui divino, est naturale ; quatenus autem determinat tempus et modum colendi Deum, est ecclesiasticum. Ita communiter cum Catechismo Romano (1. c., n. 4) et *S. Thoma* (1. c., a. 4, ad 1).

Dicitur 1° *Est naturale,* seu *morale,* ut explicat 5. *Thomas :* « Morale quidem est, inquit, quantum ad hoc, quod homo deputet aliquod

tempus vitae suae ad vacandum divinis. Inest enim homini naturalis inclinatio ad hoc, quod cuilibet rei necessariae deputetur aliquod tempus : sicut corporali refectioni, somno et aliis hujusmodi. Unde etiam spirituali refectioni, qua mens hominis in Deo reficitur, secundum dictamen naturalis rationis, aliquod tempus deputat homo. Et sic habere aliquod tempus deputatum ad vacandum divinis cadit sub praecepto morali ». Ea igitur ratione ponitur inter *praecepta Decalogi.*

2° *Esi ecclesiasticum,* etc. De hoc non videtur dubitandum, et sequimur *D. Thomam* (2. 2, q. 122, a. 4 ad 4) ; 5. *Antoninum* (P. 2, tit. 9, c. 7, v. *Succedit)* ; 5. *Bonavenlurani* (in 3, D. 37) et alios, quorum nomina videre est apud *S. Alphonsum* (Il I, n. 265 ; ed. G., I, p. 547). Ratio : sanctificatio diei dominicae successit legi *caeremonialis*abbati, quae, quamvis jure divino instituta, tamen, quatenus erat positiva, abrogata fuit. Recte ergo Catechismus Rom. (de 3° Praec., n. 18) juri ecclesiastico attribuit diei dominicae institutionem. Cfr. quae hac super re tenent *Preseren* (Zeitschr. fur kath. Theol., 1913, p. 563 seqq.) ; *Vernieersch.* 1. c. n. 112 ; *Schilling,* II. n. 339.

Alleram sententiam tuentur aliqui moderni, (piae sic sonat : *Naturale praeceptum* est. quod tempus aliquod cultui divino deputetur ; *juris divini* esi, quod ex septem diebus unus sanctificetur ; *juris ecclesiastici* est, quod Deus tali die et tali modo colatur. Sic *Schmid,* Linz. Quart. Schr., 1900, p. 12 ; *Arnidu (I.,* Tabi, génér., 1899-1908, p. 266. Huic autem sententiae, quoad tempus Mosaicae legis, suffragari videntur textus *Genes.* II, 2 seq. ; *Exod.* XVI, 23 ; XX, 8-11 (cfr. A/gr. *Pie,* Œuvres, III, p. 352).

Nihilominus argumenta ei faventia nequeunt rationes supra propositas enervare : deinde quoque, si vetus ipsummet Testamentum inspicias, stat quaestio num. sub hoc respectu, requies septimae diei affixa plus innuat quam exemplar ordinis in hebdomade. Itaque in praxi huic non adhaeremus sententiae, quia recto tramite fideles, a dominica die sanctificanda legitime impeditos, ad *diem fcrialem,* juri divino satisfaciendi causa, sanctificandam obligabit : quod onus quam incertum sit, nemo non videt. Concludimus :

a) Peccant contra *legem naturae,* qui nullum tempus per annum divinis impendunt.

b) Papa dispensare *nequit,* quod nullus sit dies festivus cultui divino deputatus : sic enim impletio praecepti naturalis inter privatos periculo exponeretur. et praesertim cessaret cultus publicus, Deo a quacumque societate necessario exhibendus. — Ceterum historia docet requiem unjus diei, post sex dies laboris, et menti et corpori esse necessariam, et ab origine mundi omnia sic ordinata fuisse. Ad haec attendere debet vel ipse civilis legislator *(Tanquerey,* II, p. 583).

Si quaeras *cujusnant potestatis ecclesiasticae sil,* quid circa hanc materiam decernere, respondeo : Dies festos, universae Ecclesiae communes, constituere, transferre, abolere, unius est *supremae*

ecclesiasticae auctoritatis. Ordinarii locorum peculiares suisdioecesibus seu locis dies festos indicere possunt, *per modum tantum actus.* Can. 1244, § 1 et 2. Si quos hoc modo indicant, sint de Sanctis, *non de Beatis,* ut eruitur ex can. 1277, § 2.

652. — II. Praeceptum sanctificandi festa obligat, sub gravi, omnes fideles rationis compotes, post septennium. Patet tum ex rei natura, tum ex propositione 52a ab Innocenlio XI damnata : « Praeceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus. »

Ex hoc concludes: 1° Non licet *die festo* labores *haereticis* imponere : sunt enim fideles, et agitur hic de lege ecclesiastica quae luetur religionis socialis exercitium. Cfr. de obligatione haereticorum n. 198.

2° Non baplizali, perpetuo amentes, non peccant si legem ecclesiasticam non observant. Licet ergo *non baptizatos* operibus servilibus onerare, quidquid dicunt aliqui. Cfr. .$'. *Alphonsum,* 111, n. 271 ; ed. G., 1, p. 551 ; *Arni du CL,* vol. 18, p. 1026. Peccaret tamen herus, qui tantos labores ipsis imponeret, ut nullum tempus suppeteret Deum colendi *(Lehmkuhl,* I, n. 702).

653. — III. Praeceptum sanctificandi quosdam dies se extendit ad diem dominicam et omnes dies festos. Certissimum est ex multis documentis et perpetua Ecclesiae traditione. Placuit enim Ecclesiae Dei, ut diei sabbati cultus et celebritas in dominicam transferretur diem: *a)* quia eo die Christus Dominus, lux et vita nostra, surrexit a mortuis ; unde et dominicam diem Apostoli dici voluerunt ; *b)*quia eodem die mundi creatio initium habuit, et Spiritus Sanctus discipulis datus est ; *c)* ne Christiani cum judaeis in tempore festorum communicarent (Catech. Rom., 1. c., n. 18).

654. — *Quoad dies festos nunc observandos,* sequentia scitu perutilia sunt :

1° Urbanus VIII, praeter dies dominicos, *triginta sex* dies festos instituerat, quibus Clemens XI *unum* adjunxit in honorem Immaculatae Conceptionis B. V. M. *Nunc autem,* pro toto orbe Christiano, post Constitutionem Pii X. *Supremae Disciplinae (A. A. S.,* III. p. 306) et *Codicem,* sequentes *decem* dies lanquam dies festivi sunt considerandi : Nativitas D. N. .1. C., Circumcisio, Epiphania et Ascensio ; festum Corporis Christi ; Immaculata Conceptio et Assumptio ; festum S. Joseph (19 Mart.), Apostolorum Petri et Pauli el Omnium Sanctorum. His ergo diebus viget tertium praeceptum, sicut diebus dominicis ; id quod sancitum est canone 1247, § 1.

2° Festa, (piae non numerantur can. cit., ipso facto *nullibi sunt amplius de praecepto,* etiamsi in aliqua natione, dioecesi aut loco ante fuerint de praecepto ex particulari lege, vel consuetudine etiam centenaria loci, aut ex speciali concessione S. Sedis. Commissio Pontif. 17 Febr. 1918 *(A.* /1. .S\, X, p. 170, ad 3). Quare festa Patronorum ecclesiastico praecepto non subjacent. Locorum autem Ordinarii possunt sollemnitatem exteriorem transferre in dominicam proxime sequentem. Can. 1247, § 2.

3°Sicubi aliquod festum ex supra enumerat is legit ime sit *abolitum* aut *trans-*

latum, nihil inconsulta S. Sede innovetur. Can. 1247, § 3 ; Pius X, Motu-proprio 2 Jul. 1911, ɳ. ł *(A.* .1. Λ'., III. p. 306). Hoc est intelligendum de festis, *excipias ea* Corporis 1). et S. .Joseph, translata a Pio X et deinde restitui,i i" Si festa supra memorata incidant in diem in qua *jejunium* vel *abstinentia* servanda essent, jejunii vel abstinentiae obligatio tollitur, excepto festo tempore *Quadragesimae.* Can. 1252, § 4. ₦2

(»55. *Festa suppressa ex pristino catalogo* (1 rbani VU 1) *sunt :* Duae feriae post Resurrectionem et Pentecosten. Inventio S. Crucis, Purificatio, Annuntiatio Nativitas B. M. V.. festum S. Joannis Baptistae, Dedicatio S. Michaëlis. festa duode<un Apostolorum. S. Stephani, SS. Innocentium. S. Laurentii martyris, S. Silvestri et S. Annae, festum denique S. Patroni sive regni sive loti. S. C. C., 28 Dec. 1919 *(A.* .1. .S'., XII, p. 43).

Hisce festis suppressis parocho incumbit *obligatio missam applicandi pro populo,* eo quod Codex hac in re jus hucusque vigens non immutavit. Commissio Pontif., 17 Febr. 1918 *(A.* .I 5., X. p. 170). Excipe, si festum suppression a festo altioris ritus sit impeditum. S. C. Cone. (.1. .1. ȯ'., Ill, p. 391 ; VI, p. 9). Ex Decreto autem 23 Oct. 1913, nullum festum, ne Domini quidem, <lie dominica affigi poterit, exceptis festis S. Nominis Jesu (a die primo ad diem quintum Januarii), ,ȣ. Familiae (die dominica infra Octavam Epiphaniae), SS. Trinitatis et D. N. J. Ch. Regis (Dominica ultima oclobris). Festa Dedicationis propriae ecclesiae die ab Ordinario assignato sunt celebranda f.1, .1. S., V, p. 450 et Ï58). Instituta religiosa, *proprio Calendario* gaudentia, ad sola officia localia Dedicationis et Titularis ecclesiae catbedralis, nec non festa sollemniora Patronorum principalium provinciae, dioeceseos et loci tenentur (I I 5., VI, p. 118 et 382 ; S. R. C., 5 \taii 1916 ; Breviarii novae Rubricae, lit. IX, n. 2 et 3).

656. — IV. Praecepi uni sanctificandi dies festos obligat sub gravi ad duo : ad abstinendum ab operibus servilibus, et ad audiendum sacrum 1. Can. 1248. Ratio horum est, quia, ex una parte, homo abstinens a labore oblationem de bonis terrenis praestat, et sua quiete mentis recollectionem fovet ; ex altera vero, Christianus sacrum audiens perfecto modo adorationis et propriae sanctificationis obligationem implet. I nde patet, recte *sub gravi* ea imposita fuisse, et ab omnibus hanc legem esse implendam 2. Patet etiam *duobus peccatis specifice diversis* suam conscientiam onerare, qui duo haec praecepta transgreditur. X'ide n. 324, reg. 2, 4°.

Sacerdotes satisfaciunt per celebrationem in loco debito. Si non celebrant, missam audire debent. Vide n. 670. Attamen, die NativitatisDomini una tantum missa audiri debet. Tempus implendae obligationis sc extendit, ex can. 1246, secundum antiquam consuetudinem, de media nocte ad mediam noctem.

' Concilium Laodicense (a. 3 <3-38'2) abstinentiam ab operibus servilibus inculcat tanquam a M<i)onbus introductam, /cdulhanus (dc Cor., c. 4) loquitur de duplici obligatione. In l. de 1 uga. c. 14, ait ne tempore persecutionis quidem omitti posse asslstcntiam oblationi. Cfr S hindiri Lcbrb d. MoralthcoL. ed 2 p. 1 Ï5. — ' Prop. ₦2 ab Innocentio XI damnata (cfr n 65 2). nostrae sententiae opponitur, et ex aliquibus assertis Cajetani et aliorum prodiit. Unde Canimur! ipsis \A. inniti potuit rUira, in h. prop.).

657. — Corollarium. Vi *praecepti* Ecclesiae, fideles diebus festis ad nihil aliud, praeter missae auditionem et abstinentiam ab operibus servilibus, tenentur ; sicque fert tum I)D. sententia, tum timoratorum persuasio. Attamen perfectum in modum celebrare conabuntur, ait Catech. Rom. (de 3° Praec., n. 10), diem dominicam et festorum dies, qui « sunt veluti *deliciae* Domini et piorum hominum ».

Hinc : *n)* Fideles non tenentur intéressé *concioni.* Debent quidem Episcopi et parochi populum salutaribus verbis pascere (Cone. Trid., Sess. 24, c. 4, de Ref.) ; sed exinde non sequitur, omnes et singulos fideles ad audiendam concionem teneri. *Saepe tamen peccant fideles* non audiendo concionem autcatcchesim, sive ratione scandali, aut contemptus, sive praesertim ratione ignorantiae, qua multi, cum magno suo spirituali detrimento, laborant (III, 269).

l>) Nulla est obligatio, *per se,* assistendi *vesperis,* vel *benedictioni vespertinae'.* Verumt.unen multum fideles adhortandi sunt ut assistant ; quia secus tempus illud in Dei offensa transigitur, imminuiturque spiritualis populi fervor. Saepe etiam malae aedificationis occasio erit talis negligentia ruinaeque spiritualis.

c) Nulla pariter est *per se,* obligatio Deum *interne colendi* actibus fidei, '["'i, caritatis, etc. ; etenim finis legis, i. e. sanctificatio animae, non cadit sub praecepto, neque ad internum cultum cogimur, sed movemur a Spiritu Sancto. Ita Angelicus (2, 2, q. 122, a. 1). Attamen ad *plene* sanctificandum diem Domini, requiruntur *actus pietatis et religionis* hoc die exercendi, quibus adjungenda erunt *opera misericordiae.*

CAPUT II

II

Dc obligatione abstinendi ab operibus servilibus.

S. Alphonsus, III, n. 272 ; cd. G., I, p. 551 ; H. Ap., VI, 7 ; *Génicol-Salsinans.* I. n. 333; Berardi, Prax. conf., I, s. III ; *Gôpferl,* I, § 57 ; *Benqcr,* Pastor. Theol., III, § 1 .9 ; Ami *Cl,,* Tabi, génér., v. *Œuvres serviles; Villien,* op. cit., c. 3 ; *Priimmer,* II, η. 188 ; Ferreres. I, n. ﬕ \\ ; *Ubacht* I, η. 164 sq. ; *Schilling,* 11; n. 340. 2°.

In hoc capite agendum est : 1° de *operibus* quae diebus dominicis et festis interdicuntur ; 2° de *causis,* ob quas opera servilia permittuntur.

Ar t ic u l u s 1.

De operibus quae diebus festis interdicuntur.

65S. — *Triplex genus operum* distingui solet, nimirum : *a)* Opera *servilia,* quae corpore exercentur et ad corporis utilitatem immediate ordinantur, ut

[Sub peccato veniali obligari fideles a<! assistendum vesperis, olim quidam aillrmarunt ; sed (ut rccle monet *Ami du Cl,.* 1903, p. 422) haec jam sustineri nequeunt. Cfr. Instr. Pastor. Rmi b. Freppel, Ep. Andcgav. (Œuvres past., III, p. 281).

fodere. suer , etc. ; dicuntur servilia,quia a servis fieri solent. Ex his quaedam sunl *minus* servilia, ut explicabitur n. 659,3°. *b)* Opera *liberalia,* quae ab anima praecipue procedunt, et ad animum excolendum spectant, ut legere, docere, canere, organa pulsare ; vocantur liberalia, quia a liberis exercentur, *c)* Opera *communia,* seu media, quae a liberis et servis promiscue fieri solent, ut iter facere, venari, etc. Ilis accedunt *d)* Opera *jorensia,* quae vel ad mercatum spectant, vel ad forum circa causarum decisiones, ut sunt citatio partium, compilatio processus, examen testium, etc., quae speciali jure prohibentur.

Jarnvero ad dijudicandum *characterem servilem* operis, de quo sermo est, attendi debet primario *ad operis naturam,* et haec est *tessera positiva, primaria,* operum die dominica prohibitorum. Xe nimis attendas ad tesseram secundariam, utrum nempe opus fiat lucri vel recreationis causa, cum defatigatione vel non, brevi vel longo tempore. Sic, v. gr., manibus texere tibialia, quod *de se isl servile,* corpori non tarn grave est, quam organa pulsare quod est liberale. Attondi etiam debet *ad aestimationem communem* quae pro mullis operibus dubiae naturae pondus decisivum affert ; vel *ad aha adjuncta,* v. gr. ad vilem operis apparatum. In dubio vero utrum opus sit servile vel liberale, potius considerandum est ut liberale.

Itaque *quadruplex* principiorum genus est adducendum.: de operibus servilibus, forensibus, liberalibus et communibus.

659. Pr in c ipia . I. Interdicuntur, per se, omnia opera servilia, diebus dominicis et festis. Constat ex dictis n. 656. Quare *er hoc capite* interdicuntur :

1° Opera *ruraha,* opera *artium mechanicarum,* ut artis sartoriae, sutoriae, lignariae, «aementariae, ferrariae, typographicae, etc. l'lures ΛΛ. admittunt lyp igraphicos characteres licite collocari posse, hac ratione ducti, quod talis occupatio scriptioni similis sil ; attamen, si in opificio publico exerceatur a multis, ratione servilis apparatus (et aestimationis communis), *ut servile* habetur.

'° Interdicitur similiter *opus molendi,* si nempe mola cum bestiis agatur, et magnam sibi requirat hominis cooperationem . majores autem bestias *excoriare,* operam *lanionis* exercere, **i***enari* et *rete jacere* multis comitantibus, *coquere panem,* rasu quo pistor die praecedenti sibi providere possit ; numerantur quoque inter opera servilia l j/ensura *agrorum. distillatio* censentur servilia, si (uni magno apparatu, ad modum muneris implendi, fiant *(. Imi du Cl.,* 1903 p. Ô37).

3° Interdicitur, *ex natura operis, confectio* rosariorum, imaginum cerearum, florum artificialium (non vero arte concinnatorum : cfr. *Ami du Cl.,* 1902, P 40). transcriptorum multiplicatio (polycopia) si multum duret, labor cum unco (acu texere, *travail au crochet, hâkeln).* Tales autem occupationes sunt minus serviles, cl de operum liberalium natura paulisper participant. Ideo, ut habeatur materia gravis, majus temporis spatium requiritur. Quinimo, cum aliqua causa, citra omnem culpam permitti poterunt, si exiguo tempore, aut saltem non ultra duas horas producantur, ait S. *Alphonsus* (1. c.). Imo, accedente *consuetudine,* talia, cum minimum apparatum exigant, etiam sine causa

» €urru ducvre ŏnusto secundum > *Alphonsum.* **Ili,** n. 276 ; ed G.. I p. 552. non est -ervite K hnc ipphcd ad mulione· ‹4 ħauU Vide Limen utrum in tali vel lah regione hoc ı»·φ̈ı» bmMnr Intcrpn Uri lh · d : multum enim attendendum est ad *tori consuetudinem,* ut constat apud auctores (cfr. n.

licita evadere possunt. Idem dic de decerpendis rosis, de decorticandis pomis, de ducendis, lineis musicis, de ingerendis in filum gemmis ad torquem conficiendam et de similibus leviculis laboribus, saltem si non fiunt aeque longo tempore ac in hebdomade.

660. — II. Interdicuntur opera forensia, i. e. actiones judiciales et mercatus: Can. 1248. Quare ex hoc capite prohibentur :

1° *Actiones judiciales, illae, nimirum quae respiciunt causas quascumque litigiosas,* ubi processus judicialis, apparatus judicialis et strepitus requiruntur Hinc, non licet citare reum, examinare, testes,excipere juramentum judiciale, proferre aut exsequi sententiam, nisi necessities aut pietas aliud exigat. Non interdicitur autem exercitium *jurisdictionis voluntariae:* unde licet: excommunicare, dispensare, beneficia conferre ; testamenta conficere, advocatum consulere, judicem privatim informare, aliosque similes actus coram notario perficere, qui strepitu judiciali carent (III, 284, 287).

2° *Mercatus, illi scilicet qui jiunt cum strepitu, aut in officinis publicis ;* quia mullum distrahunt animam et a festorum sanctificatione avertunt. Permittuntur tamen *nundinae annuae* certo diei allixae, quando in diem festum incidunt. Ad nundinas *hebdomadarias* quod attinet, illae de se prohibentur ; excipe in iis locis, ubi viget legitima consuetudo, ut declaravit Benedictus X l\ (Consi. \b *eo tempore,* anni 1745). Permittuntur etiam venditiones et emptiones domuum, equorum, mercium, etc., inter privatos. Imo, in quibusdam locis tolerantur, peractis divinis officiis, publicae venditiones sub hasta (licitationes), quia aliis diebus pauciores emptores concurrerent.Tolerantur etiam in plerisque locis venditiones in officinis, quae summo mane aperiuntur ut res quotidiano usui necessariae emi possint. Quare etiam *Coder* haec addit (can. citi: Nisi aliud ferant legitimae consuetudines aut peculiaria indulta. »

661. — III. Non interdicuntur opera liberalia. Constat ex absentia legis prohibitivae et ex praxi timoratorum. Ideo :

1° Licet diebus festis studio litterarum vacare, docere, canere, instrumenta musica pulsare, delineare, scriber·l, imo transcribere (111, 279) vel machina scribendi uti. Cfr. *Ami du Cl.,* 1908, p. 399.

2° Non videtur illicitum *pingere ;* pingere enim (modo non sil labor notabilis in praeparandis coloribus et tabulis) videtur potius opus liberale quam servile, cum mens pictoris magis operetur quam manus (HI, 280 ; II. Ap., VI, 10). Nec similiter illicita videtur *ars photographiai,* nisi mullos apparatus requirat. Ita *I)'Annibale* (HI, η. 121).

3° Licet, juxta plures, feminis imagines *acu pingere :* hoc enim, inquiunt, magis refertur ad exercendum ingenium, quam ad operandum. Alii vero excusant puellas acu pingentes, ut addiscant, vel ut otium vitent. Contra, non licet *sculpere;* ars enim sculptorja, saltem in aestimatione hominum, inter artes mechanicas numeratur. Excipe, si agatur de ultima operis perfectione (111,281).

662. — IV. Non interdicuntur opera communia, modo non fiant cum magno labore, strepitu vel apparatu. Constat ex universali praxi

nine: a) Licet iter facere pedibus, equo,curru. vel navi; unde, etiam ad ha» ‹ necessaria sunt Iu ita, quamvis forte sint servilia, v.gr. remigare, *b)* Litet pariter venari, piscari, aucupari; nisi hoc liat cum magno labore, strepitu, etc. ut supra dicebamus. (Ill, 274, 283).

663. - Quaesita. *I. Quaenam materia censetur* g r a v is *in operibus prohibitis?* Distinguendum est inter opera servilia et ‘forensia:

1° Si agatur de operibus *servilibus,* sententia usu recepta tenet materiam gravem esse duas horas cum dimidia ⁂ 2° Si agatur de operibus *forensibus et judicialibus,* gravitas materiae, non tama quantitate temporis, quam ab operis qualitate, desumenda est: hic enim potius attenditur actus sollemnitas (III, 307).

II. An *peccat graviter, qui die festo mandat sex famulis, allaborent per horam ?* Quaestioni ita satisfit :

.*Veg.,* probabilius, sive simul, sive successive laborent ; quia, cum singuli venialiter tantum peccent, etiam dominus eos ad laborem inducens venialiter tantum peccat. « *Secus certo esset,* si dominus uni famulo mandaret pluries laborare die festo usque ad materiam gravem. » Item, *ratione scandali,* labor per semihoram protractus potest esse materia gravis (III, 306 ; ed. G., I, p. 568).

Si vero agatur de famulis non baptizatis, vide quae supra diximus, n. Ct2.

Ar t ic u l u s 11.

De causis ob quas opera servilia permittuntur.

664. — Numerantur admodum *sex,* videlicet ; 1° dispensatio ; 2° consuetudo legitima ; 3° pietas erga Deum ; 4° caritas erga proximum ; 5° necessitas ; 6° utilitas. Itaque :

I. Permittuntur opera servilia ob d ispen s a t io n em Superioris, scilicet S. Pontificis in tota Ecclesia ; Episcopi, vel parochi, vel Superioris religiosorum, pro ambitu concessae facultatis.

« Xon solum locorum *Ordinarii,* sed etiam *parochi,* in casibus singularibus justaque de causa, possunt subjectos sibi singulos fideles singulasve familias, etiam extra territorium, atque in suo territorio etiam peregrinos, a lege communi de observantia festorum dispensare. » Can. 1245, § i.

In *Religione clericali exempta* eamdem dispensandi potestatem habent Superiores, ad modum parochi, quod attinet ad professos, novitios, aliasv·-personas in religiosa domo diu noctuque degentes causa famulatus, aut educationis, aut hospitii, aut infirmae valetudinis. » Can. 1245, § 3, 514, § 1.

Hic autem *adnotare* juvat : a) Si causa laborandi (vel omittendi sacrum) sit *manifeste* sufficiens, dispensatio non requiritur. Videant tamen fideles, ne avaritia potius quam ratum·· ducantur, *b)* Confessarius, etsi dispensare non possit, potest tamen legem in aliquo casu interpretari, atque ita concéder· licentiam ad *formandam conscientiam dubitantium, declarando* legem non obligare, c) Cum ex can. 1368 *Seminarii* rector ejusve delegatus officium parochi obeat pro omnibus qui in Seminario sunt. ‹ um iis quoque dispensare potest ad modum parochi. . «|

» Quoad minu 'ervilia. jam diximus (n. 659» 3°) spatium temporis longius requiri, ut Intratur materia gravi

665. — II. Permittuntur ob consuetudinem legitimam. Etenim, ut recte advertit *Gerson* (de Praec. Decal., c. 7), de operibus servilibus non exercendis, plus et frequentius determinat consuetudo loci et personarum a praelatis tolerata, quam alia lex scripta.

Licet igitur, ubi viget consuetudo : 1° uti sella gestatoria ab hominibus portata ; 2° ducere vehicula vel animalia mercibus onusta ; 3° irrigare olera, vertere aut separare segetes in area ; 1° coquere et parare cibos, *licet superfluos ;* 5° occidere minora animalia el excoriare, si die praecedente id fieri non potuit ; 6° vendere et emere, etsi in officinis publicis. Tenentur tamen mercatores officinas suas claudere, ut sic ostendant se dies festos ab aliis diebus distinguere (III, 275 seqq. ; II. Ap., VI, 15).

Item *permittitur* tonsoribus die festivo barbam radere, tum ex generali consuetudine, tum ex necessitate, quia rustici praesertim et opifices Ceteris diebus plerumque impediuntur. Hinc, si tonsores advenientibus dio festo officium suum non praestarent, cum gravi damno desererentur (III,290).Ceterum sibi ipsi barbam radere non est opus servile ; unde non est illicitum id officium aliis praestare.

l t jam n. GGO notavimus, *Codex* expresse legitimas consuetudines circa publicum mercatum, nundinas aliasque publicas venditiones et emptiones approbavit (e. 1248). De ceteris judicandum est juxta can. 5. 27 § t.

666. — III. Permittuntur ob pietatem erga Deum. Atque hoc titulo, permittuntur opera, quae, *proxime* spectant ad cultum, v. gr. pulsare Campanas, statuas deferre in processionibus, tabulata erigere necessaria ad festivitatem, vel Domini sepulchrum, etc. Licet etiam, saltem ex consuetudine, hostias coquere, verrere templum, sternere tapeta, altaria et ecclesias ornare, etc. (Ill, 291 ; II. Ap., VI, 16).

Nec videtur improbandum, si quis die dominica, post divina officia, conficeret rosaria *in pauperes "ratis distribuenda :* aut si piae feminae laborarent ad conficienda ornamenta necessaria pro *aliqua ecclesia* indigente ; aut si quis conficeret *pias imagines* ad devotionem inter suos vel alienos promovendam (HI, 293). — At, probabilius *non licet* agros ecclesiae colere, parietes ecclesiae dealbare, vehere lapides aut ligna ad aedificandam ecclesiam, etc., nisi adsit necessitas, vel magna utilitas ab Episcopo probata ; haec enim *nonnisi remote* ad cultum divinum concurrunt. Item, non licet erigere tabulata ad videndam processionem, nisi quando nullum aliud tempus suppeteret (II. Ap., VI, 17).

667. — IV. Permittuntur ob caritatem erga ipsum proximum. Ex hoc titulo, *licet* inservire infirmis; causas pauperum, orphanorum aut viduarum agere ; fodere sepulturam ; vendere rusticis, qui aliis diebus emere impediuntur ; laborare pro aliquo determinato paupere, cui ratione necessitatis laborare liceret ; vel etiam pro pauperibus in genere, si *gravis ac certa necessitas* in aliquo loco vigeat (III, 293 seqq.).

668. - V. Permittuntur ou necessitated propriam vel alienam, animae vel corporis, si nimirum sine gravi incommodo aut detrimento aliquod opus omitti non possit (III, 295 seqq.). Quare excusantur :

1° Qui ea opera praestant, *quibus quotidie ob necessitatem vocandum est,* quae commode nec anticipari nec procrastinari possunt aut solent, ul coquor·, cibos, lectos sternere, lavare, everrere domum el similia (II. Ap., VI, 21).

2° Pauperes si aliter se suamque familiam alere *non* pomnl, secluso tamen scandalo ; item, si suas suorumque reficiant vestes, quas aliis diebus resarcire non valent.

3° Item famuli, uxores el filii *ad laborem coacti,* sive vi, sive timore gravis damni aut detrimenti ; quod extende ad operarios qui imprimunt ephemerides vel nuntia pervulganda. Minime autem excusarentur, si coactio in ipsius diei festae contemptum fieret. Quo frequentius vero aliquis famulus isliusmodi coactionem subire tenetur, eo strictius obligatur alium sibi herum quaerere, atque eo gravior causa requiritur, ut ab hac obligatione excusari possit (Ill, 295, 296).

i" Similiter, pistores el laniones publici, saltem in magnis oppidis, tum ob consuetudinem, tum ob populi necessitatem. Panem autem aut pastillos conficere vix licet, *nisi ex necessitate,* ut, v. gr., si concurrant plura festa, et panis antea coctus ad vicium minus aptus redderelur (III, 298, 299). Similiter excusantur,qui se exercent ul praestent auxilium in exstinguendis incendiis.

5° Excusantur pariter omnes, (piorum opera incepta interrumpi nequeunt *sine magno damno :* ut conflantes ferrum et vilium, coquentes calcbm aut lateres, etc. Et haec possunt aliquando etiam inchoari die festo, ad vitandum gravo damnum (III, 300).

6° Item, fabri ferrarii, si calceant equos itinerandum, vel eorum qui in sequenti die summo inane iter sunt acturi, aut in agrum egressuri a<l laborandum ; item, si reficiunt vomeres eorum, qui secus die sequenti laborarc non valerent. Excusantur pariter, qui in casu necessitatis instaurant pontes, fontes, vias publicas, machinas in ollicinis (H. Ap., VI, 19). M

7° Excusantur sutores et sartores, (pii calceamenta el vestimenta pro instantibus nuptiis, funeribus el similibus sollemnitatibus necessaria conficiunt, aut (pii vestem resarciunt peregrino ; vel etiam, si promissae vestes ita exspectantur, ut, nisi eas perficiant, magnum sint damnum subituri (III, 303). *Xon autem eicusandi sunt,* imo severe redarguendi, si inceptum laborem saepius post mediam noctem, in diem festum sub praetextu necessitatis prtftrahunt ; quia plerumque illa necessitas ipsis voluntaria est, cum saepissime in eam se conjiciant, vel plura assumendo opera quam quae explere possint, vel intra hebdomadem m rebus inutilibus tempus terendo *(Gunj,* n. 360).

8° Item agricolae, qui ob praeteritam vel imminentem pluviam, fenum vel segetes vertunt, colligunt, vehunt. Ita pariter, ut evitetur damnum, et ex consuetudine in mullis regionibus permittitur colligere fructus, quamvis usui illius dici non necessarios, ut melius serventur ; praecipuo si imminentis pluviae es| periculum (III, 298 ; 11. Ap., \ 1, 21). Quoad opifices, qui praeter quotidianum laborem in otlb ina, horti vel agri culturam in se assumpserunt, videtur tolerari posse, quod die dominica perficiant ea quae rationabiliter alio die praestare nequeunt : salva semper sacrificii missae assistentia, el secluso scandalo.

9° Demum excusantur qui in viis ferreis vel in cilicinis publicis electricis occupatione necessaria delinentur, ul moderatores, ductores, calcfactores, etc.

non autem, nisi alia ratio accedat,illi qui in distribuendis vel accipiendis mercibus occupantur. Quandoque etiam pro directoribus catholici diarii necessitas moralis adest, diebus quoque dominicis et festis, folia sua imprimendi, tum ut impetum inimicorum Ecclesiae stalim retundant, tum ut diffusionem pravorum diariorum impediant.

G69. — VI. Permittuntur ob utilitatem *extraordinariam ;* haec enim aequiparatur necessitati. Quapropter :

lu Excusantur qui laborant *ol) causam publicae laetitiae aut splendoris.*\. gr. si agatur de celebranda victoria, de festo praeparando ob principis nativitatem, adventum.etc. 'l'aies enim laetitiae significationes ad populi pacem sunt moraliter necessariae ; unde ex consuetudine permittuntur labores, qui non potuerunt anticipari (III, 304 ; 11. Λρ., VI, 24).

2° Excusantur quoque probabiliter illi qui laborant *ob magnum, et extraordinarium lucrum ;* nam magnum lucrum cessans gravi damno aequiparatur. Confirmatur ex c. *Licet, de feriis,* in quo Alexander III dispensasse fertur, ut diebus dominicis ac festis halecia capi possent, ne alias eorum captionis occasio praemitteretur. Vide quae habet *S.* *lphonsus* (III, n. 301).

Quaesitum. .Izi *excusat* vitandi ‹»tii *ratio?* Respondemus :

(leneratim non excusat ; quia otium aliis remediis, et quidem melioribus, facile vitari potest, v. gr.. adeundo ecclesiam, recitando rosarium, visitando infirmos legendo aliquem librum spiritualem. *In particulari,* excusat ratio vitandi otii, si per laborem vitari debeat periculum vere probabile labendi in peccatum, si nempe sic (‘vitetur periculum ludendi, bibendi cum sociis, turpia loquendi, etc. (Ill, 302). Certe juvabit etiam *Suarczii* sententiam audire (I. 2, c. 26,11. 4 et 5) : « (Opus minus servile) excusari potest ex quodam colorato titulo *moralis necessitatis ;* quia non potest homo, praesertim saecularis, et ad id non assuetus, loto die integro lectioni vel orationi vacare : et ideo, ne sil otiosus..., indiget moraliter aliqua operatione, el ideo potest illa operatio modica... rationabiliter permitti. » Raro tamen talis necessitas accidit.

CAPUT Ill

De obligatione audiendi missam.

S. *Alphonsus,* III n. 308 ; cd. G., T. p. 569 ; H. Λρ., VI, n. 27 ct 38 (ubi de Oratoriis privatis) ; *Aerlnys-/hunen,* I, 520 ; *Lehmhuhl,* I, n. 713 ; *I'rümmer,* II, 476 ; Van *Gameren,* ‹|‹· Oratoriis ; IVeiss, Apol. d. Christ., IV, p. 910 ; *Villicn,* op. cll,, c. 2 ; Uil/ler. (9 ed.) II, § 65 sq. ; *Schilling,* II, n. 3Î0, 342 ; *Vrnncersch-Creuscn,* Eplst. II, n. 498 s<|q.; *Unus,* Inst. can. n. 331, 339.

Praeceptum audiendi missam singulis dominicis et festis diebus obligat omnes fideles usum rationis habentes, post septennium ; ergo etiam sacerdotes non celebrantes,el omnes alios non legitime excusatos. Constat ex dictis n. 653 et 656.

Restat hic agendum : 1° de *requisitis* ad missae auditionem ; 2° de *causis* ab ea audienda *excusantibus.*

Articulus I.

De requisitis ad missae auditionem.

670. — Qui sacro assistunt, una cum celebrante sacrificare censentur ; mule requiruntur tria : *praesentia corporis, assistentia religiosa* et *locus debitus.* Aliis verbis : requiritur assistentia materialis et formalis in loco debito. Sacerdos igitur, qui celebrat in loco indebito, praeceptum non implet : et idem tenendum est de iis, qui tali modo missae assistunt ; positis tamen ponendis, ut mox dicemus.

Auditio missae *primario* imponitur, *secundario* tantum locus debitus. Qui ergo missam audire nequiret, nisi in *oratorio privato,* ad hoc teneretur, ut constat ex doctrina n. 221 et 634 exposita. Unde S. C de Prop. Fid., die 17 Aug. 191-1 pro Graeco-Ruthenis in America haec statuit : « Fideles Rutheni tenentur frequentare... suas proprias ecclesias tamen in regionibus, ubi desunt ecclesiae ac sacerdotes proprii ritus, et ubi propter longinquitatem ecclesiae suae non eam possunt, sine gravi incommodo adire, opus est ipsis missam audire in ecclesia catholica alterius ritus » (.4. .4. *S.,* VI, p. 161).

1. *Praesentia corporis.*

671. — Principia. I. Praesentia seu assistentia debet esse humana et moralis. Haec haberi existimatur, si quis ita est in loco ubi fit sacrum, ut dici possit conjunctus iis qui in conspectu altaris versantur, vel ex signis externis colligere possit quid a sacerdote peragatur, etsi per accidens nihil videat vel audiat. Inde sequitur:

1° *Surdo-muti, si sunt etiam caeci,* non obligantur ad audiendam missam, nisi (quod rarissime accedit) sini sufficienter instructi et moniti (III, 271).

2° *Satisfacit praecepto,* qui stat in choro, post altare, post columnam vel parietem ecclesiae, vel ad fenestram quae fert in templum, etsi non videat sacerdotem : modo ex signis assistentium, sonitu campanulae, etc., advertere possit quid a celebrante agatur. Item, qui est in sacristia cum janua aperta l, vel extra ecclesiam, modo uniatur cum populo qui est intra ipsam, quamvis major distantia adsit.

'3° Nec improbabiliter satisfacit qui est in domo proxima, ex qua per fenestram vel januam altare prospiciat. licet via intermediet, dummodo distantia sit parva. Lugo (disp. 22, n. 21) cum aliis censet distantiam 30 passuum esse parvam. Haec sententia tamen S. Alphonse non placet (I II. 312). Sed ad hoc attendas, quod pro absolutione requirit .S'. *Alphonsus* (VI, n. 429 ; ed. G., Ill, p. 423): ad. summum distantiam circiter 20 passuum, et deinde addit : « Praesentia enim pro absolutione *majorem propinquitatem* requirit quam pro audienda concione vel missa 1 ». ‡*

‘ Itno cum Janua clausa >iunt multi modo ita sit propinquus ut vocem celebrantis audire possit. Illud ReuPr, 11 n. 2S0. ul eum extendit qui extra templum ad murum ita prope altare stat ut audiat sacerdotem. — * Itaque haec est norma quam S. Doctor Intendit; aestimat triginta passus nimiam · di-untiam, minime \ero viginti.ita ut etiam aliquatenu* ultra vlgintl extendi queat.

672. — II. Praesentia debet esse continua, i. e. per missam integram ; ita ut graviter peccet qui omittit ejus partem, sive *diuturnitate,* sive *dignitate* notabilem. — Ecclesia enim praecipit assistentiam non tantum iis partibus, in quibus essentia sacrificii consistit, sed toti caeremoniae ut est cultus publicus (I II. 310, q. 2). Ex hoc principio sequentes deducimus conclusiones :

1° *Grave* est omittere omnia ab initio usque ad offertorium inclusive. Item, omittere canonem a facta consecratione usque ad *Pater noster* exclusive quia est pars notabilis diuturnitate et dignitate. Item, omittere consecrationem et communionem, imo et *solam consecrationem ;* quia est pars omnino essentialis. Et idem probabilius dicendum est de *sola communione ;* quia vel ipsa probabilius ad sacrifici essentiam pertinet (cfr. n. 1589), vel saltem est pal's dignitate notabilis et inseparabilis a sacrificio. Graviter etiam peccat, qui simul omittit *tum* (piae praecedunt Evangelium, *tum* quae communionem sequuntur ; omittit enim pattern diuturnitate notabilem (II. Λρ.. VI, 33).

2° *Leve* autem peccatum esset omittere solum offertorium, aut solum symbolum, aut solam praefationem, aut partem canonis parvam, vel omnia ante epistolam, vel omnia post communionem, vel etiam, probabilius, haec duo ultima simul. Nec est improbabile, venientem ante offertorium leviter tantum peccare; quiaolim, teste S. Isidoro, tunc solum missa incipiebat. — Evangelium autem S. Joannis in fine probabiliter non est pars missae ; quia ante illud jam dimittitur populus per benedictionem (cfr. If. Ap., I. e.; Inst.Cal., P. I, e. 3) : quare *nullo modo* peccaret qui illud omitteret.

673. — Cum autem assistentia per *integram missam* durare debet, jam varii casus particulares de hac re solvendi erunt :

1° Qui audit *simultanée* duas missas dimidiatas, non satisfacit praecepto. Constat ex propositione 53a ab Innocentia XI damnata.

2° Qui audit duas missas dimidiatas *successive,* ita ut missam unius sacerdotis usque ad consecrationem *exclusive,* cetera vero in missa alterius audiat (quamvis venialiter peccet, si sine causa sic agat), probabiliter tamen satisfacit. Kalio : omnia inseparabiliter pro sacrificio requisita in una missa audita fuerunt. Non satisfaceret vero, si aliter se gereret, assistendo scilicet in una missa usque ad *consecrationem inclusive,* ceteris vero partibus in altera : *Ratio* patet.

3° Qui *consecratione jam facta* advenit, tenetur celeris missae partibus assistere, quia (quidquid tenent AA. circa essentiam sacrificii missae) audiri debet *pars notabilis* cultus publici ab Ecclesia praescripti. Celerum, minime improbabile est, communionem perlinere ad essentiam missae, cum consecratione. Qui ergo post consecrationem venit, tenetur assistere usque ad finem : praeceptum enim hic possidet (II. Ap., VI, 33).

i° Qui omittit parvam missae partem, probabilius secundum aliquos tenetur *sub levi* supplere ; excipe si aliqua ratio excuset (cfr. *Salrnant.,* tr. 5, c. G, n. 15). Alii putant quod ad nihil tenetur, quia praeceptum in majori et substantiali parte fuit impletum (HI, 310, q. 3). Tenetur tamen omnino supplere qui pattern *dignitate notabilem,* v. gr. consecrationem, omittit, licet id non cx sua culpa fiat. Rationabilis esset sententia contraria *(Suarezii* nempe ; de Euch., q. 88, s. 2, n. G), si quis ex subitanea necessitate cogeretur recedere; tunc enim adhuc moraliter duraret unio cum adstantibus.

2. *Assistentia religiosa.*

Haec sita est in *intentione* audiendi missam, et simul in *attentione* mentis.

674. — Principia. I. Requiritur intentio, saltem implicita, coleudi Deum. Ecclesia praecipit actum humanum religionis, *participando* ad sacrificium, qui sine voluntate colendi Deum nequit concipi.

Hinc, qui missae *eo solo fine* interesset, ut ecclesiae pulchritudinem observaret, vel ut amicum exspectaret, vel quia ibidem violenter detineretur, praecepto *non* satisfaceret. Satisfaceret tamen, si interesset ob solum melum patris, matris aut domini ; licet ex alio capite peccaret, ex prava nempe voluntate omittendi sacrum, si posset. — Intentio autem satisfaciendi praecepto, non requiritur, ut jam constat ex n. 212 et 213. Cfr. 5. *Alph.,* I, 163 ; II. An., VI, 27.

675. — II. Requiritur attentio mentis. Attentio in genere delinitur: *Applicatio mentis ad id quod agitur.* Est, in casu : *a)* externa, cum non ponitur actio, quae sit incompatibilis cum intentione colendi Deum, ut fabulari, scribere, oculos huc illuc conjicere, etc. ; *b)* interna, cum attenditur vel *ad verba* et *actiones* celebrantis, vel *ad mysteria* per celebrantis verba et actiones significata, praesertim ad mysteria Passionis et mortis Christi, vel, generaliter, *ad ipsum Deum* laudandum atque orandum per preces, meditationes et pios affectus (III, 313 ; IV, 177). His praemissis, statuimus:

1° *Certum est requiri attentionem externam ad audiendam missam,* juxta Ecclesiae praeceptum ; quia ejus defectus esset illusio Dei et Ecclesiae. In eo omnes auctores concordant.

Hinc, *non satisfacit,* qui tempore missae scribit, pingit, legit libros profanos, vel sacros quidem, sed sola eruditionis, curiositatis vel studii causa. Nec satisfacit, qui per notabile tempus confabulatur, imagines attente considerat, legit inscriptiones, etc. (II. Ap., VI, 28).

2° *Certum est insuper, ex virtute religionis, requiri* (saltem sub veniali) *aliquam attentionem internam.* Reverentia enim, quam Deo et sacris mysteriis debemus, hujusmodi attentionem exigit.

.-In *autem haec interna attentio requiratur sub gravi, ad implendum Ecclesiae praeceptum, controvertitur.* Alii *negant,* hac potissimum ratione ducti, quod actus religionis quoad substantiam subsistere potest sine interna attentione·, nec aliunde constat quidpiain aliud ab Ecclesia praescribi. Alii vero communius *affirmant,* et tametsi *actualem* seu intensam attentionem non requirant, requirunt tamen attentionem internam quae sit remissa, et quae ad praecipuas missae partesse extendat. Ratio horum est, quia Ecclesia praecipit actum, quo Deus colatur ; jamvero Deus non colitur, si quis physice tantum sacro intersit, omissa interna attentione. « Puto, ait N. *Alphonsus.* hanc secundam

opinionem esse *probabiliorem* el. quidem *consulendam.* Contrariam vero non judico improbabilem ; saltem, stante auctoritate lot doctorum qui eam tuentur, redditur res valde dubia, an adsit haec Ecclesiae lex obligans fideles ad missae assistentium cum interna attentione (II. Ap.. I.c.). Itaque de peccato mortali eo facto non potest certo quis damnari.

Post factum ergo sic resolve : Praeceptum ecclesiasticum ɲ< n graviter violavit, qui intentionem generalem Deum colendi habuit, el ita se gessit, ut testis fieret eorum quae in altari peracta fuerunt. Speciali modo notant auctores, *vagationem mentis adeo intensam,* ut assistens testari non possit de gestis it' Missa, satisfactionem praecepto debitam impedire (cfr. *Acrinys-Danien,* l, n. 525 ; *Schilling,* 11, n. 340. 1°).

676. — Ex his conclude cum 5. *Alphonso* (III, n. 315 seqq. ; cd. G., p. 579) :

1° Praecepto satisfaciunt recitantes, intra missam, breviarium aut rosarium ; musici, organistae, colligentes eleemosynas l ; méditantes, legentes aliquem librum spiritualem, conscientiam suam examinantes ; dummodo ab initio debitam intentionem habuerint nec revocaverint, et missae ritum aliquo modo animadvertant.

2° Probabilius etiam satisfacit qui patitur *extasim :* nam exlasis non tollit liberum arbitrium ; imo, inter extasim adest attentio ad Deum prae aliis perfectior.

3° Satisfacit similiter, aut saltem non graviter pcccat, *dormitans interdum* tempore sacri, dummodo ad sacerdotis verba et actionem aliquo modo advertat.

1° Illi omnes satisfaciunt, qui habent distractiones,quae eos non impediunt, quominus actionem sacerdotis cum animo Deum colendi sequantur. Secus, qui ita sunt distracti, ut supra dicebamus, ut *nullo modo* ad missam attendant. Idem dicendum de ebriis vel somno per totam missam deditis. f

5° Denique satisfaciunt, qui *peccata sua confitentur,* modo confessio sit facilis et brevis, nec instituatur tempore consecrationis. In longa autem et dillicili confessione deesset, ex parte poenitenlis, requisita attentio externa ad sacrificium (III, 314). Nihilominus *Croix* cum *I.cssio* excusatos habere vult famulos qui ad confitendum *hoc tempore indigent* (III, 1. c.). Batio est praesumpta connivent ia Ecclesiae. Cfr. *Vùùl. Alph.,* P. 111, q. 2. Eliam S. Doctor noster (III, 332) concedit cum *Lcssio* (in Auct. v. Missa, cas. 2) et aliis, eos excusari qui missam omittunt ut confiteantur, ne aliquamdiu in statu peccati mortalis permaneant2.

3. *Locus debitus.*

677. — Pr in c ipiu m. Legi de audiendo Saero satisfacit, qui missae adest sub dio, aut in quacumque ecclesia vel oratorio publico aut semi-publico. Ila can. 1249. Ibi statuitur etiam hoc valere quocumque ritu catholico missa celebretur. Praeceptum olim vigens assistendi missae *parochiali* contraria consuetudine jandudum abrogatum erat, et Leo XI11, in Decreto S. R. C.., 23 Jan. 1899 (n. 4007)

l Occupantur eiim hti ib actionibus qu ic intra missam ad cultum divinum diriguntur. Cfr. bn< *da Cl.* (1906, p. 392), ubi sermo iit de co qui, durante consecratione. campanas pulsare debet. — 3 Ita quoque sentiunt plures hodierni theofogi; ratio videtur esse, Ingens animae lucrum quod secus amitteretur (cfr. etiam .Imi *du Clergé,* 1913, ρ. 689; *Schilling,* 11. n. 340, 1°), et ceterum censent *Aerlngs-Damtn,* confessarium ordinarie non teneri hac de rc inquirere (I. n. 527).

de oratoriis semipublicis disserens, declaraverat: « In his sicut auctoritate Ordinarii sacrosanctum missae sacrificium offerri potest, ita omnes qui eidem intersunt praecepto audiendi sacrum satisfacere valent ⁝ » Has ordinationes *Codex* definite sancivit.

«) Oratoriis semi-publicis, quoad missae assistentiam, aequiparantur, ex eodem can. 1249, *aediculae* in coemeterio a privatis ad suam sepulturam erectae, licet (ex can. 1190) sint oratoria privata, *b)* Item *oratoria Cardinalium et Episcoporum* sive residentialium sive titularium, licet privata, fruunlur omnibus privilegiis et juribus, quibus oratoria semipublica gaudent. Can. 1189. *c)* Satisfaciunt denique praecepto missae audiendae, quotquot *oratorii privati Induito Pontificio* fruunlur, ut mox videbimus.

Quid vero sint oratoria publica, semipublica et privata,ran. 1188 authentice delinitur, normis antiquis paululum immutatis. Itaque :

In genere, oratorium est : *locus divino cultui destinatus, non tamen eo potissimum, fine ut universo populo usui sil ad religionem publice colendam.* .lamvero dantur publica, semipublica et privata, de quibus in specie nunc dicemus.

1. — Be oratoriis publicis et semipublicis.

678. — 1° Oratoria publica ea sunt, quae praecipue erecta sunt in commodum alicujus collegii, aut etiam privatorum, ita tamen ut *omnibus* fidelibus, tempore saltem divinorum officiorum, *jus sit* (legitime comprobatum) *illud adeundi.* Can. 1188, § 2, n. 1.

2° Oratoria semipublica ea sunt, quae in commodum alicujus communitatis vel coetus fidelium eo convenientium erecta sunt, *neque liberum cuique sit illa adire. Ib.,* n. 2.

Ut patet, ratio essentialis oratorii publici in hoc quaerenda est, ut fideles, quicumque sint, jus strictum possideant ne liber accessus impediatur : unde domino onus imponitur liberum accessum conservandi. Cfr. *Many,* de Locis sacris, lit. 2, n. 65 seqq. Quotiescumque igitur de memorato jure constat, oratorium erit publicum, *licet non habeat januam directe in via.* Deinde :

a) In oratoriis *publicis,* post consecrationem vel benedictionem, omnes sacrae functiones celebrari possunt, salvo contrario rubricarum praescripto : eodem enim jure quo ecclesiae reguntur. Can. 1191.

b) Oratoria *semipublica* non possunt erigi (nec postea ad usus profanos converti) sine Ordinarii licentia. Can. 1192, § 1. In ipsis legitime erectis omnia divina officia omnesque functiones ecclesiasticae celebrari possunt, nisi obstent rubricae vel Ordinarius aliqua exceperit. Can. 1193.

Praeter oratorium semipublicum principale, poterunt erigi in collegiis, convictibus, arcibus, carceribus, xenodochiis, etc., alia minora, si, Ordinarii judicio, magna utilitas id postulet. Can. 1192, § 4. — Haec ergo oratoria, licet minora, potius ut semipublica erunt consideranda; seu semi-publica in *sensu lotiore* aestimantur (vide *Haus.* l. c.. n. 331. p. 513).

⁝ Ex bac declaratione recte eruitur non posse Episcopum suis subditis praecipere ut se sistant missae paroc hiati. Posset equi lem prohibi r‹ ne diebus (esth is in oratorium seml-publicum se introducant (cfi. .1. >. S., 12, p. 249) ; sed violantes prohibitionem episcopalem missae *praecepto* satisfaciunt ⁝ ‹u ‹/u *(T.,* 1914, p. 282. Semper tamen inducendi sunt bdelcs ut missae parochial! as-i-tant, quo uberiores ex ea fructus percipiant (III 3‘»i’ · VI 424).

11. — Do oratoriis privatis.

G79. — Oratoria privata (seu *domestica)* sunt ea, quae in privatis aedibus in commodum alicujus tantum familiae vel personae privatae erecta sunt· Can. 1188, § 2, n. 3. Haec autem circa oratoria privata maxime sunt attendenda :

1° Quodeumque oratorium privatum (licet non benedictum) ab omnibus domesticis usibus liberum esse debet. Can. 1190, § 2. In oratoriis deinde stricte privatis, ut supra diximus, legi de audiendo Sacro satisfieri nequii, nisi servatis conditionibus infra indicandis. Potest tamen Ordinarius, ex justa causa et in casu extraordinario, in hisce concedere *unius* missae, *per modum actus,* celebrationem l Can. '1194. In hujus-modi oratoriis aliae functiones ecclesiasticae ne fiant, ut expresse indicat canon 1195, § 1. Ipsa tamen communio distribui potest, quotiescumque ibi legitur missa, nisi Ordinarius *(ut dicit* can. 869) in rasibus particularibus id prohibuerit.

2° Oratoria privata e.r *Induito S. Sedis concessa* secundum normas strictas reguntur : oratorii enim privati privilegium est personale, juri communi derogans et ideo cessans post mortem illius, cui est concessum; est etiam locale, adhaerens loco designato (III. 319, claus. 1°). Praecipuae normae hae sunt :

a) In his oratoriis celebrari potest postquam Ordinarius locum probaverit *unica missa,* eaque lecta singulis diebus, *exceptis festis sollemnioribus* l ; Can. 1195 § 1. Sacra communio semper distribui potest iis qui missae assistunt (salvis juribus parochi quoad viaticum). Missa ne celebretur, nisi in praesentia principaliter privilegiati. Qui Indultum oratorii privati obtinuit, *ratione infirmitatis,* de se celebrare poterit etiam diebus sollemnioribus (excepto Sabbato Sancto). Festo vero Natalis Domini et in sollemni Commemoratione omnium Defunctorum, non obstante clausula unius tantum missae celebrandae ipsi licebit tres missas legere servato ordine missalis. 5. *Alph.,* VI, 359; ' d. G·., III. p. 349. Vide recens Decretum n. 1609, 4°, 1G26, 1° adductum.

b) Praeter hanc unicam missam singulis fere diebus ex Induito concessam, celebrari potest altera missa, si id *requiratur* ad viaticum ministrandum infirmo vel in domo vicina decumbenti : quo casu, etiam absente Indultario celebrare liceret. S. R. C., n. 2715. Imo *Ordinarius,* dummodo rationabiles adsint causae, diversae ab eis obquas Indultum concessum fuit, etiam sollemnioribus festis permittere potest per modum actus missae celebrationem. Can. 1195, §2.

c) Privilegium audiendi missam de praecepto in oratoriis privatis, *ex tenore consueto Indulti* conceditur « domino, ejus filiis et familiaribus, seu cognatis atque affinibus cum eo conviventibus, famulis ejus servitio actu addictis, nobilibusque hospitibus (i. e. quocumque modo nobilibus et dignioribus). » Qui vero non sunt de familia, et familiares tempore missae actu non necessarii, vi clausulae consuetae excluduntur, ita ut ab obligatione audiendi missam in loco debito minime liberi censeantur. Nec *dese* satisfacit ministrans, qui assistit celebranti, nisi alius desit qui inservire possit ac velit, vel nisi sit de familia vel de cognatis ut supra (Cfr. *Ferraris,*v. Oratorium, n. 64) ; propter benignam autem legis interpretationem eum satisfacere censent Vermeersch-Creusen

l In privatis coemeteriorum aediculis Ordinarius loci permittere habitualiter potest etiam plurium missarum celebrationem. De quaestione circa missam in oratorio privato celebrandam, vide « Theol. pakt. Quartalschrift » *(Lxnz.)* 1921, p. 576 seqq. — ı Festa sollemniora, in casu, sunt itiprimis festa Paschalis, Pentecostes, Nativitatis Domini ; item regulariter festum Epiphaniae, feria V in Coena Domini, festa Ascensionis, Vsumptionis, SS. Petri et Pauli et Omnium Sanctorum. Cfr. A. 1. S., V. p. 183. Si quis, ob Indulti exceptiones, in arctum agitur, Episcopum adire poterit, ut privatum oratolum in semipublicuin erigatur. Jus enim oratoria hujuscemodi erigendi non est Ordinariis imminutum. Cfr. Ami *du Cl.,* 1910, p. 111.

(II, ii. 502, p. 294), quia revera *necessarius* est celebranti (ipsum *celebrantem* satisfacere praecepto, in aprico est). HM

0S0 — QuXESITUM. .-In *tenetur* Jndultarius *uti privilegio, si ecclesiam adire non possit?* — Non loquimur de casu, ubi speciale adesset incommodum.

Rcsp. Affirm., probabilius, juxta A'. *Alphonsum,* III, 324 cl multos alios, si sacerdotem gratis vel cum levi stipendio habere possit. Et ad id tenentur tuin ipse dominus tum ejus familiares, non quidem vi privilegii, quia privilegio ceu tali nemo uti tenetur ; sed alio ex motive, nempe *vi praecepti,* quod obligat ad missam audiendam illos omnes qui sine gravi incommodo illud implere valent (cfr etiam III, 319, dub. 3 et de privil. n. 3).

Contradicunt *Bucceroni, Noldin* et alii ⁑ Perpendatur autem axioma ab omnibus laudatum : qui tenetur ad legem, tenetur *ad media facilia,* ut legem observare possit. Quare jam Card. *De Lugo* (de Euch. disp. 22, n. 14) sententiae *affirmanti* calculum adjecerat.

Articulus II.

De causis a missa excusantibus.

Principium generale sic enuntiat 5. *Alphonsus :* Excusat ab audienda missa *quaevis causa mediocriter gravis,* scilicet, quae involvit notabile aliquod incommodum aut damnum in bonis animae vel corporis propriis vel alienis (III, 324 ; ed. G., I, p. 591).

Quatuor afferri solent causae, quae ab obligatione audiendae missae eximunt : impotentia scilicet, caritas, officium, consuetudo: *praeter dispensationem,* de qua non amplius hic distincte agimus, quia *omnino idem* occurreret dicendum quod jam diximus n. 664.

681. — I. Excusat impotentia sive physica, sive spiritualis, sive etiam moralis. Itaque :

a) Ratione *impotentiae physicae,* seu *absolutae* excusantur : graviter aegrotantes, captivi, justa de causa in mari navigantes (cfr. *Ami du Cl.,* 1908, p. 982), vel peregrinantes in regionibus, ubi missa non celebratur.

b) Ratione *impotentiae spiritualis* excusantur: excommunicat! et interdicti. Illis enim interdicitur auditio missae. Si tamen ex *facili* absolutionem obtinere possent, et négligeront, contra praeceptum peccarent (111,325; H. Ap., VI, 39).

c) Ratione *impotentiae moralis,* id est notabilis alicujus incommodi, excusantur :

1° Qui, ob corporis debilitatem, viae asperitatem, inclementiam aeris, locorumve distantiam, non leve incommodum, aut valetudinis periculum, sibi prudenter timent ⁑ — Locorum vero *distantia,* quae a sacro excuset, varia est pro varietate personarum, loci, temporis. \ ulgo pro sufficienti habebatur distantia trium milliariorum, seu iter pedestre *unius horae cum quadrante* (quod

l Sententiam tamen S. Alphonsl admittunt etiam Illustres auctores recentlores, ut H'ern; (I. η. 164), Frdnuner (II, n. 485), *Muroto* (voeat eam probabiliorem, I. n 300), etc.— ’Opinantur multi medici afrem corruptum eect<-iae plus mlnusvc incommodi nervosis afferre po«>. praesertim si sunt debiles vel praeimant· s. Cfr. *CaptUmann,* Mfd. past., n. 90 (vel ‹ iip-lbnom-Ibrpmrjnn, ed. l‹ . p. !' ›› s'lff.), *Antonelli,* Med. past. II n. 889 *IAn:, Quart.* v«d. 53 (1902). p. 371. Jamvero hoc rarius contingit propter ipsam amplitiidlnemj qua recentlores ecclesiae donari solent.

i uncn non excusaret pro absentia nimis longa, v. gr. per annum) ; imo minus, si plueret, ningeret, aut adesset alia causa, jam ex parte excusans (III. 329). Nunc autem, qui *modo omnino ordinario* (curru, bicicletta) vehi possunt, non excusantur, nisi distantia sit nimia (v. g. respectu distantiae supra notatae, triplo longior). Cfr. *Kenrick,* tr. 4, p. 2, n. 19 ; *L'bach,* 1, n. 163, 6°.

2° Viatores, qui *sine notabili expensa,* aut sine periculo *gravis incommodi* a sociis iter persequentibus discedere nequeunt. Item, rhedarii, molitores aliive operarii, qui idonea notabilis faciendi lucri opportunitate privarentur, vel servi qui ab hero, plus minusve, ad praestandam operam in venatione coguntur (Ill, 332 ; II. Ap., VI, 43).

3° Laborantes in *fusoriis* et similibus officinis, ubi opus inceptum deserere nequeunt, nec habent alios qui succedant ; vel operarii summo mane a nocturno labore redeuntes.

4° *Mulieres* vestibus suae conditioni congruis carentes.aut ex delicto praegnantes, quamdiu earum turpitudo latet. Nec tamen excusantur, si absque famae detrimento, missam audire possint in loco remoto, vel hora anticipata, quod in urbibus facile fieri potest (III, 330).

5° Omnes, qui non sunt sui juris : quales sunt *famuli,* quos vel necessarium ministerium, vel pessima heri voluntas ab audiendo sacro arcent. Non vero excusarentur, si facile alium famulatum invenirent, aut si sine magna molestia, v. gr. sine notabili somni privatione, missae intervenire possent. Item excusantur uxores et liliifamilias, quibus timenda esset *gravis* indignatio mariti vel parentum , milites, qui ex auditione missae, suorum ducum vexationi, aut commilitonum ludibriis *valde* molestis obnoxii forent (IL Ap., VI, 40). Qui tamen omnes diligenter adniti debent, ut, quantum possunt, impedimenta removeant (cfr. dicta n. 225, 226).

6° Aurigae, vectores mercium, operarii, et generatim omnes qui assistendo missae notabile lucrum amitterent (III, 332). *Gobai,* cui non contradicit S. Doctor, pauperem excusat, ob lucrum unius ducali ; alium vero tenuis fortunae, ob lucrum duorum ducatorum .*

682. — II. Caritas excusat eos, qui *curam habent infinnorum*[1] a quibus sine nimia horum anxietate discedere nequeunt, et excusantur, etiamsi esset alius assistens ; — item eos, qui opem ferunt proximis grave damnum patientibus ex incendio, tempestate, alluvione, aliisve calamitatibus ; — item eos, qui spem habent fore ut sua praesentia jurgia, lites, graves rixas, furta, duella vel actus turpes impediant (cfr. n. 512). — Sed non licet omittere missam, ad peragendum opus *non praeceptum,* licet altioris meriti (111,326, 332, vers. fin.).

Caritas potest *suadere* puellae, quae scit se aliquo turpiter concupisci, ut missam omittat: non tamen semper ad domi manendum tenetur (III. 331). Vide dicta n. 512. Erga seipsum etiam caritatem servabit qui omittit missam (saltem aliquando), ne se exponat *probabili* periculo se inebriandi, ex eo quod *non possit* ordinarie commode statim reverti, ct amici adbibendum invitent *(Ami du Cl.,* 1906, p. 1048).

[1] Vide hac re Quae leguntur In «theol. prakllscUeQuarlalschrlft *(Linz.)* 1922, p. 29 λ

6S3. — III. Officium excusat *milites excubias agentes, cusMx* demus, vel gregis ; qui tamen, si plures sint, et una solum dicatur missa, *tenentur alternis vicibus sacro assistere.* Item nutrices el matres, dum neminem habent cui sine periculo relinquant parvulos, quos non possunt secuin in ecclesiam, sine notabili adstantium perturbatione, ducere.

De qua re ita 0'. *Alphonsus* (111, 326) : « Si viro, vel uxori, manendum sil domi ad custodiam, non potest vir cogere illam, ut semper domi maneat, cum sit socia, non famula, quae e converso cogi posset : sed etiam posset dominus manere domi quandoque, ut famula audiret missam ; nam istius utilitas dominum excusaret. » Nostris utique temporibus, potius vir erit exhortandus, ut officium custodis aliquando uxori vel famulae fidae implendum relinquat.

G84. — IV. Consuetudo pluribus in locis recepta excusat a missa *viduas,* infra primum viduitatis mensem ; *puerperas,* per mensem aut sex hebdomades, modo tamen non aliis de causis in publicum egrediantur. Item, excusat in aliquibus locis *sponsas,* cum earum nuptiae proclamantur ; si tamen alia celebretur missa, assistere tenentur. « Nulla autem ratione potest licita reputari illa consuetudo (ut melius dicam, abusus) qua puellae, ne in publicum exeant, ab auditione sacri se abstinent. » Ita 5. *Alphonsus* (II. Ap., VI, 42).

•›Sô. — *Pro praxi.* Juvat hoc loco, coronidis causa, adjicere *interrogationes,* quas a confessario rudibus faciendas esse suadet S. Doctor (Prax. conf., n. 32 seqq.) ; quibus etiam *pastorale* aliquod addemus consilium.

1° Quoad obligationem audiendi sacrum diebus festivis, interroget poenitentem : an aliquoties sacrum omiserit, vel potius quaerat : an *adverterit ad omissionem ?* an dubitaverit tempore quo sacrum audire poterat ? Etenim, multoties poenitens ad horain tardam sacrum audire differens, licet casu repererit sacrum et illi interfuerit, nihilominus sine justa causa in periculum illud omittendi se injecit ; et de hoc rudes non se accusant. Item, si poenitens se accuset sacrum omisisse, interroget *de causa,* an propter necessitatem, etc.

2° Quoad opera servilia interroget : *an laboraverit* die festo ? et si (poenitens) affirmet, interrogetur : *a)* Quantum *temporis* laboraverit, et quodnam *laboris genus* exercuerit... Si autem poenitens confitetur laborasse, aliquando plus, aliquando minus, interrogetur quoties laboraverit *judicans laborare in materia gravi ?* Sed opus est, ut eum doceat, laborare per longum tempus, etiam occulte, ex animi solatio. ac gratis, etiam esse peccatum. *b)* Interrogetur *quare* laboraverit, an per regionis consuetudinem ? an ob necessitatem, aut coactus ab hero, a parentibus, etc. ? ..e·

'•° *Omni tandem ıpıa pollet, auctoritati utatur pastor animarum,* ut ad missae assistentiam *viros* quos noverit négligentes vel indifferentes adhortetur, praeM itim ad ejus missae auditionem in qua concio habetur, ut ita paulalim in tide ' ontirmet, quos ipsi commisit divina voluntas *(Ami du Cl.,* P.Ö7, p. 305), et i quae pietatis exen itia introducta invenerit die dominica, v. gr. preces vespertinas communiter factas, · a non supprimat, nisi adsint graves rationes (Cfr. .Imi *du CL,* 1910, p. 1087).

JE9

TRACTATUS IV

De quarto Decalogi praecepto

Honora patrem tuum et matrem tuam.
(Exod., 20, ID.

GS6. 'Pria priora praecepta ordinant hominem ad Deum. Inter ea autem quae *proximum* respiciunt, primum, id est *quartum praccepium,* specialiter et directe se habet ad eos qui in terris Dei locum tenent. Tales sunt ante omnia *parentes* et dein extensive, ratione similitudinis quoad potestatem et munus,ii omnes qui aliquo modo auctoritatem possident. Parentes autem sub *duplici* respectu praesunt : in quantum nempe sunt principium vitae, et in quantum auctoritate eminenti pollent : illis ergo debetur *pietas,* et *observantia,* haec tamen eminens et completa, quatenus et *obedientiam* includit.

Indirecte ab hoc praecepto praescribuntur *officia* tum *parentum* erga filios, el inter seipsos, tum *aliorum Superiorum* erga subditos *Thom.,* 2. 2, q. 122, a. 5). Non datur enim jus sine officio, nec officium sino jure.

Quatuor ergo sint capita disquisitionis: 1°de virtutibus pietatis, observantiae et obedientiae in se; 2° de mutuis obligationibus liliorum et parentum ; 3° de olliciis conjuguai ; 4° de mutuis officiis inferiorum et Superiorum.

CAPUT I

De pietate, observantia ct obedientia.

1. De pietate.

S. *Thomas,* 2. 2, q. 101-105 ; S. *Alphonsus,* III, 333 seq. ; ed (»., I, p. 600 ; II. Ap., tr. VII ; Catech. Roni., de 4° Praec. ; *Aerlnus-Damen,* I, n. 294 ; *I.ehmhuhl,* I, n. 922-952 ; *Noldin,* II. ir. 278 ; Gury-Ferreres, I, n. 363 ; *Génicol-Salsmans,* I, n, 345 ; aliique, ut Gôp/erl, Sc/un- •*Ibr,* in loc. resp. ; I *ermeersch*^ Quaesi. de Vlrt. Helig. et Piet., q. 2, ‹·. I. n. 178 ; *Merkelbach,* II, n. 8|n M>qq. ; *Schilling,* I, n. 126, II, 49! ; *Hauts,* de 8. obedientiae virtute et\ott», n. 19.

687. — I. In sensu stricto, pietas definitur : *Virtus moralis, qua parentibus, patriae et sanguine junctis debitus cultus tribuitur.* — Ad parentes reducuntur *consanguinei,* maxime ascendentes, avus, proavus, etc. ; item *parentes spirituales,* qui nimirum, post Deum, nobis sunt vitae spiritualis auctores. — Ad patriam autem referuntur *concives ei* patriae amici, propter eorum cum ipsa conjunctionem.

A«i parentes non referuntur directe *(mires* vel *sorores,* quia non sunt principium essendi. Redundat tamen virtus pietatis in eos, quia toti familiae communis est sanguis. Praeterea, fratres saepe sunt principium educationis '.

11. Objectum materiale pietatis est cultus, prout n. 531 definitur. Pietas enim agnoscit in alio *excellentiam principii,* et se subjicit ex *amore,* reverentia pleno et obedientia manifestato. Ejus objectum formale est specialis honestas, quae in tali cultu elucet, ex eo scilicet, quod *parentes* et *patria* sunt, post Deum, *principium nostri esse* et *nostrae educationis,* ideoque sunt, post Deum, maxime colendi *(Billuart,* de cet. Virt. Just, annexis, Diss. 1, a. 1).

(I£S. — *Ex dictis colliges: a)* Pietas est virtus specialis, diversa tum a *caritate erga proximum,* quae bene vult et benefacit hominibus quatenus ordinantur ad Deum ; tum a *justitia legali,* quae respicit quidem bonum patriae, sed quatenus est bonum commune, per legum observantiam procurandum ; et ideo etiam ab eis exerceri debet, qui a patria recesserunt.

b) Debitum pietatis, maxime erga parentes, est. tantum, ut ipsi nunquam possit satisfieri *ad aequalitatem* . intellige, in eodem ordine rerum et per obsequia ordinaria ; nam, per obsequia supernaturalia, vel etiam extraordinaria, bene compensari potest beneficium a parentibus et a patria acceptum, imo superari, ut si filius parentes ad veram fidem convertat, aut vitam pro ipsorum liberatione exponat. Attamen, hujusmodi extraordinaria obsequia minime solvunt filium ab obligatione naturali, qua parentibus obstringitur, quia filius semper perseverat esse filius *(Lessius,* de Just, et Jure, 1. 2, c. 46, n. 4).

c) Sicut religio est eminenter pietas, ita pietas est eminenter observantia; ct ideo poliori titulo eadem, ac observantia, officia et praecipue obedientiam praescribit (5. *Thom.,* 2. 2, q. 80, art. unie. ; q. 101, a. 1, ad 1).

11. De observantia.

G89. — I. Observantia definitur: *virtus, qua personis in dignitate aut excellentia constitutis cultus exhibetur;* sive sit simplex cultus *honoris* sive specialis cultus *obsequii,* ut sub 111 dicemus : hinc habemus *duliam* et *obedientiam.*

II. Observantia est duplex : *1° civilis,* quae defert cultum personis dignitate civili auctis ; 2° *religiosa,* (piae defert cultum condecoratis excellentia supernatural!.

Haec subdividitur in *simplicem* ct in *sacram,* prout respicit vel viatores, ut Papam. Episcopos, sacerdotes, etc., vel comprehensores, ut sunt Beati qui triumphant in coelis (cfr. n. 531).

III. Objectum materiale observantiae est cultus. Hic dicit excellentiam *dignitatis* personalis in alio et submissionem proportiona-

l Ph t.lv lll habemiH ex V/uinaf■(. q. 122. .t. 5 ad 2), *principalius* se referi ad *parente* quam ad patriam. quia <x l»·»η quod i p.tenlibus nati Minius ad nos perlinet patria; attamen ad utrosqui primo el principaliter se extendit et nonnisi *secundario* ad consanguineos concives etc. Cfr. *McrMbaih,* II n. 810.

tam ex parte nostra. Objectum autem formale observantiae est specialis ratio honestatis, eo quod ii qui in hac dignitate constituuntur, habent auctoritatem divinam, et sunt, vel possunt esse, post Deum, nostrae *gubernationis principium*.

Duo sunt officia seu partes observantiae : 1° Exhibere Superioribus debitum *honorem (dulia),* ratione sublimioris gradus in (pio collocantur. Debito *strido,* honor solis Superioribus debetur : debito autem *morali,* debetur ex quadam honestate illis omnibus, (pii sunt in dignitate constituti, etiamsi eorum auctoritati non subjiciamur *(S. Thom.,* 2. 2, q. 102, a. 2. ad 2). 2° Praestare *obedientiam,* i. e. submittere se imperio Superiorum, eisque fideliter tribuere obsequium quod ipsis, ratione officii, debetur. Obedientia tamen, licet contineatur sub observantia, est virtus specialis, ut ait A'. *Thom.,* 2. 2, q. 80, art. unicus; si nempe formaliter consideretur et secundum se prout respicit, rationem praecepti :*

Dulia ipsa potest sumi vel *sensu strictissimo* pro reverentia servi erga dominum, vel *sensu restricto* pro reverentia erga hominem ratione ejusdem excellentiae, vel *sensu lato* pro reverentia erga quemcumque dominum (cfr. (piae habet etiam 5. *Thom.* 2. 2, q. 103, a. 3 seq.)

III. De obedientia.

690. — Definitio. Obedientia est virtus moralis inclinans ad obtemperandum voluntati Superioris i. c. ejus qui participat supremum dominium divini Gubernatoris in creaturam rationabilem.

Divisio. 1° Datione ordinis superioritatis, datur obedientia *civilis, ecclesiastica, domestica,* vel denique *monastica.* 2° Datione modi quo se habet haec virtus, datur obedientia *materialis* seu generalis et obedientia *formalis,* seu specialis.

a) Obedientia *materialis,* seu *generalis,* inclinat ad observandum quodeumque praeceptum, ex inotivo quocumque honesto, praeter formalem praecepti rat ionem; et sic est omnium virtutum complexus.

b) Obedientia *formalis,* si nempe *stride* accipiatur, est virtus inclinans ad servandum praecepta, *quia praecepta sunt,* ob honestatem specialem quam adducit et includit subjectio erga auctoritatem legitimam, vice Dei fungentem.

Itaque si accipiatur *paulo latius,* est virtus inclinans ad obtemperandum voluntati Superioris sive ea praeceptiva sil,.sive meri beneplaciti, quia id honestum est : cum enim Superioris voluntas sit quaedam regula subditi, eo perfectior erit obedientia, teste *D. Thoma* (2. 2, q. 10i, a. *'T,* si praeceptum praeveniat, exemplo Christi, cui voluntas et complacentia Patris summum praeceptum fuit, ut inquit 6'. .*libertus Magnus,* <. 3, *de Virtutibus.*

691. — *Ex his conclude :* 1° Quicumque sit fons auctoritatis, obedientia vel inobedientia ex parte subditorum erit ejusdem speciei *(S. Thom.,* 1. c., ad i).

t

1 De his quae spectant ad universam hanc de obedientia materiam, confer *Jiatis,* dc s. obedientiae virtute et voto ; \ ide in specie n. 2 seqq. ; 14 seqq.

Semper enim tendit in auctoritatem divinam sive ut in Deo exsistentem, sive ut ab homine participatam.

2° Jnobedienlia, *stricte* sumpta, solum tunc lanquam speciale peccatum *verum praeceptum* a Superiore latum, ut dicit *Lesstus* (1. C., n. 22) ; (piare per ipsum contemptum actualem praecepti aut praecipientis constituitur. Si contemptus Superioris, *ut Superioris,* accedat, semper aderit peccatum mortale, quamcumque inobedienfiam commiseris . dummodo tamen revera de *contemptu perfecto* agatur, qui te. iit dictum est n. 179. ad debitam Superiori subjectionem simpliciter excutiendam efficaciter impellat : e» *imperfectione enim contemptus* fieri potest, ut peccatum inobedienliae non sit nisi veniale.

692. — Pr in c ipia . I. Obedientia formalis est virtus specialis, inter morales post religionem praestantissima. 1° Est *virtus specialis,* quia habet specialem rationem honestatis, nempe implere praeceptum Superioris, tacitum vel expressum, *ideo praecise, quia est praeceptum Superioris,* i. e. tenentis locum Dei gubernantis. 2° Inter *morales ;* ejus enim objectum non est Deus, sed Superioris volitum. 3° *Praestantissima ;* quia contemnit bonum maximum, nempe voluntatem propriam *(Lessius,* 1. c., n. 36). Imde *S. Gregorius* (Moral., l. 35, c. 12, n. 28) : ‹ Obedientia victimis jure praeponitur : quia per victimas aliena caro, per obedientiam vero voluntas propria mactatur. » Cfr. 5. *Thom.,* 1. c., a. 2 et 3. Ex parte ejus quod relinquit homo scii, ex parte propriae voluntatis, est major omni alia virtute morali, per se loquendo; exparte autem *objecti* est inferior religione \

693. — II. Subditus tenetur obedire Superiori in omnibus, in quibus ipsi subjicitur, et in quibus Superior altioris gradus non adversatur. Constat ex necessitate servandi ordinem, et ex S. Scriptura *(llebr.,* 22): *Obedite praepositis vestris,* etc. ; et *(Act. Ap.,* 5, 29) : *Obedire oportet Deo magis quam hominibus.* Soli Deo est in omnibus simpliciter obediendum : homini vero determinate secundum natu ram superioritatis.

a) Si dubium est de *legitimitate* Superioris, vel de *impositione* praecepti, .subditus non tenetur de se obedire. ut dictum est n. 95. *b)* Si vero dubitatur *an res praecepta sit licita,* an *excedat* Superioris potestatem, possidet de se obligatio obedientiae (cfr. n. 54). Vide N. *Alph.*. I. 100. quaest. 3 ; IV, 47.

» Cfr. Ruui, de $. obed, virtute et voto, n. 19 ; ubi exponitur doctrina Aquinatis ct aliorum theologorum.

CAPUT II

Dc mutuis officiis filiorum et parentum.

Praeter AA. jam supra citatos, confer etiam *Berardi,* Theol. mor. (1905), I n. 621 ; *Koch,* § 166 ; Opera et opuscula specialia, v. gr. *Guilmont.* La culture de l'Amc dans l'enfance ; *Meschler,* Principes d'éduc. cathol. ; *Diessel,* Ratschlage ; *Berthier,* La Jeune Fille, la Mère, le Jeune Homme, Γ Homme ; *Becher,* Christi. Erziehung ; *D'HulsL·* Confer, de N.-D,, 189'., V et 5r confer. ; *Fr. Schneider.* Die Bedeutung der Frziehumr des Kleinkindes etc. m < Religion u. Seelenieiden (p. 159). 1929. — Praesertim consulatur *Encycl. Pu XI* circa Christianam juventae educationem *(A. A. S.* XXI. 1929, p. 723 ; XXII. 1930, p. '»'♦).

Articulus I.

De officiis filiorum erga parentes.

Ratione *triplicis respectus,* quem parentes habent erga filios, filii tenentur exhibere parentibus triplicis generis officia, quae in sequentibus principiis declarantur.

Una eademque pietas *amoreni* filialem, *reverentiam* et *obedientiam* imponit. Qui tamen contra haec tria delinquit, peccatum specie diversum committit. Sic, v. gr., qui coram parentibus, ex odio, ipsis maledicit, duo specie diversa peccata habet, unum contra amorem, alterum contra reverentiam debitam.

694. — Principia. I. Ratione originis, tenentur filii parentibus exhibere amorem ex pietate. Constat ex jure naturali, quo praecipitur maxime benevola gratitudo, ob maximum exsistentiae et educationis beneficium a parentibus acceptum. — Amor ille erga parentes debet esse : tum *internus,* quo filii ipsis ex animo bene velint bonaque exoptent, tum *externus,* quo, pro viribus, mala ab eis avertant, suam benevolentiam eis attestentur, eisque in necessitate constitutis benigne subveniant. Jamvero *pietas* per se strictius urget; quia imponit obligationem non ex titulo communi, sed ex titulo *speciali* et *personali ;* et sic culpa, quae est levis si committitur erga extraneos, potest esse gravis si contra parentes dirigitur, quia majoris moeroris occasio forte erit. Quare :

1° Peccant graviter filii, tum contra *caritatem,* tum contra *amorem pietatis,* qui (deliberate, et in materia notabili) malevolentia, indignation··, odio in parentes feruntur ; qui eos ad gravem indignationem provocant, eosque graviter contristant ; qui eis malum exoptant, v. gr. mortem ; qui eos malis artibus a conficiendo testamento impediunt, vel in eorum haereditatom jam ingressi, eorum ultimam voluntatem non exsequuntur.

2° Similiter graviter peccant, *saltem contra amorem pietatis,* qui eis in corporali vel spirituali necessitate versantibus non succurrunt ; (pii dissimulant, quasi eos non cognoscant ; qui, ipsis vita jam functis, praetermittunt ut exsequiae et Ecclesiae suffragia, modo eorum conditioni congruo, persolvantur (III, 333 ; Instr, catech., P. I, c. 4, η. 1).

In plerisque autem regionibus, leges civiles cum jure naturali convenientes,

filios ad hoc adigunt, ut patri ac matri, aliisque ascendentibus in necessitate versantibus, alimenta subministrent, i. e. *cibum, vestitum* et *habitationem.* Et haec quidem obligatio *in solidum* filios adstringit. Simili modo, gener cl nurus tenentur socerum et socrum alere. Obligatio tamen cessat, cum socrus ad novas nuptias convolat ; cessat pariter, cum moriuntur tum conjux qui affinitatem induxerat, tum hujus filii, procreati ex matrimonio, quod causa fuerat affinitatis.* Quoad filios qui Religionem ingredi vellent, vide n. 2138, *d* et 1°.

695. — II. Ratione dignitatis personalis parentnin, filii tenentur ipsis exhibere reverentiam et honorem : *reverentiam,* ita ut eorum dignitatem agnoscant, et inde timorem, ut aiunt, reverentialem concipiant ; *honorem,* ita ut externe verbis, signis et factis eorum praeeminentium profiteantur. Constat ex S. Scriptura dicente *(Dealer., 27,* 16): *Maledictus qui non honorat patrem suum et matrem ;* et alibi *(Eccli.,* 3, 9) : *In opere et sermone, et omni patientia honora patrem tuum.* Ratio suffragatur : ubi enim est specialis dignitas personae, ibi debetur specialis observantia (n. 689).

Hinc, graviter, per se, contra reverentiam peccant filii :

1° *Actu interno,* si parentes in corde contemnant.

2° *Verbo,* si in parentes, coram, maledicta aut convicia conjiciant, appellando eos, v. gr. *amentes, ebrios, bestias, latrones, veneficos, scelestos.* — Si vero eos appellent « senes, ignaros, stupidos, etc.», non sunt absoluto damnandi de peccato *mortali,* nisi eos graviter inde contristent liem. ‹ si filius parenti illuderet, aut mala imprecaretur, *sine pravo animo* et *clanculum,* nescirem, ait 5. *Alphonsus,* eum damnare de peccato mortali » (H. Ap., VII, 2).

3° *Signo,* si eos risu, subsannatione, gestu contemnant. Item, si ad dignitates evecti aut divites facti, eos ex superbia vel despiciant vel negligant, vel nosse recusent, vel etiam (quod non raro accidit) eos erubescant. A mortali tamen excusatur filius, qui ob justam causam et sine interno contemptu fingit se eos non cognoscere, vel apud se habere renuit, v. gr. quia sunt infami crimine notati, vel quia ipse grave damnum inde passurus esset ; dummodo necessaria eis suppeditet (III, 334).

1° *Facto,* si eos deliberate et cum sufficienti advertentia vel leviter verberent, imo si manum dunlaxat attollant, aut instrumentum ad percutiendum arripiant. Item, si eos in judicio de crimine, licet vero, accusent ; *ipsa enim natura id refugit.* Excipe casum *haeresis,* ad normam n. 443 stabilitam. Licet etiam liliis in *judicio* repetere bona jure stricto sibi debita, quae parentes restituere injuste denegant.

696. — III. Ratione auctoritatis, filii tenentur parentibus praestare ohedientiam in omnibus licitis, et ad eorum curam pertinentibus, quamdiu sub eorum potestate versantur. Filii enim, in societate domestica nascentes, sunt ex hoc ipso membra ejusdem socie-

‘ Cod. gall., a. 205-211 : ctr. cod ital.. 139, ; germ., 1601-1615 austr., § 154. Quoad Codicem blsp. (vide a. 139-1). scribit b’bach (1. n. 168), jura civilia Hispaniae el Americae Latinae ellam adducens Haec oldicatln urget In conscientia conjuges, ascendentes el descendentes legitimos, fratres, etsi tantum uterinos (fratres tamen tenentur tantum ad alimenta naturalia, id est, aü necessaria vitae et instructionem in aliquo officio) ·.

tatis, cui dirigendae in bonum commune praeest patria potestas. Consonat S. Scriptura inquiens *(Ephes.*, 6, 1) : *Filii, obedite parentibus vestris in Domino : hoc enim justum est.*

1° *In omnibus licitis ;* sicut enim parentes quae a Deo vetantur praecipere non possunt, ita nec possunt filii ipsis vetita praecipientibus obedire.

2° *Ad parentum curam pertinentibus,* nimirum ad gubernationem domus, ad bonos mores, ad animae salutem. In his enim parentes non solum jus, sed etiam officium imperandi habent.

Secus, si agatur de eligendo vitae statu, de servanda virginitate, et similibus, in quibus filii puberes sunt magis sui arbitrii, ut suo loco dicetur (n. 1952, 1972, IV, n. 2138, 4«).

3° *Quamdiu sub eorum potestate versantur ;* patris enim potestas non est perpetua, sicut perpetuum est ejus jus ad prolis amorem ac reverentiam. Haec ejus potestas cessat, ubi cessat officium educationis prolis vel gubernationis domesticae, v. gr. cum filii separatum a patre focum habere incipiunt (cfr. n. 698).

G97. — Quare; *a)* Filii peccant graviter contra *obedientiam* (peccato speciali, ideoque in confessione declarando), si parentibus serio praecipientibus obedire detrectent : 1° In re gravi et justa, quae spectat *ad bonos mores* (III, 335 ; II. Λρ., VII, 3). 2° In re gravi et justa, quae spectat *ad salutem animae,* v. gr. si contra formale parentum praeceptum officiis, quae religio imponit, satisfacere praetermittant. 3° In re gravi et justa, quae spectat *ad gubernationem domus,* v. gr. si formaliter impositam operam (magni utique momenti) praestare detrectent ; si prae pigritia litterarum studio vacare, aut artem quae eorum conditionem decet addicere negligant ; si absque gravi causa a paterna domo aufugiant. Secus vero, si fuga fiat ob causam gravem, v. gr. quia in paterna domo ipsis est peccandi occasio proxima, quam *alibi non invenirent,* vel quia nimis aspere tractantur, nec spes est fore ut brevi rerum mutatio succedat. *In praxi tamen,* non raro filiorum inobcdicntia, etsi in re gravi a peccato mortali excusantur, tum ob animi levitatem et inadvertentiam, tum saepius ob defectum rigorosi praecepti.

b) Quaenam *materia* censenda sit *gravis,* prudenti judicio definiendum est : generatim ea erit, qua omissa, grave detrimentum paterentur parentes, domesticus ordo, bonum temporale vel spirituale liliorum. In hisetiam observa, *unum actum* rebellionis minus facile constituere peccatum mortale.

c) Caveat confessarius ne, *in interrogandis filiis* circa triplicem ipsorum erga parentes obligationem, inconsiderate procedat. Saepe enim, nonnisi obiter atque obscuri.· dc sua, licet pessima, agendi actione sese accusant ; atque hinc fit, ut facile, et absque emendationis fructu, absolutionis beneficium consequantur. Cognita igitur eorum indole eorumque educatione, *interrogandi* sunt an graviter patrem vel matrem verbis laeserint, quid fecerint, et quo consilio ; attendi enim debet effectus exacerbationis, conslristationis, etc , in parente sine justo motivo causatus, et a filio saltem in confuso praevisus.

Quaestio Specialis.

De patria potestate.

698. — Patria potestas est : *jus quod vi legum patri, et subordinate matri, in suam prolem et in prolis bona competit.* 1° Quoad personas filiorum, *lex ubique vigens* imponit parentibus obligationem praestandi alimenta et educationem juxta fortunae et status conditionem. Confert *jus custodiae,* sive in domo paterna sive in domo educationis, et *jus correctionis* moderatae. 2° Quoad bona, sermo erit in tractatu de *justitia* (n. 858). Haec quidem potestas ex ipso *jure naturae* enascitur ; sed *legis civilis* est determinare, quousque haec potestas sese extendat quoad effectus publicos, et quando et quomodo exstinguatur. Deficientibus deinde parentibus, patria potestas confertur tutori, cui adstat consilium familiae sub vigilantia judicis. Ad pleniorem horum intelligentiam, quaedam notare juvat circa filiorum variam *status conditionem* et *codices civiles.*

I. *Filii distinguuntur* legitimi vel illegitimi. *Legitimi* sunt filii concepti aut nati ex matrimonio valido vel putativo, nisi parentibus ob sollemnem professionem religiosam vel susceptum ordinem sacrum prohibitus tempore conceptionis fuerit usus matrimonii antea contracti. Can. 1114. *Illegitimi* sunt vel *spurii* (incestuosi, adulterini, sacrilegi), i. e. procreati ex parentibus, inter quos, tempore quo concepti et nati sunt, ratione consanguinitatis, vel ligaminis, vel voti sollemnis, non poterat contrahi matrimonium ; vel *naturales,* i. e. nati ex parentibus, qui tempore conceptionis non erant quidem juncti matrimonio sed ad illud contrahendum habiles. *Filii autem naturales* recognosci possunt, quo casu juribus lege determinatis fruuntur ; vel etiam possunt legitimari per subsequens matrimonium, et tunc fere omnino legitimis aequiparantur, ipsaque Ecclesia hujusiqodi legitimationem admittit (cfr. can. 1117). Quisque videat quibusnam sub conditionibus lex talem *legitimationem* concedit (Cod. gall., 331 ; germ., 1732 ; austr., 160-162). *Proles spuria* ordinarie nequit legitimari coram lege civili. Potestas vero suprema in Ecclesia talem legitimationem concedere potest (vide n. 1933).

II. In Gallia (art. 371-515) patria potestas, quae competit patri (et eo mortuo, absente vel interdicto, matri), perdurat usque ad lilii majoritalem. vel emancipationem. - Porro, filius item lilia) *majoritatem* adipiscitur, statim ac 2im annum explevit. Emancipatio ipso jure contingit per *matrimonium;* potest etiam concedi a patre, aut, patre deficiente, a matre post annum 15m completum ; vel, defuncto utroque parente, a consilio familiae, sed post annum 18m completum. *Emancipatus* jus habet dirigendi propriam personam et administrandi omnia sua bona, curatore tamen assistente. Quod vero ad matrimonium spectat, filius ante anuum 21m completum et filia ante annum 21m completum illud contrahere non possunt, sine consensu parentum ; si parentes inter se dissideant, patris consensus sufficit. Post annum 30TM consensus non requiritur.

Cap. H. — De officiis filiorum.

In Hispania deficiente patre, *matri* defertur ipsa patria potestas (a. 154). *Cessat* patria potestas : 1° Per *privationem : a)* si mater vidua convolat ad secundas nuptias ; nisi maritus, per testamentum, quoad non emancipatos contrarium statuerit ; mater vero, si iterum fit vidua, eam recuperat ; *b)* si pater vel mater per sententiam judicis ob crimen vel divortium incapaces declarantur; restituitur vero amissa, cessante sententiae effectu; *c)* vel si filius, consentientibus parentibus, ab alio adoptatur (Cod. hisp., 168-177). 2° Per *emancipationem ;* haec vero est *a) absoluta,* per majoritatem, quam adipiscuntur filius et filia, de jure communi hispanico (a. 320). post annum 23m completum -. Filia tamen, etsi majorennis, nequit deserere domum paternam ante annum 25® completum, nisi ad matrimonium contrahendum, aut pater vel mater secundas nuptias inierint ; *b) relativa,* sive per *matrimonium minoris* intra limite juris (315) ; sive per *concessionem patris,* aut. eo deficiente, matris, sed ante 18m annum completum; sive per *concessionem consilii familiae* orphanis patre et matre,sed non ante 18m annum completum, et approbante judice Inc instantiae. *Emancipati* possunt propriam personam dirigere et bona sua administrare. *Quoad matrimonium* vero non omnimodam independentiam obtinent. Contrahere non possunt minores, sine consensu patris vel tutoris ; patre deficiente, sine consensu matris, cujus in defectu successive veniam praestant avus et consilium familiae. Majorennes pariter nubere nequeunt sine consilio petito a patre vel a maire, qui si dissentiant, possunt contrahere post tres menses. Tum petitio tum consensus debent constare ex documento authentico notarii aut judicis. Matrimonium contractum sine consilio aut consensu patris est *validum;* sed contrahentium bona manebunt separata, nec conjuges possunt sibi donationes facere aut mutuo recipere, nec minor potest administrare bona, ct ad sola alimenta jus habet. Cod. hisp. 45, 37, 50. Vidui et viduae (etiam minorennes) praedicta licentia vel consilio non indigent (ib.).

In Italia, leges eaedem fere sunt ac in Gallia. Attamen, filius nunquam ante annum 18m completum emancipari potest (art. 220 seqq. el 311). Praeparatur autem *novus codex civilis,* qui, teste *Civiltà cattolica* (1932, p. 401 seqq.) magis cum jure canonico concordabit.

In Austria, filii et filiae *ordinarie* sunt majorennes et sui juris post 21“ annum completum, *extraordinarie* vero jam antea, si pater, approbante judice, filium post completum annum 18m expresse emancipat. Imo, instante patre, patria potestas potest, ex justis causis, ultra 21m annum prorogari. Praeterea, filia minorennis nuptui tradita, si moriatur maritus, redit sub patriam potestatem (art. 172-178).

In Anglia, juxta legem an. 1928, pater el mater jus custodiae in liberos habent *ex aequo,* donec hi annum 21,1 compleverint. Si dissentiunt quoad *religiosam educationem,* judex litem componere valebit, decidendo, salute liberorum spectata, de religione qua educandi erunt.

In Germania, filii et filiae sunt majorennes post completum 21m annum. Anno 18° completo emancipari possunt per sententiam tribunalis tutelaris, modo ipse minor et ejus parentes (nisi his cura de filiis substracta sit) consensum praebeant. Minori (sive filio sive filiae), etiam post emancipationem, non licet matrimonium inire *sine consensu* sive patris, si est legitimus, sive matris, si est illegitimus, sive adoptantis, si est adoptatus (Cod. civ., §2seqq., § 1305 seqq.).

* Licet die 9 dec. Î93I nova a rcpublica hispanica promulgata fuerit *Constitutio,* qua per viant etiam subsequentiuni legunt in nonnullis ad matrimonium (divortium chile), .sepulturam etc. spectantibus, immutatus fuerit *Codex cirihs,* ille tamen nondum ab alio exceptus est ; quare eum. ut antea, citabimus.— · In Aragnnia autem, post annum 20, et in Cathalaunia, Navarra, Cantabria, post annum 25 completum ; quia hac regiones speciali jure in hac parte reguntur, ut affirmant Ferreres, Arregui et alii.

Quoad educationem religiosam, praesertim eorurn qui ex matrimonio mixto oriuntur, tota res juri Statuum particularium committitur. Consuli possunt *Dr. Geiger,* Die religiose Erziehung (1er Kinder ; *Karl Schmidt,* Konfession der Kinder; *Lehmkuhl,* Das bürgerliclie Gesetzbuch; l'oss, Grundsatze des Jugendrechts, Familienrechts, 1930. p. II. 15, 18, 30 sqq. ; *Marx,* das Reichsgesetz uber die religiose Kindererziehung. Attendendum quoque erit ad artic. 33 *novi Concordati* (20 jul. 1933).

Articulus II.

De officiis parentum erga filios.

Quemadmodum filii suos parentes honorare tenentur: ita pariter parentes ad hoc adstringuntur, ut sedulam pro filiis curam gerant. Jus enim procreandi ac gubernandi prolem ipsis ideo concessum est, ut susceptam prolem ad suum finem perducant.

Sequentia etiam valent relate ad prolem *illegitimam.* Quamvis enim ejus progenitores non possideant patriam potestatem, obligantur tamen ambo, ex jure naturae, de illis curam habere quibus dedere vitam. Plura jura civilia rem aliter ordinant, ita ut obligatio alendi prolem solam matrem respiciat (cfr. Jus gall., 340) ; sed huic ordinationi nequidem post judicis sententiam stari potest (vide n. 958). Melius autem Cod. germ.. § 1705· 1718. Sed in his omnibus latescit quaestio maximi momenti : *Utrum filii contra parentes jura possideant ?* Respondemus cum D. Thoma : In quantum uterque est *homo,* aliquo modo ad eos est justitia ; sed in quantum uterque est *alterius,* secundum hoc deficit perfecta ratio justitiae vel juris (2. 2, q. 57, a. 2, ad 2). Sic ergo filii, ut *sunt homines,* jus habent strictum ad vitam, membrorum integritatem, famam, honorem. Confirmatur hoc assertum a lege civili. Filii autem, ut *sunt filii,* i. e. quid patris, habent jus ad educationem, alimenta, sed de se solum ex *caritate :* sunt enim auxilio destituti. Quod si deliciant parentes, supplere tenentur propinqui vel communitas.

099. — Principia. I. Parentes, ex speciali praccepto, tenentur filios suos diligere amore interno et externo, hocque recte ordinato. Ipsa natura hanc obligationem promulgat, ut constat ex ipsis brutis animalibus, quae suos foetus diligunt ac nutriunt.

Hinc, non solum contra caritatem, sed specialiter contra pietatem, plus minusve, pro gravitate materiae, peccant parentes, qui in proprios liberos odium habent, qui eis mala imprecantur, qui eos nimis aspere tractant, qui in necessitate constitutis non succurrunt, qui, ex defectu amoris ordinali, nimium eis indulgent, etc.

700. — II. Parentes tenentur filiis procurare educationem corporalem. Ita expresse etiam monet Codex juris (can. 1113). Qui dat esse, dare etiam debet consequentia ad esse; debet scilicet habere curam *vitae, victus* et *status* (Inst. cat.,P. I. c. 4, n. 12), ut compertum est apud omnes. Quapropter :

1° *Relate ad curam* vitae, tenentur parentes, ab ipso prolis conceptu usque ad tempus quo haec sibi vere sufficere valet, sedulam

ad ejus conservationem conferre diligentiam, et omnia pro viribus avertere quae ei obesse possent.

Hinc, per se *graviter* peccant: *a) Mulieres,* quae foetus exsistentiam in discrimen adducunt, v. gr. onera nimis gravia portando, sustinendo labores nimis operosos, nimium indulgendo iracundiae, tristitiae, libidini aliisque passionibus. Cfr. *Capcllmann,* Med. past, *b) Mariti,* qui praegnantes uxores inhumaniter tractant, graviter verberant, nimiis laboribus extenuant, *c) Conjuges,* qui infantulos secutu in eodem lectulo relinent, cum suffocationis periculo (cfr. *Rit. Rom.* Til. 11, c. 2 de Bapt. parv., 32) ; sicut et illi qui nullis cautionibus utuntur, ne suis filiolis aliquid mali obveniat per aquam, ignem, bestias, ferrea instrumenta, etc.

2° *Relaie ad curam* victus, tenentur parentes subministrare liberis quaecumque, juxta eorum conditionem, necessaria sunt ad cibum, vestitum, habitationem. Obligantur, etiamsi filii pariem suam dissipaverint, et ideo parentes tenentur solvere debita quae ad *sustentationem* contraxerint filii, non vero ad alia (II. Ap., VII, 4). Vide God. germ., 1705 ; hisp., 155.

Hinc: a) Tenetur mater (sub veniali) infantem lacte proprio nutrire, nisi forte justam excusationem habeat, v. gr. sit debilis, nobilis aut valde dives ; sed tunc tenetur (sub gravi) sibi sufficere nutricem fidam, id est sanam et bene moratam x. *b)* Peccant parentes mortaliter, exponendo prolem in hospitali vel locis publicis absque justa causa (qualis esse potest indigentia maxima, vel illegitimitas prolis ex crimine occulto)2. Item, ejiciendo filios domo, vel necessaria non suppeditando, donec ipsi propria industria sufficere possint, graviter laedunt propria sua officia.

3° *Relate ad curam* status, parentes tenentur filiis talem vitae conditionem procurare, ut postea, modo qui eorum nalalitia et opes deceat, vivere possint ; *nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis* (2. *Cor.,* 12, 14). Vide .S'. *Alph.,* III, n. 336 ; 11. Ap., tr. VII. Itaque ex hoc capite peccant parentes :

a) Si non adhibeant *diligentiam* saltem mediocrem, ut acquirant bona quibus filii alantur et haereditatem secundum eorum statum consequantur *b)* Si bona *dilapidando* impotentes se reddant ad eos honeste, secundum eorum conditionem educandos ac dotandos, *c) Si non curent* ut in scholam eant (modo adsint cautiones requisitae), ut artem ediscant, vel aliquod vitae genus .•implectant tir, quo honeste sustententur3.dj Si eos injuste *exhaeredent* vel laedant *in parte legitima;* si filio ad sacros Ordines promoveri cupienti *patrimonium* constituere recusent ; si denegent *dotem* vel partem haereditat is legit imam filiae,

l Severius hanc quaestionem agitant et'dirimunt medici moderni. Cfr. *Capclbnann, Ol/ers, Antonelli* et alios. Etiam *Ubach* (I.p. 137,nota I) censet, aegre excusari posse a gravi peccat·· matrem, quae filium valde tenerum, sine justa causa extra domum lactandum tradit. — ı Genitores (etiam divites) qui prolem exponunt in hospitali ad expositorum susceptionem erecto et dotato, non peccant de se contra *justitiam,* cum hujusmodi instituta etiam In favorem divitum condita fuerint (Ilf, 658). Excipe, si communitas civilis per tributa specialia ad hospitalis dolationem contribuere deberet *(Marres,* de Just., 1. 2, n. 310), ita ut de ejus absoluta divitum genitorum prolem non recipiendi intentione certo constaret. — ˀ X'ostris temporibus Cod. aliqui civiles obligant parentes, ut liliis illegitimis educationem *statui matris* convenientem procurent (cfr. Cod. germ., 1705-1718).

quae post annos majoritatis nuptias, ipsis invitis, celebravit. Huic tamen, si ante annos majoritatis indigno nupserit, non debetur dos, juxta sententiam probabiliorem ; sed indigenti debentur alimenta. Simili modo, si filius, patre invito, uxorem duxit, tenetur paler eum indigentem ejusque uxorem alere, *c)* Denique parentes peccant graviter, si filios invitos ad *statum* sive *conjugalem,* sive *religiosum,* sive praesertim *sacerdotalem* amplectendum impellant, vel eos a tali statu obnixe avertant. Excusari possunt, saltem ad breve tempus, ratione ignorantiae, vel inadvertentiae, quae facile, ob nimium eorum amorem, admitti potest (IV, n. 77). De poenis autem in quas parentes incurrunt, dicemus n. 1355.

701. — **III.** Parentes tenentur filiis procurare educationem spiritualem. Can. 1113, 1372, § 2. Homo, creatus ad imaginem et similitudinem Dei, elevatus est ad finem supernaturalem. Ad hunc igitur finem a parentibus dirigendus est. Unde 5. *Carolus Borroinaeus* (Horn. 31, ad pop. Canobii, 1583) : « Educare, inquit, est ad Christum ducere lilios. » Idipsum summa cum vi inculcat *Pius PP.* \7 in citata sua Encyclica de educatione Christiana juventae : *Divini illius Magistri (A.* .1. *S.* XXII, 1930, p. 69 seqq.)

Educatio, quae est « quasi eductio virtutis activae a potentia ad actum per causam exteriorem », a parentibus Christianis cum magna cura ad bonum finem perduci debet: quae enim sunt inchoative a natura, ab exercitio compleantur oportet.

In genere, educatio spiritualis quatuor sibi requirit, nimirum : instructionem, vigilantiam, correptionem et bonum exemplum. *S. Alph.,* Inst, catech. P. 1, c. 4, n. 15-20.

1° Requirit instructionem, juxta illud Scripturae monitum *(Eccli., 7,* 25) : *Filii tibi sunt? erudi illos... a pueritia illorum.*

J'i hujus praecepti parentes debent curare : *a)* ut filios vel per se, vel per alios idoneos, erudiant in fide, in bonis moribus, in observantia mandatorum Dei et Ecclesiae, atque in omnibus ad salutem necessariis (cfr. n. 717)l ; *b)* ut ipsis summam existimationem atque amorem sanctae precationis injiciant, haneque ipsis perfamiliarem reddant ; *c)* ut eos verae devotionis affectu erga Deiparam Virginem imbuant ; nam, teste S. Alphonso, devotio erga divinam Matrem est moraliter necessaria ad salutem.

2° Requirit vigilantiam. Pretiosiora enim concreduntur parentibus quain sequestro seu custodi, apud quem res terrena deposita est.

Hinc, *graviter peccant* parentes, si filios a periculosis saeculi oblectamentis, pravis sociis, ludis, colloquiis, lectionibus, etc. non removeant ; si eos, artis addiscendae aut famulandi causa, procul a se, m tides familias locent, ubi eorum fides pudicitiave periclitetur ; si eos a colloquiis cum personis diversi sexus non arceant ; si pueris et puellis in eodem lectulo dormire permittant, etc. Itaque

» De fllile in re sexu ili instruendis sermo erit in tr. de 6’ praecepto, n. 763. De pœnis autem m parentes qui fthos in haeresi erudiri «inunt, diceiur n. 1344-1346.

omnino etiam a *Pio PP.* \7, in eit. Encyclica (p.72 seq.), reprobata est illa adolescentes instruendi ratio, quam vulgo *coèducalionem* appellant.

3° Requirit correptionem ; et quidem seriam, dic.it enim Scriptura : *Qui parcit virgae, odit /ilium suum (Prov.,* 13, 24) ; discretam, nam Scriptura addit *(Coloss.,* 3, 21): *Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant.* Ideo primum moneant, postea minentur, demum castigent, sine imprecatione et sine noxiis verbis.

4° Requirit exemplum : verba enim movent, exempla trahunt, praesertim pueros, qui facilius etiam varios defectus parentum imitantur.

Caute igitur in omnibus se gerant parentes, et, praesertim in iis quae ad cultum Dei perlinent, seipsos *bonorum operum praebeant exemplum.* Deceant gravissime parentes, cum coram filiis blasphemant, religionem irrident, turpia proferunt, aut agunt, proximo detrahunt, vel eos ad peccandum qualicumque modo impellunt (IJ. Λρ., VII, 5). Sed praedicta educationis media, ut patet, finem intentum non assequentur, nisi *gradatim* adhibeantur. In primo enim septennio, in filiis non datur rerum intellectio nec per se nec per alios; in secundo septennio datur quidem rerum comprehensio, sed magis per alios; in tertio vero septennio habetur rerum intellectus tum per alios tum per se: unde potissimum in tertio septennio exercitium *voluntatis* promovendum, illique advigilandum erit.

702. De obligationibus consanguineorum et tutorum vel inter se vel erga alios.

1° *Consanguinei* tenentur, ex pietate, ad mutuum amorem, assistentium et reverentiam ; plus tamen vel minus, secundum quod plus vel minus accedunt ad parentes (cfr. n. 484). I nde qui avum, proavum, patruum, amitam, fratrem, sororem (et probabiliter collaterales in 2° gradu) odio vel injuria allicit, vel eis non assistit in necessitate, debet, si alias culpa gravis est, *circumstantiam parentelae,* in confessione declarare. Secus, si gradus sit remotior (III, 340) x.

2° *Tutores* tenentur, vi quasi-contractus : *a)* curam pupilli gerere, ejus personam tueri, eum corrigere, ct Christiane educare; — *b)* bona ejusdem temporalia rite administrare : idque ad legis praescripta, ita ut, finita tutela, omnium actorum coram consilio familiae (vel tutelae pro illegitimis) ad tramites justitiae ratio reddatur (vide tr. *de Justitia,* n. 1039 seqq.). Ad eadem potest obligare sola pietas, si quis nempe pupilli sit consanguineus proximus, nec alius idoneus tutor vel protulor inveniatur. Adverte tamen, *non esse leve* catholicis tutelam pupillorum acat holicorum suscipere, ne scilicet videantur haeresi favere eos in ea educando ; vel, non educando, violare fidem testatori et curiae praestitam (III, 918 ; *Kon.,* n. 434).

l De religiosis, quorum fratres vel sorores in gravi vel extrema necessitate versantur, u. 2138, 2°, sermo erit.

CAPUT *III*

De mutuis officiis conjugum.

Noldin, II, n. 28i ; *Rosier,* C. SS. R., Die Frauenfrage ; *Vermeersch,* Quaesi, de Jusi., n. 5f 2 ; *Godts,* C. SS. R.t Le féminisme condamné ; *Calhrcin,* Frauenfrage ; *Shmmen aus Mar^fjiach* ubi mulla (cfr. Ind. gen. v. Frauencmanzipation etc.) ; *Ami du Cl.*. 1903, p. 36, 745 ; *Schindler,* Moraltheol., II, 747 ; D7/u/sf, Confer, de X.-D., 1894, 1-3 confér. ; *Gnauch· Kuhne,* krbeiterinnenfrage ; *Konversalionslexihon* (Herder), *Frauenbewegung,* III, p. 816 u. Erg. p. 610. — Praesertim vero consulatur Encyclica Pit *PP. Xfr* quae incipit verbis: *Cash connubii* 31 dec. 1930 *(A.*-1.5. XXII, 1930, p. 549, 567 si qq., ubi de *emancipatione mulieris).*

703. — Principia. I. Conjuges sibi mutuo debent societatem, amorem et fidem. ILa nempe ex natura matrimonii, et ex lege positiva, tum divina, tum humana 1. Quare sibi debent :

1° *Societatem;* tenentur enim simul habitare, ut n. 2120 fusius evolvetur.

2° *Amorem specialem,* nempe conjugalem ; cum enim sint caro una, debent etiam esse, per intimiorem amorem, cor unum. Sic *Ephes.* (5, 25) : *Viri, dilidite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam ;* el *Til.* (2, 4) praecipitur uxoribus, *ut viros suos ament* (III, 356). Cfr. Encyclicam : *Casti connubii* (1. c. p. 548).

3° *Fidem,* i. e. fidelitatem conjugalem, juxta dicenda n. 781, 2105.

704. — II. Officia'quaedam sunt cuique conjugi propria. Id sequitur ex propria cujusque conditione. Quamvis enim inter conjuges aliqua sit aequalitas, fines tamen matrimonii ipsaque indoles nativa conjugum requirunt, ut vir sit *caput* mulieris (1. *Cor.,* 11,3), utque mulier sit viro subdita. Inde :

1° Maritus debet curare uxoris suae : *animam,* recte eam dirigendo, moribus ejus invigilando, ipsamque ubi opus fuerit corrigendo ; — *corpus,* uxorem nempe secmn retinendo, et alendo secundum suum statum ; — *bona,* rem familiarem studiose gerendo.

Hinc, peccat *maritus,* et subinde *graviter: a)* Si verberibus aut contumeliis afllciat uxorem, sine justa causa, t Moderate tamen castigare verbis, vel etiam ex *gravi causa* moderatis verberibus, habita ratione conditionis, quandoque potest ' (III, 1. c.; H. Ap.,\ 11, 12). λ ide η. 732, II. *b)* Si illam *impediat* ab impletione praeceptorum Dei vel Ecclesiae. Si vero impediat illam, sine causa, circa ea quae consilii sunt, ut est confessio, communio, etc., peccat tantum venialiter, nisi constet quod illa magnam ex sacramentis utilitatem percipit. *c)* Si neget aut negligat ei procurare *alimenta.* Juste tamen ea negare posset, si uxor adulterasset, vel sine causa ab eo discessisset.

» Cod. gall., 212 ; Ual., 130 ; austr., 90 ; bisp., 53 ; germ., 1353 ; holi., 158. Vide etiam can. 1110 6eqq. novi Codicis.

2° L'xor tenetur exhibere marito reverentiam et obedientiam in omnibus licitis : *Mulieres, subditae estote viris, sicut oportet, in Domino (Coloss.,* 3, 18).

Inde, *peccat graviter,* si maritum rixis vel asperis verbis ad gravem iram, vel blasphemiam provocet ; si spreto marito, imperium sibi vindicet ; si sine sufficienti indicio, male judicet de ejus continentia ; si quid notabile ex bonis communibus expendat, contra ejus voluntatem et consuetudinem mulierum suae conditionis ; si sibi arroget administrationem domus sine justa causa ; si nolit virum sequi mutantem domicilium, dummodo possit, sequi sine periculo vitae et salutis, et ille, post nuptias, non factus sit vagus. *Uxoris est etiam,* educandae proli operam navare, et in negotiis domesticis curam familiae gerere, munditiei non luxui aut garrulitati studium adhibendo. — Si tamen spectatae conditionis est, potest officia viliora per famulos vel ancillas adimplere, modo ipsis invigilet, et curet ut res domestica bene geratur. — Consule Encycl. *Casti connubii* (l. c., p.549); S'. *Alphonsum* (111, n. 351-356 : H. Ap., tr. VII, n. 12-13). Celera autem vide in tr. *de Caritate* (n. 484) et in tr. *de Justitia* (n. 863 seqq.).

%

Quaestio Specialis.

De emancipatione feminarum.

705. — Doctrina modo exposita multis modernis non placet, iis praesertim «pii positivae religioni adversantur et *omnimodam aequalitatem* virum inter et mulierem expostulant. Ideo non pauci asseclae *falsae* emancipationis, quae hodiedum de feminis praedicatur, nefas esse aiunt quod, mulier viro subdita esse debeat. Jamvero sub triplici respectu haec moderna theoria considerari potest : tangit enim ordinem domesticum, oeconomicum et socialem l.

1° *Quoad ordinem domesticum.* Quidquid dicunt illi qui emancipationem completam vindicant, haec nullomodo concedi potest ; sic enim totam rem paravit et ordinavit natura, ut vir praesit, sit caput familiae, mens quae omnia dirigat, voluntas quae omnia labore et conatu vincat. Mulier autem fiat et remaneat cor familiae, et amando, orando et tolerando operetur, moresque semper ad meliora perducat. Unum esse debent caput et cor; mens dirigens et cor diligens, fortitudo et amabilitas, corporis robur et membrorum tenera complexio, ita tamen ut fortiori se subdat quod a natura factum est infirmius. At vero, *quoad ipsam personam mulieris,* nulla indo provenit inferioritalis nota, ut *Pius PP. XI* expresse in sua Encycl. *Casti connubii* declaravit (I. c. p. 568).

2° *Ad ordinem oeconomicum* quod attinet, nihil impedit quominus ad multa negotia et ad multas artes fere aequaliter sicut viri admittantur et mulieres, dummodo (et hoc bene notetur) omnia earum viribus proportio nentur, nec unquam obsint muneri quod prosequi debent, tanquam uxores et matres : respuatur igitur quidquid familiam, (pialis est a Creatore condita, destiner·· posset. Essenjialis enim ordo societatis domesticae *incolumis* manere debet, ait *Pius XI* (I. c.).

3° *Ordinem demum socialem et politicum* quod spectat, perse et omnibus per-

l Emancipationem mulieris, ait *Pius P.P. XI* in Encyc. *Cash connubii* (I. c., p. 567), triplicem statuunt, sive in domestica societate regenda, sive in re familiari administranda sive in prolis vita arcenda vel perimenda. Illima quam vocant: *physiologicam,* non est emancipatio, sed nequam facinus, cum permittat onanismum conjugalem (de quo agemus n. 2114).

pensis Christianae doctrinae principiis nihil videtur impedire, quominus in hodierno systemate electionum ad varia munia deputatorum, etc., jus quoque suffragii mulieribus agnoscatur, juxta earum idoneitatis gradum. Dicimus : *per se,* nam, *in praxi.* quousque conveniat jus illud extendere, et quae seria ac diuturna utilitas inde Ecclesiae et Statui possit evenire, nondum in genere perfecte constat, sed a vario nationum regimine hactenus dependet. Ceterum *auctoritatis publicae* est, civilia uxoris jura ad *moderni temporis necessitates el indigentias* aptare, habita ratione eorum qufte diversitas sexus et indolis, morum honestas ac commune familiae bonum exigunt (Eneycl. *Casti connubii, i.* c.).

CAPUT IV

De mutuis obligationibus inferiorum et Superiorum.

Enc. *Rerum novarum* (ed. Herder), p. 28 ; AA. init. cit. ; *Biederlack,* Die soz. Fr., p. 154 ; *Willms,* III, p. 415 seqq. ; *Calhrein,* Moralphil., II, p. 436 seqq. ; *Burg,* Vie sociale des nat. mod., p. 437 ; *Koch,* Moraltbeol., § 160, 167 ; *Schindler,* MoraltheoL, II, 714, 761 seqq.; *Priimmrr.* II, n. 595 ; *IVHulet,* confer, de N 1894, 6r confer. ; *Schilling,* II, η. 492, 2° et 3° ; *Aertny^Damen,* I, n. 555 seqq. — Consulatur praeterea Encycl. *Quadragesimo anno,* 15 mali 1931 *(A.* .4. S., XXIII, 1931. p. 177). *

Officia quae sive inferioribus sive Superioribus sunt propria, alia oriuntur *ex justitia,* ex contractu locationis operae, et sunt positiva ; alia *ex observantia* quae dignitati personali tribuenda est, et sunt potius completiva et negativa, quatenus nihil contra hanc superioritatem moliri licet. De *prioribus* infra tractabitur (n. 1153), de *posterioribus* in genere sermo fuit quando de virtute observantiae loquebamur (cfr. n. 689). Restat ut haec *in specie* adjungamus : 1° de mutuis obligationibus famulorum et herorum ; 2° de obligationibus discipulorum et magistrorum ad invicem1.

.Articulus I.

De obligationibus famulorum et herorum.

§ 1. De obligationibus famulorum.

Nomine gcnerico *famulorum,* ab AA. designatur triplex hominum genus, quorum alii prae aliis strictius obligantur (sic tripliciter etiam aliquis dicitur *herus).* 1° Sunt *servi.* qui in perpetuum et ad omnes operas ab hero pendent, 2° sunt *domestici,* qui libere operas suas ad tempus ditiori locant, et quasi in familiam cooptantur. 3° Sunt *opifices* et *operarii,* qui libere ad certum tempus operas suas locant, sed inter familiares non admittuntur. Attamen, *quoad multos operarios hodiernos* in fodinis, fabricis, etc., occupatos, adeo dissimilis est condicio, ut magna ex parte, ea quae de famulis per se valent, vix ipsis ipplicari possint. De hoc rerum statu speciali agemus η. 1152 seqq. et n. 1154.

' De oUlcils Superiorum civilium etc.agemus n. 2282 seqq.;de obligatione autem subditorum respectu auctoritatis dixliuus n. 151 sqq., 175 sqq.

706. — Principium. Famuli tenentur lieris suis praestare reverentiam, obedientiam et fidelitatem. Ita ex jure naturae (ex naturali famulorum conditione), et ex pacto inito (III, 343 seqq. ; II. Ap., VII, 8-11). Quare debent :

1° *Reverentiam :* herus enim est *caput* familiae vel officinae. Dicit Apostolus (1. *Tim.*, 6, 1) : *Servi dominos suos omni honore dignos arbitrentur.* Hoc, proportione habita, famulis est applicandum.

2° *Obedientiam :* herus enim *auctoritate* elucet, ita ut in iis quae ad famulatum et bonos mores spectant, valeat verbum Apostoli : *Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore,... sicut Christo : non ad oculos servientes,... sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo (Ephes.*, 6, 5, 6).

3° *Fidelitatem,* et quidem ex contractu juxta leges civiles et loci consuetudines inito, unde ex *stricta justitia :* eo fine conducti sunt et accipiunt stipendium, ut fideliter serviant, strenue laborent, res heriles curent, nihil surripiant, aut ab aliis surripi sinant. Unde Apostolus : *Servos dominis suis subditos* (esse oportet), *in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes (Tit.*, 2, 9, 10).

Peccant igitur famuli (plus minusve ratione materiae), et ad damni compensationem tenentur: *a)* Si notabilem partem temporis servitio debili otio terunt, vel ad suam aliorumve utilitatem divertunt, *b)* Si, sine justa causa, ante tempus conventum a dominis discedunt x. De cessatione a labore ex condicto *(grèves),* vide n. 1154. *c)* Si ob incuriam culpabilem rebus domesticis detrimentum afferunt, *d)* Si familiae secreta produnt, e) Si delicatiora victualia suffurantur, *f)* Si absque heri consensu, saltem praesumpto, de ejus bonis eleemosynas largiuntur, *g)* Secundum opinionem communiorem ■et probabiliorem, si res heriles a furto extraneorum non tuentur 2. Dicimus *extraneorum,* quia probabilius est, famulum non teneri ex justitia impedire furta aliorum domesticorum, nisi ad id deputetur, vel nisi agatur de rebus sibi specialiter commissis, *h)* Si stipendio legitime pacto non contenti, sub compensationis praetextu aliquid surripiunt (Ill, 344 seqq. ; ed. G., 1, p. 610). Cfr. n. 918.

Pro praxi. 1° Curandum est, ut sua sorte famuli *contenti* sint. Status enim subjectionis ad consequendam aeternam salutem multum juvat. 2° Avertendae sunt puellae, ne, ob majus stipendium, in *urbes* ancillandi causa commigrent ; in urbibus enim magna plerumque pericula eis imminent, praesertim ubi neminem habent quem consulere possint. 3° Stricte vetandum est famulis, ne suam operam locent heris, in quorum domibus exponerentur *proximo peccandi periculo,* aut gravi damno circa fidem et mores. Quod si de heris *haereticis* agatur, expresse apponcRdae sunt conditiones de servandis Ecclesiae legibus.

* Asserta sic intclligc : De se, quamvis famuli sine causa discedant, jus habent ad mercedem pro quantitate laboris peracti. Potest tamen herus, ob damnum sibi illatum, ratione compensationis, hanc merceilem diminuere ; quin imo, posito damno pergravi, totaliter supprimere. Videat famulus utrum ipsi (aliquid aliud irecompensandum remaneat. — ' Alit censent, obligationem famulorum res heriles a furto extraneorum tuendi, non esse ex justitia *stricta;* excipe si quid specialiter curae talis vel talis famuli fuerit commissum,sive *expresse* sive tacite *(Vermeench,* II, n. 329, 4°).

4° Monendi sunt famuli, ipsis quandoque etiam a lege (cfr. Cod. germ., § 618, 626) jus conferri discedendi, si herus copiam non faciat satisfaciendi praescriptis religionis vel similium. Si *ex justa causa discedunt,* totum stipendium correspondons tempori famulatui exhibito exigere possunt, et tunc non tenentur supplere opera a quibus cessaverunt (II. Ap., VI 1,8).

§ 2. De obligationibus herorum.

707. — Principium. Heri tum ex caritate, tum ex quadam naturali aequitate vel etiam ex justitia, erga famulos suos specialibus obligationibus tenentur. Et quidem debent :

1° *Eos benigne tractare :* ob dignitatem nempe humanam, decenter eos alloquendo, alimenta bona et sufficientia cis praestando, eos non nimis gravando, infirmos convenienter curando, juxta illud *(Eccli.,* 33, 31) : *Si est tibi servus fidelis, sit tibi quasi anima tua : quasi fratrem sic eum tracta. S. Alph.,* III, 342.

2° *Eos instruere et corripere :* sunt enim eorum caput, et vices parentum erga eos gerunt. Unde Apostolus : *Si quis suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior* (1. *Tim.,* 5, 8).

Hinc heri peccant (per se graviter) : *a)* Si in causa sunt, cur servi non satisfaciant praecepto festorum, abstinentiae praescriptae, susceptioni sacramentorum, etc. *b)* Si eos non corrigunt, cum blasphemant, turpia loquuntur aut scandalum praebent (cfr. n. 496). *c)* Si inemendabiles non dimittunt, ubi alios invenire queunt idoneos, *d)* Maxime rei sunt, si famulum aut ancillam inducunt ad malum, pravis exemplis, verbis, sollicitationibus, vel si peccandi occasionem permittunt, dum id impedire possunt (cfr. n. 515, 9°).

3° *Illis justum pretium solvere :* nam fraudatio mercedis debitae recensetur inter peccata in coelum clamantia, et restitutione reparari debet. De justa autem mercede loquemur n. 1153.

Hinc, contra justitiam (graviter vel leviter, pro subjecta materia) *peccant: a)* Qui stipendium promissum (vel consuetum) non solvunt, aut diu differunt, cum certo servi damno, *b)* Qui famulum dimittunt ante tempus praefixum, sine justa causa et sine congrua indemnitate. In hoc casu, in poenam suae injustitiae, dominus tenetur in conscientia, ait 0'. *Alphonsus* (III, 342), solvere famulo saltem majorem quam dimidiam partem sui salarii ; imo, secundum *Lessium* (1. 2, c. 24, n. 8) tenetur totam mercedem tribuere, saltem post sententiam. Alii vero herum nonnisi ad compensationem damnorum obligant; nisi *judex* aliud etiam solvendum statuerit vel *lex civilis* ad totam mercedem solvendam obligaverit. Cfr. I'*crmeersch* (II, n. 330). M

708. Heri de se *non tenentur* (nisi forte consuetudo vel pactum aliud ferat, aut caritas ob gravem necessitatem subsidium exigat) solvere stipendium pro aliquo notabili tempore (puta, plures menses) quod famuli, ob morbum propriumve commodum, *extra famulatum* transigunt, nec magnas medicis aut pharmacopolis debitas praestare impensas. Haec quidem de jure

naturali ; *leges* vero *positivae* saepe aliud statuunt, quod, cum famulis verum jus conférai, in conscientia est servandum '.

Articulus II.

De obligationibus discipulorum et magistrorum.

§ 1. De obligationibus discipulorum.

709. — Principium. Discipuli, tum ex pietate erga parentes, tum ratione pacti a parentibus initi, debent magistris suis amorem, reverentiam et obedientiam in his, quae ad studia et bonos mores pertinent. Ratio est, quia parentes, eo ipso quod filios magistris educandos commiserunt, propriam ipsis auctoritatem ad hunc finem obtinendum *delegarunt.* In Religione, simile officium erga professores fundatur in pietate erga Ordinem, praeter ipsas Regulae prescriptiones.

Peccant igitur discipuli : 1° Qui suos magistros irrident, subsannant, eis detrahunt, eosque maledictis, calumniis, molestiis afficiunt, ad iram provocant, et tunc peccant *duplici* peccato. In his tamen, advertit Sporer, plerumque pueri excusantur a mortali, propter .levitatem, imprudentiam, vel passionem. » 2° « Qui magistris serio praecipientibus in re spectante ad bonos mores, studia, disciplinam scholae, *non obtemperant.* Peccatum autem est leve vel grave, pro ratione materiae », etsi saepius a mortali excuset eos inadvertentia. 3° Qui tempus transigunt in otio, in lusu, aliisve ineptiis ; « qui tempore lectionum nihil vel parum attendunt, mente alio distracta el variis curis inutilibus praeoccupata. In his et similibus, discipuli peccant *graviter,* si per hanc agendi rationem notabiliter impediatur acquisitio scientiarum necessariarum statui vel conditioni. Ad quod aestimandum duo sunt attendenda : nempe quantitas (emporis inutiliter consumpti, et qualitas rerum quas tunc tradit magister » (cfr. *Jaugcy,* n. 620). Discipuli autem qui sunt *sui juris,* et ingrediuntur Instituta vel Collegia in quibus sub auctoritate Superioris vivunt, ad statuta Instituti servanda et ad obedientiam Superiori praestandam omnino tenentur, ex *renuntiatione* suae libertati libere praestita et ratione ordinis naturalis ad quem servandum ipso facto obligantur.

§ 2. De obligationibus magistrorum.

710. — Principium. Magistri, tum ollicii tum stipendii accepti ratione, alumnos apte instruere et educare tenentur. Ratio : sic. vult contractus cum parentibus initus, quem alio modo interpretari non licet.

Hinc debent: 1° Tradere doctrinam sanam et ad scopum intentum idoneam. Si in libris, quibus uti coguntur, quaedam minus recta aut

1 Cod. gall., 1780 ; austr., 1151 seqq. ; hisp., 1583 ; germ.,Tl6 seqq.

religioni adversa reponantur, magist ri debent ambigua et suspecta opportunis explicationibus emendare *(Kenrick,* tr. 13, n. 38). Quod si libri ex professo sint fidei vel bonis moribus contrarii, minime eos introducere et eis uti licebit. 2° Docere methodo convenienti et captui discipulorum accommodata, ita ut eorum animi non obruantur, nec fastidio afficiantur. 3° Inserere discipulorum animis semina Christianarum virtutum, bono eis esse exemplo, et in eorum mores attente invigilare. Sunt enim loco parentum, pro spirituali educatione, non tantum mentis sed etiam cordis.

Peccant igitur; a) Si discipulorum peccata dissimulent, et non corrigant. *b)* Si profectum eorum in litteris non promoveant, *c)* Si non doceant bonos mores, *d)* Si ex proposito falsa doceant ut vera, vel superstitiosa et saluti noxia, *e)* Si non studeant ipsi ut oilicio satisfaciant, *j)* Si stipendium exigant majus justo, vel quam gymnasii leges aut consuetudo permittant. *g)* Si doctoratus insignia negent dignis, vel indignis conferant, *h)* Si discipulis malo sini exemplo, *i)* Si malis moribus imbutos et aliis perniciosos ad scholas admittant, vel ex iis non dimittant (III, 362).

Quaestio Specialis.

De pravis scholis.

Jansen, de Facult. tloc. ; *Zilelli,* App. Jur. eccl., p. 499 ; *Pierre!,* L'esprit moderne; *Goyau,* L'éCOle d'aujourd'hui ; *Jlammerslein.* Die Schulfrage ; *Willems,* Phil, mor., III, p. 487 ; Aertni/s. Fasc. theol. mon, I. n. 38 : Ami *du Cl.* (cfr. Ind. gener, v. Enseignement) ; *Stiinmen aus Mar.-Loach ; Questions actuelles; Wemz,* Jus Deen, III, 66 ; *Calhrein,* phil. mon, n. 659, 670; *Vermeersch,* II. n. 298 seq. ; *Schilling,* II, n. 278, 508 ; *Merkelbach.* II, n. 821. —Inter *Documenta Pontificia* recens exstat Encycl. Pii PP. XI : Divini *illius Magistri (vide* A. A. S., XXII, 1930, p. 76 seqq.).

711. — Notiones. 1° schola dicitur *prava,* si principiis catholicae religionis de educanda juvent ute non est conformis. 2° Hujuscemodi scholae *a)* quandoque spiritu pravo vel secundum placita sectae heterodoxae reguntur, et sunt *impiae ; b)* quandoque ab omni positiva religione praescindunt, et vocantur *neutrae l ; c)* quandoque pueros ad quamlibet sectam pertinentes admittunt et nominantur *mixtae.* Hic autem sermo non erit de *scholis impiis,* cum circa eas principia nimis pateant. Quaestio solum agitatur de *scholis* quas vocant *neutras,* et quae statuemus principia circa scholas neutrales, eodem quasi· jure applicare licebit *scholis mixtis,* cum regulariter in iis positiva religio non doceatur.

712 - Principia. I. Illa juventutis instituendae ratio, quae omnem religiosam educationem excludit, est ex se rei catholicae maxime adversa. Ratio est, quia 1° inducit per se in contemptum religionis, quasi nimirum religio nihili aestimanda esset ; 2° sejungitur ab auctoritate Ecclesiae ; unde fieri potest, ut magistri scholis praeficiantur, et libri adhibeantur, qui errores et vitiorum semina teneris mentibus infundant ; 3° impossibile est morum praecepta tradere absque religione, et quasdam scientias docere, v. gr. historiam, quin

' Tum Codex (can t »7 ⅋ tum Encycl. Dirim illitu .Wagiuln (I. c. p. 76 et 78) loquuntur de scholis neutri» et mi.vb- Neutr.u· i li un laoae vocantur a Pio XI in citata Encycl. (p. 76) ; Ip- ‹ ani quoqu· -cholaio improbat, praesertim -i sit unira, in qua catholici non sunt m.udstri. qui puero,, catholico- cathulicosque communiter litteris atque artibus imbuant-

praeceptor de revelatione et Ecclesia obiter dicat, eisque vel patrocinetur vel adversetur ; 4° ipsimet hujus institutionis auctores *confessi sunt* unum ex ejusdem finibus esse religionis subversionem. Ita ex Instr. S. C. de Prop. F. ad Episcopos Americae Sept., 24 Nov. 1875. *(A.* ô. *S.,* XI, p. 44). Et Leo XIIL in Epistola Enc. *Nobilissima* ad Episcopos Galliae, die 8 Febr. 1884 directa, haec confirmavit : « Ecclesia.... semper scholas quas appellant *mixtas* vel *neutras* aperte damnavit. Haud aliter Pius XI in Encycl. *Divini illius Magistri* (l. c. p. 76).

713. 11. Scholarum, (pias neutras vocant, aliae sunt positive, aliae negative noxiae. Non omnes ergo aequale periculum afferunt ; quod colligitur quoque ex cit. Instructione S. C. de Prop. F. ad Episcopos Amer. Sept.

1° Illae sunt *negative* noxiae, in quibus nihil fidei moribusve adversum docetur. 2° *Positive* autem noxiae sunt illae, in quibus fidei integritas vel inorum honestas, aut ambae simul, periculo proximo exponuntur L

Porro causae ob quas fiunt positive noxiae, 1res per se et regulariter recensentur : *a) libri,* qui paulatim in puerorum animis religionem aut pudorem, aut utrumque destruunt; *b) magistri,* qui venenum erroris, sin minus aperte, at saltem subdole et sensim puerorum animis instillant ; *c) condiscipuli,* qui aut falsam aut nullam colunt religionem, et iis sunt moribus praediti, talique loquendi agendique assueti licentiae, ut adolescentium, licet domi optime institutorum, fides inde labefactetur, aut certe pudor ac pietas absumantur. Patet, praeter hos periculorum fontes, qui *quoad scholas in genere* dantur, alios adesse posse in *tali* vel *tali schola,* si nempe pueri cum puellis in eodem scamno sedere jubentur. Patet etiam, in scholis superioribus, eo quod mens magis religione imbuitur, influxum mali saepe esse minorem quam in aliis, praesertim elementaribus.

711.— 111. Scholae, neutrae dictae, nisi sufficiens adsit causa, et cautiones opportunae adhibeantur, tuta conscientia frequentari nequeunt 2. Id clamant ipsa lex naturalis et lex divina. Solius Ordinarii loci est decernere quibus sub conditionibus hujusmodi scholae celebrari possunt (cfr. can. 1374) ; quod sollemniter iterum declaravit Pius PP. XI in Encycl. *Divini illius Magi.tri :* «Confirmamus... S. Canonum praescripta, quibus catholici adolescentes prohibentur ne scholas eum neutras tum mixtas... quavis de causa frequentent : quas tamen adire licebit *prudenti dumtaxat Ordinarii judicio,*\n certis quibusdam tantummodo locorum temporumque conditionibus, *modo peculiares cautiones adhibeantur* » (I. c. p. 77/.

1° *Sufficiens adsit causa.* Hoc patet ex eo quod timetur magnum perversionis periculum. Ex magnitudine periculi autem perpende, quaenam causa dici possit vere sufficiens : *a)* Si schola neutralis est *negative noxia,* periculum ordinarie erit *remotum,* proindequo *causae graves ordinariae* erunt sufficientes, v. gr. si schola vicina parum idonea reperitur pueris erudiendis convenienter conditionis suae, et desunt facultates in alia regione prolem catholice educandi. *b)* Si schola est *positive noxia,* periculum ordinarie erit *proximum,* urgentes ergo requiruntur rationes, v. gr. si nulla alia praesto esset schola, si timerentur

l Episcoporum cujusque regionis est prohibere scholas quae forte essent noxiae, tales vel tales libros tanquam positive noxios damnare. Eorum mandatis, utpote quum in praesumptione Juris fundentur, stricte parendum est. Norunt omnes quanta cum severitate Episcopi Belgiorum tldeles a scholis neutralibus averterunt, non sine emolumento pro re catholica Anno 1909 (die 15 Sept.) prohibuerunt Episcopi Galliarum, communi decreto. 14 libro» in scholis publicis introductos \el introducendos (cfr. *Quest. actuelles,* 1909, p. 263).— * In Gallia requiritur etiam *dispensatio Episcopi,* ut librorum prohibitorum usus in scholis evadat licitus.

ex parte Gubernii vexationes continuae, etc. Cautiones igitur, pro gravitate periculi, plus minusve rigorosae requiruntur, *c)* Si schola ita est *positive noxia* ut necessario, etiam adhibitis cautelis, perversio animos inficiat, nulla causa sufficiens dici potest, et tale periculum omnino vitandum est, cum quocumque damno temporali, etiam vitae (ita ex Instr, cit.).

2° *Cautiones opportunae adhibeantur.* Periculum enim hisce mediis debet fieri in quantum potest, remotum (cfr. Instr, cit.). Quaenam cautiones requirantur, *in specie* nunc indicabimus.

715. — Cautelas adhibere perlinet ad parochum, ad parentes, ad scholares ipsos. Et quidem : *a) Parochus* multo diligentius catechesibus det operam, ad ••a praecipue attendens, quae frequentius ab inimicis nostrae fidei impetuntur. Non solum *publice* et per domos doceat, sed moneat *unumquemque,* in resistentia erga perversores, adjuvet quam sciverit in talibus angustiis positum. *b) Parentes* liberis suis sollicite invigilent, per se vel per alios de lectionibus auditis eos sedulo interrogent, libros iisdem traditos recognoscant. et si quid noxium ibi deprehenderint, antidota praebeant. Quodsi libri, a magistro traditi, sunt ab Episcopo damnati, prohibeant omnino ne filii talibus utantur, et auctoritate competente fortiter et obstinate eorum remotionem exigant. Si quae in regione exsistant societates a patribusfamilias institutae *(associations des pères de jamille),* ipsis nomen dent, ut sic, interveniente persona juridica, reclamationes eflicaciores evadant, *c) Scholares ipsi,* quibus imponuntur libri nocivi, vel quorum magistri vel commilitones ad eos inficiendos adlaborant, sciant seipsos personaliter (independenter a parentibus) ad cautelas teneri *(. Imi du Cl.,* 1912), modis tamen ipsorum aetati convenientibus. Libros nocivos ab Episcopo prohibitos, nequeunt apud se retinere, et, casu quO ipsis tales imponuntur, resistere tenentur *interne,* imo et *citerne ; interne,* haud approbando, voluntatem suam in bono firmantes ; *externe,* non sine reclamatione libro-accipiendo, nonnisi tempore necessario iis utendo, et actibus similibus, quibus horrorem mali et aversionem a periculis patefaciant '.

716. — Corollaria. 1. Magistri,in schola *publica neutrali* docentes, nequeunt ex seipsis libros nocivos introducere et explanare. Quodsi tales libri ex officio imponantur, simulque praevideant resistentiam fore inutilem, debent necessario sic praelegere, ut antidotum efficax discipulis propinent, vel melius, ea sola praelegant quae innoxia essent. Cfr. ap. *Ami du Cl.,* 1908, p. 846; 1911, p. 598 ; *Linz. Quart. Schr.,* 1907, p. 375. I

II. Inspectores munus suum ea mente suscipiant, ut ad malum in scholis *positive noms* pro viribus impediendum sint parati. Spes boni, quam habent, fundata esse debet, secus ad malum cooperarentur *(Konings,* n. 440).

III. .luvENNES nequeunt adire scholas *normales* dictas,si sunt *positive* noxiae et ipsi pravis influxibus remanent expositi ; si sunt *negative* noxiae, accessus juvenibus non prohibetur, modo efforment firmum propositum, in officio magistri obeundo, ea vitandi, a quibus (atholicus magister abstinere debet. Si vero hujus propositi tenaces non futuri videantur, enixe sunt hortandi ut alio officio vel arti se dedant *(Konmgs.* 1. c . Quoad *Collegia, Gymnasia, Universitates,* regulae supra traditae applicari possunt et debent, |servata tamen

' Qui plura perutilia scire cupit, leeat Decreta Concil. Baltim. III, n. 194 seqq., a Leone XIII. It Mali 1893 confirmata; Responsa <\ Secret. Status 5 Mali 1911 relate a<l libros ab Episcopi- Galliae prohibito-(apud Λοι· du *Cl.,* ††, p. 598) , perpendat etiam solution·- practices quas in eodem commentario npenre est (an. 1908-1913 : Manuels ' tidamnes. pêché scolaire) item apud GmlU : de scholis neutris, schola ‹ annexum quoddam religionis », etc.

ratione periculi. Notum est.S. Sedem prohibuisse, ut n. 2224 dicetur, ne *clerici* sine licentia Episcopi, Religiosi (qui docere debent) sine licentia Superioris, adeant *laicas Universitatis facultates* ? Si *Universitas est acatholica,* majores cautelas quoad periculum amovendum praescribat Episcopus oportet.

IV. Sacerdotes, in scholis mixtis haereticorum.fidei christianae documenta, tradere, vel cappellani munere fungi queunt. Mens S. Sedis est, ut non modo fidei tradendae, sêd etiam aliarum disciplinarum scholis, quantum fieri potest, praeficiantur sacerdotes vel honesti laici. S. Off. ad Episc. Helvetiae, 17 Jan. 1866 (ap. *Bucceroni,* Enchir. morale, p. 79).

717. — *Pro praxi. a) Parentibus* qui,' spretis cautelis dé quibus supra, sine causa sufficienti filios in scholas noxias mittunt, firmiter absolutio est deneganda. A fertiori sic agendum, si severa decreta, ab Episcopo promulgata, malum imminens radicitus evellere praecipiant. Melius semper erit uniformem normam ab Ordinario expetere.

b) Pueris, cum non sint sui juris et nonnisi paulatim de gravitate periculi conscii fieri soleant, non denegetur ab initio beneficium absolutionis. Magna cum prudentia de his edoceantur, quae lex naturalis et episcopalis ab iis expostulant, et tunc solum inabsoluti dimittantur, cum adsunt sufficiens cognitio obligationis et mala dispositio voluntatis.

c) Parochis, ut facilius mala a pueris avertant, officium incumbit, saepe parochianos de *gravitate peccati* circa hanc materiam commissi monere, ut ita conscientia publica, ut aiunt, ad normam recti efformetur. — Quodsi quidam e sua parochia (parentes, pueri vel magistri) apud exterum sacerdotem confiteantur, et cautelae quoad libros prohibitos, vel causae sufficientes quoad accessum ad scholam noxiam nullo modo adsint (et de hoc publice constet), *de se* poterit parochus renitentes, semel ilerumque monitos, *communione* privare. Cum autem publica communionis negatio difficultatibus plena sit, nihil faciat inconsulto Episcopo (cfr. *Ami du Cl.,* 1909, p. 1178 ; 1911, p. 198,201, 503,6G6).

d) Teste Pio PP. XI (Encycl. *Divini illius Magistri,* l. e. p. 79), opus illud religionis agendi ut schola catholica in liliorum suorum usum provehatur ac defendatur, *Actionis Catholicae* potissimum munus esi, et summopere sunt laudandae *omnes illae sodalitates,* quae peculiari modo in hoc opus incumbunt.

1 Cfr. Encycl. *Pascendi,* qua extenditur ad omnem Ecclesiam praescriptum S. C. Ep. et Rcg. an. 1896. Vide etiam Aour. *Jlev. Theol.* (vol. -40, p. 750) ; .Uni *du Clergé* (1907, p. 1135) ct praesertim A..4. S'. (XIX, 1927, p. 99 seq.) ubi de sacerdotibus magisterii munus in publicis scholis gerentibus. Concessit etiam S. Sedes (S. on. 26 mart. 1891 ; S. C. de Prop. F. 17 april. 1895), ut juvenes catholici Universitates *Oxoniehsem* (Oxford) et *Cantdbrigenscm* (Cambridge) adirent.

TRACTATUS V

De quinto Decalogi praecepto

Non occides.

fExod., 20, 13).

718, — [n *quarto* praecepto vidimus quomodo homo specialiter se habere debeat ad proximum, qui sibi est *superior.* In *sex ultimis* Decalogi praeceptis exponemus officia, quae servanda sunt erga proximos aequales. Ibi fere omnia regit *justitia stricta* seu *commutativa.* Inter haec officia illud maximum est, ut proximus non laedatur in *propria persona,* quantum ad integritatem personae et conservationem vitae. Idcirco multum apposite hic venit praeceptum *de non occidendo.*

Hoc praeceptum est *formaliter* negativum, *virtualité?* affirmativum. ,

1° Quatenus est *negativum,* prohibet *directe* et *primario* homicidium ; *indirecte* vero et *consequenter,* omnem injustam laesionem proximi *in bonis corporis* per mutilationem, duellum, etc. Prohibet etiam omnia illa, quae proxime disponunt ad hujusmodi laesionem, ut sunt odium, ira, vindicta et imprecationes, quae merito *homicidia cordis et oris* nuncupantur (cfr. n. 498). Prohibet insuper *suicidium,* injustamque sui ipsius mutilationem ; ac demum *ebrietatem,* qua usus rationis, ideoque propria hominis vita laeditur.

Quatenus vero hoc praeceptum virtualiter est *affirmativum,* praecipit ut vitam propriam et alienam omnibus modis licitis conservemus pacemque exteriorem etiam habeamus cum omnibus (cfr. n. 476 seqq.).

Disserendum est igitur : 1° de justitia et injuria in genere ; 2° de homicidio ejusque speciebus ; 3° de duello (et bello); 4° de suicidio et ebrietate.

CAPUT I

De virtute justitiae et de injuria.

S. *Thomas,* 2. 2. q. 64 et 65 ; S. Alphonsi», III, 363 ; ed. G., I. p. 621 ; H. Ap., tr. VIII. il 1-32 ; *Lugo,* disp. X, n. 1-55 ; *Lessius,* de Just., l. 2 ; *Hilluart,* Diss. X. a. 3 ; *Solmanl* , tr. 25 per tôt. ; Lai/mann, sect. V, tr. Ill, p. Ill : Catcch. Rom., de 5° Praec. ; *De Haeü,* Lr-bases de la Morale ct du Droit ; *Van GesteL* do Just, et Lege civ.; Vermeeradt, Quaest. de Just., n. 132-150 ; *Schilling,* II. n. 352 ; *Merkelbach,* II, n. I3L

Hic agitur de sola *justitia commutation,* cui proprie opponuntur *injuria* et *injustitia.* Quoad alias enim species, vide n. 398 soqq..

Articulus 1.

De virtute justitiae.

Cum justitia circa jus versetur, praemittenda est necessario notio *juris :* deinde notio *justitiae strictae* (de qua etiam Cfr. n. 400).

1. *Notio jurist,*

719. — Definitio. Jus varias accipit significationes1. Sumitur enim : 1° Pro *lege,* quae est regula justi in genere: quo sensu dicimus jus naturale, jus divinum positivum, jus canonicum, etc. Sic est fundamentum juris in secundo sensu. 2° Pro *legitima facultate,* quae alicui competit ad aliquid libere agendum, vel habendum in sùum commodum. Est praesertim *jus activum,* quo sensu dicimur habere jus ad aliquid. Hoc est fundamentum juris in tertio sensu. 3° Pro *eo quod justum est,* seu alteri debitum, quod ergo relationem moralem cum alia revel persona habet. Vest imatiir etiam tanquam jus *passivum,* quod est justitiae objectum *(Willems,* Phil, mor., Ill, p. 207) ; et tanquam ipsam *rem justam,* quare saepe vocatur : *jus objectivant,* dum jus activum habetur tanquam *jus subjectivum.*

Ex his colliges : a) Jus in uno supponit *obligationem* in altero, et vice versa. Quare, in societate, omnia jura ab invicem dependent, ad constituendum ordi-nèm, nec unquam sibi realiter adversantur. *Jus contra jus non datur.*

b) Ratio ultima omnis juris radicatur in obligatione consequendi finem ultimum. Etenim, hoc ipso quod aliquis finis prosequendus et obtinendus est, homo habet jus ad illa media, sine quibus hic finis obtineri non potest. Omnes autem fines sub ultimo fine, tanquam media ad ipsum, continentur.

1 De notione juris vide *Lijdsman,* Introductio In jus canonicum, n. 1 scq., 4 ; *ftaus,* Instit. canonicae, n. 1 seq. ; ubi diversae vocis : *jus* e.xhibentur significationes.

c) Haec obligatio consequendi finem cum sit *personalis,* involvit necessario facultatem utendi terrenis, independenter ab alio. Quidquid enim ab homine langitur, apprehenditur vel immutatur, recipit quasi signaculum suae personae : ex hoc distinctio inter *meum et tuum.* Justitiae semper erit, praesupposita tendentia in finem, ea servare quibus *meum* et *tuum* ab invicem distinguuntur ; caritatis autem (quae in altero seipsum considerat) potius est conjungere et adunare.

720. — Divisio. Distinguere possumus :

1° Jus circa personas, i. e. jus quod uni personae competit in alteram ; et definitur ; *Legitima potestas gubernandi subditos in illorum commodum.*

Hujusmodi est : *a)* jus dornimitivum *auctoritatis potius privatae,* v. gr. patris in filios, mariti in uxorem ; *b)* jus jurisdictionis *potestatis publicae,* quae praesertim ad bonum commune ordinatur. *De* his jam sermo fuit.

2° Jus CIRCA bona, quod definitur : *Facultas legitima aliquid habendi vel agendi in proprium commodum.* Est imperfectum vel perfectum.

Jus imperfectlm (non strictum, jus improprie tale) est illud, quod non est determinatum, sive in se, sive quoad personas, neque via coactionis exigi potest. Tale est, v. gr., jus singulorum in eleemosynas a testatore pauperibus in genere relictas ; jus quod digni habent ad oblinenda munera seu otlicia communitatis, etc. *(Carrière,* de Just., η. 10).

Jus perfecti m (strictum, cogibile, jus proprie tale) est illud, quod determinalurn est, tum in se, tum quoad personas, et via coactionis exigi potest l. Tale est jus vitam vel famam suam tuendi, rem suam recuperandi, etc. Subdividitur in jus *ad rem el* jus *in re,* ut infra explicabitur (cfr. n. 839). Jus perfectum, ut patet, est objectum *justitiae strictae* 2. S

2. *Solio justitiae strictae conimutativae.*

721. Justitia stricta commutative est : *virtus moralis, constanter inclinans voluntatem privati ad tribuendum alteri jus suum strictum, (secundum absolutam aequalitatem rei ad reni) Cfr.* n. 400.

Dicitur 1° *Ad tribuendum* alteri ; i. e. sive *positive,* quando inter duas personas intercessit aliquis contractus vel quasi contractus, vel aliqua actio, qua jus alterutrius fuit saltem materialiter violatum : sive *negative,* nemini nocendo · sicut enim qui reddit alteri debitum, ita qui illud non aufert, censetur ei jus suum tribuere.

2° *Uteri* (privato, sive sit persona *physica* sive persona *moralis) jus suum strictum,* i. e. jus objective et passive sumptum, et quidem rigorosum. etiam in sensu qui infra declarabitur (n. 723, 724).

ł Nota no coachonu exigi poteat, ct quidem totum exigi potest, non solum quod remanet praedandum, sed quod in praeterito retentum est : in hoc enim consistit rallo *strictae justi*tiar Debita autem pietati*, v gr erga ftiios, talis sunt naturae, ut solum obligent ad rem in bituro melius ordinandam . quoad praeteritum vero nullam restitutionem imponunt. Vide Lugonem, disp. 1, η. 5-6 — * Alias distinctiones vide apud Lewum (I 2, c. 2).

3° *Secundum absolutam aequalitatem rei ad rem,* i. e. per comrnonsurationem rei quae reddi debet, cum jure alterius, secundum *aequalitatem arithmeticam,* prout dictum est η. 400, 2°.

Differt haec virtus : «)ah *amore naturali* proximi. Amor enim vult bonum alterius qua bonum amati, et ex complacentia in ipso ; justitia autem vult illud qua debitum et ex simplici rectitudine voluntatis ; *b)* a *caritate* erga proximum : tum quia objectum materiale caritatis est persona proximi, justitiae autem, jus quod proximo convenit ; tum praesertim quia objectum formale caritatis est ipse Deus, justitiae vero, honestas illa specialis, quae relucet in reddendo unicuique jus suum, ad aequalitatem ; *c)* a *justitia legali* et *distribution,* quae jus strictum non *secundum eamdein aequalitatem* respiciunt, ut patet ex dictis n. 400.

Ex dictis etiam concludi potest, neminem habere justitiam *erga seipsum,* licet charilatem valeat erga seipsum habere. Nititur enim justitia in distinctione unius ab alio inter homines (cfr. 5. *Thom. 2. '2,* q. 58 a. 2).

Articulus II.

De injuria et injustitia.

722. — Definitio. Injuria est violatio juris alieni. — Stricte sumpta (ut in hoc articulo), est : *violatio juris alieni perfecti.* Continet autem injuria offensionem et damnum. Offensio reparatur satisfactione, damnum restitutione.

injustitia se habet ad injuriam sicut habitus ad actum, et est inclinatio ad non tribuendum cuique jus suum ; quamvis in usu vulgari passim pro ipso actu injusto accipiatur.

Divisio. Injuria est : 1° Ratione actus ipsius, mere *interna,* vel *externa.* Mere *interna* (intentionalis) est, si cogitatione vel proposito jus proximi laeditur (v. gr. dum quis judicat temerarie de proximo), vel actui qui potest esse bonus, v. gr. librum ex joco auferre, superaddit intentionem malam, animum furandi. *Externa* est, si actione nociva externa jus strictum proximi violatur, v. gr. incendendo domum, et similia.

2° Ratione modi agendi, *positiva* vel *negativa,* prout aliquis eam infert sive *commissione,* agendo contra jus alienum, sive *omissione,* omittendo facere quod alteri stricto jure debetur.

3° Ratione imputabilitatis, *materialis* vel *formalis.* Injuria materialis est laesio juris alieni involuntaria. Injuria formalis esi injusta actio vel omissio, cum animo nocendi directe vel indirecte : *directe,* si nocumentum intendatur ; *indirecte,* si praevideatur cum ponitur causa, et permittatur.

723. – Principia. I. Ad rationem injuriae, sive materialis sive formalis, requiritur, ut sit involuntaria ex parte patientis, i. e. *contra*

rectam eius voluntatem. Consonat Regula 27a juris in Sexto : « Scienti et consentienti non fit injuria. » Ratio est, quia qui potest et vult jure suo cedere, non retinet illud, ac proinde nulla ei infertur injuria. Praeterea, nemo a seipso injuriam recipit ; ergo si quis annuit ut alter sibi noceat, perinde est ac si ipse sibi nocumentum inferret. 5. *Thomas,* 2. 2, q. 59, a. 3. Inde haec sequuntur :

Illi jit injuria, qui suo damno non libere, sed ex vi, dolo, metuve injuste incusso consentit; sicut et illi, qui suo juri valide renuntiare non potest, eo quod aliqua lex vel jus alterius obstant ; hoc enim in casu, jus saltem superius revera violatur. Non obstante igitur patientis consensu, fit injuria : viatori, qui metu mortis porrigit latroni pecuniam ; emptori solventi pro merce ultra summum pretium; operario qui in necessitate accipit salarium minus ; danti pecuniam ei qui dolose asserit se esse ejus cognatum, etc. ; nullus enim horum censetur libere donare (vide tamen n. 1051). Item, fit injuria clerico qui percutitur, etsi consentiat (cfr. can. 123) ; pupillo qui consentit ut jure suo privetur ; marito mulieris mocchanlis, etsi ejus adulteria approbet (quidquid dicat *P.Vermeersch,de* Castit.,n. 313,2°); martyribus,etsi internecionem libenter perferant ; imo, et ipsis hominibus, qui occidi petunt, ut petiit infelix Saul ; quia jus in his omnibus est inalienabile, nec unquam, sine aliorum injuria, cedi potest.

724. — II. Ad rationem injuriae formalis requiritur praeterea, ut sit voluntaria ex parte agentis. Ratio enim primaria injuriae formalis est *animus nocendi,* cum injuria sine tali animo sit solummodo materialis. *(S. Alph.,* III, n. 551, 556 ; *Lugo,* disp. 8, n. 58). Hinc, injuria formalis non patet latius quam animus nocendi. Hic iterum non patet latius quam cognitio damni, quia voluntas eligere nequit quod penitus et invincibiliter ignoratur.

Injuria itaque *formalis* non est aestimanda ex damno subsecuto, sed *ex cognitione damni,* saltem in confuso praevisi, et sic fieri potest ut ipsa exsistat minor damno : v. gr. qui destruit gemmam pretio decem aureorum, quam putat non valere nisi quinque, injuriam quinque tantum aureorum infert, et ceteri quinque ad injuriam dumtaxat *materialem* referendi sunt (cfr. n. 950).

725. — III. Injuria est peccatum grave ex genere suo. Etenim adversatur graviter rectae rationi et legi divinae ; quod neminem fugit.

Diximus autem : *ex genere suo,* unde materiae parvitas hac in re admittitur. Porro, gravis censetur ea materia, quae ex *natura sua,* vel *ex communi hominum aestimatione,* apta est ad causandum alteri tristitiam difficile sedandam vel damnum magnum, seu ad caritatem mutuam dissolvendam. *Reuter,* de Just. P. III, n. 294.

726. — IV. Injuria formalis, effectu secuto, inducit obligationem restitutionis. Justitia commutativarespicit aequalitatem rei ad rem. Unde exigere debet jurium laesionis,si qua facta *&A,reparationem* et

quidem per *restitutionem ;* quia secus aequalitas non habetur. Aliis verbis : quamdiu manet inaequalitas, tamdiu manet aequalitatem reducendi obligatio. Hinc, qui non restituit, cum potest, peccat servando inaequalitatem, sicut peccavit eam inducendo.

Dicitur : *effectu secuto;* actus enim injuriosi mere interni non obligant ad externam reparationem.

727. Explanatio sensus duorum axiomatum huc spectantium : *Scienti et consentienti non jit injuria; irrationabiliter invito non jit injuria*[1].

I. Sensits *primi axiomatis* est : Illi qui non decipitur, modo libere (vis, metus gravis, amentia excluduntur), positive, valide, perseveranter actionem nocivam concedat (quasi ex jure proprio quid remittens), non fit injuria, i. e. non committitur contra eum actio nociva *rationem, formalem juris violati* continens. Ex hoc non sequitur, actionem fieri licitam, et alterum jura quaedam acquirere ; sequitur tantum actionem carere injustitiae formalis reatu. Ita 5. *Thomas, Lessius* et alii (cfr. *Vcrmecrsch,* de Just. n. 142-155). Non potest igitur hoc axiomate excusari cooperatio ad damnum tertii, si constat, dominum laesum ea ratione non reclamare quia secus ipsi graviora imminerent incommoda.

II. *Sensus secundi axiomatis* est : Nulla injustitia formalis adest, si proximus ex *justitia stricta,* jure suo cedere *tenetur,* el non vult. Datur vero injustitia formalis, si proximus ex solis motivis *caritatis, gratitudinis* et similium cedere tenetur, et hoc facere resusal. In dubio, consensus praesumitur, cum quis semper supponatur secundum rectam rationem agere velle.

Ita quidem AA. communiter. Nihilominus, ut dicit *lermeersch,* l. c., ipsi etiam communiter admittunt *exceptiones* quasdam, v. gr. casu quo quis restitutionem differat, ob timorem periculi pro se vel suis (vide infra, n. 1018). Sunt ergo circumstantiae, in quibus *ex caritate tantum,* vel *ex epikeia,* dominus deberet esse volens et consentiens ; et tamen nulla adest injuria, si renuenti non obtemperatur (cfr. n. 987).

Quaesitum. *Utrum intentio, actui externo superaddita, efficit ut hic actus fiat injustus ?* De hac quaestione circa intentionem nocivam non plane concordant auctores. Quae communiter admittuntur, hic indicabimus (vide etiam n. 949 : cond. 2°).

a) Si actio non laedit de se indubitatum *jus alterius,* ipsa non fit *injusta* ex intentione nocendi. Si intentio ex odio concipiatur, vel ex vindicia, ira, etc., addit quidem peccatum, non vero injuriam formalem. Hinc, non agunt injuste : dominus libidinosus qui dimittit ancillam pudicam (supponimus conditiones pacti servatas esse), judex ex odio homicidam condemnans, concivis qui ex odio alteri succurrere recusat (excipe si ex officio ad id teneretur). Cfr. *Lugo,* disp. 19, n. 110.

b) Si actio est indifferens, potest per intentionem injusta fieri, quatenus nempe praecise intentio speciem et naturam injuriae actioni tribuit. Sic rem a manibus furis accipere, eum intentione restituendi, est quid bonum ; cum intentione vero retinendi, est quid injustum.

r) Si actio vim vel fraudem in se includit, potest edicere intentio specialis contra aliquem directa, ut etiam respectu hujus liat injusta. Sic qui hominem occidit, praecise ut creditores a consecutione justi boni priventur, injuste agit etiam erga creditores. Ita 5. *Alphonsus* (III, n. 033, 034 ; ed. G., II, p. 111) cum *Lugo, Salmant.* Quoad ultimum tamen assertum adest dissensus AA. (vide

1 Axioma : Qui *tacet, consentire viditur,* supra n. 272, 3° explanatum est.

Ishmkuhl, I. pi. 1180, nota). Innituntur aliqui ratione, quod intentio nequit reddere injustum, quod ex natura sua non laedit jus strictum ; sed respondet .s.. *Uphorisus* (i. c.), unumquemque habere jus ne vi impediatur a consecutione justi boni; porro occidens jam opere injusto externo laedit creditores; prava enim ejus ac directa intentio nocendi *prodiit in vim externe injustam,* prout est homicidium debitoris.

Partitio generalis tractatus de jure et justitia. Tot sunt injuriarum species, quot sunt bona aut jura, in quibus laedi potest proximus. Quatuor autem numerantur hominis bona : 1° bona *viltte propriae,* corporis scilicet et animae, de quibus nunc ; 2° bona *pudicitiae* et *vitae speciei* (humanae), de quibiis in 6° praecepto ; 3° bona *fortunae,* de quibus in 7° praecepto ; 4° bona denique *famae el honoris,* de quibus in 8° praecepto sermo est instituendus.

Itaque, *expleta tractatione hac introductoria,* jam securius de singulis argumentis ad quintum praeceptum intime spectantibus, *secundum ordinem supra indicatum (n.* 718), agere valebimus.

CAPUT II

De homicidio ejusque speciebus.

S. llphoruui, I. c. ; *Aerlnya-lHimen,* I, 569 ; *Calhrein,* Moralphil., II, p. 634 ; *Tanquerey,* II. n. 316 ; HTIlems, III, p. 462 ; *Krauss,* Kampr gegen die Verbrceherursachen ; *Berardi,* Theol, mur., II. n. 639 ; *Beccaria,* dei délitti e «telle pene ; *DϤMulet,* Conlér. de N.-D., 1896, 3' OOηiὐΓ. ; *Prunmrr,* II. η. 118, 131 seqq. ; *Muller* (9 ed.), II,§ 122 seqq.; *Schilling,* II n. 392, 521 ; *Mcrhelbarh,* II, n. 354 seqq.

728. — Definitio. Homicidium est : *violenta, hominis occisio facta ab homine.*

Divisio. Homicidium, ratione *imputabilitatis,* aliud est casuale, aliud voluntarium ; ratione *qualitatis,* dicitur qualification vel simplex. Itaque :

1° Homicidium *casuale* fit praeter occidentis intentionem. Vo*luntarium* committitur ex ipsa occidentis intentione : sive *directe,* cum quis, data opera, alium necat, v. gr. pugione, igne, suffocatione, veneno, etc. ; sive *indirecte,* cum quis ea ponit, ex quibus alterius mortem secuturam esse praevidet. 2° Homicidium *qualificatuni* est. cui speciales circumstantiae accedunt : cujusmodi est homicidium *proditorium,* quod sub specie amicitiae ; *insidiosum,* quod ex insidiis ; *assassinium,* quod ab aliis mercede conductis ; *latrocinium,* quod spolii causa patratur. Inter qualificata homicidia primum locum tenent caedes *parentis, prolis, conjugis, fratris, principis* et *personae sacrae :* istiusmodi enim scelera specialem malitiam in se

involvunt. Ceterae autem occisiones inter simplicia homicidia reputantur (cfr. *Saimant.t* tr. 25, c. i).

Quae in hoc capite de occisione, sive licita sive illicita,statuentur principia, haec eadem valent, proportione servata, de *mutilatione,* de *verberatione* et de qualibet *corporis laesione:* agitur enim semper de personae propriae consistentia servanda. Vexatio autem et verberatio vel occisio *ammaltum* non prohibentur a quinto praecepto Animalia enim non habent jura, quippe quae non possident personalitatem. Attamen, vexatio animalium (praesertim is vexandi modus, quem vivisection f.m nominant) non semper caret omni culpa. Qui enim *sine causa* animalia vexat, agit contra rectam rationem, (piae moderationem praecipit, et prohibet ne illa, quae ad nostram utilitatem creata sunt, unice nostris jocis inserviant. Praeterea, homo hisce indulgens semper magis inclinatur ad feritatem et crudelitatem (cfr. *Lcssium,* de Just.,1. », c. 4, n. 43 ; *Slimmen ans Mar.-Laach.* 1881, et 1908 ; *Schindler,* II, p. 790; *Linz. Quart. Schr* , 1911. p. 130).

Quibus dictis, agemus de occisione : 1° malefactoris ; 2° aggressoris ; 3° innocentis. De abbreviatione vero vitae moribundorum loquemur n. 761.

Articulus I.

De occisione malefactoris.

Malefactor dicitur ille qui crimen societati valde noxium committit. — Non licere principibus malefactores morte multare, affirmant (praeter [*Valdenses) Anabaptistae* et pseudo-politici non pauci, qui sub philanthropiae praetextu clamitant, mortis poenam nequaquam esse bono societatis necessariam, imo maxime iniquam adeoque abrogandam ⁑ Materialistae vero, duce Lombroso, malefactores tanquam aegrotantes considerant, quibus remedia et misericordia debentur.

729. — Principia. I. Malefactores occidere vel mutilare licet. Probatur : 1° Ex jure divino *(Exod.,* 22, 18) : *Maleficos non polieris vivere* (cfr. *liont.,* 13, 4). 2° De jure naturae : nam omnis pars, quae toti noxia est, licite abscinditur, quando nullum aliud efficax datur remedium. Si ergo homo, (pii est pars communitatis, ipsi ea ratione noxius vel periculosus deprehenditur, salubriter poterit occidi, ut conservetur totum. Adde, facinorosos nulla re efficacius a criminibus averti, (piam metu mortis *(S. Thomas,* 2. 2, q. 64, a. 2).

730. — II. Soli auctoritati publicae competit potestas occidendi malefactores. Non licet enim occidere malefactorem, nisi in quantum occisio ordinatur ad salutem *totius communitatis.* Cura autem communitatis non pertinet ad privatum. — Nota, nomine *publicae*

[Inter adversarios poenae mortis, hi quoque praeter alios citantur : Bentham, Beccaria, Spedalieri et discipuli Ces. Lombroso.

auctoritatis illam dumtaxat intelligi, quae societati praeest perfectae, qualis est regis in regno ; nam supremum jus nonnisi supremae auctoritati convenit. Inde concludere licebit :

1° Non permittitur patri proprios filios, nec domino proprios servos, correctionis causa, vulnerare aut mutilare. Eruitur ex 19a propositione, ab Alexandro VII damnata : e Non peccat maritus, occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam. I A fortiori, non licet populo, a semetipso, in malefactores vindictam exercere *(lyncher, Lynchjusliz),* Quidquid enim sit de scelere peracto, talis agendi ratio est in se mala.

2° Permittitur vero quandoque privatis, occidere illos reipublicae hostes, quos *proscriptos* aut *banditos* vocant : isti enim occiduntur non auctoritate privata, sed publica, i. e. auctoritate principis, qui illam concedere potest, gravissima de causa, ac in suo tantum territorio.

3° Satellitibus non licet sontem occidere *profugum* aut *obstantem,* licet sit jam mortis damnatus, nisi de hoc habeant *speciale* mandatum (111, 376, 380; H. Ap,, VIII, 9).

»° Pro militibus in statione positis, pro custodibus finium, relate *ad mercium defraudatores,* valeant normae sequentes : *a)* Monere debent cos, qui ultra progrediuntur vel fugiunt, de periculo quod ipsis imminet, et de poena quam statuit auctoritas publica, de explosione nempe sclopeti. *b)* Quantum fieri potest (si monitio in vanum datur), solum *vulnerent* renitentes, v. gr. in crura fugientium sclopetum explodendo.

731. — III. Auctoritas publica regulariter non potest occidere malefactores, nisi servato juris ordine. Ratio, tum quia agitur de re gravissima principi a *Deo commissa ob solam necessitatem ;* tum quia exigit natura actus, ut fiat ex publica potestate et *publica scientia ;* tum denique, quia *abusui* potestatis occasio praecludi debet (cfr. n. 2295, ubi de juris ordine).

Diximus *regulariter;* datur enim quandoque in hac re exceptio, si crimen sil notorium, vel adesset seditionis periculum, aut dedecus principis, si juridice procederetur (III, 377 ; IV, 193).

732. — Quaesita. I. *An licet occidere tyrannum ?* Breviter de tyrannicidio haec respondemus :

.Vcga/iee, quando agitur de tyranno regiminis, de tyranno usurpationis, vel etiam de tyranno *invasore* ; nisi, in hoc ultimo casu, ex auctoritate legitimi principis, aut ex justa defensione ad propriam vitam tuendam, aut in actu belli reipublicae adversus ipsum (cfr. n. 151, q. Il ; *D. Thomam,* 2. 2, q. 64, a. 7 ; de Regim. prine., 1. 1, c. 6). Ratio est, quia privata auctoritate nullum licet occidere, nisi in actu injustae aggressionis ad propriam defensionem.

11. *An licet aliquando proximum verberare?*

Verberatio est punitio ; haec autem supponit *potestatem coerci-*

tivani. Casu ergo legitimae defensionis excepto, nemini licet aliquem potestati suae non subjectum verberare, nisi accedat consensus saltem tacitus illius, qui potestatem habet.

Verberare ergo possunt : pater filios, magister discipulos. Verberare autem non possunt : maritus uxorem, nisi in casu speciali et moderate, ut diximus (n. 704) ; nec frater natu major fratres minores, nisi id sit a patre mandatum ; aut nisi, mortuo vel absente patre, ipse familiam regat ; quia sola primogenitum non confert talem potestatem. *Reuter,* P. 3, n. 369 ; .4mi *du Cl.,* 1914, p. 140.

Articulus II.

De occisione aggressoris.

733. — Aggressor potest esse *justus* vel *injustus.* De justo aggressore non agitur ; eum quippe occidere, mutilare aut perculere non licet, quia repugnat dari jura juribus opposita. I nde, juste ad poenam damnatus non potest contra justitiae ministros, ut lictores, testes, judices, carnifices, se defendere, eos percutiendo, mutilando, etc. (cfr. n. 2311 ; vide Cod. germ., 226-231). Aggressor injustus dicitur ille, qui, repugnante jure, actualiter invadit *vitam, fortunam, pudicitiam, honorem.*

734. — Principia. I. Ad tuenda propriam vitam aut corporis membra, licet occidere injustum aggressorem, servato tamen moderamine inculpatae tutelae. Quod talis sui tuitio lege tum humana tum divina licita sit, omnes ductores cum 5. *Thoma* et Gatechismo Romano affirmant1, et idem expresse declaratur in c. *Sivero 3, de seni, excom.,* ubi dicitur : « Vim vi repellere omnes leges et omnia jura permittunt » (111, 380 ; II. Ap., VIII, 11). Cfr. can. 2205, § 4.

Si quis de sibi parata aggressione *certo moraliter sciat,* neque aliter structas insidias mortisque pericula declinare possit, huic licere aggressorem praevenire, aliqui dicunt, ne propria postea defensio impossibilis autinefllcax reddatur. Admonet tamen 5. *Alphonsus* (III, n. 387) hanc sententiam vix posse, *propter hallucinationis periculum,* in praxi teneri2. Diximus autem :

1° *Licel occidere ;* sed ad hoc nemo tenetur ; quia est medium extraordinarium conservandi propriam vitam.

Imo, actus perfectionis est, sui occisionem permittere, ne aggressor temporali simul ac aeterna vita privetur; modo : *a)* vita invasi non sit necessaria aut valde utilis bono communi, vel familiae; *b)* invasus non sit in statu peccati mortalis : quia tunc omnino tenetur se defendere (III, 380 ; II. Ap., VIII, 12, ubi plura). Vide n. 482, 483.

1 Hoc ellam Heri potest per alios, ut infra dicetur n. 737. — ' Ceterum, contra hanc sententiam, quam S. Doctor merito vocat periculosam (nisi agatur de iis qui ex officio publicam pacem tueri, ct omni cum securitate mandata exsequi debent), a multis affertur propositio ab Alexandro VII damnata : Licet interficere falsos testes, falsuin accusatorem ac judicem, a quo iniqua certo imminet sententia, si alia vice non pote«t innocent damnum evitare. Prop. 18*. Juxta *Vermeench* (II n. 607) reprobata est haec propositio propter periculum alucinationum et abusionum ; quibus dictis confirmatur judicium .S. *Alphonsi.*

2° */nfuslum aggressorem,* etiamsi sit amens vel ebrius. Ebrietas enim et amentia eximunt quidem, de se, aggressorem a peccato, sed non privant invasum jure vitam suam tuendi. In praxi semper *facilior* erit defensio, si aggressor est amens, vel ebrius.

3° *Servato moderamine inculpatae tutelae;* i. e. ea sit in defensione moderatio, ut nihil fiat praeter id, quod absolute necessarium est ad arcendam injuriam. Unde, si invasus haberet aliam viam se expediendi ab invasore, v. gr. fugiendo, eum terrendo clamoribus, exarmando, vulnerando, *non versaretur in extrema necessitate,* quae sola justam praebet causam occidendi.

Illis autem hoc imponi nequit (quod fugiant, etc.), qui propter omissionem positivae defensionis, etiam cum lethali exitu, notam ignaviae, timiditatis reciperent. Hoc tamen non currit pro clericis, religiosis et plebeis, quibus fuga non est ignominiosa. Ceterum, occisio, mutilatio aggressoris nunquam fieri debet ex odio, etc. Si tamen ex odio fieret, non adesset peccatum injustitiae. Notandum denique, nullum esse moderamen in tutela, si quis aggressorem, aggreditur, persequitur et occidit, ut per se patet.

735. — II. Ad bona temporalia magni valoris tuenda, licet occidere injustum aggressorem, modo aliter defendi nequeant. Ita communiter[1]. Probatur ex *Exodo* (22,2): *Si effringens fur domum, sive stiffodiens fuerit inventus, et accepto vulnere mortuus fuerit : percussor non est reus sanguinis.* Ratio potior est, quia praeceptum caritatis non obligat ad praeferenda bona proximi altioris ordinis, nisi quando proximus est in extrema necessitate ; non vero quando ipse se exponit sponte periculo mortis (111,382). Praeterea, occisio talis aggressoris *non est contra justitiam,* quae ex se juribus actualis possessoris potius favet, necessariumque esse ostendit quod talis repressio fiat, ut serventur bona quae ad vitam necessaria sunt. Demum occisio aggressoris in casu *potius permitti dicitur tanquam defensionis eflectus* (cfr. etiam *S. Thom.2.* 2, q. 64, a. 7). Attamen omnia bene pensanda sunt :

1° *Bona magni valoris,* quorum nempe jactura notabile damnum afferret, quod ex circumstantiis dijudicari debet, inspectis tum personae opulentia vel indigentia, tum ipsarun rerum necessitate vel superfluitate.

Certum est enim *non licere* occidere aggressorem, si agatur de bonis parvi momenti ; vel de bonis, quae nondum actu possidemus. Hinc damnata est ab Innocentio XI haec proposito 31‘ : Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei[2].» Et 3[2] a : · Xon solum licitum est defendere defen-

I
■ !/· '

[1] Haec propositio aliquos ads ersarlos habet. Cfr. 7 anquercr/, II, p. t ; Vicie *S.Alph.*. III. n.363 ;cd. G., I. p. 635. — [*] Summa libellarum loOOnon semper habenda erit bonum magni momenti, cum id debeat rx circumstantiis dijudicari (cfr. S. *Alphonsum,* III, n. 383 ;.Uerkdbach, II, u. 361).

sione occisiva, quae actu possidemus, sed etiam ad quae jus inchoatum habe-nius^ et quae nos possessuros speramus » (III, 383, q. 2 ; H. Ap., VIII, 15).

2° *Modo aliter defendi nequeant :* secus enim dicendum, si per leges et politiam Status publicae securitati et reparationi injuriarum satis prospiciatur *(Marres,* de Just., 1. 2, n. 240). Quare, si alia via praecluditur :

a) Licet cuique bona sua defendere armis, etiam per famulos, *b)* Si fur rem tuam magni valoris ablatam jam in tuto reposuerit, nec. aliam viam habes eam recuperandi, poles probabilius, si *tibi rem repetenti jur obsistat,* eum percutere, et st *necesse sit,* interficere ; quia est adhuc invasor rei et verus aggressor. *c)* Cum jus defensionis sit naturale, competit etiam clericis et religiosis, qui tunc non incurrunt irregularitatem. Talis tamen defensio eis consulenda non est, si agatur de solis bonis fortunae (III, n. 383-385). *d)* De se non semper esset illicitum disponere machinas quasdam ad domum tuendam contra malefactores. Quod enim potest dominus per seipsum, in actu aggressionis, hoc potest per alios vel per res interpositas. *Ordinarie* tamen haec non erunt licita, quia plerumque deerit moderamen in defensione. Hinc si quando necessaria evaserint, oportebit ut concives de latente periculo caute admoneantur. Cfr. *Ami du Clergé,* 1905, p. 1146 ; *Lehmkuhl.,* Cas. consc. n. 670.

736. — III. Ad pudicitiam tuendam, licet occidere injustum invasorem, si vis non potest aliter repelli. Ita communiter contra paucos A Ratio est, tum quia plerumque adest periculum consentiendi actui peccati, tum quia pudicitia est bonum maximi aestimandum, et divitiis omnibus, imo et vitae anteponendum (III, 386 ; II. Ap., VIII, 16). Itaque :

1° Non videtur viro illicitum, occidere eum qui cum sua uxore adulterare vult, si infamia aliter evitari nequeat (1. EI. qq. rei•i II. Î III, 391).

2° Licebit puellae, ne vi opprimatur, occidere injustum aggressorem, si nulla alia via evadendi pateat. A fortiori potest, non solum dum actu violenter tangitur, sed immediate post, invasorem percutere alapis, pugnis, fuste el etiam ictibus non periculosis. Halio Jest, quiâ nisi tali modo suam displicentiam ostendat, non facile ille discedet. Hinc, id mulieri est consulendum, ut alter saltem resipiscat, et alia vice eam non sollicitet (III, 386).

737. — IV. Ad alia famae vel honoris bona tuenda, non licet, saltem practice loquendo, injustum occidere aggressorem. Constat ex propositione, 30a ab Innocentio XI damnata: « Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter haec calumnia vitari nequit; idem quoque dicendum, si quis impingat alapam vel fuste percutiat, et post impactam alapam vel ictum fustis fugiat. » Invasus enim potest semper alia via, v. gr. fuga, actione coram tribunali, proprio honori consulere. Insu-

* Contrarius huic sententiae, quae tuta videtur in praxi, citatur inter alios *Billuart,* . 0. P. (de jure et just. <l. 10, a. 6). Etiam de opinione *S. Augustini* in hac re non plane constat (vide *Prümmer,* 1. c., n. 122).

per, hoc admisso, innumeris caedibus via pateret (III, 381 ; 2. El. qq. ref., n. 9).

a) Quamvis autem non liceat honoris invasorem occidere, stricte tamen non semper de se prohibetur, quominus invasus hac occasione verbis vel factis *pan injuria* eos afficiat, qui injuste λ-erbis vel factis ejus honori detraxerunt. *Adsunt sane consilia et exempla Domini,* qui aliam viam indicant ; sed hic quaestio unice est de licito vel illicito, cum nempe 1° judex commode adiri nequeat; 2° communiter honore privatus aestimetur, nisi hoc modo agat; 3°id fiat non omnino postea (secus esset *vindicta). ItaAertnys-Damen.* I, n.571 ; *Vermeersch,* II, n. 608 etc.

b) Quod unicuique licet, ad defensionem propriae vitae, pudicitiae, fortunae, id quoque generatim licet ad defensionem similium bonorum, contra *injustum invasorem proximi,* ut colligitur ex praecepto diligendi proximum sicut seipsum. Excipe, quoad pudicitiam, casum quo ipsa persona invasa consentiat ; nisi defensori sit *valde propinqua,* et ille *infamiam suam* aliter evitare nequeat. Si vero de vita agatur, licet proximum defendere, etiamsi hic legitimae defensionis juri cesserit ; quia jus ad defensionem diversum est a jure ad vitam : proximus enim non potest jus ad vitam abdicare, cum non sit vitae suae dominus. Nemo autem tenetur ad talem defensionem proximi, nisi eam debeat *ex officio,* ut milites conducti ad securitatem civium ; aut *ex pietate* erga cognatos magis propinquos, scilicet parentes, filios, fraires, sorores. Ratio est, quia *ex solo praecepto caritatis* non tenemur manus nostras sanguine humano foedare, nec gravia subire incommoda, quae ex homicidio aliunde licito oriri solent. *Excipe* tamen · si occidendus ab invasore sit ebrius et in statu peccati mortalis, quia is est vere in extrema necessitate animae » (III, n. 389-391 ; H. Ap., VIII, 17).

c) Le«es civiles bona supra enumerata non aequali modo tuentur. Quisque codices consulat. Tribunalia tamen ordinarie eos non damnant, qui agressorem bonorum maximi momenti interficiunt. Cfr. *Tanquerey,* II, p. 144 ; *Noldin,* II, n. 334 ; *Olshausen,* Strafgesetzbuch, § 53.

Articulus III.

De occisione innocentis.

Dicendum: 1° de occisione innocentis ingenero ; 2° de procuratione abortus.

§ 1. De occisione innocentis in genere.

Occisio innocentis, ratione imputabilitatis, est vel *voluntaria* directe seu indirecte, vel *involuntaria* seu casualis.

Occisio *indirecta* supponit actionem in se licitam, ex qua praeter intentionem, per accidens, sequitur mors. Occisio *casualis* supponit, actionem esse in se raro periculosam, et adhibitam fuisse diligentiam proportionatam. Si tamen actio est *frequenter* periculosa et occisio ex ea sequatur, non jam dici potest quod adsit occisio casualis, quamvis aliqua diligentia servata sit.

73S. — Principia. I. Directa occisio innocentis numquam licet, nisi ex speciali permissione Dei. Cum enim solius Dei sit dominium vitae, talis occisio est *intrinsece mala,* et prohibetur divina lege '

(*Exod.*, 23, 7) : *Insontem et justum non occides.* Quare juste exclamat *Pius PP. XI* iu Encycl. *Casti connubii:* « Quae possit unquam causa valere ad ullo modo excusandam directam innocentis necem?., contra Dei praeceptum est vocemque naturae: *Xon occides»* Q1..1.5., XXII, 1930, p. 562). Cfr. etiam apud *S. Alph.* III, 393.

Hinc : 1° Non licet occidere obsides, lethaliter vulneratos, nec alios quoscumque moribundos, ne diutius patiantur ; nec rabidos, ne aliis noceant, quando aliter a nocendo cohiberi possunt.

2° Non licet occidere innocentem, ad satisfaciendum tyranno mortem ejus postulanti sub poena urbis subvertendae, et hoc, etiamsi morti suae innocens consentiret ; quia dominium in propriam vitam non habet. Probabilius tamen potest cogi, ut seipsum tyranno pro bono publico tradat ; et, si nolit, etiam tradi ut reus, cum ex caritate et justitia legali teneatur vitam exponere pro republica (cfr. n. 483). H. Ap., VIII, 21.

3° Peccant graviter medici, obstetrices, custodes infantium et infirmorum, si ex gravi negligentia eorum mortem aut non impediant, aut causent vel *accelerent*L Item, si ex ignorantia graviter culpabili aegrotis noxia praebeant.

4° Non licet navigantibus mari jactatis et scapha e naufragio evadentibus, ad levandam scapham, quam mergendam alias timent, in mare projicere alios quam qui ultimi in scapham descendentes causa sunt cur mergenda sit (*Conings,* n. 473, 6°).

Quoad poenas, haec sunt tenenda ex jure : Laicus, qui legitime fuerit damnatus ob crimen homicidii, gravis vulnerationis vel mutilat ionis vel violentiae, ipso jure excluditur ab actibus legitimis ecclesiasticis et a quolibet munere, si quod in Ecclesia habeat. Can. 2354, § 1. Praeterea, qui voluntarium homicidium perpetrarunt (omnesque cooperatores), sunt irregulares ex delicto. Can. 985, n. 4. *Cooperatio* quae irregularitate certo plectitur, est positiva eaque efficax et graviter culpabilis (cfr. n. 1942).

739. — II. Occisio indirecta innocentis est licita, positis ponendis voluntarii indirecti. Licitum est ponere causam duos immediate habituram effectus, unum bonum et alterum malum, intendendo dumtaxat bonum et permittendo malum, modo adsit ratio sufficiens malo effectui secuturo proportionate (cfr. dicta n. 315). Vide *S. Alph.,* 111,398,1°.

Hinc : 1° Si quis equo sedens sicarios declinare nequit, nisi fugiat per angustam viam, ubi puer conterendus reperitur, potest transire, modo puer sil baptizatus2. 2° Licet in bello tormenta bellica versus obsessam urbem dirigere, etsi innocentes perituri praevideantur. 3° Baptizare licet cum aqua gelida puerum mox periturum, licet exinde ejus mol's acceleretur (VI, 106).

740. — Ili. Occisio casualis innocentis non est peccatum. Ratio, quia tale homicidium est involuntarium. Itaque :

1° Excusatur ab homicidio et non iit irregularis (ut modo diximus) *clericus,* qui casu necaret hominem, dans Operam venationi ferarum alias ei prohibitae,

l Neminem latet, magnam quantitatem narcotici ideo aliquando injici, ut vita infirmi abbrevietur. Cfr. *Lin Quart. Schr.,* 1907. Pastoralfr. v. Rett Vide quae n. 761 de abusu morphli dicentur. — l Attamen juste condemnatus ad mortem, non posset fugiendo conculcare aliquem puerum obviam venientem, quia non esset defensio a parte rei legitima (Cfr. Prümmer, l. c. 132).

si omnem diligentiam debitam adhibuerit. 2° Homicidii autem rei sunt, qui calce percutiunt *mulierem* praegnantem, vel terrefaciunl, ex quo abortus evenit ; parentes suffocantes infantem in lecto ; hominem mactantes dum funda lapides jaciunt, etiam causa ludendi. 3° Homicidii reus est, qui ponit actionem *de se* el *communiter* periculosam, ex qua frequenter mors sequitur. homicidium enim hujusmodi est voluntarium in causa, Cfr. **Ill**, 398.

Corollarium. Ex his intelligitur, cur operatio, quae punctio cordis nominatur, reprobanda sit. Intentio quidem eorum, qui eam exigunt, ex commiseratione oritur : verentur nempe ne qui creditur defunctus, vivus sepeliatur. Sed talis agendi modus nonne est verum innocentis homicidium, casu quo vita nondum penitus recesserit ? Mane ergo operationem *absolute, in omni eventu* exigere, est directe intendere malum.

Medicus tamen non peccaret, si hanc punctionem perficeret postquam ex signis indubiis cognoverit, mortem revera evenisse. *Noldin,* II, n. 339; *Linz. Quart. Schr.,* vol. 51 (1901), p. 122. — Quae hic dicta sunt de *cordis punctione,* non erunt confundenda cum illa injectione quae fit ope acus perforati et solutionis adrenalinae », ut aiunt (vide in *Docum.'cath.* 1927, n. 407, p. 1219).

§ 2. De procuratione abortus (et foeticidio).

S. *Alphonsus,* III, 394 ; cl. G., I, p. 644 : H. Ap., VIII, 22 ; *Lupo,* (le Justit., dlsp. 10, -••cl. 5, n. 131 ; *Lupellus,* de Casttt., I, p. 348 ; *Antonelli,* Me l. past., II. de 5° Praec., de Bapt., dc Usu Matrim. ; *Eschbach,* disp. Ill et IV, in opere Disput. physiol.-theol. : *Berardi, CapeÛmann, Ol/ers, Surbled,* etc. ; *Ubach,* I, 176 : de occisione foetus ; *Merhelbach,* Quaestiones de embryologia, p. 34 seqq. 47 seqq. ; *Vermeersch,* II, n. 619 seqq. ; Period, de re can. et inor. 1932 (Aprile); *Gemelli,* Necessarie prcclsioni, in *Osserr.rom.* 1931 (28 jan.)— Imprimis attendatur ad Encycl. *Casti connubii (A.* A. S. XXII, p. 562 seqq.).

Secundum medicos,ordinarie conceptio foetus cum copula minime concurrit, imo qjiam maxime pluribus horis vel diebus interjectis incidit. Foetum autem ab initio conceptionis, vel saltem post aliquot dies anifna rationali informari, jam S. Alphonsus docuit (VI, 124) et hodie communiter admittitur[1]. Argumento tamen omnino certo res non probatur. Cfr. *Antonelli, Eschbach,* l. c. Foetus *post septimum praegnationis mensem* est, ut aiunt, *piabilis,* ita ut, sine periculo proximo illum exstinguendi, ad lucem extrahi possit[2]. Casu quo in promptu haberi potest *artificialis* incubatio *(couveuse artificielle),* licite extrahitur foetus a sexto mense completo, deficiente periculo proximo. Medici est. de statu foetus in singulis casibus judicare. Quamvis autem ordinarie foetus in utero malris vitam degat, aliquando evenire potest ut extra uterum maternum praegnatio fiat[3]: habentur tunc *foetus* qui dicuntur *ectopici.* Experientia

[1] In hodiernum sensum Ecclesiae melius quadrat sententia de iere instantanea foetus animatione per animam spiritualem. Cfr. Dictionn. de Théol. cath. par *Vacant-Manrjenol,* v. Animation. — Antiqui censucrunt foetum animari post 40 dies a conceptione, si fuerit masculus : post 80 dies, si fuerit femina. Hodie, omissa distinctione inter foetum animatum et non animatum, poenae edicuntur simpliciter m eos qui abortum procurant. Cfr. can. 985. n. 4, 2350. i 1. Vide n. 1349, 1942. — ; Dicunt recentissimi artis medicae periti, v. g. *Gemelli* (In cit. art.), jam ab initio mensi.· sexti praegnationis foetum posse salvari. — [2] Cum foetus in utero matris inclusus habetur, vocatur foetus uterinus.· cum vero extra uterum, ad similitudinem tumoris et kystis (ut aiunt), invenitur, vocatur foetus extrauterinus (vel etiam e-lopu [illegible] Ab illo sacco metati, qui formatur a foetu modo hoc abnormi Utente ad suam exsistentiam, differt verus tumor vel kysti- quibus *morbus* unice constituitur matris.

etiam constat et ob rationes ex embryologia desumptas admittendum est, foetum in utero matris mortuae per aliquod tempus vivere posse.

Ilis praemissis, ita de difficili hac quaestione cum omni brevitate dicemus.

711. — Definitio. Vbortus est : *ejectio ex utero foetus immaturi.* Constat ex Const. *Effraenalam* Sixti V.

Divisio. Abortus, ratione imputabilitatis, est *voluntarius* vel *casualis,* Xolontarins est *directus* vel *indirectus,* \bortus procuratur *directus,* si ex proposito, ex quacumque operatione, foetus immaturus expellitur ; *indirectus* vero, si ponitur causa de se in matrem agens, sed ex qua oriri potest detriment uni pro foetu.v. gr. balneum, venae sectio, remedium quo matris sanitati consulitur: haec omnia producere possunt contractiones in involucris muscularibus uteri materni, indeque evenire etiam valebit abortus.

Jamvero medici plures ob causas directe procurant abortum : si, matre aegrotante, partus praevideatur difficilis : si quamvis mater sit sana, nequeat ob arctitudinem sine periculo parere, etc. — Aliquando etiam per operationes diversas (de quibus infra), directe vitam foetus impetunt, eum postea inanimatum expulsuri: patet quod pessimus ille agendi modus nequeat vocari *abortus proprie dictus,* quamvis, quoad sceleris gravitatem, abortu non sit. minor (vide *Souv. Jiev. Thcol.,* 191 i. vol. 43, p. 599 ; *Merkelbach,* quaest. de embryologia, p. 31 seqq. ; praesertim vero Encycl. Pii PP. XI -.*Casti connubii,}. v.,* p. 562 seqq.).

742. — Principia. I. Nunquam licitus est abortus directus. Ratio : nunquam licitum erit homicidium sive real© sive attentatum. Atqui, si foetus est *animatus,* committitur homicidium reale, idque eo atrocius quod anima simul et corpus in perniciem conjiciuntur. Si vero foetus *nondum animatus* dicitur, id semper remanebit, quod *periculum,* adest ne homo, vita spirituali praeditus, vere occidatur. Habetur ergo homicidium attentatum. — Recte ergo damnavit Innocentius XI propositionem 34ai" : «Licet procurare abortum, *ante animationem foetus,* ne puella deprehensa gravida occidatur, vel infametur. » Cfr. Resp. S. Officii \ Alaii 1898 ad II, ubi confirmatur Decr. 24 Jul. 1895 de abortus illiceitate. *Noua. /lev. Théol.,* vol. 31 (1899), p. 277 ; *Anal.,* VI, 277. Idcirco:

1° Homicidii rei sunt : *a)* Qui mulierem gravidam ita percutiunt, aut terrificant, ut abortus sequatur.— *b)* Item mulieres praegnantes, (piae, gravi imprudentia, causam abortus proximam ponunt variis modis, puta, pedes in aqua frigida lavando (id autem grave peccatum inducit *saltem ex prava intentione),* gravia onera portando, violentae animi commotioni indulgendo, etc. 1.

2° Mulier oppressa nequit expellere semen ipsa repugnante immissum, si illud post congressum completum *certo jam in uterum* pervenerit. Halio; tunc

l H iiniciilis (sensu latiori) aiqnipar.intur, qui conceptionem vel nativitatem foetus naturalem *impediunt* per injectiones mulieri factas ante congressum, vel veneno sterilitatis aliovc indebito modo (c. V. *de Homicidio).*

nullum valet tempus assignari, quo nondum potuerit fieri conceptio. Secu> probabiliter dicendum in aliis casibus, dummodo expulsio statim peragatur : tunc enim vincit pro invasa jus repellendae aggressionis. Cfr. 0'. *Alph.,* Ill, 394 (ed. G.. I. p. 647) : VI. 954. Ita *Lehmkuhl,* I. n. 1013: Quaest. moral, juri novo adaptatae, p. 17. nota. etc. ; contradicentibus aliis *quoad ultimum assertum* (v. g. *Merkelbach, Woutcrs).*

3° Certe homicidium committunt, qui *jucatam accelerationem partus,* sive per membranarum punctionem, sive alio modo inducunt, eo tempore quo *foetus certo non est viabilis* ⁑ Id enim aequivalet directae occisioni, sicut ven- occidere piscem dicimur, si eum ex aqua trahimus. Ita ex Resp. S. Off.. 25 Julii 1895. *(Nouv. Rev. Theol.,* vol. 27, p. 599.) Acceleratio autem partus *ex gravi causa* licet, dum *certo viabilis* est foetus, ad melius consu- lendum vitae infantis ; v. g. si salus matris in casu periculoso ope partus praematuri speretur: vita enim matris tunc generatim necessaria est fœtui.

743. — II. Abortus indirectus quandoque licitus habendus est.

Dicitur autem : 1° *Indirectus,* i. e. proveniens praeter intentionem ex actione ancipiti, v. gr. subministrando matri pharmacum ipsi quidem salutare, proli vero periculosum, uti explanavimus.

2° *Quandoque,* si nempe *conditiones ex voluntario indirecto* adsint, et quidem : *a)* remedium sit perse et directe morbi curativum : *b)* aliud non possit adhi- beri ; *c)* provideatur extremae necessitati spirituali foetus, prout provideri potest.

Probatur : Voluntarium indirectum, in quo hic versamur, sub debitis cautelis, *nullum* est peccatum. Sane quidem duae priores conditiones, supra expressae, *de se* requiruntur 2. Posterior vero con- ditio hic necessario etiam exprimenda est, cum caritas et pietas obligent *matrem* ad praeferendam vitam spiritualem prolis saluti proprii corporis. Abortus itaque non privat foetum spe Baptismi, quando vel remedio omisso, certe cum matre moreretur ; vel spe- ratur fore ut vivus in lucem edatur (ideoque baptizari possit) ; vel denique de facto in utero baptizari potest. Patet insuper licitum esse, tale remedium sumere, si aequale sit periculum abortus, sive medicina sumatur sive non : conditio enim foetus non fit ex eo pejor (III 394 ; H. Ap., VIII, n. 26).

Medicus non sit nimis anxius quoad phannaCa matribus praestanda. Mora- liter enim impossibile est, pereunte matre, prolem *diu posse supervivere.* nisi mater sit partui proxima, vel morbus brevissimus *(Antonelli,* I. c.). Ad cautelas tamen, quas supra indicavimus, erit attendendum, casu quo. ut

1 Ratione atl legitimamtam partus accelerationem allatae (ul videre est In Decreto S· O//tciu erant : *a)* Foetus renuntiare potest vitae in matris ultro, sicut in naufragio amicus amico tabulam cedere ; quin imo, revera renuntiare censetur quippe qui per acceleratam ejectionem securius baptizari queat, b) Exsistentia m utero matris cum vitam matris prius possidentis in discrimen vocet, ut quid secundarium 'onsidi rari potest quod a Jure prims a mat re possesso \ inci debeat. S. Officium nihil· - minus declaravit ; Tuto doceri non posse. licitam esse qiiameumqt<r operaltonem *directe* ‹ : betus etiamsi hoc necessarium foi ad salvandam matrem (cfr. Vour. Ret. TWoL vol. 27, 1895 p. 599 seqq.). — · Has rationes bene exponit *Prunnner* in «Theol. rakt. Quartalschnti (Linr) 1921 p. 568 seq.

matri consulat, foetus sufficienter maturi volumen diminuere velit *(Lehmkuhl,* I, 1009).

Si foetus autem *probabiliter tantum est viabilis,* timoratus medicus certam foetus maturitatem, quoad fieri potest, exspectabit. Si vero ex dilatione periculum pro matre vel pro prole fit majus, satis probabile est. accelerationem partus licitam esse. Ratio: in casu desperato, remedio dubio uti licet (clr.n.84), eo magis quod hic non desit spes foetum vivum conservandi, qui ceteroquin in summo periculo constitueretur.

744. — Corollarium. De operationibus chirurgicis ad foetum spectantibus. Nostris temporibus, ut quaestio intricatissima partus perdifficilis et periculosi solvatur, *recurruil medici ad varias operationes,* in quibus,ex fine operantis,sola salus matris quaeritur, nullo vel fere nullo habito respectu ad jura infantis.Ex his: 1° quaedam neque matrem, neque foetum *directe* offendere dicuntur, v. gr. compressio abdominis, membranarum punctio, quibus partus acceleratur 1 ; 2° aliae directe attingunt foetum, ut craniotomia, et similes: nomine *generali* vocantur: *embryotomia* et sunt praesertim cephalotripsia, cephalotomia,embryulcia et evisceratio.» (Descriptio apud *Merkelbach,* o. c., p. 30 seq.) ; 3° aliae denique directe attingunt matrem, ut symphysiotomia, sectio caesarea, laparotomia, operatio Porrensis. Plerasque harum operationum nomine : *abortus medicalis* designare licet.

Primi generis operationes jam sub trutinam revocavimus (cfr. n. 742). De aliis quaedam. Quaestionis cardo in hoc est, ut videamus,-utrum hae operationes ad abortum *directum* vel *indirectum* reduci possint vel debeant. Subjungemus utiles aliquas notitias circa *operationes quasdam dubie prohibitas.*

1. Craniotomia (embryotomia). Consistit in perforatione calvariae infantis, et extractione massae cerebralis. Supposito quod foetus non sit certo mortuus, *gravissimum* est peccatum, etsi appareat ceu unicum remedium salvandi matrem. Est enim actio *per se* et *directe occisiva,* et, cum infligatur innocenti, *intrinsece mala ;* nec potest unquam intentione salvandi matrem cohonestari. Nec dicatur : accelerari tantum mortem infantis, alias certe morituri ; haec enim mortis acceleratio, in se (etsi non propter se) volita, nonne est verum homicidium ? Nec ipse foetus aequiparetur injusto aggressori : qui enim ex solo naturali cursu rerum (v. gr. homo peste infectus) fit alteri causa mortis, nequit haberi tanquam aggressor injustus. Unde, die 19 Augusti 1889, declaravit S. Officium : in scholis catholicis *tuto doceri non posse,* licitam esse operationem chirurgicam, quam *craniotomiam* appellant (sicut declaratum est die 28 Maii 1884), et quamcumque chirurgicam operationem directe occisivam foetus vel matris gestantis. Haec confirmata sunt per Decretum ejusd. S. Off., die 2i Julii 1895 (cfr. *Nouv. Jlev. Th.* vol. 27. p. C>00). Huic operationi assimilandus rl ideo damnandus est modus agendi eorum, qui foetum ectopicum, de cujus praesentia constat, directe exstinguere conantur injectione

• (fr. *Prümmer* circa hanc operationem, (i. c., p. 567).

morphii, aut adhibita vi electrica *(Lehmkuhl,* I, n. 1011); item damnandae ' runt *aliae species embryotomiae,* de quibus supra (vide Encycl. *Casti cbnnubii.* I. c., p. 563 sq.).

II. Operatio Caesarea. Consistit in incisione uteri, eo fine ut foetus extrahi possit. Haec operatio, quam olim difficilem, barbaram nominabant, hodie saepe a medicis, et quidem feliciter, matre vivente, perficitur, ita ut plus minusve 20 % matrum salventur (cfr. *Antonelli, Eschbach, Capellmann* in operibus citatis), imo *recentissime* etiam 98 % *(Schweiz. Kirch. Zeit.* 1927).

Quaestio autem *duplex* poni potest : 1° An liceat matri talem operationem permittere ? 2° An ad hanc subeundam mater teneatur ?

Ad primum sic respondendum : *Licet,* si ex una parte, ob ejus robustam constitutionem chirurgique peritiam, mortis periculum solum remotum fiat, et ex altera parte spes effulgeat, ut prolis vitae tam temporali quam spirituali consuli possit. *Non vero licet,* si periculum mortis quoad matrem appareat proximum vel vere probabile, quia tale periculum morti aequiparandum est (VI, 106 ; ed G., III, p. 84). Vide cit. Resp. S. Off., a. 1898, ad II.

Adsecunduni dicendum, quod si adsit spes fundata infantem viabilem extrahendi, *de se, ex* praecepto caritatis bene ordinatae, obligatur mater ad subeundam operationem, quae nostris temporibus, ut diximus, non jam medium extraordinarium remanet (cfr. *Lehmkuhl,* I, n. 758, nota, ubi citat *S. Alph.,* II, n. 26, 27) ; el etiam si supponatur extraordinarium, nonne salus aeterna infantis lanii valet ? (cfr. supra n. 483). — Videat tamen prudens confessarius, utrum, stante naturali horrore matris erga tales operationes, *urgeri possit* hujus obligationis intimatio.

Quae diximus de liceitale hujus operationis, a pari et sub iisdem cautelis, affirmari possunt de symphysiotomia, qua arctitudo pelvis, per scissionem cartilaginis duo ossa conjugentis removeri debet : ceterum, addit *Antonelli* II, n. 94), hanc operationem et aliam similem *non ita communiter* chirurgis probari. Idem dicendum de laparotomia, qua exciditur tumor ut extrahi possit foetus extrauterinus x, ve) de operatione Porrensi, qua uterus et ovaria exciduntur (dummodo perficiantur tempore ac modis, quibus ex ordinarie contingentibus matris ac foetus vitae consulatur). Declaravit S. Off., Maii 1898, haec esse licii a, dummodo *et foetus et matris* vitae serio et opportune provideatur *(Nouv. Rev. ThéoL.vA.* .31, p. 276); confirmavit autem S. Off. anteriora Decreta, die 5 Maii 1902 (ib., vol 45 p. 161). *Mortua femina praegnante,* nihil obstat quominus operatio caesarea perficiatur ; imo in hoc casu obligatio stricta urget, monito lainen ex lege civili loci praefecto et adhibitis testibus ab ipso designatis. Quidquid autem aliqui dixerunt2. absolute vetitum est quominus sacerdos se ingerat in demandanda sectione, multoque minus in ea peragenda. S. Off., 15 Dec. 1899, confirmans quae jam die 15 Febr. 1780 statuerat f.l. *S. S.,* 32, p. 503). Vide *Antonelli,* II, n. 103.

III. Operationes dvbie prohibitae. Tres dantur praesertim casus valde difficiles, in quibus non constat de operationis liceitale : 1° Uterus nempe praegnantis aliquando prolabitur et reduci nequit nisi per punctionem involucri, ita ut fluat amnion: ex hoc autem saepe sequitur abortus. 2° Aliquando etiam ipse uterus praegnantis ita inficitur tumoribus malignis, vel in utero sano tales efformantur tumores, ut nonnisi per ablationem totius uteri sanitas matris restitui possit. Ablatio vero uteri, in casu,secum infeliciter trahit *foetus forte immaiun* extractionem. 3° Aliquando denique, in casu conceptionis extrauterinae, tumor matrem in summum discrimen, et, si rumpantur organa, in cer-

λ ide *Prummer* (I. c., p. 5. 'l), — \ . gr. Caneianulla et aliqui antiqui auctores, in casu quo quaelibet alia persona apta deficeret (cfr. *Prümmer,* II, n. 135),

lam mortem conjiciet ; quod necessariam reddere videtur tumoris ablationem, in quo vel *certo* vel *probabiliter* foetus quoque habebitur.

Circa tria praedicta non adest consensus auctorum. Non desunt, qui putent, punctionem, ablationem, casu quo foetus sit immaturus, non licere, juxta Decretum S. Off.. 5 Maii 1902, in quo se referunt EE. ad Responsum i Maii 1898 supra citatum. — Alii vero censent, de abortu directo hic sermonem institui non posse, sed de abortu, qui indirecte tantum procuratur ; causam vero excusantem esse summum et certum vitae discrimen in quo versatur mater. Omnes tamen in hoc conveniunt, nullo modo haec licere, quamdiu *verum et certum periculum pro matre* non exsistat. Cfr. *Lehrnkuhl,* L n. 1011 ; *Nouv. Rev. Thiol..* vol. ii (1912) p. 590 ; vol. 45 (1913), p. 154 ; *Antonelli,* II. ɳ. 110; *Prümmer* I. c. (Linz.) p. 574 seq.1 ; *Merkelbach,* o. c. p. 39 sq. 47 seqq.; I*'ermeersch.* 1. cit.; *Gemelli,* 1. cit., etc. — Certo tamen (ita nobis videtur) nequit e *tumore extrahi foetus nondum viabilis* nec fieri *involucri punctio cum amniievacuationc. completa ;* hac enim ratione *directe potius* occideretur foetus (v. n. 742, 3°).

SM5. — De poenis in procurantes abortum latis. Sunt vel de jure canonico vel de jure civili.

I. *Ex jure canonico* sunt sequentes : 1° Excommunicatio *Ordinario* reservata (nec mater eam effugii). Can. 2350, § 1. Vide n. 1349. Hanc tamen non incurrunt qui *craniolomiac* scelus perficiunt : quia non procurant abortum stricte sumptum. 2° Irregularitas, quam incurrunt etiam cooperatores. Can. 985, n. 4. (Cfr. n. 1942). 3° Qui ob hujusmodi delictum patratum laborat *infamia facti,* repelli debet tum a recipiendis ordinibus, dignitatibus, beneficiis, officiis ecclesiasticis, tum ab exercendo sacro ministerio et ab actibus legitimis ecclesiasticis. Can. 2294, § 2.

II. *Ex jure, civili* gravi carcere punitur hoc crimen.Cfr. Cod. poen. gall., a. 317 ; ilal., a. 381 ; germ., a. 218, 219, 220 ; hisp.,a. 425-428. Saepe ac saepius evenit, ut medici indiscriminalim ea omnia quae in partu fiunt ad matrem a certa morte eripiendam, tanquam consectaria necessaria *sui muneris* considerent '.

Pro praxi. 1° Dari potest *bona fides* circa liccitatem abortus medicalis, sive in parent ibus, sive in matribus, sive in medicis. *Confessarius,* si non interrogatur, his de rebus prudenter loquatur : sua enim monitio, plerumque inutilis, imo frequenter monendis damnosa evadet, cum peccati formalis periculum secum trahat. A *medico* interrogatus, operationem ut illicitam reprobet, quin tamen semper de prohibitione Ecclesiae mentionem faciat. Λ *matre* interrogatus non imprudenter ei imponat ut recuset operationem, nec indiscrete manifestet prohibitionem Ecclesiae. Quandoque tamen (v. gr. si medicus parum meticulosus fucatam purius accelerationem suadeat ad evitanda incommoda hami gravia) confessarius tacere non potest *(Card. Gennari,* Cons, mor., t. I. n. 77 ; cfr. *Nouv. Rev. Thiol.,* vol. 45, 1913, p. 160seqq.). 2° *Medici,* praesertim si inopinate vocantur, saepe in statu *conscientiae perplexae* versantur. Sunt ideo

1 *Prümmer* putat in bis casibus raro adesse ex parte medici operationem prohibitam. — 2 Non desunt tamen qui saniorem ineunt viam. Scribit, v. gr., *Prof. Schauta* (Realenz.ykiopedie der Ilcllkunde, art. Kaiscrschnitt) : '(Perforatio foetus), bacc foedissima tabes, ex arte obstetricia prorsus est excidenda ›. Cfr. *Schweiz. Kirch. Zeit,* 1927, p. 10.

juxta regulas huic statui convenientes judicandi, et, si speratur fructus, monendi et instruendi. 3° *Sorores Caritatis,* si quod nosocomium ipsis proprium exsistit, tenentur eligere viros vere probos. Si ratio agendi, ex parte medi·!, minus conformis sit Decretis S. Sedis, non tenentur ejus operae obsistere, nisi in casu quo evidenter se proderet ejus praevaricandi intentio. S. Poen., 7 Julii 1911 (ap. .Voue. *Rev. Thëol.* vol. -44 (1912) p. 35 et *Rev. Eccl. de Meis,* 1911, p. 588). Quodsi nosocomium sororibus *non sit proprium,* ipsae auxilium praestare poterunt solum per transennam in operationibus ab Ecclesia damnatis, ratione scilicet incommodorum quae ex repulsa timentur. Atvero difficilius earum cooperatio concedi posset pro operationibus frequentibus : scandalum enim esset permagnum *(Amidu (T.,* 1913, p. 1035). 4° *Conflictus* quo hodiernae scholae medicae quoad usum licitum aliquarum operationum chirurgicarum huc spectantium divelluntur a scholis catholicis, dolendus est ac pro viribus eradicandus juxta *principia* exposita in Encycl. *Casti connubii* (l.c., praesertim p. 5G2 seqq.).

CAPUT III

De duello et bello.

S. *Alphonsus,* I, ;oo ; ed. G., I, p. 656 ; H. Ap., VIII, 27 ; *Vittoria,* de Jure belli ; Snare;, de Bello (ed. Vivfe, t. !2. P. III. dlsp. 13) ; *Aertnys-Damen,* I, n. 584 ; JVoldin, II, n. 347 ; *Tanquerty,* II. n. 145 ; *Calhrein,* phil. inor. n. 384 ; *Stimmen aus Maria-Laach,* 1894, p. 345; .Voue. Kei\ *Theol.,* 22, p. 589 ; *Linz. Quart. Schr.,* 49, p. 556 ; *Berardi,* Theol. mor., II, n. 698 ; *Venncersch,* II, n. 610sqq. 637 ; *Schilling,* II, n. 395, 518 seqq.

Articulus I.

De duello.

746. — Definitio. Duellum in genere est pugna duorum vel paucorum inter se. In sensu strictiori, duellum, est : *duorum vel plurium numero parium pugna, ex praecedenti condicto de loco, tempore et armis, cum periculo occisionis, mulilalionis vel vulnerationis.*

In hac materia, duo sunt essentialia : quod pugna liat *ex condicto,* el pugnantes utantur *armis lethalibus,* quibus infligi possit vulnus constituens actionem graviter peccaminosam. Duellum, uti ab Ecclesia prohibetur, id omnino supponit. Non videtur esse essentiale, quod spatium temporis intercedat. Possunt enim aliqui ex condicto statim arma sumere *(Lehmkuhl.* Cas. consec., n. 521|. Duellum autem non est. sed *rixa,* quando duo. ex impetu irae, ad pugnam se provocant, statimque congrediuntur. Item, excluduntur pugnae ad gravem laesionem inferendam ineptae, uti fiunt virgis vel levi baculo (III. 401).

Divisio. Distinguitur duellum *publicum* vel *privatum,* prout publica vel privata auctoritate suscipitur ; *sollemne* et *simplex,* prout vel coram testibus (seu, ut vocant, patrinis) vel iis omissis, habetur.

Posset etiam distingui duellum *verum* et duellum *fictum.* Fingitur duellum, si simulatur provocatio et acceptatio, vel si *certa* spes adest fore ut duellum revera impediatur, vel si pugnatur pro forma, sine omni vulneris periculo. Qui duellum fictum suscipiunt, censuras quidem non incurrunt, sed a peccato non

excusantur, stante Const. *Detestabilem* Benedicti XIV, et ob rationem scandali *(Genicot-Salsmans,* 1. 382).

747. — Principia. 1. Duellum, publica auctoritate susceptum, licitum est, si fiat gravi de causa, ob commune bonum. Gravis ratio est ea, propter quam pugnavit David cum Goliath, ad *terminandum bellum cum minori sanguinis effusione.* Hoc autem vel simili casu excepto, princeps mortaliter peccaret permittendo duellum, v. gr. ad ostentationem, ad spectaculum, etc.

II. Duellum, auctoritate privata susceptum, nunquam licitum esse potest. Ratio est, quia repugnat : 1° *Juri naturali,* cum sit usurpatio dominii in vitam et mortem, quod soli Deo competii. Etiamsi admittatur,in duello privato solum adesse periculum occisionis vel vulnerationis, jus naturale semper negabit, talia media mala adhiberi posse, quae *directe* ex duello oriuntur, et unice in aestimatione stultorum honorem laesum restituere possunt. 2° *Juri canonico,* ex can. 2351, § 1, de quo in sequenti numero dicemus.

Specialim Alexander λ II damnavit hanc propositionem 2am : « Vir equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, *ne timiditatis notam apud alios incurrat.* » Cum nihilominus nonnulli exstiterint, qui *in quibusdam saltem circumstantiis* duella licere pronuntiarent, omnes contrarias assertiones *Benedictus XI*1', in Bulla *Detestabilem* anni 1752, tanquam falsas, scandalosas ac perniciosas rejecit, damnavit ac prohibuit (III, '100 : 1. EI. qq. rrf., n. 97). Cfr. *Lcônis XIII* Epistolam *Pastoralis officii,* 12 Sept. 1891. Ex his concludendum est :

a) Non licet duellum suscipere ea lege, ut uno vulnerato pugna cesset ; quia, praeter scandalum, adest periculum vulneris lethalis. Obstat praeterea Const. *Illius vices* Clementis VIII, 17 Aug. 1592.

b) Prohibita sunt *duella academica.* In iis enim verificatur definitio duelli. Difficultas utique moveri potest, ex eo quod in duellis academicis excludi censetur periculum gravis vulneris; sed respondetur, certamen iis armis institui, 'piae per se grave vulnus infligere possunt. Respondetur praesertim: Ecclesiam haec duella vere et proprie duellis lethalibus aequiparare. Ad quaestionem enim Episcopi Wratisl., (pii in supplici libello omnia minutius exposuerat, S. C. C. (9 Aug. 1890) respondit : *Ejusmodi duellantcs eorunique patrinos esse irregulares ex infamia juris.* Ex (pio sequitur : studiosos mensuram committentes esse vere duellantes et iisdem plecti poenis (infra citandis), idem committere peccatum ac alii (v. gr. milites) qui ex condicto, cum periculo occisionis, inter se pugnant. Cfr. .1. 5. 0., vol. 23, p. 242 ; S. C. Cone., 23 Jan. 1901 (ap. *Heiner,* ed. 6, p. 107). Hae declarationes iterum firmatae sunt a S. C. Cone, dic 10 febr. 1923 (A. A. S. XV, p. 154) ; imo, juxta responsum diei 13 junii 1925, complectuntur etiam eas mensuras (piae sine periculo gravis vulneris fiunt in casu » (A. A. S. XVI11. p. 137seq.).

c) Licet pugnare cum inimico, si iste ad te occidendum vel res magni momenti tibi auferendas determinatus, ex petulantia tibi arma concedat ad te defendendum ; tunc enim est *vera* et *legitima, defensio :* modo pugnam vitare non valeas.

d) Item provocatus ad duellum, licite respondere potest : « Ego ut christia-

mi' non possum acceptare duellum ; tamen paratus sum ad me defendendum contra injustos aggressores. »

748. — *Poenae in duellanies statutae sunt sequentes :* 1° Excommunicatio latae sententiae S. Pontifici simpliciter reservata, quae extenditur ad *quoscumque complices,* ut n. 1338 dicetur. Can. 2351, § 1. 2° Perpetua infamia juris qua plectuntur duellantcs et eorum patrini ideoque, praeter alias poenas, irregularitas. */b.,* § 2. Vide n. 1937. 3° Privatio sepulturae ecclesiasticae, si duellantcs in conflictu vel ex vulnere inde relato decedant. Si tamen ante obitum signa poenitentiae dederint, Christianorum more sepeliantur. Can 1240, § 1, n. 4.

Stricte omnibus prohibetur juvenibus catholicis, ne *Studentium corporationibus* dent nomen, quae vi statutorum ad mensuras » data occasione obligant. Ratio per se patet. Ceterum, a catholicis et probis variarum nationum viris summi, etiam collecti ac publici, jamdudum inili sunt conatus ad elTormandassocietatest anli-ducllicas », quibus maxime nefandus iste duelli abusus, *in exercitu radicatus,* penitus exstirpetur. Hujusmodi societates init io anni 1902 in Germania exstiterunt, sub fine ejusdem anni, in Austria (cfr. Kcnv.lexikon Herder. VIII, p. 1899); deindeque magis ac magis se extenderunt, habito quoque *primo Congressu internationali anti-dueUico* Buda-Pesii in Ilungaria, anno 1908.

Jus civile varias poenas in duellantcs decrevit, v. g., in Hispania (vide ari. 439-4 47). in Germania (St. G. B. §201-223), in Italia (cfr. (i. P.), in Austria, in Helvetia (cum exceptione Genevae el Neuenburg), etc. liumo anno 192G in Germania lege statutum est, ut omnes officiales, sive sint civiles sive militares, possint a suo munere removeri, postquam duella indulserint (cfr. *Allg. Rundschau,* 1926, II. 19, p. 290 seq.).

Articulus II.

De hello.

749. — Defimtio. Bellum est : *publica armorum assumptio, reipnblicae tuendae vindicandaeve gratia.* Differt a *seditione,* quae est tumultus vel conflictus multitudinis contra politicam societatem ad quam pertinet.

Divisio. Bellum dicitur *offensioum,* si fiat ad injuriam vindicandam ; *defensivum,* si ad vim repellendam sustineatur.

750 Principia. 1. Bellum licitum esse poterii, si justae adsint conditiones. Constat tum ex S. Scriptura (v. gr. *Genes.,* 14 ; *Exod.r* 17 ; *Dealer.,* 23, etc.), tum exemplo sanctorum regum. Et ratio est, quia princeps non potest, sicut privatus, jus suum prosequi in judicio Superioris, ideoque illud tueri tenetur jure belli *(S. Thoni.,* 2. 2, q. 40, a. 1).

Dictum est : *Si justae adsint conditiones,* quae 1res numerantur:

1° *Auctoritas legitima,* i. e. suprema. 2° *Causa adeo gravis et justa,* ut malis e bello secuturis praeponderet : v. gr. recuperanda certe propria provincia ab adversario usurpata, propulsanda gravis injuria reipublicae illata, subditorum rebellio reprimenda, catholica religio ab iniquis aggressoribus tuenda, defensio alterius nationis certo injuste ac graviter oppressae (cfr. prop 62a,n, de principio *non interventus,* in Syllabo damnatam). Causa vero justa non esset : ampliatio regni, gloria nominis, imminuenda potentia principis vicini aut nationis rivalis. Hujusmodi bellum potius est «grande latrocinium », ait 5. *Augustinus* (de Civit. Dei, l. 4, c. 6). 3° *Intentio recta,* ut fiat nempe amore boni communis. Si haec tamen ultima conditio desit, cum bellum in se non est injustum, non datur obligatio restituendi. Cfr. 5. *Alph.,* 111, 402 ; S. Off., 20 Jun. 1866 (Λ. *S. S.,* vol. 28, p. 451)

Hinc deduces : 1° Piu x c e p s (vel *quocumque nomine* veniant illi qui *principatum tenent),* antequam bellum incipiat, tenetur rem coram Deo et cum suis consiliariis diligenter perpendere. *In dubio de justitia belli,* vel cum jure tantum probabili, distinguendum : *a)* Si bellum est *defensivum,* princeps certe suum regnum defendere potest, quia est in possessione. Paratus tamen semper sit ad satisfaciendum aequis et certis postulationibus adversarii, *b)* Si bellum est *offensivum,* in dubio, illud inchoare minime licet ; Ium quia possessor bonae fidei nequit, in dubio, exspoliari, tum quia hic agitur de causa ex ‹pia *horrendae sequelae* oriuntur pro tertio et propria natione (III, 404). Non ergo audiendi sunt, qui pro bello offensive, vel majoïém probabilitatem, vel dubium aequale sufficere opinantur : omnino enim requiritur certitudo moralis de proprio jure[2]. Tota controversia *arbitrio alterius principis,* praesertim S. Pontificis proponatur, vel tribunali internationali pacis vel Societati nationum : bellum enim est *ultima ratio* quam antecedant *conatus pacifici.* Vide etiam Encycl. *Benedicti AA' (Pacem,* 23 maii 1920) el *Pii AI (I bi arcano,* 23 dee. 1922), quibus *vera pacis media* exponuntur.

2° Mil e s, de justitia belli dubitans, si est *subditus* et a principe *conductus* vel coactus, tenetur obedire ; quia subditi tenentur obedire ubi peccatum non est certum, et insuper praesumere debent bellum esse justum, quoties contrarium non constat. Miles vero *non conductus,* in dubio de justitia belli offensivi, non potest se locare ; quia, cum agatur de damno tertii, nequii illud inferre, nisi constet de injustitia possident is (111. 408 ; II. Ap., \ 111, 31). In bello autem *evidenter injusto,* non possunt milites, ne defensionis quidem causa, licite hostes occidere. *Ipsi enim sunt injusti aggressores,* et jura contraria io eadem re dari nequeunt. Si sint tamen in bona fide, nec interrogent, confessorius non debet illos instruere, ne peccatum fiat ex materiali formale. Cfr. *Bouvier,* de Bello, § 3.

[1] De se, licet avocare in auxilium *haereticos* vel *paganos;* per accidens tamen, ratione scandali vel damnorum religioni ex hoc imminentium, illicitum evadere posset (III 406). — [2] Minus nobis placent quae de jure tantum probabili in bello *of/ensivo* habent nonnulli recenti'siml auctores (cfr. P. *Vcrmeerm-h.* citando cl. *Waffelaert,* II. n. 637), eum supponant alteram partem quae *compositionem* recusat, semper *certam* injuriam inferre parti cui jus tantum sit jr ›babil‹·, Indeque jus ad bellum offensivum huic provenire. Rectius *Schilling* certitudinem (simpliciter) requirit (II. n. 519, 2).

751. *II.* Modus bellandi debet esse regulis justitiae et juris gentium consentaneus. Tum jus naturale Ium statuta clara et certa juris conventionalis et internationalis, quoti venit etiam sub nomine juris gentium, omnino debent servari. Cfr. n. 136.

Igitur : 1° *Ante bellum* (scilicet offensivuni) a parte adversa petenda ·-[satisfactio, quae si condigna offeratur, offensus tenetur ex caritate et ex justitia eam acceptare, nec bellum instituere potest.

2° *Decursu belli,* ea omnia licent, quae jure gentium permittuntur et necessaria sunt ad finem obtinendum, modo non sint *intrinsece illicita.* Hinc: licti insidias parare, innocentes exspoliare bonis, si ipsi sunt partes reipublicae hostilis nec alio modo victoria haberi potest, ecclesias demolire, si inimici pro defensione iis «tant ur, bonis adversariorum damna inferre (quae dicuntur *repr› ·.· salia),* modo adsit principis praeceptum, el constet de injuria ab hostibus illata, nec excedatur justa compensatio. Interdum, at solum ex urgentissirna rausa, licebit duci dare civitatem direptioni ; sed hoc hodiernis moribus jam adversatur. ita ut *vir unquam* licitum evadere possit. In genere omnino tenendum est *principium,* bellum non agi contra privatos, sed contra gentem quatenus potitur re publica (cfr. Prümmer, II. 130),

Illicitae sunt *fraudes,* quae nulla prudentia possunt praecaveri, v. gr. veneno inficere puteos et fontes, *saevitiae* erga legatos partis adversae, *perfidiae* erga ducem exercitus, v. gr. subornare sicarios, qui eum occulte trucident, occisio *captivorum* el inermium. *Captivi* autem, nisi obstet scandalum aut specialis «•orum promissio, possunt fugere ; et in bello, ex parte hostium injusto, possunt eorum bona secum auferre in compensationem damni illati *(Laipnann.* l. 2, tr. 3, c. 12, n. 15).

3° *Bello finito,* fides publice cum hoste facta, etsi hic injustum bellum gesserit , servanda est ; nisi hostis ipse prior fidem fregerit, aut foedus sit objective malum *Duces* exercitus et *milites* summopere praecavere debent, ne post victoriam excedant in victis puniendis ; praesertim vitare debent, quidquid crudelitatem aut animum nocendi sapii.

r 752. - Maximi momenti, *praesertim quoad sacerdotes qui militiae nomen dani,* sunt sequentia decisa S. Poenit. et Codicis :

1° *Miles quicumque,* ab eo momento quo in statu mobilisationis constituitur, *aequiparatiir* iis qui in periculo mortis versantur. Potest ergo a quovis obvio sacerdote absolvi, secundum regulas a probatis auctoribus traditas. S. Poenit., 18 Mart. 1912 2.

2° Omnino prohibetur *clericis* voluntarie saecularem militiam capescere. Can. 1413.

3° *Sacerdotes* militantes, ceteris paribus, possunt inter bellicas operationes sacrum facere, alios absolvere, nonobstante irregularitate quam forte incurrerint. Bello vero composito, recurrant ad

' Scribit S. Thomas (2. 2. q. 40, a. III in corp.) : ‹ Dupliciter autem aliquis potest falli ex Luto vel dicto alterius uno modo ex eo quod ei dicitur falsum, vel non servatur promissum ; t istud semper c>t illicitum... Sunt enim quaedam jura bellorum et foedera etiam inter «ervanda, ut Ambrosius dicit. » —1 Cfr. .Voue. *liée. Théol.,* vol. 44, p. 499 ; Quaesi. aci t t!2. p. 570 ; Uni du Cl., '13. p. 145. — 1 Additur eod. can., § 2 : Clericus minor, q U mi i inlliUae nomen dederit (secus ld cerit cum licentia sui Ordinarii, ut citius Uber fleret), ipso jure e statu clericali decidit.

competentem auctoritatem. *Clerici bellantes* possunt, quamvis forte irregulares, ad sacramenta recipi. S. Poen., 1. cit.

4° Sacerdotes, aliique clerici, *non eo ipso dispensantur ab Officio divino* durante bello ejusque proxima praeparatione (Cfr. etiam n. 2221, q. 3). Die autem 18 Dec. 1914, S. Poenitentiaria facultates cappellanorum militum ampliavit, et quidem : *a)* Capellani militum, *dum exercitum comitantur,* possunt, durante bello, excipere confessiones *quorumque fidelium,* et in eorum favorem uti facultatibus omnibus sibi pro foro conscientiae concreditis, *b) Si in captivitate detinentur,* eadem gaudent potestate in favorem *omnium concaptivorum* fA. .4. *S.,* VI, p. 712).

Cum hodierna bella immensam omnium rerum humanarum perturbationem necnon ingentia mala secum afferre consueverint, ad ea praecavenda nuper societas « Pacifistarum » est instituta, quae quidem *internationales* quoque ad promovendas ideas pacifismi *congressus* celebrat. Non infitiamur, sensus pacis magis esse conformes iis, quibus abundant Christus Ejusque Ecclesia. Attamen paci fismus ille, qualis a pluribus praedicatur (Quidde, lArsterelc.), ab aliqua ulopiae nota [haud immunis videtur. Perus *enim pacifismus* est legalis ille, cujus *principi t* proclamavit ac determinavit *Benedicius PP. NI'.* in sua Encycl. *Pacem. Dei munus pulcherrimum* (23 mail 1920) : Optandum est, cunctas civitates, quavis ultrocilroque suspicione remota, in unam tanquam consociationem, seu potius quamdam quasi familiam coalescere, cum ad propriam uniuscujusque libertatem luendam Ium ad ordinem conservandum humanae societatis - (. I. .1. .S'. *Nil,* 1920, p. 210).

CAPUT IV

De suicidio et ebrietate.

S Wpftoniun **III**, 366-375; ed. G. 1., p. 622 ; II. Ap., λ III ; AA. init. ril. ; /'runnner. 11 n. 111 ; A'rost. SclDstHlord» Èrg.-Hefte, 90 et 91 ; *Jfamilier,* du Suicide ; *lanijuereu.* II. p. 123. *lÂnz. QuarL· Schr„* 1909. p. 55. *Willems,* **III**, p. 251 ; *Cathrein,* phil. mor., n. 344.

Ar t ic u l u s I.

De suicidio.

Ad suicidium. refertur *mulilatio* proprii corporis. Hinc agemus : 1° de occisione ; 2° de mutilatione sui ipsius.

In his praesupponitur omnem hominem teneri ad vitam membrorumque integritatem conservandam. Datur enim vita a Deo, ut ea utamur in ordine ad vitam futuri sacculi. Quidquid ergo ad haec necessarium est, nobis imponitur. Nullo jure tamen requiritur, ut utamur remedio difficili, extraordi-

' Vide definitionem pacifismi. qualis intenditur a pluribus AA in Konv.lcxikon, Erg. bd. Herder, p. 1109. — Quam frequentibus Vliocutionibu- atque aliis Documentis hatJC undem de vero paciΠ«πιο suam mentem expresserit *Piu PP. XI,* nemo est qui ignoret. Pulchre de hi> conatibus veri pacifismi disserit cl. *Schillino* (II, n. 526).

nario, vel a quo maxime abhorremus (I II, 372). Equidem medico sit honor *(Eccli.,38,* l-4),sed ex hoc non sequitur, illum peccare qui in *levi* infirmitate cum non advocat. Multo minus ille peccabit, qui operationem periculosam respuit, nisi salvari debeant bona maximi momenti, et successus sit moraliter certus.

§ 1. De sui ipsius occisione.

753. — Principia. I. Nunquam licitum est, sine divina auctoritate aut certa Dei inspiratione, directe seipsum occidere. Id sane repugnat caritati erga seipsum, estque injuriosum tam Deo, qui *solus* est *directus* et *absolutus dominus* vitae humanae (cfr. n. 852), quam societati, quae per suicidium uno ex suis membris privatur. Hoc positive prohibetur generali illo praecepto : *Non occides.* Cfr. etiam *Hom.,* XIV, 7, 8. Accedit auctoritas *praecepti ecclesiastici.* quo statuitur, ut qui se ipsos occiderint deliberato consilio, sepultura ecclesiastica priventur, nisi ante mortem aliqua dederint poenitentiae signa. Can. 1250, § 1, n. 3. Sunt praeterea irregulares ex delicto, qui sibi vitam adimere tentaverunt. Can. 985, n. 5.

Diximus . *Sine divina auctoritate vel inspiratione ;* nam cum ista mortem sibi inferre certissime licet. Ita non solum excusantur, sed et summis ab Ecclesia praeconiis celebrantur virgines illae sanctae, quae tempore persecutionum seipsas morti tradiderunt (II. Ap.,VIII, 1). Ea tamen occisio numquam laudatur, quae *proprio marte* perficitur. Si perficitur ignorantia invincibili, excusari potest et debel.

Quaeres. *An reus morti addictus possit, ex praecepto judicis, seipsum occidere gladio, fune, veneno ?* Refertur enim. Socratem, ad mortem damnatum, sic hausisse venenum, et in Oriente id saepius evenisse quoad reos. Jamvero :

Alii *affirmant* (probabiliter), quia in tali casu reus ab auctoritate legitima, i. e. a judice, ergo a Deo, constituitur carnifex sui ipsius. Sed alii, juxta communiorem sententiam, *negant;* quia talis actio est intrinsece mala, quam proinde nec judex praecipere potest, nec reus exsequi (III. 369 ; ed. G., p. 625). Obligatio ergo parendi non aderit, obedire vero non esset illicitum ; nec 5. *Alphonsus* sententiam Elbel etc. proprie improbat, qui docent, id probabiliter *fieri posse* (modo de *reo* et non de innocente agatur).

754. — II. Quandoque licet indirecte concurrere ad occisionem sui aut lethalem vulnerationem. Ratio : Praeceptum conservandi vitam, utpote affirmativum, non semper obligat ; et aliunde, *licitum est* ponere causam honestam vel saltem indifferentem, ex qua, praeter bonum effectum, sequitur effectus malus1, ut diximus n. 315.

1 Hoc principium nonnulli adducunt ad cohonestandam inediam, etiam *perfectam.* ac completam, susceptam ob lines politicos vel alias similes rationes, usque ad mortem perduraturam (hungerstrike, grève de la faim). Rectius tamen ab aliis auctoribus *f MerMbach* II, 352 ; Vermeersdi, II, 320 ; *Awtnys-Damen,* I, 566, not. 1 ; *Civiltà Cat.* 1920. IV, 321 etc.) illicita declaratur ; et quidem, si velimus ad litteram ea tenere 'i'"· habet D. Thoma in 2. : q 69 · ad 2, dicemus: ‹ Non sumere (cibum) · set seipsum occidere. » Quare eam vocat Vennerrsch : suicidium.

Imo quandoque datur *obligatio* vitam sacrificandi, si caritas aut justitia id exigit (III, 366).

Justae autem caisaf. permittendi *mortem propriam* sunt sequentes, ut notat 5. *Alphonsus* (III, 366-372) :

1° *Bonum commune.* Sic miles, etsi sciat se moriturum, potest, imo tenetur persistere in statione, suam navem mergere vel incendere ne hostis ea potiatur, pulverem incendere ad evertendam turrim hostilem, etc. Cfr. 1. *March.,* λ I. 43. Similiter, licet se objicere telo vel ictui ad servandam vitam principis, curam habere morbo infectorum tempore pestis, etc. 1.

2° *Virtus exercenda. Fides :* martyres Christi possunt non fugere, et voluntarie mortem subire. *Justitia :* malefactor potest e carcere non egredi, etsi via ad fugam pateat. *Castitas:* virgo, ne violetur, potest non quidemseipsam occidere, sed mortis periculo sese exponere, tum ad vitandum periculum consensus, tum etiam ad servandam solam carnis integritatem, ut. non improbabiliter tenent DD. (Ill, n. 3G8). *Caritas erga seipsum :* licet ad gravissimos cruciatus finiendos *periculosam* operationem subire, modo illa spem fundatam vitae magis tranquillae praestet. Illicitum autem foret magno mortis periculo se exponere, ut solum auferatur corporis deformitas. Cfr. *Génicot,* Cas. consc., I, p. 148. *Caritas erga proximum. :* potest innocens viator permittere ut ab injusto aggressore occidatur, ne iste sicarius moriatur in peccato. Item, in naufragio potest quis cedere tabulam nondum a se occupatam, imo etiam a se occupat am ; attamen ad tabulam cedendam non licet se projicere in mare, positive mortem sibi inferendo 2, quia nemo potest positive se occidere. I hi adverte, eum, qui prior occupavit, non solum non teneri alterum admittere, sed posse impedire, nisi tabula utrique sufficiat (cfr. *Viml. Alph.,* P. III, q. 2, fin.). Potest quis pariter se objicere telo vel ictui ad conservandam vitam amici. Imo, si amicus sit injuste condemnatus ad mortem, potest se pro illo offerre occidendum. Dicimus st *injuste;* si enim juste, alliceret illum ad iteranda peccata, vel peccaret ipse contra justitiam vindicativam.

3° *Mors certior vitanda.* Sic fervente incendio, si non suppetat alia via, qua tam atrocem mortem evites, potes e fenestra desilire, in mare te projicere, cum aliqua spe te salvandi. Idem licet reis detentis in carcere, ad evadendam certam mortis sententiam, vel etiam carcerem perpetuum *(Bucceroni,* I. n. 718).

4° *Difficultas remedii extraordinarii,* vel *nimis duri.* Ut jam innuimus, remedium hujusmodi habetur ut moraliter impossibili nec cum tanto rigore, ex omnium consensu, obligat praeceptum positivum de conservanda vita, nisi interveniat ratio boni communis. Remedium extraordinarium sunt, v. gr.. medicamenta pretiosissima, vel membrorum sectio, vel domicilii sbu patriae mutatio ; pro virgine, visitatio et attrectatio medici vel chirurgi, si nempe id fi gravissimum est, et magis (piam mortem ipsam abhorret. Posset tamen permittere se tangi, imo teneretur sinere, ut ab alia femina curaretur (III, 372).

5° *Accessitas artis exercendae,* Unde non peccant artifices, qui super aedifi-

1 Boni communis Ordinis rationem allerunt W. ut Carthusianis permittant, in extrema aegritudine, a carnibus abstinere, cum certo mortis periculo. · .Negatur tamen suppositum : dari nempe morbum qui nonnisi usu *carnium* tolli possit. S(<5/ir, Past. med., c. X, p. 745. Ceterum, ultima ratio pro hac re ab ipso S. *Alphonso* adducta (III. 371 sub tine), haec est : IdeoQue non teneri Carthiisianum carnibus vesci... ad mortem vitandam... Sullicit enim uti mediis ordinariis ·. Esus enim carnis est pro Carthusianis medium extraordinarium, ad quod adhibendum generat im non tenentur. Perperam forte intellexerunt hanc sententiam S. Docturis (111, 366) tum el. *Ballerini,* turni *(lenicol-Salsmans* (I, 362). Ex contextu enim apparet, non agi de eo qui stat jam cum aliqua tabula capta in undis, verum de eo qui primum se projicit in mare. Addit enim subito S. Alphonsus Hinc neque ad baptizandum puerum, *potest quisse* in *flumen projicere* »Sanc citatio tacta e.x *Silvio* (cfr. Gaude, I, p. 623) rem obscurat, sed vide II A. vin, I.

cionini lecta ascendunt et variis sese periculis, ubi opus sit, exponunt ; nec fabri ferrarii, qui quotidie ignem versando vitam sibi minuunt. Contra, eraviter peccant viri audaces, qui ex *temeraria sponsione* el *vana gloria* in gravia discrimina sine causa se injiciunt, in altum ascendendo, deorsum se dimittendo, onera graviora ferendo etc. Item *funambuli* qui ludunt per funem in altis locis, cum probabili periculo vitae. — Utrum vero peccent graviter, qui ex causa per se licita nimis fidenter in occupationibus periculosis versantur, non ita facile definiri potest. I sus, indoles, cautela, etc. efficere possunt, ut pro ipsis periculum sit remotum, vel nullum (*Konings,* n. 463, 6°). —

VI normam horum principiorum,dijudicet lector hos qui feras domant.certaminibus taurorum proxime cooperantur etc. Vide *Ami du CL,* 1913, p. 65.

Qu a e st io Spec ia l is

I>c ahbreviatione vitae etc.

θ 755 — i. De ahbreviatione vitae. Homo, cum. non sit vitae suae dominus, nequit etiam, sine sufficienti ratione, vitam suam *abbreviare. Intendere* mortis acceleralionem esset peccatum mortale ; *praevidere* vitae abbreviationem el ponere ejus causam remotam (etsi aliquot annorum abbreviatio sit probabilis), *nullum est peccatum.* (imo quandoque meritorium) si causa est justa, *peccatum tantum veniale* si causa justa defuerit. Inde concludas :

1° Actus virtutis est. carnem vigiliis el inedia *moderate.* affligere. Idem dic de eo qui macerationibus *gravioribus* se affligit, modo id laciat consilio prudentis praelati vel confessarii.

2° Saltem *venialiter* peccat, qui inordinate edit, bibit, tabacum fumigat, morphio vel opio utitur, cum syphilitico conversatur et ludit, quamvis, a medico monitus, de sanitatis periculo et vitae ahbreviatione conscius sit. Cfr. *Génicot,* Cas. couse., p. 151 seqq. ; *Antonelli* 11, η. 150, de Corpore castigando.

11. De desiderio mortis. Desiderare mortem *ex virtutis motivo,* v. gr. ut conjungamur cum Deo, non amplius peccemus, etc., est actus virtutis, modo adsit conforrnitas cum divina voluntate. — Desiderare vero mortem etiam *ob minimas molestias,* modo adsit advertentia requisita (quae plerumque deficit), est de se peccatum mortale. Si vero mors optatur, quia tantae sunt aerumnae ut vita appareat ipsa morte amarior *(Eccli.,* 30, 17), nullum committeretur peccatum (11, 30, 2°). Sic enim Elias « petivit animae suae, ut moreretur », ad evitandas insidias Jezabelis (III Reg. 19, 4).

Ill De virginitatis custodia in mortis periculo. Superius diximus, virginem *posse* se exponere mortis periculo, etiam ad servandam carnis integritatem. Quaestio est, *utrum virgo teneatur potius permittere se occidi, quam violari.* Respondet 5. *Alphonsus* (Ill, 368) : *Speculative* loquendo, posse probabiliter virginem, in his angustiis positam, permissive se habere, modo *voluntate positive resistat,* et

absit consensus periculum : ipsa enim praestat cooperationem solum materialem, quam excusat mortis periculum

/n *praxi* tamen potius *suadenda* est resistentia positiva externa, et ideo mortis acceptatio, saltem ob consensus periculum qui facile in illa permission· adesse potest. A fortiori, suadenda imo imponenda est resistentia *positiva* (quidquid dicit *Génicot,* Cas. consc., I, p. 7), si agitur de virginitatis custodia *in periculo solius gravis mali,* v. gr. gravis verberationis, vulnerationis . quia practice, cx una parte, haec sola resistentia positiva periculum consensus removere et audaciam juvenum cohibere potest ; ex altera parte vero, praecellens virginitatis bonum etiam cum gravi incommodo servari debet. Cfr. n. 736 et 778.

§ 2. De sui ipsius mutilatione.

<56. — Principia. 1. Sui ipsius mutilatio per se illicita est. Homo enim nec vitae nec corporis possidet dominium absolutum.

Peccatum erit grave vel leve secundum materiam. Deinde qui seipsos vel alios mutilaverunt, sunt *irregulares ex delicto.* Can. 985. Attamen irregularitas non incurritur, nisi membri principalis proprium olflcium habentis culpabiliter fiat abscissio, ut n. 1943, 1° dicemus.

II. Mutilatio quandoque licita evadit ad bonum totius conservandum. Ratio est, quia, licet mutilatio sit contra ordinem particularem. exigi tamen perspicitur a *natura* seu ordine *universali.* Ordo universalis hic requirit, ut quidquid est inferius ad superius ordinetur. <$. *Thomas,* 2. 2, q. 65, a. 1 ad 1 : 5. *Alph.,* 111, n. 373.

III. Haec mutilatio licet etiam homini privato. Ratio : pars corporis non est sicut vita hominis, ad quam ordinantur cetera quae sunt in homine, et in quam ergo homo non habere potest potestatem (5. *Thomas,* ib., ad 2). Positis ergo conditionibus ut supra, privatus potest proprio marte mutilationem perficere. Inde concludas :

1" Licet sibi abscindere manum catena ligatam, ad fugiendum incendium, aut ad vitandam mortem a bellua vel tyranno inferendam *(Lugo,* de Just., disp. 10, η. 22) ; licet virgini sese deformare, ad lenones a se avertendos ; licet per parvam mutilationem se ad artem lucrosam reddere aptum.

2° Non licet castrare seipsum, nec permittere hoc sibi fieri ab alio, ad conservandam castitatem et superandas tentationes. Halio est, quia tale remedium tentationes non aufert, * insuper hominem potentia maximi momenti privat (cfr. *Antonelli,* I, n. 287), et tale remedium nullatenus est necessarium, cum alia media suppetant.

l Hanc rationem latius evolvit cl. Prdmmer (II, η. 115), addendo : « Huic sententiae favor· videtur etiam S. Augustinus (de civ. Dei, 1, c. 18). — * Notat *Ubach* (1.n. 189) cum aliis sexualem instinctum per castrationem in adultis non exstingui, sed perseverare tam in viri' quam in feminis. Castratio enim, licet communius de virili, id est dc testiculorum ablatione intelligatur, etiam in usu est de feminis, nempe per ovariorum excisionem (Cfr Q >'ch. 10-27. p. 128). Mutilatio mimi' praecipua aestimatur femineae clitoridi' abscisio; incolumis enfin tunc subsistere percit facultas generandi.

3° Non licet castrare pueros, licet consentientes, ut sint utiles cantui. Id quidem non pauci permittunt ex consuetudine, et bono quod ipsis pueris obvenit ; sed vicit apud plerosque opinio negans ; nani conservatio vocis non est bonum tanti momenti, ut liceat quod natura tantopere reprobat (III, 374). Cfr. *Benedictum ΛΊ V* (de Syn., l. XI, c. 7) qui docte probat, S. Pontifices numquam castrationem cantorum approbasse. Feliciter hodie usus iste vix exsistit.

4° Xon licet pariter gravem in se exercere saevitiam, propter *commodum privatum,* v. gr. adolescenti, ut ope gravis ac diuturnae infirmitatis, immunitatem a militia consequatur ; pauperi, ut, propter mutilatum corpus, copiosiores eleemosynas obtineat.

5° .Mulier *nequii permittere,* ut ovaria ipsi excidantur, nisi agatur de conservatione vitae.Operatio utique nostris temporibus de facili perficitur,sed ex hoc non fit licita *[Antonelli,* Ii, η. 277).

Quaestio Specialis.

De vascctonila et oophorectomia.

'Io'I. Opportunum censemus, aliqua addere circa novos hos duos mutilandi modos, quos paucis abhinc annis hominum perversitas excogitavit.

lasectomia in hoc consistit, ut viro canales quibus semen e testiculis defertur, brevissima operatione per totum in scroto dividantur vel impediantur; ' X quo fit ut nequeat prolem procreare, etsi ad copulam aptus remaneat. *Oophorectomia* est divisio oviductus, ita ut ovulum maturum jam non possit ex ovariis in uterum descendere. I traque operatio etiam a conjugatis expetitur eo fine ut liberius matrimonii actu frui possint, quin onera ex nova prole secutura pertimescere debeant. Imponitur in aliquibus regionibus, maxime Americae Septentrionalis, vaseclomia ab *auctoritate publica* in poenam et ea intentione, ut praecaveatur, ne a viro, lue infecto, proles non sana gignatur (cfr. *1'bach,* n. 170 ; *Priimmer* I inz. Qschr. 1923, p. 668 ; *Schweiz. Kirch. Zeil.* 1927).

Seposita pro nunc quaestione, utrum hae operationes inducant impedimentum impotentiae (de hac re in tr. *de Matrim.),* videamus utrum sint *in se licitae.*·

PnixcipiA. I. I traque operatio constituit gravem mutilationem. Kalio : omnia organa quae *ad conservationem speciei* inserviunt, a Creatore ad munus grave obeundum conferuntur ; eorum ergo conservatio est maximi momenti, et rationi consentaneum est, ut omnia, quae intimius cum procreatione vitae conjunguntur, hominum arbitrio subtrahantur.

11. I traque operatio est mutilatio graviter illicita. Quaestio non est, utrum licita sit, supposito quod fieri debeat *ad sanitatem corporis* restituendam vel conservandam ; responsum enim *affirmans* clare deducitur ex principiis superius In. 756) explanatis. Quaestio est, utrum, *ob fines supra indicatos,* nonobstant gravitate mutilationis, licita diei possit. El respondendum : *omnino negative,* imo *sub gravi utramque esse prohibitam.* Rationes sunt :

1° Γtraque operatio, etiam a conjugatis petita, nonnisi voluptati effrenatae inservit, et saepissime laesionem juris compartis secum trahit. Praeterea, « tiamsi supponamus ideo illas operationes peti, ne mulier ex novo partu magna incommoda patiatur, semper tamen verum remanebit, haec mala etiam per *continentiam* posse vitari, mutilalionein ergo *non esse* medium necessarium.

2° Vasectomia, ab auctoritate publica imposita, constituit aggressionem in bona intima hominis, quae ei data sunt a Crealore, ut species humana propagetur . nec valet *Stat /s civilis,* via *mutilationis,* spoliare hominem jure naturali ad matrimonium (quidquid saltem theoretice Priimmer, l. c. p. G73, in contrarium dicat'. Ratio boni communis, ad sui defensionem, utique valet contra

malefactores, qui vita vel libertate privari possunt; valet etiam coniraeos qui luem exterius propagare possunt, et ideo fas est leprosos ab aliis separare : non valet autem in casu nostro, quia mutilatio ista minime huic inservit fini, mutilatos vero maximis exponit tenlationibus. Bono communi utique consulere debet auctoritas publica, sed in his quae sunt ad *melius esse.* Cfr. .Voue. *Rev. Théol.,* vol. 42, p. 417; 43, p. 340 : *Gury-Ferreres,* II. n. 856tcr; *Ferreres,* de Vasectomia duplici ; *Ubach,* 1, n. 170; IKouters, de virt. Castit. 2 ed. n. 92, 110 seq.

Hinc, seposita quaestione l an liceat auctoritati publicae eam operationem vasectomiae infligere tanquam cruentam sceleris commissi *poenam* vel ad futura *reorum crimina* praecavenda, omnino negat Pius *A'I,* licitum esse usum utriusque operationis, nisi propter conservationem totius corporis lEncycl. *fasti connubii,* .4. . I. .S'. .X .X 11, 1930, p. 564 seq. et p. 640 fin.).

Λ HTI C U LUS 11.

De ebrietate.

S. *Thomas,* 2. 3, q. 150 ; S. *Alphonsus,* V, 75 ; ed. (r., II, p. 759 ; H. Ap., VIII, n. 4 ; *Antonelli,* de AlcoolisiHO (Med. past., II, n. 113) ; *Aertnijs-bamen,* 1, 255 ; *Gênicot-Salsmans,* 1, 183 ; *Noldin.* I. n. 340 ; *Willems,* III, p. 257 ; *Schillinf),* 1, n. 170 ; II, n. 226, 2° ; *Merkel·bach;* II, η. 979 sqq. ; *T. Ortolan,* ivresse (Diet, de Théol. catti. VIII, col. 246 sqq.).

758. — Definitio. Ebrietas, quatenus est *vitium,* definiri potest : *vilium causans inordinatam potationem et ex ea violentam usus rationis privationem.* Quatenus est *actus,* est voluntarius excessus in potu usque ad violentam privationem usus rationis.

Ad ebrietatem constituendam plura concurrunt: *a) immoderata potatio ; b) relaxatio nervorum ; c) privatio usus rationis,* et quidem privatio tam bestialis ut vires inferiores dominium exerceant omnino completum ; *d)* denique *absentia causae sufficientis* quae talem rationis privationem cohonestet, ita ut revera ex voluptate haec immoderata potatio fiat. Malitia ebrietatis igitur in hoc consist it, quod homo sine causa et modo innaturali se privat facultate utendi sua ratione, etsi sit vigil, vel expergefactus.

Nihil ergo refert, utrum quis prius immoderate bibat, postea vero somno naturali se commit tat : iste ebrietate se inquinat, quia se privat *potestate expedita* utendi sua ratione, si a somno excitatur. Minus grave tamen esset, si quis pharmaco effectum potus impediret.

Divisio. 1° Ebrietas dicitur perfecta seu *plena,* si usum rationis totaliter aufert. .Jamvero hujus ebrietatis plenae signa sunt :

a) Si quis non possit distinguere inter licitum et illicitum, *b)* Si non recordetur de dictis aut factis in ebrietate, *c)* Si agat omnino insolita, ut si praeter morem turpia loquatur, turbet domum, uxorem verberet, etc,

2° Dicitur autem imperfecta seu *semiplena,* si rationis usum non totaliter aufert, sed solummodo obnubilat.

l Eadem qua nos ratione de *cero sensu verborum* Encycl. *Casii connubii* huc spectantium, judicat P. *Merhalbach* (II. n. 368) : Quod punctum a S. Pontifice in encytllca expresse reservatur. » Nihilominus et ipse tenet (sicut nos), punitionem non esse aptam, utpote sensui morali multum repugnantem, a pluribus exoptatam ut libidini melius vacent.

Nonnisi imperfecto ebrius censetur, qui discernere adhuc valet inter bonum et malum, licet nonnihil phantasia turbata sit. aut sequatur vomitus, liugu.· titubet, pedes vacillent, oculi cernant duplicia, vel domus girare videatur, etc. (V, 78, 7° et 8°).

759. — Principia. I. Ebrietas perfecta est peccatum ex genere suo mortale. Constat ex verbis Apostoli (1. *Cor.,* 6, 10) : *iïeque ebriosi... regnum Dei possidebimi.* Et ratio suffragatur : ebrietas enim deturpat imaginem Dei, inquantum hominem in conditionem brutorum dejicit, adimendo sensuum moderamen et gubernationem convenientem (IL Ap., VIII, 4). Cfr. 5. *Thom.*. 2. 2, q. 150, a. 2.

Dictum est *ex genero suo ;* ebrietas enim non est mortalis, si per modicum tempus privet ratione.

Dicunt autem plerique auctores, longum tempus videri *unam horam* / aliqui censent, scmi-horam non jam modicum tempus appellari posse *(Tanquerey,* II. n. 542, nota). Ceterum *in pruri,* vix datur privatio usus rationis per tam breve tempus tantummodo protracta.

II. Ebrietas imperfecta est per se peccatum veniale ; non enim graviter adversatur rectae rationi.

Saepe tamen est *mortale* per accidens, ratione scilicet : 1° scandali quod, v. gr, sacerdos daret, licet semel tantum imperfecte ebrius foret, aut paterfamilias, si saepe ; 2° pravi finis intenti, ut si quis biberet ad vehementiorem in se libidinem excitandam; 3° damni, quod infert sanitati vel familiae ; 4° gravis tristitiae, quam exeat uxori, filiis, parentibus, etc.

Conclusiones. 1° Qui *intendit* directe ebrietatem, peccat : quia x~ult aliquid malum.

2° Qui *inducit, invitat,cogit* aliquem (etiam amentem) ad copiose bibendum, licet urbanitatis praetextu, peccat. Secus, si servetur moderatio in quantitate, quamvis potus sit liberalior (V, 77). Recole dicta n. 125, 3°.

3° Qui inducit aliquem in ebrietatem, *ut ille a majori peccato committendo avertatur,* sat probabiliter non peccat : quia ad *minus* malum incitat et tantum bonum quaerit (cfr. n. 509, 11°). Haec sententia, quam validissimis argumentis discussam, S. Alphonsus tandem ut «satis probabilem » habet (V, n. 77) simul cum «aliis viris doctis ab ipso (S. Doctore) consultis », ab auctoribus non paucis rejicitur, quibus adstipulatur etiam Prumnier (II, n. 671). Sed tota quaestio ad hanc generalem reducitur, de qua jam egimus, utrum liceat suadere aut permittere minus malum, ad majus evitandum (II. 57). \obiscum sentit etiam *Merkelbach* (1. n. 968; 11. n. 987).

4°Qui praevidet, se in his vel illis circumstantiis vere fore ebrium, et, hoc non obstante, *talia consortia non vitat,* peccatum committit.

Item, qui inter bibendum ad periculum ebrietatis plane advertit, et nihilominus adhuc bibere pergit.

5° Licet aliquando *magnam copiam* potus inebriativi sumere, *etsi praevideatur* secutura ebrietas ; sed distinctione opus est :

a) Si hoc fit *ad depellendum gravem morbum,* v. gr. typhum, choleram, licet. Ratio : immediatus effectus polus est acceleratio sanguinis, ex qua finis intentus obtinetur (V, 76, q. 1).

b) Si fit *ad non sentiendos dolores in operatione chirurgica,* pariter licet; talis enim potus ex se virtutem soporiferam habet, ex qua oritur proportionatus effectus intentus. Ceterum, cum nemo sit, qui non permittat in iisdem circumstantiis usum *chlorofortnii, aetheris, opii,* non videtur cur praedictus agendi modus sit de se prohibitus. Vide etiam quae n. 761 dicentur.

c) Si denique potatio immoderata adhibetur *ad expellendas insomnias ordinarias, moestitiam communem,* vel *ad leniendos dolores ordinarios,* non licet : quia quod intenditur non habet proportionem cum malo quod permittitur Adsunt praeterea alia remedia. Liceret tamen bibere usque ad hilaritatem, si moestitia esset expellenda.

760. — Quaesita. I. *An liceat alicui se inebriare* ad vitandam mortem, *quam alter ei minitatur, nisi inebrietur ?*

Duplex datur sententia : *Prima* (quae est 5. *Alphonsi,* V, 76, q. 2 ; 1. EI. qq. ref.,56) *negat,* hoc esse licitum. Etenim, liberatio a morte (i. e. actus voluntatis ex parte ejus qui ab inferenda morte desistere debet) nonnisi post factum ebrietatis completae, ex part»; alterius, interveniet. Non quadrant ergo praerequisita ex capite voluntarii indirecti. Ceterum, usus rationis de se non ordinatur ad corporis vitam, sed ad animae integritatem servandam. Ita etiam Gajetanus, Saimanticenses et alii.

.1 *Itera sententia* (quae esi Lessii, Bonaeinae etc.) *affirmat.* Ratio : usus rationis ad bonum totius ordinatur. Unde, ad totius conservationem potest homo privationem usus rationis permittere. Praeterea, copiosa vini potatio, praeter rationis privationem, alium effectum (liberationem nempe a morte inferenda) producit. Unde, aiunt, privatio rationis hic non est intenta,sed solum permissa. Sed respondet 0'. *Alphonsus* (1. c.), vinum potandum non esse *medium per se ordinatum* ad liberandum se a morte, et agitur de periculo ab « exlrinseco », non ab ‹ intrinseco ». Itaque S. Doctor hanc sententiam non aestimat probabilem. et eam absolute etiam rejicit P. *Merkelbach* (II, n. 979j 3°) casu (pio inebriatio petatur fonnaliter (tanquam actio prava); numvero se inebriare liceat, (uni *non fonnaliter* petatur, ipsi videtur incertum.

II. .Di *et quomodo imputentur mala, in ebrietate commissa?*

Imputantur ebrio ad culpam, *juxta mensuram advertentiae et voluntarii,* quod reperitur *in causa,* seu in actu se inebriandi. I nde *a)* Si ebrietas est *involuntaria,* non erunt ad culpam imputabilia mala, quae ex ea sequuntur. Can. 2201, §3. *b)* Si est *semivoluntaria.* non poterunt imputari ad culpam gravem. *c)* Si est *voluntaria,* mala gravia imputabuntur ad culpam gravem, modo fuerint prae-

visa, sive distincte, sive saltem in confuso. Cfr. can. 2229, § 3, n. 2. ‹ Hinc praevisa reputantur mala, quae ebrii *ordinarie* committere solent, vel quae aliquis antea *ex aliis ebrietatibus novit* se committere ; et etiam omnia peccata, ad quae se *noverit propensum.* Cum enim in ebrietate, amisso rationis usu, natura necessario operetur, facile ipsa prorumpet in vitia ad quae propendet. Contra vero, non reputantur praevisa alia mala, quae *casu* eveniunt. » (H. Ap., VIII, 8.)

Aiunt plures AA., non imputari mala *oris,* ut sunt contumeliae, blasphemiae el perjuria ; quia ea verba, prolata ab homine usus rationis experto, sunt pure materialia, quasi proferrentur a psittaco : nec proinde habent malitiam formalem. 0 Huic opinioni (ait .S'. *Alphonsus,* II. Ap., 1. c.) accedo circa *contumelias erga homines* ;quia revera, cum illae prolatae sunt ab ebrio, non habentur dedecori, modo ille non patefaceret aliquod infame delictum ; non vero circa *perjuria* et *blasphemiasl,* quia hae, licet materialiter prolatae, semper sunt Deo injuriosae ; et si illae non sunt voluntariae in actu, sunt voluntariae in causa. »

Pro praxi. 1° Gravibus verbis corripiendi et reprehendendi sunt juvenes patresquefamilias (pii vitio ebrietatis tenentur. Instet confessarius opportune, instet importune, ut temperantes suique victores evadant. Ponat ob oculos incommoda, peccata et flagilia innumera quorum *alcoolismus* origo et fons perpetuo manans exsistit. 2° Promoveat prudenter et moderate ea omnia quae finem habent vel *abstinentiae* vel *temperantiae associationes* propagandi. Multos enim completa abstinentia sibi suaeque familiae sanos reddidit ; et vix infitiari poterit, vitium alcoolismi inter ea computari debere, e quibus perdifficiliter se expedient consuetudinem habentes. Itaque S. Sedes pluries has associationes temperantiae *laudavit* atque *indulgentiis ditavit* (cfr. *A. A. .S'.* VI, p. 246 el 309).

Quaestio Specialis.

De abusu morphinae et opii (medii narcotici).

>761.— Ex papavere extrahitur *opium,* quod, inter cetera principia, mor*phinam* continet. Opium, cum fumatur, morphina, cum sub cute injicitur, proprietates possident sequentes : *a)* si quantitas est exigua, leniunt dolorem, ex eo quod in nervos agant ; *b)* si quantitas augetur, statum narcoseos procurant, in tpio omnia sensu quodam particularis satisfactionis et voluptatis afficiuntur : *c)* si quantitas est magna, mors inducitur. Opium et morphina, *in quantum privant usu rationis,* gravia nocumenta sanitati afferunt, si quis *saepe* iis utitur : vires nempe minuuntur, corpus frangitur, debilitatur memoria, appetitus sexualis excitatur (imo et pervertitur), nocumentum affertur protoplasmati *(Forel,* Quest, sex., c. VIII). sensus moralis evanescit, hebetatur voluntas, imo vita abbreviatur. Eo deveniunt inulti, ex effrenato voluptatis desiderio, ut. invincibili mania laborantes, quasi necessario ad horum usum impellantur. Medici in medendo aegrotis inultum *morphina* utuntur ; aliqui etiam, sive proprio marte, sive ut petentibus aegrotis satisfaciant, ope morphinae *euthanasian,* id est placidam et tranquillam mortem procurant. Cfr. *Antonelli,* II, 129. Sint ergo *sequentia principia :*

1 Legitur apud Génicot-Salsmane (I. n. 187) : · Aliqui AA. ut Vasque; et Salmanlicenses idem merito opinantur de blasphemils, varias ob rationes, ex. gr. quia verba liacc manifesto mere materialiter ab ebrio proteruntur tanquam sonus a pica «.

I. Quoad non aegrotantes. 1° .Xon peccant, qui morphina vel opio utuntur in quantitate adeo exigua, ut potius ad nervorum pacationem inserviat. Caveant tamen ab usu frequeriti. 2° *Vcnialiter* peccant, qui, aucta quantitate, sine causa sufficienti haec remedia adhibent ; *mortaliter* vero, qui sibi ex his grave nocumentum afferunt, etiamsi non adsit narcosis : a fortiori, si se privarent usu rationis, statu narcoseos perfectae.

II. Quoad aearrotos. Ipsis licet uti morphina, in iisdem casibus et sub iisdem conditionibus, quibus non est prohibitum se privare usu rationis ad bona magni momenti sibi procuranda, juxta principia superius exposita (n. 759. Conclus.).

III. Quoad moribundos. 1° Xon videtur illicitum, casu quo magnos dolores patiuntur, moribundos *ad tempus* sopire. 2° Graviter vero illicitum est. *non paratis* ad mortem Christianam, etiamsi magni adsint cruciatus, morphinam ministrare, ita ut sopiti decedant : ratio patet. 3° Sub gravi pariter videtur esse prohibitum.*etiam bene dispositis* tale solamen procurare. Ratio est : licet ex una parte, de se minus sentiantur in agonia dolores, ex altera tamen, privatio usus rationis est quaedam infirmo *imposita abbreviatio* vitae spiritualis, quae vita tunc maxime est necessaria vel saltem salutifera. Ceterum persaepe ignoramus, utrum moribundus sit vere bene paratus. Quae cum ita sint, censemus privationem vitae spiritualis in tali momento non compensari per bonum temporale (tranquillitatem) moribundo ope morphinae procuratum. *Sacerdotis* ergo est medicorum tentaminibus, si valet, resistere. *Lehmkuhl* (1. n. 892) : *Ami du Clergé* (an. 1900, 1902, 1905, 1908) ; *Collationes Brugcnses* (an. 1911. p. 412) : *Cbach* (1, n. 183. p. 150) ; *iNoldin* (ed. 17. I, 349) ; *Merkelbach* <11. n. 983) ; contradicentibus nonnullis aliis, inter quos cl. ITouiers (Nederl. Kat h. St em men, 1912, p. 348 seqq.) ; et his ultimis potius adstipulantur. *lertnys-Damen* (ed. 12, I, n. 200, 3°) propter sequentem rationem : ı Gradu tantum dilTerre videtur a casu aegroti qui chloroformio utitur ad non subeundos operationis dolores ; hujus enim etiam vita spiritualis aliquomodo abbreviatur. Clique haec ratio parum convincit, nam in casu aegroti, post superatam operationem, quod amissum fuerat, potest compensari adhibitis viribus ; de moribundis autem id non speratur. — Ceterum *tolerari* potest quoad eos moribundos qui, dum ad mortem sunt bene parati, in id consensum dederint ac secus in periculum inciderent forte etiam graviter peccandi ob acerbos dolores, praesertim si impatientiae valde sint obnoxii. Recte autem notat *P. Merkelbach* <1. c.), graviter illicitam sine dubio fore directam accelerationem mortis in sic dicta euthanasia, ita ul insensibilitas et privatio rationis non essent *nisi effectus* ipsius actionis ad abbreviandam vitam. Etenim mala non sunt facienda ut eveniant bona.

De cultura, commercio et usu opii, quae medicinae inservirent, necnon de *abusu opii* etc., varia exstant decreta et responsa S. Officii, de quibus conferri possunt. 1. X. .S', vol. XXIV. p. 506 seqq. vel *Ami du Clergé,* 1908, p. 689-700.

Per transennam hic quoque notare volumus: utuntur quandoque *mediis narcoticis* (chloroformio, cldoreto aethylico...) ad mitigandos in partu dolores. Id quidem tunc licitum videtur, cum pro infante non creatur periculum et dolores praevidentur *extraordinarii ;* secus autem, non est licitum, quia deesset ratio vere sufficiens.

TRACTATUS VI

De sexto et nono Decalogi praecepto

Non moechaberis.....
Non desiderabis uxorem ejus (proximi).
(Exod., 20, Ii, 17).

Monitum.

Sapienter inter alia haec quoque notat S. Alphonsus : Nunc aegre, materiam illam tractandam aggredimur, cujus vel solum nomen hominum mentes inficit. Utinani *brevius* aut *obscurius* explicare me potuissem. Sed cum haec sit frequentior atque abundantior confessionum materia, et propter quam major animarum numerus ad infernum dolabitur ; immo non dubito asserere, ob hoc unum impudicitiae vitium,aut saltem non sine eo omnes damnari quicumque damnantur : hinc opus mihi fuit ad instructionem eorum, qui moralem scientiam cupiunt addiscere, ut clare (licet quo castissime fieri potuit) me explicarem, et plurima particularia discuterem. *Oro tamen studiosos,* ut hunc tractatum de sexto praecepto (quemadmodum et alium de debito conjugali) *non legant,* nisi cum fuerint ad excipiendas confessiones jam proximi ; legantque ob hunc unice finem, omnem prorsus curiositatem abjicientes, atque eo tempore saepius mentem ad Deum elevent, et Virgini Immaculatae se commendent, ne, dum aliorum animas Deo student acquirere, ipsi suarum detrimentum patiantur » (III, 413).

762. — 1. Cum quintum praeceptum eo potissimum .spectet, ut humanae vitae, quando in rerum nat ura jam exsistit, rite consulatur, praecipuus scopus *sexti pra ce ti* est, ut ipsis ejus exordiis advigiletur, utque *humana natura conservetur :* debet enim divina sanctio non solum vitam tueri, sed etiam tutari stupendam illam facultalem quam homo possidet, *vitam communicandi.* Hoc praecepto solum adulterium, quod justitiam simul et castitatem laedit, *explicite* interdicitur ; *implicite* vero interdicuntur omnia quaecumque inhonesta sunt et impudica, et praecipitur ut animi corporisque castitatem colamus (Catech. Bom., P. Ill, c. 7, n. 2).

11. *Nonum praeceptum,* quod sexto conjunctissimum est, prohibet in eadem materia *peccata cordis* seu cogitationes et desideria prava. De his jam egimus in tr. *de Peccatis,* 345 seqq. Itaque in praesenti tractandum superest :

a) de virtute castitatis et de luxuria *in genere : b)* de peccatis luxuriae *consummatae ; e)* de peccatis luxuriae *non consummatae* (quae hic postponuntur, quia a praecedentibus speciem desumunt); *d)* de *periculis* castitatis.

CAPU'1 1

De virtute castitatis et pe luxuria in genere.

S. *Thomas,* '2. '2, q. 151-156 : S. Alphonsus. **III,** 412 ; ed. C»., I, p. 665 ; ^*porer-Bierbaum,* III. n. 467 seqq. ; GOp/ert. II. 316 ; *Génicol-Salsmane,* TheoL mor., I, 387 ; *Antonelli,* Med. past.. 11. 160 seqq. : Eschbach, Disp. phys. ; .Uberti, de 6° el 9° Dec. praec. : *Tanquerey,* Suppi, de Casttt. ; Sani, de 6° Praec. ; *Berardi.* Theol. mor., **II,** p. 333 (ed. 1905) ; *Noldin,* de Sexto (ed. 13) ; Capellmann, Pastoraimed. (ed. 16), p. 128 ; Gemelli, Non moechaberis ; Vermeerech, de Castitate (1919) ; *Mcrkelhach* Quaestiones de castitate et luxuria (I '<·>). Sum. II. n. 988 sqq. ; /.. *Woulers,* De virt. castitatis et de vitiis oppositis (2 ed. !''32); fboch. I. n. 184.

763. Prooemium physiologieo-morale. Utrique sexui indidit Auctor naturae potentiam genitabilem ad hunc praestantissimuin finem ordinatam, ut per naturalem viri et mulieris in legitimo matrimonio congressum species humana propagetur et conservetur. Delectatio vero, quae hujus potentiae actum comitatur, ad eumdem finem eatenus recte concurrit, quatenus homines allicit ad rem in suis sequelis mullum onerosam ; hinc ordinatur ad *bonum commune,* non vero ad *bonum privatum.* Ad pleniorem autem hujus tractatus alteriusque *de Matrimonio* intelligentiam, plura confessariis utilia de spectantibus ad humanam generationem censemus dicenda, ad normam recentiorum physiologorum redacta. Sed discat haec juvenis sacerdos non ex curiositate, verum ex necessitate, non immemor gravis moniti 5. *Alphonsi,* superius relati.

1° *in viro,* tria organa potissimum ad generationem inserviunt : *testiculi,* in quibus semen elaboratur ; *vesiculae seminariae,* in quibus semen asservatur 1 ; *fistula urinaria* (membrum virile, virga) per (piam semen ejicitur. In *femina* tria pariter numerantur organa : *ovarium,* in quo ovulum maturescit ; *matrix* (uterus), in quam ovulum progreditur : *vagina,* «piae ex utero ad externam corporis partem protenditur. Os vaginae, si nunquam habetur congressus vénérons. quasi occlusum manet tenui pellicula, (piam *hymen, signaculum virginitatis* vocant.

?° *Generatio* alia est activa, alia est passiva, *Activa* generatio, cui summa delectatio adnectitur, idem est ac copula,concubitus, coitus, in eoque consistit, ul vir membrum virile in feminae vaginam intromittat ac semen in vas femineum deponat. Est actus connaturalis quo *possibilis* fit generatio, ita ut ipsa sequi debeat, nisi quid obstet. *Passiva* generatio est conceptio seu seminis masculini conjunctio cum ovulo femineo.

3° Ad generationem *concurrit vir,* praebendo semen fetificum seu sperma, quod quidam est humor, a testiculis viri secretus, corpuscula continens nemasperrnata seu spermatozoida nuncupata, a quibus generabilis efficitur. *Mulier* vero in hoc concurrit, quod ovulum subministret a spermalozoidis fecundandum. Si ipsa in momento copulae, vel tempore plus minusve distanti, ovulum

1 Sunt \A. recentiorcs, qui autumant binas vesiculas seminales non esse receptacula nemaspermatum. seu seminis, sed potius organa cujuspIarn secretionis quae fluxum ex testibus comitatur. Cfr. *Venneersch,* op. cit., n. 7, 3".

habel maturum, virileque semen huic ovulo fit obviam, tum producitur conjunctio et a spermatozoidis ovulum potest fecundari, unde enascitur conceptio. ovula vero avelluntur a mulieris testibus quae dicuntur ovaria. Haec avulsio quandoque libidine acceleratur, verum de se sine libidine el sponte fil apud singulas feminas fere singulis mensibus vel forte saepius (eodem quasi tempore fit sanguinis fluxus menstruus, de quo sub 4° dicemus). Si ovulum maturum, ex ovario decidens, *non* fecundatur, per vaginam expellitur occasione praedicti fluxus menstrui.

An vero ad generationem concurrat *femina per humoris effusionem,* seu seminationem quam habet in actu copulae ? Plures inter antiquos (ita Scolistae cum Galeno) affirmarunt.semen mulieris ad generationem necessarium esse, sed hodie (uti jam tenuerunt Aristoteles et S. Thomas) certum est, nullum in feminis proprie dictum semen adesse in illo humore qui, vel ad intra (ut saepius), vel ad extra e glandulis vulvo-vaginalibus effunditur. Putant medici, illud semen (improprie dictum) esse ad generationem utile, non tamen necessarium. Et haec sententia jam Λ. *Alphonso* videbatur probabilior (VI, 918).

4° Cum pubens facta est femina, ovula incipiunt in ovariis evolvi atque avelluntur, ut diximus sub 3°. Concomitantur autem ovulationem et simul perutilia sanitati mulieris sunt *menstrua fles règles, les époques ;* Menstruationi. Haec sunt sanguis communis qui. statim ac maturi alicujus ovuli decisio ex ovario urget, ad uterum abundantius fluit, tum sane ut calore suo ad magnum ovulâtionis opus rite perficiendum occurrat, tum ut novo foetui. si forte concipiatur. nutrimentum praestet. Menstruus vocatur fluxus sanguinis, eo quod plerumque 28° die seu singulis mensibus lunaribus redire solei (el etiam paulo crebrius) a tempore pubertatis usque ad menopausam (quae ordinarie in nostris regionibus contingit inter 40m el 50mi annum), duratque regulariter per 2-8 dies atque omnibus, etiam castissimis feminis, accidere solet. Hujus fluxus tempore, mulieres varios patiuntur dolores, nedum delectationem veneream sentiant ; irregularitas vel suspensio ejus (si excipias tempus *graviditatis)* habetur nociva, imo quandoque periculosa.

5° Notandum est, vero semine etiam carere eunuchos et impuberes. Masculi generatim pubertatem non attingunt ante annum 14m : sed etiam tunc, per aliquot tempus, semen eorum non solet esse plene aptum ad generandum.

Apud puberes contingit nonnunquam morbidum et frequens seminis profluxioni, quod in viris *gonorrhea,* in mulieribus *fluor albus* seu *leucorrhea* nuncupatur. Gonorrhea plerumque est quaedam species *syphilis* ac ideo contagiosa ı fluore albo non raro laborant mulieres praegnantes. A quibusdam antiquis iv gr. *Croir,* apud .S'. *Alph.,* VI, 910), leucorrhea feminarum vocatur etiam gonorrhea. Juxta hodiernos medicos, semen non corrumpitur, quia seminis pars extra sedem suam egressa vel absorbetur vel expellitur.

6° Apprime distinguenda est seminis effusio a *distillatione.* Haec est humor quidam subtilior, a glandula prostatica ct mucosa urethrali proveniens. In effusione seminis, ordinarie semen cum vehementi delectatione carnisque commotione expellitur ; in distillatione vero, humor ordinarie cum levi aut nulla ' tiam delectatione et carnis commotione fere stillalim effluit. Praeterea potest effusio seminis, utique infecundi, occurrere etiam in impuberibus; imo et in castratis, cum ipsis per aliquod tempus remanet capacitas effundendi verum semen (nisi castrati fuerint in teneris annis).

7P Per *motus carnales, motus venereos,* intelligitur quaedam ad seminis effusionem initialis propensio sese manifestans ordinarie per erectionem membri virilis vel clitoridis femineae, *cum voluptate conjunctam.* Haec erectio etiam ortum habet a sanguine ad illa membra, ob causas varias, confluente. Sed ab ‹tw‹ lion·, venerea et delectabili distinguenda est erectio pure naturalis, quae ex

causa mere physica et absque ullo voluptatis sensu habetur ; ut notant auctores passim *(Vernieersch,* op. cit. n. 28).

Quaestiones Speciales.

I. Dc cognitione rei sexualis. Multum disceptarunt A.A., quid fieri oporteat circa *filios* (et *filias)* de re sexuali instruendos *Non paucis,* etiam catholicis, placuit theoria de virtute et efficacia plenae notitiae physiologicae, unicuique a teneris annis tradendae, ad impetum inimoralitatis cohibendum. Ignorantia in hac quoque de sexuali instructione materia, sic illi, omnium est malorum parens : ideo etiam inefficacem declarant traditionalem illam methodum *indirectam,* ac *directam* propugnant (cfr. v. g. *L. Scremin :* 1'educazione della castità, 1930). *Aliis tamen,* iisque sapienter omnia ponderantibus, visum est, hanc theoriam, si unquam in praxim deducatur, diluviem lasciviae ineluctabilem reddere. Unde statuerunt sequentia : *a)* Uberi ante omnia in virtute, amore Dei et horrore peccat i erudiendi sunt, *b)* Sicut cognitio *praematura* rei sexualis periculosa est, ita etiam in aliquo casu ignorantia *inopportune et diutius protracta* respectu hujus materiae. Haec curiositatem acuit, incautos atque inexpertos seductioni exponit ; illa ignem libidinis non parum concitat, *c)* Danda est ergo notitia harum rerum *pro casu ct tempore utilis,* sensimque aucta pro necessitate et virtute adolescentium2, *d)* Illorum est haec filios edocere, quibus Deus munus ipsis invigilandi commisit : ut sunt parentes, tutores, vel, in aliquibus casibus, personae exterae prudentes et timoratae. Vix unquam ad confessarium spectabit, nisi casu tantum ineluctabilis necessitatis (cfr. *l'bach,* I, n. 221 ; *Wouters,* o. c. n. 127).

Contra primam methodum (quam rejicimus) duo documenta summi momenti possunt adduci, nempe Encycl. Pii PP. XI : *Divini illius Magistri* (31 dec. 1929) et Decretum S. Officii : *De educatione sexuali (21* mari. 1931).

' Confer inter alios *Galterer-Krus,* éducation de la chasteté ; *Enoch,* éducation de la chasteté ; *Chauvin,* prêserv. morale de l'enfant ; Cpu/fe, la morale cat h. et la pureté ; dmi *du Clergé* (191 I, p. 406) ; *Linz. Quart.* (1908, p. 45, 783) : *Vermeersch* (op.cit. n. 186-202); *Finier* (acath.) Srxualet hik, etc. 2 Gradat lin el quantum necasse est, non amplius, ail *Ubach* (I, n. 221) citando alios graves auctores, edocendi sunt filii et filiae. Hinc facilius el generatim prius ipsis danda est instructio circa minus periculosa, v. gr. circa originem a matre, eo momento (post plenum utique rationis usum) quo serio hujusmodi curiositate perspiciuntur iidern torqueri. Sentit cl. *J\ outers* (I. c. n. 125) : Pueri et puellae *juniores* pa—im edoceantur, si pro peccato habent quod non est peccatum, vel pro gravi peccato quod est lanium veniale. Si pro licito habent quod illicitum est. pariter edoceantur, tum ut perc.ita etiam materialia praecaveantur, tum ne habitus postea difficilius exllrpandus contrahatur : quandoque tamen instructio ad tempus magis opportunum paulo differri potest, non tamen diutius, ne prava consuetudo firmetur. »

PiPP. Λ7 *sic au:* Passim... bene multi et stulte et periculose eam tenent provehuntque educandi rationem, quae sexualis putide dicitur, cum iidem perperam sentiant, posse se, per artes mere naturales et quovis amoto religionis pietatisque praesidio, adolescentibus a voluptate et luxuria praecavere, sci. hos omnes, nullo sexus discrimine, vel publice, lubricis initiando inslruendoque doctrinis, immo, quod pejus est, mature occasionibus objiciendo, ut eorum animus, ejusmodi rebus, quemadmodum ipsi aiunt, assuetus, quasi ad pubertatis pericula obdurescat. In eo autem isti homines graviter errant quod nativam humanae naturae fragilitatem non agnoscunt neque legem illam membris nostris insitam, quae... mentis legi repugnat, idque praeterea temere in titiantur quod usu quotidiano didicimus, *juvenes nempe prae aliis in turpia ›acpius incidere non tam ob mancum mentis cognitionem* quam ob in firmitatem voluntatis illecebris obnoxiae atque divinis auxiliis destitutae. Qua de re prorsus difficili, si quidem, omnibus perpensis, *adolescentem aliquem tempestive ah iis numen oporteat, quibus Deus educandi pueros officium, commisit cum gratiis opportunis conjunctum,* illae profecto cautiones et artes sunt adhibendae, Christianis institutoribus non ignotae, etc... t t autem *generatim* loquamur, quamdiu *pueri* excolendi sunt, satis superque erit iis uti remediis (piae castimoniam in animos inducant simulque ab iis vitia contraria prohibeant. ›
(A. **J.** 5., XXII. 1930, p. 71 seq.)

Λ'. *Officium autem haec declarat :* ‹ An probari queat methodus, quam vocant *educationis sexualis* vel etiam *initiationis sexualis? — Negative:* et servandam omnino in educatione juventutis *methodum ab Ecclesia sanctisque viris hactenus adhibitam* et aSSmo D. X. (Pio XI)... commendatam. Curandam sci. imprimis {denam, lirmam, nunquam intermissam juventae utriusque sexus religiosam institutionem; excitanda in ea angelicae virtutis aestimationem, desiderium, amorem,.. Proinde nullo modo probari possunt quae ad *novae methodi* propugnationem. postremis hisce praesertim temporibus, etiam a nonnullis catholicis auctm-ibus. scripta sunt et in lucem edita « *(A.* .1. Λ'., **Will.** 1931, p. i 18 sq.).

11. De sexuali perversione. Miseris hodiernis temporibus multum luxuria innaturalis in magnis urbibus grassatur, quam vocant /w-*oersionent sexualem* et ex ipsa abnormali constitutione physiologica procedere dicunt, qua isti infelices ad eumdem sexum propensi perspiciuntur. Non raro contendunt· hodierni medici psychiatri, teste Prümmer (11, n. 707), has perversas inclinationes ita vehementes esse, ut homo ipsis resistere nequeat. Sed confessariustalia ne credat, nisi reapse agatur de homine mente capto vel constet de ejus statu pathologico, quo imputabilitas abest aut valde imminuitur (cfr. n. 291) 293).

normalitatcs sexuales, praeter *homosexualitatcm* (de qua etiam n. 80?·. enumerantur *sadismus* (cfr. n. 7‹›7 tin.l ; *masochismus* (n. 767 Πη.) ; *fetichismus* 't um libido excitatur imaginando vel contrectando res etc. ad venerea nihil pertinentes) *exhibitionismus* propensio se feminis nudum exhibendi) ; *satyriasis* propensio apud *viros* summo gradu effrenata ad venerea) ; *nymphomania* (apud *feminas* eadem propensio) etc.

Ar t ic u l u s I.

De castitate et pudicitia.

764. — De f in it io . Castitas (a castigando), *late sumpta,* est virtus generalis, consistens in animi puritate ab omni dilectione et delectatione inordinata creaturarum. Castitas, *proprio sensu,* est virtus quae moderatur affectum et usum venereorum.

Pu d ic it ia est virtus moderatrix quorumdam actuum minus principalium, ad praedictam concupiscentiam perlinentium, ut sunt *oscula, tactus, aspectus, amplexus, sermones .lascivi,* etc. Xon est tamen specialis virtus *a castitate distincta,* sed solum eamdem castitatem exprimens, quatenus versatur circa circumstantias aliquas. Siquidem omnes illi actus libidinosi antecedentes ac concomitantes principaliorem, eadem regula, ob eumdem finem, ac eodem modo a ratione coercentur. Dicitur autem pudicitia a *pudore,* eo quod de his actibus, etiam dum licite fiunt, honestus animus maxime verecundetur, tum quod minus rationi subjaceant, tum quod in eis homo ad conditionem brutorum proximius accedat » *(Goudin,* Phil, mor., q. 6, a. 3, § 1).

Div is io . Castitas dividitur in castitatem specialiter dictam et virginitatem. Ca s t it a s *specialiter dicta* est, quae solum coercet impetum ad delectationes (carnis) illicitas ; licitas vero moderatur, ut fiant servandis servatis. Potest dividi in *juvenilem, conjugalem* et *vidualem.* At vero v ir g in it a s est heroica quaedam castitas il a concupiscentiam domans, ut ne *licitarum* quidem voluptatum experientiam voluntariam ei concedat, idque *pro Deo.* Cfr. *Goudin,*

Virginitas est specialis virtus, habens se ad castitatem, sicut magnificentia ad liberal i talem ; quia specialem vincit difficultatem, et quidem maximam (2. 2, q. 152, a. 3). Consistit, *materialiter* et qua *status,* in immunitate ab omni experimento delectationis venereae, et in quadam integritate membri vel organi genitalis ; *formaliter* vero et qua *virtus,* in proposito abstinendi ab omni venerea voluptate. Itaque :

a) Si integritas carnis *mere materialiter* violatur per stuprum, vel pollutionem involuntariam, non perditur virginitatis praerogativa, jus nempe ad praemium accidentale, aureola nuncupatum, quo virgines in coelis donantur, *b)* Si virginitas *jormalitcr tantum* violatur per peccatum internum, perditur quidem ejus praerogativa, sed r e pa r a ijil it e r , ita nempe ut per poenitentiam et reassumptum propositum virginitatem perpetuo servandi, jus iterum ad aureolam habeatur, *c)* Si virginitas tum *jormalitcr* tum *materialiter* violatur per externum nempe peccatum luxuriae completae (vel etiam per meros factus ita libidinosos, ut per se, in natura sana, pollutionem causarent, etsi per accidens haec non eveniat), virtutis praerogativa perditur ir r e pa r a biu t e r , sicut nempe innocentia per peccatum mortale. Cfr. *Salmant.,* tr. 26, c. I, n. 47 seqq. ; *Lassius,* de Temper,, c. 2, d. i i et 16 ; *Eschbach,* Disp, physiol.-theol., disp. 4. ‹·. 2 ; *Vermecrsch,* op. cit., η. 142. Alii tamen dicunt, per actus libidinosos qui de se ad actum completum perducunt,si *de facto actus completus non sequatur,* non amitti irreparabili ter virginitatem *(Woutcrs,* o. c. η. 21).

7155. — Pr in c ipia . J. Bona est castitas conjugalis, melior continentia vidualis, sed optima perfectio virginalis, ita 5. *Beda Ven.* (ap. Benedict. XIV, de Beatif. SS., l. 3, c. 24, n. 56). Unde *S. Hieronymus* (in *Mattii.,* XIII) : «Centesimum (inquit) fructum virgini, sexagesimum viduis, trigesimum casto matrimonio deputamus. » Ratio in promptu est, ex supra definitis. Imo, divina fide tenendum est, *statum virginitatis et caelibatum conjugio esse praeferendum.* Constat ex verbis Apostoli (1. *Cor.,* 7), et ex Tridentino : « Si quis dixerit, statum conjugalem anteponendum esse statui virginitatis, vel caelibatus ; et non esse melius ac beatius manere in virginitate aut caelibatu, quam jungi matrimonio : anathema sit »(S. 24, c. 10).

II. Pulchritudo spiritualis inest excellentissime castitati. Constat : 1° Ex Scriptura Sacra *(Sap.,* 4,1): *Quam pulchra est casta generatio cum claritate : immortalis est enim memoria illius : quoniam et apud beam nota est, et apud homines.* 2C Ex ratione : « Castitas enim tanto excellentior est ac pulchrior, quanto ille affectus (quem moderatur) est insolentior, fortior, ac rationis minus audiens. In illa enim ob id praeclarius elucet ordo, vigor, imperiumque rationis supra insanientem appetitum » *(Goudin,* 1. c.). I nde 5. *Alphonsus* (Vera Sposa, c. 1, n. 12), cum S. Cypriano : « Virginitas est, inquit, regina virtutum, possessio omnium bonorum » ; et cum S. Ephrem : « Hanc si amaveris, a Domino in omnibus prosperaberis. »

7(M>. — *Pro praxi. a)* Si poenitens, qui *graviter* contra castitatem peccavit, quaerit num virginitatis aureolam irreparabiliter amiserit, confessarius potius dissimulando respondeat, ne scilicet poenitens animo cadat. Dicere poterit, v. gr., poenitentiam bona pristina animae restituere, nullum esse peccatum quod non possit coram Deo reparari ; et similia.

b) Si quaerit puella, utrum, licet graviter peccaverit contra castitatem, *fieri possit sanctimonialis,* ad sequentia attendat confessarius : Respondere potest : *affirmative,* si agatur de ingressu in *Congregationem Religiosam* (positis de cetero ponendis). Respondere autem debet : *negative,* si agatur de *Ordine cum votis sollemnibus* ubi consecrantur virgines, v. gr. Certosinarum, et puella fuerit *voluntarie corrupta :* unde gravem irreverentiam sacramentalibus inferret, quae sine carnis integritate velum acciperet.

Puella, quae aliquoties tactibus turpiter secum egit, conservando signaculum virginitatis, potest in quemcumque Ordinem cooptari : quia apud homines statum virginis conservat. Similiter, secundum sententiam sat probabilem. consecrari potest femina, quae *invita corrupta fuit :* aequum enim non videtur, quod jus suum illa perdat, quae voluntate virginitatem servavit. Cfr. *Piat,* I, n. 305.

Articulus II.

Do luxuria et impudicitia.

767. — Definitio. Luxuria est : *inordinatus appetitus vel usus delectationis venereae* (III, 412). Dicitur : *inordinatus,* i. e. extra matrimonium ejusque leges. Delectatio *venerea* (libidinosa,luxuriosa, carnalis) est illa, quae oritur (in utroque sexu) ex commotione humorum generationi inservientium et *in partibus genitalibus* sentitur. Differt a delectatione *sensitiva* (naturali, sensibili), quae habetur ex conformitate objecti sensibilis cum sensu, v. gr. ex contactu rei lenis (111, 415). Cfr. *Vind. Alph.,* P. III, q. 13, a. 1. Jamvero sensitiva delectatio percipitur :

1° Ex visu, amplexu ejus quem tenero sed honesto amore prosequeris, quatenus ille amor ((pii in voluntate residet) in *appetitum sensitivum redundat* et in corde et sanguine causa commotionis edicitur : Vocatur *spiritualis sensibilis.* 2° Ex objecto *per se non apto* ad commovendam libidinem (licet per accidens illa quandoque oriatur), ut ex auditione musicae ; tunc a quibusdam vocatur *pure sensibilis.* 3° Ex objecto carnali, sed non turpi, per *se apto* ad commovendam libidinem (licet per accidens non moveat ad illam), ut ex tactu vel osculo manus feminae ; tunc nuncupatur *sensualis* vel *sensibilis earnalis.*

Impudicitia est vitium, pudori humano repugnans, quo externe luxuria perfecta inchoatur, quin ad terminum (delectationem venereamsummam) actus exterior deducatur : v. gr. in aspectibus, lactibus, osculis, amplexibus. — Eis allinis est *lascivitas,* quae est corporis motus indecens, ex animi dissolutione procedens.

Impudicitia *dijjcrt* a luxuria (non constituit tamen speciem diversam, ut n. 764 de pudicitia diximus), quia non est cum delectatione venerea necessario conjuncta ; ad hanc tamen facile ducit, et ob istiusmodi proximum periculum est ordinarie graviter mala, atque ideo, in praxi, peccata impudicitiae a peccatis luxuriae imperfectae, vel indirecte volitac, *vix distinguuntur.*

Divisio. Luxuria multipliciter dividitur et subdividitur :

a) Dividitur, 1° ratione linis intenti: alia est *directe* volita, quando scilicet voluptas de proposito in se *intenditur ;* alia est *indirecte* volita, (piando aliud intenditur, ex quo voluptas exoritur. 2° Ratione effectus secuti ; alia est *consummata,* in (pia intervenit seminis vel humoris effusio ; alia est *inconsummata,* in (pia non intervenit ille venereorum terminus. Ambo diversas possunt induere species,

ul patet ex dicendis n. 772, 791. 3° Ratione actus : alia est *interna,* alia est *externa.*

b) Subdividitur luxuria, ratione circumstantiarum, in varias species, ut infra n. 771 seqq. explanabitur.

Causae ia \< juae. Occasiones et causae, quibus homines ad luxuriae actus ducuntur, sunt innumerae : *a)* Dantur *causae externae.* de quibus infra, n. 824. *b)* Dantur *causae internae,* quae scilicet in subjecto observantur : v. gr. neces· sariam curam non habere genitalium, diu sedere, lecto supine cubare, gestare vestimenta nimis angusta, cibis excitantibus vel substantiis narcoticis uti. etc. Haec omnia vel irritant partes genitales, vel imprimis congestiones afferunt in medulla spinali. Vide *Venneersch.* op. cit., n. 14 seqq. His causis internis annumerandi sunt *morbi quidam,* ii praesertim qui nerveurn systema vel medullam spinalem afficiunt. Potiores sunt : phtysis pulmonaris, arthritis chlorosis, nevrosis genitalium, epilepsis, paralysis dementium progressiva et praesertim hysteria. Sunt etiam qui *hypersexualitate* laborant, ita ut nimis ad sexualia et perversa inclinentur (cfr. n. 763 fin). Sunt qui voluptatem non sentiunt, nisi crudeliter in seipsos (Masochismus) vel in alios (Sadismus) ani- madvertant. l Videat prudens confessorius, in aliquo casu speciali cuinam medico Christiano tales poenitentes commendet : quia remedia hygienica ad eos levandos multum conferre possunt. Meminerit etiam, nonnunquam apud aliquos, minui impntabilitatem ipsam. Cfr. *Antonelli,* II, n. 160.

768. — Principia. 1. Luxuria directe volita est grave peccatum ex toto genere suo. Dicitur : 1° *Esi grave peccatum ;* ratio desumitur ex frustratione finis naturalis hujus delectationis. Peccatum enim grave, seu gravis inordinatio est usurpare ad bonum mere privatum delectationem summam, quam natura constituit· et ordinavit ad bonum commune, nempe conservationem et propagationem generis humani, \tqui hoc facit luxuria directe A'olita. 5. *Thomas',* 2. 2, q. 153, a. 3. Est sententia communissima inter auctores.

Confirmatur ex ratione *boni communis.* Id sane graviter illicitum est. quod nisi prohiberetur, in grave cederet damnum lotius hominis imo et humani gene- ris. .I.mivero si voluptas venerea extra matrimonium licita foret, homo absque freno cum maximo sui detrimento, ei se dederet ; quia carnali voluptati id pro- prium est ut totam naturam rationalem el quidem in utroque sexu corrumpat. .Multum enim allicimur ab iis in quibus delectamur ; el ideo ratio vel omnino aufertur, vel valde debilitatur circa celera in eo. qui istiusmodi delectationibus se tradit. Adde ipsum corpus luxuria debilitari morborumque colluviem fre- quenter generari. Accedit gravissimum argumentum ex damno quod ipsi generi humano obveniret : parum enim ‹ liraient homines do matrimonio ineun- do el de prole generanda, si absque tali onere voluptas foret licita. Demum patet ex Apostolo declarante luxuriosos a regno Dei excludi *(Gal.,* 5, 19).

2° *Ex toto genere suo ;* ita ut omnis delectatio venerea, *etiam levis,* cum plena advertentia et pleno consensu capta, extra matrimonium,

‘ Masocbbrnuh· dictus c-t a scriptore quodam lubrico, cui nomen Sacher-Masoch ; dum -adlemusorminem trahit a penn -o marquisd< Sade .(natus an. 1740, mortuus est demens, an. 1st i in Charenton).

sit peccatum mortale. *Halio esi :* quia in qualibet etiam levi delectatione Venerea, directe quaesita vel voluntarie admissa extra matrimonium, continetur essentialis ordinis naturalis inversio, quatenus tunc homo actum speciei, quem ut pars speciei peragere debet, exercet lanquam opus personae privatae. Id autem facere nefas est : usus enim venereorum, etiam imperfectus, sua relatione ad speciem privari nequit. *Praeterea,* quaelibet vel levis delectatio carnalis, directe quaesita, ob summe m hominis ad venerea propensionem, proximo hominem exponit periculo ad completam usque el certo gravem delectationem progrediendi. Quod autem graviter peccandi periculum generat, id, licet in se foret veniale, fit grave ratione periculi adnexi. Cfr. *Vcrmeersch,* op. cit., n. 353. Lex ergo naturalis prohibens luxuriam directe volitam est veluti lex Creatoris generis humani fundata *in praesumptione communis periculi,* seu in praesumptione juris.

Confirmatur ex prop. 40, damnata ab Alexandro VII, quacmn, ut ait *Viva.* contraria sententia aegre componi potest : Est probabilis opinio, quae dicit esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem, quae ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris et pollutionis (III. i 15 ; H. Ap.. I \ . 2).

769. II. Luxuria indirecte volita (iteimpie impudicitia) admittit parvitatem materiae, i. e. reputatur gravis vel levis, prout actus ex quo delectatio carnalis secutura praevidet ur, in eam. vi el natura sua. vel proxime et graviter, vel tantum remote et leviter influit. *Halio* est, quia effectus malus, qui praeter intentionem ex actione sequitur, eo gradu malus habendus esi, quo mala fuit ipsa causa.

Corollaria. I. *Ad cognoscendam gravitatem* luxuriae indirectae attendendum est ad *finem,* ob quem actus exercentur, et insuper ad *periculum* quod afferunt. Actus autem possunt, extra matrimonium, ex *quadruplici·* fine exerceri: vel ex intentione delectationis carnalis ; vel ex intentione delectationis sensibilis; vel ex animi levitate, petulantia et curiositate ; vel ex necessitate aut ex alia justa causa. Hinc *diversae conclusiones* statui debent :

a) Si praedicti actus exercentur *ob delectationem carnalem, suu*\ peccata mortalia. licet non sint in se multum inhonesti. Halio, quia intentus finis est graviter malus ; ex quo fine recidit actus impudicitiae ad luxuriam directe volilarn. Hinc, tangere manum feminae intentionaliter ob delectationem carnalem est peccatum mortale (III, 415).

b) >\ exercentur, secluso atTeclu Venereo, *ei sola intentione delectationis sensibilis carnalis* (sensualis), phires auctores negant, eos excedere culpam venia-

lem; quia, inquiunt, non magis inordinatum est delectari in contactu manus feminae ac in contactu rei lenis, v.gr. rosae, panni serici et. similis. Sed, attentis circumstantiis modi, temporis, haec sententia, praesertim si tactus fiunt cum plena advertentia et consensu, *non est practice probabilis* ;* quoniam eam delectationem *studiose* quaerere, plerumque, ob corruptam nostram naturam, secum fert periculum incidendi et consentiendi in carnalem delectationem, maxime *in personis ad copulam aptis* et maxime si actus isti habeantur *cum aliquo ajfectu et aliqua mora.*

c) Si exercentur *er. levitate, joco, curiositate,* non sunt *per se* nisi peccata venialia ; dummodo in se non sint valde inhonesti, nec fiant cum mora et proximo periculo libidinis, vel cum scandalo aliorum, uti esset, si fierent ab ecclesiasticis (III, 418). Idem dicendum, si actus fiant ex *nervorum irritatione.*

d) Si exercentur ob *necessitatem* vel *justam causam,* v. gr. tactus a chirurgo ad medendum, non sunt peccata, *etsi delectatio venerea suboriatur :* dummodo voluntas illam aversetur et absit periculum consentiendi in illam 2. Patet ex dictis de voluntario indirecto (n. 315).

Sciendum est, periculum luxuriae indirectae oriri posse, non solum ex actibus qui se tenent per se in materia luxuriae (tactus, aspectus, etc.), sed etiam ex actibus qui *extra materiam luxuriae* vagantur, et nonnisi *per accidens* in libidinem influunt, v. gr. ex ebrietate.

II. *Jure meriloque* Ecclesia, pro gravitate delictorum contra castitatem commissorum, diversas *poenas* statuit.

a) Laid damnati ob delicta cum minoribus infra aetatem 16 annorum, vel ob stuprum, sodomiam, incestum lenocinium, ipso facto *infames* sunt. Qui publicum adulterium commiserint, vel in concubinatu publice vivant, vel ob alia delicta contra sextum praeceptum fuerint damnati, excludantur ab *actibus legitimis ecclesiasticis,* donec signa verae resipiscentiae dederint. Can. 2357, § 1-2.

b) Clerici in *minoribus* ordinibus constituti, rei alicujus delicti contra sextum praeceptum, pro gravitate culpae puniantur etiam dimissione e statu clericali, si delicti adjuncta id suadeant, praeter poenas in *laicos* statutas (de quibus in can. 2357), si his locus sit. Can. 2358.

c) Clerici in *sacris* (sive saeculares sive religiosi) concubinarii, ad tramitem juris moneantur et puniantur. Si delictum admiserint cum minoribus infra aetatem 16 annorum, vel adulterium, stuprum, bestialitatem, sodomiam, lenocinium, incestum cum consanguineis aut affinibus in primo gradu exercuerint, suspendantur, infames declarentur, quolibet ofTicio, beneficio, munere, etc. priventur et in casibus gravioribus deponantur. Si aliter contra sextum praeceptum deliquerint, congruis poenis coerceantur, non excepta ofTicii vel beneficii privatione, maxime si curam animarum gerant. Can. 2359, § 1-3.

770. — Quaesitum. *An dari potest* ignorantia invincibilis *circa peccata luxuriae ?* Distinctione utendum erit : Teste enim experientia, potest dari circa malitiam gravem quo-

* Cfr. 111, 416, 118 ; II. \p.t IX, 3 ; *Lchmkuhl,* I, 1027. Haec verba « non est *practice probabilis* . significant illud non permittat confessarius qua pater et qua *medicus* ; actioneinque de qua sermo est, reprehendat ob *periculum certum* quod illa continet. Vide infra n. 837. — §1 causa non sit quidem Justa, tamen aliquid utilitatis habeat, v. gr. studium non necessarium ärti medicae, probabile videtur, peccatum non esse mortale (Leasius, de Just., I. 4, c. 3 n, 118).

ninidam. peccatorum luxuriae, sive non consummatae, sive etiam consummatae : 1° in *adulescenlibus,* ad *breve tempus,* special im quando coram ipsis servatum luerit altum de his rebus silentium ; 2° in *rudibus* (imo forsan et in aliis ad *breve tempus),* quando specialis intervenit circumstantia apparenter cohonestans. Sic, v. gr., ignorari potest gravis malitia osculorum vel tactuum inhonestorum inter sponsos, malitia actuum internorum, malitia onanismi inter conjuges qui numerosa jam prole gravantur (cfr. dicta η. 126).

Caveat confessarius, ne poenitentes assuetos vitio, cujus gravitatem quidem cognoscunt, sed cujus *specialem* malitiam ignorant, de hac speciali malitia admoneat. Talis enim admonitio videtur parum profutura, et ex ea multiplicarentur peccata formalia. — Secus dicendum, si poenitens opinetur aliquem actum libidinosum, quem exercet, *non* esse peccatum, aut *non* esse mortale; quia luxuriae *frequentatae* vix possibilis deinceps erit emendatio, et ignorantia, *in tali casu,* non potest esse nisi perquam noxia poenitenti (Praxis, n. 39).

CAPUT II

Dc peccatis luxuriae consummatae.

S. *Thomas,* 1. 2. q. 73 ; 2. 2, q. 143, 154 ; de Malo, q. 29, a. 7 ; S. *Alphonsus,* IIT, 432 ; ed. G., I, p. 67 ; *Sanchez,* 1. 9, disp. 17, n. 16 ; *Van Bocy,* Quaesi, de 6° praec. ; AA. denique jam citati, *Venneersch,* op. cit., n. 300-322 ; *Prümmer,* II, 698 ; *Ubach,* 1, 197 ; *Merhclbach,* 0. C. el II, n. 999 seqq. ; *Vouters,* o. c. n. 30 seqq.

771. — Peccata luxuriae consummatae sunt duplicis generis. Alia sunt juxta naturam, eo sensu quod in his servantur ea quae postulat natura actus ad hominis generationem apti, nempe identitas speciei, sexus diversitas et congressus naturalis. Alia sunt contra naturam, in quibus scilicet conditiones ad generationem necessariae non servantur'. Hinc duplex articulus.

Articulus i.

De peccatis luxuriae juxta naturam.

Peccata luxuriae consummatae juxta naturam sunt : *fornicatio, stuprum, raptus, adulterium, incestus, sacrilegium.* JIaec peccata

l III, 412 ; vide varios Codices poenales, relate ad poenas contra luxuriam lalas ; Cod. gall., 330 seqq. ; hisp., 448-466 ; liai., 331 seqq. ; austr., 125-133, 500-516 ; germ., 172-185, 235 seqq.

specifice inter se differunt, non quidem ratione luxuriae, sed propter specialem malitiam, quae (fornicatione excepta) singulis superadditur, ex oppositione nempe ad alias virtutes, praesertim justitiam et religionem (cfr. 5. *Thom.* 2. 2, q. 154. a. 1).

§ 1. De fornicatione.

772. — Definitio. Fornicatio, in sensu lato, aliquando dicitur omnis illicitus concubitus. In sensu stricto, definitur : *Concubitus soluti cum. soluta, ex mutuo consensu* (III, 432 ; II. Ap., IX, 11).

Dicitur : 1° *Concubitus,* qualis nempe ad generationem requiritur, ut distinguatur a peccatis contra naturam ; unde copula *castrati* cum soluta non est fornicatio, etsi *reducatur* ad eam. 2° *Soluti cuni soluta,* hoc est, quae sit libera a voto, matrimonio, religione, etc. ; ex his enim nova species peccato adderetur. *3° Er mutuo consensu,* ad excludendam violentiam, quia secus esset stuprum.

773. — Principium. Fornicatio nunquam a peccato gravi excusari potest. Constat : 1° Ex Scriptura Sacra *(Ephes.,* 5, 5) : *Omnis fornicator aut immundus... non habet haereditalem in regno Christi.* 2° Ex ratione : fornicatio est luxuria directe intenta, eo quod *dc se* provocat voluptatem carnalem. Praeterea, ordo rationis in usu venereorum in hoc consistit ut vir et femina eo modo conjungantur qui ad rectam et tutam speciei multiplicationem conducat. Atqui solummodo tunc evadunt rectum ac- tutum generationis el educationis principium, quando in stabilem unitatem conjunguntur cum juribus et officiis mutuis. In se igitur damnanda est fornicatio, utpote quae fit sine mutuo jure, sine obligationis vinculo, et nihil aliud est quam mera corporum conjunctio ex libidinis aestu exorta. 5. *Thom.,* 2. 2, q. 153, a. 3 ; q. 154, a. 2. Vide *Vermeersch,* op. cit., n. 306.

Fornicatio ergo, ex jure naturae, *semper* est intrinsece mala, licet aliquando *per accidens* a fornicario *proles bene educaretur.* Ratio, tum quia in hoc, ob magnum periculum hallucinationis, causa nimiae delectationis, facillime errari potest ; tum quia natura considerat, quae communiter, non quae per accidens eveniunt ; tum quia de se est contra jus naturae, carni rationem subjicere, ut accidit in fornicatione, ob delectationem actus. In matrimonio autem, esto eadem delectatio interveniat. Deus tamen speciali providentia disponit, ut talis deordinatio absit ⁄› (III, 432 ; cfr. I, 199). Hinc, merito damnata est ab Innocentio XI prop. 48a : Tam clarum videtur, fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, et solum esse malam quia interdicta, ut contrarium omnino ratiom dissonum videatur. · Utrum vero fornicatio vetita sit ex *primariis* principiis legis naturalis, non adeo liquet.

774. — Corollaria. I. *Fornicatio sponsorum* non induit diversam speciem peccati. Ratio est, quia « neuter aliquod jus tradit alteri in

corpus suum, ita ut nequeat illo ad suum arbitrium uti sine alterius injuria » (H. Ap., IX, 13).

Si tamen fornicatio periculum induceret ne sponsus prolem alienam alere cogatur, justitia laederetur, ut apertum est.

II. Ad fornicationem merito referuntur,sicut ad eamdem speciem, *concubinatus et meretricium.* Etenim plus vel minus non mutat speciem. Quandoque tamen, specialiter in meretricio, aliae species superaddi possunt. Itaque :

1° Concubinatus, qui est detentio feminae quasi esset uxor, definitur (ad sensum juris canonici) : « Fornicatio frequens cum eadem persona, animo retinendi illam tanquam propriae lasciviae mancipatam, sive in eadem domo, sive secus.» Esi peccatum *majus* quam simplex fornicatio, quia superaddit vitiosum habitum, habetque sibi annexum continuum peccandi propositum, saltem virtual©. Unde speciales poenae in hoc delicium statuuntur (cfr. n. 769, coroll. II).

2° Meretricium est status feminae, quae libidini multorum patet, sive ob quaestum, sive ob lasciviam. Unde, ut aliqua meretrix dici possit, debet saltem plures quam duos admittere. Meretricium est vel clandestinum, vel publicum, i. e. a potestate civili sub quibusdam normis permissum. Est peccatum gravissimum, ratione dispositionis animae, scandali et nocumenti prolis, quae raro ex meretricio nascitur, et si quando nascatur, solet pessime educari.

Quaestio Specialis.

«75. — De meretricio seu prostitutione. Nostris etiam temporibus acriter disputatur super quaestione : *An permittendae sint meretrices?* Haec pauca sufficiant de lubrica hac materia :

I na sententia,, haecque probabilis, *affirmat* cum Λ'. *Augustino* (d»· Ord., I. 2, e. 4, n. 12) et *Angelico* (2. 2, q. 10, a. I I), meretricium posse a magistratibus tolerari. Unica ratio est, quia sic majora mala impediuntur, nempe sodomiae, adulteria, praevaricatio mulierum honestarum, etc. « \ufer, inquit Λ'. *Augustinus,* meretrices : turbaveris omnia libidinibus U » *Altera, vero sententia,* quae est practice probabilior, *negat.* Rationes sunt : *a)* ex tali permissione malis praedictis via non praecluditur ; *h)* eo quod facile meretrices adiri possunt, libido altiores figit radices ; *c)* alia mala oriuntur, nempe : plures puellae prostituuntur, adolescentes honestas nuptias respuunt, studia negligunt, etc. Ita 5. *Alphonsus* (III, 434). *In omni casu,* ut probat *Ven. Januar. Sarnelli* (op. de Abusu meretr.,

' Xolelur tamen, praefata verba non tam clare referre sententiam s. Augustini. Si consideramus, quae S. Doctor in suis retractationibus, in sua expositione contra Faustum docet, secundae sententiae adhaerere videtur. Cfr. *RMer,* Frauenfr., p. 221, 222; Gfegorninum, *VI,* 446.

aggiunta, § 2), meretricium non potest permitti, nisi in magnis urbibus, idque sub certis severisque conditionibus, ad removenda scandala. Pastor vero animarum, quemadmodum merito gaudebit de legibus contra lupanaria editis vel edendis1, ita enixe commendabit consociationes internationales, praesertim catholicas, quae puellas imperitas a seductione et servitute protegere conantur. *Vermeersch,* op. cit., n. 212.

1° Circumstantia *concubinatus,* aut *meretricii,* non est quidem perse manifestanda in confessione, cum non constituat speciem ; manifestanda est autem tum ratione occasionis removendae, tum praesertim ratione intentionis habitae ab initio et complectentis multa numero peccata. 2° Nec concubinarii, nec meretrices absolvi possunt, ut n. 1822 dicetur, nisi dc remota occasione et de emendatione plane constiterit (III, 435). Idem dic de *lenonibus* et *lenis,* qui, quaestus causa, proprias vel alienas feminas prostituunt. *Quoad poenas* in hos latas, vide supra n. 769 coroll. II. 3° Fornicatores a confessario *interrogandi* sunt, num proles ex fornicatione nata sit, aut nascitura ; annon prolis conceptionem impedire aut abortum procurare lentaverint, aut prolem natam neglexerint.

§ 2. De stupro.

776. — Definitio. Stuprum, in sensu *latiori,* est violatio vel oppressio cujusvis feminae, etiam viduae, aut alias corruptae. In sensu *strictiori,* est defloratio virginis, ipsa invita. » Virgo autem deflorari dicitur, quando, prima vice, per viri concubitum, virginitate seu carnis integritate privatur. Malitia stupri invenitur, licet imperfecto modo, in tactu turpi mulieris invitae.

777. — Principium. Stuprum, in utroque sensu, malitiam habet specialem. Ratio est, quia praeter fornicationem continet *injustitiam gravem,* ob illatam violentiam. Haec malitia *augetur* (at probabilius *intra eaindent speciem),* quando quis *virgini* aufert integritatem : haec enim reputatur, et merito, ceu bonum maximi pretii, quo virgines praesertim honorantur, et ad convenientia matrimonia expetuntur.

Ad crimen stupri *sufficit* violentia moralis et interpretative. Communiter enim stupri reus censetur qui virginem fraude (v. gr. falsa matrimonii aut magnae dotis promissione) vel gravi metu, etiam reverential». in malum induxit : sicut et ille, qui puellam usum perfectae rationis nondum adeptam, aut ebriam, aut fatuam, aut dormientem, sine praevio ejus consensu temeravit.

1 Juxta Woulers (o. c. n 33), sententia severior, ad quam jam inclinabat S. -Alphoneta (ut *upra ostendimus), bodiedum ob mutatae circumstantia* omnino sequenda videtur.

Quoad poenas in stuprum latas \ vide n. 769, coroll. II.

778. — QiiftOSita. I. *Quid agere debet femina vi oppressa, ut sit immunis a peccato?* Non potest so habere negative seu permissive, sed tenetur resistere, turn *interne,* ne voluptati consentiat, tum *externe,* resistentia saltem ordinaria, vim scilicet vi repellendo, ait ita victoriam reportet, et a Deo coronari mereatur (cfr. n. 73G et 755, fin).

II. *An tenetur etiam clamare ?* Distinguere oportet :

A.) *Affirmative* (el etiam cum manifesto vitae dispendio), si immineat proximum consensus periculum ; tunc enim et resistentia extraordinaria opus est. B.) *Negative* vero, valde probabiliter,secluso tali periculo (ut evenire potest, quando agitur solum de lactibus), cum timore notabilis damni, sive infamiae vel nimiae verecundiae. Contraria tamen sententia, *ut tutior, consulenda est :* fitque *plane obligatoria,* si femina ob praeteritam experientiam, vel ob cognitam suam fragilitatem, sit *in speciali periculo* consentiendi postea in actum consummatum (III. 368, 430).

Pro praxi : Casus mulieris oppressae, absque culpa propria, ratione irreligiositatis quae semper crescit, conditionis laboris in officinis, etc., in aliquibus regionibus in diem frequentiores evadunt. Unde sunt *monendae* mulieres, ne sine socia domum redeant, utque fortes, circumspectas se ostendant. Ceterum, naturalis feminarum timiditas, et saepe confusio ex casu improviso, elliceie possunt ut mulier magnam et virilem resistentiam non opponat, et nihilominus a culpa saltem formali immunis sit » *(Berardi,* Praxis 266).

De restitutione ob stuprum vide n. 956 seqq., in tr. *de VII Praecepto.*

§ 3. De raptu.

779. — Definitio. Raptus (non quatenus impedimentum matrimonii, sed quatenus species luxuriae) definitur: *Abductio violenta personae, libidinis explendae causa.*

Dicitur : *abductio,* i. e. translatio de loco luto ad non tutum,ubi libertas tollitur; *violenta,* i. e. illata vi (sive physica sive morali) vel ipsi personae abductae, vel iis (piorum potestati subesi, parentibus scilicet aut tutoribus aut viro ; *personae,* feminae vel maris, sive nupta sil, sive virgo, etc. ; *libidinis explendae causa* : unde, si ad alium finem abducatur, v. gr. ut adhibeatur ad servitia, raptus iste est peccatum contra justitiam, sed non est species luxuriae. Similiter si femina majorennis vel emancipata sponte sua cum amasio, insciis parentibus, discedit, talis discessus non est proprie raptus, sed *fuga,* neque in hoc casu nova species malitiae fornicationi superadditur (III, 444).

780. — Principia. I. Raptus est peccatum grave contra castitatem et justitiam. Contra *castitatem,* propter intentionem libidinosam ; contra *justitiam,* propter illatam violentiam vel personae raptae, vel iis quorum potestati subest, vel utrisque.

In Codice, can. 2353, statuitur : Qui intuitu matrimonii vel explendae libidinis causa rapuerit mulierem vi aut dolo, vel mulierem minoris aetatis consen-

* Juxta *Venncersch-Creusen* (Epit. Ill, n. 5G0), videtur stuprum etiam simplex jam constituere delicium speciale, quod jure anteriori puniebatur. Porro definiunt stuprum simplex *itlicila virffinis defloratio ;* quae definitio utique idem non dicit, quam quod alii (v. g. *Wouters* o. c. n. 12) vocant stuprum *sensu stricto,* et nos appellamus stuprum *sensu strictiori.* Haec *saltem ultima* forma stupri adhuc hodiedum subjacet poenis ecclesiasticis in Codice contentis (can. 2357 ct 2358).

licntem quidem, sed insciis vel contradicentibus parentibus aut tutoribus. *ipso jure exclusus habeatur* ab actibus legitimis ecclesiasticis, et insuper aliis poenis plectatur. In quo consistat haec exclusio, vide n. 1292, 7°.

II. Raptus est peccatum a stupro specifice distinctum. Raptor enim adimit injuste libertatem, quae est bonum ab integritate carnis distinctum. Inde circumstantia raptus est necessario in confessione aperienda, licet libido expleta non fuisset, vel licet persona abducta in peccatum demum libere consensisset.

In jure canonico (Caus. 36, q. 1), *raptus* olim vocabatur quaevis violentia, libidinis causa, feminae illata ; et contra talem violentiam statuebatur eadem poena, quin circumstantia abductionis commemoraretur. In hoc igitur sensu. *stuprum* non differebat a *raptu* secundum speciem. Nunc autem Codex juris clare statuit, poenas canonicas exclusionis ab actibus legitimis et alias ferri in eos qui rapuerint cum fine libidinoso mulierem nolentem vi aut dolo, vel mulierem minoris aetatis consentientem quidem, sed non consentientibus parentibus vel tutoribus (can. 2353).

§ 4. De adulterio.

781. — Definitio. Vdulterium est : *copula habita cum persona conjugata.* Itaque :

Perfecta malitia adulterii adest, cum per concubitum violatur torus vel proprius vel alienus, vel uterque simul. *Imperfecta* vero malitia adulterii habetur, si haec violatio fit per actus imperfectos, v. gr. tactus, vel per actiones quibus conjugatus illicite de proprio corpore vel de corpore suae uxoris disponit (vide infra n. 782).

Divisio. Adulterium est vel *simplex,* quando solutus peccat cum conjugata, aut conjugatus cum soluta ; vel *duplex,* quando cum conjugata peccat conjugatus.

Principia 1. Adulterium est peccatum grave contra castitatem et gravissimum contra justitiam, etiamsi adsit consensus conjugis. Constat : 1° Ex Scriptura *(Deuter.,* 22, 22) : *Si dormierit vir cum uxore alterius, ulerque moriatur, id est adulter et adultera ; et auferes malum de Israel.* Et (1. *Cor.,* 6, 9) : *Neque adulteri regnum Dei possidebunt.* 2° Ex ratione : Adulterium enim laedit in *re gravissima* jus alterius conjugis, officit bono prolis, nocet familiae, parit saepe scandala et rixas, innumeraque alia gignit mala, prout docet quotidiana experientia '. De *diversorum vitiorum* deformitate in *eodem actu* (sci. de *luxuria* et *injustitia)* apposite disserit *Angelicus* in 2. 2, q. 154, a. 1 ad 2, agens de *adulterio.*

1 De poetü< quibus In jure plectuntur adulteri cfr. n. 769, coroll. II. De *bigame* (qui tintante cnnjumi vinculo aliud matrimonium licet civile, attentaverint) vide n. 1936 cl 1^37.

Diximus : *etiamsi adsit consensus conjugis ;* quia talis cessio est nulla, cum jus in corpus conjugis utrique conjugi competens, sit exclusive proprium ct prorsus inalienabile, ex divina institutione matrimonii, atque ex ipsa lege naturae. Unde proscripta est ab Innocentio XI haec propositio 50' : Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium. » Cfr. *Viva,* in hanc propositionem ; et quae superius, n. 723, statuimus.

782. — II. Adulterium conjugati cum conjugata includit in se duplicem injustitiam numero distinctam. Ratio patet ; jura enim utriusque tori violantur. Hinc, talis circumstantia in confessione aperienda est (cfr. n. 330). Quapropter :

a) Adulterium soluti cum conjugata est gravius peccatum per se loquendo, quam conjugati cum soluta. Ratio est, quia, in primo casu copula vel nocet generationi (quod non raro evenit) : et tunc maritus injuste orbatur prole ; vel intromittit falsos haeredes in familiam, aut saltem parit saepe prolis incertitudinem (III, 445). *b)* Qui sodomitice vel onanistice cognoscit propriarq uxorem aut voluntarie polluitur, ex communi sententia, committit probabilius adulterium ; quia tale flagilium est contra bonum datae fidei, et injuria in corpus conjugis (III, 446 ; *Sanchez,* de Matrim., l. IX, disp. 18, n. 5 ; *Lehmkuhl,* I, 1049; *Berardi,* II, n. 816). *c)* Qui rem habet cum *sponsa* alterius, non committit verum adulterium. Adest, ex parte sponsae, promissio sui corporis, sed deest *peracta corporis traditio* (cfr. n. 774).

§ 5. De incestu.

783. - Definitio. Incestus est: *concubitus cum persona cognatione vel affinitate conjuncta, intra gradus in quibus non licet matrimonium inire.* Porro istius peccati malitia non solum congressu naturali contrahitur, sed etiam peccatis luxuriae contra naturam vel non consummatis, ut extra dubium est.

Divisio. Cum triplex detur cognatio, naturalis scilicet,spiritualis et legalis, et cum praeter cognationem detur etiam ailinitas, hinc *quadruplex* distinguitur incestus, nimirum : 1° incestus cum persona *consanguinea* (in linea tamen collaterali usque ad tertium gradum) ; 2° cum *affine* (in linea collaterali lanium usque ad secundum gradum) ; 3° eum cognata *spirituali* (quae cognatio oritur solum ex haptismo) ; 4° cum cognata *legali* (quae cognatio provenit ex adoptione). Cfr. n. 2015 seqq.

781. — Principia. I. Incestus est peccatum speciale, gravissimam habens malitiam. Adversatur enim tum castitati, tum pietati quae ex lege naturali vel ex statuto Ecclesiae cognatis et affinibus debetur. Unde in *Levitico* (20, 14 seq.) poena mortis plectitur; et X, *Paulus* (1. *Cor.,* 5, 1-5), incestuosum graviter corripit tradens eum Satanae, ut corrigatur. Quoad poenas, cfr. n. 769, 11.

785. — IL Incestus inter cognatos spirituales et legales specie differunt, tum ab invicem, tum ab incestu cum consanguineis et affinibus ; incestus autem inter affines, probabilius, specie non differt ab incestu inter consanguineos. Ratio *primi* est, quia diversae cognationes ortum habent a radicibus formaliter diversis, videlicet : cognatio naturalis a natura, cognatio spiritualis a sacramento, cognatio legalis a lege. Imo, juxta *D. Thomam* (2. 2, q. 154, a. 9 et 10, ad 2), per copulam inter cognatos spirituales committitur sacrilegium ad modum incestus. Unde aperienda est in confessione haec qualitas incestus. Ratio *secundi* est, quia materialiter se habet quod conjunctio oriatur ex sanguine, aut ex matrimonio, cum ex eodem pietatis motive prohibeatur copula cum consanguineis et cum affinibus. *S. Thomas,* 2. 2, q. 154, a. 9, ad 2.

Sen leni ia quidem, quae docet hos incestus *speedice* differé, est etiam probabilis ; et ratio est, quia consanguineorum conjunctio oritur ex vinculo intrinseco, i. e. ab identitate ejusdem sanguinis per generationem accepti ; conjunctio autem affinium trahit suam originem a vinculo extrinseco, i. e. a nuptiis initis cum illorum consanguineis (III, 448-450 ; VI, 469). Atvero in praxi, haec circumstantia seu distinctio (v. gr. quod quis toties cum *jratria,* et toties cum propri.a *sorore* peccaverit) potest apud confessorem reticeri.

786. — Quaesitum. *An incestus differunt* specie *juxta gradus diversitatem?* Plura in hac re consideranda erunt :

1° Incestus inter consanguineos lineae rectae in *primo gradu* differt specie ab aliis, ex communi sententia 1)1). ; quia haec consanguinitatis propinquitas jure naturali ita dirimit matrimonium, ut ipsa Ecclesia dispensare nequeat. Praeterea incestus, in hoc gradu commissus, pietatem *per se* et *proprie* laedit, dum in aliis gradibus hoc nonnisi per participationem accidit.

/line, in confessione explicandum est, si pater peccavit cum (ilia, vel cum matre filius : quod crimen habet diversam malitiam, ratione specialis reverentiae parenti debitae. Pari modo, incestus inter privignum et novercam, interque socerum el nurum, socrum et generum, specie differunt ab incestu inter alios allines (VI, 469, 470 ; II. Ap., IX, 17 ; *I.ehmkuhl,* 1, 1050). *Probabilem* quidem *vocant* A A. recentiores sententiam contrariam, quae negat incestum in 1° gradu, inter consanguineos vel affines lineae rectae, specie ab aliis gradibus differre. Ita *AobJin, Génicot·Salsmans, Ballerini, Vcrmeersch,* op. cil., η. 315, 4°, et ex antiquis Sporer, Suarez, Tamburini. Nostram vero sententiam (quae apud antiquos erat communior) luentur *Lugo, Cajetanus, Salmant., Roncaglia,* ipsique suffragatur ratio gravis ; el quidquid theorelice admittatur, *practice* confessarius poenitentem de eo interroget, si adest suspicio *fundata,* ut ita tranquillitati poenitenlis consulatur (cfr. IPouters, o. c. n. 38).

2° *Controverlitur,* an incestus inter consanguineos in primo gradu lineae transversalis, nempe inter *fratrem* et *sororem,* specie differat ab aliis. Alii probabiliter affirmant, quia Ecclesia in hoc gradu nun-

quam dispensat. Alii probabiliter negant, eo quod prohibitio Ecclesiae nullam videatur importare differentiam, et licitum fuit matrimonium inter fratres et sorores Adae filios (VI, 470; II. Ap., IX, 18). Cfr. 5. *Thom.,* 2., 2 q. 154, a. 9, ad 3.

Quoad *ceteros gradus* consanguinitatis, ex sententia probabiliori, incestus specie non differt, sicut nec quoad diversos gradus affinitatis et cognationis legalis. Ratio : quia inter illos matrimonium nonnisi jure positivo prohibetur *(ib.).*

Pro praxi : a) Extra *primum gradum in linea recta,* sive consanguinitatis, sive affinitatis, circumstantia gradus, etsi peccatum notabiliter aggravet, non est necessario confitenda.

b) Cognati, obtenta dispensatione ad matrimonium, *probabiliter non committunt incestum,* si ante matrimonium fornicantur. Ratio est, quia dispensatio· tollit matrimonii prohibitionem ; ubi autem matrimonium non est prohibitum, non est incestus (III, 452 ; IV, 1140).

c) Confessorius probabilius non committit incestum, rem habendo cum sua poenitente, cum inter eos nulla cognatio spiritualis exsistat. *Parochus* peccans cum sua parochiana, peccat etiam contra *justitiam,* cum vi officii sui suas oves verbo et exemplo pascere teneatur (1II, 451). Idem plures dicunt de *tutore* erga pupillam, et de omnibus quibus cura minorum specialiter commissa est. Secus probabilius, si herus peccat cum ancilla, etsi peccatum sit gravius.

§ 6. De sacrilegio carnali.

Definitio. Sacrilegium (in materia luxuriae) est: *violatio personae loci, vel rei sacrae, per actum venereum.* Est grande peccatum (sancta enim sancte tractanda sunt), et continet duplicem malitiam, unam contra castitatem, alteram contra religionem. *Quoad poenas,* vide n. 769, II.

Principia. 1. Circa personam committitur sacrilegium, si quis luxuriose peccat habens votum castitatis, vel cum habente illud. Haec vero intellige secundum jam dicta n. 581. Quamobrem :

1° Duplicis sacrilegii reus est sacerdos peccans cum persona Deo consecrata ; quia laedit dupliciter religionem. 2° Sacrilegii reus est, qui obstrictus voto publico castitatis alium ad peccatum luxuriae inducit, saltem si inducat ex positivo affectu ad libidinem, vel morose delectetur de peccato carnali alterius, vel eum suis manibus polluat, quamvis sine sua delectatione (III, 455-457 ; II. Ap., IX, 20). Xon constat autem adesse sacrilegium personale,si quis voto privato castitatis ligatus personam non sacram ad peccatum solitarhim vel cum alia persona non sacra inducat. Vide *Vermeersch,* op. cit., n. 314,5°.

788.— II. Circa locum committitur sacrilegium, quotiescumque actus luxuriosus patratur externe in loco sacro. Haec post dicta n. 582 satis patent. Vide *S. Alph.,* III, 458 seqq. ; Conf, dir., IX, 6.

789. — III. Circa rem committitur sacrilegium, quotiescumque fit abusus rei sacrae ad turpia, v. gr. sollicitatio in confessionali (cfr. n. 583). Idem dicendum de sacerdote, qui turpiter peccat indutus ad missam, aut gestando Eucharistiam, aut post communionem, quamdiu sacrae species durant (III, 463 ; II. Ap., IX, 23).

Articulus II.

De peccatis luxuriae contra naturam.

Peccata luxuriae contra naturam sunt illi actus turpissimi, in quibus *non servantur conditiones cui generationem humanam, necessariae.* Jamvero, ex suplit-dictis n. 763, constat ad generationem requiri : *a)* duorum concubitum ; *b)* ejusdem speciei (scii, homines) ; *c)* diversi sexus; *d)* in vase debito : in quarum primo deficit *pollutio* (ad quam refertur onanismus) ; in secundo *bcstialitas ;* in tertio *sodomia perfecta ;* in quarto *sodomia imperfecta.*

Agemus de singulis separating

§ 1. De pollutione.

790. — Definitio. Pollutio (seu mollities, masturbatio, a manu turbare) est: *humani seminis effusio, sine congressu, cum alio.* Hic nomine *seminis* intelligitur non solum semen proprie dictum, quale est semen hominis, sed etiam improprie dictum, quale est semen feminae vel puerorum vel castratorum, quod ordinarie non producitur, nisi delectatio ultimum terminum attigerit.

Divisio. Pollutjo potest esse : vel *voluntaria in se,* seu directe, ut masturbatio ; vel *voluntaria in causa,* seu indirecte ; vel *involuntaria,* quae contingit praesertim in somnis.

I.— De pollutione directe volantaria.

791. — Principia. I. Peccatum pollutionis essentialiter in hoc consistit, quod est completa luxuria contra naturam ; a. v., quod est « *usus completus membrorum genitalium extra concubitum.* » Est sententia communis inter theologos et opinio multo probabilior. Omnes enim in hoc conveniunt : pollutionem esse peccatum contra naturam ; sed designanda est nota qua diversificatur ab aliis peccatis luxuriae. Haec autem in eo consistit, quod habetur effusio seminis sine concubitu, et quidem perfecte satiativa concupiscentiae, per actus qui ad procreationem jam *ordinari nequeunt {Van Roey,* Quaest. de 6° praec., p. 17).

792. — II. Pollutio directe voluntaria est semper peccatum mortale, ita ut nunquam illam directe procurare liceat. Consentiunt

unanimiter theologi, ita ut « nullus appareat catholicus qui contradicat » *{Cajet.,* 2. 2, q. 154, a. 12). Constat : 1° Ex Scriptura (1. *Cor.,* 6, 10) : *Neque molles regnum Dei possidebunt* (item *Horn.,* 1, 54 et *Gen.,* 38, 9). 2° Ex ratione : ratio primaria (quae pro omnibus valet) est, quia « tam vir quam mulier se polluentes exercent *qua singuli* actum qui communi opera *ul actus speciei* exercendus erat. Igitur violando essentialem suam subordinationem ad speciem, propter suam individualem delectationem, actum sua essentiali relatione ad speciem privant. » Ita /'. *Vermeersch,* op. cit., n. 324. Accedunt aliae rationes : usus seminis nec aptus ad generandum nec ordinatus ad generandi educationem, oppositio ad conservationem et propagationem humanae societatis, speciale periculum abusus nefandi in detrimentum speciei humanae etc. Pollutio est ergo intrinsece mala. Porro haec delectatio, quia appetitum satiat et physice completa est (ut diximus supra), specie differt a voluptate non consummata, quae ad procreationem adhuc ordinari potest ; unde in confessione est distincte accusanda.

Pollutionem autem ab actibus imperfectis luxuriae specifice differre, sic etiam statuitur : « Actus luxuriae non consummati dicunt *secundum se* praeparationem ad actum consummatum, atque ex ordine ad actum consummatum suam moralitatem immediate hauriunt, ut (pro actu ad quem referuntur) boni sint vel mali. Actus vero consummatus immediate, cx ordine ad generationem (piem habet vel quo privatur, bonus vel malus indicatur. Idque est ulriquc sexui commune. Ergo, quamvis concedamus, actus istos ad eamdem speciem completam referri, specifice tamen (sicut inchoatum et completum, initium et terminus, medium et finis), ejusdem tamen rationis genericae, inter se differunt. » Cfr. *Vermeersch,* 1. c., qui sua asserta probat ex D. Thoma, 1. 2, q. 72, a. 7, in corp, et ad 3, in quo loco inter alia legere est: « Peccatum cordis et oris non distinguuntur a peccato operis quando simul cum eo cunjunguntur, sed prout quodlibet horum per se invenitur ; sicut etiam pars motus non distinguitur a toto motu quando motus est continuus, sed solum quando motus sisl it in medio. «

Recte igitur damnavit Innocentius XI propositionem 49aru, quae sic sonat : « Mollities jure naturae prohibita non est ; unde, si Deus eam non interdixisset, saepe esset bona » ; et S. Officium, die 24 jul. 1929, ad propositam quaestionem :« Dirum licita sit masturbatio directe procurata ut obtineatur sperma, quo contagiosus morbus, *blenorragia* scientifioe detegatur et quantum fieri potest curetur » – respondit : *Negative (A.* .1. 5., \ XI, 1929, p. 490).

793. — III. Omnes pollutiones, secundum se, sunt ejusdem speciei, quocumque modo eveniant, si fiant sine concubitu. Ita communiter contra quosdam AA., qui putant pollutionem in feminis

non esse ejusdem speciei ac in viris. Ratio : in quacumque pollutione habetur eadem nota specialis, quam in primo principio indicavimus.

Dicimus *secundum se :* quia ratione *circumstantiarum* possunt adjungi aliae malitiae specie distinctae. Hae circumstantiae desumuntur : 1° ex parte *subjecti,* puta si habens votum publicum castitatis polluitur, additur sacrilegium; si conjugatus, adulterium; 2° ex parte *objecti* imaginati vel desiderati : sic pollutio habet sibi adjunctam speciem fornicationis, adulterii, etc., si fiat cum desiderio peccandi cum puella, conjugata, etc., aut cum delectatione de concubitu cum tali persona ; 3° ex parte *complicis :* si quis polluitur tactibus alienis, peccat tum ratione proprii peccati, tum ratione peccati alieni, i. e. ratione scandali, seductionis, vel cooperationis. Unde, si complex fuit persona conjugata, vel voto castitatis obstricta vel consanguinea, talis etiam circumstantia in confessione aperienda est ; non vero, ex probabiliori sententia, utrum fuerit vir, an mulier ; quia cum non habetur concubitus, non adest de se affectus ad sexum, sed ad pollutionem (III, 416) ; 4° ex parte *loci,* vel *rei,* puta si res sacra sumatur vel in loco sacro fiat pollutio (cfr. n. 788, 789). — Inde concludas :

a) Ne ad vitam quidem conservandam licebit sibi directe procurare pollutionem : item non licet tactu, situ, etc. voluntarie promovere pollutionem inceptam. Motus tamen, qui stante exoneratione involuntaria a musculis oriuntur, non computantur inter motus deliberatos. Cfr. *Lehmkulil,* I, 1042, nola. *b)* Non curandum est de variis modis ad pollutionem adhibitis. Sive enim vir sola imaginatione, aut aspectu rei turpis, sive tactibus, vel aliis mediis utatur : similiter sive femina sola femorum compressione, sive clitoridis tractatione,sive digitorum vel alicuius instrumenti in vulvam intro missione, summam sibi voluptatem conciliet, sive altius penetrans, ipsum uteri collum turpiori prurigine sollicitet, *unicum* in cunctis istis agendi rationibus est scelus, videlicet pollutio » *(Lupellus,* de Castit., P. 3, sect. 2, c. 1). *c)* Similiter, qui polluitur tangendo persopam dormientem, vel -doli incapacem, vel animal, vel rem inanimatam, *modo absit affectus ad sexum vel concubitum,* solummodo malitiam pollutionis contrahere videtur. Non tamen omnibus id probatur.

791 — *Pro praii.* 1° Se polluentes interrogentur etiam de *tactibus* impudicis separatis a pollutionibus, et moneantur (ad normam nempe eorum quae diximus n. 328, reg. 3) tales tactus esse peccata mortalia, ratione nempe proximi periculi incidendi in pollutionem vel in delectationem veneream (III, 484 ; Praxis, n. 41).

2° A *puens* et *puellis* non exquiratur an adfuerit seminis effusio, vel magna delectatio ; praestat enim deesse in integritate materiali confessionis, quam dare cognitionem eorum quae ignorantur, aut saltem acuere periculosam curiositatem (II. Ap., tr. ult., n. 37). Sciat tamen confessarius quid dicant periti medici, nempe : puellas, quamvis sint naturaliter ad venerem minus proclives quam pueri, masturbation! priores se dedere, ob pruritum in verendis tam faciliter apud illas exsistentem *(Antonelli,* II. n. 246; *liossu,* Anthrop. II, page 48).

3° Nunquam petendum est a *feminis* an adfuerit pollutio ; quaestio enim est inutilis. Pollutae habentur, quando ex vehementi organorum commotione magna in eis delectatio exsurgit ; qua completa, appetitus venereus satiatur et quiescit, t nde sufïlcit si interrogentur, utrum sibimetipsis satisfecerint modo inhonesto, vel passionem expleverint *(Scavini,* I. n. 778, adn.).

4° Si *pueri* interrogant de hoc vel illo peccato de quo audierunt in praedica-

tione, respondendum est vel verbis generalibus, inspirando hujus peccati horrorem, vel mentem ad alia traducendo, ita tamen ut non irrequietus et anxius relinquatur eorum spiritus.

5° Si quis a voluptate per horas, imo per dies, miserrime exagitatus, ope actionis levis quae non *ex se* ad pollutionem tendat, v. gr. crus cruri imponendo, mutando situm in lecto, habet exonerationem, eum non a priori damnes de reatu pollutionis directe volilae, modo *intentio* pollutionis desit. In hac agendi ratione potius adest permissio, quam volitio, juxta *LehmkuM* (I, 1042), qui tamen addit, rem esse inse detestandam ac Deum implorandum, ne lentalionem in ruinam verti permittat ; et animadvertit lEouters (o. c. n. 68) : quod autem v. g. motus corporis fieri nequit ad abigendam irritationem quæ ex *ardore libidinis provenit,* id non impedit, quominus ob alium finem fiat (puta, ut situs in lecto vere molestus cesset) atque pollutio permittatur.

II. — Do pollutione indirecte voluntaria.

Quaestio de imputabilitate pollutionis indirecte voluntariae *non est confundenda* cum quaestione, licet affini, de periculo consensus.

Pollutio indirecte voluntaria est illa quae, in confuso saltem praevisa, provenit ex actione plus minusve in illam influente, et voluntarie posita.

795. — Principia. 1. Pollutio indirecte voluntaria imputatur ad culpam, quando nulla datur necessitatis vel utilitatis ratio ponendi actionem, ex qua secutura praevidetur. Culpa autem est *gravis* vel *levis,* prout actio, sine ratione sufficienti posita, graviter vel leviter in pollutionem, influit (juxta mox dicenda). Constat ex principiis de *voluntario indirecto* (cfr. n. 214-215). Itaque :

1° Est grave peccatum, quoties actio, quae sine necessitate ponitur, est *causa proxima* seu *directa* pollutionis : ut, v. gr., lectio vel auditio rerum valde turpium, voluntarius et morosus aspectus rerum penitus obscenarum, colloquium diuturnum cum puella inordinate dilecta (saltem ob periculum consensus), injectiones, tactus turpes et libidinosi, praesertim in corpus alienum, attenta cogitatio de concubitu, etc. Haec enim *per se graviter* influunt, et qui ponit talem causam, advertens ad periculum pollutionis saltem in confuso, vult eo ipso effectum connaturaliter ei conjunctum, etsi illum non intendat (III, 424-426, 482 ; II. Ap., IX, 33).

2° Est veniale, quando actio, quae sine necessitate et sine utilitate ponitur, est pollutionis *causa remota,* i. e. talis, ut ipsi periculum raro, vel per accidens, adjungatur. Hujusmodi actiones sunt : *curiosus* aspectus mulieris formosae, vel indecentis picturae, vel coitus animalium (modo non sit aspectus diuturnus), lectio *curiosa* libri leviter turpis, hisque similia, quae in genere luxuriae sunt peccata venialia. Excipe, si quis nosceret, pollutionem sibi frequenter evenire cum actio ponatur, quae *natura sua. mediocriter* influit in pollutionem[1] ; quia tunc, ex ita *speciali* dispositione haec esset, respectu sui, causa magis propinqua

[1] Excipi* etiam, si quis, ponendo causam levem, se sentiret commotum, et nihilominus pergeret >inc ratione eam causam ponere ex proposito ; tune, ait *Lehmhuhl* (I, n. 1030) facile evadit grave peccatum.

pollutioni' icfr. η. 769). Quod severius tamen diceretur, " si causae (in genere impudicitiae; forent *omnino leves,* prout essent visus partium honestarum mulieris, lectio leviter turpis, colloquium eum femina non diuturnum, vel leviter obscenum ; quia est quasi moraliter impossibile, omnes has causas communiter evitare » (ili, 484).

3® Item, pollutio imputatur ad culpam venialem, si seclusa luxuriosa intentione absque rationabili motivo ponit ur causa *extra "enas luxuriae,* etiamsi causa aliunde sub gravi prohibeatur, ut ebrietas vel intemperantia graviter peccaminosa (cfr. dicta n. 769). Talis enim causa, non perse, sed potius ex infirmitate naturae, et *per accidens,* influere censetur ; quare *rationem tantum habet rausae imperfectae.* Cfr. Λ'. *Alphonsuni.* Il I. 481. 484 ; IPou/ers, o. c. n. 67).

796. — II. Pollutio indirecte voluntaria vacat omni culpa, si adest sufficiens ratio ponendi ejus causam, remoto omni consensu in delectationem venereaм, ejusque periculo. Constat ex dictis de *voluntario indirecto,* n. 315. Ratio autem agendi reputatur *sufficiens,* quando est proportionate, i. e. gravis pro periculo proximo, levis pro remoto. Sic a levi influxu, etiam in genere turpi, excusat quaevis causa rationabilis necessitatis, utilitatis, aut convenientiae. Cfr. *S. Alph.,* 111,483 ; II. Ap., IX, 34,35 ; *Berardi,* Theol. mor., n. 760.

Hinc, peccatum *per se* non esi : sumere temperate calefactorios cibos; certo situ in lecto cubare ; ex honesta causa loqui cum persona alterius sexus ; cognatam juxta morem patriae osculari aut amplexari ; infirmis servire ; eos in balneis adjuvare ; exercere artem chirurgicam ; suavem cantum audire ; excipere confessiones fidelium, et similia; quamvis praevideatur per accidens secutura pollutio, modo non intendatur, et firmum adsit propositum ei non assentiendi, si forsan obveniat (vide etiam n. 810). t bi, praeter periculum materialis pollutionis, datur aliquod periculum *formalis consensus,* ratio gravior el cautela specialis sunt necessariae, ut dictum est n. 375. - I

III. — De pollutione involuntaria.

797. — Principia. I. Pollutio involuntaria et naturalis vacat omni culpa. Ratio per se patet. Cfr. «S. *Thom.,* 2. 2, q. 154, a. 5 ; 3, q. 80, a. 7. Dicitur *involuntaria* et *naturalis :* ea scilicet quae, sine ulla (neque directa neque indirecta) cooperatione voluntatis, provenit ex causis mere naturalibus et stare potest cum delectatione. Ita exoritur pollutio quandoque ex superfluitate naturae, organorum debilitate, nimia corporis calefactione, etc. Nocturnaml vero pollutionem *directe intendere et procurare,* est mortale, ut ait 5. *Antoninus* (Sum. til. VI, c. V) ; quia « facit directe contra finem intentum a natura, qui non est alius in emissione seminis voluntaria nisi generatio, quae per illum modum sequi non potest ».

l Vdverta* xerbum *nvelinn<nn* hit juxta modum loquendi 1>. Thomae et moralistaruiii »igni||care quae evenit in somno >tv« nocte sive die instituatur somnum : quae autem tota accidit durunte nod» *ed In >tatu *rigib* m»n dicitur nocturna.

798. — II. Non datur per se obligatio cohibendi pollutionem sponte sua evenientem. Intellige : *modo absit* consensus *in delectationem, et curetur ut avertatur* periculum *consensus.* Ratio est, tum quia difficillimum est jam inceptam cohibere, tum quia homo non tenetur naturalem hunc effectum impedire cum periculo gravioris tentationis, aut alterius incommodi (cfr. n. 353, q. I, 3°). Porro *naturalis* pollutio esse potest diurna vel nocturna quae sponte sua eveniet, ut apparet e num. praec. (in *aliis* minime saepe locum habet, in *aliis* vero usque bis in hebdomade, ut aiunt auctores).

Advertit A'. *Alphonsus :* Qui pollutionem patitur, debet curare ut eo tempore mentem a delectatione avertat, et Nomina SS. Jesu et Mariae devote el fiducialiter invocet, ut ita consensum vitet. 2° Qui semisomnis de pollutione se delectat, non est damnandus de mortali, cum ad mortale requirantur tum plena advertentia, tum perfectus consensus. Atque idem dicendum est do nocturnis tactibus (II. Ap., IX, 32).

/99. — *Quid de distillatione el commotione carnali?* Distinguas:

a) « Si est cum aliqua delectatione venerea, vel cum commotione spirituum, erit quidem mortalis, si non vitetur, sicut vitanda est pollutio. — Si vero evenit absque sensu et commotione, poterit ea permitti, tanquam emissio alterius excrementi, sed nunquam potest data opera procurari » (II. Ap., IX, 30). Quare de illa tunc non est curandum, neque adest obligatio talis effusionis causas omittendi.

b) Idem, proportione servata, dicendum videtur de commotione partium genitalium. Si gravis sit et libidinosa, debet sicut ipsa pollutio et iisdem adhibitis cautelis vitari ; si levis, et proveniens ex actione honesta, vel infirmitate naturae, praestat eam contemnere, et se divertere ad alia (cfr. n. 322). Generatim dici potest, quod ea quae de pollutione statuuntur principia, eadem hic valent[1].

>00. — Remedia ad sanandos peccato pollutionis assuetos sunt : 1° In ordine *naturali,* abstinentia a liquoribus et alimentis calidis aut irritantibus ; discretae mortificationes, labor ac moderata defatigatio corporis, custodia sensuum : prompta turpium cogitationum repulsio ; fuga occasionum, librorum pravorum, personarum diversi sexus, tristitiae, solitudinis, otii, etc. Consulunt etiam, vestibus tegere partes commotas ac comprimere *(S. Alph.,* V, 8 ; *Berardi,* de Sexto, n. 772 ; *Sani,* de Sexto, n. 1885, I et II), in lecto dormire super latere dextero et manibus super pectus compositis *(Prürnmer,* II. n. 705), etc. 2° In ordine *supernaturali,* fervens oratio, et Beatae Mariae Virl'inis invocatio, praesertim tempore tentationis, eleemosynae, maxime vero frequens accessus ad sacramenta. «Vix puto esse aliud efficax remedium, quam

[1] Circa magnam nervorum in genitalibus irritationem, quae quasi *cogit ad tactus vel motus qui pollutionem inducunt,* en quae statuunt auctores *(Lehmhuhl,* I. n. 1042 ; *Woutcrs,* o. c. n. 6.“):' potest exstingui tactu vel motu, si ex sanguinis acrimonia,non autem si ex ardore libidinis censeatur exoriri. Cfr quae de *pruritu in verendis* dicentur (n. 819).

fréquentissimam confessionem adhibere ; est enim hoc sacramentum maximum frenum, et qui hoc non utitur, non sibi promittat emendationem, nisi per miraculum. » Ita cum Toleto .9. *Alphonsus* (VI, 464). Cfr. *Antonelli,* II, n. 176 seqq.

§ 2. De onanismo.

801. Notio. Onanismus (seu peccatum Onan) est: *copula ita peracta, ut ex semine effuso generatio sequi non possit.* Crimen istud patratum inter *solutos* est duplex peccatum, fornicatio nempe inchoata et affectiva, et pollutio in effectu. Differt igitur a pollutione, quatenus accedit attentatio fornicationis per copulam. De onanismo inter *conjuges* dicetur in tr. *de Matrimonio* (2114 seqq.).

Specialis malitia onanismi, quando committitur *a solutis,* non raro ignoratur ; quia hi facile sibi persuadent, ibi minus intervenire malum, ubi scandalum vitatur et consulitur honori puellae. Confessarius igitur interrogationes non urgeat, si poenitens in bona fide esse videatur, nec adsit specialis ratio eum monendi, vel interrogandi, an peccatum fuerit consummatum, v. gr. ob suspicionem attentati abortus. Ad onanismum refertur, quatenus hujus periculum inducens, *congressus inordinatus,* in quo scilicet non servatur ordo naturalis concumbendi : v. gr. cum vir succumbit, vel averse accedit more pecudum, vel a latere, vel stando, vel sedendo, aliove insolito modo, zln *et quale sil peccatum,* vide n. 2100.

§ 3. De sodomia.

802. — Definitio. Sodomia est : *concubitus cum indebito sexu, vel in vase indebito* (III, 466). Dicitur *concubitus,* i. e. corporum conjunctio : in hac enim invenitur ratio constitutiva hujus peccati, λon necessario ad eam pertinet vasis penetratio, nisi in sodomia imperfecta. Non omnes tamen auctores easdem lradunt notiones de re ista (cfr. v. gr. *Génicot-Salsmans* de sodomia imperfecta, I, n. 395 ; et de sodomia proprie dicta *VVouters,* o. c. n. 51, qui dicit non sufficere conjunctionem corporum).

Sodomia est vilium amicitiarum particularium, ct vocatur paederastia vel amor lesbicus, secundum quod masculi masculos, vel feminae feminas indebito amore invicem prosequuntur. Hodie in pluribus regionibus medici omnem movent lapidem, ut sodomitae *(uranistae* x. tribades2, tertius sexus) non tam Severe a jure civili puniantur (vide etiam n. 763 fin.).

Divisio. Duplex, et quidem specie diversa, sodomia distinguitur : perfecta nempe et imperfecta. *Perfecta* est concubitus ad non debitum sexum, puta masculi ad masculum, vel feminae ad femi-

1 Cfr. *Kvn\crs.h\x\kon* (Herder), vol. VIII, p. 1000 : Uranismus. — 1 *Ibid.* p. 779 : Tribadle.

nam. Ita probabilius cum *S. Thoma (2.* 2, q. 154, a. 1 J). *Imperjecta* est concubitus cum persona diversi sexus, sed in vase innaturali. Utraque, ratione effectus, est vel *consummata,* si fiat cum seminis effusione intra vas indebitum, vel *non consummata,* si deest seminatio, aut si seinen extra vas effunditur.

Perfectae sodomiae malitia specifica lota consistit in affectu *ad indebitum sexum ;* ac proin inter ejusdem sexus personas « perfecta est sodomia *in quacumque parte corporis* fiat congressus (seu *copulae attentatio),* quia ordinarie semper adest tunc affectus ad indebitum sexum · (II. Ap., IN. 24). Malitia vero *imperfectae* sodomiae consistit in affectu ad *vas indebitum.* Quapropter, si sexus sit diversus, requiritur copula in vase praepostero, ad contrahendam hujus sodomiae malitiam.

S03. — Principium. Sodomia est crimen multo gravius simplici pollutione. Constat ex horrore quem apud omnes excitat, tum etiam ex poenis inauditis, quas Deus Sodomae inflixit (cfr. *Genes.,* 19 ; et *Hom.,* 1, 26, 27). Hinc sodomitae, sive sint agentes sive patientes, gravibus puniuntur canonicis poenis. Recole dicta n. 769, II.

Solent etiam Episcopi hunc casum sibi reservare, si *sodomia sit perfecta et consummata,* i. e. si peragatur cum persona ejusdem sexus, et adsint penetratio vasi praeposteri et seminatio.

SOI. —r *Ex dictis resolves :* 1° Non est sodomia, si fiunt solum tactus mutui, etsi cum pollutione, sed sine concubitu, seu corporum conjunctione. Nec est sodomia, si vir se polluit inter crura, brachia, ubera mulieris ; est autem fornicatio in affectu, pollutio in effectu. Si vero in ore ejus, alii dicunt esse peccatum speciale contra naturam, quod *irrumationem* nominant ; alii, prout supra, fornicationem in affectu, pollutionem in effectu. Sed si pollutio viri fit in ore maris erit sodomia perfecta (HI, 466 ; VI, 935 ; II. Ap., IX, 25).

2° In confessione, per se, declarari debent : *a) Sexus* complicis, ad distinguendam nempe sodomiam perfectam ab imperfecta, *b)* Ipse *sodomiticus congressus,* i. e. turpis concubitus : sed non in qua corporis parte adfuerit, si idem fuerit sexus ; copula vero in vase praepostero, si sexus fuerit diversus. *c) Qualitas* personae, an fuerit conjugata, cognata, etc. *d)* An pollutio adfuerit, necne ; quae quidem in agente praesumitur, in patiente saepe exoritur. Attamen speciem ex se non mutat circumstantia : an quis fuerit agens vel patiens. *Pollutio* (si evenerit) est, tanquam peccatum a sodomia distinctum, in specie confitendum, *e)* An *vis* adhibita fuerit (III, 468 seqq.: II. Ap., (III, 466). Similiter, si dicat vir : *Concubui cum viro* ; vel femina : *Concubui cum femina,* non inquirat, an super carnem nudam, an super vestes, etc. ; declaratis enim libidinoso congressu el qualitate personae, *nihil ulterius investigandum est* · et sodomia supponitur facta eo modo quo, ratione sexus, res fieri potuit. Si vero casus esset *reservatus,* deberet confessarius indagare an fuerit perfecta sodomia consummata (quae inter mares tantum haberi potest) ; ast, in praxi, cautissime procedat, ne indecentes ponat interrogationes.

§ 4. De bestïalitate.

805. — Definitio. Bestialitas est : *coitus cum bestia.* Difformitas specialis hujus peccati in hoc consistit, quod quaeritur delectatio venerea cum ente diversae speciei, per accessum et alïectuni ad tale ens. Non refert *cujusnam sexus* fuerit bestia, nam ut ait *S.* .1/-*phonsus* (III, 474) haec circumstantia nullam in genere morum involvit differentiam.

Principium. Bestialitas est inter peccata luxuriae gravissimum, utex se patet. Hinc, morte puniebatur in lege Mosaica (Aee., 20,15): *Qui cum jumento et pecore coierit, morte moriatur ; pecus quoque occidite. Mulier, quae succubuerit cuilibet jumento, simul interjiciatur cum eo.* Hinc etiam variis poenis punitur hoc scelus in jure canonico. Recole dicta n. 769, II.

Ad bestialitatein revocatur peccatum *cum daemone succubo vel incubo.* Superadditur huic peccato malitia *contra religionem.* Praeterea habetur malitia sodomiae affectivae, aut fornicationis, si daemon apparuerit in forma pueri, aut mulieris ; adulterii, aut incestus, si in forma mulieris nuptae, consanguineae vel affinis. Secus tamen valde probabiliter negandum, si concumbens delectetur de muliere illa a daemone repraesentata non qua nupta, aut moniali, sed qua pulchra (III, 475 ; II. Λρ., IX, 28).

Aliqui reducunt quoque ad bestialitatein sic dictam *necrophiliam* i. e. concubitum cum femina mortua.

1° Si hoc peccatum est *reservatum,* ordinarie reservatio non incurritur, nisi adsit penetratio in vase cum seminatione. 2° De bestialitate cante interrogandi sunt libidini multum dediti, praesertim agricolae et custodes pecorum : quia ex his plures aestimant flagilium sufficienter pollutione declarari. Aliunde, quot inveniuntur qui. cum illud semel aut iterum commiserint, forsan solum in adolescentia, de illo diutissime taceant *(Seauni,* 1. n. 922). Caute etiam aliquoties interrogentur quaedam personae, quae canes vel feles nimium amant, iisque insane blandiuntur. 3°Satis est. cum confessario de horrendo congressu cum bestia constat, ut concubitus discernatur a simplici tactu obsceno. Sicut inconveniens ita et supervacanea foret inquisitio de *modo* congressus, de bestiae qualitate aut sexu ; quia tota flagitii deformitas consistit in accessu ad *diversam speciem,* ut supra cum 5. *Alphonse* declaravimus.

S(M>. I **Régulai compendiariae pro praxi Confessariorum.** Circa opera carnis, ait N. .4*Iphonsus,* interrogentur poenitentes : i cum qua *(persona)*l rem habuerint (utrum nempe ex parte complicis adfuerint circumstantiae speciem mutantes) ; num *alias* cum eadem peccarint ; *ubi* peccatum fuerit patratum (ad occasiones removendas) : *quoties* peccatum consummatum, et quot actus interrupti adfuerint, seorsim a peccato ; num peccato *multum ante*

' Ut prr se patet, cavendum v-t sedulo ne ‹»›·‹‹ *ratnr numen complicis* etc. Ip-e contextus Indicat quaestionem omnino obum hic agi.

consenserint ; nam tunc actus interni interrumpuntur, et tunc expedit formare judicium toties multiplicata fuisse peccata, quot morulae somni, distractionis. etc., adfuerint, prout sunt coram Deo, tantum interrogando de temporis ducatione in peccato. Secus, si malum propositum fuerit conceptum per duos vel tres dies ante consummationem peccati et intra illud tempus non fuerit retractatum ; quia tunc sumitur pro uno numero peccatum ' (Praxis, n. 41).

CAPUT III

De peccatis luxuriae non consummatae.

S. *Alphonsus,* 111, 419 ; ed. G., I, 668 ; *Lehmkuhl,* I, n. 1032 ; *Veimeersch,* deCastit., n. 351 seqq. ; *Berardi,* Theol. mor., II, n. 778 ; *Alberli,* l. *c.* p. 114 9cqq. ; *irbpfcnb* II, § 104 ; aliique AA. jam adducti, in primis *Merkelbach.* o. c. λ' ; IL η 1018 seqq,; IVoultw,o.c. η. 61 sqq. ; 79 seqq. — Videri etiam possunt quae habent *Aem. Rouff* in Retiçron u. Seelcnleklen 1929, p. 121 seqq. ; et *Honoré* in « Nouv. Rev. thôôk f^.V. p. 524 Mjft·

807. — Peccata luxuriae *non consummatae,* nempe in quibus non intervenit seminis effusio, duplicis sunt generis : alia quae ipsam luxuriam continent et vocantur actus libidinosi, motus carnales (n. 763) ; alia quae non ipsam luxuriam sed *tftuWtm* <luntaxat luxuriam producentem complectuntur, et dicuntur actus impudici. Hi vero sunt vel *interni,* scilicet delectatio morosa^ gaudium ac desiderium (de quibus egimus in tr. *de Peccatis):* vel *externi,* nempe *verba* et *lectiones, aspectus* et *tactus.* — Cum autem de moralitate motuum *carnalium* jam sermo fuit (cfr. n.767 seqq., 799), *tantummodo de actibus externis ad luxuriam provocantibus* restat agendum.

Conspectus generalis. 1° Actus externi, de quibus Impiemur, noli sunt *intrinsece mali ;* ad bonum enim et ad malum dirigi possuhl. 2° lu se autem sunt *periculosi,* quatenus remote vel proxime venereis viam parant. L l ergo liciti fiant, ratio proportionata requiritur. Qui sine causa hos actus exercet, plus minusve implicite ex fine libidinis agit. Excipe (sed hi casus sitiit rarissimi), si *vere constat* pro tali vel tali periculum castitatis abesse. Semper tamrii timenda est hallucinatio, vel assuetudo ad quaedam quae postea periculosa fieri possunt (cfr. dicta n. 769). 3° \d constituendum in his actibus externis *peccatum "rave* (praescindendo a pravo fine), tria concurrero posStillt *:a) periculum consensus in delectationem ; b) scandalum ; c) influxus aetiohls in ordine ad delectationem vencream.* De postremo hic potissimum sermo erit. Ad dijttdicatidain rationem influxus, attendatur ad *circumstantias.* Sunt enim quaedam actiones ordinarie pro omnibus periculosae ; sunt aliae quae solummodo aliquos commovent. Quoad istas, gravitas influxus dependet *a circumstantia modi,* quo actio ponitur, si nempe fiat studiose, morose, repetitis vicibus, etc. 4° Qui actibus externis impudicis sibi procuravit pollutionem, non satisfacit praecepto confessionis, si tantum actus impuros accusat (cfr. 792) ; accusata autem pollutione, non obligatur (positis ponendis,ex n. 793) ad accusationem medii adhibiti. Idem dicendum, si quis intenderit sibi procurare motus carnales, vel tantum praeviderit tales esse orituros. In molibus eftim carnalibus jam continetur luxuria, licet nondum consummata.

His praemissis, ordine suo loquemur *a)* de dictis et lectionibus obscenis ; *b)* de aspectibus ; *c)* de tactibus impuris.

Articulus I.

De turpiloquio et lectione obscenorum.

Morum corruptela, ut plurimum, ex obscenis colloquiis obscenisque lectionibus enascitur, juxta illud Apostoli (1. Cor., 15,33) : *Corrumpunt mores bonos colloquia mala.* Quare, in excipiendis confessionibus adolescentium et aliorum sibi ignotorum, confessorius, cum ad sextum praeceptum pervenerit, poterit multum apposite interrogationes a turpiloquio exordiri.

Actus qui respiciunt hancsermocinandi consuetudinem, plerumque sunt causa luxuriae, ratione *scandali.* Ratione *cognitionis,* quam ignorantibus afferunt, minus influunt in luxuriam. Ideo gravitas peccati hic dignoscetur ex circumstantia *finis* intenti, vel *personarum* quae loquuntur aut coram quibus sermo instituitur, vel denique *modi* quo fit turpiloquium.

80S. — Principia. I. Turpia loqui, canere, scribere, audire, legere, ex carnali delectatione, vel cum periculo proximo consensus in illam, vel etiam cum gravi scandalo, est peccatum mortale. Ita omnes ex principiis de luxuria vel pollutione indirecte admissa (III, 426). Itaque generatim *graviter* peccant :

1° Qui sermones habent de re valde turpi : de actu conjugali, de licitis et illicitis inter conjuges, de modis impediendi generationem, procurandi pollutionem, praesertim si *inter juvenes diversi sexus* id fiat. 2° Qui *ob jactantiam* narrant sua turpia peccata ; et quidem ordinarie tripliciter : *a)* quia gloriantur de re mala ; *b)* quia praebent magnum scandalum ; *c)* quia de facili sibi complacent in peccatis patratis (II. Ap., IX, 9). 3° «Qui turpia dicunt *ob delectationem captam* ex cogitatione ipsarum rerum turpium, vel cum periculo talis delectationis,vel cum periculo gravis scandali, quod frequenter adest cum talia proferantur coram juvenibus vel puellis » (III, 1. c.). 4° Qui legunt. absque justa causa, libros *plane* obscenos (quorum multos scripserunt Zola, Alfred Musset, Georges Sand, Guy de Maupassant, etc.), licet ex sola curiositate, vel recreationis causa, id facere videantur ; talis enim lectio generatim incitat multum ad libidinem.

Periculum ex *sermone impudico* eo majus est, quo magis particularia describuntur, quo magis sermo protrahitur, et demum quo major sympathia inter colloquentes intercedit. Quocirca \A. advertunt cum D.Thoma, non esse sine gravi periculo *diuturnum* colloquium eum puella inordinate dilecta (II. Ap. l. C.) ; et grave censent esse peccatum, turpia loqui eum persona alterius sexus maxime juniori, dum facilius grave aberit, si fiat inter conjugatos (cfr. IKouZero, o. c. n. 83).

II. Loqui turpia recreationis vel joci causa de se non est mortale, nisi audientes sint ita debiles spiritu ut scandalum patiantur, aut

nisi verba sint nimis lasciva. Ita *S. Alphonsus* cum S. Antonino et aliis (III, 426, 427). Quapropter :

1° Communiter non sunt gravia verba amatoria el dicteria turpia obiter prolata (v. gr a messoribus, vindemiatoribus, mulionibus) ; quia ludicre dicuntur et audiuntur. Excipe, ut jam dictum est, verba *nimis lasciva,* maxime *coram adolescentibus et junioribus honestisque feminis* prolata. 2° Non peccant graviter, qui *ex mera curiositate legunt* libros lepidos, v. gr. comoedias leviter turpes ; quia ad libidinem non graviter excitant, nec magno periculo exponunt *(Gury,* I, n. 420).

809. — III. Turpia loqui, scribere, legere, audire cum legitima causa, absque prava intentione et periculo consensus, et absque scandalo, nullum est peccatum (recole dicta n. 315). Idcirco :

a) Non peccant ex hoc capite, scii, ex jure tantum naturali, qui legunt libros etiam obscenos, ad scientiam necessariam comparandam, ad corrigendos mores, ad discendam historiae veritatem, ad Superiores informandos, etc., modo turpi delectationi non assentiant.

b) « Quoad lectionem *librorum romanticorum,* qui de amoribus tractant, in praxi distingui debet inter lectionem *assiduam* seu *frequentem,* et *fortuitam* seu *raram.* Prima, speciatim quoad juvenes, ut plurimum, sub gravi interdici debet ; secunda non item, saltem ordinarie » *(Berardi,* Praxis, η. 810).

810. — De audientibus turpia. 1° Si *habent auctoritatem* in loquentes, tenentur eos ex officio cohibere. 2° Si vero sunt *inferiores* vel *aequales,* aut. admoneant, aut taceant, si silentium tanquam sufficiens admonitio habeatur.

Si turpiloquia sunt ex parte loquentis mortalia, audientes, si parum rident, vel nullum peccatum committunt (quia est motus primo-primus), vel non sunt illico atque indiscriminatim arguendi de peccato mortali ; fieri enim potest, ut potius de modo dicendi, (piam de rebus ipsis rideant, vel ellam ne dent occasionem pejora dicendi. *Religiosi* tamen et *clerici* qui speciali modo ad castitatem tenentur, praeberent facile grave scandalum (11. Ap., VII, 37, *b).*

Sil. — *Pro praxi,* Circa verba obscena interrogentur poenilentes : 1° *Quae dixerint verba,* i. c. in genere, non in specie ; an sermones valde turpes habuerint; ut ita sciatur, utrum graviter an leviter peccaverint. 2° *Coram quibus* et *quoties* ea prolocuti fuerint, ratione scandali : an coram viris aut feminis, uxoratis aut non uxoratis, pueris vel adultis? Facilius enim scandalizantur puellae et pueri quam adulti, praesertim si agatur de adultis qui in hoc vitio sunt habituali. 3° Num verba protulerint *ex ira,* vel *joco :* nam ex ira difficilius aderit complacentia el scandalum. 4° Num *jactaverint* se de aliquo peccato ; tum enim saepe tria peccata concurrunt, ut supra dictum est (n. 352, 6°). Interrogentur etiam, an se delectaverint *in audiendo* alios inhoneste loquentes ; et an tunc adverterint ad correctionis praeceptum, putantes eam profuturam. Dein haec subjungit 5. *Alphonsus :* « Caveat confessarius ab absolvendis recidivis in colloquiis turpibus, quamvis dicant se ea protulisse ex joco nisi prius emendentur, vel signum extraordinarium doloris afferant (juxta regulas n. 1829 sq. statuendas). Heu, quid damni (inquit) a verbis inhonestis! (Jnum inhonestum verbum efficere potest, ut omnes, (pii illud audiunt, damnentur » (Praxis, n. 40 ; Inst. Cat., P. I, c. 0, n. 21).

Articulus II.

De aspectibus impudicis.

812. — Visa influunt magis quam audita in phantasiam, atque inde in appetitum carnalem. Quare, oculos refrenare nescius, non potest caste vivere, ejusque anima tanquam arx aperta patet immundis spiritibus.

Influxus in venerea hic dignoscitur ex circumstantiis : *a) finis :* aliud est aspicere propter delectationem, aliud cum delectatione, ex curiositate, vel necessitate;/») *personae:* quaedam commovent juvenes, non senes ; virgines, non conjugatos ; extraneos, non domesticos seu assuefactos ; *c) modi :* aliud est videre, aliud contemplari ; aliud casu, obiter, raro ; aliud studiose, morose, frequenter inspicere ; *d) objecti :* sunt enim alia aliis magis incentiva.

Theologi autem membra corporis in 1res classes dividere solent, pro majori minorive aptitudine quam habent ad sensum pravum excitandum. Distinguuntur ergo : *partes honestae,* ut facies, manus, pedes ; partes *minus honestae,* ut pectus, dorsum, brachia, crura ; partes *inhonestae,* ut genitalia et paries illis magis vicinae. Porro, ut recte notat *Aem. Bouff* (1. c., p. 128 seq.), haec divisio quae saepe falso intenditur, nullum in se refert judicium de valore *morali specificato* istorum membrorum, sed tantum normam vult praebere circa gradum quo ordinarie influunt in excitationes appetitus carnalis. ..·

813. — Principia. I. Aspectus impudici, habiti ex luxuriosa intentione, sunt peccata mortalia. Ratio est, quia finis, ad quem diriguntur, est graviter rnalus ; et constat ex verbis Domini *(Matth.,* 5, 28) : *Omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam moechatus est eam in corde suo.*

II. Aspectus impudici, habiti sine justa causa, sunt vel graviter vel leviter illiciti, pro gravitate vel levitate periculi delectationem vencream concitandi. Cfr. n. 769 et 807, ubi fuse de periculi gravitate, ejusque causis disseruimus. Inde concludes :

814. — 1° Aspicere concubitum humanum, nisi *eminus* ct *obiter* fiat, sine dubio estlethale (Ili, 419). Item, aspicere verenda personae *diversi sexus* difficulter a mortali excusatur, nisi forte aspectus fiat *e loco valde longinquo,* et ita *obiter* ut nullum periculum delectationis adsit. Et hoc tenendum putat 5. .11-*phonsus,* etiamsi absit periculum commotionis, ratione aetatis puerilis aut senilis. aut frigidae complexionis ; quia inducit saltem periculum concupiscendi. Excipe, si oculi defigantur in infantem ; quia talis aspectus concupiscentiam parum movet, nisi *morose* vel *iteratis vicibus* fiat *cum pravo affectu* (111, 421). 2® Aspicere *propria* verenda est mortale, si fiat *studiose* et *morose,* absque necessitate ; secus, si *breviter.* Nullum vero est peccatum, si fiat ex necessitate, vel ex justa causa, nec adsit periculum consensus (III, 419, 482). 3° Aspicere verenda *ejusdem sexus, ex curiositate* vel *levitate,* ut contingit inter natantes, ve) aliquando inter impuberes, non est mortale. Secus, si adsit affectus libidinosus, vel speciale periculum libidinis, v. gr. si aspiciens esset valde propensus ad sodomiam, vel si pulcher adolescens morose ct delectabiliter aspiceretur nudus till. 120ı. Hinc, graviter reprehendendi sunt simul natantes detec-

lis verendis l ; item pueri et puellae sibi invicem verenda detegentes, etsi obiter et ex levitate ; id enim, si non est mortale, sine dubio ad mortale paulatim conducit. 4° kspicere partes *minus honestas* personae diversi sexus, sed non turpes, videlicet brachia, crura aut pectus, non semper est perse mortale ; sed si aspectus sit *deliberatus* et *diuturnus,* aut si aspiciens sit *ad venerem proclivis,* difficillime a mortali excusabitur. « Et idem sentio, ait 5. *Alphonsus,* de eo qui *vultum* mulieris pulchrae morose inspicii,saltem si inordinato affectu eam diligat » (III, 422 ; H. Ap., IX, 8). 5° « Aspicere picturas vel statuas obscenas λγ *mera curiositate,* dicunt auctores non esse mortale, si absit periculum turpis delectationis ; sed vir *morose* aspiciens pudenda mulieris depictae nuda, vel levi solum velo tecta, nescio (pergit S. Doctor) quomodo a mortali excusari possit » (III, 124). 6° Aspicere commixtionem *animalium* (secluso scandalo el periculo consensus venerei) est veniale.Excusantur vero copulantes animalia ad procreandam prolem, modo absit animus libidinosus (III, 419, 484).

815. — 111. Aspectus pcccaininosi, qui fiunt sine desiderio, non induunt speciem objecti. Ratio est, quia aspectus est actus facultatis apprehensivae, et non appetitivae, ideoque terminatur non ad objectum vel personam extra nos exsistentem, seu concrete sumptam, sed prout in nobis imagine exprimitur.

Dicitur : *objecti,* i. e. personae quae aspicitur ; quia ex parte subjecti agentis vel coopérants (qui se praebet turpi aspectui), certae species peccati exsurgere possunt, ut supra (n. 793) de pollutione dictum est. *Quoad scandalum,* vide n. 512.

Quaestio Specialis.

De arte pictoris et sculptoris.

In aprico est, quarumdam artium exercitium a reatu peccati excusare quoad aspectus rei minus honestae. Qualis autem ars excuset, non est unus omnium sensus. Certe excusat ars *chirurgi* vel *medici,* ad quam exercendam hujusmodi aspectus, studii vel muneris causa, necessarii exsistunt, ut patet. Utrum autem ars *pictoris* vel *sculptoris* ad honesta opera producenda per se excuset, ita ut pictores vel sculptores uti possint *exemplari feminae niulae,* lectis tantum pudendis (vel partibus minus honestis), acriter disputatur. Nobis videtur, rectius sentire eos AA., qui hujusmodi media, ad artem eximiam adhibita, licita declarant, si sint necessaria, et *strictius quam in alia re,* cautelae adhibeantur. Rationes sunt : 1° . Irtcs, de quibus est sermo, ad melius esso

• Si tamen in aliqua regione sil introductus usus vel potius abusus natandi sine ulla veste, efficere potest *assuetudo,* ut *minus incite* voluptas excitetur. Quoad eos qui balneis, ut dicunt. *acris* vel *solis* utuntur, ad sanitatem firmandam roburque nervorum augendum, de se, adhibitis cautelis, licite agunt. Cautelae sunt sequentes : stante fine rationabili, excludatur curiositas respectu sui vel alterius, tegantur saltem pudenda. Melius esset si adbiberetur vestis pertenuis el ampla, qua indutus, patiens intentum finem aeque facile attingeret. Omnino respuenda est theoria moderna circa opportunitatem oculo* aspectui nudi assuefaciendi. Paganorum sensum et luxuriam olet. Cfr. .Imi *du Cl.,* Morale des artistes, 1912 et 191 3 ; *Lin:. Quart. Schr..* Nacktkultur, vol. Gi, p. 530 ; Waller, Der Lelb In seiner Bcdeutung (passim) ; *Venneersch,* op. cit., n. 180 seqq. ; Wotrfer», ‹». c. n. S0, IV ı cultus nudi ; etc . altem implicite et in genere hanc modernam theoriam improbat quoque *Pius PP.* A/ in -na Eneycl. de Christiana juventutis educatione . › Con esporli per tempo alie occasioni, *i,‹r assuc/arlt, come essi dicono,* c qtrasi *mdurirne* l'aniiuo contro quei periculi. · (Cfr. .4. .4. s. XXI, 1929, p. 747, vel edit, latlnam .1. .1. S. XXII, 1930, p. 71).

necessariae reputantur. 2° *Media* supradicta sunt ad finem non tantum perutilia, sed ut testantur periti ad perfectum opus necessaria ; quia si ipsa deficiunt, facile aderit in opere uniformitas, et non attingetur tam cito et tam accurate ea exacta omnium proportio et harmonia, quae sunt in pulchro essentialia. 3° Accedit, ex parte incipientium (discipulorum) necessitas in academiis, ubi talia exemplaria adhibentur, sua studia persolvendi.

Cautelae, strictius quam in alia re adhibendae, sunt sequentes : 1° Pictor vel sculptor non utantur talibus exemplaribus nisi in quantum iis indigent. 2° Denudatio non extendatur ultra necessitatem. 3° Voluntas remediis spiritualibus utatur, ut per se patet ; orationem igitur et sacramentorum frequentiam minime negligant artifices, praedicta necessitudine constricti. Inde absque nota temeritatis, ut videtur, concludere possumus : *a)* Excusantur pictores qui sine gravi incommodo a talibus academiis adeundis abstinere nequeunt. Excusantur pariter directores academiarum, qui *pro necessitate* talia exemplaria exponunt. Quod tamen non dixerimus de directoribus scholae privatae, in quibus praeter alias scientias etiam quaedam de arte pictorum traduntur. *Ami du Cl.,* 1910, p. 852 ; *Vernieersch,* n. 399. *b)* Aequo severiores videntur AA. qui *mulieres,* a tenera aetate in academiis, tanquam exemplaria inservientes, peccati gravis indistincte arguunt. Peccata si quae ab inspicientibus committuntur, non unice ipsis, sed quandoque potius malitiae inspicientium sunt attribuenda, *c) Genitores* qui filias suas exponunt tali periculo, vix *in pravi* valent excusari (HouZers, o. c. n. 80, 111).

Cfr. quoad hanc quaestionem *Vernieersch,* op. de Castit., n. 399-401. *Ballerini-Palmieri,* n. 44 ; *Berardi, Prax.* conf., n. 930 ; *Génicot-Salsmans,* I, η. 407 *bis ; Noldin,* η. 56 ; *Tanquercij,* η. 31 ; *Gôpjert,* II, η. 235 ; *Piscelta; Acrtnys-Damen.* — Vide etiam *Prümmer* (ap. Linz. Quart. Schrift, vol. 69, 1916, p. 342) : *recte* ibi severum se exhibet auctor quoad mulieres pictori tanquam exemplaria *privatim et sine teste* inservientes.

Articulus III.

De tactibus libidinosis.

816. — Libido crescit ex contactu ; imo talis est venereae delectationis natura, ut ordinarie non perficiatur nisi cum aliquo corporum contactu, sive reali, sive saltem imaginario.

1° Certum est apud omnes, tactus non esse quid intrinsece malum, sed indifferens. 2° Gravitas autem periculi vel peccati hic desumitur ex circumstantiis *personae, modi* vel *finis.* 3° Maximum periculum, in genere, oriri potest ex *objecto* quod tangitur, si nempe directe cum luxuria relationem habet. Loca voluptatis genesiacae in *viro* sunt : glans penis et os anale ; in *muliere :* clitoris, vagina, collum uteri et ubera *(Antonelli,* II, η. 166). Quae autem dicimus de tactibus, valent etiam pro *osculis* et *amplexibus.*

817. — Principia. I. Extra matrimonium, mortales sunt omnes tactus ob delectationem carnalem exerciti. Ratio est, quia exercentur ob finem graviter malum (II. Ap., IX, 3).

II. Secluso fine venereo, tactus exerciti absque legitima ac proportionata causa sunt mortales vel veniales, prout grave vel leve periculum veuereae delectationis inferunt. Ratio patet ex dictis n. 769.

Hine : 1° Sunt peccata mortalia, si sive ex natura sua sive ob circumstantias (v. gr. ob moram, ob proclivitatem ad venerem, etc.) adducunt periculum proximum vel delectationis venereae vel pollutionis. 2° Si adducunt periculum lanium remotum, non excedunt peccatum veniale. 3° Si fiunt ex justa et proportionata causa et cum cautela, vacant culpa, licel per accidens pollutio sequatur, modo non sit consensus in delectationem (III, 417 seqq.).

S18. — III. Tactus peccaminosi in corpus alienum sunt ejusdem speciei ac actus consummati. Ratio est, quia attingunt objectum in suo esse individual!. Hinc, in confessione explicandum est, an habiti sint cum persona conjugata aut sacra, etc. (Ill, 416, 2°) \

Quo autem melius innotescat, quando ex talibus actibus subsit *proximum* periculum delectationis venereae, et (piando *remotum,* et *quae rationes* a peccato excusent ; sequentes statui possunt regulae (vide etiam n. 795, 796, 799) :

819. — 1. Circa proprium corpus. 1° Tangere propria verenda *ex necessitate,* vel alio *fine justo,* v. gr. ob munditiem, ob sedandum pruritum non venereum (dummodo absit periculum pollutionis aut consensus in eam, si improviso praeter intentionem forte obveniret), nullum est peccatum (III, 419). 2° Tangere propria verenda, *absque fasta causa,* nunquam vacat culpa. Si fiat obiter ex levitate aut curiositate, est veniale. Si morose cum commotione venerea, est mortale. Et idem valet de puella tangente propria ubera (III, 419, 484).

Quaesitum. .In *licet pruritum tactu abigere cum periculo pollutionis ?*

Plurimi quidem affirmant ; sed recte id prohibet *Roncaglia,* si nempe pruritus non sil valde molestus, quamvis permittat eum abigere cum aliqua tantum commotione. — In feminis, pruritus naturalis ab ardore venereo discernitur, eo quod frictione prior solum allevatur, posterior vero per subsequen tem pollutionem extemplo sedatur. «In dubio possidet libertas se liberandi ab hujusmodi molestia » (III, 483) « Nihilominus non facile credatur quibusdam puellis, quae tactibus se polluere solent praetextu hujusmodi ardoris ; nam si diligenter examinentur, cognoscetur ille pruritus multoties potius excitatus fuisse vel a pravis cogitationibus praehabitis, vel ab habitu pravo contracto se tangendi (H. Ap., IX, 34). Cfr. etiam de hac quaestione *Schepens* : de pruritu in verendis (Nouv. Rev. Theol., 1923, p. 325 seqq.).

820. — II. Circa corpus alienum. 1° Tactus (etiam super vestes) *in verendis* alieni corporis, maxime si sit persona diversi sexus, habit i absque justa causa, licet absque venereo affectu, vix unquam, extra matrimonium, a mortali excusantur. Ratio est, quia tales tactus etiam obiter exerciti, incitant vehementer ad libidinem et adversantur multum naturali honestati (II. Ap., IX, 3). Dicitur :

a) Absque justa causa ; propter hanc enim excusantur, v. gr., medici, tametsi sic tangentes per accidens involuntariam pollutionem patiantur, dummodo in delectationem non consentiant, *b) Vix unquam ..excusantur:* quia si tactus

' In lanium vero invenitur in his tactibus species actus consummati, in quantum ipsi produnt affectum ad concubitum, ad sexum. Cfr. doctrinam supra (n. 793) expositam.

hujusmodi contingerent inter impuberes, ex levitate et joco absque mora, a mortali excusari possunt ; quia non solent causare commotionem. Item Croix probabiliter excusat a mortali ancillas tangentes pudenda puerorum, dum illos vestiunt, nisi cum mora aut carnali delectatione hos agant › *(tb.).* Quod si illud faciant /reyuen/eret *studiose,* etsi ad eos placandos, certe peccant graviter ; nisi excusentur ignorantia. Sic enim illis insanabilem pestem masturbalionis ingenerant.

821. — 2° Tactus in partibus *minus honestis* (cfr. n. 812) veniale non excedunt, si fiant ex animi levitate, joco, curiositate vel petulantia et absque mora ; quia non causant ordinarie periculum proximum delectationis. Secus vero, etiam excluso affectu vencreo, si fiant morose et cum ardore.

Graviter igitur reprehendendi sunt, qui ex delectatione sensibili persoiiam diversi sexus in partibus minus honestis tangunt. Ratio est, quia perfacile delectatio sensualis transit in carnalem. Item, cum iis qui tangunt ubera mulieris, semper severius est agendum (nisi fiat *obiter),* quia id valde commovet. Cfr. dicta n. 81G. A fortiori, juvenis, qui puellam super genua sua trahit ibique sedentem tenet, vel eam in se comprimit, peccat mortaliter ; sicut el puella ultro haec patiens. Mortalia autem ordinarie haberi debent oscula minus usitatis corporis partibus (v. gr. pectori) impressa, praesertim si liant inter personas diversi sexus.

822. — 3° Tactus in partibus *honestis* (i. e. oscula in facie, amplexus, compressiones manuum et similia) omni culpa vacant, si liant decenter juxta morem patriae, urbanitatis aut honestae Lenevolentiae causa; sunt peccata venialia, si obiter fiant ex levitate, joco, petulantia. Mortalia vero (saltem ordinarie) sunt *oscula,* si cum mora vel ardore exerceantur. « Idem (dic) de osculis in ore. vel si quis ore excipiat linguam alterius » (III, 617). Cfr. etiam n. 769, 1. *b.* —Quapropter :

a) Mulier aut adolescens non peccat, si permittat se pudice juxta morem tangi ; nisi constet de pravo affectu tangentis, possitque tunc resistere sine sua infamia aut scandalo aliorum. Peccat vero, si non obsistat osculis morosis, vel etiam furtivis ; quia praesumitur malus affectus » (Il I, 430 ; II. Ap., 1X. 5). *b)* Peccat tantum venialiter. per se loquendo, qui leviter tangit et absque mora digitos, manus, vultum personae diversi sexus, secluso pravo fine vel affectu libidinis, si haec, v. gr., ex mera levitate fiant, nec speciale periculum ratione propriae vel alterius fragilitatis adnexum sibi habeant, *c)* Osculari pueros (intelligendum de valde pueris), etiam cum sensibili delectatione, non est ordinarie nisi veniale, quia delectatio illa ordinarie non est nisi naturalis » (III, 417). *d)* Mora et iteratio in amplexibus honestis per se omni culpa vacant inter personas arcta consanguinitate conjunctas, nec mutuae concupiscent iae suspectas, v. gr. inter patrem et filias, matrem et filios, si fiant m signum specialis dilectionis, etiam cum aliqua delectatione organica, modo haec non quaeratur nec libenter sentiatur.

Cum in amplexibus morosis inter personas diversi sexus consanguinitate non conjunctas saepissime habeantur copulae cogitatio et desiderium, motus Car-

nales el subinde pollutio, poenitentes qui amplexus sine illis circumstantiis declarant, ut ordinarie lit, prudenter de his interrogandi sunt.

823. — 4° Tangere genitalia *brutorum* non est ordinarie nisi veniale. Secus probabilius dicendum, si t actus fieret usque ad animalis pollutionem. Ratio est, quia licet talia fiant tantum levitatis causa, est tamen actio per se vehementer excitans ad venerem. Excusantur a peccato, ob necessitatem, conjungentes equos, tauros, etc., modo libidini non consentiant (III, 419, 420).

Tactus impudici cum bestia non sunt proprie peccata bestialitatis (III, 474), ut patet ex definitione n. 805 tradita.

CAPUT IV

De periculis castitatis.

S. *Alphonsus,* III, 427 ; ed. G., I. p. 674 seqq. ; VI, 452 ; cd. G., III, p. 457 ; II. Ap. \pp., IV. Monit. ad par. ; Prax. coni., n. 62 seqq. ; *Berardi,* de Occas. (1909), P. II, p. 286 seqq. ; *Iloomaerl,* le combat de la pureté ; *Hocedez,* les danses (X. 11. Th., 192 4) . *Priimmir,* I, n. 615. Conferatur quoque Encycl. Pii PP. XI : *Divini illius Magistri (A.* .1. s,, XXII, 1930, p. 49 sqq.).

824 — Castitas multis obnoxia est periculis, ex multiplicibus occasionibus peccandi, maxime vero in visitationibus sponsorum el amantium ; in choreis ; in spectaculis et in ludis Bacchanalibus ; in profanis vigiliis *(veillées) ;* in balneis ; in scholis et gymnasiis *(S. Alphonsus,* Regol. per i semin., § i, n. i) ; in cauponis (Praxis, n. 205) ; in officinis diversarum artium (ib.) ; in contuberniis militum ; in pascuis, in agris tempore messis, et in vineis tempore vindemiae ; in quibusdam festis, quae vocantur a 5. *Alphonso* (Instr. Cat., P. I, c. 6, n. 23) « festa daemonis, in quibus indulgelur choreis, amoribus, cantibus parum honestis, jocis et pravis colloquiis » ; in variis virorum cum feminis collocutionibus vel cohabitatione, v. gr. si mulier conveniat *sola* medicum, chirurgum, capillorum concinnatorem (Praxis, n. 62), si puella litteras arlemve a viro edoceatur ; si vir cum juniore ancilla vel cognata habitet ; si pueri et puellae in eodem lecto dormiant, etc. (Instr. Cat., P. I, c. 4, η. 22). Mulli autem casus *jacillinie* possunt solvi ex principiis generalibus jam traditis (cfr. n. 373 seqq.) ; itaque de his non amplius agemus[1].

Dicemus autem in specie : 1° de *familiaritate* sponsorum ct adamantium ; 2° de *choreis* ; 3° de *spectaculis.*

I. —])e familiaritate sponsorum et adamantium.

825. — Pr in c ipia . I. Visitationes et conversationes, quae habentur inter juvenem et puellam, animo contrahendi matrimonium,

[1] Paucis tamen adnotare volumus, *Pium PP. XI* m sua Encycl. de Christiana juventutis educatione, speciali modo tanquam periculum castitatis omnibus viribus amovendum designasse sic dictam sexuum *coiducationem,* eam appellando aeque fallacem atque Christianae institutioni Infensam adolescentes instruendi rationem ▮ *(A. A.S.* XXII, 1930, p. 72 seqq.).

non sunt perse illicitae. « Nemo enim, ait Roncaglia, tenetur ducere personam ignotam ; sed per aliquod tempus potest experiri quibus moribus alter sit praeditus. Haec assertio (addit *S. Alph.)* speculative loquendo, videtur rationabilis » (VI, 452). Sponsi ergo iis aequiparandi sunt, qui versantur in occasione moraliter necessaria.

826. — II. Visitationes inter sese adamantes sunt valde periculosae nec permitti possunt, nisi sint bono fine susceptae, moderatae et debitis cautelis munitae. Ita omnes, et ratio palam est. Possunt autem permitti, si sint :

1° *Bono fine susceptae,* id est ex *intentione ineundi proxime* matrimonium.

Unde, non sunt permittendae illis, qui *non possunt* vel *nolunt* nuptias celebrare intra tempus rationabile (v. gr. juvenibus ante servitium militare), quod scilicet arbitrio prudentum juxta timoratorum praxim determinatur. Generatim loquendo, si intra *semestre.*vel saltem *intra annum* matrimonium contrahatur, tempus modum non excedit. Aliquando tamen evenire potest, quod sponsus procationem *diutius* protrahere cogatur, eo quod domum, officium, etc. cito obtinere nequivit, vel ex alia ratione quae nonnumquam adest[1].

2° *Moderatae,* i. e. non nimis frequentes, nec nimium protractae. Porro, generatim moderatae videntur, si intra annum, qui matrimonium praecedit, semel vel bis *singulis mensibus,* et dein appropinquante matrimonii tempore, *semel in hebdomade* per unam alteramve horam habeantur.

Certe vero immoderatae forent, si per menses quotidie aut quasi quotidie, vel per annos singulis hebdomadibus puella inviseretur.

3° Debilis cautelis munitae, ita scilicet ut periculum fiat remotum.

Ideo: *a)* adamantes, insciis aut saltem invitis parentibus, inter se non colloquantur ; *b)* nunquam, praesertim noctu, soli remaneant ; *c)* nullos tactus in partes minus honestas, nullos praeter decenter habitos sibi permittant, nec more insolito invicem sibi appropinquent ; *d)* spiritualibus subsidiis, nempe sacramentorum frequentia, aut saltem oratione, sese muniant *(Berardi,* l. c., n. 222). Accidit autem quandoque, quod adamantes non possint nisi soli conversari, v. gr. si sponsa est famula, vidua. Necessariae visitationes hisce non interdicuntur. Curet tamen confessarius, ul istae fiant in loco publico, et cautelae pro firmanda voluntate sint severiores.

S27. – 111. Post inita sponsalia crescere debent cautelae. Ratio est, quia sponsi jam sunt certi de copula futura ; unde moraliter impossibile est. teste S. Alphonso, ipsos invicem conversari et non

1 Quoad illum procationis modum, quem *flirt* vocant, dicendum quod ibi deest intentio boqa, et saepe omnia regit appetitus *sexualis,* licet minus inculte sese manifestet. Cfr. Ford, Quest, sex., c. 4, § 3.

sentire stimulos ad eos turpes actus, qui tempore matrimonii deinde succedere debent (II. Ap., XXII, n. 3). Crescit etiam periculum, eo quod timor praegnationis probrosae evanescit ; siquidem matrimonium proxime secuturum omnia velabit.

Quod ad *raritatem* visitationum attinet, si sponsi hactenus in procatione honeste conversati sint, confessarius rationem habeat praxis timoratorum; hoc enim in casu periculum remotum apparet, et frustra a sponsis exigeretur ut a recepto timoratorum more recederent.

828. — Quaesita. I. A/ı *sponsis licent* oscula *ad captandam dei·, c-talionem sensibilem vel in amoris ostensionem ?*

Sponsis permitti possunt oscula illa vel amplexus, quos mos patriae permittit (v. gr. in accessu, vel discessu) ; modo ◖ non sint, *pressi,* neque *per notabile tempus protracti.* Nec practice probabilis est opinio illorum auctorum dicentium, licitos esse sponsis tactus pudicos, si ipsi non intendant delectationem veneream, sed solam sensibilem ; in hoc enim ordinarie adest periculum incidendi in veneream tam sensibili propinquam, aut saltem in prava desideria progrediendi ad veneream » (H. Ap., XVIII, n. 7). Cfr. *Vind. Alph.* P. III, q. 14.

II. *An puella quandoque annuere potest immoderatis amasii visitationibus.* Videtur quandoque annui posse, modo : *a)* vera spes adsit matrimonii; *b)* circumstantiae reddant has visitationes necessarias, v. gr. si puella subiret periculum remanendi innupta, praesertim si hoc esset cum aliquo dedecore, infamia, paupertate, tentatione, etc. ; *c)* speciales cautelae speciali periculo opponantur.

1° *Munuscula inter sponsos* (vel etiam inter amasios honesto amore ductos) non videntur esse prohibenda, (piando sunt de more patriae signa benevolentiae. *Litterae* autem inter eos (pii se certis temporibus licite invisere possunt, non videntur sufficientem habere scopum, *praesertim si sint, frequentes.* Sunt autem graviter vel leviter illicitae, prout grave vel leve periculum excitationis parant, absque juxta causa (cfr. n. 375, 376).

II. — De choreis.

829. — Principia. I. Choreae per se licitae sunt, modo fiant a personis saccularibus cum personis honestis et honesto modo. Ita *S. Alphonsus* cum S. Antonino et aliis communiter. Ratio, quia saltare non est per se actus libidinis, sed laetitiae (III, 429). Cfr. *Benedictum XIV,* Inst. 76.

Illicitae sunt choreae: 1° Si ducuntur a *clericis* vel *religiosis,* contra prohibitionem Concilii Tridentini (Sess. 24, c. 12), etsi abesset scandalum. 2° Si habeantur *tum personis inhonestis,* v. gr. cum meretricibus, cum feminis inhoneste vestitis, aut etiam cum procis, de quorum libidinoso affectu constat.

3° Si fiant *inhonesto modo,* ut fit in choreis quae provocant ad luxuriam, ratione inhonestae gesticulationis etc. (choreae dictae *tango,* vel saltatio ventris, *fox-trot, turkey-trot),* ratione nuditatis totalis (choreae angelicae), ratione nuditatis partialis et gesticulationis periculosae (choreae in theatro. *ballet),* etc. Cfr. *Berardi.* II, n. 142 (de Occas.) ; *Liti. Episc. Belgii,* 1911 ; *Hocede:* in « Nouv. Rev. Theol. » (1924, p. 32).

Statuit autem can. 140 : *Clerici* ne intersint spectaculis, choreis et pompis quae eos dedecent, vel quibus clericos intéressé scandalo sit, praesertim in publicis theatris. Praeterea pro Statibus foederatis American septentrionalis sequens promulgatum est decretum : Sacerdotes quilibet (etiam regulares) aliique clerici prorsus prohibentur quominus choreas promoveant ac foveant, etiamsi ad pium finem ; insuper clerici omnes vetantur quominus hisce choreis intersint, si forte a laicis promoveantur. S. C. Consist.. 31 Mart. 1916 *(A. A. S,* VIII, p. 1471. Valet vero hujusmodi prohibitio, etiamsi choreae fiant diurnis horis, aut primis tantum noctis horis, aut sine conviviis, quae appellantur Pic-nic ⁑ S. C. Consist., 10 Dec. 1917 *(ib.,* X, p. 17).

830. — II. Choreae, quae non sunt in se inhonestae, saepe illicitae evadunt ratione periculi vel scandali ; praesertim si sint frequentes. Atque hinc est cur SS. Patres unanimiter in choreas invehantur *(Benedict. XIV,* l. c.). Cfr. *S. Thom.,* 2. 2, q. 168, a. 3. Dicimus autem :

1° *Ratione periculi,* quod est majus vel minus ; sed nunquam absolute pro omnibus adest. Actus autem, quorum periculum choreae inducere possunt, sunt : *a)* Amplexus pressi lascivique, quibus in primis occasionem praebent quaedam choreae modernae ; similiter *chorea· cum larvis:* non enim desunt, qui ideo faciem tegunt, ut pudoris freno non amplius retenti, incogniti ea faciant, quae cogniti facere non auderent, *b)* Malitiosae manuum compressiones, affectu nempe impudico (simplex tamen manuum apprehensio, quam chorea exigit, non est peccatum), *c)* Tactus obsceni,qui contingere solent extra actum saltandi, sive ante sive post, sive in intervallis, quando juvenes identidem a saltando quiescunt, sive demum in via. quando juvenes puellas domum deducunt, *d)* Amatorii el turpes sermones, *e)* Aspectus malitiosi, speciatim quando feminae pectore nimis denudato interveniunt ; vel quando ipsae feminae in juvenes turpiter commotos oculos figunt, *f)* Delectationes morosae et desideria turpia, quae non solum in actu choreae,sed etiam postea contingere solent. *Advertat tamen confessorius,* peccata *externa* in honorabili societate rarius Venire, et malitiam saepius in viris quam in feminis reperiri, quae magis laudem et admirationem, quam voluptatem, quaerunt.

2° *Ratione scandali,* quod potest esse directum, vel indirectum. *Directum* contingit, v. gr. quando juvenes sermonibus, amplexibus, tactibus, etc., puellas aperte ad turpia sollicitant. *Indirectum* evenit, v. gr.. quando saltandi modus est indecens, vel saltatricum vestitus est immodestus (cfr. n. 516, 3°).

3° *Praesertim si sint frequentes ;* nam periculum (itemque scandalum) crescit ex frequentia. El re quidem, vera, si periculum non est semper grave pro puella satis morata, quae interdum, ob aliquam rationem cohonestantem, choreas adit (quia attentio ad bene saltandum viam aliquo modo praecludit libidini) : idem dici nequit de puellis et juvenibus chorearum amore deperditis. In

‘liem Concilium *Ptcnor. Xmer. Lat.* n. 7·,>l· declarat : Improbamus collectiones eleemosynarum, quae sub nomine eborearum caritatis *Battes de caridad.* \ ilium constituunt contrarium verae caritati... Idem dicendum c<t de mundani- spectaculis theatralibus et taurorum exercitationibus, sub eodem praetextu peractis. » (Cfr. Ubnch r p. 93, nota 2).

his enim, ut experientia docet, aufertur paulatim verecundia, perit omnis pietatis sensus, negligitur oratio et excandescit libido ; unde oriri solent pravae amicitiae, inconsulti amores, zelotypiae, rixae, inobedientiae, cor durum erga parentes, etc. Recte autem notant, auctores *(Aertnys-Damen,eA.* 12, II, n. 496), generatim periculosiores esse choreas quae in cauponis inter *omnigenas personus* aguntur, quam quae in privatis (honestis) domibus habentur ; item *larvatas* choreas (bals masqués).

S31. — **III.** Choreae, in quibus periculum fit proximum, nec gravis causa illud subeundi excusat, sunt sub mortali vitandae ; in quibus vero periculum est remotum, vel gravis causa excusat, vacant culpa, aut certe veniale non excedunt. Ratio petitur ex obligatione vitandi peccati periculum (cfr. n. 374 seqq.). Jamvero iterum notamus, choreas omnino modernas lasciviores esse ceteris, ideoque maxime vitandas (cfr. *Hocedez,* l. c. p. 37).

s32. — Quaesita. 1. *Quandonam choreae* proximum *peccandi periculum* (in genere) *inducere censendae sunt?* Judicium sumendum est :

a) Ex experientia : si quis aliis vicibus interfuerit choreis, et propter illas frequenter peccaverit, et nunc circumstantiae non sint ita diversae ut praesumi debeat eum hac vice non peccaturum ; tunc constat aperte de gravitate periculi.

b) Ex aliis ad/unetis, nimirum ex indole vel educatione personae saltantis, ex corruptione vel procacitate aliorum cum ea tripudantium, ex modo saltandi (ut dictum est n. 829), ex circumstantiis loci et temporis : in pagis enim, in suburbanis civitatum, et in parvis cauponis, praesertim tempore nocturno, ansa magis datur peccatis quam alibi, et tempore diurno; ex frequentia chorearum, etc.

II. *Quaenam censentur* causae justae *et excusantes?*

Si periculum *remotum* sit, causa rationabilis ab omni culpa excusare potest. Tales causae solent esse, v. gr., finis una alterave vice in anno relaxandi animum, facilius inveniendi occasionem matrimonii, non displicendi adamanti, satisfaciendi vicinis ad choreas invitantibus, non se exponendi alicui censurae vel irrisioni, etc.

Si periculum esset *proximum,* sola causa gravis excusare potest, v. gr. gravis offensio mariti, parentum, fratrum. Oportet autem, ut nullum aliud adsit medium, quo ejusmodi perturbationes familiae evitari possint, utque persona talem subiens necessitatem debitis cautelis, piis nempe cogitationibus, orationibus, recta intentione, firmo proposito servandi modestiam, contra periculum se muniat.

883. — *Pro prati.* 1° *Confessorius* non absolvat eos, qui sine gravi causa et cautela indulgent choreis communiter inhonestis, vel periculosis, sive in se, sive ratione circumstantiarum, quas sedulo perpendere debet. Cum juvenibus autem et puellis altioris conditionis videat,qua necessitate .quo ornatu, quoties, quo animo choreis intersint. Meminerit etiam, obligationem deserendi choreas posse quoque oriri a prohibitione cooperandi peccatis alienis : quo tamen in casu, si adsit bona fides, et ex denegatione absolutionis non speretur fructus, procedat solummodo per viam exhortationis et monitionis. I niversim, quantum prudenter poterit, poenitentes vel a choreis avertat, vel si id nequeat, monitis et mediis opportunis periculum diminuere satagat.

2° *Parochus* omni diligentia enitatur, ut choreas penitus e medio tollat vel earum saltem frequentiam diminuat. In praxi tamen *magna utatur prudentia* Primo quidem, omni quo par est modo, timorem Dei et benevolentiam atque existimationem erga seipsum animis infundere quaerat. Deinde, hac in re quam maxime proficiet, si pietatem in puellis foveat et sacramentorum frequentationem promoveat. Tertio, concionando non expresse quaestionem de liceitate chorearum proponat, sed directe in peccata invehatur, quae in eis vel earum occasione committi solent. Quod si demum quasdam choreas, v. gr. in festis loci prudenter tolerare debeat, omnibus viribus allaboret ut honeste fiant, ut non protrahantur in noctem, ut puellae separatim a juvenibus domum redeant ; praesertim, ut serventur civiles praescriptiones, quae ad choreas moderandas forte fuerint constitutae. — De *cooperatione* autem ad choreas, vide n. 522 el 525.

III. — De spectaculis *(theatris, cinematographis, etc.).*

834. — Pr in c ipia . I. Spectacula per se non sunt illicita. « Ludus, inquit 5. *Thomas,* est necessarius ad conversationem humanae vitae. Ad omnia autem, quae sunt utilia conversationi humanae, deputari possunt aliqua officia licita. Et ideo etiam officium histrionum, quod ordinatur ad solatium hominibus exhibendum, non est secundum se illicitum ; nec sunt in statu peccati, dummodo moderate ludo utantur, id est non utendo aliquibus illicitis verbis vel factis ad ludum, et non adhibendo ludum negotiis et temporibus indebitis » (2. 2, q. 168, a. 3, ad 3). Imo, ratione materiae et finis, spectacula possunt esse commendabilia, quia valde ad bonum incitare possunt.— Inde probatum habetur statutum principium.

835. ⊢ II. Spectacula omnino mundana et profana, non semel habenda erunt communiter noxia et graviter periculosa. Saepe enim sunt vel 1° *notabiliter turpia,* sive ob res obscenas quae repraesentantur et modis obscenis aguntur (id maxime valet de spectaculis theatralibus et cinematographicis) ; sive ob feminas uberibus et brachiis immodice denudatis, in spectaculo aut agentes aut praesentes, praesertim si, ut assolet, perspicillis telescopicis contemplentur ; sive ob quasi nuditatem et inverecundiam saltatricum, in choreis scenicis quae intermiscentur ; vel 2° praeterea *religioni*

contraria, quam non semel traducunt ut tyrannicam, sanguinariam, scientiae et progressui inimicam, vel ut ridiculam, contemptibilem, falsam, superstitiosam, impiam : sacros ritus el ipsa sacramenta ludibrio exponunt ; sacerdotes, pontifices, religiosos et moniales turpibus commerciis deditos exhibent ; docent, extollunt aut excusant delicta, v. gr. vindictam, suicidium, adulterium, divortium, vitia carnis, etc. *(Acrtni/s-Damen,* 11, n. 502 ; *Vermeersch,* de Castit., n. 408). 3° In ludis *cinematographicis* (praesertim in *variétés)* et auditionibus *radiophonicis* periculum speciale inest rerum aut verborum turpium vel irreligiositatis (el interconfessionalismi) ; praeter pericula generalia provenientia e causis extrinsecis, v. g. si fiunt in loco obscuro, non separato utroque sexu[1].

S3G. — Conclusiones. 1° Nemini hodie licitum est theatrum adire *solntii causa,* nisi prius notitiam habeat de repraesentationis qualitate, i. e. nisi prius habeat certitudinem de obscenitatum et impietatum absentia; nam ex allatis rationibus *praesumptio stat contra theatra publica,* praesertim si non sint societati excultae, sed vulgo destinata. 2° Ut quis licite possit intéressé spectaculo, communi hominum vel sibi specialim graviter periculoso, requiritur tum causa gravis, tum prudentia seu cautio, ad removendum periculum et scandalum. Sic. v. gr., excusari possunt *milites,* qui intéresse tenentur ad invigilandum : *famuli,* qui dominorum, *filii,* qui parentum, *urores,* quae virorum indignationem paterentur gravem, si adesse renuerent. Tenentur tamen *cautelas* periculo opponere, v. gr. oculos claudendo, de aliis rebus cogitando, jaculatoriis precibus se muniendo, novissima memorando, etc. *(Scavini,* 1, 799). Notat tamen .9. *Alphonsus* (11. Ap., IX. 10: « Audientes turpes comoedias ob solani curiositatem, aut vanum solatium, possunt aliquando excusari a mortali, si nimirum absit: *a)* delectatio turpis; *b)* illius periculum (quod facile semper aderit in adolescentibus vel aliis parum timoratae conscientiae) ; *c)* aliorum scandalum, n 3n */latione scandali* graviter peccant : *a)* clerici et religiosi qui assistunt comoediis turpibus (cfr. can. 140 supra n. 829 memoratum) ; *b)* qui pecunia vel plausu cooperantur ad comoedias notabiliter turpes (vel impias), quamvis sint spectatores secundarii, i. e. sine quibus etiam comoedia repraesentaretur (1. El. qq. ref) ; *c)* qui eas impedire tenentur, aut commode possunt et non impediunt ; *d)* a fortiori, qui illas repraesentant.

In Alma Urbe, ex Decr. Vicariatus 25 Maii 1918, omnino prohibentur clerici etiam regulares, quominus intersint *publicis spectaculis cinCmatographicis,* etiamsi eorum materia sit quid pium et sacrum. *A.* Λ. 5., X, p. 300. In sensu stricto hic accipienda erit vox publicis».— Die autem l julii 192G,S.G.Concilii per lit teras circulares ad omnes Ordinarios directas *(A.* . I. Λ'. XVI11, p. 312) statuit, hos etiam comminari posse *suspensionem ipso facto incurrendam* sacerdotibus (extra dioecesim rusticandi gratia versantibus), qui publica theatra, cinematographa, ludos saltatorios ceteraque hujusmodi profana spectacula

[1] Inde gravissima haec verba Pii PP. Λ / in sua Encycl. Dirint *illius Maqistri* : \ostris, ceteroqui, temporibus eo plenius ac diligentius evigilandum est, quo plures juvenibus imperitis faciendi *morum piclatisquc* naufragii occasiones increbrescunt, maxime... ex rine-*malographicis ludis,* nunc autem ex *radiophonicis* quoque auditionibus, quae cujusxis generis lectionem, sicut *cinemalographa* quodlibct spectaculum plerisque exhibent, etc. *(Λ.* .1. ,S\, XXII, 1930, P- 81).

adeant vel talarem vestem deponant ». —*Ad mentem et juxta verba Pii PP.* A / omnia illa laudanda et adjuvanda sunt opera educationi dedita quae curant ut *ludi sceniei* rectae institutioni fructuosi habeantur, *theatra* et *cinematograph*^ condendo, unde Christianae virtuti non modo nihil discriminis incidat, verum etiam hami parum accedat utilitatis » *(A.* .1. .S'., \.\ II. 1930. p. 82).

Notatio Finalis pro Coxfessariis.

887. — Sedulo hic advertendum, ait 5. *Alphonsus* (II. Ap., IX, 34, fin.), quod in materia *sexti praecepti* oportet, quantum possibile est. omnem adhibere severitatem. cum in re tam labili nulla cautela unquam nimia existimari debeat · et plures opiniones, quae *speculative loquenda* sunt probabiles, *in praxi* improbabiles evadunt. Hinc confessarius, ubi periculum poenitentium inspicit, licet actionem quam illi vellent perpetrare, de certo peccato mortali •damnare non valeat, tamen nullo modo permittat. Hoc *medici animarum* est, praesertim respectu eorum, qui in vitio turpi habitum in praeterito habuerunt ; liis enim non solum proximas occasiones vitare, sed etiam remotas (i. e. quae sunt communiter tales) opus erit. Alias, *ob fragilitatem contradam* semper in idem recident ; cum in hac materia, ad quam homines naturaliter sunt proni, de facili a minoribus ad ulteriora mala ipsi progrediantur ».

TRACTATUS Vil

De septimo et decimo Decalogi praecepto

Non furtum facies.
Non concupisces domum proximi lui...
nec omnia quae illius sunt.
fExod., 20, 15, 17).

s38. — I. Notiones Praeviae. Septimum praeceptum, sub nomine furti, *prohibet* quamcumque laesionem juris quod proximus habet in bona fori unae, et *praecipit* (indirecte), id unusquisque erga alios benignum se ac liberalem exhibeat. Connectitur septimo praecepto decimum, quo peccata interna ad idem objectum spectantia vetantur.

(hiare in hoc tractatu nobis incumbit onus, *principia justitiae,* praesertim secundum jus naturale, tradere, indicatis principaliori-bus dispositionibus juris moderni, et adjectis locis ubi quisque, saltem in quantum de praecipuis Europae Statibus agitur, proprias suae patriae leges addiscere poterii '.

1° .luris romani notiones, prout opus erit, in praesenti tractatu tangemus.

2° Quoad jura autem moderna, ad quaestionem utrum obligent in conscien-tia. sic respondendum censemus : *a) Obligat in conscientia* lex civilis quae, ob bonum commune, *dominium transfert, vel jura statuit.* Ratio : lex civilis potest obscura juris naturalis determinare, et ad pacem restituendam, etiam in bonis fortunae, necessaria ordinare. Hoc agnovit S. poenit. die 21 Jan. 1873 (I. Λ. A'., vol. 7, p. 211). Qui ergo violat, v. gr., jus auctorum (cfr. n. 856), jus ejus (pii thesaurum (n. 883), rem amissam invenit (cfr. jus germ., 965), vel jus in legi-tima praescriptione fundatum, peccat contra justitiam commutativarn. *b) Non obligat in conscientia* lex civilis, quae *actum juridicum* (i. e. actum humanum a quo jus tribuitur vel tollitur) *irritat* ob defectum formalitatis a lege praescriptae. Vide quae jam diximus n. 186 seqq. et quae dicemus n. 105i, 1081, 1086, ubi exempla, *c)* Attamen, patet *obligationem in conscientia adesse,* si lex civilis ideo actus juridicos irritat, ex eo quod essentialiter requisita in omni contractu in ipsis desiderantur : v. gr. libertas in contrahendo, cognitio debita, honestas quoad objectum. *Obligat etiam in conscientia* haec lex civilis,

l Cfr. *Aerinus,* Suppi, pro jure holt., gall, cl germ. ; pro jure ungl., vide *Crolb/,* de Ju;I., et Jure ; pro jure belg.. cfr. *Génicot-Satsmane,* de 7· Praec. ; pro America Septcntr. cfr. *honings.* d‹· ? Pracc. pro Hispania et America Latina vide *Gurip'Ferrerc* I. App. vel. *i. i ixirh* pro Gallia, consule *Xlh'or··.* l.e Code civil commenti : pro Italia. *Berardi,* Theol moi vol, ***m*** , pro Germania, *t.chmhuhl,* Das Imrirerl. Gcsetzbtich *Barre,* D.i, bdrgerL G‹ ,‹ lzlmch a. der Code civil ; /'‹■//. Manuel de legislation civile . pro Austria, vide iVo/din. */irlanui, \tihnrr, Bruner, Schindler, GOpferl.*

actus juridicos irritans, si *sententia judicis accedat.* Hoc exigitur a bono communi. Talis obligatio aliquando ex justitia legali, aliquando ex ipsa justitia commutativa ortum ducit. Cfr. n. 933. *d) Nequit vero obligare in conscientia* lex civilis quae, quoad actus juridicos, contradicit *legi ecclesiasticae,* v. gr. quoad contractum matrimonialem, etc. In his competens est sola Ecclesia /cfr. n. 149). Quare etiam *Codex jur. can.,* licet declaraverit, ea quae in jure civili statuta habentur circa contractus et solutiones, valere quoque cum iisdem effectibus in materia canonica, expresse tamen excepit quae *contraria* sunt juri divino vel canonico (c. 1529).

Aliquando *lex civilis* actus juridicos, ex jure naturali invalidos, *rescindibiles* declarat. Putant ΛΛ, hic quemvis licite sequi posse legem civilem, quae ob bonum commune his actibus validitatem tribuit, usquedum a compacto competente rescindantur. Sic, v. gr., jus germanicum (§ 119) contractus cum errore initos rescindibiles nominat. Cfr. *Lehmkuhl,* Das bürgerl. Gesetzbuch : *Noldin,* 11, n. 356. Saepe etiam lex civilis contractus onerosos (venditionem, etc.), contradicente jure naturae, irritat. Admitti potest quandoque hos contractus in conscientia non valere. Ratio : censentur contrahentes tantum ad normam legis civilis suum consensum praestare.

11. Divisio tractatus. De *virtute justitiae* jam egimus n. 398 seqq.; de *jure* et *justitia* sensu stricto, sicut de *injuria* et *injustitia,* sermonem instituimus n. 719 seqq. *Partitionem lotius quoque tractatus de jure et justitia* retulimus sub line n. 727. Restat igitur ut distinctis dissertationibus *reliquam huc pertinentem materiam* exponamus, nempe :

1° De *jure hominis in bona externa.*

2° De *laesione* hujus juris, seu de injuria in bonis externis.

3° De *reparatione,* laesionis juris seu de restitutione.

4° De *translatione* juris per privatam voluntatem seu de contractibus.

Equidem non pauca alia essent tractanda ad *jus proprietatis,* ad *laborem,* ad *ordinem oeconomicum* etc., spectantia, ad omnia demum quibus *justitia socialis* secundum multiplices respectus modernos constituitur, prout in socialibus Encyclicis Leonis XIII : *Herum novarum* (15 maii 1891) et Pii XI : *Quadragesimo anno* (15 maii 1931) fuse explanatur. Horum tractatio fit communiter sive a philosophis in Ethica speciali (cfr. P. *Cathrein,* Moralphil. n ; phil. mor. pars II. c. iv seqq.), sive a sociologis in libris de œconomia sociali (v. g. *Antoine-Du Passage,* cours d'économie sociale ®), vel in monographiis de virtute justitiae *(Quaestiones de justitia* a P. I*'ermeersch* exaratae, aut : *De justifia* a *G. J.* Il *'affelaert,* etc.), vel demum in variis operibus quaestiones sociales et oeconomicas peculiari cura explanantibus (v. g. *Otto Schilling:* Die christlichen Soziallehren, christliche Staalslehre u. Polii ik. die Staats u.Soziallehre des hl. Thomas von Aquin » etc.; *Weber-Tisehleder:* « Sozialethik », aul *Haessle,* «le travail ; vel etiam les Semaines Sociales». Ea quae magis intime ad scientiam moralem perlinere videntur, pro viribus opportunis suis locis indicare intendimus, ad normam utique Encyclicarum Leonis XIII et Pii XI *(Herum novarum* et *Quadragesimo anno),* quatenus res id sinant et limites harum Institutionum moralium (vide etiam n. 851).

DISSERTATIO I

DE JURE HOMINIS IN BONA EXTERNA

S. *Thomas,* 2. 2, q. 58-78 ; S. *Alphonsus,* III, n. 486-962 ; ed. G., II, inlt. ; *Lugo,* dc Just, et Jure ; *Lessius,* de Just., 1. 2 ; *Carrière,* 3 vol. ; *Delama; Vermecrsch,* de Just. ; *Marres, Calhrein,* etc. Consulantur etiam AA. qui in Theol. mor. optime de hac re scripserunt : Aerlni/β, *Konings, Lehmkuhl, Gury-Ferreres, Génicol-Salsmans, Tanquercy, Berardi, GGpfert. Schindler, Noldin, Prümmer, l'bach, Merkclbach,* II, n. 158 sqq. ; *Schilling,* II, n. 407 sqq

Jus perfectum hominis in bona externa est duplicis generis : *jus ad reni* et *jus in re.*

839.– I. Notiones. **J**us ad hem, seu *personale,* est ratio, quam quis habet, ut *res aliqua fiai sua ;* ideoque dat actionem non in rem sed tantum in personam ; efficit nempe, ut debitor possit a creditore, per judicis sententiam, cogi ad tradendum vel ipsam rem, vel ejus pretium ; non autem efficit, ut res possit ante sententiam occupari.

.Ius ad rem non est tantum spes boni adipiscendi, sed est *titulus, via, debitum,* quibus jus in re acquiritur. Hujusmodi est, v. gr., jus legatarii ad legatum sibi relictum et nondum acceptum. Ut jus ad rem acquiratur, suilicit *justus titulus,* qui sit ipsius obligationis causa et radix. Ille est vel contractus vel quasi-contractus, vel delictum vel quasi-delictum, vel demum legis auctoritas.

Jus in he, sen *reale,* est illud, quod quis habet *in re jam sua,* ideoque confert actionem realem, i. e. jus eam exclusive occupandi, retinendi cl vindicandi, in quascumque manus pervenerit. Tale est jus dominii proprietatis, de quo mox agemus.

Ut jus in re acquiratur et retineatur, requiruntur exsistentia rei et titulus legitimus. Pro foro saltem externo, requiruntur aliae *conditiones,* quas cujusque regionis leges apponunt ut rei dominium transferatur, ut videbimus n. 936, 1063, 1119.

840. — 11. Partitio dissertationis. ***J**us in re non differt a dominio rerum* (lato sensu accepto). Quare satis erit hujus dominii exposuisse : 1° *naturam* et *species* seu partes ; 2° *objectum* et *subjectum ;* 3° *modum* acquirendi.

CAPUT I

De natura et speciebus dominii.

841. — Definitio. Dominium, lato sensu sumptum, est: *facultas disponendi de aliqua re vel actione, tanquam sua.* Sic definitum, maxime comprehendit *dominium proprietatis,* de quo hic agendum est ; dominium enim *jurisdictionis* nequit revera dici esse *in res.*

Dominium proprietatis est igitur facultas disponendi de re tanquam sua, quatenus juris ratio patitur.

Dicitur : *quatenus juris ratio patitur ;* etenim disponendi facultas coarctari potest, vel a lege : sic, v. gr., minor, etsi suorum bonorum sit dominus, non potest tamen ea alienare ; — vel a privati voluntate, lege non reluctante : v. gr. si quis fundum legat alteri, sub conditione ut legatarius illo non fruatur nisi post annum *(Lessiüs,* I. c., c. 3, n. 1-9).

Divisio. Dominium communiter distinguitur in *alium* et *humile,*

1° Dominium altum, seu *publicum,* definiri potest : facultas, quae supremae auctoritati sub certis condicionibus competit, disponendi de bonis privatorum, v. gr. de agro tuo ad viam construendam, sic exigente bono publico.

Est dominium, improprie dictum, et potius vocatur jus exproprialionis vel nomine simili ; quia respublica non disponit de bonis subditi tanquam suis, sed ratione tantum publicae necessitatis vel gravissimae utilitatis : id vero absque personarum acceptione, et ordinarie facto cive indemni. Vide *Carrière,* n. 19.

2° Dominium humile, seu *vulgare,* est dominium privatorum, cui definitio proprie convenit. Dividitur in plenum et semiplenum: *a)* Dominium plenum, seu *perfectum,* est illud quod complectitur *omnes dominii paries,* seu jura specialia in eo contenta ; videlicet, *rei proprietatem* (seu *substantiam), commodum, ex usu* et *jus percipiendi fructus, b)* Dominium semiplenum seu *imperfectum,* est illud quod uno ex praefatis juribus caret.

Quoad dominium *setniplenum,* aliud est *directum,* seu nudae proprietatis, quod solam rei substantiam respicit, aliud *utile,* quod, absque rei proprietate, habet vel usum vel fructum, vel conjunctirn usumfruclum ; ad hoc pertinent *jus servitutis,* quo res aliena servit rei nostrae, *jus pignoris,* ad securitatem rei nobis obligatae, et similia jura accessoria.

Possessio est dominii vellit indumentum et signum 1.

Itaque hoc loco veniunt explicanda : 1° dominium plenum ; 2° dominium nudae proprietatis ; 3° ususfructus ; 4° usus ; 5° servitus realis seu praedialis ; 6° possessio.

1. *Dominium plenum.*

M2. - Dominium plenum est : *potestas legitima disponendi de re tanquam sua, in omnem usum lege vel pacto non impeditum.* Dicitur : *In omnem usum,* non tantum in usum determinatum ;

1 Div crsorum dominii generum exemplum babes m conditione aliquorum parochorum : Habet u-umfructum bonorum parochlalium ; usum domus parochialis;civitas vero, vel Ecclesiel communitas parocbiahs possident dominium directum.

/ege *non impeditum,* sed permissum tanquam validum, licet forte prohibitum ul illicitum '.

Potest <Tgo dominus : lu Pro arbitrio suo. *absque injustitia* ,in sensu stricto), re sua *frui, uti* el *abuti* Pereat quidem ut plurimum, per accidens, abutendo, sed per se laedit solam liberalitatem. 2° *Rem suam alienare,* sive in toto sive in parte. 3° Injustum rei invasorem *vi externa repellere,* juxta dicta n. 735. i° Hem suam a possessore quocumque, etiam bonae fidei, *per judicem repetere.* Lex tamen excipit certos casus (cfr n, 1027 seqq,) 2. Dominium potest esse pluribus dominis *commune ;* sed regitur, in variis Statibus, variis legum dispositionibus 3.

2. *Dominium directum, seu nudae proprietatis.*

843. — Dominium directum, seu nudae proprietatis, est illud *quo habetur rei proprietas, absque ejus usufructu.*

Dominus directus potest ea peragere, quae dominus perfectus ; sed salvo jure usufructuarii, vel usuarii. Xon privatur ordinarie omni rei utilitate. Sic lex tribuit ei pariem thesauri in suo fundo ab alio inventi ; quosdam proventus, qui inter fructus non recensentur, ut venas metallorum, etc. 4.

3. *Ususfructus.*

844. — Definitio. Usufructus est : *jus utendi el fruendi re aliena, sicut ipse proprietarius, salva tamen rei substantia.* Ille, cui hoc jus competit, vocatur usufructuarius vel fructuarius 5.

Fructus est quidquid ex re nasci et renasci potest. Lex distinguit fructus : 1° *naturales,* qui ex re frugifera, vel sponte sua vel parca hominis opera, nascuntur, ut herba liratorum, foetus animalium, etc. ; 2° *civiles,* qui acquiruntur ob initum contractum vel mediante obligatione civili : v. gr. reditus annui, pretium · domus locatae, etc. ; 3° *industriales,* quos natura, hominis industria adjecta, gignit, ut segetes, vinum, oleum, etc. Hos theologi *mixtos* vocant ; *mere industriales* vero dicunt illos, (pii sola hominis industria acquiruntur, v. gr. lucrum e pecunia in negotiationem tradita (III, n. 610).

Divisio. Usufructus est : 1° *legalis* vel *conventionalis,* prout lege (v. gr. ususfructus parentum in bona filiorum minorum...), vel contractu (v. gr. donatione, testamento) constituitur ; 2° *proprius ve] improprius,* prout agitur de rebus, quae non consumuntur usu (uti sunt domus et hortus), vel de rebus, quae usu consumuntur, uti sunt pecunia, fructus jam collecti °.

845. — Effectus. Jura et onera usufructuarii sunt *generatim* sequentia :

l Dominii plenitudo, in casu necessitatis, multis circumscribitur limitibus, v. gr. debet dominus pati ut in incendio e suo puteo hauriatur aqua. Non est ergo ejusmodi dominium undequaqueplenum *(Pelt,* I. c. p. 12.) — ' *Cfr.Uoveri,* Instit.di Dirlttorom.. I. 2, §59-136. — › Cfr. Cod.gall. 653-G60 ; ital. 5 46-569 et 673-684 ; austr. 825-858 ; hisp. 392-406 ; Rcnn. 741, 921. 1008 seqq. —* Cod. ital., 714, 1958, 3° ; hisp. 471, 476 seqq. — 5 S. Alph., III, 489 : Cod. gall., 578 ; ital., 477 ; austr., 509 ; hisp., 467 ; germ., 1030 seqq. — ♦ Cod. gall., 587, 589 ; ital., 483, 484 ; hisp 468. 481, 482 ; germ., 1067 ; austr., 510.

I. *Jura.* 1° Ut ab initio faciat *suos* omnes fructus naturales et industriales adhuc pendentes, sine onere solvendi pro cultura, semine, etc. ; item fructus civiles, qui deberi tunc incipiunt. Jus autem nullum habet ad alios fructus. 2° Ut possit jus suum alteri donare, locare, vendere, vel hypothecae supponere, modo domini conditio non immutetur. 3° Ut completo ususfructus tempore, ipse, vel ejus haeres, solus fructus jam maturos et separatos sibi tollat ; item fructus civiles, pro rata temporis de die in diem acquisitos, etsi eorum solutio juste vel injuste procrastinata fuisset \

II. *Onera.* Usufructuarius debet re uti, *tanquam bonus paterfamilias,* eamque domino reddere in statu supponente et subséquente bonam administrationem. Itaque :

1° *Incipiente* usufructu, tenetur ad inventarium (imo ad cautionem in Gallia), nisi eximatur a lege (ut, v. gr., parentes respectu filiorum minorum). 2° *Durante* usufructu, tenetur ad reparationes minores seu conservatorias, ad onera annua (contributiones), ad culturas, ad expensas pro litibus circa fruitionem molis, etc. 3° *Finito* usufructu, non potest quidem compensationem sibi pro cultura faclave aedificatione exigere ; sed potest omnia suis sumptibus adjecta ornamenta auferre, ea tamen conditione, ut res in pristinum statum restituantur. — Quoad cessationem ususfructus, vide varios Codices a.

4. *Usus.*

846. — Usus, prout hic sumitur, est : *jus realc utendi re aliena, salva ejus substantia.* Non agitur de usu facti (vide n. 2155, 3°).

Dicitur : *jus utendi,* quae vox non idem sonat ac haec altera *frui.* Nam *uti* significat ex re illud solum percipere, quod exigit necessitas ; *frui* autem dicit percipere omnia, quae ex re proveniunt.

I. Jura usuarii determinantur a conventione vel a lege, sed restringuntur ad necessitatem personalem et praesentem.

II. Onera sunt eadem ac fructuarii, sed tantum juxta proportionem fructuum, quos usuarius percipit. Usus potest eodem modo ac ususfructus cessare 3.

Ad usum referuntur : 1° *Habitatio,* i. e. jus reale utendi pro sua indigentia aliqua parte habitabili alienae domus. 2° *Lignatio,* i. e. jus colligendi ligna arida (aut etiam viridia) in silva aliena, v. gr. municipii 4. 3° *Pastio,* i. e. jus ducendi pecora in pascua aliena (cfr. n. 910, 5°).

' Cod. gall., 582-599 ; ital., 479-495 ; austr.. 511 ; hi, 471-490 ; germ., 1055. — 1 Cod. gall 617-624 ; Hal., 515-520 ; austr., 524 , hi-p., .91-522 , genu., 1001. — Attamen, jure lilsp ususfructus per rei abusum non amittitur, bene wro usus et jus habitationis (art. 501,502). — * Vide Cod. gall >-635 ; ital. 521-530 ; austr. 504-508 :hisp. 5 »29 · germ 535· 1090. — ‘ III, 529 ; cfr. *Bouvier,* de Jure, etc., P. I., 4, a. 4.

5. *Servitus praediatis.*

847. — Definitio. Servitus praedialis est : *jus reale in re aliena constitutum, quo dominus in re sua aliquid pali, aut non jacere, adslringitur in utilitatem tertii.*

Divisio. 1° Ratione originis, servitus est vel *naturalis,* vel *legalis,* vel *conventionalis ;* prout oritur vel ex dispositione locorum, ut cursus aquae ; vel ex lege, ut jus prospectus, stillicidii ; vel ex contractu, v. gr. donationis aut venditionis conditionatae, etc. *

2° Ratione modi, est *continua* vel *non continua ;* prout duraro potest absque hominis facto, ut jus prospectus, aquaeductus, etc., aut sine eo exerceri non potest, uti jus hauriendi aquam, transeundi per agrum, etc.

3° Ratione objecti, est *urbana* vel *rustica ;* prout vergit in utilitatem praedii urbani, i. e. aedificii habitationis causa erecti (sive in urbe sive in villa), et horti eidem annexi ; vel rustici, i. e. agri, vineae, prati, stabuli pecorum a domo sejuncti.

848. — Jura et obligationes servitutum pendent a natura rei, a lege vel a conventione. In genere tamen :

1° Qui active jus habet ad servitutem, potest omnia perficere opera quae necessaria sunt ad ea utendum atque ad eam conservandam. 2° Si dividatur fundus, ad cujus utilitatem constituta est servitus, haec cuique parti istius fundi debetur. 3° Dominus praedii servientis nihil potest agere, quo servitutis usus minuatur ; et vicissim, is cui debetur servitus, nihil facere potest, unde conditio praedii servientis gravior fiat. 4° Servitutes praediales *exstinguuntur* variis modis, ut in Codicibus videre est 2.

6. *Possessio.*

849. — Definitio. In sensu proprio, possessio est : *detentio vef insistentia rei, tanquam suae, adminiculo scilicet corporis et juris.*

1° *Detentio,* i. e. factum apprehensionis 3 : apprehensio prima vel continuata, qua res constituitur in potestate possessoris ; 2° *rei,* etiam incorporeae, ut census, beneficii, servitutis et similium jurium, quae dicuntur quasi-possideri ; 3° *tanquam suae,* i. e. apprehensio fieri debet animo rem habendi tanquam suam, etsi forte sciatur rem esse alienam. Unde depositarius non proprie possidet depositum, nec tutor bona pupilli ; 4° *adminiculo corporis ;* quia non incipit nec est possessio, nisi interveniat actus corporeus,

---

1 Cod. gall., 649 ; germ., 1018. — ' Cfr. *be Luca* in S. C. Epp. cl Reg., 10 Jun. 1887 (*A. S.* 2, p. 350). VldcCod. gall., 637-710 ; Ital., 531-672 ; austr., 472-530 ; hisp., 530-604 ; germ., 1018-1030 ; *Crotty,* t. I, n. 616. — 1 Possessio ergo toto coelo differt a *dominio.* Hoc enim consistit in Jure quo res *est* domini ; *possessio* vero denotat tantum rei *detentionem* cum exercitio alicujus activitatis excluslvae circa eam. *Proprietas,* licet Interdum omne jus significet cui obligatio justitiae comrnutativae respondet, tamen plerumque restringitur ad tale jus circa *res externas materiales* (cfr. *Cathrein,* plill. mor. n. 398; *Novat,* Connu. Jur. can. 1. IV, n. 352 seqq.).

Ipio vel pede, vel manu, vel oculis, vel alio simili modo apprehendatur res in se vel alio, in quo censeatur contineri : 5° *adminiculo juris,* non quod necesse sit ut lex positive approbet, sed saltem ut non resistat : i. e. non declaret objectum esse commercio humano subductum, vel subjectum esse illius possidendi incapax. Hinc, detentio rei extra commercium positae, i. e. rei publicae a privato, non est possessio, ne facti quidem, lege id prohibente el irritant· ; detentio vero rei furtivae, licet injusta, est. tamen vera possessio facti, quia jus non impedit, ne talis rei detentio sufficiat ad possessionem *(Potman,* 2. 2, n. 356 seqq.).

Divisio. 1° Possessio, ratione tituli, esi *justa,* si innititur legitimo titulo ; *injusta,* si tali titulo destituitur. 2° Ratione conscientiae possidentis, alia est *bonae jidci,* quando possessio reputatur justa a possessore, etsi forsan non sit ; alia est *malae jidei,* quando rei detentor cognoscit possessionem esse injustam. 3° Ratione modi possidendi, est *naturalis* vel *civilis* vel *mi.rla.*

.*Valuratis* est, qua quis corpore simul et animo rem occupat, sciens vel dubitans se dominum non esse, *('icitis* est. quae corporis adminiculo inchoata, solius animi adminiculo detinetur. Sic possidet res suas, qui ab eis abest, nec a jure possessionis per alium dejicitur. *Mixta* est, quando quis corporis el animi adminiculo rem actualiter ita possidet, ut nullus alius ejusdem rei possessionem civilem retineat : haec est perfectissima possessio *(Sehmalzgrueber,* in Deu . l. II, tit. XII).

\y 850. — Effectus possessionis. Possessio tribuit certa commoda ex lege naturali, et adhuc majora ex lege civili.

1. Ex lege naturali, *in dubio melior est conditio possidentis:* et ideo : « Qualiscumque possessor hoc ipso quod possidet, plus juris habet, (piam is qui non possidet (Lib. il, Ïl. *(li / ossid..*

Halio est quia, lex naturalis vult ut quae quis materialiter fecit sua, habeat inviolate sua, dum ne alterius jus offendatur, i. e. usquedum alter morali cum certitudine probet jus suum contrarium. Lex enim naturalis luetur factum primigenium ex quo oritur titulus proprietatis, apprehensionem scilicet materialem peractam cum intentione rem ordinandi ad suum bonum. Cfr. IVr-*mccrsch,* n. 253. Praeterea, sicut supra (n. 'iG seqq.l fuse «lictum est, nemo praesumitur malus, ideoque nemo possessor injustus, nisi probetur. Insuper hoc privilegium possidentis ad pacem publicam conducit, sollicilatque civium diligentiam in rebus suis custodiendis. Quamobrem 1° in judicio *petitorio* 'i e circa rei proprietatem) possessor praesumitur esse dominus ; ideoque onus probandi transfertur in petitorem. 2° Durante lite possessor debet in sua possessione retineri, donec jus petitoris probetur. 3° Possessor legitimus non potest elidi, nisi ab alio jure certo. i° Possessor turbatur illegitime a privata auctoritate, in sua possessione. Quare potest possessionem per seipsum tueri el vim vi repellere Secus, habet in judicio actionem, quam dicunt *possessoriam,* i. e. potest a judice petere, vel ut omnis molestia cesset vel ut possessio jam de facto sublata sibi restituatur (cfr. can. IG9i. 1695). 5° Etiam possessor dubiae fidei vel malae fidei fruitur aliquibtis privilegiis possessionis, v. gr. respectu petilorum qui jus suum non probant, domino rei occupatae remanente incerto.

II. Ex lege civili et ecclesiastica, possessor habet beneficium praescriptionis, jus aliquando acquirendi fructus, etc,, ut n. 890sqq. fusius explicabitur.

Si inter duos controversia oriatur uter eorum possideat, omnia componantur oportet secundum normas n. 945, 3° stabiliendas. *Quoad amissionem possessionis,* consulantur Codices [*]

CAPUT 11

De objecto et subjecto dominii.

Ene. */.cunis A /i/,* 28 Dec. 1878 *(A.* S. I Γ, p. 369). 15 Mail 1891 f.l. >. > 23, p. hit) de Socialium» et de condit, opificum ; Ene. Pu AI, 15 mail 1931 *(A.* I. S. XXIII, 1931, p. 177 : Quadragesimo *anno): Leroy-Beaulieu,* Le Collectivisme, p.issim; *(nthrein,* Sozlaiisinus, Moralphil., II, p. 124 ; *Pesrh.* Die soziale Fragc. III vol. ; *Biederlach,* id. ; H'eiss, id. ; Sc/irijrers, .Man. d'Écon. polit. ; Verinecrâch. <\ c., n. 231 seqq. et 529; Antoine-Du *ttjc* Cours d'économie sociale ; Val. Fallon-Canlono, Principii di eeoAomla sociale ; IV'eber-*l'ischleder.* Sozialethik ; *Olto Schilling,* Slaats u. Soziallelire etc., p. 6 seqq.; Ber kircbl. Eigentum>begiifï ; Christ. Staatslehre etc., p. 103 seqq. ; .Moral. II. n. 250 seqq. ; Prümmer, II. n. 3 seqq. ; *Merhelbach,* II, n. 166 seqq. ; *Semaines sociales;* //aessle, le travail.

851. — I t monuimus η. 838 (11, in fine), plura hic occurrunt tractanda circa dominium et jus proprietatis, ejus originem, liceitatem, indolem, obligationes ipsi inhaerentes, titulos quibus innititur. circa capitale et operam seu laborem etc. : quibus gravissimis enodandis quaestionibus disciplinae oeconomico-sociales maxime incumbunt, praeeuntibus illustribus illis Leonis XIII et Pii XI Encyclicis : *Herum novarum* et *Quadragesimo anno* (quas modo indicavimus). Ex his quidem nonnulla *magis in Specie* pro line nostro intento considerabimus, praesertim cum agemus de *variis contractibus ad capitale vel laborem* spectant ibus (in Disseri. IV); hic vero *in genere tantum* quaedam praemittere lubet :

1° *Dominii privati acquirendi jus* generatim spectatum singulis hominibus, positis ponendis, competit ; nonnunquam etiam habetur *necessitas* seu *obligatio* de facto utendi hoc jure. Omnibus hominibus jus est *in abstracto* sibi acquirendi privata dominia ; provenit enim ab ipsa natura, ac proinde lege naturali unicuique immediate tribuitur, licet non omnes homines *m concreto* illud exercere valeant acquirendo certas quasdam ac determinatas res, v. g. hanc domum etc. Probatur jus hominis ad dominium privatum ex facultate quam habet utendi rebus externis ad sui conservationem el perfectionem ; res enim irrationabiles usui ejus destinantur et naturae inclinatio eum impellit ut sibi et suis ope harum rerum provideat. Praetera ‹ uni eadem naturalis inclinatio eum admoneat ut *futuris* etiam necessitatibus vitae, status, familiae etc. occurrat, ipsique detur, vi rationalis ejus naturae, *electio mediorum ad finem,* inde etiam apparet jus tribui in abstracto ut privatum

[*] Cfr. Coti, auslr., 309-352 ; ita)., 685-709 ; hisp., 430, 446, 460 seqq. ; genu., 856, 872 seqq.

dominium acquirat. Item ex *necessario ad laborem stimulo,* ex natura hominis *sociali,* qui. dum familiam condit, pro tiliis curare debet etc., ex *jure ad percipiendos proprii laboris fructus,* ex *necessitate ac facultate exercendi varias artes,* colendi varias scientias etc., deducitur *jus* vel etiam, ut supra diximus, *nonnunquam necessitas* proprietatis privatae. Quare hanc doctrinam a theologis propositam et a Leone PP. XIII in sua Encyclica sociali denuo affirmatam, ita nervose complectitur *Pius PP. XI,* dicens a Creatore ipso jus dominii privati hominibus esse tributum, cum ut sibi familiaeque singuli providere possint, tum ut, hujus instituti ope, bona, quae Creator universae hominum familiae destinavit, huic fini vere inserviant, quae *omnia obtineri nullo modo possunt nisi certo et determinato ordine servato* ». Ilis verbis etiam duplicem rationem dominii commemorat *Pius XI,* sci. *individualem* et *socialem,* prout *singulos* respicit vel ad bonum spectat *commune :* in utraque autem necessario servandus est *ordo certus et determinatus,* ne ex una parte, negata vel extenuata juris proprietatis indole *sociali et publica,* locus detur funesto *individualismo* diberalismo oeconomico2, etc.), ex altera vero, *privata et individuali* juris proprietatis indole repulsa vel attenuata, in *collectivismum* ruatur vel saltem ad ejusdem placita plus aequo accedatur. Industriae quidem hominum ac populorum institutis est permissa a Deo descriptio privatarum possessionum, ita quidem ut dominium, haud secus ac celera socialis vitae elementa, *non sit dicendum plane immobile,* intacto tamen semper remanente ipso naturali jure *possidendi privatim* et transmit tendi bona *per viam haereditatis 3.*

2° *Tituli quibus jus naturale privati dominii primitus innituntur,* recensentur duo, nempe *occupatio* seu apprehensio rei nullius cum animo habendi eam ut propriam, et *labor* quo magis proprie per activitatem ipsius agentis aliquid assimilatur et assumitur. *Hunc secundum titulum* aliqui recentiores majori etiam cum vi indigitant. quasi ipsis esset primigenius (ex ratione a nobis indicata). Communiter autem theologi asserunt, *factum primigenium quo acquiritur privatum dominium, esse occupationem,* idque implicite aliquo modo confirmaro videtur *Pius XI,* licet et ipse, sicut *Leo XIII,* apertissime proclamet. quam arde jus proprietatis connectai ur cum *labore* (seu hominis *industria,* ut ait). En ipsa S. Pontificis verba : Acquiri autem dominium primitus et occupatione rei nullius et industria seu specificatione quam vocant, cum *omnium temporum traditio,* tum Leonis Decessoris Nostri doctrina luculenter testantur. Neque enim ulla fit cuiquam injuria, quidquid in contrarium nonnulli effutiunt, cum res in medio posita, seu quae nullius sit, occupatur ; industria vero quae ab homine proprio nomine exerceatur, eujusque ope nova species aut augmentum rei accesserit, ea una est quae hos fructus laboranti addicit4». De *occupatione* dicemus etiam n. 878 ; de *labore* η. 1152 seqq.

3° *Sanae doctrinae de origine, jure et necessitate dominii privati* contrariae sunt plures theoriae tam veterum quam recentium, e quibus nonnullae liaerelicalcs, aliae vero erroneae sunt et saltem periculosae, *a) Jam tempore. SS. Patrum Ecclesiae* exstabant sic didi *Apostolici* (seu *apotacticae:* renuntiatores), qui asseruerunt, non posse salvari homines, nisi exemplo Apostolorum renuntient cuilibet possessioni. Eos fortiter redarguerunt S. *Augustinus,* S. *Epiphanias* et alii, *b) Manichaei* quoque illicitum habebant omne dominium privatum domuum, pecuniae, agrorum ; *Albigenses* vero et *Valdenses* affirmabant,

l Encyclica *Quadraoetuno anno l* 1. .1 XXIII, 1931, ρ. 191 scqq.).— * Etiam capitalumus. ›i sil exaggeratus. sub hoc respectu ingentibus locum dat abusibus ; attamen capltalisinu* ■.impliciter dictus inaana quoqu· habet merita. — l Cfr. Encycl *Herum* novarum (n 7› et Quadro·;· onio anno *(A.* .1. S. XXIII. 1931, p. 193 scq.). Non luitur licet auctoritati publica·· pro arbitrio statuere circa proprietatem privatam, exproprlando c ib&que prori causa boni puHici, vel privatos census exhauriendo immanitate tributorum ac vectigalium — * I c. p. 19'·.

omnes saltem homines perfectos cuilibet possesso debere renuntiare1, *c) Saeculis XVI et* Λ'I7/ nonnulli theologi, minus recte verba *I). Thomae,* intelligentes, quibus ille declarabat, divisionem bonorum seu rerum *juris esse gentium* (cfr. v. g. 1.2, q, 95, a. 4 ; 2. 2, q. 57, a. 3; 2. 2, q. 66, a. 2 ad 1), asserere Cernuntur, privata dominia non esse *ne generatim quidem stricte necessaria,* proindeque minime ea dici posse esse *juris naturalis praecipientis,* sed solum aestimari *commoda;* quae sententia utique sustineri nequit, cum non respondeat vero sensui verborum *Aquinatis* (ipse enim hoc, loco per jus gentium intelligit jus robur habens a *lege naturali),* nec consentiat *doctrinae communi* inter catholicos, nec demum concordet cum declarationibus *Leonis XIII* in Encycl. *Rerum novarum,* quam *Pius XI* aflirmat esse *Magnam Chartam...* in qua tola Christiana in re sociali activitas tanquam fundamento nitatur oportet » 2. *d) Collectivismi variae formae modernae* omnino aut saltem magna ex parte opponuntur vero, quem supra dedimus ex Encyclicis Pontificiis, conceptui dominii privati, falsam ipsi assignando originem (non veriti sunt edicere *Karl Marx,* capitale esse purum putidumque furtum, et J. *Proudhon:* la propriété, c'est le vol), negando ejus liceitalem, prorsus repudiando ipsius necessitatem atque utilitatem. Declarant scilicet vel *omnia* bona materialia *debere esse communia,* saltem eo sensu quod *non hominum privatorum sint propria,* sed spectent ad aliquam communitatem ; vel sola bona *productiva* in dominium reipublicae transire debere, ita ut ipsi *tota ordinatio* sive productionis sive distributionis bonorum productorum *exclusive* competat. Duplex pars in colleclivismo (seu socialisme, ut cum *Pio XI :* Encycl. *Quadrag. anno,* 1. c. p. 212 seqq., loquamur) discernenda erit : pars *violentior* (piae nomen habet *communismi* sensu stricto, et pars *mitior* (piam denominare solent, *socialismum*2. Jam vero *comrnunismus* praedicat ac persequitur acerrimam inter diversas hominum classes luctationem plenamque dominii privati exstinctionem, idque non occulte, sed *palam,* adhibitis *quibusque mediis etiam violentissimis :* pluries damnatus est a Pio IX *(Denz.-Ranmvart,* n. 1694 seqq. ; 1718®) et Leone XIII *(Denz.-Iia.nn.* n. 1850 scq. ; n. 1857), cumque Ecclesiae ipsiusque Dei inimicum et apertum hostem esse declarat Pius XI (I. c. p. 213). *Socialismus* autem jam inde a Leonis XIII aetate mutatus est, adeo ut, teste Pio XI, eum diceres ad veritates, (pias Christiana traditio semper sollemnes habuit, vergere et quodammodo accedere : negari enim nequit, ad ea (piae christiani societatis reformatores jure postulant, ipsum interdum valde appropinquare. Classium scilicet pugnam istius socialism! asseclae valde temperarunt, bellumque privatis dominiis prius indictum, magis magisque sedare fecerunt, ita ut tandem aliquando non ipsa possessio rerum ad bona producenda inservientium impetatur sed ı imperium quoddam sociale quod contra omne jus dominium arripuit et usurpavit » *(Quadrag. anno,* 1. c. p. 214). Tale sociale imperium in bona temporalia revera non privatis dominis, *sed publicae potestati* est proprium, et sub hoc respectu mitioris socialism) placita non adeo dissidere cernuntur a postulatis eorum qui, christianis principiis innixi, humanam societatem reformare student. Equidem, *non omnes factiones socialisticae* (in *Gallia* v. g. socialismus dividitur in varias sectas) formam mitiorem supra descriptam huc usque induerunt ; imo *ut plurimum* classium pugnam et domi-

ı (Ir. *Prummer,* II, n. 5. — ı *Quadragesimo (inno (A. .1.* XXIII, 1931, p. 189. Cir. *Schilling* II. n. 252 ; V. *Cathrein,* Phil. mor. n. ŧ58 (qui recte etiam notant, non inde tamen sequi in *minoribus communitatibus praesertim rcligiotie* communionem honorum es*e illicitam). *Suarez, Lcssius* et *Loymann* citantur inter hos theologos, de quibus sub *c* diximus.— ' \liqui auctores, ut V. *('athrein* (Phil. mor. n. 401) distinguunt communismum in *negatu um* et *positivum.* Positivum communismum iterum dividunt in *absolutum* et In *moderatum.* Moderatus (sit venia verbis !) ab ipsb discernitur in um</*dnsmum et *socialismum.*

ηιι exstinc tionem aliqua lanium ratione temperant, non autem abjiciunt. Sed neque *moderatus ăliqui atque emendatus socialismus,* desistens a pugna classium el impugnatione injuriosa dominii privati, eo ipso obvius fiet catholicis hominibus : socialismus enim, sive ut *doctrina,* sive ut *jactum historicum,* sive ut *actio* consideretur, si *vere manet socialismus,* nequit componi cum Enlesiae catholicae dogmatibus, quia *ipsam societatem fingit a Christiana veritate quam maxime alienam.* Ita pronuntiat *Pius* .V/ in Encycl. *Quadrag. anno l* c. p. 215). El revera societati a socialistis praefigitur linis, quo excluditur et explicite aut saltem de facto iihpedilur *finis suprunaluralis ;* eorumqiie doctrina *conceptu de humana societate* nititur a *vero christianismo absono* .*

Quibus rite praemissis, jam remanet ut distinctis articulis agamus : 1° de *objecto ;* 2° de *subjecto* dominii.

Ar t icu l u s I.

De objecto dominii.

Objecta dominii dici possunt : *omnes res, speciem bonorum fortunae referentes, (piae usui humano inservire possunt,* et quas S. Scriptura nomine *terrae* comprehendi solet. Cfr. *Genes.* 1, 28 ; *Psalm.* 113, Hi. '

Dominium est omnino ιχ\ ιοi, a b il e : I" *de jure naturae;* nam. sublato dominio, subverteretur societas : quisque enim vellet omnibus dominari, nulli servire et nulli vacare labori : 2° *de jure divino,* ut patet ex prohibitione furti ; 3° *de lege humana,* tum *ecclesiastica* tum *civili,* quae lota in eo est, ut jus proprietatis cuique tueatur *(SalmanL,* tr. 12, c. 2, n. 1).

852. — Objecta humani dominii multipliciter dividuntur :

1° Dantur bona interna et externa. *Externa* sunt omnia sublunaria, extra hominem posita ; *interna* sunt quae homo in seipso possidet, et quae eum ubique concomitantur

Haec iterum sunt diversi generis : vel enim ab homine *non distinguuntur,* ut vita, membra : de his habet homo solum *dominium utile :* vel ab homine *procedunt,* \. gr actiones · de his habet dominium plenum ; vel sunt *mixta,* quatenus ipse ad ea, licet externa, per actus concurrit, ut fama, honor: de his etiam habet dominium plenum, sed in multis limitandum (cfr. n. 753, 1198).

2° Bona extorna sunt corporalia vel incorporalia.

Corporalia sunt illa, quae sensibus subjiciuntur, uti vestes, fundus, domus ; *incorporalia,* quae intellectu tantum percipiuntur et consistunt in aliquo jure, v. gr. jus fruendi. utendi, obligatio a Debito publico assumpta.

3° Bona corporalia dividuntur in mobilia et immobilia 2.

Mobilia sunt. quae, salva propria eorum forma, loco moveri possunt : *immo bilui, i\\\Λv* non possunt loco moveri, eo quod solo, vel domui adhaerent. Bona

» Ha. v ıl' »e<umium doctrinam or.illsini aurloritae quae in -ocietate réside), *unice a populo* provenit Ecclesia autem est r̃p<iramhi α Motu. Ideo absolute haec pronuntiat P,,,. \/ Xeiim potest simul catholico- pmims esse et veri nominis socialists. (M.oidnm anno. l. c p 219). i Co l. Ball.. M7-> m Hat.. 'tOG-Vi'. ; autr.. 291-301 . hlsp., 333 . , germ.. ‘ŏ.

mobilia subdividuntur in fungibilia vel non fungibilia. — *Fungibilia* sunt cpiae aliarum rerum vice fungi, adeoque his aequivalenter substitui possunt, dummodo sint ex eodem genere ejusdemque qualitatis. Res hujusmodi sunt *oleum, triticum, vinum. Non iungibitia* sunt, quae in propria sua natura tradi debent, v. gr. pictura. Ad res fungibiles referendae sunt eae, (piae constant *pondere, numero, mensura ;* item, *pecunia numerata* l ; item, res *primo usu consumplibiles,* ut panis, caro.

4° Bona externa demum sunt vel in commercio, vel extra commercium constituta.

In commercio res esse dicuntur quae usibus privatis destinari possunt. *Extra commercium* sunt, secundum jus romanum2 : *a)* res divini juris, i. e. res sacrae et loca sacra ; *b)* res communes, ut atr, lux, aqua : *c)* res publicae, ut flumina el viae publicae. Secus dicendum de aliis bonis, v. gr. agris, silvis et aedificiis publicis, quibus respublica fruitur ad instar privatorum (cfr.

In A.x g l ia , ubi systema feudale mullis in rebus vigere perseverat, viget etiam specialis modus distinguendi bona, (pii addiscendus est apud auctores (pii de jure anglico scripserunt (cfr. *Crolly,* o. c., n. 253 seqq.).

His generat ini praemissis, speciatim inquirendum venit : 1° de dominio hominis in *alios homines ;* 2° de ejusdem dominio in *proprii ingenii fetus* (de dominio enim in *corpus, membra,* diximus in 5° praec. cap. iv ; et de dominio *famae, honoris,* agemus η. I 19(1 seqq.).

§ 1. De dominio hominis in alios homines.

853. — Pr in c ipia . 1. Homo non habet in alium hominem plenum proprietatis dominium. Hoc enim dominium soli Deo competii (cfr. n. 729 et 753). Nullomodo concedi potest, hominem, quoad personalitatem, ad alterum ut ad finem dirigi. I nde illicitum est *nigrilarum commercium.* Cfr. Leonis XIII Const. *In plurimis,* 5 Maii 1888, et Litt. Enc. *Calh. Eccl.,* 20 Nov. 1890.

Quoad poenas canonicas, vide dicenda n. 902

S54. — II. Homo potest habere in alium hominem dominium utile, scilicet potest ipsi competere legitima facultas disponendi, in proprium commodum, de aliis hominis *actibus* deque horum actuum *fructibus.*

Ratio ⅋l, (piia quilibet homo habet dominium actuum et fructum laboris sui, a< proinde potest eos alteri locare, ut fit in statu famulatus, vel etiam, nisi quid obstet, ⅋lienart in perpetuum. Ad minus, hoc ultimum non repugnat juri naturali nec juri divino positivo; quare, ut recte notat *Merkelbach* III.

l /nslif. 3, 15 ; Leg. I, fi. 18, 1. —l /nsht., *de r*r. divis.9§* 1-10. In Cudicc notions rei sacrae ita sunt, ut ipsa possit in dominio privatorum esse, vel nonnunquam etiam a privatis acquiri. Cir. can. 1150, 1510, § 1. Vide jam dicta n. 535.

p, 176'. S. Scriptura *servitutem,* in hoc sensu acceptam, non habet ut illicitam (cfr. *Er.* 20, 17 ; 21, 2 etc. 5. *Paul.* I, Cor. 7, 20 seqq. ; Eph. 6, 9 ; *ad Philem,* etc.). Doctrina tamen Christiana el Ecclesia *minime juvent servituti,* eamque semper tendunt expellere : jure positivo ecclesiastico et civili *esi illicita haec servitus,*

§2. De dominio hominis in proprii ingenii fetus.

Quaestio respicit tum scriptores, tum ingeniosos artifices, qui artes, sive liberales sive industriales, novis inventionibus illustrant. .Maxime nostris temporibus est quaestio magni momenti.

855. — Principia. I. Ex jure naturali, competit auctori aut inventori dominium plenum suorum operum vel suarum inventionum, certo ante eorum divulgationem, probabiliter etiam post divulgationem (abscindendo a jure positivo, de quo in sequenti principio).

1° Quoad opera *nondum divulgata,* res per se patet. Qui ergo talia divulgat, reus est furti.

Atque hoc idem dicendum videtur de eo, qui *publicas* professoris *lectiones* aut sacri oratoris *conciones* typis ederet ; quia publice docere, vel concionari, non est opus suum divulgare, nec publice ita tradere ut quisque illud prelo subjicere possit. Excipe si constet, auctorem non esse invitum.

2° Quod dein ad opera in publicum *jam edita* attinet, censent utique quidam AA., post evulgationem amitti jus exclusivum in opus ingenii ; sed alii *rectius* contradicunt, dicentes : dominium et jus ulterius divulgandi *remanere apud auctorem,* qui operis vulgati solum, usum concedit. Cfr. *Calhrein,* ph.il. mor. n. 460 seqq. ; *Lchmkuhl,* n. 1077.

Est *aequitati* omnino consentaneum, ut cuilibet auctori jus proprietatis in fructum sui laboris industriaeve tribuatur, et quidem jus exclusivum, ita ut absque suo, suorumve post se haeredum consensu, nullus illa opera iterum in publicum edere possit *(Carrière,* I. c.. n. 01). Sed absque dubio, in haere auctoritatis publicae est. omnia clarius determinare, ut ex sequentibus patebit.

856. — 11. Ex jure positivo, competit auctori vel inventori post divulgationem (modo certae conditiones impleantur) monopolium, quod tribuit jus strictum quoad principalia, minus strictum quoad accessoria '. Conceditur hoc privilegium, ratione boni communis, tum ad fovendam industriam, tum ad compensandas, quae saepe faciendae sunt, impensas, tum ad remunerandum labores, qui cedunt in communem utilitatem. Confert ergo lex civilis auctoribus *jus strictum* in foro tum externo, tum interno *(Carrière,* 1. c.).

1 N)ta : au:lor< r>/ inceniori- nostra enim propositio non se refert al photographia quarum repro lucti) forsan a lege prohibetur. Hujusmodi leges vi lenlur esse poenUes, earum tun lamentum non eit per se el e·, i lenter ratio boni communis qua confertur Jus strictum.

Distinximus inter principalia et accessoria. *Principale* in his legibus est prohibitio reproductionis quae fieret ad *lucrum* capiendum, per modum commercii. Qui sic violant jus auctoris, agunt injuste '. *Accessorium* est prohibitio reproductionis quae fieret ope machinae *pro restricto coctu,* prohibitio impressionis et diffusionis *in dissitis regionibus* (vel versionis in aliam linguam, incorporationis multarum partium in aliud opus sub alia forma et alio titulo, secundum aliquos, v. gr. *Noldin,* II, n. 379 ; *Ami du CL,* 1910, p. 113). Haec accessoria *obligare in conscientia,* non certo constat. Kalio : quia anetor ob hanc transcriptionem et reprodactionem non patitur damnum tam appreIiabile ; praeterea *multa,* quae transgressoribus imponitur, est delicto improportionala.

In Gallia, conceditur inventoribus artium induslrialium privilegium ad 5, 10 vel 15 annos, ad nutum postulantis, modo proporlionatam pecuniam solvat. Qui tale privilegium (seu diploma inventionis) accepit, potest violatores juris sui vocare in judicium ; et nisi reus probet vel diploma falso titulo fuisse obtentum, vel imitationem ex sua parte non exsistere, inventor obtinet adulterinorum objectorum confiscationem et damnorum compensationem. Quoad *libros, picturas, compositiones musicales,* etc. conceditur jus exclusivum reproductionis (versionis in aliud idioma) et venditionis ad vitam auctoris, et ad 50 annos post ipsius mortem. Conditiones pro libris sunt, ut duo exemplaria in archivo publico praefecturae deponantur, et depositi syngraphum ab auctore retineatur. .Jus autem est in integro, vel in parte alienabile, v. gr. in bibliopolam, salvo jure haeredum pro parte legitima. (Lex 24 Jul. 1866).

In Italia, scriptor qui easdem fere ac in Gallia legales conditiones implet, acquirit sibi pariter ad lotam vitam jus exclusorium *venditionis* una cum jure *reproductionis.* Si ante quadragesimum annum a prima operis editione mortem obit, ejus haeredes iisdem juribus gaudent, donec 40 illi anni fuerint elapsi. Illis autem elapsis secutave morte auctoris, opus prelo ab aliis subjici potest et venale exponi, sub hac tamen conditione ut per 40 alios annos illi, qui defuncti jus acquisivit, 5 pro 100 (ut dicunt) solvantur, ex illo nimirum pretio, quod legitur in singulis exemplaribus inscriptum, et quod fuit apud civilem auctoritatem denuntiatum. *Jus reservatae* versionis non extenditur, a prima operis editione, ultra decennium. (Decr. reg. 17 Sept. 1882).

In Hispania, scriptori, vita durante, ejusque haeredibus per 80 annos post ipsius mortem, jus reproductionis exclusivum et alienabile tribuitur. Idem jus obtinent, qui, accedente licentia auctoris, librum compendiant vel in aliam linguam transferunt 2 (Cod. n. 428, 429 ; lex 1i Jan. 1879 ; *Ubach,* 1. p 193; *Gury-Ferveres,* n. 566 etc.).

In Austria, ex lege 26 Dec. 1895, § 53 seqq. perstat jus haeredum quoad omnia opera per 30 annos ; quoad photographias per 10 annos. Abrogata vero sunt privilegia. Haec lex, die 13 jul. 1920, fuit novellala, sed non mutata.

In Germania (cx lege Inlrod., n. 76), non idem in singulis statibus jus vigel. Communiter auctorum privilegium non extenditur ultra 30 annos post mortem primi editoris. Cfr. *Kiirschner,* Lexicon des deutscheii Reiches v. *1'rheberrecht ; Konvers lexikon* (Herder) Urheberrechle.

In Anglia, conceditur auctori jus vel ad vitam et 7 annos post ejus mortem, vel ad 42 annos a prima operis editione *(Crolly,* t. I, n. 646-663).

1 Ex his tamen non sequitur libros, liquores, instrumenta, etc., quae palam veneunt contra legem monopolii, non posse licite *comparari* a privatis: saepe enim hujusmodi emptio non est a lege interdicta, et usus in hac materia temperavit legis rigorem Ita *Vermcersch,* op. cil., n. 250, 4°.— 3 Pactum proprietatis litterariae et conventionem mutuam inivit Hispania cum multis aliis nationibus. Vide *Arregui,* n. 291.

Ar t ic i l us II.

De subjecto dominii.

§ 1. De subjecto dominii in genere.

857. — Pr in c ipiu m. Omnis et sola natura intellectualis est dominii subjectum. Sola enim natura intellectualis gaudet facultate disponendi *pro libitu* de aliqua re tanquam sua. Praeterea, dominium seenm trahit jus arcendi eos qui invito quod suum est arripere vellent. Invita autem sola natura intellectualis esse potest.

Inde sequitur : incapaces dominii *non sunt infantes,* neque ipsi *anunies* . nani usus rationis necessarius tantnrn est ad juris exercitium, non vero ad habendum dominium radicale utpote fundatum in potentiis animae, quae rationis usum praecedunt : secus omnis qui somno se dedit, dominii incapax fieret. Consonat jus civile, quod infanti etiam ante suam nativitatem jus possidendi tribuit. Cod. gall., 906 ; germ.. 1923, 2°, 2109. 2178.

§ 2. De subjecto dominii in specie.

Lex positiva, ad bonum tam commune quam privatum, capacitatem possidendi. quae omni intellectuali naturae competit, *restrinxit.* Restricta est dominii capacitas in filiisfamilias et minoribus, in uxoribus, in personis moralibus (v. gr. municipiis, conventibus, etc.), in civiliter mortuis et interdictis, in religiosis et clericis beneficiatis. Itaque de his singulis in specie nobis agendum erit.

I>e *civiliter mortuis* el *interdictis* sermo erit n. 10'12 de *religiosis* vero el *rlericis,* n. 2154, 2245.

1. *De dominio jiliorumfamilias.*

858. Bona et jura *jiliorumfamilias (diorumque minorennium* apud varias gentes multum differunt. Praecipuas quae hac de re exsistunt leges hic referemus. Porro hac leges, cum *ad bonum commune jura statuant,* obligant in *conscientia* (cfr. 838, *a.),* Videmus etiam pluies quaestiones speciales huc pertinentes.

859. - Ex Jt ut h o m w o in bonis filiorumfamilias distinguuntur : 1° *bona castrensia,* quae filius aut pupillus sibi acquirit ex militia, vel occasione militia· : quibus proxim·- a· · dunl *bona quasi-castrensm.* qua·· acquirit ex militia logaia. id esi ex officiis publicis, v.gr.judids, advocati lectoris, medici, ℭie rici, etc. ; 2° *adventitia,* ℭqua· filiofamilias proveniunt vel a matre, vel a materna linea, vel intuitu matris, vel alia via. v gr haereditate, donatione, fortuna (ut si thesaurum inveniat) negotiatione cum bonis non paternis, vel nomine proprio, et· ℨ' *profertitia.* qua.· filius accipit a patre, vel intuitu patris vel quae ex n-bir patris negotiando ejus nomine, lucratur *(Doceri* Instit. di Diritto rom ,1. t. § 1341.

SCO. — Ex novis (’onir.nn s, generatim bona filiorum in *duplioni* classem dividuntur. *Prior* comprehendit bona *labore separatace industria* a filiis comparata, vel quae ipsis donantur *cum expressa conditione* ut eorum ususfructus non obveniat parentibus. *Posterior* omnia *alia* bona complectitur quae filiis obveniunt, v. gr. donatione vel alio simili titulo. Porro, quoad haec duo bono rum genera, sedulo distinguendum inter dominium directum, administrationem et usumfructum. 1° *Dominium directum omnium bonorum.* quae justo titulo filiis obveniunt, *pertinet ad cos,* licet minores sint nec emancipati, cum talis dominii sint capaces. Justus titulus est donatio, haeredilas, industria separata, etc. 2° *Administratio omnium bonorum* est *penes patrem vel tutorem,* qui filiorum incapacitatem vel imperitiam supplere debet, donec ipsi majorennes vel emancipati sint. Majorennes obtinent plenam, emancipati autem restrictam bonorum suorum administrationem. 3° *Usufructus* competit vel *filiis* vel *genitoribus,* prout jus positivum statuit. · · \unc *in specie* de variis legibus agemus :

')801. — In Gallia. Ususfructus, generatim, perlinet ad patrem (vel, eo defuncto, ad matrem in viduitate permanentem), usque ad filiorum emancipationem vel annum 18,n completum. Ex proventibus tamen debet proles, pro conditione sua, ali et educari. Diximus generatim, quia, excipiuntur : 1° bona, quae filii proprio labore separatave industria sibi comparant ; 2° bona, (piae ipsis donantur sub expressa conditione, ut eorum ususfructus non obveniat parentibus. Cod. civ., 384-387.

In Italia. Ususfructus conceditur patri vel matri habenti patriam auctoritatem, donec filii sint majorennes vel emancipati. Amittitur ab alterutro parente, qui, post mortem cornpartis, ad novas nuptias convolat. Parentes fructuarii tenentur procurare proli talem educationem, quae ejus fortunae et conditioni sil consentanea. Excipiuntur: 1° bona quae filii proprio labore ct industria sibi acquirunt ; 2° bona quae ipsis dopanlyr cum adnexa condilione, ut parentes usumfructum non percipiant ; 3° bona qyae ipsis, juxta legis dispositionem, dissentiente patre, obveniunt. Cod., 228-239.

In Hispania. Ususfructus generatim patri (vel matri patriam potestatem habenti) conceditur. *Excipiuntur* 1° bona quae filiis, ut eorum educationi insterviant, dantur ; 2° bona (piae filii industria separata acquirunt, si de patris consensu propriis expensis extra domum paternam vivant ; 3° humi filiorum qui recogniti aut adoptati sunt ; imo istorum bona pater ne administrare quidem potest, nisi data cautione *(Gury-Ferreres,* n. 515). Cod., 160-162, 166.

In Aistkia. Ususfructus competii filiis etiam minorennibus et non emailcipalis, deductis tamen educationis expensis. Et licel suorum bonorum adruinistrafionem filius nondum emancipatus non habeat, libere tamen (ideoque et valide, si aliunde nihil obstet) disponere potest : 1" de bonis propria induslria acquisitis, modo ipse a parentibus non accipiat alimenta ; 2° de bonis quae ejus usui tribuuntur, modo sit puber *(Delama,* n. 37). Cod., 119 seqq.

In Gehmama. Jus novum distinguit bona .filiorumfamilias in libera el non libera. *Libera* dicuntur : 1° quae filii proprio labore et separata industria sibi compararunt : 2° quae dono acceperunt, exclusis parentibus ab usufructu ; 3° quae, parce vivendo, seposuerunt ex bonis quae erant ipsis. extra paternam domum viventibus, ad victum in plenam potestatem concessa. *Non libera* dicuntur cetera omnia. Horum usumfructum cum administralione habet pater, usque ad tempus, quo filius e potestate paterna excedit. l suslructus bonorum liberorum competit filio, administratio vero patri vel l· ilio cui eam bonorum auctor commisit *(Pelt,* o. c., p. 31 seqq.). Cod., 1617 se<p| · 1649 seqq.

In Axgija. Ususfructus pertinet ad filios. t trum vero educationis expensae ex bonis patris, aut ex bonis filiorum refundi debeant, solent tribunalia pro casus adjunctis decidere *(CroUy,* n. 456-465).

Quaestiones Speciales.

862. — I. De filiorum pro patre laborantium jure ad mercedem. Considerare oportet laborem filiorum vel *in domo* paterna vel *extra domum* institutum.

1° De labore IN domo paterna, *a) FUnis minorennis* non habet jus strictum ad mercedem pro labore ordinario, quem in commodum familiae perficit ; illud vero jus possidet pro labore extraordinario. *Ratio primi :* parentes jure exigere possunt ut conservandae et augendae rei domesticae adlaboret ; — hic labor minorennium est *debitus ex pietate.* — Consonat etiam jus civile, v. gr. jus germ., § 1617. *Ratio secundi :* labor extraordinarius (i. e. qui superat expensas vicius, vel ratione aetatisseu conditionis est indebitus) aequiparatur labori ab extraneis suscepto, unde mercedem meretur. Cfr. 5. *Alphonsum,* 111, n. 488, 544, 910 ; *Lugo,* o. c., disp. 5, n. 42 ; *Delama,* n. 34, q. 1.

b) Filius rnajorennis pro labore (diam ordinario, de se, mercedem meretur. Debet ur enim extraneo : unde a pari, filio majorenni. Considerandum vero est, quod filius rnajorennis a patre sustentatur, quod per suum laborem etiam res patris, unde *el proprias* amplificat. Ex hoc sequitur, mercedem filio debitam saepe esse minuendam, deductis nempe expensis pro victu, vestitu, habitatione, et attenta spe haereditatis.

Equidem aliqui AA. filio, etiam minorenni,strictum jus ad mercedem attribuunt ; alii negant filium majorennem jus ad salarium pro labore ordinario possidere. Cfr. diversas opiniones ap. *Tanquerey,* II, n. 149; *Noldin,* II, n. 354; */chmktihl.* in Theol, mor. et in Cas. Conse. ; *Delaina,* 1. c. ad 1. Praeterea, aliqua *jura civilia* (v. gr. jus germ., ɳ. 16171 m genere filiis jus ad mercedem denegant. Ex hoc sequitur : parentes *non agere injuste* (sensu stricto), si filiis laboriosis hacrcditatem non augeant : filios vero, qui ante bonorum separationem aliquid pro labore suo seposuerunt, *post factum* non esse ad restitutionem cogendos, maxime si alii filii nihil ad augendam rem domesticam contribuerunt. Cum vero jus ad mercedem pro labore *ordinario,* ex parte filiorum majorennium, non sit omnino certum, *ante factum* non adest tuto jus compensationis (n. 917). Pro labore *extraordinario* Ium majorenni tum minorenni jus ad mercedem nequit denegari, ut etiam *recentissimi* concedunt auctores (v. *Merkclbach* II. n. 177).

2° De labore extra domum paternam, *a) Filius minor extra domum laborans, et a paire locatus,* nomine patris laborat. Lucrum ergo, quod acquirit, *videtur* esse bonum profecti!iuin, pertinens

ad patrem. Ratio : idem debitum pietatis, quod supra indicavimus, hic viget. Excipitur casus *operis prorsus extraordinarii atque indebiti,* ut jam supra innuimus (1°, *a* et *b).* Attamen si aliquid retineret, quasi per modum salarii pro praestito labore, *non certo* peccaret contra *justitiam* (cfr. v. g. jus german. 1651).

b) Filius, labores suos ipse locans, lucrum *suum* ipse facit. Teneretur *ex justitia* parentibus quid solvere, si familiae expensis viveret ; secus, *ex pietate* lanium, si necessitas parentum adesset.

c) Filius, nomine patris negotians, suum facit illud solum quod *ex speciali industria* lucratus est, etiamsi ex furto patris pecuniam sibi comparasse!. Si *nomine proprio* negotiari intendit, totum lucrum filio est adscribendum, elsi generatim peccet, assumendo sibi patris pecuniam *(Lehmkuhl,* I, n. 565). Semper tamen patri restituere debet lucrum cessans et damnum emergens.

II. Be filiorum jure in bona accepta. 1° In bona quae *non sunt illico usu consumptibilia,* uti vestes, libri, etc., filiusfamilias *utile* tantum dominium possidet ; nam, ex communi sensu, filius quoad illa non accipit proprietatem, sed tantum usum. Ideo nequit absque parentum vel cognatorum consensu, saltem rationabiliter praesumpto, ea vendere, donare, alienare.

2° In bona quae *sunt primo usu consumptibilia,* ut cibaria vel pecunia, si data sint sine ulla conditione, filiusfamilias *perfectum* habet dominium ; potest ergo ad nutum de iis disponere. Si autem data sint sub conditione aliqua, v. gr. emendi libros, solvendi pensionem, peccat contra justitiam, ea ad alios usus impendendo.

An et quando filiusfamilias teneatur ad *restitutionem,* vide n. 907.

2. *De dominio uxorum.*

863.— Multiplici modo possunt bona in matrimonio inservientia ordinari ; unde necesse est diversa bonorum regimina pernoscere, ut dominium uniuscujusque conjuguai recte delimitetur. Bona autem uxorum possunt esse vel *dotalia,* vel *paraphernalia,* vel *communia* (III, 489 ; H. Ap., tr. X, n. 5). Hoc dependet sive a voluntate nupturientium, sive a lege. Itaque :

1° Dotalia sunt ea, quae ab uxore, vel a parentibus, vel ab alio, traduntur marito ad sustinenda onera matrimonii, i. e. ad familiae providendum.

2° Paraphernalia *(exlradotalia)* sunt ea, quae uxor habet praeter dolem, et in quibus nihil est juris marito, praeter id quod ipsa ei commisit. Paraphernalibus açcensenda sunt, quae uxor

ex *peculiari solatia* sibi acquirit, administrando *prudentius* atque *attentius* rem familiarem, vel subtrahendo sibi de bonis ad victum, vestitum, oblectamentum a marito sibi concessis.

3° Communia sunt, quae ex pacto conjugum, vel ex lege pacti vicem supplente, in societatem conferuntur. Ad haec referuntur ea, quae uterque conjnx, labore ordinario et cura rei familiaris, acquirit. -

De *bonis familiae,* simpliciter, quandoque loquuntur AA. Sunt ea quae ad prosperitatem familiae data sunt vel communi labore acquiruntur, quin tamen semper communia vocari possint, eo quod maritus eorum dominium habere potest *(Noldin* 11,370, c).

864. — Principium. Ex lege naturali, uterque conjnx remanet honorum suorum dominus, eum obligatione sustinendi, pro rata parte, matrimonii onera ; sed ex lege positiva et ex pacto jura conjugum in bona possunt esse valde diversa. Inspiciendae igitin' sunt praecipuae dispositiones, quas continent hac super re varii variorum populorum Codices, seu jura. — En plura exempla :

Jus ROMANUM. 1° Adjudicat bonorum *dotalium* usumfructuin et administralionem viro, proprietatem autem uxori : ideoque mortuo viro, ipsa pro repetenda dole omnibus ejus personalibus creditoribus praefertur. Potest etiam in vita repetere dotem, si timeatur ne vir fiat impotens ad illam restituendam. Si vero dos consistat in pecunia aut in bonis consumptibilibus, vel etiam in bonis stabilibus quae viro aestimata et animo venditionis traduntur, tunc *vir plenum acquirit dominium,* cum obligatione valorem restituendi, matrimonio soluto; ideoque, si bona hujusmodi pereunt, viro pereunt. 2° Bonorum *paraphernalium* uxor habet plenum dominium et usum. 3° Bonorum *communium* (si adsint ex pacto speciali) proprietas et usus pertinent ad utrumque conjugem ; administratio vero ad solum maritum (III, 542 ; IL Ap., l. c.).

V MI·'» — Jis gallicaml. Concedit sponsis, *ante matrimonium,* facultatem faciendi quoad bona sua omnes quas voluerint *pactiones,* dummodo hae pactiones fiant coram publico notario, nec bonis moribus aut legibus, aut paternae maritalive auctoritati adversentur. Quodsi hujusmodi partio fieri praetermittatur, sponsi censentur inire *communitatem legalem.* Jamvero communitas legalis sic se habet : 1° *Propria* cuique conjugi manent bona immobilia acquisita ante nuptias, vel postea ex donatione aut successione obvenientia Propria vero uxoris bona fiunt quasi dotalia, et solus maritus habet eorum usumfructuin et adminislrationem : ita tamen, ut sine consensu uxoris ea alienare non possit. 2° *Communia* evadunt tum bona mobilia ante matrimonium possessa, tum fructus immobilium aliique reditus, tum etiam immobilia m patrimonio ex bonis vel ration·· communitatis acquisita. Potest *maritus* ha·· bona *absque uxoris consensu* alienaro, oppignerare, etc. De immobilibus tamen, vel de mobilium universalitate aut quotitate, non potest disponere titulo gratuito. Dissoluta communitate, *bona* et *onera* dividuntur in duas partes, nisi uxor ejusve haeredes maluerint bonis renuntiare, atque ita ab oneribus ›·· eximere. Per *pactum autem conjugale* constitui potest :

‘€oJ. gall., 1387-1581. Λ]

1° Regimen communitatis *conventionalis,* quo extenditur vel restringitur, respectu bonorum, communitas legalis. 2° Regimen *excludens communitatem* (at sine separatione), quo scilicet omnia bona uxoris fiunt quasi dotalia, et traduntur marito in usum et in administrationem, absque alienandi facultate' 3° Regimen *separationis,* quo omnia bona uxoris fiunt quasi paraphernalia : uxor enim retinet usum et administrationem omnium suorum bonorum, nec confert ad onera matrimonii nisi tertiam partem suorum redituum ad normam juris, vel aliam summam, hancque determinatam, cujus plenum dominium in maritum transfertur. i° Regimen *dotale,* quo dos stricte talis constituitur, fere ut in jure romano (cfr. n. 864).

Itaque ad normam juris gallici : *a)* Nullum est regimen, in quo *uror sit penitus independent* a mariti»l ; nullum scilicet, in quo possit alienare sua bona immobilia, aut se sistere in judicio civili, sine mariti vel judicis auctoritate. Potest tamen, marito etiam invito, testamentum facere, *b)* In contractu antenuptial), possunt sponsi imiluo a se, vel ab aliis, quasdam accipere donationes, quae post nuptias lege prohibentur.

0 866. **Jus** Italicim. - Inter alia haec habet : 1° Dos geueralim constituitur juxta regulas *juris romani* (η. 864), el futura etiam sponsae bona complecti potest ; sed *post initum matrimonium,* non potest amplius a conjugibus nec constitui, nec augeri 2° Possunt sponsi *ante nuptias* inire communitatem non quidem honorum sed fructuum ex ipsis bonis sive mobilibus sive immobilibus, sive praesentibus, sive futuris provenientium Sed non potest illa societas comprehendere debita et credita exsistentia ante conjugium In ceteris, jus italicum cum gallico satis concordat.

0 S67. — **Jis** uispaxici m3. Dos constitui potest, sicut in *jure romano;* item bona paraphernalia. Seclusa autem, quae institui potest, pactione antenuptial), viget communitas legalis, sicut in jure gallico. Dissoluta communitate, restitui prius debent dos et paraphernalia, dein solvi debita communia *(Gury-Ferreres,* n. 551).

S68. — **Jus** ostrhcvm '. Bona uxorum iisdem fere regulis subjiciuntur a»· in *jure romano.* Haec solum notanda sunt : 1° *Communitas bonorum* statui potest, sive ante sive post initum matrimonium, sub conditionibus tamen ▮t in forma a lege praescriptis. Regulariter, communitas pro casu mortis lanium inita censetur : ideoque, durante conjugio, proprietas bonorum communium est utriusque conjugis, ususfructus illius ad quem pertinebat ante pactum, et administratio solius viri. Soluto conjugio, ex bonis communibus quae supersunt, pertinet dimidia pars conjugi superstiti. 2° *Secluso speciali paeto,* ulerque conjnx retinet jus proprietatis suorum bonorum, necnon jus exclusivum ad ea omnia, qiiae ipse sibi duranto conjugio acquirit, vel qua»? sibi obveniunt. I xoris tamen, bonorum usus atque administratio *marito* tradita censentur, quaindiu ipsa non contradixerit. *In dubio,* quia uxor maritum adjuvare debet, praesumitur quaestum a marito facium osse.

S6f). **Jis** germvmcum. Habetur vel regimen legale vel conventionale.

I. **R**egimex legale 5 imitatur jus dotal»· *juris romani.* Bonorum dotalium administratio et ususfructus competunt marito, qui tamen uxori id postulanti statum rerum exponere tenetur n ; nec potest maritus ea bona alienare vel

' l.ex 13 .Iniit Rm7 mulieri plus juris concessit. Ita ut jam contractus aliquos inire, el iruetii- proprii laboris independenter a marito administrare possit *(Questions actuelles,* vol. f»2, p, 316). — ▮ Cod. Hal., 1378-1446, — * Cod. hisp., 315 seqq.— ‘ Cod. austr., 1217-1266. — 4 Cod. trerm., 1363-1425. — ♦ § 1374.

oppignerare sine consensu uxoris. Ut autem in tuto collocentur, competit uxori jus postulandi securitatem vel bonorum separationem. Bonorum vero para· phcrnalium dominium eorumque libera administratio penes ipsam est. *(Quoad debita,* vide § 1410-1 tc·

II. Regimen conventionale varias admittit pactiones, quae possunt ante vel *post* matrimonium iniri et etiam post matrimonium dissolvi aut mutari '. 1° Institui potest *communitas universalis* qua fiunt communia omnia conjugem bona, tum ante matrimonium possessa, tum postea acquisita ; sed probe notandum est. in hac bonorum communitate utrumque conjugem posse quaedam bona *sibi reservare,* quod in regimine dotali et in communitate partiali soli uxori conceditur - ; vel *communitas partialis,* qua pars tantum determinata fit ‹ <immunis. Porro communitas duplex est : *a) communitas quaestus,* in qua bona communia evadunt tum lucra a conjugibus facta, tum bonorum illatorum reditus ; bona vero tum mobilia, tum immobilia, ante matrimonium ab utroque possessa, utrique propria manent. Uxor (non autem maritus) paraphernalia sibi reservare potest; *b) communitas bonorum mobilium,* quae communitati quaestus addit communionem mobilium ante matrimonium possessorum. eisdemque fere regulis subjacet ac communitas legalis in jure gallico 3. Bonorum communium administratio competit *marito,* qui tamen nec de immobilibus, nec de mobilium universalitate aut quotitate disponere valet, absque consensu uxoris, - - 2° Institui etiam potest *separatio bonorum* vel ab initio, vel durante matrimonio, quo casu bona uxoris tanquam paraphernalia habentur.

Sub quovis regimine uxor potest, absque consensu mariti, haereditatejn, legata et dona sibi oblata acceptare vel repudiare. In matrimoniis autem ante 1 .Jan. 1900 contractis, bonorum conditio subsistere pergit secundum leges quae usque ad hoc tempus viguerunt '.

0870.— Jus anglicim. Ex anno 1870 (9 Aug.) uxor ea bona, quae industria separata acquisiverit (separata arte, mercatura), sine consensu viri, pleno jure sua facere potest, ita ut et usufructus et administratio ad eam solam pertineant. —I Recenliori etiam jure (1 Jan. 1883), mulier quae nupserit, circa sua bona possidenda, acquirenda, administranda, pleni juris manet, ut mulier innupta. Quare, quoad jus mariti, videndum est, quaenam forte bona in contractu matrimoniali marito collala sint 6. Circa *hacreditatem* autem mariti vel uxoris, vide infra n. 1070-1078.

Jis Statiim Foederatorim Americae Septentrionalis non est unum pro omnibus statibus, sed diversum secundum diversos Foederationis status, licet generatim potius vigeat bonorum *perfecta separatio.*

871. — Corollaria. I. Anti: matrimonium violatur justitia : *a) ab alterutro conjuge,* quando alter alterum decipit circa bona, ea amplificando, vel circa debita, ea dissimulando; *b) ab utroque,* quando in pacto antenuptiali falsum exprimunt (v. gr. si sponsus declarat sibi datum esse bonum dotale, quod reipsa datum non est), ut inde decipiatur tertius.

II. Post matrimonium committitur injustitia : *a) ab uxore,* si ex bonis sive communibus, sive personalibus mariti quidquam

l ' Γ» :2 — : i I 117-1518 — ' § 1519-1557. — l *!.?x mtrod.,* art. 200. Ea tamen matrimon t «| : ic ante l Jan. 1900 secundum jus gallicum lezale inita inere, post hanc diein.de pjr ‹i ii \. nlioni cimmnnitath bonorum inoblitum Obduntur et secundum earn reguntur ftzi iMo/. ari l Vi>. — l I. n I0G6,

surripiat, quod nec suae nec suorum (patris, matris, aut prolis ex priori matrimonio susceptae) sustentationi necessarium est ; vel si m eleemosynis et donis excedat consuetudinem, quam aliae uxores ejusdem conditionis observant ; si. dissoluto matrimonio (v. g. per mortem mariti), inventarium accuratum non conficiat, etc. in fraudem creditorum ; *b) a marito,* si dissipet dotem uxoris, aut ejus bona paraphernalia l, aut bona communia, per actus juridicos, *contra legis tenorem,* v. gr. dando titulo gratuito aliqua immobilia, vel totalitatem aut quotitatem mobilium ; et in omnibus his casibus tenetur ad restitutionem 2.

a) An autem maritus, qui bona communia dissipat indigne, laute vivendo, non tamen contra tenorem legis civilis, praeter peccatum contra pietatem quod certe committit, *peccat etiam contra justitiam ?* Id non constat. Communi-Jer affirmant, casu quo uxor omnia bona sua vel majorem eorum partem, in communitatem tradiderit ; secus, si tradiderit tantum fructus, uti fit ex jure italico *(S. Alph.,* III, 541, 5° ; *Marres,* de Just., n. 09).

b) Uxori tanquam adjutrici viri, concedenda est quaedam libertas in administranda re domestica, in faciendis eleemosynis ordinariis ; etiamsi id ignoret vir, vel, ex duritia aut avaritia, sit omnino invitus (cfr. *Ami du CL,* 1913, p. 377). Potest ergo uxor, si vir bona in detrimentum familiae dilapidet, ea abscondere et in bonum familiae reservare vel subducere aliquid pro necessariis familiae expensis. Potest etiam, si paraphernalia non habet, nec vir necessaria dare velit, accipere aliquid de bonis communibus, modo *non sit multum notabile,* ad sublevandam necessitatem parentum vel filiorum ex priori matrimonio susceptorum (probabiliter etiam fratrum et sororum). Potest demum media adhibere ut sibi secundum suam conditionem, post mortem, *necessaria* non desini ; intellige, si lex non satis de omnibus praeviderit (cfr, jus germ 2303).

§ 3. De dominio personarum moralium.

S72. *Persona moralis,* prout hic accipitur, est ens juridicum, seu corpus civile, cui leges privilegium perpetuae successionis concesserunt. Constat vel ex pluribus personis coexsistentibus, uti *collegium :* vel ex una persona, quae nunquam moritur, ut *Episcopus,* qui semper in suis successoribus vivit. Cfr. can. 99 seqq. Differt, perse, a *societate conventionali* ;haec enim initur contractu inter privatos, qui condominium habentes, ideo jus strictum retinent ad bona communia (cfr. n. 1157). Societas conventionalis (v. gr. induslrialis) exsistentiam quamdam legalem accipere potest, sed non fit ens juridicum et corpus morale in sensu omnino stricto. *Collegia* iquae saltem ex Iribus personis constitui debent) habentur, generatim, instar privatorum: unde possunt inire contractus, judicio agere, etc. Diximus autem *generatim ;* in stabilium enim collegiorum dominiis, socii habent solum jus ea *administrandi* ex eisque perci-

l Maritus ruale administrans ea bona, quorum Ipse est dominus, *contra so'am pietatem* peccat. Contra justitiam vero ageret, si incili *uxore* ea bona dissiparet, quorum a Jmmislrationem vel usumfructum habet.— ' Cfr. *Gousset,* I, n. 685-693 ; *Del Vecchio,* Compen L, t. II, n. 366, 367 ; *Noldin,* II, n. 377 ; *Lehmkuht,* I, n. 1069.

piendt fructus, idque juxta normam fundationis : *salva tamen dominii sub· siantia.* Quapropter communitates reguntur in multis jure minorum. Can. 100, § 3. Sic. v. gr., immobilia et pretiosa mobilia ecclesiarum, monasteriorum, municipiorum, etc., nequeunt injussu supremae potestatis alienari *(D'.-lnni-bale,* Summ. J, n. 43 seq. ; *Ferraris,* v. Collegium).

His praenotatis, agemus de personis moralibus : 1° in ordine *civili ;* 2° in ordine *religioso.*

De personis moralibus in ordini civili.

S73. — Personae morales, in ordine civili, sunt Status seu respublicae et communitates, sive regionales (provinciarum vel districtuuin), sive municipales. De his breviter haec declaramus :

Respublica et municipia habent jus *possidendi bona temporalia eaque, administrandi.* Ratio est, quia tale jus requiritur ad finem societatis civilis, i. e. ad bonum commune civium.

Dc personis moralibus in ordine religioso.

si4. — Principia. I. Ecclesia potest legitime res temporales acquirere et possidere. Can. 1495, 1499. Est de fide, ut constat ex damnationi propositionis 10ae WiclefTi : « Contra Scripturam est quod viri ecclesiastici habeant possessiones « (item, ex propositione 32a et 33a). Huc spectat etiam 26a propositio a Pio IX in *Syllabo* damnata : « Ecclesia non habet nativum ac legitimum jus acquirendi et possidendil. »

11. Jus acquirendi et possidendi, quo gaudet Ecclesia, limitari nequit ad bona mobilia. Can. 1497, § I. Immobilia enim sunt necessaria pro ecclesiis, domibus episcopalibus, presbyteralibus, pro monasteriis, hospitalibus, seminariis, etc. : et proinde facultas possidendi hujusmodi bona inhaeret Ecclesiae, *jure naturali et divino,* eodem videlicet jure, quo ipsi datum fuit exsistere, seque dilatare in universum mundum, independenter ab omni potestate saeculari. Itaque :

1° Status civilis, qui jus praefatum non admittit laedit *jus divinum,* haud -ecus ac jus naturale laederet, si personam singularem pro libitu non permitteret fieri subjectum juris *(De Angelis,* l. 1. tit. 5. n. i). 2° Dominium bonorum ecclesiasticorum non pertinet ad rempublicam : imo, nec dominium altum illi competit. Ecclesia enim est societas omnino diversa a republica, planeque

* Vide S. Alph., HI. 592, 615 . ed. G. II. p. 80 el 95 Dictioni), de Théol. call), par Vaanit-Mangenol art. Biens wdéemstiQUe·» ; Vromanl, De bum- Ecclesiae temporalibus n. 1

independens. Si igitur r&spublica aliquo bono ecclesiastico indigeat, v. gr. ad viam construendam, Ecclesiae consensum obtineat necesse est cfr. n. i 49). Vide Concordatum Ilisp. anni 1851, art. 40; Cod. civ. hisp., η. 38. 746. 3° Violatores dominii ecclesiastici sunt semper rei injustitiae, imo saepe sacrilegii (cfr. n. 583), el merito plectuntur poenis ac censuris (cfr. n. 1325, 1337).

S<5. — Quaesita. 1. *Quis habet dominium bonorum Ecclesiae/* Distinguere debemus :

1° Dominium directum istorum bonorum pertinet, *immediale* ad ecclesias particulares, *mediate* vero ad ipsam catholicam societatem, i. e. ad Ecclesiam universalem. Can. 1499, § 2. Quare :

Si aliqüôd pium Institutum, parochia, monasterium, etc. supprimitur, ejus bona fiunt personae moralis superioris, salvis oblatorum voluntatibus, juribus legitime quaesitis, etc. Ultimo perseverant pertinere ad universalem Ecclesiam, a qua ad alium finem destinanda sunt. Neque ipse S. Pontifex gerit se, hac in re, ut proprietarium, sed ut supremum administratorem. Vide de hac quaestione */laus,* Inst. can. 2 ed.n. 359.

2° Ususfructus respective pertinet ad illas speciales *associationes* seu */nstiluta,* quibus eadem bona a fidelibus relicta sunt.

Unde fil. ut jura uniuscujusque Instituti separata sint, nec possint pro mero praesulum libitu inde auferri, vel ad alia loca transferri. Id tamen propter adjuncta peculiaria potest Summus Pontifex, qua summus omnium bonorum ecclesiasticorum administrator, servatis justitiae et aequitatis legibus.

11. *Ad quem perlinet administratio bonorum ecclesiasticorum ?* Oportet discernere jus a facto. Itaque :

1° .Ius seu *potestas administrandi* bona Ecclesiae spectat ad illas personas ecclesiasticas, quibus competit dominium saltem utile: accessorium enim sequitur suum principale1. Cfr. can. 1518, 1519.

2° Ipsa administratio spectat, *de facto,* ad eos quibus fuit ab habente potestatem *legitime commissa,* ideoque remanet ipsi committenti necessario subjecta.

In bac igitur adminislralione, *laid* quandoque pariem suam habere permittuntur ; sed exinde ipsi nullum jus acquirunt, sicut nullum acquirunt curatores ex adminislralione bonorum, quae ad minores perlinent.

876. *praedicta jura Ecclesiae a potestate sacculari restringantur,* \. gr. -i per legem quam ab *amortisation?* appellant) determinetur quantitas bonorum acquirendorum ; vel si consensus gubernii civilis praerequiratur : isliusniodi leges, tametsi sacris canonibus contrariae, possunt observari, in quantum scilicet Ecclesia non contradicit. humo, saepe debent observari, ne artus administrationis fiant civiliter irriti el majus inde detrimentum Ecclesiae obveniat.

1 D. tot iio cleric >r« n in patrimonialia, casualia el parc.nio iali i scnno crit n. 22 <5 seqq.

Atvero, si Ecclesiae jus penitus *denegetur,* recurratur ad jus commune, i. e. ad jus (piod leges omnibus civibus concedunt. Communitates religiosae el pia Instituta possunt tribus praesertim modis bona acquirere et conservare ; et quidem: aj.obtinendo /us *collegii* seu *corporationis civilis* vel recognitionem *publicae utilitatis : b)* ineundo aliquem *societatis contractum* : illum, v. gr. quo bona in communi possidentur ad certum finem legi probatum assequendum ; curando ut simplex emptionis contractus nomine privato inealur. Quo in casu advigilandum est. ut possidentes proprio nomine bona communitatis. validum statim testamentum perficiant, quod in communitatis scrinio diligenter asservetur *(Konings,* n. 623; *Pelt,* o. c., p. 61 quoad Congregationes religiosas).

CAPUT III

Dc modis acquirendi dominium.

S. *Alphonsus,* III, 493 seqq. ; ed. G. II, p. 17 ; II. Ap., tr. X, n. 9 ; *Lugo,* o. c. disp. 6 I. 2, c. 5 ; .Woiuia, disp. 55 ; *Acrlnys-Damen,* I. 664 ; *Lehmhuhl,* I, n. 1079 ; *Noldin, II,* n. 382 ; /ML, Legist. civ., p. 66 ; *Tanqucrey,* П, n. 210 ; *Vermeersch,* o. c., n. 214, 267 ; II, n. 388 seqq. ; *Schilling,* II, n. 407 seqq. ; *Merhclbach,* II, n. 201 seqq.

877. — Tres sunt tituli quibus acquiritur dominium l : *a) titulus naturalis,* in lege naturali fundatus, cui accedit determinatio legis positivae, nempe per occupationem et accessionem ; *b) titulus legalis,* legi humanae innitens, quae quandoque ratione boni communis transfert dominium de uno ad alterum, v. gr. per usucapionem seu praescriptionem, aut per judicis sententiam ; *c) titulus conventionalis,* seu *voluntas prioris domini,* vel praesumpta (ut in successione haereditaria), vel expressa, ut in variis contractibus initis ad normam legum. De hoc ultimo titulo magis in specie tractabimus Diss. IV : de contractibus.

Itaque hic agemus 1° de occupatione ; 2° de accessione ; 3° de praescriptione. *Labor* enim, ut notant auctores2, ad unum ex his modis reducitur : quando versatur circa rem nullius, praesupponit *occupationem* el in ea includitur ; quando versat ur circa rem propriam, pertinet ad jus *accessionis* (quando demum circa rem alienam est, ad *contractum* refertur).

' / itiih dominii sunt ipsae causae ex se aptae ad conferendum dominium ; secundum varios titulos habentur quoque varii modi quibus acquiritur dominium. Porro alii modi >unl oriihnuru. per quos res vel jura primum vel quasi primum possidentur ; alii vero sunt •kn ot, quatenus per e»s /ommhbr succeditur in jus alterius. Distingui etiam possunt et debent Iu varii modi m *ftatural·*. In cteil.s <i m » ‹›i.› entionalee. De titulo laboris vide n. 851 It 1152 seqq.— · tferMbach, II. n 201 *Hbœ* le travail. 5 28. l»e labore qui per accidens lit titulus acquirendi dominium *irninrdiatus.* vide *Schilling,* II n, '»09.

Artici i.rs I.

Do occupatione.

478. Definitio. Occupatio est : *apprehensio rei (piae nullius esi, animo eam habendi ut suam.* Dicitur : *apprehensio,* i. e. rcalis ct externa occupatio rei.

Divisio. Distinguitur : 1° occupatio *bellica* (de qua n. 751 diximus) ; 2° occupatio *animalium ;* 3° occupatio *rerum inventarum,* seu inventio, de quibus, praemisso principio, mox loquemur. Aliqui auctores *inventionem* recensent tanquam titulum distinctum ab occupatione ; eam quoque vocant *thesaurum.* Nos cum pluribus modernis *(Priimmer, Aertnys-Damen, Schilling)* eam reducimus ad occupationem.

Principium. Occupatio est legitimus modus acquirendi dominium. Hoc. exigitur ab ipsa natura quae hominem possidendi capacem effecit, imo ipsi propter vitae conditionem possidendi legem imposuit. Occupatio porro est *primus modus huic legi satisfaciendi,* <[iiia connect it rem exteriorem cum particulari persona, ita ut haec res, praeter destinationem communem qua generi humano addicitur, alteram recipiat qua appareat addicta huic personae particulari. Nec potest admitti, eam solum valere si accedat vel lex positiva, vel consensus populorum. Undo nequit lex positiva jus occupationis totaliter supprimere. Cfr. *Vermeersch,* de .lustit., n. 215, arg. 2u,n.

H Hoc principio admisso, jam agemus de occupatione *animalium* e! *rerum inventarum.*

§ 1. De occupatione animalium.

\nimalia sunt triplicis generis : alia sunt fera vel *efferata,* quae naturali libertate frumitur, ut lepores, aves, pisces ; vel quamvis mansueta, eam omnino recuperaverunt ; alia mansi efacta seu *cicurata,* quae hominum industria libertate privantur, ita ut, licet exeant, semper redire consueverint, ut apes, columbae ; alia mansueta seu *domestica* quae natura sua hominum consortio utuntur, ul boves, oves, gallinae, etc. b

879. — Principia. 1. Animalia fera aut efferata fiunt primi occupantis. Res enim quae nullius sunt jure naturali, licite occupantur. Inde haec concludere juvabit :

• Quoad cuniculos, fere in libertate viventes *(lapins de garenn·),* vile Ami *du Cl.,* l «II, p. 63'«. Non sunt animalia domestica ; sunt potius sciniclcurata ; et ratio est, quia *occupatio,* ex parle domini, non fuit completa. Unde fit, quod non liceat cuniculos mediis injustis e vivario *(garenne)* attrahere ; liceat vero eos occupare, quando extra illud vagantur.

,0 Nidus a te occupatus, etiam in fundo alieno ; animalia ad tempus in alicujus dominio redacta si primitivam libertatem resumpserint (i.e. si ita custodiam effugerint, ut eorum consecutio evadat difficilis), pertinent ad te de jure naturae.-piando ea occupaveris. 2° Qui feras muro aut sepe circumdatas occidit ; qui pisces, ostreas, etc., ex vivario aut stagno bene clauso, et a fortiori ex rete alieno capit, injustitiam committit : occupat enim animalia cicurata. *Lugo,* l. c.. n. 72. 3° Fera aut avis in fundo aperto vulnerata vel illaqueata pertinet ad *vulnerantem,* vel ad tendentem retia,si constet illam non amplius potuisse effugere : pertinet autem ad *capientem,* si levi vulnere icta aut levi vinculo impedita effugere poterat, vel a venatore jam derelicta erat; pertinet denique ad *utrumque,* et est pro rata spei dividenda, quando res est dubia.

Qu\esitum. *Quomodo obligant leges quae respiciunt* ven \tionem *et* piscationem ? — Plura oportet considerare in his legibus :

1° \liae enim se referunt ad *externum regimen* et ad bonum ordinem : v. gr. decernunt quo tempore, vel quibus instrumentis venatio aut piscatio permittatur. Hae leges (exceptis iis quae luentur multiplicationem ferarum) sunt mere poenales (i, 145).

2° Sunt aliae, quae se referunt a<l tuitionem */uris alieni* : v. gr. lex prohibens, ne fundum *clausum* ingrediaris ad laqueum ponendum, ne damnum inferas. Hae leges obligant vi juris naturalis, et nequeunt violari sine laesione justitiae commutativae.

Si tamen fundus circumseptus sil valde *extensus,* jam gravitas damni desumitur r-x spe quam habeat dominus feras capiendi.

3° Aliae insuper leges luentur jus venandi vel piscandi in loco *aperto,* concessum alicui exclusive vi *contractus,* v. gr. locationis; hae quidem justitia commutativa adeo stringunt ut quis jure illo legitime *acquisito* privari non possit. .Jure autem suo privaretur, si alii *tantam multitudinem,* v. gr. piscium in flumine ipsi *exclusive* concesso, caperent vel destruerent ut jus piscationis inde *notabiliter* laederetur. Damnum vero illatum aestimandum est non ex piscium captorum quantitate, sed ex lucro probabili quod propterea cessavit (III. 603, 514).

Hujusmodi locator, cum jus habeat delinquentes accusandi, pecuniam accipere potest ab ipsis, ut a *denuntiatione* desistat. Venator autem illegitimus animalia, si *sunt in pareo numero.* fa< it sua, nisi obstet aliqua lex civilis (cfr. jus germ.. 95S). Meminerit vero contessarius, *locatorem* semper teneri damna a finitimis possessionibus avertere. Ideo non facile damnet agricolam qui, feras aliquas suas faciendo, se compensat.

4° Sunt denique leges quae jus venandi concedunt ad modum *met i privilegii* (v. gr. si nobilibus est concessum), vel merae *licentiae,* si pecunia sit comparata. Hae leges *minime obligant ex justitia stricta,* et locus non est restitutioni *(Lessius.* l. 2, c. 5, n. 44).

sbO. — II. Animalia cicurata remanent prioris domini, quamdin ejus custodiam non evaserint, aut consuetudinem revertendi non amiserint. Haec enim ad possessorem pertinent, tum ratione occupationis, tum etiam ratione educationis et detentionis. — *Secus cero,* si custodiam evaserint, etc. : in tali enim casu recuperarunt suam connaturalem libertatem, ideoque fiunt primi occupantis, modo fraude non procuretur eorum evasio, vel impediatur regressus ad possessorem. Ita in genere, sed videndum quid statuat lex positiva.

Leges particulares non definiunt eodem modo tempus, aliasque circumstantias, ex quibus columbae, apes, etc., prioris domini custodiam ita evasisse censentur, ut licite ab alio occupari possint * I.ex, quae in Gallia examen apum domino fundi in quo considunt adjudicat, proprietario eas jam non insequente, uon obligat ante sententiam judicis *(Gousset,* in art. 715). Cfr. Cod. germ.. 961 seqq. Tempore *messis* et *sationis,* columbae notabile danimini inferre solent, propter quod a domino fundi in quo reperiunlur, etiam licite oci idi possunt, eo scilicet casu quo proprietarius, si dignoscitur, (tamnum recuset compensare nec curam habeat efficaciter impediendi futura damna : tum enim ne quidem ullo modo laedetur *caritas,* dum occiduntur animalia2.

Vd. — III. Animalia mansueta remanent prioris domini, quantumvis aberrent. Unde, non possunt etiam mortua ab aliis occupari, et fructus naturales ex occupatis forte percepti (v. gr. lac, ova, lana, etc.) restituendi sunt. Atvero :

1° Si damnum inferunt., dominus illud repararo *tenetur,* quatenus intervenerit culpa theologica vel sententia judicis : 2° si censentur totaliter amissa vel derelicta, datur locus inventioni (cfr. n. 886) ; 3° si a periculo liberentur, v. gr. ab incendio, locus datur justo stipendio, sed de se restitui debent. Cfr. infra n. 884.

s 2· De occupatione herum inventarum.

Bona, <piae inveniri possunt, quadruplicis generis recensentur, scilicet *thesauri, bona derelicta, bona vacantia* et *res nuper amissae.*

ss2. — Notiones. *Thesaurus,* in novis Codicibus, generatim dicitur : *quaecumque res pretio aestimabilis, a longo tempore abscondita vel infossa, quae casu reperilur, e! quam nemo suam esse probare potest* 3. Itaque :

' Co l. gall.. 564 ; ital 462, 71! seqq. ; austr., 384 ; hisp., 609, 612, 613 ; germ., 960 ; (angi.) *CroUy,* I. 623-635 –1 Extendo praedicta ad alia animalia nociva v, gr. feles canes, modo damnum nequeat aliter averti et sit vere appretiabile ; ita recte (11. n. 407)·

Cfr. Cod gall . 716 : ital., 7!'. hisp. 362, 514 . gemi 984 seqq. Codex austr. (392> tantum pecuniam, monilia et res pretiosas ut thesaurum agnoscit.

Si rei absconditae vel infossae dominus inveniri posset, res non esset habenda ut thesaurus, sed ut res amissa. Similiter, si probari posset, rem ab a. tuali vel priori possessore ibi fuisse reconditam ⁂ Thesauris non aequiparantur vrnae metallicae vel carbonicae.

Bona derelicta sunt : *res, quas dominus rejecit, cum intentione earum se abdicandi dominio.* Ejusmodi sunt uvae, castaneae, spicae, etc., quae fructibus jam collectis supersunt.

Bona vacantia dicuntur : *quae relicta sunt ab intestato, cui nullus haeres jiuta legem succedit, vel vult succedere.*

Res amissae sunt : *illae, quas dominus perdidit involuntarie, el quae idcirco dominum adhuc habere censentur.* — De his omnibus sequentia statuentur.

883. — Principia. 1. Thesaurus ex jure naturae fit primi occupantis. Censetur enim esse res nullius. Sed attendendum est variis legibus. Itaque :

Ex jvre positivo : Thesaurus, ab ipso fundi domino inventus, totus ad eum pertinet. Inventus autem fortuito *in fundo alieno,* dividendus est aequabiliter inter fundi dominum atque inventorem ; inventus *in loco publico.* dividendus est inter inventorem et fiscum, si nempe locus fuit profanus ; si vero fuit sacer, inter inventorem et fabricam aut praelatum : et docent communit· r AA. talem divisionem *obligare m conscientia.* Si inventi·» dolose facta est, non solum dimidia pars thesauri fundi domino restituenda est. sed totus thesaurus, in poenam delicti inventoris, debet restitui ; attamen non ante sententiam judicis. Ita jus *gallicuni, italicum. austriacum, germanicum.* etc. (cfr. *S. Alphonsum.* 111 602 ; Cod., l. c. . Jus *anglicunt* omnes thesauros regi seu reipubliiae adjudicat. Sed, teste *Crolly A.* n. 642), ista lex non obligat ante judicis sententiam : est enim mere poenalis. In specie notandum est:

1° Ille est thesauri inventor, qui eum detegit et visibilem reddit, vel etiam qui eum videt et apprehendit, non autem qui ab alio detectum solum videt. Quare si quis famulus, praesente hero, laborat et thesaurum visibilem reddit ac apprehendit, herus injuste talem thesaurum retineret, quia non est inven-**tor**2" Si quis dominus, suspicatus thesaurum, conducit mercenarium ad eum quaerendum, non mercenarius, sed dominus eum invenisse censetur. 3° Qui ' init agrum pretio communi, suspicione allectus in eo latitare thesaurum, nullam committit injuriam S eus vero, si postquam in fundo alieno invenerit fortuito thesaurum, omnia iterum tegit et fundum emit, ne dividere cogatur. Ita communissime theologi quamvis alii secus sentiant 4° Juxta recentiores Codices, param refert utrum thesaurus in re mobili aut immobili, v gr. in vest·? vel in domus angulo repertus fuerit, modo constet esse vere thesaurum, i. e. rem non pertinere ad Udem personam, vel ad talem familiam (Gun/.n. 577,q. 2).

ss4. — II. Bona derelicta et vacantia sunt primi occupantis. Ita ex jure naturali ; quia sunt nullius eo momento quo occupantur.

‘ Confer vinos casus hac de re apud Ami du Clerpé (1910, p. . i : Lnu. Quart. Schr. (1 . p. 479). — ’ Si vero ex duobus operariis unu- thesaurum delegit et videt, alter videt el apprehendit, Ollus pars (-.-eundum aliquos) inter eos pro rata est dividenda, quia in ambobus venheatur ratio inventoris. — Alii dicunt illam nonnisi in apprehendente velificari.

Et jure positivo, haec bona possunt perlinere ad rempublkam. Et revera, in pluribus regnis, bona illius qui ab intestato mortuus est. et cui neque uxor, neque alii consanguinei usque ad decimum gradum superstites sunt, ad fiscum devolvuntur l. Item ex jure positivo reipublicae adscribitur pars venae aureae, carbonicae, etc. Tunc jam non censebitur bonum *vere* derelictum aut vacans.

Jies projectae, aut *in periculo relictae,* per se non sunt accensendae rebus derelictis : nemo enim praesumitur renuntiare dominio rerum suarum, *quamdiu remaneat spes* eas recuperandi. — Qui tamen res e periculo eripuit, jus retinet ad pretium industriae. Quare ;

1° Pro derelictis haberi *nequeunt* bona reperta in littore post naufragium; res ex incendio (etsi cum aliquo periculo aut laboret salvatae ; ligna quae in inundatione ab uno loco ad alium vehuntur; ovis aliena erepta per tuum canem e faucibus lupi. etc. 2° Pro derelicta vero res haberi *potest,* si prudenter judicetur : n) dominum non amplius de ea esse sollicitum, v. gr. quia nimis longe distat, vel quia res est exigui momenti, ut nuces, uvae, fructibus jam collectis remanentes (cfr. n. 910. 5°); vel *b*\ amisisse omnem spem rationabilem rem recuperandi sive per se. sive per alium Unde lapilli, gemmae, monetae,

SS5. — 111. Res amissae, si reperiantur, restituendae sunt earum domino. Ratio est. quia res clamat domino, neque adversa fortuna illius qui amisit, efficit ut clamare cesset. Jamvero ex rei inventione multiplex enasci potest obligatio, scilicet :

1° Qui invenit, *ex cantate* tenetur (nisi grave incommodum excuset) illius curam in se suscipere, si aliter sit domino peritura. 2° Qui rem amissam apprehenderit, tenetur, *ex justitia : à)* ejus curam gerere, eamque custodire ex quasi-contractu. qui *negotiorum gestio* vocatur ; *b}* eam non occultare, sed media idonea et proporlionata (vel determinata per legem civilem) adhibere, ut notitia rei apud se exsistentis ad dominum pervenire possit. Quae si de industria neglexerit, certo tenetur ad restitutionem. 3° *Dominus* rei amissae tenetur, *ex justitia :* a) inventori vel detentori omnes illas expensas resarcire, quae factae fuerunt tum ut res conservaretur, tum ut ipse dominus potuent inveniri; 6) illam dare remunerationem, quam vel ipse ultro pollicitus est, ve) statuit lex civilis. i° *Lex civilis* pro solis rebus majoris momenti, i fr. excedentibus media adhibenda indicat, ut ita dominus inveniri possit. Si tamen inventor ea neglexerit, dominus rei amissae *non tenetur* dare remunerationem a lege indicatam, quantumvis reclamet rei inventor3.

SSff. — Quaesitim. *Quid, si jacta diligentia, rei dominus non inveniatur ?* Varios casus distinguere oportebit :

1° Si *nulla spes inveniendi dominum* remaneat (quod dijudican-

l Cod. xrall.. 533, 713 ; ital., 742 et 753 ; hisp., 913, 91 956, 953, — l \Uquando tamen res pretiosae in antiquo coemeterio repertae potius thesauro avquiparan debent. — l Cfr. Cod. austr., 389 ; htsp., 615-617 ; germ., 965-98

dum est, vel ex determinatione legis civilis, si adsit, vel ex circumstantiis temporis, distantiae loci, aut impossibilitatis recognitionis rei, ut accidit in nummis ordinariis), inventor potest rem sibi retinere, *etiamsi dominus postea compareat,* quia tunc pro derelicta habetur ; el *consulitur* tantum, ut eam det pauperibus.

Si tamen lex domino comparent! jus tribuat post aliquod tempus rem repetendi, et inventor *omiserit modos legales* dominum detegendi, restitutio domino facienda est, etiamsi ex parte inventoris moralis diligentia ad quaerendum dominum adfuerit (vide Cod., l. c.).

2° Si *aliqua spes remaneat,* res per tempus conveniens servanda est ; vel si servari nequeat, servandum est ejus pretium. Quod si neutrum servari possit, vel domino res certo transmitti nequeat, debet impendi in *causas pias* x. Ratio est, quia, tali spe durante. *dominus* servat dominium rei, et ideo illa impendenda est juxta *praesumptam* ejus voluntatem. Cfr. etiam quae dicentur n. 999.

At domino, postquam res in causas pias tradita fuit, comparent!, si in aequivalenti exsistat nec praescripta sit, a paupere vel eam habente restituenda est ; traditio enim talis hanc videtur includere conditionem, *nisi dominus innotescat.* Ita 5. *Alphonsus* cum S. Thoma, Lugo, etc., contra alios aliter opinantes (111. 589 seqq. ; II. Ap., X, 69). Ex his omnibus dictis conclude etiam :

a) Famula cauponis, quae tabernam verrendo aliquos nummos invenit, quin spes adsit, ob magnum scilicet concursum, fore ut dominus inveniatur, potest eos sibi retinere, *b)* Qui animalia a domino aberrantia retinet, omissa diligentia ad inveniendum dominum, injustitiae reus est ; debetque deinceps, si dominus inveniri nequeat, vel ipse nequeat sine infamia rem prodere, ob omissam diligentiam, pretium impendere in causas pias *(Konings,* n. 65G).

Articulus II.

De accessione.

S8Î. · Definitio. Accessionis nomine intelligitur : *jus illud quo dominus rei principalis fit dominus rei accessoriae,* i. e. omnium quae ab aliqua re sua producuntur, vel ipsi naturaliter aut artificialiter uniuntur.

Divisio. Accessio est vel *naturalis,* vel *industrialism* vel *mixta.*

I. Accessio naturalis habetur : 1° *Nativitate* animalium, quando scilicet ex animali tuo aliud nascitur : « partus enim sequitur ventrem. » 2° *Fructificatione,* i. e. productione fructuum ex fundo absque industria humana. 3° *Alluvione,* quando vi aquarum incrementum luo praedio sensim accedit.

l Quid >int causae piae, vide infra n. 1083. II.

Si vero notabilis terrae pars repente accedat, quae dicitur *avulsio,* hujus prior dominus non amittit dominium, si intra utile tempus jus suum exerceat

SS8. — **II.** Accessio industrialis seu artificialis fieri potest :

1° *Aedificatione :* quando quis in fundo suo aedificat ex alienis materiis, vel in fundo alieno ex materiis suis, aedificium est generalim illius, cujus est fundus ; facta autem debita compensatione ei, qui bona fide aedificavit (III, 500). Consulantur tamen, hac super re, leges cujusque regionis[2].

2° *Specificatione :* quando materiae praeexsistenti nova forma seu species accedit, v. gr. si ex lana alterius vestem, ex ligno vel auro vas, ex uvis vinum confeceris.

Er jure antiquo, species nova artifici cedit, soluto pretio materiae, si haec ad primani formam reduci non possit, v. gr. vas ligneum, etc. ; el in conscientia probabilius requiritur bona fides. Secus, res cedit domino materiae, v. gr. vas aureum (III, 496). Vide *Ami du Cl.,* 1913, p. 303. *Er novis legibus,* in utroque casu, res cedit domino materiae, nisi opus artificis materiam pretio longe superet[3].

3° *Adjunctione :* quando res unius ita jungitur rei alterius, ut unum totum efficiant ; quo in casu, totum compositum pertinet ad eum, cujus res se habet ut principale. Hic tamen debet dominum partis accessoriae facere indemnem.

Sic usufructuarius, qui domus parietes depinxit, non potest cum parietum detrimento delere picturam. Contra, pictor, qui in tela aliena pulchram imaginem expressit, potest pictam telam, soluto hujus pretio, sibi retinere. Ita fere ex jure omnium [4].

4° *Commixtione,* quando res solidae, et *confusione,* quando ros liquidae, ad diversos pertinentes, junguntur.

Ex novis legibus, res fit communis, et debet, nisi inter dominos aliud convenerit. sub hasta vendi ac dividi. Sed si unius pars quasi principalis videri possit, el alias pretio multum superet, hujus dominus potest totum sibi vindicare, refuso pretio ceteris [5].

889. —**III.** Accessio mixta fit praesertim *plantatione* et *seminatione.* Dicitur autem *mixta,* quia duo, i. e. natura et industria, in unum coalescunt. Subjicitur iisdem regulis, quibus aedificatio [6].

[1] Cod. gall., 546 seqq. ; ital., 444 seqq. ; austr., 404-413 ; hisp., 353-374 ; germ., 946 seqq.; (angi.) *Crolly,* I, n. 639. — [2] Cod. gall., 555 ; ital., 449 ; austr.. 417-419 ; hisp., 358 seqq. ; genu., I. c. — [3] Cod. gall., 570 ; ital., 468 (cfr. Cod. austr., 415). — [4] Cod. gall., 566 ; liai., 484 ; hisp., 375 ; genn., 948. — [5] Cod. gall., 573-574 ; (tai., 472, 473 ; austr., 414 ; hisp., 382 ; germ., 947. — [6] III, 501 (ex jure roin.) ; Cod. gall., 553 ; germ., 94 ; austr., 420-422.

Articulus III.

De praescriptione.

890. — Definitio. Praescriptio est : *modus acquirendi dominium vel /tts, aut se liberandi ab aliqua obligatione, infra certum temporis spatium, sub conditionibus definitis a lege* A

Praescriptio sic appellabatur ab exceptione *praescripta* a praetore in formula qua judicem concedebat ; ita ut primo désignant quemlibet modum repellendi actorem. Deinde vero ad plura alia se extendebat sensus hujus vocis.

Divisio. Praescriptio est ratione effectus, vel *acquisition* (usucapio) : per hanc verum jus acquiritur ; vel *liberation :* ista eximit ab aliqua obligatione, vel a servitute, vel a poena subeunda.

891. — Principium. Praescriptio est legitimus acquirendi vel se liberandi modus, habens vim in foro tum externo, tum interno. Est sententia *communis* apud jurisconsultos et theologos ; et hujus ratio est, « quia bene potest lex humana transferre dominium de uno in alium ob bonum commune, ad vitanda jurgia, et ne dominia rerum remaneant incerta » (111, 504-517 ; II. Ap., X, n. 15). Quare *Angelicus* : «Si quis praescribat bona fide possidendo, non tenetur ad restitutionem, etiamsi sciat alienum fuisse, post praescriptionem » (Quodl. 12, a. 24). Cfr. *Vermeersch,* o. c., n. 270. Expresse statuit *Codex* (can. 1508), Ecclesiam admittere praescriptionem pro bonis ecclesiasticis, prout est in legislatione civili respectivae nationis, exceptis nonnullis casibus (de quibus in n. 892).

Cum praescriptio *juri positivo* innitatur, sequitur eam non valere nisi conditiones a jure requisitae accurate serventur. Contra *seipsum* nemo potest praescribere, quia justitia est ad alterum. Sic, v. gr., beneficiarius, qui jam a inulto tempore quatuor missas ex errore celebravit, cum tamen ex fundatione beneficii ad duas tantum obligetur, non ideo in posterum tenebitur ad quatuor *(Scavini,* II. 356). Atvero quisque *alienandi capax* potest renuntiare praescriptioni. non quidem futurae, sed completae vel inceptae, in quantum scilicet potest cedere jure suo. Creditores vero, et alii omnes quorum interest, possunt renuntiationi sibi damnosae sese opponere 3.

Agemus separatim de praescriptione *acquisition* et *liberation.*

' Cod gall., .219 , ital. 2105 ; germ.. 194-225, 937-945 (cfr. Coii, austr., 1451).— 1 Cod. Ulli , 2225 ; ital., 2112 hisp., 1935. — Non solum dominium directum, sed et ususfructus et ʊsu ctc. praescriptione constitui potest (cfr. Cod. hisp., 468).

§ 1. De praescriptione acquisitiva.

Ad validam praescriptionem acquisitivam requiritur, ut res praescriptibilis possideatur, cum aliquo *titulo,* cum *bona fide,* per *tempus a lege definitum.* Inde hi versiculi :

Non usucapies, nisi sint tibi talia quinque :
Sit res apta, fides, titulus, possessio, tempus.

Ratione temporis, praescriptio acquisitiva est ordinaria vel extraordinaria. 1° *Ordinaria* est illa, quae perficitur spatio annorum infra triginta. Subdividitur in praescriptionem *longi* temporis, si per decennium (vel supra), *brevis* temporis, si infra decennium, vel *brevissimi* temporis, si infra triennium (in Germania biennium) protrahitur. 2° *Extraordinaria* seu longissimi temporis, est praescriptio, si 30 annos attingit vel superat.

Singulae autem conditiones praescriptionis acquisitivae, *modo enumeratae,* scii, ut adsint res apta, fides, titulus, possessio et tempus requisitum, nunc magis evolvenda sunt.

1. *Res apta praescribi.*

892. — *Res praescriptibilis* est illa, quae pro natura sua, vel ex legum dispositione, a privatis acquiri et possideri potest. Ratio est, quia praescriptio est translatio dominii : ea autem, quae sunt dominii publici stricte sumpti, nequeunt alienari (III, 515).

Praescribi ergo nequeunt : 1° Quae sunt juris divini, naturalis aut positivi. Sic, v. gr., jus patris in filium. 2° Res publicis usibus deputatae, uti via publica, platea, pontes et similes, nisi earum usus in populo cessaverit vel nisi alia *communitas* iis uteretur. 3° Quae lex ipsa sive canonica sive civilis, impraescriptibilia declarat. Sic ex lege *civili,* praescriptio non currit contra bona dotalia, contra bona pupillorum, contra bona minoris respectu tutoris, vel curatoris, etc. [1]. Ad *jus canonicum* quod attinet, ex can. 1509, praescriptioni obnoxia non sunt (praeter ea quae sunt juris divini et naturalis) : quae obtineri possunt ex solo privilegio apostolico ; jura spiritualia quorum laici non sunt capaces (si agatur de praescriptione in commodum laicorum) [2] ; fines certi et indubii provinciarum ecclesiasticarum, dioecesium, paroeciarum, etc. ; eleemosynae et onera missarum (sed vide infra n. 1613) ; beneficium ecclesiasticum sine titulo; jus visitationis et obedientiae, ita ut subditi a nullo Praelato visitari possint et nulli Praelato jam subsint ; solutio cathedratici. Statuit autem can. 1510 : *Res sacrae,* quae in dominio privatorum sunt, praescriptione acquiri a personis privatis possunt. Si vero non sunt in dominio pri-

[1] Cod. gall., 2252-2258 ; ital., 2119-2130 ; austr., 1455-1459 ; hisp., 1932, 1965 ; germ., 204. — [2] Praescribi vero possunt jura parochialia, v. gr. jus canendi missam praesente cadavere, audiendi confessiones. Cfr. A. A. *S.,* VIII, p. 486 ; *A. S. S.,* 13, p. 220, 224 ; 30, p. 149.

ratorum, non a persona privata, sed a persona morali ecclesiastica contra aliam personam moralem ecclesiasticam praescribi possunt, *lies* denique *furtivae* praescribi possunt ab eo qui bona fide eas sub legis conditionibus accepit. Cfr. dicenda n. 936.

2. *Possessio.*

893. — Ad praescribendum requiritur *possessio* (cfr. n. 849). Constat tum ex Regula 3a juris in 6° : « Sine possessione praescriptio non procedit » ; tum ex unanimi sententia juristarum, qui possessionem praescriptionis fundamentum esse affirmant. Cfr. can. 1512.

Possessio, ut praescriptionem inducat, debet esse : 1° *dominativa,* i. ‹·. debet haberi animo *proprietarii,* non vero depositarii, coloni, usufructuarii, etc. ; 2° *certa,* i. e. de qua nullo modo dubitetur, secus deficeret bona fides ; *pacifica,* ita ut de ea non litigetur ; 4° *publica* saltem pro foro externo, ita ut is, contra quem currit praescriptio, possit reclamare. Sic, v. gr., servitutes praediales, quae non sunt apparentes, praescribi nequeunt (maxime si sint absque titulo : quo casu, res certa est ; secus, controversa) ; 5° *continuata,* i. e. non interrupta per omne tempus a jure definitum x.

3. *Titulus legitimus.*

894. Titulus generatim est : *causa propter quam aliquid possidemus,* v. gr. emptio, donatio, etc. Jamvero multiplicem distinguunt titulum :

tu *Verum,* qui habet omnes conditiones requisitas ad dominium transferendum, ut est emptio rei ah ejus domino 3. *2° Coloratum,* qui speciem quidem habet tituli veri, attamen ex occulto vitio caret effectu, v. gr. emptionem rei furto ablatae ; 3° *existimatum* seu *putativum,* (pii ex adjunctis prudenter creditur adfuisse, etsi de facto non adfuerit : ut si filius ex haeredilate possideat rem, quam putat a patre emptam, (piamvis non fuerit empta; 4° *praesumptum,* (pii scilicet demonstrari non potest, sed ex pacifica et diuturna possessione intercessisse praesumitur ; 5° *vitiosum,* qui *de se ita ineptus* esse perspicitur. ut nequeat haberi causa sufficiens ad transferendum dominium, v. gr. si adsit depositum, locatio, etc.

Differt titulus vitiosus a coloraio, ab existimato et a praesumpto, in hoc quod hi. prout *apparent,* sunt causa quae reapse ad transferendum dominium sufficiat, dum vitiosus, utpote (pii ostendit alterius adhuc permanere dominium, ejusmodi vim non obtinet, tametsi eam obtinere falso creditur. Ad titulum vitiosum reducitur etiam v. g. donatio per *metum gravem* extorta.

1. *Ad praescriptionem non requiritur quidem* titulus verus, *sed nec vitiosus sufficit.* Ratio *primi* est, quia titulus verus cum possessione jam per se sufficit, ad acquirendum dominium, sine praescriptione. Ratio *secundi,* quia titulus vitiosus impedit ipsam possessionem a lege requisitam. Unde illud effatum : « Melius est non habere titulum, quam habere vitiosum. »

' III. 506 : c(r. Cod. «ali.. 2228 ; ita!.. 686 ; austr., 1460 ; hisp.. 1940, 1941 ; germ., 208. — ⁑ In jure genu, insuper requiritur pro Immobilibus inscriptio : § 873, 875, 882, etc.

Sic actus merae tolerantiae (v. gr. quoad transiturn per agros), qui amicitiae, viciniae aut consanguinitatis causa alicui conceduntur, non sunt apti ad hoc, ut usucapio decurrat.

11. *Sufficit, ad praescribendum,* titulus coloratus, *el quandoque etiam existimatus vel praesumptus.* Scilicet, sufficit *coloratus,* quando lex (ut saepius fit) exigit aliquem titulum ; sufficit *existimatus ye\ praesumptus* (ad fundandam nempe bonam fidem in foro interno), quando nullus titulus in foro externo requiritur (111,505).

Hinc statuit can. 1446 : Si clericus qui beneficium possidet, probaverit se in ejusdem beneficii possessione pacifice per integrum triennium fuisse bona fide, etsi forte cum titulo invalido, dummodi absit simonia, beneficium ex legitima praescriptione obtinet.

In foro autem externo non requiritur titulus : *a)* Quoad bona *immobilia,* si agatur de praescriptione (usucapione) longissimi temporis, i. e 30 vel 40 annorum : ex jure communi :* *b)* Quoad bona *mobilia, x.* gr. ex jure gallico si agatur de praescriptione saltem triennali ; nam coram lege valet illud : Pro mobilibus possessio titulo aequivalet »2 (cfr. infra n. 897, II).

4. *Bona fides.*

<895. — Per bonam fidem hic intelligitur : *opinio firma, qua quis prudenter existimat rem, quam possidet, esse suam, quamvis revera non sit.*

Pro foro interno, bona fides supponit ignorantiam invincibilem. Non vitiatur tamen, in praesenti materia, per negligentiam inquirendi *leviter culpabilem* (III. 511, 625). In summa, haec valent axiomata :

I. *Ad legitime praescribendum necessaria est* bona fides. Constat ex can. 1512 : « Nulla valet praescriptio, nisi bona fide nitatur, non solum initio possessionis, sed toto possessionis tempore ad praescriptionem requisito. » Patet etiam ex 2a Regula juris in 6° : « Possessor malae fidei ullo tempore non praescribit. Et ratio est, quia repugnat omni juri, ut aliquis rem non suam sibi vindicet eamve sibi retineat.

Hinc, *deficiente bona fide,* non valet in conscientia praescriptio, etiamsi lex civilis, in aliquo casu v. gr. in praescriptione generali 30 annorum, bonam lidem expresse non requireret *(Gousset,* I, n. 723). Loquimur hic de praescriptione tantum *acquisition;* de bona enim tide quam requirunt pro *liberati*™, vide, n. 899.

II. Pro *praescriptione acquisitiva bona fides aliter requiritur in eo qui* inchoat *possessionem, et aliter in eo qui eam* contini vt. Etenim,

' In Cod. vero austr., 1462, statuitur quod si testator nullurn titulum habuit, haeredes nequeunt praescribere. — » Cod. gall,, 2279 ; hisp., 1955 ; cfr. Cod. germ., 929 seqq., quoad praescriptionem mobilium.

in *inchoante* requiritur *bona fides positiva,* ut constat ex dictis de necessitate tituli. Hinc, qui ab initio dubitat an res sit sua, nequit inchoare possessionem. In *continuante* autem possessionem requiritur tantum ut mala lides non superveniat, per conscientiam rei alienae, ut constat ex illo juris (c. fin. *de Praescript.) :* « Oportet, ut qui praescribit, in nulla temporis parte, rei habeat conscientiam alienae. » Itaque :

Si possessori bonae fidei supervenit dubium, praescriptio non interrumpitur ; et *continuans* possessionem beneficio gaudet annorum incipientis, modo interim (pro foro saltem conscientiae) adhibeat diligentiam ad inquirendam veritatem (III, 504, 511).

896. — Quaesitum. Λζι *praescribit* successor, *qui dubitat dc bona fide antecessorum ?* Respondemus :

Affirm., si debitam diligentiam ad dubium solvendum adhibuerit. Ratio est, quia in dubio mala fides praesumi non debet, saltem ordinarie et per se ; nemo enim praesumitur malus nisi probetur. Ex novis autem legibus, successor *particularis* (non universalis) in possessione potest incipere praescriptionem, etsi antecessor fuerit in mala fide 1.

5. *Tempus a lege requisitum.*

897. — Tempus ad praescriptionem requisitum non ab hora ad horam, sed *a die ad diem* computandum est, nec prius fit valida praescriptio, quam ultimus dies totaliter effluxerit.

En tempus requisitum ex variis legibus tum canonicis tum civilibus :

I. Ex jure caxomco. Res immobiles, mobiles pretiosae, jura et actiones sive personales, sive reales, quae pertinent ad S. Sedem, spatio 100 annorum praescribuntur. Quae ad aliam personam moralem ecclesiasticam, spatio 30 annorum. Can. 1511, § 1 et 2. Cetera bona, quoad praescriptionem, sequuntur leges respeclivae nationis, ut n. 891 vidimus. Deinde statuit can. 1446 : Beneficia ecclesiastica post *triennium* legitime praescribuntur, dummodo abfuerit simonia, ut supra jam monuimus, n. 894, II.

II. Ex J!re Gallico 2 dantur praescriptiones sequentes : 1° Praescriptio 30 *annorum,* qua longior non admittitur. Est universalissima : omnes enim actiones, sive reales sive personales etiam personarum moralium, post 30 annos exstinguuntur, quin defectus tituli vel bonae fidei opponi possit. Possessio tamen debet esse legitima, sensu quo supra diximus (n. 893). 2° Praescriptio 10 *vel* 20 *annorum,* qua praescribuntur bona immobilia, cum titulo tamen et bona fide. *Decem anni* requiruntur et sufficiunt, si ille, contra quem praescribitur, sit praesens, i. e. si habitet in territorio curiae *appellationis* in quo situm est immobile. Requiruntur autem 20 *anni,* si sit absens (vel pro rata, si fuerit partim praesens et partim absens). 3° Praescriptio 3 *anno-*

‘ III, 31'2-516 . Cod. gall., 2235 (cfr. *Allègre* in h. loc.); *Delama,* de Just, et Jure, n. 289, quaer '<°. ita!.. 213" ; germ., 937, 953, 987. At ex jure hisp.(a.442) omnis successor haeredilarius potest incipere praescriptionem, excipe si noverit praedecessoris malam Udem. — Constat autem (etiam pro *for»* conscientiae), tempus quo antecessor non certe *mala* in *fide* circa acquisitionem stetit, etiam conjungi posse tempori quod necessarium est, ut successor pra'scriptionis bctiedclo uti valeat (cfr. Schilling, II. n. 411, p. 414).— Cod. gall. 2260 seqq.

rum, quae cum bona fide suflicit in omni casu, ad bonum mobile acquirendum (cfr. n. 895). 4° Praescriptio quam aliqui vocant *instantaneam,* qua scilicet res mobiles, non furtivae, nec amissae, statim post traditionem legitime a possessore bonae fidei possidentur et acquiruntur ; quia pro mobilibus possessio est instar tituli, et quia lex non concedit spatium 3 annorum, nisi ad repetendam rem furtivam vel amissam (cfr. n. 885). An haec in conscientia valeant, olim acriter disputatum est ; hodie *communiter* affirmatur. Quare, in hoc casu, non potest *possessor bonae fidei* ad restitutionem adstringi ? Ast sedulo advertendum est an res sit reapse mobilis sensu legis.

HI. Ex jure italico a. Praescriptio 10 annorum valet etiam inter absentes. Biennium, loco triennii, conceditur ad repetendam rem furatam vel amissam. *Cetera cum jure gallico concordant.*

IV. Ex jure iiispAMCo 3. Admittitur praescriptio 30 annorum, sicut in jure gallico ; item praescriptio 10 vel 20 annorum pro bonis immobilibus. Absentes reputantur, qui vivunt extra regnum, vel in regione ultramarina. Pro bonis immobilibus requiruntur 3 anni cum bona fide, vel 6 sine alia conditione. *Cetera ut in jure gallico.*

V. Ex jure austriaco 4. 1° Tempus *ordinarium : a)* quoad res mobiles usucapiendas est triennium ; *b)* quoad res immobiles et servitutes praediales, si non exsistunt libri publici, vel si in istis non sunt inscriptae, 30 anni. 2° Tempus *extraordinarium: a)* contra fiscum, ecclesias et alias communitates, quae jure corporationis gaudent, loco triennii requiritur sexennium ; et loco 30 annorum, spatium 40 annorum ; *b)* contra absentem voluntarie (at sine culpa) a provincia, ubi res sita est, annus absentiae computatur pro semestri ; *c)* immediate sibi comparanti rem mobilem a possessore vitioso aut malae fidei, aut non valenti indicare suum auctorem, duplicatur spatium temporis ordinarii.

VI. Ex jure Germanico 6, *a)* Ad rerum *mobilium* usucapionem requiritur ut quis rem bona fide per 10 annos tanquam suam possederit, *b)* Ubi lex de libro fundorum perfecte introducta est, *immobilium* usucapio non admittitur nisi casu quo quis, in libro fundorum ut proprietarius fundi inscriptus, rem hanc immobilem per 30 annos tanquam suam pacifice possederit. Imo *sola pacifica possessio* (sine inscriptione) sufficit post 30 annos, modo tunc invitatio fiat ad eos qui jura habere possent. Nemine redamante, acquiritur dominium per inscriptionem, *c)* Datur etiam *praescriptio instantanea,* sicut in jure gallico, sed sub diversis conditionibus. Vide infra n. 936.

VII. Ex jure ANGLico admittuntur quidem aliquae praescriptiones respectu bonorum immobilium (et debitorum) ; atvero « possessiones mobiles titulo praescriptionis acquiri non possunt e. »

898. — Quaesitum. *Quomodo* interrumpitur *vel* suspenditur *praescriptio ?* Ad singula attendamus :

1° Interrumpitur, ita ut de novo inchoari debeat : *a)* vel *naturaliter,* si praescribens amittat possessionem (scilicet naturalem), aut si ipsi mala fides superveniat ; *b)* vel *civiliter,* si lis circa rem moveatur, nisi movens injuste id faciat ad praescriptionem

1 Cfr. *Aerlnys,* Suppl, ad tr. de VII Praec. (1902), n. 17; *Vermeersch,* op. cit., n. 285. Nec obstat sententia P. Ballcrinli qui nostra asserta vocat absurdissima (Op. tuor., t. 3, de Just., p. 1, c. 5, n. 437). — 1 Ital., 2133 seqq. — 3 Cod., 1940 seqq. — 4 Cod., 149&-1478. — 1 Cod., 900, 935, 937 ; cfr. *Pelt,* o. c., p. 74 seqq. ; *Barre.* Das bürgerl. Gesetzbuch u. der Cod. civ., § 27, 29, 47. — 4 *Crolly,* de Just, oblig., n. 600-62i, ubi plura videre poles.

interrumpendam. Non interrumpitur autem, si res possessa ab uno in alium transferatur, v. gr. emptione, donatione, etc. L

2° Suspenditur seu *dormit* praescriptio, quando impedimentum ei objicitur ne procedat ulterius, ita tamen ut, remoto impedimento, pergat sine alio detrimento, quam temporis dormitionis. Cfr. can. 1725, n. 4 et 1508. Duplici autem modo evenit ;

a) Quando judicia exerceri nequeunt, v. gr. tempore belli aut pestis in certis regnis 2 ; *b)* quando is, contra quem praescribitur, jus suum prosequi non valet. Sic contra interdictos, contra ecclesiam carentem rectore, non currit praescriptio. Ita *ex jure romano,* secus tamen *ex novis legibus* 3 (cfr. n. 892).— Non obstante legitima praescriptione, conceditur quandoque (v. gr. minoribus per 4 annos post majorennitatem) beneficium *restitutionis in integrum,* i. e. rescissio praescriptionis a judice pronuntianda (III, 514). Cfr. etiam can. 1687 seqq.

§ 2. De praescriptione liberativa.

899. — Sunt aliquae leges quae denegant tantum actionem judicialem, sunt et aliae quae jus exstinctum esse declarant. Porro *duplici modo* praescriptio liberativa alicui prodest : *a)* vel ex sua parte adsunt *vera debita,* aut etiam obligatio servitutem vel poenam patiendi ; et tunc praescriptio liberativa obstat quominus alter jus suum in conscientia possit reclamare ; *b)* vel ipse commisit solas *culpas juridicas,* et tunc praescriptio liberativa illi, qui vellet indemnitatem petere, omnem viam intercludit.

Ad praescriptionem liberativam (est doctrina fere omnium AA.) *requiritur bona fides* et quidem : *a)* Si adsunt vera debita, bona fides *positiva* adesse debet ; *b)* quoad reclamationes vero quae fundantur in culpa juridica, in actione petitoria apud judicem (vel quae supponunt usum alicujus servitutis post alium continuatae), sufficit bona fides *negativa:* aliis verbis satis est si alterum nec directe nec indirecte ab exercitio sui juris reclamandi impedias. Sed non obligaris ad eum monendum, ut jure suo utatur. Requiritur etiam *tempus legitimum.* AA., praesertim moderni, distinguunt: *a)* Praescriptionem *longissimi temporis,* seu 30 annorum, qua exstinguuntur omnia debita per 30 annos non repetita ; item cessat ususfructus, quando ille, qui jus habebat, eo non utitur per 30 annos. Exstingui etiam possunt census, non solum quoad reditus annuos, sed etiam quoad ipsum jus seu capitale (in Austria 3 tamen 40 anni requiruntur contra fiscum et corporationes), *b)* Praescriptionem *longi temporis,* seu 10 annorum, qua exstinguuntur actiones in nullitatem vel rescissionem contractus, quando lex terminum breviorem non constituit', *c)* Praescriptionem *brevis temporis,* seu 5 annorum (in Germania 4 annorum, in Austria 3 annorum), quae respicit summas solvendas periodice per modum fructuum civilium 6. *d)* Praescriptionem *brevissimi temporis,* v. gr. 2 annorum pro stipendiis procuratorum,

' III, 511 ; Cod. hisp., 1943, 1948, 1973 seqq.; germ.,941, 208 seqq. — * Cod.auitr., 1496. — ' Cod. gall., 2251-2259 ; liai., 2145 ; germ., 206, 207, 939. — ' Cod. 1472. — 8 Cfr. Cod. gall.. 1304, 1676, 2270 ; hisp., 1963, 1964. — « Cod. gall., 2276,2277; ital.,2144; liisp.,1966; germ., 197 ; austr., 1480.

(causa finita) ; unius anni pro stipendiis medicorum, famulorum, mercatorum, etc. ; 6 mensium pro stipendiis operariorum, hospitum, etc. * Nulla, in *jure germanieo2,* admittitur praescriptio contra jura in libro fundorum relata vel contra jura gentilitia. — Sequentes autem in genere statuuntur normae :

900. — 1. *Praescriptiones liberativae tum* longissimi *et* longi. *tum* brevis temporis, quoad solutionem debitorum, *valent in conscientia,* dummodo bona fides toto tempore perseveravit. Ita communiter, ex rationibus pro praescriptione in genere allatis (111,517). Cfr. supra n. 891.

Sane quoad praescriptionem *brevis temporis* non deest controversia. Cfr. *Tanquerey,* 11, n. 262 ; *Lehmkuhl,* Das Burgerl. ‹ lesel z.buch. ad § 194 el 929. *Ratio* quare pro praescriptionibus brevis temporis solutio debiti *in conscientia* minus certa nonnullis auctoribus apparet, videtur esse, quia in hisce non adest eodem gradu aliqua necessitas ordinis socialis, imo facilius abusibus cedetur locus. *(Schilling,* II, n. 411 in fine).

Nihilominus aestimamus, affirmativam sententiam esse tenendam, modo non absit bona fides. Cfr. Λ'. *Alphons.* III, n. 513.

901. — 11. *Praescriptiones* brevissimi temporis *non valent in conscientia,* nec constituunt nisi praesumptionem ₡factat solutionis, ut fere omnes fatentur. Ratio: 1°quiaex ipsis legibus constat, legislatorem *non habuisse intentionem* transferendi dominium, sed solum negandi actionem in foro externo, ne justitiae administratio nimis difficilis redderetur 3 ; 2° nequit legislator hanc habere intentionem, quia quoad hasce praescriptiones brevissimi temporis *deficit* saepe *bona fides,* nec adest ratio boni communis, cum hoc conduceret ad opprimendos debiles et pauperes.

α Debitor igitur qui certus est solutionem non esse factam, minime ab obligatione solutionis eximitur », nisi post praescriptionem certo sufficientem, quae ex singulis Codicibus et jurisprudentia est dijudicanda (III, 516). Si quis tamen, v. gr. successor bonae fidei, transacto tempore a lege assignato, incipit dubitare, v. gr., an auctor suus solverit, potest uti praesumptione juris, nisi omissio solutionis rite probetur. *Noldin,* II, n. 407 ; *Pelt,* o. c., p. 112.

Attendantur sequentia ex *Codice* (can. 1701 seqq.) : In *contentiosis,* actiones tum reales tum personales exstinguuntur ad normam jurium respectivae nationis. *Omnis criminalis actio* perimitur lapsu temporis utilis ad actionem criminalem proponendam. Tempus utile est triennium. Attamen actio injuriarum perimitur uno anno : actio ob delicta qualificata contra 0 el 7 praeceptum quinquennio perimitur ; actio ob simoniam et homicidium decennio perdurat. Licet praescriptione auferatur actio criminalis, non tollitur eo ipso actio contentiosa ad damna sarcienda.

l Cod. gall., 2271 seqq. ; liai., 2138 seqq. ; hisp., 1967, 1968 ; genu., 196, 222. — ‖ § 194, 902. — * Cod. gall., 2275 ; ital., 2138-2143 ; germ., 222. Cfr. *S. Alph.,* III, 516 (et 347 quoad famulum) ; H. Λρ., X, 12.

DISSERTATIO II

DE LAESIONE JURIS IN BONA EXTERNA

902. — Laesio juris alieni fit per injuriam, tum materialem, tum formalem. — De injuria *formali* nunc agemus.

Porro, injuria formalis est duplex : 1° *Lucrosa,* quae fit, v. gr., per furtum, per iniquam usurpationem, et vocatur generice acceptio injusta rei alienae. In hac principaliter intenditur lucrum injustum et accessorie injuria domini. 2° *Non lucrosa,* quae infertur proximo sine emolumento inferentis, v. gr. per incendium, stragem, et est DAMNiFiCATio stricte dicta. In damnificatione principaliter intenditur injuria in personam domini et accessorie illius damnum *(S. Alph.,* III, 629, fin.). De his in *duobus capitibus.*

Codex juris can. sequentibus poenis laesiones justitiae afficit ; *Laieus,* qui fuerit legitime damnatus ob delictum homicidii, raptus impuberum, venditionis hominis in servitutem (vel alium malum finem), usurae, rapinae, furti in re valde notabili, incendii vel malitiosae ac valde notabilis destructionis, gravis vulnerationis, vel mutilationis vel violentiae, ipso jure exclusus habeatur ab actibus legitimis ecclesiasticis (vide n. 1292, 7°) et a quolibet munere, si quod in Ecclesia habeat, firmo onere reparandi damna. *Clericus* vero, qui aliquod horum delictorum commiserit, a tribunali ecclesiastico puniatur pro diversitate reatus, non exclusa depositione ; reus vero homicidii culpabilis, degradetur. Cfr. can. 2354.

CAPUT I

De injusta acceptione rei alienae seu de furto.

S. *Thomas,* 2. 2, q. 66 ; S. *Alphonsus,* III, 518-546 ; ed. G., II, p. 27 seq. ; II. Λρ., X, ii. 14-34 ; *Lugo,* disp. 16 ; *Lessius,* I. 2, c. 12 ; *Sparer-Bierbaum,* tr. V, n. 779 ; *Aerlnys-Damen,* I, 716 ; *Lehmhuhl,* I, 1109 ; *Noldin,* II, n. 414 ; *Prümmer,* II, 77 ; *Tanquerey,* II, n. 431 ; *Berardi,* Theol. mor., III, n. 242; *Vermtcrsch,* II, n. 638 sqq. ; *Schilling,* H, n. 448 : *Merkelbach,* II, n. 4b l sjq..

Agendum : 1° de *natura* et *gravitate* furti in genere ; 2° de *quibusdam furtis* in specie; 3° de *causis* a furti delicto *excusantibus.*

Articulus I.

De natura et gravitate furti in genere.

903. — Definitio. Furtum est : *ablatio rei alienae, domino rationabiliter invito.* Quando fit *occulte,* tunc proprie est furtum; quando autem *manifeste* et *violenter,* rapina vocatur (cfr. 5. *Thomam,* 2. 2, q. 66, a. 3 et 4).

Dicitur 1° /1 *blatio rei. alienae,* cum animo nempe eam ut >uarn habendi. Cnde non facit furtum qui rem surripit per jocum, vel ob bonum aut commodum domini : v. gr. vinum ne inebrietur, librum haereticum ne legat. 2° *Domino rationabiliter invito;* nam si dominus praesumatur consentire, aut si non possit, vi juris, dissentire (v. gr. cum res aufertur titulo necessitatis vel compensationis), ablatio rei alienae non est furtum.

904. — Principia. I. Furtum est ex genere suo peccatum mortale. Constat ex 1. *Cor.,* 6, 10 : *Neque jures... neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Ratio est, quia furto laeditur justitia commutativa, quae per se obligat sub gravi. Adde quod, si hornines passim sibi invicem furarentur, periret humana societas, uti observat Angelicus (1. c., a. 6). Furtum tamen admittit *maleriae parvitatem.*

905. — II. Gravis materia furti determinanda est ex gravitate damni, quod per illud proximo infertur. Ita communiter, ex regula Angelici Doctoris (2. 2, q. 73, a. 3) : « Peccata, quae committuntur in proximum, sunt pensanda per se secundum nocumenta, quae proximo inferuntur ; quia ex hoc habent rationem culpae. » Idcirco:

a) Dimetienda est furti materia *relative,* ita scilicet, ut attendatur ad varias hominum, locorum ac temporum conditiones et varium pecuniae valorem · etenim, finis juris proprietatis *pro privato* (nempe ut in pace vita fruatur), plus minusvc impediri et laedi potest, *b)* Determinanda est etiam aliqua materia *absolute gravis,* id est materia quae *nunquam,* sine culpa gravi, *ne ipsis quidem ditissimis,* surripi possit. Hoc exigit finis juris proprietatis *quoad societatem :* secus furum cupiditas nimis excresceret, et ipsa societas certo pateretur grave damnum. Turba enim ad venialia vix attendit.

906. — *In specie, statuuntur regulae sequentes pro dimetienda varia gravitate jurti :*

Regula. 1°. Materia *relative gravis* illa existimatur, quae damnificato juxta propriam conditionem sufficeret pro diurna sui suaeque familiae sustentatione.

Considerato igitur praesenti pecuniae valore (qui certo minor est quam tempore S. Alphonsi), et attenta aestimatione communi recentiorum theologorum (quorum opiniones hic intrinsece probabiliores fiunt), sequentes gradus, pro norma generali in praecipuis Europae locis, statui posse censemus 1

a) Respectu *mendicantium,* materia gravis foret valor unius franci (valoris aurei), seu 20 assium ; et *minus,* si quis pauper quotidiana sua mendicatione minus lucretur, *b)* Respectu fossorum et similiter *operantium,* norma est : 2-5 franci. *c)* Respectu autem *artificum* et mercatorum *tenuis* fortunae, 4-8 franci. *d)* Respectu *mediocriter divitum,* seu eorum qui ex propriis reditibus vivunt, circiter 10 franci. *e)* Respectu vero *absolute divitum,* v. gr. respectu mercatorum sat opulentorum, usque 20 francos, *j)* Respectu *magnatum,* 30 franci, et ultra (utique *valoris aurei).*

1 SI quandoque, v. gr. tempore belli, pecuniae valor inultuin decreverit, nonnae hic indicatae ad conditiones mercatus erunt accommodandae, ut patet ; idem valebit, positis ponendis, de regulis quae circa eamdem materiam tradentur.

h, dubio, v. gr. si ignoras cuinam damnum factum sit, grave reputatur furtum 8-10 francorum ; quia damnum praesumitur mediocriter diviti illatum. Ita hodie communiter. Cfr. *Gousset,* Theol. inor., I, 980 ; *Crolly,* III. n. 272 ; *Konings,* n. 695 : *Aertnys-Damen,* I, 717 ; *Priimmer,* II. n. 80 sub fine . *Schilling* II, η. 448 ; *Vermeersch,* II, η. 639.

Regula 2a. Materia *absolute gravis* est illa quae, *per se* et *independentcr a damno* quod patitur dominus, reputatur communiter habere *notabilem utilitatem vel valorem;* quae si aufertur, licet non multum noceat domino (v. g. propter ingentes ejusdem divitias)r nocet tamen graviter societati ac publicae securitati et tranquillitati 1.

Pro tempore suo, V *Alphonsus* (III, 528) assignabat ut gravem, respectu regum, summam excedentem duos aureos. *Tanquam materia absolute gravis,* hodie assignandi videntur 30-40 franci (valoris aurei), vel etiam ultra, in locis ubi pecuniae valor est minor. Sic pro Anglia ultra 1 et '4 librae aureae, in America Sepi, circiter 10 doli., materia absolute gravis nominari possunt 2. *Certo* 100 francos aurei valoris *ubique* censemus materiam *absolute* gravem jam ante adaequasse ; cui sententiae etiam adhaerere cernuntur plures cl. auctores *recentissimi* (v. g. *Merkelbach,* II. n. 403, *b; Schilling,* II, n. 448).

Materia *relative* gravis supra indicata respicit de se furtum quod *una* actione contra *unum eumdemque* committitur. Quoad furtula, quae vel uni diversis actionibus, vel diversis una vice damnum inferunt, vide n. 908. *In furto* vero *sacrilego,* si res quoad speciem physicam est pretio aestimabilis, conclude eodem modo ac pro re profana; si secus (v. gr. in sacris reliquiis), considera ejus dignitatem. raritatem, vel attende ad specialem Ecclesiae prohibitionem. Furtum demum respectu *communitatis* (v. gr. societatis commercialis), ut sit grave, ordinarie *quasi* materiam indicatam pro magnatibus attingere debet (cfr. A', *llphonsum,* III. n. 527. 528). Alii requirunt materiam *absolute* gravem. Excipe si communitas sit pauper vel exigua. Idem dic, si laeditur *communitas religiosa (s. Alphons.* IV, n. 24, cum notis subjunctis ; G. II, p. 465 seq.).

Pro prari : Ad decernendum an in furto adsit peccatum grave vel leve, attendendum est praoprirnis ad materiam *relative gravem.* Excipe, si haec attingat (vel superet) materiam *absolute gravem;* lum enim semper aderit peccatum grave, ut per se palet. Norma circa materiam *absolute gravem* non est proponenda *e.r professo* fidelibus nec in consultatione nec in concione, quia facile perperam intelligeretur et periculis non vacat iste modus (ita *Vermeersch, Schilling, Merkelbach* et alii).

1 Recti igitur *duplex* haec adhibenda erit norma in definienda materia absolute gravi : ut .uratur d·· re notabili in ?·▮ quae aestimetur magnum procurare (de se) commodum; . 4' ri -p. ciu, habeatur ad securitatem \itae publicae et ad bonum commune. *Merkelbach,* — Tanquam normam in determinanda materia absolute gravi hanc uniM·ρ.<· proponit Jn, Arendi. S J. (Xouv Rev. Thfiol. 1926, p. 132) ; quod regulariter aequal' alet redditui quem per unam hebdomade.m boni, licet ordinarii, percipere consueverunt •pifio- operarii etc. Vix diltert ut ipse auctor fatetur, a regula ab optimis moralist!? hu.H.que -oanai.. Vltamen notare volumus, hanc a P. Arendt (actam aestimationem non omnibus probari , ta enim (ut unum citem) Patri *Merkelbach* (II, p. '» 19. nota) videtur C'-sc laxior ».

Articulus II.

De quibusdam furtis iu specie.

§ 1. De furtis domesticis.

907. — In furtis domesticis, i. e. *filiorum, uxorum* et *famulorum,* plus requiritur ad materiam gravem, quam in furtis extraneorum. Ratio est, quia, respectu illorum, dominus est minus, aut saltem minus rationabiliter, invitus. Ita *generatim* sentiunt quoque auctores.

Saepe etiam invitus est magis *quoad modum,* i. e. quod res clam accipiatur ; vel *quoad finem,* v. gr. quod accipiatur ad ludendum, bibendum, etc. ; quam quoad substantiam rei surreptae (H. Ap., l. c., n. 32).

1° Filius familias peccat graviter, surripiendo quantitatem *duplo majorem* quam ea quae pro extraneis constitueret peccatum grave. Minus tamen requiritur, si pater sit tenax, si filius nondum adoleverit, si pecunia impendatur in usus inhonestos (111, n. 543).

Filius saepius graviter peccat *abusu pecuniae,* quam furtis. Etsi furtum fuerit grave, non tenetur filius ad restitutionem, si illud jam consumpserit : quia pater praesumitur condonare. *Excipe,* si ex adjunctis aliud constet, vel si cohaeredes graviter laesi fuerint (Conf, dir., X, 14). Cfr. *Lugo,* disp. 10. n. 70. Quoad *membra religiosae communitatis,* regula pro filiis familias statuta, ipsis applicari nequit, ut n. 2158 fusius exponemus;

2° Cxor peccat *graviter* (fere eodem modo ac filius), si notabilem summam surripiat, invito marito, etiam ex dote vel bonis communibus ; quia licet media pars ad eam spectet, maritus tamen habet illius partis usumfructum.

Nota tamen, cum uxoribus mitius esse agendum, si res ablatae in usum ipsius familiae vel in favorem propinquorum expenduntur. Alia vide n. 870.

3° Famuli furando peccant inaequaliter : *a)* Si furentur *cibos,* qui non solent caute custodiri, peccant solum *venia!iter ;* modo illos non vendant aut foras extrahant, et modo non sumant in extraordinaria quantitate, vel res pretii extraordinarii, *b)* Si autem furentur *alias res,* v. gr. pecuniam, vestes, res lintearias, etc., non requiritur ad peccatum grave major quantitas, quam in furtis extraneorum ; quia domini non sunt minus inviti erga ipsos (piam erga alios. Imo, talia furta, ex jure, majori poena multanda sunt, propter perfidiam quae committitur in dominos, qui res domesticas famulis concredunt [1].

[1] Cod. poen. gall., n. 386 ; ilal., 419 ; hlsp., 593 ; aliter tamen Cod. gcrm., 247. *Quoad famulos* qui res pro domino emunt, et 5 centesimos ex libella relinent fleeou *du franc* λ vide /Imi *du* C/., 1903, p. 296. AbiniH est, nec potest tolerari, nisi *constet* dominos conscios et consentientes esse.

§ 2. De furtis minutis.

908.— Furtum per se leve potest *multiplici modo* fieri grave, praesertim vero: 1° per *intentionem* perveniendi ad materiam gravem ; 2° per *damnijicalionem* gravem ex levi furto obvenientem ; 3° per *conspirationem ;* 4° per *multiplicationem.* Itaque:

I. Per intentionem perveniendi ad materiam gravem peccat fur graviter, v. gr. mercator falsis ponderibus utens, quoties minimum quid surripiendo, *renovat,* saltem implicite, suum propositum Ratio est, quia actus externus desumit suam malitiam ab actu interno, qui est graviter peccaininosus. Idem dic de eo, qui parvam quantitatem surripit cum animo *notabilem* auferendi, si posset. Sed *sub levi* tantum tenetur ad *restitutionem,* quia materia non est gravis.

II. Per damnificationem gravem, quam fur, ex levi suo furto, obventuram esse praevidit, item *graviter* peccat. Sic, v. gr., auferre acum sartori potest esse peccatum grave, si ipse non posset habere aliam, qua valeat sibi victum comparare (II. Ap., X, 22). Tunc quidem in specie *damnificationis injustae* esset mortiferum et obligaret ad restitutionem sub gravi.

Qui a domino aufert exiguam rem ipsi *valde caram,* v. gr. florem rarum ac singularem, primos fructus ex arbore ad aliquem praecipuum virum honorandum destinatos, praevidetque simul dominum graviter affligendum ex tali amissione, graviter peccat contra *caritatem ;* contra *justitiam* vero leviter, nisi forte grave damnum inde secuturum praevideatur.

III. Per conspirationem committuntur furtula, cum plures, *communi consilio et consensu,* simul vel successive, uni vel pluribus parvum quid surripiunt. Jamvero, hujusmodi furtula sunt gravia peccata, si simul sumpta materiam constituant vel relative vel absolute gravem ; tunc enim singuli fures cooperantur vere et efficaciter ad totum damnum.

Diximus : *communi consilio,* quia si singuli *independenter ad invicem* agant, etsi mutuo sciant grave damnum domino fieri, tunc nullus peccat graviter : quia nullus eorum est causa totius damni gravis. Ita sententia probabilissima, ait 5. *Alph.,* 111,530. Si autem plures *mutuo exemplo* permot i levia furta committant, singuli peccant contra *caritatem* ratione scandali (et peccant quidem graviter, si damnum totale sit grave, illudque impedire facile potuissent) ; sed probabilius *non tenentur* ad restitutionem solidarie quoad totum ; quia exemplum non est causa directe influens m damnum alienum, sed tantum occasio (cfr. n. 949, 2“ Gond.). Unusquisque tamen, ut palet, tenetur *quoad suam partem* (III, 537 ; II, 45).

• V, '»'· 2. Et. qq. ret., 6. Vide dicta n. 328. Ad hanc propositi renovationem, ut vere novum evaiat, requiritur aliquod intervallum , secus, si ratione externationis continuum remaneat.

IV. Per multiplicationem furta levia possunt in materiam gravem *coalescere,* et inducere gravem obligationem restituendi.

Furta levia possunt *coalescere* physice vel moraliter. *Physice,* si res conservantur, ita ut cumulus fiat materia gravis. *Moraliter,* si res consumantur quidem, sed furta *intra breve temporis intervallum* repetantur. Pro furtulis modicis ordinarie intervallum 15-30 dierum, pro furtulis majoribus interpolatio duorum mensium impediunt, quominus furtula moraliter coalescant (111,530).

Probatur assertum. 1° Constat ex propositione 38a ab Innocentio XI damnata[1]. 2°Quoad furtula *physice* coalescentia (sive unum sive plures laedant), adesse potest physica unio, unicus cumulus, ex quo fur injuste et praeter modum ditescit. Quoad furtula *moraliter* coalescentia, habetur quid unum in genere moris, ex quo exsurgere potest damnum notabile pro privato, vel, si diversi laesi fuerint, damnum notabile pro communitate et recto ordine. *Lugo,* l. c., n. 37.

Equidem materia in furtis minutis requisita, quae sit *gravis,* non est semper eadem : 1° Cum fiunt *eidem* diversis vicibus, vel diversis (si sunt pauci) *eodem tempore,* materia est gravis, si excedat ex dimidia parte summam ad furtum grave communiter requisitam. 2° (aim fiunt *diversis paucis personis* per *diversas vices,* materia censetur per se gravis, si est duplo major, quam summa ad furtum grave communiter requisita. 3° Cum demum fiunt *diversis personis in magno uiimero,* requiritur *materia absolute gravis* vel duplo major quam absolute gravis, prout furta semel vel per diversas vices commissa sunt III, 530). *Lehmkuhl,* 1, 1115.

909. — Quaesitum. *An peccat graviter qui, post completam materiam gravem, furatur adhuc aliquid aliud leve?* Respondetur :

Sententia probabilior *negat,* nisi *interruptione facta* (v. gr. per voluntatem restituendi) fur pertingat, vel pertingere *intendat* ad aliam novam quantitatem gravem. Ratio est, quia furtuluni respectu acceptionis est certo leve ; respectu autem detentionis videtur constituere unum peccatum cum praecedenti : non enim multiplicatur peccatum, quando renovatur vel confirmatur propositum non restituendi, sed solum quando moraliter interrumpitur, ut diximus in tr. *de Peccatis* (n. 328, Reg. 3a). Cfr. ‹$. *Alph.,* Il 1,538.

910. — *Ex his resolves* : 1° Sartores horumqVe famuli, graviter peccant contra justitiam, ubi materiam gravem attingunt, retinendo sibi aut vendendo panni fragmenta dominis adhuc utilia, quae supersunt. *Excipe,* si alicubi vigeat consuetudo ut minus solvatur et fragmenta sartoribus remaneant ; aut si constet dominos opulentos non velle fragmenta sibi restitui, vel de illis parum curare 2° Qui *carbones* effodiunt, prohibentur ab iis in sui usum auferendis, nisi certo quodam pretio soluto. *Attamen* qui carbones familiae necessarios subinde auferunt, etsi reprehendendi sint, non videntur cogendi ad restitutionem ; in fodinis enim tanta est carbonum copia, ut domini vix censendi

[1] Non tenetur quis sub poena peccati mortalis restituere, quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis. ·

sint omnino inviti, el ordinarie non adhibent sollicitudinem ad fures hujusmodi detegendos. *Secus dicendum* de iis, qui crebro id faciunt, vel carbonum in ripis fluminum ve! alibi depositorum magnam copiam auferunt *(Konings,* 703, 8°). 3° Qui ligna caedunt *in silvis communitatis* propriae (vel vicinae) non peccant, nec ad restitutionem tenentur, nisi magnam stragem faciant cum damno communitatis; quia lex stricte prohibens omnem caesionem lignorum, censetur esse poenalis : unde, sola poena solvenda est, et quidem post judicis sententiam. Secus vero in *silvis privatorum,* nisi res sit de leviori quadam arbuscula, vel de lignis exsiccatis, pro quibus possit praesumi domini consensus (III, 529, q. 1). *Quoad pauperes,* certum est eos posse colligere ligna exsiccata non solum ad comburendum, sed etiam ad vendendum, si sint in gravi necessitate. (Cfr. *Gôpfert,* II, η. 148.) 4° Qui fructus edunt in aliorum *tineis* vel *pomariis,* facile excusari possunt, dummodo nihil foras asportent, nec fructus sint rari ct magni pretii. Hoc probabiliter licere colligitur ex *Deui.,* 23, 24 (item *Luc., G,* II, et ex lege caritatis quae apud Christianos mitigat rigorem juris. Id saltem certum est, « quod in furtis rerum expositarum, ut sunt fructus juxta vias et ligna in silvis, ut furtum sit grave, requiritur *major materia* » (II. Ap., X, 23). Hodie tamen fructuum etiam expositorum valor in aestimatione communi non parum crevit.

911. — *Pro praxi,* Confessarius, in furtis minutis, non debet quidem *urgere restitutionem,* nec tamen facile dissimulare, sed pro conditione et capacitate personarum semper aliquam restitutionem injungere, ipsis creditoribus vel pauperibus faciendam. Alioquin enim, cum impune dimittuntur, poenitentes fiunt ad hujusmodi furtula faciliores, et ad majora gradum faciunt *(Lessius,* I. 2, c. 12, n. 50 ; *Ami du CL,* 1903, p. 97).

Articulus III.

De causis ablationem rei alienae excusantibus.

Ablatio roi alienae non habet rationem, furti, *si dominus censeri nequii rationabiliter invitus.* Nequit autem censeri rationabiliter invitus, si proximus rem aufert, aut ratione *necessitatis,* aut jlitulo *compensationis.* Hinc duo paragraph! :

§ 1. De necessitate excusante rei \lienae xbiationem.

912. Notionks. Necessitas alia est extrema aut quasi-extrema seu gravissima, alia gravis, el alia communis (vide n. 480) ; deinde jus ad vitam potius est jure ad proprietatem. *Ex sola caritate* tenetur dives in casibus ordinariis providere proximo : debet igitur et tiare et non occultare res quibus ille indiget. *Ex justitia* vero tenetur ad non impediendum pauperem mediis violentis, quominus jure suo ille utatur ; si impedivit, restitutioni obnoxius est. Itaque hic etiam quaerendum est : quandonam pauper jure suo legitime utatur.

913. Principia. I. Non licet aliena snrripere in gravi, nec a fortiori in coinnmni necessitate. Ratio est, quia tunc domini

sunt rationabiliter inviti ; et secus direptionibus facilis aditus pateret. Confirmatur ex prop. 36a ab Innocentio XI damnata. Excipe cum *Viva* (Theses damn., prop. 36a, n. 10), si ex adjunctis, v. gr. ex pietate domini opulenti, prudenter praesumatur ejus consensus.

914.— II. Quilibet in extrema necessitate constitutus potest alienum snrripere, quantum sufficit ad se a tali necessitate liberandum. Ha communiter cum *S. Thoma* (2. 2, q. 66, a. 7). - Ratio est. quia finis primarius, in quem Deus ros creavit, est conservatio vitae humanae ; unde jus proprietatis juri ad vitam cedere debet (cfr. n. 216). *Excipitur* casus, quo ipse dominus per ablationem rei suae redigeretur in aequalem necessitatem. Tunc enim valet regula : « In pari causa, melior est conditio possidentis * ; et ideo dominus esset jure invitus (III, 520, q. 3). His admissis, concludimus :

1° Non tenetur in extrema necessitate constitutus rem a domino *petere,* j-i res illa in specie est sibi *absolute* necessaria ; tunc enim habet jus eam sibi vindicandi. 2° Si res, qua quis in tali necessitate indiget, est *magni caloris.* potest nihilominus, ex veriori sententia, eam sibi vindicare ; quia habet jus sumendi quiduid est actu ad suae vitae conservationem necessarium Dives tamen non tenetur rem illam pretiosam dare *ex justitia,* quae non imponit onus providendi proximo ; nec ex caritate, «piae non obligat cum tanto dispendio, ul dictum est n. 188. *Ex pietate* vero teneretur dare patri, vel filio ! et *e.i justitia* tenetur non impedire positive pauperem ab usu juris sui *(S. Alph.,* 1. c.). - Diximus autem : *quantum sufficit ad se « tali necessitate liberandum ;* sic enim exigit ordo justitiae, (piae jure quidem suo utitur, illud vero non praetergredi! ur.

Unde : *a)* Si suilicit *solus usus rei,* v. gr. equi ad fugiendum, remanet, cessante necessitate, obligatio restituendi. — *b)* Si extreme indigens habet *alibi* in re vel in spe probabili unde solvere possit, non potest rem alienam subducere nisi *cum onere restitutionis :* quia necessitas tunc non exigit rem accipi gratis, quando sufficienter re mutuo accepta vel commodata sublevari potest. — c) Si autem extreme indigens nihil habet alibi iu re vel in spe, ad restitutionem non tenetur, postquam rem alienam *consumpsit,* tametsi ad meliorem conditionem pervenerit. Idem probabiliter dicendum est, si *res fuit furtiva ;* quia, si apud dominum exstitisset, indigens potuisset sine obligatione restituendi eam auferre et consumere (III, 520, q. 4 et 5).

Corollarium. *Normae praedictae valent etiam pro eo, qui versatur in necessitate gravissima seu quasi extrema.* Haec enim necessitas extremae aequiperatur. In tali necessitate potest quis ex alieno sibi providere *per media ordinaria,* non autem per exquisita el extraordinaria. Ita 5. *Alphonsus* (III, 520) et alii communiter.

Gravissima necessitas esse censetur, quando quis est in probabili periculo subeundi mortem, v. gr. a sicariis, nisi talem pecuniae summam tradat ; aut amittendi membrum aliquod principale, puta oculum ; aut incidendi in perpetuam captivitatem, vel in perpetuum morbum, apt incurrendi infamiam.

Non enim opus est, ut hujusmodi mala actu inferantur ; sufficit, ut *prorime* et *moraliter certo* immineant, imo ut immineat eorum *periculum certo probabile.*

915. — Quaesitum. .-In *licet rem alterius surripere, ad subveniendum extremae necessitati proximi?* Respondetur :

Affirm. Ratio est, quia tunc vices geris indigentis et ostendis te diligere proximum sicut leipsum *(S. Thomas,* l. c., ad 3). Imo pietas et, secluso gravi incommodo, ipsa caritas quandoque ad id te *obligare* potest. Si vero potuisses rem largiri tuam, et dedisti alienam, videtur quod tenearis ad restitutionem; quia non poteras determinare alienam, cum tibi propria suppetebat » Ita «j. *Alphonsus,* II, n. 33. Cfr. dicta n. 489, q. II.

§ 2. De occulta compensatione.

Xotio. Compensatio occulta est : *actus, quo quis illud, quod sibi debetur, accipit inscio debitore.* Est actus, non quidem, justitiae (quae est ad alterum), sed caritatis erga seipsum.

916. — Principium. Occulta compensatio, concurrentibus certis conditionibus, est justa ac licita. Est 1° */usta,* quia qui se occulte compensat, nemini facit injuriam, sed tollit unice quod suum est ; 2° *licita,* quia, servatis conditionibus, servatur etiam ordo justitiae legalis et caritatis (111, n. 521).

917. — *Conditiones sunt sequentes :* illaesae maneant justitia COMMUTATIVA, JUSTITIA LEGALIS *Ct* CARITAS.

1° *Non laedatur justitia commutativa : a)* Debitum ergo sit *strictum, certum* et *exigibile* '. Injusta enim esset compensatio, si debitum esset vel non strictum, i. e. ex sola caritate aut gratitudine ; vel incertum, i. e. solummodo probabile, quia in dubio melior est conditio possidentis ; vel nondum exigibile, quia « qui terminum habet, nihil debet. » *b)* Excludatur *damnum debitoris,* id est non exponatur periculo iterum solvendi, vel vivendi in conscientia erronea. Quod excludi potest, v. gr., per fictam condonationem. *c)* Vitetur *damnum tertii,* unde non auferas rem commodatam vel oppigneratam.

2° *Non laedatur justitia legalis :* quare creditor debet prius, *si possit,* in judicio postulare, ad servandum scilicet ordinem publicum.

Si hoc negligitur, η,όη tamen erit restituendum, nec erit peccatum grave; imo nec leve, si *per viam judiciariam* sumptus, odia aut alia gravia incommoda subeunda essent. Hoc sensu intelligendus est Λ'. *Thomas,2. 2,* q. 66, a. 5, ad 3.

l Multa,a judice pro culpa juridica imposita, si *soluta fuerit,* per compensationem nequit repeti, quia post solutionem alter rem justo acquisivlt. Qui ex motivo justitiae legalis cogitur ad dandum, revera dominium in acceptantem transfert. Qui autem per vim *coactus tua* ad dandum vel ad solvendum, se compensare potest, quia revera non transtulit dominiunu Cfr. n. 617, 3° ct 1051.

3° *Aon. laedatur caritas :* praecaveatur ne proximus detrimentum recipiat, v. gr. ne quis injustam furti accusationem et damnationem subeat, etc. : quod tamen non teneris vitare cum tuo magno incommodo. Cfr. 5. *Alph.,* II. Ap., X, 21 ; *Lugo,* disp. 16, n. 87.

Compensatio fieri potest etiam *in alia specie,* si fieri nequeat in eadem ; modo debitor nullum subeat detrimentum ex privatione cujuspiam rei determinatae, v. gr. equi, rei pretiosae, etc.

91S. — Quaesitum. *An famuli, operarii, officiales gubernii possunt, aliquid surripere ad compensandam operam suam, (piam salario, de quo convenerunt, majorem esse judicant ?* Respondetur :

A'eg., generatim loquendo, ut patet ex prop. 37ilab Innocentio XI damnata[1]. Ratio est, quia agerent contra pactum, quo in pretium minus consenserunt (III, 522-524). Attamen diximus :

Generatim, quia (ad infimum usque pretium) compensare sibi potest famulus, operarius, etc. : 1° Si necessitate compulsus fuerit ad consentiendum in pretium notabiliter inaequale. *Excipe* tamen si dominus alios pro eodem parvo pretio jam justo invenisset, vel si famulum rogantem ex sola misericordia suscepisset. 2° Si operas augeat ex voluntate domini sive expressa sive tacita; quia tunc servanda est regula, quod nempe quivis operarius dignus est mercede sua. *Secus vero,* si augeat ex electione propria ; quia tunc censetur operam suam condonare ad sibi conciliandam domini gratiam. 3° Si dominus in compensationem consentire censeatur, ut, v. gr., cum aurigis pretio minore conductis contingere potest ; cum enim se a plerisque fraudatum iri cognoscat, non est praesumendus velle honestos aurigas debito salario privare, eo quod sibi ab inhonestis caveat.

Pro praxi. a) Confessorii non facile compensationem permittant utpote rem periculis plenam. At vero compensationi jam factae cui nulla a justitia commutativa requisita conditio defuit, catenas connivere licet, ut poenitens ad restitutionem haud adstringatur. *b)* Quaenam compensatio justa sit, creditoris etiam judicio quandoque relinqui potest, si nempe timoratus sit ac prudens, et proprii amoris periculum absit ; quod tamen *admodum raro* eveniet *(Konings,* n. 710 ; *Aerlnys-Damen,* 1, n. 731).

CAPUT II

De injusta damnificatione.

S. *Alphonsus,* III, n. 582-588 ; e I. G., II, p. 73 seqq. ; II. Ap., X. n. 60 ; *Aerlnys-Damen,* I, n. 733 ; *Lehmhühl,* I, ɳ. 1160 ; *Génicot-Salsmans,* I, n. 512 ; *Noldin,* II, n. 430 ; *Tanquerey,* II, n. 587 ; *Berardi,* Theol. mor., III, n. 305 ; *Ubach,* I, n. 261 ; *Drummer,* II, n. 91 seqq. ; *Schilling,* II, n. 447 ; *Merhelbach,* II, n. 288 sqq.

919. — Xotio. Damnificatio injusta, in sensu stricto, est actus, *quo per formaient injuriam damnum proximo infertur, sine ullo inferentis emolumento* (cfr. n. 948 seqq., ubi magis de damnifica-

[1] Sonat haec propositio : Famuli ct famulae domesticae possunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario quod recipiunt.

tione in specie tractabimus; hic quaedam generalia praemittimus).

Principia generalia. I. DamnificatiO injusta est peccatum ex genere suo grave. Ratio patet. Non secus ac furtum admittit parvitatem materiae, quae a peccato gravi excusat (cfr. n. 904).

II. Damnificatio formalis non latius patet quam praevisio saltem confusa ipsius damni illati. Ratio liquet ex dictis n. 724.

Hoc loco satis erit disseruisse de tribus casibus, *in quibus injuria solet apparere dubia,* scilicet : i° de re in periculo derelicta vel reposita ; 2° de privatione rei speratae, seu de impediente consecutionem justi boni ; 3e de iniqua officiorum distributione.— Cetera omnia quae ad damnificationein spectant, dicentur n. 948 seqq.

1. *De re in periculo derelicta vel reposita.*

| 920. ⊢— Duo praesertim examini subjicienda erunt, scilicet :

Qvaer. 1° *An rem alienam periclitantem apud te depositam vel libi quomodocumque commissam, propriae rei tuae* anteponere *debeas, ita ut tenearis de damno, si eam non anteposueris ?*

Distinguendum est : contractus vel actus, vi cujus habes rem alienam, *vel* cedit in tui tantum utilitatem, *vel* in utilitatem alterius tantum, *vel* in utilitatem utriusque. Si *primum* (v. gr. si rem commodato, i. e. ut ea utaris, acceperis), debes eam tuae anteponere, nisi tua sit pretiosior ; sed in hoc casu teneris dominum rei alienae facere indemnem, quia res in tui solius gratiam periit. Si *secundum* (v. gr. si rem deposito acceperis), subdistinguendum est : *a)* Si res aliena sit *longe pretiosior,* debes illam conservare ; attamen, potes exigere compensationem totius damni, quod passus es earn servando. *b)* Si res tua sit fere *aeque pretiosa,* non teneris rem alienam tuae anteponere, cum hanc in alterius tantum utilitatem retineas '. Si *tertium* (v. gr. si tanquam proxeneta ad rem alterius vendendam pretio conductus sis), sunt qui putant, posse te, ceteris paribus, rem tuam anteponere ; quia caritas non obligat ut in pari necessitate rem alienam tuae anteponas ; alii vero existimant, alteri parti deberi aliquam compensationem, quod aequius videtur.

Sed in hac quaestione erunt quoque *Codices commercii* consulendi.

Qiaer. 2° .1/ι *reus sil damni injusti (pii rem alienam, (piam periculo subtraxit, rursus committit* eidem periculo *in quo dein perii?* Non una est sententia auctorum. Etenim :

| 11ι·<· est sententia S. Alphonsi (III. ▾▾ cum Vira, etc. Rigidior sententia tenet, obli- eattonem ade«se anteponendi rem alterius quia respectu illius intercidit ratio justitiae, respectu vero tui, ratio ❦oliu caritatis. Priori sententiae adhaerere licet.

Alii valde probabiliter *affirmant,* eo quod illa melior conditio, quam res aliena adepta est, facta sit quaedam quasi-accessio in commodum domini. Alii non minus probabiliter, et forte probabilius, *negant,* quoties vitatio proprii damni exigit ut res suo loco reponatur ; sic enim nulla fit injuria, quia nemo tenetur rem domino servare cum proprio damno.

Si ergo rem alienam in via inventam abstulisti, el *postea scias damnum te passurum, si eam retineas,* bene potes illam in eumdem locum reponere et permittere ut alter auferat, licet id faciendo in deteriorem statum rem immittas. Acceptio furis evenit tunc ex sua malitia, et tua cooperatio est tantum permissiva detrimenti alieni, quod evitare non teneris cum proprio damno (111,569.)

cator injustus, qui impedit alium a consecutione justi boni. Potest

(sive supernaturalia, sive naturalia), et bona temporalia beneficii, eleemosynae, legati, etc. Sed hic sedulo est distinguendum : 1° Haec bona, quae sperat proximus, saepe *ex justitia* ipsi debentur, eo quod circa ea jus in re vel jus ad rem (ex lege etc.) possidet; aliquando etiam ex *sola libera voluntate* conferentium dependent. *2° Impediri* potest proximus, quominus sperata bona consequatur, multiplici modo : *a) directe* vel *indirecte,* prout ponitur impedimentum cum intentione vel cum sola praevisione damni inferendi ; *b) efficaciter,* vel *non efficaciter,* prout actio impediendi in se virtutem plus minusve magnam obtinet ; *c) mediis justis* vel *injustis,* prout media adhibita *in se* contra aliquid tendunt ad quod jus habet.

L'litur *mediis injustis,* qui per fraudem, proces importunissimas, calumniam, vim, collationem boni sperati impedit ; quia proximus jus habet ad libertatem in agendo, ad famam conservandam. Si quis vero ad suasionem, consilium, preces non importunas recurrit, eo fine ut proximus nihil a collatore benevolo recipiat, sermo esse nequii de *mediis injustis,* cum nec collatoris libertas in volendo et agendo, nec adspirantis ad beneficium fama laedantur.

922. — Principia. — 1. Impedire alium efficaciter, etiam mediis non injustis, a consecutione boni ex justitia ipsi debiti, est damnificatio injusta, sive fiat directe sive indirecte sine causa proportionate. Ratio : verilicatur in hoc casu, quod tua actio est *vera causa* damni proximo illati. (Vide n. 949 et 980).

Itaque si quis sine causa precibus patrem ad hoc movet ut filium haereditale *debita* privet, est auctor damni quod filius patitur. Gcneratim, quocumque modo sine justa causa strictis juribus tertii impedimenta *vere efficacia* apponuntur, adest injustitia, quae ad restitutionem obligat.

II. Impedire efficaciter proximum a consecutione boni ex libera voluntate conferendi, tunc solum erit damnificatio injusta, si fiat mediis injustis. Ratio, quia, quoad bona hujusmodi, alter non habet jus, cum sint libere conferenda. Diximus autem :

1° *Erit damnificatio injusta.* Magnitudo vero reparandi damni hic non *ex magnitudine bonorum,* quae exspectabantur, erit dimetienda, sed potius ex spe ipsa quam habebat proximus. In praxi ergo semper ad minus obligabitur talis damnificator.

2° *Tunc solum, si jiat mediis injustis.* Xulla erit damnificatio injusta, si ex odio, vindicta quis agat ; sed caritatis laesio aderit. Itaque :

a) \on tenetur ad restitutionem, qui (quamvis ex odio hoc faciat) absqne dolo vel vi movet testatorem ne amico relinquat haereditatem ; qui dehortatur Episcopum, ne conferat alicui beneficium simplex ad quod non adhibetur concursus ; (pii mendaciis impedit quominus fiscus pro culpa juridica sententiam sibi faustam obtineat (III, 583, 588). *b)* Tenetur vero ad restitutionem, qui calumniatur pauperem, ne eleemosynam obtineat, famulum, ne ad servitium admittatur, etc. Tenetur, etiam si haec incommoda solum praeviderit, dummodo suae calumniae privatio boni sperati sit adseribenda. *c)* Tenetur ad restitutionem, (pii aperias alterius litteras suppressit, aut lamdiu retinuit, donec ipse vel alii scribentem praevenerint ad obtinendum, ejus loco, bonum quod exspectabat. Idem *probabilius* dicendum de eo, qui, licet litteras tempestive tradiderit, usus est scientia quam ex illis acquisivil, ut scribentem praeveniret, vel impediret (III. 585). — Quoad illos (pii proximum a *Religione retrahunt,* vide infra n. 21-40.

III. Impedire aliquem, quominus damnum proximi avertat, esi damnificatio injusta, si fiat mediis injustis, vel si ille, qui impeditur, ex officio ad avertendum damnum deputatus sit. Ratio *primi* ex praecedenti principio patet. Ratio *secundi :* quia ex eo quod ille ex officio damnum avertere debet, proximus ad hoc jus habet strictum, ne vel suasione eum ab implendo officio avertas.

Quaesitim. *Si quis alterum, etiam mediis injustis, impedit a consecutione boni, quod nequit accipi vel conferri sine peccato, utrum restituere debet?* Resp. *Negative,* modo tamen acceptio vel collatio a *parte rei* sint peccaminosae, v. gr. donatio sit prodiga, dispositio testamentaria sit illicita. Ratio est, quia, quamvis adsi peccatum in fraude vel calumnia adhibita, huic tamen non adjungitur nova malitia injustitiae ratione impedimenti appositi, quia proximus non possidet neque jus ad bonum quod ambit, neque jus ne quibuscumque mediis impediatur a consecutione hujus boni. Quare non limetur certo ad restitutionem erga indecentem saltatricem ille, qui mediis etiam injustis utitur, nt juvenes circa spectacula, quae dantur, sint assidui (cfr. *Lehmkuhl,* I, 1162).

3. *De iniqua officiorum distributione.*

923. — Iniquus publicorum officiorum distributor laedit principaliter *justitiam dislributivam* et *legalem,* ac subinde justitiam commutativam (cfr. n. 400). Specialis autem difficultas solvenda remanet, quae majoris est momenti, nempe :

An teneatur de damno secuto, qui eligit indignum *vel* minis dignum ? Respectus habendus est sive ad *societatem* sive ad *eligendos :*

1° Respectu societatis : *a)* Qui eligit *indignum,* tenetur de damnis quae inde communitati obveniunt, et praevisa fuerunt. Ratio est, quia vi quasi-contractus inter ipsum et societatem, et saepe vi stipendii quod accipit, incumbit ei obligatio ex justitia procurandi bonum societatis, ac proinde non eligendi indignum. *b)* Qui eligit dignum, *praetermisso digniore,* probabilius ad nihil tenetur erga societatem, etsi forsan graviter peccaverit. Ratio : quia non censetur societas electores tam rigoroso titulo obligare, titulo nempe justitiae strictae, ad eligendos digniores (III, 585 ; IV, 106).

2° Respectu eligendorum : *a)* Probabilius ad nihil tenetur erga dignum vel digniorem praetermissum, si non fuerit institutus concursus. Ratio, quia nullius jus strictum violavit, *b)* Secus dicendum, in casu concursus, ut communissime docetur contra nonnullos, quorum tamen sententiam ceu improbabilem damnare non audet *S. Alphonsus* (IV, 109 ; II. Ap., XIII, n. 37).

Ratio dubitandi est, quia officia publica et beneficia sunt instituta unice vel principaliter in bonum commune ; ideoque non conferuntur sicut praemia concurrentibus ad luctationem promissa, quae principaliter ut praemia meritorum sunt instituta. — De his n. 2240 fusior sermo erit.

DISSERTATIO III

DE JURIS LAESI REPARATIONE SEU DE RESTITUTIONE

« Praesens materia restitutionis, ait X. *Alphonsus,* sedula consideratione indiget : tum quia scatet quaestionibus implicatissimis, tum quia confessarius aeque scrupulum sibi facere debet, si non obliget ad restitutionem poenitentes qui restituere tenentur, ac si obliget qui non tenentur » (II. Ap., XIII. n. 35).

Disseremus autem : 1° de natura restitutionis prout est actus proprius justitiae commutativae et de obligatione restituendi ; 2° de iis qui tenentur ad restitutionem ; 3° de mensura et ordine restitutionis : 'i° de iis quibus est restituendum ; 5° de circumstantiis restitutionis ; 6° de causis eximentibus a restitut ione.

CAPUT I

De natura restitutionis et obligatione restituendi.

•S. *Thomas,* 2. 2, q. 62 ; S. *Alphonsus,* III. n. 382 ; ed. G., II, p. 73 : *Lugp.* disp. S n. [7 ; *Lcssius,* I. I, c. 7, dub. -î ; *Carrière,* III. n. 1021 : *Venneersch,* o. c., n. 155 ; *Ilohenl >he.* Grande der Schadenersatzpfllcht ; *Schilling.* II. I). 454 seqq. ; *Merhelbach,* II. n. 278 seqq. ; .Imi *du Cl.,* Tabi, géoér., verbo *Restitution,* el *Linz. Quart. Schr.,* v. *Reslitutiansp/licht.*

Duo sunt, de quibus hic disputandum est : 1° de *natura* restitutionis ac *gravitate* obligationis restituendi ; 2° de *radicibus,* ex quibus haec obligatio enascitur.

I. *De natura restitutionis et gravitate obligationis restituendi.*

924. — Definitio. Restitutio definitur : *actus justitiae commit,· lativae, quo reparatur damnum proximo per injuriam illatum.* Restituere nihil aliud est, quam iterato aliquem statuere in dominium rei suae, ut dicit *1). Thorn.,* I. cit., a. I. Quare in restitutione aequalitas justitiae attenditur secundum recompensationem rei ad rem, et ideo recte dicitur, eam esse actum *proprium* justitiae commutalivae.

Differt restitutio : 1° a *satisfactione ;* etenim, satisfactio est offensae, quae sine *externo damno* illata fuit, compensatio ; 2° a *solutione ;* nam solutio esi pretii numeratio seu debili expunctio, ad quam quis tenetur quin injuriam irrogaverit, v. gr. solutio pretii pro re empta.

Dicitur : *actus justitiae commutatione ;* idcirco, quando de sola justitia legali v··1 distributiva agitur, restitutioni stricte dictae locus esse non potest. Quod si dicitur aliquoties (v. gr. n. 9 i9, 3‖ Conditio etc.) restituendum esse, intelli- ic ndum est de restitutione improprie dicta, quae est potius necessitas legi justae obediendi (*Vermeersch,* de .lusi., n. 158).

Divisio. Duplex distinguitur restitutio : 1° *Restitutio* in sensu strictiori, qua res aliena vel aequivalens redditur. 2° *Compensatio,* qua reparatur damnum injuste illatum et lucrum cessans.

Si compensationi adjungatur satisfactio seu reparatio offensae, habetur id quod vocatur in jure *plena satisfactio.*

925. — Principia. I. Restitutio facienda est, in re vel in voto, ex praecepto juris naturalis et positivi, *a) Juris naturalis:* dictat enim natura : *Prout vultis ut jaciant vobis homines, et vos jacite illis similiter (Luc.,* 6, 31 ; *Matth., 'I,* 12). Jamvero quisque ex animo quaerit laesionis reparationem. Insuper, jus naturae innuit, spoliationem quae restitutione non reparatur, revera prorogari. *b) Juris positivi:* dicitur enim *E.rod.,* 22, 5 : X/ *laeserit f/uispiam agrum vel vineam... pro damni aestimatione restituet ;* et *Rom.,* 13, 7 : *Reddite omnibus debita.* Inde X. *Augustinus* ait :

Aon remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, cum restitui potest » (Epist. 153, ad Maced., n. 20). Hinc etiam declaratur, in *Codice,* ad restitutionem obligari, v. gr., administratores bonorum ecclesiasticorum (can. 1528), parochum putiores permissis exigentem praestationes (can. 463, 2408), etc. — Diximus autem :

1° *Restitutio facienda est ex praecepto,* id est restitutio non est facienda necessitate medii ; nam eadem ratione necessaria est ac omissio furti, non aliter. Unde ab aeterna salute non excluditur qui bona fide, vel ob impotentiam, restitutionem omittit. 2° *Facienda est in re vel in voto ;* etenim, qui restituere nequit, nunquam excusatur a restitutione *in voto,* i. e. debet semper firmum habere propositum restituendi, quando poterii ; secus enim relineret affectum ad rem malam.

926. — II. Praeceptum de restitutione facienda est affirmativum simul et negativum. Est *affirmativum* secundum formam suam ; est *negativum,* in quantum includit prohibitionem rem alterius detinendi. Ita X. *Thomas,* 2. 2, q. 62, a. 8, ad 1. Itaque:

1° Obligatio restituendi urget *semper* et *pro setnper,* i. e. quolibet momento, usquedum restitutio facta fuerit. 2° Restitutio, *quamprimum moraliter jieri potest,* facienda est; quia nullo tempore licet relinere rem alienam sine domini consensu saltem praesumpto. 3° Qui rem non potest hic et nunc restituere, tenetur (pro sua conditione) saltem *curare,* ut quamprimum obligationi suae satisfaciat; quia obligatus ad finem etiam ad media obligatur. 4° Qui *totum* restituere nequit, tenetur ad *partem,* si de re divisibili agatur (11. Λρ., X, 118).

927. — 111. Praeceptum de facienda restitutione obligat graviter in materia gravi, et in materia levi leviter. Ita omnes.

Hinc : 1° Qui proximo magnam pecuniae summam surripuit, vel grave damnum intulit, tenetur *sub gravi* restât nere illam saltem partem, quae materiam gravem complet, quamvis haec in se foret

levis. 2° Qui leve damnum intulit, tenetur ad restitutionem *sub levi.* cum incommodo rei proportionato. Facilius ergo poterit excusari a restitutione, praesertim ipsi domino facienda (III, 534 seqq.).

Haec regulariter ; sed notetur (III, 706) : *a)* In dubio, utrum res ablata et *in specie exsistens* sit materia gravis an levis, teneris sub gravi ipsam restituere, ne exponas dominum periculo grave damnum subeundi, *b)* Si dubites an *debeas* plus vel minus, ad minus teneris ; item, si dubites an *damnum* quod intulisti sit leve aut grave, non teneris compensare nisi leve, *c)* Imo fieri potest ut *levis* duntaxat vel nu/Zα adsit restitutionis obligatio, quantumvis gravis in se fuerit materia. Cfr. infra n. 949, 950.

928. — Corollaria. I. Qui impotens est ad restituendum in uno genere bonorum, *non tenetur restituere in allero inferiori;* v. gr. qui hominem infamavit, non tenetur pecuniam dare, etsi nequeat aliter damnum compensare. Ratio est, ait *S. Alphonsus,* « quia justitia commulativa obligat ad restituendum, juxta *aequalitatem* damni illati ; ubi autem restitutio facienda sil in genere diverso, nulla adest aequalitas, nec ulla erit unquam compensatio damni; per quamcumque enim pecuniam damnum minime reparabitur, neque in toto, neque in parte » (III, 627). Haec sententia communior est et probabilior, quam etiam recentissimi tenent auctores, v. g. *Schilling,* II, 456.

Altanum, sententia opposita (quae est *D. Thomae,* 2. 2, q. G2, a. 2, ad i) est etiam probabilis. Doctrinam autem S. Alphonsi applica ad eos casus, ubi adest damnificatio *in bonis spiritualibus :* haec enim, quoad se, pecunia compensari nequeunt. Ceterum saepe in eodem ordine reparari potest injuria, v. gr. reducendo scandalizatum in viam bonam, corrigendo errores. *Noldin,* II, n. 4G4 ; .bnï *du CL,* 1911, p. i09. *Fortunae* damna,quorum causa efficax fuit damnificator occidendo, infamando etc., reparare tenetur, ut patet.

II. *Judex* vel *Superior* potest, pro injuria circa unum bonum, imponere, ut ratione poenae aliquid praestetur *ex bonis alterius ordinis,* et huic sententiae est parendum.

Laesus insuper, cum jus habeat apud judicem denuntiandi illum, a quo injuriam accepit, *potest ab isto pecuniam accipere,* ut denuntiationem omittat. Sic, v. gr., mulier violenter oppressa, cum violatorem ad judicem compellere valeat, potest, ut suo jure renuntiet, pecuniam a nebulone exigere (III, 55G). Cfr. jus germ., § 847.

HI. *Confessorii* denique possunt imponere poenitenti pro poenitentia, vel ex aequitate, aliquid laeso elargiri.

929 · *Pro pruri.* I. Absolutione *indigni* sunt (semper praesupposita materia gravi) : 1° Nolentes restituere, dum id facere possunt. 2° Restituere non valenb s, sed restituendi facultatem sibi comparare négligentes. 3° Committentes haeredi restitutionem, quam ipsi per se facere possunt. 4° Ex integro

restituere valentes, et partem tantum restituentes. Vide tamen mox dicenda sub III. Atque hic notandum est regulariter *absolutionem procrastinandam esse* illi, cui restitutio moraliter possibilis esi. donec restitutionis obligationi satisfecerit : « Bona enim sunt quidam sanguis, qui a venis non eruitur, nisi cum magna vi et dolore. I ude, si restitutio non tit ante absolutionem, cum difficultate maxima fiet postea, ut experientia admodum docemur. *Potest excipi tantum aliquis poenitens,* qui ita meticulosae conscientiae esset ut de eo non sit dubitandi locus» (Praxis Conf.,n. 43).Attamen si tales occurrant circumstantiae, ut confessarius solo proposito restitutionis contentus esse debeat, recte poterit statim eum absolvere (III, 682, 1°).

II. Cum pluribus, praesertim cum moribundis, caute agendum est : 1° Si poenitens videatur in bona fide, nec supersit tempus eum de sua obligatione prudenter admonendi, vel si admonitio non profutura praevideatur, *omittenda est.* 2° Si vero monitio profutura speretur, aut si poenitens versetur in mala fide, seu in ignorantia vincibili, fortiter simul et suaviter admonendus est de sua obligatione, et ad illam *statim* peragendam adjuvandus 3° Si obligatio occulta sit nec statim fieri queat, *erit inducendus* aeger ad summam pecuniae ipsi confessario, seu potius viro fideli committendam, ut postea creditori secreto remittatur ; vel si prudenter fieri possit, ad eam summam in testamento eidem creditori relinquendam, omissa restitutionis mentione. 4° Si obligatio non sit occulta, *nec statim* adimpleri possit, efficiat confessarius, ut adimpleatur sive per haeredes, sive per schedulam creditori tradendam, etc.

III. Ad ipsam restituendam quantitatem quod attinet, caule similiter in hoc agendum est ; nam in damnificantibus, maxime in cooperantibus, reperitur frequenter *bona fides.* Hinc, si monitio de *restitutione,* vel de ejus *quantitate,* minime vel dubie profutura videatur, relinquendus est debitor propriae suae conscientiae. Quod si res ipsa dubia sit, et possessio poenitenli faveat, pro ipso in praxi positive pronuntiandum est (cfr. n. 927).

De radicibus restitutionis.

930. — Radix restitutionis est causa, propter quam restitutio facienda est, ct distinguitur una remota et una proxima.

1° Radix restitutionis remota et *generalis* est omnis realis laesio justitiae commutativae, ita ut proximus minus habeat quam jure stricto habere debet ; unde per redditionem rei reducenda est aequalitas.

2° Radix restitutionis proxima et *specialis* duplex distinguitur : *a)* Res accepta, seu *retentio rei alienae.* Huic radici adnectitur obligatio restituendi vel solvendi *ex contractu.* — *b)* Injusta acceptio, vel *injusta damnificatio,* etsi res aliena non retineatur (III, 548). Cfr. *S. Thom.,* 2. 2, q. 62, a. 6.

Ad primam radicem proximam dignoscendam, attenditur solum ad hoc, quod res *aliena* in actuali possessione talisvel talis hominis sit ; quoad secundam, attenditur ad *voluntatem,* ad *actiones* damnilicatoris, in quantum contra legitimum possessorem diriguntur, sub motione sive concupiscentiae (ut in furto) sive odii (ut in damnifications). *Ex pruna ergo hac radice,* quantitas restituenda definitur quantitate *rei alienae,* quam in propria specie vel in aequi-

valenti alinéas · *e.r secunda,* ex quantitate *damni* quod voluntarie intuleris (*Vermeersch,* o. c., n. 160).

931. — Principia. I. Ex re accepta oritur obligatio restituendi, si res aliena reperitur apud aliquem sine justo titulo, quamvis sine culpa ad eum pervenerit. Ratio est. quia res semper domino suo clamat, et remanet inaequalitas, donec res ad suum dominum redierit ; retinens enim plus habet quam suum est, et alius minus. Nemo jus suum amittit, nisi ob consensum voluntarium, vel ob propriam injustitiae culpam, vel ob dispositionem juris, vel ob casum fortuitum ; ideoque solus dominus per se gaudet jure rem possidendi, eaque fruendi. Hinc axiomata juris : *Res clamat domino ; Res naturaliter perit domino ; Nemo ex re aliena locupletari potest (Salmanl.,* tr. 13, c. 1, n. 6).

Obligatio solvendi debitum ex coxtkacti vel Q' asî-coxtracti reducitur ad han< *primam radicem proximam :* quatenus non facta solutio est *injusta retentio illius quod alteri debetur,* quamvis debitum non provenerit ex culpa. Quod si in ineundo vel exsequendo contractu intervenerit dolus, fraus, violentia, vel in implendo ŏlli io negligent i.i, exsurgit in his casibus etiam *secunda radix.* de qua est stalim dicendum.

932. — II. Ex injusta acceptione oritur obligatio restituendi, si quis scienter atque injuste, v. gr. furto, fraude, usura, etc. rem alienam occupaverit. Eadem etiam obligatio oritur ex injusta DAMNiFiCATiONE ; nani, qui alium damnificat, etsi sine proprio suo emolumento, aufert ei. el fictione juris occupat aliquid, nempe idipsum in quo eum damnificat. I nde, cum utroque modo inaequalitas culpabiliter ponatur, haec per actum justitiae, i. e. per restitutionem, ila resarcienda est, ut lotum praevisum damnum reparetur.

933. *Ex his colliges :* 1° Onus restituendi ex *una* tantum, vel ex *utraque* radice enasci potest. Si·', v. gr., fur qui rem alienam accepit ac retinet, ex utroque capite restituere tenetur. Si rem consumpserit, nec factus sit ditior, obligatur tantum ex injusta acceptione. 2° luter ambas radices multiplex intercedit *discrimen · a)* Prima potest exsurgere sine actione laesiva ; non autem secunda, quae exsurgit semper ex delicto, ul satis palet, *b)* Illa interire potest, quin de facto restituatur, v. gr. si res casu pereat, dum perit domino; non item altera, *c)* Obligatus tantum ex re accepta debet restituer·· quantum detinet : id tamen sine proprio detrimento, quia non admisit culpam. Obligatus autem ex injusta acceptione, seu ex delicio, debet tantum restituere quantum damnificavit ; ita nempe ul non seipsum. sed alterum indemnem reddat lira, l. c. ; *Lugo.* disp. 8. sed. 2, n. 25). 3° Onus restituendi ex justitia commutatis.· non exsistit *nisi una salum* adsit ex his radicibus. Sententia igitur judicis *tunc tantum* inducit obligationem justitiae commutativae, quando ipsi accedit radix restitutionis; secus obligat in conscientia ex *sola justitia legali.* Sic v gr.. rescisso per judicis sententiam testamento informi, haereditas non

transit in proprietatem haeredis testamentarii,qui, si eam detineat, restituere tenetur *ex re accepta.* E contra famulus, damnatus ad resarciendum damnum f.r *culpa mere juridica* illatum, id praestare tenetur ex *obedientia* tantum, vi justitiae legalis; quia nec rem alienam detinet, nec damnificationis formaliter injustae est auctor (cfr. n. 949, 3ft cond.j. Sententia vero judicis, quae jus auctoris, thesauri inventoris, etc., luetur, ex *justitia comminativa* obligat, cum etiam ipsa lex talia jura constituat.

CAPUT II

De iis qui tenentur ad restitutionem.

Alphonsus, III. n. 542-582 ; cd. G.» II, p. 52 : *Soto,* 1. IV, c. 7, a. 3 ; Reuter, P. III, tr. III, C· 2 ; *Lehmhuhl,* I, n. 1127 seqq. ; *Aerlnvs-Damen.* I, n. 748 ; *Noldin,* II, n. 437 ; Génicot-Salsmans, I, 51 1, 523 ; *Locnarlz.* Restitulionsprilcht des Bcsitzers fremden Gutes ; *Carrière,* n. 1035 seqq. ; *Ciolli,* Dlr. prat. du j. conf., II, § 30 ; D'/Zulet, Confér. de N.-I)., 1896. 5' confér ; *Venneersch,* 11, n. 650 «qq. ; *Schilling,* II. n. 458 sq µ

Aii restitutionem tenentur : 1° *injustus* rei alienae *possessor ;* 2° *damnificator* injustus: 3° injustus *cooperator.* Inde 1res articuli.

Articulus I.

De injusto rei alienae possessore.

Injuste res aliena possideri potest *triplici* modo : 1° cum *bona fide :* in quo casu exsurgit obligatio restituendi ex prima radice tantum, i. e. ex re accepta ; 2° cum *mala fide :* et in hoc casu exsurgit secunda radix, injusta nempe acceptio ; 3° cum *fide dubia,* ex qua nasci potest, pro variis dubii conditionibus, prima vel secunda radix. De singulis dicemus,

§ 1. De possessore bonae fidei.

934. · Definitio. Possessor bonaejfidei est : *ille, (pii invincibiliter ignorat rem a se possessam esse alienam.* I t patet, talis non laedit jus proximi nisi per injustitiam mere materialem (1, 34).

In jure civili, dicitur *possessor bonae fidei* ille, qui possidet tanquam proprietarius, ex titulo proprietatis translativo, cujus vitia ignorat *

935. — Principia. I. Possessorpionae fidei non debet ex re aliena ditescere. Excipitur, si res jam fuerit praescripta ; quo in casu, non ditescit ex re aliena, sedfex re quae vi legum facta est sua (III, 556, 607).

* Cod. gall., 550 ; ital., 701 ; hisp., 433 ; genu., 932.

II. Possessor bonae fidei debet, per se, servari indemnis : id est, sicut ex re aliena nihil potest acquirere, ita nihil debet perdere ; quia non est in culpa. Diximus *per se,* quia, in casu conflictus inter possessorem et dominum, dominus rei exstantis est potior jure ; leges autem, ob bonum commune, quandoque domino rei, quandoque possessori favent.

Ex his principiis effluunt possessoris bonae fidei tum obligationes, tum jura, sive quoad *rem* ipsam, sive quoad *fructus* et *expensas ;* de quibus in specie nunc agemus.

936. — .1. Jura et obligationes quoad rem ipsam. 1° *Si rem adhuc habeat,* v. gr., equum, pecuniam, etc., tenetur eam, detecto errore, in toto vel in parte exstantem domino restituere : res enim clamat domino. Ita ex jure naturali et romano.

Ex jure gallico, italico, austriaco, hispanico, qui rem in foro publico, vel penes mercatorem, talia vendentem, mercatus est, is non tenetur eam domino reddere, nisi refuso sibi prelio, quod rei dominus dein vicissim a venditore repetere potest * Ex jure anglico, si res empta fuerit in nundinis *(market overt),* excepto casu evictionis per judicis sententiam, dominium pariter transfertur in emptorem bonae fidei 2. Et cum hoc ad commercii securitatem statutum sit, res potest retineri tuta conscientia. Ex jure germamco, qui bona fide rem alienam (non furtivam nec amissam) a persona non suspecta acquisivit, fit eo ipso rei dominus et potest eam retinere. Imo, quamvis postea constet eam esse furtivam vel amissam, potest eam retinere si eam acquisivit in licitatione, vel si agitur de pecunia, vel de titulis *(titres au porteur).* In omni casu fit sibi propria post decem annos s.

2° *Si possessor rem non amplius habeat in re vel in aequivalenti,* ad nihil tenetur, quia res naturaliter perit domino ; nisi factus sit ditior 4 : quo in casu debet id, in quo ditior factus est, domino restituere. Porro, *ditior /actus* dicitur, qui vel rei suae pepercit, dum uteretur aliena, vel habet aliquid, quod alioquin non habuisset. *In dubio* an ditior factus sit, ad nihil tenetur : quia in dubio nemo debet re sua privari (III, 706). Inde sequitur :

a) Si bona fide rem furto ablatam *emeris* et *vendideris sine lucro,* nihil teneris restituere; sed tenetur ille, apud quem res est. Quod si lucrum perceperis, debes hoc, nisi sit fructus industriae tuae, domino repetenti refundere. *b)* Si *vendideris* rem alienam *dono tibi datam,* debes totum pretium, quo ditior factus es, reddere : domino quidem, si is jus suum aliter recuperare nequeat ; emptori autem, si ipsa res jam fuerit domino restituta. *c)* Si rem *donasti* vel consumpsisti, *rebus tuis parcendo,* teneris restituere quantum pepercisti, *d)* Si rem donasti vel consumpsisti, *unice quia eam habebas,* aequivalentem non donaturus nec consumpturus, ad nihil teneris (111, 601, 609). Facta autem *donatione rei alienae,* donator, delecto errore,

‘ Cod. gall. 2280 ; ital, 709 ; austr., 367-308 ; hlsp.. 464. — 1 *Crolly,* de Restil., n. 512 — * Cod. germ., 929-935 ; 1000.— * Ita etiam Cod. gall., 1302 scqq. ; hisp., 1897.

tenetur *ex caritate* monere aut donatarium, ut rem domino reddat, aut ipsum dominum ut iste rem suam recuperare possit. Imo et *ratione justitiae* ad idem teneri videtur, ex obligatione nempe quam incurrit auctor etiam mere materialis injustitiae (III, 5G4).

3° *Si possessor bonae fidei rem vendiderit, et illa in manibus emptoris perierit : a)* ad nihil tenetur, si reni habuerit *ex titulo oneroso* : obligatio enim restituendi neque ratione rei (quam jam non habet), neque ratione damni (cujus non est causa) exsurgit ; *b)* ad restituendum pretium venditionis obligatur, si rem obtinuerit *e.r titillo gratuito :* in hoc enim factus est ditior. Restitutio autem ad libitum vel emptori vel domino fieri potest : cum utriusque jura aeque fundata appareant. *Excipe* tamen in sequentibus adjunctis:

1° Si res apud dominum aeque periisset, v. gr. ex vetustate ; 2° si culpa emptoris pereat ; 3° si jus aliter disponat (111, G07-G09). Non desunt auctores qui dicunt, etiam casu quo possessor rem quae periit *ex titulo gratuito* acceperit, eum ad nihil teneri (vide *Noldin,* II, n. 439, 2°) ; sed *communius* contrarium docetur, quia per venditionem locupletior habetur. Cfr. v. g. *Schilling,* II, n. 458 in fm.).

937. — *B.* Jura et obligationes quoad fructus. 1° .Nemo tenetur restituere fructus *industriales ;* quia non sunt fructus rei, sed hominis, qui eos occasione rei vel per rem lucratus est. Unde, qui ex aliena pecunia negotiando, divitias sibi comparavit, nihil ex his domino pecuniae largiri tenetur (III, 610 et 825).

2° Ad fructus *naturales* et *civiles* quod attinet : *a)* Ex jure *naturali,* possessor bonae fidei debet restituere omnes fructus certos, v. gr. locat ionis, sive exstantes, sive etiam consumptos, in quantum ex eis factus est ditior ; expensis tamen et laboribus deductis. Et idem dicendum de fructibus *mixtis,* in quantum non sunt industriales (111, 1. c.). *b)* Ex jure autem *positivo,* certe non tenetur restituere fructus praescriptos et probabiliter etiam jam perceptos.

J11S GALLICUM, HISPANICUM, AUSTIUACUM, ITALICUM Ot GERMANICI M trailSmovent ad possessorem bonae fidei *omnes fructus,* durante ejus pacifica possessione perceptos l (exceptis, in Ger m a n ia , fructibus e re titulo donationis ve) haereditatis accepta, provenientibus) ; quae juris dispositio probabilius valet etiam in foro conscientiae, cum bono publico faveat, amovendo innumeras difficultates ac querelas, quae jugiter circa restituendos fructus moveri possent. Ita Gousset, Bury, Vecchio, Porpora, et alii non pauci etiam recentissimi auctores (ut *Schilling,* 1. c.).

l Cod .gall., 549 ; Hal., 703 ; austr., 330 ; hlsp., 451 ; germ., 987-989, 2020 (vide *Lehmkuhl,* Burger). Geselzbuch, § 953). Imo, ex *jure hisp.,* dividendi sunt fructus *pendentes* pro rata (em iori> possessionis inter possessorem et dominum, qui insuper expensas pro cultura facias possessori refundere debet, nisi omnes fructus pendentes illi cedere maluerit. — *In jure auetr.,* non solum omnes fructus naturales percepti, sed etiam fructus civiles jam debiti pro tempore possessionis et jam percepti, possessori bonae tidei attribuuntur.

938. — *C.* Jura et obligationes quoad expensas. Ex jure naturali : 1° Licet possessori bonae fidei, restituenti reni alienam, deducere expensas *necessarias,* imo *utiles,* quas ad rei *conservationem* vel *augmentum* fecit. Secus enim dominus plus quam suum est, reciperet. 2° Nihil autem repetere vel retinere potest pro expensis mere *voluptuariis,* quas scilicet in rei *ornamentum* insumpsit, v. gr. pro picturis, viridariis ; quia aequum non est, dominum sumptus in res sibi inutiles factos tolerare. Ipsa ornamenta possessor auferre potest, dummodo id faciat absque rei detrimento.

Leges modernae jus naturale propemodum confirmant[1]. Movent tamen, in aestimandis factis, plures difficultates ; neque ante judicis sententiam cogunt rei dominum ad refundendas impensas dubie utiles, aut dubie necessarias,

93Ô. — Quaesita. 1. /in *qui reni furtivam bona tide emit, potest* eam fvri reddere, *ad pretium suum recuperandum ?* Distinguas :

1° .Veg., si comparcat dominus, *rem suam repetens.* Tunc enim debet eam ipsi reddere, etiam cum pretii sui jactura ; quia de jure naturali dominus rem suam occupare potest, in quocumque loco eam reperiat ; actio tamen emptori datur in furem. Sed vide n. 936, 1° *quoad leges civiles.*

2° Si dominus rem suam *non repetat,* valde probabiliter, et forte probabilius, potest emptor (cui nulla alia via suppetit ad se servandum indemnem) rern furi remittere, ut pecuniam recuperet : tum quia nullus tenetur rem domino servaro cum proprio damno aequali ; tum quia unusquisque habet jus ad sua bona recuperanda ; et nemini interdicitur actio, quae perse est necessaria et directa ad suum damnum reparandum, licet inde indirecte et per accidens damnum alteri obveniat » (III, 569).

II. *Quid demum agendum, si scias quidem rem a te possessam esse alienam, sed* nescias dominum ? Respondetur :

De hac statuendum est, *sicut de re inventa* (cfr. n. 886). Si ergo dominus reperiri nequeat, potes retinere pecuniam, « Et idem dicendum est de paupere, cui fur dedit furtum, cum dominus inventus non sit. \am si spes non erat illuni inveniendi, jam in pauperem dominium translatum est, ita ut non teneatur rem domino reddere, licet hic postea comparent (II. Ap., X, 69, fin,). Si autem possessor bonae fidei sit *in mora culpabili* restituendi, incipit esse *malae fidei ;* ideoque tenetur ad compensandum damnum ex mora proveniens, ut patebit ex dicendis. Cum autem restituere debeat in loco ubi dominus commoretur, poterit, si dominus absens est, restitutionem differre.

§ 2. De possessore malae fidei.

Definitio. Possessor malae fidei est : *ille, qui rem accipit ecl relinet, sciens sibi nullum justum titulum esse ad illam accipiendam vel retinendam.* Laedit jus alterius per injuriam formalem.

940. — Principia, I. Possessor malae fidei, ex titulo rei acceptae, miniquam potest ex re aliena ditescere. Ratio est evidens.

[1] Cod. gall., 1381 ; ital., 707 ; austr., 331 ; hlsp., 453, 454 ; germ., 102.

II. Possessor malae fidei, ex titulo injustae dainnificationis, debet rei dominum reddere indemnem ; aliis verbis, tenetur ad compensandum lucrum cessans et damnum emergens, saltem in confuso praevisum. Ratio etiam patet. Confirmatur can. 1731, n. 3.

Hoc tamen intelligitur si dominus plenum *jus in re* habeat ; nam si possideat tantum *jus ad reni,* compensatio perpendi debet *pro valore spei* quam dominus habebat rem efficiendi suam. Cfr. dicta n. 922.

941. — *Ex his principiis sequentes effluunt obligalûmes :*

J. Obligationes quoad rem ipsam. 1° *Si res adhuc exsistit,* baec debet in individuo restitui. Si tamen res, apud dominum non futura deterior, in deteriorem statum apud furem devenit, iste tenetur, pro domini optione, vel eam restituere, addito facti detrimenti valore, vel restituere in integro ejus pretium (111, 620).

Diximus : *debet in individuo restitui,* et quidèm etiam si res ablata interca pretio creverit el nonobstante quod dominus eam ante ejus incrementum consumpturus fuisset : res enim, quamdiu exsistit, fructificat domino. Si res furtiva pretio primum crevit, postea decrevit, majus pretium restitui debet, nisi certo constiterit, nec dominum re sua tunc uti potuisse. Fur enim ob moram culpabilem causa est damni quod patitur dominus (eo quod dominus re sua, dum pluris valebat, uti nequivit). II. Λρ., X, 78.

2° *Si res periit* (etiamsi casu fortuito), in aequivalenti debet restitui. Ratio : praesumitur non futurum fuisse, ut res apud dominum periret. Praeterea, fur propter subductionem omne damnum in se suscepit. ?l *fortiori,* in aequivalenti restitui debet, si ob *solani furis vel alterius culpant* res periit, v. gr. si equus ideo occisus est, quia a fure ex loco tuto abductus fuit. Obligatio restitutionis non ex eo cessat, quod post rei destructionem advenerit periculum commune in quo res certe periissel ; quia obligatio jam est contracta. Attamen :

a) Si res periit furis culpa, et alias apud dominum certe periret, ad nihil fur temdur : adest enim *sola, injuria* sine damno. Λ/Si fur. eodem tempore quo imminentem ruinam praevideret, rem consumeret, probabiliter ad nihil teneretur. *c)* Si, elapso periculo communi, res in alio communi periculo periit, fur *practice* ad nihil aliud tenetur quam ad *solos rei fructus* restituendos, quos .dominus ex re percepturus fuisset (H. Λρ., X, n. 79). Ratio : mora culpabilis in restituendo dominum a perceptione impedivit. Plures autem Codices moderni obligant furem ad restituendum pretium, *quocumque modo* res perierit vel deperdita fuerit (Cod. gall., 1302, ital., 1298 ; hisp., 457). Hoc tamen conscientiam nonnisi post sententiam judicis ligat.

B. Obligationes quoad fructus. Possessor malae fidei tenetur restituere fructus omnes, tum eos quos ipso utiliter percepit, tum

eos quos consumpsit, quin inde factus sit ditior ; et insuper omnes fructus, quos ex re sua dominus percepturus esset.

Sic fur tenetur furtivam pecuniam cum foenore restituere, si constet vel conjiciatur non futurum fuisse, ut pecunia penes dominum otiosa remaneret. Quod pro hodierna hominum consuetudine certissime conjiciendum est, si de magna pecuniae summa agatur, et maxime quia jus civile etiam pro summulis ad solvendum foenus adstringit \ IL Ap., X. 74. *Ne vero in computandis infaustis consectariis exorbitemus,* notare juvat mala, quae alicui inferuntur, non ad inanes possibilitates extendenda, sed ita dimetienda esse, prout ex communi hominum aestimatione taxari solent. Sic, v. gr., ridiculum foret, illi qui alterius gallinam occidit, calculum proponere quot pulli ex hac gallina successu temporis nasci potuissent. Ratio item habenda est *accidentium,* in quibus res perire possunt ; item illarum *expensarum,* quae reparationis causa faciendae fuissent, etc. Ad fructus vero *industriales* quod attinet, hi semper retineri possunt. Si quis ergo arbusculas furatus, easdem plantaverit, non arborum quae creverunt, sed arbuscularum pretium restituere debet ; quod pretium utique majus sit oportet. Jus romanum dicit pretium duplex esse solvendum *(Lehmkuhl,* Cas. consc., n. 654).

C. Jura quoad expensas. Possessor rnalae fidei potest deducere, praeter fructus industriales, *expensas* tum necessarias tum utiles ; imo et mere voluptuarias, ubi, intacta substantia, separari possunt[2]. Ratio, quia ad plus non tenetur, quam ut dominum servet indemnem ; atqui nisi expensas deducere queat, dominus lucrum faceret, plus accipiendo quam suum est. Excipe casum, quo in poenam delicti ad omnes expensas, saltem non necessarias, amittendas condemnaretur (III, n. 618).

942. ⊢ Quaesita. 1. *Quid, si res aliena per manus* pl u r iu m *malae fidei possessorum transierit, ex donatione vel venditione?*

liesp. 1° *Quoad rem,* restituenda est ab ultimo possessore. Hoc deficiente, tenetur raptor pro pretio rei. Quod si neuter satisfaciat, ceteri peraequas proportiones debent rei pretium solvere. Tandem, ceteris deficientibus, quisque ad totum tenetur. 2° *Quoad rei fructus et damna,* singuli ad compensationem tenentur pro parte temporis, quo rem detinuerunt. Si reliqui pro sua damnificationis el fruitionis parte non restituant, *totius damni reparatio unicuique incumbit,* pro rata temporis elapsi a die, quo successive facti sunt rei alienae injusti possessores.

II. .Ln *ille qui scienter rem alienam emit* a f u r e, *potest eam ipsi* r e d d e r e, *ad pretium recuperandum ?* Respondemus :

[1] Cod. call 1378 , austr.. 1333 ; hisp., 455, 1896 , gcrm., 249, 987. — [1] Item cx Cod. gall., 1381 ; germ., 850, 99 4 ; austr., 326, 1035, 10 40.

Communius negant DD., testante S. Alphonso. At vero *sententiam affirmativam, ceu absolute probabilem el forsan probabiliorem* tenet ipse S. Doctor. « Ratio, quia, licet iste peccaverit rem mala fide emendo, tamen post emptionem habet jus, aeque ac emptor bonae fidei ad contractum rescindendum », nec fit damni domino illati reus ; quia reddendo rem furi non collocat eam in pejori, quam ipse invenerat, statu : a quo ceteroquin non tenebatur ex justitia eam retrahere (Ill, 570). Secus tamen, si propter diuturniorem detentionem, res non posset amplius a domino recuperari. Vide etiam n. 920, q. 2 et n. 939, q. 1. Plures quoque *recentissimi* auctores (v. g. *Ubach,* 1, n. 254 ; *Schilling,* II, n. 459) sententiae *S. Alphonsi* favere cernuntur.

C 943. — *Exhis resolves;* 1° Qui frumentum alienum alio deportatum *carius vendidit* quam dominus id fuisset venditurus, non tenetur illud pretii augmentum restituere. Quod si idem frumentum in agro suo seminaverit, tenetur solum ad simile frumentum reddendum, ita ut dominus indemnis servetur. Item, si quis aliena ova supponat gallinae suae incubanda, ad ovorum valorem tantum restituendum tenetur (Il I, 609, 8°). 2° Si quis accipit rem alienam cum *rebus furis commixtam* (v. gr. frumentum alienum cum frumento furis), accipiens, licet mala fide, non tenetur ad restitutionem, si fur restituendo par est ; quia acceptum jam proprium furis erat, ut diximus n. 888, 4°. Si vero fur propterea non esset par restituendo, accipiens tenetur restituere ; quia per illam acceptionem efficaciter influit in alienationem rei, cum creditoris detrimento (Ill, 612). 3° Qui se *finxit pauperem* ad extorquendam eleemosynam notabilem, tenetur hanc domino aliisve pauperibus restituere. Secus, si modica fuisset eleemosyna, aut si vere pauper probum se finxerit (Ill, 622). 4° Qui ob simulatam paupertatem pensiones obtinent destinatas pauperibus adolescentibus, qui *ad sacerdotium aspirant,* tenentur ad restitutionem ; quia benefactorum voluntatem fraudant, cum commode propriis expensis studiorum curriculum conficere possint. Et idem dicendum de iis, (pii pauperes quidem sunt, sed *ob alium finem* studiis vacant ; non vero de iis (pii clericandi animum initio non excludentes, postea re maturius perpensa, cognoverunt se ad tale vitae institutum non esse vocatos ; hi enim salis in bona fide sunt ; et ipsi benefactores nolunt aliquem non vocatum obrepere ad sacerdotium *(Konings,* n. 703, 7°).

§ 3. De possessore dubiae fidei.

944. — Notio. Possessor dubiae fidei est : *ille, qui positive ob rationes probabiles dubitat, utrum res, quam accipit aut possidet, sil sua an aliena* (I, n. 37).

Principia. I. Omnis possessor dubiae fidei tenetur serio inquirere, ut ita suum dubium deponat. Ratio est, quia, si dubium hujusmodi contemnit, exponit se periculo rem alienam retinendi ac frustrandi alium saltem spe dominii.

Secus, si rationes negativae vel positivae tenues sunt ; quia istae infirmare non possunt certitudinem moralem, quam ipsa possessio gignit (cfr. n. 46).

II. Dum fit inquisitio, possessor dubiae fidei non potest re abuti tanquam proprietarius ; nec potest eam alienare, nisi novum possessorem de exsistente dubio praemonuerit. Potest eam autem accipere, non animo retinendi, ut patet, sed animo restituendi domino, si hic post diligentem inquisitionem comparcat *(Bouvier,* de Jure, P. II, c. 2, a. 1, § 3). — Haec principia valent *in genere* circa praedictam materiam.

Quia vero dubium oriri potest *incipiente* ipsa possessione, vel possessione *jam incepto,* duo quoad ipsam restitutionem *discutienda* veniunt.

1. *De dubio incipiente cum possessione.*

915. — 1° Qui in dubio incepit possidere, *deturbando* alium a sua possessione, v. gr. auferendo a possessore rem litigiosam, tenetur ei *rem totam* restituere, nisi constet eum cum mala fide incepisse possessionem. In dubio enim melior est conditio possidentis *(Lugo,* disp. 17, n. 80).

2° Qui rem accepit *cum titulo de se legitimo,* v. gr. donationis, emptionis, sed cum dubio utrum sit aliena et bona fide ab antecessore possessa, si *post inquisitionem anceps remaneat,* tenetur restituere, *pro rata dubii,* domino probabili, si cognitus sit ; vel pauperibus, si dominus ignoretur ; *non* autem tenetur, ut quidam volunt, restituere totum.

Ratio est quia, ex una parte, illi non favet possessio incepta cum dubia fide et ideo nequit rem sibi totam retinere ; ex altera vero, aequum non videtur eum obligari ad totum restituendum, cum dubium sit, an res sit aliena (111,625). Ita etiam hac in re judicat recenlissimus *Schilling,* 11, n. 160 (contra *Vermeersch,* II, n. 651, qui (licii *nihil* esse restituendum).

3° Si *nemo litigantium* rem ipsam de facto posâideat, et controversia oriatur uter eorum possideat, ille in possessione praeferendus est, qui intra annum frequentiores et potiores possessionis actus exercuit. *In dubio,* judex possessionem pro indiviso utrique parti attribuat. Quodsi ob rei vel juris indolem vel contentionum periculum id fieri nequeat, res apud sequestrem deponatur, aut juris quasi-possessio suspendatur usque ad judicii exitum, (.an. 1697. Hic autem advertas :

1° Qui rem vel jus, v. gr. haereditatem. accepit a possessore bonae fidei, et cum dubio possidere incepit, potest antecessoris jure se tueri, seque gerere quasi esset possessor bonae fidei, cui supervenit dubium. 2° Qui negative dubitat, utrum suus antecessor fuerit in bona fide, uti potest axiomate : Nemo praesumitur malus, nisi probetur. › *Secus,* si eum repererit in mala fide, et dubitet an cum tali animi dispositione suam possessionem inceperit ; quia semel malus semper praesumitur esse malus » juxta 8am Regulam juris m Sexto (I. 36. 37).

2. *De dubio incipiente post possessionem.*

946. – 1° *Possessor bonae fidei, cui suboritur dubium circa rem possessam ex molivo probabili* (nam leve est contemnendum), si, debita, adhibita diligentia, *dignoscat rem esse alienam,* tenetur eam restituere, simulque id in quo factus est ditior, tanquam possessor bonae fidei.

2° *Si dubium perseveret hinc inde aequale,* vel si possessor habeat pro se opinionem probabilem, et contra se *probabiliorem ;* vel pro se meram possessionem, et contra se opinionem *unice probabilem :* potest adhuc rem sibi retinere, donec non constiterit moraliter i. e. per probationem superantem praesumptionem possessionis, rem esse alienam. Ratio : quia statim ac ipsa possessio est certa et legitima, illa, quamvis sola, parit per se de justitia possessionis praesumptionem certam, quae praeponderat omnibus rationibus non convincentibus, nec cedit nisi veritati (1, .35, 36). Vide n. 46.

3° *Possessor rei alienae, qui, exorto dubio, culpabiliter neglexerit inquirere,* tenetur, si postea non possit amplius dubium solvi, aliquid restituere, vel domino (praesumpto), vel pro utilitate communi, vel pauperibus, si dominus sit incertus. Ratio est, quia eum ipse culpabiliter dominum privarit spe, (piam dominus ad rem habere poterat, et illa spes erat quidem pretio aestimabilis, jam damnum cerium est illatum domino, qui spem illam etiam certe possidebat. « Ita sententia *verior,* (piam luetur 5. *Alphonsus* (I, 37) contra Tarnburini ; et huic sententiae potius etiam adstipulanlur recentiores scriptores (cfr. \'*ermeersch,* II, n. 654 ; *Merkelbach,* II. η. 307; *Schilling,* 11, η. 460). Attamen :

‹*t)* Xon est facienda restitutio *pro rata dubii,* sed minus et forte valde minus ; quia rei detentor est in conditione meliori, propter jus possessionis quod ipsi favebat et adhuc favet ; possessio enim rei multo quidem majoris aestimatur, quam possessio spei, *b)* In uno casu sententia Tamburinii forte sustineri posset : si nempe possessor rei alienae tantum modo indeterminato dubitat, num res sit aliena ; tunc, enim, ut censent nonnulli auctores (v. g. *MerKcttxich,* I. c. in fin.), non urgeri posset restitutionis obligatio, quod non omnino certa appareat.

Qi vestio Specialis.

947. De dubia solutione. *Ad quid tenetur debitor, si serio dubitet* de peracta solutions .' Xon concordant auctores, lres enim sunt sententiae. *Prima* sententia dicit, talem debitorem jam *non teneri ad solutionem,* modo ipse non culpabiliter incertitudinem causarit. Ita ex recentioribus *WaffelaerL, Génicot, A'oldin.* Ratio eorum est,

quia, ex ima parti·, debitum hic et mine est incertum, ex altera vero, nemo spoliandus est re sua, nisi constet de debito. *Secunda* sententia e.enset, omnia *pro rata dubii* esse componenda. Isara tuentm *Warrcs, llallerini, Lchmkuhl.* Ralionem hujus opinionis sic exponit *Lehmkuhl.* 1147) : valor illius debil i m neutrius (neque creditoris neque debitoris) pacifica possessione est, Sed esi res de cujus possessione et proprietate contenditur inter utrumque ; unde pro rala dubii est inter litigantes dividenda. *Tertia* ilejniiiii sententia (quae est ,S'. *Alphonsi,* I, .34 ; II. Ap., I, 20) affirmat debitorem, qui vere dubitat utrum solverit, *debere loliim solvere.* Cfr. etiam, III, 700 ; II. Ap., X, 120. Hanc, sententiam docent *Lugo, Suarez,* I *asiptc:, Sanchez* et plures *modernil.* Ratio: creditor, qui est in possessione sui crediti, certum jus habet ad *totum* recuperandum. Si debitor, qui de solui ione dubii at, solvere recusat, semper se exponit periculo laedendi *jus certum et antiquius creditoris;* quod fieri nequit, ut diximus n. S4.

Diximus ; 1° *Qui vere dubitat.* Debitor enim non teneretur ad solvendum si, ex ordinario vel do jure contingentibus, credat cum morali certitudine elulionem « e faciam. Praesumptio practice hic multum proderit. 2° *Debet totum solvere,* ca ii nempe quo ipse ,olu dubilarel Si autem ot ipso *creditor* de suo jure dubilarel, debitor teneretur ad pariem lanium, pro rala dubii. (I' 84,'

Dii il *Lehmkuhl* |I c.) ; In vero dubio... non ignoro, esse aliquos, etsi paucos (I e fautori· *pnnuh .ciUfiaiih·),* qui ab omni solui ione ex< uscnl quod quam quam solida ratione non videtur sustineri posse, adeoque positivo consulere debitori non possum, tamen ‹ alenn . s<itu utile est, quatenus m rasu *difjirilt* debitoris *bona fld<* I fa< ilius supponi atque mlcgra relinqui pos it. » Cfr. etiam *Verinecrxch* (II, 580).

Ah t ic u l u s II.

De injusto damnificatore.

\gendiim 1° de damnificatore injusto *in genere ;* 2° de variis damnificatoribus *in specie.*

§ 1. I)E I) AMNIF1CATOHE INJUSTO IN GENE11E.

'.Ils. Damnificator injustus dic.il ur : q//t *jus alienum laedit, seu proximo m bonis nocet, quin indi per se seu directe ditior evadat.*

Piu m ipia I. Injustus damnificator tenetur restituere pretium aequo abuts, Ium rei damnificalae, Ium aliorum damnorum, quae c\ sua actione provenerunt et saltem in confuso ah ipso praevisa

* Ip<r P. ‹ *tnnimen* de dubio cire a f.i« t.iin ·<>lıılıı ρ ıı nul ſ c a UI ut lofirrti huoc HCrlbil : • ‹ omiiiunlM «rnh (il I i obllitU dd iMdvrndum vrl r»··4ilucildlMii Multi in pro (ala, nlnl problV-billij solutioni· loiitf» major dl · (II, n 5^0) ‹ fr. quoque *tidnlhnij,* Π, u, 479,

fuerunt. Ratio est, quia dominum laesus omnino indemnis fieri dobetjUd aequalitatem. Attamen injuria non ex damno tantum sed etiam ex *voluntate* agentis est aestimanda (n. 724).

919. II. Ht aclio damnificafiva obligationem restitutionis ex jure naturae inducat, requiritur ut ipsa sit stricte, effective et formaliter injusta, liaecque omnia glut omnino ceria. Quatuor igil ur conditiones adsint oportet ; quae sunt per partes explicanda

Conditio 1". Requiritur ut actio damnificaliva sit sthicte INJUSTA, i. e. ut proximus spoliatus fuerit aliqua re, ad quam jus strictum habet. Ratio est, quia restituendi obligatio, ut Baepe jam diximus, ex solius justitiae commutaiivae violation de jure naturae enascitur (III, 547). Jam vero :

1° *Jus arietum,* quod laedi potest, est vol jus in re vol jus ad rem, quod l.iluhnn legitimum supponit. Non ad omnia ■ *habes* ad quae proximus in conscientia, sive ox caritate sive ox religion (voto) obligatur.

2" *Jus strictum* violai, qui aufert rem proximi, licet ipse ea abutatur ad peccandum (vide tamen n. 1020) ; irno licet eam acceperit pro remunera fion praeounte paclo 1·· re turpi (n. lOBti). *Jus struium* pariter violat qui actionem alteri damnosam inculpabiliter quidem posuit, sed eam, ne progre dialur, culpabiliter non impedit ; v. gr. si <piis non exstinguit ignem sine culpa aedibus alienis ab ipso admotum ; vel non monet emptorem, postquam adverterit se venenum pro remedio dedisse (111, 504, 094 ; \ I, 021). Adest igitur obligatio rest il utionis, quando negligenlia graviter culpabilis est certa.

3° *Λ'oη tenetur* tamen ad restitutionem damnificans, qui habebat. *jun ponendi actionem* alteri nocivam. Hui enim favet regula juris (Leg. 151, *de Jur.)* : « Nemo dftmnum facit, nisi quia id facit, quod facere jus non ;lab » Sic injustus non est ader, qui intimo pretio vendit, etsi aliis mercatoribus noceat ; proprietarius, «pii aquas a suo agro in alium « ursum proximo ho ivum contorquet, ne ipse graviter patiatur ; faber, qui ensem vendit homi- * idae, h ipse morte pereat. Secus vero, si absque justa propriae utilitatis cau a actiones hujusmodi ponantur (III, 584, 097). Quare etiam stride injuste non agit dominus, qui in suo praedio foveam fodit, quamvis intenderet ut latrone.· quos scit ordinarie illuc transir cadcmlo laederentur, mod tamen aliqua ulli ien pro publico non de ,il monil io *(di t.climliulil,* *)as consc. n. 07?/. et in adhibendis mediis moderamen servetur ; i. e. adsit quaedam proportio inter ‹ ulpam et poenam.

4° *iVon tenetur* etiam ad restitutionem qui *solum raritatem* laesit, v. gr. si incendium dornus alienae impedire commodo potuisti, et noluisti ; vel solam *religionem,* ut si votum tuum neglexisti ; vel *pietatem,* v gr. si parentes inope * aluisti , vel *justitium legalem,* i v. gr., crimen qua reus vel t<-dis negasti, m· bona tua vel aliena fisco applicarentur ; vel *justitium dmtributivum,* si, v. gr. distribuendo eleemosynas, legato pauperibus relidas, pauperiores neglexisti. ICI. idem dicendum do omni debito, quod non oritur ex justitia «ommiilafiva (III, 547, 583).

Conditio 2". Requiritur ut actio damnificativa «it effective ivi i sta, i. i·, *vera atque efficax causa damni.* Ratio liquet : holuh enim auctor damni tenetur illud repararo. Requiritur ergo :

a) ul damnum fuerit *revera illatum:* damnum enim mere volituin (sicut et illud, cujus tu causam quidem posuisti, sed alius impedis it, v. gr. in incendio a te facto, sed ab alio exstincto), licet adsit peccatum internum contra justitiam, nullam restitutionis obligationem importat ; *b)* ut damnum *ex tua actione* tanquam ex sua propria causa emanarit : restitutionis enim obligatio nulla esse potest, nisi constet de causa damni deque vero hujus causae in damnum influxu (III, 562, 584 ; cfr. II, 43, 45). Quare :

1° Non sufficit ad restitutionis obligationem, quod intercesserit *injuria sine damnol.* Sic, qui commisit adulterium sine alterius damnificatione, ad nullam, in conscientia, restitutionem tenetur ; quamquam a judice cogi potest ut satisfaciat pro injuria (III, 556). 2° Non sufficit *causa occasionalis* damni ; quia non est causa efficax, sed tantum efficacis causae occasio, i. e. ad cujus praesentiam agit causa principalis. Unde si, occasione furti vel homicidii a te patrati, alius fuerit accusatus et damnatus, non tenoris ejus damnum reparare. Et idem valet, etsi *hoc praevideris* aut *etiam intenderis ;* nisi actionis circumstantiae tales fuerint, ut proxime influxerint moraliter ad imputationem in tertium, puta si occideris indutus vestibus aut armis Pauli (III, 635). In hoc ultimo casu tenetur reus *ex justitia* se denuntiare, vel saltem suspicionem ab accusato avertere ; secus ex *sola caritate* teneretur. Unde etiam si, occasione violati sigilli sacramentalis, Petrus furti auctorem cognoverit, ita ut per probationes et indicia bonum suum apud judicem repetere possit, ipse (Petrusl, licet peccaverit furis confessionem auscultando, non est causa efficax damni,quod ex sententia judicis furi obvenit (cfr. n. 1188). 3° Non sufficit de se causa *sine qua non* eveniret effectus ; v. gr., si tu non redderes gladium, alter non occideretur : ex hoc non fis causa efficax damni. 4° Non sufficit *causa remota* et *accidentalis ;* causa enim hujusmodi per se et directe non influit in damnum, sed per aliquod accidens impraevisum et improbabile ; ideoque dici nequit efficax causa damni (111, 632). Porro damnum sequi censetur per accidens, (piando ut plurimum a causa posita non oritur, vel etiam ab ea sola, sine *aliarum* causarum concursu, oriri non posset. 5° *Non tenetur similiter ad restitutionem* (juxta communiorem ac probabiliorem sententiam), qui *pravo suo exemplo* alios ad inferendum damnum induxit. Nam pravum exemplum non est proprie dicta causa positive influens in damnum, quia per se non tendit ad hoc ut alios ad idem faciendum impellat ; sed est mera occasio, ad cujus praesentiam alii sponte sua inferendi damni cogitationem ac consilium capiunt. Vide dicta superius, sub 2°. *Secus tamen dicendum,* si exemplum indueret naturam consilii vel mandati, v. gr. si dux militum inciperet praedari (II, 44). 6° Secundum graves AA., aliquando causa quae *ordinarie per accidens* in damnum influit, consideratur tanquam causa *per se* damnum causans, si *unice intentione nocendi* ponatur. Hujusmodi causae essent, v. gr., avaro quid parvum furari, *ut* aegrotet ; in silva laqueum ponere *ut* inimicus, raro transiens, forte sibi malum inferat ; ignem in loco remoto accendere, *ut,* si forte exoriatur ventus, horrea inimici incendantur. Haec quidem theoria de efficacia intentionis respectu actionis non omnibus placet, ut n. 727 notavimus; atvero proponitur a *Lugone, Salmant.,* etc. quibus adhaeret

' Non sufficit etiam, quod adsit injuria sine novo majori damno. Sic, v. gr., non teneretur certo ad restitutionem, qui rem pretiosam ab alio amissam cum intentione furandi ipprehenderet et postea sine sua culpa amitteret : quia ex actione auferentis res amissa non poelta est in deteriorem statura. Cfr. Anu du Cl., 1911, p. 858.

X. *.llphonsus.* 7° Cum ad actionem in se consideratam potius attendi debeat, sequitur quod si quis *culpabiliter* causam damni posuit, et posba, poenitentia ductus, damnum impedire conatus est, sed frustra, *nihilominus ad restitutionem tenetur.* Retractatio enim tollit culpam coram Dio et contumaciam coram Ecclesia (n. 1264), sed non mutat actionis naturalem influxum. *Excipe,* si agatur de consilio, cujus influxum revocatio tollit in. 982). Cfr. X. *Alph.,* Ill, 559, VIl, 40.

Conditio 3a. Requiritur ut actio damnificativa sit formaliter injusta, i. e. *theologice* culpabilis. Duplex enim distinguitur culpa : theologica nempe et juridica.

Culpa theologica est omissio diligentiae *ordinariae* quam materia postulat et a timoratis in proprio officio adhiberi solet ; el. quidem omissio *voluntaria* sive in se sive in causa. Pro gradu damnificationis constituit peccatum sive grave sive leve.

Culpa juridica est omissio diligentiae a jure positivo vel a contractus natura requisitae ad damna praecavenda. Ut. patet, ipsa potest inveniri absque ulla culpa in conscientia. Porro :

Haec emissio dicitur culpa *lata,* si omittatur diligentia quam homines bo immuniter in simili negotio adhibere solent ; *levis,* si omittatur diligentia quam diligentes (ut bonus paterfamilias) adhibent ; *levissima,* si omittatur diligentia (piam diligentissimi ponunt (III, 549). Culpa juridica efficitur tunc solum culpa theologica, quando debita diligentia *adverlenter* omittitur : quia quando non adest advertentia ne in causa quidem, aut in confuso, deest consensus voluntatis in damnum seu animus nocendi. Persaepe culpa juridica lata comitem habet culpam theologicam.

Sensus ergo 3ac *conditionis hic est:* Ut adsit restitutionis obligatio (ex jure naturae), requiritur ex parte damnificantis culpa vera theologica vel juridica quae sufficienter imputetur, sd. effecta fuerit etiam quodammodo culpa in conscientia.

Probatur : « Ut conscientia obligata remaneat, opus est ut in conscientia sit patratum delictum » (11. Ap., X, 39). Ita ex jure naturali. Quare *nulla est restitutionis obligatio* (saltem ante judicis sententiam) :

a) Si inimicum occidisti, quem occidendo putasti esse feram, etsi gaudeas post factum, *b)* Si fur, occasione furti, efficaciter quidem sed praeter omnem advertentiam novum intulit damnum, v. gr. quia lumen evertendo magnum excitavit incendium, *c)* Si famula ex culpa *mere* juridica frangit vasa cristallina domini, nisi in contractu ipso fuerit speciale aliquod stipulatum. *d)* Si vir industrials omisit in sua officina modicas cautelas a lege praescriptas (de cetero omnia prudenter ordinans), et accidit magnum infortunium *(JLchmkuhl,* Cas. consc., n. 665). Censent utique aliqui AA. adesse obligationem restitutionis, si <piis, in *dubio* an ex sua actione proximo damnum obveniat, omittit diligentiam a lege tantum requisitam. De hac autem obligatione non constat (111,551).

Ej culpa tamen mere juridica oritur quandoque obligatio restitutionis : et hoc fieri potest ex duplici capite : *a)* Vi *legis positivae,* post judicis sententiam.

.Si< judex potest te juste condemnare ad reparationem damni, per tua animalia vel per pueros libi commissos absque theologica culpa vere illati l ; et talis sententia obligat quodammodo in conscientia (cfr. n. 192). Ipsa tamen lex non obligat ante sententiam, nisi adfuerit culpa theologica, ut communiter docent (cfr. n. 933). *b)* Vi *expressae conventionis* in contractibus, vel in adimplendis officiis ; potes enim saepe juste te obligare etiam de casu fortuito, ut suo loco adhuc dicetur (cfr. n. 1162), et jam supra notatum fuit. Diximus *vi expressae conventionis,* in contractibus ; docent enim Lessius, Lugo et alii valde probabiliter, aequum non esse obligare aliquem in conscientia ad gravem poenam, sine gravi sua culpa, quoties non constat eum voluisse se obligare ex sola culpa juridica (Il l, 554). Hinc est quod supra diximus, ad majorem diligentiam obligari qui rem habet commodatam, quam qui eam tenet depositam (vide n. 920). Valet eadem ratio pro quasi contractibus, seu adimplendis officiis. Quare, nemo obligat medicos, advocatos, confessarios ac theologos, ad restitutionem ex sola culpa juridica ; nam si res aliter se haberet, nullus probus ac timoratus his officiis fungi vellet : quod in reipublicae damnum cederet (III, 555). Vide tamen n. 974.

Ex culpa theologica veniali quandoque, quamvis grave damnum revera adsit, nulla oritur obligatio restitutionis : si nempe culpa theologica est venialis *ratione inadvcrlentiac* sive indeliberationis. Ita sententia communior et probabilior. Non inducitur restitutionis obligatio *sub gravi,* quia talis obligatio non habet proportionem cum culpa levi ; *non sub levi,* quia levis obligatio non habet proportionem cum materia gravi ; tanto magis quod culpa imperfecte deliberata non potest inducere perfectam obligationem ; sicut in contractibus et votis e consensu non plene deliberato non oritur obligatio.* Cfr. 5. *Alph.* Ill, 552 ; II. Ap, X, 40 ; *Linz, Quart. Schr,* 1909, p. 81 ; *Lehmkuhl,* Cas. consc., I, n. 694. Omnes quidem norunt, culpam theologicam (piae *ratione damnijicationis* est venialis, ad restitutionem *sub levi* obligare (cfr. n. 927).

Conditio Haec omnia sint omnino certa. Dubia circa actionem damnificantem moveri possunt : o) *Ante jaciunt ;* de his dubiis antecedentibus sermo non est. Sciunt omnes nemini licitam esse actionem, de qua quis antecedenter ac positive dubitat utrum sit injusta necne (cfr. dicta n. 81). — *b) Post jactum,* i. e. subsequenter ad actionem damnificantem jam positam. Jamvero, objectum dubii in casu esse potest : vel *exsistentia* damni, vel actionis *efficacia,* vel ejusdem *injustitia* objective sumpta, vel theologica *culpabilisas*

l Cfr. Cod. gall., 1382, 1386 ; ital., 1153 ; austr., 1294 ; hisp., 1905 seqq. ; germ., 831 seqq. Ordinarie tamen non damnabit judex accusatos, si probare possunt se factum non potuisse impedire. —l Nota verba S. Doctoris : knis *obligatio non habet proportionem cum matena gravi.* Si diceret : ad materiam gravem non potest quis obligari sub levi, securn ipse pugnaret (cfr. doctrinam in materia voti expositam, n. 628). Hic tantum affirmare intendit : actum imperfectum (ratione inadvertentiae) vix in sc includere malitiam ex parte voluntatis. Hinc culpa venialis ex indeliberatione non est simpliciter delictum et injuria : unde non potest parere obligationem restitutionis. Hujusmodi obligationem e contra parit culpa venialis ex levi damnlHcatione, quia tunc voluntas consensu pleno damnum alterius causai : unde adest injuria formalis. Ita etiam Lugo, Lessius, Sanchez et alii. Ruit ergo fundamentum ratiocinii quod cl. *Prümmer* (II, n. 97) sententiae S. Alphonsi opponit ; et casus ab ipso adducti (cfr. l. c. p. 89), ut praedictam sententiam quasi odiosam redderet, revera extra rem versantur, ideoque non tanti habendi sunt ponderis. Quod autem e codice civili cermanlco adducit cl. *Schilling* (II, 461, 2°), nempe § 829. ad *specialem hunc casum* non proprie pertinet, cum explicite agat etiam de iis adjunctis in quibus *nulla,* ne quidem juridice, habetur */acti materialis imputabilitas* (in statu dementiae, sensuum defectionis, infantiae...)·

agentis ; et dicimus : *quamdiu haec dubia in certitudinem non transierint, non adest obligatio restitutionis.* Ratio est, quia, ubi agitur de bonis fortunae, nemo juro suo certo privari debet, nisi jus amissum fuisse constet (n. 46, 850). Confer 5. *Alph.,* III, 562, 658 ; Conf, dir., X, 20. *Duplex* tamen admittenda est *exceptio :*

1° Si plures *communi consilio* egerint, et postea dubium oriatur quo in gradu quisque concurrerit. 2° Si quis damnum inferens animadvertat se, sua actione, in causa esse cur damni certi auclor evadat incertus. Cfr. n.963,2°, *a.*

Quaestio Specialis.

950. — De errore in dammîicatioue. Duplex, in materia damnificationis, potest osse error invincibilis : unus circa *objectum,* alter circa *personam.* De utroque hic agemus.

I. Error circa objectum. Si quis existimat ex errore invincibili damnum a se illatum *multo minus* esse ac revera est, probabiliter non tenetur ad restituendum nisi *pro rata* damni cogniti. Ratio : non censetur volitum illud damnum quod non est cognitum, saltem in confuso.

Sic ergo, qui projicit in mare gemmam alterius, valentem 100 aureos, existimans eam 10 tantum valere, nonnisi 10 aureos restituere debet (Ill, 613). Ita quoque censent *recentiores ;* vide tamen, quae sub tine hujus quaestionis dicemus.

II. Error circk personam. Si (piis intendens nocere uni. *quocumque alio excluso,* noceat per errorem invincibilem alteri, probabiliter *non potest stricte obligari* ad restitutionem in foro interno, *ante sententiam judicis ;* nisi diligentiam non adhibuerit sufficientem ad vitandum damnum alterius. Ratio est, quia non sufficit, actionem damnificantem esse materialiter injustam, sed requiritur ut sit formaliter et voluntarie injuriosa *in damnijicaluni :* ac proin error circa personam est *error substantialis,* nisi munus vel officium, potius (piam ipsa persona, causam dederit ad damnum inferendum (v. g. status religiosus etc.).

Si quis ergo volens occidere Caium, occidit Titium ; si intendens incendere domum inimici, incendit domum amici, etc., non erit ad restitutionem adigendus. Ita 5. *Alphonsus* (111,628, 629), *Lugo* ', Croix et alii. Sed altera datur

l Lugo idem etiam tenet de fure, qui acciperet rem alienam sub expressa conditione quod sit res Pauli, non intendens eam absolute possidere. Huic doctrinae vero S. A/phonsus non acquiescit. In furio enim, ait, non attenditur cui volueris facere injuriam, sed an vere volucris rem accipere invito domino. In damniflcatlone principaliter Intenditur injuria in personam domini et accessorie illius damnum ; in furto autem principaliter intenditur lucrum injustum ct accessorie injurii domini. Et ideo error domini in casu furi i videtur esse circa qualitatem ; in casu vero damnificat Ionis, circa substantiam (111, 629). — Ad infirmandam sententiam quam *salis probabilem* alllrmamiis, licet opposita sit *probabilior* (nonne ipse S. Alphonsus. III, n. 628 ait de simili casu : atlirmat Busenbaum hic. *cum communi),* hanc distinctionem adducit cl. *Merkelbach* (II, n. 295) : ‹ Injuria est contra

sententia probabilior super hac questione. Eam tuentur (praetor *Bonacinu. Haunold)* AA. recentes, ut *Lehmhuhl, Vernieersch, Soldin, Tanquerey, Schindler. Primer, Prümmer.* Affirmant in casu adesse obligationem restitutionis ; quia.aiunt, illa actio est injusta, causa efficax damni et theologice culpabilis, et error circa personam est tantummodo accidentalis. Attamen, his non obstantibus, ratiocinatio nostri S. Doctoris (quod et plures adversarii concedunt) \im prae se fert haud spernendam ; ipsique assenlimit non pauci illustres auctores.

In utroque tamen modo errandi *adest restitutionis obligatio ; a)* Si damnificator ita animo *actualiter* comparatus fuerit, ut *etiamsi scivisset,* damnum tamen intulisset; quia tunc ignorantia non fuit causa damnificationis. *b)* Si condemnatus fuerit a *judice ;* quia in dubio pro judice standum est (III, I. c.).

§ 2. De variis damnificatoribus injustis.

Damnificatores injusti, *de quibus esi peculiariter agendum,* sunt : 1° homicida ; 2° stuprator vel fornicator ; 3° adulter ; 4° defraudans tributa ; 5° damnum inferens occasione militiae ; 6° negligent in officio adimplendo.

1. *Ad quid teneatur homicida ?*

Ut sciatur *quid* et *quibus* homicida restituere debeat, distinguendum est triplex genus damnorum, quae in bonis fortunae per homicidium inferri possunt, scilicet damna quae inferuntur 1° ipsi interfecto ante ejus obitum ; 2° ejus familiae, i. e. filiis, genitoribus et uxori ; 3° ejus creditoribus.

951. — Principia. I. Homicida vel mutilator tenetur compensare omnia damna temporalia, quae ex suo facinore occiso vel vulnerato illata sunt. Ratio patet : occisio enim est per se causa damni. Ipse *invasus* qui vera cum *deliberatione* excedens moderamen inculpatae tutelae, *occidit* invasorem, ad damni compensationem tenetur. Inimicus enim ob suam iniquam aggressionem non omnino jus amittit quod habet ad vitam. *S. Alphonsus,* 111,637, cum Lugone et aliis. Cfr. dicta n. 734.

Mutilator tenetur compensare *omnia damna ;* et quidem : *a)* damnum emergens, seu expensas curationis, etc. ; *b)* lucrum cessans, i. e. lucrum quo percussus tempore infirmitatis suae ob laboris intermissionem privatus est.

homnicm in confuso, sed in *dominum rei* », etc. Sed jam responderat S. *Alphonsus* (I. c. n. 629), expresse limitando suam sententiam ‹ modo is (damnificator materialis) non intenderit, ne confuse quidem, incendere domum alterius quam Titii ; nempe, si non fuerit ›ic animo actualiter saltem implicite comparatus, quod, etiamsi scivisset domum esse Call, adhuc incendisset, quia tunc censetur damnum intulisse Caio, non *ul Caio, sed u! dommo domu›* etc. Distinctio autem cl. *Mvrhvlhu· h,* si ultra procedit, nonne et ipsa in meram subtilitatem verget, et quomodo simili casui de involuntaria occisione Titii (loco Can) applicabitur ? Nobiscum sentiunt etiam plures recentlores (vide f'bach, I. n. 263; J'rrrrreu 1. Il 801. qui citat pro eadem sententia *d'* lnn»6u/e. *Burcrroiu, A^rlnys, fiènicoll.* Conferri quoqm pnssunt quae bac de quaestlonr m npslmus in Theol. prakt. Quartalsch.

et quod in spe habebat : deductis tamen, juxta prudentem aestimationem, expensis quae ad consequendum lucrum fieri debuissent, e si vulneratus moriatur, deductis similiter expensis funeris, nisi forte occasione illatae necis, v. gr. extra patriam, majores fieri oportuerit, vel nisi per judicem ad eas refundendas adstringatur x.

Non solum ipsi vulnerato danda est compensatio, sed haec debita, utpote *realia,* solvenda sunt occisi *haeredibus,* quicumque illi sunt ; quia omnes haeredes succedunt in omnia jura realia defuncti. *Excipe,* si defunctus ea ante mortem occisori valide remiserit. Dicimus *valide* / invalide enim ea remitteret, si esset adeo pauper, ut ex suis bonis necessarias expensas facere non potuisset. vel si ex tali remissione alii, v. gr. medici, benefactores, injuste gravarentur (111, 630 ; H. Ap., X, 86).

952. — II. Homicida tenetur resarcire percussi familiae lucrum ipsis cessans et damnum emergens, ob vulnerationem vel mortem occisi. Intenduntur per *familiam:* filii, genitores, uxor. — Ratio est, quia omnes praefatae personae (non autem fratres aut sorores) censentur moraliter una persona cum occiso, quoad sustentationem ; unde etiam post ejus mortem damnum in ipsis conlinuatui (III, 631 ; 11. A])., X, 87 ; Cod. germ., 844). Jamvero :

1° Reparatio damni debet fieri, *juxta valorem spei* quam singuli, attenta occisi aut vulnerati aetate, valetudine, etc., habebant accipiendi bona vel commoda ab eodem, si occisus (vulneratus) non fuisset. 2° Compensatio praefatis personis facienda est, non ex titulo haereditatis occisi, sed *ex titulo damnificationis eisdem illatae,* nec proinde ab occiso condonari potuit. 3° Si nullum adest damnum, vel quia illae personae aliunde sustentationem aeque accipiunt, vel quia defunctus nihil utilitatis ipsis afferebat, nulla adest compensandi obligatio. 4° Optimus compensandi modus est *pacifica transactio* cum dictis personis (III, 631).

953. III. Homicidn tenetur restituere, pro rata spei, omnibus illis, quibus directe nocere intendit. Sic, v. gr., tenetur damna compensare creditoribus, consanguineis, vel pauperibus, quos spe solutionis, haereditatis, vel eleemosynae frustrari voluit ; quia quisque jus habet, ne directe et per vim a consecutione justi boni impediatur. Dictum est : *quibus directe nocere intendit :* quia si damna hujusmodi *praevisa* tantum, non autem intenta fuerint, certus deest nexus inter homicidium et damna secula. Ista censentur evenisse *per accidens,* et probabilius est, occisorem in hoc casu ad nihil teneri ratione justitiae 2. Cfr. n. 949, Cond. 2a.

954. — ***In** defectu homicidae,* tenentur ejus haeredes ad supradicta damna compensanda, etiamsi occisor morte plectatur. Ratio : Poena satisfacit justitiae vindicativae (ergo legali), non vero com-

1 111. 626, 631 ; cfr. *Lessium.* I. 2. c. 9 ; *Lugot* disp. 11, s. 4 ; Cod. germ 323, 844. — 2 Advertatur tamen saepe ex homicidio non oriri damnum creditoris, cum haeres onei i defundi in se transferat ; saepe etiam aliorum fraudibus tribui debet, quod juribus reatibus creditorum non satis ht. Cfr. *Lchmhuhl,* I, 1180, 4,

mutativae. Haeredes succedunt in omnia stricta onera occisoris. Excipe, si laesi jure suo cedere censeantur, ex eo quod non petant restitutionem (III, 631, 705).

Ex jure canonico, homicida fit *irregularis ex delicio ;* si est clericus degradandus est, si est laicus exclusus habetur ipso jure ab actibus legitimis ecclesiasticis et a quolibet munere, si quod in Ecclesia detineat (n. 902 et 1942).

955. — Quaesita. I. *Ad quid tenetur provocans ad pugnam, si acceptantem occidat, v. gr., in duello ?* Respondetur :

Provocans nequit dici vera causa damni, licet peccet contra caritatem. Ceterum alter, cum libere pugnam acceptat, renuntiat suo juri ad damni reparationem (III, 638). Huic quaestioni allinis est alia : *utrum adsit obligatio restituendi,* si provocans ad duellum causa est quare provocatus, certamen respuens, ab exercitu expellatur, vel alia damna subeat. Porro non constat provocationem esse *causam per se* damnorum quae patitur provocatus. Ipsa potius horum est causa occasionalis : unde restitutio non est imponenda.

II. *Ad quid tenentur administratores viarum ferrearum aut navium, si non servatis prudentiae regulis aliquis in eis occidatur aut vulneretur ?*

Tenentur ad solvendum, quantum *judex* aequo arbitrio solvendum decernit ; et peccant ac tenentur ad restituendum, si fraude, dolo, muneribus judicem inducunt, ut injustam ferat sententiam *(Konings,* n. 808, q. 4).

Pro praxi. Consilium est, ut *confessarius* pro ipsa occisione injungat, eleemosynas et missas in beneficium occisi (III, 631, 5°). Si homicidium tertio innocenti imputetur, vide n. 2302, q. 1 et 230G seqq.

2. *Ad quid teneatur stuprator vel fornicator ?*

956. — Stuprator hic intelligitur, *in lato sensu,* quicumque rem habuit cum personna libera et honesta, i. e. quae nec nupta sit, nec meretrix. Inde, quae dicemus de puella, intelligenda sunt pariter de vidua bonae famae (III, 646, fin. ; Conf, dir., X, 38).

Porro, triplex distinguendus est casus : vel femina *sponte* consensit in crimen ; vel inducta est *per vim aut melum ;* vel *sub promissione* matrimonii 1. Itaque haec statuuntur pro varietate casus ;

957. — Principia. I. Qui puellam consentientem absque ulla matrimonii promissione violavit, ad nihil tenetur per se stricte loquendo, nisi ad prolis, si forte nascatur, (‘ducationem. Ratio : 1° nihil debet puellae, etiamsi eam donis aut precibus sollicitant : quia scienti et volenti non fit injuria ; 2° nihil debet parentibus; quia non violavit jus eorum, cum filia sit sui corporis domina. Unde, communissime dicunt AA., « quod non tenetur vir reficere patri damnum bonorum ratione majoris dotis, qua indiget pro filia collocanda in matrimonium » (11. Ap., X, 91).

kd poenas canonicas quod attinet, recole dicta n.. 769, coroll. II.

Diximus 1° *Per se ;* quia excipitur: *a)* si stuprator *manifestaverit* delictum ; lune enim tenetur de damnis sequentibus ex infarnatione ; *b)* si sit *valde dives,* et puella pauper ; nam, in hoc casu, ista praesumitur consensisse sub conditione alicujus compensationis; *c)* secundum nonnullos, si *per judicis sententiam* ad damna reparanda cogatur. At vero, cum leges praesumant deceptionem aut vim, talis sententia, si femina revera sponte consensit, non ligat conscientiam (cfr. n.,191).

2° *Stricte loquendo,* seu in rigore justitiae ; nam stuprator *saltem ex pietate,* contra quam simul cum puella deliquit, debet parentum injuriam reparare aliqua honoris significatione vel petitione veniae ; nisi hi forte delictum ignorent, vel talem honoris reparationem recusare praesumantur. Ita probabiliter *S. Alphonsus* cum Sanchez, Croix, Lugo, etc., contra S. Thomam et S. Antoninum, etc., qui aeque probabiliter dicunt, eum *ex justitia* ad honorem patris reparandum teneri (111, 641).

3° *Nisi ad prolis educationem ;* nam, cum stuprator et puella pariter in culpa sint, *tenentur ambo,* et quidem *ex jure naturae,* aequaliter et in solidum, alere atque educare prolem, donec haec sibi providere possit. Neque ab hac obligatione ulla legis dispositio judicisve sententia eximere potest. Cfr. Cod. gall., 340; germ.,1708; austr., 166-171.

Si puella cum *pluribus* amasiis rem habuerit, ipsi de se non licet (piem maluerit tanquam patrem prolis denuntiare. Similiter hoc non licet parentibus vel tutori puellae. Attamen, si leges civiles (cfr. Cod. austr., 163) in poenam delicti fornicatorem, *qua talem* delatum, ad alendam prolem obligant, non videtur injuste agere puella (vel parentes), quae unum ex amasiis denuntiat, casu nempe quo ipsa ignorat quis sit praecise pater prolis. Ita *Noldin,* II, n. 471 ; *Delama,* n. 391, nota ; *Lchmkuhl,* BOrgerl. Gesetzb., 1717.

958. — II. Qui vi vel fraude puellam violavit, tenetur reficere omnia honoris et fortunae damna, tam puellae quam parentibus obvenientia. Ratio est, quia horum damnorum est causa eflicax et injusta. Diximus *qui vi,* scilicet absoluta ; quia si violentia fuit solummodo *moralis,* i. e. si minae, aut metus reverentialis, preces importunae, aut similia, mulierem traxerunt ad consensum, seductor *ad partiariam* tantum, non ad omnem damnorum reparationem tenetur (III, 641, fin.; II. Ap., X, 92). Exinde concludere licet :

1° Si crimen sit *manijestum,* debet stuprator a parentibus quidem veniam petere, nisi hi rem hujusmodi non curent ; puellae vero augere dotem, ut ita aeque bene nubere valeat, ac si violata non fuisset. Nec tamen illam ducere tenetur, nisi forte damnum aliter reparari nequeat (III, 641, 646).

2° Si *proles* suscepta fuerit, tenetur solus nutritionis et educationis expendas sustinere, vel eas matri refundere (in *Germania,* § 1708, usque ad annum 16m completum, et amplius si ob certos prolis defi ctus id necesse est). Et haec quidem obligatio urget vi juris naturalis : ergo etiam in casu, quo lex matri vel proli non faveret, et omnem actionem civilem negaret. Cfr. *Gousset,* in Cod. gall., a. 340 ; Cod. hisp., 464.

3° Si crimen sit *occultum,* nec concepta proles, et puella aeque nubat,ad nihil tenetur stuprator. Nihil enim debet pro violatione honestatis, quae non est pecunia commensurabilis ; nihil pro damno, quia nullum adest ; nihil pro injuria parentum, quia crimen ignorant. Attamen, si mulier a viro posteaob cognitam deflorationem male tractetur, tenetur damnum ei compensare (III. 642 ; *Lugo,* disp. 12, s. 1).

959. — III. Qui sub matrimonii promissione puellam violavit, tenetur pariter reficere damna obvenientia. Ratio patet ex modo dictis. Non autem directe tenetur ratione promissionis *oralis,* ne in foro interno quidem, puellam sibi in uxorem accipere x. Dicunt enim : ex can. 1017, § 1 *in utroque foro irrita est* promissio matrimonii etiam unilateralis, quae non sit in scriptis facta et debite subsignata 2 (cfr. n. 1954). Id quidem *per se* (respectu nuptiarum). Alitor autem dicendum, si per *solum*.conjugium haberetur reparatio adaequata : quia tunc considerari debet talis promissio *eliant ficta* tanquam instrumentum deceptionis seu fraudis » (ut ait !>r-*meersch,* II, 632). -· Non est imponenda reparatio per conjugium, si matrimonium non posset esse felix.

Cessat tamen obligatio reparandi damna : a) Si femina ex verbis aliisvc circumstantiis facile animadvertere potuerit deceptionem, puta si cognoverit seductorem sibi esse in nobilitate aut fortuna mullo superiorem ; tunc enim merito praesumi potest ipsam voluisse aut finxisse deceptionem, *b)* Si femina seductorem deceperit, fingendo se virginem ; deceptio enim compensat deceptionem. *c)* Si ideo infametur, quia ipsamet stuprum clam patratum manifestavit. *d)* Si promissio matrimonii non fuerit causa motiva consensus puellae ; quia, in tali casu, interpretanda est sicut quaelibet alia gratuita promissio (cfr. n. 1062). Etiam leges modernae non obligant deceptorem ad matrimonium ; sed plerumque obligant ad reparationem damni illati per non adimpletam promissionem (Cod. austr., 46 ; hisp., 464 : germ., 825. 847).

3. *Ad quid teneatur adulter ?*

Hic agitur de solo adulterio, ex quo nata est *proles* et secutum *damnum* : nam sola injuria personalis conjugi irrogata nequit pecunia reparari (cfr. n. 928).

14 in jur< anteriore stricte requirebatur, ut ex pluribus decisionibus S. C. Cone, liquet. Ctr VS.S l U : III, 301.Vuie .'tuin S. .UpL III. q. l ; Vmd. AlpZ(„ P. III. q. t· . — · Ita inter alios *b-rrnee, l,* n. 867; *Gévicat-Salsmanf,* I, n. 569 : *L'lbach,* I, n. 286 ; ‹· ' tradi· int tamen η·>η pauci auctores, att hunc ca-um non applicando praescriptum can· t0|7»

960. — Principia. I. Si uterque adulter in crimen libere consensit, uterque tenetur in solidum ad reparationem damni. Ratio est, quia uterque fuit totius damni causa efficax et formaliter injusta (III, 655, 659).

1° Tenentur *ambo* restituere omnes sumptus, quos fecit maritus ad prolem spuriam alendam et educandam. 2° Si spurius cum filiis legitimis aut aliis legitimis haeredibus, haereditatem accepit, tenentur hos *pro rata* compensare. 3° Adultera, quae non habet bona separata, debet damnum reparare meliori quo poterit modo, v. gr. administrando diligentius rem familiarem, detrahendo sibi superflua in vestitu, in victu, etc. *l'terque* autem reparare damna tenetur, in quantum potest sine detrimento allioris boni et sine Hiatione majoris mali (cfr. n. 1018).

Dicunt nonnulli AA., quod si adulter non induxisset matrem ad prolem supponendam inter legitimos, sed in hos se negative habuisset, tunc non teneretur ad alimenta, aut saltem non ad haereditatem. - Sed nos dicimus (cum communi sententia) *ad utrumque obligati :* quia ille semper est causa moralis proxima damnorum praefatorum, conjiciendo adulteram in moralem necessitatem prolem supponendi. *Secus* autem dicendum, si adultera, .sim· sua infamia et periculo suppositionis, possit prolem extra domum tenere et alere › (III, G59 ; II. Ap., X, 101).

961. II. Si unus adulter vi, metu, aut fraude, consensum alterius extorsit, ipse solus debet totum damnum reparare. Ratio est, quia ipse est lotius damni causa efficax et injusta. Illo tamen deficiente tenetur alter, nisi vim absolutam aut deceptionem invincibilem passus fuerit (cfr. n. 995, 3°).

962. - Quaesita. I. *An* adultera, *quae sola criminis manifestatione potest damna reparare, illud* manifestare *tenetur?* Respondetur :

Seg. regulariter loquendo. Ratio est : 1° quia hoc modo, ut plurimum, damna reparare nequit ; nemo enim tenetur credere uni testi, licet probatissimo, ideoque nec filius spurius matri asserenti illum esse illegitimum, nisi ea indicia accedant, quae in foro externo rem évidente!' probarent, v. gr. impotentia vel absentia mariti, etc. ; 2° « quia raro fieri potest, quod ex tali manifestatione non sit subitura ingentia damna », puta gravem infamiam, saevitiam, discordiam, etc. Imo. ipsius mariti atque filiorum legitimorum generatim magis interest, ut res maneat in occulto. Excipe :

a) si sil jam perditae famae, nec timeat gravem indignationem mariti ; *b)* si secus timeatur publicum damnum, quod impediri possit, v. gr. si spuriu sit perditis moribus et succedere debeat in principatu ; *c)* si sit probabilis spes fore, ut spurius ei credat, renuntietque haereditati. *Ratio est,* quia excu satur, quando proprium damnum certe et notabiliter praeponderat damno alieno ; minime vero, quando est aequale vel parum excedens (III, 653 seqq.).

963. — II. *Ad quid tenetur adulter* dubitans, *an proles sit sua aut alterius?* Plura oportet distinguere :

1° Si dubitet *an sit sua aut mariti,* ad nihil tenetur. In hoc enim casu, non constat de damno ; et proles praesumitur esse mariti, nisi contrarium probetur (III, 657).

2° Si dubium sit *inter duos adulteros,* utrius sit proles, absolute probabilius est neutrum ad restitutionem teneri (et idem valet pro fornicatoribus). Ratio : nemo tenetur ad reparandum damnum nisi moraliter constet eum damni causam fuisse. Excipe tamen :

a) Si secundus adulter adverterit (quod rarum est) se suo facto causam fore cur dignosci nequeat, cujus sit proles. Quo in casu, teneretur solus ad damnum ex illa incertitudine illatum, *b)* Si ex communi consilio adulterium patraverint: tunc enim quisque teneretur pro rata, et, altero deficiente, ad totum (cfr. n. 908, III,et 984, quaer., et n. 992, 2°). Quoad adulteros autem qui mittunt prolem ad hospitale, vide superius dicta n. 700, 2°, cum nota.

4. *Ad quid teneatur defraudans tribula ?*

964. — Notiones. Tributum seu vectigal, generice sumptum, est : *omne id quod a legitima potestate imperante civibus solvendum imponitur, ad sustinenda communia reipublicae onera.*

Tributa hodierna generatim duplicis sunt generis. Alia dicuntur directa, quae personam, vel ejus bona, immediate et nominatim, juxta aestimationem facultatum alliciunt. Hujusmodi sunt tributa *realia,* v. gr. super agros et domos, et *personalia,* v. gr. pro familia ejusque membris vel pro exercitio mercaturae. Alia sunt indirecta, et cadunt immediate quidem in res vel merces, mediate vero in personas. Huc maxime veniunt *vectigalia* circa merces conficiendas vel transvehendas, et *gabcllac* circa res vendendas vel emendas ; item <piae solvenda sunt pro jure successionis, pro descriptione contractuum, pro litterarum obsignatione, pro sale, tabaco, etc. (Cfr. *Waffeldert,* de Just., II, n. 414 ; *Venncersch,* o. c. n. 97 ; *Willems,* Philos., III, p. 505 ; *//. Pesch,* die Soz. Frage, I, p. 141 ; *Staatslexicon,* v. Steuern ; *Schilling,* 11, 4G6). Tributa non sunt ea omnia quae ab Officio postarum vel curruum ferreorum, etc.imponuntur. In his enim Status *quasi homo privatus* operam exercet et *verum contractum* cum privatis init. Nonnulla tamen statuta (piae ab administratoribus feruntur, possunt haberi tanquam *mere poenalia,* v. gr. ne pecunia litteris adjungatur.

965. — Principia. I. Tributa justa imponere possunt omnes, penes quos est suprema rerum administratio. Ratio : id necessarium est ad onera communia sustinenda. Sed dicimus :

1° *Tributa justa :* cum enim agatur de impositione populis onerosa, onus aequaliter dividi debet1.Tributa sunt justa, si adsunt:

‘ Jure merito injusta tributa ex parte status tanquam *latrocinium aliquod* habentur ab Aquinate de qua re xid. praesertim *Schilling* · die Staats-u. Sozlallehre des 111. Thomas von Aquin, p. 134 vel : Lehrbueh der Moraltheol. II, n. 466.

a) causa gravis, i. e. necessitas boni communis (ad quod merito pertinet digna sustentatio principis), non vero mera utilitas vel abundantia principis; *b) proportio tributi simul cum necessitate,* ne populus plus aequo gravetur, et *cum divitiis singulorum,* ita ut qui plus habent, et plus solvere debeant. Justa etiam sunt tributa, si deest *laesio privilegiorum* a lege Superioris concessorum.

2° *Imponere possunt* et quidem in conscientia. Ex hoc tamen nondum sequitur omnia tribula justa obligare c.r *justitia commit-laliea,* aut necessario et semper ligare *directe* subditorum conscien-tiam vi legis quae dicitur « sub culpa obligans (n. 181, 183) ; id quod statim magis in specie declarabimus n. 967.

3° *Omnes, penes quos,* etc. Tributorum enim impositio nonnisi a suprema auctoritate oriri potest. Haec autem teneantur :

Ex can. 1496 liquet *Ecclesiae* jus esse exigendi a fidelibus, quae ad cultum divinum, ad ministrorum sustentationem et ad fines sibi proprios sint necessaria. Potest *loci Ordinarius,* praeter cathedralicii in (can. 1504), tribulum pro seminario, vel necessitate impellente, extraordinariam exactionem beneficiariis etiam religiosis imponere. Can. 1505.

Patel etiam *Statui* jus inesse tribula imponendi propter necessitatem quam habet providendi efficaciter bono communi. Attamen, ut recte notat *Schilling* (II, n. 166), tribula non sunt consideranda tanquam bona propria Status,quae praevie ad ipsum pert inerent ; hoc enim jus ex ejus dominio alto non deducitur.

966. — II. Officiales, ministri cx justitia commutativa obligantur ad justam tributorum exactionem. Ratio : quidquid enim teneatur de obligatione tributorum persolvendorum, ipsi *ex stipendio* ad exactionem obligantur. Ergo ex justitia commutativa.

Ex praesumpta tamen voluntate Superioris possunt exactores benignius agere cum pauperibus, cum iis qui diligenter solvunt, aut res deferunt in proprium usum (III, 616).

967. — 111. Defraudantes tributa justa regulariter peccant contra justitiam legalem ; non semel autem (pii defraudant tributa indirecta, non laedunt nisi legem mere poenalem. Ratio *primi* est, quia subditi, in genere, in conscientia (enentur leges justas servare quae directe ad bonum commune conducunt ; quod est justitiae legalis. Huc pertinent verba Apostoli *(Rom.,* 13,5): *Reddite... cui tribulum, tributum.*— Ratio *secundi* est, quia, quoad tributa indirecta, indicia ordinaria legum mere poenalium non raro adsunt, nempe : *a)* multa maxima ; *b)* non tam intima connexio cum bono communi [1] ; *c)* improportio cum statu fortunae cujusque, cum subinde quaedam tributa indirecta

[1] Vectigalia enim indirecta (si in genere dc iis sermo lit) non instituuntur primario ut aerarium Status eximie ditescat,sed potius ut particulares industriae efficacius protegantur. Vide *Linz. Quart. Schr.,* vol. 73 (1920), p. 563, ubi argumenta contraria cl. Prümmer *(ib,t* 237-246), oppugnantur.

pauperes plus aequo gravent ; *d)* praxis timoratorum ; *e)* probabilitas denique aliqua extrinseca. Cfr. η. 18.3,2°.— Diximus autem:

1° *Defraudantes tributu justa,* etc. Mediam viam tenemus inter opinionem quae tributa omnia *strictius in conscientia* obligare proclamat, et opinionem quae dicit omnia esse *mere poenalia*l.

Prima opinio patronos habet Sanchez, Lacroix, Lessiuin, Lugo, etc., inter modernos Schindler, Prümmer et alios paucos ; secundam tenent Génicot, Bucceroni, Berardi, Gury-Ferreres. S. *Alphonsus* (III, 616 ; IL Ap., X, 81) potius in sententiam Lugonis et Lessii inclinat, et hanc populis suadet (vide ed. G., II, p. '.h; Vostram autem sententiam tuentur *Aertnys-Danien,* I, 831 ; *Lehmkuhl* L 1173; *Noldin,* II, 314; *llamm,* Steuermoral, p. 310; *Merkelbach,* II, n. 623, etc. Haec etiam addimus : *a)* Quamvis ex dictis sequatur, obligationem adesse statum bonorum suorum rite declarandi, et tribulorum directorum quantitas a quoque solvenda possit determinari; ex hoc tamen non sequitur, omnia ad amussim esse indicanda. Generaliter (ut constat ex consuetudine circa aedium valorem determinandum) 1/4 el adhuc magis infra valorem deprimere, aestimant non esse illicitum *(Lehmkuhl,* 1. c.). *h)* In dubio sive negativo sive positivo *de tribuli justitia,* nulla est obligatio solvendi. Xec his obstat axioma : Superiori praecipienti in dubio parendum est ; quia subditus hic rem evidenter onerosam et damnosam praestare debet, et haec incommoda una cum dubio de potestate imperandi, praeponderant possessioni Superioris (111,617, ed. G., II, p. 100). *Exactores* vero, in dubio de justitia tributi, exigere tributa valent ; possunt enim praesumere pro justitia tributi, quando eis de injustitia non constat », ut ait *De Lugo* citatus a *.S'. . llphonso* (ib.).

2° *ftegulariter.* Potest enim fieri ut ex mente legislatoris vel ex interpretatione usuali, etiam quoad tributa directa res tanquam mere poenalis dijudicetur.

In Anglia, teste *('roily* (de Rest., n. 1017, X. B.), universim leges tributariae ad modum legum poenalium obligare existimantur. Sed in Gallia et in Germania, conclusio quam nos proponimus, satis communiter admittitur.

3° *Peccant,* equidem non semper graviter. Materia autem gravis non *ex sola quantitate* tributorum defraudatorum est dimetienda, sed etiam *ex spe* quam habet Status jus suum recuperandi, et *ex gravitate nocumenti* quod ex non solutione *aliis* forte obvenit.

Ex hoc concludit *Schindler* ill, p. 803) ad materiae gravitatem in hoc casu summam majorem requiri, quam si agatur de damno quod Statui in bonis jam possessis inferretur ; id quod recentius *Schilling* (L c. pag. 5i5) tanquam opinionem *communem* theologorum designat.

4° *Coutra justitiam legalem,* ita quidem ut generatim nulla *festinationis* obligatio appareat. *(Linz, Quart. Schr.,* 1909, p. 484 seqq. ; *Schilling,* II. n. 466, pag. 544 seqq. ; quibus plures alii addendi, quos citat *Merkelbach,* II, 624).

1 Exprv^e a'Drmat Schilling (1. c.), mediani viam esse tenendam inter extremas circa i.iuc <iuar«Uonem ventent la*.

Recedimus ergo ab opinione cl. *Marres,* II*'affelaert, Koch, Linsemann* ct aliorum, qui obligationem ex justitia stricta directe affirmant. Attamen adesset obligatio solvendi tributa *ex justitia omnino stricta,* si cuidam coetui (v. gr. mercatorum, vel notabilium) *quota certa ct determinata* ab auctoritate fuisset imposita *(Kontingentierte Steuern).* Tunc enim non solvente uno, alii ejusdem categoriae certe plus solvere tenerentur *(Lehmkuhl,* I 1170 ; *Schindler,* I. c. ; *Schilling,* 1. c.).

5° *Non semel autem qui defraudant etc.* Aestimamus quidem id evenire, cum ex indiciis ordinariis *legum mere poenalium* hoc satis apparet ; praesumptio autem stat magis pro *indirectis* quam pro directis tributis, propter rationes jam supra a nobis indicatas.

Exempla (ubi tributa ad modum *legum mere poenalium* imponi cernuntur) : Leges quae certas merces prohibent invehi, nisi *solutis vectigalibus* pro earum transitu : leges quibus pro fabricatione, cultura etc. certarum rerum imponuntur *tributa singulariter gravia* etc. Cfr. etiam *Merkelbach* d. c.).

i)6S. — *Itaque peccant et ad restitutionem tenentur :*

t° Legislatores vel *ministri inferiores* qui. in distributione onerum, v. gr. in municipiis, *scienter* causa sunt cur aliquis plus debito solvat. Quisque enim jus strictum habet ne onus ferat inaequale.

2° Exactores. Tenentur nempe restituere : *a) privatis,* si exigant aliquid ab eis ultra taxam legalem ; *b) fisco,* si diligentiam debitam et convenientem ad tributum exigendum non adhibuerint ; si, absque justa causa, leniter vel dissimulate erga aliquem egerint, ut is totum vectigal, vel ejus partem respective notabilem, defraudare posset ; si multas non imponendo audaciam scienter addant fraudantibus, et fiscus inde damna subeat ; si mullas non exigant post sententiam (secus probabiliter casu quo non intervenerit sententia) ; vel si alio quocumque modo conniveant cum fraudatoribus. Debent enim ex justitia suum officium implere, etsi lex esset mere poenalis (IV, 237).

3° Fraudatores. Certe hi tenentur restituere fisco vel secundum alios causis piis : *a)* si *ex pacto* expresso vel tacito cum exactoribus solutionem justi tributi evitaverint : - *b)* si *vi* erga eos adhibita, sive tributum, sive multam juste impositam, solvere detrectaverint ; — r) si ratione tributi vel mullarum quas juste solverunt, aliquid *clam* surripuerint. In his enim casibus justitia aperte laeditur (vide etiam alios casus, ubi urget restitutio, indicatos n. 967).

969. *Excusantur vero saltem ab injustitia, stante consuetudine vel interpretatione satis recepta ;*

1° Illi omnes a quibus tributa *non fuerunt petita.* Imo, probabile putat Sanchez ‹ um aliis, ne illos quidem peccare, saltem contra justitiam, qui se aut merces consulto occultant, ad declinandam vectigalium, ratione transitus per portam vel pontem, petitionem. Ratio est, « quia hujusmodi tributa ita sunt recepta, ut non debeantur nisi petita. »2° Illi qui interrogati ab exactoribus quas vehunt merces, quas aut quo pretio eas vendiderint, quisnam sit bonorum jure successionis acceptorum valor etc., veritatem infirmant. Cum enim exactor summo rigore incedere remque verilicare posset, si id non praestat, satis indicat se velle agere humaniter, et praesumitur non sine rationabili causa ita se gerere. Atque hoc maxime valet, cum tributum est valde onerosum, aut dubie justum. 3° Illi qui sunt ita *pauperes,* ut si tributa solverent, se el suos alere non possent, >ive quia mediocre ex sua negotiatione lucrum reportant, aut numerosa prole gravantur, sive quia aere alieno premuntur.etc. Hoc enim postulat jus naturale. ut quis prius alat se et suos, deinde tributa solvat » (III, 616, 617). Cfr. *Sanchez,* Consil., I. -, c. dub. 10, n. 11, 12.

970. *Pro praxi.* Admonendi sunt quidem populi, ut tributa solvant. Sed *post fartum* non sunt cogendi ad restitutionem, si probabiliter sibi suadeant, in tanta vectigalium multitudine se aliquid injustum solvisse, vel competenter contribuisse ad publicas necessitates.) Ha ‹S'. *Alphonsus* (I. c.) cum I.ugo et .Molina, quibus consonant Billuart, Gousset aliique communiter. Xec proinde expedit ut confessarius a poenitentibus de tributo tacentibus exquirat an alicujus defraudationis rei sint : ne forte ipsis, si in bona fide sunt, inutiliter malam fidem injiciat '.

5. *Ad quid teneatur infereris damnum occasione militiae ?*

Distinctio est inter milites *conductos* (voluntarios), qui pro mercede ad serviendum se obligant, et milites *conscriptos,* qui conscriptione universali vel particulari ad militiam vocantur. Sunt etiam milites qui *pro aliis se locant.* Juvenes autem ad militiam destinati considerari possunt sive ut *conscribendi,* sive ut in *castris versantes,* sive ut *actualiter in bello occupati.* Sequentia autem de his statuimus.

971. - Pr in c ipia . I. Milites in bello tenentur de omnibus damnis, quae per privatam actionem intulerunt. In bello autem, quod sciunt injustum, singuli tenentur, pro rata proprii influxus, de damnis ab ipso exercitu illatis. Ita per se : sed ordinarie excusantur, sive propter ignorantiam, sive propter metum gravioris mali, si obedire renuerent (cfr. n. 520 3°), sive tandem propter physicam aut moralem restituendi impotentiam (cfr. n. 1017).

II. Principes et duces tenentur primario, et in solidum, de tofo damno per exercitum illato. Patio est, quia ipsi fuerunt veri mandantes, vel saltem quia non impediverunt actionem damnificativam, ad quod ex officio tenebantur (cfr. n. 978, 988). 5. *Alphonsus,* 111,407,580 ; *Gousset,* I, n. 1003.

972. — III. Soli milites conducti ex stricta justitia ad militiam tenentur ; juvenes autem legitime ad militiam vocati (milites conscripti) ex justitia legali obligantur ad munus subeundum. Primum patet, quia adest contractus. Quoad secundum, AA. dissident quidem de natura legis, quae *a conscriptione* nuncupatur ; innuetetur sed haec sententia nobis magis probatur (ut statim).

\lii dicunt eam legém esse injustam, ex hoc saltem capite, quod justitiae distribulivae adversetur, cum solae familiae, quae filios militiae idoneos habent, durum jugum subire cogantur. Alii negant quidem eam esse injustam (saltem apud *nationes.* quibus milites stipendio conducti suflicere nequeunt), sed affirmant recensendam esse inter leges poenales, propterea quod delinquen-

' Di modo autem adimplendi restitutionem, quando damna illata fuerunt reipublicae ▼lue n. 1015, q. **III.**

tes gravissime puniantur. Alii demum (et horum sententia videtur esse *communior)* docent, conscriptionis legem obligare quidem in conscientia, sed tantum ex justitia legali. Ita *Primer,* de Jure, 1'. II. §72, II ; *Schindler,* 11, ρ. 799 ; el etiam, ex parte saltem, *Génicot-Salsmans,* I, n. 57·!. Eanidem sententiam tenet *Schilling* (II, 467) recte addendo, hanc legem fieri posse *injustam,* haud secus ac de lege tributorum dictum est, n. 965, 1°.

En conclusiones nostrae : 1° Juvenes, qui militiam *callide declinant,* v. gr. mendaciis, verbis exaggeratis, praevia mu Illatione, etc., probabiliter non tenentur restituere: *a)* neque *gubernio,*casu quo alii non supplent eorum vices, quia certe probabilius est, legem noq ex justitia stricta obligare ; *h)* neque *aliis* alicubi vices eorum supplentibus ; quia non constat praefatas artes esse simul injustas et per se efficaces ad inferendum illis damnum ; secus enim restituere teneretur qui non recte vivendo vires suas ita enervavit ut militare nequeat. Causa vere efficax illius damni est voluntas legislatoris qui, deficiente uno, alterum vocat ad arma (cfr. n. 949, Cond. 1a). 2° Juvenes qui *largitionibus corrumpunt* medicos vel magistratus, ut ab eis inhabiles declarentur : *a)* certo ad nullam restitutionem tenentur, si *omnes juvenes aptiad* militiam assumuntur, cum nemini damnum inferatur ; *b)* probabilius vero restituere debent, casu quo uni exempto alter succedere debet : sunt enim formalis injustitiae cooperatores, nam *excitant efficaciter publicos officiales ad inferendum damnum injustum alteri.* Qui enim ex lege non cogitur militare, *strictum* jus habet ad servandam libertatem. *Nec dicas dari licite pecuniam ad redimendam, injustam vexationem :* hic enim non constat de legis injustitia, nec proinde de injustitia vexationis : nisi res sit cum clericis, vel aliis, qui ab illa lege sunt jure immunes. Ita *Gousset,* I, n. 1002 ; cfr. *Bonal,* Tr. de Just, et Jure, n. 337 ; *Haine,* I. II, q. 196; *Vermeersch,* de Just.,n. 131 ; et etiam *Nouv. Rev. Theol.,* vol. 37, p. 381. Aliqui opinantur, id non esse inductionem ad actionem quam omittere ipsi officiales vel medici *ex justitia commutative* tenentur ; vide *Lehmkuhl,* I, n. 1177) ; vel saltem de obligatione ex titulo *strictae* justitiae, aiunt, non constat *(Ubach,* I, n. 287).

In praxi caute utique agendum est, tum quia *plerique* non advertunt ad damnum nec sunt formalis injustitiae rei, tum quia *perpauci* monitis obtemperarent.

973. — IV. Peccant milites qui exercitum deserunt; et redire tenentur. Hoc exigitur ab obedientia seu justitia legali, et alicubi a religione jurisjurandi, quo se obligarunt ad militandum pro tempore a lege praescripto ; vel etiam a justitia commutativa, si pacto libero se locaverunt. Attamen vel non peccant vel non tenentur redire :

1° si bellum sit certo injustum ; tunc enim tenentur aufugere, si possint (cfr. n. 750, 2°) ; 2° si grave salutis periculum offenderent, v. gr. si media confitendi non suppeterent in articulo mortis, etc. ; 3° si redeuntes morte aliisve poenis gravissimis plectendi forent.

Qi AEsiTUM. *Ad quid tenetur, qui* se locaverat *pro alio, et deinde militiam deseruit ?* Respondetur :

1° Restituere debet pretium acceptum, quia pacto non stetit. 2° Tenetur reparare damnum praevisum, si ille pro quo se locaverat militiam subire cogatur. Quod si nullum damnum nui-

hmique periculum hujusmodi incurratur, non videtur urgenda restitutio, quia conductor pacto nihil intendit nisi suam liberationem ; si igitur liberatio subsistat, conductus non committit injustitiam, nec pactum proprie frangit.

6. *Ad quid teneatur negligent in officio ?*

Qui fuit negligens, vel imprudens, in implendo suo officio, potest teneri ad restitutionem : 1° ex injusta acceptione ; 2° ex damno illato bonis sive fortunae sive animae.

974. — Principia. I. Ex injusta acceptione tenentur ad restitutionem omnes stipendiati, qui sui muneris obligationes non impleverunt. Qua de re sic *Catechismus Romanus :* « Illi quoque in furum numero reponendi sunt, qui, cum ad privatum aliquod vel publicum officium conducti sunt, nullam vel parvam operam na\/antes, munus negligunt, mercede tantum ac pretio fruuntur » (de 7° Praec.). Exinde concludes :

■Judices, magistratus, professores, magistri, medici, etc., qui ob incuriam, vel ob longam aut frequentem absentiam, oflicio suo, sive erga rempublicam, aut communitatem, sive erga privatum, fungi negligunt, tenentur illam stipendii partem restituere, quae suae incuriae absentiaeve respondeat. *Quoad beneficiates* autem cfr. n. 2204, 2°, 2261, 2268, *e.*

975. — 11. Ex injusta damnificatione tenentur ad restitutionem quicumque, sive ob stipendium, sive sine stipendio, munus aliquod susceperunt, et alicui per incuriam graviter culpabilem damna intulerunt. Batio est, quia suscipientes, etiam sponte, aliquod munus, se obligant, saltem implicite et quasi-contractu, ad illud cum ordinaria diligentia obeundum (Ill, 555 ; II. \p., X, 41). Cfr. can. l'176, § 2. Ex hoc igitur capite :

1° Si quis scienter *falsa docuerit,* et damna inde alumno vel aliis probabiliter eventura praeviderit, tenetur non solum retractare falsam suam doctrinam, sed etiam reparare omnia damna, quae ex ea secutura praevidit (cfr. n. 513, 928). 2° Si quis alumnus ad officium per consuetas obtinendum probationes studiis vacaverit, et propter professoris graviter culpabilem negligentiam officium non sit adeptus, aut diutius scholam frequentare coactus fuerit : *professor,* eoque deficiente, *scholae praefectus,* professoris negligentiae culpabiliter particeps, tenetur omnia alumni vel hujus parentum damna reparare secundum aestimationem prudentum. Cfr. *Crolly,* de Rest., n. 1252.

Articulus III.

De injusto cooperatore.

976. — Notiones. 1° Cooperator *largiori hic sensu* sumitur pro omni illo, qui, praeter exsecutorem, influxit in damnum proximo

illatum, *sive id fecerit movendo exsecutorem ad inferendum damnum* (quod scandalum esse diximus) ; *sive praebendo ei auxilium in exsecutione* (quod cooperationem in strictiori sensu inscripsimus). Agimus autem hic de cooperatione, non quatenus laedit caritatem (cfr. n. 517 seqq.), sed justitiam.

Cooperatores, in hoc sensu acceptos, recenset .S. *Thomas* (2. 2, q. 62, a. 7) sequentibus versiculis :

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mulus, non obstans, non manifestans.

2° Ex his cooperatoribus: *a) Sex priores* concurrunt positive et *directe,* quatenus mandato, consilio, suffragio, etc., moraliter movent exsecutorem ad inferendum damnum, aut quatenus physice cum eodem participant ; *b) 1res posteriores* concurrere dicuntur negative et *indirecte,* quatenus damnum quod impedire possunt, quodque ex justitia impedire tenentur, non impediunt. Inde *duplex* paragraphus.

§ 1. De iis qui cooperantur positive.

977. — Principium generale. Qui ad alterius damnum positive cooperantur, tenentur ad restitutionem, si eorum cooperatio certo fuit : 1° injusta ; — 2° causa influens et efficax damni ; — et 3° theologice culpabilis. Constat ex dictis de damnificatore injusto (n. 919). Statuit can. 2209, § 3 : Non solum mandans qui est principalis delicti auctor, sed etiam qui ad delicti consummationem inducunt vel in hanc quoquo modo concurrunt, non minorem (ceteris paribus) imputabilitalem contrahunt quam ipse delicti exsecutor, si delictum sine eorum opera commissum non fuisset. Itaque :

1° Non teneris ad restitutionem, si exsecutor jam per se, vel per alios, ad damnum inferendum *erat determinatus,* quamvis jussione, consilio, consensu, etc. scandalum ipsi dederis. Contra, ad restitutionem teneris, si eum tua actione revera movisti, etiamsi certe alius non defuisset, qui eum ad ipsum movisset (111,562,563). 2° Si influxeris, non in ipsam quidem damni substantiam, sed in damni *modum,* v. gr. ut damnum citius, animosius, vel facilius -diis inediis inferretur, non teneris ad ejus reparationem, nisi quatenus *ipse ille modus* damnosus fuisset, aut damnum certo auxisset : quo in casu, de solo damni *excessu* teneris (III, 576).Dicit can. cit.,§ î : ı Si vero eorum (cooperatorum nempe) concursus facilius tantum reddidit delicium, quod etiam sine eorumdem concursu commissum fuisset, minorem imputabilitalem secumfert». 3° Si *materialiter* tantum, seu physice, ad damnum cooperatus fueris, el principalis agens sine tua cooperatione adhuc damnum certe *intulisset,* probabilissime non teneris ad restitutionem. Sic, v. gr., excusatur a restitutione, qui tenet scalam furi ascendenti,si hic etiam sine auxilio ascendisset (111,563,fin.).

4° Si *dubium sit* de cooperatione, i. e. de influxu lui mandati, consilii, consensus, recursus, taciturnitatis, etc., ad nihil teneris.

De *singulis* autem *cooperatoribus* nunc dicendum erit.

1. *De mandante.*

978. — Notiones. Mandans seu jubens dicitur : *ille, qui rogat aut jubet aliquid suo nomine jieri.* Mandatum datur vel *expresse* vel *tacite,* verbo nimirum, vel facto, quo quis alicui significat sibi gratum fore, si damnum inferat. Valent autem sequentia :

Principia. I. Mandans tenetur reparare damnum injustum vi mandati proximo illatum, et saltem in confuso praevisum. Qui enim facit per alium, per se facere censetur. *Secus* autem, si damnum suo nomine, vel in sui gratiam illatum, *postea* tantum approbet (III, 558 ; II. Ap., X, 43).

II. Mandans tenetur de damnis, quae mandatario ob mandati exsecutionem obveniunt, si illum per fraudem, vim aut metum gravem adegit, et damna secutura saltem in confuso praevidit. Ratio, quia est causa injusta damnificationis. *Secus* probabiliter, si mandatarius sponte, vel mercede conductus, totum onus et consectaria in se suscipere voluerit *(Croix,* l. III, η. 24). Exinde concludas :

Mandans ad nihil tenetur : a) si mandatum plene revocaverit, et revocatio mandatario ante mandati exsecutionem innotuerit [1] ; *b)* si mandatarius, ex *errore evitabili,* alium damnificaveril, v. gr. si jussus occidere Petrum, occiderit Paulum ; *c)* si damnum evenerit ex eo quod mandatarius mandati limites sponte excesserit. Id etiam proclamat can. 2209, § 5 : « Qui suum influxum in delictum patrandum opportuna retractatione abduxerit plene, ab omni imputabilitate liberatur, etiamsi exsecutor delictum ob alias causas sibi proprias nihilominus patraverit. » In his enim casibus, damnum *non ex mandato,* sed ex malitia vel errore mandatorii secutum est.

Tenetur autem ad restitutionem : a) Superior qui *propositum* damni inferendi ratum habuit, atque in illud vere influxit ; *b)* mandans, cui constat mandati revocationem non fuisse auditam vel intellectam a mandatario, v. gr. ob surditatem, distractionem, aut 'quia interceptae sunt litterae, etc. Hinc addit can. modo cit. : Si influxus non fuerit plene abductus, retractatio minuit, sed non aufert culpabilitatem.

2. *De consulente.*

979. — Notiones. Consulens dicitur : *qui consilio, precibus, promissis, suggestione moliet, vel ostensione viae nocendi, inducit alium ad damnum inferendum.*

[1] Si mandans suum mandatum revocassel, et revocatio ex *ncffligenlia* Otllcii postarum tarduit ad mandatarium pervenisset, de quo mandans ad rc-titulionem teneretur. Quia ipsius mandatum agere pergit. ita ut aetio -ervi remaneat actio heri ; sed ipse habet regressum ad Cilicium postarum, supposito quod istud suspicari potuerit litteras transmittendas continere mandati revocationem, et eas ex negligentia culpabili retinuerit.

Differt a *mandante :* quia *exsecutor mandati* agit nomine et in commodum mandantis ; *exsecutor autem consilii,* proprio nomine, etsi ex alterius consilii impulsu. Consilium deinde est : 1° ratione actus, *doctrinale,* si consulens de alicujus actus justitia aut injustitia pronuntiat ; vel *impulsivuin,* si movet exsecutorem ad actum ; 2° ratione modi, *nudum,* si mere enuntiat, sententiam de justitia vel injustitia actus, vel ad illum mere adhortatur, nullis additis motivis ; aut *vestitum,* si rationes affert quibus consilium, sive doctrinale, sive impulsivum, confirmatur.

980. — Principia. I. Consulens tenetur reparare damnum per exsecutorem illatum, si huic dedit consilium injustum, efficax et graviter culpabile. Constat ex dictis (n. 977), et confirmatur ex prop. 39a ab Innocentio XI damnata : « Qui alium movet ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati. » Tenetur igitur consulens, qui damnum illud saltem in confuso praeviderit.

Nihil ad rem pertinet, etiam sine suo consilio damnum aliter eventurum fuisse, v. gr. inundatione, vel futurum fuisse ut alius idem consilium daret. *Imo tenetur consulens,* si consilium, de se non sufficienter efficax, movit conjunctim cum consilio aliorum (cfr. n. 992 seqq.). Inde baec quoque colliges : 1° Suadens minus malim parato inferre majus respectu *ejusdem personae,* nihil restituere tenetur ; quia ipse non est causa damni, sed causa imminutionis majoris mali. *Tenetur vero,* si id suadeat *in praejudicium tertii :* nam respectu hujus rationabiliter inviti, suasio foret injusta damni causa. *Excipe,* si hic tertius deberet ex caritate hoc minus malum pati, ad avertendum damnum proximi gravissimum, ne scilicet ipse proximus incidat in gravissimam necessitatem (111, 565, 577). 2° Qui ad damnum jam determinato suasit solum inferendi modum, non tenetur ad restitutionem, si modus fuerit mere accidentalis, uti sunt communiter circumstantiae temporis, loci ct medii. *Secus,* si modus in ipsam substantiam aliquatenus redundaverit, v. gr. si auxerit damnum, si ex incerto illud reddiderit certum (III, 563, 576).

981. — II. Consulens generatim non tenetur de damnis, quae illi ipsi, cui consilium dedit, obveniunt. Ratio : quia consulens, secus ac mandans, exsequenti *nullam vim* infert ; praeterea, qui consilium petit, eo *libere* utitur. Scienti autem ac volenti non fit injuria. *Excipe :*

1° si consulens, ratione status vel muneris, existimetur peritus, v. gr. advocatus, medicus, confessarius ; 2° si consilium dolose datum fuerit, ad hoc nempe ut petenti consilium damnum obveniret ; 3° si consilium fuerit doctrinale, et consulens affectet peritiam, qua caret. In his enim casibus habetur deceptio et damnosa injuria, ex qua oritur obligatio restituendi (III, 564, 578).

982. — III. Consulens, qui datum consilium ante damni eventum plene revocat, a restitutione excusatur. Ratio est, quia (licet etiam *vestitum* fuerit *consilium)* si consulens conetur meliori quo potest modo damnum dissuadere, adducendo saltem rationem salutis aeternae, quae Christiano omnibus aliis rationibus mundanis

praeponderare debet, damnum non amplius e.r *vi consilii,* sed *er sola malitia* exsecutoris evenit. — Quod si exsecutorem ab inferendo damno avertere non possit, tenetur ex justitia,monere laedendum, ut sibi caveat (III, 549).

3. *De consentiente.*

983. — Notiones. Consentiens hic intelligitur : *qui injusto suffragio, voto vel sententia, est causa alterius damni.* Huc veniunt illi, qui *communi consilio* aliquid decernunt vel faciunt ; item *consiliarii, deputati, senatores, judices,* etc., qui ad leges vel sententias edendas, ad officia distribuenda, etc., positive concurrunt.

Consentientis suffragium est vel *consultativitm,* vel *decretorium,* prout datur per modum consilii tantum, vel per modum sententiae, vi cujus exsecutio fieri debet. Praeterea, consensus datur non solum actione positiva, sed etiam negatione, absentia, silentio, abstinentia a suffragio, etc.

984. — Principia. 1. Consentiens, voto mere consultative, ad restitutionem tenetur, sicut consulens, nempe quatenus efficaciter induxerit ad inferendum injustum damnum. Hoc ipsi innotescere potest ex circumstantiis, v. gr. si sciat Superiorem suo voto omnino vel partim motum fuisse. Vide can. 2209, § 3 jam supra cit. n. 977.

II. Consentiens, voto decretorio, tenetur ad restitutionem sicut mandans, scilicet quotiescumque et quatenus scienter ac libere dedit consensum efficacem in damnum injustum proximi. In hoc enim casu, decretum damnificans exsurgit ex omnibus suffragiis efficacibus, seu ad validitatem decreti necessariis : unde, quisque tenetur *pro rata* et *in solidum,* ut infra explicabitur. Itaque :

1° De damno *non tenetur* consentiens: *a)* Si bona fide tulit suffragium injustum (attamen, errore detecto, tenetur,si potest,et quidem ex justitia, suum revocare suffragium), *bj* Si suffragium, etsi injustum et culpabile, non influxit in damnum ; v. gr. quia datum est expleto jam numero votorum necessariorum, vel quia authentice revocatum est tempore opportuno, *c)* Si seclusa fraude, impedivit alium per suum suffragium a consecutione boni, ad quod ille jus strictum non habebat (cfr. n. 922).

2° Alvero. de damno injusto *tenetur : a)* Si fuerit ex primis suffragantibus quorum suffragia erant necessaria ad rem definiendam, etsi praeviderit non defuluros alios, qui consentirent, *b)* Si fuerit quidem ex ultimis seu ex superfluis, sed dederit injustum suffragium ex praevia conventione seu conspiratione. c) Si eodem tempore cum aliis, per modum unius, dederit suum votum, v. gr. per acclamationem (111, 566). *Quoad judicent,* qui sententiam injustam exsecutioni mandat, vide infra n. 2292.

Quaesitum. *An dubitans utrum suum suffragium fuerit ex prioribus el necessariis, tenetur restituere ?* Respondemus :

Vera sententia docet, teneri dubitantem sicut ceteros, pro rata, et aliis non restituentibus, ad totum ; quia saltem suo suffragio

deterioravit jus, quod damnifioatus habebat ad exigendam restitutionem damni ab alio suffragium praebente, rem nempe incertam reddendo. Unde minime dubium est, quin sit aliquo modo concausa totius damnil. *Lago,* disp. 19, n. 22 et 85.

Consentiens, qui ad restitutionem non tenetur praecise vi suffragii decretorii, v. gr. quia fuit unus ex ultimis suffragantibus, potest teneri ex alio titulo, nimirum : 1° qua *consulens,* si nempe futurum praeviderit, ul Superior vel princeps, vel coetus legislalivus superior, magno superfluorum suffragiorum numero moveretur ad approbandam iniquam legem vel sententiam, quae aliter non fuisset approbata ; 2° qua *non obstans,* si cum suo voto contrario damnum impedire potuisset, et ex justitia debuisset. \'ide n. 988.

4. *De palpone et receptante.*

9s5. — I. Palpo est : *ille, qui laude, adulatione, exprobratione ignaviae, alilerve, alium ad inferendum damnum impellit.* Iisdem plane obligationibus, ac *consulens,* obnoxius est, modo sciat (et hoc sufficit) se in damnum inferendum efficaciter influere (III, 567).

11. Receptans seu *recursum praebens* est : *ille, qui malefactori securitatem, vel protectionem praestat, ex quo illatio damni vel omissio restitutionis consequitur,* 'rimetur ad restitutionem, quatenus cum culpa gravi positive atque efficaciter in inferendum damnum influit.

Son tenetur restituere qui, post patratum furtum, coadjuvat malefactorem ad fugiendum, aut qui eum cum furto in tutum recipit ex amicitia, vel ex officio, ul stabularius ; modo per hoc in futura furta non influat, praebendo furibus spem refugii in posterum. Nec similiter tenetur ille, qui furem recipit ex metu gravis damni ; hic enim habendus est generatim qua participans in delicto, et ideo qua talis tractandus est quoad restitutionis obligationem (111, 568 ; U. Λρ., X. 52). – *Can.* 2209, § 7 *sequentia statuit :* Delicii *patrati* laudatio, fructuum participatio, delinquentis occultatio et receptatio aliive actus delictum jam plene absolutum subséquentes, nova delicta constituere possunt, si nempe poena in lege plectantur ; sed, nisi cum delinquente de illis actibus ante delictum conventum fuerit, non secumferunt delicti patrati imputabililatem.

5. *De participante.*

9SG. — Notiones. Participans duplex est : alius *in praeda,* alius in *delicto seu in actione damnosa* (cfr. n. 517).

De participante in *praeda,* seu in re injuste ablata, cum sil possessor rei alienae, jam diximus (n. 940 seqq.). — De participante in *delicto* hic sermo erit.

† Cfr. S. *Alphonsus,* III, n. 566 cum adnotatlonlbus P. Gaude (II, p. 63). Ibi ostenditur per doctrinam hic propositam non everti principia n. 963 (q. II) et n. 994 (q. II) admissa.

Participans autem *in delicto ad damnum proximi* cooperari potest, vel *formaliter* vel *materialiter ;* si materialiter cooperatur, hoc potest facere *immediate,* vel *mediate,* et tunc aut *proxime* aut *remote,* uti notavimus supra (n. 517).

987. — Principia. I. Qui formaliter participat cum alio in actione damnosa, tenetur semper ad restitutionem. Ratio est, quia talis cooperatoris actio est stricte, efficaciter et formaliter injusta. Itaque :

Si secutum est damnum, tenetur ad restitutionem, qui ad majorem furis vel sicarii securitatem egit custodiam. Item, qui per actionem intrinsece malam (positam talibus in adjunctis) ad alterius damnum cooperatus est, v. gr. si duo in hoc consenserunt, ut aedibus ignem injicerent.

II. Qui solum materialiter cum alio ad illationem damni concurrit, potest excusari a peccato et a restitutione, si nempe agat ex causa justa et proportionata, absque pravo nocendi animo. Ratio est, quia in talibus conditionibus cooperatio non est illicita, neque injusta. 1° Aon *est illicita,* etsi furi vel damnificanti adjumento sit ; quia licet ex justa causa materialiter cooperari ad peccatum alterius (n. 519). 2° *Non est injusta,* quia in jurium conflictu, minus debet cedere majori, ut notavimus n. 914. *Insuper,* cum quisque jus habeat ad sua bona conservanda, nemini interdicitur actio illa, quae per se est necessaria et directa ad proprium damnum avertendum, licet indirecte et per accidens damnum alteri eveniat. Sic nauta projicit licite merces alienas in mare, ne ipse pereat. (III, 369, 571, 697). Quare :

1° Qui furem adjuvat, coactus *metu mortis* vel *gravis infamiae,* non peccat, nec de damno tenetur ; quia dominus rei tenetur cedere juri suo inferioris ordinis, et consentire, etiam cum jactura suorum bonorum, ut alter vitae suove honori consulat. In causa enim impari seu inferiori, non est melior conditio possidentis. 2° Qui positive et directe, concursu immediato, furem adjuvat ad inferendum damnum, *ob metum similis damni* in propriis bonis, tenetur ad restitutionem ; quia nemo potest positive et directe ad damnum alterius cooperari, ut in eodem genere bonorum se servet indemnem ; in pari enim causa, est melior conditio possidentis. Attamen : *a)* coopérons non peccat,si id faciat cum animo compensandi postea ; *b)* non peccat, nec ad compensationem tenetur, si absque sua cooperatione damnum fuisset certo et aequaliter illatum ; fert enim adagium : « Quod mihi prodest et tibi non nocet, teneris permittere. » 3° Non peccat, nec ad restitutionem tenetur, qui indirecte, seu mediato tantum concursu participat, v. gr. restituendo gladium occisuro, quando id facit *ob metum majoris,* vel *similis damni.* \ ide ‹$'. *Alphonsum,* III, n. 571 (ed. G., II, p. 67). qui profunde et, ut ipse fatetur, nemine eum praecedente, quaestionem hanc intricatissimam dirimit.

§ 2. De iis qui negative cooperantur.

988. — Notiones. Cooperatores negativi sunt : *illi qui, ob culpabilem in proprio officio incuriam, causa sunt cur proximo damnum injuste inferatur.* Hujusmodi sunt mutus, non obstans, non manifestans.

Mutus autem hic dicitur qui ante damnificalionem tacet et non monet, dum monere tenetur. *Non obstans,* qui, dum infertur damnum, illud non impedit, licet teneatur impedire. *Non manifestans,* qui post illatum damnum, illud non denuntiat, quamvis teneatur denuntiare.

Cooperatores negativi alii proprie, alii improprie dicuntur. Cooperatores negativi *proprie dicti* sunt illi soli qui ex *justitia,* sci. ex oilicio quod ortum habuit saltem ex *quasi-contractu,* damnum proximi impedire debent, el suo muneri non satisfaciunt ; cooperatores negativi *improprie dicti* sunt illi «pii ex aliis motivis, v. gr. *caritatis,* haec damna avertere debent, et culpabiliter non avertunt. Itaque haec statuimus :

989. — Principia. I. Cooperatores negativi proprie dicti tenentur ‹le damno alieno, si illud impedire moraliter potuerint, et culpabiliter omiserint. Illud valet tum de mulo, tum de *non obstante,* tum de *non manifestante.* Cfr. can 2209, § 6.

Dicitur 1° *Moraliter potuerint,* i. e. cum *efficacia* et absque *nimio* incommodo, respectu habito ad gravitatem damni impediendi, ad stipendium acceptum, etc., juxta aestimationem prudentum. Ratio est, quia leges et pacta solent ita benigne accipi et observari (cfr. n. 949, Cond. 3tt). Unde fit, ut cooperatores negativi saepe excusentur, ob metum gravem, a reparatione damni *(Lehmkuhl,* Cas. consc., n. 737). 2° *Et culpabiliter omiserint ;* quia, sine culpa theologica, nequit esse obligatio restituendi titulo damnificationis, ut n. 949 cit. dictum est. In dubio, valent ea quae ibidem (Cond. 4a) notavimus. Ex expositis concludes :

1° Princeps, magistratus, belli dux tenentur ad restitutionem damnorum, quae a feris, latronibus, militibus ob ipsorum culpabilem negligentiam fiunt. Item custodes montium, vinearum, silvarum, agrorum, piscinarum, qui damna non impediunt, vel facta non manifestant. Quoad famulos custodientes bona domini, vide n. 70G, 3°, g. — 2° Consiliarius, deputatus, senator, etc., qui in ferendis suffragiis fuit ultimus suffragator, et praevidit futurum fuisse, ut aliorum injustum suffragium invalidaret, vel infirmaret, vel immutaret, tenetur ad restitutionem, si sufragationem *praetermiserit.* In dubio autem, an futurum fuisset ut alii se retractarent, consilium mutaturi praesumuntur, si inculpabiliter erraverint ; secus si culpabiliter, quia tunc possidet eorum voluntas (111, 5GG). Xon raro accidit, ut officiales stipendiati, non solum *omissione* sed etiam *actione,* ad inferenda damna concurrant. In hoc casu,

ex duplici titulo, ob cooperationem scilicet negativam et positivam, ad restitutionem tenentur.

II. Cooperatores negativi improprie dicti peccant quidem, si damnum proximi, citra grave incommodum, non impediunt ; sed non tenentur ad restitutionem, nisi judicis sententia adstringantur. Ita communiter; et valet paritor *de muto, non obstante* et *non manifestante*. Itaque :

1° Pater, maritus, herus non tenetur de damnis subditorum, nisi ea ex speciali et publico otTicio praepedire debeat ; vel nisi suo silentio damnificantes *positive* approbare videatur ; vel nisi sua incuria damnum intendere videatur. Idem dicendum de magistro erga discipulos, de confessario erga poenitentes, el generatim de omni Superiore non publice constituto ad temporalia inferiorum damna propulsanda. 2° Attamen, lex positiva, ideoque judex, merito in quosdam ex illis, v. gr. in parentes, animadvertit, ad eos reddendos vigilantiores, Cfr. 5. *Alph.,* III, 40 ; *Gousset,* I, 963 seqq.

CAPUT III

De mensura et ordine restitutionis.

5. *Alphonsu* III. 579 ; ed, G., II. p. 71 ; *Laynuxnn,* I. ,3, s. 5, tr. 2, c. 6 : *Salmanl.,* tr. 13, c. I ; *Aertnun-Damcn.* 1, n. 788 ; VoMfn. II, n. '»98 ; *Venneersch.* II. n. 670 seqq. ; *Merheb bach,* II, π, 316, 3 23 seqq. ; *Priimmer,* II, n. 224 seqq. ; *Schilling,* II. η. 471.

Cum plures damnificantes, vel seorsim singuli rem suam agere possint, vel conjunctim, atque alii aliis plus minusve in damnum influere ; hinc, ex tali ordine et mensura influxus, ordo et mensura restitutionis desumenda est. Ad quod explicandum agemus : 1° de *mensura* restitutionis cuique damnificatori assignanda ; 2° de *ordine* servando inter eos qui restituere debent. Ordo autem eorum, quibus restitutio facienda est, in rapite sequenti describetur.

Articulus 1.

De mensura restitutionis.

990. — Mensuram restitutionis, respectu cujusque damnificati, jam cognoscimus ex c. praecedenti, ubi dictum est, damnum reparandum esse *ad aequalitatem.* Hic mensura determinanda est respectu cujusque damnificantis, quando *plures.* diverso influxu, ad idem daihnum concurrerunt. Jamvero :

I. *Tripler est sub hoc respectu cooperatorum genus:* 1° Dantur cooperatores, quorum unus est damni *causa principalis,* alii vero sunt ejus *instrumenta.* 2° Dantur cooperatores qui totius damni sunt *concausae.* totum damnum *aeque efficaciter* producunt, sive quia praecessit conspiratio, sive quia unusquisque ope alterius necessario indiguit, sive denique quia unusquisque sufficienter ad

totum concurrit damnum, v. gr. duo consiliarii. 3° Dantur denique cooperatores qui *seorsim, independenter ab aliis,* hoc vel illud *efficiunt,* ex quo totum damnum exsurgit.

II. *Duplex deinde est restitutionis mensura :* alii enim dicuntur obligari *in solidum,* alii *pro rata* simpliciter.

1° Obligatio restituendi in solidum *(solidaritas)* est onus incumbens *singulis* cooperatoribus reparandi *tofum* damnum illatum ; et subdistingui tur. Est enim *a)* vel *absoluta,* si quis tenetur *solus* lotum damnum reparare, quin habeat jus se recompensandi ab aliis cooperatoribus ; *b)* vel *conditionata,* si quisque tenetur quidem, nisi alii suam partem refundant, totum restituere, sed cum jure se ab his recompensandi. Unde talis dicitur obligari *pro rata et in solidum.*

2° ⟨)bligatio restituendi pro rata *simpliciter* est onus, unicuique incumbens, reparandi illam tantum damni partem, quae suae cooperationi respondeat.

991. — Principia. I. Quicumquo fuit totius damni causa principalis, tenetur ad restitutionem in solidum absolute. 1° *In solidum,* quia fuit totius damni causa. 2° *Absolute,* quia celeri cooperatores non fuerunt nisi ejus instrumenta, et quidquid ab his actum est, âctum est in nomine et in favorem illius. Ita omnes auctores (III, 580, 4°).

Hinc, x. gr., fur qui alios vocat ad asportandas res furtivas, et iis utitur tanquam instrumentis, in solidum absolute restituere tenetur. Idem dic de *mandante.*

992. — II. Quilibet ex cooperatoribus aeque principalibus, concurrens ad totum damnum efficaciter, tenetur ad restitutionem in solidum conditionate. 1° *In solidum,* quia totum damnum ejus actioni adseribendum est. 2° *Conditionale,* quia, ex hypothesi, idem damnum adseribendum est etiam aliis coucausis (111, 579).

Ideo si *duo* latrones *duo* vulnera aeque lelhalia inferunt, vel alium spoliant ita tamen ut unus operi perficiendo non sufficiat,tenetur quisque in solidum conditiOnate ad restituendum (cfr. *Ami du Cl.,* 1910, p. 202). Item qui praebuit suffragium necessarium ad injustam sententiam. Cfr. Cod. germ. 830. 840 ; austr., 1301-1304. — Pro foro autem ecclesiastico *mensura restitutionis* sic statuitur ad normam can. 2209 et 2211 : Omnes, qui communi consilio simul physice concurrunt in delictum, qui delictum mandant, illud exsequuntur, ad delicii consummationem inducunt, in hanc quoquo modo concurrunt, obligatione tenentur in solidum expensas et damna resarciendi quae ex delicto quibuslibet personis obvenerint, licet a judice pro rata damnati, si nempe delictum sine eorum opera commissum non fuisset.

993. — III. Qui seorsum, sine conspiratione et sine mutuo auxilio. ad idem damnum inferendum contulerunt, tenentur singuli pro rata parte cooperationis. Bat io : quia nullus eorum fuit causa efficax *totius* damni. Hinc, si plures, absque mutua ope vel motione, concurrant ad furandum thesaurum, ad depopulandam

vineam, singuli eorum *pro rata* tantummodo tenentur (Praxis *Conf.,* 44)

99-1. — Quaesita. I. *Ad quid tenetur cooperator injustus, si* absque conspiratione *concurrat ad damnum* individuum *seu indivisum, v. gr. ad incendendam domum ?* Respondetur :

1° Si concurrit ad totum damnum *totaliter,* seu influxu totali, ita scilicet, ut sine ejus opera damnum non evenisset, certe tenetur *ad totum* (i. e. pro rata et in solidum). Ita communiter : quia tenebatur, ex justitia, tum causam damni partialem non ponere, tum suum concursum denegare ad impediendum totum damnum.

2° Si concurrit *partialiter,* seu influxu partiali, ita nempe ut, eo deficiente ab aliis concausis adhuc positus fuisset totus effectus, *tenetur tantum pro rata sua parte.* Ratio est, quia in tali casu, etsi totum damnum ab ipso et a concausis indivisim et una actione processerit, a singulis tamen non processit nisi partialiter, unde totum damnum minime singulis imputandum est. Ha probabiliter Xavarrus, Lugo et alii, contra alios, qui putant eos teneri in solidum conditionate (III, 579 ; *Crolly,* III, 1054).

II. .1// *quis tenetur in solidum,* in dubio *utrum causa fuerit totius damni?* Cum sententia communi respondemus :

Non tenetur *nisi ad partem suam ;* quia onus certum (scilicet totum restituendi) imponi nequit pro incerta obligatione. *Excipe,* nisi per suam actionem rem incertam reddiderit (cfr. n. 963, q. II).

III. *Utrum, in casu solidaritalis conditionatae, tenetur* totum *restituere, qui dubitat an* alii *pariem suam restituerint ?*

Potius videtur *affirmandum :* quia, in casu, jus domini totum recuperandi possidet ; et obligatio illum indemnem reddendi tenet nocentem, donec hic probaverit, vel moraiiter certus fuerit integram solutionem esse factam (cfr. n. 947).

Pro praxi. Iludes, praesertim illi qui *parum sunt meticulosae conscientiae,* difficulter suaderi possunt ad restituendum, quod ab aliis (cooperatoribus) acceptum est ; et contra, domini ipsi contenti sunt de portione illorum, ob idipsum, quod si quis obligaretur ad totum, faciliter restituere omitteret, nedum quod alii acceperunt, sed etiam quod accepit ipse » (III, 579). *Confessarius* igitur quemlibet istorum hortetur, ut restituat quod debet, *(juin quantitatem explicet,* se remittens dictamini conscientiae illius. Ita etiam *Schilling* (II, η. 471 in fin.).

Articulus II.

De ordine restitutionis inter cooperatores injustos.

Quaestio ista arde cum *praecedenti* connectitur. Scienti enim, in (pia mensura restituere debeat, inquirendum statim venit, an alius, qui sibi in inferendo damno cooperatus est, teneatur *ante* ipsum, vel post ipsum, vel *aequaliter* cum ipso, restituere.

995. — Principia. I. Restitutionis ordo sequitur gradus concursus, si cooperatores in diverso gradu ad damnum concurrerunt ; v. gr. si unus mandavit, alius exsecutus est. Ita communiter (111,580).

In specie vero, isti gradus notantur sequentes :

1° Primum locum tenet injustus rei alienae detentor ; res enim clamat domino. Si rem consumpsit bona fide, ad nihil tenetur, nisi in quantum factus est ditior ; si consumpsit mala aut dubia fide, tenetur restituere totum ejus pretium ; quia « pro possessore habetur qui dolo desiit possidere » (Reg. 3G, in Sexto). Hic valent quae n. 935-948 fuerunt statuta.

2° Deficiente detentore injusto (item si de mero damno agatur), tenetur mandans ; quia est principalis auctor damni. Idem dicendum est de *consulente,* qui alteri suasit, ut in sui gratiam damnum inferret, vel qui eum induxit in errorem invincibilem ; etenim mandanti aequiparatur.

3° Tenetur deinde exsecutor (quo nomine venit etiam participans in crimine, v. gr. adulter ob melum consentiens). *Ratio est :* quia exsecutor, utpote physice in damnum influens et proprio quoque arbitrio agens, est principalis causa damni, post mandantem.

4° Tenentur postea aliae causae positivae, ut consilium dantes in gratiam alterius, etc. Inter hos autem nullus est ordo, quia nulla est subordinatio : nulli ergo potest totum damnum primarium imputari (cfr. n. 990).

5° Tenentur causae negativae, in defectu nempe omnium positive cooperantium. Sed neque inter hos assignandus est ordo, quia nulla ex his causis est instrumentum alterius. Ex *contractu* tamen tenetur ante alios ille, cui cura rei erat specialiter demandata. Cfr. *Lehmkuhl,* I, n. 1210.

996. — II. Indiscriminatim restituere debent cooperatores qui in eodem gradu concurrerunt, v. gr. duo mandantes, duo consentientes. Attendendum est tamen ad mensuram influxus, seu efficaciae, quam quisque ad patrandam injustitiam contulerit (III, 581). Inde sequentes deduces conclusiones :

1° Si causa principalis (seu superioris gradus) restituerit, vel condonationem obtinuerit, ad nihil tenentur causae secundariae, quae in inferiori gradu veniunt. 2° Si una ex causis secundariis seu subalternis restituerit vel condonationem obtinuerit, non ideo liberatur causa superior ; haec enim debet facere indemnem vel inferiorem, quae jam restituit, vel dominum, qui inferiori condonavit. 3° Si una ex causis pro rata et in solidum obligatis totum restituerit, aliae tenentur ei suas partes refundere. Si qua ex eis non possit, aut nolit restituere, ejus pars reddenda est a ceteris. Si condonationem obtinuerit,non ideo liberantur aliae causae ejusdem gradus : nisi condonatio fuerit omnino plena, vel talis merito praesumi possit. Notandum est demum, « quod si creditor promittat alicui ex debitoribus aeque principalibus, se cum non molestalurum, censetur *remittere* partern illius ; nam si totum exigeret ab aliis, ille cogeretur ab illis ad restitutionem, et sic promissio frustranea esset » (III, 581).

CAPUT IV

De iis quibus resiituiio facienda esi.

S. *Alphonsus, III, 589 ; ed.* G., II, p. 77 ; *Lessius,* l. 2, c. 4, <l. G et 7 ; *Lupo,* dlsp. 21, n. 102 ; *Aertnya-Damen,* I, 795 ; *Lehmkuhl,* I. n. 121 \ ; *Tanqucrey,* II, 552 ; *Gênicot-Salsmans, l,* n. 551 ; *Ubach,* I, n. 276 ; *Merkelbach,* II, n. 319 seq<i.

Dicemus : 1° cuinam *in genere ;* 2° cuinam *prius* sit restituendum.

Ar t ic u l u s I.

Cuinam sit restituendum.

Dominus laesus, cui restitutio debetur, est vel *certus ct cognitus,* vel *dubius* inter plures, vel plane *incognitus,* vel *odiri nequit.*

997. — Pr in c ipia. I. Si dominus sit certus et cognitus, ipsi (vel suo successori) facienda est restitutio. Pes enim clamat domino. Restituendum est igitur communitati, si ipsa damnum passa est, et quidem etiamsi societas ratione finis prava esset, v. gr. secta acatholica1. De modo autem restituendi societati *assecurationis* dicemus n. 1015, q. II. — Dantur *exceptiones :*

1° Si res accepta fuerit e manibus tertii justi *possessoris,* v. gr. a conductore, custode, *huic tertio,* non domino, restituenda est, nisi ea probabiliter abusurus praevideatur, cum domini injuria (II. Ap., X, 64).

2° « Accepta a filiofamilias, pupillo, furioso, uxore, religioso, si sint ex iis bonis, quorum administratio ipsi non competit, plerumque restituenda sunt *patri, tutori, marito, praelato* » (III, 596, 4°).

3° Si creditor coactus fuerit suorum bonorum cessionem facere, restitutio ac debitorum solutio generatim faciendae sunt *administratori,* quem publica auctoritas constituit.

Licet tamen quandoque et ipsi *creditori* restituere, si nempe in tanta necessitate versetur, ut illo debito ad vivendum absolute indigeat ; quia, uti communiter docent, cedens quis bonis potest ea certe subducere, quae sibi et familiae «ad vitam sunt necessaria (cfr. n. 1023).

4° Restitutio bonorum ad reinpublicam pertinentium, pro casu etiam pauperibus fieri potest, secundum ea quae dicentur n. 1015, q. III.

' Excipitur casus quo societas Jus exsistendi non habet, v. gr. societas franco-murario rum : tunc enim ejus membris esset restituendum. S. OiT., 21 Sept. 1842.

Ex his conclude ; a) Qui haeredibus defuncti restituere debet, nequit *opt missarum,* in gratiam *dejuncti* persolutarum, debitum exstinguere. Excipe, si vere praesumatur consensus haeredum *(Ami du Cl.,* 1913, p. 23). *b)* Si quis *stante domino certo,* de consilio eonfessarii restitueret pauperibus, in rigore juris non satisfaceret. S. Doctor tamen (III, 704, fin) non audet eum obligare ad denuo domino restituendum.

Er lege civili haec notare volumus: 1° Solutio bona fide facta illi, qui crediti titulum possidet, valida est ; etsi postea possessor crediti evictionem patiatur '. 2° Nulla est solutio facta creditori, qui ad eam recipiendam incapax est, puta minori, interdicto, etc. Excipe, nisi debitor cognoscat rem, quam solvit, attulisse utilitatem creditori[2].

998. — II. Si inter plures dubius sit dominus laesus, vel inter eas personas de quibus est dubium, dividendum est, vel restituendum pauperibus, causis piis, aut civibus. In specie igitur :

1° Si dominus dubius sit *inter paucos* (tres aut quatuor alicujus loci), debet res vel pretium *inter illos* dividi, nec potest dari pauperibus ; quia dominus non debet privari spe quam habet recuperandi partem rei suae. Potest etiam locus esse compositioni inter hos omnes (III, 589, 1°).

2° Si dominus, vel pauci domini, qui certe defraudati sunt, sint dubii *inter multos,* v. gr. quia discerni nequeunt inter loci habitatores, restitutio non est necessario facienda incolis illius loci, sed sufficit si fiat *quibuslibet pauperibus,* vel *piis causis*[3]. Ratio est, quia res verisimiliter non potest pervenire in manus proprii domini, vel solum in minima portione *(ib.,* 2°).

3° Si *multi* domini incerti alicujus communitatis fuerint damnificati, restitutio absolute facienda est hujusce laesae communitati vel civibus, vel saltem pauperibus (III, 595). Itaque :

a) Facienda est *civibus* quando hoc moraliter possibile est, puta si mercator defraudaverit multos in pondere vel pretio, et possil deinceps sine infamia augere pondus, vel minuere pretium erga ementes ordinarios, qui defraudati praesumuntur, *b) Pauperibus loci* est facienda, accedente aliqua rationabili causa, puta si quis non possit restituere civibus sine aliquo notabili incommodo, vel si urget necessitas aliquorum valde indigentium, quibus praesumuntur cives illi non esse inviti restitutionem fieri (Praxis Conf., η. 41, 3°).

999. — III. Si dominus penitus lateat vel nequeat adiri, res aliena vel retineri potest, vel tradi debet ex toto aut ex parte causis piis pro diversitate circumstantiarum. Inde plura oportet considerare :

• Cod. gait., 1240 ; Ital., 1242 : hlsp., 1164 ; germ., 822, ex quo dispositio paululum diversa viget. — l Cod. gall., 1241 ; ital., 1243 ; austr., 1424 ; hisp., 1103 ; germ., 107. — ' Vide o. 1083, II, quae sint causae piae.

1° Si res accepta fuerit *bona fide,* puta si quis ex inculpabili errore acceperit majus debito, habenda est tanquam *res casu inventa.* Quare, si dominus, facta morali diligentia, reperiri nequeat, res retineri potest, quia pro derelicta habetur (cfr. *S. Alph.,* 111, 603). Vide dicta n. 884 seqq.

2° Si accepta fuerit *mala fide,* seu ex delicto, (‘roganda est, juxta communem sententiam, in *eleemosynam* vel in *alias pias causas,* pro salute domini.

Etenim · *a)* talis res retineri nequit, quia nemo ex malitia sua commodum reportare debet ; *b)* eroganda est in pauperes vel in causas pias, et non in alium usum ; quia *praesumitur* talem esse domini voluntatem. De hoc certo constat ex *jure canonico,* quod beneficiarios non residentes vel Horas non recitantes privat fructibus beneficii, eisque imponit ut illos fabricae ecclesiae aut seminario tradant, vel in pauperes crogent. Cfr. can. 1475, § 1, 2381, n. 1. Ita quoque fert consuetudo generalis quoad ceteras res mala fide acceptas, quae consuetudo nititur jure naturali [1] Cfr *Lugo,* disp. 21. n. 100 ; *Vermeersch,* II, 676.

3° Si accepta fuerit *dubia fide,* debet, perseverante post debitam inquisitionem dubio, partim impendi in causas pias, et potest partira retineri (cfr. n. 945 et 946, 3°). Sed bene advertenda sunt sequentia :

a) Si, praetermissa debita diligentia ad inveniendum dominum, res erogata fuerit pauperibus, damnum domino postea comparent» resarciendum est. *Secus* si, spectatis omnibus circumstantiis, prudenter judicetur jam non amplius fieri posse, ut dominus reperiatur ; quia, in hoc casu, pauper acquirit rei absolutum dominium, sine ullo restitutionis onere (III, 589, 590).

b) Si nullus ex dominis sive cognitis, sive dubiis, graviter laesus fuerit, restitutio singulis solum sub levi facienda est, ut patet ; pauperibus autem vel causis piis sub gravi ; quia grave est, ut supponitur, totum damnum communitati illatum.

.*Votamus in genere:* si fur vel damnificator sit *pauper,* potest, ex prudenti aestimatione, restitutionem pauperibus debitam *sibi,* aut *suae familiae* applicare (Praxis Conf., η. 44, 3°). Haec tamen solutio non-omnibus arridet, quia minus recte, sic aiunt, supponitur dominum velle se ostendere liberalem erga proprios damnificalores. Nihilominus quoad *possessorem injustum* sententiam nostram omnino tenent *Vermeersch* (II, 676) et *Schilling* (II, 473, 2σ).

Quaesitum. *Cuinant simplex damnificator restituere debet, si dominus, qui damnum passus est, ignoretur, vel adiri nequeat?* Ita respondemus :

Fictione juris, damnificator eo ipso ditescit, quod retinet aliquid, quod ob damnificalionem solvere deberet. Videtur igitur quod eadem principia ipsi sint applicanda ac pro fure, (pii *rem alterius detinet.* Unde, in casu, damniücator pauperibus restituere debet. Ita probabiliter *Lugo* (disp. 21, n. 100) et alii. *Probabilis* tamen est etiam opinio eorum (pii dicunt in casu *nemini*

1 Non desunt qui, saltem pro ils qui ante baptismum modo praedicto deliquerunt, obligationem restituendi unice ad normam juris naturalis statuunt. Cir. *Lim. Quart. Schr^* 1908, p. 338.

esse restituendum : damnificator enim non retinet rem alienam. Praeterea, obligatio pauperibus restituendi non omnino certo a jure naturae imponitur. \ ide *Aertnys-Damen.* 1, n. 798, q. 3 ; nec omnino repugnat *Vermeersch* (1. C.), cum subdit : « Sunt tamen (pii hanc obligationem (restituendi pauperibus) non urgeant. » Convenit ut *Confessorius* injungat congruam eleemosynam in favorem pauperum. — *De compositione cum S. Sede* vide n. 1029.

Articulus II.

Cui prius restituendum sit.

1000. — Si debitor universis suis creditoribus satisfacere potest,, in restituendo nullus ordo necessario servandus est. Secus, servandus est *ordo creditorum* (111,684). Hic ordo *duo* sibi exposcit: 1° alterum, ut priori classi creditorum integre satisfiat, nulla ratione habita de classe posteriori ; 2° alterum, ut, si bona non sufficiant ad integre satisfaciendum creditoribus ejusdem classis, singulis ex ipsis satisfiat pro rata parte.

Praefatum ordinem praescribit sive *lex naturalis,* sive *lex positiva.* Sed prae omnibus servandus est ordo, quem *lex positiva* praescribit, in quantum est determinatio ipsius legis naturalis, et notandum quod ordo a lege positiva statutus *in conscientia obligat,* quoties non repugnat juri naturali (III, 689, 6°).

§ 1. Ordo creditorum ex lege positiva.

1001. — Ordo creditorum varius est, pro *variis regnis.* Ante omnia res aliena, in individuo apud debitorem exsistens, *domino* reddi debet (cfr. n. 995, 1°). Quoad *creditores,* ex jure moderno primum locum oblinent creditores privilégiât!, juxta ordinem a lege statutum ; secundo loco veniunt reliqui creditores hypothecarii ; tertio denique chirographarii seu communes, qui nulla juris praerogativa fruuntur (cfr. II. Ap., X, 109),

1002. — I. Creditores privilégiait. Per privilegium hic intelligitur jus, quod qualitas crediti ita tribuit creditori, ut hic ceteris creditoribus, etiam hypothecariis, anteponatur.

Inter credita privilegiala generatim veniunt impensae judiciales, funerales, medicinales pro ultimo morbo, stipendia famulorum, debita pro alimentis, merces architectorum et operariorum pro aedificiis constructis, etc. Videatur tamen in casu jus particulare cujusque loci \

1003. — II. Creditores hypothecarii. Hypotheca est: *jus reale, quod habet creditor in bonum aliquod immobile, ut ex illo solutionem obtinere possit, si debitor aliter non solvat.* Hypotheca est

l Cod gall., 2095-2113 ; ital., 1952-1963 ; hisp., 1921-1929 ; in Austria viget lex 10 Dee. 1914 *(Konkurs-und Ausgleichungsordnung) ;* in Germania lex 17 Mail 1898, § 61 (cfr» *Kiirschner,* Lexicon des d. R., V. *Konhursforderungen).*

vel *legalis,* vel *judiciaria,* vel *conventionalis,* prout lege, judicio, aut pacto constituitur (cfr. Cod. Austr., n. 449). In Germania vero, sola conventionalis viget A Jamvero :

Hypothecam legalem habent : 1° uxor in bona mariti, pro dote recuperanda ; 2° minor vel interdictus in bona sui tutoris ; 3° gubernium, municipia, et instituta publica in bona suorum administratorum, qui sunt reddendae rationi obnoxii *Hypotheca judiciaria* ex judicis decreto statuitur in gratiam eorum, qui causam obtinuerunt. *Hypotheca conventionalis* est contractus sollemnis, quo, servatis determinatis formalitatibus. persona ad contrahendum habilis bona specialiter designata creditori obligat, in debiti determinati assecurationem et solutionem. Bona minorum, interdictorum et absentium non possunt hypotheca gravari, sine consensu Consilii familiae vel sententia judicis (cfr. n. 1174). Sed ex *novis legibus : a)* Privilegium hypothecarium *non calet,* nisi a die inscriptionis apud conservatorem hypothecarum, *b)* Nullus ordo servatur inter eos, qui eodem die (aut sub eodem numero) inscribuntur ; sed singuli habent jus *pro rata parte debiti.* Pro aliis vero, qui diversis diebus (vel numeris) inscribuntur, valet regula : Qui prior est tempore, polior est jure »

§ 2. Ordo creditorum communium ex lege naturali.

Ex lege naturae *pauca* sunt certa, et plura *controversa.* De utrisque brevi loquemur sermone.

1004. — Principia. I. Res aliena, exstans apud debitorem, debet reddi domino, nec potest aliis dari in solutionem. Ratio est, quia res clamat domino, et debita ex propriis solvenda sunt, non ex alienis. Ergo dominus rei semper praeferendus est, nisi intercedat lex positiva, ut diximus n. 936.

11. Debita ex titulo oneroso *[sive ex contractu, oria sint, sive ex delicto)* solvenda sunt prae iis, quae titulo tantum gratuito nituntur. Ratio : quia in pacto gratuito semper subintelligitur conditio : ut sine damno tertii fieri possit, vel : nisi rerum status notabiliter mutetur. Nam urget *axioma :* « Nemo liberalis, nisi liberatus. § Hinc debita defuncti solvenda sunt ante omnia vota et legata, etiam pia (III, 684-689).

1005. — *Minus certa, probabilia tamen sunt sequentia* 2 : 1° Creditores *certi* sunt probabiliter anteponendi creditoribus incertis seu incognitis ; item creditores *pauperes divitibus,* aut creditores *tempore priores* posterioribus. 2° Si unus creditorum *petat prior* solutionem (etiam extra judicium), potest ei totum debitum solvi, etsi aliis tempore posterior sit. *Excipe* tamen, quoad ultimum :

‘ Cfr. *liarre,* Bürger). Gesetzbuch und Cod. civ.,§ 59 scqq. — * Cfr. Cod. gall,, 2114-2203 ; Ita)., 1961-2075; hlsp., 1871-1880. lex Hypotb., 8 Febr. 1861; germ.. 879. —» Cfr. S. *Thom.* Opusc. 73, c. 18, v. On.;S. Alph., III, 687, 691, 692; H. Λρ., X, 112-111.

Si *publice* jam declarata sit cessio bonorum, tunc enim jam exsistit debitor spoliatus bonorum suorum administratione, et juridica cessio confert omnibus creditoribus communibus jus ad ratam cujusque partem (cfr. n. 1021) ; vel si cessio bonorum ipsius creditoris adfuerit, tunc nec ipsi misi indigeat ad sustentationem) restituendum erit, sed ipsius creditoribus *(Schilling,* II, 171, 1° fin.).

1006. — Concludere licet : *a) Creditori probabile jus praelationis habenti,* potest debitor integre satisfacere, sed non tenetur. Creditor autem facta hujusmodi solutione, potest illam retinere. Ita videlicet ex principiis aequiprobabilismi. *b) Creditori nec certum nec probabile ius praelationis habenti,* non potest debitor, omnibus solvendis impar, satisfacere integre, sed pro rata tantum, sicut aliis creditoribus aequalis gradus. Quare juxta *veriorem* sententiam, si creditor integram solutionem *ultro sibi oblatam* accepit, non potest eam retinere, sed debet ex ea aliis creditoribus ratam pariem restituere. · Nec prodest creditori quod acceperit in bona fide ; nam licet accipiendo non fecerit injuriam aliis creditoribus, facit tamen retinendo cum damno ipsorum, qui saltem aequale jus habebant ad bona debitoris » (111, 693). Ita quoque judicat ‹l. *Schilling* (II, 171). Verumtamen, si creditor, qui *bona fide* integram solutionem accepit, non facile eo adduci possit, ut credat se ad restitutionem teneri (maxime quando ad id jure positivo non constringitur), restitutio non videtur urgenda.

CAPUT V

De circumstantiis restitutionis.

S. *Alphonsus,* 111, 676 ; e‹l. G., II, p. 151 ; II, Λρ., X, 104 ; Lugo, dtep. 20 ; *Billuart,* Dlss. VIII. art. 14-19 ; *Laymann,* l. 3. s. 5, tr. 2, c. 10 ; Su*lmanlicenses,* tr. 13, c. 1, ubi fuse; *Aerlnys-Damen,* I, n, 799 ; *Lehmkuhl,* I, n. 1222 ; *Génicol-Salsmans,* I. n. 553 ; SdnUinp, II,

1007. — *llic tractanda sequenti enuntiantur generali principio :*

Restitutio facienda est tempore, loco et modo, quibus damnificat! jus atque utilitas id requirunt et quibus moraliter fieri potest a debitore ; id est *sine gravi incommodo,* quod in re sua propria ultra debitum pateretur (III, 676). Itaque de *tempore, loco* et *modo* restituendi singillatim nunc agemus.

1. Quo TEMPORE SIT RESTITUENDUM.

100S. — Principia. 1. Restitutio, quae obligat ex delicto vel ex possessione rei alienae, facienda est quamprimum fieri potest. Jus enim naturale exigit, ut res aliena, invito rationabiliter domino, non retineatur.

1° Qui advertit ad restitutionis obligationem et *sine justa causa* differt restitutionem *per notabile tempus,* peccat graviter, si exinde dominus grave damnum patiatur, vel restitutio impossibilis evadat. *Secus,* si dilatio esset modica, v. gr. 20 dierum, et creditor nec damnum pateretur grave, nec graviter censeretur invitus (III, 679). 2° Qui differt *ex justa causa,* v. gr. ad vitandum scandalum, infamiam, etc., non peccat. Atvero, si debitum sil *ex delicto,* fur etsi juste differat, tenetur reficere totum damnum, quod creditor inde patitur ; quia per furtum antea patratum exsistit causa damni. Ita ex communiore et probabiliore sententia. *Secus* si debitum sit *ex alio titulo,* v. gr. ex contractu, vel ex possessione bonae fidei. *Secus etiam,* si dominus merito censeatur id non exigere ; vel si damnum non fuerit ullo modo praevisum (III, 680). Ita quoque recentiores auctores, ut *Vermeersch* (II, n. 677) et *Schilling* (II, n. 475), contra *Diana* et alios. **H**

1009. — II. Restitutio ex contractu *(seu potius solutio)* facienda est tempore de quo fuit conventum. Res patet. — Ubi vero tempus non fuit determinatum, non peccat graviter debitor, si non restituat donec moneatur a creditore. Ratio est, quia sic fert praesumpta voluntas creditoris. Excipe :

Si creditor ob timorem, oblivionem, aut impotentiam omittat monere ; vel debitor obligaverit se cum juramento ; quia juramentum'de se obligat quamprimum. Imo, licet creditor petat, non est damnandus de culpa gravi, qui differt solvere debitum *ex contractu,* sine gravi damno creditoris ; quia talis dilatio non videtur graviter injuriosa, nec ideo creditor censetur graviter invitus (III, 678, 680). Creditor, nisi ad id pacto vel sententia judicis adigatur, non tenetur debitum accipere per partes. *Ita ex jure naturali ct civilil.*

2. Quo LOCO SIT RESTITUENDUM.

1010. — Principia. I. Possessor bonae fidei satisfacit, si rem restituat in loco, ubi eam possidet. Hinc, non tenetur *ex justitia* rem transmittere ad dominum, si is forte in alio loco degit. Ratio est, quia non tenetur in statum pristinum restituere illum, quem per formalem injuriam inde non dejecit (cfr. n. 935). Secus tamen *ex caritate,* citra incommodum grave.

1011. — II. Possessor malae fidei et injustus damnificator debent rem restituere in loco, ubi dominus eam habiturus esset, si non fuisset ablata ; idque suis sumptibus. Ratio est, quia dominus injuste damnilicatus debet servari indemnis (cfr. n. 941).

Quoad expensas, ad quas tenetur jur, ut rem domino restituat, alii eum obligant ad quascumque ; alii ad illas tantum, quae valori furti aequivaleant. Sed *sententia probabilior* cum *Lugo* (disp. 20, n. 190) dicit, furem generatim teneri rem, vel rei valorem, si ipsa res mitti nequeat, domino transmittere, li· et transmissionis expensae forent *duplo majores* (piam debitum. Si vero

* Cod. gall., 1244 ; Ital,, 1246 ; austr., 1U5 ; liisp., 1169 ; germ., 266.

expensae hanc proportionem superent, restitutio vel differri potest, si nempe spes adsit serius praestandi dominum indemnem ; vel tali spe deficiente, facienda est pauperibus ex praesumpta domini voluntate. Probabile est etiam, furem posse differre restitutionem, quae *cum gravi suo damno* facienda esset ; dummodo dominus ex restitutionis dilatione non simile detrimentum patiatur (III, 598, 697, 702). Semper autem etiam a possessore malae fidei deduci possunt illae expensae, quas dominus ad rem servandam vel deferendam facere debuisset (111, 677).

1012. — **III.** Debitor ex contractu debet eo loco solvere, de quo inter partes conventum fuit expresse vel tacite. Tacite, i. e. juxta leges, quae pro variis contractibus vigent. Regulariter, praecisis pactis, solutio eo loco facienda est, ubi initus fuit contractus, et sumptibus illius, in cujus favorem contractus factus est (III, 678). Cfr. Cod. germ., 269, 270.

1013. — Quaesitum. *An debitor liberatur, si debitum transmissum per nuntium* fortuito *vel* culpa nuntii *perierit?* Distinguo :

1° Si fuerit possessor *bonae fidei,* et rem miserit per nuntium fidelem (eo magis per confessarium), liberatur a restitutionis obligatione. Ratio : quia (seclusis culpa, mora et pacto) res perit domino seu creditori. Teneretur tamen post judicis sententiam, si culpa juridica intercessisset.

2° Si fuerit possessor *ex delicto,* non liberatur. Ratio, quia debitor hujusmodi tenetur *absolute* creditorem indemnem reddere, ac proinde omne etiam fortuitum periculum subire. Et quamvis creditor praesumatur consentire in restitutionem per alium, ne fur se prodat, non censetur tamen nec tenetur remittere jus suum, quamdiu non fuerit factus indemnis. Haec quidem *juxta principia* et sententiam quam *S. Alphonsus* (III, 704) vocat «communem et tenendam ». Ita etiam recentiores auctores, ut *Merkelbach* (II, n. 329) ; *Schilling* (11, η. 476), recte addendo, eum liberari, cum ipse dominus vel judex modum determinaverit et res perierit.

3° Si fuerit debitor *ex contractu,* liberatur, casu quo *creditor* dominium rei habeat, ut in deposito et commodato. Secus, si dominium rei sit penes *debitorem,* v. gr. si agatur de solvendo rei emptae pretio (III, 704).

Non desunt qui affirment debitorem liberari, si per confessarium debitum transmiserit. Vide *Lehmkuhl* (I, n. 122-4) et *Schilling* (II, 476). Debitor, *quicumque sit,* iis in casibus ab omni onere eximitur : 1° Si creditor (item si lex aut judex) designaverit personam per quam, aut modum quo sibi rem debitam mitti velit. 2° Si creditor reliquerit libertatem eligendi personam (piam vellet, modo prudens el fidelis eligatur. *Confessarius* igitur, ait *honings* n. 794, (pii onus restituendi pro poenitente in se assumpsit, *prudenter* creditorem interrogabit, qua ratione rem ad se mitti cupiat.

3. Quomodo sit restituendum.

1014. — **Principium.** Generatim requiritur et sufficit, ut restitutio eo modo fiat, quo justitia violata plene seu ad aequalitatem reparatur. Constat ex notione restitutionis (n. 924). Quare :

1° Non est necessarium, ut restitutio fiat *per ipsum debitorem* , sed fieri potest per alium quemlibet, modo res suo domino reddatur. Potest fieri, v. gr.. per confessorium. si necesse sit ; sed tunc magna cautela opus est, tum ut sigillum confessionis illaesum remaneat, tum ut poenitens resciat creditorem vere debitum recepisse, ne unquam suspicio contra confessarii probitatem suboriri queat. 2° Non est necessarium, ul restitutio fiai *advertente domino ;* quia hoc non requiritur, ut sit indemnis. Sic, v. gr., debitor restituere potest, augendo pondus vel mensuram in vendendo, aut debitum opus in laborando (cfr. 998, 3°). 3° Valet restitutio facta *per simulatam gratuitam, donationem,* ut communiter docetur. Si tamen creditor, gratitudine motus, aliud donum rependeret, hoc iterum ei restituendum esset ; quia donatio antidoralis, in hoc casu, falso niteretur fundamento ac proinde non valeret *{Arni du Cl.,* 1906, p. 249).

Attamen *n)* si creditor injuriae sibi factae sit conscius, auctoris autem nescius : prudenter ipsi manifestanda est restitutio, ut cesset ab omni inquisitione. .1 *fortiori* manifestanda est cognoscenti injuriae auctorem, ul abstineat ab inimii ilia, a repetitione, a compensatione occulta, *b)* Si quis *publice* contra justitiam deliquerit, tenetur etiam, saltem ex caritate, reparare scandalum (cfr. n. 514).

1015. Quaesita. I. *Quomodo jacienda est restitutio a* domesticis ? Casus varios discernere oportet. Itaque :

1° *I ror et filii tenentur* restituere ex bonis *propriis.* Quod si propria non habeant : *uror* tenetur parcimonia et opera reparare damnum, aut saltem post mortem viri, in divisione bonorum communium, debitum computare in suam partem ; item *filius* tenetur furta conferre in divisionem haereditatis, si quantitas rei ablatae sit *valde magna,* nec pater restitutionem tacite vel expresse remiserit (111. 542, 546). 2° *Famuli,* si absque magna difficultate restituere non valeant, jubeantur compensare officiis et obsequiis extraordinariis, quantum possunt 1.

II. *Quomodo facienda est restitutio pro damnis* cuidam *privatae* societati *(v. gr. assecuralionis contra incendia, etc.) illatis?*

Ilie non agitur de *societate publica* assecuralionis, quae ad fiscum pertinet : in quaestione enim sequenti de hac sermo erit. Porro :

Aliqui opinantur impossibile esse, ut restitutio ad veros dominos, et ad horum unumquemque pr<· part.· sibi debita certo perveniat, si facienda sit societatibus assecuralionis si< dictae *mutuae,* vel illis saltem, quarum mulli >mt sorii v. gr. pro viis ferrei- ; eo quod post damnum societati illatum et

' Quoad rvhiii JW- \·'l r.-l-io-i-, qui debita et obligationes contraxerint. \ide η. 2158, 3·,

ante restitutionem plurimi forte socii ex ea exierint, ac ignoretur qui illi sint et qua portione socii fuerint. Sed id nobis videtur valere *pro solo casu dissolutionis* societatis . nam sociis, qui ex societate exeunt, alii succedunt cum jure ad credita et obligatione ad debita societatis. (nde *per se* restituendum est administratoribus societatis. Cfr. *Schilling* (II. n. 474, 3«) et I'*enneersch* (II, n. 676).

Casu autem quo constaret, v. gr. ob infidelitatem officialium, restitutionem ad aerarium societatis non fore transmittendam et singulis sociis pro rata sua parte distribuendam, *causis piis* restituendum esset *(Aertnys-Damen,* i, n. 807 : *Konings,* n. 1040). Idem dicendum, si constat societates esse *retroassecuratas :* tunc enim si damnum ipsis obvenit, illud certe pro majori parte compensabitur. Illi vero quos damnificator indemnes facere deberet, in permultis casibus remanent ignoti (cfr. *Gtipfert* 11, n. 126).

III. *Quomodo facienda est restitutio pro damnis* heipi blicae *illatis ?* Attendendum erit ad sequentia :

1° Praeter media a /ege forte assignata (lex hujusmodi exsistit in Austria), datur modus facilis et efficax, in hoc consistens ut restitutioni obnoxius emat et comburat *obligationes* aerarii publici, vel publica sigilla ad litteras a taxa liberandas *(timbres-poste, francobolli),* vel aliud quid hujus generis. 2° Si nullum praesto est medium aptum, restituendum est in *usus pios.* Talis enim restitutio reipublicae certe prodest, eo quod minus in pauperes insumere debebit *(Konings,* 795 ; *Schilling,* l. c. ; *Merkelbach,* II. n. 327).

CAPUT VI

De causis a restitutione excusantibus.

S. Alphonsus, ***III,*** n. 696-706 ; cd. G., II, p. 161 ; *Lugo,* disp. 21 ; *Lessius,* l. 2, c. 16 ; *Bil~luart,* tr. VIII, art. 20 ; *Carrière,* η. 1267 ; *Lchmkuhl,* I, 1228 ; *Reuter,* P. HI, η. 351 ; Aeri·*nys-Damen,* I, n. 809 ; *Noldin,* II, 514 ; Génicol-Saleinane, I, n. 557 ; *Ubach,* I, n. 281 ; *Prümmcr,* II, η. 241 seqq. ; *Vermeersch,* II, n. 680 seqq.

1016. — Causae, quae a restitutione excusant, sunt illae, ob quas obligatio restituendi jam contracta vel *suspenditur,* vel omnino *tollitur.* Priusquam de his singulis agamus, praemittemus princi-pium gofierale.

Pr in c ipiu m. Quotiescumque creditor rationabiliter consentire debet, ut restitutio differatur vel omittatur, potest haec differri vel omitti, etiamsi creditor esset de facto invitus. Ratio palam est : ubi enim dominus non est rationabiliter invitus, detentio rei alie-nae nequit dici injusta. Cfr. n. 727, II.

Ad magis elucidandum istud principium, speciatim agemus : 1° dc causis, quae *suspendunt* obligationem restituendi ; 2° de causis, quae eam *tollunt.*

Ar t icu l u s I.

De causis quae restituendi obligationem suspendunt.

Praeter *ignorantiam invincibilem,* quae quamdiu perseverat, excusat a restitutione, recensentur tres aliae causae, videlicet : lu debitoris impotentia ; 2° damnum creditoris aut tertii ; 3° cessio bonorum.

1. *Impotentia debitoris.*

Duplex haberi potest restituendi impotentia : *physica* seu *abso-luta,* (piando debitor non habet unde restituat ; et *moralis,* quando absolute quidem habet unde restituat, sed non potest restituere *sine magna difficultate,* sive ob praesentem necessitatem sui vel suorum (i. e. filiorum, patris, matris, conjugis), sive ob dam-num ex restitutione secuturum. De utraque hic agemus.

1017. — **Pr in c ipia.** I. Impotentia physica suspendit obligatio-nem restituendi. Patel ratio ; nam ad impossibile nemo tenetur. Jamvero :

Impotentia physica, si est *perpetua,* obligationem restituendi exstinguit ; «l potest *per accidens* aliqua temporaria excusatio tieri etiam perpetua.

Plerumque tamen, ul notat *Vermeersch* (II, n. 681), *partialis* restitutio 61 possibilis.

II. Impotentia moralis eamdeni obligationem pariter suspendit : i. e. nullus tenetur statim restituere, si ex restitutione notabiliter majus detrimentum sibi obveniret, quam foret commodum creditoris. Ratio est, quia, in tali casu, creditor prudenter et rationabiliter permittere debet suspensionem juris sui, ut servetur ordo caritatis (III, 598). Cfr. *Anii du Cl.,* 1912, p. 634.

1018. — *Excusatur itaque* debitor, *etiam ex delicto :*

1° Si restituere nequeat absque periculo *salutis animae* propriae vel suorum, vel absque periculo *vitae* aut *jamae,* modo jactura famae non sit minima vel infima respectu damni magni et notabilis, quod creditor in bonis subiret (111, 698). 2° Si restituere nequeat absque damno suo tanto, ut inde *duplum valoris rei* superetur. Item probabilius, si non possit *statim* sine damno ; modo ex restitutionis dilatione creditor non aequale damnum subeat. Nec vero potest debitor differre solutionem ob solam lucri amissionem, nisi quando ex dilatione nullum creditori damnum obveniret (III, 697 ; II. Ap., X, 117). 3° Si restituendo non posset vivere secundum decentiam sui status *juste acquisiti.* Unde si nobilis, v. gr., non potest statim solvere, nisi se privet famulis, equis, armis, etc.[1] ; vel civis primarius, nisi obeat artem mechanicam sibi insuetam ; vel agricola, nisi vendat frumentum ad colendos agros necessarium; vel negotiator, nisi cum magno detrimento vendat obligationes crediti ; vel mechanicus, nisi vendat instrumenta sua, quibus vivit : potest differre et paulatim restituere sine jactura sui status (III, 698).

Diximus *juste acquisiti ;* nam si *injuste,* v. gr. furtis vel fraudibus, statum suum acquisivisset, non posset eum cum damno creditoris conservare, ut communiter docetur. Et idem dicendum putant DD., si debitor culpabiliter, v. gr. ludis, crapula, in praefatam necessitatem sese conjecerit. «Sed, hoc non obstante, ait 6·. *Alphonsus* (III, 702; ed. G., 11, p. 170), semper ac debitor (ex eo quod lusit, etc.) a suo statu juste acquisito casurus esset, mihi et aliis doctis durum videtur ad integram restitutionem illum obligare. Recte advertunt S. Antoninus et alii, quod, in tali casu, semper tenetur debitor *expensas diminuere,* ut restituat saltem quod potest. » — Praeterea advertendum est :

1019. — *a)* Si debitor ob restitutionem, vel solus, vel cum suis, *in necessitatem extremam* conjiceretur, non tenetur restituere, licet res in specie exsistat, et dominus in eadem necessitate versetur. Ratio est, quia in tali casu

[1] Ilccte notant ΛA. rccentiores, cum non amplius exsistat talis nobilitatis ordo, plura ex his, quae de status amissione apud veteres docebantur, cum discretione nunc esse admittenda. Vide *Ami du Cl.,* 1908, p. 866. Cum cl. *Merkelbach* (II, n. 336) hac formula hodiedum uti possumus : *si debeat a proprio statu excidere juste acquisito;* v. g. cum amitteret magistratus suum oillcium ul ad famulatum reduceretur, etc.

omnia sunt communia, juxta dicta n. 914. *Secus* vero, si et ipse creditor praecise ex illo particulari furto in extremam necessitatem conjectus fuisset ; quia auferre alicui rem sibi ad vitam necessariam est idem ac eum occidere ; unde, in eo casu, melior debet esse conditio domini prius possidentis, *b) Si agatur de necessitate gravi tantum,* distinguendum est : vel solus debitor, vel solus creditor, vel ambo in illa necessitate versantur. Si *prunum,* potest differri restitutio, ut patet ex dictis. Si *secundum,* debet debitor restituere, licet in aequalem necessitatem conjiciatur ; quia, in aequali necessitate, melior est conditio creditoris, utpote jus ad rem habentis. Si *tertium,* est probabile restitutionem posse differri ; quia debitor per restitutionem se exponeret damno multo majori, cum ex gravi necessitate in quasi-extremam conjiceretur. *Excipe :* si res exstet in specie ; vel si creditor praecise ‹«b illius rei furtum in pari necessitate reperiatur (III, 701-703).

2. *Damnum creditoris aut tertii.*

1020. — Principia. I. Si dominus rei restituendae ea abusurus esset ad peccandum, non tenetur debitor ad restituendum. Ratio a *S. Thoma* (2. 2, q. 62, a. 5 ad 1) datur : « Quando res restituenda apparet esse graviter nociva ei, cui restitutio facienda est, vel alteri, non debet ei tunc restitui : quia restitutio ordinatur ad utilitatem ejus, cui restituitur. » Quare :

Nisi tibi impendat grave damnum aut incommodum, non potes restituere : v. gr., pecuniam tibi mutuo datam, ei qui vult ea *uti. ad peccandum* /librum omnino pravum, (fui nullius potest esse utilitatis ; quia cum facile alterius peccatum impedire vales, illud non impediendo peccas contra caritatem (cfr. n. 493). Non potes tamen tibi rem appropriate, sed teneris illam vel reservare vel aliis tradere tutius conservandam.

II. Si dominus rei praevideatur ea abusurus in damnum tertii, tenetur debitor illam denegare, cum potest sine suo graviori vel saltem aequali damno. Ratio patet ex supra allegatis *Doctoris Angelici* verbis. Imo, in tali casu, peccaret non solum contra caritatem, sed etiam *contra justitiam.* ut communiter docent Lugo et alii ; quia proximus habet jus, ne coopereris damno suo, tradendo aliquid alteri in suam perniciem (III, 697 et 753 ; II. Ap., X, 116).

Itaque debitor, etiam ex delicto, qui restitutionem differt ob veram domini utilitatem, non tenetur de damnis minoribus ex dilatione consecutis : quia rem domini recte gessit *(Lugo,* disp. 21, n. 31 ; *Croix,* III, P. 2, n. 426).

3. *Cessio bonorum.*

1021. Definitio. Cessio bonorum est : *omnium bonorum derelictio, quum debitor, solvendo impar, facit suis creditoribus, ad suam servandam libertatem.* Varia nomina oblinet in Codicibus modernis *(cession de biens. Konkurs, fallimento* etc.).

Divisio. Cessio dicitur 1° *voluntaria,* seu libere ab omnibus creditoribus acceptata ; et tunc habet eos effectus, de quibus debitor et creditores conveniunt ; 2° *judiciaria,* i. e. declarata per legitimi judicis sententiam. Haec est *quoddam beneficium* ab ipsa lege concessum infortunato et bonae fidei debitori, ut ita, non obstante qualibet alia in contrarium stipulatione, a creditorum molestiis liberetur.

Ex jure modbrxo : 1° Decoctio (status debitoris solvere cessantis) est vel *inculpabilis,* vel *culpabilis.* In priori casu,si decoctus *commercium* exerceat, lota ejus res agitur apud tribunal commercii, ubi exsistit *(faillite) :* secus, apud tribunal ordinarium *(déconfiture).* In posteriori casu, decoctio judicatur vel ut delictum *(banqueroute simple),* vel ut crimen *(banqueroute frauduleuse),* et inde proportionalis poenis plectitur l. 2° Creditores non possunt recusare cessionem judiciariam, nisi in *casibus per legem exceptis,* si debitor nempe sit extraneus, prodigus, rraudulenlerdecoetus.de furto aut usura damnatus.etc. 3° Cessio judiciaria non confert creditoribus, ipso facto, dominium bonorum decocti, sed jus, vi cujus illa *ipsorum nomine* administrantur ac dein in ipsorum utilitatem venduntur.

1022. — Principia. 1. Per cessionem bonorum peractam sine fraude suspenditur quidem, sed non tollitur restituendi obligatio. 1° *Suspenditur,* tum in foro interno, ob impotentiam ; tum in externo, ex beneficio creditorum vel ipsius legis. 2° *Non tollitur :* quia, nisi de opposito alicubi constet, *nec lex* (saltem in plerisque Europae Statibus 2), nec communiter creditores intendunt remittere debitori illam debiti partem, quam nondum solvere potuit. Hinc, si debitor pinguiorem postea fortunam adipiscitur, tenetur ad *integram solutionem ;* imo tenetur, quantum potest, laborare ac bona acquirere, ut integrae solutioni satisfacere possit (III, 699).

Dictum est *nisi de opposito alicubi constet* : sive nempe 1° per legem et communem ejusdem interpretationem ; haec enim, sicut in praescriptione, potest, intuitu boni communis, transferre dominium : hoc in Anglia, lisle *Crolly* (III, η. 1201) el in America Septentrionali (*Konmgs,* n. 861), communiter tenetur ; sive 2° per creditores, si, v. gr.. per 20 annos solutionem non petierint. Imo non desunt A qui probabiliter asserunt, compositionem debitoris cum creditoribus aequiparari cuidam viduali remissioni. Cfr. . *lerlnys-Dameù,* I, 877; *Ami du Cl.,* 1910, p. 1069 (id valeret de cessione *voluntaria).*

1023. — II. Per cessionem bonorum, nihil detrahitur juri debitoris ad congruam sui suorumque sustentationem, ('.essor enim non est pejoris conditionis quam *ceteri debitores,* quibus gravis familiae necessitas, ut diximus, est justa causa differendi restitutionem.

1 Cod. gall., 1268 ; ital., 2090 ; hisp., 1912 ; austr., lex 10 Dee. 1914 , germ., lex de cessione bonorum 17 Mail 1898 (cfr. *Kiirschner,* l. c.).— 1 Cod. gall,, 1270 ; Cod. comm. Hal., 543 ; hisp., 1920, Cod. comm., 900 seqq. lex Judic., 1130 seqq. ; austr., lex 1914, 5 59-61.

Hinc, si debita proveniant *ex contractu,* cessor tenetur illa solvere, si plus acquisivit quam ad sui status decentiam requiritur. Si vero proveniant *ex delicto,* v. gr. furto, usura, illa sola sibi relinere potest quae ad victum sunt necessaria (H. Ap., X. 117).

Inde concludas : 1° *Uxor et filii licite recipiunt alimenta* a patre debitis gravato, si aliunde non habeant sustentationem. Imo, tametsi uxor possit vivere bonis propriis vel propinquorum, potest tamen a viro (etiam usurario) ad restituendum impotente recipere alimenta ; quia vir non minus tenetur alere uxorem quam solvere debita (III, 695). 2° *Famulus recipit licite salarium* a domino debitis gravato, si huic sit necessarius, vel si in creditorum utilitatem laboret. Quod si non sit necessarius et advertat herum ex tali famulatu reddi ad satisfaciendum debitis impotentem, tenetur discedere, ne causa fiat damni creditorum. Potest tamen licite retinere quod bona fide jam recepit (III 694 ; IL Ap.. X, 115). 3° *Qui accepit dona ab homine debitis gravato,* tenetur ad restitutionem, si debitori ob hanc praeposteram liberalitatem adimitur facultas suis satisfaciendi creditoribus ; nam per talem acceptionem fit positiva causa cur creditores damnum patiantur (III, 722; IL Ap.. X, 128). 4° *Qui debilis gravatur, nequit sine injustitia* recusare haereditatem, qua reddendo par fieri potest *(Amidu Cl.,* 1910, p. 94). An autem debitis gravatus Religionem ingredi possit, vide n. 2138. *b.*

Articulus II.

De causis quae tollunt obligationem restitutionis.

Tres causae numerantur : 1° compensatio legitima ; — 2° condonatio creditoris ; — 3° auctoritas publicae potestatis. (De *transactione* autem, quae his causis adjungi solet, vide n. 1160).

1. *Compensatio legitima.*

1024. — Compensatio alia est impropria, seu *exlra-legalis,* qua creditor ipse sibi satisfacit, sumendo rem debitoris debito aequivalentem. Alia est propria, seu *legalis,* et habetur quando duo sibi mutuo sunt debitores : v. gr. debeo tibi centum pro frumento, et tu mihi debes centum pro vino. Haec vocatur in jure : « debiti et crediti inter se contributio L » Utraque compensatio *exstinguit obligationem restituendi,* quia tollit inaequalitatem (cfr. n. 924).

1020. — Quaesitum. .In *liberatur a restitutione, qui debitum solvit* creditor! *creditoris sui?* Respondemus :

Affirm., per se et in rigore juris. Sic, v. gr. tibi debeo centum francos, tu vero debes centum Titio : satisfacio tibi, solvendo *creditori tuo* Titio. Huic enim solvendo id quod tu ipsi debes, acquiro jus quod ipse habebat debitum suum a te requirendi ; et inde exsurgit debiti et crediti inter se contributio, seu legalis compensatio. — Diximus : 1° *perse* · quia non liberor, si tu forte adhuc cogaris solvere, vel si creditores privilégiâtes aut hypothecarios habeas ;

| Col. gall., 1289 ; Hal., 1285 ; hisp., 1196 ; germ.. 387, 393.

2° *in rigore juris ;* quia talis solutio, si fiat absque causa, illicita erit ob varia incommoda, quibus obnoxia est. *Foret autem ratio sufficiens,* si creditor creditoris debitum suum aliter recuperare nequiret (III, 699, 700). Sed in foro externo lalis solutio impugnari potest [*].

2. *Condonatio creditoris.*

Notio. Condonatio, in materia justitiae, est : *remissio debiti libere facta a creditore habili ad condonandum.*

1026. — Principium. Ad tollendam obligationem restitutionis non requiritur semper condonatio expressa, sed sufficit tacita, aut etiam praesumpta, modo sit moraliter certa. Ratio est, quia ad rem alienam absque injustitia accipiendam vel retinendam, sufficit ut dominus non sit positive invitus. Quod si dominus jure supponatur quoad modum tantum (v. gr. clam auferendi) invitus, omittens restitutionem non peccat mortaliter. Itaque :

1° *Dominus expellens servum, operarium,* ob levia furta, remittit ei tacite omnem obligationem, eo quod nihil petat. Ex hoc tamen non sequitur, condonationem adesse respectu donationum, quas servus forsan extraneis fecerit. *Similiter* remittere omnem obligationem praesumitur dominus, si famulum in manifesto gravi furto deprehenderit, et cum expellit vel tantum corripit, quin restitutionem exigat. 2° *Parentes* juste praesumuntur remittere *suis filiis* obligationem reparandi furta etiam gravia, si ros sint jam consumptae nec graviter cohaeredibus noceatur [2] (vide etiam n. 9071. 3° *Quoad pauperes,* qui diversis pana fuerint furati, condonatio ex parle dominorum praesumitur; si in damnum unius furlula commiserint, condonatio partialis praesumi potest. — Quomodo autem *in (oroexterno* probetur vel praesumatur condonatio vel remissio debili, vide in variis Codicibus[3].

3. *Auctoritas publicae potestatis.*

1027. Facultas aliqua transferendi dominium competii ex proportionala causa tum *principi civili,* in ordine ad bonum publicum temporale, tum A. *Pontifici,* in online ad bonum publicum spirituale. — Hic dicemus : 1° de sententia judicis; 2° de compositione cum S. Pontifice ; 3° de sanatione super Ecclesiae bonis injuste alienatis.

1028. — I. De sententia judicis. Apud omnes in confesso est, sententiam judicis, *fretam veritate,* tollere restitutionis obligationem. Ipsa enim fulcitur auctoritate legum, quae, ratione boni communis, rerum dominium nonnumquam legitime transferunt. Inde :

Xon teneris restituere : 1° si judex in poenam alicujus delicii *a creditore tuo* patrati, imponit hanc multam, ne lu ei restituas quod ipsi debes ; 2° si ex aequitate adjudicat tibi aliquid, quod alias in rigore justitiae libi non deberetur *(Viva·,* de Rest., q. 5, a. 4, III).

[1] CoJ. gall., 1296 ; ital., 1291 ; austr., 1441 ; hisp., 1162 ; germ., 414. — [*] III, 543 ; 11. Ap.. -X. 32» U6. — [2] Cod. Kall·· 282 ; ital., 1280 ; hisp., 1187 ; germ., 397.

1029. — II. De compositione eum S. Pontifice. Compositio cum S. Pontifice tunc habetur cum Romanus Pontifex, ex suprema sua potestate, ita transigit, ut una quidem pars debiti in pias causas impendatur, altera vero debitori condonetur, supplendo tamen de thesauro Ecclesiae utilitatem spiritualem, quae domino obveniret, si totum debitum in eleemosynam datum fuisset.

Controversia non est, quin compositio legitima debitorem in foro conscientiae liberet. Ratio est, quia S. Pontifex *ob bonum commune* sic omnia ordinat, *servato ambitu suae potestatis* l. Neo legitimi domini jura prorsus ignorantur, cum ex bonis spiritualibus compensatio accedat. Aide ó'. *Alph.,* Ill, 592, 593 ; II. Ap., X, 117, 20 ; *Lugo,* disp. 21, η. 91 ; *Instructionem S. Poenitentiariae,* 12 maii 1929, occasione *pactorum Lateran.* (apud *Haus,* Instit. can. 2 n. 489).

Ad compositionem obtinendam moneri potest *sacerdos,* qui anxius est, ob missas cum materia dubia celebratas. Cfr. n. 1620. Compositio quoad bona incerta iit (in Hispania el Lusitania) per *Bullas Compositionis* etc. 2. Potest etiam compositio obtineri a 5. *Poenitentiaria.*

1030. III. De sanatione. Sanatio *super bonis Ecclesiae* injuste alienatis tunc fieri dicitur, cum S. Pontifex, qua supremus bonorum Ecclesiae administrator, ob justam ac gravissimam causam istiusmodi alienationes convalidat. — Sic convalidavit alienationes, quae tempore perturbationis *anglicae* et *gallicae* factae fuerunt. Pro *Austria,* quoad decimas sublatas, sanatio data est per Concordatum, 18 Aug. 1855. Haec autem *scitu utilia* subjungimus :

1031. —1° Sanatio genekalis, *pro toto regno,* saepius a S. Sede concessa est. Talis facta est : *a)* Pro Gallia et Belgio, die 15 Augusti 1801 per Bullam *Ecclesiae Christi, b)* Pro Borussia, die 16 Julii 1821 per Consi. *De salute animarum. c)* Pro Hispania, duplex facta est sanatio : 1a per *Concordatum* 16 Martii 1851, 2“ per *conventionem additionalem* 25 Augusti 1859, cfr. *Gury-Ferreres,* 1. n. 750 ; pro America Latina vide ejus App. (ad n. 558). *d)* Pro Italia, die II Febr. 1929 per *pacta Lateranensia* sub certis conditionibus.

Vigore harum sanationum, ul declaravit S. Poenit., die 10 Martii 1818, bona ecclesiastica jam in plena acquirentium proprietate exsistunt, dummodo tamen acquisitio facta fuerit secundum leges tunc vigentes. *Hortatur* tamen S. Sedes acquirentes istos, ut pro sua pietate ac religione satisfacere velint piis missarum, eleemosynarum, aliarumque rerum similium oneribus, quae bonis illis olim forsan infixa erant. Prodierunt similia Rescripta pro Italia superiore annis 1845 et 1847 3. *Er his colliges, quaenam bona ecclesiastica sint adhuc*

• De hac quaestione cfr. *Raus,* Insttt. canonicae, n. 18 seqq.— ‘Vide *Ubach,* I η. 282(i>as'. 269, nota 2). — * Pro Gallia, declaravit Plus \ II, 20 Oct. 1821, concessionem factam indiscrlmlnatim applicari posse omnibus bonis ecclesiasticis, quae a Gubernio die 15 Jul. 1801 occupata erant Pro Belgio, statuit Gregorius XV I, quemvis emere posse bona ecclesiastica co *adhuc* tempon a Gubernio detenta (1»› Sept. 1833). — Die 27 Nov. 1891, concessum est pro archid. Colon, cum dloec. Trevir. et Monast., ut quae per Breve Pii VII, ex anno 1821, datae fuerint sanationes, ad occupationes a Gubernio irallico usque ad Unem anni 1811 in

restiti TiONi odnoxia : *(i)* ea scilicet, quae non inerunt a Gubernio unquam occupata, sed ejus manus effugerunt, quia vel apud privatos, v. gr. eorum bonorum colonos, remanserunt vel a privatis ipsis vi usurpata fuerunt ; *l›)* bona quae fuerunt post initas jam cum S. Sede conventiones (v. gr. in Gallia post Concordatum), a Gubernio occupata ; *c)* bona, quae, dum initentur conventiones, Ecclesiae tradenda promissa fuerunt a Gubernio, nec tamen postea tradita sunt. Haec omnia per se patent. Itaque horum bonorum restitutio facienda est *juxta regulas* quibus subjacent possessores bonae vel malae fidei, prout nempe usurpatores, eorumve haeredes, in bona vel in mala fide versantur *.

2° Nulla sanatio generalis promulgata est post recentem spoliationem iniquam Ordinum Religiosorum vel Ecclesiae in Gallia. *Sola compositio* admittitur, quae sit. ut ail S. Poenit., simul aequa et benigna (Secret. Status, 21 Sept. 1907, et S. Poenit., 1G Jan. 1909 a).

sinistra *Rheni ripa* continuatas, applicarentur. — Dic 7 Febr. 1824. hoc extensum est ad bona ecclesiastica quae in *toto regno Boruesiae* usque ad linent a. 1824 saecularisata sunt sive de praesenti a privatis possessa, sive in futuro possidenda *(Anal.* ecc/., III 211).— › Cfr. *Anal. Jur' Pont.,* scr. V. a: 1861, coli. 122. — » Inu du *Cl.,* 1907, p. 1134 ; 1908, p. 403 ; 1909, p. 235; .Voue. *Rev. ThM.,* 1908, p. 98.

DISSERTATIO IV

DE CONTRACTIBUS

Seu Jurium Voluntariis Commutationibus.

Disseremus : 1° de contractibus *in genere ;* 2° de contractibus *gratuitis ;* 3° do contractibus *onerosis ;* 4° de contractibus *aleatoriis :* 5° de contractibus *subsidiariis.* Inde patet quae sit nostra divisio, cujus explanatio occurret n° 1034.

CAPUT I

De contractibus in genere.

S. *Alphonsus,* III, 707 ; ed. G., II, p. 174 ; *Lugo,* disp. 22 ; *Lessins,* I. 2, c. 17 seqq. ; *Salmardicenter,* de Contr., lr. I i, c. t ; *Billuart,* de contractibus diss. I ; *Coinilolus,* de Contr· miHtrv . Worrus, I n. l-»i : *Berardi,* Theol III. n. 505 ; Schwan di Vertrage; *Carrière.* de Contr. ; H'crnz, Ius Décret., III, lit. 9, p. 228 ; *Vernieersch,* Quaest. de justilia, ŋ. 287 seqq. ; II, ŋ. 408 seqq.; Prùmmer, II. n. 249 seqq ; *Merhelbach,* II, n. «48 seqq.; *Schilling,* II, n. 'il3 seqq.

1032. — Agendum : 1° de *notione* contractus ; 2° de *requisitis* ad contrahendum. ; 3° de effectu seu de *obligatione* contractus.

Studiosus autem lector imprimis religiose memoria custodiat, quae notantur can. 1529 : e Quae jus civile statuit *de contractibus* tam in genere quam in specie, sive nominatis sive innominatis, et de solutionibus, eadem jure canonico in materia ecclesiastica iisdem cum effectibus serventur, nisi juri divino contraria sint aut aliud jure canonico caveatur. » Itaque in memoratis adjunctis, quae jure civili valent aut non valent, eodem modo, positis ponendis, valent aut non valent jure canonico; v. g. circa *formam* contractuum, eorum *effectus, clausulas* eorum subintellectas vel prohibitas etc., exceptis tamen semper iis quae juri *divino* vel *canonico* adversantur, utputa quae circa *dispositiones pias legali forma destitutas* statuuntur.

Articulus I.

De notione contractus.

1033. - Definitio. Contractus est : *duorum vel plurium in idem placitum consensus, animo obligationis contrahendae* l ; seu aliis verbis : *contractus est voluntaria furiunt commutatio.* Dicitur :

1° *consensus,* i. e. practiea voluntatis determinatio ; 2° *duorum vel plurium,* quia non est obligatio justitiae aut fidelitatis, nisi saltem inter duos ; 3° *in*

l ‹ tr Dig.. I 2. tit. U. c., i. -.m . lin |-t lo7 . Ital., 1098-1103 ; austr., 801 hisp 1») *-1259 , germ., 104, 145 seqq.

idem placitum, hoc est de aliquo dando vel faciendo, quod necessario ab omnibus eodem modo intelligi debet ; 4° *animo obligationis contrahendae ;* secus esset merum propositum.

Contractus, quatenus est *jurium commutatio,* non solum dicit exstinctionem juris et obligationis susceptionem in uno, similisque juris acquisitionem ab altero ; dicit potius *formalem et immediatam dominii translationem,* ita ut alter illud acquirat dependenter ab ejus amissione per priorem, secluso scilicet omni momento quo res commutata esset res nullius.

In omni contractu *tria a jurisperitis distinguuntur,* nempe essentia, natura et accidentalia. Ad *essentiam* perlinent ea, sine quibus contractus exsistere nequit : ut, v. gr., in venditione res, pretium et consensus. Ad *naturam* spectant ea, quae, licet non expressa, ex lege tamen, vel usu, vel aequitate, in contractu comprehensa intelliguntur, quamvis essentialia non sint. Sic, v. gr., in venditione, securitas ab evictione per specialem conventionem excludi potest ; at conditione non expressa, venditor talem securitatem praestare debet (cfr. n. 1125). *Accidentalia* demum dicuntur ea, quae contractui adjungi possunt, quin lege aut rei natura censeantur adjecta ; v. gr. talis dilatio in solutione pretii et similia.— Itaque in contractibus *tria* discernimus *elementa,* sci. essentialia seu substantialia, naturalia, accidentalia (cfr. etiam *Merkelbach,* Ii, n. 449).

1034. — Divisio. Contractus est : 1° Formalis seu *expressus,* aut virtualis seu *tacitus.* — Prior est ille, qui fit verbis, scriptis, aliisve signis consensum directe manifestantibus. Posterior vero est ille, in quo consensus in rem conventam exsistit quidem realiter, sed implicite tantum aliquo dicto vel facto manifestatur.

Sic medicus exercens suam artem promittere censetur, se facturum esse id omne quod ejus professio requirit, secundum juris effatum : « spondes peritiam artis. » Hic contractus communiter *quasi-contractus* nuncupatur.

'2° .Nominatus vel innominatus. *Nominatus* habet nomen proprium in jure, ut emptio, locatio ; *innominatus* caret in jure nomine proprio. — Omnes contractus innominati ad *quatuor* species revocantur, nempe, do ut des ; do ut facias ; facio ut des ; facio ut facias.

3° Unilateralis vel bilateralis seu *synallagmalicus.* Prior fit, cum unus aut plures se obligant erga unum aut plures *non obligatos,* ut in contractu promissionis. Posterior habetur, quando unus aut plures se obligant erga unum aut plures alios *pariter obligatos,* ut in variis permutationibus : *est contractus magis stricte sumptus.*

Etiam aliqui contractus *gratuiti* sunt bilaterales, v. gr. depositum, commodum. Deinde contractus bij.ateraijs esse potest commulatorius, vel aleatorius *Commutatorius* est, si uterque contrahens censetur dare aut accipere aliquid aequivalens et certum, ut in venditione. *Aleatorius* (seu fortunae) dicitur, si, quod datur vel promittitur, pendeal ab eventu accidentali, ut in ludis alearum.

4° Gratuitus vel onerosus. *Gratuitus* est ille, ex quo una duntaxat pars commodum accipit, quod altera pars ei gratis tribuit, v.

gr. donatio, commodatum. *Onerosus,* ex quo utraque pars onus suscipit pro commodo, v. gr. venditio, locatio.

5° Principalis vel accessorius. *Principalis* est, qui non pendet ex alio contractu, ut venditio, permutatio, donatio, etc. *Accessorius* seu *subsidiarius,* qui pendet ex alio, ad cujus pleniorem securitatem ordinatur, ut fidejussio, pignus et hypotheca.

6° Sollemnis vel simplex, prout requirit speciales legis formalitates, vel generalibus tantum dispositionibus subjicitur. *Simplex* subdividitur in *scriptum* et *verbalem.*

7° Nudus aut vestitus. — Contractus *nudus* est ille, cujus obligatio naturalis non confirmatur jure positivo. *Vestitus* est ille, qui, praeter conventionem, habet adminiculum juris. Hic confert *actionem* ad exigendam exsecutionem apud tribunalia ; illi, in jure novo, etiam favor generatim conceditur, modo probari possit *(Lehmkuhl,* I, n. 1241). Ita, v. gr., jus tuetur retentionem accepti.

8° Realis vel consensualis. *Realis* est ille, qui, in sua specie, non perficitur nisi per rei conventae traditionem : ut est commodatum, mutuum, depositum, etc. *Consensualis* est, qui solo contrahentium consensu rite exhibito completur, ut est locatio.

9° Purus (seu *absolutus)* vel non purus (seu *conditionatus),* prout nulla vel aliqua conditio ei apponitur.

10° Firmus vel rescindibilis, prout ejus vis obligandi statim absoluta evadit, vel a competente auctoritate irritari valet.

Contractus rescindibiles corriguntur post actionem rescissoriam, vel exceptionem metus aut doli, vel appellationem, vel denique post restitutionem in integrum. Cfr. can. 1684, 1688, 1881.

Senno quoque nonnunquam occurrit de contractu *bonae fidei,* quatenus opponitur, non quidem contractui malae fidei (mala enim fides excluditur a contractu quolibet), sed contractui *stricti juris.* In primo casu, *largior* aliqua interpretatio ad normam *aequitatis* haberi potest, v. g. in emptione et venditione ; in secundo casu, *ad litteram* (sed juxta sensum verborum et intentionem contrahentium ((intractus sumendus est, v. g. plures contractus innominati, mutuum, census (Cfr. *Gôpfert,* II, § 80). Λβ

Articulus II.

De requisitis ad contrahendum.

Quatuor essentialiter requiruntur : 1° materia apta ; 2° persona capax ; 3° consensus legitimus ; 4° forma conveniens.

I. — De contractibus in genere.

§ 1. De materia contractes h

1035. — Definitio. Materia contractus est : *quaelibet res vel actio possibilis, honesta, pretio aestimabilis, in commercio civili posita, propria contrahentis et determinata.*

1° *Possibilis :* nam impossibilium nulla est obligatio. Heroicam tamen actionem quis sponte promittere potest.

Si res ex parte tantum sit possibilis, valet contractus pro hac parte ; quia *utile non debet per inutile vitiari* » (Reg. 37, in 6°). Excipe, nisi ita conventum sit, ut vel *totum* vel *nihil* praestari debeat. Qui autem sua culpa efficit, ut res fiat impossibilis, tenetur reparare damnum.

2° *Honesta :* ut nempe nec legibus nec bonis moribus adversetur. Satis tamen est, rem esse *substantialiter* honestam: contractus enim potest esse validus, licet, ob aliquam *accidentalem* circumstantiam, vel ob *meram* prohibitionem, sit illicitus ; secus stipulationes circa laborem, in diebus festivis peractum, essent invalidae.

Difficultas moveri potest circa pacta de re turpi, vel de rebus aliunde jam debitis. Itaque de hisspeciatim agemus n. 1036.

3° *Pretio aestimabilis,* i. e. utilis aut rationabiliter jucunda ; « stipulationes enim fiunt, ut unusquisque acquirat sibi, quod sua interest '. » Hinc, nullae sunt conventiones, quarum objectum est *omnino inutile aait ridiculum.*

a) Res,quae fit objectum contractus, non censetur utilis (pretio aestimabilis), si ipsa *solummodo aliquod emolumentum* contrahenti affert (secus, monstrare viam, dare mutuum, posset fieri objectum stipulationis) ; censetur autem utilis, si simul alteri emolumentum praebet, el *aliquid oneris* ex parte praebentis importat. Sic medicus ex caritate pauperem adjuvans, stipendium stipulari potest, *b) Spes rerum juturarum* apud omnes pretio aestimabilis habetur, unde et res, quae sunt jam in spe, possunt constituere objectum contractus. Excipitur tamen haereditaria personae *adhuc viventis* successio, circa quam omnis stipulatio seu pactum, apud diversas gentes, est nullius roboris ; idque optimo jure, ne scilicet occasio inde habeatur optandae mortis alienae 3.

In jure germ., irrita declaratur omnis dispositio onerosa circa bona futura propria et successionem alterius viventis (§310, 312). Hoc non obstante, possunt *religiosi, qui profitentur,* testamentum condere de bonis futuris.

4° *In commercio civili posita.* Extra commercium sunt viae publicae, flumina, etc., in *jure romano,* quaecumque res sacra. In *Codice* haec dispositio juris romani quoad dominium rerum sacrarum immutata est, ut vidimus n. 852, 4°, 892 (cfr. etiam dicta n. 585 et 589).

' Cfr. Cod. gall., 1126-1130 ; Ital., 1116-1118 : austr., 878 ; hisp., 1271-1273 ; germ., 138. 306 : *Crotty,* II, 81 Seqq. — 1 /nefit., l. 3, tit. 20, § 19 ; Cod. gall., 1131 ; liai.. 1H9. — * *S. Alph.,* III, 934 ; Cod. gall., 1130, 1600; ital., 1118, 1460 ; austr., 879, 1383 , hisp., 1271; genu., 312.

5° *Propria contrahentis,* scilicet : exsistens sub dominio illius, qui eam tradit ; quia nemo plus juris in alium transferre potest, quam quod ipse habet.

Hinc emptor rei furtivae non acquirit ejus dominium. Vide tamen quae per legem positivam statuuntur de iterata venditione talis objecti (n. 939 seqq.). — Etiam de re *ab alio praestanda* contractus fieri potest eo sensu, quod contrahens promittit *se curaturum* ut res ab alio praestetur.

6° *Determinata,* sive in individuo, sive in quantitate et qualitate ; secus enim illusorius foret contractus : ul si cui promitterem, v. gr., quodeumque animal, vel frumentum in genere, satisfacerem promissioni dando culicem, vel imum frumenti granum : quod foret absurdum.

1036. — Quaesita. I. *An obligationem inducunt pacta el contractus* de he TLRPi *seu* illicita, e. *gr. de ferenda injusta sententia, de patrando homicidio, fornicatione, furto etc. ?* Distinguamus :

1° *Ante perpetrationem operis,* certum est talia pacta esse nulla : justitia enim non potest obligare ad illicitum. Unde, opere nondum perpetrato, promissum pretium non debet ab altero *solvi,* nec potest ab altero *accipi* aut *retineri* (111, 712 ; IL Ap., X, 123).

Si quis tamen donum acceperit datum per modum *allicùivi,* absque pacto rei malae perpetrandae, potest sine injustitia illud retinere, etiam denegato consensu. Tune enim donatio uti omnino liberalis habenda est, etsi facta sit ex intentione seducendi donatarium.

2° *Post perpetrationem operis,* certum est meretrices posse *saltem ex jure romano* (1. 4, ff., *de Condict, ob turp. cans.)* infame suum lucrum, absque injustitia, exigere et relinere. Ita communiter AA. cum *D. Thoma* (2. 2, q. 62, a. 5, ad 2). I nde S. Poenitentiaria die 22 Aprilis 1822 pro foro interno ita decidit : « Mulier poenitens non *cogenda est,* sed *hortanda* ut pretium meretricii, juxta prudentis eonfessarii judicium, eroget in usus pios. » Cfr. *Scavini,* II, 367.

Pro perpetratis autem aliis actionibus illicitis, v. gr. pro proditione patriae, *controvertitur.* Alii, inter quos Vlrianus, Medina, Collet, Gousset, Lyonnel, ('.arrière, Tanquerey. negant tum obligationem solvendi conventum pretium, tum facultatem pretium jam solutum relinendi. Ratio est, quia actio mala non est vendibilis, nec potest contractus antea nullus per complementum operis fieri validus. Probabilis est haec sententia. Sed. alii, cum S. Thoma 1,S.Alph., 1. ‹ I.es>io, Lugo. Salmanticensibns. Sanchez. Lehmkuhl, Vermeersch, Merkelbach, tenent allirmanlem sententiam (eamque communiorem). Rationes sunt *a)* urget regula generalis ı cum unus contrahentium partem suam posuit, alter suam ponere tenetur *l>)* opus malum jam positum, licet non sit dignum pretio uti malum, est tamen aestimabile et uni utile el alteri onerosum. I nde

• P otia S rhon I 7 ;q. 62, a 5, ad · [. 87, a, 2, ad Sent. 4 dlst. 15, q. 2, a. 4, q. 2.

ex eo quod alter hoc opus ponit, exsurgit quasi novus contractus innominatus : *jacio ut des, jacio ut facias*. Cfr. *Lehmkuhl,* I, n. 1219 ; I *uid. Alph.,* P. III, q. 15.

In praxi, quia ex utraque parte stat vera probabilitas, *possessori* favendum est, nisi judicis sententia secus statuerit, vel specialis circumstantia accesserit (v. g. quoad laborem illicitum diei dominicae). Cfr. etiam circa hanc *eamdem* conclusionem *Uhach* (1, 291) et *Schilling* (II, -ll 1, 1°).

II. *An materia contractus onerosi, potest esse res aliunde* jam debita ? Respondemus distinguendo :

1° *Neg.,* si jam sit debita *titulo justitiae*. Sic, v. gr., pactum faciendi vel dandi aliquid, pro ferenda justa sententia, pro restituenda re deposita, commodata, inventa, pro abstinendo a furto detractione, etc., nullius est roboris ; nam alter habet jus ad ista, independenter ab omni onere vel pretio sibi imposito, et ideo pretium jam solutum ipsi restituendum est (IV, 216).

Est tamen probabile, integrum alicujus operae pretium posse a pluribus accipi, si singulis ita prodest ac si singulorum gratia fieret. Sic, v. gr., si Titius te conduxit ut alicujus negotii causa iter suscipias, poteris etiam a Petro, ad gerendum ejus negotium, ad idem iter conduci, modo posterius mandatum priori non noceat (III, 862).

2° *Affirm.,* probabilius, si sit debita tantum ex *caritate, religione,* aut simili virtute ; tunc enim ex contractu oneroso enascitur jus strictum, quod antea non exsistebat. Sic dives, qui tenebatur ex caritate locare pauperi domum gratuito, non peccat contra justitiam (licet caritatem laedat), si locationis pretium exigat. Item, si quis accipiat pecuniam ad jejunandum tempore quadragesimae, potest illam sine injustitia et absque peccato retinere. Cfr. 5. *Alph.,* III, 713 ; IV, 216 ; *Lehmkuhl,* I, n. 1247.

§ 2. De personis quae contrahere possunt [1].

1037. — Principia. I. Jure naturae, possunt contrahere ii omnes, qui usu rationis pollent. Ratio: nemo potest sibi obligationem imponere, nisi sit *actualiter* actionis humanae capax (cfr. n. 1044, 4°).

Hinc, nequeunt contrahere : infantes et perpetuo amentes, lunatici, furiosi, perfecte ebrii et semi-ebrii, tempore rationis deliquii. Est autem haec incapacitas adeo absoluta, ut reddat, jam ab initio, contractum *invalidum* independenter ab omni legislatoris vel judicis interventu (£ugo,disp.22,n.281).

11. Nihilominus per jus positivum exceptiones statui possunt quibus coarctetur haec naturalis facultas. Ratio : leges humanae possunt, ob bonum commune, jus privati limitare et contractus *eo*

[1] Cfr. Cod. gall.. 1123-1125 et 1304-1314 ; ital., 1105-1107 et 1300-1311 ; austr., 865-868 ; hisp., 1263 seqq. ; germ., 104-115.

fine infirmare, ut damnum a personis imperitis excludatur, atque familiarum paci et morum honestati consulatur.

Reddit haec incapacitas contractum solummodo ix f ir mv m seu *rescindibilem* ad arbitrium incapacis, cujus tamen incapacitas nunquam a parte capaci opponi potest, nisi in solo casu deceptionis (cfr. n. 1039, III). Porro, si conditiones a lege requisitae, v. gr. consensus patris, tutoris, mariti, impleantur, contractus fit omnino firmus ; quod idem evenit, si contrahens, incapacitate sublata, contractum ratum habeat, sive explicite, sive implicite, non manifestando nimirum suam rescindendi voluntatem infra tempus a loge statutum.

1038.— III. Jure positivo, ad firmiter contrahendum inhabiles communiter declarantur illi omnes, qui non habent liberam bonorum suorum administrationem. Tales sunt : *minores, uxores, interdicti, prodigi, civiliter mortui* el *alienigenae.* De liis plura dicemus.

Sed praeterea stabiliti sunt nonnulli casus incapacitatis relativae : sic *tutores* et *curatores* vetantur acquirere bona minorum administration! suae commissa ; vetantur similiter *judices* et *magistratus* acquirere jura, de quibus apud eorum tribunal lis movetur, etc. De iis non agemus separalim. Dixisse Sufficiat hujusmodi leges, cum justae sint, *obligare in conscientia.*

1. *De minoribus* \

1039. — I. *Minor firmiter contrahere potest in sequentibus casibus :* si agatur de acceptando commodo, quod ipsi omnino libéralité!· tribuitur; 2° si agatur de rebus spectantibus ad mercaturam vel artem, (piam ipse ex consensu patris vel tutoris exercet ; 3° si sit emancipatus, potest operam suam locare, aliosque inire contractus, qui spectant ad meram bonorum administrationem. *

II. *Praeter praedictos casus, minor non potest solus per se contrahere firmiter :* sed debent ejus nomine agere, vel saltem ipsi assistere pater, lutor, judex, pro diversitate circumstantiarum, quas civilistae exponunt. Unde si, praetermissis conditionibus quas lex apposuit, contraxerit, contractus est *rescindibilis,* et judex potest decernere restitutionem in integrum, quae est repositio in pristinum statum, in quo res fuit ante laesionem (111. 918). Ha etiam can. 1687 seqq.

In jv r e g a l l ic o (1305) el a x g l ic o *(Crolly.* I, 461) conceditur minori rescissio, *non ad libitum,* sed tantum si ex contractu sine debita assistentia inito laesus fuerit, ex adagio : « Minor restituitur non ut minor, sed ut laesus. »

In jv r e It a l ic o (1303). a v s t r ia c o (863). h is p a x ic o (1300)’et g er m a x ic o (107-113), exceptis tamen supra indicatis, minor nullam potest civilem obligationem contrahere ; ideoque ad libitum potest rescindere contractum, *quin se laesum fuisse probare teneatur.*

| Jam supra (n. S7t) diximus perbonas morales etiam non collegiales minoribus aequiparari. Ctr. can. t00. $ 3. * i ■

111. *Rescissionem petere possunt Ium administrator bonorum, minoris, tum ipse minor, tum ejus haeredes el successores ;* minime vero illi, qui cum minore contraxerunt. Can. 1687. § 1. — A rescissionis beneficio excluditur minor, qui se fraudulenter *majorem* asseruit ; vel qui major factus approbavit contractum a se minore initum 1. Praeterea, ipse tenetur ad restitutionem, si contrahendo alios deceperit, vel damnificaverit. Cfr. Cod. austr., 866.

In Germania tamen (n. 108), altera etiam pars quae cum minore contraxit, donec consensus necessarius datus fuerit, a contractu resilire potest, si consensus defectum vel minorennitatem ignoraverit.

In variis locis ', *viget juris dispositio,* ut in casu rescissionis minor non teneatur rem acceptam restituere, nisi in quantum res adhuc exsistit in se vel in aequivalenti ; dum altera pars totum, quod recepit, restituere tenetur.

1040. — Quaesitum, minor, *ejusve causam agentes, possunt, in foro conscientiae, uti beneficio legis civilis ?* Varia est responsio auctorum :

1° *Affirmant* communiter AA. *quoad simplicem rescissionem,* cum aptum sit remedium contra inexperientiam minorum ; ‹ fragile enim est atque infirmum hujusmodi aetatum consilium, et mullis captionibus suppositum » (1. I. ff., *de Minoribus).*

2° *Controveititur* vero quoad legis dispositionem, quae minorem a restitutione excusat, si res accepta (v. gr. ex mutuo) *non amplius exsistit,* nec in se, nec in aequivalenti. Alii enim affirmant remanere obligationem naturalem restituendi. Alii autem hanc obligationem a lege sublatam esse dicunt, ob bonum commune *(Allègre,* Cod. civ., in art. 1305 ; *Bucceroni,* I. n. 953). Alii denique censent esse restituendum, si pecunia impensa fuerit *ad usus utiles et necessarios,* pro quibus pater conferre debuisset *(Lehmkuhl,* 1. n. 1253). Magis nobis placet horum sententia qui tenent, minores *vi beneficii legis civilis* excusari a restitutione ; nisi *fraudulenter* aut *mala intentione* egerint aut *qwtsi mandatum patris* expleverint (necessaria sibi comparando). Cfr. *1'bach,* 1, 220, 290 ; *Merkelbach,* II, 400 etc.

2. *De uxoribus* 3.

1041. — 1° In omni jure cautum est, ut uxor absque *mariti* consensu, vel, casu quo maritus consensum injuste denegaverit, absque consensu judicis, plures actus ponere prohibeatur. *Regula generalis haec esi, ut absque consensu mariti* firmiter *contrahere nequeat.*

Dicitur *regula generalis ;* nam nulla speciali incapacitate restringitur : *a)* quoad testamentum ; *b)* quoad actus merae adminislrationis circa bona paraphernalia, vel separata ; *c)* quoad mercaturam quam, consentiente marito, publice exercet; *d)* quoad emptionem eorum, quae sunt necessaria sustentationi familiae. Recole dicta n. 863-871.

‘Cod. gall 1310; ital., 1305 ; hisp., 1302 ; germ., 109. — ’ Gall., 1312 ; ita!.. 1307-1309 ; hisp., 1301, 131'.. — ’Cod. gall., 215-226 ; liai., 13.-135 ; hisp., 59-66, 188; germ.. 1357 et 1363 seqq.

2° *Si uxor facultates sibi concessas praetergrediatur, contractus est rescindibilis.* Rescissio autem peti potest tum a marito, tum ab ipsa uxore (nisi fraudulenter egerit), tum ab eorum haeredibus. Tunc autem adest obligatio restituendi id omne, in quo uxor vel ejus causam agentes ditiores facti sunt, vel etiam in integrum, pro diversa juris dispositione [*].

Quaesitum. .In uxor *ejusve causam agentes possunt, in conscientia, uti privilegio legis civilis ?* Iterum distinguere debemus :

Id certe potest *maritus* (vel ejus haeredes), cum lex ob justa motiva in ejus favorem lata sit. Nec desunt theologi, qui eodem legis beneficio *ipsam uxorem* uti posse affirment iisdem sub conditionibus de quibus supra egimus, cum sermo erat de *minoribus* (cfr. η. i0Λ0). Ita sentit *Merkelbach* (II, n. 166), recte tamen addens, *aequitatem* aliquando aliud postulare, praesertim quando alter contrahens fuit in bona fide et 'sat magnum damnum esset subiturus. Notamus etiam, uxores *de mandato mariti* tunc censeri agere, cum v. g. res emunt vel pecuniam mutuo accipiunt ad subveniendum necessitatibus familiae; quare *hujusmodi contractus* non sunt rescindibiles, ut omnes concedunt.

3. *De interdictis, prodigis, civiliter mortuis et alienigenis.*

1042. — 1° Interdicti [2] sunt illi, qui judicis sententia habentur incapaces actus civilis exercendi, v. gr. ob imbecillitatem aut dementiam. Ilis constituitur *tutor,* qui eorum nomine agat. Hinc, omnes contractus, quos ineunt, sunt rescindibiles, et eorum causam agentes (vel ipsi in jura sua restituti) possunt illorum rescissionem petere.

2° Prodigi [5], juridice denuntiati, sunt inhabiles ad certos contractus lege determinatos. Hos inire nequeunt absque assistentia consiliarii a judice designati.

3° Civiliter mortui dicuntur ii, qui ob damnationem ad gravissimam poenam omnibus juribus civilibus spoliantur : non possunt de suis bonis disponere, sed, posthabito quocumque testamento, aperitur successio legalis. Poena *mortis civilis,* in pluribus Europae regnis, jam abrogata est, eique generatim substituitur *interdictio perpetua.*

1013. — 4° Alienigenae sunt illi, qui in loco, ubi versantur, non gaudent civium juribus. Hi, partim legibus patriae, partim legibus regionis ubi degunt, reguntur (cfr. n. 203). *a)* Quoad *formam* seu sollemnitates contractus, debent generatim observare leges loci, quia «locus regit actum.» Plures tamen actus possunt vel etiam debent confici *apud legatos* vel *consules* propriae nationis (cfr. *Prümmer,* I, 195). *b)* Quoad *alias actuum conditiones,* reguntur legibus proprii domicilii personalibus, non autem realibus. Sic, v.gr., Gallus potest in Anglia testamentum condere juxta formam ibidem admissam, sed ipse regitur gallica tantum lege, quoad capacitatem propriae personae, et quoad quantitatem bonorum disponibilem. Administratio tamen et alienatio bonorum immobilium pendet semper a legibus loci, in quo ipsa reperiuniur. Cfr. A'oue. *Rev. Théol.* (a. 1883), p. 602 ; Cod. germ., Lex introd., art. 7-28.

>Cod. gall 1312; Hal.. 137, 13 hlsp.. 1384-1387, 1441-1444 ; germ. 1396 seqq. — * Cfr l. I, ll , *de* Curat fwrioM Co I. gall., 489-512 , ital., 324-338 ; austr., 21, 270 · hisp , 228-230 ; germ 114. 113. — ' b. I, Il I- c. ; Cod. gall., 513 ; ttal., 339 ; austr., '21 ; hWp., 221-227 , germ., I c.

§ 3. De consensu contrahentium *

Consensus contrahentium esi anima contractus. De eo in duplici puncto agemus, stabiliendo : 1° quaenam sint *dotes* legitimi consensus ; 2° quaenam *vitia* illi opponantur.

1. *De dotibus legitimi consensus.*

1044. — Principium. Consensus contrahentium debet esse : 1° internus ; 2° mutuus ; 3° externe manifestatus ; 4° liber et deliberatus.

1° *Internus ;* quia obligatio contractus ex sola contrahentium voluntate, sive explicita, sive implicita, oritur. Ita communiter, contra Vasquez et aliquos.

Hinc : si quis ficte consentit, i. e. *sine animo contrahendi,* non teiletur in conscientia *ratione contractus, qui nullus est ;* sed *ratione deceptionis* tenetur alterum indemnem facere, et si aliud non suppetat medium reparandi injuriam, debet verum consensum praebere et stare contractui. Idem probabilius dicendum,si quis sciens obligationem contractus, consentit quidem cum animo contrahendi, sed *sine animo se obligandi.* Ratio : apposita conditio, contraria substantiae contractus, contractum invalidai.-- Non autem invalidus fit contractus, si ineatur *sine animo illum implendi* (111, 172, 709. 710 ; \ 1, 833 ; H. Ap., X, 122).

In foro externo, supponitur semper consensus verus, donec contrarium fuerit *certo probatum ;* quia praesumitur factum, quod de jure faciendum erat. Item, nemo tenetur credere ei, qui asserit se interius non consensisse, nisi evidenter constet, v. gr. ex circumstantiis, consensum fuisse jocosum. Cfr. can. 1086.

2° *Mutuus,* etiam in contractu gratuito. Nam, ut ait *Lago* (disp. 23, n. 39) : « (Nemo) potest sola sua voluntate facere quod res sua ad alium pertineat : ad hoc enim requiritur etiam internus consensus illius, ad qtiem pertinere debet. »

3° *Externe manifestatus,* tali nempe modo, ut consensus unius possit ab alio cognosci et acceptari, et acceptatio, ex parte secundi, innotescere. Hinc, si offeram tibi rem centum libellis venalem, et tu acceptes, contractus perficitur, quando tua acceptatio per aliquod signum externe prodit. Attamen probe sciendum est :

a) Taciturnitatem reputari pro consensu, si tales sint circumstantiae quae nullum rationabile dubium admittunt (cfr. Cod. austr., 863).

b) Non satis esse, etiam in contractu unilaterali, si consensus unius alteri innotescat modo qualicumque, sed requiritur ut oblatio consensus manifestetur per *modum denuntiationis,* i. e. ut *intimetur* ex intentione et voluntate ponentis ; secus merum internum propositum censetur *(Vermecrsch,* n. 316). Non requiritur tamen, ut consensus utriusque contrahentis emittatur eodem tempore, sed sufficit ut consensus unius datus non revocetur, antequam consensus alterius eidem adjungatur.

| ' 'I '-'.Hi . 1109-112 ; ital., 1103-1115 ; auslr., 869-877 ; liisp.. 1621-1270 . germ. I 16 seqq.

c) Si contrahitur *pei procuratorem,* contractum perfici *statim ac procurator* acceptat, tametsi ille, in cujus nomine agit, nondum acceptaverit ; quia acceptatio procuratoris est moraliter contrahentis acceptatio.

d) Quoad contractus *per litteras* peractos, dubium esse quo praecise tempore perficiantur, utrum nempe eo momento (pio alter, v. gr. scribendo responsionem (epistolam), propositionem alterius offerentis acceptat,' an potius eo momento quo offerens alterius acceptationem cognoscit. *Spectato solo jure naturae,* contractus perfici videtur, statim ac alter acceptat, nisi lex aut consuetudo, vel expressa proponentis voluntas aliter disposuerit. Tunc enim duorum in idem placitum consensus adest *(Lehmkuhl,* I. n. 1258 ; *Carrière,* I, 34, 4° ; *Crolly,* II, 104). Altera tamen opinio *recentiori jurisprudentiae* (in Gallia et m Italia praesertim) magis est conformis (cfr. *Camillo Re,* Trait, sulla cojnpra e vendita, n. 10). In Austria (n. 862 et 862n), in Hispania (n. 1262), in Germania (n. 147-156 et Cod. comm., 321) et in pluribus regionibus, regulae praeficae hac super re in ipso Codice habentur.

4° *Liber et plene deliberatus,* ita ut contrahens, etiam si agatur de materia levi, non solum sui sit compos, sed cum ea advertentia agat, quae ad peccatum grave requireretur. Secus non esset nisi voluntas imperfecta ac proinde actus imperfectus, qui perfectam obligationem parere non posset. *Ratio esi,* quia quae sub pleno hominis dominio sunt, sine plena deliberatione nequeunt amitti, cum onere observandi jus acquisitum ab allero. Unde *semi-ebrii, senii·fatui* validum contractum non ineunt.

2. *De vitiis consensui oppositis.*

Vitia opposita consensui sunt : 1° *error* et *dolus ;* 2° *vis* et *metus.* De dolo dicemus simul cum errore, eo quod dolus saepe fit causa erroris ; de vi et metu simul sermo erit.

1. De errore et dolo.

104Ô. — *Error* et *ignorantia* hic aequiparantur (cfr. n. 287).

Error est *substantialis* vel *accidentalis,* prout versatur circa substantiam contractus, vel aliquid ei accidentale. *Substantia contractus* est id, circa quod intentio contrahentis primario et principaliter versatur, et potest esse vel ipsa rei substantia (v. gr. donatio vel venditio), vel etiam illius qualitas (v. gr. si rem emas, praecise quia in usum fuit alicujus hominis celebris), vel etiam utrumque simul. Item, ad substantiam contractus pertinere potest persona contrahentis, si illius consideratio est motivum principale tui consensus, ut generatim evenit in contractibus gratuitis *(Crolly,* 11, 121).

Dolus, in praesenti materia, est machinatio vel calliditas adhibita ab una parte contrahente ad alteram fallendam (l. 1. ff.. *de Dolo malo).*

1046. — Principia. I. Error circa substantiam contractus irritat contractum jure naturae. Et hoc, etiamsi error non dederit causam contractui, i. e. etiamsi, patefacio errore, pars adhuc contraxisset. Est communis sententia. Can. 104, 1083, 1084. *Rati»*

est, quia, deficiente cognitione objecti, deficit requisitus consensus (III, 714). Cfr. *Lugo,* disp. 23, s. 6 ; Cod hisp., 1266.

11me : 1° Nullus est contractus, si erraveris *circa naturam conventionis,* v. gr. si ineas contractum, quem putas commodatum, cum sit locatio ; vel circa rei substantiam, v. gr. si acetum pro vino, vitrum pro gemma vendas.

2° Nullus est contractus, si error sit *circa qualitatem, quae redundat in substantiam,* vel quia *unice* vel *primario* illam qualitatem intendebas, v. gr. si picturam emas, eo quod eam existimas opus celeberrimi pictoris ; vel quia consensisti aperte sub conditione ‹ si talis adsit circumstantia». Sed notandum. talem conditionem (quae elicitur *sine qua non)* non esse in contractu bonae fidei necessario exprimendam : dignoscitur implicite posita, vel ex disposition»-legurn, vel ex circumstantiis, v. gr. ex fine ad quem res vel actio, de qua contrahitur, manifeste deputatur, puta si dicas, te velle vinum pro aegroto, pro missae sacrificio, pannum pro veste sacerdoti, etc. *(Gousset. 1,* 735).

3° Nullus est contractus, si erraveris *circa personam, cujus intuitu principaliter* egisti. Hinc nulla est donatio, quam fecisti Joanni. quia eum tibi consanguinitate conjunctum esse erronee credebas. Item, irrita est venditio, quam fecisti (.aio, intendens expresse eam Sylvio. huicque soli facere (111. 731, 736). Cfr. Cod. austr., 872, 873 ; germ., 119, 120.

1047. — II. Error accidentalis nullum irritat contractum, sed reddit rescindibilem contractum gratuitum, si ejus causa fuerit ; et similiter contractum onerosum, cujus causa fuit, si compartis dolo fuerit causatus, vel si enormi laesioni ansam dederit. Itaque:

1° *Error accidentalis nuilum irritat contractum :* quia contractus ex tali erroreJnitus non est invalidus, nec de jure positivo, quod generatim hanc nullitatis causam non admittitl ; nec de jure naturali, cum ad contractum validandum sufficiat animus voluntarius quoad substantiam, licet sit involuntarius quoad accidentia.

2° *Reddit rescindibilem contractum gratuitum, si ejus* causa *fuerit.* Hic enim contractus majorem spontaneitatem requirit Hinc, donatio facta pauperi, quia valde probus reputatur, est valida, etsi a donante irritari possit (III, 737).

3° *Reddit contractum onerosum, cujus causa fuit, rescindibilem. si* dolo compartis *contrahentis fuerit causatus* : quia deceptor tenetur dolum removere, et in quantum potest, reponere deceptum in eum statum, in quo esset, si non fuisset deceptus. Sed hoc exigit ut deceptus possit, si velit, contractum rescindere (cfr. Cod. hisp., 1270). Quod si error causatus sit *dolo alicujus tertii,* contractus non fit idcirco rescindibilis. Excipe, si contrahens ipse doli hujus tertii fuerit particeps (III, 715).

' Invalidi tamen declarantur aliqui contractus, seu actu>, in quibus dolus intervenit ; v. gr. renuntiatio officio ecclesiastico (can. 185), Ingressus in novitiatum (can. 542. n. 1), professio religiosa (can. 572,$ 1.n.4); sulTragium pro electione expressum (can. I69J i.n.1).

canonicum statuit, actionem rescissoriam institui posse : *a)* contra eum qui metum intulit aut dolum patravit, licet ipse non in suum sed in alterius commodum talia peregerit ; *b)* contra quemlibet etiam bonae fidei possessorem qui res dolo vel metu extortas possidet, salvo jure regressus contra quemlibet usque ad ipsum metus vel doli auctorem. Ita can. 1685, § 1 et 2.

'i° *Reddit rescindibilem contractum onerosum, si* enormi laesioni *ansam dederit.* Rescissionis actionem ob hanc causam *intra biennium* admittit jus canonicum (can. 1684, § 2) et lex civilis[1], modo laesio sit ultra dimidium valoris rei. Cum autem lex alibi vendilori faveat, et alibi emptori, standum est dispositionibus juris[2]. Quod si laesio tanta non fuerit, ut rescindendi facultatem tribuat, reducendus est contractus ad aequalitatem.

2. De vi et metu.

1048. -- Vis *absoluta* tollit omne voluntarium, ac proin contractum absolute irritat (cfr. n. 286). Vis *non absoluta* non distinguitur a metu. Hinc, de solo metu agendum est.

Metis est : 1° gravis vel levis; 2° inductus a causa intrinseca vel extrinseca, necessaria vel libera, justa vel injusta ; 3° incussus ad extorquendum consensum. vel ob alios fines (cfr. n. 285). *jure naturali* plane idem est, si vel ipse metum passus, vel alia persona ipsi arctissime juncta allici debeat malo, quo metum mentions minatur. *Ex jure positivo,* id valet tantum de descendentibus, ascendentibus et conjugibus, qui aequiparantur consanguineis[3].

1019. — Principi v. I. .Metus juste incussus non invalidai nec rescindibilem reddit contractum. *Non invalidai,* quia metus non auferens rationem (ul hic supponitur) non tollit, sed minuit duntaxal voluntarium ; *non reddit rescindibilem,* quia contrahenti nulla injuria infertur. I nde, qui ex metu, ne crimen ad judicem deferatur. ducit puellam, quam sub promissione matrimonii defloravit, valide contrahit.

1050. 11. Metus levis injustus non invalidai contractum, nec probabilius reddit rescindibilem contractum onerosum, exceptis tamen sponsalibus. Ratio *primi :* talis metus non impedit, quominus vere et libere in contractum consentiatur. Ratio *secundi :* metus levis causal injuriam tantum levem, et praesumitur contractui dedisse potius occasionem quam causam, cum contrahens leviter tantum fuerit invitus (111,718; II. Ap., X, 125). Unde nunquam tali contrahenti conceditur actio civilis, secundum illud juris: Vani timoris justa excusatio non est (l. 184, ff., *de Reg. dur.).*

• (>»<L **till** 887. I»>7< -eqq. . IUI 1029 austr.. 1060 ; hlsp., 1266. — 1 Cod. germ., 119, 138 , bUp., 1291. — * Cml. gall.. 1100 seqq. ; lt.iL, 1108 seqq. ; hlsp., 1267.

Dicitur 1° *Non reddit rescindibilem contractum onerosum ;* nam *gratuitum* reddit rescindibilem, ob maximam spontaneitatem.quam talis contractus requirit. 2° *Exceptis sponsalibus,* quae etiam per metum levem contracta rescindi possunt, ex maxima libertate, quam sponsalia sibi deposcunt (cfr. n. 1950, II. 1°, c). Sunt VA.,qui ailirmanl (probabiliter) *omnes contractus* (exceptis matrimonio et profession» religiosa) initos ex metu levi, esse rescindibiles ad arbitriummetum passi. Haec tamen nimis generalia dictu apparent ; ita ut, factis exceptionibus de contractu gratuito et sponsalitio (de quibus supra), veram probabilitatem huic assertioni non agnoscamus, nisi casu quo adfuerit metus injustus levis tanquam *unica causa contractus onerosi.*

1051. — HI. Metus gravis, injuste a comparte incussus, non invalidai contractum, sed reddit eum rescindibilem ad arbitrium vexati. Ha communissima sententia. Can. 103, § 2, 1684 seqq. Quare :

1° *Metus gravis, injuste a comparte incussus, non irritat contractum,* cum id non obtineat, neque jure naturali neque jure positivo. « *Non naturali,* quia metus non tollit simpliciter voluntarium ; *non jure positivo,* dum in jure civili praecipitur judicibus, ut tales contractus rescindantl ; ergo, per se, lex habet eos ut validos» (111, 716).

Excipiuntur aliqui contractus, vel actus (pios jis canomcvm ipso facto *irritos declarat,* si ex metu gravi fiant. Tales sunt : matrimonium (can. 1087), et probabiliter sponsalia, ingressus in novitiatum (can. 542, ɳ. I), professio religiosa (can. 572, § 1, n. 4), renuntiatio officiorum et beneficiorum (can. 185), votum (can. 1307, § 3), suffragium pro electione (can. 169, § 3, n. 1). Alios actus juridicos, ex metu injusto positos, jus validos sed rescindibiles declarat (can. 103, § 2). *Excipitur etiam* contractus gratuitus (propter rationem n. 1050 indicatam).

2° *Sed reddit contractum rescindibilem.* Ratio : incutiens metum tenetur injuriam alteri factam reparare : quod fieri non potest nisi metum passus in pristinum libertatis statum reponatur.

Rescissio potest quoque fieri *privata auctoritate ;* idque, etiam si res ad tertium possessorem bonae fidei pervenerit. Quod si alter renuat, melum passus potest occulte sibi compensare (III, 717, 719). Cfr. can. 1685 supra cit., n. 1047, 3°. Contractus autem, ex metu gravi injusto initus, persaepe *ab initio invalidus est ;* quia in eo, «pii melum patitur, deest consensus internus. Si vero ille internus consensus adfuerit, stet conclusio (piam enuntiavimus in praesenti principio.

1052. Quaesitum. *Quid, si metus gravis injustus non a comparte, sed* ʎ tertio *Ztierit. incussus* ? Distinguamus :

1° 07 *non fuit incussus in ordine ad consensum extorquendum,* contractus est omnino firmus ; quia metus tunc potius occasio quam causa contract us dicendus est. Quare, qui invasus a latrone alios in sui adjutorium advocat, tenetur illis

l Cod. gall.. 1111, 1117; germ., 123 ; austr., 870, ex quo metum injuste passus non tenetur stare contractui. Vide tarnen Cod. hlsp., 1268.

auxiliantibus promissa solvere. Si tamen summa enormis esset, imminuenda foret ad arbitrium prudentis.

2° *Si tero luit incussus ad extorquendum consensum,* irritat contractus *geatuitos* quoad *alios,* coni rovertit ur. Prima sententia probabilis *tenet, contractum rsse rescindibilem :* quia ratione metus incussi injuste etiam a tertio ad conseil·sum extorquendum, consensus lit fructus injustitiae, rescissioni obvius. Sic decernunt varii Codices '. Secunda sententia, etiam probabilis, *negat,* quia cum neutra pars injuriam fecerit, nulla, ex natura rei, ratio adest cur irritus sit contractus, ct cur possit ad libitum unius rescindi, invito altero[2]. *In praxi,* possessori favendum est, donec interveniat sententia judicis. — Quid valeat in *jure canonico,* diximus n. 1047, 3°.

§4. De forma externa contractus.

1053. — Per formam externam intelligitur hic *externa mutui consensus manifestatio.* Jure quidem naturae, nullus determinatus modus nullaeque peculiares conditiones requiruntur. Jus autem positivum jubet certas formalitates aliquando servari, et ex his aliae sunt accidentales, aliae vero essentiales. — Formalitates *accidentales* sunt illae, quarum praetermissio non infirmat contractum, sed obligat solum ad solvendam poenam, vel etiam privat contrahentes actione civili. — Formalitates *essentiales* sunt illae, quarum praetermissio *invalidât* contractum in foro externo.

Jam vero in *jure moderno* communiter nt *essentialis* habetur forma requisita pro matrimonio, testamento, donatione et hypotheca. Quae pro ceteris contractibus praescribitur, habetur ut *accidentalis,* ad probationem in foro externo requisita. Cfr. C.od, gerni., 125-129 ; austr., 883-886.

Ex *jure canonico* (can. 1530-1534) in quolibet contractu, quo alienantur res ecclesiasticae vel quo conditio Ecclesiae pejor fieri posset, requiritur aestimatio scripta a viris peritis, justa causa, licentia legitimi Superioris. Legitimus autem Superior est, in casu, S. Pontifex, pro rebus pretiosis, pro reliquiis insignibus, donariis votivis, imaginibus antiquis ac valde raris, pro omnibus rebus <piae valorem excedunt 30.000 francorum *(caloris aurei) :* est Ordinarius loci (audito administrationis Consilio), pro rebus quae valorem non excedunt 1.000 francorum (excipe si res sit minimi momenti); item est Ordinarius loci, sed accedente consensu Capituli, Consilii administrationis et eorum quorum interest, pro rebus quarum pretium continetur intra 1.000 et 30.000 francos'. Licentia supradicla ad *validitatem* contractus est omnino necessaria. Item, m petenda licentia aut consensu pro alienatione, exprimi debent sub poena irritationis partes jam antea alienatae, si agatur de alienanda re divi-

' Cod. gall., **tilt** ; Hal.. 111! . hlsp.. 1268 . germ., 123 ; cfr. *Billuart,* dc Contr., Diss. 1. a. i. Un.— ' *Reuter,* III, 126 ; Lugo, disp. 22, n. 117 ; cfr. Cod. austr., 875. — ' Pretium, de quo igttur est solum valor a peritis aestimatus, non autem valor qualis post licitationi m tandem offertur t manet. Pontlf. Comm 24 Nov. 1920 (*A*. .1 s,, χτi, p. 577). Eadem autt m Punt Comm.. 2u Jul 192'J, declaravit, heenliam S. Sedio requiri, cum per'modum unius plures alienandae sunt ejusdem personae ı· › ecclesiastica·· quat· simul sumptae valorem ›" 00' franconim excedun' M A s XXI 1929, p. 574). De hac declaratione cfr. Roua. Instit. can.' (η. 494 fin).

sibili. Alienatio ordinarie per publicam licitationem fieri debet (de his cfr. *Unus,* Inslit. can. *2,* n. 361 seqq.).

1054. - Qi aesitum. *An contractas qui legibus civilibus declarantur nulli, quando* essentialibus *carent formalitalibus, jam ante judicis sententiam sunt etiam in foro conscientiae invalidi, an. lautum rescindibiles ?*

Invalidi ab aliquibus AA. dicuntur quidam contractus de quibus intentio legislatoris, sic irritantis, ex verborum contextu sat declarata videtur[1]. *Communior* tamen et *probabilior* sententia tenet, eos non pleno jure ante judicis sententiam invalidos, sed tantum rescindibiles esse habendos. Ratio est, quia de legis vi irritante non sufficienter constat, ut patet ex variis jurisperitorum placitis[2]. *Stante controversia,* possessori est favendum donec a judico aliter statuatur ; scilicet hujusmodi contractus vi sua naturali regulariter non privantur ante judicis sententiam. Cfr. *Vermeersch,* quaest. de just., n. 329.

Articulus 111.

De obligatione contractus.

1055. — Definitio. Obligatio contractus est : *vinculum, quo quis vi contractus adslringilur ad aliquid dandum, faciendum vel omittendum 3.*

Divisio. Obligatio alia est mere *naturalis,* alia mere *civilis,* et alia *mixta.* Obligatio *mere naturalis* est illià, quae ligat quidem conscientiam, sed nullam dat actionem civilem in foro externo ; *mere civilis* est illa, quae dat actionem in foro externo, sed nullam vim habet pro conscientia, nisi per accidens, v. gr. ob scandalum. Obligatio *mixta* est illa, quae valet pro utroque foro, uti obtinet in contractibus qui juxta formam legalem initi sunt.

1056. — Principia. I. Quilibet contractus parit veram obligationem in foro conscientiae, sive in utroque, sive in alterutro contrahentium, pro natura conventionis[4]. Ynimus enim se obligandi est de essentia contractus ; qui idciro instar legis habetur quoad contrahentes (111, 707). Agitur semper, ut patet, de obligatione *justitiae ;* excipitur solus contractus *promissionis* (cfr. n. 1062).

[1] Cfr. *Marres,* de Just., 1. 3, n. 21 seq.. *Wa/felaerl,* dc Just., I, n. 352. — [2] Cfr. *Vermeersch,* de Just., n. .329 ; *Lehmkuhl,* I, 1276. [3] Cfr. Cod. gall., 1134, seqq. ; ital., 1123 ; austr., 914 ; bisp., 1258, 1088 seqq.— [4] S. *Alph.,* III. 734 , cfr. *Konings,* 891, 3° Cod.genn., 525 seqq.; austr.. 901.

Contrahentes eorumve locum timentes, v. gr. haeredes, adstringuntur non tantum ad ea. quae expressis verbis enuntiantur, sed ad ea omnia quae, ob contractus naturam, legem, vel vigentem consuetudinem, implicite conventa censentur.

.Id *contractum rescindibilem quod spectat,* ante denuntiatam rescissionem parit eamdem obligationem ac contractus omnino firmus. Porro contractus rescindi potest ab illa parte quae injuriam passa est. vel quae sufficienti capacitati· caruit : et nisi res sit dubia vel nisi rescissionem a judice pronuntiandam lex definierit, potest fieri privata auctoritate, ut n. 1051. 3°, jam notavimus. Si contractus intra tempus utile a lege definitum non rescindatur, fit omnino firmus. Cfr. *D'Annibale,* II, 418 ; Cod. germ., 143.

1057. — II. In contractu qualificato, obligatio determinanda est ex natura adjectae clausulae. Praecipuae clausulae, quae adjici solent, sunt sequentes : 1° sub modo ; 2° sub die ; 3° sub demonstratione ; 4° sub alternatione ; 5° sub conditione. De singulis, pauca:

1° Modus est circumstantia, qua uni parti imponitur onus in substantia contractus non inclusum ; v. g. puellae relinquitur legatum *ut nubat,* vel sacerdoti aut familiari *ut missas celebret* vel celebrari curet etc.

Contractus *sub modo* statim obligat ; nec tamen obligatio ex non servato modo exstinguitur, nisi aliter conventum fuerit. Sic, v. gr., haeredes legantis non possunt sibi vindicare annuum legatum, sub. praetextu quod non servatur *modus,* v. gr., quod missae non celebrantur : sed habent solummodo jus ad cogendum legatarium, ut missas celebret, vel celebrandas curet L

2° Contractus *ad diem certum,* vel ad diem certo aliquando venturum (v. gr. cum pater morietur) parit statim obligationem ; nec tamen debitor eam ante diem implere tenetur 2.

Si obligatio sit *m diem incertum,* v. gr. cum navis ex India redierit, resolvitur contractus in *condilionalem,* et sequitur hujus leges.

3° Contractus *sub demonstratione* est ille, in quo adjiciuntur quaedam verba, rei vel personae designandae gratia ; utputa : lego possessa *trium jugerum.*

Si error sit in quantitate, sic distinguendum : *a)* Si quantitas designata fuerit *demonstrative,* i. e. si res primo loco exprimatur, et postea ejus quantitas, v. gr. lego Tito praedium meum, triginta jugerum, debetur tota, *b)* Si designata fuerit *laxative,* ita ut primo loco quantitas exprimatur, deinde res ipsa, v. gr. lego 1res aureos in tali capsula, non debetur excessus quantitatis, nisi ex adjunctis aliud constet.

4° Contractus *sub alternai tone* est ille, in quo inter plura aliquid indeterminate designatur, pro libitu unius contrahentium praestandum, v. gr. promitto bovem, vel equum.

» S. *Alph.*. **III**, 734 . cfr. Konings, 301, 3" ; Cod. germ., 525 seqq. ; austr., 901. — ' Cfr. Cod> genu., '271 ; austr., 902-904

Si ob unius rei destructionem *electio fiat impossibilis* culpa creditoris, debitor liberatur ; si evenerit culpa debitoris, creditor potest petere superstitem, vel alterius aestimationem ; si evenerit casu fortuito, contractus dici potest nullus. Cfr. Cod. austr., 906-907.

5° Conditio est. circumstantia contractui adjecta, a cujus exsistentia volumus dependere valorem illius. Alia est suspensiva, alia resolutiva. *Suspensiva* dicitur, quando obligationis inceptio pendet a conditionis adimpletione ; *résoluliva,* quando obligatio jam exsistens per eventum conditionis revocatur seu resolvitur, ita ut numquam exstitisse censeatur (cfr. Cod. germ., 158 ; austr., 696 et 897). De conditione suspensiva in primis hic agitur, quippe quae contractum proprie conditionatum facit. Habet varios effectus, pro diversitate rei, de qua agitur (VI, 890). Itaque :

a) Si conditio sit *de praesenti,* vel *de praeterito,* et reipsa exsistat, contractus statim valet ; secus, si non exsistat, quamvis hoc ignoretur. Similiter valet, si conditio sit de futuro necessario. Cfr. can. 1092. *b)* Si conditio sit *de futuro contingenti,* oritur statim obligatio exspectandi, el non impediendi conditionis eventum ; posita autem conditione, contractus transit in absolutum, quin necesse sit renovare consensum. Ita communius, *c)* Si conditio sit *impossibilis* vel *turpis de futuro,* irritat contractum ; quia, si sit impossibilis, signum est non adesse consensum serium, sed potius dissensum ; si vero turpis sit (seu illicita) de futuro, non potest inducere obligationem, utpote alliciens ad peccatum (vide dicta n. 1036). *Excipiuntur* tamen in jure civili donationes, mortis causa, seu ultimae voluntates (in jure gall., etiam donationes *inter vivos),* in quibus conditiones turpes, vel impossibiles, pro non adjectis habentur. Sic, v. gr., si quis tibi leget pecuniam sub conditione ut haeresim profitearis, vel ut filios haeresi imbuas, valet legatum, licet impiam conditionem implere nolis. Idem statuitur, in jure canonico, de conditione turpi aut impossibili adjecta matrimonio, ut suo loco videbimus (n. 1973, 2°, 3°) h Si tamen constaret donatorem, aut testatorem, plane voluisse liberalem suam dispositionem ab expressa conditione pendere, *non valeret donatio.*

Conditio autem debet impleri in *propria specie,* nec suilicit ut impleatur aequivalenter ; nisi aliter voluisse contrahentes sufficienter constet.

Quoties conditionis impletio impeditur ab uno contrahentium, hic peccat el nullum commodum ob non impletam conditionem percipere debet. I nde, si defecerit facto ejus (pii eam implere debuisset, huic nihil debetur ; si facto ejus <pii debuisset aliquid praestare, iste obligatur; si neutrius facto,cessat obligatio *(D'Annibale,* II, 309; Cod. germ., 158; cfr. ih.. § 134, 138, 308).

1058. — III. Natura et quantitas obligationis aestimandae sunt ex voluntate contrahentium. Hinc, si voluntas clare expressa fuit, ipsi omnino .standum est. Si parum clare, est interpretanda ex aequo et bono. Generatim regulae pro interpretatione legum hic

' Similiter pro non adjecta habenda est conditio *coelibatus perpetui,* quae in testamento imponitur, si legatarius (vel haeres) hactenus non nupserit ; secus vero, si ista conditio viduae imponatur *(A.S.S.,* 17, p. 479). Item, in legatis, conditio quae Ordinarium tanquam exsecutorem natum piarum voluntatum respuit, pro non adjecta censenda est,ex can. 1515» § 3.

applicandae veniunt (III, 707). Certe igitur injustitiam committit, *qui sine, causa* debiti solutionem ultra consuetum terminum, v. gr. ultra annum differt.

Hinc 1° Intentio contrahentium, potius quam litteralis verborum significatio, in dubio examinanda est. 2° Si clausula duplicem sensum admittat, eo sensa est intelligenda, quo aliquem possit effectum producere; praesumendum est enim, voluisse contrahentes aliquid efficere. 3° Verba aequivoca accipienda sunt in eo sensu, qui melius in contractus materiam quadret. 4° Ambiguum interpretandum est juxta consuetudinem loci, ubi celebratus est contractus ; quia consuetudo est optima interpres. 5° Clausulae apponi solitae, si in contractu omissae fuerint, habendae sunt ut appositae ; quia unusquisque praesumitur juxta usum contrahere. 6° Clausulae interpretandae sunt una ex aliis, ita ut cuilibet ille sensus detur, qui arguitur ex actu integro; nam ex toto contextu facienda est interpretatio. 7° In dubio, conventio interpretanda est in ejus favorem, qui obligationem contraxit : quoniam quaelibet obligatio in benigniori sensu accipienda est 1. Postremo, si dubium, omnibus perpensis, tolli nequeat, consulenda est amicabilis transactio (cfr. n. 1160).

1059. Quaesitum. *An contractus de jure infirmus firmatur per* juramentum ? Distinctione opus est. Etenim :

Contractus declaratur infirmus seu rescindibilis, vel propter *bonum commune* societatis, vel propter *bonum privatum* contrahentium. In priori casu, non firmatur per juramentum quod, cum non sit vinculum iniquitatis, non potest inducere obligationem faciendi id, quod est contra bonum commune. In posteriori casu, si contractus non illicitus nec contrarius societati sit infirmus, tunc jurament um, in jure moderno, valore donatur *solum in foro interno,* ex superaddito religionis vinculo, ex quo nascitur tantum personalis obligatio, quae non transit ad haeredes, et jurans potest obtinere dispensationem, quia alter non habet jus strictum. Hinc, valere videtur juramentum, quo quis libere alteri promittit, se non revocaturum testamentum vel legatum in ejus favorem factum ; quia, in his et similibus casibus, jurans potest suo juri cedere. Ita communius et probabilius eum 5. *Alphonso* (111. 177, 757).

1060, — -In *repeti possit quod vi solius juramenti metu gravi extorti, sine alio titulo solutum fuit ?* Alii *negant,* quia juramentum ob Dei honorem est intelligendum simpliciter et cum effectu ; atqui juramentum intellectum de momentanea tantum rei traditione, non intelligeretur simpliciter, et foret vera illusio. Alii vero multo plures *affirmant ;* tum quia, quod restitui debet, potest repeti ; tum quia per factam solutionem, jam satisfactum est juramento, nec reverentia divino nomini debita violatur ab eo, qui reparationem sibi illatae injuriae exigit. Sed nec traditio rei fuit omnino illusoria, quia semper adest periculum, ne res furi tradita non amplius repeti possit (Ill, 174).

» Porpora, tr. XI, n. S ; Cod. genu., 133, 137 : austr., 914-016.

1060. — *Obligatio contractuum* cessat *diversis modis:*

1° Solutione, vel traditione rei debitae, ad normam eorum de quibus conventio erat.

2° .Novatione, seu substitutione novi debiti debito veteri (v. g. promiseram *frumentum,* nunc tecum convenio ut accipias, illius loco, *pecuniam).*

3° Condonatione, i. e. remissione debiti.

4° Compensatione legali qua utriusque debitum exstinguatur.

5° Confusione, cum obligatio debitoris et deinde jus creditoris eaindem personam afficiunt (v. g. si lias haeres tui creditoris).

6° Destructione aut perditione rei debitae absque culpa vel mora debitoris, nisi debitor *obligationem praestandi casum fortuitum.* rite contraxerit.

7° Rescissione facta utriusque consensu vel illius qui facultate rescindendi gaudet ; vel etiam *annullatione* auctoritate judicis peracta ; vel demum *resolutione conditionis* (sci. eventu resolutoriae conditionis) et *praescriptione* liberativa sufficienti (cfr. n. 899 seqq.).

CAPUT 11

De contractibus gratuitis.

.S. *Alphonsus,* III, 720 ; cd. (i., II, p. 185 ; *Lugo,* disp. 23 ; *Lcssius.* I. 2, e. 18 ; *Salmanlicenses,* c. 4, i). 65 seqq. ; *Sporer,* tr. 6, c. 2. s. 3 ; *Cathrem,* phll. mor. n. 47tf seqq. 486 ; *Vermeersch,* o. c. n. 222 seqq. ; II, n. 439 seqq. ; *Prummer.* II, n. 267 seqq. ; *Aertnys-lhimen,* I. n. 878 seqq. ; *I bach,* 1. n. 306 seqq. ; *Schilling,* II, n. 418 seqq. ; *Merkclbach,* II. 47 i seqq.

Inter contractus gratuitos potissimum recensentur: 1°promissio; 2° donatio ; 3° testamentum (cujus occasione dicemus de universa successione haereditaria) ; 4° mandatum et negotiorum gestio ; 5° depositum et sequestrum ; 6°commodatum et precarium ; 7° mutuum.

Tres primi contractus sunt *unilaterales,* alteri *bilaterales.*

Articulus 1.

De promissione.

1061. — Definitio. Promissio est liberalis, deliberata ac spontanea fidei datio, exterius facta et acceptata, de re possibili et honesta.

Dicitur; *liberalis,* et sic differta contractu oneroso ; *deliberata,* i. e. cum plena advertentia; ac *spontanea,* i. e. immunis ah errore, dolo et metu ; *fidei datio :* sicque distinguitur tum a donatione, in qua res ipsa statim tribuitur, tum a mero proposito, quod est simplex voluntas aliquid faciendi, el nullam obligationem imponit ; *exterius jacta,* i. e. talis ut homo eam cognoscere

possit ; *acceptata,* secus consensus non esset mutuus. Sufficit autem acceptatio tacita : imo, potest quis acceptare pro alio, cujus curam gerit. Sic acceptat pater pro filiis, religiosus pro monasterio, praelatus pro ecclesia, maritus pro uxore, etc. ; *de re possibili et honesta ;* quia impossibilium nulla est obligatio, et malis promissis fidem non expedit observari » (Reg. 69, in 6°). Quod si promissio sit prodiga, res promissa reducenda est ad aequitatem, juxta communem aestimationem ; et si res sit indivisibilis, nihil debetur (III, 720, 735).

Objectum promissionis potest esse vel *actio* a promittente facienda (promissio personalis), vel *res* ad utilitatem promissarii praestanda (promissio realis).

Si promissio fit sub quadam verborum formula, v. gr. uno interrogante : *dabis mihi librum,* et altero respondente : *dabo,* dicitur stipulatio. Qui promittit, dicitur *promittens* vel *promissor ;* cui autem promittitur, appellatur *proniissarius.*

1062. — Principium. Promissionis obligatio pendet a voluntate promissoris. Si se obligare voluit ex *fidelitate* tantum, quod ordinarie evenit, tenetur duntaxat *sub levi,* etiam in gravi materia, (cfr. 5. *Thom.,* 2. 2, q. 88, a. 3, ad 1). Si ex *justitia* se ligare intendit, obligatio erit gravis vel levis pro quantitate materiae. *Ad constituendam (tutem materiam gravem* in promissione ex justitia, requiritur quantitas *quadruplo major* quam in furto gravi, quia promissor disponit de proprio. In *dubio* circa intentionem promissoris standum est pro minima parte * Vide 5. *Alph.,* III, 720.

1° *Obligatio er fidelitate* dicit tantum morale debitum ex honestate promissori impositum ; *obligatio ex justitia* superaddit huic debito *jus ad rem* (cfr. n. 839), quod a promissario acquiritur. \ ide *Lugo,* 1. c. n. 12.

2° *Publica promissio,* publico instrumento expressa, censetur semper ex motivo justitiae elicita ; illa enim, legis ad instar, successores ligat. Idem dicendum, secundum aliquos ΛΛ., si promissio juramento firmetur. Cfr. *Delama,* n. 178 ; *Müller,* 11, § 110 ; Cod. germ., 311, 313, 518.

3° *Quaevis promissio,* per accidens, obligat *ex justitia,* si nempe proximus ex non servata promissione damnum pateretur : v. gr. si mutuum ei promisisses, et ille tua promissione confisus aliunde sibi non prospexisset.

4° Proniissarius nequit *occulte surripere* rem promissam, quia promissio non dat *jus in re* (cfr. n. 917). Excipe si agatur de promissione *remuneratoria* (ita *Gôpfert,* II, n. 99). *Post jactum* tamen, non videtur teneri ad restitutionem, qui *bona fide* rem sibi promissam occupaverit. Ratio est,quia non constat quod retinet rem alienam domino rationabiliter invito. *Lessius,* 1. c., c. 17, n. 44.

5° *Cessat* acceptatae promissionis obligatio, «si postea promissum reddatur impossibile, seu valde nocivum, vel illicitum, vel inutile : et generaliter loquendo quoties supervenit notabilis mutatio rerum, quae si praevisa fuisset, non fuisset facta promissio ; quia semper promissio facta praesumitur sub tali tacita conditione » (III, 720). \ ide 5. *Thom.,* 2. 2, q. 110, a. 3 ;id 5

* Promissio oülcii ecleslastici nondum vacantis, quicumque illud promiserit nullum parit juridicum effectum. Can. 150, § 2.

Quaesitum. *An obligat promissio, si ante exsecutionem* moriatur *promissarius, vel promittens?*

1° Si moriatur promissarius, ita distinguendum : promissio facta est vel praecipue in ejus favorem, vel praecipue aut saltem aequaliter in favorem ejus familiae, aut haeredum. Si *prius,* obligatio promissionis evanescit, quia cessat finis in promissione intentus. Si *posterius,* urget obligatio erga defuncti familiam vel haeredes.

2° Si moriatur promittens, haeredes tenentur adimplere ejus promissionem *realem,* sive erga promissarium, sive erga hujus haeredes, eodem modo, eodemque titulo, quo tenebatur defunctus. Secus vero, si constet promittentem voluisse tantum se personaliter obligare *(Lugo,* l. c. n.98).— Codices hic etiam consulendi sunt: v. gr. Cod. austr., 955.

Articulus II.

De donatione [1].

1063. — Definitio. Donatio est : *rei propriae ex liberaliiale jacta collatio, a donatario acceptata.* Tria igitur ad donationem requiruntur : ex parte *donantis,* liberalitas, ad quam nullum jus cogit ; ex parte *donalarii,* acceptatio quae reddit actum perfectum ; ex parte *rei,* translatio proprietatis. Quae magis explicanda sunt :

1° *Translatio proprietatis* in donatarium non ubique eodem modo perficitur. Alibi enim perficitur ipsius rei traditione, et alibi etiam ante traditionem, ut sequentia indicabunt.

a) Ex juro *romano* et *gêjftnanico* perficitur sola rei traditione,quam si donator facere recusat, conceditur donatario actio in donatorem, cum jus ad rem habeat 2.

b) Ex jure *austriaco* translatio perficitur, vel per rei traditionem, vel per authenticum documentum a notario subscriptum (Cod. austr., 943).

c) Ex jure *gallico, ilalico, hispanico* perficitur etiam ante rei traditionem. Attamen, si bona mobilia, posthabita donatione, alteri donentur aut vendantur et *tradantur,* hic, modo sit in bona fide, potest ea retinere, jure sic disponente ob bonum publicum. Donator autem infidelis tenetur de damno erga donatarium 3.

Ex quo injeres : Donatarius, statim ac acquisiverit rei dominium, potest ea uti ut fiat frugifera, etiamsi v. gr. agatur de pecunia pro missis quae post mortem donatoris essent dicendae ; modo possessor securitatem praestet. *Anii du Cl.,* 1910, p. 111.

2° *Forma,* qua fieri debet donatio, a jure positivo accuratim indicatur Ex jure *naturae* nulla forma requiritur. Nulla etiam

1 Cfr. pro jure naturali el romano : *Lugo,* dlsp. 23, s. 9 ; *Lessius,* l. 2, e. 18, dub. 2 ; pro jure moderno, Cod. gall., 893 ; ital., 1050 ; austr., 938 ; hisp., 618 ; germ., 5IG. — 1 *JiQvert* II § 393 ; Cod. germ., 929. —3 Cod. gall., 938 ; ital., 1062 ; hisp,, 623.'

sollemnitas requiritur a jure positivo pro *donationibus manualibus,* quae sola traditione perficiuntur.

Ex quo concludes : Si parentes filiis illegitimis occulte (v. gr. per donationes manuales, fideicommissum) aliquid a lege haud concessum donant, non sunt inquietandi, et multo minus filii acceptantes, modo talis dispositio nullo alio titulo sit illicita (HI, 952).

Divisio. Distinguitur donatio : 1° *simplex,* quae fit absque limitatione, et *qualijicata,* quae fit sub conditione aut modo ; 2° *pure liberalis,* quae in donante nullam obligationem supponit, et *antidoralis* seu *reniuneratoria,* quae supponit obligationem gralitudinis ; 3° donatio *inter vivos,* qua quis actualiter, et irrevocabiliter transfert rei suae dominium alteri acceptanti : et donatio *mortis causa,* qua dominium in acceptantem non transfertur, nisi mortuo donatore (cfr. n. 1068, q. II).

Jus civile favet, quam minime potest, donationibus ; restringit enim donantis capacitatem, limitat materiam disponibilem, et praescribit formam sollemnem adeoque difficiliorem. Attamen, in *jure romano* donatio ad pias causas, et in *jure moderno* donatio matrimonii causa, gaudet peculiaribus privilegiis (cfr. Cod. hisp., § 1327 seqq.).

1064. Principia. I. Donare possunt omnes, qui nec natura nec jure impediuntur. Jamvero, *natura* impediuntur usu rationis carentes ; *pire* l autem impediuntur minores, uxores, interdicti, etc. (cfr. n. 1037, 1038). Praeterea, in variis locis viget incapacitas relativa, v. gr. conjugum ad invicem : de qua incapacitate consulendum est jus propriae regionis2.

1065. — II. Donari possunt bona propria et praesentia, quorum cessione nec jura creditorum, nec haeredum necessariorum legitima laeduntur. Ita ex jure partim naturali, partim positivo.

Requiritur ergo : 1° ut bona sint *propria :* quare praelati et rectores ecclesiarum, ex can. 1535, non possunt de earum bonis mobilibus facere donationes, praeterquam modicas, nisi sint remuneratoriae vel nisi expendantur in eleemosynas ; 2° ut bona sint *praesentia :* futura enim jure positivo 3 communiter donari prohibentur, nisi in determinatis circumstantiis ibidem descriptis ; 3° ut non laedantur *jura creditorum ;* nam bona non intelliguntur, nisi deducto aere alieno, prout fert axioma : « Nullus liberalis, nisi liberatus. » Donatarius autem acceptans, modo sciat donantem fieri restituendo imparem, fit donantis injustitiae particeps, quia acceptando contractum injustum perficit : unde tenetur ad restitutionem (III,

l Cfr. Codicr-, I. c . Crollv II. 3 25. — ;Cod. gall.. 1096;ital., 1054 ; hisp., 1334. — 'Cod. gdlL, 9U ; liai.» 10·» · , austr 9 ; hisp., 635 ; germ., 523,

; 4° ul remaneat integra *legitima,* sen portio bonorum haeredibus necessariis debita (cfr. infra n. 1081).

Advertendum tamen est, ul modo innuimus, non computari inter donationes proprie dictas donat iones *rcmunerOlorias,* quae fiunt pro quant itate et qualitate meriti, juxta aestimationem prudentium ; nec donationes *manuales,* quae fieri solent inter conjunctos et amicos, ut munuscula. \ec prohibet lex civilis donationes *ex meris reditibus ;* nam porlio legitima haeredibus necessariis debita constat solo patrimonio, i. e. solo capitali, quod parentes nullo jure augere tenentur.

1066. — 111. Donatio est semper revocabilis ante acceptationem, etsi juramento sit firmata ; est aliquando revocabilis post acceptationem. Ratio *prioris* est, quia nulla obligatio potest sine mutuo partium consensu contrahi, et quia juramentum sequitur naturam actus. Ratio *posterioris,* quia dari potest talis mutai io circumstantiarum, ut revocatio donationis licita evadat.

Quoad primum: a) Sullicit acceptatio *tacita,* v. gr. si fiat donatio praesenti et tacenti ; quia in favorabilibus silentium pro consensu habetur. Aliter Cod. gall., 894 et 932. Imo, donatio facta infantibus valet ante donatarii acceptationem, quia ipsa lex acceptat pro infantibus (111, 725). *b)* Acceptatio vero non est necessaria (saltem in jure romano), si donatio fiat immediate Deo, v. gr. his verbis : promitto Deo dare tali ecclesiae, etc. ; (plia, cum intentio feratur in Deum, donatio valet ut votum. Si autem fiat immediate ecclesiae, hospitali, etc., requiritur probabilius acceptatio praelati, administratoris, vel saltem alicujus privatae personae, quae nomine ecclesiae acceptet. *In dubio de intentione donantis,* praesumitur habuisse animum vovendi ; quia, in causis piis, dum in absentia promissio fit, communiter intentio fertur in Deum (Ul. 726). *c)* Ex pluribus Codicibus \ donatio facta in pacto nuptiali non potest ob defectum acceptationis impugnari.

Quoad secumdum : Causae, propter quas donatio, etiam acceptata, revocari possit, sunt sequentes : *a)* Si non implentur conditiones sub quibus donatio facta est. *b)* Si donatio sit *iridfliciosa,* id est si laedat filios in legitima ; in quo casu est communis juris dispositio, ut donatio ad partem disponibilem reducatur. *c)* Si donatarius factus sit *enormiter ingratus,* v. gr. si mortem donatori inferre lentaverit, si graves ei injurias intulerit, si necessaria alimenta ei recusaverit *d)* Si proles *nascatur donatori,* qui prius ea carebat. *Quousque vero, in his casibus,* revocandi facultas sese extendat, quidque donatori observandum sit, recenset jus positivum, quod maximam hac in re admittit varietatem 2.

Ei jure canonico, can. 1536, § 4, donatio ecclesiae facta el ab eadem legitime acceptata, propter ingratum praelati vel rectoris animum revocari nequit.

E· jure germanico (1. c.), nativitas prolis non est causa revocandi donationem. Alia tamen exsistit causa, nempe, si donator non valet semetipsum pro conditione sua sustentare, vel etiam conjugi aut cognatis debitam sustentationem procurare.

1067. — IV. Donationes acquirere possunt omnes, qui sunt capaces possidendi. Quare, sufficit ut donatarius tempore donationis

• ‹ «h l. gall., 1087 : Hal., 1062 ; hlsp., 1330. — » Cod. gall., 953 ; liai 1078 ; austr., 947 95 i ; hisp., 644 ; germ.. 528 seqq.

sit conceptus ; donatio autem facta nascituro censetur facta sub conditione, quod nascatur vivus et vitalis.

Ex jure canonico, can. 1536, § 2, donatio facta ecclesiae, ab ejus rectore repudiari nequit sine licentia Ordinarii.

Jure positivo civili, communiter donationes accipere prohibentur communitates, absque consensu auctoritatis civilis ; quae dispositio, in quantum de communitatibus ecclesiasticae jurisdictioni subditis agitur, est plane injusta *(cfr.* n. 874). Item, relativa incapacitate plures prohibentur accipere donationes a determinatis personis, vel in peculiaribus circumstantiis. Non est eadem ubique, hac in re, legum dispositio. Sat communiter tamen, filii incestuosi et adulterini non possunt accipere a propriis genitoribus nisi sola alimenta, et filii naturales recogniti solam legitimam *.

1068. — Quaesiti. I. *Si ante acceptationem* moriatur *donator aut donalarius, quid juris?* Distinguamus :

1° Si moriatur *donator,* ros dubia est. Alii *negant* donationem valide acceptari posse, « quia, post mortem donantis, nequit voluntas ejus uniri cum donatarii consensu, ut ad acceptationem requiritur. » Alii vero *affirmant,* « ex eo quod donantis voluntas in litteris, aut in nuntio misso, aut in legatione huic data donationem faciendi, virtualiter perseverat. » Cfr. *S. Alph.,* III, 729.

Addit S. Doctor : « Posito quod utraque sententia sit probabilis, dico, quod si donalarius bona fide acceptavit donationem, et rem donatam jam accepit, potest eam licite retinere. » Secus, si mala aut dubia fide (II. Ap., X, 130). Quod si donatio facta fuerit per nuntium, cum nuntius et donalarius donantis mortem adhuc ignorarent, donatio certe est valida (III, 730).

2° Si moriatur *donalarius,*probabilius est,ejus haeredes non posse acceptare ; « quia haeres succedit in juribus realibus defuncti, non autem in personalibus, ut est jus acceptandi donationem. Concedit tamen Lessius, quod si haeres sit filius donatarii, ex aequitate posset acceptare, cum talis praesumenda sit mens donatoris » (III, 731).

II. *Quid observandum quoad donationes* mortis causa *facias?* Respondemus :

Donatio *mortis causa* id sibi habet proprium, ut rei dominium neque immediate, neque irrevocabiliter, in donatarium transferat ; sed solum sub duplici conditione, nempe ut donator moriatur, utque donationem non revocet. — Differt igitur a donatione *inter vivos,* eo quod est revocabilis ; et a testamento, eo quod requiritur donatarii acceptatio (H. Ap., X, 134).

In jure *romano* (item in *hispanico* *), valet donatio mortis causa, modo fiat de parte disponibili, inter personas habiles, el morte donantis confirmetur.

» Ced. [illegible], 906 . IUL, 1053 ; hisp., 139 , gerra., 1708 <e-|q. — * Cod. hisp., 620.

Revocatur ipso facto, si moriatur donalarius, nec transit ad ejus haeredes (III, 741). In jure vero *gallico* et *italico* non admittitur donatio mortis causa. De ea valent quae de contractibus absque debita forma initis dicta sunt (n. 1054).

In jure *austriaco,* donatio mortis causa valet qua *contractus,* si sit acceptata el declarata irrevocabilis ; de quo documentum publicum donatario tradendum est. Si vero habet conditiones testamenti, valet qua *haereditas* vel *legatum l.*

In jure *germanico* 2, non admittitur donatio mortis causa ; sed donationis promissio mortis causa agnoscitur, i. e. donationis promissio sub ea conditione facta, ut donalarius donatori supervivat. Valet ut ultima voluntas.

Non omnes autem donationes, *occasione mortis* factae, sunt donationes *mortis causa.* Sic, v. gr., donatio facta irrevocabiliter, etsi sub conditione mortis, v. gr. do tibi hanc rem, si in hoc periculo moriar, est revera donatio *inter vivos* (ut consideranti apparebit).

Articulus III.

De successione haereditaria.

Agemus : 1° de successione haereditaria *in genere ;* 2° de successione *legali ;* .3° de successione *testamentaria.*

§ 1. De successione haereditaria in genere.

1069. — Definitio. Successio haereditaria est : *acquisitio juris quod dejunctus habebat tempore mortis,* seu aliis verbis : est modus acquirendi dominium bonorum et jurium defuncti.

Haereditas, seu *as haereditarius,* esi universum jus (universitas bonorum) defuncti, et complectitur omnia ejus jura et onera, quae non sunt mere personalia. — *Haeres* dicitur ille, cui competit jus adeundi haeredilalem.

Divisio. Successio haereditaria est duplex. Alia est *legalis,* quae etiam successio *ab intestato* dicitur ; per hanc acquiruntur defuncti bona et jura, ex legis dispositione, sine testamento. Alia est *testamentaria,* et per hanc acquiruntur bona et jura defuncti, ex ultima ipsius voluntate, sive legitimo testamento. Ex haeredibus *testamentariis* alii sunt *necessarii :* hi nequeunt a testatore excludi ; alii sunt *voluntarii,* illi nimirum, qui ex libera testatoris voluntate haereditario jure potiuntur (III, 945) ; de quibus in specie adhuc loquemur.

Quibusdam in locis admittitur insuper successio *pactilia,* per quam defuncti bona et jura acquiruntur pacto, quod ipse vivens cum haerede inivit. Tali successioni facile accommodari potest, quod de successione sive legali sive testamentaria dicturi sumus. Cfr. Cod. germ., 2274-2300 ; austr., 1217.

1 Cod. austr., 956, — 1 Cod., 2301.

1070. Principium. Successio haereditaria est modus acquirendi dominium, qui in jure naturali radicatur, et qui in jure positivo distinctius definitur. Ita communior et probabilior sententia. Ratio *primi* est. quia societas domestica non potest absque jure successionis consistere nec perpetuari. Sublato jure succedendi, tollitur principalis stimulus, qui homines ad laborem compellit ; tollitur omne studium ad progrediendum in artibus et in scientiis; tollitur ipsius rei familiaris cura, cum nemo sit qui velit thesaurizare ignotis. Similiter, sublato jure testandi, paler reducitur ad conditionem meri administratoris, ejusque in propria familia tantopere necessaria auctoritas decrescit. Ratio *secundi* est, quia nudi a ad successiones pertinentia sunt obscura vel litigiosa, ita ut sola suprema auctoritate definiri possint. Item, multa sunt, quae debent· ob bonum commune esse diversa pro diversis circumstantiis. Ad horum autem ordinationem requiritur potestas suprema.

Haec autem sunt praecipua juris positivi statuta :

1071. — I. *Successio aperitur ipso momento mortis, in loco ultimi domicilii defuncti ; et bonorum possessio defertur statim haeredi* h Si tamen testator conditionem de futuro apposuerit, exspectandum est donec fuerit impleta, v. gr. si legatum factum sit sub ea conditione, ut legatarius Religionem ingrediatur.

In aliis locis[2], haeres coram judice acceptationem haereditatis declarans potest statim eam adire · in aliis[3] vero requiritur *judicialis immissio*. Fictio juris, qua censetur haeres possessionem incepisse statim a morte antecessoris *(saisine),* non impedit *occupationem.* Unde bona defuncti occupari possunt ab eo cui favet testamentum informe, antequam de facto transierint in possessionem haeredis. Cfr. *Génicot·Salsmans,* 1, n. 674.

1072. — II. *Aperta haeredilate, haeres non tenetur eam acceptare* prout fert commune axioma « Nemo haeres nisi velit. » Acceptatio autem, nisi judicialis immissio requiratur, potest etiam tacite fieri[5], v. gr. si haeres sese immisceat in negotiis successionis. Ad declinandam autem qualitatem haeredis, requiritur expressa *renuntiatio,* cum haec nunquam supponatur [6].

Ut haeres se libere ad haereditatis acceptationem vel renuntiationem determinare valeat, duplex ei beneficium a lege conceditur : 1° Jus deliberandi per certum tempus quo elapso, ex jure *gallico, italico* et *hispanico,* potest cogi ab iis quorum interest judicialiter ut mentem suam aperial ; nemine

1 Cod. uall 718 ; ital. 923 . austr 3.3 . hisp., 657. — ' Cod. gall., 724 ; ital., 925 ; germ.. 1942, 1960. — ' Cir. *Doceri.* II ? 593 ; Cod. austr., 797 ; hisp., lex jud. civ , 1001 seqq. — ' Cod. call 775 ; ital.. I .r· ■ iq austr., 805 . hisp.. 988 seqq. ; genu., 1942.— 4 Cod. gall., 778 ; ital. 953 hisp 999 germ.. 19.3.— * Cod. gall., 784 ; ital., 944 ; hisp., 1008 ; germ., 1945 — ' Cod. gall , 795 seqq. : ital.. 951 ; hisp., 1004, 1005 ; germ., 1944.

autem contradicente, tempus ad annos longissimae praescriptionis protrahitur ’. Ex jure *germanico,* si haeres post sex hebdomadas ad deliberandum concessas non repudiaverit, acceptasse censetur ». Atque hic notandum est, posse aliquem renuntiare qualitati haeredis *legitimi,* sibique servare qualitatem haeredis *instituti ;* item, recusare legatum titulo universali oblatum et acceptare legatum concessum titulo particulari. Renuntiatio efficit, ut abdicata qualitas, ac proin jura et onera eidem annexa, habeantur quasi nunquam exstitissent3. 2° **Jis** inventarii, i. e. jus describendi omnia bona (credita el debita) defuncti ‘, ut ita status haereditatis perfecte cognoscatur.Si inter plures haeredes unus inventarium exigit, alii tenentur consentire û ; imo semper conficiendum est, si haeredilas interdicto, minori, absenti aut corpori morali defertur «. Item, in *Germania,* Jaciendum est si unus e creditoribus hoc postulat Ordinarie tamen, in lege germanica, usui inventarii non est locus, cum haeres sibi aliis modis providere possit (cfr. etiam n. 1081 seqq.).

1073. — **III.** *Haeres adeundo hacreditalem transfert in se non tantum commoda et jura defuncti, verum etiam ejus debita et onera realia.* Dicimus : *commoda et jura,* scilicet *realia :* jura enim personalia, quibus defunctus fruebalur, ut ususfructus, jus habitationis, etc., cum eo exstinguuntur; *debita et onera,* item *realia :* quae unusquisque haeredum tenetur ferre pro rata, nisi testator aliud determinaverit 8. *S. Alph.,* III, 961. Atvero :

1° Qui *inventarii bénéficie utitur* illudque rite et absque fraude perficit, obtinet : *a)* ut non teneatur solvere debita ultra vires haereditatis, nique creditoribus omnia bona cedere possitJQ ut propria sua bona non confundantur cum bonis haereditatis, ideoque ut possit, sicut quilibet alius creditor, suum creditum suaeque admiuistrationis expensas ab haeredilate repetere ; *c)* ut valeat vendere haereditatis immobilia sub hasta publica. *Haeres, vel exsecutor testamenti,* tenetur sub fine suae admiuistrationis rationem reddere creditoribus et legatariis ; sed omnes expensae, etiam pro funeralibus el pro apponendis sigillis, sunt ipsius haereditatis ®.

2° Qui *negligit inventarium,* civili jure censetur adire haeredilatein pure el absolute ; et ideo tenetur, etiam ultra haereditatis vires, debita solvere 10. Utrum vero ad hoc etiam in conscientia teneatur, *controvrrtitur.* Sententia communior et probabilior negat (II. Λρ.. II, 26 : *Marres,* n. 271). lino addunt graves AA., haeredem nequidem post judicis sententiam ad id teneri, eo quod talis sententia fundatur *in praesumptione facti,* sc. fraudis ex parle haeredis, quasi mala fide, ut melius omnia occultaret, inventarium omisisset. (‹ fr. *Lehmkuhl,* I, n. 1398). Creditor tamen legis favore uti potest.

1074. — IV. *Si plures sint haeredes, partitio haereditatis fit :* 1° *amicabiliter inter majorennes, praesentes et concordes, sive per actum privatum, sive per actum authenticum coram notario ;*

1 Cod. gall., 789 ; ital., 943 ; hisp.. 1016.—* Cod., 1942 seqq. —* Cod. gall., 785; ital.,945 seqq. ; hisp., 1009 ; germ., 1948. — 4 Coti, gall., 774 ; ital.. 929 ; austr., 800 ; hisp., 1010. — 4 Cod. gall., 782 ; austr., 807 ; hisp., 1007. —fCod. gall.. 776 ; ital., 930 ; austr., 805 ; hisp., 1992. — 7 Cod., 1975 seqq.— · Cod. gal!.. 72·, 870-882 ; ital., 1027-1033 ; austr., 547 ; hispn 661 ; genu., 1967. — · Cod. gall., 793 seqq. ; ital., 955 seqq. ; austr., 802 ; hisp., 1023. — Io Cod. austr., 801 ; germ., 1975, 1993 seqq.

2° judicialiter, si adsint minorennes, interdicti, absentes, etc., vel si lis de haereditale moveatur.

Ob nimiam jurium diversitatem longius foret singula exponere. Quae communiora sunt, leviter tangimus, ad Codices pro ampliori notitia remittentes

Regula praecipua servanda in partitione est aequalitas *inter haeredes.* Laederetur autem aequalitas in triplici casu : 1° in casu *anticipatae acceptionis,* si nempe unus ex haeredibus jam quaedam a defuncto accepisset, ex quibus ejus portio ultra jus excresceret ; 2° in casu *laesionis,* si nempe quoddam objectum non justo pretio aestimatum fuisset ; 3° in casu *evictionis,* si nempe unus ex haeredibus e bonis in partitione receptis deturbaretur. Quae triplex inaequalitas ut excludatur, datur locus contra primam *collationi,* contra secundam *rescissioni,* contra tertiam *assecurationi (Carrière,* II, 535) ; de quibus magis in specie dicemus.

a) Collatio est : *actus, quo singuli haeredes ad summam bonorum, quae dividenda relicta sunt, ea bona referunt, quae per donationem inter vivos a dejuncto acceperunt.*

Hinc, si pater uni, pluribusve filiisp agros vel magnam pecuniae summam, v. gr. occasione nuptiarum, donavit, ceteri filii nullo simili dono aucti possunt exigere, ul in haeredilalis divisione ratio hujusmodi donationum habeatur (III, 954-960).

. I *collatione tamen eximuntur :* 1° Ea quae defunctus dedit eximendo *expresse* haeredem a collatione. 2° Ordinariae expensae *educationis,* i. e. quae expensa sunt ad alimenta, vestes, instructionem, libros, gradus academicos, beneficium, sumptus nuptiales, liberationem a poena carceris vel mortis, el consueta munuscula. Haec enim minus dona censetur, quam solutio debiti, cum parentes ea filiis subministrare teneantur. 3° Fructus rerum referibilium, qui donatario obtigerunt *ante donatoris mortem :* nam ex Codice civili non debentur nisi a die apertae successionis. -1° Bonum immobile, quod periit *casu fortuito absque culpa donatarii* a.

b) Rescissio est : *actus, quo, ob laesionem alicujus partis, irritatur praecedens partitio, ut nova instituatur*3. Simplex alicujus objecti praeteritio in partitione non dat locum rescissioni, sed tantum *novae partitioni.*

In ioro conscientiae, reparandum est omne damnum culpabiliter illatum ; in foro autem externo, illud solum quod est ultra quartam partem, si agatur de mera laesione, seclusa vi aut dolo. Si autem adfuerit vis aut dolus, sufficit quaecumque laesio alicujus momenti ad obtinendam rescissionem.

‘ Cod gall., 815 seqq. : liai. 084 seqq. ; hisp.. lex jud., 1001 seqq. , austr., 557-561 ; germ., 2031-2063 – * Co l gall.. 8'< 1-s') ' . ita!.. 1001 seqq. ; austr., 787 seqq. . hisp., 1035 . germ., 2)50. — · Col. gall., 887-852 . Hal., 1038 ; hisp., 1073 seqq. ; germ., 756 seqq.

c) Xssecubatio est : *obligatio, quae omnibus haeredibus pro rata el in solidum incumbit, indemnem praestandi cohaeredem, qui in obtenta portione, evictionem passus est.* Requiritur tamen, ut evictionis causa ante divisam haereditatem exstiterit

§ 2. De successione legali.

1075.— Haeres legitimus potest succedere aut *jure proprio,* i. e. ob jus quod confert personatis gradus consanguinitatis, v. gr. quando filius patri succedit ; aut *jure repraesentationis,* i. e. ob jus quod obtinet, quia suffectus in locum alterius, pro cujus persona habetur quoad successionem occupandam. Sic nepotes in locum defuncti patris ad successionem avi vocantur 2. Communiter, jus repraesentationis admittitur dunlaxat in favorem descendentium tum ex ipso defuncto, tum ex ejus fratribus3. In Austria tamen extenditur ad omnes haeredes 4 ; in Germania ad tres priores ordines 6.

Porro successio vel est *in capita,* quando nempe haereditas ex aequo, pro numero personarum dividitur, vel est *in stirpes,* quando divisio fit pro numero stirpium, quod tunc fit cum aliquis venit jure repraesentationis ; vel demum *in lineas,* quando haereditas dividitur in duas partes, quarum una tribuitur consanguineis lineae paternae, altera consanguineis lineae maternae °.

1076. — Regulae *successionis legalis sunt praecipue sequentes :*

I. Deficiente testamento valido, *ipsa lex* determinat modum successionis, ratione habita tum boni communis, tum praesumptae voluntatis defuncti 7.

II. Communiter jus succedendi pertinet ad omnes, qui defuncto *conjuncti* sunt vinculo cognationis, non solum naturalis, sed etiam civilis, i. e. per adoptionem 8.

III. Conjuncti dividuntur in varios *ordines* 9, quorum prior excludit posteriorem, ita ut haeredes ordinis subsequentis non veniant, nisi deficiente quocumque haerede ordinis praecedentis.

IV. Inter haeredes *ejusdem ordinis* divisio fit secundum regulas speciales, quae apud varias gentes variae statuuntur, sicut varia est ipsa ordinum constitutio 10. Communiter autem :

1° *Descendentes* 11 constituunt primum ordinem; si in primo gradu deficiunt, veniunt eorum filii, jure repraesentationis. — *Genitores* 12 veniunt in secundo ordine, alibi soli, alibi simul cum defuncti fratribus, vel horum filiis, jure reprae

1 Cod. gall., 884-886 ital., 1035 seqq. ; austr., 820 seqq. ; hisp i 069 seqq. ; germ., 756 seqq. — ’ Cod. gall 739 ; ital., 729 seqq austr., 733 ; hisp., 924 seqq. ; germ., 1924. - • Cod. gall 740 seqq. : ital., 730 ; hisp., 925. — 4 Cod 730 seqq. — * Cod., 1924. — · Cod. gall., 733 ; ital., 739 ; austr., 735 ; hisp., 926 ; germ., l. c. — I Cod. gall., 723 ; ital., 720 , austr., 727 ; hisp., 912 ; germ., 1. c. — · Cod. gall 731 ; ital., 721 ; austr.. 755 ; hisp., 177, 807 , genu., 1757.— * Cod. gall , 745 seqq. ; ital., 736 seqq. ; austr., 730 seqq., Nov. 1,5 61 ; hisp.. 921 seqq. ; germ., 1924. – ” Ib. — 11 S. *Alph.,* III, 953; Cod. gall., 745; ital., 736: austr., 730 ; hisp., 930 ; germ., l. c. — « Cod. gall., 746, 748 ; Ital., 738. 740 lustr., 735 . hisp., 735 seqq. ; germ., 1925.

senlationis.— *Ascendentes* in gradu remotiori l veniunt alibi in eodem ordine cum genitoribus, alibi in online subsequent!.

2° *Fratres* 2 sunt, inter omnes collaterales, privilégiât! : veniunt in ordine speciali, et qui ab eis descendunt gaudent jure repraesentationis. *Germani'* seu bilaterales habent ampliora privilegia quam consanguinei aut uterini, seu unilaterales.

3° *Conjur* l superstes regulariter computatur inter haeredes legitimos, non in determinato ordine, sed cum haeredibus cujuscumque ordinis, pro sua parte. Sic in Anglia secundum legem an. 1925 uxor accipit dimidiam partem bonorum mariti intestati, si hic relinquat descendentes ; secus totum 4 ; in Germania accipit in primo casu solum quartam pariem, in secundo dimidiam :* In Aistria conjux superstes accipit quartam partem, si adsunt descendentes defuncti ; dimidiam, si parentes eorumve descendentes vivunt ; item dimidiam, si adhuc vivunt avus vel avia (seu eorum descendentes) : sed simul illam pariem quae descendentibus avi (vel aviae) defuncti competeret. Si nullus haeres adest, in totam haereditatem succedit 7.

4° Filii *naturales* ' et *spurii* non gaudent iisdem juribus ac legitimi vel légitimai!. Respectu *patris,* vel restringuntur ad sola alimenta vel obtinent portionem majorem minoremve pro diversitate ordinis, in quo veniunt haeredes ex legitima cognatione. Respectu *matris,* naturales succedunt ut legitimi, et spurii possunt probabiliter retinere quod a matre acceperunt.

5° I bique locorum, *fiscus* u venit post omnes, i. e. deficiente quocumque alio haerede. Excluditur autem a successione legitima, tanquam *incapai,is* qui tempore apertae successionis non erat conceptus, vel non natus est vit.dis ; similiter qui est civiliter mortuus (cfr. n. 1042, 3°). Filius, cujus parentes Ognati sunt in gradu indispensabili, jure communi pariter ad successionem non admittitur tanquam incapax Excluditur tanquam *indignus,* qui enormis offensae in defunctum reus comprobatus est,0.

§ 3. De successione testamentaria.

1077. — Dispositio de bonis fortunae potest fieri : per *teslamentum,* per *codicillum,* per *legatum* vel denique *per substitutionem.*

1° Testamentum, ex jure *moderno* n, est dispositio de his, quae ipiis vult fieri de omnibus bonis suis vel de certa illorum parte, pro tempore suam mortem subsecuturo.

Requiritur ut dare exprimatur quomodo testator de suis bonis, pro tempore suam mortem subsecuturo, disponere intendat. I

' Cod. gall.. 730 ; iul , 739 ; lustr.. 738 hlsp., 937 ; germ., 1926. — » Cod. gall., ib. ; iUl ib. , tr , 736 . hhp , 94t>. — ’ Cod -cill 752 ; ita!.. 740 , auslr., 736 ; liisp., 949. — ‘ Cod. auttr 757 hisp , 32, 83» , gall.. 767 ; liai., 753 seqq. ; germ., 1931.— * Cfr. Π fetfriVr pij 1, p 27«. — nd., l <2 I 1l - — 7Cod., 7 ı Nov. I. 13 Oct. 1914, § • Cod., gaU , —ii ; Hat., 743; austl 754 ; hisp., 939, 840; germ , 1705, 1708. — « Cod. <aU « ; iui 758 ; tus!r 7βυ ; » , *M* g<rm ,1938 — * <:<· i gall., 725, 7-27 ; mu’ (- l'l . au-lr. · ·'■ I I . » ; . 7 >·. ; germ. ^339.— “ Cod. sail., «05 · ital.,755 · austr,, S’>3 ; hisp., -7 germ. 19.(7 , (’roll»,, II, 332 <eqq.

2° Co d ic il l u s est ultimae voluntatis declaratio, minus sollemnis, qua (piis, absque directa haeredis institutione, aliquid circa successionem suam decernit.

In jure *moderno,* codicillus habetur communiter ad instar novi testamenti, in coque servandae sunt praescriptiones testamenti holograph!. Secus tamen m aliquibus Hispaniae provinciis : in Calalaunia, Arragonia et \ asconia.

3° Le g a t u m est ultimae voluntatis dispositio, qua testator, ex bonis haeredi universim obventuris aliquid alteri, directis ad eum verbis, relinquit, ab haerede praestandum.

Dicitur : *directis ad eum verbis,* v. gr. relinquo Titio, etc. ; nam si verba essent directa ad haeredem, in favorem Titii, esset f id e ic o mmis s u m.

In jure *gallico* ' nullum adest discrimen inter haeredem ex testamento et legatarium. Tres in dispositionibus testamentariis distinguuntur species quae eosdem habent effectus, sive sub nomine institutionis haeredis fiant, sive sub denominatione legati, nempe : t° Legatum *universale,* quo testator uni versi talem bonorum suorum donat, sive cum onere legata particularia praestandi, sive absque hoc onere. 2° Legatum factum *titulo universali,* quo testator *quotam* bonorum partem donat, v. gr. dimidiam vel tertiam partem, universa mobilia vel immobilia, etc. 3° Legatum factum *titulo particulari,* quo determinata bonorum pars donatur, v. gr. mille aurei, bibliotheca, statua, etc.

In jure *ilalico* 2, *hispanico* 3 et *germanico* 1 prima et altera species dispositionis qualitatem tribuunt *haeredis,* tertia vero dispositio qualitatem *legatarii.*

4° Su b s t it u t io est ultimae voluntatis dispositio, qua alius in locum haeredis subrogatur. Est *vulgaris seu* directa, ct *fideicommissaria* seu fideicommissum.

Substitutio *vulgaris* est dispositio, qua in locum haeredis, qui non potest aut non vult haercdilatem acceptare, alter, imo et tertius el quarius sufficitur. Substitutio *fideicommissaria* est ultima voluntas, qua testator fidei haeredis vel legatarii committit aliquid alteri tradendum. Ites autem commissa debet vel *statim* tradi, vel servari ab haerede fideicommissario per aliquod tempus, generatim usque ad mortem, et *postea* alteri tradi (cfr. 1008, 2°).

In jure *moderno* fideicommissum vel omnino excluditur 6 vel peculiaribus legibus subjacet·. Verum, recolendum est, substitutionem fideicommissariam ad causas pias valere in foro conscientiae ; nam ex jure canonico, a quo reguntur, validae habentur. Statuit autem can. 1510 : Clericus, qui bona ad causas pias fiduciarie accepit, debet de sua fiducia Ordinarium loci certiorem reddere, cique omnia Sstiusmodi bona indicare. Quod si donator id expresse et omnino prohibuerit, fiduciam ne acceptet. Idem valet pro religioso, si bona, fiduciario commissa, sint attributa dioecescos ecclesiis vel piis causis juvandis. Secus, certiorandus est Ordinarius proprius.

Ilis praemissis, agendum : 1° d·· requisitis ad *valorem* testamenti; 2° de testamenti *exsecutione.*

l Cod., 1002.---- Co !.. 760. — l Cod., 660. — · Cod., 2087. — ' Cod. gall.,, 896 ; IUI., 899. — · Cod. au-.tr,, 608, Oli seqq. ; hi-p.. 781 ; gerro., 2100 ; cfr. *Dclaina,* n. 97.

1. *De requisitis ad valorem testamenti.*

Ad valorem testamenti requiruntur alia ex parte *testatoris,* alia ex parte *haeredis,* alia ex parte *formae.*

1078. — Principia. 1. Ex parte testatoris requiruntur : potestas testandi et libera testandi voluntas semel habita, et tempore mortis non retractata. Cfr. can. 1513, § 1. Itaque dicimus :

1° *Requiritur potestas testandi.* Jamvero : *a)* Ex jure *naturae,* facultas testandi de rebus suis competii omnibus, qui gaudent animi integritate et nullo laborant corporis vitio, quo impediantur declarare quid de rebus suis fieri velint post mortem. Natura igitur sunt inhabiles : infantes et perpetuo amentes, ebrii, furiosi et omnes qui actualité!· usu rationis carent (III. 942). ZQEx jure *positivo,* nonnulli, qui jure naturae essent habiles, legitime prohibentur ; quia legis est bono publico prospicere.

Ex jure *moderno,* nulla vel restricta facultate gaudent minores, interdicti et quorumdam criminum rei. Quocirca leges particulares variarum gentium consulendae sunt. Hic pauca tantum de *facultate minorum* subjiciemus, utpote quae frequenlioris usus sunt. Jamvero ex *jure gallico* 1, nequit testari qui nondum 16 annos natus est. Ab anno 17° ad 21m completum minor potest, per testamentum, disponere de dimidia parte illorum bonorum, de quibus, si foret major, absolute disponere valeret. Ex *jure italico*2, testari nequit qui nondum 18 annos complevit. Hoc autem anno completo, potest esse testator, sicut ceteri omnes. Ex *jure austriaco* 2, testari nequeunt impuberes. Pubertatis autem annos adept i. sed nondum 18 annos nati, possunt duntaxal ©retenus et coram judice testari. Ab anno autem 19° gaudent plena facultate. Ex *jure hispanico,* testari possunt minores utriusque sexus post annum 1?n completum 4. Ex *jure germanico* s, testari nequeunt minores nondum 16 annos nati : ab hac dein aetate usque ad majorennitafem possunt facere testamentum orelenus coram notario. Ex *jure anglico.* minores testari omnino prohibentur *(Croily,* II, 334).

2° *Requiritur libera testandi voluntas,* etc. Quae libertati officere possunt, dicta sunt supra (n. 1045 scqq.).— Haec addimus :

1079. — *a)* Quivis testator potest ad libitum, sive ex parte, sive ex integro, testamentum a se facium *revocare.* Ambulatoria enim est voluntas defuncti usque ad vitae supremum exitum °. Revocatio autem fit, vel *expresse* per novum testamentum aut alium actum authenticum, vel *tacite* per rei legata· c-ssionem. Testamentum *deletum* aut *laceratum* habetur ut revocatum, nisi constet scripti violationem factam esse praeter voluntatem testatoris 7

' ‹‘od., 903, '.<04. —* Cod.. 762, 763. — ’ Cod., 569. — ‘ Cod. 663. — * Cod.. 2229. — * L. 4 n /»e odtmendfS etc. — Cod. call 10 J › seqq. , itat., 888 ; austr., 7<3 719 ; hisp., 737 ; gwm.. 2253 scqq.

b) Possunt *plura testamenta,* ab eodem facta, simul subsistere, in quantum scilicet prius posteriori non contradicit[1].* Hoc tamen non admittitur in jure *romano, austriaco* -, et *hispanico* 3,*nisi in subsequent) testamento fiat *e/pressa incutio* de praecedenti, et nisi declaretur, an, sive in parte, sive in integro, illi standum sit.

c) Testamentum *ipsa lege* revocatur, si, eo confecto, comparcat haeres necessarius omnino praetermissus L Jus tamen *gallicum* et jus *auslriacum* non admittunt hanc dispositionem, sed utrumque jus *reducit* testamentum ad partem disponibilem. Ex jure *germanico,* ab hoc haerede necessario impugnari potest testamentum 5. Ex jure *hispanico* revocatur testamentum, sed firma manent legata, nisi sint inofficiosa ®. Loco hujus dispositionis viget in jure *anglico* haec altera dispositio, ut nempe testamentum, sive viri, sive mulieris, per subsequens matrimonium rescindatur *(Crolly,* II, 363, 2°). .

1080. **-II.** Ex parte haeredis, requiritur ut non instituatur incapax, utque necessarius non laedatur.

Dicimus : 1° *Ut non instituatur incapax.* Porro, haeredis *capacitas* non requiritur pro tempore quo conficitur testamentum, sed pro tempore quo testator moritur. Cum autem nulla naturalis incapacitas detur, possunt tanquam haeredes institui quicumque a jure positivo non prohibentur, licet usu rationis careant.

Ex jure *moderno* 7, communiter, intervenientes in confectione testamenti, institui prohibentur in bona per hoc testamentum relicta. In *Germania,* praeter illos, nullus alius declaratur incapax. Ex *aliis Codicibus,* salis communitor prohibentur ii,quibus non conceditur accipere donationem inter vivos, scilicet ; nondum concepti (nisi in quantum substitutio permittatur) et nati non vitales, ut foetus abortivi ; quidam sontes, in poenam delicii (cod. austr., 540) ; filii illegitimi et spurii, qui nihil ultra portionem a lege determinatam a propriis genitoribus accipere possunt. In jure *gallico* 8 et *hispanico* 9, pronuntiatur specialis inhabilitas in tutorem, quoad bona pupilli ; in medicum et ministrum cultus, quoad bona defuncti cui, in ultimo morbo, artis vel ministerii (quoad confessionem)[10] operam praebuerunt. Item, uxor absque consensu mariti, instituta publica absque consensu gubernii, haereditatem sibi delatam acceptare nequeunt[11]. Ex jure *anglico*[12], institui prohibentur subditi nationis, quae actualiter bellum in gentem anglicam movet; item cessor bonorum, cujus cessio non est approbata.

2° *Ut non laedatur haeres necessarius ;* i. e. non *excludatur,* vel sua parte legitima non *frustretur.* Haeres necessarius excludi non potest, nisi ob causas enuntiatas in lege. Tunc *exclusus* habet jus ad sola alimenta, si haec aliunde non habeat ; secus, ad determinatam bonorum partem, quae *rescrvatio* seu *portio legiti*//ze»dicitur.

[1] Cod. Hal.. 77i ; gcrrn 2258. — [2] Cod., 713. — [3]* Cod., 739. — [4] Cod. Ital., 888. — [5] Cod., 2079. — [6]* Cod., 814 seqq. — [7] Cod. gall., 906 *seqq.* ; Ital., 971 seqq. ; genn., 2234 seqq. — [8] Cod., 907, 909. — [9] Cod.. 781 seqq. — De medico, nihil in jure hisp. — Ad *sacerdotem* quod attinet, lex hisp. respicit sola testamenta m *ultimo morbo* confecta. — [10] Cfr. *Alltffre,* in art. 909. — [11] Ari. 217 et 910. — [12] *Holdsworth, c.* 4.

I()"I, *Haeredis autem necessarii,* ex jure tum *romano* tum *moderno* communiter sunt descendentes legitimi, vel légitimât! ; ipsisque deficientibus, ascendentes sive paterni, sive materni, sed in gradu solum propiori.* Ex jure *italico, hispanico* et *gcrmanico,* conjux superstes etiam inter haeredes necessarios computatur2. In jure *angiico,* non dantur haeredes necessarii, et, nisi de fundorum transmissione agatur, testator gaudet plena libertate.

b) Exhacredalionis causae nonnisi gravissimae filiorum in genitores offensae esse possunt, v. gr. si filius conetur parentes occidere, contra cos agat in (ausis criminalibus mortis, exsilii perpetui etc. \on eaedem ubique admittuntur : eas quisque videat in jure proprio3. In jure *gallico* et *italico* filius exhaeredari nequit, nisi ob indignitatem judicis sententia declaratam ; qua lege non parum laesam fuisse paternam auctoritatem advertunt jurisperiti. In jure autem *germnnico,* ad exhaeredationem sufficit ut tempore testamenti conditi causa exsistat et in testamento exprimatur 4.

r) Pars legitima, haeredibus necessariis debita, dicitur ea bonorum porlio, quae facultatem suppeditet honeste juxta proprium statum vivendi. Res autem definitur accuratius in variis juribus. Ex */ure gallico* 5 : portio filiis legitimis reservata, si unus sil, semissis est bonorum ; si duo sint, histricus, i. e. ’/aï si tres aut plures, dodrans, i. e. 3/**t**. Ascendentibus in defectu descendentium, si adsint in utraque linea, semissis ; si in una linea duntaxat, quadrans. Tiliis illegitimis *recognitis* debetur pars, quae ipsis a lege tribuitur in successione ab intestato.

Ex *jure italico* 9 : descendentibus legitimis debetur dimidia pars, qui· unique sit eorum numerus. Illegitimis debetur pars, quam lex in successione ab intestato ipsis assignat. Ascendentes, absque distinctione linearum, habent jus ad tertiam partem. Conjux superstes, si venit cum filiis legitimis, computatur in eorum numero et obtinet suam portionem non quidem in proprietatem, sed solummodo in usumfructum ; si venit eum aliis, obtinet eodem modo (i. e. in usumfructum) partem tertiam.

Ex *jure austriaco* 7 : debetur descendentibus dimidia pars, et tertia pars ascendentibus. Filii naturales habent definitam reservationem in bona solius matris, et vice versa mater sola in bona filiorum illegitimorum. — Conjugi superstiti, licet mm sit haeres necessarius, in omni casu debetur, si est pauper, conveniens sustentatio, quamdiu ad secundas nuptias non convolaverit.

Ex *jure germanico* 9 : haeredes habent jus ad dimidiam partem portionis in successione legali ipsis assignatae, quicumque sit eorum numerus.

Ex *jure hispanico* ° : conceditur parentibus disponere pro libitu de tertia suorum bonorum parte : tertia pars debetur descendentibus ; pars remanens debetur familiae, ita tamen ut parentes, salvo jure uxoris uni vel pluribus filiis, posthabitis ceteris, eam, pro libitu, assignare possint. Ascendentibus, si deficiunt descendentes, debetur e bonis filiorum dimidia pars.

1082. — 111. Ex parte formae, nihil determinatum habetur jure naturae ; jure autem positivo praescribuntur formulae variae pro diversitate testamentorum. Itaque *ratione formae,* testamentum est :

1° *Commune* vel *privilégiâtum,* prout forma ordinaria servatur, vel ex privilegio ab ea dispensatur. Privilegiata sunt testamenta

l S. *Alph.,* HI. 945 ; Cod. gall . ·· 15 . it at 805 ; austr.. 762 : hlsp., 930, 935 ; gernu, 2303. – · Co i. it.d. 81 : , hlsp BUT-s i . –’ Tin .). e — l Cod austr., 768 seqq. ; hisp., 818-857, 840-S46 . term . 2333. — ‘ Cod. 2336. — * Art. 913. — · Art. 805.— ’ Cod., 765 seqq., Nov. **I**, i 71 · — · Cod., 2303, 2310. — * 8-SIS, J30-955.

militum belligerantium, peste laborantium, navigantium, etc. !. Cessante autem circumstantia, quae fuit causa privilegii, conceditur certum tempus ad conficiendum testamentum commune, et corruit privilegiatum. 2° *Sollemne* vel *privatum,* prout fit cum determinatis sollemnitatibus (v. gr. cum notario aut judice, et testibus), vel absque illis. Sollemne vero est *publicum,* vel *mysticum* seu clausum, i. e. ab ipso testatore clausum et coram *sex testibus* traditum *notario.*

De forma testamenti *sollemnis* nihil dicemus. In jure enim moderno requiritur communiter minister publicus, qui nomine societatis interveniat ; hic autem de legis dispositionibus servandis curam habebit. *Formam privatam,* et quidem simplicissimam, habet testamentum *holographum :* quod scilicet manu testatoris integre scribitur ; cum indicatione anni, mensis, diei (in *Germania,* etiam loci) 2 et nominis appositione, in forma chirographi. Istae tres conditiones, sicut ad ejus validitatem requiruntur, ita etiam sufficiunt. Notabis insuper : *a)* adjectio diei, mensis et anni potest *arithmeticis* notis fieri, et in qualibet testamenti parte collocari : tutius tamen est, illa integris litteris in fine testamenti conscribere ; *b)* inscriptio *loci,* ubi testamentum conficitur, minime necessaria existimatur (excepto in *Germania) :* valet enim testamentum ubivis conditum fuerit ; *c)* charta quaelibet, licet *non obsignata,* sufficit.

In JURE GALLICO, ITALICO, HISPANICO, GERMANICO et AUSTRIACO admittitur testamentum *holographum* 2. Et in jure austiuaco admittitur insuper testamentum *allographum* (ab alio scriptum) et *nuncupativum,* quorum formam vide in ipso Codice ‘. In .ii re axglico requiritur, ut scripto testamento apponatur testatoris nomen (aut rite appositum agnoscatur), *praesentibus duobus testibus,* qui et ipsi nomina sua subscribere debent *(Croily,* n. 338).

1083. — Quaesita. I. *An peccant parentes laedentes legitimam liliorum* ? Respondemus : *Affirmative,* per se ; et quidem generatim contra solam justitiam *legalem.* Ad societatem enim civilem pertinet determinare ordinem successionum, juxta modum, quem bonum commune requirit. Non peccant probabilius contra justitiam *commutativam,* quia de re propria disponunt. Haeres enim necessarius solum post mortem testatoris jus strictum in bona acquirit. *S. Thomas,* 2. 2, q. 57, a. 4.

Diximus *per se ;* quia : 1° Non videntur ullo modo peccare parentes, qui, justa de causa, *partialiter* legitimam filiorum laedunt in aliquo casu particulari. Cessat enim linis legis, quando dispositio de se inofficiosa, ratione circumstantiarum, familiae prodest nec obest bono communi : v. gr. si pater bona quaedam reinuneratoria tribueret filio probo, unde minus filio dissipatori obveniret ; vel

l Cod., gall., 981 seqq. î Hal·» austr., 597 ; hisp., 716 ; germ., 2240. — * Cod.. 2231 ; Cod. austr., 578, indicationem loci vel temporis tantum auadet. — · Cod. gall., 970 , Hal., 774 ; austr., 578 ; hlsp., 688 ; germ., 2231. — 4 Cod. austr., 579 seqq.

etiam, si plus tribueret uni ex suis liliis, ut paternum commercium securius prosequi posset, etc. Atque hoc eo facilius admitti debet, quo magis leges modernae paternam quoque auctoritatem restringunt. 2° Non videntur etiam peccare parentes qui insumerent bona sua *in opera pia,* etiamsi legitimam filiorum laedant, dummodo hi honesta sustentatione non careant (III, 740). Sententia haec controversa erat jam inter antiquos L)D.

Er his conclude: a) Post factum, non sunt inquietandi filii,*qui partem debita maptrem acceperunt,* quando ex rerum adjunctis conjici potest parentes ob justam causam ipsis favisse. Hoc valet praesertim si in bona fide sint, et merito timeri possit, ne quid cedere renuant, *b)* Haeredes, *quorum pars legitima laesa est,* utuntur jure suo si coram tribunalibus dispositiones sibi nocivas aggrediuntur, etiamsi agatur de dispositionibus ad causas pias. Cfr. *Génicot· Salsmans* I, 077), *c) Filiis illegitimis* (etiam legaliter non recognitis) parentes occulte legata facere possunt, licet ipsi ad haec nullum jus habeant, salvis tamen juribus liliorum legit imorum et secluso scandalo *(ib.,* n. 679). At vero, casu quo testator, vivente prima uxore, novum matrimonium civile inivit. *possuntne filii,* ex hoc concubinatu adulterino nati, partem legitimam, ipsis sicut et liliis legitimis assignatam, accipere ; vel, si nihil assignatum fuit, partem legitimam repetere ? Respondemus ad 1um, *affirmative,* quia ad tramitem juris positivi haec pars ipsis relicta est ; nec obstat jus naturae, quia testator, ita omnia disponendo, *jus strictum* liliorum legitimorum non laesit (ut supra dictum est) ; ad 20B› vero, *negative,* si nempe in testamento *clare exprimitur* ultima defuncti voluntas. Ratio hujus : filii ex primo matrimonio nati, in casu, immediate post mortem test.doris strictum dominium partis ipsis assignatae obtinuerunt. Praeterea, est contra pietatem, expressam patris voluntatem impugnare. *Lei civilis* utique secundum matrimonium in parem juris conditionem atque primum recipit, sed ipsa filiis illegitimis in casu favere non potest, ‹um sit evident er iniqua. Tandem addimus : *si in testamento exprimitur,* etc. : in dubio enim de testatoris voluntate, impugnatio licite fieri posset. Similiter, si defunctus *testamentum non confecit :* tunc enim censetur voluisse ut omnia ad normam juris positivi distribuantur.

II *Ad quid tenetur testator erga consanguineos non necessarios?*

1° *Fratribus* et *sororibus,* item et *conjugi* (si non est haeres necessarius) tenetur testator *sub gravi* legare id quod est necessarium ad *gravem* eorum inopiam sublevandam. Haec obligatio urget *ei- caritate.*

2° Erga *consanguineos remotos,* etiamsi in gravi necessitate constituantur, erga *fratres* (sorores, conjugem) qui non versantur in necessitate gravi, testator tenetur solum sub levi (III, 946 ; II. Ap.. X, 237 ; 1. El. qq. ref, n. 39).

111. .1// *valet in conscientia testamentum vel legatum formis legalibus destitutum?* Circa testamentum *informe* haec respondemus :

1° Si agitur de causis *profanis,* v. gr. de legatis directis ad con-

sanguineos vel amicos, quaestio solvenda est juxta principia superius exposita (n. 1054). Itaque *in praxi :*

a) Haeres ab intestato potest, tuta conscientia, uti beneficio legis, petendo informis testamenti rescissionem ; et similiter legatarius ex testamento informi potest licite sibi legata bona postulare, si haeres nolit uti jure suo, vel etiam si vilia testamenti ignoret, *b) Ante sententiam judicis,* nec haeres tenetur ex justitia legata mere liberalia et profana solvere (nisi vi vel fraude validitatem testamenti impediverit, vel nisi cum juramento ea solvere promiserit) ; nec legatarius tenetur restituere bona, quae jam accepit aut quae ipso jure jam possidebat. *Post judicis autem sententiam,* nec rem accipere, nec acceptam relinere possunt (III, 927).

2° « Quoad dispositiones *pias,* certum est quod, si *constat* haeredi voluntas testatoris, sive per verba sive per nutum, aut scripturam, *tenetur haeres in conscientia* vel cedere haereditatem loco pio, vel legata solvere » (111, 923). Jamvero *causa pia* dicitur omne opus, quod ex se (ex fine operis) vel ex fidelium intentione ad finem supernaturalem ordinatur. Finis ille supernaturalis respicere potest non solum Dei cultum, vel Sanctorum gloriam, sed etiam utilitatem spiritualem vel temporalem proximi. In hoc ultimo casu tamen, adesse debet motivum exercendae caritatis, sicut *christianum* decet, et non sufficit motivum *mere philanthropionm.* Probe notandum est, associationes mere laicales (ut sunt v. gr. Conferentiae Vincentianae) esse causas pias, si operentur secundum praedicta motiva supernaturalia. Nec obstat quod hujusmodi associationes non sint erectae per auctoritatem ecclesiasticam. Cfr. .4. ?1. *S.,* XIII, p. 135 seqq., ubi Resp.-S. C. Cone. 15 Nov. 1920.

Causae ergo piae sunt : missae sacrificium, ecclesiae, monasteria, confraternitates, opera misericordiae, scholae, orphanotrophia (etiam *saecularizata),* associationes juvenum ad promovendum in eis amorem fidei et bonos mores. Cfr. can. 1489 seqq. ; vide *Aichner,* § 143.— *Causae piae non sunt* theatra, societates unice ad peragenda ekercitia gymnastica institutae; imo hospitalia, orphanotrophia, scholae, quae evidenter et unice ex fine mere philanthropico condita sunt, unde et eorum administratio totaliter ecclesiae ministris subtracta fuit. *In dubio circa naturam operis,* ad finem operantis est attendendum. Porro *causae piae exclusive legibus ecclesiasticis subsunt.* Hoc positivis monumentis clare demonstratur. Ordinarii omnium piarum voluntatum sunt exsecutores (can. 1515, § 1) ; ipsis jus est vigilare ul rite impleantur (ib., § 2). Cfr. can. 1491-1494 ; can. 1545, 1546, 1551. Hinc non audiendus est *D'Annibale* (II, n. 339), qui fere solus ex modernis alia docet. Confirmatur sententia Rescripto S. Poenit., die 19 Jan. 1901 (.1. *S.* 0'., 34, p. 384), ubi dicitur · « Praxim hujus S. Tribunalis... esse ut generatim legata pia habeantur ul valida et obligatoria in foro conscientiae. Facile tamen admittuntur haeredes ad compositionem cum Ecclesia vel pia causa cui legatum estl. ·

l In can. 1513, § 2 legitur : Si in ultimis voluntatibus in bonum Ecclesiae sollemnitates juris civilis omissae fuerint, haeredes *moneantur* ut testatoris voluntatem adimpleant. Sen-

Attamen *a)* Si non constet de voluntate testatoris per scripturam ipsius indubitatam, aut per verba ex ipso audita, above simili modo, haeres *non tenetur credere* uni soli testi, licet probatissimo, v. gr. parocho aut confessario ; quia debent esse saltem duo testes, ex ipso jure canonico et ratione boni communis, ut fraudes vitentur (III, 924). *b)* Si quis (ut *frequenter* contingit in locis, ubi lex civilis juri canonico adversatur) obligationem suam penitus ignoret, et confessarii monito non obtemperaturus timeatur, relinquendus erit in bona sua fide, uti jam saepe innuimus, *c)* Si res difficultatibus implexa sit, deferatur ad judicium Episcopi, cui ex can. 1515 et ex Tridentino (Sess. 22, c. 8, *de Ref.)* cura exsecutionis piarum dispositionum demandata est, et qui hunc in finem peculiaribus etiam a S. Sede facultatibus est instructus.

Corollarium. *Haeres ab intestato, qui dejuncto* promisit *se certo ipsius ultimas coluntales esse impleturum, ad id tenetur, quandoque ex justitia, quandoque ex sola jidelitate.* Tenetur autem :

1° *Ex justitia,* si defunctus ob hanc promissionem abstinuit a conficiendo testamento. Nam si faciendo promissionem, haeres intendebat eam non implore, dolum commisit, et sic injuste tertium impedivit a consecutione boni, ac proinde ad reparationem tenetur. Si Aero sincere promisit, committeret culpam mutando propositum ; quia verum damnum inferret illi, qui alioquin legatarius fuisset institutus *(Crolly,* II, 394).

2° *Ex sola jidelitate,* si defunctus non ob hanc promissionem a testando abstinuit. I llima voluntatis manifestatio tunc est testamentum forma legali destitutum, et valent quae notata sunt in quaesito praecedenti.— Aderit autem obligatio sub gravi ex religione, si promissio *juramento* fuerit firmata (cfr. n. 1059, II ; 1062).

2. *De exsecutione testamenti* x.

1084. — I. *Exsecutio testamenti committitur per se haeredi, nisi testator vel judex, vel ipsi haeredes exsecutorem constituerint.* Hoc munus spectat ad illum solum, qui designatus fuit, nec proinde ad hujus haeredes transit.

Ut autem hoc munus suscipi possit, requiritur ut suscipiens facultate se obligandi polleat. Hinc, suscipere nequeunt minores, tametsi accedat licentia tutoris ; uxor, nisi consentiat maritus, quod 'diam valet de uxore legitime a marito separata Ad religiosos quod attinet, ipsi possunt esse exsecutores, dummodo accedat Superioris consensus, nec regula obstet (III, 936).

est : de rem obh^aiione moneri debent haeredes» Canon nempe citatus» ut ex fontibus adductb constat, id solum proclamat, quod S. C. Cone, anno 1828 et S. Pocnit. anno 1901 Jam statuerant. Hoc idipsum recenter expresse iterum declaravit modo *authentico* Commis Pontit 17 febr I »30 dicendo; verbum · momeantur ı esse praeceptivum, non tantum exhortativum. (A. S. XXII, 1930, p. t6) — ı Cod. sail., 1028 ; ita!.. 903 : tu st» . hisp., 2crm 2I97C2S — Jam supra diximus. Ordinarios esse exsecutores omnium piarum voluntatum.

1085. — II. *Exsecutor habendus est ut mandatarius defuncti ;* et tenetur munus, quod acceptavit, gratis implere (secus in *Germania*)[1], compensatis tamen suis expensis.

Debet autem invigilare : 1° ut apponantur sigilla judicialia, si inter haeredes sint minores, interdicti, vel absentes : 2° ut fiat inventarium, praesente vel rite advocato proximo haerede ; 3° ut vendantur mobilia, si pecunia ad solutionem legatorum deficiat. ; 4° ut exsecutionem testamenti urgeat, praesertim quoad legata pia, quae statim aut saltem intra sex menses exsolvi debent, si tempus non fuerit a testatore determinatum (111, 941).

1086. — III. *In exsecutione testamenti religiose servanda est voluntas defuncti expressa, ubi habetur ;* aut merito praesumpta, ubi expressa deest. Itaque :

1° Si verba multiplicem admittant sensum, attendatur mens testatoris, juxta naturam et objectum ultimae suae voluntatis. 2° Si qua adjecta conditio appareat vel inintelligibilis, vel impossibilis, vel bonis moribus aut legibus contraria, habeatur ut non apposita. 3° Si quaedam testatoris dispositio innixa sit molivo finali aut falso aut contrario legibus, vel bonis moribus, pro nulla habeatur (cfr. n. 1057, v. fin.). Ex canone autem 1515, § 3, tanquam non appositae habendae sunt clausulae, quibus laeditur jus determinatum (cfr. §2) Ordinariorum in pias voluntates legatorum et donationum. Canon 1492, § 2, statuit : nullam fundationem acceptandam esse, si fundator velit ut administratores non teneantur rationem reddere Ordinario loci.

1087. — Quaesita. I. *Quisnam testatoris voluntatem circa legata ex testamento facienda* interpretari *valet?* Quivis prudens hanc interpretationem facere potest, debita ratione habita circumstantiarum. En plura exempla :

1° Legatum relictum *virginibus* debetur etiam corruptae, si hujus corruptio sit occulta. 2° Legatum relictum virginibus *ex loco oriundis,* non est dandum virginibus ibi fortuito natis. 3° Legata relicta dolandis puellis *determinatis,* ut nubant, dari possunt eisdem jam nuptis aut Religionem ingressuris vel ingressis ; secus, si indeterminatae sint. In priori enim casu censetur testator voluisse benefacere talibus personis ; in posteriori, liberare puellas inopes a periculo seductionis. 4° Relicta *pauperibus* (sub quo nomine intelliguntur etiam *causae piae)* debent distribui juxta ordinem caritatis ut n. 484 dictum est. 5° Relicta *orphanis* pauperibus, dari possunt miseris habentibus parentes inutiles, ubi desunt orphani proprie dicti ; secus in istorum concursu (III, 930, 938). 6° Relicta *Ordini Religioso* dari possunt etiam Congregationi cum votis simplicibus et perpetuis. 7° Relicta *rectoribus ecclesiarum,* etiam religiosorum, censentur ecclesiae esse donata, nisi contrarium probetur. Can. 1536, § 1.

II. *Quinam possunt legata* mutare ? Respondemus :

Legatum *profanum* potest auctoritas civilis, ex causa justa ad bonum commune .spectante, commutare in aliud legatum profanum vel pium. Legatum vero *pium* solus S. Pontifex, justa inter-

[1] Cod,, 2221.

cedente causa, commutare poterit in alium pium usum. Can. 1517, § 1.

Episcopi, ex eodem can., ultimas pias voluntates commutare possunt, si fundator hanc facultatem etiam Ordinario loci expresse concesserit. Imo, ex ejusdem canonis § 2, si exsecutio onerum impositorum, ob imminutos reditus aliamve causam, nulla administratorum culpa, impossibilis evaserit, Ordinarius pro sua aequitate onera imminuere potest. .Missarum tamen reductio semper S. Sedi unice competit.

III. *Quandonam oblinet* caducitas *testamenti?* Testamentum fit *caducum,* quando, licet validum a principio, non potest ob quasdam circumstantias exsecutionem sortiri x.

Id evenit, si res legata, vivente testatore, pereat, vel si desit haeres aut legatarius. Deest autem legatarius, si decedat ante testatorem, vel ante impletam conditionem, a qua pendet exsecutio testamenti ; item si legatarius nolit aut non possit acceptare legatum. Si legatum pluribus conjunctim fuerit relictum, tunc uno deficiente, illius pars accrescit aliis.

Articulus IV.

De mandato et negotii gestione.

10SS. — I. Mandatum est contractus, quo quis alteri suscipienti rem suo nomine gerendam committit. Qui munus rem gerendi suscipit, dicitur *mandatarius; mandans* qui illud committit2 : recensetur autem hic contractus inter *gratuitos,* quia connaturale dicitur mandato ut *absque stipendio* suscipiatur, eo quidem sensu quem statim exponemus.

.-Id *essentiam hujus contractus* perlinet, ut mandatarius personam agat mandantis, ita ut quae ille vi mandati agit, a mandante acta habeantur. Gratuitas vero pertinet tantum ad hujus contractus *naturam* (cfr. n. 1033). .Mandatum igitur censetur gratuito susceptum, nisi pretium sanciatur vel expresse vel tacite, v. gr. ratione officii quod exercet mandatarius.

1089. — Mandans *tenetur :* 1° 'praebere necessaria ad mandati exsecutionem, et solvere expensas factas ; 2° adimplere obligationes a mandatario contractas et mandato consentaneas ; 3° servare mandatarium indemnem de damnis.

1090. — Mandatarii *obligationes sunt :* 1° mandati limites non excedere ; 2° negotium diligenter gerere ; 3° mandanti de re gesta rationem reddere, eique restituere quidquid vi mandati percepit, sive titulo lucri, sive titulo doni ; quia non sibi acquirit.

l Cod. gall , 1039 . ital.t 890 ; austr., 726 ; hisp., 743 ; CroUi/, II, 373. — l *Doveri,* II, p. 215 ; Cod gall., 1984-2010 ital., 1737-1763 ; ausir., 1002-1026 ; hisp., 1709-1739 ; germj 662 m vi. , cfr. Boucier, de Conlr., P. II, c. 1, art. 3, j 2 ; *Guryl* I, n. 746, 747.

Mandatarius, qui (sive circa res sive circa personas) mandati sui /ines *excedit,* nihil agit. Hos tamen excessisse non intelligitur delegatus, qui alio modo, ac deleganti placuerit, ea ad quae delegatus est peragit. Excipe, si modus ipse fuerit a delegato praescriptus tanquam conditio. Ita ex canone 203.

1091. — II. Negotii gestio est quidam *quasi contractus,* quo quis absentis negotium utiliter gerendum suscipit, sine mandato expresso vel tacito, sed ex ejus commissione rationabiliter praesumpta. Est mandatum *praesumptum* l ; quare *affinis* est cont ractui mandati.

a) Gestor negotii t e x e t u r alterius rem diligenter administrare, donec dominus providerit; resarcire damna ex sua culpa illata. In pluribus tamen circumstantiis, temperari potest obligatio compensandi damna, maxime quando ista proveniunt ex imperitia gestoris benevoli, in defectu peritioris. Probabilius, accipere poterit congruentem mercedem ; secus enim pauci invenirentur, qui absentium negotia gerere vellent. Cfr. .-Imi *du Cl.,* 1912, p. 927 ; *Damen-Aertnys,* 1, n. 902.

b) Absens, cujus negotium bene geritur, t e n e t u r servare conventiones a gestore rite facias, et ipsi expensas et damna ex tali gestione provenientia resarcire, etiamsi, non obstante bona gestione, res male successerit 2.

Ar t i c u l u s V.

De deposito et sequestro.

1092. — I. Depositum est contractus, quo res mobilis traditur custodienda, ut integra restituatur. Qui rem deponit, dicitur *deponens* vel *depositor ;* ille autem, apud quem deponitur, *depositarius 3.*

Est contractus realis, qui nonnisi rei traditione perficitur, el natura sua est *gratuitus* (vide quae n. 1088 diximus de *mandati natura).*

Depositum est duplex : 1° *voluntarium,* quod spontanea contrahentium voluntate perficitur ; et hoc potest esse *expressum* vel *tacitum ;* — 2° *necessarium* (in jure antiquo « miserabile » dictum), quod fit aliqua urgente necessitate, v. gr. in casu naufragii, incendii, etc. In jure moderno, res apud *caupones, aurigas* depositae considerantur tanquam depositum *necessarium 4.*

1093. — Pr in c ipia . I. Depositarius tonetur rem depositam custodire et ad deponentis arbitrium restituero. Ita omnia jura. Quare :

l Cir. RourttT et *C.urv,* 1. c. ; Cod. Ball., 1371 seqq. ; ital., 1140 seqq. ; austr., |t)3G seqq. ; hisp., 1888 seqq. ; germ., 677 seqq. — 1 Cir. Guri/, I, n. 846-849. — · Cod. gall·· 1915-1963 ; ital., 1835-1877 ; austr.. 957-970, α-c, Nov. Ill ; hisp., 1758-1789; germ., 688-700. — €od. austr., 970 ; germ., 700-704.

1° Tenetur *rem diligenter custodire* ; imo, ad specialem diligentiam tenetur, si eam promiserit, vel si sponte se obtulerit, vel si mercedem pro cura rei petierit, vel si rem acceperit unice in proprium commodum, vel postremo si de quacumque culpa vitanda expressa stipulatio intercesserit. Ejus incuria inducit obligationem restitutionis (cfr. n. 920). Depositarius nequit invigilare qualis sit res deposita, quando illam accepit in arca inclusam vel obsignatam ›. Deinde nequit sine peccato re deposita *uti,* sine consensu domini saltem praesumpto ; peccatum tamen non erit grave, nisi adsit grave damnum deponentis vel damni periculum. Si tainen cum re deposita negotietur (v. gr. parochus cum pecunia confratemitatum), fructus sunt negotiatoris, nisi aliter statutum fuerit ; quae utique negotiatio clericis speciali modo est prohibita.

2° Tenetur *depositum petenti statim restituere ;* et quidem cum fructibus ex eo perceptis ; secus enim retineret alienum. Excipe, nisi certe sciat rem esse furtivam, aut nisi haberet certam compensationis causam, aut nisi prudenter timeat, ne dominus ea abusurus sit (III, 753).

1091. - Deponens tenetur depositarium servare indemnem. Fert enim axioma : « Officium suum nemini debet esse damnosum. » I nde, debet monere depositarium de vitio rei, ex quo damnum ei emergere possit, et resarcire omnes expensas necessarias vel utiles factas ad rei custodiam. In novis Codicibus haec habentur:

1° Depositum regulariter fieri nequit nisi a rei depositae domino, ad contrahendum habili ; aut dc ejus consensu expresso vel tacito. 2° Depositi probatio fieri debet scripto, si res valorem jure determinatum excedat, nisi de deposito necessario agatur. 3° Caupones de rerum depositarum furto vel detrimento tenentur, sive furtum aut detrimentum fiat a domesticis, sive ab extraneis : non autem si fiat armis, aut vi majore.

1095.— II. Sequestrum est depositi species, quo res controversa alteri tertio custodienda traditur, ut postea reddatur ei. cui adjudicata fuerit a judice, vel ab arbitrio.

Sequestrum iisdem principiis regitur ac depositum (cfr. can. 1675). Illius objectum non tantum res mobilis esse potest, sed etiam immobilis. Non *dissolvitur,* nisi per sententiam judicis, vel per mutuum partium consensum (Cod. austr., 968).

Ar t ic u l is VI.

De commodato (et precario).

1096. — Commodatum est : *contractus. quo res aliqua mobilis vel immobilis gratuito ml solum usum conceditur, ea lege ut determinato tempore in individuo restituatur.* Qui rem concedit, dicitur

• S. *Alph.*. III. 748, 749, 752 ; cfr. Cod. germ., n. 698: mstr., 966.

commodans : illo vero, cui conceditur, *commodatarius* \ Si rei usus non conceditur pro certo tempore, sed ad libitum commodantis contractus dicitur pr e c a r iu m (III, 745).

Commodatum est contractus *rcalis,* qui *traditione* rei perficitur; estque essentialiter *gratuitus,* accedente enim pretii stipulatione, transit in locationem rei. Ejus objectum potest esse res quaecumque in commercio humano posita, modo non consumatur illo usu, ad quem conceditur, v. gr., nummi aurei, qui ad solam ostentationem pro tempore conceduntur.

1097. — Pr in c ipia. I. Commodans tenetur rei usum permittere, illiusque periculum subire. Ratio *primi* patet ex ipsa definitione. — Ratio *secundi* est, quia commodans semper remanet rei dominus : res autem perit domino (III, 747).

1° *Tenetur rei usum permittere ;* unde non potest eam repetere ante tempus determinatum, vel ante finem obtentum. Si tamen ipse, ex casu improviso, re sua statim indigeret, posset illam repetere, etiam in aequali damno commodatarii : quia semper tacita subesse censetur conditio : · nisi res interea sit mihi necessaria. » Dissentit Cod. austr., n. 976.

2° *Tenetur rei periculum subire :* ideoque debet de se detrimenta ex casu fortuito enata sustinere. Item, tenetur ad expensas extraordinarias, quas rei conservatio exigit,et ad aperiendum ejus nociva vilia. Ex canone autem 1537, prohibetur, ne res sacrae commodentur ad usum, qui earum naturae repugnet.

1098. — II. Commodatarius habet jus ad usum determinatum, et tenetur rem diligenter servare. *Primum* est de ipsa essentia contractus ; ratio *secundi* est, quia, (pii habet commodum, debet habere et incommodum rei intrinsecum.

1° *Habet jus ad usum determinatum,* ac proinde non potest re uti ad aliud, quam ad quod concessa est. Debet autem rem tempon* statuto restituere.

2° *Tenetur rem diligenter servare,* tanquam bonus paterfamilias ; subire expensas cum rei usu ordinario conjunctas ; item, facere cxpensa.s extraordinarias, quae moram non patiuntur ; sed, in hoc casu, expensae debent ei refundi a domino, v. gr. si curet equum gravi morbo, citra suam culpam, laborantem. Si res. *ipsius culpa,* perierit vel deterior facta sit, tenetur resarcire damna ; non autem, si haec ex ipso *necessario* usu provenerint. De casu mere fortuito non tenetur, nisi sit in *mora culpabili,* vel peculiari pacto rei periculum in se susceperit. Vide *S. Alphonsum* (III. 752; 11. Ap., X, 137); *Delama,* n. 192; Cod.

Ar t ic u l u s 11.

De mutuo (et de usura).

Agendum : 1° de *natura mutui;* 2° de *usura ;* 3° de titulis ab usura excusantibus, seu de mutuo cum *joenoris stipulatione ;* 4° de quibusdam mutuis *in specie.*

l S. *Alph.,* III, 744 ; v. Codices : gall.f 1875 ; ital,, 1805 ; austr., 97 l ; hisp., 1740 seqq. ; germ., 59 seqq.

§ 1. De natura mutui.

1099. — Notiones. Mutuum est : *contractus, quo res fungibilis alteri traditur, cum obligatione rem similem reddendi, suo tempore atque in eadem specie et bonitate*\ Explicatur :

Est contractus realis, qui non nisi rei traditione perficitur. Qui dat mutuum, dicitur *mutuator ;* qui illud recipit, *mutuatarius ;* quod datur, vocatur *sors.* Lucrum quod licite ex mutuo percipitur, dicitur *foenus* vel *auctarium* (vulgo *intéresse).* Foenus est vel *legale,* a lege indicatum, vel *vulgare,* inter homines communiter receptum, vel *conventionale,* ex contractu stabilitum. — Dicitur : *quo res fungibilis alteri traditur* el in hoc differt a commodato, deposito etc., ut statim exponemus. Res fungibilis intenditur res quae *fungitur in genere;* et quidem pressius, quae *primo usu consumptibilis* est, v. g. esca, pecunia quam solvis.

1100. — *Objectum mutui* non sunt, sicut in locatione et commodato, res quae servari possunt (quarum ergo usus a re distingui potest), sed (ut diximus) res *primo usu consumptibiles,* quae ergo destruuntur per usum consumptionis, ad quem naturaliter sunt ordinatae, v. gr. frumentum, vinum. In his nequit usus a dominio separari ; quare *res mutuata necessario in dominium mutuatarii transit,* ut dicit *D. Thomas* (2. 2, q. 78, a. 1). *Pecunia* inter res primo usu consumptibiles computari potest, quia pecunia per se ordinatur ad faciendas commutationes; unde, distrahitur ab utente, illique perit, ac moraliter consumitur per primum usum (III, 754).

1101. — Principium. Datur praeceptum caritatis concedendi mutuum his, qui in necessitate versantur, et habituri sunt unde restituant. Caritas enim obligat ad subveniendum proximo in necessitate constituto, ei concedendo vel rem ipsam, qua indiget, vel saltem usum rei. Hinc, mutuandum est etiam divitibus, qui ob peculiarem circumstantiam, v. gr. ad litem declinandam, mutuo indigent ; non vero illis, qui ad augendas opes idem postulant. Huc faciunt verba Domini *(Maith.,* 5, 42) : *Volenti mutuare a te, ne avertaris.* Ratio *limitationis* est, quia ad naturam mutui pertinet, ut res similis reddatur : quare, contractus mutui cum illis, qui nec in spe habent unde reddant, locum habere nequit. Ilis ergo per eleemosynam subveniendum est. *Praeceptum* vero praestandi mutui *raro* urget, ob gravissimas molestias recuperandi quod fuit mutuo concessum.

' ‹ fr.. pro Jure antiquo, *Lugo.* disp. 25 ; Lessius. 1. 2, c. 20 ; pro Jure moderno, *Crollu,* de Conti P II disp 9, et varios Codices gall., 1892 ; ital.. 1819 : austr., 983 ; hl«p nw·. 1757 ; et Cod. coimn., 388 seqq. ; genn., 607-610.

Obligationes variae *cx inito mutui contractu enascuntur :*

1° *Mutuans tenetur monere de vitio rei ; alioquin debet reparare damnum.* Item, tenetur non repetere rem ante tempus, nisi ipse sit in pari necessitate. Si vero tempus non fuerit praefixum, arbitrio prudentum definiendum est ; secus enim mutuum potius inutuatario obesset, quam prodesset (II 1,754 seqq.).

2° *Mutuatarius* casum fortuitum praestare tenetur, et rem eadem quantitate et qualitate reddere suo tempore vel cum mutuator petierit. Immo, non petenti restitutio fieri debet, si non petatur ob oblivionem, reverentiam aut distantiam. Attamen, mutuans non petens, cum id facile potest, censetur indulgere dilationi (III, 755).

§ 2. De usura x.

1102. — Definitio. In sensu *stricto,* prout hic accipitur, usura est lucrum immediate proveniens ex mutuo, i. e. *praecise vi mutui,* excluso alio titulo (III, 758) ; seu, ut etiam verbis utamur Concilii Lateranensis V : *Usura est lucrum quod nullo labore, nullo sumptu nullo periculo conquiri studetur* (Sess. X, Bulla *Inter multiplices).*

Divisio. Duplex est usura : 1° *realis,* quae pacto exprimitur ; 2° *mentalis,* quae animo intenditur, absque expressa stipulatione.

Dicitur usura *palliata* seu implicita, quando latet sub alio contractu, v. gr. emptionis, locationis, etc. (HI, 761) ; et *formalis,* quando est aperta. Porro haec quam tradidimus divisio se refert ad usuram *sensu stricto,* quae interdum, ut animadvertit cl. *Vermeersch* (o. c. n. 364), vocatur : *lucratoria.* Ab ea discernuntur *moratoria* seu *punitoria* (in poenam morae ad solvendum) et *restauratoria* seu *compensatoria* (ad compensanda damna creditoris etc.). Hodie tamen, teste *Merkelbach* (l. c.), quae dicitur *usura restauratoria* (seu *compensatoria),* venit sub nomine *foeneris* (vide supra, n. 1099).

1103. — Principium. Usura (lucrum praecise vi mutui) est prorsus illicita. Etenim *mutuant est contractus essentialiter gratuitus,* et jus tum *positivum,* tum *naturale* prohibent, ne lucrum ex mutuo, *vi mutui,* conquiri studeatur. *Primum* constat ex can. 1543, in quo confirmatur Enc. Benedicti XIV, *Vix pervenit* (1 Nov. 1745). Ipsa Encyclica omnes leges antea latas, praesertim Cone. Viennensis (1313), Cone. Later. V (1515), confirmat. *Secundi* ratio est, quia nefas est exigere lucrum *pro usu rei non suae.* Nulla utique adest injustitia, si pro *utilitate,* quam perdit *mutuator,* ipse exigit compensationem, item pro *onere* quod forte suscipit, vel quod in sua actione includitur. Sed exigere lucrum unice propter utili-

l Confer inter alios, S. *Alphonsum,* III, 758, ed. G., II, p. 203 ; *Carrière,* III, p. 226, ubi catalogus copiosus auctorum ; *Zech* (ap. *Migne,* Curs. Theol., XVI, p. 763) ; *Funk,* Zins u. Wucher ; *Van Rocy,* de Justo Auctario ; *Riedcrlack,* Der Darlehenszins ; *Tanquercy,* de virt. justitiae, n. 864 ; *Vermeerech,* De Just., n. 257 ; Prümmer, Man. Theol. mor., II, η. 284 ; A. *Koch* in Kirchenlexikon, XII, p. 1963 seqq. ; *Cathrein,* phil. mor. n. 493 ; *Schilling,* das Zinsproblcm, dor neuc Zinskanon (T(ib. Theol. Quart, schr. 1919, 1921) ; Reichtum u. Eigentum in der altkirchl. Litcratur, die Staats u. Soziallehre des hl. Thomas; II, n. 422, 453 ; *Merkelbach,* II, n. 572 seqq. etc.

(atom quam percipit *mutuaiarius,* nihil aliud est quam exigere lucrum rei quae jam in dominium alterius per traditionem transivit, imo quae in multis casibus jam non exstat, cum per ejus usum jam sit consumpta (III, 759). Hinc dicit S. Thomas (2. 2, q. 78, a. I) : Accipere usuram pro pecunia mutuata est *secundum se injustum;* quatenus nempe pecunia *ul pecunia* non est (ait *Merkelbach' 11.* n. 573) « nisi mensura utilitatis aliarum rerum, quae secundum valorem comparantur ad invicem... I nde *de se est sterilis,* »

Opponunt in contrarium : Praebere alteri occasionem quid acquirendi, vel carere aliqua re quae alteri prodest, est pretio aestimabile. Sed asserta negamus, ob rationem n. 1035 sub 3° «, datam. Praeterea, quomodo posset pretio aestimabilis dici carentia rei *plane mutilis* (ut supponitur), quae illico in dominium inutuatarii transit, et impositio *oneris* similem suo tempore reddendi? I sura ergo non in sola oppressione pauperum consistit : etiam erga *divites* facta, est mala, ul patet ex Bulla Benedicti XIX : Neque ad illam labem purgandam, .iit iprop. 2 encycl. *ii.r pervenit),* ullum accessiri subsidium poterit ex eo, quod is, a <pio id lucrum solius causa mutui deposcitur, *non pauper sed dives* exsistat. »

Quae modo dicta sunt, valent *pro usura reali et pro mentali,* si nempe mutuum principaliter fieret, *ob spem lucri* (licet sperati ex mera benevolentia), ita ut, sine tali spe, mutuum non daretur. Atque hinc est, cur ab Innocentio XI damnata fuerit haec 42“ propositio : ‹ Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur, tanquam ex benevolentia et gratitudine debitum. » Ratio damnationis est, quia benevolentia nunquam obligare potest ad praestandum lucrum, cum multis aliis modis exhiberi possit (Il 1,702; II. Ap., X, 143).

1104. *Inde conclude :* Usurarii, eorumque cooperatores tenentur de usuris exactis tanquam de re furtiva x. Contractus enim usurarius est omni jure nullus ; nuda autem rei traditio non transfert ejus dominium (III, 783).

Attamen mutuator retinere potest, quod mutuatarius supra sortem dedit *mere gratis,* vel ut se gratum ostenderet, vel ut novum mutuum sibi pararet III, 763). Casu, quo mutuator dubitat *an mutuatarius gratis dederit,* an ut mutui pretium, distinguendum : Quando mutuans bona fide recepit, et postea, superveniente dubio, non potest certus fieri, tunc potest licite illud sibi retinere. Secus autem, si jam recepit in dubio (quidquid dicant alii) ; quia cum dubio nemo legitime potest possessionem inchoare. Ceterum, si mutuatarius nOn esset pauper, nec illiberalis, nec dedisset motus ab aliqua mutuantis efflagitatione sive minis, tunc *praesumi* potest illum gratis dedisse (II. Ap., X, 144).

1105. Ad *dignoscendum quaenam pacta in mutuo sint licita, quaenam illicita* (nullo accedente titulo extrinseco), *attendendum est ad regulam, quam tradit D. Thomas :* « Omne onus pretio aestima-

» Alias poenas ex jure canonico vide n. 902.

bile, impositum in mutuo, laminam debitum ex justitia, vera usura est » (2. 2, q. 782, a. 2). Qua de causa :

1u Si quod exigitur, non mensuratur pecunia, ut benevolentia, amicitia, usura non est ; modo in benevolentiae signum non exigatur beneficium aliquod in particulari, ut patet ex propositione 42a supra memorata (n. 1103 fin.).

2° Non est usura exigere aliquid jam secus ex justitia debitum, v. gr. ut mutuatarius cesset a vindicta, ab injusta vexatione, etc. ; quia *non imponitur onus novum.* Foret autem usura, exigere debitum, quod ex caritate tantum debetur, v. gr. ut mutuatarius emat apud se, vel cognatos ; quia, posito tali pacto, additur onus justitiae, quod pretio aestimabile est. Vide A. *Alphonsum,* III, 774, 780, 781 ; H. Ap., X, 158-160.

1106. — Quaesitum. *Quid repetere potest Mutuator, quando* rei valor *tempore mutui crevit vel decrevit ?*

1° Si *bona fide* non attendatur ad incrementum vel decrementum, quod rei mutuatae superventurum est, potest pactum ila fieri, ul res in eadem quantitate reddatur. Hem. si aeque dubium sit, an valor rei sit augendus vel minuendus. Ratio : quia, cum utrinque aequale sil periculum, aequalitas eo ipso jam in contractu servatur.

2° Si praevideatur certo vel probabilius valorem rei auctum iri, non licet pacisci, ul in eadem quantitate reddatur. Ratio : quia tunc dignosceretur .inimus lucrandi (cfr. η. I 102) ; plus acciperetur quam datum est. Excipe, nisi mutuator statuerit *rem servare in tempus pretii audi:* quia tunc plus exigere potest ratione lucri cessantis. Deducenda tamen erit aestimatio periculi, vel expensarum ad rem servandam.

3° Si certe vel probabiliter res tempore restitutionis censeatur minus valitura, mutuator poterit majorem mensuram petere, ut se servet indemnem III, 782 ; H. Αρ., X, 160). Ad *pecuniam* quod attinet, sufficit ut juxta eumdem valorem restituatur, c quia in pecunia non corpora quis cogitat, sed quantitatem. » Licitum tamen est pactum, ut reddatur in eadem specie et in eodem numero monetarum, saltem si commune sil periculum incrementi vel decrementi (S. Poenit., 21 Jan. 1873 ; **J.** .9. A., vol. 7, p. 221).

SEU DE FOENORE EX MUTUO PERCIPI EN 1)0.

Titulus prout hic accipitur, est circumstantia quaedam *mutuo exlrinseca* cujus intuitu licet aliquid supra sortem exigere. Admittuntur communiter plures tituli a theologis, videlicet : 1° damnum emergens ; 2° lucrum cessans ; 3° periculum sortis : 4° poena conventionalis \ccessit hodie titulus legis civilis. De his singulis dicemus, primum tamen et secundum titulum consociando.

1107. — Principia. 1. Damnum emergens et lucrum cessans sunt tituli legitimi percipiendi aliquid supra sortem. Nemo enim tenetur (saltem ex justitia) in alterius gratiam aliquod subire delri-

1 Jam Doctor Angelicus (2. 2, q. 78, a. 1) de his titulis loquitur. Cfr. etiam Bened. ŻA'ZV Encycl. Vue *pervenit.*

mentum, absque debita compensatione. Si damnum emergent, aut lucrum cessans, non sit certum, sed tantum *probabile,* potest adhuc aliquid supra sortem exigi, secundum aestimationem periculi damni, vel spei lucri (III, 768, 770). Cfr. can. 1543. Itaque :

Licet semper *ratione talis incommodi* aliquid supra sortem exigere, habito respectu ad strictam justitiam ; sed ad exigendum hujusmodi *interesse,* tria requiruntur: *a)* Ut mutuum sit vere damni vel lucri cessantis causa, *b)* Ut non plus exigatur, quam sit lucrum quod speratur ex alio contractu licito, juxta aestimationem spei el periculi, et deductis expensis, *c)* I t *interesse* ab initio in pactum deducatur (III, 760, 769 ; IL Ap., X, 149seqq.).

1I0S. — II. Periculum extraordinarium amittendae sortis est etiam justus titulus exigendi aliquid supra sortem. Ratio : quia se exponere tali periculo est vere pretio aestimabile. Cfr. *D. Thomam,* opusc. 73, c. 6, fin. Hinc in declaratione S. Congr. de Prop. Fide, anni 1645, *periculum sortis* inter titulos ab usura excusantes numeratur (Bull. S. Congr. de Prop. Fide, I, 124, 131). Cfr. can. 1543.

Requiritur autem : *a)* ut periculum sit *speciale,* idque ratione solius mutui ; v. gr. si mutuatarius sit tenuis fortunae, prodigus, etc. ; nam ob periculum *commune,* v. gr. incendii, cui exponitur quaevis res sublimaris, nihil exigi potest ; *b)* ut non stet per mutuantem, quominus sors assecuretur, v. gr. per pignus aut fidejussionem (III, 765).

1109. — III. Poena conventionalis est similiter justus titulus aliquid supra sortem exigendi. Ratio : licitum est pactum accessorium, quo contractus firmitati consulitur, et avertitur negligentia alterius partis. Poena autem conventionalis consistit in hoc, quod mutuatarius se obligat ad aliquid supra sortem solvendum, *si* intra tempus praedefinitum *non restituerit.* Cfr. can. 1543. Ex hoc capite requiritur :

a) ut mora debitoris sit notabilis et culpabilis ; *b)* ut absit animus lucrandi per poenam appositam : qui animus praesumitur, si constituatur tempus, quo scitur debitorem solvere non posse ; *c)* ut poena sit moderata et proportionata culpae. Poena autem solvenda est ante judicis sententiam, quia potius pactum est, quam mera poena (III, 766, 767).

1110. — IV. De titulo legis civilis, seu consuetudinis haec declarantur :

I. Exsistentia tituli. Hodiernae leges, per formalem dispositionem, tribuunt *communiter* mutuantibus jus accipiendi aliquod ex mutuo auctarium ; et ubi talis lex deficit, consuetudo passim eamdem facultatem concedit. Nec tamen eadem est ubique locorum legis dispositio. In aliis enim locis stabilita est taxa legalis, ultra quam nihil exigi possit : dum in aliis locis stipulationes partium nullis limitibus circumscribuntur. Servatur autem fere ubique vulgare quoddam auctarium, non secus ac pretium pro cete-

ris mercibus. Ad quod determinandum faciunt in primis gesta in foro mercatorio *(bourse, stock exchange)*, quae quotidie in foliis publicis divulgantur.

In Gallia [1], laxa *legalis* est 5% in materia civili, et haec superari nequit ; in sola materia commerciali admittitur *conventionalis*. In Belgio lex gallica abrogata est ; conceditur libertas quodeumque auctarium percipiendi, certis dumtaxat exceptis casibus *(Merkclbach,* II, 577, 579). In Austria [2], constitui potest taxa 5 %, si in contractu auctarium stipulatum fuit sine determinatione, vel si intéressé vi legis debetur. In Hispania [3], admittitur taxa conventionalis, qua deficiente, nihil exigi potest. Ratione tamen morae culpabilis taxa legalis 6 % viget. In Germania [4] taxa legalis, deficiente conventionali, est 4 %. Taxa conventionalis etiam admittitur, quae, si 6 % superet, potest mutuans post 6 menses sortem restituendo se liberare, nec ullum pactum potest hoc jus tollere. In Italia, praetor laxam legalem, quae deficiente conventione potest exigi (i. e. 5 % in materia civili, 6 % in commerciali), admittitur *taxa conventionalis,* quam quidem lex civilis (ari. 1831) liberam relinquit cuique definiendam ; lex vero naturalis immodicam seu usurariam semper vetat.

1111. — II. Aequitas hujus tituli. *UIrum lex civilis (vel vigens consuetudo) sit* justus titulus *percipiendi aliquid supra sortem?*

1° *Mens theologorum.* Hac super quaestione, theologi in diversas abeunt vias. Sunt qui absolute *negant;* cum lex civilis nuinquam permittere potest, quod vetat lex divina et naturalis [5]. Sunt qui *affirmant* et *recte* quidem ; sed hujus sententiae patroni minime concordant in allegandis rationibus. Paucis hanc controversiam exponemus :

Alii rem explicant ex *jine* mutuationis, quae ex parte mutuatoris potest esse vel gratuita vel quaestuosa [6]. — Alii dicunt rerum consumptibilium praestationem, qualis habetur in mutuo, posse fieri materiam contractus *onerosi,* si ita placeat contrahentibus ; unde, mutata contractus natura, nihil jam obstare quin pretium ex tali praestatione (i. e. ex locatione pecuniae) percipiatur [7]. — Alii opinantur supremo legislatori, vi *dominii alti,* seu ratione *boni publici,* competere jus transferendi proprietatem auctarii a mutuatario in mutuantem (eo magis quod subditi sponte consentiant), ob commodum universae societati inde proveniens. Nam nervus commercii, aiunt, est mutuum sub multiplici sui forma, qua venit in emptione-vendilione facta, haud numerata pecunia. Praedicto igitur legislatoris jure semel admisso, in aprico jam est conclusio : posse nempe, vi legis civilis, licite percipi quod supra sortem conceditur [8]. — Alii confugiunt ad *trinum contractum,* quem mutuo inesse contendunt, saltem cum inutuatariusillud init ad lucrum faciendum [9] cfr. n. U59et *Schilling,* 11, (p. 452). — Alii postremo docent hodiernum titulum legis civilis (vel consuetudinis) non esse diversum ab aliis titulis communiter ab antiquo receptis, sed ipsis omnino inniti, ipsorumque indicem et summarium exhibere, attendendo

[1] Lex 12 Jan. 1886. — [2] Lex 15 Mail 1885. — [3] Ari. 1755, 1108. — [4] Art. 246 seqq. — [5] *Lugo,* disp. 25, n. 13 ; *Lessius,* l. 2, c. 20, n. 32 ; *Jules Morel,* Du prit à intérêt, p. 188 ; *Pagès,* Diss. sur le prêt à intérêt, § 11 ; *Lgonncl,* de Mutuo, Schol., n. 9. — [6] *Claudio-Jannet,* Le Capit., la Spécul., la Finance au xixe siècle, c. 3, IL III : FunA, Mail) u. das Zinsverbot *fTilbing. Quarl.-Schr.,* 1875). — [7] *Engd,* Jus canon., l. 5. lit. 19, n. 9 et 36 ; [8] *Pallerini,* Opus mon, t. 3. P. 3, c. 2, n. 280-348. — [9] *Guru,* I, 863 ; *Prùrnmer,* II, n. 288. — [*] *De la Luzerne,* in t. III.

imprimis ad *lucrum cessans et* ad *sortis periculum* et horum sententia salis aequa probatur. Re quidem vera, omnino immutantur, nostris temporibus, sive civitatis conditiones sive pecuniae valor oeconomicus, inquantum pecunia hodie aestimat ur ex spe fructuosae absumptionis et fide quam conciliat. Exinde factum est, quod mutuatores non solum id generatim intendant ut sibi, quorumque licito modo, lucrum faciant, sed etiam hujus spei (vel lucri cessantis) compensationem per foenus requirant. Adde quod in mutui traditione periculum sortis minime fictitium sit, ut ex quotidiana experientia demonstratur. Lex igitur (vel consuetudo) illud etiam praestat : indicat valorem pecuniae, secundum aestimationem communem ; determinat foenus quod hodie huic valori correspondet et licite percipi potest ad modum *lucri legalis.*

Nec obstat, quod in aliquo casu particulari nullus adsit titulus ex communiter receptis ; nam ille defectus compensatur I.undem per *bonum commune,* quod observatione alicujus universalis normae ellicacius promovetur, tanto magis quod per eam oppressivae usurae eliminantur. Unde, lex remanet *justa,* quamvis (non secus ac *de praescriptione* dictum est) praesumptio, in qua nititur, in casu particulari deliciat; tunc enim, ut sentit cl. *Schilling* (II. η. i22), foenus legale habendum foret tanquam *praemium.*

2° *Mens S. Sedis.* Quod Ecclesia in antiquis temporibus docuit : t nihil a mutuatore, *vi mutui,* percipi posse », hoc etiamnunc firmiter tenet. *Ratione tamen circumstantiarum,* specialiter ex oo quod mutuo *universim* connectuntur ii tituli, qui olim *nonnisi raro* huic contractui adnectebantur, S. Sedes hodie generaliter permittit foenus moderatum stipulari et percipere. Additur vero communiter in decretis clausula pergravis : « (Permittitur auctarium percipere), *quousque S. Sedes definitivam decisionem emiserit.* »

En autem sumina Responsionum, hucusque divulgatarum :

a) Non sunt inquietandi *fideles,* qui bona fide *intéressé* percipiunt juxta laxam legalem absque alio titulo (S. Poenit., 16 Sepi. 1830). Similiter, non sunt *inquietandi,* si sequuntur praxim invectam accipiendi 8% annui lucri ex pecuniis in mutuum datis (S. Off., 18 Dec. 1872). Episcopus in singulis casibus (quando agitur de auctario superante taxam legalem) rem decernat juxta praxim timoratorum (S. Poenit., 18 Apr. 1889). Qui autem mala aut dubia fide beneficio legis usi sunt, peccarunt (contra conscientiam agentes), sed non tenentur ad restitutionem (S. Poenit., 17 Jan. 1838).

b) Non sunt inquietandi *sacerdotes,* qui contendunt legem principis esse titulum sufficientem percipiendi aliquid supra sortem, absque alio titulo (S. Poenit., 10· Sepi. 1830). Durius atque seyerius se habent *sacerdotes* erga fideles, si iis, qui auctarium ad normam legis percipiunt, absolutionem denegant - (S. Poenit., 11 Nov. 1831).

c) ('.an. 1543 denique sic rem exprimit : ‹ lu praestatione rei fungibilis non est per se illicitum *de lucro legali* pacisci, nisi constet ipsum esse immoderatum, aut etiam de lucro majore, si justus ac, proporlinnatus titulus suffragetur. »

l Cfr. *Lehmhuhl,* I, 1309 ; *Noldin.* II. 386, fin.; *Crolly,* II, 438 ; *Vernieersch,* 0. ‹ n 375; Van *ïloey,* o. c . IVeisx, Die soi. Frage, II. p 694. Praedictos AA., licet diversa formula utantur, eundem tamen in essentialibus doctrinam tenere arbitramur; I x ii› quidem plures aestimant pecuniam in praesentibus oeconomici·, conditionibus rirtuahtrr /ecundam esse, non tantum in ea-u particulari, sed semper, quod aliis minus probatur (vide Inter alios .IfrrhHbach, II. n. >77,3°. Schilling, n. n. 422, *Haessle,* §12). – 'Confer de his responsis Gaudé, ed. op mor. S. Xlph. II (pag. 221 seqq.); *l.ehtnhuhl.* 1, 1316, nota ; Schindler, 11, p 636 , (Trolly, II, 458 Buecerom, Enchir. mor. 858.

1112.— Inde resolves :

1° Licet percipere auctarium *legale,* nisi hoc sit *evidenter* injustum ; pro illo enim stat praesumptio. Deficiente taxa legali, *vulgari* standum est : vigens enim proborum consuetudo vim degis habet, et communis aestimatio sufficiens est argumentum justitiae in negotiis hujus saeculi *(Crolly,* II, n. 165 seqq.).

2° Licet in mutuo taxam legalem (vel vulgarem) excedere, si haec sit minor eo, quod ob titulos communes percipere liceret. Justitia per se id prohibere non videtur, dummodo *evidenter* adsint tituli ad excessum auctarii, el *praemoneatur mutuatarius.* Talis enim excessus non percipitur nisi titulo compensationis pro incommodo, quo gravatur mutuator. Compensatio autem per se fieri potest ad aequalitatem *(Crolly,* 11, 465). Dicitur : *a) justitia... id prohibere non videtur ;* nam, saepe id velat caritas, si nempe mutuatarius tali auctario facile opprimitur, atque in miseriam conjicitur ; *b) per se ;* nam per accidens id prohiberi potest, etiam ratione justitiae, v. gr. accedente sententia judicis reducente auctarium ad taxam legalem ; *c) dummodo evidenter adsint tituli ;* pergrandi enim est perictdum hallucinationis, cum possidendi cupiditas sibi facile excogitet titulos, qui plane deficiunt ; *d) dummodo praemoneatur niutuatarius ;* secus enim non videtur consentire in excessum.

In praxi, ante factum, difficillime indulgendum est, ut quis auctarium legale vel vulgare excedat. Post facti m, prudenter hac doctrina utendum est, ne restitutio imponatur, ad quam non tenetur mutuator. De *taxa conventionali.* haec scribit *D'Annibale,* II. 535 : Non immodicas esse dixerim usuras septunces ; immodicas supra decunces: quae vero inter has tenent, dijudicandas esse ex peculiaribus adjunctis, sed caule et sobrie. » Tandem *anotocismus* (id est perceptio intéressé ex ipso interesse, nondum soluto) permittitur ex lege civili' (non autem in *Germania* 2, nisi agatur de aerariis parcimoniae, crediti et mensae nummulariae). Et *probabilius etiam pro foro conscientiae valet,* modo novum intéressé sil liquidum. Id enim quod non fuit solutum, obtinet rationem sortis. Ad hoc tamen requiritur ut vel pactum praecesserit de ejusmodi *intéresse,* vel ex mora solutionis damnum creditori obveniat, vel tanquam poena in mutuatarios culpabiliter morosos decernatur a lege *(Gousset,* in Cod. civ. gall., art. 1154).

§ 4. De quibusdam mutuis in specie.

Sub hoc titulo breviter disseremus : 1° de Montibus pietatD ; 2° de Arcis parcimoniae ; 3° de Mensis nummulariis.

1113. — 1. De Montibus pietatis. Mons pietatis *definiri potest :* cumulus pecuniarum aliarumve rerum mutuabilium ad id collectus, ut pauperes, dato pignore, ex eo accipere mutuo possint, quae sibi sunt necessaria 3. Vide 5. *Alph.,* III, 765.

Licite in Montibus aliquod exigitur auctarium, titulo expensarum et onerum, quae ab ipsis sustinentur. Imo, ex concessione S. Sedis, identidem aliquid amplius percipitur *ad alios pios usus ;* ita tamen, ut haec perceptio ex alio titulo facta patefiat mutuatariis, utque ab usura ex mutuo distinguatur *(A. S. S.,* IV, p. 27-32 ; *Can. Coni.,* 32, p. 592).

* Cod. irait., 115'. ; ital., I 232 ; austr.. lex 15 Mali 1885, § 3 ; hisp., 1109. — * Cod., 248. — ' Cfr. *Ferraris,* v. *Montes jactatis; Henedictus XIV.* de Synodo, l. 10, c. 5 ; *Holzapfel,* die Anfanged. Mont. piet. (1902).

1114. — IL De Arcis parcimoniae. Arca parcimoniae est aliqua capsa in picrisque urbibus instituta, in quam opifices, famuli, aliique pecuniam conferunt, modicum quoddam lucrum inde percepturi.

Licitae sunt pecuniarum collocationes, quae fiunt in hujusmodi Arcis. Societates enim, quibus committuntur illae pecuniae, *vendunt* collocantibus jus ad pensionem annuam redimibilem, et quandoque etiam jus ad lucra indeterminata partienda ; est ergo, sub nomine mutui, vera venditio et emptio census. Hinc, S. Poenit., hac de re interrogata, 25 Febr. 1836 respondit : : Ut jam alias, *nihil obstare.* »

1115. — III. De Mensis nummulariis. Mensae publicae nummulariorum (banque, Bank, banco) exsistunt vi contractus societatis initi inter plures pecuniam conferentes, quam repetere non valent, sed ex qua censum annuum incertum exspectant ; illam scilicet fructuum pecuniae partem, quam rectores Mensae eis, singulis sex mensibus, adjudicaverint. Pars pecuniae a singulis collata vocatur *actio.* Hanc singuli quidem alienare possunt, sed societas non idcirco tollitur; ille enim, in quem actio translata est, occupat in societate locum alterius, qui recessit. Ab auctoritate competente iit societati potestas emittendi *chirographa (trolly,* II, 604 ; *Bouvier,* de Contr., c. 3, a. 3, § 1 et 2).

1116. — Peccant Mensarum rectores *(banquiers)* et cum eis coopérantes : *a)* Si pergant deposita accipere, postquam norunt se esse solvendo impares ; fallunt enim deponentium fidem, cum gravi eorum damno, *b)* Si emittant chirographa ultra limites in charta incorporationis designatos ; sic enim quaerunt lucrum ex charta monetali absque legitima auctoritate emissa, et faciunt ut ipsa vilescat, *c)* Si nimium auctarium exigant, vel ex litteris cambialibus lucrum majus eo, quod fert campsorum generalis consensus, *d)* Si pecunia deposita utantur ad suas utilitates promovendas, sive quod ex ea actiones emant in aliena Mensa, sive quod alio quocumque modo ea utantur contra Mensae leges ; sic enim fiducia creditorum vel sociorum Mensae abutuntur, et pecuniam discrimini forte objiciunt *(Konings,* 931-956). *Occasione autem mutui, nummularii* possunt recipere saltem sex pro centum, juxta laxam statutam pro mercatoribus ; exercent enim mercaturam pecuniae. Imo, in pluribus locis, legitime eis magis adhuc conceditur, ob varia pericula et labores, quos subire debent, ad pecuniam assecurandam above transferendam.— \um autem pecunia ad *ecclesias et alias causas pias* pertinens possit deponi apud hos bancarios, id dependet, ait *Priimmer* (II, n. 289), a conditione bancorum et a statutis ecclesiasticis particularibus.

CAPUT III

De contractibus onerosis.

S Thomas, L 2, q 77 ; S. *Alphonsus,* 111, n. 793 ; ed. G., II, p. 232 ; H. Ap., tr. X, n. 165. Lupo. disp. 26 : Lesriu 1. 2, c. 21 ; *Aertnys-Damen,* I, n. 919 ; Vermeersc/i, o. c., n. 338; Gdp/crf, vol. II, $ 82 ; *Schindler,* II. p 645 seqq. ; Ami *du CL,* Tabi, génér.» v. *Vente, Restitution;* Frassmelh, Compendio delta Tcol. mon, I, p. 304 ; *Ubach,* I, n. 321; Priimmer II. n. 291 sqq. ; Merftelbaeh, II, n. 508 sqq.

1117 —«Omnes contractus onerosi dividuntur in contractus *commulalivos,* quorum alii sunt principales, alii accessorii ; atque in contractus *aleatorios.* Omnes illi contractus sunt *bilaterales,* et ad eorum validitatem omnino requiritur *aequalitas oneris* ex utraque parte si sunt commulativi, *aequalitas spei seu fortunae,* si sunt aleatorii. *De his in. Iribus capitibus,* ita ut contractus aleatorii subsidiariis seu *accessoriis* anteponantur.

Contractus commulativi seu *stricte onerosi* sunt : 1° emptio-venditio ; 2° permutatio et cambium ; 3° census ; 4° locatio-conductio ; 5° emphyteusis et feudum ; 6° societas ; 7° transactio.

Articulus 1.

De emptione-venditione.

Agendum : 1° de venditione *in genere ;* 2° de quibusdam venditionibus *in specie.*

§ 1. De venditione in genere.

1I1S. — Definitio. Emptio-venditio est : *contractus onerosus, quo convenitur, ut una pars* (venditor) *rem aliquam tradat pro pretio ab altera parte* (emptore) *solvendo x.*

Ad *substantiam* hujus contractus tria requiruntur : 1° consensus mutuus ementis et vendentis ; 2° res aliqua tanquam merx ; 3° pecunia tanquam pretium. Si daretur res pro re, hoc esset *permutatio ;* pecunia pro pecunia, esset *cambium.* Si res emeretur ut cum lucro vendatur, haberetur *negotiatio.*

Pecunia hodie tum monetis seu nummis, tum bancariis constat syngraphis (vocatur *pecunia chartacea).*

1. *De consensu partium.*

1119. — Principia. I. Ex jure naturae, solo consensu perficitur emptio-venditio. Non enim ipsa rei traditio, sed tradendi obligatio ad essentiam hujus contractus pertinet.- Hinc, perfecta est venditio statim ac inter partes conventum est *de re* tradenda et *de pretio* solvendo. Partes tamen *possunt stipulari,* ut non perfectus sit contractus, nisi adhibitis sollemnitatibus, v. gr. scriptura vel traditione facta. — *Pro foro externo,* requiritur instrumentum ad probationem, in multis casibus, ubi alia probatio non admittitur (ili, 795).

Effectus autem *solius consensus,* traditione rei non secuta, non sunt iidem in omnibus juribus. — In jure austriaco 2 et germanico 3, dominium rei per

' Cod. gall., 1582 seqq. ; ital., 1447 seqq. ; austr., 1053 seqq. ; hisp., 1445 seqq. ; germ. 433 seqq. — 3 Cod., 1053. — * Cod., 446.

solani *traditionem* transfertur in emptorem ; sed interim, quibusdam casibus exceptis, *periculum* et *utilitas* manent apud *venditorem.* Si de fundo agatur, ejusdem relatio in libro fundorum requiritur in jure germanico ad transferendum dominium. In jure gallico \ italico 2, Hispanico 3 et anglico 4, dominium rei ejusque periculum ac commodum transeunt, per solum consensum partium, ad emptorem, qui proinde actionem realem habet, ad obtinendam ejus possessionem. Attamen, si res praegustari solent, v. gr. vinum, aut si traduntur ad probationem, v. gr. equus, venditio non prius perficitur, quam res gustata vel probata fuerit (cfr. n. 1122, 3°).

1120. — II. Ili soli vendere aut emere possunt, qui valent praestare consensum, nec a lege inhabiles declarantur. Jamvero, praeter inhabilitates, de quibus supra (n. 1038), sequentes sunt etiam emptioni-venditioni propriae :

E.r jure universaliter vigenti s, inhabiles ex parte declarantur illi omnes, quibus aliorum jura tueri incumbit, quales sunt genitores, tutores, curatores, communitatum administratores. Ratio inhabilitatis est periculum praevaricationis in pupillorum detrimentum. Item, magistratus, aliique ofliciales praetorii emere prohibentur jura litigiosa, quae apud proprium tribunal definiri debent. Eadem ratione, communiter vendere prohibentur, qui *bonis suis cesserunt;* horumque venditio est pleno jure invalida (nisi agatur de iis quae, exn. 1023, ipsius arbitrio relinquuntur), ideoque emptor ad restitutionem tenetur. Similiter, ex jure gallico et hispamco 6, prohibetur emptio-venditio inter *conjuges,* paucis casibus exceptis. Stabilit quoque can. 1540 : Bona Ecclesiae immobilia propriis administratoribus eorumque conjunctis in primo aut secundo consanguinitatis vel affinitatis gradu non sunt vendenda aut locanda, sine speciali Ordinarii loci licentia.

H2I. III. Consensus prius datus impedit quominus posterior consensus sit validus. Ratio est, quia prior tempore, potior jure. Unde non licet rem successive duobus vendere. Si tamen res *tradita* sil secundo emptori, pertinet ad ipsum: dummodo hic *in bona fide* emerit, et emptio facta sit *in loco,* ubi rei dominium per solam ejus traditionem transfertur. Atque hoc valet tam pro rebus mobilibus, quam pro immobilibus, quia traditio confert jus in re (de Germania, vide n. 1119). In locis autem ubi solus consensus dominium transfert (cfr. Cod. hisp., 1743), valet pro solis *mobilibus.*

Addit tamen S. Alphonsus (III, 827) : Secundus emptor, licet sit malae fidei, non tenetur ante sententiam rem primo emptori restituere, nisi forte ipse induxerit venditorem ad rem ei secundo vendendam. Ad delusum emptorem quod attinet ipse, in omni jure, actionem habet in venditorem, ad obtinendam sibi illati damni reparationem.

1 Art. 158Λ. — ▮ Art. t '.48. —' Art. 1452, I 46S. — ' *Crotty.* II, 496 seqq. — * Cod. gall., 139 . seqq. . ital. 1 »56 ^eqq . hisp., 1457 seqq. ; germ., 181. — 'Cod. gall.. 1595 ; hisp., 1458.

Quaesitum. *Quinam sunt effectus* arrharum, *quae contractui apponuntur?*

Definiuntur *arrhae,* ea pecunia quam aliquando emptor (vel domus locatarius) venditori (vel locatori) tradit, quasi per modum pignoris ad assecurationem contractus. Apponuntur *arrhae* vel promissioni venditionis, vel ipsimel venditioni. Si prius, unusquisque ex contrahentibus potest resilire, scilicet qui *arrhas* dedit, eis renuntiando, et qui eas accepit, duplum restituendo. Si posterius, *arrhae* sunt generatim argumentum venditionis, non quidem conditionally, sed jam contractae. Solent enim dari pro parte pretii, vel in securitatem solutionis ; unde, nullus ex contrahentibus potest, altero invito, a conventione resilire. *Excipe,* si consuetudo vel specialis conventio aliter statuerit (IJ I, 794 : II. Ap., X, 166 ; Cod. hisp., 1454 ; Cod. germ., 336 ; *Linz. Quart. Schr.*. 1905, p. 127). Ab arrhis autem prorsus differt *poena conventionalis,* quae saepe promissioni annectitur (vide 1955).

2. *De re vendibili, sen de merce.*

Principia statuenda se referunt ad rem *vendendam., tradendam* et *assecur(indam.*

1122. — Principia. I. Ut adsit contractus venditionis validus et justus, debet (‘jus objectum esse res in commercio humano posita, propria venditoris, determinata, et physice vel moraliter ea quae petitur. Itaque has quatuor distinguimus conditiones :

1° *Requiritur, ut in commercio humano sit posita.* Vendi igitur potest quaecumque re.s prêt io aestimabilis, sive corporea, sive incorporea, uti jura ex chirographo, credita, etc. (n. 852). Per leges speciales non licet venditio veneni, scripti ad seditionem provocantis, etc. Talis venditio, deficientibus requisitis circumstantiis, est illicita, ut patet.

2° *Ut sit propria venditoris.* Venditio enim rei alienae est invalida quoad translationem dominii ; producit tamen quoad emptorem bonae fidei varios effectus juridicos : v. gr. confert ei,re tradita, possessionem aptam ad praescribendum, atque alia commoda possessoris bonae fidei (cfr. n. 849, 937).

3° *Ut sit determinata,* saltem ex circumstantiis, ita ut res vendita sil vere individua, et ab omni altera distincta. Quare si merces vendantur juxta earum *pondus, numerum* et *mensuram,* venditio non est perfecta, nisi quantitas in pondere, numero vel mensura fuerit determinata. Ites igitur stat periculo venditoris. Si vero vendantur *per aversionem, acervalim (en bloc),* quando nempe lota merx quasi unum determinatum corpus efficit, el pro certo ac definito pretio venditur, venditio perficitur ab ipsa conventione, et ex illo temporis puncto stat periculo emptoris.

i° /7 *sit physice vel moraliter ea quae petitur.* Secus enim adesset error substantialis, vel saltem talis (pii jus ad rescissionem praestaret. *Moraliter* eadem remanet res ac ea de qua conventum est, si est aeque bona, emptori aeque utilis. Tunc invalidus non (il contractus, quia emptor fine a se intento non frustratur.

1123. — *Obligationes venditoris et diligentia emptoris praecipue ad* hanc quartam conditionem *rei vendibilis se referunt,* ites

enim vendenda tunc physice vel moraliter objectum contractus justi erit, si *quoad substantiam, quoad quantitatem, quoad qualitatem* nulla intervenit fraus, nullus error, nullum vitium, saltem approtiabile.

Sint ergo regulae sequentes :

Regula prima. *Si vitium sit circa* substantiam (v. gr. si vendatur stannum pro argento, aqua pro vino, etc.), certe *contractus est nullus,* et venditor tenetur, ad nutum emptoris, vel contractum rescindere, vel excessum pretii restituere ; et insuper compensare damna ex deceptione sua secuta, modo aliquatenus fuerint praevisa. Item, si *qualitas* transierit in substantiam, v. gr. si emptor expresse dixerit : « Nolo vinum, si non est vetus » (III, 819).

Adverte, hic agi de re substantialiter vitiata *relative ad usum humanum et ad finem propter quem emitur.* Unde probabiliter non est injustum vendere *quid pro quo* (ut solent pharmacopolae), modo id quod traditur sit certe aequalis utilitatis, et minuatur pretium; item vendere pretio communi rem quae in se est perfectior, sed admixtam habet aliam rem deterioris conditionis : puta melius vinum, quod post mixtionem cum aqua non fit communi vino deterius ; modo emptor illum non emat ad conservandum (III, 820 ; H. Ap., X, 185). *

Regula secunda. *Si vitium sil circa* quantitatem, *i. e. circa numerum, pondus aut mensuram, damnum reficiendum est ; sed valet contractus,* excepto casu, quo dolus ei causam dederit (cfr. supra n. 1047, 3°).

Attamen, si vendilor justum pretium consequi non posset (v. gr. ob injustam laxam legalem, vel injustum monopolium emptorum), non est improbabile posse venditorem de mensura tantum diminuere, quantum requiritur, ut justum infimum pretium percipiat ; sic enim ab injusta vexatione juste se liberat. Hallucinatio tamen in hoc praecavenda est (III, 822 ; II. Ap., X, 186).

Regula tertia. *Si vitium sit circa* qualitatem (v. gr. si vinum sit corruptum), *ut determinari, pos it an contractus sit validus, rescindibilis vel nullus, distinguendum est.* Vendilor enim vel *interrogatur in specie* aut *in genere,* vel *non interrogatur.* 1° *Interrogatus in specie* an res habeat certum defectum, tenetur venditor vitium quodcumque manifestare ; alias *venditio est nulla,* ob errorem, qui facile fit substantialis ; vel saltem venditio est *rescindibilis* ad nutum emptoris, ob dolum, quo usus est vendilor. 2° *Non interrogatus, aut in genere* tantum interrogatus, tenetur inaequaliter prout vitium est patens vel occultum, notabile vel leve (III, 823). Porro :

a) Si vitium sit *patens,* ita ut a quolibet generatim cognosci possit communi diligentia, v. gr. si equus est monoculus, *non tenetur ex justitia* defectum manifestare ; tunc enim res ipsa loquitur

Potest igitur emptorem, cum errandi periculo, proprio judicio relinquere. Excipe, si emptoris ignorantia sit aperta, v. gr. quia est ineptus, puer, etc. ; tunc enim, relate ad illum, vilium est vere occultum (II. Ap., X, 187).

b) Si vitium sit *occultum* et simul *notabile,* i. e. si vitium,communi diligentia non cognoscibile, reddat rem venalem noxiam, inutilem, aut notabiliter minus utilem ad finem propter quem in praesenti bus circumstantiis communiter emi solet, venditor *tenetur ex justitia* illud aperire ; secus enim non censetur emptor in emptionem, aut saltem in emptionis pretium consentire. Quare, vel contractus est ad ejus nutum rescindibilis, vel saltem reducendus est ad aequalitatem.

Quandonam autem vilium ut *notabile* habendum sit, determinari debet ex circumstantiis, et ex jure, quod varia hujuscemodi vitia recenset[1]. Quod si vendilor protestelur se nolle de ullo defectu rationem reddere, sed velle rem vendere *sicut est,* ad nihil tenetur ; tunc enim censetur contractus aleatorius. Hinc, merito toleratur « consuetudo, quae alicubi viget, praesertim in nundinis magnis, quod ilii vendantur animalia, etiamsi vilia sint occultissima. Ratio est, quia ad tollendas lites, ob commune bonum, salis hoc cohonestari potest a consuetudine ; dummodo, intelligendum, non vendatur res ultra justum pretium saltem supremum, quanti valet res, habita ratione illius vitii occulti » (III, 823 ; Cod. hisp., 1493).

c) Si vitium occultum sit *leve* et parvi momenti, *non tenetur* venditor *ex justitia* illud sponte declarare, modo servet pretium proportionalium 'Pune enim emptores non sunt rationabiliter inviti, eo quod secus negotiatio nimis difficilis evaderet, cum societatis detrimento.

Ceterum, nullus emptor ideo in errorem inducitur, cum ejusmodi artificiosa agendijralio sit omnibus sat nota : sicut omnibus notum est, mercatores solere aliquantulum fucare merces suas[2], et meliores exterius exponere *(Linz. Quart. Schr.,* 1885, p. 101), Aliquando, non exsistente obligatione justitiae, potest esse obligatio *caritatis* monendi emptorem, ɴ·· ob incuriam, vel ignorantiam, sibi vel aliis auctor damni sit, v. gr. ut vinum haud diu servetur, si ad hoc non est aptum, etc.

1124. — II. Venditor tenetur rem venditam tradere ; *i. e. iit potentiam et arbitrium emptoris remittere.* Haec autem obligatio potest ex legitima causa cessare, v. gr. quia emptor non solvit pretium ante traditionem solvendum, vel quia supervenit ratio dubitandi an solvere possit[3]. Obligatio autem tradendi importat obligationem rem interea bene servandi.

1 Cfr. Coti, gall., 1641, et legem 2 Aug. 1884 ; austr., 923 ; hlsp., 1484 ; germ., 459-490. — 2 Recte notat tamen auctor quidam (ap. *Linz. Quart. Schr.,* 1900, p. 593) certam rationem agendi multorum mercatorum nostri temporis, qui in foliis publicis merces suas commendant, inducere restitutionis obligationem. —1 S; A/ρ/ι., III, 796 ; Cod. hlsp., 1466, 1467.

Praeterea, venditor tenetur tradere emptori rem et accessoria : 1° *loco* et *modo,* de quibus in contractu conventum est : 2° *ten,pore* praefixo ; secus enim emptor habet jus ad rescissionem contractus et ad reparationem damnorum : nisi dilatio provenerit ex facto emptoris, aut ex casu fortuito, vel vi majore ; 3° in *statu,* in quo erat tempore venditionis ; secus enim non traderetur omnino id de quo conventum est ; 4° juxta *mensuram* in contractu expressam1. Fructcs rei venditae et non traditae pertinent ad eum, qui ejus periculum ferre tenetur (III, 798). Quomodo res componi debeat, si una alterave ex praedictis conditionibus deficiat, desumendum est ex jure civili.

1125. — III. Venditor tenetur emptori rei asseeurationeni praestare. *i. e. illuni securum jacere de pacijica rei possessione, necnon de ejus utilitate-*. Ratio est, quia, *ex ipsa natura* contractus, venditor non acquirit jus in pretium, nisi mercem in potestatem et arbitrium emptoris posuerit. Id autem non fit. (saltem perfecte) quando emptor, ob causas ante venditionem exsistentes, in possessione rei per *evictionem* deturbatur; vel quando eam, ob vilia occulta, ineptam invenit ad finem suum naturalem, aut venditori expresse declaratum : quae vilia in jure *vitia redhibitoria* vocantur (III. 800). De *evictione* autem et *vitiis redhibitoriis* nunc fusius agemus.

1126. — Quaesita. I. *Quid sit* evictio, *quandonam et quomodo venditor de ea teneatur?* Evictio est legitima deturbatio emptoris in possessione rei emptae, quae sive totaliter, sive partialiter, revindicatur a vero domino, vel ab alio jus in eam habente. Sic, v. gr., Paulus vendit agrum suum Petro ; Jacobus probat hunc agrum esse suum, vel esse hypotheca gravatum, et judex decernit dictum agrum Jacobo esse reddendum : in hoc casu habetur *evictio* respectu emptoris, qui re a se empta spoliatur. Jamvero :

Venditor *tenetur de evictione,* si evictionis causa, exsistens tempore venditionis, non fuerit emptori declarata. Venditor autem potest stipulari, ut de ipsa non teneatur. — Id tamen non admittitur in favorem venditoris *malae jidei.* quia pacta, quae turpem causam continent, non sunt observanda3. » Si vero malitia aut culpa judicis, aut vi alterius, aut negligentia emptoris res evincatur, venditor ad nihil tenetur ; periculum enim fortuitum ad emptorem pertinet (III, 800, fin.). Jure autem naturae, venditor *bonae fidei,* tenetur pretium acceptum reddere, in quantum ditior factus est. Venditor *malae jidei* tenetur emptorem omnino indemnem servare. Jure tandem positivo ‘, venditor malae fidei semper tenetur reddere emptorem indemnem. Eadem etiam obligatio incumbit venditori bonae fidei, excepto casu, quo de contrario conventum fuit. Emptori malae fidei nulla debetur damnorum reparatio.

* Cod. gall.. 160'» seqq. ; ital., 1463 seqq. ; austr., 1047 seqq. ; hisp., 1468 seqq. et 1096, 116- : germ., 433. — * Cod gall., 1625 seqq. ; liai., 1481 seqq. ; austr., 923 seqq. ; hisp.,, 1475 , genn., 434 seqq. — ’ Si unus, 27, § 4, ff,, *de Pactis.* — » Cod. gall., 1635; ital., 1502 austr., 932 ; hisp.. 1476 seqq. ; germ., 459.

II. *Quid sint* v i t ia r e d h ib i t o r ia , *et quomodo de iis teneatur venditor?* Vilia redhibitoria dicuntur defectus occulti, emptori haud noli, tempore venditionis exsistentes, qui rei usum naturalem vel venditori declaratum, penitus impediunt, aut ita minuunt, ul emptor eam non emisset, vel minoris emisset, si eorum notitiam habuisset. Hujusmodi est, v. gr., scabies ovium, equorum asthma, ranciditas porcorum.

Venditor *tenetur de vitiis redhibitoriis,* etiamsi ea ignoraverit. Obligatur, ad nutum emptoris, vel contractum rescindere, vel partem pretii restituere, juxta aestimationem peritorum. Est tamen magnum discrimen inter venditorem *bonae* fidei et venditorem *malae* fidei, ut ex dietis n. 930 et η. 9i l facile colliges.

3. *De pretio.*

1127. — N o t io n e s. I. De pretio in genere. Pret ium rei est : *expressio ejus ddloris venalis per certam pecuniar sumnuim.* Dicitur : *caloris venalis,* i. e. aptitudinis quam res habet, ut in humano commercio cum aliis permutetur. In genere, tres haberi debent conditiones :

1° *Ut pretium constet pecunia ;* secus foret permutatio : 2° *ul sit serium,* i. e non *simulatum,* nec *derisorium ;* secus foret donatio ; 3° *ut sil determinatum a contrahentibus,* saltem radicaliter vel ab aliquo, cui determinatio commissa est (111, 794).

11. De pretio justo. Pretium justum est illud, quod recte rei venalis valorem adaequare aestimatur. Aliud est *legule,* quod taxatur a lege vel a magistratu. Aliud *vulgare* seu *naturale* (hic el nunc currens), quod, spectatis circumstantiis, *communi aestimatione* determinatur. Aliud est *conventionale,* quod libera contrahentium pactione determinatur. Jamvero :

|1° Pretium legale *excludit omnem varietatem ;* definit ur enim a lege. Potest autem lex ipsa cessare, vel dari justa ratio hic et num· excusans.

2° Pretium autem vulgare *admittit* varietatem, quia variant lumiinum judicia de ejusdem rei valore. Sic : *crescere* solet pretium, ratione copiae emptorum, aut abundantiae pecuniarum, et penuriae mercium ; contra solet *decrescere* ratione penuriae emptorum, aut pecuniarum, et ratione copiae mercium. Hinc, pretium vulgare, intra limites justi, ita distinguitur, ul sit : *a) summum* seu rigorosum, supra quod res aestimari non solet : *bj injimum* seu pium, infra quod generatim res non aestimatur : *c) medium* seu moderajum, quod inter utrumque consistit. Quanta sit illa pretii vulgaris *latitudo* vix definiri potest. *Communiter* tamen admittitur pretium rerum vilium et necessariarum minorem habere latitudinem, (piam pretiosarum et supervacanearum. Sic, v. gr.. vinum

aut simile, quod valet 5 libellis, potest vendi 6 vel emi 4. Domus autem, aut villa, quae vendita est 20000, post annum emi poterit pro 12000, et c converso (III, 803, 804).

3° Pretium conventionale habet pro objecto *res pretiosas* (picturas, statuas, gemmas, etc.), extraordinarias (cantum, musicam, equos rariores, etc.), vel quarum valor vulgo ignoratur. Unde et ipsum varietatem *admittere* potest, prout evenit fluctuatio aestimationis ex parte peritorum vel amatorum.

1128. — Principia. I. Standum est per se ex justitia commutativa pretio legali. Ad auctoritatem enim civilem pertinet jus statuendi quidquid commercium publicum respicit. Singuli praeterea venditores (cum taxa in *eorum favorem* determinetur) acquirant jus strictum, ne alius, rem minori pretio vendendo, emptores alliciat (III, 803).

Aliquando tamen licet pretium legale *excedere,* nempe : *a)* si a majori parte populi non servetur, sciente principe et non puniente ; *b)* si, mutatis circumslantiis, laxa evadat certe injusta ; *c)* si vendatur res optima ; quia princeps, laxando pretium, respicit tantum valorem mercis ordinariae. Imo licet *minori pretio* vendere, si laxa stabilita sit, ne res carius vendantur. Magistratus autem qui novit pretium legale auctum iri, potest quidem sine evidenti injustitia *sibi* providere, sed nequit *alios* monere *(Lehmkuhl,* I, 1328).

II. Deficiente pretio legali, standum est pretio vulgari, ita ut vendere supra supremum, et emere infra infimum, sit injustum. Ratio est, quia illud est pretium justum, quo communiter apud homines res aestimatur ; quod si non servetur, deficit aequalitas, quae ad rationem justitiae commutativae pertinet (cfr. *Saimant.,* c. 2, n. 94).

In foro externo, laesio non dat locum rescissioni venditionis : in Gallia, nisi deceptio sit ultra dimidium justi pretii ; in Hispania, nisi sit ultra quartam partem ;* et in duplici duntaxat casu : cum nempe contractus vel a *tutore* vel a *mandatorio,* qui absentem repraesentat, initus fuerit. Alibi, v. gr. in Germania 2, aliter. *In foro tamen interno,* licet desit prohibitio ex parte legis civilis, quaecumque laesio notabilis obligat ad restitutionem. Si laesio *bona fide* contigerit, laedens tenetur id saltem restituere, in quo factus est ditior (i. e. in quo suisbonispepercit),ne scilicet ditescat de alienis. 6'. *Thom.,* 2. 2, q. 77, a. 1.ad t, Inde concludas : Cum pretium vulgare justum communi aestimatione nitatur, non agunt injuste, (pii pro auro vel ebore, quae a barbaris offeruntur, dant vitrum vel pannos, vel alias res apud nos communes. Pro barbaris enim istae res viliores magnum habent valorem.

III. Pretium conventionale, pro diversis adjunctis, justum vel injustum erit. Et quidem :

1° Si *ulerque contrahentium verum rei valorem ignorat* (v. gr. gemmam pretiosam vitrum esse reputat), contractus non est injustus ;

» Cod. gall., 1674 ; ital., 19 , austr., 1060 ; hisp., 1291. — « Cod., 440 seqq.

quia et venditor et emptor eidem periculo se exponunt. *S. Alph.,* 111, 802, not. 4.

2° *Si ulerque de vero pretio dubitat,* emptio pariter justa erit, ita ut, si emptor postea rem carius revendiderit, priori venditori nihil sit tribuendum. Ratio est eadem ac supra.

3° *Si emptor solus verum rei pretium cognoscit,* eamque infra valorem emit ab homine privato, *abutens simplicitate venditoris,* contractus est injustus secuinque trahit obligationem restitutionis. Secus, dicendum, si venditor, ratione sui officii, valorem rei oblatae cognoscere censeatur, v. gr. si sit veteramentarius.

Quinimo, etiamsi rem emas ab homine privato, emptio non erit injusta, si tuae singulari peritiae (ideo et industriae) aut *causae extraordinariae* tribuenda sit agnitio valoris hujus rei. Cfr. *Prümmer,* II, n. 300.

1129. — Corollaria. I. *Industria uti licet, ad vendendum summo pretio vulgari, vel emendum infimo.* Numquam vero uti licet *fraude* vel *dolo :* quisquis enim jus strictum habet, ne positive decipiatur. Pretio autem intra limites justi semel per *conventionem* determinato, neuter potest ab eo recedere, cum uterque periculum in se assumpserit. Ideo :

1° Venditor peccat contra justitiam, si ante factam conventionem *dolose* inducat emptorem ad solvendum pretium majus, (piam alias juste dedisset 1 ; item si facta conventione de pretio infimo aut medio, *occulte* sibi comparet summum, decipiendo emptorem in numeratione pecuniae, in pondere aut in mensura (*Konings,* n. 964). 2° Emptor similiter peccat contra justitiam, si *scienter* emat *infra pretium infimum,* petendo a venditore ignorante, ut condonet quod amplius valet : quia talis condonatio, cum procedat ex ignorantia, nulla est. Secus vero, si interrogatus circa valorem rei, simpliciter taceat, atque pretium infimum solvat; quia sic nec vim nec dolum adhibet (1II. 819). 3° Reprobanda est praxis quorumdam *mercatorum,* qui merces suas vilissimo pretio venales exponunt, ut emptores ab aliis mercatoribus avertant, postea autem pondus aut mensuram imminuunt, etc. Imo tales *venditores* rei fiunt injustitiae erga *alios mercatores,* et ad restitutionem pro damno ipsis illato tenentur ; quia quisque habet jus, ne dolo vel fraude impediatur a lucro sperato vel legitime faciendo *(Lugo,* disp. 26, n. 135).

Pro praxi : a) Communiter non praestatur fides mendaciis *venditorum* affirmantium et jurantium,se rem venalem sibimetipsis tanti comparasse,vel tanti aliis vendidisse, ut ita emptorem ad summum pretium pertrahant ; nec mendaciis aut perjuriis *emptorum* affirmantium, se rem tanti emisse ab aliis, vel alios eam sibi tanti obtulisse, ut ita venditorem ad infimum pretium adducant. *l>)* Si tamen alicui constaret suis mendaciis, etc., fidem haberi, caque vere esse causam majoris vel minoris pretii ; tunc a culpa deceptionis el injustitiae non foret excusandus (III, 805).

' Inluslria \ ero licita utuntur mercatores, qui aliquid *supra summum pretium* petunt, ut emptores minus offerre solitos ad *justum* pretium adducant ; *dummodo,* si forte obtineant quod petunt, remittant quod justum pretium excedit *(Guru,* I, 898).

II. *Qui privalim scit fore ut mercis pretium brevi adaugeatur vel minuatur, potest eam vendere aut emere pretio currente,* modo absit fraus et laesio caritatis. Etenim, non valor futurus respiciendus est, sed valor praesens, qui quidem non variatur ex notitia quadam particulari, sed ex communi aestimatione. Attamen dicimus :

1° *Modo absit fraus : injusta* enim esset venditio aut emptio, si quis, v. gr., per diaria publica falsos rumores de pretio mox minuendo, vel augendo, etc., spargeret, ut frequenter in usu est hodie, praesertim circa census publicos. 2° *Absit laesio caritatis : illicita* enim foret venditio aut emptio, si alter contrahentium conjiceretur in gravem necessitatem ; vel etiam, si res, quae facile possit vendi pluribus aut emi a pluribus, vendatur uni tantum aut ematur ab uno, qui proinde totum damnum solus passurus est ; aut si, cum vendi poscit illi, qui eam statim consumpturus esset, venderetur alii, qui eam est conservaturus. *Exceptis igitur hujusmodi casibus,* caritas non urgere videtur. Stricte enim loquendo,non laedit caritatem qui utitur jure suo, juste consulens rebus suis, quamvis alter per accidens damnum ex eo patiatur (HI. 821; H. Ap., X, 188).

III. *Stante titulo extrinseco, licet vendere supra, pretium summum, vel emere infra infimum.* Ratio est, quia titulus ille extrinsecus, qui rei vendendae vel emendae adjungitur, efficit ut rei consuetus valor accrescat vel minuatur. Jamvero :

1° *Tituli ezlrinseci, ob quos* v e n d e r e *licet supra summum pretium, sunt :*

a) Lucrum ex alienatione rei certo aut probabiliter *cessans,* aut *damnum emera.cns,* aut aliud quodvis incommodum v e n d i t o r is pretio aestimabile ; venditor enim hujusmodi non tantum vendit rem suam nudam, sed etiam suum commodum, vel damnum quod patitur. Adverte autem, emptorem de his titulis (sicut etiam de sequenti) praemonendum esse, ut possit aliter sibi providere.

b) Specialis affectus, quem *venditor* rationabiliter experitur erga rem suam; ex eo enim oritur, in vendendo, incommodum pretio aestimabile. — Hic autem adverte, specialem affectum *emptoris* non esse (sicut est affectus venditoris) titulum vendendi pluris ; quia, ut communiter docetur cum *D. Thoma* (2. 2, q. 77, a. 1), nemo vendere potest quod suum non est (cfr. *Lehmkuhl.* 1. 1330; *Mcrkelbach,* II. n. 515). Contradicunt plures moderni, ob receptam (dicunt) consuetudinem adaugendi pretium rei, quae emptori speciale allatura est commodum *(Scavini,* II. 393; *Gousset,* I. 840). Quaestio vero est. an haec consuetudo (si vere exsistat), non sit potius reformanda; quare dicit *Priiinmer* (II. n. 298) ; In istis circumstantiis licet quidem *summo,* sed *non ej-cessivo* pretio vendere rem emptori caram, scilicet qui *bona fide* tunc aliquid *supra solitum* petunt, non erunt inquietandi, dummodo pretium nullo modo sit exorbitans, *l'bach* 1, 325 *horum modernorum* sententiam intrinsece improbabilem habet ; eamque notat *Mcrkelbach* tanquam *non securum* (I. c.).

c) Modus vendendi; nam si res in parva quantitate et *minutatim* vendantur, potest majus pretium exigi, propter majores curas et expensas, quae tunc impendi solent, ad eas conservandas . — praeterea, si vendantur *sub hasta,*

potestate publica id probanto, justum censetur qualecumque pretium, quod a licitatoribus sine fraude determinatur (III, 807-809). Cfr. infra n. 1134.

2° *Tituli, ob quos* EMERE *licet infra pretium infimum, lres numerantur :*

a) Damnum ex praesenti emptione emergens, aut *lucrum* cessans, aut aliud quodvis incommodum emptoris pretio aestimabile. Unde, salvo jure, vilius emere potes rem, ex qua parum tibi utilitatis obveniet. Venditor autem ex caritate de hoc commonendus est.

b) Ultronea, oblatio; hinc minoris emere potes merces ultro oblatas a venditoribus per vicos el domos cursitantibus. Fert enim adagium : *Merces ultroneae vilescunt ;* idque probabilius, ait A. *Alphonsus,* pro tertia parte ; et ratio est, quia haec ultronea oblatio communiter arguit vel paucitatem emptorum et abundantiam mercium, vel periculum latentis alicujus defectus, etc. Quod si res fiant venales et offerantur *ob paupertatem,* probabile est et in hoc casu eas, non secus ac merces ultroneas, vilescere ; ideoque vilius emi posse, dummodo non agatur de rebus quae communiter emuntur et offeruntur, ut frumentum, oleum et similia. Qui tamen vilioris emit a paupere necessitate presso, peccat facile contra *caritatem,* si rem in sui utilitatem, non in gratiam pauperis emat.

c) Modus emendi ; merces enim possunt minoris emi : si emantur simul in *magna quantitate,* cum venditor per hunc modum a multis curis, impensis et incommodis liberetur ; vel si vendantur *sub hasta,* ob rationem supra enuntiatam ; vel denique si venales exponantur apud *veteramentarios ;* quia res hujusmodi, etsi forsan pretiosae, censentur pretium suum pristinum amisisse, et aliud accipere ex consuetudine seu contrahentium conventione ; aut saltem patiuntur maximam pretii latitudinem, (III, 801, 802 ; II. Ap., X, 174).

1130. — Quaesita. 1. *An* dilata *vel* anticipata *pretii solutio est legitima causa pluris vendendi, vel minoris emendi ?*

Affirm., si interveniat titulus excusans ab usura, ut lucrum cessans, damnum emergens, periculum in exigendo pretio. Sic certum est, rem posse carius vendi, si pretium tradendum sit tempore, quo res pluris est valitura, modo usque ad illud tempus a venditore fuisset servanda. Contra, potest vilius emi, si tradenda sit tempore, quo minoris est valitura (Ill, 810 ; IL Ap., X, 178).

Imo, *hodie* id simpliciter admittendum videtur, quin de aliis titulis inquirendum sit. Ratio est, tum quia sic fert aestimatio communis ; tum quia, vigente usu, ab Ecclesia non reprobato, laxam legalem vel vulgarem ex mutuo percipiendi, anticipatio vel dilatio solutionis est revera pretio aestimabilis. Atque, ob hanc eamdem rationem, vilius emi possunt *chirographa* et *credita,* si anticipate solvuntur (III, 829). Pretio similiter currente emi ac vendi possunt *census publici* aliique tituli, quorum hodie magna fit negotiatio in foro mercatorio *(à la bourse),*etsi illud pretium inscripto pretio non correspondent. Ex communi enim aestimatione, hujusmodi tituli aequiparantur mercibus ordinariis, quarum pretium, pro circumstantiarum diversitate, crescit aut decrescit.

11. *An chirographa et credita, ob difficult(item* obtinendae *solutionis, minoris emi possunt?* En responsio 5. *Alphonsi* (III, 829) :

« Qui non est causa istius difficultatis, licite minoris emit, prout

difficultas vel incertitude solutionis minor est vel major ; quia cum tali periculo ct difficultate minus valent. Item, creditum incertum, vel difficilis exactionis, licite potest minoris emi, etsi ementi sit facile illud integre exigere : quia pretium sumitur a communi aestimatione, non ex circumstantia particulari ementis. »

Quaestio Connexa.

De obligationibus emptoris.

1131. — Obligationes *emptoris,* pretio statuto, se referunt tum ad pretiuin tum ad mercem ipsam. Itaque quoad primum, scii, pretium :

a) Tenetur illud eo *loco* ac *tempore* solvere, quo res ipsi traditur : nisi aliter conventum fuerit, vel nisi, nulla a venditore praestita cautione, timendum sil, ne ipse de rei possessione dejiciatur, *b)* Debet solvere pretii *usuras,* si ex pacto solvendae sint, vel si res vendita et jam tradita sit fructifera, vel si ipse fuerit in mora culpabili, *c)* Tenetur solvere etiam omnes venditionis et asportationis *expensas,* excepto casu pacti contrarii x.

Quoad mercem : *a)* Tenetur eam tempore statuto, vel juxta rei naturam vel loci consuetudinem taxando, *in suam potestatem assumere ;* secus (ut modo innuimus) tenetur erga venditorem de omnibus expensis rei servandae causa factis, necnon de damno, quod illi inde obvenit, *b)* Imo, aliquando tenetur, ad nutum venditoris, contractum rescindere (cfr. n. 1047).

§ 2. De quibusdam venditionibus in specie.

Agemus : 1° de venditione cum *pacto accessorio ;* 2° de venditione *sub hasta ;* 3° de *monopoliis ;* 4° de venditione per *proxenetas.*

1. *De venditione cum pacto accessorio.*

1132. — Possunt plura pacta venditioni adjici. Frequentiora sunt : 1° *Addictio in diem,* seu conditio *suspensiva* aut etiam *résolutive,* vi cujus licet venditori, usque ad praestituti termini lapsum, rem vendere alteri, qui meliorem obtulerit conditionem, nisi emptor eamdem offerat 2. 2° Pactum *probationis,* seu conditio *experimenti.* vi cujus contractus, nonnisi post experimentum ab emptore

•<M 2a !L. 1650 se<|«b ; ital . 15u7 s? i | . austr.. 10G2 ; h. ψ. 1500 seqq. ; gerrn., 45t. — Cod. -lustr., IOb3.

factum initui· x. 3° Pactum *protimeseos,* seu de reservato jure praelationis, quo emptor obligationem assumit offerendi rem emptam venditori redimendam, si eam postea alienare velit2. 4° Pactum *relrovendilionis* seu *redemptionis,* quo jus statuitur ut, pretio restituto et melioratione compensata, res ad primum venditorem redeat. Statui potest in gratiam vel *venditoris* vel *emptoris,* vel *utriusque,* prout pacti exsecutio alterutrius arbitrio, vel primi postulantis, remittitur 3. Cum in hoc pacto *speciale onus* imponatur, aequum est ut compensetur diminuendo vel augendo *pretium* (111. 812).

1133. *Retrooenditionis speciem* refert quaedam mercatoria operatio, quae relatio *(report)* appellatur. Consistit in hoc, quod quis jura incorporea, v. gr. census publicos, emit, pretio quidem de praesenti soluto, sed cum pacto ul eadem jura venditori, credito, sed majori pretio retro vendatur. Differentia inter pretium emptionis et pretium venditionis habetur tanquam fructus mercatoriae hujus operationis. Qui fructus, si laxam legalem aut consuetudine receptam non excedit, contractus certe licitus est. Taxa consuetudinaria autem, necessitatibus commercii, ut aiunt, inducta, magnam in hac re patitur latitudinem. Usuram tamen saperet, nisi justis constringeretur limitibus *(('arrière,* n. 1258). — De obsoleto autem contractu, qui *niohatra* vocatur, vide .S'. *Alph.,* Ill, 313 ; in eum *Innocentius ΛΊ* statuit propositionem damn. (40).

2. *De venditione sub hasta* '.

λotio. Venditio sub hasta, seu per *auctionem publicam,* est : *illa, quae fit per praeconem, el in qua ultimo majus pretium offerent', res adjudicatur.* Altera est judiciaria, altera voluntaria, quae etiam licitatio dicitur.

1134. — Principium. Pretium justum in venditione sub hasta illud est, quod absque fraude ex ipsa licitatione constituitur. Determinatur enim a libero emptorum concursu : quare, res fit aestimabilior. si mulli ; minus aestimabilis, si pauci emptores concurrunt. Ipse venditor tacite hanc aestimationem acceptavit. Unde, ex communi sensu, publica quoquo auctoritate adprobante, illud habetur tanquam pretium justum, quod *ab- ultimo licitatore* offertur (sive sit supra pretium summum, sive infra infimum), et venditor *de se non habet jus* rem retrahendi, incepta licitatione, si minus pretium

1 Cod. ital.. 1453 ; austr.. 1080 ; germ.. 495. — 3 Cod. austr.. 1072; germ., 504. — · Cod. ital., 1515 ; austr.. 1068. 1071 ; gall., 1659 seqq.; hisp., 1507 seqq.; genu., 497.— 4 Cod. gall., 1686 ; ital., 987 ; austr., 935; hisp., lex jud. civ., 2048 seqq. ; genu., 156.

offeratur L Aequalitas autem requisita in eo sita est quod, ex utraque parte, eadem habetur spes lucri, idemque damni periculum.

Diximus *absque fraude ;* fraus autem inferri potest tam a *venditore,* quam ab *emptore.* 1° A venditore fraus infertur, si occultum rei vitium celet, vel si *fictos licitatores* immittat. Nec tamen damnandus esset venditor fidos licitatores subornans, ad sese redimendum ab *injusta* vexatione, v. gr. quia emptores inter se convenerunt de non licitando. Item, in venditione *judiciaria,* conditionum iniquitas potest facile venditorem excusare, si fictos licitatores mittat, ne res scilicet divendantur infra medium pretium, quod secus haberent. 2° Ab emptore infertur fraus, si dolo vel minis alios impediat, ne licitent, aut ne plus offerant. Fraus autem non aderit, si *roget* alios ne licitent ; sic enim libertas licitandi non tollitur, modo preces non sint importunae.

1135. Quaesitum. *An emptor potest* pactum inire *cum aliis, ne licitent, aut ne plus offerant ?*

Aie»., per se. Venditor enim habet jus, ne privetur spe obtinendi pretium majus, si plures interveniant oblatores, qui aemulatione ducti pretium augeant : hoc enim videtur requirere jus et natura licitationis, ut aequalitas servetur. Id valet saltem casu, quo. per sententiam judicis, res ad subhastationem exponitur ; quia tunc dominus rei tenetur omnino rem tradere plus offerenti, cum periculo vendendi infra pretium infimum (III, 808, dub. 2).

Dicitur per se, quia per accidens id aliquando licet. Sic excusandi videntur emptores societate vel amicitia conjuncti, si inter se conveniant, ut unus eorum tantum licilct ; quia faciunt quasi unam personam moralem, nec potest exigi, ut adversum se invicem licitent. Similiter excusantur *emptores,* casu quo, ex vigente consuetudine, venditor rem suam retrahere potest, dum pretium inferius offeratur ; quia si ipse impedire potest ne pretium nimis decrescat, aequitas postulat, ut et emptores impedire possint, ne nimis accrescat *(Scavini,* II, 405).

Praecones autem, quibus commissa est venditio, *peccant contra justitiam,* si *auctionem* instituant eo tempore, quo sciunt paucos futuros esse emptores, ut nempe amicis faveant ; si citius aut tardius rem adjudicent quam fieri solet et convenit ; vel alia hujusmodi adhibeant, quibus vel venditori damnum inferatur, vel uni e licitatoribus, in aliorum detrimentum, favor exhibeatur.

3. *De. monopoliis.*

1136. Xotio. Monopolium (unius venditio) est : *facultas exclusiva vendendi, penes unum vel paucos tantum exsistens*

Divisio. Monopolium potest esse *juris* vel *facti,* prout haec

1 S. *Alph* , III. 80S, -Votandum. H. Ap., X, 175 ; *Billuart,* de Contr., Diss. 3, ari. 4. § 4. Si tamen alicubi *consuetudo* viget rem retrahendi, venditores illam sequentes non *»unt damnandi. Praxis enim universalis m aliqua regione efficit, ut haec conditio venditionibus bub hasta adnectatur, et emptoribus sufficienter intimetur.— 1 S. Alph., III, 815; 11. \ρ.. X. 18 l cfr. Ltigo, disp. 26, s. 12 ; *Lessiur,* L 2, c. 21. dub. 21 . *Vcnncrrsch.* QuatM. de Ju&t., n, 35t.

facultas ab auctoritate publica sancitur, aut reipsa praeter vel contra jus exercetur. — Praeterea, monopolium facti et juris est vel *publicum* vel *privatum,* prout exercetur a Gubernio vel a privatis.

1137. — Principia. I. Monopoliuçtt juris privatum licitum est. Gubernium enim potest tale privilegium mercatoribus, auctoribus, etc. concedere (111, 814). Cfr. dicta n. 856. — In hoc monopolio pretium rerum potest *moderate augeri.*

Licitum est *monopolium publicum,* dummodo fiat ob causam aequam et non se extendat ad fere omnia negotia (cfr. *Vcrmeersch,* 0. c., n. 183, 2° *b).* Justum vero est, etiamsi res venderentur pretio quod superaret summum, *dummodo excessus non sit nimius:* pretium enim stabilitum aequivalet tributo indirecto. De magnis tamen monopoliorum abusibus conqueritur Pius PP. XI in Encycl. *Quadragesimo anno* (.1. .1. ,$'. XXIII, 1931, p. 220).

1138. — II. Monopolium facti privatum est quandoque injustum, quandoque illicitum, et quandoque justum ac licitum. Itaque :

1° *Est injustum : a)* Si mercator impediat fraude vel mendacio, ne aliae merces advehantur, ut ipse merces suas carius vendat cum civium damno. *b)* Si mercatores conspirent inter se, ut supra pretium summum vendant, vel ut infra infimum emant ; non enim privatorum est mutare communem ac legitimam pretii taxationem, *c)* Si unus vel pauci emant omnes aut quasi omnes res necessarias ad sustentationem, ut eas vendant pluris quam in foro, monopolio remoto, venderentur. Diximus *res necessarias :* nam injustum non foret, si emerentur merces ad vitae sustentationem vel ad communem reipublicae statum non necessariae.

2° *Est illicitum* (non tamen injustum), si mercatores, absque vi el mendacio, ita de pretio conveniant ut, salvo pretio justo, nec minoris vendant, nec pluris emant, quam quod inter eos conventum est. Ili peccant quidem Contra *caritatem* (non tamen semper est mortale) ; caritas enim, tametsi non obliget ad vendendum infra pretium summum, obligare tamen videtur ad non dissuadendum aliis, ne minoris pretii vendant. *Non autem peccant contra justitiam,* quia pretium suminum adhuc justum est.

3° *Est licitum et justum,* si unus aut plures emant merces, ut eas revendant cum lucro moderato. Imo, quamvis pretio supremo revenderent, non peccarent contra justitiam, quia quisque habet jus vendendi rem suam pretio rigoroso ; neque contra caritatem, quia nemo tenetur suum négligera commodum, ut evitet damnum alienum, quod avertere non tenetur (III, 816, 838).

1139. — Quaesitum. .-In, *jacto monopolio a mercatoribus de pretio ultra supremum, licet* alus MEIlcATOlUUi *s, eodem pretio vendere ?* Negat .s'. *Alphonsus* cum veriori sententia; quia illa aestimatio, utpote orta ex injustitia, nequit esse justa nec communis aestimatio dici potest, sed deceptio et fraus (111, 817 ; IL Ap., X, 184 ; 1. El. qq. ref., n. 34).

4. *De venditione per proxenetas.*

1140. — Definitio. Est illa venditio, quae non fit immediate ab eo, ad quem res vendenda pertinet, sed ex ejus mandato aut

commissione ab aliis, qui *proxenetae* dicuntur, i. e. *negotiatores intermedii, sive sint legaliter creati, sive simplices mandatorii.*

Principium. Proxeneta, qua talis, habet jus ad pretium laboris industriae tantum, non autem ad partem beneficii. Patio, quia non proprio, sed domini nomine, agit (111,825 seqq.). Hinc, *per se loquendo,* proxeneta non potest sibi retinere lucrum, si vendat supra pretium determinatum, nec pretii excessum, si infra tale pretium emat.

Per accidens tamen potest sibi relinere pretii excessum : *a)* Si sua industria, aut indebito labore, res melior evaserit. Si autem majori pretio vendiderit, v. gr. quia in loco valde distanti ab illo quem dominus designavit, non potest retinere nisi pretium laboris. Idem valet, si lucrum factum sit occasione emptionis. *b)* Si tacite convenerit cum domino, se nihil ei daturum esse ultra pretium designatum. Item, si facile praesumi possit domini consensus, ut communiter fit, quando lucrum est parvi momenti, *c)* Si in meram ipsius gratiam emptor majorem summam obtulerit, vel venditor pretium imminuerit : v. gr. si mercator sartori pannum ementi aliquid de pretio remittat, ut eum aliiciat ad suam officinam fretfuentandam. *Caute tamen confessarius fidem praestet* proxenetis, tales donationes sibi factas fuisse asserentibus, praesertim si de famulis agatur vel filiisfamilias (Praxis, n. 60).

1141. — Quaesita. I. *An potest proxeneta rem, pretio determinato vendendam,* sibi emere, *et postea rem eamdem, tanquam suam, majori pretio vendere ?*

Affirm., ex jure naturali, sed sub his conditionibus : *a)* ut, adhibita morali diligentia, emptorem, qui plus offerret, non invenerit ; *b)* ut rem sibi non ficte, sed vere emat, ita ut ejus periculum subeat, et si forte tanti non vendat, nihilominus pretium determinatum domino reddat. Item, si quis tibi committat emptionem alicujus rei, tali pretio,'et tu invenias eam pretio minore, poteris in hoc casu rem tibi emere, et postea eam vendere illi alteri pretio majori (II. Ap., tr. ult., 35). — Diximus : *ex jure naturali,* nam, ut notat *Marres,* haec agendi ratio hodie reprobatur a lege vel saltem a recepta consuetudine, propter fraudes quae facile orirentur (de Just., l. 4, n. 286).

II. *An potest pretium sui laboris retinere, proxeneta, qui* gratis *se obtulit ad vendendum vel emendum ?*

Probabilius potest, si non habuerit animum donandi, et dominus jam prius statuerit rem vendere, et nemo alius fuerit, qui id gratis praestaret. Sic enim fuit quidem mendax, sed non injustus ; quia ejus labor erat pretio dignus (III, 825, in fine, cum Roncaglia, Sporer).

Articulus II.

De permutatione et cambio.

1142. — I. Permutatio est : *contractus, quo duo vel plures se invicem obligant ad dandam rem unam pro alia* '. Iisdem generalim regulis subjicitur ac venditio.

Permutatio beneficiorum valide nequit fieri, nisi adsit causa justa, habeatur consensus vel patroni, vel Ordinarii loci, vel S. Sedis (prout collatio beneficii ab iis dependet). Si beneficia permutanda sint inaequalia, nequeunt compensari reservatione fructuum, aut praestatione pecuniae seu cujusque rei pretio aestimabilis. Can. 1487, 1488.

1143. — II. Cambium est : *permutatio pecuniae pro pecunia cum lucro permutantis.* Ille, a quo petitur cambium, vocatur *campsor;* qui illud petit, *campsarius.*

Differt a *mutuo,* quia de natura mutui est ut pecunia detur immediate ad *usum,* et cedat in bonum *accipientis ;* in cambio autem pecunia primario ad *permutationem* traditur et cedit in bonum *dantis.* — Est duplex : *manuale* (seu *minutum)* et *trajcctitium,* prout de manu ad manum permutantur pecuniae diversae rationis, vel pecunia praesens commutatur cum absente per litteras cambiales.

1114. — Principium. Licitum est cambium verum, modo servetur aequalitas, aut lucrum non excedat justum pretium determinatum a lege vel a consuetudine. Ratio est, quia sunt varii tituli, ex quibus campsor lucrum percipere potest, scilicet : 1° pecuniae assecuratio usque ad locum transmissionis; 2° locatio operae ad numerandam et transmittendam pecuniam ; 3° damnum emergens ex infortuniis debitorum; 4° expensae et curae in detinendo telonio (III, 851).

1145. — Quaesitum. *An accipiens monetam adulterinam potest eam expendere ?*

« Si moneta non sit materialiter falsa, nempe si *materia sit bona,* ejusdemque ponderis, poteris eam expendere, cum nullum alteri inferas damnum » (III, 855). Porro illud *vix unquam* hodiedum eveniet.

« Si vero moneta adulterina sit etiam *materialiter falsa,* tunc certe non poteris illa uti. » Et si eam bona fide expenderis, teneris ad restitutionem, juxta sententiam veriorem : quia teneris solvere justum pretium pro re empta, quod non facis solvendo, v. gr. pecuniam stanneam pro argentea (III, l. c.). Restitutio facienda est illis qui revera damnum passi sunt. Idem dic de eo qui expenderet monelam quae esset *extra usum.* Injustitia tamen est minor, «piam si daret materialiter falsam *(Ami du Cl.,* 1908, p. 347 ; 1911, p. 637 et 829). Qui

1 Cod. gall., 1702 seqq.; liai., 1549 seqq. ; austr., 1045 seqq. ; hisp., 1538 seqq.; germ., 515.

mala fuie moneta adulterina usus est, debet etiam pauperibus aut causis piis restitutionem peragere, si ille qui damnum passus est, ignoretur. Id quod diximus de monela materialiter falsa, valet quoque, positis ponendis, de *falsis schedis nummariis.*

Abticulus III.

De censu.

II4G. -- Definitio. Census est : *jus percipiendi pensionem annuam ex re vel persona.*

Differt essentialiter a mvtlo, eo quod in contractu census, etiam temporarii, pretium (capitale) alienatur *in perpetuum,* dum in contractu mutui restitutio sortis post determinatum tempus facienda stabilitur. Et potest constitui census tum titulo oneroso, tum titulo gratuito (II 1,839).Cfr. *Ferraris,v.Census.*

Ille autem qui jus ad pensionem percipiendam acquirit, dicitur *censua-Usta, censitor, emptor, creditor.* Qui autem obligationem ea solvendi assumit, dicitur *censuarius, venditor, debitor.* Pensio solvenda appellatur *canon, reditus* vel *redditus,* quia ipsa quotannis redit vel redditur.

1147. — Divisio. 1° Ratione pretii, quo emitur, census est *reservatus* vel *consignaiivus,* prout traditur res immobilis vel pecunia.

2° Ratione rei, in qua fundatur, census est *redlis (livelltis)* vel *personalis,* prout constituitur aut in re frugifera et in labore, aut industria personae.

3° Ratione rei, quae debetur, census est *pecuniarius* vel *fructuarius,* prout in numerata pecunia vel in fructibus solvendus est.

4° Ratione temporis, quo durante pensio solvenda est, census est *temporarius,* vel *vitalitius1,* vel *perpetuus2,* etiam haeredibus debitus.

H IS. — PiuNCiPivM. Licitus est census, modo serventur debitae conditiones. Constat : 1° *ex /hillis SS. Pontificum,* qui census sub certis conditionibus probaverunt, et ex unanimi saltem hodiernorum theologorum consensu ; 2° *ex ratione:* nam census nihil aliud est (piam venditionis aut permutationis contractus, in quo pensio solvenda *merx* est, cujus *pretium* est capitale (res vel pecunia) quod traditur. Quare, *regulae venditionis* etiam in praesenti materia valent (III, 839-849 ; II. Ap., X, 196 seqq.).

Ex jure naturali, conditio in primis requisita est aequalitas inter censum et pretium. Istud autem determinatur vel lege, vel aestimatione communi. Procul dubio igitur licitum est emere el vendere, pretio currente, census annuos in Gubernio fundatos.

' Cod. gall.. I'.)♦>$ seqq. ; ital.. 1789 seqq. ; austr.. 1284 seqq. ; hisp.. 1802 ; germ., 1199 freqq. — I Cod gall.. 1909 seqq. ; liai., 1778 seqq. ; hisp., 1604 seqq. ; germ., l. c.

Articulus IV.

De locatione et conductione.

1119. Definitio. *Localto* est contractus, *quo quis operam aut rem suam alteri, dat ad usum, pro certa mercedc.* — *Conductio* est idem contractus *e.c parte accipientis.* .Nonnunquam auctores uno verbo dicunt : *locatio-conductio* vel *locatum-conductum.*

Ille qui usum rei vel suam operam praestat, dicitur *locator;* ili»· vero, qui pretium tradit, *locatarius* vel *conductor.* — Huc perlinet quaestio de *divitiis* sensu oeconomistarum, ad quam referunt *capitale* el *laborem* seu *operam ;* indeque varia regimina oeconomiae, de quibus latissime tractant. Encyclica·· sociajes Leonis XIII *(Rerum novarum)* et Pii XI *(Quadragesimo anno).* Quamvis totam perdifficilem quaestionem qua mutuae capitalistarum ai susceptorum seu patronorum necnon et operariorum seu proletariorum ul dici solet) rationes sint definiendae, hic non valeamus pertractare (quemadmodum innueramus n. 839, 851) : attamen plura de *capitali* et *susceptore* praemittemus scitu necessaria, et deinde n. i 152 seqq. de *labore* et *operariis* agemus. Quam arcte autem tum capitale (seu res) tum opera (seu labor) ad commune rei oeconomicae exercitium spectent, jam felici verborum complexu declaraverat Leo XIII, definiens *(Rerum novarum,* n. 15) : Xon res sine opera nec sine re potest opera consistere L »

a) Capitale. De sensu hujus vocis nonnulla erunt attendenda ; quemadmodum enim oeconomistae verbum : *divitiae,* latiori sensu intelligunt quam vulgus (divitias enim ipsi dicunt *res pretio aestimabiles),* ita etiam *capital·* intendunt determinata aliqua ratione, ut mox apparebit.

Sermone potius vulgari capitalis habetur quaelibet summa pecuniae vel quaelibet bonorum materialium copia, e quibus lucrum aut proventus aut foenus potest percipi. *Sensu magis stricto* aliqui considerant capitale tanquam bona producta quae iterum divitiis generandis inserviunt ; ita distinguunt in susceptionibus quaestuosis : *naturam, laborem* et *capitale,* capitaleque praeterea secernunt *stans* seu *jirum* (v. g. aedilicia) et *circulans* seu *mobile* (res effectae nondum venditae, etc.). *Sensu,* ut aiunt, *metaphorico* sub nomine capitalis veniunt tituli (actiones, nomina crediti, etc.), qui emuntur, venduntur ac permutantur, quatenus ‹ illorum possessori (sic *Vermeersch,* de jusi. n. 389) annuum reditum conferunt ». Plerique oeconomistae hodierni capitalem inlelligunt *copiam bonorum quae ad acquirendos atque augendos proventus quolibet modo adhibentur, sive in productione, sive in mercatura,* etc. Ita quoque Leo XIII et Pius XI in suis memoratis Encyclicis *res* dicunt esse capitale », quatenus in eas homo laborem suum exercet el sine quibus opera ·» consistere nequit - ; opponunt ergo res seu capitale » *labori* seu *operae.* Generalim moderni oeconomicae 3 discernunt quoque a *capitali* solum cum naturali ejus fertilitate » el ea bona quae ad solam consumptionem vel recreationem ordinantur. »

E capitali ejusque multiplici usu (vel abusu) deductum habemus *capitalismum* qui non semel propter suas injustas vindicationes 1 el immoderatas socialistarum in eum impugnationes 5 tanquam vexillum habetur partis adversae

' \ nie etiam Encycl. Pii XI : *Quadrag. anno* (i. e. p. 195, 209 seqq.). — s Vide .1. S. XXIII, 1931, p. 194 seqq. — 3 \pud *(athrein,* philos, mor. n. 68?. — 4 Scribit Pius \ I (Quadrui/. *an.* p. 195) : Quaecnmquc procreata erant, quicunique redibant fructus capitale sibi vindicabat:, vix operarario relictis, (piae viribus reficiendis atque recreand S sufficerent. —5 Cfr. n. 851.

operariis seu laborantium classi. In genere cum plerisque scriptoribus capitalismum dicemus hunc oeconomicum ordinem, in quo productio ac bonorum circulatio magna saltem ex parte mechanice fit atque in dominio relative paucorum inveniuntur bona ad productionem necessaria ; ubi magnus etiam adest hominum numerus, qui operam suam ut mercenarii coguntur dominis bonorum istorum locare ad sibi inde et familiae suae vicium comparandum. Tanquam conditionem, qua fit ut vigeat capitalisions, agnoscunt [1] magnam aliquam *libertatem oeconomicam,* sive quoad productionem, sive quoad invectionem el exportationem mercium. Inde tamen etiam iit, ut capitalislae (et susceptores negotiorum) efficacissimum influxum in quasi omnium bonorum productionem el circulationem gradu diverso exercere valeant, e quo rerum statu haud semel ingentes abusus el verae injustitiae ortum habuerunt (ut supra jam innuimus citando Encycl. *Quadra», anno).* Ex altera parte infitiandum non est, capitalismum magna societati attulisse et afferre commoda, ut ex sequentibus adhuc patebit circa *proventum susceptoris negotiorum.*

b) Proventus susceptoris. Licet non omnino idem sint « capitalista » et · susceptor » (cfr. (piae supra de capitali et capitalisme diximus), attamen dici potest, *susceptorem* designare illum herum (aut capitalistam) qui res pro mercatu (sensu latissimo sumpto) producit ad inde lucrum aliquod capiendum. Non semper quidem susceptor rebus sibi propriis utitur ad instituenda negotia, et hoc modo etiam discernitur a *capitalista,* qui vel fundum et instrumenta industriae possidet vel nomina et certa jura activa sibi propria habet [*] ; in casu tamen 'susceptum praesupponit *capitale,* quod in genere est ipsi fundamentum. *Rationale* ac *speciale* suscepti fundamentum habetur in ipsa susceptoris activitate et sagacitate ad invenienda ac coordinanda media productionis, necnon ad recte judicandum d·· praesenti vel futuro statu mercatus: tunc enim solum pro productis susceptor illud pretium attinget, quod omnibus detractis expensis *residuum* ipsi afferat *lucrum.* Itaque *proventus susceptoris* est ipsa differentia quae intercedit inter pretium totale e suscepto proveniens et omnes expensas quolibet modo factas sive ad rem producendam, sive ad eam conservandam, convertendam, vendendam, etc., sive etiam ad eam assicurandam contra sort is pericula. *Remanens lucrum,* (seu proventus susceptoris) maxime diversificalur ad normam variati status ipsius mercatus, ut patet. Sed non obstante tali fluctuatione, susceptor quilibet tanquam *lucrum minimum* illud intendit, quo saltem compensetur pro labore habito et acquirat id, quod intéressé ordinarium capitalis sibi proprii repraesentat (v. g. (piale haberetur, si aequalis pecuniae summa esset apud bancarios) ; deficiente enim hoc minimo proventu, susceptor ab opere cessabit, nisi forte *necessitas* aut particularis aliqua *circumstantia* contrarium *ad tempus* suadeant. *Proventus medius* seu *conveniens* pro susceptore ille aestimabitur, qui communi quadam ratione respondeat tum bonis materialibus ad negotium suscipiendum allai is, tum ipsius personali activitati et labori, tum probabili sortis periculo. *Ma.rimus proventus* susceptoris, perspecto honesto ipsius fine et habita ratione extraordinarii progressus rei oeconomicae per novas inventiones etc., ad lucra adeo pinguia susceptori obvenientia assurgere poterit, ut hic non tantum majora suscepta plena cum securitate continuare valeat, sed ea adhuc magis queat ampliare : ita fit ut *nonnunquam etiam legitime* magnae fortunae ac multae divitiae ad susceptorem pertineant.

Illicitus est proventus susceptoris, si per se ad luxum atque immoderatum mammonae desiderium inservit . est *illegitimus,* ‹ um congruum salarium

[1] Vidr *Calhrein.* philo*. mor. n. 683. — [2] Juxta *Vermrersch* (‹Jc just. n. 389) vox *capita·* (ula, baud t»ecus ac *capitale* et *capitalismus,* non uno sensu accipitur.

opificibus non attribuatur, cum aequum non solvatur pretium pro materiis primis aliisque rebus ad susceptum necessariis, cum indulgeatur modis usurariis, fraudulentis speculationibus aliisque mediis illicitis, cum ex proposito insensata vulgi cupidine elTrenalaque passione abutatur susceptor ad plane immoderata sua lucra augenda etc. (Cfr. inter alios *Antoine,* cours d'économie soc. °, p. 379 seqq. ; *Albert Müller,* notes d'économie polit., p. 79 seqq. ; *Otto Schilling,* 11, η. 511 seqq.; *H. Pesch,* Lehrbuch der Nationalbkonomie, V, p. GG5 seqq. ; *Weber-Tischleder,* Sozialethik, 1, p. 481 seqq.).

Illicitus quoque dicendus est iste agendi modus quo hodiedum non semel capitalislae utuntur, qui (ut ait *Vermeersch* de just. n. 389) callide nec semper honestis artibus magna vi congregant syngraphas (titulos etc.) el dein diven-dunt, « quo, *sine labore, divitiis affluant,* et ipsi plurimum valeant in societate. » Propter hos et multos alios abusus capitalism· (videri possunt supra citati auctores), congeriei ingentium divitiarum in manibus paucorum minime favent sociales Encyclicae Leonis XIII et Pii XI, quibus tanquam finis necessario hodierno tempore quaerendus, hic est : *redemptio proletariorum;* qui linis nequii obtineri *sine aequiore partitione bonorum ope justitiae socialis.* « Sua igitur (ait *Pius XI,* referendo doctrinam *Leonis XIII)* cuique pars honorum attribuenda est : efliciendumque, ut ad boni communis seu *socialis justitiae* normas revocetur el conformetur *partitio bonorum creatorum,* quam hodie ob ingens discrimen *inter paucos praedivites et innumeros rerum inopes* gravissimo laborare incommodo cordatus quisque novit [1] ». Cfr.etiam quae n. 1152 seqq. dicentur.

1150.— Divisio. Distinguitur: 1°locatio *rerum,* quae triplex est, nempe aedificiorum, agrorum et animalium ; 2° locatio *operae* personae, i. e. laboris vel famulatus.

Ad hanc refertur (et vocatur locatio *operis)* conductio operariorum, artificum, vectorum, custodum, etc., item conductio architectorum et eorum qui, post publicam denuntiationem, opus perficiendum promiserunt, cum determinatione temporis, materiae, formae et pretii. — Cfr. Cod. gall. 1708 seqq. ; ital. 15G8, 1647 ; germ. 535 seqq. ; hisp. 1542 seqq. ; austr. 1090 seqq. — Itaque, exemplo auctorum recentium (vide *Vermeersch,* o. c. n. 391), disseremus tum de locatione *rerum,* tum de locatione operae el operis.

1. *De localtone rerum.*

1151. — Principia. I. Locatoris eaedem, quae venditoris, sunt obligationes. De sequentibus ergo potissimum tenetur locator :

1° Servare aequitatem in locationis pretio et tradere locatario rem vere utilem. 2° Reddere conductorem securum, tum a rei vitiis, tum a perturbatione juridica, in usu rei, per tempus locationis. Dicimus « *perturbatione juridica,* quae nempe inferri posset a tertio jus habente, non autem (piae fieret per violentiam. Quod si rei ususob necessarias reparationes per notabile tempus impediatur (v. gr. ultra 40 dies), debetur conductori indemnitas (III, 857).

[1] .1. *A. S.* X XII i, 1931, p. 197. Haec gravia verba ita interpretatur cl. *Perrirr* in Revue de Université d'Ottawa · (III. p. 53 sq.) : On conclura ici duc l'autorité publique peut et doit, au nom du bien commun, Intervenir dans la distribution des richesses de ce monde, 0'I ce sens qu'elle doil en prévenir ou *corriger les dérèglements.,,* il n'y a là aucun socialisme. Mais il va sans dire que» dans celle tâche dillleilc. 1rs bons citoyens seconderont l'Élal en donnant/'exemple «l'abord, en appuyant aussi, en suscitant même les *réformes nécessaire»* qui, «lain 1rs cas graves, peuvent se *traduire en lois.* Conferantur quae eadem de re inculcat *Pius* V/ (I. c. p. 198).

II. Locatarios re locata rationabiliter uti debet et pretium fideliter solvere. Haec per se patent. Itaque :

1° Be locata uti debet tanquam bonus paterfamilias, id est ad solum finem locationis. Unde, si rem in alios usus insumit, poterit locator petere damni reparationem, vel contractus rescissionem. Potest tamen secluso contrario pacto vel lege positiva prohibente rem *sublocare* alteri, qui sit aeque idoneus. Ad eum spectat solvere modicas illas ac quotidianas *impensas,* (piae ad rei conservationem faciendae sunt.

2° *Debet locatarius solvere locationis mercedum,* seu pensionem, et quidem statutis temporibus. AI. in casu infortunii, v. gr. sterilitatis ob grandinem, ex aequitate juris introductum est, ut aliquid remittatur de pretio locationis agri, utque damnum ex aeqUP a locatore et locatorib subentur : nisi ex (rudibus aliis annis perceptis aequa detur compensatio 2.

3° *Locatio inita peractum authenticum non solvitm morte contrahentium.* se<l transit ad haeredes. Si locator rem locatam donaverit, vendiderit, vel ipse oçcupare velit, non potest, ex *novo* jure, expellere locatarium. sed terminus constitutus exspectandus est 3. Secus in jure *romano.*

!i°Jus canonicum, praeter jam supra notata (n. 1120), *sequentia statuit (can.* 15il) :Çonlraclus locationis fiant per licitationem publicam, aut saltem locatio peragenda reddatur nola, additis conditionibus congruis. Si valor locationis *excedat* 30.000 fr. et locatio sit ultra novennium, requiritur Beneplacitum Apostolicum; si locatio non sit ultra novennium, praescribitur consensus Ordinarii loci et consensus Capituli, Consilii admiuistrationis et eorum quorum interest. Si valor contineatur *intra* mille fr. et 30.000 fr., et locatio sit ultra novennium, consensus Ordinarii, etc. ut supra, requiritur;si locatio non sit ultra novennium sufficit, cum consensu Ordinarii, consensus Consilii admiuistrationis el eorum (piorum interest. Si denique valor *non ercedat* 1000 fr. et locatio sit ultra novennium, requiritur consensus Ordinarii, annuentibus Consilio adniinistrationis el iis quorum interest ; si locatio non sit ultra novennium, sufficit consensus Consilii admiuistrationis, monito Ordinario. In locatione bonorum beneficialium prohibentur, ex can. 1479, anticipatae solutiones ultra semestre sine licentia Ordinarii.

2. *De locatione operae* '.

1152. — Definitio. Locatio operae, seu conductio operariorum, est : *contradas in quo pro certo labore solvitur pretium justum.* Dicitur :

1° *Pro certo labore.* Objectum enim hujus contractus non est *res producta,* sed *labor praestandus,* ipsa ergo vis operativa, ipsum robur operarii : aliquid igitur quod ab operario separari nequit, et quod dignitate humana semper vestitum remanet. Quare :

a) Contractus laboris non est mera *emptio-venditio,* eo quod ad aequalitatem

l (»><l. germ.. 549. — 1 S. *Alph.,* III. 860 ; II. Ap.. X. 207 : Cod austr., i 104 seqq. — * Cod austr.. 1112 . germ 595 *eqq 4 Cfr Encycl Rerum norarum (vers. fried.) : Catfr connubit (\ 1. > XXII. 1930. p 586 seqq.) *Quadrag,* anno (X XIII. 1931. p. Î00 seqq.) ; Vernieersch, tie Jusi·· u. 383 ; / I 13»· ; *ol<thi,* II. 6O'‹ ; Gcnicol-SafsmaiM, I, b'·'» II p 663 . ***Tanqucr*** II 7*6 GarriflueL Contr du travail ; *IL Pesch,* der Nation.ilokonnnife m rp Ï07-219 Codfs de Salario familiali . *Sehrljter*, Man d'l oun pol.. P. 1\ />»· Gn/ft» Politer. Caf/irein. bibunt» *lhrrt Müller, Otio ScMIImu· Merkdbach. Lu/lon. flat***!·.* (le travail. § 2»).

inter opus praestitum et pretium justum statuendam, ad laborem humanum taxandum, iisdem normis uti nequimus atque pro mercibus communibus rebusque mere negotiatoriis, *b)* Contractus laboris non est *contractus societatis.* quasi herus suum *capitale,* operarius vero suam *operam* conferant ad opus communiter perficiendum, lucrum postea divisuri.

2° *Solvitur pretium justum :* tale nempe quod et *operi* ex parte operarii praestito, et *fini,* quem necessario operarius in locando suo robore intendit, vere respondeat.

Sed magna hic occurrit quaestio de salario operariis debito in specie :

In statuendis regulis circa Justi;m Salaru m in diversas abeunt auctores sententias. Distinctiones ergo convenientes *praemittendae sunt* et postea *principia statuenda* sive quoad conductores operariorum sive quoad ipsos operarios.

Distinctio praevia. Datur 1° *Salarium individuate,* illud nempe quod suflicit ad imum hominem eo die alendum, quodque ei necessaria praebet ad sustentationem convenientem, modo sit parcus beneque moratus.

Salarium autem individuate potest subdistingui : in *infimum,* communiter sufficiens ad unum hominem alendum ; et *summum,* quod homini non solum praebet necessaria et convenientia, sed ei etiam quasi restituit expensas quas habuit ad artem addiscendam, damnaque futura praecavet.

2° *Salarium familiale,* illud scilicet quod sufficit ad alendam familiam, sicut solet constitui L Iterum subdistinguitur :

a) In *absolutum,* si palrifamilias, in ordinariis adjunctis, sufficiens salarium familiale, idque semper idem solvitur a.

b) Relativum, si illud salarium, quod de se communiter sufficit, pro numero liberorum el pondere necessitatum *adaugetur.* — Jam vero :

1153.—Principia. I. Conductor operariorum ex justitia stricta (enetur ipsis tribuere salarium individuate infimum. Ratio est, quia solum salarium individuale infimum *aequalitatem* inter laborem et mercedem procurat. Labor enim operarii est : 1° labor *personae humanae,* unde res multo nobilior rebus mere negotiatoriis ; 2° labor *necessarius* ad vitam homini convenientem, labor ergo qui aestimari nequit infra salarium vitae necessitatibus vere sufficiens ; 3° labor denique, quo in *utilitatem heri* vires operarii consumuntur, unde (‘nascitur jus ad salarium, quod sil aptum ad vires ipsas hominis reficiendas.

l Salarium familiale non sic inlellififi debet, quasi *ipsum sdun* a l omnia levamen praebere debeat. Aha #dsiin' pro operario suslc ilationis media : industria uxoris, labor hh irum qin jam creverunt. el praesertim prudentia et parcimonia In re domestica administranda. — = Salarium familiale *absolutum* ila constituendum erit, ut unusquisque operarius, quando nubendo familiam ducit, ordinariis in adjunctis hanc familiam suam valeat sustentare. *Ordinaria* autem *adjuncta,* secundum el. *Merkelbach* (II. η. 5'·9). praesupponunt, ut *uxor* quoque aliquod operis penus suscipere valeat, ut *filii* tempore opportuno laborare Incipiant modo utique viribus eorum proportionate, ut *proli9 numeru9* non extraordinarius sit.

Quapropter : *a)* Stante eodem labore, sive in se, sive in adjunctis considerato, idem *salarium* individuate infimum *tam viris quam feminis* debetur (cfr. *Kôsler,* Frauenfrage, p. 113). Ut sit justum, sufficere debet etiam necessitatibus diei septimae. Ordinarie tamen labor femineus *minor est,* ob corporis debilitatem, vacationes necessarias, etc. ; unde sine injustitia minuitur cum feminae minores etiam sint vitae necessitates, *b)* Hoc salarium *antecedenter* ad expressam conventionem operariis *debetur,* secundum aestimationem communem ; a quocumque operario *exigi* poterit, *c)* Imo, sine injustitia *exigi* poterit *salarium individuate summum ;* non enim plus exigitur, quam in commodum heri impenditur. Si adsunt specialia laboris pericula, speciales expensae ad solertiam in labore comparandam, illud operario *solvi debet, d)* Rejiciendum est systema eorum (pii opinantur *quodeumque salarium* esse justum in quod operarius consensit ; saepe enim *nonnisi necessitate victus,* operarius in mercedem infra justam consentit, et hoc systema seu potius *hic error* expresse a SS. Pontificibus in memoratis Encyclicis rejicitur *(Casti connubii,* .I. .1. .S'. XXII, 1930, p. 587 ; *Quadrag. anno,* XXIII, 1931, p. 201).

Sed utrum conductor operariorum ex justitia obligatur ad solvendum operario, qui ad matrimonium vocatur, salarium familiale absolutum L Nobis placet *sententia affirmans.* Ratio est, quia (ut dicit Leo XIII in Enc. c.) sanctissima naturae lex est, ut victu omnique cultu paterfamilias tueatur quos ipse procréant ; idemque illuc a natura deducitur, ut velit liberis suis acquirere et parare, unde se possint in ancipiti vitae cursu a misera forCuna defendere. Qua de causa, labor *operarii conjugali,* qui est medium vere ordinarium ad hoc officium implendum et quasi unicum capitale per quod redditur aptus ad satisfaciendum huic muneri a natura ipsa imposito, hic labor, inquimus, pretium obtinet in aestimatione communi, quod nonnisi solutione salarii familialis absoluti compensari queat. Licet igitur justitia aequalitatem intendat inter salarium et laborem praestit um, in casu etiam communis necessitas operantis attenditur propter personalitatem ejus. Est sensus quoque obvius Encycl. *Casii connubii* (1. c. p. 587) et *Quadr. an.* (1. c., p. 200).

Sententia *negans* sic argumentatur :

Aequalitas, quam justitia instaurare intendit, utrumne vere exigat ut operario conjugato plus debeatur ? Necessitas *seipsum* alendi sibique providendi est labori *intrinseca* et *absoluta ;* necessitas vero *familiam* alendi est labori potius *extrinseca* et *hypothetica,* si nempe matrimonio homo jungatur. Inde sequitur pretium laboris, quod secundum se considerari debet, non variari in se nec conferre alia jura, si operarius est conjugatus. Eo minus id admittendum videtur quod, si in aestimatione laboris *elementa extrinseca et hypothetica* attondi deberent, etiam *salarium familiale relativum* ex justitia solvendum esset, dum numerosior fit familia. Cfr. *Génicot-,Salsmans,* I, 647 ; *De. Gryse,*

l Dicimus : absolutum; nam *relativum* non deberi ex justitia, plurimi auctores catholici atlirmant (cfr. *Merkelbach,* II, n. 540), nec contrarium probari posse videtur ex Encvcl. Casti connubii (l. c. p. 587) et *Quadr,* un. (I. c. p. 200).

Contr. cond., p. 45. Unde dicunt quidam, salarium familiale absolutum *er. suld caritate* deberi. Sed nos ad *justitiam legalem* seu socialem attendimus, ut obligationem herorum operariis conjugatis tale salarium persolvendi statuamus '. Addimus etiam, *salarium familiale absolutum,* quamvis de se et inilialiter tantum ex justitia legali sit debitum, *er justitia stricta* obligare semper ac in tali regione vere in usum deductum fuerit. Tunc enim, quoad aestimationem laboris'operariorum, evadit pretium vulgare, et opifices ipsi non intendunt generatim locare laborem, nisi pro salario hoc familiali (vide *Merkelbach,* II, n. 550, 3°).

II. Conductor operariorum quandoque non agit injuste, si salarium supradictis inferius solvit. Ratio est, quia norma generalis, secundum quam aestimatur pretium laboris, saepe ratione circumstantiarum mutationem admittit. Juste ergo minueretur salarium :

1° Si operarius nondum ad *ordinarium* laborem esset aptus, vel ex sola *misericordia* exceptus fuisset, ordinario labori impar. 2° Si in tali regione *communiter* labor fructus justo minores produceret ; a fortiori, si labor, cum spe melioris fortunae protractus, actualiter nonnisi *in detrimentum* heri vergeret. Ex hoc tamen non concludas, juste agere herum, qui *aliquam industriam incepturus* interea minuta salaria daret, donec ipse capitale ab aliis desumptum solverit.

III. Conductor operariorum alias obligationes in se assumit. Et quidem : 1° ante finitum conductionis tempus nequit a contractu recedere absque legitima causa ; 2° cavere debet, ne in officinis operarii gravia pericula contra bonos inores vel contra vitam et corporis salutem patiantur ; unde cautiones a lege praescriptas fideliter adhibeat ; 3° pro requie corporis et sanctificatione animi tempus necessarium concedat[2].

IV. Operarius, ex justitia, contractus obligationes implere debet. Idem valet pro locatore operarum. Itaque tenetur operarius :

1° Exhibere laborem fideliter juxta conventionem, ita ut, si ex imperitia, vel negligentia, vel culpa propria non praestiterit quod promisit, teneatur *pro rala* mercedem remittere, vel jam acceptam restituere ; 2° non discedere, absque justa causa, a servitio, ante tempus locationis finitum (sed vide n. 1154) ; et si ex tali discessu vel alio modo, v. gr. opus vitiose conficiendo, domino damnum intulerit, illud compensare (cfr. n. 706, quoad *famulos).*

Ex lege naturali, illicite agunt operarii, qui inspectoribus aliquam pecuniae summam tribuunt *ad eos corrumpendos,* ut ab eis vitiosa operis confectio vel materia vilior approbentur. Non agerent vero illicite, si pecuniam darent ad declinandam injustam eorum vexationem.

Ex naturali aequitate illud videtur sequi, ut in casu *infortunii insoliti* compensatio concedatur architectis vel aliis qui opus perficiendum in se assump-

[1] Cfr inter alios *Schilling,* II, n. 431 et in « Theol. prakt. Quartalschr. › *(Linz)* 1932 ; *Merkelbach,* II. n. 550, 2° ; *Antoine,* p. 611. — [1] Confer. Encycl. Rerum *novarum ; Casti connubii ; Quadrag, anno* (1. c.) ; *Vermeersch,* o. c., n. 460 ; *Rivière,* Vingt ans de vie sociale, p. 78 ; *Ifarmel,* Catéchisme du Patron ; *Kürschner,* Lex. d. deutsch. R., v. *Arbeit.*

serunt. Non debetur tamen haec compensatio, si operis redemptor *in computandis sumptibus* erravit.

Ex jure positivol, nemo potest operam suam promittere nisi ad tempus .tut ad opus determinatum. Artifex, si opus non absolverit, tenetur de majori minorive culpa, prout materiam et laborem, vel laborem lanium praestitit.

Quaestio Specialis.

De cessatione laboris ex condicto.

{operistitium, sciopero, grève, huelga, Streik, strike).

Ob quaestionis momentum juvat hic notare, quid de *operistitio* sit tenendum. Quae vero hic dicuntur, ea valent etiam de *dimissione operariorum* ex condicto ab heris laeta *(lock-out),* positis tamen ponendis2. Praemittimus autem *notiones* necessarias.

1154. Definitiones. .\on omnis *cessatio a labore* ex parte operariorum dici potest operistitium, nec omnis *dimissio operariorum* ex parle herorum est *lock-out:* sed generatim *operistitium* time tantum erit, eum ab operariis lurmalim et ex condicto cessatur labor *co fine ut intentum speciale aliquod* ope hujus cessationis obtineatur ; erit *lock-out,* cum ex parte herorum cessatur labor *ex condicto et propter specialem finem* per dimissionem operariorum generalem (aut quasi generalem).

Divisio. Duplex datur operistitium : 1° cessatio a labore, ab operariis turinat im et ex condicto habita, eo tempore quo *conventio* de praestando labore *eos non amplius urgebat,* et 2° cessatio a laborando, communi consilio lacta, *dum adhuc contractus cum heris vigebat,* l'trumque est operistitium *sensu proprio* acceptum ; saepe tamen apud auctores de eo *in secundo tantum sensu* sermo occurrit.

Ratione *extensionis* quam acquirunt operistitia, alia dantur *generalia* (cum quasi omnes industriae alicujus regionis ab opificibus deseruntur), alia *particularia* (v. g. cum soli opifices industriae metalhirgicae a labore cessant).

Ratione *modi quo indicantur operistitia,* dantur *communia* seu *ordinaria* (piae proclamantur a directione syndicatnum, et *extraordinaria* (piae fiunt contradicentibus consiliis directionis seu organize! ioiuiin.

• Cud »ull, 1779 scipi. , U.U., 1627 au-lr , 1151-117'. ; hlsp., 1583 seqq. ; livrai 611-631 ' Cfi d« operhlitlL Emycl. *Herum notarum* Leonis XIII ; l.ncvcl Singulam *quadam* PII X *(A* ' S IV, ΓH 2, p. 657 seqq.) ; Litteras S. C. (mivlhi. » Junii 192J (\ V S. XXI p ·'♦· ĕqq.) : *Lehmkuhl,* Arbcltsvertrag u Strvlk (»ii n» Moralptül. Ii, p. 979 MQQ E·H.η.·.Cours ‹| rronmnl. >oc|ah 1 p. 325 n ut rt Multor \ntes d'économie politique, p "» qq , XaUonaloknn. \ p 8 ... qq , Vrnnerr/ich, d<' JU»L n b », II, n 'H2 ; Garrigucf, grève ct lol-out (Diet deThéol. vn, 1871) *Merkrlbadi* II, n '>5.\ Zîamle, le travail, | 23.

Datione *finis speciali ratione, intenti* discernuntur operistia *melioration* (ad salarium pinguius habendum aut laborem breviorem vel leviorem), *defensiva* (ad repellendam injustam herorum oppressionem). *proles!oliva* (pro scopo politico), et laudem sic diei a operistitia : *sympathiae* (ad adjuvandum alios opifices a labore cessantes etc.)

Ratione *herorum yuibus adversantur,* sunt vel de susceptis */ineatis* vel de servitiis *publicis* (v. g. oflicinis postalibus, ferroviis Status etc.).

Statim autem hic rtotare volumus, operistitia *protestation,* (piae dicuntur : *sympathiae,* et (piae fiunt in *servitus publicis,* generatim *illicita* esse, nisi in casu rarissimo per viam exceptionis, ubi ad repellendam intolerabilem injustitiam nullum aliud suppeditaret medium, omnesque violentiae ac media injusta vitarentur (vide *Merkelbach,* l. c. in line). Aliqui auctores (v. g. el. *Sehillmi',* l. c. pag. 483) etiam operistitia *meliorativa in susceptis privatis* retinent *illicita,* haud secus ac in servitiis publicis; sed id restringemus ad casus speciales, cum nempe alia dantur media pacifica «piae possint adhiberi vel tempus conduciionis nondum finitum habetur: tunc quidem non licerent, quia revera *non jam permitteretur tantum* herorum damnum propter causam proportionale gravem, sed *yuasi bellum ojfensivum* absque debilis conditionibus inferretur in ipsos (Cfr *Schilling,* l. c.). Itaque his distinctiphibus rite praemissis, statuimus :

1155. — Principium. Operistitium theorotice est licitum, si debitae adsunt conditiones. Conditiones sunt 1° ut nec in re nec in modo justitiae adversetur ; 2° vere justa et gravis adsit causa ; 3° nulla suppetat alia via ad finem obtinendum ; 4° ex parte operariorum spes fundata adsit finem bonum intentum consequendi.

Dicitur 1° *Ut justitiae non adversetur, nec in re, nec in modo.* Atqui :

a) Jx m., injusta est. cessatio laboris, si *praecesserit contractus* validus do opera ad tempus statutum praestanda nec irritus factus fuerit, ut palet ex didis n. 1056. Jamvero contractus potest invalidus esse sive *delectu consensus liberi,* v. gr. si moraliter coguntur operarii infra justum pretium operam suam locare : sive ex *inhonesta conditione adjecta,* e. gr. si laborem non necessarium diebus Dominicis praestandum susceperint. Potest etiam contractus irritus evadere, videlicet casu quo herus conditiones de quibus conventum est. non servat. Nulla tunc est obligatio contractus, ac proinde operarii jus habent, (deris servatis conditionibus, a labore cessandi ex composito. Postulat tamen (.arilas ut antea patronum moneant ad vitandum ejus maximum damnum. .S/ *vero nullus contractus* praecesserit de opera ad determinatum tempus praestandum, vel xt *tempus elapsum est,* jus operariis competit, positis ponendis, cessandi a labore, idque etiam ex conventione. Alios autem renuentes ad hoc inducere, saepe contra caritatem tum opificium lum herorum est. nisi excuset gravis causa.

h) Ix Mono, injusta esset laboris cessat io, si moverent ur seditiones, si adhiberentur vis aut minae sive in ipsos dominos ad extorquendum petila, sive in alios operarios, eos fraude, minis vel mediis stricte damnosis a labore prohibendo ; item si nocerent operarii aliis civibus, civitatem perturbando.

2° Πτν */usta el gravis atque proporliotiata habeatur causa.* Debet esse :

a) Justa ; idcirco illicita sunt operislitia facta ad extorquendum salarium *ultra summum pretium* vel quaslibet conditiones iniquas. Atvero, si aequam mercedem obtinentes, ejusdem intendant augmentum, non tamen supra summum pretium, contra justitiam non peccant, nisi injusta media, v. gr. mendacia, adhibeant, aut contractu laboris adhuc teneantur, ut n. 1154 diximus.

b) Gravis ; cum enim ex operistit iis pessimae plerumque oriantur sequelae, requiritur causa magni momenti, qualis erit, spectatis circumstantiis, diinilio laboris excessivi, vel cessatio vexationum.

c) Proportionata ; effectus enim bonus (pro operariis) debet effectum malum (pro ipsis et aliis) *saltem adaequare ac compensare* (cfr. n. 315).

3° *Nulla suppetat alia via ;* et hoc etiam requiritur ob innumera mala quae sectim fert cessatio a labore ex composito.

4° Liquet, *veram* insuper requiri *probabilitatem* obtinendi bonum finem intentum, si non immediate, saltem in tempus proxime futurum.

***Ilis** i"itur servatis conditionibus, theoretic?, licitum evadit operistitium.* Ix praxi, operistitium saepenumero est illicitum ; quia non semper constare potest de conditionibus supra dictis, et multa accedunt incommoda quae optime sic declarat Loo XIII : « Genus istud cessationis non heros dumtaxat atque opifices ipsos afficit damno, sed mercaturis obest reique publicae utilitatibus ; cumque haud procul esse a vi turbisque soleat, saepenumero tranquillitatem publicam in discrimen adducit. » Ut recte tamen notant plures scriptores *(Antoine, Cathrein, Schilling),* Leo XIII nullum protulit judicium circa illcgitimitalem operistii in se considerati, sed lanium circa pericula, abusus etc. ; nec ipsius ulla explicita aut implicita hucusque facta est ab *Ecclesia* reprobatio. Fieri tamen poterit, ut rite, illis constitutis associationibus *syndicatuum* et *corporationum* cum propriis legibus et tribunalibus, illicitum evadat quodlibet operistitium et lock-out. In aliqua regione (Italia) jam ex parte *auctoritatis civilis* exstat positiva prohibitio.

Articulus V.

De emphyteusi et feudo.

1156. — 1. Emphyteusis est contractus, similis locationi, *quo sub onere pensionis annuae transfertur rei immobilis dominium utile, retento directo.*

Differt emphyteusis a *locatione ;* quia non est nisi de *re immobili,* et transfert etiam *totum dominium utile,* in tempus diuturnum, saltem ad decennium ; et annuus praestandus canon solet esse modicus, nec datur pro fructibus, sed in recognitionem dominii directi. In hoc contractu quid juris sil pendet ex consuetudine locorum el ex ipsa contrahentium conventione, quae scripto instrumento confirmanda est (111, 8G5 ; cfr. *Ferraris,* v. *Emphyteusis).* Contractus autem *libellaticus* est. eum emphyteuta sive *jeudatarius* tradit eumdem

fundum tertio sub iisdem conditionibus. Hic c ntractus dicitur etiam *subemphyleusis* aut *subinfeudatio* [1].

Statuit canon 1542 : In ernphytheusi bonorum ecclesiasticorum emphyteuta nequit canonem redimere sine licentia legitimi Superioris (cfr. n. 1053). Quod si redimerit, eam saltem pecuniae vim ecclesiae dare debet, quae canoni respondeat. Ab emphyteuta *congrua exigatur cautio* pro solutione canonis et conditionibus implendis. In ipso instrumento pacti emphyteutic) forum ecclesiasticum arbiter declaretur in controversiis, ct expresse declaretur meliorationes solo cedere.

II. Fcuduni (a *fide* seu *fidelitate* nuncupatum) est contractus, *quo in alium transfertur rei immobilis dominium utile, retento directo, sub onere fidelitatis et obsequii personalis.*

Qui tradit dicitur *injeudator ;* qui accipit, *vassallus* aut *jeudatarius.* Haec autem fere ubique gentium jam obsoleta sunt. — Vide tamen n. 852.

Articulus VI.

De societate [2].

1157. — Definitio. Contractus societatis est : *duorum vel plurium conventio, qua rem aliquam, sive mobilem sive immobilem, vel operam* (i. e. laborem vel industriam) *conferunt ad commune lucrum aliudve intentum consequendum.*

Socii conferre possunt *rem* simul et *operam,* vel alterutram tantum. Quilibet potest, absque aliorum consensu, alium sibi adjungere quoad suam portionem, non autem admittere in societatem. Hinc illud : « Socius mei socii meus socius non est » (l. XX, ff., *Pro socio).*

1158. Principium. Contractus societatis, si adsint requisitae conditiones, est modus legitimus faciendi negotiationem. Id constat sive *ex fure naturali ;* non enim minus licitum est pluribus conjunctim, quam singulis seorsum, ex suis rebus lucrum facere, modo debita aequalitas servetur ; sive *ex legibus civilibus* omnium nationum ; sive demum *ex usu universali. S. Alph.,* III, 904-910.

Conditiones vero licitae societatis sunt sequentes :

1° *Materia debet esse honesta ;* non enim licet societati, quod privato prohibetur. Si societas habet finem *illicitum,* v. gr. ad ephemeridem malam divulgandam, servandae sunt regulae de cooperatione el de contractu turpi (n. 517 et 103G) ; si vero habet finem *injustum,* regulae de restitutione in solidum erga damnificatos sunt applicandae (n. 991 seqq.).

2° *Sors, seu res colluta, manet in proprietate illius, qui eam contulit,* et conceditur societati duntaxat quoad usum et commoditatem. Quare, periculum sortis spectat ad solum dominum. Nec licet pactum apponere de sorte asse-

[1] Cfr. Cod. ital., 1556 seqq. ; hisp., 1628 seqq. ; austr., 1123 et etiam 1122, 1125 ubi de locatione haereditarla ct de solano (qui contractus sunt emphyteusi similes). — * Cod. gall., 1832 eeqq. ; ital., 1697 seqq. ; hisp., 1665 seqq. ; austr., 1175 seqq. ; germ.,705-740 j. *Crolly,* II, n. 572 seqq.

curanda in casu fortuito : sic enim lucrum tantum, et non damnum, esset commune, et haberetur contractus *leoninus,* qui etiam dicitur *ad caput salvum,* si de societate in pecoribus agitur (cfr. *S. Alph.* III, 909; ed. Gaudé, II, p. 314). Finita societate, sors ante omnia restituenda est domino.

3° *Lucrum,* seu illud quod deductis damnis et expensis praeter sortem superest, dividendum est inter singulos socios, pro rata sortis collatae vel praestitae operae.

4° *Damnum,* quod solo intuitu societatis obvenit (v. gr. si merces surripiantur), subeundum est a singulis sociis in eadem proportione, qua in casu contrario divisum fuisset lucrum (III, 905). Si unus contribuit *pecuniam,* alter vero *laborem,* potest contingere aliquando, quod industriae valor ita excedat valorem usus pecuniae, ut justum reddatur pactum (quod ex se esset injustum). nt dividatur eliam *capitale.* Et vicissim, aliquibus in locis, valor industriae adeo tenuis est, ob loci consuetudinem, aut ob frequentiam operariorum, ul recte subjiciatur operarius etiam, quoad partem, periculo sortis, quamvis totum periculum *per se* solius domini esse debeat » (III, 907 ; II. Ap., X, 224).

1159. — *Hinc ad restitutionem tenentur socii : a)* Rebus communibus utentes in privatum usum, aliis invitis, *b)* Privato studentes lucro, dum communi vacare debent, *c)* Res communes prodigentes. *d)* Non conferentes in commune aerarium quidquid negotiando acquisierunt, *e)* Négligentes suas partes implere, *f)* Temere se implicantes in negotiis, quae felicem exitum vix sunt habitura, sociis insciis aut invitis *(Konings,* n. 1014).

Decontractusocietatis,quem trinum nominant, fere nihil in specie dicemus; hodie enim in desuetudinem abiit. Licitus est, juxta graves AA (A. *Alph.,* III. 908). Dicitur : *trinus,* quia praeter contractum *societatis* duos alios contractus sibi adjunctos habet, sci. *assecuralionis sortis* et *assecuralionis lucri* in gradu tamen minore quam speratur. En *exemplum:* Lucius et Titius ineunt *societatem,* ad quam Lucius confert 10.000 libellas, Titius vero suam operam ; sperant 15 %. Ad assecurandam *sortem* Lucius cedit ex his 15 % Titio 5 %. Tandem ex remanentibus 10 % iterum cedit 5 % Titio ad assecurandum *lucrum* 5 %.

Articulus VII.

De transactione.

1160. — Transactio est *conventio onerosa, qua res litigiosa el incerta inter partes definitive componitur.* Est aptissimum medium ad finienda jurgia ; nam « melior est transactio macra, quam sententia pinguis \ »

In jure canonico transactio valde commendatur (cfr. can. 1925-1929) ad normam legis civilis, quotiescumque agitur de disceptationibus circa bona ecclesiastica. Attamen *procuratores,* secluso speciali mandato, nequeunt transigere. Can. 1662. — De transactione, in specie, vide *Raus,* Inst. can. n. 386.

l Cod. Kâli 2044 seqq , ital 171 i - qq. ; hisp.. 1809 ; austr., 1380 seqq. ; germ., 779 ; Scannt, II, 425 ; Gousset, I, 903 ; *Ferraris,* v. Transactio.

CAPUT IV

De contractibus aleatoriis.

S. *Alphonsus,* III, 869-917 ; ed. G., II, p. 236 ; IL Ap., tr. X, n 214 ; *Lugo,* disp. 31; *Aerlnys-Damen,* 1, n. 969 ; *Lehmkuhl,* I, 2354 ; *Hupped,* Lebensversicherunsgverlrag ; *Tanqucrey,* II, p. 527; *Génicot-Salsmans,* I, n. 656; Primer, I, n. 762; *Schindler,* II, p. 686; *Ubach,* I, n. 334 ; *Vcrmeeredx,* H. n. 498 ; *Merhelbach,* IL n. 599 seqq. : *Schilling,* IL n. 427. 3° ; 442 seqq. ; *Semaines sociales,* 1931. spéculation et crises boursières, p. 375 seqq.

Aleatorii dicuntur contractus, (piorum effectus, Ium quoad lucrum tum quoad jacturam, pendent ab incerto eventu. Hujusmodi sunt (praeter *censum vitalitium,* de quo n. 1146, 4°) *assecuratio, sponsio, loteria* et *ludus.* De his singulis dicemus.

1. *De assecuraiione.*

1161. — Definitio. Assecuratio est *contractus, quo quis in se suscipit alienae rei vel personae periculum, obligando se pro certo pretio ad eam compensandam, si pereat vel damnum patiatur.*

Divisio. Assecuratio, ratione *diversi periculi,* multiplex evadere potest. Sic dantur assecurationes contra *naufragia, incendium, grandinem ;* imo datur assecuratio *vitae,* i. e. ad sustentationem filiis vel haeredibus solvendam, si talis persona praemoriatur.

Nostris temporibus, ope artis statisticae, verisimilitudo periculi multum accuratius determinari potuit, ex quo factum est ul assecuratio minus aleatoria evaserit. Quamvis autem hic contractus sit de se *consensualis,* non redditur tamen omnino firmus, nisi post acceptationem chirographi a societate subscripti. Assecurans nullo modo illud damnum compensare intendit, quod *assecuratus ipse* (vel ejus familia) rei intulit.

1162. — Principia. 1. Nullus atque injustus est confractus assecurationis, si ex parte rei assecuratae desit periculum probabile. Patet ex definitione (III, 911). Exinde concludas :

1°Si assecurans certus sil rem *in tuto* esse, v. *gr.* navem in portu, petit inique pretium, et acceptum restituere tenetur. 2° Si quis rem assecuratam vendiderit, et ipsa ante incendium jam fuerit emptori tradita, assecuratus nequii totam compensationem recipere *(Lehmkuhl,* 1, 1356). Vide etiam leges civiles [1]

II. Injustus est contractus assecuralionis, si, ex parte assecurati pericula manifestantis, adsit error efficaciter damnosus. Ratio est, quia de essentia assecuralionis est ut pretium periculo proportionetur. Requiritur ergo *sinceritas in declarando periculo.* Diximus:

1° *Si adsit enor.* Error, *bona fide* admissus, contractui non confert validi-

1 Cfr. Coi. austr., 1288 ; hisp., 1791 seqq. Quoad Germaniam, vide diversos articulos apud *Kurschner,* Lexicon d. deutsch. 1L, v. *Versidurung*. Pro Gallia, vide *Maire* el Gellie, Man. théor. et prat, de l'assurance.

talem ; *mala fida* commissus (modo, ut mox dicemus, sit de re notabili) obligat etiam ad damna resarcienda.

2° *Error efficaciter damnosus,* i. e. habens pro objecto defectum *notabilem,* ex quo fit, ul rei vel personae periculum vere augeatur, ita ut assecurans, stante hoc defectu substantiali, contractum non inivisset. Nihil autem refert utrum hic defectus jam eo tempore exstiterit, quando perfectus fuerit contractus, an postea tantum supervenerit. *Quoad errores circa defectus minoris momenti,* non censemus contractum eo ipso evadere nullum, si assecuratus de eis tacuerit, modo proportio inter periculum, pretium et compensationem, nonobstante malitiosa reticentia, moraliter adhuc perduret l. Eo magis hoc est affirmandum, quod non desunt AA. qui putent, etiam tunc contractum esse validum et justum, si *bona fide* defectus notabilis non fuerit manifestatus imodo assecuratus ex se augeat quod debet, vel minus acceptet) ; et assecuranlibus *solam conferri facultatem* non solvendi praemia *(Lehmkuhl,* I. 1355). Reclamante assecurante, *standum utique est sententiae judicis.*

III. Injustus est contractus assecurationis, si assecurans solvendo promissam compensationem sit impar. Id habetur ex natura contractus. Societas assecurans ergo pretia retinere nequit, si numerus assecuratorum, tantus fiat, ut, si subito irruat periculum, solvere nequeat.

IV. Officiales societatis assecurantis iisdem legibus subjacent, quibus mandatarii (cfr. 1030). Ex se patet, quidquid aliquae societates assecurantes in contrarium dicere conentur. Quae ergo officiales faciunt, haec societatem ligant, modo ipsi intra limites sui mandati egerint.

Societas assecurans de se, vi statutorum, damna compensare tenetur quae ex *malitia exiraneoirum* proveniunt. Ex hoc sequitur, damnificatores injustos societati hanc compensationem resarcire debere, eo quod societas succedit in jura asseoiraii, quando ipsa compensationem solvit. De modo autem restituendi, vide n. 1015. Pro praxi est notandum, quod in quibusdam regionibus societas assecurans, praevidendo se a multis etiam assecuratis malitiose damna passuram, pro omnibus pretia solvenda adeo auget, ut, meliori quo fieri potest modo, se reddat indemnem. Putant aliqui, in his circumstantiis, malevolos damnificatores ad nullam restitutionem teneri. Hoc tamen nobis non probatur. Posito enim quod contractus sit ab initio firmus, damnificator semper erga societatem tenetur, detractis tamen iis, in quibus societas plus aequo ditior facta fuerit, majora exigens pretia. Excipitur casus, quo vi clausulae *sanatio* daretur.

2. *De sponsione.*

Definitio. Sponsio est : *contractus, quo duo vel plures, de veritate aut de eventu alienjus rei certantes, sibi invi-*

l Kcvera multa quae societas assecurans exigit, praesertim side vita assecuranda agitur, nimium rigorem sapiunt ; ex quo Ht. ut contractus non jam modo convenienti perficiatur. ItaUom ergo consentaneum est, ut ad normam aequitatis naturalis obligationes assecuratorum determinentur. Vide quomodo idem casus a diversis diverse solvatur, apud Ami *du Cl.t* 1909, p. 300 et Lira. Quart. Schr., 1910, p. 852 ; 1911, p. 383.

cem aliquid spondent, ut ejus sit, qui veritatem assecutus fuerit \

1163. — Principia. 1. Sponsio est per se licita. Ratione enim sui est res indifferens. Illicita est, si fiat sub conditionibus peccaminosis, v. gr. si quis spondeat se aliquod peccatum commissurum. Frequenter etiam prodigae committuntur in sponsionibus pecuniarum effusiones, quarum quanta sit moralis gravitas, ex dato scandalo neglectisve officiis dijudicandum est.

In praxi, sponsiones raro excusari possunt a peccato saltem *veniali,* ob defectum motivi honesti in spondentibus, qui generatim potius vanitatis et prodigalitatis fine ducuntur. Sponsio tamen illicita non imponit onus restitutionis, nisi etiam *injusta* fuerit (111, 8G9 seqq.).

1164. — II. Ut sponsio sit justa, servari debet aequalitas. Requiritur nempe, ut *aequale* sit praemium quod spondetur (nisi altera pars in inaequalitatem consentiat), et *dubius* sit utrique eventus.

Quaesitum. *An valet sponsio, si quis manifestet se certo reni scire, et hoc non obstante, aller perseveret in sponsione?* Controvertitur.

Prima sententia affirmat eam valere, quia alter suae pertinaciae detrimentum imputare debet. *Secunda sententia multo probabilior negat,* quia aller non spondet, nisi ex erronea persuasione, quod asserens se rem scire, non habeat certitudinem, quam dicit *(Lugo,* disp. 31, n. 81). *Valeret tamen contractus,* si ille, qui a principio certus videbatur de aliqua re, postea allero contradicente et spondere volente, incipiat dubitare : quia sic redit aequalitas ; vel si alter jam incipiat fidem adhibere asserenti, se rem certo cognoscere, quia tunc cedit juri suo *(Lugo,* l. c. n. 79). Cfr. S. *Alph.,* III, 878.

3. *De loteria.*

1165. — Definitio. Loteria, sive *sortitio quaestuosa,* esi : *contractus, quo plures quamdam pecuniae summam in commune ponunt, ac dein sortiuntur, quisnam loleriae objectum sit accepturus.*

Principium. Loteria est contractus de se licitus, modo debitae adsint conditiones. Considerari enim potest vel ut simplex *ludus,* vel ut *emptio* rei incertae ; uterque vero contractus licitus habetur.

Conditiones requisitae sunt : 1° ul nulla sil fraus in schedulis educendis, nec in solvendo praemio, quod obtigerit ; 2° ut dominus loleriae in lucro non excedat, nec plus moraliter lucretur, quam si alio contractu licito pecuniam suam impenderet, vel merces suas distribueret. Sed haec ultima conditio aliquibus AA. aequo severior apparet ; quia, etiam in ludo, is, cui favet, sors, juste plus lucratur quam negotiatione lucrari potuisset. *Omnes vero in hoc conveniunt,* quod majus potest esse lucrum, si in bonum opus, vel publicam utilitatem instituta sit loteria ; nam loleriae participantes censentur in hoc consentire (vide *Gury,* I, 943 ; *Génicot-Salsmans,* I, 6G3 ; *Scavini,* II, 583, ubi de periculis Sortitionis regiae, vulgo *regio Lotto).*

' Co I. gall., I960 ; ita!., 1802 ; austr., 1270 ; hisp., 1798 ; germ., 762 , *Crotty,* II, GG2.

4. *De ludo.*

1166. — Definitio. Ludus, quatenus justitiam spectat, est : *contractus, quo ludentes inter se paciscuntur, ut victori cedat, quod uterque. deposuit* L

Divisio. Triplex est ludus : 1° *industrials,* qui sola industria regitur, ut ludus pilae ; 2° *aleatorius,* qui praecipue pendet a casu, ut ludus aleae ; 3° *mixtus,* in quo industria cum casu concurrit, ut ludus chartarum, saltem plerumque.

1167. — Principia. I. Ludus est per se honestus et licitus. Est enim delectatio ordinata ad animi vires reparandas (cfr. n. 834). Nec ob praemium constitutum de se potest fieri illicitus ; « quia, sicut quivis suae rei dominus potest alteri eam donare absolute, sic etiam sub aliqua conditione, sive ea fortuita sit, sive ex industria pendeat » (III, 871). Attamen dicitur :

Est licitus perse ; nam per accidens, potest variis modis fieri *illicitus,* et quidem : 1° ratione *nimii affectus,* si lusor explicite sibi proponit potius peccare, quam ludum deserere ; 2° ratione *periculi peccandi,* si ludus esset occasio rixarum, vel proferendi blasphemias, verba inhonesta, etc. ; 3° ratione *summae pecuniae expositae* 2, si lusorum viribus non est proporlionala, ita ut detrimentum patiantur filii, creditores, pauperes, etc. ; 4° ratione *circumstantiarum* temporis, loci, personae, etc., si non sunt convenientes ; 5° ratione positivae *prohibitionis* pro coetu aliquo : sic, v. gr., lusus alearum, pecunia exposita, interdicitur clericis. Can. 138. Cfr. etiam n. 2231. ‘ â

1168. — 11. Ad validitatem ludi requiruntur diversae conditiones. His deficientibus, justitia laeditur. Et quidem :

l°Quae ludoej ponuntur, sint propria ludentium, nempe in eorum dominio atque libera disponendi facultate. Quare : *a)* Si quis ludit (etsi ludo licito) cum *minore, uxore,* aut aliis qui non habent liberam bonorum administrationem, non potest lucrum relinere, nisi agatur de summis modicis, quae censeantur eorum dispositioni omnino permissae, *b)* Si quis ludit cum *pecunia aliena,* probabiliter debet restituere lucrum. Contractus enim fuit ab initio nullus, ex eo quod exposita fuit pecunia quam neuter ludentium acquirere potuit (111,875. *Lugo,* disp 31. n. 17). Excipe, si exposita fuerit pecunia *depositi,* de consensu saltem praesumpto deponentis. Etiam probabilis est sententia, quae lucrum, utpote *fructum industriae suae,* victori attribuit, dummodo, casu quo vincatur, ex bonis propriis reddere possit (cfr. *Mcrkelbach,* II, n. 596). J

2° *Ludentes libere in ludum consentiant.* Unde si quis ex ludentibus non sit sui compos, ita ut plenum consensum praestare nequeat, contractus non est ratus et restituendum est lucrum. Attamen, si quis *cogat injuriose* alterum ad

l C(r. Coil. _.ill 1965seqq itat.. 1802 ; austr , Γ272 ; hisp.. 1798 ; κ Tin.. 762 · *cfr. L·* hm-*kuhl.* D is bUrgerllche Gc-Ttzbuch, m ș 76'.. — S. *Francisais Salesius* (Phllolh., P. 3. c. '-'■·) hoc iijuUtnn reputat - ' videtur potius esse pet se actus *prodigalitatis (Gênicol->aI«ιηαη$.* 1. 66 i).

ludendum, per se validus fit contractus, sed *rescindibilis* ad arbitrium illius qui melum passus est (111, 880).

3° *Ludentes fraudibus injustis non utantur.* Lusor ergo, qui signat aut mutat chartas, vel aliquem constituit a quo admoneatur, tenetur lucrum restituere, et etiam quantum alteri valebat spes lucrandi. Licite autem quisque utitur *astutiis, quas regulae lusus ct consuetudo ferunt,* v. gr. si aspicit chartas, quas alter non bene abscondit, aut distinguit chartas ex aliquo casuali signo, aut simulat melum, ut aller audacior fiat, etc.

i° Inter colludentes sit *moralis aequalitas* quoad spem lucrandi et quoad periculum perdendi ; secus laederetur justitia (III. 882 : II. Ap., X. 216). Haec aequalitas practice maxime tunc laederetur, si quis *dolose* suam peritiam occultaret (III, 881). (aim liceat, occasione negotii profani, spiritualia permutare, licet ponere preces pro ludi pretio, ut probat piorum usus. Secus, si unus luderet pecunia, alter vero precibus ; id enim esset simonia. Restitutio injusti lucri non est urgenda, si condonatio ex parte victi supponi possit : quod facile supponitur, si de re minoris momenti agatur.

Quaesiti m. *Quid ex* jure positivo sit *observandum quoad ludum?* Variae sunt juris dispositiones :

1° Alii ludi positive *probantur,* v. gr. qui ad corporis exercitationem ordinantur ; quoad eos lex victori concedit actionem, ut lucrum petere possit. Judices tamen possunt recusare actionem, si de praemio nimii valoris agatur. 2° Alii nec *probantur* nec *prohibentur,* ct lex nullam concedit actionem, sive victori ad lucrum petendum, sive victo ad repetendum quod jam solvit ; nisi fraus vel dolus ex parte victoris intercesserit. Standum igitur obligationi naturali. 3° Alii *prohibentur,* quin tamen ipso facto irritentur : lex *victori* nullam actionem concedit ; e contra concedit *victo* actionem ad repetendum praemium jam solutum. Ex communi el probabiliori sententia, victus, in tali ludo, non tenetur solvere : si autem solverit, potest luta conscientia solutum repetere. Si ludentes, a principio, legis beneficio renuntiaverint, non valet renuntiatio, quam lex ob bonum commune invalidam declarat. Si tamen cessio (quae per se esi. de re licita) *juramento* firmata fuerit, ab ipsa recedere nefas esset, ob religionis reverentiam (Lugo et Lessius, ap. 5. *Alphonsum,* l. <·.). 4° Alii *prohibentur* d omnino *irritantur,* ita ut lucrum titulo victoriae retineri nequeat, sed tantum titulo donationis gratuitae, si eam facere victo placuerit (111, 887-89Î ; vide Cod., l. c.).

!n praxi : Ludus, si ipsi immoderate indulgealur, multa ac gravia importat mala. (Quapropter, *parochi* et *confessarii* eo incumbant, ut subditos et poenitentes a ludendi consuetudine avertant, si ludus frequentet ur *lucii causa* vel in eo *magna pecuniae summa* exponatur.

Quaestio Specialis.

Dc operationibus speculationibusque Bursae.

1109. *Bursae operalion.es* vocant ur generatim ii ludi et emptiones-vend itiones plus minusve aleatoriae, quae in « Bursa ·, scilicet in publico valorurn variabilium mercatu, ad creditum peraguntur. Hae operationes (et speculationes) versant ur vel circa *jura incorporea,* ut dicitur (v. gr. valores in titulis consistentes), vel circa

merces (ut lanam etc.) [1]. Multis autem modis perfici possunt (cfr. *l/bach,* 1. p. 325 seq. nota 1 ; *Merkélbach, Schilling, De Las Cases, Vcrmeersch,* loc. <il.) ; de notissimis tantum breviter ea dicemus, quae ad finem nostrum spectant, adjungendo *regulas* nonnullas *practical.*

1° *Communiores sunt operationes vel ad terminum, vel ad praemium* (marché à terme, Borsentermingeschâft, — marché à prime, Prâmiengeschàft).

a) Ati *terminum* fit emptio-venditio, si emuntur merces (valores) post certum tempus persolvendae, et quidem pretio quod tunc in Bursa vigebit. Fieri autem potest, ut venditor die solutionis (liquidationis) emptori non ipsas merces tradere debeat, vel intendat, sed tantummodo, si ipsi mutatio adversatur, *differentiam* solvere ; differentiam, dicimus, inter mercium valorem praevisum et valorem realem actualem. Idem potest emptori accidere (contractus different ialis). In hoc ergo consistit amborum speculatio, quod, bonae fortunae confidentes, vel pluris vendere, vel parvo pretio emere posse sperent.

b) Ad praemium fit emptio venditio, si contractui adnectitur pactum accessorium *reservationis.* Emptor vel jus *sibi reservat,* ante diem statutum pro solutione, contractum rescindendi, quo casu, venditori *praemium* solvit ; vel *venditori concedit jus* recedendi, soluto tunc emptori certo praemio. Quantitas praemii in ipsa Bursa solet determinari.

Operationes Bursae maxime reducuntur, sive ad emptionem-venditionem, sive ad sponsionem de pecuniae augmento vel decremento. Cum fundantur super praevisione *differentiae* quam patientur valores vel merces intra temporis spatium quo emuntur et rursus venduntur, vocantur generatim *speculationes.*

2° *Si operationum istarum intrinseca consideretur moralitas, ipsae per se licitae habendae sunt, dummodo rite serventur debitae ad liceitalem venditionis vel sponsionis conditiones.* Imo nequidem *bursae speculationes* probari possunt esse injustae, aut in se et semper illicitae : dummodo absint dolus et fraus, abusus ignorantiae aut necessitatis alienae, iniquus excessus pretiorum, usurpatio mediorum injustorum, et proximum periculum injustitiae postea inferendae : altera conditio pro earum *liceitate* est, ut non a *clericis* et *religiosis* fiant *(Merkelbach* II. η. 601.3°; *Schilling,* II, η. 445). Pro clericis enim et religiosis adest prohibitio *positiva* negotiationis (can. 142, 592) ; quare eorum jus magis *restrictum* censetur[2].

Practice vero mala innumera, quae serum ordinarie fert consuetudo ludis Bursae vacandi, summopere al tendantur : *a)* Cum non raro ile ingenti pecunia agatur, periculum subit lotam familiam in ruinam adducendi, *b)* Ut variorum

[1] Ab omnibus auctoribus distinguitur bursa *calorum* (seu pecuniaria) a bursa *mercium* (-eu mercatoria, commercialis). ‹ (r inter alto- *Vermecrtch,* II, n. 498 , *Schilling,* II, n. 445 ; *rkalxich* II. n. 599 . />- *l.as* -peculations et crises boursières (Semaines sociales 19U, p. 376). — [2] Quousque pro his -e extendat prohibitio positiva Ecclesiae, cfr. *Raus,* Instil, canonicae, p. 114 seqq.. 290, 577 seq j.

titulorum valor crescat aut minuatur, falsa passim evulgantur nuntia, v. gr. de belli periculo, de penuria cujusdam mercis, etc. ; hoc autem mendacio decepti, plures ad contractus perniciosissimos inducuntur, *c)* Accidit ut magno numero coacerventur valores, ut cujusdam monopolii ope justum pretium sive deprimatur, sive plus aequo augeatur et ita depereat aliorum fortuna. Quapropter exoptandum sane est ut ab illis, penes (pios esi legifera potestas, hoc ulcus societatis domesticae et civilis magis innocuum reddatur. In Italia[1] et Germania[2], ludi Bursae stricte dicti *(Diffcrenzgeschdft),* aliis ludis assimilandi sunt, in quibus nempe non datur actio victori ; in Gallia[3] et Hispania[4], ista non denegatur. Quoad Austrian), cfr. leges I Apr. 1875 et i Jan. 1903. — Dc *countibus legis civilis* ad reprimendos excessus speculationum in bursa commerciali et de *insufficientia codicis poenalis* in materia spei illationum fraudulentarum non incongrue agit *De Las Cases* (Semaines sociales, 1931, p. 379 sqq.).

CAPUT V

De contractibus subsidiariis.

S. *Alphonsus,* III, 912; ed. G., II. p. 317, ubi simpliciter refert quae scripsit Buscnbaum ; *Aertnys-Damen,* I, n. 984 ; *Lehmkuhl,* I, 1351 ; *Pruner,* n. 750.; *Venneersch-Creiue* ·. I L n. 859.

Subsidiarii, sive *accessorii,* dicuntur illi contractus, qui adhibentur ad majorem factae promissionis securitatem. Sunt *fidejussio, pignus, antichresis* et *hypotheca.*

1. *De fidejussione.*

11/0. — Definitio. Fidejussio seu cautio est : *contractus, quo quis alienam obligationem suscipit implendam, si debitor principalis non soluerit 5.*

Pro fidejussione licet semper accipere pretium, quamvis absit periculum ; quia assumptio talis obligationis de se est pretio aestimabilis. Obligatio autem, quae ex fidejussione oritur, est *realis ;* unde transit ad haeredes *(Ii.* Ap., X, 232).

Principia. I. Nemo fidejussor esse potest, nisi liberam bonorum ad hoc sufficientium administrationem habeat. Unde qui principaliter obligari non possunt, fidejubere non valent (cfr. 1038).

II. Fidejussor obligatur, ut debitor secundarius. Unde :

1° Tenetur erga creditores de obligationibus principalis debitoris, sed solummodo in illius defectu seu impotentia, et quidem *juridice* probata ; 2° si solverit pro debitore, omnibus creditoris juribus subrogatur ; et proinde in hunc debitorem recursum habet, ut ab eo repetat ea, quae ejus loco solvere coactus fuit.

[1] Cod. 1803 ; cfr. *Bruno,* Cod. civ., in art. 1802. — [2] Cod., 764 ; cfr. *Peli,* Le Code civil allemand, p. 74. Vide legeni 22 Jun. 1896. — [3] Lex 28 Mart. 1885. — [4] Cod. cornni. 75. — [5] Cfr. Cod. gall., 2011 *seqq.;* liai., 1898; austr., 1344 seqq.; hisp. 1822; germ., 765q. *seqq.*

III. Debitor tenetur erga fidejussorem de solutione ab eo facta. Et quidem, si *sua culpa* non solvit, tenetur fidejussori, qui pro ipso solvit, non tantum ipsum debitum, sed et damna atque omnes expensas compensare. — Si vero *sine culpa,* v. gr. ob impotentiam, non solvit, ad solum debitum tenori videtur (III, 912). Inde sequitur :

1171. — *a)* Qui fidejussores se constituunt cum solvendi sunt incapaces, praesertim si dubitent an principalis debitor solvere possit, graviter peccant ; ac proinde, si creditor ex ista fraude damnum aliquod patiatur, tenentur illud reparare, *b)* Qui se fidejussores constituerunt officialibus publicis, nequeunt se, compensatione, ex aerario publico immunes prestare, etsi officialium fraude magnum subeant damnum. — A fidejubendo, etiam de bonis propriis, *clericus* prohibetur, inconsulto loci Ordinario, (.an. 137. A fortiori prohibentur *religiosi.* Can. 592.

2. *De pignore et antichresi.*

1172. — I. Pignus est : *contractus, quo debitor rem. aliquam mobilem creditori tradit, in assecurattonem solutionis praestandae* E Res tradita *pignus* vocatur.

1° Debitor, tradens pignus, tenetur : *a)* tradere creditori rem idoneam ; *b)* refundere impensas necessarias et utiles, quas creditor in re conservanda fecerit ; *c)* non repetere pignus, priusquam integrum debitum solverit, nisi eo creditor abutatur.

2° Creditor, pignus accipiens, debet : *a)* non uti re sibi credita, nisi de consensu saltem praesumpto debitoris ; quia est res aliena ad *securitatem tantum* tradita. Praesumitur autem dominus consentire, si nullum sibi inde damnum enascatur ; *b)* pignus custodire uti bonus paterfamilias; *c)* fructus ex pignore perceptos, et valorem usus, in compensationem computare tum redituum, qui sibi debentur ob summam tributam, tum ipsius sortis, si fructus sint sufficientes, ut ita aequalitas servetur; *d)* non vendere pignus propria auctoritate, nec postulare ut vendatur ex sententia judicis, nisi debitor sit in mora culpabili, et prius monitus fuerit.

Ex can. 1538, si ecclesiae bona, ex justa causa, oppignoranda vel hypothecae nomine obliganda sint, vel agatur de aere alieno contrahendo, legitimus Superior (de quo supra n. 1053) licentiam dare debet, auditis iis quorum interest.

1173. – li. Antichresis est *contractus. quo debitor immobile tradit creditori in pignus et in usumfructum, ea lege ut fructus computentur in primis pro solutione redituum, et dein* (si quid supersit) *pro solutione sortis 2.*

’ H. \p X. '233 ; cfr. Cod. -»)1 .’"7 ‹ seqq liai.. 1878 seqq. ; austr.. 1368 et 447 ; hisp. 1857, 1863 seqq ; uerrn I :·'« *qq — ’ Cod sali.. 2085 ; ita!.. 1891 ; hisp.. 1881 - germ ’ l 213.

Pactum *anlichreseos* non ubique locorum permittitur, ob usurae periculum *. Est tamen licitum, si aequitas in eo servetur. — Jamvero : *n)* Creditori solum jus competit percipiendi fructus, nullum vero in ipsam proprietatem, uti in hypotheca, *b)* Ipse autem tenetur bonum illud diligenter custodire tanquam suum ; solvere tributa annua eidem inhaerentia, nisi aliter conventum fuerit ; facere alias utiles et necessarias expensas, sed cum jure compensationis ex rei fructibus. 5. *Alph.,* JII, 916.

3. *De hypotheca.*

1174. — Hypotheca, quatenus contractus, est : *conventio (pia debitor reni immobilem creditori obligat, ad securitatem crediti*2.

Hypotheca confert creditori *jus rcale* in rem, in quascumque manus haec res devenerit, ita ut ex illa, prae ceteris creditoribus chirographariis, debiti solutionem sibi petere possit (II. Ap., X, 233).

1° *Hypotheca est contractus sollemnis,* varias servari expostulans juris dispositiones. Illuni inire *non potest,* (pii de rebus suis libere disponere non valet.

Praeter hypothecam *conventionalem,* altera datur *legalis,* quae ab ipsa lege conceditur, v. gr. pupillis in bona tutoris ; et altera *judicialis,* quae procedit a tribunalis decreto in gratiam illius, qui sententiam obtinuit (ofr. u. 1003).

2° */7 hypotheca ejjcctum suum sortiatur : a)* debet constitui super re determinata immobili; *b)* debet fieri publica ; quod evenit per inscriptionem in librum publicum, ab officiali ad hoc destinato. *Hypotheca statim ab inscriptione jus suum obtinet,* ita ul prius inscriptus potior sit jure. Hinc curandum est, ut hypotheca judicialis quamprimum inscribatur.

Inscriptio renovanda est infra quemdam terminum a lege statutum, v. gr. in Gallia infra 10 annos, in Belgio (ex lege 18,51) infra |5 annos, in Italia infra 30 annos, in Hispania (ex lege hypoth., 4 Febr. 1861) infra 20 annos. In Germania inscriptio renovari non debet.

Monitum S. Alphonsi circa contractus.

Reliquum est, ait *S. Alphonsus* (Praxis Conf., η. 44, fin.), ut hic advertatur, quod si reperiantur aliqui contractus usu per longum tempus recepti in aliqua regione (ubi praecipue missiones factae sunt), *conjessurius non debet eos condemnare,* nisi prius omnibus inspectis circumstantiis ; siquidem primo aspectu multi contractus apparent usurarii aut injusti, sed postea, melius rebus perpensis, tales non sunt habendi. »

1 Cfr. Cod. austr., 1371. — * Cod. gall., 2144 seqq. ; liai., 1364 seqq. ; austr., 443 seqq.; hisp.. IS74-1880 ; genu., 1113 seqq. In Anglia jus differt : vide *Crolly,* II. n. 639-644.

TRACTATUS VIH

De octavo Decalogi praecepto

Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.
(Exod.. 20, 16).

* Octavum praeceptum prohibet generatim, *ne proximo noceamus verbis;* et quoniam nocumentum, quod verbis infertur, eum laedit in bonis famae atque honoris, hoc praeceptum prohibet *explicite,* ne unquam (in judicio) falsum testimonium contra eum dicamus; jubet autem *implicite,* ut simulatione fallaciisque sublatis, dicta et facia nostra simplici veritate metiamur » h Versatur igitur praedictum praeceptum circa officia, quae habemus erga proximum, tum quoad veritatem, tum quoad famam et honorem. Quare, in triplici capite, tractabimus : 1° de virtute *veritatis* et ejus laesione ; 2° de aesione *famae;* 3° de laesione *honoris.*

CAPUT I

De virtute veritatis ejusque laesione.

>. 2. 2, q. ! 10 ct III ; S. *Alph nisui,* III. 151 ; e 1. G., I, p. 467 ; Li/j/o, disp. I» et 15 ; Lmsiuk. I. 2. c. II el 15 ; •Salmanlicensas, tr. 13. c. 4, ct tr. 27 ; J. *Malderu$>* Tr. <lc Restr. mentali ; *Thomassin,* Traité de la Vérité et du .Mensonge ; *Raynauldùs,* de Aequivocatione et Restrictione ment. (oργι;, t; 14) ; *Waffctaert.* Dissertation morale sur le Mensonge et l'emploi des Restrictions mentales ; *Berardi,* Theol. mor., II, n. 961 ; *Calhrein,* philo mor. n. 363 seqq. ; Pritonmer, II, n. 166 *Vermeersch,* de mendacio (Gregorianuin, 1920); Dr. *Aloys. Kern,* die Lüce (1930) ; *S^hilliny,* II, η. 364 seqq. ; 370 seqq» ; *Merkelbach,* II., n. 843 seqq.

1175. — Veritas, quae implicite per octavum praeceptum homini imponitur, est virtus specialis *(pars potentialis justitiae)* qua quis et vita et sermone se demonstrat qualis est. Sicut fidelitatis laus et honestas est in conformitate inter facta et promissiones, ita specialis bonitas veritatis seu veracitatis invenitur in conformitate inter verba et internam mentem loquentis. Veracitas quidem est humanae societati perquam necessaria : hinc laedere mendacio veritatem, *semper nefas est.* Ipsa tamen *non inopportune* manifestanda est. ne nobismetipsis aliisve noceamus. Suadente igitur discretione, errorem proximi aliquando permittere possumus, *occul-*

l *CaUxhismus* /iomanui, P. Ill, c. 9, n. 2.

laudo veritatem sub aliqua dissimulatione. Quin etiam, veritas saepe omnino tacenda est, quoties nempe sub lege secreti nobis innotuit. Hinc dicemus : 1° de *veracitate* seu *veritate in se;* 2° de *mendacio ;* 3° de *occultatione veritatis per restrict ionem mentalem:* 4° de violatione *secreti.*

Anticulus I.

De veracitate seu veritate in se.

1176.— Notiones et Divisiones. Jam in tractatu: *de virtutibus* diximus (n. 401 seqq), voracitatem seu veritatem esse virtutem moralem justitiae adnexam, quae inclinat ad verum secundum mentem loquentis dicendum. Non autem sensu restricto hic agitur de locutione aut dictione, sed sensu magis generali de signis externis quibus solet haberi manifestatio mentis internae in convictu humano, ut sunt *verba, gestus, nutus.* Haec enim omnia comprehenduntur sub voce : *loquelae.*

1° *Loquela,* ex ipsa natura et voluntate Divini Creatoris, ideo data est hominibus, ut *tanquam medium ordinatum, securum atque efficax* ipsis praesto esset in eorum ad invicem communicationibus. I tique etiam magnae generaretur confusionis periculum pro humana societate, si *vel minimum unquam oriri posset dubium* circa naturalem hanc veracitatis obligationem hominum inter se. Quare *nullo prorsus m casu licebit mentiri,* cum mendacium (vide artic. II) huic necessariae, a natura inditae, destinationi loquelae sit prorsus contrarium. Imo cum 5. *Alphonso* (H. A. V, n. 15) et communi hodiernorum auctorum, asserimus, *semper quoque esse illicitum,* deceptionem proximi *intenderent* v.g. fit in restrictione pure mentali, de qua in art. 111). Non igitur idem est asserendum de exigentiis juris ad bona vitae etc., et exigentiis veritatis, quippe quum hae ull imae sint omnimodo immutabiles l : mendacium (et falsiloquium) est malum *intrinsece* et *essentialiter.* Licet autem quoad partem istam *negativam* obligatio veritatis semper et ubique, sublata quavis exceptione, dicatur urgere, *positive* tamen haec virtus non semper obligabit ad manifestandam veritatem, imo nonnunquam *nefas erit revelare veritatem :* quare peculiari etiam modo tractandum erit de *restrictione quam dicunt non pure mentalem* (art. Ill) et de ofîîcio servandi *secretum* (art. IV).

l Vide Ini er alios Kern (o. c., p. 147 seqq.) ; *Merhelbach* (IT, n. 856, 3e); *Schilling* (II, n. 366), contra *Vermeersch* (I. c. p. 465 seqq.).

2° *Veracitate.nl esse virtutem* ex eo constat, quia dicere verum est bonum aliquod in genere morum ; esse virtutem *moralem* (licet circa verum versetur quod pertinet ad *intellectum)* ex eo deducitur, quia usus loquelae,per quem externa veritatis manifestatio habetur, a *voluntate* dirigitur. Proinde veritas, ut omnes virtutes morales, *stat m medio* inter excessum et defectum, idque sive *quoad objectum* quatenus in vero habeatur *aequalitas* inter intellectum et signa manifestantia, sive *quoad actus* quatenus verum manifestandum est non quolibet modo, sed *quando, quomodo et ubi oportet:* superfluum (seu *excessus),* ut dicit 5. *Thomas,* convenit illi qui importune ea quae sunt, manifestat ; *dejectus* autem inhaerebit illi qui occultat, quando manifestare oportet (2. 2, q. 109, a. l ad 3 ; cfr. etiam *Schilling,* II, n. 364, *Merkelbach,* II, n. 845). *Debitum tamen de se tantum morale,* non vero legale (ut justitia sensu magis stricto accepta), attendit veritas; quare ex hac parte etiam a justitia deficit : unus enim homo alteri homini *ex sola honestate, per se,* quamvis necessario (saltem quoad pariem *negativam,* ul supra explanavimus), tenetur veritatem manifestare. Diximus : *per se;* nam omnes concedunt, *per accidens* (v. g. cum legitime interrogatur quis apud judicem, etc.) adesse debitum *legale.*

3° *Specialis bonitas,* secundum *D. Thomam* (2. 2, q. 109. a. 2 in corp.), (piae relucet in virtute veritatis, sita est in ipso hoc *ordine* quo « exteriora nostra vel verba, vel facta debite ordinantur ad aliquid, sicut signum ad signatum ; et ad hoc perficitur homo per virtutem veritatis. » Dici igitur potest : licet *objectum materiale* veritatis sint verba vel facta quibus mentem nostram aliis manifestamus, *primarium* tamen objectum materiale est aequalitas seu conformités (piam habere debent cum ipsa mente, et *formale objectum* (motivum propter quod) est hujus aequalitatis honestas1.

4° *Ad normam horum principiorum* agemus in sequentibus articulis de mendacio, restrictione mentali et secreto servando. Ad pleniorem tamen intelligentiam hujus quaestionis, liceat breves referre *notiones historicas* et nonnullas praevias definitiones tradere de *sensu aliquorum cerurum.* ;

a) In antiquitate non defuerunt cordati iique maximi inter philosophos 2 qui *absolutam* virtutis veritatis *necessitatem* affirmarent, ideoque *omne mendacium* illicitum declararent. Inter eos eminent *Pythagoras, Aristoteles, Cicero* (de

' Un' !'·-<· . II, n. s't ». (pse/·(-». (»le rep. I. : de leff. ȯ, 3 · Pol. 2 seq.) declarat quidem mendacium odiosum »lli< atqu<- hominibu·. illudque in vita privata reprobare videtur, non semper tam»-n In vi»a publica. ‹ (»'. *h rn.* o. e, p. I'· seqq. · *Vermeersch,* l c. p. 24 ; *Schilling,* Il n. 3“0.

ollie. I, 10 ; 111, 32 etc.). His adde plures illustres scriptores: *Sophoclem, Polybium,* e le.

b) Prioribus christianis temporibus occurrit jam apud Clementem Romanum (ep. ad Cor. 27), « Pastorem Hermae » (I. 2, mand. 3) et S. Justinum (apol. 2) reprobatio expressa mendacii. Omne autem mendacium absque ulla exceptione nefandum esse, diserte affirmarunt *Lactantius, S. Basilius* A/., Λ. *Prosper Àquit., .s'. Augustinus* (in duobus libris egit ı ile mendacio », an. 395, et « contra mendacium ». an. '«20), 5. *Hieronymus* (post celebrem discussionem cum S. Augustino circa dissensum SS. Petri et Pauli). A tempore S. Augustini omnes theologi catholici, praesertim vero *Divus Thomas* (cfr. v. g. 2. 2, q. 110, a. Ili : utrum omne mendacium sit peccatum) in eadem doctrina concordes fuerunt usque ad saeculum decimum sextum. Ast nonnulli e primis ecclesiasticis scriptoribus (v. g. *Origenes)* affirmare visi sunt, ut olitn Plato fecerat, licitum quandeque reputari mendacium, praesertim cum bono publico procurando inserviat 1. Idem deinde tenuerunt *Cassianus* et plures alii2.

c) Tempore pseudo-reformationis ipse quidem *Lutherus* mendacium, utile sibi vel aliis, licitum declaravit, islaque doctrina, testibus protestanticis auctoribus3, inter asseclas confessionis quam dicunt evangelicam, dominabatur ; *Calvinus* autem mendacium improbavit tanquam adversans Deo (Inst. rei. christ. 2, c. 8, § 47). Non raro theologi vel philosophi etiam acatholici. inter quos citamus *Kanl* doctrinam de illicito usu cujusvis mendacii inconcussam retinuerunt.

d) .1 *saeculo decimo sexto,* apud catholicos magis discussa est quaestio de *secreto servando* el de modo *indiscretas eludendi quaestiones* quibus illa secreti obligatio in periculum adducitur : inde prima vice occurrit *explicita mentio restrictionis mentalis.* Haec sobrie declaraverat .S'. *Augustinus :* ı Licet occultare in tempore, quidquid occultandum videtur » (de mend. 10) ; et A. *Thomas* dixerat : « Licet tamen veritatein occultare prudenter sub aliqua dissimulatione » (2. 2, q. 110, a. 3 ad i ; quae verba inveniuntur etiam apud ,S'. .lugust). Primus (ut videtur) *Sylvester Prierias,* O. P. (f 1523) et deinde *Martinus Azpileueta,* dictus .*Xavarrus* (f!586), tanquam medium aptum ad solvendam quaestioiiem de secreto servando, proposuerunt *restrictionem mentalem,* quae ea praesertim ex ratione non parvis locum dedit *abusibus,* quia plures theologi (v. g. Tamburini. Sanchez, e S. .1.) non satis accurate indicarunt conditiones debitas in omni restrictione mentali servandas. Λ'. *Sedes* nonnullas propositiones ad restrictionem mentalem spectantes damnavit, decreto S. Officii 2 mart. 1679 (cfr. *Denz.-Bannw.* n. 1170, 1177, 1178). Omni igitur restrictione pure mentali rejecta, ulpote quae nullatenus ab audiente recto sensu intelligi poterat, retinuerunt tamen communiter auctores restrictionem quam vocare solebant : *late* seu *non pure mentalem:* tunc enim ex proportionate causa deceptio proximi lanium permittitur, ul mox dicemus (sub / el art. III). Non desunt apud *acatholicos* qui acriter restrictionem quoque *late mentalem* impugnent, et nonnunquam etiam viri catholici eam improbare videntur (v. g. *Caramuel,* + 1682; et nostris temporibus *Kern,o.* c. p. 143 seqq.).

e) Saeculo decimo septimo apud scriptores acatIndicos invaluit theoria celebris *Hugonis Grotii* (f 1645), quam exposuit in suo libro: *de jure belli et pacis* il. III. c. i, 11) cuique adhaesit *Samuel Pufendorf* (f 1694) in opere : *de jure naturae et gentium* (I. IV, e. 1) : hi enim distinguunt inter *mendacium* el *falsiloquium.* Prius, secundum ipsos, est locutio contra mentem quae *cum diorum jure repugnet,* el habenda est *illicita* : dum *falsiloquium,* licet etiam sit

' o. c. p. 2~ : *Vermeersch,* I. c., p. 25. — 1 Ad hos refert *Kcm* (O. C. p. 28 seqq.) S. Crysostomum, S. Climacum, S. Hilarium. — ‘ V. *g. SlaüdHn,* quem citat *Kern* (p. 55). — ‘ \on -emper recta arimmenta adhibet *Kant* ad bonam causam defendendam.

delibrata locutio contra mentem, *non tamen prohibetur* (aiunt), ex eo quod alii /io/<]u› *habent ad veritatem.* Hic conceptus falsus est, ut jam supra insinuavimus, quia debitum veritatis per se non est debitum legale, sed debitum morale ideo ipsi *non aliquod jus audientium per se* corresponde * Praeter multos acatholicos etiam unus allervc scriptor catholicus (saltem ex parte) in i rrorem Grotii et Pufendorfii declinavit 2. Cfr. etiam n. 1177 cum nota 1.

j) (irca sensum verborum haec praevie notare volumus : *restrictio* quae dicitur *le.te seu non pure ipentalis* vel intelligi potest de omni modo prudenter occultandi veritatem sub aliqua dissimulatione, excludendo tum *mendacium,* tum restrictionem *pure mentalem* (cum aequivocatione *non determinabili),* tum etiam *directam repulsam* indiscretae interrogationis ; vel sumitur tanquam modus ille specialis quo aliqua dictio seu locutio ad sensum quem revera *circumstantia··* indicant, restringitur, etsi audiens *sensum alium communem* praevideatur intendere. In *primo casu,* sub nomine : « restrictio non pure mentalis », comprehenduntur etiam *amphibologie», aequivocaliones, ambiguitates, fictiones,* etc. ; in *secundo casu,* discernuntur hae formae a restrictione non pure mentali. De his quidem fusius dicemus in art. III ; en tantum unum alterumve exemplum ; esset *amphibolpgia,* si diceret ancilla volenti visitare herum, « hum non esse domi quia talis modus loquendi, ut omnes norunt, *duplicem spnsum* habet 'sci. vel non esi *recliter* domi, vel *non ita domi est* ut possit et velit recipere . esset autem *restrictio non pure mentalis* (seu dictionis, ut supra explanavimus pro *secundo casu),* si responderet aliquis medicus ad salvandum sic dictum secretum professionale, « se non habere notitiam hujus rei ». i. e. notitiam quam nunc interroganti de secreto professionali *communicare possit.*

Celerum, ut notant cum *Billuart* (de rei. d. 9, a. 2 not. 2) et S. *Alphonso* H \. \ , n. 15) plures moderni auctores *(Koch,§* 129 ; *Keen,* o. c. p. 146), non raro *restrictiones qua'· dicuntur non pure mentales* idem apud scriptores sonant ac : *arnphibotogiae, aequivocaliones* (cfr. n. 1179). Imo contra cl. *Kern* qui infensum se ostendit *restrictionibus lote mentalibus* (o. c., p. I 43 seqq.), quasi essent inventiones casuistarum, dicemus cum *Merkelbach* (II. n. 854) : « Xon est quid novum, licet appellatio sit nova. Antiquitus erat nota, licet non tam expresse . *etiam a S. Thoma,* uti patet ex iis quae habet de variis dictis a Christo, et de sigillo sacramentali. »

Articulus II.

De mendacio.

1177. – Definitio. Mendacium est : *locutio contra mentem cum voluntate falsum enuntiandi el intentione saltem, virluali fallendi.*

Locutio hic vocatur, quidquid per se habet vim manifestandi id quod falsum est, sive fiat fonnaliter per verba, sive aequivalenter per gestus, nutus. Locutio fit *contra mentem,* quando verbum externum dissonat vel discrepat a verbo interno seu judicio, *Voluntas falsum enuntiandi* constituit essentiam mendacii, non vero *ipsa deceptio e.lterius* , attamen *intentio decipiendi* aderit saltem virlualiter vel in causa. Si absit intentio falsum dicendi, vel nullum e>t mendacium, vel non est iniputabile ; neque mentitur, qui jocando falsum ita eloquitur, ut auditores deripi *non possint,* neque ille, qui affirmat falsum

Cfr. s. /7ioin<on. 2, 2. ‹f. 80. art. unicus in corpore Haec fuse probantur aliisque aruuincnio fulciuntur a A-m. (i » p, ii seqq. *Vermemch,* I. c,, p. 20 seqq.— * Citanture catholici- iiolffwu. *Tanquerr·/ biechhoff.* Vidi *Krrn,* o. c p. 14, 79 seqq ; *Vencmeerh,* I. c. p. 21.

quod credit verum. Contra, mentitur qui verum dicit, quod *falsum esse opinatur.*

Aliqui hodie opinantur ac probare intendunt, mancam esse definitionem mendacii ab omnibus hucusque traditam, mendaciumque esse definiendum : locutionem contra mentem *cum intentione fallendi eum qui jus habet cognoscendi veritatem* '. \emo est qui non videat, hos AA. distare a sententia S. Thomae.quam supra (n. 1176) retulimus2. Recedunt etiam a sententia communi, quae affirmat relationem mendacii esse essentialiter *ad verum* sed ad alterius intellectum illuminandum, non vero *ad jura* audientium.

\ee admittenda est definitio mendacii ah *Aemilio Berardi* excogitata : Mendacium est *falsiloquium quod bono publico ita exigente licitum dici nequeat»3* Error enim Platonis (cfr. n. 1176) implicite videtur continere.

Divisio. Mendacium est triplex ; officiosum, jocosum, perniciosum. Officiosum est, quod fit ob utilitatem propriam vel alienam. Jocosum, quod fit.propriae vel alienae oblectationis causa. Perniciosum, quod fit cum injusto proximi nocumento.

Ad mendacium refertur : simulatio, «qua quis intendit per *factum externum* aliud significare, quam in animo habet » : unde vocatur *mendacium facti ;* item hypocrisis, quae est fictio peccatoris se justum simulantis (111, 171).

1178. — Principia. I. Omne mendacium esi intrinsece malum. Est enim contra naturalem institutionem et finem locutionis, quae a Deo data est hominibus, ut sit expressiva mentis, eique conformis. Unde dicitur *(Levit.,* 19, 11) : *Non mentiemini, nec decipiet unusquisque proximum suum.* Et *(Coloss.,* 3, 9) : *Nolite mentiri invicem; (Eph.* 4, 25) : *Propter quod deponentes mendacium* etc.

Argumenta alia sive ex auctoritate sive ex ratione tradidimus supra (n. 1176).

II. Mendacium, sive officiosum, sive jocosum, non excedit culpam venialem. Repugnat tantum *voracitati,* quae virtus, quidquid dicit Tanquerey cum Mausbaeh, per se non obligat sub gravi (cfr. *Kent,* o. c. p. 118 seqq.).

III. Mendacium perniciosum est per se peccatum grave. Adversatur non solum voracitati, sed etiam justitiae et caritati, vel etiam aliis virtutibus, quae per se obligant sub gravi (2. 2, q. 110r a. 4). Unde dicitur *(Prov.,12,* 22) : *Abominatio est Domino labia mendacia.* Et *(Sap.,* 1,11): *Os, quod mentitur, occidit animam.* — Et notandum, teneri ad restitutionem, qui per mendacium justitiam laesit.

1 Etude sur la malice intrlns. du mensonge, par un *yrot. de TMol.* (Paris, 1899) ; DuhoH, une théorie du mensonge; *Fonseyrtr?,* éléments de philosophie, II, p. 475 etc. Ad hanc theoriam plus aequo inclinare perspicitur cl. ïunQi/erey (synopsis theol. mor. (1921) III. n. '40 scipr.), a cujus errore non satis immunis videtur /. *Godetrou* ln · Diction, de théol cath. mensonge (vide t. X, p. 563-564 et col. 569, 6°, 7"). — 1 Recte asserit *Merluibach* (II. n. 856, 2°i. hos auctores < definitionem mendacii pervertere % — · Praxis colliciariorum, l. n, 2821.

Articulus III.

De restrictione mentali.

1179. — Definitio. Restrictio mentalis in genere est : *actus mentis, verba alicujus propositionis ad alium sensum quam naturalem et obvium detorquentis vel restringentis* : v. gr. si quis dicat de mortuo quod tantum dormiat.

Divisio. Restrictio mentalis alia est *pure mentalis,* quae nullo modo ab aliis percipi potest ; alia est *non pure mentalis,* quae ex adjunctis circumstantiis innotescere potest (HI, 152).

Ad restrictionem mentalem revocantur aeqcivocationes seu *amphibologiae,* quae sunt locutiones ambiguae, habentes duplicem sensum : aut unum minus obvium, alterum magis communem ; aut unum litteralem, alterum spiritualem seu mysticum. Aliae sunt *determinabiles,* quarum sensus a proferente intentus ex circumstantiis cognosci potest : aliae *indeterminabiles,* quarum sensus a proferente intentus nullatenus potest deprehendi (III, 151 ; II. Ap.. \).

Huc item revocatur dissimulatio, qua quis nec verbo nec facto significat id, quod in mente habet, sed ab eo quasi abscindit vel abstrahit : utsiquis interrogatus, an pecuniam habeat, alia de re loqui incipiat.

Si accedat signum 'exterius, quod generaliter aliter interpretantur, adest *fictio* ' ‹ el ipse (Dominus)... se *finxit* longius ire ». *Lue.,* \xiv, 28).

Ambiguitas est, cum quolibet modo *duplex* vel *multiplex* invenitur *significatio* in verbis vel factis (« aio te, Aeacidam, Romanos vincere posse »). *Causa* ambiguitatis etiam esse potest *vox 'lequivoci* (v.g. *volo,* a volare et velle ; ab edere et esse etc.): ejus significatio multiplex e *lexico* habetur.

I1S0. — Principia. I. Numquam licet uti restrictione pure mentali vel aequivocatione indeterminabili. Ratio est : 1° quia reapse, quoad proximi deceptionem, idem necessario praestant, quod mendacia ; 2° earum usus foret humanae societati perniciosus, et ex eo humanum commercium corrueret ; 3° constat sx S. Scriptura *(Eccli.,* 37, 23) : *Qui sophistice loquitur, odibilis est ;* et ex propositionibus 26a, 27a et 28a ab Innocentio XI damnatis1. Hinc, a fortiori, non licet unquam cum iisdem jurare (cfr. n. 608, q. 2).

‡1- 11. Licet, ex necessitate et ex justa causa, uti restrictione non pure mentali vel aequivocatione determinabili. Probatur : 1° *Er rei natura :* quia hujusmodi restrictione uti, non est mentiri ; non enim proprie abusus verborum est, nec tunc nos decipimus proximum, sed ex justa causa permittimus ut ipse se decipiat ; et insuper sensus loquentis ex adjunctis satis percipi potest ; unde

' Cir. qu »‹· itlximio η. 1If»·

prudens tantum est veritatis occultatio. 2° *Ex exemplo Christi Domini,* qui interrogatus, an ascenderet ad diem festum, respondit : *Non ascendam (Joann., 'I,* 8), et tamen postea ascendit. Dixerat autem : «Xon ascendam», scilicet manifeste, quia discipuli volebant, ut ascenderet ad manifestandum suam divinitatem. Ita etiam Christus *(Marc.* XIII, 32) : De die autem illo (judicii)... nemo scii... neque Filius », dicitur nescire diem, ail X. */hornas,* quia *non facit* scire. Cfr. 5. *Alph.* H. A. V, n. 15.

Ad rem sic . D/*gelicus* (2. 2, q. 110, a. 3, ad ») : Xon est licitum, mendacium dicere ad hoc, quod aliquis alium a quocumque periculo liberet ; licet tamen veritatem occultare prudenter, sub aliqua dissimulatione. » Atque hoc idem quasi unanimiter docent omnes theologi, teste Λ. *Alphonso* (III, 152).

1182. — *Necessitas et causa justa,* ut licite restrictione uti possimus, est in genere *necessitas servandi secreti :* hoc. enim ad bonum societatis requiritur ; et interdum alio medio secretum servari nequit. Ad rem optime 5. *Alphonsus* (quidquid cl. *Kern,* o. c. p. 144, in contrarium dicat) : « Si non liceret uti restrictione non pure mentali, non exsisteret modus secretum licite celandi, si quis nequiret aperire sine damno vel incommodo (III, 152). Directa enim repulsa indiscretae interrogationis *prac,:ce* inultis in casibus nequit fieri.

Sed notandum est : *a)* Causam eo majorem requiri, quo magis verba praebent occasionem errandi. Unde, si fer·· nullam praebent, ut sunt verba perse aequivoca, quae duplicem sensum per se habent, levissima causa excusat. *l>)* Majorem requiri ad aequivocanduin cum juramento, quam sine illo (III, 151.). Cfr. dicta n. 608.

Non autem datur causa justa, quando lex specialis *erigit veritatis manifestationem.* 'fune non licet aequivocatione uti, sed veritas sincere est patefacienda. Ratio patet per se. 'falis autem lex adest in sequentibus casibus : *a)* Quando urget *praeceptum fidei* externe profitendae, *b)* Quando *judex* legitime interrogat ; quia tunc justum obligat Superioris praeceptum, cui est obtemperandum. *c)* Idem obtinet, quando Superior legitime interrogat de illis quae ad *regimen* spectant, aut confessarius de iis quae scire debet ad *poenitentem rite dijudicandum, d)* Denique in *contractibus onerosis,* ubi stricta justitia exigit, ut alteri nulla irrogetur injuria (H. Ap., V, 15).

1183. — *Pro praxi :* 1° Possunt uti restrictione mentali omnes personae publicae, interrogatae de rebus suae fidei commissis : ut sunt ministri et legati principum, secretarii, duces exercituum, magistratus, advocati, medici, etc. 2° Quoties aliquis infamiam alterius occultare tenetur, licite dicit : *Nescio,* nempe scientia communicabili. A fortiori, confessarius id potest, imo ad hoc

tenetur. ut palam est (III. 153). 3° Reus aut testis, a judice *non legitime* interrogatus, potest respondere se non patrasse aut non cognoscere crimen, subintelligendo, de quo possit inquiri, seu quod faleri teneatur. Secus, si interrogatio sit legitima et juridica (cfr. n. 2315). 4° Adultera a marito interrogata potest aequivoce asserere, se non fregisse matrimonium, quod vere persistit. Et si adulterium sacramentaliter confessa sit, potest respondere : « Innocens sum ab hoc crimine » ; quia per confessionem jam est ablatum (III, 162). 5° Qui matrimonium promisit, ad quod ex *aliqua causa excusante* non tenetur, potest negare promissionem, ex qua scilicet obligetur. Hem, qui coactus fuit ad matrimonium, potest judici asserere, etiam cum juramento, se *non contraxisse,* Scilicet *libere, ut par erat* (III, 159). 6° Requisitus ad mutuandum pecuniam potest licite dicere : *Utinam habeam !* vel : .Vo/i *habeo,* quamvis habeat : inlelligendo, se non habere ad mutuandum, *si res ita sit* (III, 163). 7° Qui debet bonis cedere, indigens bonis absconditis ad sustentationem, potest judici respondere, *se nihil habere,* quod nempe teneatur cedere. Pariter haeres, qui sine inventario occultavit bona, si non teneatur ex illis satisfacere creditoribus, potest judici respondere, se nihil occultasse, subintelligens : de bopis, ex quibus satisfacere teneatur (III, 158). 8° Venditor coram notario asserere potest, se accepisse pecuniam, quam nondum recepit, sed (piam brevi recepturus est. Id enim concedit usus communis (III, 167). 9° Debitor, qui creditori satisfecit, quin tamen satisfactionem legaliter probare possit, potest negare se aliquod debitum contraxisse, subintelligens : ita ut debeam solvere (111, 159). 10° Qui non tenetur ad gabellas, potest dicere se nihil ferre, id est ex quo solvere teneatur, etc. Invitatus ad mensam, el rogatus an cibus sit bonus, potest respondere esse bonum, licet revera sit insipidus : intelligens, *ad mortificationem et poenitentiam,* etc. (Ill, 160).

Etiam in casu extrema.·' necessitatis pro se vel pro aliis, « non est licitum mendacium dicere», nec falsiloquium ut supra, n. 1176, diximus), sed uti *possumus* aut etiam *debemus* restrictione non pure mentali, vel declinare omnem responsionem, etc. Ratio : quod est intrinsece et essentialiter malum, nunquam lit licitum.

Articulus IV.

De violatione secreti.

1184. — Definitio. Secretum seu arcanum in genere dicitur quidquid occultum est. Hic autem intelligitur : *quidquid, vel ex natura sua, vel ex speciali contractu, occultum servari debet.*

Divisio. Praeter *secretum sacramentale,* de quo postea tractabimus, triplex distinguitur secretum : 1° naturale seu *simplex,* quod oritur ex ipsa natura rerum, ex eo scilicet, quod res casu cognita non possit absque damno vel displicentia proximi manifestari ; 2° promissum, quod quis nempe servare promisit, post acceptam rei notitiam ; 3° commissum seu *rigorosum,* ea scilicet complectens, quae alicui revelata sunt *sub pacto expresso, vel tacito,* silentii servandi.

Padum tacitum adesse censetur, quando ex ipso facto constat rem sub secreto committi v. gr. si ad medicum vel ad advocatum pro remedio vel con-

silio recurritur. Ad *secretum commissum* reducitur illud quod sacerdoti extra confessionem revelatur *sub secreto quasi-sacramenti.*

Hic dicendum venit : 1° de *revelatione ;* 2° de *inquisitione* et de *usu* secreti alieni. Quisque enim jus habet, ne secretum suum exploretur, manifestetur, denique ne de eo illegitimus fiat usus.

§ 1. De revelatione secreti.

Facile intelligitur, secretum alienum revelari non posse absque proportionata causa ; peccatumque revelantis esse plus minusve grave, juxta naturam secreti, vel illati damni gravitatem.

1185. — Principia. I. Obligatio servandi secretum naturale est ex genere suo gravis. Res per se patet, cum haec obligatio oriatur vel ex caritate vel ex justitia.

Unde, ad reparationem damni tenetur, qui *scienter* et *injuste* secretum manifestat. *Causa* autem *aequa* illud revelandi, esset necessitas vitandi damnum sibi aut proximo imminens, quod ex lege caritatis subire non tenetur (IV, 49). Vide dicenda n. 1198.

1186. — 11. Obligatio servandi secretum promissum diversa est pro diversitate intentionis promittentium. Erit ergo vel gravis vel levis, juxta intentionem promittentis, qui non censetur gravem obligationem contraxisse, nisi de hoc constet. Ratio, quia mera promissio secreti est contractus gratuitus, qui proinde regulis hujusmodi contractus subjicitur (cfr. n. 1062). Itaque :

a) Simplex promissio silentii non obligat per se cum gravi damno promittentis. *b)* Item, promissio silentii, etiam *jurata,* non obligat contra bonum commune et justitiam ; ubi scilicet silentium cederet in grave detrimentum communitatis, in damnationem innocentis, in grave peccatum promissarii (v. gr. si celaretur impedimentum dirimens matrimonii a promissario contrahendi) ; ubi demum promittens legitime interrogatur in judicio sub fide juramenti. *c)* Qui serio promisit silentium etiam *cum dispendio vitae,* illudque servare potest, illaeso bono communi, valde probabiliter tenetur stare promisso. Opposita tamen sententia est etiam salis probabilis, quia prodigere vitam nemini licet (III, 971 ; H. Ap., V, 18).

1187. — III. Obligatio secreti commissi est ex genere suo gravis. Ha praesertim, si secretum fuit commissum *ex necessitate vel utilitate,* ut fit cum medicis, notariis, advocatis, vel theologis consultis. Tale enim secretum habet naturam contractus onerosi, et totius societatis interest, ut inviolabiliter custodiatur. Quapropter :

Ratione muneris et boni publici, homines hujusmodi saepe tenentur ad silentium etiam cum periculo gravis damni proprii. Nec solvuntur a silentio per auctoritatem judicis legitime interrogantis, nisi res jam sit alio modo cognita, vel nisi adsit aliunde justa causa revelandi : judex enim non potest jus naturae abrogare (III, 970, 2°). Cfr. can. 1623, 1635, §2et 3.

Quaesitum. *(hiandonam* cessat *obligatio secreti servandi* › Respondetur :

1° Cessat obligatio secreti, etiam commissi, ubi revelatio necessaria est *ad bonum commune, ad salutem innocentis, ad bonum ipsius committentis.*

Hinc, licite medicus admonet aliquam sponsam de morbo contagioso sponsi, si ille admonitus nollet a matrimonio desistere.

2° Cessat quoque *ordinarie* obligatio secreti, etiam commissi, *si agitur de damno gravi proprio* vitando. Ratio est, quia praevalet jus tuum, et caritas non obligat cum tanto incommodo.

Licite ergo revelas auctorem homicidii, si tu suspectus fueris, *modo aliud medium* non adsit ad te liberandum. In his omnibus tamen ratio est habenda *boni communis,* quod in aliquibus casibus bono proprio et bono committentis praevalere debet. Sic, v. gr., advocatus, cognoscens labilem esse fortunam sui clientis, nequit admonere proprium suum fratrem, clientis creditorem. Medicus, advocatus, quibus ad consilium capiendum revelantur matrimonii impedimenta, nequit ea parocho revelare ut dicemus n. 20G5. Officialis, cui committuntur secreta Status, *ne mortis quidem timore* obligatione secreti liberatur.

3° Revelatio secreti pariter excusatur *a peccato, saltem gravi,* ubi rationabiliter praesumitur *consensus committentis ;* ubi secretum est (vel certo creditur esse) levis momenti ; ubi demum notabiliter vulgatum est. Nec grave est, probabiliter, si revelatio fiat uni personae probae ; modo haec vere secretum servet, et modo non sit talis, cui committens specialiter voluerit rem celari (III, 971).

§ 2. De inquisitione et usu secreti alieni.

1188. — Principia. I. Qui inquirit injuste secreta aliena, vel ea extorquet, peccat contra justitiam, et non potest uti secreto sic acquisito. Ratio *primi* : quia injuriam facit ei qui jus ad secretum possidet. Ratio *secundi* : quia nemo licite potest actionem injustam continuare et perficere. Unde, ne ad proprium damnum quidem vitandum uti potes secreto injuste acquisito (III, 969 ; V, 70, 5°).

i° *Graviter peccat* qui secreta extorquet, animo iis utendi ad damnum proximi. *Venialiter tantum peccat,* qui in explorandis secretis ducitur curiositate. 2° Gravitas peccati dijudicanda est secundum objectum secreti, i. e. secundum *utilitatem* (piam habent secreta pro possessore, quatenus eorum privatio ipsi nocumentum affert, sive in bonis fortunae, sive in sua fama. Attamen, peccati gravitas nequit, pro quacumque inquisitione, ex hac regula statui. Aliquando enim assimilari potest haec inquisitio revelationi, quae fit uni viro discreto et taciturno (cfr. n. 1200, quaer. IV). Ex his conclude:

a) Peccat, qui sine justa causa (vel sine venia domini saltem praesumpta) aperit, vel astute colligit, componit et legit *litteras* ivel alias script uras privatas) quas dominus abscondit, aut casu perdidit, aut ita laceravit ut voluntas innotesceret argumentum earum occultandi. Onset utique Lugo projectionem lit-

terarum minutatim discerptarum in locum pervium significare dominum cedere juri suo. In hoc autem non est audiendus. Cfr. *S. Alph.,* V, 70.

b) Officialis postarum de se semper graviter peccant, aperiendo et legendo litteras. Bonum commune, quod ex contractu servare promiserunt, et lex civilis strictissime ipsis hoc onus grave imponunt. *Lins. Quart. Schr.,* 1903, p. 42.

c) Peccant graviter, qui deliberate audire satagunt accusationem peccatorum in confessionali peractam (.1/nz *du Cl.,* 1905. p. 971 ; *Linz. Quart. Schr.,* 1906, p. 353, 829).

1189. — II. Licet cum justa causa vel venia domini, saltem praesumptu, inquirere secretu aliena, et iis sic acquisitis uti. Ratio est, quia non datur injuria, ubi dominus consentit vel rationabiliter consentire debet. Tunc autem consentire debet, quando, ex parte inquirentis, adest jus certum et fortius : causa nempe justa. Patet denique quod usus rei juste acquisitae nequit constituere injuriam.

Justa autem causa est necessitas avertendi *damnum grave communitati, vel tibi vel tuis* imminens. Quare, ex hoc capite :

Alienas litteras licite aperire et legere possunt :

1° Ministri publici, quoties id exigit bonum publicum, v. gr. tempore belli.

2° Superior communitatis, secundum praescripta juris communis, Regulam et legitimam consuetudinem.

3° Omnes, quantum necesseesl ad se vel suos t uendum a *certe injusta vexation»* scribentis. Dicimus : *certe injusta vexatione scribentis ;* nam, ut advertit 5. *Alphonsus.* ‹ non licet tibi alterius litteras aperire ad bonum tuum procurandum, vel ad malum aliquod vitandum, quia hoc esset contra commune bonum, humani commercii ; tantum enim permittunt auctores ad se tuendum ab injusta vexatione inimici « (III, 969; V, 70).

4° Omnes quibus cura subditi *minorennis* committitur, v. gr. parentes, tutores. Superiores alumnatus. Excipe, quoad res ad intima conscientiae peri inentes.

Illicite vero litteras ad uxorem missas legunt mariti, et vice versa. Idem dic de heris quoad litteras quae ad eorum servos mittuntur. Excipe tamen, si *vere* quid mali suspicentur.

. l/wir/ *amicorum, sorores sororum* litteras legendo non semper peccant, quia adest ad haec *tacitus consensus* alterius partis. Si juste cujusdam secreti notitiam acceperis, silentium nihilominus servare debes *ex caritate,* quot ies damnum cujuspiam ex revelatione provenire posset. Imo.revelando hujusmodi secretum *contra justitiam* peccabis, si intelligas audientes ea notitia usuros ad damnum injuste inferendum (V, 70, 6°). Cfr. dicta n. 948.

CAPUT II

De laesione famae.

S. *Thomas,* 2. 2. q. 60, a. 3 ; q. 73 ; S. *Alphonsus,* 111, 962 ; ed. G., II, p. 354 ; *Lugo,* disp. 14, n. 10-134 ; *Mazotla,* lr. 4, disp. 2, q. 2 ; *Solo,* I. 5, q. 10 ; *Elbel,* IV, n. 343; *Landaus,* opusc. 19, de vitand. Judic. tcmer. ; *Aerlnys-Damen,* I, n. 1009 ; *Berardi,* Theol. Mor., III. n. 460, Appendix ; *Prummtr,* II. n. 182 ; *Schilling,* II, n. 380 seqq. : *Merkelbach.* II, n. 415 seqq. ; *Woulerz,* Manuale theol. moralis, I, n. 1066 seqq.

1190. — Notiones. Fama est : *opinio seu existimatio publica de alienjus excellentia.* Communius definitur : *bona multorum existimatio de vita et moribus alienjus.* Jus ad famam potest esse vel absolutum, vel conditionatum seu limitatum. *Absolutum* competit illi, qui nullum vituperatione dignum facinus perpetravit ; hic enim possidet plenum suae famae dominium. Jus autem *limitatum* seu solam famae possessionem retinet ille, qui *delicta quidem commisit*, sed solum *occulta.* Jus ipsi attribuendum est non ratione personae, sed ratione societatis, cujus membrum est et membrum utile remanere debet *(Lugo,* disp. 14, n. 97 ; *Noldin,* II, 643). Inde haec sequuntur :

1° *Jus ad famam possident tum vivi, tum mortui.* Quoad *vivos,* patet. Quoad *mortuos,* hoc negari nequit, etenim : *a)* fama, quam inter vivos habebant, perdurat, ct ipsi cupiunt ejus durationem numquam cessare ; *b)* haec fama subjecto juridico, quod eam teneat, non caret, quia anima rationalis exsistentiam Jion amittit. .Mortuis tamen fama minus prodest quam vivis.

2° *Jus ad famam amittitur, si alicujus delictum fit notorium vel est publicum.* Crimen nimirum potest esse triplici modo notorium vel publici m : *a) notorictate juris,* scilicet post sententiam judicis competentis quae in rem judicatam transierit, aut post confessionem delinquentis in judicio factam ad normam can. 1750 ; *b) notorictatc facti,* si publice notum sil ct in talibus adjunctis commissum, ut nulla tergiversatione celari nulloque juris suffragio excusari possit ; *e) publicitate famae* (seu *publicum* in stylo juris), si jam divulgatum est, aut talibus contigit seu versatur in adjunctis ut prudenter judicari possit et debeat facile divulgatum iri. Ita can. 2197. Jamvero, en normam quam hac super re tradit 5. *Alphonsus* (111, 976) : « Censent communiter DD. sufficere, si in aliqua communitate 8 personarum *quatuor* illud sciant ; vel si 100 personarum sciant *quindecim ;* vel si 1000 personarum sciant *viginti* circiter, diversarum familiarum plusquam duarum ; publicum autem esse in aliqua vicinia 40 personarum, si sciant *octo* ex diversis familiis : item si in oppido 5000 civium sciant *quadraginta* per illud dispersi.

Porro, circa famam proximi datur : 1° Praeceptum negativum, famam scilicet non laedendi. Laeditur autem interius, saltem quasi inchoative, per *judicium temerarium,* exterius vero et stricte loquendo, per *detractionem.* 2° Praeceptum affirmativum, famam scilicet alterius impetitam defendendi et ablatam restituendi.

Hinc, quadruplex articulus : 1° de *judicio temerario ;* 2° de *detractione* 3° de obligatione *famam defendendi ;* 4.9 de obligatione *famam restituendi.*

Articulus I.

De judicio temerario.

1191. — Definitio. Judicium temerarium est *firmus assensus, ex levibus indiciis ortus, quo aliquod peccatum, vel defectus proximo affingitur.*

Ad judicium temerarium accedunt alii *netus interni :* 1° suspicio temeraria, quae est assensus minus firmus et cum formidine de opposito ; 2° dubitatio, quae est sus pensio animi in neutram partem se determinantis. Hi duo gradus non raro promiscue usurpantur.

1192. — Principia. J. Judicium temerarium de gravi malo proximi est peccatum mortale ex genere suo. Ratio est, quia proximo fit *gravis injuria,* dum sine causa improbus habetur (Ill, 973). Unde dicitur *(Maith.,* 7, 1) : *Nolite judicare, ut non judicemini.* Et (1. *Cor.,* 4, 5) : *Nolite ante tempus* (i. e. judicii) *judicare.* « In confessione tamen non opus est explicare *speciem* mali judicati, cum omnia (judicia temeraria) uni justitiae commutativae in specie infima adversentur » (III, 962).

Judicium temerarium est *veniale: a)* si quis habeat magnam probabilitatem ad sinistre de proximo judicandum ; *b)* si malum, quod proximo affingitur, non sit graviter injuriosum, v. gr. quod miles blasphemaverit ; *c)* si judicium fiat de aliquo incognito aut indeterminato inter plures, v. gr. si cujusdam coetus membrum est ; *d)* si quis judicet ex subreptione involuntaria, ut saepe accidit, non perfecte advertendo sive ad gravitatem objecti, sive ad insufficientiain rationum ex quibus judicat (III, l. c.).

1193. — II. Suspicio et dubitatio temeraria per se sunt peccata tantum venialia. Communiter haec omnia sunt tantum quaedam concitatio ad assensum ; manet enim in mente aliquo modo bona existimatio proximi.

Per accidens tamen peccatum esse potest grave, « si sine indiciis suspicio fieret de peccatis gravissimis, ut esset de pio religioso suspicari quod sit haereticus, vel quod cum matre incestarit ; vel de viro communiter habito ut catholico, quod sit judacus vel atheus. Ratio, quia forte major injuria iis irrogatur talia suspicando, quam si certum judicium haberetur illorum de delictis gravibus ordinariis. » Item, suspiciones *gravem* reatum induunt, si procedunt ex contemptu vel odio graviter peccaminoso, vel si alicui cum gravi damno proximi manifestantur (III, 963, 965).

1194. — III. Qui temere suspexit vel judicavit, tenetur ex justitia reformare suam suspicionem suumque judicium. Patet ex dictis : omnis enim laesio justitiae reparari debet, quantum fieri potest (cfr. n. 726) ; jamvero in casu unica reparatio excogitari poterit, haec nempe ut reformetur judicium.

p Si sinistri suspectus consequentias practicas in magnum proximi gravamen habituri sint (v. gr. si ageretur de hero, qui propter suspectum ejecturus esset famulum e proprio servitio cum maximo ejus damno), tunc non sufficit cavere ne ea indicia quae sunt *contra,* per imaginationem augeantur, et ne ea quae sponte se praesentant *pro,* voluntarie respuantur ; sed oportet insuper ut pro rerum gravitate et possibilitate inquisitiones fiant, ut ventas dignosci possit. » 2° «Suspectus et judicia contra proximum possunt aliquo modo esse peccata,'quamvis non sint temeraria:idque accidit, quando quis de defectibus et vitiis aliorum libenter cogitat (maxime si de illis studiose inquirat) absque ulla rationed excusabili motivo ; hujusmodi enim cogitationes sunt contra caritatem *(caritas non cogitat malum :* 1. *Cor.,* 13), aversiones gignunt, et ab aliqua passione fomentum habent » *(Berardi,* l. c., n. 500, 503).

Pro praxi monet S. Alphonsus : ‹ In hac materia advertat confessarius, mullos rudes se accusare, quod temere judicarint. Oportet efficere ut ipsi sciant: a) cum adsunt sufficientia momenta ita judicandi de aliqua actione, judicium non esse temerarium sed justum, adeoque non esse culpabile ; *b)* haec, ut plurimum, non esse judicia, sed suspiciones, quas domini et palresfamilias aliquando tenentur habere, ut aliquod peccatum impediant : v. gr. ne servi furentur, ne filiae peccent cum hominibus versando, et alia id genus. Tantum advertatur, ne hujusmodi suspiciones aliis communicent sine necessitate » (H. Ap., IX, 2).

Articulus II.

Do detractione.

1195. — Definitio. Detractio est : *alienae famae occulta et injusta denizratio.* Dicitur 1° *Occulta,* irrogata scilicrt absenti, saltem ex intentione detrahentis : qua parte distinguitur a contumelia, quae praesenti aufert honorem. 2° *Injusta :* si enim esset alienae famae justa denigratio, non foret formalis detractio.

Divisio. Detractio dicitur : 1° *simpliciter talis,* seu *diffamatio,* quando verum vitium proximi sine justa causa manifestatur. Si fit manifestatio ad dissolvendam amicitiam, et seminandam inter amicos discordiam, vocatur *susurratio ;* 2° *calumnia,* seu *infamalio,* quando proximo falsum crimen imponitur.

Detractio fieri potest *directe* vel *indirecte,* prout nimirum vel positive intenditur, vel ex actione seu ex aliqua locutione secutura praevidetur. Isti detractionis modi sunt omnes per se *eiusdem speciei ;* quia respiciunt idem bonum famae. Non raro tamen laeduntur etiam per detractionem sive religio, pietas vel « astitas in verbis, sive justitia in bonis fortunae. Calimxla differt specie a simplici detractione, licet ambo tendant ad destruendam famam proximi : calumnia enim superaddit detractioni mendacium. Scsirratîoni pariter malitia inesl specialis. Convenit cum detractione ex parte materiae, sed differt ex parte finis ; et ideo est specie diversa et detractione gravior.

1196. — Principia. I. Detractio (sive infamatio, sive diffamatio sit) est peccatum mortale ex genere suo. Ex natura sua est gravius

furto (quod est mortale), cum laedat proximi famam, quae est majus bonum quam opes. Hinc in jure canonico laedentes famam proximi severe puniri jubentur (cfr. can. 2355, 1618, 1938). Diximus autem :

1° *Sive infamatio sit,* quod est intrinsece malum, ideoque semper illicitum, ut constat ex prop. 44a ab innocentio XI damnata. 2° *Sive diffamatio,* quae esi nempe injusta, quoties proximus bonam suam existimationem vel totaliter vel partialiter possidet, et silentium rationabiliter exigere potest. Tunc enim habet jus, ut sibi non auferatur bonum utile ad multa, et aliis, ut supponitur, minime nocivum.

1197. — II. Gravitas detractionis potias desumitur ex gravitate laesionis in fama vel in bonis fortunae. Ratio patet ex principio inconcusso, quod exprimit 5. *Thomas :* « Peccata quae committuntur in proximum sunt pensanda per se secundum *nocumenta,* quae proximo inferuntur : quia ex hoc habent rationem culpae » (2. 2, q. 73, a. 3). Ad gravitatem *defectus revelati* postea tantum est attendendum.

Ad cognoscendum igitur, utrum detractio sil g h a v e *an* l e v e *peccatum,* distinguendum est in primis, utrum publicam infamiam secum afferat, an vero ad paucas personas restringatur. *Dein gravitas detractionis desumitur :* 1° ex natura defectus qui narratur : 2° ex qualitate personae detrahentis, an sil gravis, levis, garrula ; 3° ex qualitate personae laesae, an sit bonae vel malae famae, an talis sit conditionis ut defectus revelatus peculiarem afferat infamiam ; 4° ex qualitate audientium, an sint discreti vel garruli, etc. *(Berardi.* l. c., n. 182). *Numerus audientium* certe facit ad majorem detractionis gravitatem. Probabiliter tamen non multiplicat detractionem (n. 332).

1198. — III. Licet quandoque verum alterius crimen manifestare. Jus enim famae in ignorantia veri criminis fundatum elidi potest a jure potiori, cum nempe justa seu proportionata causa revelationem criminis exigit ; neque infamatus rationabiliter invitus esse potest (HI, 9G8). Licet ergo defectum proximi manifestare :

1° *Ob justam causam.* Causae autem justae sunt sequentes :

a) Bonum spirituale delinquentis, quando se. ad ejus emendationem neces sarium est, ut res manifestetur judici, praelato, domino, parenti, etc. *b) Bonum notabile revelantis,* v. gr. ad auxilium vel consilium in re gravi capiendum, vel ad grave damnum avertendum, *c) Bonum publicum,* v. gr. ad impediendum mala Ecclesiae, vel reipublicae, vel alicui communitati imminentia, *d) Bonum privatum audientium, et aliorum,* v. gr. ut ab imminentibus damnis liberentur. Sic, si scias furem habitare cum alio ignorante, poles istum certiorare, ut sibi caveat.» Unde, cum agitur de conferendo officio,de contrahendo matrimonio, de suscipienda Religione, de assumendo medico, praeceptore, famulo, socio, etc., licet manifestare (imo aliquando oportet) occulta alterius impedimenta, inhabililatern, crimina, unde notabile incommodum merito timeretur, »

2° *Sub debilis conditionibus.* Requiritur enim :

a) Ut *non intendas* proximum diffamare, sed damnum proprium vel alienum

avertere ; unde, si possis damnum vitare absque famae alterius diminutione, ad id teneris, *b)* Ut damnum avertendum sit *satis proportionalurn* amissioni famae. Suilicit quidem, ut damnum vitandum sit grave, quamvis damnnm aliquanto majus immineat diffamato. Imo, sufficit, si dubites de gravitate tui damni ; quia, in tali dubio, favendum est innocenti. Excipe tamen, si rem scias 'iib secreto commisso ; quia in eo casu gravior et certior causa requiritur, ut diximus (n. 1187). *c)* Ut *caute* procedas, manifestando rem nec plus pluribus quam oportet, et exigendo secretum ab illo cui manifestas, *d)* Ut notitiam delicti non acceperis *per vini aut fraudem,* v. gr. aperiendo litteras, nisi ad id etiam jus habuisses (III, 969 ; 1. El. qq. ref., 40). Cfr. superius dicta n. 1188.

1199. — IV. Non adest detractio, quando crimen proximi fit publicum sive notorietate juris aut facti, sive publicitate famae. Ratio est, quia in his casibus proximus non potest amplius dici in possessione suae farnae. — Caritatem tamen nonnunquam sic posse *laedi,* nullus est qui negare audebit. Quare :

fa) Si crimen proximi notorium est *notorietate juris,* licet de illo loqui illudque aliis manifestare ; quia in hoc casu reus amisit, jus ad famam per auctoritatem publicam ; nec laeditur caritas, quia bonum publicum sibi exposcit ut improbis per divulgationem sententiae judicis frena injiciantur, utque ceteri a malefactoribus sibi cavere possint : dummodo manifestatio non fiat ex odio neque ex vindicia, *b)* Item, manifestare licet, si notorium est *notorietate facti* vel publicum *publicitate farnae ;* talis enim manifestatio nec est contra *justitiam,* cum jfama jam sit amissa ; nec est contra *caritatem* (saltem graviter), quia delinquens non potest inde rationabiliter contristari, *c)* Similiter *non est mortale* manifestare crimen seu delictum, quod nondum est publicum (aut non est publicum in tali loco), sed de quo moralis habetur certitudo, fore ut brevi fiat publicum (sive per facti evidentiam, sive per sententiam judicis) ; quia parum nocet, nisi tamen ex tali anticipatione sequerentur gravia damna (III. 974). Diximus: *non est mortale,* sed potest esse veniale, ex diet amine caritatis.

1200. — Quaesita. 1. .In *peccat* graviter, *qui crimen in uno loco publicum manifestat* i.x alio loco, *ad quem divulgatio nondum pervenit, nec brevi perventura est ?* Respondetur :

Si crimen publicum sit *notorietate juris,* potest absque injustitia *ubicumque* publicari : quia reus publica auctoritate, et quidem in poenam sceleris sui, legitime fama spoliatus est (II. Ap., XI, 13).

Si vero crimen sil publicum *notorietate facti* vel *famae* tantum, sententia communior docet, id *non esse grave,* neque contra justitiam neque contra caritatem ; quia conducit bono communi malefactores cognosci. Haec ratio valde probabilis est, *modo limitetur* ad crimina quae reddunt hominem perniciosum et ab aliis vitandum, ut sunt latrocinium, homicidium proditorium, scandalosa impudicitia, haeresis el simii ia. Et tunc, si crimen est publicum *notorietate facti.* quia nempe publice fuit commissum, de eo libere licet loqui ; si *notorietate* tantum *farnae* est publicum, magna discretio requiritur (Ill. 974 ; 2. El. qq. ref., n 12). Facile enim fingitur haec publica fama. Adverte autem, quod delictum publicatum m *una tantum familia aut monasterio* non potest dici absolute publicum ; unde non potest alibi manifestari, et ne in alio quidem

monasterio ipsius Ordinis, quod cum illo haberet frequentem communicationem » (H. Ap., XI, 12).

II. *peccat* mortaliter, *qui manifestat delictum,* olim *publicum, el* nunc *occultum?* Per se peccat mortaliter, saltem contra caritatem. *Excipe,* si delictum fuisset olim publicum notorietate *juris,* aut si ad historiam pertineret.

Historiographis, ex line generali historiae, major licentia concedi solet, inquahtuin, absque peculiari ratione boni, crimina occulta privatorum praeteriti temporis litteris consignare possunt. Ad duo tamen attendant oportet : *a)* Si alicujus familiae perantiqua© descendentes adhuc vivant, principia quoad detractionem statuta stricte serventur, *b)* Delicta alicujus status in specie, v. gr. clericalis, ita sunt referenda, ut bonum quod ex narratione speratur, ratione majoris scandali exorituri, non evadat inane *(Noldin,* II, n. 653). *Peccant* autem historiographi, si delicta mortuorum enarrent et taceant de secuta poenitentia et emendatione.

III. *An est* mortale *referre tantum peccata occulta alterius, ut ab aliis audita ?* Respondetur :

Negative, « si ita referas, ut tibi probabile non sit ullam inde infamiam orituram, eo quod alii non sint crediturі. »

« Si vero audita referas coram iis, qui probabiliter sint crediturі *cx sola sua levitate* vel malitia, non peccas quidem contra justitiam, quia non es causa efficax damni ; sed peccas contra caritatem, quia quisque tenetur impedire grave damnum proximi, quantum commode potest. » « Si tandem ita referas, ut audientes *probabiliter et merito sint crediturі* (puta si asseras te audivisse a persona fide digna), tunc peccas etiam contra justitiam, quia das sufficientem causam credendi malum... Quod si referas crimen alicujus valde enorme, puta haeresis, rebellionis, sodomiae, tunc peccas graviter, etiamsi dubitanter dicas, quia haec sola suspicio hominem valde infamat » (III, 977 ; II. Ap., XI, 15).

IV. -I/z *est peccatum* mortale *revelare proximi crimen occultum uni vel alteri viro prudenti el taciturno ?* Distinguendum est :

Vel revelatio fit ad leniendum offensae dolorem, vel sine causa. Si primum, talis revelatio facta absque intentione detrahendi non est peccaminosa, saltem graviter ; et hoc modo probabiliter excusari possunt famuli detegentes injurias illatas a domino, uxores a viris, filii a patre, etc. Si secundum, revelatio similiter *non est peccatum mortale* modo revelans non agat ex *malitia,* neque ex parte audientis *timeatur ulterior manifestatio.* Ratio est, quia, cum fama consistat in communi aestimatione hominum, non censetur absolute diffamatus, qui apud unum vel alterum tantum suam famam amisit.

V. *An est peccatum mortale revelare* novum *crimen proximi, qui jam ex alio crimine est infamatus ?* Respondetur :

Non esi grave, si reveletur crimen *valde affine* cum eo, ob quod jam infamia notatus est ; quia cx tali revelatione non adaugetur notabiliter infamia : ut

VI. *An licet, se ipsum infamare?* Distinguere oportebit :

1° Sese infamare, per *falsi criminis* impositionem nunquam licet ; quia non licet mentiri. Si ex tali infamatione mors sequeretur aut grave alterius damnum spirituale vel temporale, sese infamans peccaret mortaliter ; quia morti vel damno positive cooperaretur.

Quid vero si reus falsum crimen eo fine confiteretur ul, inflicta mortis poena, gravia tormenta vitaret ? Alii negant eum graviter peccare, quia nemo tenetur vitam servare cum tanto cruciatu, qui morte ipsa durior videatur ; leviter vero, ratione mendacii, eum peccare dicunt. Alii vero probabilius affirmant eurn graviter peccare, quia falsa confessio adhuc foret illicita suae injustae morti cooperatio (IV, 275).

2° « Sese infamare per revelationem *veri criminis* regulariter non est mortale ; quia non est contra justitiam, cum homo sit famae suae dominus : nec contra caritatem, quia haec non obligat ad bona externa conservanda, nisi in quantum id exigat salus propria vel proximi. *Per accidens* tamen potest esse mortale, ut, v. gr., si tua fama sit necessaria muneri, vel si tibi damnum vitae, vel aliis infamiae ex eadem sequeretur » (III, 983). — Ex dictis adhuc resolves :

I

1201 — *a)* Non est mortale per se revelare *naturales defectus* animi, corporis, vel natalium ; quia tales defectus non sunt morales ; nec infamia apud prudentes reputatur, quod quis, v. gr.. sit stupidus aut luscus. *Per accidens* vero grave esse potest, si nempe 'exinde sequeretur magnum damnum temporale : ut si dicas de viro honorabili illum esse illegitime natum, vel exercuisse vilissimum officium, etc. (Ill, 967; V, 72 ; 1, El. qq. ref., 54). *b)* « Non est mortale referre peccata mortalia, quae ob conditionem personae *non notabiliter* ejus famam laedunt ; v. gr., si dicas militem cogitare vindictam ; adolescentem esse prodigum, deditum amoribus, etc. » (ib.). *c)* Grave non est de aliquo *ignoto* vel *indeterminato* male loqui, v. gr. in tali k)co esse mullos improbos, ebriosos, impudicos ; quia sic nulli in specie gravis infamia irrogatur, *d)* Gravissime autem peccant, qui *Ordini* alicui seu statui religiosorum in communi, vel *monasterio* detrahunt, dicendo, v. gr., quod in eo male vivatur, non servetur observantia regularis, etc. (nisi id sit plane notorium), quia gravissime nocent ; tenenturque sub mortali ad restitutionem loti communitati, a qua Superioris remissio non excusat » (111, 978). *e)* «Similiter mortale est. tacita persona, *nominare monasterium,* ex quo aliquis grave peccatum occultum, v. gr. adulterii vel fornicationis, commiserit. » Ratio est. quia religiosi ejusdem communitatis adeo inter se conjuncti sunt, ut coram externis velut solidarii alii pro aliis censeantur. Hinc, tota communitas apud imprudentes et simplices maculari solet.

Articulus III.

De obligatione defendendi tamam proximi.

Tenemur, ex praecepto caritatis, defendere proximum, si ipse, nobis praesentibus, in sua fama laeditur. Et quoniam huic officio *triplici modo* deesse possumus, videlicet habendo nos negative erga detractores, gaudendo de detractione, et detractioni cooperando, sequentia statuenda sunt.

1202. — Principia. 1. Qui audit detractionem, nec eam impedit cum commode potest, peccat contra caritatem. Attamen, qui non est detrahentis nec infamat i Superior, a mull is hisque gravibus DD. *excusatur a peccato mortali,* si ob verecundiam aut timorem, correctionem omittit ; dummodo proximo, ultra infamiam, non aliud grave damnum ex detractione obveniat, et dummodo non constet quod correctio sit profutura (II. Ap., XI, 17). « Iloc vero difficile constare potest. »

Igitur culpam habet qui, cum facile potest, efficacem correctionem praetermittit (vide n. 493). Excusantur autem, *etiam a. veniali.* qui detractionem advertentes vel discedunt, vel sermonem divertunt, faciem tristem ostendunt, juxta illud *(Prov.,* 25, 23) : *Dissipat, jacies tristis linguam detrahentem.* Ratio, quia istae actiones sunt verae correctiones (III, 981).

Si PEHron vero, tam infamantis, quam infamati, peccat *graviter* audiendo detractionem, si eam non avertat cum commode possit ; quia specialis ipsi incumbit obligatio corrigendi detrahentem, et obviandi damno infamati. Attamen, probabilius non peccat contra *justitiam;* nec Superior detrahentis, cum ipse, non teneatur invigilare bono alterius non subditi, nec Superior diffamati, cum ipsi non incumbat ex justitia bono temporali subditi attendere. *Excipe : a)* si Superior detrahentis sit Episcopus vel parochus (quia hi tenentur ex justitia ad corrigendos subditos) ; *b)* si infamans et infamatus sint subditi ejusdem Superioris, et infamatus ad eum recurrat, ul lama sibi restituatur : quo in casu tenetur ille ex justitia, modo possit sine timore gravioris mali (J11, 979, 980).

1203. — II. Qui gaudet de detractione gravi, peccat graviter contra caritatem. Ratio est, quia delectatur de gravi damno proximi. Si vero laetetur de sola auditione rei novae, seu de curiosa alienorum criminum cognitione, non peccat graviter (III, 979, Resp. 2°).

lino dicunt DD., eum non peccare graviter, etiamsi de ipsa detractione delectetur, non causa odii vel gaudii de alterius damno, sed ex curiositate seu vanitate ; idque deducunt ex S. *Thoma* (2. 2, q. 73, a. 4).

1204. — III. Qui audit detractorem eique efficaciter cooperatur, peccat graviter tum contra caritatem, tum contra justitiam. Praebet enim infamanti occasionem peccandi, estque vera causa damni quod proximo per detractionem infertur (III, 979).

Articulus IV.

De restitutione famae.

1205. — Principia. 1. Detractor tenetur tum restituere famam injuste laesam, tum reparare alia damna temporalia ex detractione secuta et aliquo modo praevisa. Ratio : quia horum omnium est causa efficax et formaliter injusta. Diximus :

1° *Famam injuste, laesam ;* secus enim, si sola caritas laesa fuisset. Porro, juxta veriorem sententiam, tenetur ad restitutionem famae non solum apud auditores *immediatos,* sed etiam apud *mediatos* (quatenus fieri potest) : si nempe talis divulgatio, quia notum erat auditores immediatos esse garrulos, *praevisa* fuit, et si auditores immediati restitutionis officio defuturi existimantur.

2° *Alia damna temporalia,* puta si diffamatus munere suo privatus est ; si impeditur, quominus sibi providere valeat, etc. Et notandum, obligationem restituendi famam esse *personalem ;* obligationem vero reparandi damna, quae ex diffamatione orta sunt, esse *realem,* illamque proinde transire ad haeredes (III, 991, 996).

a) Manifestatio alieni delicti, jacta eum injuria tantum materiali, quia v. gr. detrahens putabat delictum esse publicum, vel quia non advertit ad malitiam detractionis, non inducit onus restitutionis, ex defectu culpae theologicae. Tenetur tamen manifestans, quantum commode potest, impedire, quominus ex sua inculpabili manifestatione sequatur aliud damnum (III, 994). *b) Diffamator non tenetur famam, quam restituere nequit, pecunia compensare ;* quia pecunia non est aequivalens famae ablatae (III, 1000). Cfr. dicta n. 928. *c) In defectu primi diffamatoris,* tenentur ad eamdem restitutionem illi omnes, qui ad diffamationem efficaciter cooperati sunt (n. 977). *d) Fieri potest, ut respectu famae restituendae obligatio sit levis,* respectu vero *damni* reparandi, obligatio sit gravis. - · Etiam *vi juris canonici* (can. 2355) reparatio exigi potest.

1206. — II. Restitutio famae alio modo facienda est a calumniatore, quam a detractore. Hic enim verum narravit ; ille vero affirmavit falsum ; uterque autem proximi famam minuit vel destruxit.

Calumniator ergo tenetur dicta retractare, etiam cum juramento, si necesse sit ; imo, cum jactura propriae famae, si aliter reparatio fieri nequeat. Melior est enim conditio innocentis, quam nocentis, et calumniator debet malitiae suae imputare quidquid propter retractationem in propria fama passurus est, Qui detraxit alteri per *libellum infamatorium,* tenetur, ut efficax sil restitutio, eam facere contrariis scriptis, vel publica revocatione. Item, innotescere debet reparatio, si cognoscatur diffamationem ad mullos pervenisse, sed ignoretur ad quos pervenerit (III, 991, 995 ; II. Αρ., XI, 22).

Detractor simplex autem non potest quidem delictum, quod inique manifestavit, postea denegare, quia mentiretur ; attamen, tenetur infamati famae per alia media prospicere, v. gr. loquendo de eo honorifice, excusando ejus-

errata ac vilia, bonas ejus dotes laudando ; dicendo, se inconsiderate male loculum fuisse etc.

1207. — 111. Ab obligatione famam restituendi potest justa causa excusare. Ratio est, quia haec obligatio affirmativa cessat ob justam et proportionatam causam. Justae autem causae excusantes sunt :

1° *Impossibilitas restitutionis,* cum videlicet malum occultum injuste revelatum, alia via ad publicam notitiam venit ; item, cum detractor reparationem praebere nequit sine periculo damni multo gravioris sibi imminentis, ut esset periculum vitae, libertatis aut famae sibi suisve multo magis necessariae ; item, ob locorum distantiam aliudve impedimentum, quod reddit reparationem physice vel moraliter impossibilem.

2° *Inutilitas,* cum, v. gr., judicatur detractioni non additam fuisse fidem. Item, si infamatip deleta est sententia judicis, aut communi cordatorum judicio ; vel si detractio ita oblivioni mandata est, ut ejus reparatio aut recordatio censeretur injuriosa ; salva semper obligatione resarciendi alia damna ex infamatione orta, si qua essent.

3° *Justa compensatio ;* si nempe mutua fuit et aequivalens infamalio, renuente uno ex detractoribus reparationem, potest probabilius alter, non quidem in vindictam, sed in sibi debitae reparationis pignus, restitutionem differre, donec alter tandem paratus sit ad satisfaciendum ; nam generale principium est : Xon cogeris jus suum alteri reddere, si ille recuset tibi reddere tuum. »

4° *Praesumpta condonatio* infamati, qui possit cedere juri suo ; quoties nempe infamalio ipsum solum attigit, nec reparatio requiritur, sive ad vitandum scandalum, sive ad munus suum implendum. *Secus,* si infamalio redundet in alios, aut cedat in damnum spirituale vel temporale proximi. X. *Alph.,* III, 997 seqq. ; II. Λρ., XI, 19.

1208. — Quaesitum. *Quid agendum* in dubio, *utrum exsistat necne oblivio delicti ?*

1° Si agatur de delicto *vero,* non est facile in memoriam revocandum, cum generatim attendatur potius ad delictum, quam ad detractionem. *Excipe,* nisi sit evidens periculum ne infamia illa alio modo in hominum memoriam reditura sit.

2° Si impositum fuerit crimen *falsum,* semper revocanda est infamatio, nisi constet de oblivione ; cum enim res non sit vera, revocatio nullam proprie dictam infamiam importare potest. *Excipe,* si majus bonum infamati aliud suadeat ; vel si detractori ex retractatione damnum *certum* immineat (III, 998).

1209. — *Pro praxi :* 1° Confessarius *interroget* poenitentem : « an aliquem infamaverit ; et si id fecerit, an falsum delictum ei imponendo, aut verum patefaciendo ? Et cum delictum est verum, an illud fuerit occultum, aut publicum in aliquo loco, fama aut judicis sententia ? Item interroget an infamaverit coram uno vel pluribus, et (ratione scandali) coram quot ? Item, utrum divulgaverit factum, ut a se cognitum, an ut ab aliis auditum ? 2° Curet confessarius ut restitutio famae, *cum commode fieri potest, ante absolutionem fiat ;* quia res postea difficulter implebitur : licet sit minoris difficultatis, quam restitutio

pecuniae. 3° Xon exigatur restitutio, si damnum sit *dubie illatum,* vel retractatio *dubie profutura* sit. Si nimirum famae restitutio probabiliter judicetur majus damnum quam utilitatem infamato allatura, tum satius est occasiones captare infamia notatum laudandi in aliqua ejus virtute, ut cum in bonam aliorum opinionem ponat, quam in memoriam revocare res praeteritas hac famae restitutione » (Praxis, n. 45).

CAPUT Ill

De laesione honoris.

› *Thomas,* 2. 2, q. 72 ; S. *Alphonsus,* III, 98; ed. (r., II, p. 372: *Lugo,* disp. 14, n. 189 : •Soto, 1. 5, q. 9 ; *Acrlnys-Damen,* I, n. 1034 ; *Lchmhuhl,* I, n. 1415; *Berardi,* Theol. mor., II, II. 128 ; 17-vqnetb, I. n. 243 ; *Schilling,* II, n. 382, 1° ; 383 : H'or/ers, I, n. IOSn.

1210. — Differunt inter se fama et honor. Fama, ut vidimus, est multorum existimatio de alicujus excellentia ; honor autem est hujus existimationis testificatio. Hinc, sicut circa famam proximi, ita et circa ejus honorem est. duplex obligatio : altera *negativa,* obligatio nempe eum non laedendi, quod fit per contumeliam ; altera *affirmativa,* obligatio scilicet eum restituendi, si injuste fuit ablatus. Dicemus ergo : 1° de *contumelia ;* 2° de *restitutione honoris.*

1. *De contumelia.*

1211. Definitio. Contumelia est : *injusta honoris violatio, irrogata praesenti el scienti.* Praesens vero aliquis esse potest, vel *personaliter* seu physice, vel *moraliter* per imaginem aliudve, in quo repraesentatur. Ad constituendam contumeliam, non requiritur ul adsit *formaliter intentio* proximum laedendi.

Contumelia irrogari potest vel verbo, vel facto, vel denique omissione. Omnes tamen contumeliae, cum sint contra idem bonum honoris, sunt, *ejusdem speciet :* quamvis alia possit esse alia gravior, sibique adjunctam habere aliam malitiam, v. gr. peccati contra *pietatem,* si contumelia fit in Superiorem, vel contra *caritatem,* si additur imprecatio.

1212. — Principii I. Contumelia est peccatum mortale ex genere suo. Constat ex verbis Christi *(Malth.,* 5, 22) : *Qui dixerit fratri suo: raca, reus erit concilio ; qui autem dixerit : fatue, reus erit gehennae ignis.* Sub verbo *raca* intelligitur homo levis, vituperabilis, sputo dignus ; illudque proferens dicitur *reus concilio,* ad quod gravia tantum crimina deferebantur. Verbo *fatue* significantur convicia gravem injuriam irrogantia ; illud autem proferens dicitur *reus gehennae ignis.* Kalio est, quia hujusmodi contumelia affert

grave nocumentum in bonis magni momenti, quae per se pluris aestimantur (piam bona fortunae (III, 966). Cfr. etiam 5. *Thom.*, 2. 2, q. 129, a. 1.

Xon raro tamen contumelia est solummodo *culpa venialis* ex circumstantiis personae, inadvertentiae, vel animi nolentis graviter laedere. Sic saepe a mortali excusantur parentes, cum filios vocant *asinos, bestias,* etc. Item mulieres, pueri et infimae sortis homines conviciis se onerantes ; quia cum fides eis non adhibeatur, non laeditur graviter honor (V, SI ; Praxis, 37). Imo, *nullum est peccatum : a)* si fiat exprobatio ad debitam correctionem : quo modo Dominus discipulos vocavit *stultos,* et Apostolus Galatas *insensatos ; b)* si convicium leve proferatur joci et recreationis causa : · leves enim objicere defectus, recreationis causa, urbanitas est », ait .S'. *Thomas* (2. 2, q. 72, a. 2), dummodo alter non contristetur, nec ad iram moveatur.

1213. — II. Debemus contumelias patienter tolerare. Ratio, quia vindicta Domini est. « Quandoque tamen (exemplo Christi dicentis : *Quid me caedis ?)* expediens erit contumelias repellere, nempe cum tolerantia praevidetur adseribi obsistendi impotentiae aut stultitiae, vel si obesse possit bono communi, prout si praelatus tolerando redderetur contemptibilis, et sic petulantia subditorum augeretur » (III, 966).

1211. — Principia. I. Qui contumeliam alicui irrogavit, tenetur ei restituere honorem, aliaque resarcire damna exinde subsecuta, et in confuso saltem praevisa. Patet ex notione justitiae.

A restitutione tamen honoris *excusatur* dehonestator: *a)* si offensus prudenter praesumatur jam remisisse offensam; *b)* si recuset publicam satisfactionem, ne novo rubore perfundatur : quo in casu sullicit eum alio modo honorare ; *c)* si jam ullus fuerit injuriam sibi illatam ; item, si jam publice a judice in offensorem, poena sufficienti ad reparandum honorem, sit animadversum (III, 988seqq. ; II. Ap., XI, 4).

1215. — II. Modus autem restituendi honorem pendet tum ex indole injuriae, tum ex laedentis laesique conditione. Itaque :

1° Honor *publice* ablatus publice etiam reparari debet, v. gr. veniam ab eo petendo coram aliis, qui testes fuerunt contumeliae, aut ita saltem ut satisfactio innotescat aliis. Sufficit tamen, si satisfactio fiat per aliam personam, quae nomine dehonorantis veniam petat. Honor per *occultam* contumeliam laesus debet etiam reparari ex sententia communi et vera ; sed potest, aut etiam debet occulte reparari (111, 985 ; 1. El. qq. ref., 41).

2° Ea honoris restitutio requiritur, aquae censeatur sufficiens ad manifestandam aestimationem, juxta *conditionem* personae offensae. Si enim dehonorans fuerit Superior, sufficiet si honorabilité!· dehonoratum salutet, domum invitet, benevolentiam ostendat, etc. ; secus, si fuerit aequalis, vel inferior : tunc major satisfactio requiritur, nempe ut praeveniat in salutando, cedat

locum, veniam petat, etc. », si alio modo sufficienter satisfacere nequeat. Et quando injuria fuit *gravissima* erga Superiorem, generatim non sufficit, si subditus simpliciter petat veniam ; sed illam tenetur petere *flexis genibus,* vel aliam similem humiliationem ostendere : quae quidem sententia, ait 5. *Alphonsus,* probabilior est » (III, 980, 987).

1216. - *In* prox/saepe expedit, ut confessarius *omittat monere* poenitentem in bona fide exsistentem circa reparandi honoris obligationem, nimirum : 1° si praevideat monitionem non profuturam, imo potius obfuluram (quia multi promittunt, nec. postea implent) ; 2° si probabiliter putet dehonoratum magis recusare (piam cupere illam publicam reparationem, ne memoria injuriae apud alios redeat, aut ne ipse rubore magis afficiatur ; 3° si probabiliter timendum sit, ne in actu satisfactionis odia inter offensum et offensorem renoventur ; 4° si ex signis manifeste appareat remissio facta ab offenso, nempe, si iste sponte ad offensorem accedat atque valde familiariter ct jocose cum eo tractet. Secus vero, si familiariter agat ad evitandam notam, vel aliud damnum (III, 988).

SECTIO TERTIA

DE PRAECEPTIS ET POENIS ECCLESIASTICIS

Duplici tractatu constabit haec sectio ; nirnirum *in primo,* exponentur Ecclesiae praecepta, *in secundo,* praecipuae referentur sanctiones poenales contra *delinquentes* et *inobedienles.*

TRACTATUS I

De praeceptis Ecclesiae

1217. — Quinque *praecipue* sunt praecepta Ecclesiae, quae *omni populo christiano* servanda proponuntur : 1° *Sacro intéressé,* diebus dominicis et festis de praecepto (can. 1247, 1248). 2° *Jejunare* in Quadragesima, vigiliis et Quatuor Temporibus (Can. 1252, § 2 et 3). 3° *Abstinere a carnibus* feria sexta (can. 1252, § 1). 4° *Confiteri,* saltem semel in anno (can. 906), et *communicare* in Paschale (can. 859, § 1). 5° *Non celebrare nuptias* temporibus vetitis (can. 1108, § 2) 1. Jamvero :

De obligatione assistendi sacro festaque sanctificandi, jam egimus in tractatu de *tertio Praecepto.* De confessione annua, de communione paschali, necnon de vetito tempore nuptiarum opportunius agemus in tractatibus de *Poenitentia,* de *Eucharistia,* de *Matrimonio.*

Restat igitur tractandum : 1° de *jejunio* ecclesiastico ; 2° de *abstinentia* a carnibus.

1 S. Pont. Pius X, in novo Catechlsmo (1913), praecepta Ecclesiae sic explicat : 1° Audire missam diebus dominicis ct festis de praecepto. — 2° Xon manducare carnem dic Veneris, aliisque diebus prohibitis, atque jejunare diebus praecepthh — 3° Poenitere saltem semel In anno, communicare saltem tempore Pascbatis.— 4° Subvenire necessitatibus Ecclesiae, juxta leges vel consuetudines.— 5° Non celebraro sollemniter nuptias temporibus prohibitis. — Card. *Gaspard* in *Catechismo catholico* (1930) haec Ecclesiae praecepta enumerat :« ‘°IUebus dominicis aliisoue festis de praecepto Missam audire et ah operibus servilibus vacare ; 2° diebus ab Eccl. statutis ab esu carnium abstinere et jejunium servare ; 3° peccata saltem semel in anno confiteri; Eucharistiae sacramentum saltem in Paschale recipere; 5’ Ecclesiae clerique necessitatibus subvenire.

CAPUT I

De jejunio ecclesiastico.

S. *Thomas,* 2. 2. q. 147 ; S. *Alphonsus.* III, 100\ ; ed. G., II. p. 38 ; *Billuart,* de Jejunio; *Thomassin,* Traité des jeûnes de l'Églisc ; *Fagundez.* Quaest. in quinque Eccl. praec. ; *RighelU* Del digiuQO eccl. ; Ferraris, v. *Jejunium : Bastirn.* La vie des clercs dans lessiècles passés, cli. 12 ; *Villien,* Histoire des Commandements de l'Égiise, c. VII; VVemz, Jus Dect., III, n. 408 ; *Funk.* Kirchenues'ch. Abbandl. L 247 seqq. ; *Frassmelli.* I, n. 250 : *Prümmer.* II, n. 649 ; W *rkJharh,* I L n. 94 I seqq. ; *Schifling,* II, n. 34 seqq. ; H *öuter* I, n. 1092 seqq.

Virtus abstinentiae, quae regit praesentem materiam est virtus moralis, pars subjectiva temperantiae, inclinans ad moderatum usum ciborum, prout recta ratio (vel fides) determinaverit ad bonum morale (vide n. 407 seqq.). Praeter *gradum infimum* in actibus abstinentiae (vocatur simpliciter temperantia) datur *gradus altior,* licet non perfectus (vocatur sensu stricto abstinentia), et demum *gradus perfectus* (jejunium). Cfr. *Merkelbach,* II, 942.

Agendum : 1° de *obligatione* jejunii ; 2° de *forma* jejunii ab Ecclesia praescripta ; 3° de *causis* a jejunio *excusantibus.*

Articulus I.

De obligatione jejunii.

1218. — Xotiones. Jejunium *in genere* dicit abstinentiam a cibo. Triplex distinguitur : 1° *naturale* (seu *eucharisticum),* i. e. abstinentia ab omni prorsus cibo et potu (a media nocte) ante susceptionem communionis : de hoc sermonem faciemus infra, n. 1556: 2° *morale* (seu *virtutis) :* hoc est abstinentia a cibo immoderate sumpto, ex amore virtutis ; 3° *ecclesiasticum* (seu *legale),* quod est abstinentia a cibo, praeceptis Ecclesiae definita.

1219. — Principia. I. Jejunium morale ab ipsa lege naturali praecipitur. Dicit enim Z). *Thomas:* Unusquisque autem ex naturali ratione tenetur tantum jejuniis uti, quantum sibi necessarium est ad praedicta (scii, deletionem et cohibitionem culpae et ad elevationem mentis in spiritualia). Et ideo jejunium in communi cadit sub praecepto legis naturae (2. 2, q. 147, a. 3).

Honestas el praestantia jejunii moralis praesertim in hoc consistit, quod, ut in Praefatione pro Quadragesima canit Ecclesia, vitia comprimit, mentem •devat. virtutem largitur el praemia. Him nil mirum si Christus Dominus suo exemplo jejunium sanciifa» .iverit, si S Paulus scripserit : Exhibeamus

nosmet ipsos sicut Dei ministros in mulla patientia... in jejuniis, in castitate (2 *Cor.*, 6, 4). In servando jejunio morali quisque, pro sua devotione, omnia disponere potest. Communiter tamen illa jejunandi norma assumitur, quae in Ecclesia in usu est, et secundum hanc regulam interpretandum est, in dubio, votum jejunandi. Magna prudentia utatur confessarius in permittendis exercitiis jejunii, praesertim si poenitentes sunt adhuc in virtute novitii.

1220. — II. Lex generalis jejunii ecclesiastici adstringit, sub gravi diebusque statutis, omnes qui vigesimum primum aetatis annum expleverunt, usque ad inceptum sexagesimum. Ita ex can. 125'i, § 2, quo confirmatur antiqua praxis Ecclesiae. Diximus :

1° *Lex generalis jejunii :* nam jejunium, pridie consecrationis ecclesiae in Pontificali praescriptum, strictae obligationis est lanium pro Episcopo consecrante et pro iis qui petunt ecclesiam sibi consecrari. Can. 1166, § 2. Unde ad jejunium obligatur solus rector ecclesiae, si ipse solus supplicem libellum ad petendam consecrationem porrexit. S. R. C., n. 2519.

2° *Sub gravi ;* quia lex respicit materiam per se gravem, quippe (piae notabiliter ad salutem animarum conducit. Ideo :

a) Damnata est ab Alexandro \ II haec propositio 23“ : ‹ Frangens jejunium Ecclesiae, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu vel inobedienlia id faciat. » *b)* Qui transgreditur tale jejunii praeceptum, laedit virtutem abstinentiae, non vero obedientiam. Transgressio tamen admittit parvitatem materiae, ut infra evolvetur.

3° *Diebus statutis :* nempe tempore Quadragesimae, Quatuor Temporibus, et quibusdam vigiliis, ut in specie declarabimus.

a) Tempus Quadragesimae, incipit communiter a die Cinerum et perdurat usque ad meridiem Sabbati Sancti. Ecclesia autem Mediolanensis retinet usum istud tempus incipiendi duntaxat a prima dominica Quadragesimae exclusive. Diebus dominicis et festis de praecepto (non tamen diebus festis, v. gr. festo S. .Iosephi, 19 Mart. ’, tempore Quadragesimae celebratis) lex jejunii cessat. Can. 1252, § 4.

b) Quatuor Tempora eo fine instituta fuere, tum ul Christi fideles quovis anni tempore crimina sua expient gratiasque sibi efflagitent, tum ut bonos a Deo ministros consequentur. Celebrantur autem Quatuor Tempora, 4“ et f» feria ac sabbato post tertiam dominicam Adventus, post primam dominicam Quadragesimae, post dominicam Pentecostes, ac tandem post festum Exaltationis S. Crucis.

e) Vigiliae jejunio sanctificandae sunt pervigilia Pentecostes, Deipara- in coelum assumptae, Omnium Sanctorum et Natalis Domini. Cau. 1252, § 2. Pervigiliorum jejunia per totum annum non anticipantur : unde si festum vigiliae jejunio sanctificandum incidat in feriam II. jejunium non debet anticipari sabbato praecedenti. Can. 1252, § 4 ; Pont. Comm., 24 Nov. 1920 f.I. .1. 5. XII, p. 57G). Supputatio diei jejunii facienda est a media nocte usque ad mediam noctem, Can. 1246. Tandem canon 1252, § 4 expresse statuit legem jeju-

* Resp. Pontii. Commissionis, 24 Nov. 1920 (*A.* 1. S.. XII. p. 57G).

nii cessare tantum *post* meridiem Sabbati Sancti : *ante* meridiem igitur servanda sunt quae requiruntur a lege (cfr. *Arni du Cl.,* 1921, p. 409).

4° *Omnes qui vigesimum primum aetatis annum expleverunt* etc. Ratio est, quia adolescentes et senes copiosiori et crebriori cibo indigent. *Mulieres quinquagenariae,* quas aliqui ratione solius aetatis dispensatas esse volebant, a lege per se non eximuntur.

Praescriptis novi Codicis nihil immutatur de Induitis particularibus, de votis cujuslibef personae physicae vel moralis, de constitutionibus ac reguliscujusvis Religionis vel Instituti approbati sive virorum sive mulierum in communi viventium etiam sine votis. Can. 1253. Hinc servandae sunt vigiliae festorum suppressorum, si hucusque ex voto sint servatae. S. C. C. 18 Febr. 1911, 25 Febr. 1912 *(A.* .1. «Ç., III, p. 480 ; IV, p. 142). Hinc etiam privilegia Bullae *Cruciatae* in suo vigore permanent per se. Hinc denique jejunia regulae a religiosis sunt observanda, licet ipsi annum 21um nondum expleverint, vel annum 60um inceperint ; nisi in Constitutionibus hujus obligationis ambitus legitime circumscribatur.

1221. — III. Dies jejunii universae Ecclesiae communes constituere, unius est Apostolicae Sedis. Ita ex can. 1244. Hujus supremae auctoritatis est igitur etiam dies jejunii transferre et abolere.

Ordinarii locorum peculiares suis diocesibus seu locis dies jejunii possunt quidem indicere, sed *per modum actus* tantum. */b.,* § 2.

Articulus II.

De forma jejunii ab Ecclesia praescripta.

Tres sunt conditiones, quas includit jejunium ecclesiasticum : 1° *unica* sit *refectio completa* in die (lex quantitatis) ; 2° fiat abstinentia a *quibusdam* cibis (lex qualitatis) ; 3° servetur *hora competens* refectionum concessarum (ad *integritatem* legis videtur pertinere).

§ 1. De unica refectione.

1222. — Principia. I. Lex jejunii praescribit ut nonnisi unica per diem completa comestio fiat. Can. 1251, § 1. In hoc *essentialiter* jejunium consistit. Id jam colligi poterat ex Const. *Non ambigimus* Benedicti XIV ; et hujus ratio est, quia sic efficaciter attingitur finis primarius virtutis abstinentiae exercendae : mortificatio nempe carnis et diminulio fervoris passionum. Quapropter :

1° Qui saepius parum quid comedit extra refectionem, peccat um mortale committit, cum ad notabilem quantitatem devenerit, ul constat ex prop. 29a ab Alexandro λ 11 damnata.

a) Permittitur sumere *parum cibi,* v. gr. *unciam* ', ad debilitatem depellen-lam, ut communiter dicunt. Nonnulli hoc permittunt toties quoties biben-dum est, *ne potus noceat.* Id vero, ut recte dicunt alii, vix potest permitti semel atque iterum in die. .V. *Alph.,* II. Ap., XI1,11. *b)* Notabilis.de qua paulo supra, quarttilas adest, si «piis 3-4 esurialium ciborum uncias (90-120 gr.) sumat 2. Adverte porro *unum* duntaxat contra praeceptum Ecclesiae committi grave peccatum ab eo, (pii *pluries* in vetita quantitate esuriales cibos edendo jeju-nium frangat. Ratio potior est quia, destructa per secundam comestionem jejunii essentia, cessat praeceptum dum aliae refectiones sumuntur. Commu-nissime tamen addunt AA. in his ultimis refectionibus, utpote fini legis, i. e. carnis mortificationi contrariis, veniale peccatum admitti, quum fini legis contraire quaedam sit inordinatio quae ab omni culpa non videtur excusari posse (III, 1030, q. 1).

2° Qui *sine causa* prandium per notabile tempus, v. gr. ad ho-ram, interrumpit, jam non servat formam jejunii. Atvero :

a) Cum causa, licet interrumpere refectionem *ad horam ;* imo, aliqui concedunt usque ad duas horas : sed id jure merito ait llolzmann licere, solum cum (piis cibo sufficienti non fuerit refectus, et jejunium sine gravi incommodo tolerare non possit : tunc potest prandium réassumera, quia Ecclesia nunquam intendit aliquem obligare ad diem transigendum, sine sufficienti refectione, *b) Sine causa,* et quamvis aliquis terminasse! prandium, potest iterum comedere, si commensales prosequuntur prandere, aut si in mensa afferuntur aliae epulae, quae non exspectabantur ; quia adhuc morali-ter censetur idem prandium durare. Imo conceditur generaliter, posse sumi alium cibum *post sesquiquadrantem* (111, 1200; II. Ap., XII, 10), i. e. 22 12 min.

3° Qui prandium immoderate protrahit, item offendit legem jejuni. Attamen :

Probabiliter licet illud protrahere usque *ad duas horas ;* alii, cum Elbel, admittunt usque ad ter vel quatuor horas, saltem pro Germanis, attenta eorum consuetudine quam S. Alphonsus nec approbat nec reprobat (Ill, 1020, q. 5). Subjungit ipse cum Guniliati : « Protrahere prandium ad plures horas, si non fiat in fraudem jejunii, non est mortale » (Islruz., 12, 10 fin.).

1223. — II. Lex jejunii non vetat aliquid cibi mane et vespere sumen Ita can. 1251, § 1, (pii addit : « *servata tamen circa cibo-rum quantitatem el qualitatem probata locorum consuetudine* ». Hisce igitur confirmantur anteriora Responsa S. Poenit. 24 Febr. 1819, 16 Jan. 1834, 21 Nov. 1843 et 16 Mart. 1882.

1° Circa quantitatem in *refectiuncula* concessam, usus docet *duas tantum uncias* (quasi 60 gr.) esse licitas. Quoad *cocnulam,* sententia communiter hodie accepta omnibus indiscriminalim (etiam illis qui parvo cibo indigent)... permittit quantitatem *odo unciarum* (233 gr.) ; et aliquid aliud (nempe ad summum duas alias uncias, quod est parva materia) ei, qui majori nutrimento opus haberet. In *vigilia Nativitatis Domini,* communiter admittitur collatiun-

l Uncia romana, de qua hic agitur, aequivalet 29-30 gr. nostri poti Ieris. Duae igitur unciae C0 gr. ; ocio vero unciae 212-!c4Q gr. - * ita aucloie.s reccnllores, testes corisue'.u iin.s lio liernae. Cfr. Inter alios el. *Mertuibach,* II n. 96< (pag. ÎM9).

cula duplo major, nempe 16 *unciarum,* ratione solemnilalis (Ili. 1025 : II. Ap.. XII, 16).

2° Circa Qt v l it a t em ciborum iteruid spectanda est tum consuetudo, tum dispensatio : *quae enim in aliis regionibus permittuntur, haec eadem vetantur in aliis.* Generatim in *rejectiuncula* conceduntur tantummodo cafaeurn, thea. chocolatum ct panis *(Ami du Cl..* 1912, p. 464). Pro *coenula* permittuntur cibi duntaxat leviores cum pane, v. gr. fructus, olera, pisciculi, vel etiam duae vel 1res unciae piscis majoris (III, 1028). Ova et lacticinia non permittuntur, nisi vigeat alicubi consuetudo, v. gr., sumendi aliquid casei, aut butyri, vel nisi data fuerit expressa dispensatio. Sed nec ipsis dispensatis ad carnes, sed non a jejunio, permittitur in collatiuncula alius cibus nisi ille qui permittitur non dispensatis. *Lac* inter cibos qui nutriunt, computatur (Cfr. n. 1221 seq.) : attamen in nonnullis regionibus *(Merkelbach* ait : apud Tirolenses), *lac depuratum* habetur *ut potus.*

1221. — *Si scientiae maxime habeatur ratio,* adverte : *a)* Ex analyst chemica constat, lac in mille partibus continere fere 130 grammata elementorum quae nutriunt. Ex hoc tamen non sequitur, in coenula, v. gr., esse licitum si quis bibat duo litra lactis, sub praetextu quod solum 260 grammata principiorum, quae vere nutriunt, sumantur. Attendendum est etiam ad vim satiantem cibi. Sic ergo permittunt AA. ad coenam 500-700 gr. lactis, si hoc solum bibatur. Ad jentaculum vero certe non esset licitum litri laciis sumere *(Ami du CL.* 1911, ρ. 252). *b) Octo uncias panis,* in aqua cum oleo decocti, non licet sumere in coenula. Ratio non est, quia per decoctionem exsurgit substantia diversa ; sed quia haec omnia magis saliant. Sic *consuetudo* legem interpretatur. Aliqui utique contradicunt, innixi generali principio, quod pro cibis, qui multum aquei humoris continent, augeri potest quantitas assignata. Principium istud equidem non est absolute rejiciendum, el pro aliquibus cibis applicari potest : in casu tamen nostro, ul diximus, non valet, et ad *consuetudinem* primario attendendum erit. Cfr. *Lehmkuhl,* I. 1162.

1225. — 111. Lex jejunii permittit pluries sumere ea quae habent rationem veri potus vel medicinae. Dicit ur: *pluries,!,* e. indeterminate, et extra refectionem el. duplicem refectiunculam : nec coalescunt ea quae sumuntur. Per *liquidum* autem id solum intelligitur, quod ex communi sensu sumitur per modum polus tantum, ad sedandam sitim vel per modum medicinae ; non vero quod sumitur per modum cibi, ad sedandam famem et ad nutriendum corpus, ut lac, succus fructuum, jusculum, etc. (III. 1021). Quare :

1° Non prohibetur *vinum ;* etsi fideles, primis Ecclesiae temporibus, ab eo abstinebant. Si quem nutriat, per accidens est et ideo non frangil jejunium, licet bibatur ad famem sedandam ; intentio enim non mutat naturam actus, nec cadit sub praecepto (II. Ap., XII. 13). Vinum cui admiscerentur *principia solubilia carnis,* sine dubio permittitur, t um sit vera medicina. 2° Non prohi-

' .> *Alphon^is* (Ul. n. 1029). r< (erens sententiam plurium aliorum (inter quos Roncagiia, Croix. Tatiibur.nhi' s.dmanticenses), quiid prohibent, duas tradit rationes : H, quia hujusmodi ferculum minime est ‹ nwuetudin· receptum ; et 2 (quae rejicitur a Capellmann, G> nleot-Salsinan··. I v ' uot i 1), quia Ut quid unum panis et aqua, ut evadat una substantia major »...

belur *cerevisia,* nec potus *cafaei,* vel *theac,* vel etiam aquae parco saccharo immixtae, vel e succis aureorum aut citreorum malorum effectae : nisi Jactis, sacchari, etc., copia admisceatur ; quia, posita restrictione, haec et similia non habent naturam cibi, sed potus vel medicinae. Nec refert si congelata sint : congelatio enim naturam rei non mutat (ib., 14). 3° Non prohibetur *serum lactis ;* habetur enim ut potus vel medicina *(Müller,* Theol. mor., II. § 165, 7). 4° Non prohibentur *elecluaria* seu *cupedia* ex electis rebus (v. gr. ex saccharo et junipero) confecta, si sumantur in modica quantitate ob causam rationabilem, v. gr. ad juvandam digestionem, ad vocem conservandam, ad auferendum oris foetorem, et alia hujusmodi. Ita communiter cum 5. *Thoma* (2. 2, q. 147, a. 6, ad 3). Vide *S. Alph.,* 111, 1019; 1. El. qq. reL, n. 42. 5° An prohibeatur potio *chocolati,* magis disputatur. Negat quidem Λ'. *Alphonsus* chocolaluni posse pro potu reputari, *eo quod vere nutriat ;* sed nihilominus permittit ejus potionem, ratione *consuetudinis,* semel in die el in modica quantitate, si nempe una uncia cum dimidia (44 gr.) chocolati cum aqua in cyathis ordinariis immittatur x. Nec vero lac admisceri potest.' — Advertas tamen :

a) Si (piis immoderato potu utatur, peccat *contra finem praecepti,* el facile meritum jejunii perdit, *b)* Si quis possit, adhibito praesidio potionis *cafaei, chocolati,* etc., jejunium tolerare, *quod aliter non toleraret,* tenetur ipsa lege jejunii illud praesidium adhibere, etiamsi talis consuetudo in sua provincia nondum invaluisset *(Croix,* HI, P. 2, n. 1325).

1226. — Quaesita. 1. *(Irum t/ui* inculpabiliter *bis se refecit in die, tenetur abstinere a tertia refectione?* Controvertitur, sed magis placet 5. *Alphonso* sententia affirmans (H. Ap., XII, 20 ; Conf. dir., XII, 6; cfr. notam Gaudé, II, p. 415), licet in Theol. mor. (III, 1030) dicat, negativam videri probabiliorem. De obligatione *gravi* de se non constat.

II. *Quid facere debet, (pii die jejunii inadverlenler mane more solito jentavit ?*

1° Si *modicum* fuit jentaculum, tenetur observare jejunium, sicut el alii.

2° Si quantitas jentaculi *coenulae* aequiparatur, tenetur (citra incommodum grave) prandium ad vesperam remittere, vel vespere quantitatem cibi minorem sumere.

3° Si tandem quantitas *prandio* fere assimilari debet, meliori quo potest modo cetera praescripta jejunii observentur. Coenula tamen potest esse copiosior, imo et posset anticipari. Cfr. A'. *Alph.,* III, 1030.

§ 2. De \BSTINENTIA DIEBUS .JEJUNII SERVANDA.

1227. — Principia. I. Jejunii tempore certis tantum diebus usus carnis interdicitur. Constat ex can. 1252, § 2, qui universalem antiquam consuetudinem sapienter mitigavit. Interdictionis ratio est, (juia hujusmodi cibus generatim plus delectat et efficacius hominem

1 III, 1023 ; II. Λρ., XII, 15 ; 1 El. qq. rei. n. 43. Cum S. Ductore consentiunt moderni. Cfr. *Ot/ers,* Pastoraltned. (ed. 3), p. 99 ; *Ubach,* I, n. 368. .

ad venerea provocat, ut *D. Thomas* (2. 2, q. 147, a. 8) latius evolvit, objectas difficultates solvendo. Dicitur :

1° *Certis tantum diebus.* Usus enim carnis *prohibetur* (praeterquam quibusvis feriis sextis per annum, ut dicemus n. 1243) tempore jejunii, *solis sequentibus diebus:* feria 4a Cinerum, feriis sextis et sabbatis Quadragesimae, feriis Quatuor Temporum, pervigiliis Pentecostes, Assumptionis B. M. V., omnium Sanctorum et Nativitatis Domini. Ex can. cit.

Usus carnis conceditur : Sabbato Sancto, meridie expleto ; et diebus dominicis ac festis de praecepto (exceptis festis tempore Quadragesimae), in quibus a carnibus abstinendum esset. Can. 1252, § 4.

2° *Usus carnis interdicitur.* Nomine carnis intellige non solum animalium substantiam, sed etiam sanguinem, laridum, extractum carnis, imo et jus ex carne expressum A Can. 1250.

Peptones, qui nihil aliud sunt quam partes nutrientes ciborum azotatorum (carnium praesertim), chemico processu factae digestibiles, videntur, si ex carnibus proveniunt, sub nomine carnis esse comprehendendi (cfr. *Antonelli,* II, 868, contra *Gênicot-Salsmans,* 1, 442). Quoad *condimentum jusculi a Maggi* inventum, non constat quod ex came conficiatur ; bene vero extractum quod dicitur a *Liebig* similia. Quare *pro casu* oportet de *origine* extracti inquirere.

Nomine vero carnis quae interdicitur, non intellige substantiam animalium, quae potius ad piscium *genus revocantur* (II. Ap., XII, 2). Ad discernendum utrum animalia *ad piscium genus* revocanda sint, « magis attendenda est communis aestimatio fidelium ac judicium medicorum, si reputent carnes vel pisces» (111, 1011). Communis autem aestimatio nostris temporibus hecu-lam generalem statuit : *animalia c sanguine calido prohibentur, animalia vero e sanguine frigido permittuntur* diebus abstinentiae et jejunii. Addunt tamen periti, quod si in aliqua regione *communiter* aliqua animalia e sanguine calido ad genus piscium revocentur, huic aestimationi standum, licet per se prohibendus esset horum esus. *In dubio serio,* an cibus appositus sit caro necne, potes ex eo manducare ; quia lex abstinentiae est lex prohibens, et donec constet d» prohibitione, non ligat tuam libertatem. Cfr. n. 46et 94 seq. Itaque :

a) Animalia prohibita (quia sanguinem calidum habent) sunt : *Mammifcra,* boves, oves, caprae, etc. Item castores seu fibri, lutrae, phocae, trichechi ; qui tamen, si adest consuetudo, possunt permitti. *Aves omnes,* etiam fulicae, anates silvestres, corvi aquatici seu marini. Stante vero consuetudine et aestimatione communi in aliqua regione, illae aves non sunt prohibitae. Esus fulicarum l'‡ Minimis *pro gratia* concessus legitur.

b) Animalia concessa, quia eorum sanguis est frigidus, sunt omnes pisces, aliaque animalia, ut reptilia, ranae, testudines, limaces, conchae, ostreae, cancri, cammari, etc. Vide *Antonelli,* II, η. 867 seqq.

1228. *Qui diebus solius jejunii, extra proprie dictam rejectionem, carnem in notabili quantitate sumit, peccat mortaliter.* Notandum

l Itaque et lain jmrulum (quod alunt . L *uiU* n), quoties subtiliores ⧫arms partes continet eliq iat.is per elixuram. et non tantum provenit ex adipe vel ex admixtione lardi tanquam condimenti, prohibitum habetur ; juri canus ntquidem tanquam condimento uti licet (.Imi *du Clergy* I92S, p. 349),

insuppr, committi peccatum *loties quoties* comeditur. Datio est, quia praeceptum abstinentiae est negativum, quod obligat semper ac pro semper, ut aiunt DD (III, 1030 ; II. Ap., XII, 20). — Diebus *solius jejunii* non licet etiam vespere in refectiuncula carnem, odere, ut declaravit. Pont. Commiss., 29 Oct. 1919 X

Notabilis autem quantitas, quoad carnis comestionem, secundum plerosque AA. tunc adest, si (piis *duas uncias* (60 gr.) attingit, imo *probabilius,* ait *Merkelbach* (II, 969), 1 *l2* uncias. Itatio : grave tantum dicitur, in hac materia, quod notabiliter nutrit. Addunt autem recentiores, *majorem quantitatem* requiri, si non caro proprie dicta, sed aliquid, quod ex carne provenit, diebus vetitis sumatur (tunc *gravis* materia forent 2 % unciae).

1229. — II. Lex jejunii et abstinentiae in refectione non vetat vesci ovis, lacticiniis et quibuslibet condimentis etiam ex adipe animalium ; nec vetat lex solius jejunii carnes ac pisces in eadem comestione permiscere. Ha ex can. 1250 et 1251, § 2, quibus particulares consuetudines necnon Indulta saepius pluribus locis concessa ad universam Ecclesiam extenduntur.

a) Frustula laridi, si pergunt esso pars condimenti, edi possunt diebus quibus caro ir refectione prohibetur : prohibentur vero, si separata sumuntur. S. Poen., 17 Nov. 1897 : *Ami du Cl.,* 1914, p. 281. *b)* Non sunt inquietandi, qui utuntur oleo in quo jam caro decocta fuit, vel (pii edunt panem adipe linitum. Cfr. *Aertnys-Datnen,* I, n. 1041, 1042.

§ 3. De hora refectionis.

1230. — Principium. Hora refectionis est communiter hora prandii ; sed vetitum non est, serotinam refectionem cum prandio permutare. Primum constat ex consuetudine universali ; secundum expresse statuitur in can. 1251, § 2.

Antiquitus hora refectionis erat vespere, post solis occasum, saltem in Quadragesima. Lapsu dein temporis anticipata fuit ad horam Nonae, et tandem a saeculo XIV ad horam Sextae, id est ad meridiem. Cfr. *S. Thom.,* 2. 2, q. 147, a. 7 ; 5. *Alph.,* HI, 1016 ; II. Ap., XII, 21.

1231. — Diximus : *communiter.* Ex tenore enim Codicis (can. 1251) eruere licet, jam non pertinere *ad substantiam* jejunii, ut hora refectionis principalis sit *hora, meridiana.*

Attamen ex ipsis verbis Codicis constat, tempus, quo diversae refectiones a lege com eduntur, adhuc considerari tanquam pariem *integrantem* jejunii ecclesiastici. Unde (pii sine justa causa mane collationem meridie prandium, vespere collaiiuuculam sumeret, vel mane refectionem principalem, committeret

' Responsum Pontif. Commissionis sic sonat : Nequit tuta conscientia teneri doctrina ab aliquibus tradita, nempe : diebus solius jejunii licitum esse post promulgationem Codicis pluries m die edere carnem. Cfr. A. .1. b., XI. p. 480.

]>»·◀(atum v niale, quia sic lex jejunii eluderetur. Item non esset immunis a culpa vviiiali qui sine ‹ ausa, sumpta collatiuncula, horam prandii notabiliter .mti< iparet : cum refectionis dilatio multum pertineat ad corporis mortificationem quam Ecclesia intendit. Notetur tamen, ipsam Ecclesiam concedere ut in supputandis horis pro impletione legum quisque stare possit, vel communi usui loci \el lororum tempori aut locali aut legali (vide n. 211, 3°, *b)*. Anti- « ipatio refectionis *notabilis,* ad mentem auctorum (cfr. *Merkelbach,* II, n.953), esset anticipatio ad horam usque *decimam matutini temporis.*

Articulus III.

I)»· causis a jejunio excusantibus.

1232. — Praeter causas, quae *totaliter eximunt* a jejunio, ut amentia et aetas minor, quatuor sunt causae excusantes, videlicet : 1° impotentia ; 2° labor ; 3° pietas ; 4° dispensatio.

a) Tres priores causae eximunt per se, si sint moraliter certae ; si vero dubiae sint, requiritur dispensatio. Hinc, exemptio dicitur venire a jure ; dispensati·· autein ab homine (I II. 1032, fin.), *b)* Si quis non haberet causam sufficientem, qua excusari possit a jejunio quadragesimali ; sed contra ipse in bona fide putaret justam causam habere praecepto satisfaciendi *ter vel quater* Ianium in hebdomade jejunando, non debet confessarius hunc obligare ut quotidie jejunet, cum adest periculum ne postea quotidie omittat jejunium » (III, 1049 ; If. Vf·., XII,3 1). *c)* Phirescausae, in se insufficientes, coalescere possunt, ita ul sufficiant ad eximendum a lege.

1. *Impotentia.*

1233. — *Eximit impotentia, sive physica, sive moralis.*

1° *Ob impotentiam* physic vm eximuntur omnes a quibus jejunium, ratione defectus virium, servari nequit. Cfr. dicta n. 222.

Him◀ trusantur : a) Infirmi, quibus jejunium potest esse notabili nocumento; et ita pariter *convalescentes* et *debiles :* v. gr. (pii febri tertiana vel quartana laborant, el alii qui nequeunt sufficienti alimento in unica refectione se reficere. *b) Mulieres praegnantes* aut *lactantes,* quibus ne licet quidem jejunare (nisi semel aut bis, si mulier sil robusta) ; item, juxta Capellmann, mulieres per tempus *menstruationis* (Past. Med.,ed. 16, p. 169). *c) Pauperes,* '«qui non possunt simul habere, quod i is ad victum sufficiat », ut habet .s'. *Thomas* (2. ?. q. 147, a. i. ad 4). I Tide 5. *Alphonso* valde probabile est, eos, qui nihil aliud habent quam panem et herbas aut legumina, non teneri ad unicam refectionem ; licet enim his obsoniis sint assueti, ob hoc solum tamen se sufficienter sustentant, quia pluries in die et in magna quantitate eis vesci solent (111, 1.033; II. Ap., XII, 23).

1234. 2° *Ob impotentiam* moralem eximuntur omnes, qui jejunare nequeunt sine gravi incommodo, aut sine magna difficultate extrinseca. Recole dicta n. 223. Itaque excusantur :

Ii quibus jejunium gravem affert capitis dolorem, vel notabilem somni priva'ı··ŋ·'lĭ. /,) Tv m ‹ <-ire- sjv» in stationibus morentur. Secus,

si iu domo paterna, vel expensis propriis vivant, nisi dispensatione vel consuetudine legitima se tueri possint (prout exsistit in Gallia), *c) l'xores* et *filii-familias,* qui jejunando gravem paterentur virorum vel parentum indignationem ; modo absit Ecclesiae vel religionis contemptus, *d) l'iri* (si unquam reperiantur) qui ob jejunium debitum conjugale,ex justitia vel etiam ex sola caritate reddendum, reddere non possent.

2. *Labor.*

1235. — 1° *Excusant a jejunio omnis labor corporis, omnes artes, quae sine magna corporis defatigatione exerceri nequeunt.*

Excusantur hoc titulo : fossores, agricolae, lapicidae, figuli, textores, lanarii, fullones, bajuli, aurigae, nautae, remigantes, cursores, fabri ferrarii, lignarii, murarii, coriarii, sutores qui calceos conficiunt filo pice linito ; pistores, furnarii, coqui, qui in parando plures dapes multis personis tota quasi die occupantur. Item typographi versantes prelum, famuli majoribus laboribus addicti, tabellarii et alii percursantes urbem ad distribuendas litteras, ad vendendas merces ; ornantes templa, scalas circumferendo, etc., etc. Sed hi omnes tunc solum excusari intelliguntur, si *per majorem diei partem,* non vero si per duas tantum vel 1res horas in hujusmodi operosis laboribus detinentur (Ill, 1041 ; 11. Ap., X 11, 26). Porro advertendum erit :

u) Artifices *divites* non teneri labores intermittere,ad servandum jejunium; id enim in detrimentum boni publici vergeret, nec est mens Ecclesiae impedire fideles ab ordinariis eorum occupationibus, *b)* Artifices *robustiores,* qui possunt sine gravi incommodo jejunare, nihilominus excusari, Ium ex usu communi, tum ex legitima praesumptione consecuturae ex jejunio imminutionis virium ; in praxi enim vix reperielur unus, qui ex hujus modi labore non graviter relaxetur, *c)* Cessantes a labore uno vel altero die, etiam recreationis extraordinariae causa, excusari necessitate reficiendi vires, aut eas servandi pro crastino, nisi manifeste valeant jejunare sine gravi incommodo (III, 1042

1236. - 2° *Son excusant artes liberales, nec officia, quae levi exercentur labore.* Huc spectat propositio 30a ab Alexandro VII damnata, upote nimis generalis: «Omnes officiales qui in republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii ; nec debent se certificare an labor sit compalibilis cum jejunio. » Inde quoque :

a) Per se *non excusantur* barhitonsores, sartores, sutores qui coria tantum desecant vel praeparant ; coqui apparantes pauca fercula ; ancillae lanam vel linum fuso torquentes aut similia exercentes ; mercatores manentes in suis officinis, typographi typos componentes ; pictores, notarii, scribae ; horologia parva conficientes ; molitores, argentarii, sculptores, etc. *Excipe* (sed per accidens), si quis horum, ob debilitatem, aut laborem singularem, aut aliam circumstantiam, nequeat jejunare sine gravi incommodo (III, 1041 ; II, Ap., -XII. 27). *b) Lectores scientiarum superiorum* eximuntur a jejunio, si magno studio el labor·· indigerent X Quoad *magistros grammaticae.,* qui per plures horas in die docent, videtur eorum labor per se eximere a jejunio. Cfr.

1 Vidit S. *Alphonsus* (III. 1041 non vero qui dictant lectiones jam prius ordinatas el saepius repetitas›.

∧ *Alph., HI.* 90 *Scholastici* similiter eximuntur, si per majorem diei partem studiis necessariis et seriis operam dant *(Xoldin,* 11.687, 4; *Konings,* n.579,4). - In dubio autem *an labor sit cum jejunio incompassibilis,* haec duplex regula tenenda est : Si labor, visis circumstantiis et generaliter pro omnibus, sit *dc se* gravis, praesumptio stat pro exemptione a jejunio. Si vero labor sit gravis *per accidens,* nempe ob aliquam circumstantiam debilitatis personae, vel defatigationis solito majoris, praesumptio, in hoc dubio, stat pro obligatione jejunii (III, 1049. 7°).

1,237. — Quaesitum. *Quale* iter, *justa causa susceptum, sufficit ad excusandum a jejunio ?*

1° Si pedibus conficiatur, communis sententia docet requiri et sufficere iter \ vel 5 leucarum (i. e. iter 'i vel 5 *horarum).* Si tamen via esset difficiliset aspera aut iter agens esset debilis, il inori non assuetus, etc., posset jam iter duarum leucarum excusare. *S.Alph.* H. Λ. XII, 29 ; *Merkelbach,* II, 962 ; *Wouters,* I, 1102 etc.

2° Si iter agatur equo, rheda, vel in via ferrea, non excusat *per se,* nt constat ex prop. 31:l ab Alexandro λ'II damnata : « Excusantur absolute a praecepto jejunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agant ; etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius diei conficiant. » Per accidens tamen excusatur quisquis non valet, sine gravi incommodo, iter peragere, etiam unius diei (III, 1047, dub. l et 2 ; II. Ap., XII, 29, 30).

3. *Pietas.*

1238. — *Pietas excusat a jejunio, in quantum, sive ex officio vel obedientia, sive etiam ex mera devotione, licite suscipiuntur opera caritatis vel religionis,* quamvis inde sequatur impossibilitas jejunandi, Ratio est, quia, ex ordine caritatis, opus bonum non debet aliud opus nobilius et melius impedire. Unde 5. *Thomas* (2. 2, q. 147, a. 'i, ad 3) : « Non videtur fuisse intentio Ecclesiae statuentis jejunia, ut per haec impediret alias pias et magis necessarias causas. »

Pietas tunc solum excusat, cum opus er justa causa susceptum, maiokis MF.iurr esse ‹ ensetur quam jejunium, et cum in aliud tempus differri nequit, et laborem exigit cum jejunio incompossibilem. Ita etiam ex I). Thoma (1. c.), qui ait : «Si peregrinatio et operis labor commode differri possit, aul diminui absque detrimento corporalis salutis..., vel spiritu.dis vitae, non sunt propter hoc Ecclesiae jejunia praetermittenda. »

1239. — *Titulo igitur pietatis* excisaxtii : 1° *Servientes infirmis, si* multum defatigentur, v. gr. in hospitalibus. 2° *Peregrinantes* ad loca sacra, si peregrinatio in magnum Dei honorem, vel proximi aedificationem, vel in spiritualem, haneque magnam ipsius peregrini utilitatem cessura sil ; vel si peregrinatio, adveniente jejunii tempore, jam inchoata fuerit. 3<> *Cantores*

in ecclesia, qui jejunando amitterent vocem nec possent suum implere officium. 4° *('oncionatores,* si praedicent quotidie vel frequenter in hebdomade, el praesertim cum vehementi agitatione, ut in Missionibus. ' 5° *Conjcssarii,* si extraordinarium subeant laborem, et sint simul ita debiles, ut cum jejunio non possint frequentiae poenitentiam satisfacere. Eodem modo. i. e. per accidens, non per se, excusari poterunt *medici, advocati,* aliique, quorum labor est proximo utilis, vel etiam necessarius (111, 1049 ; 11. Ap., XII. 34).

4. *Dispensatio.*

1240. - - *Dispensationis potestas, quoad jejunium, in habentibus jurisdictionem plus minusve ampla est :*

1° 5. *Pontifex* in lota Ecclesia valide etiam sine causa dispensat. Attamen in hoc casu *peccaret saltem venialiter :*« quia hoc esset contra bonum commune, ad quod leges ordinantur » (111, 1032).

2° *Ordinarii,* ex causa peculiari magni populi concursus aut publicae valetudinis,possunt totam quoque dioecesim, seu locum, a jejunio et ab abstinentia, vel etiam ah utraque simul lege dispensare. Can. 1245, § 2.

3° .Xon solum locorum *Ordinarii,* sed etiam *parochi,* in casibus singularibus justaque de causa, possunt subjectos sibi singulos fideles singulasve familias, etiam extra territorium, atque in suo territorio etiam peregrinos de observantia abstinentiae et jejunii vel etiam utriusque dispensare. Can. 1245, § 1.

4° *Superiores religiosi,* in Religione clericali exempta, eamdem dispensandi potestatem habent ad modum parochi, quod attinet ad personas sibi subjectas, id est (ut statuit can. 514, § 1), professos, novilios, aliosve in religiosa domo diu noctuque degentes causa famulatus, ('ducationis, hospitii vel infirmae valetudinis. Can. 1245, § 3.

5° *Confessarii* non possunt dispensare, nisi sint, expresse delegati. Possunt tamen *declarare* utrum quis legitime eximatur, necne. Idem possunt *medici* sicut et superiorissae monialium (111, 1032).

a) facultates, Ordinariis locorum concessae, etiam a Vicario Generali exerceri possunt ; iis enim competunt jure quasi-ordinario.

b) Ex causa peculiari magni concursus possunt Ordinarii etiam *anticipare* die sibi benevisa (quam assignandam possunt parochis committere) obligationem legis abstinentiae, nisi maluerint uti sua facultate penitus dispensandi fideles sibi commissos. Deer. S. Off., 5 Dee. 1894 (. I. 5. 6'., 27, p. 512) et authenticam interpretationem it Dee. 1909 f.I./I.X'., 1 p. 58).

c) Episcopi, super lege jejunii vel abstinentiae dispensantes, hami raro injungunt fidelibus aliquas preces vel aliquod opus pium. Probabilius est,

l A'Mil pro praxi S. Alphonsus (XII, 1049): « Cadorum decet quidem conolonatores onnies qui non solum verbo, sed etiam exemplo debent praedicare, ut quantum fieri potest, ad aedificationem populorum jejunia satagant observare. I

hujusmodi praescripta non esse veri nominis commutationem. Intendunt, potius principaliter dispensare, et accessorie aliquod opus pium in quamdam satisfactionem levem imponere.

1-4 J — *Pro praxi.* 1° *Dispensati ad comestionem carnis, sed lege jejunii constricti,* obligantur, sicut ceteri jejunantes ad unicam refectionem. In collatione serotina debent uti eodem cibo quo alii jejunantes utuntur atque in eadem restricta mensura. Constat ex Const. *Libentissime* Bened. XIV. 2° Qui ratione *aetatis* vel *laboris* vel *infirmitatis* vel *dispensationis* jejunare non tenentur, diebus jejunii quibus esus carnis conceditur, licite vesci possunt carne *pluries in die.* seu *quoties per diem edunt,* nisi auctoritas competens restrictionem adjecerit. S. Poen. 24 Febr. 1819, 27 Maii 1863, 16 Mart. 1882 etc.

•° *Pro religiosis* in dioecesi commorantibus, obligatio *legis communis* (jejunii, abstinentiae, etc.) cessat per Indultum ab Ordinario loci legitime concessum. Manet tamen obligatio jejunii vel abstinentiae orta ex votis vel constitutionibus propriis cujusvis Religionis, nisi in Induito super his quoque dispensetur. Can. (»20 ; S C. de Relig., I Sepi. 1912 (A. \. S.. IV, p. 627). 4° Si *patrifamilias* legitima facultas est edendi carnes (v. gr. sabbatis quadragesimae), potest personis quae sunt in ejus potestate permitti ut cibis patrilamilias concessis utantur : adjecta conditione de unica comestione in die iis qui jejunare tenentur. Ratio permissionis non est indultum patrisfamilias, sed *impotentia,* in qua versantur lilii, observandi praec,eptum ; nec gula, nec avaritia, nec generalim expensarum compendium a lege eximere possunt. S. Poenit. 19.Jan. 1834.

CAPUT 11

De abstinentia extra jejunium.

1242. Ecclesia, e formali abstinentiae motivo, Christi fideles non certis dnntaxat anni temporibus parciori ciborum imposito usu (jejunio) sanctificare intendit, verum insuper eodem fine curam gerit ut, salubriter in deligendis escis restricta libertate, iidem Christifideles toto decurrente anno efficacius in colenda temperantia interdum exerceantur. Quae exercitatio quo facilior evadat, uniformem adeoque prorsus absolutam nullique aggravation! obnoxiam *de abstinentia* nuper edidit legem, quae *vetat carne jureque ex carne vesci, non aillent ovis, lacticiniis et quibuslibet condimentis etiam ex adipe animalium* (Can. 1250).

1213. Principia. I. Lex solius abstinentiae servanda est singulis sextis feriis. Ita sonat canon 1252, § I. Si qua feria sexta per annum celebrandum sil festum de praecepto, cessat eo die (excepto festo tempore Quadragesimae) lex abstinentiae, ut dicit can. cit. § 4.

a) Praeter ferias sextas, dies *abstinentiae* pro his qui jejunare non tenentur Mint insuper omnes feria- ac vigiliae, duplicem jejunii et abstinentiae pro

aliis obligationem annexam habentes, *b)* Attamen diebus festis de praecepto, qui in aliquo territorio legitime suppressi sunt, lex abstinent iae in eodem territorio non cessat. Ita ex Responso Pontif. Commiss. (17 Febr. 1918, .1. *A. S.,* X, p. 170) pro Gallia dato.

1244. — II. Lege abstinentiae sub gravi tenentur omnes qui septimum annum expleverint. Ita ex can. 1254, § 1. Diximus : *Sub gravi,* quia lex per se est de materia gravi. Qui igitur diebus prohibitis carnem in notabili quantitate comedit, peccat mortaliter. *Omnes qui septimum annum expleverint,* dummodo usu rationis polleant (vide etiam n. 194 seq.).

1245. — III. Excusant, a lege abstinentiae ('aedem causae quae legem jejunii tollunt. Sunt autem imprimis impotentia sive physica sive moralis, et legitima dispensatio Superioris.

Hinc legitime excusantur a lege abstinentiae :

1° *Pauperes mendicantes ;* qui possunt edere quidquid in eleemosynam accipiunt. Item, pauperes operarii, qui cum butyrum oleumve emere non valent, licite frustulo sagiminis vel laridi ad offam aut lactucas condiendas utuntur (III, 1008, 1033).

2° . *legrotantes et stomacho debiles,* qui nempe cibis esurialibus vesci nequeunt sine gravi incommodo. Quo etiam titulo excusantur quidam operarii, v. gr. in fodinis vel ollicinis vitri aut ferri, ob extraordinariam laboris improbitatem. Item mulieres gravidae aut lactantes, si proles aegrotet, aut mater sit valde debilis.

3° *l'.rores et /iliifamitias,* qui gravem maritorum vel parentum paterentur indignationem ; modo esus carnium non praecipiatur in contemptum legis aut religionis. Cfr. tamen dicta n. 154, v. tin. Hem famuli et operarii, quibus non praebentur cibi liciti, si nequeant dominum relinquere aut alium quaerere, sine gravi incommodo. Debent tamen contradicere, in quantum prudentia id permittit.

4° *Alilites in castris vel contuberniis versantes,* qui expensis gubernii in communi nutriuntur.

Non autem excusantur *duces,* qui privatim et propriis expensis se reficiunt ; nec milites privatim iter agentes, aut in domo paterna, licet ad breve tempus, degentes, nisi induito aut consuetudine excusentur (prout exsistit in Gallia). Cfr. *Ami du Clergé,* 1905, p. 1031. - *Militibus* et *nautis Americanis* (non autem iis qui ex castris, navibus, praesidiis cum venia absunt) tantummodo «piat nor dies abstinentiae assignantur : Feria 1\ Cinerum, Feria \ | in Parasceve, vigilia Assumptionis B. M. V. et Natalis Domini *(Coll. Lac.,* Ill, App. ad Cone. pl. Baltim., II, coi. 573).

5° *Viatores,* qui praeter cibos vetitos nihil in cauponis reperiunt, nec facile alio divertere possunt. Tenentur tamen serio et instanter licitos cibos petere ; neque unquam excusantur ob timorem aliis displicendi, aut provocandi irrisiones.

6° *Invitati ad prandium,* si, praeter exspectationem, prandium ex vetitis epulis paratum inveniant. Intellige tamen : Nisi in odium religionis id facium fuerit ; vel nisi invitatus sit sacerdos, vel talis qui manducando grave scandalum ingerat ; vel nisi propter confidentiam aliae epulae peti possint. Porro discedere, aut toti prandio assistere, nihil aut solum panem comedendo, ex

una parte virtutem pene heroicam exigeret, ex alia magnam turbationem, imo, ut plurimum inimicitiam provocaret. Ita *Berardi* (Theol. mor., IV, n. 12, p. 15).

1246. — *Pro praxi :* Catholici, qui diebus abstinentiae carnes praebent *acaiholicis suis convivis,* non semper sunt culpandi, si vel *a)* ipsis id permittitur vi Indnlti Apostolici, quod plures Episcopi impetrare et confessariis communicare solent ; vel *b)* concurrat justa aliqua causa ; dummodo tamen, in utroque casu, absit scandalum et ecclesiasticae legis contemptus ; vel *c)* quia pro acatholicis Ecclesia censetur non urgere eas leges positivas quae directe vergunt in sanctificationem animarum, ne multiplicentur peccata (cfr. n. 198). Ex tali agendi modo non semel tamen aliquod scandalum oriri poterit, et generalim id fieri decet.

Quaestio Specialis.

Do lego jejunii et abstinentiae in Hispania et aliis regionibus.

1247. I. Hispania. Jus peculiare, quo Hispani quoad praesentem materiam, reguntur, partim independenter, partim dependentor a celebri *Bulla* Cruciatae statuendum esi.

zl. Independenter a Bulla Cruciatae, vigeni plura *Indulta particularia :*

1° Milites *gregarii* eorumque *decuriones (cabos, sargenlos),* per totum *actualis* servitii tempus, sive in bello sive in praesidiis versentur, *absolutissimam* a legibus jejunium aut abstinentiam quomodocumque respicientibus, dispensationem receperunt (Breve *Cum in regis,* 16 Dec. 1803). 2° *Duces decurionibus superiores* eadem absolutissima dispensatione fruuntur, sed duntaxat eum proficiscuntur ad *bellum* gerendum aut in expeditione actu versantur (ib.). Dispensatio in iisdem circumstantiis ad medicos, capellanos castrenses, etc. extenditur. 3° Duces iidem, officium suum *actu in praesidiis* exercentes, simul fruuntur dispensatione, exceptis : *a)* quoad jejunium simul et abstinentiam a *carne :* feria IV Cinerum, septemque feriis VI Quadragesimae ; *b)* quoad *solum* jejunium, sine abstinentia : septem Sabbatis Quadragesimae et feria II ad VI Hebdomadae Majoris (ib.). 4° Militum ducumque familiae, famuli, commensales iisdem respective privilegiis quibus parentes, heri... ul i possunt, sed quoad *solam abstinentiam* (firma remanente jejunii lege, quatenus unam duntaxat refectionem permittit) ; duplici tamen sub conditione : *a)* ut de illorum mensa *habitualitcr* edant ; *b)* ut principaliter privilégiât! *per triduum* absentes non sint (ib.).

B. Dependentor n Bulla Cruciatae ordinantur dispensationes aliis, ac supra enumeratis, fidelibus Hispaniae necnon extraneis in Hispania divertentibus concedi solitae. Die 15 Aug. 1928, Litteris Apostolicis ad duodecim annos valituris, hae dispensatione- denuo determinatae fuerunt *(A*. .4. 5. XXL 19-9, p. 12). Constant autem istae Litterae Aposlolicae diversis partibus, in quibus continentur variae facultates, *per* 7 *series distributae :* Indulta nempe quoad indulgentias, divina officia el sepulturam, confessionem et votorum commutationem, dispensationem ab irregularitate ‹-t ab impediment·· affinitatis et criminis, beneficiorum « «invalidai iones et compositiones, legem absti-

nenliae et jejunii, et denique quoad privata oratoria. Ex his tant unimodo ea notare placet, quae ad materiam jejunii et abstinentiae pertinent.

I) *Publicatio 1ndultorum (Cruciatae) eorumque usus.* Indulta Hispanicae nationi concessa, singulis annis publicanda sunt. Annus computatur a die antea factae publicationis, usque ad diem novae faciendae publicationis.

Summaria (horum Indultorum) sumpta a fidelibus valent pro eorum usu, durante toto praedicto anno. Indulta autem intelliguntur semper prorogari, pro majori fidelium commoditate, ad unum integrum mensem post expletum annum ab eorum publicatione.

Induitis fruuntur omnes, *qui versantur in territorio Ilispaniarum,* vel in alio quocumque territorio Hispanicae ditioni subjecto, si tamen Summaria sumant. Induito autem *quoad legem, abstinentiae et jejunii* uti possunt tum in Hispania tum extra Hispanias, dummodo absit scandalum.

Pro licito et valido usu Indultorum sufficit *Summaria* sumere. Necessarium non est subscribere in illis proprium nomen et cognomen. Neque necessarium est illa secum habere, vel illa servare.

Taxa, vel eleemosyna solvenda, consignanda est ad calcem uniuscujusque Summarii. Sciant autem fideles hujusmodi proventus destinari principaliter ad divinum cultum sustinendum, ad pia beneficentiae opera, ad onera sustinenda ipsius Bullae Cruciatae.

II) *Indultum quoad legem abstinentiae ct jejunii.* 1° Omnibus absolute, quacumque die et quavis refectione, licet comedere lacticinia et etiam ova.

2° *Abstinentia* a carne et a jure carnis servanda est tantum feriis sextis Quadragesimae, Quatuor Temporum, necnon Iribus pervigiliis Pentecostes, Assumptionis B. V. Mariae in coelum, Nativitatis Domini N. Jesu Christi.

3° *Jejunium* servandum tantum erit feriis IV et VI necnon sabbatis Quadragesimae, cl pervigiliis praecedenti paragr. 2° notatis.

Pervigilium Nativitatis anticipatur ac remittitur ad Sabbatum proxime praecedentium Quatuor Temporum [*].

III) *Conditiones circa usum praecedentis Indulti.*

Induito par. 1' et 2l integra manet lex jejunii, seu unicae comestionis per diem, pro illis qui jejunare tenentut, secundum paragr. tertium. Eodem Induito non fruuntur, nisi illi tantum, qui sumpserint *praesens Summarium* et *Summaria indulgentiarum ac divinorum officiorum,* el solverint taxatam eleemosynam applicandam in beneficium Seminariorum et alios pios fines a S. Sede assignatos. Indultum vero sumi potest *Summario collectivo* pro se et lota familia extensive ad quoslibet familiares, hospites etiam ad brevissimum tempus, et commensales. Summarium istud collectivum eosdem omnino effectus habet, si a matre familiae sumitur. *Pauperes* non tenentur Summaria praedicta sumere, nec ullam largiri eleemosynam, ut Induito fruantur quoad legem abstinentiae et jejunii. Tenentur vero, si aliis velint frui Induitis. Omnino *excluduntur* ab eodem Induito, quoad legem abstinentiae, *Hegulares* qui ex speciali voto toto anno esuriales cibos servare tenentur 2.

' Tn concessione anni 1915 *(A.* .4. S. VII, 1915, p, 583) quartus addebatur paragraphics nunc suppressus (vide .4. .4. S. XXI. p. 19), qui sic sonabat : « Omnes possunt ex rationabili et insto motivo a propriis confessariis dispensari a lege abstinentiae ct jejunii. · — ’Specialis ' Cruciatae * Bulla concessa est *Eusitani* a Benedicto XV, dic 31 der. 1914 *(A.* .4. *S.,* vir, 1915, p. 549 seqq.) ad decem annos, de cujus tamen prorogatione nihil continent *A<Ia* .4. S'. — Diebus abstinentiae, quibus adstringebantur Hispani vi Bullae (cfr. n. 1247, *H,* II, 2°). hi addebantur : feriae sextae Adventus ct vigilia Omnium Sanctorum.

1248. — II. America Latina, insulae Philippinac. Die 1a Januarii 1910, S. Pontifex, abrogatis privilegiis et Induitis *Bullae Cruciatae* et Summariorum quae huic adnectebantur, novum Indultum *ad decennium* promulgavit, die 10 Nov. 1919 prorogatum '. En ejusdem principales dispositiones quoad materiam praesentem :

t° *Jejunium sine abstinentia* servetur feriis VI Quatuor Temporum in Adventu, feriis IV Quadragesimae, et feria V Hebdomadae Majoris. 2° *Jejunium cum abstinentia* servandum est feria IV Cinerum, feriis VI Quadragesimae. 3° *Abstinentia sine jejunio* servanda est in vigiliis Nativitatis Domini. Pentecostes, Assumptionis B. M. V. et OO.Sanctorum vel Ss. Petri et Pauli.

Praeterea : a) Nulla taxa, seu eleemosyna, pro usu Indulti imponi potest ; nec requiritur ut singuli fideles vel familiarum capita petitionem pro usu Indulti exprimant, *b)* Hoc induito, de consensu Superiorum, uti possunt Religiosi utriusque sexus speciali voto non obstricti, quamvis sint ex Ordinis Minorum familia, etiam quoad abstinentias et jejunia in propriis statutis praescripta. *c)* Diebus jejunii, etiam Regulares possunt, in collatione serotina, uti ovis et lacticiniis. In refectiuncula vero matutina permittuntur tantum lacticinia. *d)* Privilegia Nigritis et Indis concessa per Const. *Trans Oceanum,* 18 Apr. 1897, firma remanent, et privilegiis novi Indulti hi uti possunt. I nde jejunare tenentur solummodo *feriis VI Quadragesimae,* nec obligari possunt ad jejunium Sabbato Sancto et in vigilia Natalis Domini (13 Dec. 191 I) (cfr. .1. /1. Λ.. II, p. 215,272 ; III, p. 181 ; IV, p. 730 ; XL p. 462).

III. India orientalis. 1° *Dies jejunii* sunt novem tantum: sci. singulae feriae \ I ° in Quadragesima, vigilia Natalis Domini et Sabbatum Sanctum usque ad meridiem. *Dies abstinentiae* sunt, praeter dies jejunii, omnes feriae λ I per annum (Kalend. archid. *Bombay).*

IV. Scotia.'Die 27 Jan. 1911 concessit S. Pontifex pro fidelibus regni Scotiae relaxationem partialem jejunii, ita ut (Quadragesima exclusa) in Sabbatis Quatuor Temporum et in vigiliis, quas subsequitur vel praecedit feria VI vel alius dies abstinentiae, libere carnem edere possint *(A.* .1. .S'., Ill, p. 58).

' Licet in L t. .1. S. non occurrat mentio de prorogatione novi illius Indulti. attamen eam advenisse saltem praesumere licet e Litteris ApOStOlicis Pii PP. XI ad Ordinarios, sacerdotes et cliristilldcles diucesium ac ditionum Amcricae Latinae, quibus multa privilegia ac facilitates ad decennium conceduntur *(A* 1. s.. \\i, t9'29. p. 55't seqq.)

TRACTATUS II

De poenis ecclesiasticis

1249. — Omnia delicta, el praesertim delicta publica, *ordinis perturbationem* important, respectu Dei vel societatis vel ipsius delinquentis. Omnia igitur delicta merentur *poenam,* quae delinitur : *privatio alicujus boni ad delinquentis correctionem el delicti punitionem, a legitima auctoritate inflicta.* (Lan. 2215.

Per convenientis poenae inflictionem perturbatus ordo redintegrandus est Hedintegratur autem ordo, in Ecclesia, tum *poenis medicinalibus* (censuris scilicet), quibus rei incitantur ut contumaciam deponant et citius resipiscant tum *poenis vindicativis,* quae directe ad delicti expiationem tendunt, ita ut earum remissio a cessatione contumaciae delinquentis non pendeat (hae poenae quandoque sunt *exemplares,* ad alios a delictis avertendos) ; tum denique *remediis poenalibus* et *poenitentiis,* quibus delinquens monetur aut corripitur. vel efficaciter adjuvatur ad poenae contractae absolutionem seu dispensationem recipiendam (can. 2216, 2286, 2306).

Ad *jus canonicum* [1] pertinet tractare de variis his poenis, quatenus ipsae forum etiam externum attingunt. Verumtamen, scientia moralis tradere quoque debet notiones de *poenis ecclesiasticis,* eas praesertim de *censuris* quae sunt confessario scitu utiliores ac magis necessariae.

Dicemus 1° De censuris in genere ; 2° de tribus censurarum speciebus, quae sunt : *Excommunicatio, Suspensio* et *Interdictum :* 3° de censuris, quae hodiernis temporibus in particulari vigeni ; 4° de quibusdam poenis vindicativis ; 5° denique de remediis poenalibus et poenitentiis.

CAPUT I

De censuris in genere.

S. *Alphonsus,* VII, 1-133 ; cd. G., IV, p. 171 ; II. Ap., tr. XIX, c. I ; *Suarez,* de Cens. ; *Lega,* de Judic. cccl., vol. 3 et 4, cd. 2· (1906) ; *Ilollwecli,* die Kirchl. Strafgesetze (1899) ; *Wernz,* Jus Decret., vol. 6 (1912). — Post Codicem · *Aerlnys-bamen,* II, 953 ; *Cappello,* de Censuris ; *Eichmann,* Das Strafreclit des C. J. C. (1919) ; *Crnica, 0.* Г. Min„ Modificationes in Tr. de cens. (1919); *Cavigioli.dv* censuris, etc. : *Hiat,* L. V. de delictis el poenis p. 90 seqq. *Ubach,* II, n. 890 seqq · */tau·:,* Inst. can. n. 4i5 seqq.

Agendum : 1° de censurarum *notione* et *divisione ;* 2° de earum (valida aut licita) *inflictione ;* 3° de *causis* a censura *excusantibus ;* 4° de *absolutione* a censuris.

[1] Vide *Hau**. Institutiones canonicae, liber λ' : de delictis et poenis (p. 669 seqq.), ubi de singulis poenis sermo est et praecipui scriptores indicantur.

Articulus I.

De censurarum notione et divisione.

1251. — Definitio. Censura est : *poena medicinalis, qua homo baptizalus, delinquens el contumax, quibusdam bonis spiritualibus vel spiritualibus adnexis privatur, donec a contumacia recedens, absolvatur.* Ita can. 2241. § 1. Dicitur autem :

1° *Poena,* stricte loquendo, i. e. malum inflictum a legitima auctoritate ob culpam ; 2° *medicinalis,* i. e. inflicta ut reus resipiscat et emendetur ; iste est *primarius* et *specificus finis* censurae ; non infligitur iis, quorum desperata est correctio, nisi quandoque ad terrorem aliorum ; 3° *homo baptizalus :* infidelis enim non subjacet Ecclesiae ; 4° *delinquens et contumax,* qui nimirum, actione externa, Ecclesiae monitionibus ex quodam contemptu saltem virtuali non obtemperat ; 5° *privatur quibusdam bonis spiritualibus,* etc., iis scilicet, quae subsunt potestati Ecclesiae, ut mox explicabitur ; 6° *donec a contumacia recedens,* etc., medicina enim cessare debet, restituta sanitate animae.

1252. — De bonis spiritualibus Ecclesiae. Exsistunt in Ecclesia triplicis generis bona : 1° Alia procedunt immediate a *Capite* seu *Christo,* ut variae gratiae. Ilis non privat censura, quia non dependent ab Ecclesia ; unde censura potest consistere cum statu gratiae, v. gr. in eo qui censuram incurrit propter peccatum, de quo postea perfecte conteritur. 2° Alia procedunt a *membris privatim sumptis,* ut preces et bona opera singulorum fidelium. Neque baec bona tollit censura, saltem *per se,* quia Ecclesia non potest impedire illam Sanctorum communionem, quae ex fide et caritate provenit. 3° Alia demum procedunt a *corpore,* seu *Ecclesia,* ut sacramentorum usus, officia divina, indulgentiae, jurisdictio, beneficium, suffragia communia. *Ilis privat censura sive in toto, sive in parte.* Potest etiam privare usu et commercio fidelium *in civilibus* (v. gr. honore, salutatione, etc.), at secundario tantum et in ordine ad spiritualia *(Suarez,* l. c., disp. I, s. 1, n. 6).

1253. — *Censura differt : a) a depositione, degradatione- et privatione beneficii ;* nam hae poenae sunt primario *vindicalivae,* ita quidem ut sint de se perpetuae, possintque etiam post peccati emendationem infligi, et, emendato jam peccatore, adhuc perdurent (can. 2298) ; *b) ab irregularitate,* (piae per se non est poena, sed est *impedimentum canonicum ;* unde tollitur de se tantum per dispensationem (can. 983) ; *c) a cessatione a divinis,* quae indicitur primario ad propulsandam injuriam Ecclesiae illatam (can. 1173).

1251. — Divisio. Censura multipliciter distinguitur :

1° *Ilatione speciei est triplex,* videlicet : *excommunicatio, suspensio* et *interdictum.*

Excommunicatio semper est censura. Inio ultima non sunt semper censurae; aliquando enim induunt etiam naturam *poenae vindicativae,* ut suo loco dice-

tur : sed in dubio praesumuntur censurae. Can. 2255, § 2. Cfr. can. 2291 2298, etc.

2° *Ratione modi (pio infligitur,* alia est a jure, alia ab homine.

Est *a jure,* si poena determinata contineatur in ipsa lege vel statuto generali, sive latae sive ferendae sit sententiae. Est *ab homine,* si censura feratur per modum praecepti particularis, vel per sententiam judicialem condemnatoriam, etsi in jure statuta. Hinc poena ferendae sententiae, legi addita, ante sententiam condcmnatoriam est *a jure tantum,* postea a jure simul et ab homine ; sed consideratur tanquam *ab homine.* Can. 2217, § 1, n. 3.

Poena imposita ab Episcopo per statutum vel praeceptum generale, absque determinatione personarum (v. gr. si quis reum hujus delicti sciverit, illum denuntiare tenetur sub poena excommunicationis), est poena *a jure,* ut ex definitione liquet: hinc dicit can. 2242, § 1, censuras ferri posse in ignotos (vide dicenda n. 1261).— Poena reum ubique terrarum tenet, etiam resoluto jure Superioris, nisi aliud expresse caveatur (c. 2226, § 4).

3° *Ratione modi quo incurritur,* censura est latae vel ferendae sententiae. Jamvero censura tum a jure tum ab homine potest excogitari « latae vel ferendae sententiae ».

a) Censura *latae sententiae,* (quae est Ecclesiae propria, in Codice civili ignorata) est illa, quae incurritur ipso facto, quo quis legem vel praeceptum violaverit, quin judicis sententia condemnatoria requiratur. Can. 2217, § t, n. 2 (vide etiam n. 184). Talis est : si in lege dicatur ; *ipso facto, ipso jure, jure, eo ipso, ex tunc, illico, protinus, sine alia sententia ;* si verba sint praeteriti vel praesentis temporis, v. gr. *excommunicavimus, excommunico, suspenduntur, interdicuntur ;* si dicatur modo imperativo ; *incidat in excommunicationem, maneat suspensus* vel *interdictus, volumus* aut *jubemus esse excommunicatum, suspensum.*

b) Censura *ferendae sententiae* est illa quae non contrahitur ipso facto, sed a Superiore vel judice infligi potest vel debet. Si revera infligitur, fit censura *ab homine,* ut diximus. Talis esse censetur : si verba sint temporis futuri, v. gr. *excommunicabitur, suspendetur ;* si exprimant praeceptum excommunicandi, suspendendi, v. gr. *suspendatur, excommunicetur (per Episcopum)* [1] ; si sint comminatoria, v. gr. *sub poena excommunicationis, sub interminatione anathematis,* etc. (nisi tamen ex adjunctis aliud colligatur) ; item, si sint ambigua ; nam ex Regula juris 49“ *in* 6° : In poenis benignior est interpretatio facienda. » Ambigua autem essent, v. gr. haec verba : *excommunicatus sit.* In casu autem haeresis sunt latae sententiae, ut omnes docent (II. Ap., XIX, initio).

4° *Ratione potestatis absolvendi,* censurae sunt *reservatae* vel *non reservatae.* Porro nulla censura latae sententiae est reservata, nisi in lege vel praecepto id expresse dicatur. In dubio sive juris sive facti reservatio non urget. Can. 2245, § 4.

Censura *ab homine* est reservata ei qui censuram inflixit aut sententiam tulit, ejusve Superiori competenti, vel successori aut delegato. Ex censuris

[1] S. *Alphonsus* (\ II. 8) censebat quidem his verbis saepe adduci censuram *latae* sententiae, nempe si absolute modo imperativo proferuntur. Nunc attendendum erit ad can. 2217, § 2 : ‹ Poena intelllgltur semper ferendae sententiae, nisi expresse d catur eam esse latae sententiae », etc.

autem *a jun* reservatis aliae sunt reservatae Ordinario, aliae Aposfolicae Sedi, ex his vero aliae sunt reservatae *simpliciter,* aliae *speciali modo,* aliae denique *specialissimo modo,* ut infra videbitur.

Ar t ic u l u s II.

De censurarum inflictione.

Conditiones requisitae ad censuras valide ac licite infligendas respiciunt earum *auctorem, subjectum, materiam* et *formam.*

§ 1. De auctore censurae.

1255. — Pr in c ipia. I. Potestas ferendi censuras est penes Ecclesiam. Can. 2214, § 1. De fide est, et constat, tum ex eo quod Christus dedit pastoribus potestatem puniendi ; tum ex usu Apostolorum et Ecclesiae praxi ; tum denique ex Concilio Constantiensi (Sess. 8. eit. 1res. n. 11, 12, 13), el ex Bullis Martini λ' et Leonis X (VII, 9).

1256. — II. Possunt ferre censuras illi Superiores ecclesiastici, qui in foro externo potestate jurisdictionis pollent leges ferendi vel praecepta imponendi (cum annexa vera poena canonica). Ita ex variis locis juris, praesertim ex can. 2220, § 1, qui addit : Qui pollent potestate judiciali tantum, possunt solummodo poenas legitime statutas ad normam juris applicare.

Censuras ferre possunt : 1° Papa et Concilium generale, respectu totius Ecclesiae (can. 218, 227, 228). 2° Congregationes Romanae, etiam pro universa Ecclesia, in iis quae sibi demandata sunt exsequenda. 3° Legati Rom. Pontificis, in quantum eis a S. Pont, demandatum est (can. 266) ; Cardinales (episcopi) in suis sedibus (ecclesiis) circa disciplinam, morum correctionem, servilium ecclesiae (can. 240). 4° Patriarchae et Arehiepiscopi in propria dioecesi ; non vero in dioecesi suffraganeorum. nisi tempore visitationis (cfr. can. 274, n. 5). 5° Episcopi, in propria dioecesi, post ejusdem possessionem canonice captam (can. 334, 335, § 2 ; cfr. can. 240, § 1,2394). 6° Concilia plenaria et provincialia (can. 291), \ icarii el Praefecti Apostolici (can. 294). Administratores Apostolici (can. 315), Praelati *nullius* (can. 323), Capitulum Cathédrale Vicario nondum electo, dein Vicarius capitularis (can. 435, 437). 7° In Religione clericali exempta, nonnulli Superiores el Capitula, quoad suos sub litos [1] (can. 501, § 1) ; sed *Constitutiones* in hac re sedulo considered tur.

Parochi, ex can. 198, § 1. non possunt ferre censuras ; proprie enim non habent potestatem in toro externo. Imo ne \ icarius quidem Generalis id potest sine mandato speciali (ex can. 2220, § 2).

[1] VI Superiores non exempto- vel exemptos non clerical»- quod -pectat, nemo non ignorat Ipsi- tantum competere potestatem dominativam.

1257. — III. Potestas delegata ferendi censuras solis clericis committi solet. Ratio est, quia soli clerici potestatem jurisdictionis ecclesiasticae possunt obtinere, ('.an. 118. Dicitur autem : *Solis clericis ;* sufficit tarnen ut sint prima tonsura insigniti ; *committi solet :* his verbis solum attenditur ad casus ordinarios. In casu enim extraordinario, posset *laicus baptizatus* ad ferendas censuras deputari, sed *ex sola commissione S. Pontificis. Baptizatus,* diximus ; qui enim non est in Ecclesia, non est capax jurisdictionis ecclesiasticae, ut docet verior sententia.

Quaestio magna est, utrum mulier (v. gr. Abbatissa) delegari possit.

Prima sententia dicit : mulierem ex jure divino muneris proprie ecclesiastici esse incapacem ; ex hoc tamen non necessario sequi, S. Pontificem *ex absoluta potestate* nullam delegationem, per modum actus transeuntis, mulieri committere posse *(Suarez,* de (.ens., (lisp. 2. s. 3, n. 7; *Lugo.* Resp. mor.. 1.6, c. 6, n. 9).

Secunda vero sententia, cui adstipulatur 5. *Alphonsus* (\II, 12), tenet cum *D. Thoma* (in 4. 1). 19, q. 1, a. 1, sol. 3, ad 4), Salmanticensibus et aliis, mulierem nullo modo habere posse neque elavem ordinis, neque elavem jurisdictionis (cfr. *Vind. Alph.,* P. VIII. q. 5). Abbatissa vero posset obtinere decretum, quo sub poena censurae mandata sua servari debeant.

1258. — IV. Ad validum exercitium potestatis ferendi censuras requiruntur : intentio ligandi et potestas expedita quoad usum. *Primum* patet. Quoad *secundum,* novit quisque ex can. 2264 et 2284 censuratos post sententiam declarat oriam nullas ferre posse censuras, cum eorum potestas a jure sit ligata (vide n. 1292, 5°, et 1301, 4°).

Qui *ex. metu gravi* fert censuram, *valide* ligat censuralum ; quia actus metu gravi factus non tollit de se voluntarium ; est ergo validus, nisi specialiter ex jure positivo irritetur.

Cum potestas ferendi censuras non semel sit quid legiferae potestati annexum, inde inferas sequentia :

1° *Episcopus, exsistens* extra *propriam dioecesim, potest ferre censuras in subditos, per modum statuti, aut praecepti, ad jutura crimina praecavenda* (quia ad ferendam censuram hujusmodi non requiritur strepitus judicialis) ; non vero regulariter *per modum sententiae,* quia nemo valet in alieno territorio exercere jurisdictionem contentiosam. Cfr. can. 201. § 2 et 3. *Excipe : a)* Si contumacia subditi delinquentis sit tam manifesta, ut non indigeat cognitione causae, *b)* Si causa sit jam judicialiter cognita in proprio territorio, *c)* Si Episcopus sit injuste expulsus a sua dioecesi ; quo casu, potest suam jurisdictionem exercere, petila, licet non obtenta, ab Ordinario loci licentia. Can. 1637. *d)* Si, in ceteris casibus, Ordinarius loci consentiat ; dummodo partium etiam consensus accedat, quia nemo potest invitus trahi extra suum territorium (VII, 21).

2° Regulariter non expedit, Superiorem *in causa propria* ferre censuras ; id reputatur in jure vindicta. *Excipe : a)* si fiat non per modum judicii, sed per modum defensionis, in eum qui infert violentiam ; quia licet vim vi repellere (can. 201, § 3) ; *b)* si causa tam publica sit ac manifesta, ut nec negari possit, nec ullo examine indigeat *(Konings,* 1662).

§ 2. De subjecto censurae.

1259. — Principia. I. In omnes et solos suos subditos Superior potest ferre censuras. Ratio est, quia subjectio et jurisdictio sunt correlativa (VII, 13). Vide can. 201, § 1, et 2226, § 1. Ut quis censura ligari possit, requiritur : 1° Ut sit *homo ;* contra daemones enim Ecclesia utitur exorcismis, non censuris. 2° *Baptizatus ;* unde haeretici excommunicari possunt, non autem catechumeni. 3° *Viator ;* quia mortui declarantur solum excommunicati, vel suffragiis ac sepultura ecclesiastica privantur. 4° *Non sit exemptus ;* quia per privilegium exemptionis aufertur jurisdictio (intra limites exemptionis). Hinc :

1260. — *a) Papa* nequit censuris ligari ; non quidem ab alio, quia Superiorem non habet ; neque a seipso, quia non tenetur praeceptis suis vi coactiva.

b) Cardinales, nisi expresse nominentur, sub lege poenali non comprehenduntur. Can. 2227, § 2.

c) Episcopi non ligantur a censuris ab ipsis emanatis : quia nemo est suiipsius subditus ; nec comprehenduntur sub poenis latae sententiae suspensionis et interdidi, nisi expresse id dicatur (can. 2227, § 2).

d) In cos (pii supremum tenent populorum principatum (in horum filios et filias, vel in eos quibus jus est proxime succedendi in principatum), poenae nonnisi a Rom. Pontifice infligi aut declarari possunt. Can. 2227, § 1, 1557, § 1.

c) Religiosi exempti, in omnibus in quibus subsunt Ordinario loci, possunt ab eodem poenis coerceri. Can. 619, 1557, § 2, n. 2.

1261. - II Censurae latae sententiae feruntur tantum in puberes ; subinde ferri possunt censurae etiam in personam moralem. Ita cx can. 2230 et 2255, § 2.

1° Impuberes, i. e. masculi, qui 14 vel feminae quae 12 annos non habent (ita plerique auctores propter c. 88, § 2), excusantur expressis verbis a poenis latae sententiae, et potius punitionibus educativis sunt corrigendi, quam censuris ferendae sententiae.

.*Addit tamen can.* 2230 : Puberes, qui eos ad legem violandam induxerint vel cum eis in delicti consummationem concurrerint (communi consilio, vel qua complices aut mandantes), si sine ipsis delictum commissum non fuisset, poenam a lege statutam incurrunt. Porro subjungit can. 2231, hujusmodi coop. ratores poenis plecti, licet unus tantum in lege nominetur. Excipe, si lex aliud expresse caveat.

2° *Personarum moralium punitio,* ad normam can. 2255, § 2, hoc modo est intelligenda : Excommunicatio afficere potest tantum personas physicas ; et ideo si quando feratur in corpus morale, inteliigitur singulos afficere qui in delictum concurrerint. Suspensio autem et interdictum afficere possunt etiam communitatem ut personam moralem. Tunc vero jura personalia manent integra, ut habetur ex can. 2274 et 2285.

1262. — 111. Subditus delinquens, quamvis in alieno territorio vel loco exempto degat, tenetur quandoque censura a suo Superiore prolata 1. Censurae *a /ure* (per statutum generale latae) utique territorium immediate afficiunt, eoque coarctantur, ut erui potest ex can. 2221. Sed censurae *ab homine,* quando per modum praecepti peculiaris delinquenti intimantur, reum ubique afficiunt ejusque ossibus haerent, ut habetur ex can. 201, § 3 et 24.

Judicialis potestas, censuras infligens, nequii quidem in subditum exerceri, qui extra territorium degens ibi delictum commiserit (cfr. cil. can. 201. § 2) ; attamen constat ex can. 1560, § 2, judicem loci, licet delinquens post delictum e loco discesserit, jus habere illum citandi et sententiam in eum ferendi.

IV. Peregrini possunt censura ligari a Superiore loci in (pio deliquerunt, modo fiat per modum sententiae judicialiter inflictae. Quilibet enim delinquens sortitur forum loci, in quo peccavit (can. 1566, § I,) et peregrinus, si contra eas leges quibus vi juris subditur (cfr. n. 204, 206), deliquerit, judicialiter potest puniri, licet exierit e loco, antequam praeventus fuerit citatione. Vide *Pans,* Inst. can. η. 448, 3°.

Adverte tamen : 1° inferiorem non posse censura ligare suum Superiorem, si iste in territorio inferioris deliquit ; — *2°* peregrinum delinquentem probabilius non posse a Superiore loci puniri *per modum statuti* vel *praecepti particularis,* nisi deliquerit contra illas leges «piae ordini publico consulunt : quia peregrinus (ut diximus n. 204 seqq.), per se non est certo et perfecte subditus Superiori loci (VII, 26, 27). Ad *vagos* quod spectat, liquet ex dictis n. 206, eos sortiri Ordinarium territorii in quo actu versantur : hinc possunt plecti quibusvis censuris tum a jure, tum ab homine.

Quaesitum. *An quis potest* pluribus *simul censuris innodari?*

Affirmative: quia non repugnat aliquem pluribus simul catenis constringi, et solutum ab uno vinculo remanere ligatum ab aliis.

1° *Censurae latae sententiae multiplicantur : a)* Si quis commiserit *diversa delicta,* eadem sive distincta actione, quorum singula censuram secumferunt.

› *Agitur de Ordinariis,* quatenus jurisdictionem exercent in subditos.

Sic pluribus innodatur excommunicationibus, qui complicem a peccato complicil.dis absolvit, haereticorum libros legit, etc. Item, si quis' *idem, delictum* censura punitum *pluries* perpetraverit, ita ut plura sint delicta distincta. *b)* Si delictum, *diversis censuris* a *distinctis* legislatoribus punitum, semel aut pluries commissum fuerit. Jurisdictio quidem unius non tollit jurisdictionem alterius1; hoc tamen inlelligendurn, si secundus Superior intendat novam poenam imponere, quo i non praesumitur, sed de eo constare debet, *c)* Si propter unum idemque peccatum idem Superior inflixerit plures censuras diversae speciei.Sic qui simoniae delictum commiserit in ordinatione et officiis ecclesiasticis, est ipso facto excominunicalus et suspensus (cfr. n. 1340 et 1358, vel etiam n. 1368). Diximus *diversae speciei :* videt ttr enim a jure alienum, ut quis propter idem peccatum plectatur ab eodem legislatore pluribus censuris ejusdem speciei, v. gr. una reservata et altera non reservata.

2° *Censurae ab homine multiplicantur,* si plura praecepta vel plures sentenliae vel plures distinctae partes ejusdem praecepi i aut sententiae suam quaeque censuram infligant. Can. 2244, § 3.

§ 3. De materia seu causa censurae.

1263. — Principium. Censura punitur tantummodo delictum grave, externum, in specie consummatum, conjunctum cum contumacia. Ita ex usu Ecclesiae, quem can. 2218, 2228 et praesertim 2242 § 1 confirmant. Itaque adesse debet :

1° Delicti m. *\on\'me delicti,* in jure intelligitur externa et moraliter imputabitis legis vel praecepti violatio, cui addita sit sanctio canonica saltem indeterminata. Ita can. 2195, § 1.

Inter censuras tamen hoc est discrimen : *Excommunicatio* (utpote poena gravissima) non infligitur nisi *ob culpam personalem ; suspensio* vero et *interdictum* ferri possunt in communitatem, *ob ejus (vel capitis) culpam,* adeo ut etiam innocentes obstringant, quatenus et quamdiu ad communitatem perlinent. Lan. 2255, § 2 (vide n. 1261, 2°l.

2° Grave, vel ex se. ratione materiae, vel ex adjuncta circumstantia scandali. periculi, finis intenti, ac similium2. Ratio est, quia poena, de jure tam naturali quam divino, debet esse proportionata culpae i\ 11 13). /n *dubio de gravitate materiae,* ex ran. 2219, § 2 praeceptum sub censura impositum in utroque foro obligat 3, quia possidet Superioris potestas. Atvero censurae, praesertim latae sententiae, maxime excommunicatio, ne infligantur nisi sobrie et magna cum circumspectione. Ila can. 2241, § 2.

3° Extehxim, licet forsitan occultum remaneat . non sufficit *actus mortalis rx sola prava intentione,* aut ex *conscientia erronea.* Sic, v. gr., excommunicationem non incurrit perçutiens clericum omnino leviter, etsi cum animo illum occidendi ; neque ille, qui percutit mensam, aut dicit : *ita est* », intendens haeresim internam confirmare, etc. ; nec demum ille, qui falso putat se legem violare, v. gr. legendo librum quem damnatum credit : hi enim omnes peccant quidem contra conscientiam, sed non delinquunt contra jus poenale Ecclesiae (VII, 34).

l \ .t.indum tamen quod habet can. 22»7. - 1 · si censura Sedi Xpostolicac reservata sil, Ordiikiniu nequit aliam *censuram* sibi *r· -<er>atam* in *idem delictum ferre.* —' Ex can. '2218, t .. quae cxc.i-anl ab unpulabilltale gravi, exeu-ant pariter a qualibet penna tarn latae quam fen nd ie -· nteiittac. Hinc patet een-urain non po»e infligi ob culpam venialem. — ' Si tamen nat appellatio in suspensico, poena non erit servanda, ut addit can. cil.

i° Consimiliter ex specie, i. e. in suo genere perfectum el quidem *quoad speciem infimam,* secundum proprietatem verborum legis. Ratio esi. quia poena el odia sunt restringenda. Hinc, censura non ligatur, qui crimen aliquod *consulit* tantum, si in lege non alii quam perpetrantes expresse notentur ; ligabitur autem, si lex designet etiam consulentes, vel quocumque modo coopérantes. 11.icc demum constant ex can. 2231 : *a)* Si plures ad delictum patrandum concurrerint, *licet unus tantum in lege nominetur,* tenentur quoque latis censuris et quidem per se et regulariter: quotquot communi delinquendi consilio simul physice in delictum concurrunt ; complex peccati (nisi ex adjunctis aliud appareat) ; non solum denique mandans qui est principalis delicti auctor, sed. etiam qui ad delicti consummationem induxit, qui illud exsequitur, vel qui in consummationem quoquo modo concurrit, si delictum sine eorum opera commissum non fuisset. *Excipe,* si lex aliud expresse caverit. Quoad *ceteros cooperatores,* illi censuris non plectuntur, nisi lex peculiarem poenam in ipsos constituat.

5° Coniunctim cum contumacia, quae importat nempe contemptum censurae saltem virtualem s. Dicit autem can. 2212, § 2, ad incurrendam censuram latae sententiae sufficere transgressionem legis vel praecepti, cui sit adnexa latae sententiae poena, nisi reus legitima causa ab hac excusetur. Si vero agatur de censuris ferendae sententiae, contumax est, qui spret is monitionibus canonicis a delicto non desistit, vel delicti patrati debitam poenitentiam detrectat (cfr. \'. *Alph.,* \ II. 13, 51). Ex decisione *Pontif. Commiss.* 14 Julii 1922, *statim* post violationem praecepti peculiaris, quod communitum erat censura ferendae sententiae, comprobato delicto, censura infligi potest, sine *nova monitione* f.I. .1. XIV, p. 530).

1264. *Ex his colliges : a)* Censura non potest infligi ob peccatum praeteritum (v. gr. blasphemem), nisi hoc habeat, ut aiunt, *tractum successivum* in futurum. Ob furtum igitur quis potest excommunicari, si monitus sub poena censurae renuit restituere. Item applica casui scandali dati el nondum reparati, *b)* Censura probabilius non incurritur,si quis, antequam opus malum consummetur, *revocat pro posse* mandatum aut consilium, aut non valens impedire consummationem delicti, laedendum saltem monet, ut sibi caveat. *Halio est,* quia, in his casibus, delinquens non est amplius contumax eo tempore, quo peccatum dici potest opere consummatum. Destitutio tamen aliis subjicitur regulis, ut visum est n. 919.

Severiorem utique sententiam tuentur aliqui \A. cum Ballerini, sed tuta nobis videtur opinio S. \lphonsi (cfr. *l'ind. Alph..* P. \ III. q. I ; *Theol. prata. Quartalschr.* 1929, p. 139 ; *Haus,* Inst. can. n. 449). Huic ceterum favet Codex, in can. 2209, § 5 ; 2218, § 2 ; 2242, § 2 et 3.

§ 4. De forma censurae.

Forma, seu *formalitas* requisita in ferendis censuris, respicit vel monitionem rei, vel sententiam Superioris. De utraque disseremus.

1265. — A. De monitione. Monitio definitur : *declaratio a Superiore facta delinquenti, quod sit censuram incursurus, si non resipiscat aut non pareat.* Cfr. can. 2222, § 1, 2233, 2242, § 2.

1 Agitur unice de delicto quod *sua natura* complicem postulat (can. 2209, § 2).— 1 Contemptus virtualis adest, si quis habitualiter scit talem actionem *subpoena* esse prohibitam.

1266. — Principium. Censurae ferri nunquam debent sine praevia aliqua monitione. Censura enim fertur ad frangendam rei contumaciam : reus autem non potest dici contumax, nisi de poena infligenda fuerit praemonitus (VII, 51-53). Diximus autem :

1° Censurae, i. e., propriae dictae : licet enim lex nullam sanctionem habeat, legitimus tamen Superior potest illius transgressionem etiam sine praevia comminatione aliqua justa poena punire, si scandalum forte datum aut specialis transgressionis gravitas id ferat. Ita can. 2222, § 1. In hoc casu poena inflicta (suspensio, interdictum, etc.) non habet rationem censurae.

2° *Ferri nunquam debent ;* quia monitio ad *validitatem* censurae, in omni casu, requiritur, ut educitur ex can. adducto, et eruitur ex notione censurae (can. 2241, § 1 et 2242, § I).

3° *Sine, aliqua monitione ;* ut intelligatur, diversam pro diversitate casus requiri. Etenim, si censura feratur ab homine per modum *sententiae,* requiritur stricta monitio canonica, ut supra. Si vero feratur a jure vel ab homine, per modum *praecepti,* respectu actus futuri, tunc lex ipsa vel praeceptum satis monet, nec requiritur alia monitio, nisi jus eam praescribat (cfr. supra n. 1263). Et idem dicendum, si censura sit *comminata a jure* tanquam ferendae sententiae ; quia et in hoc casu lex sufficienter admonet (VII, 35, 55).

Monitiones fieri debent, vel *oretenus* coram duobus testibus, vel per *epistolam commendatam, addita syngrapha receptionis.* Item peractae monitionis ejusque tenoris documentum authenticum servetur (cfr. can. 2143, 2309).

1268. — B. De sententia Superioris haec occurrunt declaranda :

1° Poena latae vel ferendae sententiae, ad modum *praecepti peculiaris* inflicta, debet in scriptis aut coram duobus testibus ordinari vel irrogari, indicatis poenae causis. Confer can. 2225.

2° **1't** censura feratur licite *per modum sententiae,* requiritur ut judex eam ferat scripto, adnotatis in eo, et quidem distincte, tum persona, tum censura, tum causa in specie. Quod si censurandus exemplar hujus scripti sibi exposcat, exhibendum est. Haec pertinent ad *liceitatem;* judex vero, ea negligendo, de se peccat graviter (λ 11,50), nisi agatur de aliqua *forma!itate quae sub levi tantum injungitur.*

3° Etsi ordinarie censura ferri debeat *absolute,* nihil impedit quominus conditionate etiam feratur, cum aliquo modo ad ipsam censurae causam pertineat conditio 1.

'i° Statim ac reus offert satisfactionem, *est absolvendus.* A censura vero absolvens poterit, si res ferat, congruam vindicativam poenam vel poenitentiam infligere. Can. 2248, § 2.

5° A censuris inflictis per sententiam judicialem vel ad modum

1 λ idc Cappello, dc censuris, p. 1, c. **II,** a. 1 (n. 33).

praecepti, *non datur appellatio vel recursus* nisi in devolutivo (exsecutio interim non suspenditur), et statim ac hujusmodi censurae latae fuerint, exsecutionem secum ferunt (can. 1889, § 1 et 2243, § 1).

Articulus III.

De causis a censura excusantibus.

Quatuor a censura excusant : 1° ignorantia ; 2° metus ; 3° impotentia ; 4° nullitas censurae. Tria priora valent pro omnibus censuris ; ultimum, pro solis censuris ab homine.

1269. — I. Ignorantia excusat, sive sit *juris* (legis vel solius poenae), sive sit *jacti* (cum nempe quis non advertit se ponere actum vetitum sub censura). Ratio : qui censuram non cognoscit, nequit dici contumax. Atque hoc verum est, etiamsi ignorantia esset mere *concomitans,* ut si quis occideret clericum nesciens esse clericum, sed ita paratus animo, ut si scivisset, etiam occideret. Jamvero in hac materia :

1° Ignorantia simpliciter *vincibilis,* quae aliquam, sed non omnem, adhibet diligentiam, quin sit crassa vel supina,excusat a poenis medicinalibus (censuris) ; minime vero a poenis vindicativis latae sententiae, nisi lex contineat clausulam : « qui praesumpserit, etc. » (ut mox dicetur). Can. 2229, § 3, η. I. Attamen ignorantia *leviter culpabilis* a quibuscumque poenis latae sententiae excusat : levis enim culpa non solet graviter puniri. 2° Ignorantia vincibilis *crassa* vel *supina* numquam excusat a poenis, nisi lex habeat verba : « praesumpserit, ausus luerit, scienter, studiose, temerarie, consulto egeiit ». vel alia similia. Quaelibet enim culpabilitatis imminutio eximit in hoc casu a poena incurrenda (can. cit., §2). 3° Ignorantia *affectata* (etiam solius poenae)a nullis poenis latae sententiae eximit, etiamsi lex contineat verba : «qui praesumpserit » et similia (can. cit., § 1. Vide 5. *Alph.,* VII, 45-48, 301). Inde concludes cum can. cit., § 3, n. 2 : Ebrietas, omissio debitae diligentiae, mentis debilitas, impetus passionis, si non obstante imputabilitatis diminutione actio sit adhuc graviter culpabilis, a poenis latae sententiae non excusant. Excusant a solis poenis *contra praesumentes* latis.

1270. — II. Metus gravis, etiam relative tantum, tollit plerumque delictum, si agatur de legibus mere ecclesiasticis : unde et tollit in his casibus censuram. Can. 2205, § 2. Quare :

1° Si poena lata sit *in praesumentes,* ordinarie quilibet metus, etiam levis, a censura eximit. Ratio : quaelibet imputabilitatis imminutio in hoc casu excusat a poena, ut dicit can. 2229, § 2. Attamen si actiones quibus censura adnectitur sint intrinsece malae, vel vergant in contemptum fidei aut ecclesiasticae auctoritatis aut in publicum animarum damnum, tunc *solummodo* metus gravis a censura adnexa excusat. Can. 2205, § 3. Hinc ob metum levem minime eximitur ab excommunicatione, qui scienter omiserit denuntiationem confessarii sollicitantis. Can. 2368, § 2.

2° Si poena lata *simpliciter enuntietur,* non eximit ab ea metus levis (can. 2229. § 3, n. 2) ; imo nec ipse metus gravis, si delictum vergat in contemptum fidei aut ecclesiasticae auctoritatis vel in publicum animarum damnum *(ib.,* n. 3). Attamen metus gravis a censura excusare videtur, *si committantur aha delicta,* licet forte intrinsece mala vel vergentia in damnum spirituale privati cujusdam. Hinc in censuram non incurrit, qui ex metu gravi ne occidatur,occidit clericum ; qui ex metu gravi procurat abortum. Peccant quidem hi gravissime contra legem Dei. sed non plectentur excommunicatione. Cfr. Λ'. *Alph.,* VII, n. îû ; *Aertmjs-Danien,* II, n. 1073.qui agit de crimine abortus.

1271. - **III.** Impotentia, *sive sil physica sive moralis,* excusat, pariter a censura, juxta nonnas quae sequentur :

1° Si impotentia est *ex vi physica,* quatenus omnem adimit agendi facultatem. delicium omnino excluditur et consequenter cessat censura (can. 2205§ 1).

2° Si impotentia oritur *ex "ravi incommodo,* ex necessitate, valent normae supra pro casu metus indicatae. Sic praesumens usurpare bona ecclesiastica non incurrit in excommunicationem, si id fecerit ob grave incommodum. E contra, non obstante gravi incommodo, excommunicatur qui matrimonium init coram ministro acatholico ; quia vergit in contemptum fidei.

1272. — IV. .Xullitas censurae ex triplici capite haberi potest : 1° *Ex dejectu jerentis,* i. e. si careat jurisdictione, sive eam habear, impeditam per excommunicationem ex sententia condemnatoria vel dcclaratoria, sive suspensam per legitimam appellationem, quae fuerit interposita ante sententiam absolute latam. Cfr. can. 1889, 2219, § 2, 2243, § 1 et praesertim § 2, 2264. 2° *Ex defectu formae,* i. e. si substantialis judicii ordo praetermittatur : ut si reus non citetur, nec moneatur sub comminatione censurae (juxta dicta n. 1266). 3° *Ex. defectu justae causae,* quae deficere poterit *tripliciter :*

a) «Si nec a parte rei, nec secundum allegationes fori externi subsistat. *b)* Si a parte rei crimen quidem subsistat, non tamen in ordine ad judicium, quia reus illud non confitetur, nec legitime de eo convincitur, *c)* Si a parte rei non subsistat crimen, etsi juridice probetur, ideoque titulum seu causam praesumptam habeat judex. In quo casu, etsi sententia a parte rei sit injusta, ideoque probabilius censura non liget in foro conscientiae, in foro tamen externo servari debet, propter scandalum » (VII, 66).

1273. — Quaesitum, *In* dubiis *circa censuras, quid est tenendum ?*

1° In dubio *antecedente* actionem, qui suspicatur suae actioni annexam esse censuram, debet inquirere veritatem. Si, adhibita diligentia, eam non reperiat, excusatur a censura, ratione ignorantiae invincibilis.

Quod si in inquirendo omnem diligentiam negligat, aut nonnisi valde parva utatur, non erit immunis ab ignorantia crassa, nec consequenter eximitur a censura, nisi in lege dicatur qui hoc fecerit *scienter,* etc. Vide dicta n. 1269, 2°

2° In dubio *consequente* actionem, i. e. in dubio an incursa sit necne censura, « in foro conscientiae non tenemur nos gerere ut censurâtes » (VII, 67).

Et hoc sive dubium sit *facti,* i. e. circa crimen, v. gr. an percussio clerici fuerit graviter injuriosa ; sive dubium sit *juris,* i. e. circa sententiam, puta si dubitetur an censura fuerit latae an ferendae sententiae, vel an conditio apposita in sententia sit impleta necne. Kalio pro dubio facti est, quia nemo in dubio exspoliandus est jure suo communicandi cum Ecclesia, quod possidet ; pro dubio autem juris, quia poenae sunt restringendae, unde in dubio non incurruntur. Cfr. can. 2219, § 1, 2233, § 1 et can. 15.

3° In dubio de *cessatione censurae* certe inflictae, i. e. si censuratus dubitet de obtenta absolutione, de effectu interpositae appellationis, et similibus, debet adhuc se habere ut censuratum ; quia possessio stat pro lege, vel Superiore.

Item in dubio an censura sit *justa* necne. Cfr. 5. *Alphonsum,* VII 15, 67, 68; *D'Annibale,* Summula, I, 312. Attamen generatim in poenis benignior facienda est interpretatio. Can. 2219, § 1 et 2.

Articulus IV.

De absolutione a censuris.

Tria sunt expendenda : 1° quomodo solvantur censurae incursae ; 2° quinam absolvere possint ; 3° quaenam sint conditiones requisitae.

§ 1. Quomodo censurae solvantur.

1274. — Notiones praeviae. Censurae absolutio est : *poenae medicinalis relaxatio, clavium potestate jacta, per idoneum Superiorem.* Per se et primario est actus jurisdictionis fori externi, sicut ipsa censurae inflictio. Dilïert a *dispensatione,* quae legis vel praecepti vinculum tollit, vel poenam vimlicativam remittit. Can 2236, § 1, 2248, § 1. — Multiplici modo potest (piis a censura absolvi : 1° quoad omnes effectus, vel quoad aliquos tantum ; 2° absolute vel conditionate; 3° ad reincidentiam; 4° ad cautelam. De his pauca supersunt dicenda.

1° Absolutio datur ordinarie ad tollendos omnes effectus ; quandoque datur ad effectum partialem, v. gr. ad tollendam privationem vocis activae in electione canonica 1. Haec tamen dicitur improprie absolutio, quia exhibet speciem dispensationis (VII, 125, fin.).

› Ita, v. gr., censurae, quibus Cardinales electores novi Pontificis forsan plectuntur, solummodo ad effectum electionis suspenduntur, alias in suo robore permansurae (Const, *Vacante Sede Apost.,* n. 29 et 79 in Codice, Docum. I ; Acia *Pu X,* vol. 3, p. 253 et 282).

2° Absolutio dari potest sub conditione, vel de praeterito,'v. gr. : « si jam satisfecisti, ego te absolvo » ; vel de praesenti : « si possum absolvere » ; vel de futuro : si satisfacies in posterum, nunc pro tunc te absolvo. » *Haec tamen postrema absolutio illicita est,* nisi ex aliqua gravi causa cohonestetur, puta, si postea esset defecturus a quo censuratus possit absolvi (VII, 123).

3° Absolutio datur quandoque ad reincidentiam, quae species conditionis est ; ita nempe ut absolutus, nisi intra certum tempus aliquid praestiterit (v. gr. nisi infra mensem resti!uerit, vel excommunicantem adierit), reincidat *ipso facto* in eamdem censuram. Porro, reincidentia est ab homine vel a jure : *a)* Esi *ab homine,* quoties adjicitur voluntate ipsius Superioris absolventis. *b)* Est *a jure,* quando imponi! ur vi legis : quod fit, v. gr., cum quis vel in urgente necessitate, vel in articulo seu periculo mortis, absolvitur a censuris specialissimo modo Papae reservatis. Vide dicenda, n. 1282 et 1284.

4° Absolutio ad cautelam est illa, quae datur ad tollendam vel ad suspendendam censuram forte ignoratam. Hujusmodi est, quae datur ante absolutionem peccatorum, ad vitandam irreverentiam ; vel ante collationem ordinum, beneficiorum, etc., ad removendum impedimentum censurae forsan oblitae, vel cum ignorantia crassa incursae. Porro absolutionem *ad cautelam* dare expedit, quotiescumque de excommunicatione incursa dubitatur : *a)* quia ipsa data, cessat censura, etsi postea certa apparuerit ; *b)* ne forte, in aliquo dubio *facti* (an quis revera ab ea absolutus fuerit), extra Ecclesiam maneat, bonorum ejus expers : nam in tali dubio, falsa nostra existimatio non mutat rei veritatem. Nec vana et inutilis esse debet forma absolutionis a Rituali Romano praescripta in fine confessionis.

1275. — Principia. I. Censurae semel incursae tolluntur per solam legitimi Superioris absolutionem. Constat ex can. 2248, § 1. Hinc censura non tollitur *per emendationem rei:* quod ceteroquin patet ex prop. 44a ab Vlexandro VH damnata. Non tollitur insuper *per mortem vel amotionem ferentis,* ut patet ex cit. can. ; et ratio est, quia poena semel inflicta transit in rem judicatam. Non tollitur denique, quoad aliquos effectus, *per mortem censurât^* ut constat ex c. *Sacris, de excommunie.* Quapropter mortuus, etsi contritus decesserit, privatur Ecclesiae suffragiis et sepultura ecclesiastica. Dictum est :

1° *Censurae :* poenae enim vindicativae cessant per dispensationem, vel post tempus elapsum aut conditionem impletam. 2° *Per Superioris absolutionem,* sive ipse directe absolvat, sive absolutionem delegato committat.

Statuit autem canon 2232, § i : Poena latae sententiae sive medicinalis sive vindicativa delinquentem, qui delicti sibi sit conscius, ipso facto in utroque foro tenet. Ante sententiam tamen declaratoriam a poena observanda delinquens excusatur, *quoties eant servare sine infamia nequit ;* et in foro externo ab eo ejusdem poenae observantiam nemo exigere potest, nisi delictum sit notorium. »

127G. — II. Absolutio a censuris dari potest in utroque foro. Can. 2239. — Si agatur de censura quae non impedit sacramentorum receptionem, censuratus rite dispositus absolvi potest a peccatis, firma censura, v. gr. sacerdos suspensus. Si vero agatur

de censura quae impedit sacramentorum receptionem, censuratus nequit licite absolvi a peccatis, *nisi prius a censuris absolutus fuerit.* Can. 2250, § 1-2.

Si absolutio a censuris detur *post absolutionem a peccatis,* est graviter illicita, attamen valida ; et si poenitens, in ea recipienda, bonae fidei ac de cetero dispositus fuerit, valebit quoque absolutio a peccatis (VI, 430, fin. ; \ II, 70, 12G).

1277. — III. Valor absolutionis a censuris alius est in foro externo, alius in foro interno. Absolutio data *in foro externo* valet pro utroque foro. Absolutus in foro *interno,* remoto scandalo, potest uti talem se habere *etiam in actibus fori, externi ;* sed, nisi concessio absolutionis saltem legitime praesumatur in foro externo, censura poterit a Superiore fori externi urgeri, donec absolutio in eodem foro habita fuerit[x]. Can. 2251.

Magnum discrimen intercedit inter absolutionem a peccatis *et absolutionem* a censoris. Etenim : 1° Illa datur ad Deum nobis reconciliandum ; haec autem ad restituendum ea, quae propria sunt Ecclesiae militantis. 2° Illa ad omnia peccata, haec vero quandoque ad unam censuram restringitur. Can. 2249, § 1. 3° Illa nonnisi contritis et volentibus ; haec etiam contumacibus, atque ipsis invitis conceditur valide ; imo et licite in aliquibus casibus, v. gr. cum ad bonum commune hoc conferat. 4° Illa per se, absolute ; haec, saepe sub conditione datur, ex die in diem, ad reincidentiam, ad cautelam, ad effectum particularem, etc. Can. 2239. 5° illa praesentibus tantum; haec et absentibus per litteras vel telephonium vel internuntium recte datur, si urgens subsit causa (excipe si fuerit alicui demandatum, ut absolvat in forma Ecclesiae consueta). Can. 2239, § 2. G° Illa a solo sacerdote approbato ; haec a simplici clerico debita facultate donato dari potest. 7° Postremo, peccata absolvi possunt non solum directe, sed etiam indirecte (i. c. per concomitantiam cum iis quae subjiciuntur clavibus) ; censurae autem nonnisi directe absolvuntur ; quia inter eas non est necessaria connexio, sed habentur instar catenarum, quarum aliae sine aliis solvuntur. Can. 2249. Cfr. A. *Alph.,* VI, 597, G18 ; λ 11, 117, 131.

§ 2. Qui possint absolvere a censuris.

1. *Modo ordinario el extra necessitatem.*

1278. — Principia. 1. A censura ab homine non potest absolvere nisi ille qui eam inflixit, vel ejus successor, aut Superior, vel horum delegatus. Talis censura est ex natura sua specialissime reservata (etiam in jubilaeo) ; et ratio est, quia secus ordo judiciorum perturbaretur (VII, 72 ; 11. Ap., XIX, 11). Confirmatur can. 2253, n. 2, 2245, § 2, 2247, §2. Id valet etiam de censuris *per praeceptum*

[1] Prudentia semper vetat, ne absolutio in foro interno concedatur, si casus in forum contentiosum deductus vel proxime deducendus est. *Snare:,* de Cens., disp. 7.

particulare inflictis, nt communiterl tenent auctores. Vide praesertim cil. can. 2247, § 2 Addit autem 5. *Alphonsus :*

1° Quod Episcopus, etiam in alieno territorio, potest *suos subditos* absolvere, in foro tam externo quam interno, semper ac absolutio fit sine strepitu judiciali. 2° Quod si quis *in alieno territorio delinquit,* et ab illius Episcopo specialiter excommunicatur, non potest absolvi ab Episcopo proprio, nisi de Episcopi loci licentia. » — Haec eruuntur ex dictis n. 1258 et ex can. citatis. Judex autem qui ex officio *applicat* poenam a Superiore constitutam, eam semel applicatam remittere nequit (can. 2236, § 3).

1279. — II. A censuris a jure non reservatis, absolvere potest in foro sacranientali quilibet confessarius ; extra forum sacramentale quicumque jurisdictionem in foro externo habeat in reum. Ita can. 225.3, n. 1. Cfr. et. can. 2245, § 4. *Prima* pars principii non valet pro interdicto locali vel pro censura in communitatem lata : haec reguntur tantum foro externo. Itaque diximus :

1° .1 *censuris ;* secus enim, si qua poena, sub forma censurae enuntiata, sil reapse vindicative. Haec enim solum per dispensationem legitimam tolli potest, ut habet can. 2236. 2° *Quilibet confessarius,* scilicet approbatus, et jurisdictionem habens in censuratum. 3° *In foro sacranientali :* haec absolutio igitur vi ran. 2253, 1°, non potest dari extra confessionem. Concessa vero in foro sacranientali, valet etiam pro foro externo, *ad normam tamen eorum quae n.* 1277 *statuimus.*

1280. – HI. A censura a jure reservata nullus absolvere potest, nisi ille qui censuram constituit vel cui reservata est, eorumque successores, aut competentes Superiores, aut delegati. Ita expresse et dilucide can. 2253, n. 3. Quare :

1° A censura reservata Sedi Apostoi.icae, ii tantum absolvere possunt, qui absolvendi potestatem ab ea impetraverint sive generalem, si censura *simpliciter reservata* sit. sive specialem, si *reservata speciali modo,* sive denique specialissimam, si *reservata specialissimo modo,* salvo semper praescripto infra indicando (n. 1282) pro *casibus urgenitoribus.* Can. 2253, 3°.

a) In tasibus occultis, potest *Ordinarius* censuram, Sedi Apostolicae jure communi reservatam, per se vel alium 2 remittere, etiamsi non agatur de casu urgent iori, si nempe haec censura sit tant unimodo *simpliciter* reservat a. Ha ex can. 2237, §2. — *b)* In casibus publicis nequit per se (ex eod. can. 2237, § 1) Ordinarius absolvere a censuris S. Pontifici reservatis. *Unus excipitur casus:s*\ delictum apostasiae, haeresis vel schismatis ad forum externum Ordinarii quovis modo deductum fuerit, ut notavimus n. ii t. In hoc tamen

Professor *Jacobus Solide* delictis ‹ t poenis,Romae 1920) contrariam tenuit sententiam (n. 173 pa« 122). quae singularis habenda est., quamque contradicentem ipsi textui can- 22. › «i 2 reprehendit P. Crettsen f Vour *Iler. thiol.* 1923, p. 440). — 1 Hujus delegati deputalio potest Heri ad unum vel ad omnes casus: porro requiritur ut flat non omnibus In communi sed singulis personis I «pressa nomlnatim hac facultate. S *Alph* vn 93 · de Pnv , 34 ; Ami du C/., 1911. P-'223.

casu, \ icarius Generalis nullam habet potestatem sine mandato speciali, ut can. 2314 expresse statuit. Cfr. Trid., c. *Liceat,* Sess. 24, c. G, de Reform.

2° Λ censura reservata Episcopo vel Ordinario, quilibet Ordinarius absolvere potest suos subditos, loci vero Ordinarius etiam peregrinos. Can. 2253 jam citatus. Itaque :

•*i)* Facultas quae hic Ordinario competit, non restringitur ad casus occultos, sed exerceri potest etiam in foro externo pro casibus publicis. Excipe casus ad forum contentiosum jam deductos, ut dicitur can. 2237, § 1, n. 1. *b)* Extenditur etiam hujusmodi facultas ad censuras quas Episcopi *per sententiam generalem sibi reservarunt :* illae enim (ut ex dictis n. 1254, 2° constat) sunt censurae *a jure.* Sed non extenditur ad censuras per peculiare praeceplujn Episcopi inflictas, ut diximus n. 1278. *c)* Superiores *Majores* in Religionibus clericalibus exemptis absolvere possunt *omnes suos subdiios* (novit ios et familiares n. 1240, 4° recensitos) a censuris ex jure Ordinario reservatis : sunt enim ( )r«l inarii. *d)* Simplex confessarius, cui conceditur facultas absolvendi a casibus R. Pontifici reservatis, potest quoque remittere censuras ex jure universali Ordinariis reservatas : illae enim potius casus papales appellandae sunt. Cfr. *Génicol-Salsmans,* II, η. 604, nola 1.

1281. — *Si (μια censura in Ordine religioso, etiam exempto, reservata sit, potest eam valide et licite remittere quilibet confessarius ab Ordinario loci approbatus,* etiam inter designatos non recensitus, quem religiosus adierit ad suae conscientiae quietem, revocato quolibet contrario privilegio. Ita ex can. 519.

2. *Modo extraordinario, in periculo mortis cl casu urgentiori.*

1282. — Principia 1. Quilibet sacerdos, etiam non approbatus, potest quemlibet censuratnin in periculo mortis constitutum valide et licite absolvere a quibusvis censuris qiianitumvis reservatis ac notoriis, etiamsi praesens sit sacerdos approbatus. Cfr. can. 882. Constat οχ Trid. (Sess. 14, c. 7) sic declarante : « Pie admodum, ne hac ipsa occasione (reservationis scilicet) aliquis pereat, in eadem Ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis, atque ideo omnes sacerdotes quoslibet poenitentes a quibusvis peccatis et censuris absolvere possunt. \l tamen haec absolutio, ut explicite declaravit Comiss. Pontif. 28 dec. 1927 *(A.* .1. 5. XX. 1928, p. 61), limitatur ad *jorum inlernutn,* el non extenditur ad forum quoque *externum.*

1283.- 1° *Illicite* agit sacerdos, si poenilenti non injungit *dc jure injungenda,* ut n. 1287 indicabitur. *Illicite* etiam agit sacerdos, (pii in periculo mortis, extra necessitatem, absolvit complicem, ut dicetur n. 1781. 2° Poeni lens, qui in periculo mortis a sacerdote specialis facultatis experto recepit absolutionem ab aliqua censura ab homine vel a censura specialissime S. Sedi reservata, *tenetur, postquam convaluerit, recurrere, sub poena reincidentiae.* ad illum qui censuram tulit (si agatur de censura ab homine), ad Poenilen-

fiariani vel ad Episcopum l*aliumve facultate praeditum (si agatur de censura a jure), eonnnque mandatis parere. Can. 2252. Recursus vero debet fieri saltem per epistolam et per confessarium, si id fieri possit sine gravi incommodo, nomenque reticeri debet. Ita ex can. 2254, § 1, quem servandum in hoc casu statuit can. 2252.

12S4. 11. hi casu urgentiori, potest quilibet confessarius approbatus directe absolvere a quibuslibet censuris latae sententiae quoquo modo reservatis, imposita obligatione infra mensem recurrendi ad competentem auctoritatem ad audienda mandata, sub poena reincidentiae. Ita can. 2254. Cfr. etiam anteriora documenta S. Officii et S. Poenit., praesertim Decr. 23 Jun. 1886 (.4. *S. S.*, 24, p. 744). — Casu quo censuratos premat periculum infamiae, Codex etiam alia via ipsis consulit juxta dicta n. 1275, in fine.

1° *in casu urgentiori.* Id locum habet non solum quando adest necessitas celebrandi, communicandi, vel periculum infamiae, sed etiam si poenitendi durum est in peccato permanere per tempus necessarium ut Superior competens provideat. Can. cil., § 1. Vide etiam S. Off., i8 Jun. 1897 (.1. *S. S.*, 30, p. 124). Porro tempus utile, intra quod 5. *Sedes* adiri et audiri posse praesumitur, est spatium trium hebdomadarum.

2° *Directe absolvere,* ita ut nova sacramentalis accusatio hujus peccati (salvo quod mox sub *a* additur) non sit necessaria. S. Off., 19 Aug. 1891.

3° .1 *quibuslibet censuris reservatis,* ut inlelligatur nullam dari exceptionem : nec quoad censuras etiam specialissime S. P. reservatas, nec quoad suspensiones ·, modo sint censurae *latae sententiae* (etiam *ab homine).* \ ide etiam n. 1285.

4° *Imposita obligatione infra mensem recurrendi,* etc. Poenitens debet recurrere saltem per epistolam el per confessarium, si id fieri possit sine gravi incommodo, reticito quidem nomine. *Infra mensem* recursus fieri debet, sub poena reincidenliae in eamdem censuram. Se l haec obligatio recurrendi *cessat,* si poenitens laicus, scribendi nescius, nequit suum confessarium adire qui in confessionali Responsum Romanum ipsi referat. S. Off., 5 Sept. 1900. In hoc casu inutilis est recursus per confessarium. Confessarius autem, saltem directe, non tenetur strido praecepto onus scribendi in se recipere (excepto casu mox sub *b* memorando). Si recurrere nolit, el poenitens scribere nesciat, probabiliter cessat obligatio recurrendi, licet poenitens posset postea suum confessarium in confessionali adire ad audienda Rom. Responsa. Cfr. *Linz. Quart. Schr* , 1921, p. 251. — In casibus impossibilitatis, agatconfessarius secundum mox dicenda, sub *b.*

5° *Hecurrendi ad auctoritatem competentem.* Kuc.lorilas competens est S. Poenitentiaria, vel Episcopus aliusve Superior facultate praeditus, non autem confessarius privilegiatus 3. Jamvero :

l λ ‹ rba *facultate praeditum* se referunt quoque ad Illud *Episcopum ;* ut expresse declaravit Ponti/. Commtaio, die 12 nov. 1922 (A. A. S., XIV, p. 663) : « Utrum in canone 2252, quo statuitur etc. verba illa *facultate praeditum* restringenda sint ad vocabulum *ahumve;* an etiam pertinere dicenda sint ad aliud x ocabulum *Episcopum.* Resp. Negative ad **1**‘m partem. affirmative ad 2‘“, seu Episcopum mandata *dari non posse,* nisi facultatem habeat a jure vel ex Sedis Apostolicae concessione. · - Cum censura latae sententiae receptionem -aeramenti non impediat (cfr. canonem 2250. i t). nequaquam habere poterit locum haec rati» -i durum -it pocnitenti etc. — ’ In canone enim 2254 § l occurrit expressa uicntio *Supirion**.

a) Nihil impedit quominus poenitens, etiam post acceptam absolutionem, facto quoque recursu ad competentem Superiorem, *alium adeat confessarium* facultate praedii um, ab eoque, repetita confessione saltem delicti cum censura, consequatur absolutionem ; qua obtenta, mandata ab eodem accipiat, quin teneatur postea aliis mandatis ex parte Superioris supervenientibus, lia can. 2254, § 2 ; S. Off., 19 Dec. 1900, ad 3.

b) Quodsi in aliquo casu extraordinario hic *recursus sit moraliter impossibilis* tunc ipsemet confessarius potest absolutionem concedere sine onere recurrendi infra mensem (de quo supra) : injunctis tamen de jure injungendis, et imposita congrua poenitentia et satisfactione pro censura, ita ut poenitens, nisi intra congruum tempus a confessario praefiniendum poenitentiam egerit ac satisfactionem dederit, recidat in censuram, ('.an. 2251, § 3 ; S. Off., 9 Nov. 1898, 7 .Inn. 1899, 5 Sept. 1900. *Confessarius hac facultate numquam uti potest in gratiam sacerdotis qui complicem absolverit:* in illo enim jus canonicum numquam agnoscit impossibilitatem recurrendi ad auctoritatem competentem, vel adeundi denuo alium confessarium facultate praeditum. Can. cit. ; S. Off., 3 dun. 1899. Si scribere non potest (v. gr. propter caecitatemI, ipse confessa rius recurrat *oportet,* nisi poenitens malit adire confessarium privilégiaium.

1285. — Quaesitum. An *aliquando* simplex confessarius *potest absolvere a censuris Episcopo reservatis ?*

Affirmative, ex modo dictis, et quidem etiam (extra mortis periculum) in casu urgentiori ; dummodo agatur de *censuris latae sententiae.* Canon enim 2251, § 1, de omnibus censuris *latae sententiae* loquitur. Hic igitur valent quae diximus n. 1283, 2° et. 1284, *b,* de onere recurrendi, quod imponitur vel remittitur pro diversitate circumstantiarum. .Ius antiquum hisce statutis penitus abrogatum est. Tempus autem utile ad adeundum Episcopum pro absolutione est spatium unius hebdomadae, ul legetur infra, n. 2048. 1°, in nota.
I

§ 3. Quae sint conditiones absolutionis.

Plures a jure requiruntur conditiones, sive ex parte *absolventis* sive ex parte *absolvendi,* sive denique ex parte *formae.*

1286. — I. Ex parte absolventis, praeter potestatem, requiritur (et quidem sub poena nullitatis) *libera voluntas;* id est, abesse debet tum vis aut metus gravis (can. 2238), tum deceptio et error. Unde, si causa principalis sit falsa, v. gr. si reus dicat mendaciter se parti laesae satisfecisse, irrita est absolutio, nisi Superior ipse absolvat et sit falsitatis conscius (VII, 132).

Quid, quaeres, st *error versetur circa* potestatem *absolventis ?* — *Resp.* 1° Si error procedat ex ignorantia reservation!» *in confessorio,* absolutio censurae valet, dummodo ne sit censura ab homine, aut censura S. Sedi specialissime reservata ;* Ita can. 2217, §3. — 2° Si error procedat ex ignorantia privata *poenitentia,* absolutio non valet ; valet vero, si sil error communis. Can. 209.

l Jn hoc casu absolutio censurae reapse declaratur per *ordinariam* absolutionis formulam.

1287. — II. Ex parte absolvendi requiritur generatim, ul ipse absolutionem petat 1. Requiritur etiam ut paratum se ostendat implere conditiones, quae in Rescriptis apponi solent sub hac formula : « *injunctis de jure injungendis.* » Xon requiritur autem ut absolvendus sit praesens (can. 2239, § 1).

1° Regulariter absolutio a delinquente peti debet vel saltem ab ipso non positive respui, sicut de dispensatione jam notatum est (cfr. n. 237). Petens autem absolutionem, debet casus omnes indicare : secus absolutio valet tantum pro casu expresso. Quodsi absolutio, quamvis particularis petitio facta sit, fuerit generalis, valet quoque pro relicitis bona fide, excepta censura specialissime S. Sedi reservata : non valet autem pro reticilis mala fide. Can. 2249, §2.

2° Conditiones implendae (seu *de jure injungendae) sunt : ut reus congruam satisfactionem pro damnis et scandalo praestet, aut saltem serio promittat.* Judicium, verane sit poenitentia annon,spectat ad illum, a quo absolutio petitur. Absolvens vero potest etiam, si res ferat, pro delicto congruam vindicativam poenam vel poenitentiam (sensu Codicis) infligere. Can. 2242, § 3, 2248, § 2 ; ∧'. *Alph.,* I, 204 ; VII, 127, 128. Si opus a confessario impositum a poenitente neglectum fuerit, censura per absolutionem sublata *non reviviscit:* excipe si onus fuerit impositum sub poena reincidentiae. Can. 2248, § 3.

1288. — Qi AESiTi M. .-b/ *invalida est absolutio censurae data a* delegato, *neglectis clausulis in jure vel in Rescripto appositis ?* Distinguimus :

a) Invalida est absolutio, si clausulae appositae exprimantur per particulas s». *dummodo,* vel aliam ejusdem significationis. Ita can. 39 (cfr. et can. 203, §2). *b)* Si clausulae alio modo exprimantur (v. gr. ablativo absoluto : *satisfacta parte),* non liquet utrum importent veram conditionem « sine qua non », an duntaxat ad monendum appositae fuerint. Hinc delegatus, in tali casu, *ante factum* studeat accurate servare praescripta : *post factum* vero, si quid bona fide omiserit, non propterea putet se invalide absolvisse : stante enim dubio quoad jurisdictionem, certo supplet Ecclesia, ut dicit can. 209. Cfr. *Alph.,* VII, 12t, 127.

1289. — III. *Er parte* formae, *ad valide, absolvendum non requiruntur certa verba : sed requiritur et sufficit exterior manifestatio, etiam oretenus expressa, voluntatis Superioris* (MI, 166). Ad *rite* absolvendum, *in foro sacramentali,* adhibenda est forma, quae continetur in consuetis absolutionis verbis (Rituale Rom. 111, e. 2) ; *in foro non sacramentali,* absolutio (si in mandato certa forma non sit praescripta) quolibet modo dari potest, sed ad excommunicationis absolutionem regulariter formam adhiberi convenit in libris ritualibus traditam. Can. 2250, § 3. Expedit praeterea ut. si poena scripto inflicta fuerit, etiam ejus remissio scriptis concedatur. Can. 2239, § 2.

l Extra fonnn sacramentalc posset quis absolvi a censura, licet invitus aut indignus habeatur.

Pro praxi. Qui facultate pollet absolvendi a casibus reservatis utatur ea *prudenter* ac discrete. 1° Moneat poenitentem, casum Episcopo vel R. Pontifici reservari, ut ita reus *gravitatem delicti percipiat.* Qui secus agit, quomodo horrorem ingeret criminum hujusmodi atrociorum, qualem fideles, juxta Concilium Tridentinum, concipere debent ? *(Pedicini,* La Cost. Ap. S., c. 10, p. 56). 2° Prudentia maxime est necessaria, quando d·· crimine enormi et facile notorio agitur, vel quando casus facile ad forum contentiosum deducendus est.

CAPUT H

De variis censurae speciebus.

S. *Alphonsus,* VII, 133 seqq. ; ed. G., IV, p. 333 : H. Ap.. XIX, n. 15 ; *Lega.* o. c., tit. IV ; *Schmalzgrueber,* Jus eccl., tit 39 (vol. XI) ; *Pallotlini,* Collect, conclus. Cone. Trid., vol. X (v. *Excommunicatio),* vol XVI (v. *Suspensio) ; D'Annibale,* Summula, ed. 5, I, n. 359 ; *Aertnys-Damen,* II, 998 ; *Crnica,* op. Clt., sectio II ; *Cappello,* op. cil.. P. 2, c. 1,3 et i : *BlaL* I·. V, p. 121 seqq. ; *Vermcersch-Creusen.* Epii. III n. 456 : *Raus,* Instil. can. n. 456 spqq.

Tres sunt censurarum species: *excommunicatio, suspensio, interdictum.* Can. 2255, § 1. De singulis dicemus.

Articulus I

De excommunicatione.

1290. — Definitio. Excommunicatio est : *censura, per quam quis excluditur a communione fidelium el privatur certis bonis spiritualibus, quae Christianis competunt.*

Divisio. Excommunicati alii dicuntur *tolerati,* quos fideles in profanis non tenentur vitare ; alii *vitandi,* quos intra certos limites fideles etiam in profanis vitare tenentur. Can. 2267.

Antiquitus omnes excommunicati stalim ac de incursa censura constabat, erant vitandi. Hodie, attenta imprimis Constitutione Martini V *Ad vitanda scandala,* qua permissum fuit fidelibus communicare (etiam in divinis, ut communius docetur) cum reis censura innodatis, nemo est vitandus, nisi fuerit *nominalim* a S. Sede excommunicabis, excommunicatio fuerit publice denuntiata, et in Decreto vel sententia *expresse* dicatur ipsum vitari debere. Can. 2258, § 2. Unus est casus in quo, ul reus sit vitandus, minus strictae sunt conditiones praerequisitae : ipso facto est enim vitandus, (pii violentas manus in personam Rom. Pontificis injecerit. Can. 2343, § i. η. I.

His praemissis, inquiremus de effectibus excommunicationis, tum respectu *excommunicati,* tum respectu *fidelium.*

§ 1. De effectibus excommunicationis in excommunicato.

Effectus excommunicationis in *excommunicato* sunt remoti, vel proximi (seu mediati et immediati).

1291. — I. Effectus remoti seu *mediali* sunt duo : 1° *Irregularitas,* quam incurrit excommunicatus, si actum Ordinis sacri scienter et sollemniter exercet, ut suo loco explicabitur. Can. 985, n. 7. 2° *Suspicio haeresis,* quam ille incurrit, qui per annum, obdurato animo, in excommunicatione persistit, seu *insordescit.* Unde, quia praesumitur male sentire de potestate Ecclesiae, potest contra eum sicut contra suspectum de haeresi procedi. Ita ex can. 2340, § 1 post Trid., Sess. 25, c. 3.

1292. - II. Effectus proximi, seu *immediati,* sunt plurimi. Ut dicit can. 2257, separari nequeunt, et ita excommunicatum premunt, ut is fere omni jure spolietur quod tanquam Ecclesiae membro ipsi competit.

Haec quidem quoad excommunicatos in genere. Itaque *novem* indicabimus excommunicationis *effectus :*

1° Privatur usu passivo *sacramentorum ;* i. e. non potest sacramenta licite recipere, et peccat graviter ea recipiendo, nisi excusetur ignorantia, vel necessitate vitandi scandalum aut aliud grave malum. Can. 2260, § 1

Dicitur *licite :* quia *valide* ea suscipit, saltem quoad substantiam. Excipe sacramentum poenitentiae, in quantum, ex defectu *dispositionis* (non vero ratione censurae), poenitens nequit recipere gratiam sacramenti. Si tamen *bona fide confiteatur,* valide absolvitur a peccatis, remanente censura, si reservata sil (VII, 158, 159). Usus *sacramcntalium* permittitur regulariter excommunicato, non quidem ut participet fructum, quem illa producunt ex benedictione Ecclesiae, sed tantum ut illa veneretur (VII, 174). Attamen post sententiam declaratoriam aut condemnaloriam excommunicatus ea recipere prohibetur (can. cit.).

2° Privatur usu activo *sacramentorum* et *sacramcntalium ;* i. e. non potest ea licite conficere et ministrare (et quidem sub poena irregularitatis, ut modo diximus), nisi excuset necessitas, metus magni incommodi, v. gr. infamiae, jacturae bonorum ; vel nisi rogetur a fidelibus, qui ex qualibet justa ratione ab excommunicato tolerato, contra quem non lata est sententia, sacramenta et sacramentalia petere possunt \ Can. 2261, § 1 et 2. Quoad administrationem sacramenti poenitentiae, vide etiam infra, 5°.

' Vidit can. 5 - excommunicatus requisitus nulla tenetur obligatione causam a ibidibus percontandi.

Ab excommunicato *vitando* necnon *ab alio excommunicato,* postquam intercessit, sententia condemnatoria aut declaratoria, fideles *in solo mortis periculo* possunt petere tum absolutionem sacramentalern, etiamsi praesens sit sacerdos approbatus (cfr. dicta n. 1282), tum etiam, si alii desint ministri, celera sacramenta et sacramentalia. Can. 2261, §3. — Quoad quaestionem : an fideles sacramenta petere possint a *schismaticis,* vide n. 1439.

3° Privatur divinis officiis ; i. e. non potest sine peccato gravi, etiam diebus praeceptis, intéressé functionibus *potestatis ordinis,* quae de instituto Christi vel Ecclesiae ad *divinam callum* ordinantur et a *solis clericis* fieri queunt, ut sunt missa, publicae processiones, Horae sollemniter cantatae. Non caret tamen jure assistendi praedicationi verbi Dei. Can. 2259, § 1,2256, η. I.

Si *passive assistat* toleratus, non est necesse ul expellatur. Si vitandus, expellendus est, aut, si expelli nequeat, ab officio cessandum, dummodo id fieri possit sine gravi incommodo. .16 *assistentia vero activa,* quae aliquam secum ferat participationem in celebrandis divinis officiis, repellatur non solum vitandus, sed etiam quilibet post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam aut alioquin notorie excommunicatus. Can. 2259, § 2. Tolerat Ecclesia ut puellae schismal icae, una cum catholicis, in officiis publicis cantent *(A. .S'. .S'.,* 40, p. 269). Potest excommunicatus (etiam *vitandus),* tempore quo divina officia non celebrantur, ecclesiam ingredi, in eaque orare, sed a fidelium coetu separatus. Si est obligatus ad Horas, ab iis minime dispensatur, etsi non debeat dicere : *Dominus vobiscum,* sed *Domine, exaudi orationem meam ;* secus peccaret venialiter (nisi solus recitet, aut sil *toleratus).*

4° Privatur communibus Ecclesiae suffragiis, i. e. fructibus indulgentiarum et publicarum orationum, quae non possunt nomine Ecclesiae excommunicatis applicari, etiamsi essent in statu gratiae. Haec prohibitio *omnes* excommunicatos spectat (can. 2262).

Non prohibentur tamen fideles privatim pro excommunicatis orare, jejunare, etc., nec sacerdotes, missam privatim ac remoto scandalo applicare. Si tamen sint vitandi, missa legatur pro eorum conversione tantum, (can. cit., § 2 ; .s\ *Alph.,* VII. 162, 163).

5° Privatur usu jurisdictionis ecclesiasticae ; i. e. actus jurisdictionis, etiam fori interni, positus ab excommunicato est *illicitus ;* imo et *invalidus* (praeterquam pro mortis articulo, ut diximus n. 1292, 2°), si lata fuerit sententia condemnatoria vel declaratoria. Secus est validus, imo etiam licitus, si *ex qualibet justa causa* a fidelibus petatur, ut habent can. 2264 et 2261, § 2.

Hinc nequii excommunicatus (licite vel valide pro diversis casibus) legem ferre, sententiam dicere, dare absolutionem, dispensare, poenas edicere. — Ad confessorios *schismaticos* quod spectat, videntur ab eis valide absolvi orientales in foro sacramentali (cfr. n. 1761 lin.), si supponamus alia requisita ad sacramenti validitatem non deesse.

6° Privatur jure passivo ad beneficia, *officia, dignitates et Rescripta :* i. e. nequit consequi dignitates, officia, beneficia, pensiones ecclesiasticas aliudve munus in Ecclesia, nec promoveri ad Ordines (can. 2265, § 1, n. 2 et 3). Unde electio, nominatio, provisio, dispensatio in favorem excommunicat! est graviter illicita, tam ex parte conferentis quam ex parte acceptantis. Praeterea :

n^.Ius ad beneficia, officia, etc., consequenda *totaliter cessat* (ita ut *nulla* sit electio), si electus est excominunicatus vitandus aut notus per sententiam condemnatoriam vel declaratoriam. Can. 2265, § 2. Post, hujus modi sententiam excominunicatus manet privatus *fructibus* dignitatis, officii, pensionis, beneficii, muneris, si quod habeat in Ecclesia ; *vitandus autem ipsamet dignitate, officio, pensione, beneficio, munere.* Can. 2266.— *b)* Rescripta gratiae el dispensationis omne genus, a S. Sede concessae etiam censura irretitis, *calidae* sunt. Can. 36. § 2. Quo Isi tamen sententia declaratoria vel condemnatoria lata fuerit, excominunicatus *nequit gratiam ullam pontificiam valide consequi,* nisi in Rescripto mentio de excommunicatione fiat. Can. 2265, § 2. Cfr. can. 46.

7° Privatur jure activo ad beneficia, etc., et ad actus legitimos ecclesiasticos (can. 2263, 2265, § 1, n. 1). Excommunicatus igitur prohibetur tum jure eligendi, praesentandi, nominandi (can. 2265, § 1, n. 1) ; tum jure ponendi actus, quos designat can. 2265, scilicet : munus administratoris bonorum ecclesiasticorum ; partes judicis, auditoris et relatoris, advocati, promotoris, etc.; munus patrini in sacramentis baptismi et confirmationis; jus patronatus agere 1.

Post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam (a fortiori si vitandus sil) excominunicatus *invalide* eligit, praesentat et nominat (can. 2265, § 2) ; nequit valide esse patrinus (can. 765, n. 2 ; 795, n. 2) ; nequit in judicio stare nisi ad impugnandam legilimitatem excommunicationis (can. 1654). Nequit tandem parochus sic excommunicabis valide assistere matrimonio, vel alios ad hoc delegare (can. 1095).

8° Privatur communione civili cum fidelibus, si sit *excommunicatus vitandus.* Attamen vitandus potest communicare cum conjugo, parentibus, liberis, famulis, subditis et generatim cum aliis si rationabilis causa excuset. Can. 2267 (vide (diam n. 1295).

9° Privatur demum sepultura ecclesiastica (i. e. in loco benedicto), si sit sectae haereticae aut schismaticae aut massonicae notorie addictus, vel *excommunicatus* (aut interdictus) post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam. Excipe si ante mortem aliqua signa poenitentiae dederit. Can. 1240, § 1, n. 1 et 2.

1 H tcc quidem regulariter.· in jure enim remotio ab his actibus circumscribitur certis unibus. Quoad electionem Rom. Pontificis, vide Const. Vacante Sede, tit. 2, c. !, n. 29.

Cadaver autem *excommunicati vitandi,* qui contra citati canonis 1240 praescriptum, sepulturam ecclesiasticam obtinuit,*exhumandum cst,s*\ absque gravi incommodo fieri queat. Can. 1242.

1293. — *Pro praxi :* Si quis censura ecclesiastica *notarié* innodatus obierit, el juxta sacros canones et normas, hac de rea Doctoribus traditas, ecclesiastica sepultura carere omnino debeat, dum pertinaciter gravibus minis expostulentur exsequiae et ipsa sepultura ecclesiastica, quomodo in hujusmodi casu sese gerere debeat parochus ? S. Poenitentiaria, 10 Dec. I860, respondit : . Curandum ut cuncta ad normam sacrorum canonum fiant ; quatenus vero absque turbarum et scandali periculo id obtineri nequeat, parochus neque per se, neque per alios sacerdotes ad *exsequias* et ad *sepulturam* ullo modo concurrat » *(A. S. S.,* p. 563, n. 21).

.§'2. De effectibus excommunicationis respecti fidelium.

Excommunicatio directe ligat solos delinquentes; indirecte vero quoscumque fideles, praesertim clericos, ad aliquid obligat.

1294. — Principia. I. Non licet favere excommunicato in iis, a quibus de jure removetur. Si enim excominunicatus certis juribus a lege privatur, eo ipso interdicitur fidelibus, vel iis quorum interest, hujusmodi bona ipsi procurare. Prohibitio est *per se* gravis, ut materia id exigit. Sub gravi igitur vetatur communicatio in divinis cum excommunicato, ejus electio, admissio ad beneficia vel ad actus logii imos ecclesiasticos, sepultura excommunicati obdurati.

Excommunicationem S. Sedi simpliciter reservatam ipso facto incurrunt : *a)* impendentes quodvis auxilium vel favorem excommunicato *vitando* in delicio propter quod excominunicatus fuit (in crimine criminoso, ut aiunt) ; *b)* ilemque clerici sponte et scienter in divinis cum eodem communicantes ‹›t ipsum in divinis officiis recipientes. Can. 2338, § 2. Cfr. infra n. 1331.7°. Qui autem *sponte* sepulturam Christianam excommunicato (post sententiam) donant, contrahunt interdictum ab ingressu ecclesiae Ordinario reservatum ; qui vero *ausi'fuerint* mandare vel cogere tradi sepulturae hujusmodi exeommunicatum, excommunicationem nemini reservatam. Can. 2339. Aide n. 1353 et 1375.

1295. — 11. Lege ecclesiastica commimio in profanis cum solis vitandis prohibetur. Ila can. 2267. Non interdicitur.tamen conjugi, parentibus, liberis, famulis, subditis, et ge/nvvz/i/// quotiescumque rationabilis causa excusat. Prohibitio haec non est per se sub gravi. Communio autem in profanis in se includit :

a) Signa benevolentiae (osculum pacis, colloquia, litteras, munera) ; *b)* significationem honoris seu salui al ionem ex animo et sponte faciam ; *e)* societatem negotii, habitationis, cooperationis, contractus, etc. ; *d)* convictum et convivia, per modum societatis vel commercii ex proposito instituta (VII, 188-195). Rationabiles causae excusantes sunt : utilitas (petitio consilii, continuatio jam initae societatis), ignorantia etiam crassa, necessitas temporalis vel spiri-

tualis. metus incommodi, etc. (VII, 200 seqq.). Diximus : *lege ecclesiastica prohibetur :* intactum enim semper remanet praescriptum legis divinae relate ad pericula fidei et morum, ut n. 447 ostendimus.

12%. Qi AESiTLM *'Quid in dubio, an quis sit vitandus ?* Respondemus : 1° Incipit obligatio eum vitandi, renuendi ei sacramenta, etc. (etiam in aliena diocesi), quando constat per publicam famam, aut per duos testes fide dignos, aut saltem per unum gravis auctoritatis. 2° Cessat obligatio, quando constat *de absolutione* ejusdem, etiam per unum testem fide dignum ; imo per ipsum excommunicaturn, si sit tide dignus, et asserat se fuisse absolutum. 3° Remanente dubio, non licet apud eum, si est sacerdos, confiteri, ob periculum frustrationis sacramenti (VII, 145, 146, 207 ; H. Ap., XIX, 26).

Articulus II.

De suspensione.

1297. — I. Notiones. Suspensio est : *censura, (μια clericus officio, vel benejicio, vel utroque prohibetur.* Can. 2278, § 1.

Differt ab *excommunicatione,* tum quia fertur in solos clericos, tum quia privat solum usu *activo* quarumdam rerum sacrarum, non autem usu *passivo* seu receptione ; — ab *interdicto ;* quia hoc fertur etiam in laicos, et privat receptione aliquorum sacramentorum, divinis officiis atque ecclesiastica sepultura.

Suspensio non est necessario et essentialiter censura, seu poena medicinalis ; sed potest esse *poena vindicativa* (can. 2255, § 2), i. e. poena quae directe ad delicti expiationem tendit. Potest etiam infligi *per modum merae prohibitionis* (seu *ad cautelam),* v. gr. ob famam delicti nondum probati. Tunc non habet rationem poenae (sensu nempe omnino stricto), ut dicit can. 2222, § 2.

Suspensio, ut *poena vindicativa,* infligitur ob delictum mere praeteritum quod expiari debet, ita ut ejus remissio a cessatione contumaciae delinquentis non pemleat. Talis praesumitur esse suspensio inflicta a jure *in perpetuum* (seu irremissibiliter), vel ab homine *ad tempus praefinitum* aut *ad beneplacitum Superioris,* vel etiam inflicta *conditional?,* v. gr. donec restituas. *In dubio,* praesumitur censura. Can. 2255, § 2 ; 2298, n. 2.

1298. - *Suspensio interdum infligi potest modo speciali.* Hoc evenit, quando Episcopus, omissa canonica monitione (cfr. n. 1266), simplici decreto declarat se suspensionem indicere ad tempus, *ex informata conscientia,* seu ex causis ipsi Ordinario notis1; quae potest etiam infligi per modum *censurae,* dummodo hoc in casu clerico

1 Dr bar suspensione, quae vocatur · ex informata conscientia ›, vide *Raus,* Instit. canon, n. t3L

patefiat causa propter qiiam suspensio irrogatur (cfr. can. 2186-2191,2222, § 1), et tunc *Servanda erunt,* quae valent de censuris.

Vbslineie debet Ordinarius ab infligenda hujusmodi suspensione in perpetuum. Contra hanc autem poenam non datur appellatio, sed tantum recursus ad S. Sedem, sine effectu suspensivo.

1299. — II. Species suspensionis. Ut ex definitione liquet, duae sunt species suspensionis : datur suspensio *ab officio,* datur quoque suspensio *a beneficio.* Hae duae species possunt simul infligi, et tunc suspensio est *totalis ;* vel potest una tantum species incurri, et suspensio fit *partialis.* Quotiescumque in jure suspensio absolute fertur, censetur *totalis,* comprehendens omnes effectus cujuscumque speciei suspensionis (cfr. can. 2278, §2). Haec autem de suspensione a beneficio et ab officio tenenda erunt :

1° Suspensio *a beneficio* privat *fructibus* beneficii (excepta habitatione in aedibus beneficialibus), non autem jure administrandi bona beneficialia. *Excipe,* si decretum vel sententia suspensionis ipsam administrandi potestatem suspenso expresse adimat aliique tribuet. Can. 2280, § i.

2° Suspensio *ab officio* simpliciter, nulla adjecta limitatione, velat omnem actum tum potestatis ordinis et jurisdictionis tum etiam merae administralionis ex officio competentis ; non vetat autem administralionem bonorum proprii beneficii. Can. 2279, § i. Multis limitationibus restringi potest, quarum tenor in decretis vel sententiis suspensionis attente considerari debet. El quidem :

Suspensio *a) a jurisdictione* generatim vetat omnem actum potestatis jurisdictionis pro utroque foro, etiam delegatae ; *b) a divinis,* omnem actum potestatis ordinis, quam quis sive per sacram ordinationem, sive per privilegium obtinet ; *c) ab ordinibus,* omnem actum potestatis ordinis receptae per ordinationem ; *d) a sacris ordinibus,* omnem actum potestatis ordinis receptae per ordinationem in sacris ; *e) a certo et definito ordine exercendo,* omnem actum ordinis designati (suspensus insuper prohibetureumdem ordinem conferre et superiorem recipere, recept unique post susceptionem exercere) ; *f) a certo et definito ordine conferendo,* ipsum ordinem conferre, non vero inferiorem nec superiorem ; *g) a certo et definito ministerio* (v. gr. audiendi confessiones). vel *officio* (v. gr. cum cura animarum), omnem actum ejusdem ministerii vel officii ; *h) ab ordine pontificali,* omnem actum potestatis ordinis episcopalis ; *i) a pontificalibus,* exercitium actuum pontificalium, id est functionum, cpiae requirunt baculum et mitram (can. 2279, §. 2 et can 337, § 2).

1300. — Corollaria. 1° *Suspensio generaliter lata, vel suspensio ab officio aut a beneficio,* afficit omnia officia vel beneficia, quae clericus habet in dioecesi Superioris suspendentis, nisi aliud appareat. Can. 2281. Attamen loci Ordinarius nequii clericum suspendere a determinato officio vel beneficio quod *in aliena dioecesi reperiatur.* Suspensio vero latae sententiae, *jure communi* irrogata, afficit omnia officia vel beneficia in quacumque dioecesi possideantur. Can. 2282.

2° *Suspensus a beneficio* tenetur ad Horas canonicas et ad alia onera, licet

>it j›i ivatus fructibus : suspensio enim, cum sit poena, non tollit de se onera ex ordim suscepto manantia. Numquam vero suspensus a beneficio privatur ipso beneficii *titulo,* nisi haec poena specialiter contra ipsum decernatur. Si quis, occulte suspensus, adimpleat fideliter suas obligationes, potest retinere partem fructuum suo labori congruentem, seu partem quam dare deberet substituto. Cetera autem restituere tenetur.

3° *Episcopus suspensus ab Ordine pontificali* potest alteri delegare potestatem absolvendi ; item potest conferre beneficia, absolvere a censuris in foro externo. Nequit autem conferre primam tonsuram (can. 950). *Si vero suspensus fuerit tantum a pontificalibus,* potest celebrare missam ; irno, si eam celebret sollemniter cum baculo et mitra, peccat quidem, sed non incurrit in irregularitatem : quia non exercet actum substantialem Ordinis episcopalis. Secus, si fideles confirmet, calicem consecret, etc.

'° *Suspensa communitate,* v. gr. capitulo, conventu, etc., intelligentur suspensae singulae personae, quoad officia et jura, quae *collegialiter* exercere possunt ; non vero quoad functiones ac jura, quae ipsis *personaliter* competunt, v. gr. quoad jus celebrandi missam. Can. 2285. Quod si suspensib tam *communitati* quam *singulis* ejus membris imposita sit, ex can. cil. eam plene incurrunt soli delinquentes. Innocentes ea non alliciuntur pro sua persona ; ea vero ligantur in exercitio jurium spiritualium quae communitati ut tali competunt.

1301. — **III.** Effectus suspensionis. *Praeter privationes el prohibitiones,* quas suspensio ex propria natura secuni trahit, *dantur alii effectus* suspensionis a jure saepe in memoriam revocati :

1° Si clericus in censura suspensionis per *semestre* perseveraverit, graviter moneatur ; et si, exacto a monitione mense, a contumacia non recesserit, privetur beneficiis aut officiis, si qua in Ecclesia forte habeat. Can. 2340, § 2.

2° Qui violat suspensionem, *exercendo actum sibi velitum,* peccat de se graviter : resistit enim Ecclesiae in re gravi.

Potest tamen licite facere ea omnia, quae a laicis fieri solent, v. gr. canere in choro mure laicorum, missae inservire, benedicere mensam, etc. Nec peccat mortaliter, si exercet Ordinem non sacrum ; aut sacrum, sed non sollemniter (λ 11, 313 ; II. Λρ., XIX, 61). Cfr. can. 986. Suspensus, cui vi suspensionis vetatur administratio sacramentorum et sacramentalium, *ea quandoque licite ministrat,* eodem modo quo id licet excommunicatis. Can. 2284. Vide di< Ia η. 1292, 2°.

3° Clerici, qui actum Ordinis clericis in Ordine sacro constitutis reservatum ponunt, licet ab ejus exercitio poena canonica prohibiti fuerint, *fiunt irregulares ej delicto.* Can. 985, n. 7. Cfr. n. 1945.

4° Suspensus, cui vi suspensionis prohibetur actus jurisdictionis in foro interno vel externo, *invalide* agit (v. gr. invalide sacramentaliter absolvit), si lata sit sententia declaratoria vel condemnatoria, vel si Superior declaret expresse se ipsam jurisdictionis potestatem revocare.

Secus actus jurisdictionis est illicitus tantum, nisi a fidelibus petitus fuerit, ut pro excommunicatis id notavimus (n. 1292, 5°). Can. 2261, § 2, 2234.

5° Quilibet suspensus (sicut et excommunicatus) *prohibetur jure eligendi, praesentandi et nominandi ;* nequii consequi dignitates, officia, beneficia, pensiones ecclesiasticas, aliudve munus in Ecclesia ; nequit denique promoveri ad Ordines. Can. 2283.

Si suspensus eligit, praesentat et nominat, si consequii ur dignit ales, beneficia, oflicia, pensiones vel munus, *id tunc tantum erit nullum,* si exstitit relate ad suspensionem sententia declaratoria vel condemnaloria. *Quodsi haec sententia lata fuerit,* suspensus nequit praeterea gratiam ullam pontificiam valide consequi, nisi in pontificio Rescripto mentio de suspensione fiat (can. cit. et 2265, § 2).

6° Suspensus a beneficio, qui nihilominus fructus percipit, illos *restituere* debet. Can. 2280, § 2. λ'ide etiam η. 1300, 2°.

7° *Admittentes scienter ad celebranda, officia, divina per censuram vetita* clericos suspensos post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam, *interdictum ab ingressu Ecclesiae,* ipso jure contrahunt, donec, arbitrio ejus cujus sententiam contempserunt, congruenter satisfecerint. Can. 2338, § 3. Vide de hoc interdicto n. 1303.

1302. — IV. Cessatio suspensionis. Praeter ea, quae de censurarum absolutione jam diximus, notanda remanent haec tria :

1° Si suspensio habeat rationem.*censurae,* tollitur ut excommunicatio, per solam scilicet *absolutionem,* el quidem Superioris, si sit reservata (cfr. n. 1275). Can.'2236, § 1, 2248, § 1.

2° Si imposita sit per modum *poenae perpetuae,* ob culpam omnino praeteritam, tollitur per *dispensationem* Superioris, vel ejus delegati (can. 2289).

3° Si lata fuerit (per modum sive poenae, sive prohibitionis), *ad tempus determinatum,* v. gr. ad annum, ad triennium, vel *sub conditione,* v. gr. donec restitueris, cessat per se, transacto tempore, vel adimpleta conditione. Id vero, ex ipsa voluntate Superioris (VII, 322)

Be interdicto.

1303. — I. Definitio. Interdictum est : *censura, qua fideles, in communione Ecclesiae permanentes, prohibentur aliquibus sacris, sive personaliter sive in quibusdam locis.* Can. 2268 § 1. Itaque :

Interdictum privat usu rerum sacrarum, quatenus sunt quaedam res sacrae, et sic differt : 1° ab *excommunicatione,* «piae privat rerum sacrarum usu, quatenus ille usus est communicatio cum fidelibus ; 2° a *suspensione,* quae privat illo usu, quatenus est exercitium sacrae potestatis *(Suarez,* de (ens., disp. 32). Ceterum suspensio in *solos clericos* cadit.

Divisio. Interdictum est multiplex, scilicet :

1° Pi ns»>\ale, vel locale, prout directe et immediate afficit personas, vel directe locum et indirecte personas. Can. 2268, § 2.

2° Generale vel particulare, prout extenditur ad totam regionem, civitatem, communitatem : vel ad oratorium, ecclesiam particularem, aut personas determinatas restringitur.

3° Totale vel partiale, prout omnes effectus interdicti, vel aliquos tantum comprehendit. *Generale interdictum locale,* in territorium dioeceseos vel reipublicae, sola ›S. Sedes ferre potest ; item generale interdictum personale in populos ejusdem territorii. Interdicta vero in paroeciam vel paroeciae populum etiam Episcopus ferre potest. Can. 2269, § 1. *Partiali interdicto* adnumeralur interdictum *ab ingressu ecclesiae,* quo quis in ecclesia celebrare divina officia vel eisdem assistere, vel sepeliri prohibetur :* Can. 2277. Talis autem non prohibetur orare privatim in ecclesia, vel celebrare in oratorio privato. *S. Alph.,* VII, 329.

1304. — II. Extensio interdicti. Ad cognoscendam extensionem interdicti valent regulae sequentes :

1° *Iu interdicto locali generali, interdicta civitate, interdicuntur etiam suburbia et ecclesiae exemplorum.* Can. 2273. Interdictum hujusmodi omnes, etiam exteri et exempti, servare tenentur. Can. 2269, § 2. Cives tamen, qui non dederunt causam interdicto, possunt recipere sacramenta ubi licite conferuntur, sine absolutione ab interdicto. Can. 2276.

Interdicta *ecclesia parochiali,* interdicuntur etiam *sacella,* non vero coemeteria contigua. Interdicto autem sacello, non est interdicta integra ecclesia ; nec, interdicto coemeterio, interdicta est ecclesia coemeterio contigua, sed interdicta sunt omnia oratoria in coemeterio erecta. Can. 2273.

2° *In interdicto personali,* interdicto *populo,* non censentur interdicti clerici, studentes, peregrini ; quia non sunt pars populi (VII, 331). Hujusmodi interdictum sequitur personas ubique, juxta can. 2269, § 2.

interdicto *clero,* non interdicuntur laici nec religiosi, nisi habeant officium aut beneficium apud illum populum ; nec alii clerici carentes officio, quia non constituunt cum clero unum corpus. Xec pariter ecclesiae, interdictis *civibus* urbis, subjacent interdicto.

1305. — HI. Effectus interdicti. Plures enumerantur :

1° *Interdictum locale* (sive generale sive particulare) *non vetat morientibus sacramenta et sacramentalia ministrare* (servatis servandis). *Prohibet* vero in loco quodlibet officium vel sacrum ritum, qui a clericis solis fieri solet, ('.an. 2270, 2256, n. 1. Vigeni tamen nonnullae *exceptiones,* nempe :

1 Quod in jure de eccl··ia. valet etiam de oratorio public. Can. 1191, § 1.

Suspenditur interdictum locale in die Nativitatis Domini. Paschalis, Pentecostes, SS. Corporis Domini et Assumptionis B. M. V, ; prohibetur his diebus tantum collatio Ordinuih et sollemnis nuptiarum benedictio. Can. 2270, § 2. Deinde in *interdicto locali generali : a)* permittitur clericis (nisi sint personaliter interdicti) omnia officia divina el sacros ritus in quacumque ecclesia aut oratorio privatim obire, januis clausis, voce submissa el carnpanis non pulsatis l. Can. 2271, n. i. — *b)* In ecclesia vero cathedrali, ecclesiis parochialibus (vel ecclesia quae unica sit in oppido), in iisque solis, permittuntur unius missae celebratio, asservatio SS. Sacramenti, administratio baptismi, Eucharistiae, poenitentiae, assistentia matrimoniis (exclusa benedictione nuptiali), mortuorum exsequiae (exclusa quavis sollemnitate), benedictio aquae baptismatis, et sacrorum oleorum, praedicatio verbi Dei. In his tamen functionibus prohibetur cantus et pompa in sacra supellectili, el sonil uscampanaruin, organorum aliorumve instrumentorum musicorum. Viaticum ad infirmos privatim deferatur. Can. 2272, n. 2. Haec valent etiam casu quo interdictum fuerit latum in ecclesiam parochialem, nisi decretum aliam ecclesiam pro interdicti tempore eidem substituat. Can. 2272, § 3, n. 2. *Si interdictum jucrit coemeterium,* fidelium quidem corpora sepeliri ibidem possunt, sed sine ullo ecclesiastico ritu. Can. 2272, § 2.

2° *Personaliter interdicti nequeunt divina officia celebrare, eisve* (excepta concione) *assistere.* Interdicti post latam sententiam condemnatoriam vel declaratoriam, ant alioquin notorio interdicti, sunt insuper ab activa in divinis officiis participatione repellendi. Si desit notorietas vel sententia, passive assistentes non sunt expellendi, (can. 2275).

Nequeunt etiam sacramenta conficere et recipere, carent jure eligendi, etc., nequeunt consequi beneficia, etc., privantur sepultura ecclesiastica, ad normam excommanicatorum ve) suspensorum, ut supra diximus n. 1292, 1°, 2°, 6°, 9°, et n. 1301, 5« (ex can. 2275, n. 2-4).

3° *Communitas interdicta nequit jus ullum spirituale exercere, quod ei, ut communitati, competat.* Can. 2274.

Qui communitati hujuscemodi subsunt, quin interdicto causam dederint, possunt sacramenta recipere ad normam eorum quae superius diximus. Can. 2276. Si interdictum fertur in *solos delinquentes,* valent quae modo de personaliter interdictis statuimus. Si fertur in delinquentes et in communitatem, effectus utique *cumulantur.* Can. 2274, § 2 el 4.

13(H). — IV. Violatio interdicti. *Qui violant interdictum, tum locale, tum personale, peccant graviter :* in re enim gravi resistunt Ecclesiae auctoritati. Datur tamen materiae parvitas, v. gr. si clerici brevi tempore relinquant januam ecclesiae apertam ; vel si laicus non interdictus in interdicto loco divinis officiis tantum assistat. *S. Alph.,* VII, 336.

» Si interdicta fuerit ecclesia capitularis (nec interdictum sit Capitulum), concessiones praedictae remanent, nisi decretum interdicti praecipiat missam conventualem celebrari vel Horas recitari in alia ecclesia. Can. 2272, « 3, n. 1.

Scienter celebrari facientes oilicia divina in locis interdictis, vel admittentes ad celebranda oilicia divina per censuram vetita clericos interdictos post sententiam condemnatoriani vel declaratoriain, contrahunt insuper ipso facto *interdictum ab ingressu ecclesiae,* eo modo quem supra descripsimus (n. 1301,7°).

Clerici autem qui actum ordinis, clericis in Ordine sacro constitutis reservatum, contra prohibitionem interdicti ponunt, fiunt *irregulares ex delicto.* Can. 985, n. 7. Cfr. n. 1945.

1307. — λ. Cessatio interdicti. *Variis modis interdicta cessant : 1°* Interdicta *ab homine* lata tolluntur secundum normam n. 1278 indicatam. 2° Interdicta lata a jure ut *censurae* non reservatae, tolluntur via ordinaria quam n. 1279 indicavimus ; lata ut censurae reservatae, tolluntur ab iis, quorum est a censuris reservatis absolvere (cfr. n. 1280 seqq.). 3° Interdicta lata ut *poenae vindicativae* (cfr. can. 2291, η. 1) finiuntur tantum expiatione vel dispensatione concessa ab eo qui poenam inflixit vel ejus Superiore aut successore, vel a delegato eorumdem. Can. 2289, 223G.— Quandoque autem *Episcopus* potest tollere interdicta S. Sedi simpliciter reservata (cfr. dicta n. 1280, *i°,a).* Privilegium absolvendi ab omnibus censuris non confert eo ipso potestatem tollendi interdicta localia : locus enim et communitas subjiciuntur foro externo (n. 1279).

CAPUT III

De censuris hodie vigentibus.

S. Wp/'.. VII, n. 28! : ed. G., vo). 4, p. <19 ; *ÎPAnnibale* (Reatinus) in CODsl. *AposMicae Sedie* (ed. '·) ; Summula (ed, 5) : *Piatus, Aramini. Pennachi, Bucceroni,* in eamd. Const il. (reformanda sunt tamen in istis ΛA.. ([uae cum novo Codice non concordant). — Post Codicem, *\ertnvs-Damen,* II, 1039; *Cappello.* op. cil., P. 2, c. 2-4 ; *Gênicnt-Salsmans.* Il, 586 ; Prummer, HI. η. 506 ; *Blal,* II, III, Vpp. ; *Vermeerseh-Creusev,* HI. η. 509 seqq. ; *Cavigioh,* n. 61 ; *Raus,* Inslit, canon, n. 464 seqq.

1808. - Hucusque vigebant censurae latae sententiae, quae habebantur in Const. Pii IX *Apostolicae Sedis,* additis nonnullis ex Concilio Tridentino, ex Consi. *Officiorum ac munerum,* ex Constit. *l açante Sede Apostolica,* et specialibus censuris pro violantibus juramentum secreti S. Oflicii et S. C. Consistorialis. Ea tamen legum humanarum conditio est. ut decursu temporis, mutatis vitae circumstantiis, sapienti reformatione indigeant. Inde evenit, ut in novo Codice, cum universa legum ecclesiasticarum series revisioni subjecta hodie vigentium tenor ex solo Codice repetendus est .scilicet : *a)* Si poenarum, quae olim in usu erant, nulla in Codice fit mentio, eae tanquam abrogatae, habeantur (eau. C», n. 5). Exceptio tamen lit pro censuris, quae secretum S. Ollicii et S. C. Consistorialis tuentur, *b)* Si canones Codicis jus poenale vetus ex integro referunt, sunt aestimandi ex veteris juris auctoritate, atque ideo ex receptis apud probatos auctores interpretationibus (ib., n. 2). *c)* Si t anones Codicis ex parte tantum cum veteri jure congruunt, qua congruunt, e.x jure antiquo aestimandi sunt : qua vero discrepant, sunt ex sua ipsorum sententia dijudicandi ib.. n. 3i. *d)* In dubio num aliquod canonum praescriptum cum veteri jure discrepet, a veteri jure non est recedendum (ib., n. i).

Ordo explanandi hic erit : In Codice poenae omnes referuntur secundum ordinem delictorum contra diversa jura seu obliga-

tiones, Nos vero, qui tantum de censuris, et quidem de censuris latae sententiae hic agimus, eas quidem referemus *secundum ordinent reservation is* earum. Ideo agemus : 1° de *excommunication ibus* latae sententiae ; 2° de *suspensionibus* latae sententiae : 3° de *interdictis* latae sententiae. Cfr. *Raus,* Inst. can. n. 464 et not. I.

Articulus J.

De excommunicationibus latae sententiae.

Dantur excommunicationes, vel 1° reservatae S. Sedi *specialissimo modo ;* vel 2° eidem reservatae *speciali modo ;* vel 3° reservatae eidem *simpliciter ;* vel 4° reservatae *Ordinariis ;* vel 5° *nemini* reservatae. Summatim sunt circiter quadraginta.

§ 1. Excommunicationes specialissimo modo S. Sedi RESERVATAE.

1309. — *Sunt quatuor, quibus annumerari debent nonnullae ex Constit. Vacante Sede depromptae et Romano Pontifici reservatae.*

a / Simplex confessarius, ut ab his absolvere possit, indiget in casibus non urgentibus polestate specialissima (cfr.supra n. 1280). *b)* Absoluti in articulo mortis ab his censuris, tenentur recurrere ad competentem auctoritatem, postquam convaluerint (cfr. n. 1283, 2°). *c)* Absolvere praesumentes ab his censuris sine debita facultate, incurrunt in excommunicationem S. Sedi simpliciter reservatam (n. 1331). *d)* Absolutio data, in casu ordinario, a confessario qui reservationem horum peccatorum ignorat, non valet (cfr. n. 1286). *e)* Absolutio data modo generali, postquam praecessit petitio particularis, non valet pro censuris specialissimo modo reservatis bona fide reficitis (valet autem pro aliis). Cfr. n. 1287, 1°. *f)* Cooperatores principales, de quibus n. 1263, 4°, in censuram omnes incurrunt, licet non nominentur.

Censurae igitur specialissimo modo S. Sedi reservatae subjacent 1 :

1310. — I. «*Qui violentas manus in personam Romani Pontificis injecerit*2. » ('.au. 2343, § 1, n. 1. Hujus delicti reus esi insuper ipso facto vitandus et ipso jure infamis.

Forma canonis evidenter sapit Canonem Lateranensem (C. 17, q. 4. can. 29) ; unde verba : *violentas manus injicere* late sunt interpretanda. Cfr. .s'. *Alph.,* VII, 264-280 ; ed. G., IV, p. 408. Hinc : 1° Per verba : *Qui injecerit* designatur non tantum ipse percussor vel maletractans, sed etiam mandans, consulens, consentiens, uno verbo cooperator efficax in delictum, eo modo quo id indicat can. 2231 supra (n. 1263, 4°) relatus.

1 Romano Pontifici, non vero S. Sedi (cfr. can. 7), reservatur similiter excommunicatio in violantes secretum S. Olllcii et S. Congr. Conslstorlalis. Vide *Blal,* Comment, in I. II Codicis Jur. Can., p. 200 seqq. —* Haec censura nova est, quatenus poenam *specialissima* reservatam statuit.

2° Per *manus violentas* intelligitur quaevis contumeliosa actio *externe* gravis, qua laeditur S. Pontificis corpus, libertas, vel dignitas. Hinc censuram incurrit : *a)* qui leviter, imo levissime, percutit Rom. Pontificem, si percussio, ratione reverentiae huic debitae vel ratione circumstantiarum,.existimetur graviter injuriosa ; *b)* qui Rom. Pontificem conspuit, luto contaminat, aqua conspergit, detinet in carcere, persequitur fugientem ita ut in flumen, fossam incidat, evellit crinem, lacerat vestem, per vim aut injuriam eripit aliquid de ejus corpore, v. gr. pileum, pallium, etc., ita ut actio sit graviter injuriosa ; *c)* qui ense, calce vel fuste Rom. Pontifici vulnus infligit, vel ipsi venenum propinat (quo in casu censura habetur, cum primum incipit nocere), etc.

Minas autem tantum proferre, verbis injuriosis Rom. Pontificem laedere, minime sufficit ut censura incurratur.

1311. — II. « *Qui species consecratas abjecerit, vel ad malunt finem abduxerit aut retinuerit*x. » Can. 2320. Est insuper ipso facto infamis, et de haeresi suspectus.

Ille sacras species abjicit, qui ex contemptu eas ut rem nihili habendam projicit, eas per viam, plateam disperdit, ubi proteri, avibus consumi possunt. Imo his particulas abjiceret, qui eas funderet super mensam altaris, licet postea a sacerdote colligi possent. Censura enim dirigitur contra sacrilegos, qui irrogant sacramento injuriam externe gravem, ita ut ss. species dispergantur Ut res nullius pretii. *Ille vero abducit sacras particulas,* qui eas in alium locum defert , *relinet* ille, qui eas penes se custodit. Abduci io vel retentio, ut incurratur censura, fieri debent *ad malum finem,* hoc est, ad profanationem vi operis perpetrandam. Porro, stante abductione, retentione, finis malus a jure praesumitur.

1312. — III. « *Absolvens vel fingens absolvere complicem in peccato turpi ; idque etiam in mortis articulo, si alius sacerdos, licet non approbatus ad confessiones, sine gravi aliqua exoritura infamia et scandalo possit excipere morientis confessionem, excepto casu quo moribundus recuset alii confiteri.* » Can. 2367, § 1.

« *Absolvens vel fingens absolvere complicem, qui peccatum quidem complicitatis, a quo nondum est absolutus, non confitetur ; sed ideo ita se gerit, quia ad id- a complice confessorio sive directe sive indirecte inductus est* ». Ib., § 2.

Censura desumitur ex Constit. Benedicti XIV *Sacramentum poenitentiae* (I .lun. 1711), necnon ex ejusdem S. P. Constit. *Apostolici muneris,* § 4 (8 Febr. 1715) et Episl. encycl. *Inter praeteritos,* § 59 (3 Dee. 1749). — Quoad interpretationem, vide dicenda n. 1780 seqq.

1313. - IV. « *Confessarios, qui sigillum sacramentale directe violare praesumpserit*2. » Can. 2369, § 1. Dicitur autem :

i° *Confessorius :* laicus ergo qui audierit peccata confitentis eaque divulgat, excommunicatione non plectitur ; 2° *Qui violare praesumpserit :* ad · indicandum quod delictum, in casu, ut secum trahat excommunicationem,

1 Haec censura nova est, — 4 Haec censura nova est·

cum plena cognitione plenaque deliberatione commiti debeat. 3° *Sigillufti sacramentale :* confessarius igitur incurrit in excommunicationem, si rewlaie audeat id quod est primario materia secreti confessionis, nempe peccata in confessione accusata, aliaque cum accusatione connexa (n. 1859 et 1864). Non autem constat,an confessarius censura tangatur,si revelet id quod secundario tantum est materia sigilli, nempe defectus naturales, scrupulos, etc., occasione confessionis cognita (cfr. n. 1865). 4° *Directe:* unde ut adsit censura, requiritur ut simul cum materia sigilli aliis manifestetur persona poenitentis, sive expresse sive aequivalenter. Confessarius, qui sic agit vel loquitur, ut audientes vel videntes tantum conjicere possint peccatum determinati poenitentis, elTugit quidem censuram, sed obnoxius est (ex can. citato) poenis *ferendae sententiae.*

1314. — *Appendix.* Qui certa et determinata delicta in electione Summi Pontificis committit, iisdem poenis plectitur. Ex can. 2330, quo confirmatur Constit. Pii X *Vacante Sede Apàstolica.* Vide hanc Const, ad calcem Codicis, docum. I, una cum alia : *Commissum .Vobis,* circa « veto » (docum. II).

Constit. citata praeter alia declarat, plecti excommunicatione S. Pontifici reservata (excluso, ul legitur §51, recursu ad ipsum Poenitentiarium Majorem, praeterquam in mortis articulo) : qui simoniae crimen in electione Pontificis committunt (§79) ; qui a civili potestate munus recipiunt Peto,seu *Exclusivam,* proponendi (§ 81) ; qui secretum Conclavis directe vel indirecte violant (§ 51-53), etc. Cfr. etiam cit. Constit. § 37, 50, 69, 80. Interventus, intercessiones cujuslibet generis, quibus laicae potestates voluerint se immiscere in Pontificis electione, iisdem sub poenis severissime vetantur (Const, cil., § 81).

§ 2. Excommunicationes speciali modo S. Sedi hesebx vtae.

1315. - *.Numerantur duodecim.* Cardinales jure ab his censuris absolvunt ubique locorum, etiam in casibus publicis (can. 239, § i, n. 1). Ceteri indigent ad absolvendum facultate speciali (cfr. n. 1280, 1° *a).*

Pro praxi. a) Qui *in mortis periculo* ab hujusmodi censuris absolutus fuerit, non tenetur postea recurrere ; secus, si absolu!ionem receperit in casu urgenti (cfr. n. 1283, 2°, 1284). *b)* Absolutio *ex bona fide* super his data a confessorio qui reservationem ignoraverit, ex can. 2247, § 3 est valida (cfr. n. 1286). *e)* Si absolutio, quamvis pro casu et censura particulari petitio facta sit, fuerit *generalis,* valet quoque pro reticitis bona fide (cfr. n. 1287, 1°). *d) Praesumentes* ah his censuris illegit ime absolvere, in excommunicationem S. Sedi simpliciter reservatam incurrunt (n. 1331). *e) Cooperatores* censuram non effugiunt (cfr. n. 1263, 4o).

Excommunicationi igitur speciali modo reservatae subjacent :

1316. — I. « *Omnes a Christiana fide apostatae et omnes el singuli haeretici aut schismatici.* » Can. 2314, § 1. Praeterea : qui sectae acatholicae nomen dederint, vel publice adhaeserint, sunt ipso facto infames. Ib., § 1, n. 3. Jamvero :

1° Per *apostatas, haereticos,* intellige illos, qui contra fidem peccant actu interno et externo, juxta dicta n. 437 seqq. (cfr. etiam 573, 2®, 596, 3°). Per *schismaticos,* ex can. 1325, § 2, intellige eos, qui subesse renuunt S. Pontifici, aut cum membris Ecclesiae ei subjectis communicare recusant. Non requiritur igitur ut novam constituant sectam religiosam, vel sectis jam constitutis nomen dent. 2° Censura autem minime attingit haereticos qui *non formaliter* errori adhaerent ; ner schismaticos *imperfectos,* id est illos, qui a Romani Pontificis pro tempore exsistentis obedient ia se subtrahunt vel recedunt. 3° Censura pariter non amplius attingit haereticorum *fautores, receptores* vel *defensores,* qui, ex can. 2136, tantum declarantur <le haeresi suspecti. Attamen ex hoc titulo variis poenis evadunt obnoxii, ut diximus n. »42.

1317. — II. « *Opere publici, juris /acto, editores librorum apostatarum, haereticorum et schismaticorum, qui apostasiam, haeresim, schisma propugnant, itemque eosdem libros aliosve per apostolicas litteras nominatim prohibitos defendentes aut scienter sine debita licentia legentes vel relinentes.* » Can. 2318, § 1. Cfr. can. 1399, n. 2.

1° Nomine *libri* hic intelligilur scriptum quod aliqua mole et unitate objecti constat, quod ex prudentum judicio est dijudicandum L Quare sub nomine *libri* non veniunt ephemerides seu diaria, epistolae, conciones, minoris molis opuscula, sicut nec quaedam folia a libro prohibito sejuncta (S. Off., 21 Apr. 1886) ; nec etiam probabiliter manuscript». Nam « libros accipimus hodie qui typis eduntur », ut ait d'Annibale (Summ. III, 141) ; jamvero haec censura interpretanda est juxta sensum hodie receptum. Contra, sub nomine librorum, veniunt *scripta periodica (livraisons, revues)* seu singuli fasciculi ad volumen componendum destinati (S. Off., 13 Jan. 1892) ; item versiones operis in aliud idioma *(S. Alph.,* \ II, 281). Libri ergo hac censura prohibiti duplicis sunt generis : *a)* Libri *apostatarum, haereticorum,* et *schismaticorum,* dummodo de his duobus simul constet : auctorem publice ut apostatam vel haereticum haberi (sive ex secla ad quam pertinet, sive ex pertinacia quarum haereticam doctrinam tradit ac defendit) ; et apostasiam, haeresim et schisma non tantum in libro *contineri,* sed etiam *propugnari, b)* Libri cujuslibet auctoris *nominatim* seu expresso operis titulo prohibiti (idque sub poena excommunicationis R. Pontifici reservatae) *per Litteras Apostolicas,* i. e. ipsius Rom. Pontificis, in qualibet forma. Itaque censura *non se extendit* ad libros, per Decreta generalia prohibitos aut ab aliqua S, Congr. damnatos, aut nominatim vel in globo in indicem relatos ; nec ad libros infidelium aut judaeorum 2, nisi forte conditiones, quas enumeravimus, in iis vocificentur. Cfr. *Ami du Cl.,* 1911, p. 734.

2° *Personae excommunicatae,* positis ponendis 3 ct servato ordine in can. statuto, sunt sequentes : *a) Editores* librorum apostatarum, haereticorum el schismaticorum (ul supra). Sub hoc nomine veniunt illi omnes, qui expensis propriis aut alienis librum imprimi et publicari curant :* Porro editores prae-

‘ In (ractalu de libris prohibitis (vide appendicem hujus vol.) sub nomine libri · intcllgi debent etiam publicationes dlariae, periodica, et alia c lita scripta quaelibet, ut expresse statuit can. 1384. $ 2. In ordine ad poenas contrahendas, potius antiquum vocis « libri · sensum servandum censemus · unde qui legit folium quoddam haereticum, peccat quidem, sed non incurrit in praesentem censuram. —l Ex canone 1399 equidem constat, hos libros Ipso jure prohiberi, si haeresim vel schisma propugnant etc. aut ex professo de religione tractant quin certum sit nihil pravi contra Udem catholicam in eis reperiri. — ’ Dicimus : ***ż - ż***▮· jra<i-'i/is Leg.eites e mu vel retinent·:- tunc solum censuram contrahunt, si id faciant ·▮ i› nt· › et s nc *debita l› enti i* \ censura igitur eximuntur laborantes Ignorantia crassa (n t ·!·›!»). — * Sub hac censura igitur non amplius includuntur *imprimentes* librum haereticum. etc., nisi forte ratione cooperationis (n. 1263, 4°).

dictorum librorum in excommunitionem incurrunt, non dum liber typis imprimitur nec antequam omnibus prostat (sive pretio sive grat is), sed *opere publici juris facto,* i. e. postquam delictum fuit ita completum, ut ab omnibus (non tantum a determinatis personis) indiscriminatim liber emi vel accipi possit. *b) Defendentes, legentes* et *retinentes:* tum libros apostatarum, etc. (ut supra), tum alios ab \postolicis Litteris nominatim prohibitos. *Defendentes :* sive *factis,* libros propagando, venales exponendo, occultando ne tradantur Ordinariis, neve comburantur ; sive *dictis,* eos laudando, excusando, argumentis propugnando. Qui tamen non pravam libri doctrinam laudat, sed stylum vel auctoris scientiam, excusatur a censura. *S. Alph.*. VII, 306. *Legentes.* Legere, stricte loquendo, est propriis sensibus percipere qttae sunt scripta, ut mente eorum sensus attingatur. Etiam caecus legere potest. Non legit vero, qui materialiter tantum oculis percurrit librum in lingua sibi ignota compositum, nec qui alium legentem audit [1] (\ II, n. 292). Censura igitur innodantur legentes in quantitate *relative notabili.* Quandonam autem quantitas erit notabilis ?

Theologi antiqui optimi *(Lugo,* disp. 21. n. 85:5. *Alph.*. VII, 284, 292) dicunt, lectionis objectum *notabile* esse : vel *unam alteramve paginam,* vel prooemium, casu quo ibi exponatur materia minus periculosa ; vel *paucas* (aut plures) *lineas,* si aperiendo librum haereticum incidat in doctrinam quae *directe est contra fidem.* Recentes \.\ docent, materiam notabilem esse : vel 3-i *paginas,* si continent res voie periculosas, vel 30 *paginas,* si periculum in his contentum est minus. Ita *Noldin,* II. 700. Sed talis norma nimis larga est : quare rectius cum citatis antiquis sentit *Lehmlcuhl* (1, 1335): Peccat graviter, qui sin- facultate legit *locum* qui materiam prohibitam specialiter tractat, vel, si materia periculosa non est, pariem notabilem, v. gr. unam alteramve *majoris formae* paginam. (Supponimus autem talem materiam quoad periculum esse incertam.) *Retinentes,* per notabile tempus, v. gr. per 1res dies, sive apud se, sive apud amicum, licet facultate r linendi donatum, sed a quo librum pro libitu suo repetere possint (secus,si cum pacto non repetendi, nisi post purgationem libri vel licentiam obtentam) ; quamvis non retineant ad legendum, ut. v. gr., depositarius, commodalarius, bibliopola, vel socius habens condominium in societate litteraria *(Kon,* n. 1704, q. 8). Hoc tamen non videtur se extendere ad bibliothecas publicas *(Noldin,* n 53), neque videtur retinere qui mere custos est bibliothecae; nam revera ipse nec delinet nec possidet. Disputatur autem an retentorum nomine veniant librorum compactons *(les relieurs).* Haec retentio permittitur, si eos compingunt *pro habente facultatem.* In aliis casibus plerumque, ut sentit *Vermeersch,* intercedit ratio damni (p. 39). Excusatur qui diutius retinet, exspectans donec librum opportuno tempore tradat Superiori, vel alii habenti licentiam. *Nec incurritur censura, si* illa pars libri, quae prohibitioni ansam dedit, ita destruitur ut amplius legi nequeat.

13IS. — III. « *Qui ad ordinem sacerdotalem non promotus, missae, celebrationem simulaverit, aut sacramentalem confessionem exceperit*[2] »
Can. 2322, § 1.

Dicitur: 1° *Non promotus.* Sacerdos igitur qui censura a jure vel ab homine missam celebrare prohibetur, vel ad vitandam consecrationem sacrilegam missae celebrationem simulat, hac censura non tangitur. 2° *Missae celebrationem simulaverit :* i. e., ut pseudo-sacerdos censura irretiatur, requiritur ut

[1] Qui tamen *suo jussu* legentem audit, censura plectitur, ex capite cooperationis, ut n. 1263, ·· ex Codice notavimus. — [2] Haec censura nova est.

quae ad celebrationem missae pertinent, exterius peragat, ita ut vere credatur missam celebrare, sive verba consecrationis proferat, sive non. 3° *Sacramentalem confessionem exceperit,* in loco nempe ad confessiones audiendas destinato vel electo, et ea sub conditione, ut fideles credant se apud sacerdotem sua peccata in ordine ad absolutionem accusare. Excommunicatio valet, etiamsi putatitius sacerdos verba absolutionis non proferat.

1319. IV. « *Omnes el singuli cujuscumque status, gradus seu conditionis, etiam regalis, episcopalis vel cardinalitiae fuerint, a legibus, decretis, mandatis Romani Pontificis pro tempore exsistentis ad Universale Concilium appellantes.* » Can. 2332. Sunt insuper de haeresi suspecti.

Appellantes sunt hic provocantes a Superiore inferiore ad Superiorem majorem. Jure meritoque censura plectuntur, quia non solum injuriam faciunt supremo Ecclesiae capiti, sed etiam schismatis praeseferunt speciem. Imo, si quis appellaret, quia autumaret Papam non habere supremam atque infallibilem auctoritatem in Ecclesia, foret insuper haereticus (cfr. n. 1316). Reges, Episcopi, Cardinales, si appellent, hac censura tenentur. Per *leges, decreta,* etc. intelligenda sunt omnia quae *ad bonum animarum* spectant, non vero illa, quae *ad civile regimen* se referunt. Appellatio fieri debet *ad universale Concilium :* non ad futurum Papam, nec ad Papam melius informandum. Quoad Universitates, Collegia, etc. vide dicenda n. 1373.

1320. V. « *Recurrentes ad laicam potestatem ad impediendas litteras vel acta quaelibet a. Sede Aposlolica vel ab ejusdem Legatis projecta ; eorumve promulgationem vel exsecutionem directe vel indirecte prohibentes ; aut eorum causa sive cos ad quos perlinent litterae vel acta, sive altos laedentes vel perterrefacientes.* » Can. 2333.

Praesens censura tuetur *Litteras* et *Acta* S. Sedis, i. e. documenta profecta sive *immediate* a R. Pontifice et a S. Sede, v. gr. a S. Poenilentiaria, vel ab aliis SS. Congregationibus (can. 7) ; sive *mediate* per legatos, nuntios, etc. Excommunicantur : 1° *Recurrentes,* ad ea impedienda (sive appellando, sive provocando), *ad laicam potestatem,* cujuscumque gradus sit ilia potestas ; et hoc, in probabiliori sententia, *quamvis recursus passus fuerit repulsaml :* actio enim principalis eensurata est ipse recursus. 2° *Prohibentes,* i. e. cum auctoritate vetantes *promulgationem,* eam nempe quae legis obligationem inducit ; vel *exsecutionem,* v. gr. impediendo ne litterae suum effectum sortiantur, ut si quis eas intercipiat, vel notarium prohibeat, quominus super his instrumenta conficiat, vel jam confecta tradat. 3° *Laedentes* (quoad corpus), vel *perterrefacientes* (metu multum gravi) sive personas quae illis lit teris juvantur ; *sive alios,* v. gr. patrocinatores partium, exsecutores, omnes demum ad quos obtenta acta aliqua ratione referuntur *(De Angelis.* l. I, lit. 29, n. 6).

1321. — VI. « *Qui leges, mandata, vel decreta contra libertatem aut jura Ecclesiae edunt.* » Can. 2334, n. 1.

‘Contrariam sententiam tuentur *D'Aninbat*, *Hucceroni* (ap. *Lehmkuhl,* II. 1199). Sunt etiam qui negant excommunicationem incurrere prohibentes promulgationem vel exsecutionem, imo vel ipsos *la-Xnb·* aut *p. rUrr· /aci·* nies, sl effectus impediendus non sequitur.

Verba hujus censurae *latissime* patent : iis enim exprimuntur omnia jura ac libertates quae Ecclesiae competunt, etiam jus acquirendi actibus sive ultimae voluntatis, sive inter vivos ; jus alienandi, elocandi bona sua, etc. (cfr. n. 87 ⁋. Porro censura feriuntur istiusmodi *legum* ac. *decretorum* auctores, i. e. deputati. senatores, qui sunt causae efficaces ; princeps, qui nomen ipsis subscribit vel eas promulgat ; item ministri, gubernatores, praefecti, municipes, etc., qui *decreta* aliquod jus Ecclesiae impugnantia ferunt, ut v. gr., decreta, quibus monasteria vel loca pia supprimuntur. Censuram non incurrunt *praecones,* aut officiales, qui talia decreta evulgant vel observari curant; nec *tabelliones,* qui acta ad eorum normam conficiunt ; nec *litigantes,* qui iisdem decretis utuntur; nec *judices,* qui suas sententias eisdem accommodant.

1322. — VII. « *Qui impediunt directe vel indirecte exercitium jurisdictionis ecclesiasticae sive interni sive externi fori, ad hoc recurrentes ad quamlibet laicalem potestatem* ’. » Can. 2334, n. 2.

De *jurisdictione ecclesiastica* hic sermo est, non vero de collatione Ordinum, de celebratione missae, de conferendis sacramentis. Jurisdictio autem ecclesiastica, ut excommunicatio suum habeat effectum, simul efficaciter et realiter impediri debet, sicuti ex authentico Pontif. Commiss. resp. 25 Jul. 1926, constat (cfr. A.A.S. XVIII, p. 394). Porro in ordine ad censuram nihili refert, utrum jurisdictionis impeditio *directe,* i. e. influxu in ipsas jurisdictionem habentes personas, an *indirecte,* i. e. influxu in personas amicitiae vel sanguinis foedere praecedentibus conjunctas aut ipsis superiores obtineatur, dummodo, ejus consequendae causa, *recursus ad laicalem potestatem,* ad ministros scilicet, ad judices aut praefectos intercesserit 2. Si quis igitur dolosis promissionibus, vi aut metu, ipse per se Episcopum a conferendo beneficio, aut parochum ab audiendis confessionibus deterreat, hanc excommunicationem non incurrit Secus si hisce mediis utatur penes laicalem potestatem,ut illa exercitium jurisdictionis impediat sive directe sive indirecte.

1323. — VI11. «*Qui contra praescriptum can.* 120 *ausus fuerit ad. judicem laicum trahere aliquem ex S. /f. E. Cardinalibus vel Legatis Sedis Apostolicae vel Officialibus majoribus Romanae Curiae ob negotia ad eorum munus perlinentia, vel Ordinarium proprium.* » Can. 2341. Canon 120 citatus statuit : praedictos non posse apud judicem laicum conveniri sine venia Sedis Apostolicae.

Finis primarius censurae est tueri privilegium fori, seu immunitatem ecclesiasticarum personarum. Finis secundarius est, ne indirecte ipsa S. Sedes in jus trahatur ; censura enim memorat tantummodo negotia ad munus Officialium perlinentia. Porro ut censura incurratur, requiritur : 1° *Ex parte agentium,* ut sine venia S. Sedis ad judicem laicum praedictos *trahant* ut reos 3, el quidem

l In Constil. *Apostolicae Sedis* aliis verbis censura exprimebatur. *Impedientes... el ad hoc recurrentes* (i. 0. etiam ad hoc recurrentes). — ’ Frustrato effectu, Istluscemodl recursus, juxta idem responsum, vi canonis 2235 congrua poena pro delicii gravitate puniri potest. — ’ Ex declaratione authentica S. Pontii, ad Episc. Larlncnsem, ti Jan. 1912 (ap. .tfonil. *eccl., 1912.* p. 4). censura ligabantur etiam illi qui personas ecclesiasticas *qua testes* comparere faciebant coram judice lalco. Id vero spectato tenore can. 2341 non videtur amplius vigere. Can. 120 enim utitur verbo : *conveniri* nequeunt, i. c. nequeunt vocari ut rei. Ita etiam *Vermeersch-Creusen,* Epitome juris can., 1921, n. 194 ; *Cappello,* p. 87.

trahere ausi fuerint, i. e. ut plena cum libertate ad tribunal vocent, ibique ad»-sse compellant. Cfr. .Motu proprio Pii X. *Quantavis diligentia,* 9 Oct. 1911 *(A.* .1. *s'.,* III, p. 556). Qui igitur in causa publica se constituunt partem civilem contra praedictos Ecclesiae proceres, censura ligantur. *Sola tanien denuntiatio* apud officiales civiles, censura non afficitur. . *Imi du Cl.,* 1912, p. 1035. 2° *Er.parte personarum ecclesiasticarum,* requiritur ut ad judicem trahantur, praeter Cardinales, etc., *Officiales majores Curiae,* i. c. Adsessores ac Secretarii Hom. Congregationum, Regens S. Poenit enliariae, ac ii qui regunt Tribunalia et Officia S. Sedis, Auditores Rotae etcl. Censura vero restringitur ad rasum quo citarentur ob negotia ad eorum munus pertinentia. Incurritur denique censura, si ad judicem trahitur *Ordinarius proprius.*

1324. — IX. « *Qui violentas mantis injecerit in personam S. H. E. Cardinalis vel Legati Rom. Pontificis ; vel in personam Patriarchae, Archicpiscopi, Episcopi etiam titularis tantum.* » Can. 2.343, § 2 et .3. Qui delictum praedictum in Cardinalem vel Legatum commiserit, est insuper ipso jure infamis.

Censura explanatione non indiget, post ea quae superius diximus n. 1310, 1° et 2°. Alia censura plectuntur, qui manus injecerint in clericos inferiores, ut habebitur infra, n. 1348.

1325. — X. « *l'surparties vel delinentes, per se vel per alios, bona aut jura ad Romanam Ecclesiam perlinentia.* » Can. 2345.

1° *Bona* et *juro* Ecclesiae Romanae, quae hic articulus tuetur, sunt jurisdictio temporalis, bona temporalia (necnon jura ad eadem), reditus, etc. Tuetur autem non tantum bona ab Ecclesia Romana actualiter possessa, sed etiam ea quorum dominium conservat et contra injustos detentores vindicat. 2° Excommunicantur hoc articulo : *a) Usurpantes,* i. e. rem Ecclesiae Romanae occupantes *tanquam sibi debitam ac jure pertinentem,* et quidem de facto occupantes *a domino,* non ab alio qui utcumque (etiam injuste) rem tenebat, *b) Detinentes,* i. e. rem Ecclesiae Romanae quasi suam possidentes, impedientes quominus dominus eam recuperare valeat. Usurpatio, retentio, etsi per alios, per mandatarium vel milites peracta, aequo censura plectitur. Nec eam effugiunt *privati,* qui legibus civilibus freti bona Rom. Ecclesiae usurpant vel detinent, v. gr. actibus ultimae voluntatis vel inter vivos ea bona ab usurpatoribus acquisita retinent. 3° Non excommunicantur *fures, raptores,* destruentes, praedones, nec *sequestrantes,* i. e. judiciali officio sequestrum pronuntiantes, vel sequestrum exsequentes : quia non vere detinent rem ut suam.

1326. — XI. « *Omnes fabricatores vel falsarii litterarum decretorum vel rescriptorum Sedis tpostolicae vel iisdem litteris, decretis vel rescriptis scienter utentes* 2. » Can. 2360, § 1.

Finis hujus articuli est tueri non tantum documenta S. Pontificis (ut antea fiebat), sed quaecumque decreta Sedis Apostolicae, id est etiam (ex. can. 7) SS. Congregationum et Rom. Tribunalium et Officiorum. Excommunicantur igitur 1° *Fabricatores* harum litterarum, etc., qui scilicet eas condunt ex novo ;

i Consultore* S. Rom. Congregationum non aestimantur proprie esse ' Olllleiales ·. — 'Oliin Litteris Apost. falsis scienter utentes incurrebant Ianium in excommunicationem Ordinariis reservatam.

necnon *falsarii,* qui nempe hujusmodi documenta exsistentia dolo immutant, quid addendo, mutando, demendo ita ut sensus corrumpatur. Commisso delicto incurritur censura, etiamsi mutatio non fuerit facta in damnum alterius. 2° *l tentes* decret is. etc., id est. qui scienter litteras falsas (suppositas vel immutatas) exhibent, ut effectum quem intendunt consequi possent, sive reipsa illum eonsequantur. sive non obtineant. Alios ergo utentes excusat a censura ignorantia crassa et supina, minime vero ignorantia affectata.

1327. — XI1. « *Qui per seipsum vel per alios confessorium de sollicitationis crimine apud Superiores falso denuntiaverit.* » Ita can. 2363. Ab hac censura delinquens absolvi nequit ullo in casu, nisi falsam, denuntiationem formaliter retractaverit et damna, si qua inde secuta fuerint, pro viribus reparaverit, imposita insuper gravi ac diuturna poenitentia. Can. cit.

Olim hoc delictum sine censura, ut peccatum, et ratione sui S. Pontifici specialissimo modo reservatum erat, et haec reservatio (ratione sui) ex canone 894 etiam nunc manet, ut dicemus n. 1771. Sed additur insuper censura et injungenda poenitenti specialius indicantur.

§ 3. Excommunicationes Sanctae Sedi simpliciter reservatae.

1328. - V*umerantur trcdecim.* Ab his absolvunt legitime Cardinales, in casibus etiam publicis (ex can. 239, § 1) ; item Ordinarii, per se vel per alium, in casibus occultis (cfr. dicta n. 1280, 1°) ; item, qui delegationem acceperunt generalem pro casibus S. Sedi reservatis (cfr. n. 1280).

Pro praxi. Absolutus ab his casibus a simplici confessario in *articulo mortis,* non tenetur recurrere, si convaluerit : tenetur vero post absolutionem in *casu urgentiori* (cfr. n. 1283 et 1284). Valida est absolutio super his *bona fide* concessa, si confessarius reservationem ignoraverit (cfr. n. 1286). Si absolutio, quamvis particularis petitio facta sit, fuerit *generalis,* valet quoque pro casibus ro licitis bona fide (fr. n. 1287, 1°). *Cooperatores* censuras etiam incurrunt (n. 1263 ; 4°).

Excommunicationi S. Sedi simpliciter reservatae subjacent :

1329. — 1. « *Quaestum facientes ex indulgentiis.* » Can. 2327.

Hoc canone plectuntur omnes indiscriminatim qui, *accepta pecunia,* facto concesserint vel publicaverint *indulgentias ;* non jam autem (ut antea ex Constit. Pii V, 2 Jan. 1570) qui ex aliis gratiis quaestum faciunt.

1330. II. « *Nomen dantes sectae massonicae, aliisve ejusdem generis associationibus, quae contra Ecclesiam vel legitimas civiles potestates machinantur.* » Can. 2335.

Sub censura prohibentur tum secta massonica tum societates ejusdem generis, quatenus veras constituunt sectas arcto vinculo unitas, quae contra Ecclesiam vel legitima Gubernia machinantur, ('.tr. Acta Cone. Plen. Americae Lat., 1899, t. 2, c. 7. — Igitur :

1° Prohibitae *sub censura* sunt : societas massonica et carbonaria, ex canonis tenore l ; societates solidariorum, internationalium, mazzinianorum, communistarum, nihilistarum,anarchistarum, necnon similcssocietates,exigant vel non a suis asseclis secreti servandi juramentum (S. Off., 1846 et 1884 ; Coll. Prop. Fid. η. 1861 . Notare velint lectores, *omnes societates massonicas* (etiam in Anglia et America Septentr. exsistentes quae « mitiores » habentur) censurae subjacere. *Quoad socialistas,* quaerunt auctores, utrum hac censura plectantur. Dubium ex eo exsurgit, quod socialistae non habent, sicut massones, *duces occultos, ordinationes occultas (Lehmkuhl,* II, 1225 ; *Noldin,* 1, 74 ; *Vermeersch,* de Prohib. libr., n. 83). Sed contra est, quod S. Off., in Decreto 10 Maii 1884 declarat : tesseram nempe societatis sub censura prohibitae, *praeprimis* in publica machinatione contra Ecclesiam vel Gubernium consistere. Vide *Collectam S. C. de Prop. F.,* II, η. 1615. Hinc censura socialistas affici, tenent plures AA., ut d'Annibale, Ballerini, Palmieri, Cappello ; quod tamen vix admitti potest, postquam evulgata fuerit Constitutio : *Quadragesimo anno* (cfr. n. 851).

2° *Graviter* etiam *prohibentur, sed non sub censura :* 1res societates americanae, dictae Socii singulares *(old Fellows),* Filii temperantiae, Equites Pythiae (S. Off., 20 Aug. 1894, ap. .4. *S. S.* 28, p. 438), et in genere illae omnes quae a sectatoribus secretum nemini pandendum, et omnimodam obedientiam occultis ducibus praestandam exigunt (S. Off., 10 Maii 1884). Similiter societas Sillonistarum *(A.* .1. §'., II, p. 608 seqq.), societates biblicae, vel eae quae ad cremanda cadavera constituuntur (vide infra n. 1387), societates sic dicta theosophicae, vel societas erecta ad procurandam christianitatis unitatem *(A.A.S.,* XI, p. 309 et 137) prorsus vetantur.

3° *Obligatio vero denuntiandi occultos duces harum sectarum* non jam urget sub censura, sed manet ex jure naturali ob fidei vel religionis periculum, vel aliud imminens publicum malum (can. 1935, § 2). *Clerici* tamen et *religiosi* semper debent S. Officio denuntiari (ex can. 2336, § 2). *Quoad absolutionem,* satis non est, ut declaravit S. Off., 5 Jul. 1837, quod sectarium emissi juramenti poeniteal ut possit absolvi, si externe cum iisdem sociis adhuc communicet. Debet sectam abjurare, saltem coram confessario, eique valedicere- (S. Off., 5 Aug. 1898, ap. *Now. Reo. Théol.,* 31, p. 96) ; item libros ac signa omnia tradere, ut Episcopo vel inquisitori transmittantur, aut saltem comburantur, si justae gravesque causae id postulent 2. Plures tamen auctores 3 putant, Responsum 5 Jul. 1837, *juxta exposita* datum, cum temperamento esse accipiendum, ac licite poenitentem absolvi posse, si omnem relationem cum secta sua non statim abrumpere possit, absque periculo necis aliusve gravissimi mali neci acquivalentis (quod tamen hodie non ita facile accidit) : hac tamen sub conditione quod participatio non fiat in actibus intrinsece malis, nec oriatur emolumentum sectae, nullumve detrimentum spirituale poenitenlis, aut scandalum proximi. Sic videtur esse mere materialis cooperatio, quae ob· gravissimas causas licita evadit (cfr. Resp. S. Off., 18 Jan. 1896).

l Societas fenianoruin, olim a S. Oli. die 12 Jan. 1870 sub censura damnata, jam abhinc pluribus annis soluta esse videtur. — l Cir. *Konings,* n. 1721 ; Λυαηζiηi, not. 26, ubi plura.— · D'Annibale, I, n. 391 ; *Del Vecchio,* I, n. 604 ; A'oidin, n. 76- ; *Génicot-Salsman»,.* II. n. 597.

1331. — III. « *Absolvere praesumentes sine debita facultate ab excommunicatione latae sententiae specialissimo vel speciali modo Sedi Apostolicae reservata.* » Can. 23.38, § 1.

Sensus hujus articuli, e Constit. *Apostolicae Sedis* deprompti, sufficienter palet. Censura tanguntur « *praesumentes* » : hinc ab ea eximuntur, quibus favet quaelibet imputabilitatis imminutio.

1332. — IV. « *Inipendentes quodvis auxilium vel favorem excommunicato vitando in delicto propter quod excommunicalus fuerit ; ilemque clerici scienter et sponte in divinis cum eodem communicantes et ipsum in divinis officiis recipientes.* » Can. 2338, § 2.

Excommunicantur, *quicumque* (laici vel clerici) impendunt auxilium vel favorem vitando, non quidem in perpetratione criminis, sed in delicto jam perpetrato : v. gr. exhortando ad pertinaciam in contumacia, vel adjuvando ne restituat quod usurpaverit (auxilium physicum), vel causam ipsius perorando penes judices vel dominum (favor). Dubium est, an consilium dantes hac censura tangantur. *S.Alph.*, VI1,197.— Excommunicantur deinde: *a) clerici:* quo nomine in odiosis non veniunt Episcopi, bene vero clerici in minoribus ; *b)* qui simul *communicant* in divinis cum vitando eumque in divinis officiis *recipiunt :* utrumque scilicet requiritur, juxta veterem identicae censurae traditionem ; *c)* qui praedicta faciunt *scienter et sponte,* ergo cum omnimoda libertate, exclusa qualibet imputabilitatis imminutione (cfr. n. 1269). Communicatio in divinis se refert ad administrationem sacramentorum, a qua removetur vitandus (cfr. n. 1292, 1° et 2°). Receptio in divinis officiis comprehendit quod n. 1292, 3° indicavimus.

1333. — V. « *Si quis contra praescriptum can.* 120 (i. e. sine venia Sedis Apostolicae) *ausus fuerit ad judicem laicum trahere... alium Episcopum etiam mere titularem, aut. Abbatem vel Praelatum nullius, vel aliquem ex supremis Religionum juris pontificii Superioribus.* » Can. 2341.

Hoc articulo completur id quod superius n. 1323 jam dictum est : unde verba hujus censurae explanatione non indigent. Abbas vel Praelatus *nullius* dicitur, qui praeest territorio proprio separato ab omni dioecesi, cum clero et populo (can. 139). Religio *juris pontificii* illa est, quae approbationem vel saltem laudis decretum a S. Sede consecuta est (can. 488, n. 3).

1334. — VI. « *Clausuram monialium violantes, cujuscumque generis aut conditionis vel sexus sint, in earum monasteria sine legitima licentia ingrediendo ; pariter eos introducentes vel admittentes.* » Can. 2342, n. 1.

Excommunicantur : 1° *Violantes clausuram monialium,* i. e. religiosarum votorum sollemnium, quae habent clausuram papalem 1. Jamvero clausurae papalis lege afficitur, ex can. 597, § 2, lota domus, quam communitas regularis

1 Plures moniales in Gallia, Belgio, Bavaria, Hollandia, quae ex dispositione S. Sedis vota sollemnia non emittunt, etsi talia emittere deberent ex Instituto, proprie non babenl clausuram papalem (cfr. Resp. Pontlf. Commlss., f Mart. 1921, A. A. S., XIII, p. 178).

inhabit,il. cum hortis et viridariis accessui religiosarum reservatis ; excluso tamen publico templo cum continente sacrario. Vide Instructionem de clausura Monialium, S. C. de Relig. ◊ Feb. 192-4. (A. A. S., XVI, *p.* 96.) E.vommunicantur violantes,cu/uscumgue *generis sin/,*etc.: ergo per se ipsi locorum Ordinarii,ipsae feminae *;sine legitima licentia ingrediendo,* quamvis non sit ad malum linem. Iz'gitimalieentia expetenda est in genere a S. Sede; datur autem ab ipso jure (can. 600) certis personis. Hinc : a) *Ordinario loci* aut Superiori regulari monasterium monialium visitantibus (eorumve delegatis), licet clausuram ingredi *duntaxat inspectionis causa,* cautoque ut unus saltem clericus vel religiosus vir maturae aetatis eos comitetur, *b) Conjcssarius* (vel qui ejus vices gerit) potest cum debitis cautelis ingredi clausuram ad ministranda sacramenta infirmis aut ad assistendum morientibus. c) Possunt clausuram ingredi : qui *supremum actu tenent populorum principatum* eorumque uxores cum comitatu, itemque S. R. E. *Cardinales, d)* Antistitae est, adhibitis debitis cautelis, ingressum permittere medicis, chirurgis aliisque (piorum opera sit necessaria, impetrata prius saltem habituali approbatione ab Ordinario loci. Si vero necessitas urgeat, nec tempus suppetat approbationem petendi, haec jure praesumitur (cfr. can. 600, 4° et cit. Instruet. 111.2°, *n).* Ad legitimam licentiam semper requiritur causa rationabilis et justa, i. c. *moralis necessitas* ex parte monasterii ; minor tamen pro femina quam pro viro, pro ingressu diurno quam pro ingressu nocturno, pro primis aedibus quam internis. Absque S. Sedis licentia singulis vicibus impetranda, accipi non possunt puellae in clausuram educationis vel alia, etiam pia, causa. Cit. Instr. IV.

2° *Introducentes vel admittentes.* Introducere possunt tum *interni* tum *extranei ;* admittere dicuntur *solae moniales.* Omnes moniales *positive* admittere possunt, *negative* vero solum Superiorissa, januae custos, vel digniores e monasterio, non consciae impertiti permissi. Jam illegitime ingressos comitari, cum iis confabulari, non est *admittere,* sed *retinere :* qui igitur sic se gerunt, et siillicite agant, non incurrunt in censuram. *Impuberes* excusantur quidem a censura, admissio vero vel introductio impuberurn censuram secum trahit. Qui licite intra clausuram ingressus est, causa cessante, mox egredi tenetur sub gravi ; quodsi tamen differat egressum, non incurrit in excommunicationem.

1335. — VII. ⟨ *Mulieres violantes regularium virorum clausuram, et Superiores aliique, quicumque ii sint, eas cujuscumque aetatis introducentes vel admittentes.* » Can. 2342, n. 2.

Excommunicantur : 1° *mulieres,* i. e. omnes feminae post adeptam pubertatem, exceptis uxoribus eorum, qui supremum actu tenent populorum principatum cum comitatu (can. 598, § 2) ; 2° *eas introducentes vel admittentes,* sensu nempe supra exposito. Porro praedicti censuram haud effugiunt, si introducant vel admittant feminas impuberes, ut ex tenore canonis patet, licet impuberes ipsae a censura non plectantur (can. 2230). H

133G. — VIII. « *Moniales e clausura illegitime exeuntes contra praescriptum can.* 601. » Can. 2342, η. 3. 1

Canon 601 haec habet : Nemini monialium liceat post professionem exire e monasterio, etiam ad breve tempus, quovis praetextu sine specialiS. Sedis Induito, excepto casu imminentis periculi mortis vel alius gravissimi mali. Hoc periculum, si tempus suppetat, scripto recognoscendum est a loci Ordinario. » (Cfr. quoque cit. Instr. 111). Itaque excommunicantur : 1© *moniales*

i. e. religiosae votorum sollemnium (can. -188, 7°) ; 2° *exeuntes,* i. e., e septis monasterii toto corpore egrcdientés ; 3° *illegitime,* sine licentia Superioris. Periculum alius gravissimi mali, de quo in can. 601, potest provenire ex incendio, ex inundatione, ex morbo contagioso, ex irruptione militum, etc. Si pro montait necessaria sit operatio chirurgica in nosocomio, regulariter Ordinarii licentia haberi potest. Si autem monialis mente alienata extra monasterium curari debeat, Ordinarius causam recognoscere debet scripto, si tempus permittat (cit. Instr. 111). Monialis *legitime* egressa, sed *tardius rediens,* peccat graviter si extra claustrum per unam alleramve diem remaneat *(S. Alph.,* VII, 229) ; sed non excommunicatur *(Gennan* Quest, de mor., I, n. 52). In hae violatione clausurae papalis non grave censetur peccatum, si illegitimus egressus fiat uno tantum passu, et monialis non egrediatur toto corpore extra clausuram ; tunc quidem non excommunicatur.

1337. — IX. *Praesumentes bona ecclesiastica cujuslibet generis, sive mobilia sive immobilia, sive corporalia sive incorporalia, per se vel per alios in proprios usus convertere el usurpare aut impedire ne eorumdem fructus seu reditus, ab iis ad quos de jure perlinent, percipiantur.* Ita ex can. 2346, quo nonnihil immutatur tenor praescriptionis Cone. Tridentini.

Agitur in hoc articulo de bonis ecclesiasticis in latissimo sensu. Censura complectitur occupantes haec bona iliaque acquirentes, vel impedimentum ponentes, *quasi ex jure ad illa.* Recole dicta n. 1325. Censurae etiam subest. qui sine fraude, vi, etc., bona ecclesiastica per simplicem retentionem in proprios usus convertit et usurpat. Ementes haec bona ab usurpatoribus in hanc quoque censuram incidunt, ut jam declaravit S. Off., die 8 Jul. 1874. Idem «licito de illis, qui bona ecclesiastica occupata vel alienata a detentore, in *locationem* vel in *emphyteusim* accipiunt. Idem etiam de illis, qui census, canones aliaque jura ecclesiastica (redimibilia vel non redimibilia) sine S. Sedis Induito redimunt.

1338. — X. « *Djtellum perpetrantes, aut simpliciter ad illud provocantes, vel ipsum acceptantes, vel quamlibet operam aut favorem praebentes, necnon de industria spectantes illudque permittentes vel quantum in ipsis est non prohibentes, cujuscumque dignitatis sint.* » Can. 2351. Itaque excommunicantur :

1° Perpetrantes duellum, ii scilicet omnes, qui privata auctoritate, ex condicto, singulare certamen ineunt cum periculo occisionis, vel vulneris, quod sullicit ut istiusmodi certamen actionem graviter peccaminosam constituat. Nihil autem refert, an adsint patrini necne ; an certetur cum periculo mortis, vel non * Item, *provocantes* ad duellum *cum serio animo pugnandi,* etsi provocatus non acceptet. Item *acceptantes,* etsi duellum non sequatur. 2°. Qualeincumque operam aut favorem praebentes, ut patrini, testes ; qui consilium dant, qui litteras provocatorias dictant, scribunt, deferunt ; vel in hisse alias immiscent, v. gr. medicus vel confessarius, qui *ex condicto* proximus adesset ul vulneratis opem ferret (S. Off., 31 Maii 1884 ; .1. ‹$'. .s'., 17, p. 604). A censura tamen immunes videntur, qui duellaturos artem gladiatoriam solummodo docent.

1 Quoad duella studentium, vide Decreta S. C. C., quae superius n. 747 retulimus.

3° /Λ *industria spectantes,* i. e. qui sua praesentia ad pugnam incendunt ; non vero qui, ‹ asu transeuntes, aspiciunt, vel in secreto, vel a longe ; nec qui adeunt locum certaminis, ut duellum impediant. *Illud permittentes, xe\ non prohibt nttsaliquod* particulare duellum, cum prohibere valent ac debent, ut duces exercitius, etc.

1339. ı XI. « *Clerici in sacris constituti vel regulares aut moniales post votum sollemne castitatis, itemque omnes cum aliqua ex praedictis personis matrimonium etiam civiliter tantum contrahere praesumentes* X » Can. 2388, § 1.

Ad incurrendam hanc censuram requiritur : 1° Ut unus saltem ex illis sit *Ordine* sacro insignitus, vel *sollemni castitatis voto* ligatus. 2° Ut *matrimonium contrahere praesumant,* i. e. ambo praestent consensum matrimonialem de praesenti, utque id faciant cum praesumptione, i. e. cum perfecta facti et juris scientia, ct cum plena libertate. Sufficit vero matrimonium sic dictum *civile.*

1310. — XII. « *Delictum perpetrantes simoniae in quibuslibet officiis, beneficiis, aut dignitatibus ecclesiasticis.* » Can. 2392, n. 1. Privantur insuper ipso facto in perpetuum jure eligendi, praesentandi, nominandi, si quod habeant, */b.,* n. 2.

Exsecrabile vitium *simoniae* hoc articulo plectitur, el quidem absque ullo dubio saltem delictum *simoniae rcalis* (etiam *mixtae* et *conjidentialis,* cfr. n. 585, 3°),in qua pactum effectu completum fuerit, saltem inchoate.*Complices,* qui in jure praecedenti expressis verbis censura plectebantur, nunc non memorantur (cfr. n. 1263, i°). *Materia circa quam perpetrari debeat* crimen simoniae, limitatur ad tria. Sunt : *a) officia,* il est munera quae ordinatione saltem ecclesiastica stabiliter constituuntur, et aliquam saltem secumferunt participationem potestatis sive ordinis sive jurisdictionis (can. 145), v. gr. officium Vicarii Generalis; *b) bénéficia,* sive duplicia sive simplicia, sive majora sive minora (ergo non agitur hic de pensionibus, vicariis temporaneis, de quibus n. 585 1°, *b* diximus) ; *c) dignitates ecclesiasticae,* i. c. til uli beneflciales adnexam habentes praeeminentium (etsi ex consuetudine quandoque non involvant jurisdictionem), ut sunt dignitas Primicerii, Archipresbyteri, Archidiaconi etc.

1341. — XIII. « I *icarius Capitularis aliive omnes tam de Capitulo, quam extranei, qui documentum quodlibel ad Curiani episcopalem perlinens sive per se sive per alium subtraxerint vel destruxerint vel celaverint vel substantialiter immutaverint* » Can. 2405.

Finis censurae ex contextu patet. Mera autem delicti attentatio haud plectitur excommunicatione. Requiritur *dolus,* et etiam aliquod damnum ex abusu secutum (cfr. *Raus,* Inst. can. p. 721).

• Hac censura olim erat tantum Ordinario reservata. Extensa est expresse ad matrimonium. quod vocant, civile.—’ Haec censura nova est.

§ 4. Excommunicationes Ordinariis reservatae.

1342. — *Numerantur novem.* Ex his tamen quatuor priores fere ad eamdem materiam se referunt, eo quod diriguntur in eos qui in jure praecedenti ut *fautores haereseos* severissime puniebantur.

Pro praxi. Cardinales ab his censuris ubique terrarum absolvere possunt ; item absolvere possunt Superiores Majores suos subditos ; item secundum sententiam probabilem quotquot obtinuerunt facultatem remittendi censuras papales (cir. n. 1280, 2°). *b)* Simplex confessarius in articulo mortis ab his absolvit valide el licite, el quidem sine onere recurrendi pro poenilente (n. 1283, 2°) ; item absolvere potest in casu urgentiori, sed remanet per se pro poenilente onus recurrendi (cfr. n. 1284). *c)* Quoad cooperatores, vide dicta, n. 1263, 4°.

Excommunicationi de jure Ordinariis reservatae subjacent:

1343. — I. « *Catholici, qui matrimonium ineunt coram ministro* ■*acalholico 1, contra praescriptum can.* 1063. » Can. 2319, § 1, η. 1.

Can. 1063, § 1, *statuit :* « Etsi ab Ecclesia obtenta sit dispensatio super impedimento mixtae religionis, conjuges nequeunt vel ante vel post matrimonium coram Ecclesia initum adire quoque (sive per se sive per procuratorem) ministrum acatholicum *uti sacris addictum,* ad matrimonialem consensum praestandum vel renovandum. » Itaque censuram non incurrit, qui adit ministrum acatholicum partes agentem *officialis civilis,* ut eruitur ex § 3 can. cil. In celeris casibus, meminerit confessarius nihili referre quam ob causam sponsi ministellum adiverint. Utrum pars catholica assertis haereticorum praestiterit fidem, vel potius comparli acatholicae morem gerere voluerit, manet tamen censura, nisi forte ignorantia ordinaria (non autem crassa) laboraverit[2]. Qui ministrum acatholicum adiverint *cxmetu gravi,* censuram non effugiunt, quia eorum delictum vergit in contemptum fidei. Vide n. 1270.

1344. — 11. *«Catholici, qui matrimonio uniuntur cum pacto explicito vel implicito ut omnis vel aliqua proles educetur extra catholicam Ecclesiam. »* Can. 2319, § 1, n. 2.

1345. — 111. *«Catholici, qui scienter liberos suos acatholicis ministris baptizandos offerre praesumunt. »* Can. 2319, § 1, n. 3.

In hoc enim datur species quaedam adhaesionis sectae acatholicae, istoque modus agendi fovet indifferentismum. Habetur quoque communicatio in sacris cum acatholicis. Nota verba : *scienter praesumunt.* Eximit igitur a censura casus ignorantiae (cfr. n. 1269), necessitasque in articulo mortis infantis.

1346. —I IV. « *Catholici parentes, vel parentum locum tenentes, qui liberos in religione acatholica educandos vel instituendos scienter tradunt. »* Can. 2319, § 1, n. 4.

B

l Iu jure anteriore hi et 1res sequentes (n. 1343-1346) plectebantur exc onmuiiK-.itione specialiter reservata S. Sedi. — ’ \ltamen, posita externa legis violatione, dolus in toro externo praesumitur, donec contrarium probetur. Can. 2200, § 2.

I t hae< censura incurratur, educatio vel institutio talis esse debet ut pro scopo habeat ipsam religionem acatholicam complectendam. Non igitur per se incurrunt censuram qui liberos ad scholam acatholicam mittunt, vel eos ab institutoribus acatholicis in rebus profanis educare faciunt. Metus gravis non videtur a censura excusare, etsi in articulo legislator utatur verbo : *scienter.* Dicitur enim can. 2229, § 3. n. 3 : » Metus gravis, si delictum vergat in contemptum fidei.....vel in publicum animarum damnum, a poenis latae sententiae nullatenus eximit. »

1347. — V. « *Qui falsas reliquias conficit, aut scienter venditr distribuit vel publicae fidelium venerationi exponit.* » Can. 2326.

Haec censura nova est. Nola, verbum *scienter* pertinere tam ad venditionem, quam ad distributionem et ad publicam expositionem.

1348. — VI. « *Qui violentas manus infecerit in personam aliorum clericorum vel utriusque sexus religiosorum* 1. » Can. 2343, § 4.

Hoc articulo complentur ea quae superius sancita fuerunt (cfr. n. 1310 el 132i), ubi etiam diximus quid intelligendum sit per verba : *manus violentas injicere, ('lend* dicuntur, qui divinis ministeriis per primam saltem tonsuram mancipati sunt, (can 108, § 1). *Religiosi* hic sunt qui in aliqua Religione (etiam mulierum) vota licet solummodo temporaria nuncuparunt (can. 488, n. 7i. Cum autem interpretatio hujus canonis sit *late* facienda, sui) nomine rr/igiosj comprehenduntur etiam novit ii, tertiarii, si vivant in communitate (cum votis) vel viri aut feminae modo religioso conviventes in Congregatione ab Episcopo erecta. Ita hic articulus in jure praecedenti explicabatur. Cfr. *Ubach* II, n. 928, III (p. 673)

1349. — VII. « *Procurantes abortum, matre non excepta, effectu secuto.* » Can. 2350, § 1.

Ad contrahendam hanc censuram *(na* requiruntur : 1° Ut *abortus* sit verus ac certus (< fr. n. 7»II. Unde, non incurritur excommunicatio, nisi fuerit certa tum conceptio seu exsistentia fetus, tum praematura ejus e materno sinu ejectio. Sed tollitur antiqua distinctio (Greg. XIV) inter fetum animatum et inanimatum : quare, quocumque tempore post conceptionem verus ac certus abortus procuretur, contrahitur censura. 2° 11 fuerit *procuratus* i. e. ex industria quaesitus et directe volitas, *sive per se, sive pe› interpositas personas,* ut habet Bulla >i\ti \. Hinc, censura plectuntur medicus, ancilla, socia, potionem propinantes item paterfamilias, maritas, lornicator. qui percutiunt, intendentes abortum, vel qui jussione vel minis cogunt mulierem, ut abortum sibi inferat. Ab ea eximitur, qui praegnantem graviter percutit ex ira, odio vel zelotypia, praevidens forsan abortum, sed non intendens. 3° I t fuerit revera *secutus* ex « ausa in hunc linem posita. Secus vero, si constet vel saltem probabili sil, abortum accidisse ex alia causa : \ gr. ex e·» quod post sumptum abortivum mulier ex alto ceciderit. Secus etiam. >i reum poeniteat, priusquam effectus sequatur ad normam n. 1204, *b.* Ignorantia effectus secuti non excusat a <<nsma, si effectus vere adest; quare delinquens, de eo certior factus, excominunicatus habetur.

Mulier autem ip›u quae abortum sibi procurat per se non amplius a censura eximitur, Mtainen (ex can. 222'.·, § 3, n. 3), quotiescumque ad delictum adacta fuerit metu vere gravi, censuram jure effugiet.

* Olim Iij iv cvu› ira simplicité! r< -ιτν.ιΐ.ι er.it s. S<*il|.

1350.— VIII. *«Religiosus apostata a Religione.»* Can. 2385.

Haec excommunicatio reservata est Superiori majori ipsius religiosi ; vel, si religio est laicalis aut non exempta, Ordinario loci in quo commoratur.

1351. — IX. *« Professi votorum simplicium perpetuorum tam in Ordinibus quam in Congregationibus religiosis, ilemque omnes cum aliqua ex praedictis personis matrimonium etiam civiliter tantum contrahere praesumentes. »* Can, 2388, § 2.

Censurae tenor, post ea quae diximus n. 1339, explanatione non indiget.

§ 5. Excommunicationes nemini reservatae.

Numerantur quinque, illisque subjacent, cum suis cooperatoribus (cfr. n. 1263, 4°), omnes hi qui sequuntur :

1352. – I. *« Auctores et editores, qui sine debita licentia Sacrarum Scripturarum libros vel earum adnotationes aut commentarios imprimi faciunt. »*

Haec censura ex Trid. vigebat, restricta a S. (illicio. Olim excommunicabantur etiam imprimentes, nunc vero tantum auctores el editores.

1353. — II. *« Qui ausi fuerint mandare seu cogere tradi ecclesiasticae sepulturae infideles, apostatas a fide, vel haereticos, schismaticos aliosve sive excommunicatos sive interdictos contra praescriptum can.* 1240, § 1. » Can. 2339.

Intellige : *notorios* apostatas, vel haereticos, schismaticos seriae notorie addictos ; item cxcommunicatos vel interdictos post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam. Ita ex can. 1240, § I. Hanc censuram incurrunt *mandantes* auctoritate propria, vel cogentes (per vim metumve gravem) sepeliri in loco sacro cadavera supra nominatorum. Kequirilur vero ut mandare vel cogere *ausi fuerint.* Cfr. n. 1269. *Objectum mandati* re/ *coactionis* debet esse *sepultura ecclesiastica,* i. e. ex can. 1204: *a)* translatio cadaveris ad ecclesiam; *b)* celebratio exsequiarum super illud in eadem ; *c)* depositio cadaveris in loco legitime deputato fidelibus defunctis condendis : ergo in loco benedicto. Cfr. */law,* Inst. can. n. 333. Censura *ultimam* pariem respicit.

1354. — III. *Praesumentes alienare* (sive dando, sive recipiendo, sive consensum praebendo) *bona ecclesiastica pretiosa, vel bona quae excedunt valorem* 30.000 *libellarum* (seu francorum), *si praescriptum Beneplacitum Λpostolicum fuerit scienter praetermissum.* Ex can. 2347, n. 3, 534. § 1, 1532, § 1, η. 1 et 2.

Finis articuli est tuitio bonorum ecclesiasticorum *majoris valoris,* ne ex incuria vel malitia administratorum deperdantur el conditio Ecclesiae pejor fiat.

Bona autem ecclesiastica, in casu, sunt: a) Bes pretiosae, quarum valor est quasi 1000 fr. vasa aurea et argentea, gemmae, donaria votiva, res arte, raritate aut antiquitate insignes etc. *b) Bes mobiles* vel *immobiles,* ut sunt praedia, domus ; item jura et actiones in immobilia. Porro ad praesentem censuram quod spectat,omnino necesse est,ut valor harum rerum alienandarum excesserit 30.000 francos, *c)* Res sive mobiles sive immobiles, *in quantum sunt ecclesiasticae,* bona igitur quorum *administratio ecclesiasticae auctoritati subesi,* ut sunt bona quae pertinent ad ecclesias, monasteria, confraternitales, seminaria, nosocomia, licet in foro civili tanquam proprietas privati hominis inscribantur (Resp. S. C. Ep. et Reg., 17 Febr. 1880). En sensus completus horum verborum.

Jamvero *actio,* quae hoc articulo prohibetur el censura punitur, est bonorum praedictorum illegitima *alienatio.* Nomine alienationis venit omnis actus perfectus, quo dominium directum vel utile, in toto vel in parte, in alterum transfertur, vel quocumque modo immutatur, obligatur, aut deterius fit. Hujusmodi est donatio, permutatio -, venditio, emphyteusis, infeudatio, census, hypotheca, impositio servitutis, transactio, cessio juris acquisiti. Item *locatio bonorum* ultra 30.000 fr., et ultra novennium. Cfr. can. 1541, § 2, n. 1.

Excommunicantur quotquot praedicta bona alienare praesumpserint, scienter praetermisso Beneplacito Aposlolico el quidem : *a)* sic dantes (vendentes, permutantes, etc.) vel recipientes (bona donata vel permutata) ; *b)* consensum praebentes, quorum nempe consensus ad alienationem requiratur, ut sunt aeditui, membra Consilii adminislrationis, etc.

1355. — IV. « *Omnes, qualibet etiam dignitate fulgentes, qui quoquo modo cogant sive virum ad statum clericalem amplectendum, sive virum aut mulierem ad Religionem ingrediendam vel ad eminendam religiosam professionem tam sollemnem quam simplicem, tam perpetuam quam temporariam.* » Can. 2352.

Censura incurritur cum vir iit clericus, vel cum candidatus Religionem ingreditur aut professionem emittit. Jamvero status clericalis initur prima tonsura (can. 108, § 1); ingressus vero in Religionem iit incipiendo tempus postulatus vel novitiatus (si nempe postulatus non praerequirirurj. Qui cogit ad postulatum et postea ad professionem in duplicem censuram incurrit. Λ censura immunes sunt *unico Cardinales* . alii cogentes (sive Episcopi, sive reges) excommunicantur (cfr. dicta n. 1259).

1356. — λ . « *Fidelis qui scienter omiserit eum a quo sollicitatus inerit intra mensem denuntiare, contra praescriptum can.* 904. » Can. 2368, § 2.

Crimen sollicitationis, de quo hic sermo, est provocatio ad turpia, facta a sacerdote tanquam confessario. Plura vide n. 1794 seqq.

' Ita inulti auctores.Ceterum, ipse Codex pro alienandis rebus infra 1.000 fr. tantummodo requirit Ordinarii consensum. Cfr. ffaus, Instil, can. η. 362. Valor aureus accipi potest._
• Permutatio titulorum ‹ul *latorem* in alios -altem aeque lotos, nuncex can. I 539, § ·› (c m|r-titur admlnlstratlonlbus, supposita licentia Ordinarii el diocesan) Consilii adminislrationis

Articulus II.

De suspensionibus latae sententiae.

Ex suspensionibus latae sententiae, quae nunc in Ecclesia vigent, aliae reservantur 5. *Sedi,* aliae *Ordinariis,* aliae denique *nemini* reservatae sunt. De singulis breviter agemus.

§ 1. Suspensiones S. Sedi reservatae.

Numerantur septem, ex quibus tres priores sunt censurae proprie dictae, ceterae vero poenae vindicativae latae sententiae.

Pro praxi. A suspensionibus-censuris mox indicandis Ordinarius absolvere potest per se vel per alium in casibus occultis (vide dicta n. 1280, 1°, *a).* Confessarius in casibus urgentibus licite quoque ab his absolvit (cfr. n. 1282-1284). Quoad dispensationem a suspensionibus-poenis, vide quae dicemus n. 137Get 1377.

Suspensionibus praefatis ipso facto plectuntur :

1357. — (Suspensiones-censurae) I. *«Clerici, (pii per simoniam ad Ordines scienter promoverint vel promoti fuerint, aut alia sacramenta ministraverint vel receperint, 0* Can. 2371.

Addit can. cit. : omnes hujusmodi delicta perpetrantes (etsi sint episcopali dignitate aucti) esse de haeresi suspectos. Qui prima tonsura sunt initiati, incurrunt igitur in suspensionem, si sibi procuraverint Ordines etiam minores per simoniam, i. e. per conventionem *(externe manifestaient),* licet ad effectum non deductam, etiam tacitam, nempe ex circumstantiis collectam (cfr. can. 728). Vide supra n. 591.

1358. — II. *« Qui recipere Ordines praesumunt ab excommunicato vel suspenso vel interdicto post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam, aut a notorio apostata, haeretico, schismatico : qui vero bona fide a quopiam eorum sit ordinatus, exercitio careat Ordinis sic recepti donec dispensetur. »* Can. 1372. Agitur de suspensione *a divinis,* de qua diximus n. 1299, 2° *b.*

Qui a praedictis *mala jide unum* ordinem valide recipit, ab ordinibus antea receptis suspensus manet. Qui vero *omnes* ordines sic recipit invalide (v. gr. a ministro anglicano), utique nihil habet circa quod suspensus evadat. Qui in *bona fuie* ordinatus fuerit, incurrit solummodo quamdam inhabilitatem, quae tamen est tantum poena vindicativa, cum desit ex parte recipientis impulabilitas (can. 2195, 2215). Hujus inhabilitatis dispensatio reservatur Sedi Apostolicae (ut videtur).

1359. — III. *Professus in sacris cum votis perpetuis, qui dimissus fuerit ob delicta minora iis de quibus in can.* 670. Ita ex can. 671, n. 1.

Ex canone 670, perpetuo prohibentur deferre habitum ecclesiasticum : apostatae a fide, religiosi fugitivi cum muliere, attentantes matrimonium civile, religiosi infames, depositi vel degradati. Religiosi vero dimissi *ob crimina iis minora* suspensi tantum manent, donec a S. Sede absolutionem obtinuerint.

1360. - (Suspensiones-poenae) I.« *Episcopus aliquem consecrans in Episcopum, Episcopi vel, loco Episcoporum, presbyteri assistentes, el qui consecrationem recipit sine apostolico mandato contra praescriptum can.* 953. » Omnes isti ipso jure suspensi sunt, donec Sedes Apostolica eos dispensaverit. Ita can. 2370.

Haec suspensio est tantum poena vindicative, quia canon non dicit Sedi Apostolicae *asboluiionem* reservari, sed de *dispensatione* loquitur.

1361. — II. « *In suspensionem per annum ab ordinum collatione Sedi Apostolicae reservatam ipso facto incurrunt : a)* Qui contra praescriptum can. 955, alienum subditum sine Ordinarii proprii litteris dimissoriis ordinaverint ; *b)* qui subditum proprium, qui alibi tanto tempore moratus sit ut canonicum impedimentum contrahere ibi potuerit, ordinaverint contra praescriptum can. 993, 994 ; *c)* qui aliquem ad ordines majores sine titulo canonico promoverint contra praescriptum can. 974, § 1, n. 7 ; *d)* qui, salvo legitimo privilegio, religiosum, ad familiam pertinentem quae sit extra territorium ipsius ordinantis, promoverint, etiam cum litteris dimiseorialibus proprii Superioris, nisi legitime probatum fuerit aliquem ex casibus occurrere, de quibus in can. 966. » Can. 2373.

Suspensio in casibus praedictis stringit *ordinantes,* i. e. conferentes non tantum ordines majores vel minores, sed etiam (vi can. 950) primam tonsuram. Quoad ipsum *ordinatum,* vide infra n. 1367. *Quarta autem poena,* quae nova est, non contrahitur, si (ut dicit can. 966) Episcopus dioecesanus licentiam dederit ad .alium Episcopum litteras dimissorias mittendi, vel sit diversi ritus, vel sit absens vel non sit ordinationem habiturus proximo legitimo tempore (i. e. Sabbato Quatuor Temporum. Sabbato ante dominicam Passionis aut Sabbato Sancto), vel denique dioecesis vacet nec eam regat qui charactere episcopali polleat. Privilegium legitimum non est, quando habetur solummodo per communicationem. Ita ex Conslit. Bened. XIV *impositi nobis.*

1362. III. « *Religiosus clericus cujus professio ob admissum ab ipso dolum nulla fuerit declarata, si sil in majoribus Ordinibus constitutus, ipso facto suspensus manet, donec Sedi Apostolicae aliter visum fuerit.* » Can. 2387.

Suspensio nova est. Nota, eam tantum incurri post declarationem nuditatis professionis, i. e. admissionis definitivae, et quidem requiri ul nulla declarata fuerit professio praecise ob dolum admissum ab ipso religioso. Ex Resp.

Pontificiae Commissionis (3 Jun. 1918) praedicta sunt etiam applicanda societatibus clericalibus sine votis. *A. A.* 5., X, p. 347.

1363. — IV. *Capitula, conventus aliique omnes ad quos spectat, qui ad beneficia, officium vel dignitatem ecclesiasticam electos, praesentales vel nominatos ante Litterarum* (confirmationis vel institutionis) *exhibitionem admiserint, ipso facto a jure eligendi, nominandi, vel praesentandi suspensi maneant ad beneplacitum .Sedis Apostolicae.* Ita ex can. 2394, n. 3.

§ 2. Suspensiones Ordinariis reservatae.

1364. — I. *Clericus qui,sine loci Ordinarii licentia, personas Episcopis, Abbatibus vel Ordinum Moderatoribus supremis inferiores, privilegio fori fruentes, ad judicem laicum trahere ausus fuerit, incurrit ipso facto in suspensionem ab officio reservatam Ordinario.* Ita ex can. 2341.

Hic articulus est complementum eorum quae superius evolvimus, n. 1323 et 1333. Verba censurae post ea quae ibi notantur, clara apparent.

1365. — II. *Religiosus fugitivus, si sit in sacris, incurrit in suspensionem proprio Superiori majori reservatam* l. Ex can. 2386.

Jam vidimus quibus poenis ipso facto subjaceat religiosus *apostata* (cfr. n. 1350). Fugitivus, ut ejus delicium id exposcit, minori, licet gravi, poena pied il ur. Cfr. dicenda n. 2172. Quae hic dicuntur de religiosis, valent etiam pro membris societatum clericalium sine votis. Ha Pontif. Commissio, 3 Jun. 1918 *(A. A. S., X,* p. 347).

§ 3. Suspensiones nemini reservatae.

1366. — I. « *Sacerdos qui sine necessaria jurisdictione praesumpserit sacramentales confessiones audire, est ipso facto suspensus a divinis ; qui vero a peccatis reservatis absolvere, ipso facto suspensus est ab audiendis confessionibus.* » Can. 2366.

Hoc articulo complentur ea quae n. 1331 explanata fuerunt, *a)* Suspensione *a divinis* plectuntur *praesumentes audire* confessiones (licet non absolvant) sine necessaria jurisdictione, *b)* In suspensionem ab audiendis confessionibus incurrunt *praesumentes absolvere* a peccatis reservatis. Xon agitur hic de lic-eatis reservatis /m/p/rr rensw/wn/itasentiunt plures (v. gr., *Vermeersch-Crcusen,* III, 509), contradicentibus tamen aliis (ul *Chelodi,* n. 89; *Cerato,* n. 118; *(bach.* II, n. 937 tin). Requiritur, ut pronuntietur *absolutionis* forma.

l Religiosus professus ad sacculum (ex Induito) regressus, si amiserit propriam dioecesin), nequit extra Religionem sacros ordines exercere, donec Episcopum benevolum receptorem invenerit, aut S. Sedes aliter providerit. Ita can. 641, § 1. Vide dicenda n. 2150 et 2178.

1367. — II. «*Qui sine litteris vel cum falsis dimissoriis litteris vel ante canonicam aetatem vel per saltum ad Ordines malitiose accesserit, est ipso jacto a recepto ordine suspensus.* » Can. 2374.

1368. — III. «*Clericus qui in manus laicorum officium, beneficium aut dignitatem ecclesiasticam resignare praesumpserit; ipso facto in suspensionem a divinis incurrit.* » Can. 2400.

Resignatio beneficii, etc., fieri nequit nisi in manus legitimi Superioris, et quidem solummodo in favorem alicujus idonei qui acceptat. Qui ergo remittit beneficium, etc., in manus laicorum ut de eo disponant, incurrit in hanc censuram. Censura nova est.

1369. — IV. « *Abbas vel Praelatus nullius qui contra praescriptum can.* 322, § 2, *benedictionem non receperit, est ipso facto a jurisdictione suspensus.* »

In praefato can. 322 § 2, dicitur : « Abbates vel Praelati *nullius* qui ex praescripto apostolico vel ex propriae Religionis constitutionibus benedici debent, intra 1res menses a receptis litteris apostolicis, cessante legitimo impedimento, benedictionem ab Episcopo, quem maluerint, accipiant. » Censura nova est.

1370. – · V. « *Vicarius Capitularis concedens litteras dimissorias pro ordinatione contra praescriptum can.* 958 § 1 *n.* 3, *ipso facto subjacet suspensioni a divinis.* » Can. 2409.

Olim habebatur interdictum ex Cone. Trid., Sess. 23, c. 10. XuncÀicarius suspensionem incurrit, si concedat litteras ante annum elapsum a sede vacante, non arctatis ratione beneficii recepti aut recipiendi aut ratione certi alicujus ofllcii, cui propter necessitatem dioecesis sine dilatione sit providendum.

1371. — VI. « *Superiores religiosi, qui contra praescriptum can.* 965-967 *subditos suos ad alienum Episcopum ordinandos remittere praesumpserint, ipso facto suspensi sunt per mensem a missae celebratione* ». Can. 2410.

Haec valent etiam pro societatibus clericalibus sine votis, quatenus privilegio gaudeant dimissorias concedendi pro suis subditis. Ita Pontif. Commissio, 2 .lun. 1918 (.1. .1. .S'., X. p. 347). Suspensio nova est, et potius poenae vindicativae rationem habet. Vide *Raus,* Inst. can. n. 474, I, 5°.

Articulus III.

De interdictis latae sententiae.

Numerantur quatuor, (piorum unum reservatur Sedi Apostolicao modo speciali, alterum S. Sedi vel Ordinario (prout fert casus), tertium Ordinario, quartum nemini.

1372. — I. « *Universitates, Collegia, Capitula aliaeve personae morales, quocumque nomine nuncupentur, a legibus, decretis, man-*

datis Romani Pontificis pro tempore exsistentis ad Universale Concilium appellantes, ipso facto contrahunt interdictum speciali modo Sedi Apostolicae reservatum. » Can. 2332.

Hic articulus se refert ad personas morales, dum quae explanantur n. 1320 ad personas privatas se extendunt. Verborum sensus ibi evolvitur.

1373. — 11. « *Scienter celebrantes vel celebrari facientes divina in locis interdictis vel admittentes ad celebranda officia divina per censuram vetita clericos excommunicatos, interdictos, suspensos post sententiam declaratoriam vel condemnaloriam, interdictum ab ingressu Ecclesiae ipso jure contrahunt, donec, arbitrio ejus cujus sententiam, contempserunt, congruenter satisfecerint.* » Can. 2338, § 2.

Haec poena est potius vindicativa (ul constat ex can. 2291, n. 2). Episcopi ab ea incurrenda eximuntur, ut diximus n. 1260.

1374. — **Ill.** « *Sponte sepulturam ecclesiasticam donantes infidelibus, apostatis a fide vel haereticis, schismaticis, aliisve sive excommunicatis sive interdictis* (contra praescriptum can. 1240, § 1), *contrahunt interdictum ab ingressu ecclesiae Ordinario reservatum.* » Can. 2339.

Hoc articulo complentur prohibitiones, de quibus n. 1353 diximus. Notandum, hic agi de iis solis qui *sponte* praedictos sepeliunt et quidem tunc tantum quando de sepull ura *hic expresse nominatorum* sermo occurrit.

1375. — IV. « *Qui causam dederunt interdicto locali aut interdicto in communitatem seu collegium, sunt ipso facto personaliter interdicti.* » Can. 2338, § 4.

Ili, quando resipiscunt, *pro foro interno* a quovis confessario absolvi possunt, quia nemini est haec censura reservata.

CAPUT IV

De poenis vindicalivis.

S. Alph., VIII 323 ; ed. G., IV. p. 440 ; *Ferraris,* v. *Deyradalio, Sepultura;* Wernz, Jus Dccr., III, n. 772 ; Many, de Locis sacris, tit. IV, spec. n. 221-225 ; *Vermeersch-Creusen,* Epitomo, III, n. 488 ; *Eichmann,* das Stralrccht des C. J. C. ; *Raus,* Inst. can. η. 459 seqq.

1376. — Notiones 1. Poenae vindicativae illae sunt, *quae directe ad delicti expiationem tendunt, ita ut earum remissio e cessatione contumaciae delinquentis non pendeat* (can. 2286).

Poenae hujusmodi sunt, *a) pro omnibus delinquentibus, in senere* : interdictum locale, interdictum ab ingressu ecclesiae, poenalis translatio paroeciae,

infamia juris, privatio sepulturae ecclesiaticae vel sacramentalium, suspensio pensionis ecclesiasticae, etc. ; *b) pro clericis,* in specie : prohibitio exercendi sacrum ministerium praeterquam in certa ecclesia, suspensio ad nutum Superioris, privatio habitus ecclesiastici, depositio, degradatio, etc. Cfr. can. 2291, 2298. Ab inflictis poenis vindicativis datur *appellatio,*.seu *recursus in susprnsivo,* nisi aliud in jure caveatur. Can. 2287.

II. *Cessant* poenae vindicativae, vel *transacto tempore* pro expiatione destinato, vel *dispensatione* concessa a legitimo Superiore, ad normam eorum quae diximus n. 1278. Cfr. can. 2289, 2236.

1377. — *Pro prari. a) In casibus occultis urgentioribus,* si ex observatione poenae vindicativae latae sententiae reus seipsum proderet cum infamia et scandalo, *quilibet confessarius* potest in foro sacramenta]) obligationem servandae poenae *suspendere,* injuncto onere recurrendi saltem intra mensem per epistolam el per confessorium (si id fieri possit sine gravi incommodo), reticito nomine, ad S. Poenitentiariam vel ad Episcopum facultate praeditum et standi ejus mandatis. Can. 2290, § 1. *b)* Si in aliquo casu extraordinario hic recursus sil impossibilis, tunc ipsemet confessarius potest dispensationem concedere, ad normam eorum quae indicavimus supra n. 1284, 5° *b.* Vide can. 2290, § 2.

Aliquas notiones addere juvat circa *depositionem* et *degradationem ;* circa *infamiam* juris ; et praesertim, circa *sepulturae ecclesiasticae privationem.*

1. *Depositio et degradatio.*

1378. — 1. Depositio est *gravissima poena* quae secum fert tum suspensionem ab officio, et inhabilitatem ad quaelibet officia, dignitates, beneficia, pensiones, munera in Ecclesia, tum etiam privationem illorum quae reus habet, licet eorum titulo fuerit ordinatus. Can. 2303, § 1. Non tollit autem obligationes e suscepto Ordine exortas (ib.).

Haec poena: 1° infligi tantum potest a tribunali Collegiali quinque judicum el in casibus tantum in jure expressis, ac pro delictis atrociorihus (can. 2303, §3) ; 2° non priv.it depositum privilegio canonis et fori ; 3° potest a.sola S. Sede tolli Si clericus depositus non dat signa emendationis monitusque non resipiscat. Ordinarius potest eum *perpetuo privare habitu ecclesiastico* : quae privatio secum trahit privationem privilegiorum clericalium. Can. 2301. *Delicta* autem quae merentur sententiam depositionis, sunt : haeresis, sacrilegium cum speciebus consecratis, simulatio missae celebrationis, procuratio abortus, etc.

1379. — II. Degradatio est : *sollemnis privatio omnium titulorum, bonorum, privilegiorum et honorum ecclesiasticorum ; ita. ut degradatus, solo remanente indelebili charactere, ad conditionem laicalem reducatur.* Est poenarum omnium vindicativarum gravissima.

Degradatio fieri potest a solo tribunali Collegiati quinque judicum, et pro criminibus lanium gravissimis in jure expressis, ut sunt haeresis manifesta, homicidium voluntarium, sollicitatio poenitentis, attentatio matrimonii etiam civilis. Degradalus eo quod ordinem retinet, tenetur ad votum castitatis jam emissum, ideoque contrahe et invalide matrimonium. Tenetur quoque ad Horas canonicas : nisi forte poena ad quam damnatur, rarum recitationem impediat (Vll, 324 seqq.). Amittit privilegium *canonis* et remitti nequit nisi a S. Sede. Degradatio *realis* (juxta praescripta *Pontif. Bomani ;* qualis locum habuit in causa *Hus)* jam extra usum est. De degradatione *edictali* vide.l .1.5., 1931, p. 330 seq.

2. *Infamia.*

1380. — Haec poena est *status laesae dignitatis ob crimen, quo quis publice reus habetur.* Can. 2293. Porro duplex est : 1° *Facti,* <|iiae ex pravis moribus oritur, et per emendationem aboletur. 2° *Juris,* seu legalis, quae casibus in jure expressis, ex auctoritate infligitur. Haec desinit sola dispensatione S. Sedis (can. cil., § 2; 2295). Quinam sint infames ex jure, vide *liatis,* l. c. n. 475.

Infames infamia juris sunt irregulares ex defectu (can. 984, n. 5) ; infames vero infamia facti sunt impediti ab Ordinibus recipiendis, dum ipsa, judicio Ordinarii, perdurat (can. 987, n. 7). Vide dicenda n. 1937 et 1946, 111.

3. *Privatio sepulturae ecclesiasticae.*

1381. — Notio. Sepultura ecclesiastica consistit in cadaveris translatione ad ecclesiam, exsequiis super illud in eadem celebratis, illius demum depositione in loco legitime deputato fidelibus defunctis condendis (can. 1204). Est pars communionis Ecclesiae ; ideo regulariter nulli fidelium deneganda est, ut dicit ur can.1239, § 3.

Triplici igitur elemento, ex jure, constat sepultura Christiana. Hinc statuit can. 1241 : Excluso ab ecclesiastica sepultura, deneganda quoque est missa exsequialis, etiam anniversaria, et alia publica officia funebria. Locus deputatus pro depositione cadaveris est vel coemeterium integrum, vel spatium catholicis reservatum et benedictum, quod si haberi nequeat, singuli tumuli toties quoties benedicendi sunt. Can. 1206.

1382. — Principia. 1. Privatio sepulturae ecclesiasticae est poena gravissima fori externi, ipso jure inflicta. Constat ox c. 12, *de Sepulturis,* et ex Rituali Romano, tit. VI, c. 2. Cfr. can. 1239-1243.

Diximus : 1° *Est poena gravissima.* Quare « ubi dubium occurrerit, an infligenda sit. *consulatur Ordinarius.* » Si considi nequeat, et dubium permaneat, sepultura concedatur, ex regula : « In dubio, odia sunt restringenda. » Cfr. can. 1240, §2 2° *Fori externi :* ideo culpa vel causa, ob quam infligitur, debet, esse *notoria :* nec sufficit si de illa parocho privat im constet. 3° *Ipso jure inflicta ;* unde, haec poena incurritur, *ipso jacto,* in omnibus casibus quos Rituale Romanum commemorat : intellige ex can. 1240, § I, nisi defuncti antemortem aliqua dederint poenitentiae signa.

1383. — II. Jure communi, ecclesiastica sepultura denegatur his qui ab Ecclesiae communione separati, vel manifeste impoenitentes, e vivis decesserunt.

Quoad primum, regula juris est (c. *12, de Sepull.)*, «ut quibus non communicavimus vivis, non communicemus defunctis.» Quare excluduntur :

1° Omnes *non baptizati,* i. e. pagani, judaei, fetus immaturi seu abortivi, et infantes absque baptismo, saltem dubie valido, mortui. Can. 1239, § 1. *Catechumeni* autem non repelluntur, si rite dispositi e vivis decesserint, quia baptismo flaminis mundati existimantur ; secus, si fuerint graviter négligentes. Cfr. can. cit., § 2.

2° *Apostatae, notorii a Christiana fide.* Inter hos recensendi sunt impii omnes qui atheismum, deismum, pantheismum, inaterialismum publice profitentur, nisi ante mortem aliqua signa poenitentiae dederint. Can. 1240, § 1, n. i.

3° *Haeretici,* qui errores suos aperte affirmant, tametsi forsan materialiter tantum haeretici sint ; dummodo *sectae haereticae* notorii; sint addicti; sicut et notorii *schismatici,* nisi forte ante mortem poenitentiae signa dederint. Horum vero filii, vel a ministro haeretico baptizati, saltem ante septennium, possunt ecclesiastica sepultura donari.

4° *Sectae massonicae* aliisve ejusdem generis societatibus notorio addicti ; item alii *excommunicati* vel *interdicti* post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam, si nempe ante mortem aliqua poenitentiae signa non dederint. Can. 1240, § 1, n. 1 et 2. Habetur autem ut poenitentiae signum, si talis in articulo mortis *nomen Jesu* (utique serio) invocaverit vel confessarium petierit, etc. ; ad quod probandum *unus testis* sufficit (VII, 187 ; cfr. el 1. VI, 480, 481).

1384. — *Quoad secundum*, arcentur sepultura ecclesiastica omnes, qui in peccato mortali certo ac notorio, absque poenitentia, decesserunt. Tales autem taxative habendi sunt (ex can. 1240, § 1) :

1° *Suicidae,* qui *deliberato consilio* mortem sibi intulerunt, nisi aliquo tempore superstites, poenitentiae signa dederint. Suicidis vero non sunt aequiparandi, qui in statu *phrenesis* aut in alio morbi excessu seipsos occiderunt. « Quando dubium superest, utrum mortem quis sibi dederit per desperationem, an per insaniam, dari potest ecclesiastica sepultura, *vitatis tamen pompis* et sollemnitatibus exsequiarum » (S. Off.. IGMaii 1866 ; Coll. Prop. Fid., η. 1605). Saepius hodie quam antea, ob timendum scandalum exsequiarum civilium, conandum est ut suicidis detur ecclesiastica sepultura. Sedulo tamen est cavendum, ne id concedatur, ubi nulla praecesserunt seria amentiae signa.

2° Mortui *in duello,* aut ex vulnere inde relato, nisi poenitentiae signa dederint.

3° Qui mandaverint suum corpus *cremationi* tradi, aliique *peccatores publici* et manifesti, nisi ante mortem aliqua signa poenitentiae dederint. — De *crematione* loquemur n. 1387.

1385 - *Pro praxi.* 1° Vi hujus legis sunt igitur sepultura Christiana privandi, si impoenitentes decesserint *a)* Meretrices, concubinarii, usurarii et omnes qui in alicujus criminis actu mortui sunt dummodo eorum delictum sit *certum* (quoad factum el quoad intentionem) et *notorium,* id est majori numero

incolarum civitatis seu parochiae notum ⁂ *b)* Illi, qui *publice* el absque dubio cognoscuntur, intra annum suae mortis ex proposito *confessionem ac communioncm omisisse,* el qui absque ullo contritionis signo obierunt. De istiusmodi autem culpabili omissione, publice *vix constare potest,* nisi per Ordinarii sententiam seu publicum edictum. Excipe, nisi fuerint e numero eorum, qui *notori·* nunquam sacro assistunt atque impie vivunt ; quo in casu peccatoribus manifestis ac publicis accensendi sunt, ut palam est. Sed in praxi cum ex sepulturae denegatione haud raro maxima incommoda enascerentur, istiuscemodi occurrente casu, consulatur Ordinarius.

2° *Son sunt per se* ecclesiastica sepultura privandi *:a) muni* et *comoedi,* nisi ex adjunctis inter peccatores publicos numerari debeant ; *b) ebrii,* qui in ebrietate mortui sunt ; nam dubitari potest, utrum ebrietas fuerit voluntaria ; *c) rei capite plexi,* qui signa poenitentiae dederunt (etsi sine sollemnitate sepeliendi sint) ; *d) detentores bonorum ecclesiasticorum,* nisi excommunicationis sentcntia declaraloria in eos lata fuerit 2 ; *e)* qui *sacramenta ultima respuerunt,* nisi id fecerint *scandalosc,* i. e. coram pluribus, vel nisi sint ex illis qui supra descripti sunt.

Quaestio Specialis.

De sepultura civili et crematione cadaverum.

1886. — I. Sepultura civilis aliquando ab ipsis fidelibus, *voluntate formali* quaeri, et legatariis perficienda imponi solet. Jamvero :

1° *Petere, sepulturam, exclusis ritibus Ecclesiae,* est peccatum grave. Continet enim haec petitio apostasiam externam, et efficit ut sepeliendus saltem externe finium impiorum, quos prosequuntur liberi cogitatores, evadat fautor et assecla.

2° *Assistere sepulturae civili, quam defunctus* (vel ejus familia) *petierunt,* graviter illicitum est, ratione cooperationis et scandali. Id tamen evadere potest licitum, si ob rationum gravitatem, remoto scandalo, haec assistentia passiva tanluifi reddi queat, ut accidit pro officialibus publicis, liberis, uxore defuncti, consanguineis proximis, vel, ut quidam concedunt, pro amicis conjunctissimis *(Ami du CL,* 1890, p. 691, ubi Resp. S. Off. ; 1907, p. 1138, etc.).

3° *Assistere sepulturae civili, casu quo Ecclesia ritus liturgicos in poenam non concessit,* est etiam illicitum *(I)'Annibale,* Summula, I, n. 115).

1387. — II. Crematio cadaverum. Licet crematio non sit actio *perse* mala, per accidens tamen, et *ratione finis* eorum qui hanc praxim introducere conantur, est impia omnino dicenda, ad hoc ordinata ut existimatio et reverentia catholicae religionis minuatur ; quare severissime est prohibita. S. Off., 19 Maii 188G *(A. S. Λ'.,* 19, p. 46) ; 19 Junii 1926 *(A. A. .S',,* XVIII. p. 282).

Non licet ergo : 1° Societatibus, qui hunc morem sepeliendi promovent, nomen dare. 2° Sacramenta morienlium iis ministrare, qui *propria voluntate,* motivis quibuscumque moti, corpora sua post mortem cremanda mandarunt,

| >lc respondit S. Oil., 8 Maii 1908 f.1. s. 41. p. 583), illos qui coram rninlstcilo matri·monium contraxerunt, et subito moriuntur, sine resipiscentiae signo, non posse cum precibus Ecclesiae sepeliri. De Illis qui tenaciter adhaerent « Action française », vide *Itaus,* Inst. can. n. 493 (p. 755).— * imi </u *Cl.*. 1920, p. 447. Praedicti possunt tamen considerari ut peccatores publici in aliquibus dioecesibus.

si moniti hoc mandatum retractare nolint (S. Off., 27 Ju). 1892) [1]*; etiam casu <{uo crematio ad nonnam canonis 1203, § 2 non sequatur, ul expresse declaravit Pont. Commissio, 10 nov. 1925 f.L J. A'., ,\\ II, p. 583). 3° Quoties agitur de iis quorum corpora *non propria ipsorum voluntate* crematioui subjiciuntur, Ecclesiae ritus et suffragia adhiberi possunt tum domi tum in ecclesia, non autem usque ad cremationis locum, remoto scandalo. Scandalum vero removeri etiam poterit, si notum fiat, cremationem non propria defuncti voluntate electam fuisse (S. Off., ib.). I bi adjuncta id sperare non sinant, prohibitio integra remanet (S. Officium, *Instructio* 19 Junii 1926. .1. J. .s'., .W III, p. 282 seq.). 4° Licet tamen pro fidelibus, quorum corpora non sine eorum culpa cremata sunt, Missae sacrificium *privatim* offerre, itemque fundationes ad hunc finem acceptare (S. Off., 27 Jul. 1892). 5° In casibus autem particularibus, in quibus dubium vel difficultas oriatur, *consulendus est Ordinarius,* qui accurate perpensis omnibus adjunctis, id decernet quod magis expedire in Domino judicaverit (S. Off., 15 Dec. 1886).

Quoad sepulturam *membris humanis amputatis* dandam, statuit S. Off., 6 Aug. 1897 : 1° Membra *acatholicorum* in terra profana sepeliantur. 2° Membra amputata *fidelium baptizatorum* in loco sacro sepeliri debent. Si fieri potest, sorores hospitalium in proprio horto domui adnexo deputent aliquod parvum terrae spatium, ad sepelienda catholicorum membra amputata, postquam fuerit benedictum. Si medici suadeant vel praecipiant combustionem membrorum amputatorum, sorores prudenter dissimulent et obediant. Cfr. .1. λ. Λ'., 30, p. 630 ; *Monit. eccl.,* 20, p. 11 ; *.Xouv. Rev. Theol.,* vol. 32, p. 303.

CAPUT V

De remediis poenalibus et poenitentiis.

1388. — I. Remedia poenalia sunt : monitio, correptio, praeceptum et vigilantia ; de quibus singulis pauca addemus 8.

Monitio ab Ordinario est facienda, si quis versatur in proxima delicti occasione, vel si in aliquem cadit suspicio delicti commissi.

Correptioni est locus, si ex alicujus conversatione scandalum vel gravis ordinis perturbatio oriatur. Can. 2307, 2308. Tam monitio quam correptio potest esse *publica* aut *secreta.*

a) Monitio vel correptio *publica* fiat vel coram notario aut duobus testibus vel per epistolam, ita tamen ut de receptione et tenore epistolae ex documento constet. Hujusmodi correptio fieri tantum potest adversus reum de delicto convictum vel confessum, *b)* De monitione et correptione secreta etiam constare debet ex aliquo documento in secreto archivo Curiae asservando. Can. 2209.

[1] Noue. *Rev. Théol.,* 27, p. 128. Apud ludos tamen, ubi haec consuetudo adest (quamvis moneri debeant lldcdes), passive Se habere possunt confessarii,si fideles hunc sepulturae uiodum elegerint. S. C. de P. F·. 27 Sept. (ap. Ami *du* CL, 1902, p. 697). — [2] Confer etiam *Venneersck-Creuxen,* III, n. 300 ; Eichmann, das Strafrecbt ; *Raus,* Inst, can n. 463.

Praeceptum datin', monitionibus et correptionibus incassum factis vel si ex eisdem effectum sperare non liceat. In eo accurate indicandum est quid agere quidve evitare debeat praeventus, cum poenae comminatione in casu transgressionis. Can. 2310.

Vigilantiae autem submittendus est, qui in periculo versatur relabendi (can. 2311).

II. Poenitentiae in foro externo imponuntur ut delinquens vel poenam effugiat, vel poenae contractae absolutionem aut dispensationem recipiat. Nunquam poenitentia publica est imponenda ob delictum occultum. Can. 2312.

Praecipuae poenitentiae sunt : praecepta recitandi determinatas preces, peragendi piam peregrinationem, servandi peculiare jejunium, erogandi eleemosynam, peragendi exercitia spiritualia per aliquot dies, et similia. Can. 2313. Sedulo autem notandum est. hic non de aliqua sacramentali, sed *tantum de canonica agi poenitentia,* quae a Superiore jurisdictione praedito, imponitur in foro externo pro satisfactione delicti.

APPENDIX

De censura et prohibitione librorum

Hic intendimus breviter explanare singulos novi Codicis juris canones, qui leges de censura et prohibitione librorum referunt. Pro expositione autem systematica harum legum, vide *Jlaus,* Inst. can. η. 351 seqq., ubi etiam copiosius indicantur *Fontes et Scriptores.*

CAPUT I

De praevia librorum censura.

In hoc capite duo statuuntur : 1° quidnam ab auctoribus catholicis censurae ecclesiasticae subjici ; 2° quonam modo haec censura suo officio fungi debeat. Quae autem in lota hac materia (sicut in sequenti) de *libris* praescribuntur, etiam aliis editis scriptis quibuslibet applicentur, nisi aliud constet (c. 1384, § 2).

Can. 1385. — § 1. « Nisi censura ecclesiastica praecesserit, ne edantur etiam a laicis :

1° Libri sacrarum Scripturarum vel eorumdem odnotationes et commentaria. »

2° Libri qui divinas Scripturas, sacram theologiam, historiam ecclesiasticam, jus canonicum, theologiam naturalem, ethicam aliasvc hujuscemodi religiosas ac morales disciplinas spectant; libri ac libelli precum, devotionis vel doctrinae institutionisque religiosae, moralis, asceticae, mysticae, aliique hujusmodi quamvis ad fovendam pietatem conducere videantur, ac generaliter scripta in quibus aliquid sit quod religionis ac morum honestatis peculiariter intersit. »

3° Imagines sacrae quovis modo imprimendae, sive preces adjunctas habeant, sive sine illis edantur. »

Dicitur autem *a) Se edantur* si ergo omittitur licentia, peccat auctor vel ' ditor liber tamen non est eo ipso prohibitus, nisi agatur de iis, qui in can. 1399 induantur tanquam ipso jure piohibiti Vide praesertim can. 1399, n. 5 — *b) (bn,rulit>i ^cripta,* ae proinde etiam diariorum articuli *in quibus religionis rt morum honestatis peculiariter intersit,* nempe qui morale ve) religiosum argmentum habeant Verumlainen aliqui ΛΛ censent. non fuisse abrogatam

consuetudinem antea vigentem, vi cujus ephemerides, de religione diserte non tractantes, inserunt, absque praevia censura, articulos qui perse revisioni subjici deberent. Omnium sensu, opera impressa et opera lithographice vel polygraphice edenda, si vulgentur et *publici juris* fiant, censurae subjicienda sunt; sed si solum prodeant *ad usum discipulorum* vel in alium *usum limitatum,* nec in commercio ponantur, huic censurae non sunt obnoxia : « quod ipso romano usu novimus comprobatum », ut testatur *Vermeersch,* p. 33. - Ratio horum est, quia Episcopi licentia non praecise ad hunc finem requiritur ut liber *imprimi* possit, sed ut publici juris fieri possit. Sub hoc igitur respectu, orationum formularia ad usum communitatis, lectiones academicae pro auditoribus, non indigent censura episcopali *(Linz. Quart. Schr.,* 1913, p. 488). Confereliam *l'bacli,* I, n. 376, sub fine.

§ 2. « Licentiam edendi libros et imagines de quibus in § 1, dare potest vel loci Ordinarius proprius auctoris, vel Ordinariis loci in quo libri vel imagines publici juris fiant, vel Ordinarius loci in quo imprimantur, ita tamen ut, si quis ex iis Ordinariis licentiam denegaverit, eam ab alio Ordinario petere auctor nequeat, nisi eumdem certiorem fecerit de denegata ab alio licentia. »

Si ergo auctor Romae degens, librum alibi imprimere velit, approbatio Cardinalis Vicarii et Magistri S. Palatii jam non requiritur ; « optio enim inter 1res Ordinarios loci hic conceditur » *(Vermecrsch-Crcuscn,* II, n. 726).

§3. « Religiosi vero licentiam quoque sui Superioris majoris antea consequi debent. »

Si licentia praedicta religioso denegata fuerit, vetatur ipse manuscriptum typographo tradere, qui librum cum solo *Imprimatur* Episcopi publicet. Cfr. §2 ejusd. can. et *A. A. S.,* Ill, p. 270.

Can. 1386. — § 1. « Vetantur clerici saeculares sine consensu suorum Ordinariorum, religiosi vero sine licentia sui Superioris majoris et Ordinarii loci, libros quoque, qui de profanis tractent edere, et in diariis, foliis vel libellis periodicis scribere vel eadem moderari. »

\ota : *suorum Ordinariorum.* Aliud enim est licentia petenda propter subordinationcm, aliud licentia requisita ex can. praeced. propter securi tam fidelium.

§ 2. « In diariis vero, foliis vel libellis periodicis qui religionem catholicam aut bonos mores impetere solent, nec laici catholici quidpiam conscribant, nisi justa ac rationabili causa suadente, ab Ordinario loci probata. »

Perse igitur non licet regulariter articulos, etiam de re scientitica tractantes, ad malas ephemerides mittere, nec res suas vendendas, locandas, etc., in pravis diariis *annuntiare ;* quamvis tamen facilius pro adjunctis id ultimum licitum evadere possit, praesertim si non soli illi pravae ephemeridi, sed etiam aliis bonis eadem res annuntianda tradatur. *Justa et rationabilis causa* aderit, si aliquis articulus, pro fide vel hiérarchie contumeliosus, in ipso diario refutari debeat.

Can. 1387. — « Quae ad causas beatificationum et canonizationum servorum Dpi quoquo modo pertinent, sine licentia sacrorum Rituum Congregationis edi nequeunt. »

Can. 1388.— § 1. Indulgentiarum libri omnes, summaria, libelli, folia, etc., in quibus earum concessiones continentur, ne edantur sine licentia Ordinarii loci. »

Attamen imagines, quae in memoriam defuncti vel in alterius pii eventus recordationem componi solent, addita una alterave oratione cum adnexa indulgentia, non sunt folia indulgentiarum : unde, sicut usus sat probat, hac prohibitione non continentur.

§ 2. ‹ Requiritur vero expressa licentia Sedis Apostolicae ut typis edere liceat, quovis idiomate, tum collectionem authenticam precum piorumque operum quibus Sedes Apostolica indulgentias annexuit, tum elenchum indulgentiarum apostolicaruiu, tum summarium indulgentiarum vel antea collectum, sed nunquam approbatum. vel nunc primum ex diversis concessionibus colligendum. » S.C. Indicis.7 Aug. 1897 : S.C. lndulg.,30Sept. 1852 ; l 'i April. 1856.

(an. 1389. — « Collectiones decretorum Romanarum Congregationum rursus edi nequeunt, nisi impetrata prius licentia et servatis conditionibus a Moderatoribus uniuscujusque Congregationis praescriptis. »

('an. 1390. — ‹ In edendis libris liturgicis eorumque partibus, itemque litaniis a Sancta Sede approbatis, debet de concordantia cum editionibus approbatis constare ex attestatione Ordinarii loci, in quo imprimuntur aut publici juris fiunt. »

Si hujusmodi libri attestatione praedicta « areant, non eo ipso prohibentur, ut dicetur infra, can. 1399. n. 10.

Can. 1391. — ‹ Versiones Sacrarum Scripturarum in linguam vernaculam typis imprimi nequeunt, nisi sint a Sede Apostolica probata, aut nisi edantur sub vigilantia Episcoporum et. cum adnotationibus praecipue excerptis ex sanctis Ecclesiae Patribus atque doctis catholicisque scriptoribus. »

1° In hoc articulo duae indicantur conditiones, omnino servandae, ut impressio versionis S. Sqripturarum licita « vadat. Jamvero can 1399, n. 5 edicitur, hujusmodi versiones conditionibus supradi· tis haud impletis editas, pleno jure *prohiberi* unde nem<> iis uti potest ex «an. 1398). Iis tamen qui studiis theologicis vel biblicis «tant operam, permittuntur (ex can. 1400) cum restrictione ibi designata. '2° Ut possint publicari sub vigilantia, seu cum approbatione Episcopi. ver-iones locupletari debent *adnotationibus desumptis ei sanctis Ecclesiae Patribus,* et« . Non id···) tamen requiritur ut omnes adnotationes e\ ho« fonte desumantur, sed aliquae etiam ex eruditis acatholicis erui

possunt, v. gr. ad geographiam, archaeologiam, non vero ad fidem vel mores spectantes (*A. S. S.*, 30, p. 184). — Particulam autem *et* (sub vigilantia Episcoporum *et* cum adnotationibus, etc.) *copulative,* minime vero disjunctive esse interpretandam, denuoet expresse affirmavit *Pont. Commission* Maii 1923 f.l. .1. A., XVI, p. 113 seqq.). Versionibus his juxta *Vermeersch-Creusen* (11, n. 726) aequiparantnr versiones « paraphrasticae », pro quibus proinde *nota» non requiruntur.*

Articulus non tangit historias sacras ex Biblia sacra desumptas ; vel illas partes, quae in libris precum inseruntur; vel Epistolas et Evangelia anni liturgici, si separatim imprimuntur. De iis vero agit can, 1385, § 1, n. 2.

('an. 1392. — § 1. « Approbatio textus originalis alicujus operis, neque ejusdem in aliam linguam translationibus neque aliis editionibus suffragatur ; quare et translationes et novae editiones operis approbati nova approbatione communiri debent. »

§ 2. « Excerpta e periodicis capita seorsim edita novae editiones non censentur nec proinde nova approbatione indigent. » S. C. Indicis, 23 Maii 1898, ad 3.

Can. 1393. — § 1. « In universis Curiis episcopalibus censores ex officio adsint, qui edenda cognoscant. »

§ 2. « Examinatores in suo obeundo officio, omni personarum acceptione deposita, tantummodo prae oculis habeant Ecclesiae dogmata et catholicorum doctrinam, quae Conciliorum generalium decretis aut Sedis Apostolicae constitutionibus seu praescriptionibus atque probatorum doctorum consensu continetur. »

§ 3. « Censores ex utroque clero eligantur, aetate, eruditione, prudentia commendati, qui in doctrinis probandis iniprobandisque medio tutoque itinere eant. »

§ 1. « Censor sententiam scripto dare debet. Quae si faverit, Ordinarius potestatem edendi faciat, cui tamen praeponatur censoris judicium, inscripto ejus nomine. Extraordinariis tantum in adjunctis ac perquam raro, prudenti Ordinarii arbitrio, censoris mentio omitti poterit. » Pius X, Encycl. *Pascendi ;* M. p. *Sacrorum Antistitum,* η. IV.

§ 5. « Auctoribus censoris nomen pateat nunquam, antequam hic faventem sententiam ediderit. »

Can. 1394. — § 1. « Licentia, qua Ordinarius potestatem edendi facit, in scriptis concedatur, in principio aut in fine libri, folii vel imaginis imprimenda, expresso nomine concedentis itemque loco et tempore concessionis. » *(Ultima verba* maxime attendantur).

1° *In scriptis ;* probabiliter tamen asserunt ΛA., licentiam orelenus impertitam ad *validitatem* sufficere; nam, ul aiunt, substantia praecepti in conces-

sione licentiae consistit, haec autem, sive voce sive scripto sit data, vera licentia est *(A. S. S., 31,* p. 500). Debet autem, si datur, licentia in scriptis concedi. 2° ***L****icentia imprimenda:* ad quam sufficit aliqua *generalis* formula, v gr. *imprimatur ;* quandoque ex justa causa, Episcopo annuente, judicium censoris omnino reliceri potest. Immo scribunt quoque *Vermeersch* et *Creusen* (II, 727) : Tum in Urbe, tum extra Urbem, nomen censoris in multis libris non apparet. » *Contraria tamen praxis* magis est Codici conformis.

§ 2. « Si vero licentia deneganda videatur, roganti auctori, nisi gravis causa aliud exigat, rationes indicentur. » S. C. Indicis, 3 Sept. 1898.

CAPUT II

De prohibitione librorum.

In hoc capite quinque statuuntur : 1° Cuinam jus sit libros prohibere ; 2° quibusnam obligatio sit pravos libros denuntiare ; 3° quid prohibitio efficiat ; 4° quinam libri jure prohibeantur : 5° quibusnam licentia concedatur libris prohibitis uti, quidque hujusmodi licentia aliis concedenda secum trahat.

Can. 1395. — § 1. « Jus et officium libros ex justa causa prohibendi competit non solum supremae auctoritati ecclesiasticae pro universa Ecclesia, sed pro suis subditis Conciliis quoque particularibus et locorum Ordinariis. »

Vult *Pennachi (A. S. S.,* 30, p. »07) regulares exemptos obstringi prohibitionibus ab Ordinariis factis; ast *valde communior* sententia docet, eos hac in re immunes esse a jurisdictione Episcopi. Cir. *Vermeersch* (o. c., n. ‹›4, p. 52), qui hanc sententiam strenue propugnat. — Ceterum non jam dicitur in articulo (ut habebat Constit. *Officiorum),*Episcopos in his agere posse *tanquam* Λ'. *Sedis delegatos :* expresse vero dicitur, jus prohibendi ipsis competi *pro subditis.* \ ide etiam § 3 hujus articuli.

§ 2. « Ab hac prohibitione datur ad Sanctam Sedem recursus, non tamen in suspensivo. » S. C. Indicis, 24 Aug. 1864.

§ 3. « Etiam Abbas monasterii sui juris et supremus Religionis clericalis exemptae Moderator, cum suo Capitulo vel Consilio, potest libros ex justa causa suis subditis prohibere ; idemque, si periculum sit in mora, possunt alii Superiores majores cum proprio Consilio, ea tamen lege ut rem quantocius deferant ad supremum Moderatorem. »

l'an. 1390. — Libri ab Apostolica Sede damnati ubique locorum et in quodeumque vertantur idioma prohibiti censeantur. »

Call. 1397. — § 1. « Omnium fidelium est, maxime clericorum et in dignitate ecclesiastica constitutorum eorumque qui doctrina praecellant, libros quos perniciosos judicaverint, ad locorum Ordinarios aul. ad Apostolicam Sedem deferri? ; id autem peculiari titulo pertinet ad Legatos Sanctae Sedis, locorum Ordinarios, atque Rectores Universitatum catholicarum. »

Ilis non videtur dari speciale praeceptum, diversum ab eo quod vi officii tenet praepositos, vi autem caritatis ligat quosque fideles.

§ 2. « Expedit ut in pravorum librorum denuntiatione non solum libri inscriptio indicetur, sed etiam, quantum fieri potest, causae exponantur cur liber prohibendus existimetur. »

§ 3. « lis ad quos denuntiatio defertur, sanctum esto denuntiantium nomina secreta servare. »

§ 4. « Locorum Ordinarii per se aut, ubi opus fuerit, per sacerdotes idoneos vigilent in libros, qui in proprio territorio edantur aut venales prostent. »

§ 5. « Libros qui subtilius examen exigant vel de quibus ad salutarem effectum consequendum supremae auctoritatis sententia requiri videatur, ad Apostolicae Sedis judicium Ordinarii deferant. »

Can. 139S. — § L « Prohibitio librorum id efficit ut liber sine debita licentia nec edi, nec legi, nec retineri, nec vendi, nec in aliam linguam verti, nec ullo modo cum aliis communicari possit. »

§ 2. « Liber quoquo modo prohibitus rursus in lucem edi nequit, nisi, factis correctionibus, licentiam is dederit qui librum prohibuerat, ejusve Superior aut successor. »

Canon omnia et singula indicat, quae sub nomine prohibitio intelligi possunt. Si autem vox prohibitio » consideratur in sua *extensione,* diversae quaestiones solvendae remanent, de quibus nunc separatim dicemus.

a) Prohibito libro, prohibetur *totus,* el non solum pars quae proscriptioni ansam dedit ; unde damnantur etiam folia ex libro separata. *Dempta* tamen parte perniciosa quae causa fuit prohibitionis (si d·· hac constet), cessat prohibitio *(S. Alph.,* \ 11, 283). I nde, si opus pluribus componatur tomis, et certo certius constet in uno tantum reperiri errorem damnatum, *sublato hoc volumine,* proscriptio operis ipso facto cessat, *b)* Prohibitio *priorum voluminum* cujusdam operis secum non trahit damnationem voluminum quae sequuntur ; verum tamen illa merito suspecta habentur, nisi constet de resipiscent ia auctoris. *c)* Prohibitio *omnium operum* alicujus auctoris non jam afficit omnia auctoris scripta, sed ea tantum quae aul de religione agunt, aut. etsi de pa non agant, decreto tamen aliquo generali vel speciali proscripta sunt aul adversa sunt normis generalibus Indicis. Insuper clausula : *opera omnia* non comprehendit opera post decretum edita ; illa tamen suspecta habentur, ut diximus supra, *d)* Prohibitio quae se referi *ad fabulas amatorias omnes,* probabiliter

non allii H eas ex his fabulis quae eerie nec singulari decreto nec generali Indicis regula attinguntur <Jr. *Hilgers,* Der Index, p 106,.Im/ *du ('/* . 1906, p. 1123.

Can. 1399. — « ipso jure prohibentur : X

1° Editiones textus originalis et antiquarum versionum catholicarum sacrae Scripturae, etiam Ecclesiae Orientalis, ab acatholicis quibuslibet publicatae ; itemque ejusdem versiones in quamvis linguam, ab eisdem confectae vel editae. » H

Usus tamen harum editionum permittitur iis qui infra, in an. 1100, nominantur. 3

2° Libri quorumvis scriptorum, haeresim vel schisma propugnantes, aut ipsa religionis fundamenta quoquo modo evertere nitentes. » a

llo<· articulo prohibentur : *a)* Libri a *quibuscunique* ancioribus, etiam sectae haereticae non adseriptis, *haeresim vel schisma propugnantes.* Jamvero, ut liber haeresim aut schisma *propugnet,* requiritur ut auctor, non tantum alterutrum obiter enuntiet, sed ut data opera et quasi pro viribus, id argumentis suadere conetur *(Noua. Rev. Théol.,* 30, p. ï9). *b)* Libri qui *utcumque,* seu quocumque modo, sive serio, sive per ridiculum, directe vel indirecte, *ipsa religionis fundamenta evertunt,* eas nempe veritates ordinis naturalis, quae vel ipsam fundant religionem naturalem, vel adulto infideli praeambulae sunt ad fidem amplectendam, puta exsistentiam Dei, spiritualitatem animae, possibilitatem miraculorum, etc. Cfr. *Van ('oillie,* η. 19.

3° « Libri qui religionem aut bonos mores, data opera, impetunt. »

a) Prohibitio praesens juris positivi fundatur *in praesumptione periculi;* idque efficit ut etiam ii, In quibus per accidens cessat periculum, obligentur tamen praesenti lege , dum prohibitio juris naturalis lota ex periculo est dijudicanda. *Severior ergo est et magis ej tensa Ecclesiae prohibitio.* Id insuper efficit, ut in his libris proscriptae sint etiam partes in se innocuae *(Pennacchi,* n. 59). *b) Religionem* hic inlelligunl aliqui religionem naturalem tantum, ac proinde damnari dicunt eos tantum libros, ea solum folia periodica, in quibus habitualiler atheismus, malerialismus el alii hujusmodi errores defenduntur ; alii *communius* inlelligunl solam religionem veram seu catholicam. S. C. indicis quaestionem solvere recusavit. Cfr. I *'ermeersch,* n 92, (p. 111). *c) Mores boni* impetuntur, quando aperte deridentur, vel proponuntur systemata moralia perversa, iliaque argumentis defenduntur. Ila, \ gr hoc articulo omnia opera *pomographica* interdicuntur *d) Data opera* impetitur religio etc , si liber id faciat ex professo ct m notabili pari.· Quoad *ditum* qr, ▮ .■•lio diximus, sub nomine *libri* comprehenduntur), *data opera* specui mi significat : si actus impetendi habitualiter liant, il a ut ipsa publit alio, -eu series, dici possit religioni aut bonis moribus infensa *e)* Quaerunt d» muni \ \ . utrum *imagines obscenae* in hot articulo comprehendantur Distinguimus vel inseruntur textui libri aut diarii aut cujusque folii prohibiti lun< quatenus pars operis vetiti proscribuntur; vel seoisim imprimuntur . el tunc hoc articulo non attinguntur. etiamsi in » olle< Iio ih rompait.c <int. \t *certo iure naturali* prohibentur.

4° ‹ Libri quorumvis acal holicorum, qui ex professo de religione tractant, nisi const i t nihil in · is cont ra fidem catholicam contineri. » ·

Discrepant AA. in sensu tribuendo voci *acatholicorum.* Illi intelligunl non catholicos, sed christianos , alii vero per acatholicos intelligunl *omnes, etiam non baptizatos, qui quocumque modo a communitate catholica sunt alieni* Sed ex ipso can. (η. I) nullum adest dubium quin hoc ultimo sensu haec vox sit a< ‹ i pienda; ita etiam *Vermccrsch-Crcusen* (II, n. 733). Dicit ur : *a) Qui'e ‹ professo tractant ;* scilicet non obiter tantum, sed ex instituto, quando nempe auctor de argumento religioso directe et in notabili parte libri disserit et suam opinionem accitis rationibus stabilit ac defendit, *b) Dc religione ;* i e de materia sacra sive naturali sive positiva, « nempe de S. Scriptura vel dc Theologia scholastica, dogmatica aut morali, vel de mysteriis fidei, de cultu Dei aut Sanctorum, de ritibus Ecclesiae, de ss. canonibus, de rebus spiritualibus et similibus *(N.ilph* VJI, 283). *c) Nisi constet,* etc. ; sufficit auctoritas privata, testimonium v. gr. hominis perspectae probitatis aut scientiae : per se tamen stat praesumptio *contra* ejusmodi libros.

5° « Libri de quibus in Can. 1385, § 1, n. I et Can. 1391 ; itemque ex illis de quibus in cit. can. 1385 § 1, n. 2, libri ac libelli qui novas apparitiones, revelationes, visiones, prophet ias, miracula enarrant, vel qui novas inducunt devotiones, etiam sub praetextu quod sint privatae, si editi fuerint non servatis canonum praescriptionibus. »

a) Agitur hic imprimis de libris S. Scripturarum (vel eorumdem adnotationibus ac commentariis) necnon de versionibus S. Scripturarum in linguam vernaculam, quae *acatholicis* publicantur. Si in hujusmodi publicatione omissae fuerint praescriptiones a jure requisitae (ex can. cit.), omnino prohibentur.

b) Agitur secundo loco de libris ac libellis, qui *novas apparitiones,* etc. enarrant. Dicitur *libri :* quo nomine etiam manuscripla (ex can. I38'i, § 2) intelliguntiir, sed tantum si publicentur. Jamvero plerumque non satis publici juris fiunt, seu in vulgus sparguntur. Quoad diaria vero quae ad publicam notitiam deferunt aliquod factum miraculosum, quod in peregrinatione (v. gr. in Lourdes) contigerit, praesertim si <le simplici factorum narratione agitur, testantur A \ usum ejusmodi supernaturalia publicandi penes universos invaluisse, quin aut Episcopi, aut Apostolica Sedes de re sollicita fuerit. " Non est autem adeo facile condemnandum quod communiter, fit, videntibus tacent i busqué Ecclesiae praesulibus » cfr.. I. A. S'., 30, p. 290 Dicitur insuper *qui enarrant* \A requirunt ut liber sat fuse el quasi ex professo narret, ita ut pro argumento habeat hanc narrationem. *Novas apparitiones,* etc. : eas inlelliginms quae *recenter* contigerint, aut etiam minus recentes, at nondum usu receptae vel approbata»·. Quoad *novas devotiones* attendenda est vox *inducunt,* nempe non sufficit eas lanium referre. Plures isliusmodi devotiones hisce temporibus a S. Off. damnatae sunt (cfr. *Vermeersch* n. 80, p. 84). Dicitur denique : *non servatis canonum praescriptionibus.* Si de factis mirabilibus personarum viventium agitur vel de iis quae ad causas beatiiicationis perlinent, a S. K. C. licentia postulanda est . pro ceteris, competens est Episcopus loci. Securius praemittitur *protestatio auctoris* ab Urbano VIII praescripta.

6° « Libri qui quodlibet ex catholicis dogmatibus impugnant vel derident, qui errores ab Apostolica Sede proscriptos tuentur, qui

l Hh 7 Jun. 1032 decrevit S. Congr. Cone., ut pro enarrandis gratiis etc., in piis ephemeridibus apud *Snm liiona,* obtineretur praevie r.ivens sententia Censoris cv 0/fu io, singulis vicibus scripto danda *(A. A. S„* X XIV , UI32, p. 240).

cultui divino detrahunt, qui disciplinam ecclesiasticam evertere contendunt, et qui dala opera ecclesiasticam hierarohiam, aut statum clericalem vel religiosum probris afficiunt. »

a) Dicitur : *quodlibet c.r. catholicis dogmatibus;* unde non agitur de libris qui solum *veritates theologice certas* (non dogmata) impugnant vel derident. *b) Errores ab Apostolica Sede prosertpti* sunt etiam illi quos S. Sedes mediantibus SS. CC. proscribit. Inter hos errores veniunt illi quos damnavit Syllabus. S. C. Indicis, 23 Maii 1898 *(A. S. S.,* 30, p. 698). *c) Cultui divino detrahunt,* qui verbis aut auferunt aut minuunt ipsis famam seu existimationem. Ut hujusmodi scripta jure prohibeantur, sufficit ut in notabili parte detractio inveniatur, ita ut dici possit speciale argumentum libri vel scripti. *d) Disciplinam ecclesiasticam evertere contendunt,* qui ex professo, aperte, vinculum *obedientiac* in Ecclesia (v. gr inter sacerdotes et Episcopos) solvere conantur. *e) Hierarchiam, aut statum clericalem,* etc. Ergo non prohibentur hoc articulo libri qui lanium *singulares personas* probris alliciunt.

7° | Libri qui cujusvis generis superstitionem, sortilegia, divinationem, magiam, evocationem spirituum, aliaque id genus docent vel commendant. » j

Cum proscribantur duntaxal libri, qui ea *docent* seu regulas tradunt, vel commendant, i. e. laudibus extollunt, non damnantur ii qui de his tractant ad ea refutanda, nec ii qui mere refertml facta. *Can. contentp.,* 20, p. 307.

8° Libri qui duellum, vel su iridium, vel divortium licita statuunt, qui de sectis massonicis vel aliis ejusdem generis societatibus agentes, eas utiles et non perniciosas Ecclesiae et civili societati esse contendunt. » 4

Statuere, idem est ac demonstrare ; contendere, idem ac acriter affirmare.

9° · Libri, qui res lascivas seu obscenas ex professo tractant, narrant aut docent. »

In ho< articulo enuntiatur generalis prohibitio librorum obscenorum, i. e. librorum, qui ita de turpibus tractant ut de se libidinem excitent ; non autem sermo est dc libris qui necessarias notiones anatomicas suppeditare debent. Cfr. *Lega,* Praelevi l IΠ. n 358. t. t tides libri prohibeantur, requiritur ut de his π *professo* lr.i< lent, id est non obiter, sed vel in loto libro vel in notabili parte, res lascivas aut *narrent,* seu turpia hominum facta, sive vera, sive licta describant aut *darean·.* seu explicent, quomodo turpes .ictus perficiantur. Quod ad libros *rotnanrnces* attinet.. ,.„s nempe qui de amore profano aut vitioso tractant. permulti nostrae aetatis dici possunt e.x professo obsceni cum tamen non omnes res ipsas obscenas narrent, hoc arti. ulo non sunt Unix rsu damnati. Sed ut optime advertit s *Hphonsus* 1i,< *jure naturali* sa· pe sunt perse vetiti propter grave damnum quod legentibus interunt . in ipsis enim virus (pianto minus patet, tanto magis nocet Vpp. de Prohib libr., c. l, n. 9). In novo Codin' de operibus classicis jam non lit sermo ltaque in genere dici debet, jam suppressam e»e dispensationi m in ha< re olim concessam, ita ut *deinceps* de iis judicandum sit juxta n gulas commun.– Cfr. *Linz. Quart. Schr.,* 1924, p 724 seqq. ▮ 4

10° « Editiones librorum liturgicorum a Sede Apostolica approbatorum, in quibus quidpiam immutatum fuerit, ita ut cum authenticis editionibus a Sancta Sede approbatis non congruant. »

Ilot articulo novae editiones prohibentur in solo casu *mutationis,* non vero si debita approbatione careant. Qui ergo recitaret Breviarium, adhibendo editionein non approbatam quidem, sed editionibus authenticis conformem, obligationi satisfaceret. *Vermeersch,* n. 88, 4°.

11° ◊ Libri quibus divulgantur indulgentiae apocryphae vel a Sancta Sede proscriptae aut revocatae. »

12° « Imagines quoquo modo impressae Domini Nostri Jesu Christi, Beatae Mariae Virginis, Angelorum atque Sanctorum vel aliorum Servorum Dei, ab Ecclesiae sensu et decretis alienae. »

Dicitur : *a) Imagines tjuoi/uo modo impressae;* unde, ex consensu interprelum, non plectuntur hoc. articulo nec picturae, aut statuae, nec probabilius numismata quae potius cuduntur quam imprimuntur, *b) Ab Ecclesiae sensu et decretis alienae.* Quaenam hac de ratione reprobandae sint, eruendum est praecipue ex Const. Boned. XIV *Sollicitudini,* 1 Oct. 1745 r sunt generatim illae quae fidei moribusque periculum inducere possunt. Ideo imagines sacras cujusdam novae scholae pictoricae omnino removeri jussit S. Officium,30 martii 1921 (*A.* .1. «S., XIII, p. 197) ; recentius iterum imaginem prohibuit, 1res personas divinas sub formis trium hominum repraesentantem Z-I I. Λ'., XX, 1928, p. 103). Hae imagines *omnino vetantur :* itaque etiam pro devotione privata.

Can. 1400. — « Usus librorum de quibus in can. 1399, η. I, ac librorum editorum contra praescriptum can. 1391, iis dumtaxat permittitur qui studiis theologicis vel biblicis quovis modo operam dant, dummodo iidem libri fideliter et integre editi sint neque impugnentur in eorum prolegomenis aut adnotationibus catholicae fidei dogmata. »

Studiis theologicis vel biblicis operum dare censendi sunt illi omnes, tam clerici quam saeculares, tam docti viri quam theologiae l.yrones (S. Indicis, 23 Maii 1898), sive ex munere in scholis, sive ex industria privatim, qui habitualiter, per aliquod saltem templis (puta aliquot hebdomades), hisce studiis *speciali ratione* attendunt. Alumni autem scholae hebraicae aut graecae, studiis theologicis vel biblicis operam non dantes, uti non possunt his editionibus ad linguas addiscendas, el Episcopus hoc illis permittere nequit. *l'ermeersch,* n. 69; *Ami du (*'*I,* 1910, p. ıi31. Ponitur restrictio : *dummodo... non impugnentur fidei dogmata.* Impugnare non est simpliciter errores proferre adversus dogmata, sed et illos rationibus fulcire. Dicitur : *fidei dogmata,* ac proinde non agitur de unico tantum dogmate, tpiod *semel* vel *rarissime* impugnatur, nOc de veritatibus quae sunt solummodo theologice certae.

Can. 1401. — « S. R. E. Cardinales, Episcopi etiam titulares, aliique Ordinarii, necessariis adhibitis cautelis, ecclesiastica librorum prohibitione non adstringuntur. »

Qui sint Ordinarii, jam ex jure indicavimus n. 138. 3°, *b, c.*

I an. 1102. § I «Ordinarii licentiam, ad libros quod attinet ipso jure vcl decreto Sedi» Apoelolmae prohibitos, concedor·· suis subditis \ alent pro singulis tantum libris atque m casibus dumtaxat urgentibus, «

§ 2. Quod si generalem a Sede Apostolica facultatem impetraverint suis subditis permittendi ul libros proscriptos retineant ac legant eam nonnisi cum delectu el pista ac rationabili causa concedant. »

Ia ‹ an. 247, $ 4, facultas concedendi generalem licentiam legendi libros jure communi prohibitos, reservatur S. Officio. Recole dicta n, 453.

('llll. 1408. § I. ·· Qui facultatem a post,obeam consecuti sunt legendi el relinendi libros prohibitos, nequeunt ideo legere et reti m re libros quoslibet a suis Ordinariis proscriptos, nisi in Apostolico Induito expressa iisdem facta fuerit potestas legendi et. relinendi libros a quibuslibet damnatos. »

§ 2. · Insuper gravi praecepto tenentur libros prohibitos ita custodiendi, ut hi ad aliorum manus non perveniant. »

Can. 1404. Librorum venditores libros de obscenis ex professo factantes ne vendant, commodent, retineant ; ceteros prohibitos venales ne habeant, nisi debitam licentiam a Sede Apostolica impetraverint, neve cuiquarn vendant., nisi prudent er existimare possint ab emptore legitime peti. »

Ki tenetur igitur bibliopola ad interrogandum emptorem. Sutlicil ut /·» *ad/uiicti personarum* prudentem exi^tiinalionein sibi etToimare possit de legitima petitione emptoris.

Can. 1405. § L « Licentia a quovis obtenta, nullo modo (piis eximitur a prohibitione juris naturalis legendi libros, qui ipsi proximum spirituale periculum praestant. »

§ 2. «Ordinarii locorum, aliique curatu animarum habentes, opportune moneant fideles de periculo el damno lectionis librorum pravorum, praesertim prohibit oı inn. \ id· quae de his scripsimus η. 452.

INDEX

1*4« Num

Monitum circa editionem ..... VJ
Ph AEFATIO Al» l'RIMAM EDITIONI M vil
Lrrri haï S. P. I ion is Di cimi Ter t ii ..... ,
TESTIMONIA I I IIIDICIA S. S1.hls CIHCA 1,01.TRINAM S. XI

I n 11 h» ml Theologiit in moralem

Do Theologiae moralis natura ..... --- XVII
De Theologiae moralis praestantia el necessitati'
De Theologiae moralis methodo xix
De Theologiae moralis historia et loni ibus.. X X
De Theologiae moralis partitione .....

THEOLOGIA MORALIS LEXER \ LIS

PAHS PB1MA

I»E PRIMIS PRINCIPIIS THEOLOGIAE MORALIS

Pnoi onus. Hr fine ultimo homini-

Tractatus I. |>« conscientia.

Prooemium. De conscientia in genere ..... I I

CAPUT I *De conscicnlia vera el erronea* .....
Scholium. De consc. laxa, Horup, el perplexa. « 23
1. De conscientia laxa .....
2. De conscientia scrupulosa 9
3. De conscientia perplexa ..... 10 2*.»

CAPUT II. *De conecienlia certa et dubia..* .....
A HT. I. De conscientiae certae necessitate ..... n 30
II. De conscientia dubia ..... 18 il
Scholium. De praecipuis prim ipiis i< flexi-, .
Principia reflexa generalia 40
IL Principia reflexa subsidiaria 23 49

CAPUT III. *De conscientia probabili* 26 57
Λ HT. De opinione et probabilitate .....
De opinione et probabilitate in genere . . ... » 58
■> De opinionibus in se spectatis 28 02
Scholium. De probabilitate cxlim.cca . , . . 29 05
(i 3. De opinionibus comparative sumptis 31 68

Λ HT. il. De usu probabilitatis 36 78
§ 1. Do illicito usu probabilitatis.. . ..... - - - - 37 81
§ 2. De licito nsu probabilitatis 39 85

		Pag.	Num,
Art. III.	De systemate morali S. Alphonsi	!4	91
	Thesis I (dc lege dubie exsistente)	46	93
	Thesis II (de lege dubie cessante)	50	97
	Thesis III (de lege certo probabiliori)	53	100
Art. IV.	Varia systemata perpenduntur	G0	104

Tractatis 11 - - De legibus.

Prooemium.	De notione, legis	67	110
Dissertatio /. —	De lrge divina	G9	113
CAPUT 1.	*De lege aeterna et naturali*	»	
Art. I.	De lege aeterna	»	114
Art. II.	De lege naturali	71	
§ 1.	De legis naturalis exsistentia et objecto	«	119
§2.	De legis naturalis promulgatione et cognitione	72	124
§ 3.	DeJegis naturalis immutabilitate	74	127
CAPUT II.	*De lege divina positiva*	75	130
I.	De lege Mosaic#	»	131
II.	De lege Evangelica	76	132
Dis<erlatio II. —	De i.egf. humana	78	
	Notiones praeviae	»	136
CAPUT I·	*De legum institutione*	79	137
Art. I.	Dc legifera potestate	»	138
§ 1.	De auctore legis ecclesiasticae	80	139
§ 2.	De auctore logis civilis	83	148
Aut. H·	De objecto seu materia legis	84	152
CAPUT H·	*De promulgatione et acceptatione legis*	87	
Aut. I	De promulgatione legis	88	157
Art. H·	De acceptatione legis	89	162
CAPUT IU	*De interpretatione legis*	90	
Art. I-	De interpretatione proprie dicta	91	166
§ 1	Dc interpretatione authentica	”	167
§ 2.	De interpretatione usuali	93	170
§3.	De interpretatione doctrinali	»	171
Aht. H·	De epikeia	95	173
(’\PUT iV.	*De obligatione legi·*	96	175
λητ. I·	Qualem obligationem lex inducat	»	
e 1.	De obligatione legis in genere	»	17<!
$ 2,	De obligatione legis poenalis	99	181
§ 3.	De obligatione legis irritanlis	101	185
£ 4.	De obligatione legis fundatae in praesumptione	10·	190
Art H-	Ad quosnam se extendat obligatio legis	105	193
s 1.	De pueris aliisque usu rationis carentibus	106	194
< 2.	De infidelibus et haereticis	108	197
< 3.	De religiosis et clericis	»	199
< 4,	De advenis, peregrinis et x agis	109	202
§ 5.	De legislatore	114	209

		Pag.	Xiπη
Art. HI.	Quomodo obligationi legis satisfaciendum sit.....	115	
§ 1.	De modo satisfaciendi legi.....	»	210
§ 2.	De modo agendi in concursu praeceptorum	118	214
CAPUT \.	De *causis tollentibus obligationem legis*.....	119	217
Aar. I.	De ignorantia legis.....	120	218
Art. il.	De impotentia servandi legem	121	221
Art. 111.	De dispensatione.....	124	227
§ 1.	De potestate dispensandi.....	125	229
§ 2.	De requisitis ad legitimam dispensationem.....	130	237
§ 3.	De interpretatione el usu dispensationis.....	135	242
§ -i.	De cessatione dispensationis.....	136	245
Art. IV.	De privilegio.....	138	249
§ 1.	De acquisitione privilegii.....	139	250
§ 2.	De usu privilegii.....	140	251
§ 3.	De interpretatione privilegii.....	141	253
§ 4.	De cessatione privilegii.....	142	254
CAPUT VI.	*De cessatione legis*.....	143	»
Art. 1.	De cessatione legis ab intrinseco.....	144	255
Art. 11.	De legis abrogatione et derogatione.....	145	258
Am. III.	De consuetudine	146	260
§ I.	De conditionibus legitimae consuetudinis.....	147	261
§ 2.	De prohibitione et abrogatione consuetudinis	150	265

Tractatus 111. — he artibus humanis.

Prooemium.	De notione actus huinani.....	152	268
CAPUT 1.	*De imputabililate actuum humanorum*.....	151	270
Art. I.	Dc principiis imputabililatis.....	155	271
§ I.	Dc voluntario.....	»	.
§ 2.	De libero.....	157	275
Art. II.	De imputabililatis impedimentis.....	159	280
§ I.	De violentia.....	160	281
§ 2.	Dc metu.....	161	285
§ 3.	Dc ignorantia.....	163	287
§ 4.	De concupiscentia.....	165	290
Scholium.	De habitu.....	167	292
	De haeredilate, temperamento, statibus patho-logicis	168	293
CAPUT II.	*Dc moratitate actuum*.....	172	294
Art. I.	De principiis moralilatis.....	174	296
§ 1.	De objecto.....	175	297
§ 2.	De circumstantiis.....	176	299
§ 3.	Dc fine.....	177	303
	Quaestio specialis. Deactibusbonisac supernaluralibus.	180	307
Art. II.	De extensione moralilatis.....	183	
§ 1.	De actuum indifferentia.....	»	310
§ 2.	De moralitate effectus indirectevoluntarii.....	185	313

Tractatus IV. — De peccatis.

		Pag.	Xi» in
Prooemium.	De notione peccati	189	316
CAPUT I.	*De requisitis ad peccatum*	190	317
Art. I.	De advertentia intellectus	»	320
Art. II.	De consensu voluntatis	193	
CAPUT II.	*De peccatorum distinctione*	197	323
Art. I.	De distinctione specifica	»	326
Art. II.	De distinctione numerica	201	327
§ 1.	De multiplicitate actuum moraliter interruptorum	»	330
§ 2.	De diversitate objectorum totalium	204	333
CAPUT III.	*De gravitate peccatorum*	207	335
Art. I.	De peccato mortali	208	339
Scholium.	De peccati mortalis effectibus	213	340
Art. II.	De peccato veniali	214	344
Scholia. I.	De effectibus peccati venialis	217	345
II.	De imperfectionibus	218	
CAPUT IV.	*Dc peccatis internis*	220	346
Art. I.	De pravis desideriis et propositis	))	350
Art. II.	De complacentia et gaudio	222	354
Art. III.	De delectatione morosa	22'»	359
CAPUT V/	*De peccatis capitalibus*	227	360
1.	De superbia	»	362
2.	De avaritia	228	364
3.	De gula	229	367
4.	De luxuria	230	368
5.	De invidia	231	370
6.	De ira	v	372
7.	De acedia	232	373
CAPUT VI.	*Dc periculo peccandi*	233	377
Scholium.	De tentationibus	236	

Tractatus V. — De virtutibus.

Prooemium.	De notione virtutis	*	379
CAPUT I-	*De proprietatibus virtutum*	. **	
Art. I.	De mediocritate virtutum	.	381
Art. H.	De connexione et ordine virtutum	'~!i~	384
CAPIT II.	*Dc distinctione specifica virtutum*	^*4	387
Art. J·	De distinctione virtutum in ordine naturali		388
§ 1.	De prudentia et virtutibus sub ea contentis	24o	391
§ 2.	Do justitia el virtutibus ei adnexis	248	398
§ 3.	De fortitudine et virtutibus ei adnexis	252	405
§ i.	De temperantia el virtutibus ei adnexis	253	i()7
Art. U.	De distinctione virtutum in ordine supernatural!	256	'110
CAPUT III-	*De virtutum acquisitione et amissione*	259	
§ i.	De acquisitione viriutum el augmento	260	4 14
§ 2.	De virtutum diminutione et amissione	261	416

THEOLOGIA MORALIS SPECIALIS

PARS SECUNDA

DE PRAECEPTIS DECALOGI ET ECCLESIAE

		Pag.	Num
Prologus		263	i 18

SECTIO PRIMA

De praeceptis virtutum theologicarum.

Prooemium		264	419

Tractatus I. — De fide theologica.

CAPUT I.	*De natura fidei*	265	420
§ 1.	De objecto fidei materiali	266	421
§ 2.	De objecto fidei formali	267	422
§ 3.	De subjecto fidei	268	423
CAPUT II.	*De necessitate fidei*	269	424
§ 1.	De necessitate fidei quoad actum internum	p	/ai
§ 2.	De necessitate fidei quoad actum externum	273	428
'CAPUT III.	*De peccatis fidei oppositis*	277	434
Art. I.	De infidelitate	278	435
Art. II.	De haeresi et apostasia a fide	279	
§ 1.	De peccatis haeresis et apostasiae	n	437
§ 2.	De sanctione in haeresim et apostasiam	281	442
§ 3.	De haereticorum absolutione	283	444
Art. III.	De periculis fidei	28 i	
§ 1.	De libertate cultuum	»	445
§ 2.	De communicatione cum haereticis et infidelibus	285	447
§ 3.	De lectione librorum pravorum	290	452

Tractatus II. De spe theologica.

CAPUT 1.	*De natura spei*	293	456
CAPUT 11.	*De necessitate spei*	295	459
CAPUT III.	*De peccatis spei oppositis*	297	462

Tractatus III. — Do caritate.

CAPUT I.	*De caritate erga Deum*	299	
Art. 1.	De natura caritatis	»	465
Art. II.	De necessitate caritatis erga Deum	302	469
Art. HI.	Dc peccatis caritati erga Deum oppositis	30 i	47 4
CAPUT II.	*De caritate erga proximum*	305	476
Art. I.	De ordine in caritate servando	3 >6	479
§ I.	De ordine caritatis inter nos et proximum	307	481
§ 2.	De ordine caritatis inter ipsos proximos	310	484

		Pag.	Num, S'
Art. II.	De actibus caritatis erga proximum	311	085
§ 1.	De eleemosyna	312	486
§ 2.	De correctione fraterna	316	190
Art. III.	De peccatis caritati proximi adversis	322	
§ 1.	De odio proximi	»	498
	Scholium. De peccatis odio affinibus	325	504
§ 2.	De scandalo	326	505
1.	De malitia scandali	328	507
2.	De permissione scandali passivi	330	511
3.	De obligatione reparandi scandalum	332	513
4.	De scandalis frequentioribus	334	515
Quaestio specialis.	De ornatu mulierum	335	516
§ 3.	De cooperatione ad peccata aliena	335	
1.	De cooperatione in genere	336	517
2.	De variis cooperationibus	340	
i.	De cooperatione famulorum	»	521
n.	De cooperatione cauponum	341	532
hi.	De cooperatione opiflcum et mercatorum	342	523
iv.	De cooperatione typographorum et bibliopolarum	343	524
v.	De cooperatione in rebus illecebrosis	344	525
vi.	De cooperatione in rebus politicis	345	526

SECTIO SEPI XDA

De singulis Decalogi praeceptis.

Prooemium		347	528
TRACTATUS I. —	De primo Decaloiri praecepto.		
CAPUT I.	*De virtute religionis*	349	530
Art. I.	De notione cultus	350	531
Art. 11.	De cultus sacri speciebus	351	532
§ I.	De cultu latriae	n	533
§ 2.	De cultu duliae	352	536
Art. III.	De distinctione actuum religionis	355	541
CAPUT II.	*De actibus religionis pruno praecepto imperatis*	356	542
I.	Do devotione	»	543
II.	De oratione	357	546
Anr. 111.	De adoratione necnon de oblationibus, primilns ac decimis	359	550
CAPUT III.	*De peccatis pruno praecepto oppositu*	361	
Art. I.	De superstitione	B	551
§ 1.	De idololatria	362	556
§ 2.	De divinatione	363	557
i.	De pacto hominis cum daemone	363	558
II.	De variis divinationibus in particulari	364	562
Qi 01 stio sci‹ ivi.is.	D.· spiritisme ‹ 1 tabulis rotantibus	3C6	566
§ 3.	De vana observantia	368	567
1.	De vana observantia in genere	369	568
n.	De hypnotismo (et magnet ismo animali)	370	569
S 4.	De magia et maleficio	374	571

			Pag.	Xiπη.
Art.	H	De irreligiositate	376	574
§	1.	De tenlatione Dei	376	575
§	2.	De sacrilegio	377	578
	i.	De sacrilegio personali	378	581
	ii.	Do sacrilegio locali	380	582
	in.	De sacrilegio reali	381	583
§	3.	De simonia	383	
	i.	De natura et gravitate sinioniae	»	584
	n.	De causis ob quas cessai simonia	386	588
	ni.	De casibus sinioniae frequentioribus	387	589
	iv.	De poenis in simoniacos latis necnon de obligatione restituendi acceptum	389	591

Tractatos 11. — De secundo Decalmri praecepto.

CAPI Γ	I.	*De laude l)ci. ct irreverentia in SS. ejus Nomen*	391	594
\iir.	I.	De vana divini Nominis usurpatione	392	595
Art.	II.	De blasphemia	n	59$
CAPI Γ	II.	*De juramento ct adjuratione*	397	
Art.	I.	De juramento	»	600
§	L	Do validitate juramenti	398	603
§	2.	Dc liceitate juramenti	400	»
		Prima conditio : Veritas	»	605
		Secunda conditio : Justitia	402	609
		Tertia conditio : Judicium	403	612
	§3.	De obligatione juramenti promissori i	404	61 4
Art.	II.	De adjuratione	408	618
		De regulis exorcismi	409	622
CAPI'T	III.	*De voto*	410	623
Art.		I. De requisitis ad votum	412	625
Art.	II.	De obligatione voti	415	627
Art.		HI. De cessatione voti	‘19	635
§	I.	De irritatione votorum	421	637
	§2.	De dispensatione votorum	‘24	641
§	3.	De commutatione votorum	42/	648

Tractatus III. D“ tertio Decalogi praecepto.

CAPI Γ	I.	*Dc festis sanctificandis in genere*	429	651
CAPI T	11.	*De obligatione abstinendi ab operibus servilibus*	433	
Art.	I.	De operibus quae diebus festis interdicuntur	»	658
Am.	11.	De causis ob quas opera servilia permittuntur	436	664
CAI‘ı	ı	||. *Dc obligatione audiendi missam*		
Art.	i.	De requisitis ad missae auditionem.		670
	1.	Praesentia corporis		671
	2.	Assistentia religiosa		674
	3.	Locus debitus		677
	i.	De oratoriis publicis et semipublicis		678
	h.	De oratoriis privatis		679
Art.	11.	De causis a missa excusantibus		681

Index.

Tractatis IV. De quarto Decalogi praecepto.

		Pag.	S.....
CAPIT I.	*De pietate, observantia et obedientia*.....	449	
1.	De pietate.....	»	687
2.	De observantia.....	450	689
3.	De obedientia.....	451	690
CAPUT II.	*De mutuis offrais filiorum et parentum*	453	
Art. I.	De officiis filiorum erga parentes.....	»	694
Quaestio specialis.	De patria potestate.....	456	698
Art. II.	De ofTiciis parentum erga filios.....	458	699
CAPUT III.	*De mutuis officiis conjuguai*.....	A ·›	70Q
Quaestio specialis.	De emancipatione feminarum.. .	463	705
CAPUT IV.	*De mutuis obligationibus inferiorum et Superiorum.*	464	
Art. I.	De obligationibus famulorum et herorum.....	»	
§ 1.	De obligationibus famulorum.....	»	706
§ 2.	De obligationibus herorum.....	466	707
Art. II.	De obligationibus discipulorum et magistrorum ..	467	
§ 1.	De obligationibus discipulorum	»	709
§2.	De obligationibus magistrorum.....	»	710
Quaestio specialis.	De pravis scholis.....'.....	468	711

Tractatus V. — De quinto Decalogi praecepto.

CAPUT I.	*De justitia et injuria*.....	473	
Art. I.	De justitia commutativa.....	’	
1.	Notio juris.....	»	719
2.	Notio justitiae strictae.....	47 4	721
Art. II.	De injuria et injustitia.....	475	722
CAPUT II.	*De homicidio ejusque speciebus*.....	478	/28
Art. I.	De occisione malefactoris.....	479	729
Art. II.	De occisione aggressoris.....	481	733
Art. 111.	De occisione innocentis.....	484	
§ 1.	De occisione innocentis in genere.....	”	~38
§ 2.	De procuratione abortus.....	486	741
CAPUT 111.	*De duello et bello*..... !..	492	
Art. 1.	De duello.....	»	746
Art. II.	De bello.....	494	749
CAPUT IV.	*De suicidto et ebrietate*.....	497	
Art. I.	De suicidio.....	»	
§ 1.	De sui ipsius occisione.....	498	753
Quaestio specialis.	De abbreviation'.* vitae.....	500	755
§ 2.	De sui ipsius mutilations.....	501	756
Quaestio specialis.	De vasectomia el oophorectomia.	502	757
Art. II.	De ebrietate.....	503	758
Quaestio specialis.	De abusu inorphinae et opii. . .	50;	761

Tractatus VI. — De sexto et nono Decalogi praecepto.

		Pag	Num.
CAPUT	I. *De castitate et luxuria in senere*	509	7G3
	Quaestio specialis. De cognitione rei sexualis	511	
Art.	I. De castitate et pudicitia	513	764
Art.	II. De luxuria et impudicitia.....	515	767
CAPUT	II. *De peccatis luxuriae consummatae*.....	519	771
Art.	I. De peccatis luxuriae juxta naturam	»	
§	1. De fornicatione.....	520	772
	Qiaestio specialis. De meretricio.....	521	775
§	2. De stupro.....	522	776
§	3. De raptu..... ..	523	779
§	4. De adulterio.....	524	781
	5. De incestu	525	783
§	6. De sacrilegio carnali.....	527	787
Art.	De peccatis luxuriae contra naturam.....	528	
	De pollutione.....	n	790
	De pollutione directe voluntaria	»	791
	n. De pollutione indirecte voluntaria.....	531	795
	m. De pollutione involuntaria.....	532	797
§	2. De onanismo.....	534	801
§	3. De sodomia	n	802
§	4. De bestialitate-.....	536	805
CAPUT	III. *De peccatis luxuriae non consummatae*.....	537	807
Art.	I. De turpiloquio et lectione obscenorum.....	53S	808
Art.	II. De aspectibus impudicis.....	540	812
	Quaestio specialis. De arte pictoris et sculptoris	541	815
Art.	HI. De tactibus libidinosis.....	542	816
CAPUT	IV. *De periculis castitatis*.....	545	824
	j. De familiaritate sponsorum et adamantium.....	»	825
	n. De choreis.....	547	829
	ni. De spectaculis.....	550	834

Tractatus VII. - De septimo et decimo Decaloiri praec pio.

Dissertatio 1. — De jure hominis in iiona externa		555	839
CAPUT	I. *De natura et speciebus dominii*.....	»	841
	1. Dominium plenum.....	556	842
	2. Dominium directum, seu nudae proprietatis.....	557	843
	3. Ususfructus.....	M	844
	4. Usus.....	558	846
	5. Servitus praedialis.....	»	847
	6. Possessio.....	»	849
CAPUT	II. *De objecto et subjecto dominii*	561	
Art.	I. De objecto dominii.....	564	851
§	1. De dominio hominis in alios homines.....	565	853
§	2. De dominio hominis in proprii ingenii fetus	566	855

		Pag	Num.
Art.	U. De subjecto dominii	5<.·8	857
	1. De dominio filiorum-familias	»	858
	2. De dominio uxorum	571	863
	3. De dominio personarum moralium; in ordine civili el religioso	575	872
CAPL I	III, *De modis acquirendi dominium*	578	877
Art.	J. De occupatione	579	878
§	I. De occupatione animalium	»	879
§	2. De occupatione rerum inventarum	581	882
Art.	Ii. De accessione	584	887
Art.	III. De praescriptione	586	890
§	I. Dc praescriptione acquisitiva	587	
	1. Res apta praescribi	»	892
	2. Possessio	588	893
	3. Titulus legitimus	»	894
	4. Bona tides	589	895
	5. Tempus a lege requisitum	590	897
§	2. De praescriptione liberativa	592	899
Dissertatio /]	— De lxf.sioni juris in bons externa	594	902
	I. De *injusta acceptione rei alienae, seu dc furto*	»	
Am.	I. De natura et gravitate furli in genere	n	903
Art.	II. Dc quibusdam furtis in specie	597	
§	I. De furiis domesticis	n	907
§	2. De furtis minutis	598	90S
Art.	HI. De causis ablationem rei alienae excusantibus	600	
§	I. De necessitate excusante rei alienae ablationem	›.	912
§	2. De occulta compensatione	602	916
CAPI I	II. *De injusta damnificationc*	<»03	919
	1. De re in periculo derelicta vel reposita	604	920
	2. De impediente consecutionem justi boni	505	921
	3. Dc iniqua officiorum distributione	607	923
Dissertatio 11/.	— De juris laesi reparatione, seu de restitutione	668	
CAPI Γ	I. *Dc natura restitutionis et obligatione restituendi*	»	
	1. De natura restitutionis cl gravitate obligationis restituendi	»	'24
	2. De radicibus restitutionis	611	930
CAPI T	11. *De iis qui tenentur ad restitutionem*	6t3	
Art.	I. De injusto rei alienae possessore	»	
§	J. De possessore bonae lidei	»	931
§	2. De possessore malae lidei	616	94(
§	3. De possessore dubiae fidei	619	94 i
	i. De dubio incipiente cum ipsapossessione	620	945
	n. De dubio incipiente post possessionem	621	946
	Quaestio specialis. De dubia solutione	»	947
Art.	il. De injusto damnificatore	622	
g	I. De dainnificalore injusto in genere	›,	9 is
§	2. De variis damnificatoribus injustis	628	
	i. Ad quid teneatur homicida	„	951
	n. Ad qui<i teneatur stuprator	630	956

		Pag.	Num
in.	Ad quidteneatur adulter	632	960
jv.	Ad quidteneatur defraudans tributa	634	964
v.	Ad quidinferens damnum occasione militiae	638	971
\i.	Ad quid teneatur negligens in officio	640	974
Aiit. Ill-	De injusto cooperatore	»	976
§ 1.	De iis qui cooperantur positive	641	977
1.	De mandante	612	978
2.	De consulente	»	979
3.	De consentiente	644	983
4.	De palpone et receptante	645	985
5.	De participante	»	986
§ 2.	De iis qui negative cooperantur	647	988
CAPUT IU·	*De mensura et ordine restitutionis*	648	
Art. 1·	D'l mensura restitutionis	»	990
Art. H·	De ordine restitutionis inter cooperatores injustos	650	995
CAPUT IV.	*De iis quibus restitutio facienda est*	652	
Art. I·	Cuinam sit restituendum	»	997
Art. H.	Cui prius restituendum sit	655	1000
§ 1.	Ordo creditorum ex lege positiva	«	1001
§ 2.	Ordo creditorum communium ex lege naturali	656	1004
(.API T V.	*De circumstantiis restitutionis*	657	1007
1.	Quo tempore sit restituendum	»	1008
2.	Quo loco sit restituendum	658	1010
3.	Quomodo sit restituendum	660	1014
CAPUT VI.	*De causis a restitutione excusantibus*	662	1016
Art. I.	De causis quae restituendi obligationem suspendunt	»	
1.	impotentia debitoris	»	1017
2.	Damnum creditoris aut tertii	664	1020
3.	Cessio bonorum	»	1021
Art. II.	De causis quae tollunt obligationem restitutionis	666	
1.	Compensatio legitima	»	1024
2.	Condonatio creditoris	667	1026
3.	Auctoritas publicae potestatis	»	1027
Dissertatio / Γ'. —	De contractibus	670	
CAPUT I.	*De contractibus in genere*	»	1032
Art. 1.	De notione contractus	»	1033
Art. II.	De requisitis ad contrahendum	672	
§ I.	De materia contractus	»	1035
§2.	De personis quae contrahere possunt	675	1037
i.	De minoribus	676	1039
n.	De uxoribus	677	1041
m.	De interdictis, prudigis, civiliter mortuis el alienigenis	678	1042
§ 3.	De consensu contrahentium	679	
i.	De dotibus legitimi consensus	»	104 4
n.	De vitiis consensui oppositis (de errore, dolo, vi et metu)	680	1045
§ 4.	De forma externa contractus	684	1053
Art. III.	De obligatione contractus	685	1055

		Pag.	Num
CAPUT	*II. De contractibus gratuitis'*		689
Art.	I. De promissione	»	1061
Art.	II. De donatione	691	1063
Art.	III. De successione haereditaria	695	
	§ 1. De successione haereditaria in genere	»	1069
	§2. De successione legali	699	1075
	§ 3. De successione testamentaria	700	1077
	i. De requisitis ad valorem testamenti	702	1078
	ii. De exsecutione testamenti	708	1084
Art.	IV. De mandato et negotii gestione	710	1088
Art.	V. De deposito et sequestro	711	1092
Art.	VI. De commodata et precario	712	1096
Art.	VIL De mutuo	713	
	§ 1. Dénatura mutui	714	1099
	§2. Deusura	715	1102
	§ 3. De titulis ab usura excusantibus	717	/107
	§ 4. De quibusdam mutuis in specie	-yoj	j j 13
CAPUT	III. *De contractibus onerosis*	722	1117
Art.	L De emptione-vendilione	703	
	§ 1. De venditione in genere	u	
	i. De consensu partium	u	mg
	11. De re vendibili seu merce	705	^22
	m. Depretio	*729*	*ii27*
	Quaestio connexa. De obligationibus emptoris	734	^31
	§ 2. De quibusdam venditionibus in specie	0	
	l. De venditione cum pacto accessorio	„	^32
	h. De venditione sub hasta	735	1134
	ni. De monopoliis	735	113G
	iv. De venditione per proxenetas	737	1140
Art.	II. De permutatione et cambio	739	H42
Art.	III. De censu	7 iθ	1140
Art.	IV. De locatione el conductione	741	1149
	i. De locatione rerum	743	1150
	11. De locatione operae	744	1152
	Quaestio specialis De cessatione laboris ex condicto.	7 18	1154
Art.	V. De emphyteusi et feudo	750	1155
Art.	VI. De societate	751	1157
Art.	VII. De transactione	752	1160
CAPUT	IV. *De contractibus aleatoriis*	753	
	1. De assec.uratione	»	1161
	2. Desponsione	754	1163
	3. De loteria	755	1165
	4. De ludo	756	1166
	Quaestio specialis. De opeiationibusspeculationibus-que Bursae	757	1169
CAPUT	V. *De contractibus subsidiariis*	759	
	1. De fidejussione	»	117θ
	2. De pignore et antichresi	7βθ	
	3. De hypotheca	761	1174

Tractatus VIII. — De octavo Decalogi praecepto.

			Pag.	Num.
CAPUT	I.	*De virtute et laesione veritatis*	762	1175
Art	I	De veritate in se	763	11/6
Art.	11.	De mendacio	766	1177
Art.	III.	De restrictione mentali	768	1179
Art.	IV.	De violatione secreti	770	1184
	§ 1.	De revelatione secreti	771	1185
	§ 2.	De inquisitione et usu secreti alieni	772	1188
CAPUT	H.	*De laesione famae*	774	1190
Art.	1.	De judicio temerario	775	1191
Art.	11.	De detractione	776	1195
Art.	Hl.	De obligatione defendendi famam proximi	781	1202
Art.	IV.	De restitutione famae	782	1205
CAPUT	III.	*De laesione honoris*	784	1210
Art.	I.	De contumelia	»	1211
Art.	11.	De restitutione honoris	785	1214

SECTIO TERTIA

De praeceptis et poenis ecclesiasticis.

Tractatis 1. — De praeceptis Ecclesiae.

CAPUT	I.	*Dejejunio ecclesiastico*	788	
Art.	I.	Deobligatione jejunii	»	1218
Art.	11.	De forma jejunii ab Ecclesiapraescripta	790	
	§ 1.	De unica refectione	»	1222
	§ 2.	Deabstinentia diebus jejunii servanda	793	1227
	§ 3.	Dehora refectionis	795	1230
Art.	III.	Decausis a jejunio excusantibus	796	1232
	1.	Impotentia	»	1233
	2.	Labor	797	1235
	3.	Pietas	798	1238
	4.	Dispensatio	799	1240
CAPUT	IL	*De abstinentia extra jejunium*	800	1242
	Quaestio specialis.	De lege jejunii el abstinentiae in Hispania et aliis regionibus	802	1247

Tractatus II. — De poenis ecclesiasticis.

CAPUT	I.	*De censuris in genere*	805	
Art.	1.	De censurarum notione el divisione	806	1251
Art.	II.	De censurarum inflictione	808	
	§ 1.	De auctore censurae	»	1255
	§ 2.	De subjecto censurae	810	1259
	§ 3.	De causa seu materia censurae	812	1263
	§ 4.	De forma censurae	813	1265

		Pag.	Num.
Art. III.	De causis a censura excusantibus	815	1269
Art. IV.	De absolutione a censuris	817	
§ I.	Quomodo censurae solvantur	»	127-4
§ 2.	Qui possint absolvere a censuris	819	
1.	Regulariter, extra necessitatem	»	1278
2.	Per modum exceptionis, in casu necessitatis	821	1282
§ 3.	Quae sint conditiones absolutionis	823	1286
CAPUT 11.	*De variis censurae speciebus*	825	
Art. 1.	De excommunicatione		1290
§ 1.	De effectibus excommunicationis mexcommunicato	826	1291
§2.	De effectibus excommunicationis respectu lideliuin.	829	1294
Art. H.	De suspensione	830	1297
Art. HI.	De interdicto	833	1303
CAPUT \\\.	*De censuris hodie videntibus*	836	1308
Art. 1.	De excommunicationibus lataesententiae	837	
§ 1.	Excommunicationes specialissimo modo S. Sedi reservatae		1309
§ 2.	Excommunicationes speciali modo S. Sedi ieservatae	839	1315
§3.	Excommunicationes S. Sedi simpliciterreservatae.	845	1328
§4.	Excommunicationes Ordinariis reservatae	851	1342
j 5.	Excommunicationes nemini reservatae	853	1352
Art. H	De suspensionibus latae sententiae	855	
§ 1.	Suspensiones S. Sedi reservatae	»	1357
§ 2.	Suspensiones Ordinariis reservatae	857	1364
§ 3.	Suspensiones nemini reservatae	»	1366
Art. UI.	De interdictis latae sententiae	858	1372
CAPUT IV.	*De poerlis vindicativis*	859	1376
1.	Depositio et degradatio	860	1378
2.	Infamia	861	1380
3.	Privatio sepulturae ecclesiasticae	»	1381
Quaestio specialis.	De sepultura civili et Je cremalione cadaverum	863	1386
CAPUT V.	*De remediis poenalibus el poenitentiis*	864	1388
APPENDIX	*De censura et prohibitione librorum*	866	
1.	De praevia librorum censura	»	
2.	De prohibitione librorum	870	

IMPRIMERIE EMMANUEL VITTE, 18. RUE DE LA QUARANTAINE, LYON, — 11.007